

LJUBLJANSKI ZVON

Fr. Podkrajšek
Ljubljana.
1913.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

UREDIL

DR. JANKO ŠLEBINGER

1913

V LJUBLJANI

NATISNILA IN ZALOŽILA »NARODNA TISKARNA«.

LIBRARY
JUL 22 1964
UNIVERSITY OF TORONTO

KAZALO.

I. Pesmi.

Albrecht Fran: Stran
Bratska pesem 160
Črni plameni 113
Geslo 139
Mladi ženi 449
Modri sonet 79
Razdvojen 114
V poletni dan 449
Albreht Ivan - Petrovič:
Entree 68
Gazela 281
Na Krasu 506
Pesem 505
Tiho, tiho 505
V blaženem hipu 505
B. Prostoslav:
Življenje 428
Debeljak Anton:
Zimskim zvezdam 1
Glaser Janko:
Doma v planini 1
Napis pod solnčno uro 377
Ob vrnitvi 338
V mraku 139
Vstajenje 208
Golar Cvetko:
Huda ura 618
Senca oranžne vejice 618
Vasovanje 617
Vetri jesenski 617

Gruden Ignacij: Stran
Moment 584
Ob Adriji 119
Pesem o lepi Vidi 156
Relief 281
Večer v parku 400
V viharju 300
Hojak Emil:
Iz polpijanih ur 394
Iz tistih dni 393
Nočni motiv 393
Pomladanska 393
Pred sencami 394
Slovo 394
Konopnicka Marija:
Janezovo pismo. (Odlomek iz „Pana Balcerja v Braziliji“. Prevel *Vojeslav Molè* 19
Labud Andrej:
Vzdih 26
Mazi Vilko:
In meni je dolgčas v teh pustih dneh 561
Kmalu bo moja svatba 562
Pred zrcalom 562
Prišla je smrt 561
Skoz aleje pod jesen 562
Molè Vojeslav:
Antična maska 225
Beneški nokturno 169
Bizantinska Madona 169
Giorgione 182
Iz dnevnika 57
Lazar 170
Lombardija 338
Morje 171
Na Dantejevem grobu 226
Romanca 58
San Marco 170
Spomin na gimnazijo 337
Zimska noč 58

Temeniška: Stran
Pomladni spev 328
Verlaine Paul:
Klavir, ki ga poljublja drobna dlan. (Prevel *V. Molè.*) . 261
Sentimentalen razgovor. (Prevel *Voj. Molè.*) 317
Vojanov R. M.
Mi 191
Zarnik R.:
Pesem 282
Momenta 282

II. Leposlovje.

Albrecht Fran:
Pesem granitnih cest 520
Felicijan:
Divji lovec 80
Melita 536, 575
Nevihta 429
Vsi lepo s kruhkom 120
Kmet Marija:
Konec učitelja Možeta 485
Korun dr. V.:
Na Žovneku 22
Kozak Ferdo:
Hlapec 255
Sestri 355, 433, 478, 550, 585
Zeleni Juri 319
Kozak Jos.:
Pierrot 91
Kuhar Lovro:
Tadej pl. Spobijan 192, 227, 301
Labud A.:
Nedelja 569
Užugana ljubezen 461
Lah Ivan:
Primo vere. Emonska noveleta 115
Murnik Rado:
Hči grofa Blagaja. Roman 2, 98, 129, 262, 283, 372, 395, 491, 507, 593, 619

Podlimbarski: Stran
V Bosno. Iz povesti „Gospodin Franjo" 10
Premk Josip:
Letoviščarji 140, 209, 267, 326, 379, 417
List v vetru 32
Pugelj Milan:
Labud poje 172
Maj 247
Prijatelj 339, 401
Utešenje 451
Zaljubljeni kmet 40
Zemljica sveta 60
Ribičič Jos.:
„Da bi ti videl v dušo . . ." 69
Spoznanje 157

III. Poučni spisi.

Adamič Emil:
Deset let „Novih akordov" 237
Hudovernik Aleksander:
Spomini na Janeza Trdino:
I. Zadnji dnevi in oporoka 124
II. Trdinova ljubezen in drugo 203
III. Iz Trdinove korespondence 348, 409, 455, 527 579, 655
Kozina Pavel dr.:
E. Adamič in „Novi akordi" 245
Lokar Janko dr.:
Finžgarjev roman „Pod svobodnim solncem" . . . 183
Molè Vojeslav dr.:
Pismo z dežele 295
Pintar Luka:
O krajnih imenih. VI.—XVI. 27, 74, 151, 200, 251, 312, 365, 425, 473, 545, 658
Zober dr.:
Druga plat 648
Zupan Vinko dr.:
O narodni epiki bosenskih muslimanov 663

IV. Književna poročila.

Stran

Andrejev Leonid, Judež Iškariot. Eleazar. *Ant. Debeljak* . . 387
Aškerčeva čitanka. *R. Z.* 445
Benelli Sem, Ljubezen treh kraljev. *J. Koštiál* 613
Bevk Blazij, Izbrani spevi Publija Ovidija Nasona. *Ant. Debeljak* 501
Cankar, Milan in Milena. *Dr. A. Dolar* 276
Carniola, 1912. Letnik III. 221
Chocholoušek Prokop, Jug. *Dr. R. Molè* 221
Cvijić I. dr., Balkanski rat i Srbija. *M. Pajk* 55
Časopis za zgodovino in narodopisje, 9. letnik. *Jos. A. Glonar* 109
Daudet Alphonse, Sapho. Prevel Oton Župančič. *Dr. Fr. Sturm* 47
Detela Fr. dr., Tujski promet. *Dr. Iv. Merhar* 161
Dostojevski A. M., Zapiski iz mrtvega doma. *Ant. Debeljak* 106
Doyle Conan A., Zgodbe Napoleonskega huzarja *Ant. Debeljak* 444
Dubrovačke legende. *Dr. A. Dolar* 55
Dumas Aleksander star., Vitez iz Rdeče hiše. *Dr. Fr. Sturm* 111
Enciklopedija slavjanskoj filologii. *J. Koštiál* 166
Finžgar F. S., Zbrani spisi I. in II. zvezek. Pod svobodnim solncem. *Dr. J. Lokar* 183
Flerè Pav., Babica pripoveduje . . . *J. Wester* 331
Gangl Engelbert, Zbrani spisi za mladino. *J. Wester* . . . 162
Gersin K., Altserbien und die albanische Frage. *M. Pajk* . 55
„Glasnik srpskog geografskog društva“. *M. Pajk* 112
Gorki Maksim, Foma Gordjejev. *Ant. Debeljak*. 219
Grabowski Tad. Stan. dr., Slowieński poemat na tle polskiem. *Dr. J. Š.* 334
Gruden Josip dr., Zgodovina slovenskega naroda. 3. zvezek. *Jos. Breznik* 670
Hrubý Václav, Grotesky. *A. Debeljak* 222
Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja. *—in—* 279
„Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums in Laibach“. *J. Wester* 445
Komatar Fr., Kranjski mestni arhiv. *Jos. Breznik* 503
Koneczny Feliks dr., Słowianoznawstvo a słowianofilstvo. *Dr. Vojeslav Molè* 335
Kristan Etbin, Drobtine iz Pavlihove zapuščine. *Jos. Šest* . . 559
Kvedrova Zofka, Vlada a Marja. *Dr. V. Zupan* 446

Stran

Lénard Leopold dr., Ljubljanski dirindaj. *Kapistran* . . . 559
Magjer Rudolf Franjin, Sa Slavonske ravni. *A. Debeljak* . . 389
Milčinski Fr., Kjer ljubezen, tam Bog. *Fr. Kobal* 331
Milčinski Fr., Volkašin. *Fran Albrecht* 557
Merežkovskij D., Petar Veliki i Aleksej. *A. Debeljak* . . . 53
Milčinović Adela, Brez sreće. *Fr. Govékar* 50
Mišjákovega Julčka spisi. *J. Wester* 162, 220
Murko M. Die Schröpfköpfe bei den Slaven. *Dr. Vinko Zupan* 387
Nazor Vladimir, Hrvatski kraljevi. *A. Debeljak* 49
Novačan Anton, Naša vas. II. *Ant. Debeljak* 277
Nušić Branislav, Priče. *Fran Albrecht* 52
Oražen Iv. dr., Med ranjenimi srbskimi brati 672
O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovencem. *Kapistran* 447
Peterlin Radivoj-Petruška, Po cesti in stepi. *Fran Albrecht* . 104
Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev 614
Pibrovec Leo, Pred vaškim znamenjem. *Jos. Wester* . . . 386
Pivko Ljudevit dr., Telovadne igre. II. del. *J. Wester* . . . 671
Pohlin Blaž, Muhe. *J. K.* 614
Pravljice. Spisali Utva in Mira. *J. Wester* 669
Pravljice. *Wester* 111
Prešérnove poezije. Uredil A. Aškerc. *L. Pintar* 670
Publikacije Matice Hrvatske za leto 1912 49
Pugelj Milan, Ura z angeli in druge prigodbe. *Dr. V. Korun* 46
Remec Fr., Na devinski skali. *Ant. Debeljak* 558
Ribičič Jožef, Vsem dobrim. *J. Wester* 48
Rokyta Jan, Prokop Rybař. *Dr. I. Lah* 165
Sekulićeva Isidora, Saputnici. *Ant. Debeljak* 503
Starogorski, Junaki svobode. *Dr. A. Dolar* 503
Tolstoj L., Ljudske pripovedke. Prevel Pivko. *Dr. J. Mencej* . 334
Trunk Rev. J. M. Amerika in Amerikanci. *P. Novak* . . . 161
„Vaditeljska knjižnica“, I. zv., Učenci in učenke I. del. *J. Wester* 614
Vojska na Balkanu. Priredila A. Sušnik in dr. V. Šarabon. *P. Novak* 278
Zabavna knjižnica, XXIV. zvezek. *Dr. A. Dolar* 105
Zbornik, „Matice Slovenske“ XIV. zvezek. *L. Pintar* . . . 107

V. Glasba.

Stran

Akordi. Novi —. Letnik XI. št. 5. in 6. Let. XII. *Dr. P. Kozina* 168, 223
Deset let „Novih akordov". *E. Adamič* in *dr. P. Kozina* . . 237
Dev Oskar, Slovenske narodne pesmi s Koroškega. *E. Adamič* 56
Koncert „Glasbene Matice" v Ljubljani dne 7. in 9. marca 1913. *Dr. P. Kozina* 224
Koncert „Glasbene Matice" v „Mestnem domu". *—az—* . . 615
Muzikalije „Glasbene Matice" za društveno leto 1912/13. *Dr. P. Kozina* 447
Parma V., Balkanska koračnica. *E. Adamič* 56

VI. Razni zapiski.

Ali Meonid ali Meonijan? *L. P.* 560
Hasanaginica v slovenskih prevodih. *Dr. Fr. Ilešič.* . . . 672
Junijska slovenska umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu. *Dr. Voj. Molė* 389
Medvedov nagrobnik 280
Nekrologi:
- Glaser K. dr. 448
- Hojak Emil. *Š.* 448
- Pajk Milan prof. *Dr. J. Š.* 391
- Premk Josip. *Š—r.* 448
- Ternovec Matej. *R. Z.* 615
- Štiftar Božidar. *Poboljšar* 279

Slovenci v zgodovini svetovnega slovstva. *Kapistran* . . . 616
Smrekarjeve razglednice 560
Žolna — „Durstvogel". *L. Pintar* 616

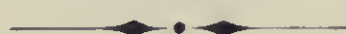
Janko Glaser:

Doma v planini.

Očetu.

Tu po tej cesti trudoma je stopal,
ž njim jaz, skrbi.
Njegove bukve senčile so naju —
sedaj jih ni . . .

Na plan posekano sedaj žge solnce —
in kriv sem jaz. —
In sence težke vse, ah, legle njemu
so čez obraz . . .

A. Debeljak:

Zimskim zvezdam.

Večni, nešteti
ognji na nebu neskončnem v tej noči,
slični srebrnim čebelam na svodu sijajnem!
Plaho brenče plahutate ob oknih na koči,
cvet enonočnic vas zmamil v bohotu je bajnem.

Vam je potožil, komur strah grlo je zožil,
komur preplavila skrb nezajezna možgane.
Dlan sem iztegnil ob šipe, ob snežne cvetlice
— strd na njih zbirate, srkate nektar pijane —
dlan sem odtegnil v tri hipe:
pik sem začutil studen in strupen. Potrtim
lek je vaš, kakor da smrti pogledal bi v lice.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

28.

Slavna gostilnica pri Veselem medvedu je stala malone na sredi Rožne ulice, v enem izmed najstarejših delov ljubljanskega mesta. Slovela je pri domačih in tujcih, zakaj spoštovani meščan in gostilničar Vid Čičigoj, krčmarske zadruge imenitni predstojnik, ni točil nikdar nobene jesihaste čobodre, kakor je to žalibog uganjalo toliko kosmatovestnih krčmarjev, ampak pravo vino, pa še prav poceni. Daleč naokoli je bil na najboljšem glasu njega črnikalec in vipavec, pa tudi dolenjec. Njegova bogaboječa zakonska žena Polona je znala kuhati tako dobro, da ne bi mogel zabavljati noben še tako siten in razvajen grof; zlasti pa so navdušeni občudovalci njene višje kuharske umetnosti hvalili mesene klobase, pošteno dolge in lepo rjavo pečene v presnem maslu, dehteče in okusne, po dva vinarja. Ondukaj je bilo vedno dosti gostov, bodi v petek, bodi v svetek. Pri Veselem medvedu je bila vsak dan nedelja. Godci so včasi prihajali že dopoldne ob devetih in godli do trde noči. Z iskrenim veseljem se je bližal vitez Ahac hramu krepčanja.

Pred gostilnico je videl nekoliko tovornih konj; med njimi so stali možje, kričali in si ponujali vrč vina iz roke v roko. Nad vrati sta visela zelen železen venec in grozd. Ob vratih je bil naslikan prijazen medved; držal se je na smeh in pil medico kar iz vedra. Umetnik pa ga je bil pogodil tako slabo, da vitezu Ahacu ni ugajala vesela mrcina niti takrat, kadar je bil najbolj židane volje.

Čičigojeva gostilnica je bila patidenk-hiša. Pred tridesetimi leti so oblegali Ljubljano vojaki prepirljivega cesarjevega brata Albrehta in celjskega grofa Ulrika, pa niso nič opravili; v zahvalo je popustil cesar Friderik Tretji hišni davek vsem hrabrim meščanom, ki so se udeležili bojev za mesto. Od vsake patidenk-hiše je bilo treba plačevati le po en krajcar na leto. Oča Vid in drugi so ga nesli vsakega 30. septembra slovesno v mestno hišo.

Vitez Ahac je rožljal s svojimi velikimi ostrogami v obokano mračno vežo in ugledal gostilničarja, debelega bradatega Vida Čičigoja, ki je nosil na glavi ogoljeno zelenobaršunasto čepico, nad irhastimi hlačami pa zvit bel predpasnik in zarjavelo bodalo ob pasu. Mož se je držal kaj resno in leseno dostojanstveno.

„Hvaljen Bog!“ je pozdravil vitez Doljanski.

„Pozdravljeni v imenu božjem!“ je godrnjal gostilničar in šel proti vratom. S svojim hladnim vedenjem je hotel kazati, da se prav nič ne puli za goste.

„Jazbec ošabni,“ si je mislil vitez Doljanski. „Ako ne bi imel tako dobre jedi in pijače, ne bi za nič zahajal k njemu.“

Prišel je mimo kuhinje. Na ognjišču je gorel ogenj ob loncih in pod velikim kotlom, visečim na kljuki od stropa. Znoječa se gostilničarka, životna, bleda mati Polona Čičigojeva je čepela na pručici in vrtela raženj s pečenkami. Močno je dišalo po kuhinjskih dišavah. Na tleh, blizu kupa zaklanih piščancev, je sedela devetletna Čičigojeva hčerka in jokala s trdovratno vztrajnostjo razvajenega otroka.

„Le trobi, le!“ jo je karala mati. „Le še bolj na glas, da te bodo prej Turki!“

„Ojej, Maruška, nehaj no!“ se je oglasil tudi vitez Doljanski. „Ako boš pridna, ti prinesem takega konjička, ki se da pojesti. Ako boš pa nagajala, pride pa povodni mož iz Ljubljanice pote!“

Tedaj je razjahal pred vrati vitez srednje rasti svojega konja in vprašal gostilničarja: „Je še kaj prostora v hlevu?“

Vid Čičigoj mu je milostivo pokimal in pokazal s komolcem na dvorišče. Tuji vitez je moral konja sam odvesti v hlev, da bi mu odpel jermenje in mu dal zobati; nikjer se ni ganil noben hlapec. Vitez Ahac ni mogel videti obraza novega gosta, ampak le njegovo sivo obleko, črno pero na rdečem baretu in dolge brke.

Vrata gostilniške sobe so bila ozka. Širokopleči vitez Doljanski se je moral nekoliko obrniti, ker ni mogel z obema ramama zaeno skozi vhod. Čez dve stopnici je stopil v nizko široko sobo. Ob vratih je visel molek z utipanimi debelimi jagodami in skodelica z blagoslovljeno vodo. Stene so bile orumenele in očrnele od dima tresek. Zraven vrat, na vzvišenem mestu, je bil umivalnik in omara s posodami, jedili in pijačami. Ob golih stenah so stale težke klopi in debele mize, nepogrnjene, na mizah vrči pa kozarci in velike, žemljam podobne „trente“.

Med meščani in nemeščani (duhovniki, plemenitaši, uradniki, graduiranimi in diplomiranimi doktorji jezičnosti in zdravilstva) je sicer zeval velikanski prepad, ali v gostilnici so bili vsi enaki in sedeli vsi križema skupaj. Zasedene so bile skoraj vse mize in na glas so se pogovarjali jezdeci in vozniki, oslarji in konjarji, ribiči in čolnarji, drvarji, seljaki in težaki. Tu si je sezul popotnik prašne in blatne čevlje in jih snažil in mazal, tam se je preoblačila žena ali česala zorna devica. Pri zelenkasti peči je spal krepak mladenič in smrčal in puhal na vse pretege. V kotu so se prepirali kvartopirci in kockarji. Malone vsi moški so bili oboroženi z meči ali vsaj z noži, dasi bi bili morali oddati orožje gostilničarju.

Pri mizi ob oknu levega kota sta sedela dva meščana. Prvi je bil imoviti ostrogar Rok Pilko. Mož je bil bolj majhen, golorok in gologlav. Trdi dolgi kuštri so mu štrleli na vse plati nad ušesi in nad vratom. Premočni brki so mu segali skoro do ram in bi čezinčez zadostovali za tri možičke njegove bire. Preden se je iznebil kaj modrega, je vselej skočil za mizo na prste, gubal čelo in gladil svoj usnjati predpasnik na prsih. Ta spoštovani meščan ljubljanski je delal ostroge, pa tudi stremene, žvale, verižice, konjska česala in kovinske okove na jahalnem jermenju; bil je član ključavničarske zadruge.

Zraven bogatega ostrogarja Roka Pilka je stoloval v črnem talarju kaj imeniten gospod, sam mestni pisar Primož Pogladin, velik slok starec. Veli obraz mu je bil rumenkast ko vosek. Široke oglate rame so bile visoke; toliko, da se niso dotikale ošabnih ušes. Premodro je gledal Primož Pogladin izpod svojega lepega višnjevosvilnatega bareta. Trudil se je očitno, da bi se držal kar najbolj resno in visokostno, saj je bilo to po njegovem mnenju neogibno potrebno v varstvo njegovega visokega dostojanstva.

Mestni pisar, član mestnega sveta, pa tudi ni bil karsibodi. Poleg mestnega sodnika je bil najuglednejši mož dvanajsterakov, prisežnih mož mestnega zastopa, „ljubljanskih gospodov“. On je predstavil na svetega Jakoba dan mestnim očetom novoizvoljenega sodnika; on mu je izročil srebrno sodno žezlo in srebrne ključe mestnih vrat. Znal je pisati in brati, celo nemški; vsega tega ni bilo treba drugim dvanajsterakom, niti sodniku ne. Nekateri so pač znali vsaj podpisavati svoje ime, ali podčačkavali so se povprek s tako žalostno zveriženimi čačkurami, da so bili njih podpisi skoraj najbolj podobni sledovom v črnilo pomočenega obsedenega ježa, ki se je iz nagle jeze strastno povaljal po pergamenu. Mestni pisar

je bil v primeri s takimi pismouki cel učenjak. Brez njega ni bilo nič; moral je biti pri vsaki seji. Vestno je moral beležiti vse ukaze in naredbe, vse tožbe in sodbe v sodnih zapisnikih in pregledoval tudi blagajnikove račune. Poznati je moral vse mestne razmere in navade. Stranke so prihajale s svojimi tožbami prej k njemu nego k sodniku samemu. Sestavljal in odpravljal je vse po magistratu odobrene listine. In teh ni bilo malo; zakaj magistrat je bil prva instanca v političnih in sodnih stvareh za meščane, zadruge in vse neplemenitaše, oskrboval vsa mestna posestva, vse mestne hiše, mostove, mline, travnike, njive, gozde in imel pravico, obsoditi na smrt. Njega, mestnega pisarja, so pošiljali v Gradec kot pooblaščenca mestnega zastopa. Užival je celo več ugleda nego deželni svetovalci. Dvanajsteraki so morali plesati, kakor jim je žvižgal in godel on. Na novega leta dan so mestni očetje, kakor rimski diktatorji ali doži benečanske samovlade, vsi v škrlatastih plaščih spremljali novo izvoljene mestne uradnike, pisarja, špitalskega načelnika in blagajnika do doma in to ob slovesnem zvonjenju zvonov na Gradu. Mestni pisar je vodil Ljubljano, on je bil več kakor mestni sodnik in vseh drugih enajst mestnih svetovalcev. Vobče pa je pobegnil iz mestne hiše, kadar je le količkaj utegnil; seje v gostilnici je ljubil bolj kakor seje na dolgočasnem rotovžu. Pa tudi v krčmi se je držal gospod Primož Pogladin strahovito resno in važno, kakor bi slonela res vsa blaginja in vse gorje Ljubljane na njegovih suhih ramah. Nasmehnil se slavni dedec ni nikdar; venomer je mežikal, kakor bi se mu bleščalo spričo njegove velesijajne duhovitosti. Prespoštljivo ga je gledal ostrogar Pilko, sila vesel, da sedi zraven takega imenitnika.

„Hvaljen Jezus Kristus in Mati božja!“ je pozdravil vitez Ahac in sedel nasproti pisarja.

„O, naš ponočni kralj!“ je vzkliknil ostrogar.

„Bog vam pomagaj danes in vekomaj,“ je odzdravljal milostno prijazno gospod Pogladin.

„Amen,“ je dodal vitez Ahac in zaklical: „He, Anže! Anže! Ali slišiš ali ne? Vina sem in klobaso, saj nismo v postu, ko so mesnice zaprte!“

Tudi drugi gosti so klicali Anžeta, trkali ob kozarce in tolkli po mizah. Počasi se je primajal natakar Anže, kislook, bradat hrust, ostrižen, ogoljen, umazan. Tudi on se je držal ošabno; prevzetnosti se je bil nalezel od gostilničarja, gostilničar pa od mestnega pisarja. Edino veselje je užival takrat, kadar je smel sitnega vinskega

bratca prestaviti iz gostilniške veže čez prag proti svetega Jakoba cerkvici.

Vitez Ahac je naglo naročil kar bokal vipavca in pečeno meseno klobaso.

„Ste imeli danes zopet sejo, egregie domine?“ je vprašal mestnega pisarja.

„Ne, pač pa včeraj, gospod vitez!“ je odgovarjal Primož Pogladin počasi, malomarno. „Navadne seje imamo po dvakrat na teden, vsak ponedeljek in vsak petek, poleti že ob šestih zjutraj, pozimi pa tudi že ob sedmih. Slavnostne seje so pa vsakih štirinajst dni. Nerodno je. Moji gospodje ne prihajajo vsi redno k zborovanju. Nekaterih ni po celo leto k nobeni seji; se jim pač ne ljubi, vstajati tako zgodaj.“

Anže je prinesel pijače in Ahac je precej odštel svojih sedem soldov za bokal vipavca, zakaj vsak je moral plačati takoj. Gostilničar je spravljal denar v močno hrastovo skrinjico.

„Le dajmo ga!“ je dejal veselo. „Presneto bi bilo škoda, ako bi ostalo kaj tako izbornega vina zarobljenim Turkom! Na zdravje!“

„Saj ga ne marajo, vina,“ je ugovarjal mali ostrogar, dočim je vitez Ahac blaženo zamižal in pil.

„Ne marajo? Pojdite no, gospod ostrogar, pojdite! Ne marajo vina, kaj pa. Tako prismojeni pa vendar niso zlodeji! Vem, da jim je prenapeti Mohamed prepovedal kapljico božjo; vendar pa mislim, da ga žehtajo zato še rajši, zakaj prepovedani sad diši in tekne vse bolje. Kaj ste pa kaj sklenili včeraj pri seji, gospod mestni pisar!?“

„Mnogo važnega,“ se je pohvalil Primož Pogladin in prekrižal dolge roke na prsih. „Gospod mestni sodnik mora skrbeti za to, da peki ne bodo pekli kruha ponoči ali pa ob nedeljah in praznikih. Naši mesarji ne bodo več smeli napihovati klobas. Take nemarne grešnike izbobnamo kratkomalo na vse večne čase iz Ljubljane! Branjevci ne bodo smeli nakupovati volovskih jezikov na trgu pred določeno uro. Kopune bodo smeli prodajati kvečemu po osem krajcarjev, ne draže. Maslarji bodo morali dajati maslo po štiri krajcarje funt; kdor bo zahteval več, plača deset cekinov globe.“

„Ali mi ne boste hitro tiho, brne zarobljene!“ je zarenčal mali brkati ostrogar Pilko in srdito gledal po preglasnih gostih, da so kar onemeli. „Zdaj govore naš gospod mestni pisar! Vi pa jezik za zobe! Bodite veseli in hvaležni, ako slišite kaj pametnega!“

„Svatb in drugih veselic naj meščani ne praznujejo več tako razkošno, krstinje pa naj sploh opuste zavoljo hudih in slabih

časov. Naši Ljubljančani so le preradi veseli, noč in dan bi noreli. Upravnik siromakov in prosjakov izterjavaj zaostale davke marljiveje, saj ima pet goldinarjev letne plače, vrhutega pa še po tri krajcarje na teden! Vsak tujec povej čuvajem pri mestnih vratih natanko, kdo je in kaj in odkod.“

„Prav, da se ne prikrade kakšen Turek v mesto,“ je pripomnil ostrogar. Tedaj je prišel oni sivo oblečeni neznani vitez z rdečim baretom in črnim peresom, ošinil viteza Ahaca s svojimi sivkastimi očmi, pa takoj obrnil lisičji obraz v stran. Stopil je k umazanemu umivalniku in se umil, kjer se je bilo umilo danes že bogve koliko drugih. Potlej je sedel v teman kot, navidezno sila truden naslonil glavo na roke in pazljivo vlekel na ušesa vse, kar so govorili pri pisarjevi mizi.

Vitez Ahac ga ni opazil. Bavil se je s pečeno klobaso, ki mu jo je prinesel kisli natakar Anže na lesenem krožniku.

„Nč! Vojska bo, vojska!“ je zakričal pri sosednji mizi star, skljućen ižanski seljak s tako radostnim obrazom, kakor bi oznanjal najprijetnejšo novico. Okrepčal se je bil z rebuljo mnogo bolj, kakor je bilo treba in kakor je menda nameraval izprva. Nekateri so se jezili, drugi so se mu pa le smejali.

„Tiho!“ je velel hudi ostrogarček in stopil na prste, da bi bil videti večji. „Meni se zdi, da je ta kmet tako malo prismuknjen!“

„Aha!“ je blebetal pijanček. „Nč. Zasjau jh je sam satan, te Turke! Zdej plenijo pa Istri al pa Frlanskem al kduve keej. Uprašam, kagaa je hadič? Kdu je hadič? Toku uprašam. Pa praum: Turk je hadič! Al ne? Nč. Turk je hadič, vrag ga vzemi! Pa sveta bo konc! Še ta keden al pa še preej. Al ne res, ldje boožji, kršanski?“

Z motnimi očmi je pogledal naokoli; glas se mu je ustavljal.

„Babje čenče!“ je vzkipel ostrogarček. „Ne bodi no tako siten pa neslan in pojdi svoje neumnosti prodajat kam drugam!“

Kmet je malo pomajal z ramami in jecljal: „Nč. Konc sveta bo pa amen. Paslušajte me! Pavem vam še nekej nouga. Konc sveta bo pa amen. Zatu je narbl pametne, če zapijemo use o pravem čase, he he!“

„Drugega ne veš nič?“ se je jezil meščan Pilko.

„O še! Slišou sm, de boja prulekli tisti zlodji, ti prakleti Turki tud tapove saba, tapove —“

„Beži, beži, prismoda neumna!“ se mu je ostrogar živo zaletel v besedo. „Topove! Kako neki? Na konjih? Ha ha!“

„Pa res!“ mu je pomagal vitez Ahac. „Kaj pa mislite, mož? Težke obležne topove vleče komaj deset do dvanajst parov volov

po naših slabih cestah. Turški hitri jahači topove! Ali se vam sanja? Topovi bi preveč ovirali te tolovaje. V dveh dneh predirjajo divjaki Kranjsko od Kolpe do koroške meje, saj ceste in soteske in brodovi niso zastraženi.“

„Zato prihajajo Turki tako pogostoma,“ je naglašal mestni pisar. „Letos so že osmič pri nas. Po prvih treh navalih so mirovali štirideset let; medtem so nas nadlegovali drugi sovražniki. Bog se usmili, nikdar ni miru! Pred tremi leti pa so pridirjali širokohlačniki kar dvakrat na Kranjsko. O Binkoštih so prilomastili čez Uno in Kolpo in se ušatorili pred Metliko, razdejali to mesto in frančiškanski samostan „Pri treh farah“. Cel teden so palili in plenili po okolici. Bilo jih je okoli desettisoč konjanikov. Nekaj jih je ostalo ob Kolpi, da bi zavarovali povratek. Drugi oddelek je upepelil kočevski trg in bližnje vasi, divjal po Ribniški dolini, prihrumel pri Igu na ljubljansko ravan, opustošil Matenjo ob robu Ljubljanskega barja, Šmarje, Predvor in sežgal šenklavško cerkev pred ozidjem ljubljanskim. Tretji oddelek je pa konec junija obiskal Žumberk, Kostanjevico, taboril na Šentjernejskem polju, oplenil Dobravo, najstarejši trg kranjski. Štirinajst dni so divjali roparji po naši deželi. Z bogatim plenom so se na svetega Urha dan umaknili v Bosno. Proti koncu leta pa so se vrnili na Štajersko in Kranjsko. Posekali so okoli šesttisoč kristjanov in jih okoli dvajsettisoč prodali v Egipet, Babilonijo, Perzijo, Armenijo. Petsto najlepših kranjskih dečkov in deklic so poslali v dar sultanu v Carigrad.“

Debelo, z velikim občudovanjem je gledal ostrogarček gospoda mestnega pisarja, ki je umel govoriti tako dolgo, tako modro in tako učeno. Ne da bi trenil z okom, je motril vsak njegov gib in pazil na vsako besedo imenitnega znanca. Primož Pogladin pa je predaval dalje:

„Takoj početkoma bi jih morali pognati nazaj v Azijo, še preden so se dodobra ugnezdili v Evropi in utrdili svojo moč. Lahko ugasiš gorečo trsko, strehe pa ne! Največ jim je pomagala redna vojska, zlasti janičarji, rojeni na Hrvaškem, Štajerskem, Kranjskem, Češkem, Poljskem, Erdeljskem, Ogrskem. Čudno: krščanska kri je steber in opora turškega cesarstva!“

„Reči bi jim morali „jeni čeri“, to se pravi: mlada četa,“ je posegel vmes vitez Ahac, ki je komaj čakal, da bi pokazal tudi on svojo učenost. „To mi je povedal turški trgovec v Benetkah, kjer sem študiral. Podjarmiti hočejo vse, vse. Ko so osvojili Carigrad in ko se je zasvetil polumesec nad cerkvijo svete Zofije, nad najlepšim ondotnim hramom božjim, tedaj je velel sultan Mohamed:

Le en sam Bog je v nebesih; tako bodi tudi na zemlji le en gospodar in vse se klanjaj polumesecu!“

Začudeni ostrogarček je občudoval zdaj tudi modrost viteza Doljanskega, mestni pisar pa je nadaljeval:

„Taka je. Sam sultan jim daje potuho! Lani so nas posetili kar trikrat! Pomladi je prilomastil Isa paša dvakrat zaporedoma iz Bosne in odgnal štiridesettisoč ljudi v sužnost, ne da bi ga kdo oviral. Podatke o poslednjem navalu pa sem si zabeležil natanko. Gospod vitez, želite brati?“

Dal mu je visok ozek zvezek, vezan v usnje. Radovedni vitez Ahac se je zahvalil in bral počasi, presledkoma: „Anno dominiy MCCCC und in den lxxj ist der esebek der turk in das Land czogen gen weinicz komen an den pfingst tag vnd ist czogen die helb nacht vnd zu morgens am montag hat er sich an der Raschicz zu veld geslagn vnd den sakman gen lassn da selbst vmb aursperg vnd ist dar noch furt czogen gen laibach von den ain sackman geschickt vnd ist ls ab czogen fur sittich vnd maichaw vnd die turkn sind ls an die mettling komen erttag . . . an goczlaichnamtag sind die turkn all hinn wider czogen.“

„Gospod vitez, povejte mi to po naše,“ je prosil gospod Pilko.

„Takoj. Poslušajte: Leta Gospodnjega 1471. je prišel Turek Isa beg v deželo, prihrumel na Binkoštno nedeljo proti Vinici in jezdil pol noči in se utaboril Binkoštni ponedeljek zjutraj ob Rašici in razposlal svoje malharje okoli Turjaka in odhitel proti Ljubljani in jahal proti Zatičini in Mehovemu. In v torek so prišli Turki pred Metliko. Odjahali so na svetega Rešnjega Telesa dan. — Tako. Gospod mestni pisar, to si moram pa prepisati. Egregie domine, dovolite? Pišem namreč kroniko. Zvezek vam vrnem že jutri.“

„Prosim, gospod vitez! Veseli me, da vam morem ustreči. — Presneto so hitri, ti vražji Turki! Jutri utegnejo biti že pred Ljubljano.“

Hudi ostrogarček je obledel in se nehotoma prijel za vrat. Vinjeni Ižanec pri bližnji mizi pa je jel grdo kričati: „Turk je pašast. Nej člouk! Zverine sa!“

Razgrajal in razsajal je tako dolgo, da je nastopil žilavi natakar Anže in ga z neopisnim veseljem kakor otroka odnesel iz gostilnice v prognanstvo in ga naslonil ob zid sosednje ulice. Ondi je omahoval jezični Ižanec na veliko veselje razposajenih paglavcev, se pridušal, mahal s polhovko in prerokoval na vso sapo: „Ldje boožji! Nč! Badite n pametn pa nagu zapijte use, kar imate! Pavem vam, še ncoj bo svetaa konc!“

Podlimbarski:

V Bosno.

(Iz povesti „Gospodin Franjo“.)

Ko je bil France Vilar dokončal l. 1877. svoje študije na tehniki, se je povrnil kot nadepoln inženir v svojo domovino. Čez zimo je bival doma na Gorenjskem, spomladi je začel iskati službo. Pa nič primernega ni mogel dobiti. Že je hotel zapustiti ožjo domovino in se nameraval ogledati po širni Avstriji, ni li kje posla zanj, ko ga nenadoma doleti ukaz, naj se kot rezervni poročnik oglasi pri svojem polku, ki je bil namenjen, da se udeleži zasede Bosne in Hercegovine. Tisti polk je bil prideljen Saparijevi diviziji, ki, prodirajoč od Doboja ob reki Spreči proti vzhodu, skraja ni imela sreče in je šele okrepljena z novimi četami po trdem boju vzela mesto Tuzlo. Po končani zasedi je proti koncu l. 1878. z lahkim srcem zapustil vojaški stan in dežele, kjer je videl dosti ostudnih bojnih slik, ki so potem še dolgo časa kakor s krvjo oškropljene stale pred njim. Potem je bil dve leti zaposlen pri zgradbi nekega mostu čez Savo. — Koncem spomladi 1881 je čital v novinah, da išče bosanska uprava za izkoriščevanje gozdov inženirjev. To ga je mikalo. Nekoliko so se mu bili v spominu že zabrisali oni krvavi dogodki in zaželel je videti Bosno srečno in prerojeno, ko jo je pred tremi leti videl tako solzorosno. Vložil je prošnjo in dobil odgovor, da je s prvim julijem sprejet. Ni se težko ločil od domovine. Nekaj mu je reklo, da ni podoben drevesnemu listu: če ga odtrga vihar, nikoli več ne pride na prejšnje mesto; on se vrne nazaj, kadar izkusi življenje drugod, se poleže njegova želja po spoznanju tujih krajev.

Peljal se je do Siska, potem s parobrodom po Savi do Broda, dalje po železnici do Zenice. Slavonski kraji ne zanimajo popotnika, ki je vajen gor, hrumečih potokov in idilnih kotov; topo zre na ravne pokrajine, zaveša oči, vzdihuje: Oj, da je taka plodovita ravnina kje na Slovenskem ali na Češkem, kako vse drugače bi se obdelovala! — in dremlje. Zanima ga pa dobro in krepko prebivalstvo, ki vsled nebrižnosti vlade in nesrečne gospodarske politike na tako rodovitni zemlji tiči še v povojih napredka.

Vilar se je začel ogledovati šele onstran Broda na hriboviti bosenski zemlji. Todi je marširal pred tremi leti v nepregledni vrsti spotenih in izmučenih ljudi, deloma ob neugodnem vremenu. In

zdaj sedi v ozkem železniškem vagončku stisnjen kakor v orehovi lupini. Ni za današnje čase bogvekaj, no kultura se je vendar že pričela. Drugih njenih znakov z vlaka ni zapazil. Kako naj se pač v treh letih zasede vgnezdi v zapuščeni deželi kar že cela kultura! Ob progi je videl tu in tam obhodne straže vojakov in orožnikov, dvakrat je njegov pogled naletel na vklenjene Bošnjake, katere so orožniki vedli bogvekam k sodišču. Obakrat je povesil glavo in se poglobil v težko misel. Bil je namreč tako ustvarjen, da ni mogel videti vklenjenega človeka. Ni dalo njegovo mehko človekoljubje, ki mu je tičalo v krvi, ki mu je bilo prirojeno in se ga ni priučil iz knjig.

Do Doboja je imel za sopotnika dva lepo opravljena Turka, ki sta mračna, skrivnostna in molčeča čepela na rdečih plišastih blazinah ter kazala, da sta nepristopna za pomenek. V Doboju sta izstopila in prirožljala sta v njegov kupé dva častnika, razgreta in dobrovoljna, ko da sta prišla od dobre pojedine. Oba sta ga prijazno pozdravila, oba sta se predstavila, videč dokaj fino opravljenega, inteligentnega človeka, ki pride najbrž z onkraj Save. V zasedenih deželah so bili v tistih časih avstrijski gosposki ljudje zelo družljivi in složni; pri domačinih niso našli soglasja in družabne opore, zato so živeli med seboj brez ozira na stanovske razlike v dobrih prijateljskih odnošajih. Vilar je bil vesel, da je dobil zgovorna sopotnika, ker doslej na dolgi poti ni še z nikomur govoril, a niti on sam bi nam ne mogel povedati, kako se je takrat našla nit pogovora in zabave.

Ime mlajšega častnika si je precej zapomnil; povedano je bilo trdo in razločno, tako da bi se zapomnilo za večne čase: Simon Buzduga, orožniški nadporočnik. Vilarju je imponirala ta junaška, gibčna postava, dasi je ni venčalo prelepo lice. Bilo je nekoliko razdrapano po kozah in nepravilno v tem, da se je konec velikega nosu za spoznanje povesil na levo stran. Tudi oči niso bile prijazne. Drugi častnik je površno zamrmral svoje ime, no Vilar je videl, da je stotnik in za kakšnih petnajst let starejši od prvega. Po njegovi nemščini s tujim priglasom ga je precej spoznal za Poljaka. Posebno čvrsto je zvenela iz nekaterih besed poljska jotacija: „nicht“ je izgovarjal vedno „njicht“. Za njegovo ime je zvedel na maglajski postaji, kjer je iz krdela častnikov, stoječih na peronu, pohitel k vlaku star major, podal roko stotniku, nagnivšemu se skozi okno, ter ga v srbskohrvaškem jeziku vprašal: „Kako si, Hvalibogovski?“ in mu pri odhodu vlaka zaklical: „Živio, Hadžirumba!“

Stotnik Hvalibogovski, z bosenskim priimkom Hadžirumba, je bil majhen, zavaljen človek, precej razbrazdanega čela, sesedlega nosu, drobnih in milih oči, ki so živahno kolotičile pod močnimi obrvmi, kakor bi iskale plen. Njegov obraz je bil izžit, raskav, podoben na gosto prešiti temnozelenkasti usnjeni blazinici. Britev bi ne mogla gladko teči po njem, zato ga je pokrila redka raznobojna bradica, kakor prekrilijo sive, črne in rjave ovce obmuljeni pašnik.

Sopotniki so govorili o različnih predmetih. Častnika sta potovala v službenih stvareh iz Tuzle v Sarajevo. Seveda tujcu nista povedala, kakšnega značaja so tiste službene stvari, vedla sta se nekako zdržano; umela sta z neko dostojnostjo zakrivati vse, kar se tiče važne in kočljive službe. Vilar je vse odkrito povedal, kaj in kako je z njegovim potovanjem. Pristavil je, da je že videl Tuzlo. Ko sta onadva slišala, da je rezervni častnik in da se je udeležil okupacije, sta postala še prijazniša.

„Prav lahko je mogoče, gospod inženir, da vas deželna vlada nastavi v Tuzli, to se pravi, na Konj-planini, kjer se na debelo trebijo pragozdi; trdno vem, da pride tja inženir. Sedaj opravlja administrativna, inženirska in gospodarska dela moj prijatelj Bierkopf, ki seveda sam ne more biti kos takšnemu ogromnemu delu,“ je rekel stotnik.

„To bi bila lepa pridobitev za naš zeleni otok, ko bi gospod inženir prišel v naš okraj. Dal Bog, da bi se zgodilo!“ je potrdil stotnikovo misel Buzduga.

„Zakaj mislite tako, gospod nadporočnik?“

„Gotovo ste dober plesavec, morda tudi godbenik, pevec ali kvartač. Na našem otoku vse lahko porabimo.“

„Najbrž nisem ne eno ne drugo. Pust samotarec sem, ki se želim čimprej zariti v pragozd.“

„Oho, morda pride za vami mlada ženica?“

„Nič ne pride,“ je odvrnil Vilar. Da bi pokazal zanimanje za vojaške stvari, je vprašal po tem in onem polku, kje je sedaj nastanjen. V teku pogovora je zvedel, da je stotnik služil v 17. kranjskem polku. No Hvalibogovskemu ta polk ni ostal v dobrem spominu. „Takšnih pretepačev in razgrajačev ni, kakor so Kranjci. Sedaj je ta polk na Dunaju in velike sitnosti imajo ž njim. Vsak ponedeljek pride na polk ovadba, da so se prejšnji večer ali ponoči pretepavali Kranjci v tem ali v onem okraju. In tako se je godilo tudi v Tridentu, kjer sem še jaz služil pri njih. Zaradi teh rogoviležev so me pomaknili na višjo stopnjo za celo leto pozneje, nego sem bil na vrsti.

Sploh bi trebalo ta-le narodič Slovencev kurirati, njegovo nadutost pritisniti k tlom.“ Pri teh besedah se je stotnik razburil, z napetim palcem je naredil po zraku kretnjo, s kakršno se ubije nadležno živalco. „O, jaz bi jim pokazal! Kakor je v starih časih Konfucij kuriral nedisciplinirane in pijanstvu vdane Korejce s tem, da jim je ukazal nositi vsak dan, ki so ga praznovali, od jutra do ure počitka neprestano na glavi porcelanaste klobuke, zato da niso mogli razgrajati, tako bi tudi jaz Slovencem predpisal za nedeljo in praznik lončene, z državnim znakom opremljene klobuke. Nihče bi ne smel zunaj doma pokrivala odložiti, pri žganju, vinu in pri veselicah pa že celo ne. Tako bi morali hoditi in sedeti ravno in mirno kakor vojaki na paradi ali v šoli. Stroga kazen bi zadela tistega, ki bi se pregrešil proti moji naredbi, posebno pa še onega, ki bi prišel z ubitim klobukom domov. Jaz bi jim že izgnal razposajenost in pretepaštvo ter jih navadil reda!“ Hvalibogovski si je pomel roki samega veselja ob originalni misli.

Vilar je izprevidel, da ima opraviti s človekom, kateremu je alkohol načel možgane. Ni mu bilo prav, da je ta Hadžirumba tako nasajen na uboge Slovence. „Pa bi mojim rojakom privoščili vsaj malčeva pokrivala, veljakom in prvakom pa porcelanasta,“ se je pošalil.

„A, kaj ste vi tam doma? Pardon! Oprostite! Nisem hotel žaliti,“ je pohitel stotnik. „Kar je res, je res,“ je nadaljeval resnega obraza in pritrjajoč z glavo. „Sedemnajsti polk je med najhrabrejšimi našega cesarstva. Na Laškem, v Bosni, kamorkoli so ga postavili, povsod se je izkazal. Nikdar ne pozabim izgubljenega leta, a kranjski fantje so korenjaki.“

„Kaj to, ako se včasi stepejo z Dunajčani. Saj so vojaki pravzaprav samo za pretep na svetu,“ je pomogel Buzduga svojemu tovarišu iz zadrege.

„Gospod stotnik je napravil dovtip na račun mojih rojakov,“ je mirno govoril Vilar. „No dovtip še nikogar ni snedel. Koliko so jih izumeli Dunajčani na račun Madžarov in Slovanov, toda vkljub temu so Madžari malone gospodarji države in tudi proti Slovanom se ne bo moglo dolgo vladati.“

Buzduga se je počesal po nosu in nedoločno se je zazrl v nasprotno steno. Njegova noga je nalahno pritrkovala ob tla, tako da se je slišalo tiho žvenkljanje njegove ostroge. Bal se je, da ne bi ta dva gospoda začela govoriti o pustih narodnostnih stvareh. Hvalibogovski je mahnil z roko ter zamomljal: „Hm, Slovani . . .“ Potem se je naslonil ob okno, podprl glavo z roko in se zazrl v

hribovje. Po dolgem premolku je vzkliknil: „Glejte, kakšno bujno vegetacijo imamo v Bosni. Vsega je dosti, samo kultura je šele v začetkih.“ In migal je z glavo, v mislih hvaleč dobrotljivo prirodo in obžalujoč nedostatek kulture. Hipoma pa se je okrenil k Vilarju, položil roko na njegovo koleno ter rekel: „Gospod inženir, ako želite priti v naš okraj, ki vam je že znan, vam lahko izposlujem to. Znan sem pri vseh oddelkih deželne vlade. Dobra beseda najde dobro mesto. V Tuzlo dobimo v par letih železnico, za silo bomo zvezani z ostalim svetom. Joj, in kako veselo bi živeli z brhkim Bierkopfom na Konj-planini! Sicer vas pošljejo v puščoben, odlegel kraj, kjer daleč naokrog ne najdete dostojnega človeka.“

„O, menim, da bo vojakov in orožnikov v Bosni povsod dosti, saj sem jih doslej videl še na vsaki postaji. In to so dostojni ljudje,“ je odsekal Vilar. „Vaše posredovanje, gospod stotnik, bi bilo zelo častno zame, toda hvaležno je moram odklanjati, ker kot novinec ne maram poseči v samostojne ukrepe slavne deželne vlade. To bi ne bilo pravo priporočilo zame.“

„Oo — oo! Ako mislite . . .“ In Hvalibogovski je užaljen potegnil svojo roko nazaj ter se stisnil v kot.

„Nisem mislil slabo. Vse naj gre svojo ravno pot. Ako precej prvi dan izza hrbta uglednega gospoda molednem za kakšno prednost, bi tega morda ne zabeležili v moj prospeh. Če iščem pri njih službe, naj odletim tja, kamor me porinejo. Prav po vojaški hočem ubogati.“

Hvalibogovski je pritrknil v znamenje, da soglaša. Prilezla je dremota nanj, naslonil se je z ramo ob steno in začel cincati z glavo, počasno in enakomerno je padala in se dvigala, kakor v stroju kladvo na nakovalo.

Železnica je tekla ob reki Bosni po malo obljudeni prijazni dolini, obrasli po vseh pobočjih s temnimi lesovi. Vilar je, sedeč pri oknu, zapazil vsakega Bošnjaka, jezdečega po cesti kraj bistre reke, vsako ptico, ki se je prepeljavala v višavah, vsak mlin, ki je majhen kakor igrača sameval ob vodi. Vse ga je zanimalo. Počudil se je Vranduku, mestecu prilepljenemu na visok obronek neposredno nad reko. Igračicam podobne tiče hišice na skalnatih tleh in da se poljubi prirodi pomajati z obronkom, zdrče vsa ta gnezda v Bosno. Bog ve, kakšni ljudje so si izbrali v davnih časih to mračno sotesko za naselitev! Leta 1878. se je Avstrija čudila, kako to, da vstaši te strategične točke niso porabili za izdatnejši odpor in so pustili vrata v bosensko središče na stežaj odprta. Potem je dolgo zrl na veliko ptico, ki je krožila visoko v zraku nad vranduškimi hribi.

„Gospod inženir, ste li dober strelec?“ ga je vprašal Buzduga.

„Na tehniki sem se pač vadil v sabljanju, ne pa v streljanju. Kolikor sem se naučil pri vojakih.“

„V Bosni imamo dober lov. Kamorkoli pridete, divjačine bo dosti. V tuzlanskem okraju so še volkovi. Preteklo zimo so kmetje prosili za puške, da se jih obranijo. Seveda jih niso dobili.“

„Puške, puške — da streljajo na švabsko divjačino,“ je hripavo vzdihnil stotnik, prebudivši se iz dremote.

Vilar je želel zvedeti, kakšne so varstvene razmere v zasedenih deželah. Častnika sta se izražala črnovidno in zaničevalno o Bošnjakih in Hercegovcih. Vse križem so letele psovke: lopovi, razbojniki, ovčji tatovi, ušesni strigavci, sodrga. Bila sta uverjena, da čim več psujeta domače prebivalstvo, tem bolj raste ugled tujcev, ki nosijo kulturo na Balkan. Krčilo se mu je srce, ko je bil izprevidel, da v Bosni še ni tiste sreče, o kateri so govorili v delegacijah in da je njena usoda izročena ljudem, ki bi nam najrajši nataknili svinčene klobuke na glavo. Nesel je v Bosno usmiljeno srce, čustvujoče s trpečim sobratom.

V Zenici so zapustili vlak, ker samo do tja je bila zgrajena železnica. Naprej je vozila v Sarajevo vojaška pošta, ki je dostavila vselej toliko vozov, kolikor jih je trebalo za popotnike. Tisti dan so čakale tri velike in okorne kočije pred kolodvorom. Na vsaki je sedel spredaj poleg voznika, oboroženega z revolverjem, vojak s puško v roki. Vilar je, skrbeč za svojo prtljago, izgrešil svoja znanca. Zlezel je v kočijo, kjer je videl prostor in v kateri se nista nahajala.

„Kje pa je ostal najin Panslav?“ je vprašal Hvalibogovski, ko so se bile premaknile kočije.

„Ne vem. V drugo kočijo je sedel,“ je odgovoril Buzduga. „Morda je kaj užaljen zaradi tvojih lončenih klobukov. Povej mi, kolikokrat si že porabil ta dovtip?“

„Mar mi, če je užaljen. Vse preveč pošiljajo sem takšnih uradnikov, ki so zaradi jezikovne sličnosti naklonjeni domačinom. To ni prav. Mi se nahajamo tukaj na vulkanu. In kako je ošaben, ošaben!“

„Samozavesten je, sicer pa simpatičen človek. Bosna kmalu ozdravi njegov panslavski ponos.“ —

Štiri dni je ostal v Sarajévu. Prvi dan je počival ali se izprehajal ob Miljački, kjer je videl mnogo avstrijske gospode in mnogo preprostih švabskih ljudi, uniformiranih in v civilnih oblekah. Na njih obrazih je čital zanos orjaka, ki je bil pravkar treščil ob tla

svojega slabejšega nasprotnika in v mislih preštevа, koliko mu prinese dobička ta neenaka borba. To so bili sami zavojevalci Bosne in oni, ki so jih zavojevalci pritegnili k sebi, da pričnejo s kulturnim delom. Turbani in fesi so se malone izgubili v tem vrvežu tujcev, ker domačini so ostali rajši v svojih hladnih hišah ali so pa čepeli v pestrih dućanih. Drugi dan se je dopoldne predstavil gosposki, ki ga je pozvala k sebi za prihodnji dan, ko so mu povedali, da je prideljen v tuzlanski okraj na Konj-planino. Četrti dan je naposled stal pred uglednim in važnim uradnikom mrzlega lica in lokavih oči, ki mu je pravil, da je gozdar na Konj-planini, Bierkopf po imenu, preobložen z delom, da so priglašene neke malenkostne pritožbe zoper njega, a ubožec — der arme Teufel — ne more zmagovati toliko poslov, „zato smo vpošteli Bierkopfove tožbe o mnogih poslih ter vzeli v službo inženirja. In tako smo odredili, da prevzamete vi, gospod inženir, poleg inženirskih del, katerih je malo, tudi administracijo, kolikor se tiče plače in hrane delavstva. Sicer se pa zglasite v tuzlanskem konaku, kjer vas natančno uvedejo v vse podrobnosti dela.“ Vilarju se je zdel ta uradnik zelo visoka glava, ker je govoril o sebi, oziroma o svojem delokrogu v množini. Z administrativnimi opravki ni bil prav zadovoljen, toda kaj je hotel — nahajal se je že v Bosni in plačo so mu odmerili visoko.

Tri dni je trajala njegova pot v Tuzlo. Vlaki in pošte so vozili zaradi varnosti samo po dnevu, kar je zamudilo potovanje. Peljal se je nazaj do Doboja, kjer je moral prenočiti, potem zopet s pošto po lepi dolini ob Spreči v Gračanico, kjer je zopet nočil. Prenočišče je dobil, ker hotelov ni bilo, v vojaških taboriščih, kjer so imeli povsod sobico za tujce, namreč za potujočo avstrijsko gospodo. V obeh mestih je sedel zvečer v družbi častnikov in uradnikov, ki so se proglašali za nekakšen otok v bosenskem oceanu. Primerjali so Bosno ogromnemu, neobdelanemu in grobemu kamenu, kamor je priroda obrizgnila večje ali manjše gruče dragocenih kristalov: tem so pripodabljali sebe. Slišal je mnogo razbojniških anekdot, ki so mu kaj mrko slikale položaj v zasedenih deželah. Čudil se je, kako to, da se na Dunaju slika s tako svetlimi barvami. In slikali so ga potem še mnogo let tako, da nikdar ni oblast povedala, čemu vlada z izjemnimi sredstvi, ako je doli vse v redu.

Tako je prišel naposled neko vroče opoldne — bilo je prve dni malega travna — izmučen in truden v Tuzlo. Na pošti so ga poslali na stanovanje v Agularjev hotel, ki je bil edin v mestu, preprost, toda prostoren. V prvem nadstropju in v podstrešju so se

nahajale sobe, v pritličju je neprijetno dehtelo po gostilni in kavarni. Obed, ki si ga je dal prinesti v sobo, mu ni šel v slast; paprikovite jedi so ga preveč spominjale druge državne polovice. Po obedu je dolgo spal, potem se je opravil in šel po mestu, da si ogleda znamenitosti. Tuzla je štela takrat z vojaštvom vred kakšnih osem tisoč prebivalcev, turških, srbskih in nekaj katoliških. V eni uri je z lahkoto opravil svojo izsledovalno pot. S pomočjo najetega cigančeta je našel konak, Semšibegovo hišo — cigan jo je imenoval dvor — dalje nekaj džamij, med njimi tisto s poševnim minaretom na levem bregu potoka Jele, naposled ugledno pravoslavno cerkev in frančiškanski samostan z neznatno cerkvico. Na teh poslopjih ni videl nič zanimivega.

Odpustivši cigana, je kakor prikovan obstal sredi čaršije.[1] Zagledal je bil na pragu nekega dućana davno znanega človeka, nekdanjega sošolca Hrena, ki se je s turškim trgovcem pogajal za ceno preproste preproge. Stopil je bliže, položil Hrenu roko na ramo in čez hip sta stala dobra znanca sredi čaršije v živem pogovoru. Vilar je razodel svoje razmere, Hren je povedal, da je že dve leti v davčni službi v Tuzli. „Potemtakem se pa večkrat lahko vidiva!“ je vzkliknil ter še enkrat stisnil Vilarjevo roko. Hren je bil tridesetletnik. V prejšnjih letih je bil pomočnik v manifakturni trgovini, po okupaciji je odložil meter ter se posvetil kultiviranju zasedenih dežel. Govoril je hudomušno, z nasmeško. Imel je navado, da je prikril desno oko, kadar je trebalo izreči kaj zbadajočega ali poslušati kaj politično nevarnega. Strahopetec je bil velik, morda je hotel svojo bojazljivost skriti za spuščeno trepalnico. Šla sta po mestu, potem v okolico proti vojaškemu ostrogu. Na več krajih sta videla jetnike, ki so pod vojaško stražo kopali odvodnike, zasipali cesto ali delali pri zgradbah. Vsi so imeli tudi pri delu noge vklenjene v železje; da jih veriga ni ovirala pri hoji, je bila pripeta k pasu. Tisto rožljanje verig je Vilarja nemilo dirnilo. Človek, podoba božja, pa v takšnem robstvu!

Na nasprotnem koncu mesta sta bila priči nenavadnega prizora. Oddelek vojaštva je gnal v mesto blizu dvajset glav goveje živine. Vojaštvo in živina, vse je bilo odeto z debelim prahom, znamenje, da je izprevod prišel od daleč. Živina je jedva copala po trdi cesti.

„Kaj to pomeni?“ je vprašal Vilar.

„Jutri bo semenj za to živino, ako hočeš kaj kupiti,“ je odgovoril Hren ter pomižal z očesom. Potem je pojasnil, da so živino

[1] Čaršija se imenuje trg ali ulica, kjer stoje sami dućani = trgovine.

zaplenili najbrž v kakšni vasi za Majevico-planino, ker vaščani niso mogli ali niso hoteli plačati globe, naložene za prikrivanje orožja, ali pa ker so bili nemara na sumu, da so dali zavetja in hrane hajdukom.“

„Ubogi vaščani!“ je vzkliknil Vilar. „Živino so jim vzeli, polovico premoženja. Se li takšni izprevodi večkrat vidijo v Bosni?“

„To ni prav nič novega. Mene nič ne zanimajo te večne ekspedicije, kontribucije in usmrtitve. Točno in vestno delam službo, sicer sem pa ves božji čas doma pri ženki in otrokih. Nekateri gospodje in tudi dame jedva čakajo, da ustrele ali obesijo hajduka, da si napasejo oči. Smešno. Jaz ne grem nikdar blizu. Glej, onstran Save imajo svoje mirne, sladkoginjene narodne veselice, pri nas se vrše takšne zabave, kakršne si sedaj priča. Sicer pa, prijatelj — jezik za zobe! Moj svet je ta, da hodiš slep in gluh po Bosni, ako pa tega ne moreš, si vsaj zaveži jezik.“

„Poslušal bom tvoj svet, kolikor mogoče. Preden umolknem, mi povej, čemu vklepajo v Bosni jetnike, ki se nahajajo pri delu, v železje? Saj jih stražijo vojaki z nabitimi puškami.“

„Vsak pride v železje, ki je nad dvajset dni zaprt.“

„Meni to neprestano rožljanje z verigami, če vem, da jih nosi človek, neprijetno doni na uho.“

„Vsega se treba navaditi. Za časa turškega gospodarstva so v železje vklepali jetnike, to je že vkoreninjena navada, in Avstrijci nočejo kršiti starih šeg in navad.“

„V čem so se pregrešili ti mnogi nesrečniki, da morajo javno nositi verige?“

„Hm, mogoče, da so nekaterega zaprli, ker je rekel belemu kruhu štruca,“ je odgovoril Hren ter zamežal. „Sedaj pa nobene besede o stvareh, ki se naju nič ne dotikajo. Uradnik naj toži ob obilnem poslu in ob majhni plači, vse druge tožbe so zanj neumestne.“

Nič ni ugajalo Vilarju, kar je videl in slišal. Kot dijak je z vnemo čital zgodovino francoske revolucije, spisano po zgodovinarju, ki je opravičeval vse grozovite morije, ki so se vršile za svobodo, bratstvo in enakopravnost, pisoč, da so te dobrote vredne največjih krvnih žrtev. Takrat se je zavzel nekega radikalnega mišljenja, ki je prišlo nekoliko v nasprotje z njegovim dobrim srcem. Vklenjeni Bošnjaki so ga spominjali, kako ga je za prvih dijaških let, še pred 1866. letom, marsikatero noč prebudilo rožljanje verig iz spanja; stanoval je tedaj v ljubljanski Blatni ulici, po kateri so gonili s

kolodvora v železje vkovane Italijane na grad. Vsaj toliko jih je bilo sram, da jih niso tirali po dnevu. V Bosni jih ni sram kazati te verige pri belem dnevu. Pri takšnih mislih se mu je zbudila revolucija v duši.

Vrnivši se v središče mesta, je Hren opozoril prijatelja na vojaško postajno poslopje, stoječe na lepem kraju ob veliki cesti. Za njim se je razprostiral vrt z gredicami bujnih cvetic in z nasadi mladih, jedva nekaj pedi visokih drevesc.

Marija Konopnicka:

Janezovo pismo.

(Odlomek iz „Pana Balcerja v Braziliji".)

Preljubi stariši, Vaš sin vam piše
s potrtim srcem, z mokrimi očmi,
med nami morje z vetrom vale riše,
ne da mi k Vam in me nazaj drži;
pustinje in v nebo se vzpenjajoče
goré delijo me od Vaše koče.

Zato oči le dvigam nad skaline,
zvečer in zjutraj vedno zrem v strani,
kjer v rosi pokošene so ravnine,
kjer v zlatem klasju njiva nam šumi . . .
in rad ko ptič bi preletel te ceste,
ko veter rad, a da ne morem, veste.
Tako mi pred očmí stoji kot živa
ta naša streha s snopi vsa pošita
in kalenica ji visoka, kriva,
na njo mi duša misli v sen povita . . .
A nihče ji besedice ne daje,
pač takšen svet zemljé in svet vodà je.

In vidim skoraj te šumeče meje,
kozolėc in žerjava in vodnjak,
in sam ne vem, kaj v srcu peče, greje
to hrepenenje kakor strup gorak.
Čez gore čutim, čez morjé široko,
kako diši Vam meta tam čez loko . . .
— — — — — — — —

Bolezen me je zgnetla s svojo pezo,
da ni za groš več v meni trdne sile,
pač kmalu v grob me pahne s svojo jezo
na oceansko dno in — brez gomile;
vsled te bolezni mnogo jih umira,
čez njihov grob se morje razprostira.
Da, od bogatega ni premoženja,
ki so obljubljale ga te strani,
ostalo peska sivega blestenja
tri lakte le za bedne te kosti,
kar tam berač ima . . . In nad menoj
pomladni breze ne predrami soj.

Opisal bi Vam tugo in to žal
in smrt to črno, ki že name čaka,
in ogenj ta, ki prsi je sežgal,
a škoda mi je matere, ki plaka
in solze lije na papir ta beli,
ki so ga z daljnih morij ji priveli.

Ah, mati, kaj poginil nisem sad,
še predno sem prišel na svet ta mračen . . .
Bolezen sta me stisnila in glad
in kot žival po zemlji voham lačen.
Kot ptič brez gnezda s krili tukaj bijem,
ponoči se budim in — kot pes — vijem!
— — — — — — — — —

Prosil bi, da napišeta čez morje,
kako je bilo z zimo kaj tokrat?
Kaj oče že pod sev novino orje?
Še mraz drži se, al je že pomlad?

Pa kaj, ko duša v meni ne dočaka,
da pismo mi odda daljava taka.

Ah, poletel bi kot golobček siv
in kot žerjav, kričeč ob solnčnem vzhodi . . .
ker zdi se mi, da spet postal bi živ
ob našem kruhu in ob naši vodi.
A so kosti mi samo še trhline
od žalosti in silne te vročine . . .

Težko je torej to in vse zaman,
da bi odtod odšel še za življenja.
A ko umrem, tedaj čez bor teman,
čez vihre pojdem morskega hrumenja!
Da, pojdem, pridem k Vam pod okno koče . . .
Tako pomagaj mi nebeški Oče!

— — — — — — — —

A z Bogom zdaj, moj oče, moja mati,
do samih klanjam Vama se kolen,
in če kdaj veter Vam ne daje spati,
če iskre se usipljejo s polen,
če v noči duri kdo odpreti skuša,
to, mati, bom le jaz in moja duša.

Pozdravljam vse prijazne še sosede
in vse imetje naše in poljé,
pozdravljam hruške v meji, sadne grede
in žitne skednje, shrambo kraj cesté,
od plota pa do plota vso vasico,
pozdravljam svojo ljubljeno kosico.

A zdaj z zvonovi dajte mi zvoniti
od vzhoda solnca do večerne zarje
in hvaljen bodi Kristus prečastiti!
In naj te Mati ljubljena, obvarje
presveti Bog in tebe, oče mili.
In klanjam Vam ob svoji se gomili“ . . .

— — — — — — — — —

(Prevel Vojeslav Molè.)

Dr. V. Korun:

Na Žovneku.

Ob vzhodnem pobočju z bukovino in jelovino obraslega Dobrovlja, ki se razteza od severa proti jugu počez čez Savinjsko dolino, stojijo na skalnatem obronku razvaline starega žovneškega gradu, vidne daleč doli do pet ur oddaljenega Celja. Ohranjene so še dobro. Zlasti uporno štrli nad drugimi ostanki nekdanjega grajskega zidovja srednjeveški stolp z oškrbljenimi vrhnimi okrajki, smelo kljubujoč zobu časa in nezgodam vremena. Trpežnost gradiva nič manj ko izborna lega kaže, da je bilo tu svoj čas dobro poskrbljeno za varnost; prostrano groblje pa tudi priča, da so odondod gospodovali mogočni gospodje.

In res, v starem Žovneku je tekla zibel slovečemu rodu celjskih grofov, katerih oblast je v XV. stoletju obsegala velik del sedanjega slovenskega in hrvaškega ozemlja, njih vpliv pa segal celo do prestola nemških cesarjev.

Ko so pa junaški „Celjani“ leta 1456. izumrli, je Žovnek pogosto menjal svoje lastnike, dokler ni leta 1816. prišel v last Josipa Čokelja pl. Ruhetala, ki je staro graščino opustil in si v dolini, pol ure odtod, zgradil novi Žovnek. Storil je to pač zategadelj, ker je bil dohod do nje nepriročen, utrjeno zidovje pa itak ni imelo več nikakega pomena.

Vendar ljudska domišljija se s takimi stvarnimi razlogi ni zadovoljila; iskala je za to romantičnih motivov ter jih je našla v naslednji dogodbi.

I.

Bilo je leta 1812. Gospodar Žovneka in njega podanikov je bil stari baron Curti, čigar sin Ljudevit je tedaj služil kot višji častnik v avstrijski vojski.

Nekega julijskega dne tistega leta je pozno popoldne sedela Ljudevitova soproga baronica Amalija v malem, za dve stopnjici vzvišenem rondelu na vrtu pred gradom. Bila je mlada, lepa gospa, bolj majhne in šibke rasti. Svilena obleka temničaste barve, obšita ob vratu in na rokavih z belimi čipkami, se ji je tesno oprijemala nežnega telesa. Njeno že itak visoko čelo pa je zadobivalo duhovito izrazitost po visoki frizuri, v katero so ji po takratni šegi bili skrbno počesani kostanjevi lasje, nalahno potreseni s pudrom.

Sicer vesela gospa je bila danes v žalostne misli zatopljena. Ob okroglo mizico je upirala laket levice in v dlan naslanjala glavo, desnica ji je pa leno v naročju počivala in kazalec ji je tičal med listi pred kratkim izišle knjige „Corinna ou l' Italie“ francoske pisateljice gospe Staëlove.

Baronica je drugikrat z zanimanjem prebirala knjigo, danes se pa ni mogla vglobiti v štivo. Misli in pogledi so ji uhajali dol v dolino. Vsak trenotek je privzdignila glavo in se ozrla na cesto, ki je vodila iz dola med zelenimi travniki v globokem kolovozu proti gradu.

K zatonu se nagibajoče solnce je z zlatimi žarki obsipalo polja in griče. Rečišče Savinje je lesketalo kakor velikanska, srebrnoluskinasta kača, vijoča se med vrbjem in prodom proti Celju. Železni križ na zvoniku braslovške cerkve je žarel kakor posejan z demanti. V znožju Dobrovelj so se delale sence pošastnih oblik, razmikale se dalje in dalje po dolini ter odčrtavale vrhove valovitastega gorskega slemena. Po razsežnem srenjskem pašniku so se oglašali pastirski rogovi, kličoč čredo na povratek domov. Izpod slamnatih streh lesenih hramov se je vzdigoval dim ter se leno vlačil nad bornimi vasmi, kjer so kupoma čepele revne koče z malimi okni. Gospodinje so pripravljale večerjo, ki bi bila prikladnejša za žival ko za človeka. Letine so bile takrat slabe, pa še to malce, kar se je pridelalo, je vzela gosposka in vojska.

Utrujenih korakov so se vračali kmetje, ki so čez dan rabotali v gradu, nekateri samotež, drugi z mršavo uprežno živino. Vsem pa sta z upalih lic zrla beda in glad.

Obup in skrb sta tlačila prebivalstvo v dolini. Žalost in skrb sta se v zadnjem času naselila pa tudi na gradu ter glodali v srcu mlade baronice Amalije. Pretekle pomladi se je bila poročila z baronom Ljudevitom Curtijem. Ker je bila hči neplemenitega in neimovitega graščaka Josipa Senčarja, gospodarja na gradu Ostrici pri Vranski, je bilo Ljudevitu treba pri očetu in drugih sorodnikih premagati mnogo zaprek, predno je mogel vzeti ljubljeno deklico za ženo. In zdaj, ko je nameraval jeseni izstopiti iz vojaške službe, da bi prevzel od očeta posestvo in se stalno naselil na Žovneku, mu je usoda prekrižala načrte.

Francoski cesar Napoleon I. je napovedal vojsko Rusiji. Da bi pa tem sigurnejše ponižal edino še nepokorno državo evropsko, je prisilil tudi svojega tasta, avstrijskega cesarja Franca I., da mu je poslal velik del svoje vojske na pomoč. In med onimi, ki so dobili

povelje oditi v daljno Rusijo, je bil tudi baron Curti, tačas nastanjen v garniziji v Celju. In danes pride domov po slovo.

Kesno na večer je Amalija zagledala dva jezdeca, jahajoča po cesti proti gradu. Bil je njen soprog in služabnik Marko; spoznavši ju, je vstala iz rondela in jima hitela naproti.

Baron Ljudevit je bil lep mož visoke, krepke rasti, star nekaj nad trideset let. Slikovita uniforma se mu je dobro podajala; dolgi in košati brki so povečevali njegov marcijalni izraz.

„Ločitev bo le kratka!“ je tolažil soprogo, ko je, izročivši svojega konja služabniku, korakal ž njo proti gradu. „Vedi, da tam, kjer je veliki Napoleon, ni dolgotrajnih vojska!“

Ko pa ni mogla prikriti svoje bojazni za njegovo življenje, ji je govoril:

„Ne bom prvič v bitki, pač pa se bom zdaj prvič boril na strani Napoleonovi, kjer je zmaga zagotovljena. Ves ta vojaški pohod proti Rusiji bo le nekak oborožen izprehod, ki si ga mora vsak pravi vojak šteti v srečo in veselje.“

Seve Amalijinega ljubečega srca taki razlogi niso mogli pomiriti. Bala se je za moža in se ni mogla iznebiti zlih slutenj.

II.

Zopet je sedela baronica Amalija v rondelu ob grajskem zidu, otožno se ozirajoč po dolini. Njeni pogledi so plavali tja proti jugovzhodu na veliko cesto, ki veže Trst z Dunajem. Ceste same ni bilo videti; zagrinjala jo je belkasta megla prahu, ki se je dvigal nad njo in ob njej od Vranske do Celja. Zdajpazdaj se je zablisnilo iz megle; bil je blesk, ki je v solnčnem svitu odseval od sabelj in sulic. Kadar je potegnila sapa od jugovzhodne strani, so se razlegali pa tudi glasovi vojaških rogov in trobent do Žovneka.

Že teden dni je vrvelo ponoči in podnevi po veliki cesti burno življenje; kajti v tistih dneh so se pomikali od juga sem skozi Savinjsko dolino oddelki velike Napoleonove armade, namenjene v boj proti Rusiji. Pešci in konjiki so se vrstili, v bliščečih uniformah, navdušeni in veseli trdno pričakovanega zmagoslavja.

Baronica Amalija sicer ni mogla zadušiti zle slutnje, ko je gledala na cesto, kjer se je vil neprodiren oblak prahu, vzdigovan od francoskih konj in vojakov; vendar pa jo je tolažil pogled nanje, ki so šli isto pot, kakor je njen soprog šel pred njimi. Spremljala jih je z vročimi željami, da se skoro vrnejo in ji privedejo Ljudevita nazaj krepkega in zdravega, kakor jo je bil zapustil.

Ko so čez nekaj tednov odšli zadnji oddelki in Amalija ni več mogla iskati utehe v blesketanju sabelj in trobentanju vojaških tromb, je s tem večjim hrepenenjem vsak dan pričakovala grajskega sla, ki ji je iz Celja, tedaj edine poštne postaje za Savinjsko dolino, prinašal moževa pisma. Naposled so izostala tudi ta, kar je bilo znamenje, da se je pričel krvavi ples na daljnem bojišču.

Prve bojne novice so bile ugodne ter so iznova potrjevale vero v Napoleonovo nepremagljivost. Toda pozno na jesen, ko je sneg pobelil hribe in doline, so se začele najprej potajno in nedoločno, potem pa zmerom glasnejše širiti nasprotne vesti, dokler ni sredi zime počil strašni glas, da je vsa Napoleonova vojska uničena po mrazu, lakoti in mečih divjih kozakov.

Zdaj se je Amalijina otožnost izpremenila v obup, ki je postajal čimdalje tem večji, ker ni bilo od soproga nikakega glasu. Kakor brezčutna je sedela v naslednji pomladi cele poldneve v rondelu ter se topo ozirala po dolini. Le kadar je zagledala kakega jezdeca na cesti proti gradu, so ji kalne oči vnovič vzplamtele. Ko pa je spoznala svojo prevaro, jo je iznova objela topa brezčutnost.

Bila je še vedno lepa; vendar so razodevale gube na njenih licih, da se je mlada gospa v zadnjem času postarala za desetletja. Njeno dušno stanje se je od dne do dne nevarno hujšalo, ko so začela krožiti poročila o neizmernem trpljenju naših vojakov v ruski kampanji, prihajajoča od onih redkih bojevnikov, ki so bili utekli smrti in se vračali v domovino.

Tudi zvesti Marko se je vrnil, ki je bil spremil barona Ljudevita v Rusijo. Toda bil je bolj podoben spačeni senci ko človeku: na nogah pohabljen, na rokah brez prstov, ki so mu bili odpadli od ozeblin. Marko je moral baronici neštetokrat pripovedovati o zadnjih trenotkih svojega gospodarja. Z blazno pozornostjo je poslušala njegovo pripovedovanje, koliko da sta pretrpela v boju in na begu, dokler ni baron od gladu in mraza izdihnil sredi brezmejne zasnežene poljane. Po njegovi smrti pa da se je on napol mrtev privlekel do bližnjega selišča, kjer je našel usmiljenje pri ljudeh, ker je govoril jezik, ki je njihovemu podoben; ko si je pa opomogel, so ga spravili čez mejo.

Ko je Amalija nekoč spet poslušala Markovo pripovedovanje, je nenadoma divje vzkliknila:

„Marko, ni res, kar praviš! Baron Ljudevit še živi!“ ter je, s prstom kazaje v dolino, razvneta dejala: „Glej, glej! Ondi jaše domov!“

In odslej je živela v blazni ideji, da njen soprog ni umrl, marveč da ga kozaki in snežni zameti zadržujejo v Rusiji, da pa pride čas, ko se povrne, in tedaj bo svidenje tem slajše.

Tudi zdaj je najrajša hodila v rondel, kjer je, naslonjena ob ograjni zid, mahala z ruto v pozdrav, kadar je videla kakega jezdeca v dolini. Stari baron Curti je sicer dal strogo paziti na sinaho; če se je pa kdaj odtegnila nadzorstvu, so jo našli naslonjeno ob ograjo ali hitečo po cesti v dolino.

Nekoč pa je izginila, da ni nihče vedel kam. Šele drugo jutro so jo našli pobito v globokem trdnjavskem jarku pod rondelom, kamor je omahnila čez zid ali pa namenoma skočila.

Odsihdob je Amalijina senca vsako noč blodila po grajskih dvoranah, dokler ni v polnoči hušknila skozi velika vrata na plano. Tedaj ji je prijezdil po cesti bled jezdec na snežnobelem konju naproti, in pri ovinku pod gabrom, kjer prišumlja izpod skale hladen studenec, sta s poljubi in objemi praznovala zaželjeno svidenje. Ko pa je iz zvonika braslovške cerkve zabrnel po polnoči enkratni udarec, so se ponočnica, jezdec in belec izpremenili v meglo, ki se je vzdigovala više in više, dokler se ni nad najvišjem vrhom Dobrovelj razpršila v nič.

Pa še dandanes, ko leži stari Žovnek že skoro sto let v razvalinah, baje ni vse tako, kakor bi moralo biti. Poljanci, ki imajo tukaj okrog na prisojnih dobroveljskih obronkih svoje vinograde, vedo pripovedovati, da se sliši še zdaj v viharnih nočeh iz razrušenih grajskih dvoran zamolklo ihtenje; v mesečnem svitu pa je videti na prostoru nekdanjega rondela belo oblečeno žensko, ki maha z ruto proti dolini. Če se pa kdo le predolgo zakasni v vinskem hramu, se mu utegne celo prigoditi, da naleti na skrivnostni polnočni sestanek na cestnem ovinku pod gabrom.

Andrej Labud:

Vzdih.

Kakor mlado hrepenenje
je zavelo prek vasi,
je zavelo preko srca —
ah, ti bujno dekle, ti!

L. Pintar:

O krajnih imenih.

VI.

O vélikih začetnicah pri krajnih imenih sem že enkrat razpravljal (Ljublj. Zvon XXX, 736) trdeč, da zadostuje, ker je vsako krajno ime, pa četudi je sestavljeno iz več besed, vendar le ena sama celota, da mora zadostovati v tej po pojmu enotni celoti tudi ena sama vélika začetnica. Razprava je žalibog ostala jalova. Pa naj bo! — Pri tisti priliki sem tudi povdarjal, da nikakor ne gre, da bi se oddaljevali od pravilne narodne govorice in rabili namesto dvobesednih imen kako spáčeno zvarjenko (enobesednico) v takih primerih, kjer prosti narod jasno in razločno govori in sklanja dve besedi vspored, torej ne „iz Novomesta", ampak le „iz Novega mesta", kakor ljudstvo govori, ne „v Bukovrhu", ampak le „v Bukovem vrhu" i. t. d. Če se je v krajnem imenu determinacija samostalnika izvršila z domačim t. j. slovenskim pridevnikom, tedaj se imata vsporedno sklanjati i pridevnik i samostalnik, samo krajnoimenski pridevnik in iz njega izvedeno stanovniško ime utegneta biti v gotovih slučajih zvarjeni t. j. enobesedni tvorbi n. pr. Novomeški, Novomeščan i. t. d. Če je pa pridevniška polovica krajnega imena tujka, tedaj ostane nesklonljiva, kakor so nesklonljivi iz tujščine prevzeti pridevniki sploh, če si ne pritaknejo kakega slovenskega sufiksa n. pr. ledik fant, fletnega dekleta . . . Ledik in fleten sta oba iz nemščine, toda „ledik" je kar na prosto otrpla tujka, „fleten" je pa s slovenskim sufiksom „-en" (ьнъ) izveden iz srednjevisokonemškega „vlat" (Sauberkeit), potemtakem pravzaprav slovenska tvorba, „ledik" je torej nesklonljiv, „fleten" se pa sklanja. Če hočemo n. pr. iz nesklonljivih oblik, „ledik" (samski), „barik" (pohlepen) dobiti sklonljive pridevnike, treba je samo, da jih podaljšamo s sufiksom „-en" in tako napravimo iz njih slovenske tvorbe „ledьčen, „barьčen" . . . NB: O tujki „barik" naj opomnim, da menda ni iz nemškega „begierig", kakor trdijo slovarji, ampak iz „fahrig" (impetuosus). To samo mimogrede.

Ker smo se nekoliko zastranili, je treba, da se čimprej vrnemo zopet h krajnim imenom. V mislih pa imam krajna imena, ki niso nič drugega nego imena cerkvenih patronov v dotičnih krajih, kjer so temu ali onemu svetniku na čast zgradili cerkev, n. pr. Sveti Krištof, Šentvid. — „Sveti" je domačinka in se naravno sklanja (od

Svetega Krištofa, pri Svetem Krištofu), — „šent, šem“ (sanctus) je pa tujka in kot taka nesklonljiva, zato se pa tudi lahko združi s pravim imenom (samostalnikom) v eno besedo (iz Šentvida, v Šentvidu). Taka krajna imena napravljena s „šent“ kaže torej pisati kot enobesednice, ne pa, da bi jih pretvarjali brez potrebe na Št. Vid ali celo na Sv. Vid, zlasti zato ne, ker ni v tem nobene doslednosti pisati enkrat Šmarje, Šmartin, Šmarjeta, na drugi strani pa zopet Št. Janž, Št. Jošt, Št. Jernej (namesto Šentjanž, Šentjošt, Šentjernej.) — Kar je enkrat prav, bodi tudi v drugem slučaju pravilno. Če torej Nemci pišejo Sct. Margarethen, nas to ne more ovirati, da ne bi ostali pri obliki „Šmarata“ (obč. Stari trg pri Ložu). Zahteva, da naj se pišejo vsa krajevna imena začeta s „šent“ ali „šem-“ (Sankt-) kot ena sama beseda skupaj, se opira na nesklonljivost tega pridevnika — in na mnogih vzgledih vidimo, da je „šent-“ z osebnim imenom svetnikovim tako tesno spojen, da ga sploh ne moremo več odtrgati. Kdo bi spoznal še Šenčur pri Kranju ali **Š**turije na Vipavskem, če bi začeli pisati Šent Jurje ali Št. Jurij? Pisati nam kaže Škocijan in Šmihel, ker narod ta imena kot enotno besedo tako izgovarja; tu vendar ne gre, da bi pisali Št. Kancijan in Št. Mihael. Če narod pravi res kraju Sveti Peter, bomo za narodovo izreko povedli tudi knjižno obliko „pri (v) Svetem Petru“, če pa narod imenuje kraj „Šentpeter“ ali „Šempeter“, tedaj je tudi za nas pravilno, da se ravnamo po narodovi izreki in pišemo dosledno v obeh slučajih eno besedo, ne pa da bi samovoljno razločevali Šempeter pri Novem mestu in Šent Peter na Notranjskem, kajti če se „šem-“ spoji s svetnikovim imenom v eno celoto, spojiti se mora ravno tako nesklonljivi „šent-“ tudi; imena svetnikov pa pri tem prav nič ne izgube na svojem svetniškem ugledu, če pišem namesto Šent Jakob, Šent Lenart, Šent Vid . . . kar prosto Šentjakob, Šentlenart, Šentvid kot enotno spojino, vsaj se ta spojitev itak mora izvršiti, ko napravimo krajnoimenski pridevnik in stanovniško ime, n. pr. Šentvidski (Šentviški), Šentvidec, Šentvidčan i. t. d. — Nesklonljivost pridevnikova daje nam povod, da napravimo iz obeh besed primaknenko, ki jo pišemo kot eno besedo skupaj kakor druge primaknenke n. pr. žalbeseda, figamož, mojsterskaza, posiliživ, vbogajme i. t. d., ali pa z vezajem vmes n. pr. pedenj-človek ali laket-brada. — Spojitev obeh delov je v takih primaknenkah, ki imajo v prvi polovici „šent-“ ali „šem-“, tako tesna, da se v mnogih slučajih iz „šem-“ po haplolologiji izcimi goli „š-“ n. pr. Šmarjeta iz Šemmarjeta, Šmihel iz Šemmihel, Šmarje iz Šemmárija, Šmartin iz Šemmartin itd.

To se godi zlasti v takih slučajih, kjer se svetnikovo ime začenja z m^om^ — in pri tem smo večkrat celo spol zamenjali. Šmartin je naravno moškega spola, torej pravilno: (kam?) v Šmártin, (kje?) v Šmártinu, (od kod?) iz Šmártina; dandanes pa slišiš in bereš celo v Šmartno, v Šmartnem, iz Šmartnega. Šmárija je naravno ženskega spola, torej pravilno: (kam?) v Šmarijo, (kje?) v Šmáriji, (od kod?) iz Šmárije, slišal boš pa in tiskano čital neutrum(?) Šmarje, Šmarja. Šmarca je dandanes femininum, toda „ecclesia sancti Mauritii in Šmarca" (Valvas. VIII, 764 „Uschumarze") nam kaže le na masculinum Šmávьrc ali Šmarьc. Tako torej jezikovna zavest med narodom peša, največkrat pa se menda to pojavi pri pismoukih in šolanih zapisovalcih, ki ne poznajo vselej dovolj natančno posebnosti narečja in ljudskega izgovora. Prav zanimive pa so glasoslovne prikazni, ki se pri teh primaknenkah s „šent-" tu pa tam pojavljajo. Mnoge oblike nas na prvi pogled tako frapirajo, da jih smatramo za nerazumljive potvare, še le, če jih bliže in bolj natančno pogledamo, se nam začne svitati, da jih spoznamo.

Sedanji leksikon občin ima n. pr. Šentjurje pri Mirni peči tolmačeno s St. Georgen, da je razumljivo — toda Valvasor (VIII, 747) ima Zargdorf, ki pa ni morda od Zarge (obod), ampak iz St Jörgdorf (Šentjurja vas?) — (St in ts postane lahko c, nem. z). V Koperskem okraju (v občini Dolina) imamo Sacerb (it. S. Servolo, Sanct Serf, Sant-Serf in izgubivši hohnjavost, Sa[t S]erf (ts = c),[1] pri Kranju pa Šenčur iz Šen[t-j]ur (tj = č). Da je Sočerga v Buzetski občini v kaki zvezi s S. Sergius ali St. Georg ali čim podobnim, si pa brez natančnejših podatkov vendar ne upam trditi. — Na Primorskem imamo mnogo krajnih imen po svetnikih, ki jih pa ni vselej lahko spoznati, n. pr. Šempas pri Gorici (nem. Schönpaß) iz San Basso, Števerjan iz Šent Ferjan (Florian), Štanjel (Sankt Daniel). Šempolaj (sanctus Pelagius), Svetò ali po šematizmu „ecclesia sancti Aegidii in Suta". Kdo naj kar na celem ugane, da je ta Svetò ali Suta iz Svet' Tilh? (Primeri Cvetje iz vrtov sv. Frančiška XI, 12.). — Štjak je menda sv. Jakob, Štandrež sv. Andrej, Štivan (San Giovanni), Sujuraj (San Giorgio), Šteben (Sankt Stefan), Šentvid, Šembid tudi Šemfid (= sv. Vid) itd. Iz Šturije (St Jurije?) bi bilo morda nekoliko predrzno sklepati, da je Ustije (sancti Justi martyris), in vendar je taka razlaga dokaj

[1] Iz tega je pa seveda jasno, da je napačno popravljati obliko „sv. Servolo" na obliko „sv. Sacerb"; to bi bilo prav tako, kakor če bi začeli namesto Šmartin, Škocijan, Šmihel pisati sv. Šmartin, sv. Škocijan, sv. Šmihel. (Primeri „Planinski Vestnik XVIII, 11, 12.) Samo Sacerb torej, brez ponovljene etikete „sv."!

mikavna. — Šenturška gora (Ulrichsberg), Šentjakobski dol (Jakobstal) nam pričujeta, da imamo dosledno pisati tudi Šenturh, Šentjakob, ne pa Šent Urh, Šent Jakob. Ravno tako zahteva doslednost, da pišemo Šentviška ali Šembiška gora (na Tolminskem), ne pa Sv. Viška gora, kakor pišejo pismouki v leksikonu občin. Ravnajmo se po govorici prostega naroda, pa bomo večinoma kaj malo grešili. Če pravi narod Šentožbolt, Šentgotard (na Moravškem), posnemajmo ga in pišimo dosledno taka krajna imena kot prave zlepljenke v eni sami besedi in z eno samo véliko začetnico; če pa govori narod Sveti Ožbolt, Sveti Filipinjakob (v Loških hribih), se zopet po njem ravnajmo in pišimo dosledno „pri Svetem Ožboltu, od Svetega Filipinjakoba; kjer imamo zlepljenko, imamo eno besedo, kjer je več besed nezlepljenih, jih vsporedno sklanjamo. Povod, da dvakrat stavimo véliko začetnico v krajnem imenu, bi kvečemu mogli opravičiti s tem, da je svetnikovo ime osebno ime in kot tako lastno ime, ki zahteva véliko začetnico že samo zase, predno je postalo svetniško ime. Jakob in Oswald je prav tako lastno ime kot Miloš ali Branislav, svetniško ime pa dobi spredaj tudi svetniško etiketo „sv.“, ki pa ni bistveni del lastnega imena, torej sv. Jakob, sv. Ožbolt i. t. d. Tedaj še le, ko postane svetniško ime ali ime farnega patrona obenem krajevne ime, tedaj je v svoji celoti lastno ime, torej Sveti Jakob, Sveti Ožbolt i. t. d. Sicer bi pa tudi tukaj ne bilo neumestno, če bi prvo na osebnem imenu osnovano lastnoimennost pri nastopu druge na krajnem imenu sloneče lastnoimennosti ukinili ter pisali véliko začetnico v začetku krajnega imena, pri osebnem imenu pa ne več, ker je prva lastnoimennost v drugi izginila skoraj prav tako kakor pri pravih zlepljenkah: Šentjakob, Šentožbolt i. t. d.

Da so krajna imena s „šent-“ in „šem-“ v začetku pravcate zlepljenke, ki jih je pisati dosledno kot eno besedo, smo rekli, da dokazujejo tudi krajnoimenski pridevniki in pa stanovniška imena. O stanovniških imenih napravljenih iz pravih lokalnih pojmov s sufiksom „-jan“ je bilo že večkrat govorjenje (Ljubljana, Ljublj. Zv. XXVIII, 310 — Metlje, Lj. Zv. XXIX, 42 — Žeje, Izvestja muz. dr. XVIII, 89) in naglašalo se je, da so nam prav genetivne oblike Metljan, Žejan kažipot, kako nam je ta krajna imena razlagati iz stanovniških. Če torej nabiratelj narodnih pesmi zapisuje kraje, kjer je pesmi nabral, z opombami: „koroška iz Buačan, — iz Goričan, — iz Ločan, — iz Pogorjan, — iz Svečan i. t. d., vedeti nam je, da so Blače, Goriče, Loče, Pogorje in Sveče stanovniška imena nadome-

stujoča starejše oblike Blačane, Goričane, Ločane, Pogorjane in Svečane, kar nam sicer tudi izpričujejo v nemščini rabljene oblike Flatschach, Görtschach, Latschach, Pogöriach in Suetschach, ki so, kakor znano, slovenski množinski mestniki. Kako se je vršilo menjavanje prvotnih polnih oblik s poznejšimi iz njih izvedenimi, koliko časa so se vzdržale obojne oblike vspored, bi bilo treba še natančneje preiskati. Čudno se mi vidi na vsak način, če najdem n. pr. za Ilirskobistriški okraj i v leksikonu občin i v katalogu duhovščine (str. 141) kot današnje oblike zabeležene sicer S m e r j e, H a r i j e, T o m i n j e toda T r p č a n e — pri Valvasorju (VIII, 738) pa ravno nasprotno: S. Rochi zu T e r p z e", — pa „Sti Stephani zu H a r i a n e, Sti Johannis Baptistae zu S m e r i a n e, Sti Urbani zu T o m i n i a n e. Ali naj si mislim, da se je Valvasorjeva oblika „T r p č e" zopet povrnila na prvotno „T r p č a n e," ali da so že od davnih dni daljše in krajše oblike (ene poleg drugih) v rabi, pa da so večinoma sedaj obveljale krajše: Harije, Smerje, Tominje Famlje, Buje i. t. d., (kvečemu če se je v genit. plur. obdržala prvotna oblika n a „-an") — pri Trpčane pa da je izjemoma preobvladala daljša prvotna oblika. — Prav zanimiva je v tem oziru Trnovska podružnica pri Ilirski bistrici, v katalogu duhovščine l. c. navedena z imenom „ecclesia filialis **S. Viti** in Š e m b i j e". V tem stanovniškem imenu Š e m b i j e imamo dokaz, da je Š e m b i d prava zlepljenka, za nas e n a sama beseda. Kakor imamo iz grad grajan (stsl. iz градъ гражданинъ). prav tako imamo tudi iz Šembid stanovniško ime Šembijan (iz Шембидъ Шембижданинъ). In iz nom. plur. Šembijane (Шембиждане), kar pomeni toliko kot Šentvidci ali Šembidci, smo preko oblik Šembijam (iz Šembijanьm) in Šembijah (iz Šembijanъh) dobili krajšo obliko Šembije. Ali se genetiv dandanes glasi Šembíj, ali še po starem Šembijan, mi žalibog ni znano. —

Toliko smo razvideli, da Šembiška gora na Tolminskem in Šembije pri Trnovem jasno pričujeta za Šembid (Šentvid) proti pisavi Št Vid, ki jo nekateri propagirajo bodisi zaradi večje sličnosti z nemščino ali zaradi večjega počeščenja, — ne vem. Toda če je prav Šmarije, Šmarjeta, Šmartin, Šmihel, Škocijan, Šturije, Šempeter vkljub nemškemu pravopisu Sankt Marein, Sankt Margarethen, Sankt Martin, Sankt Michael, Sankt Kanzian, Sankt Georgen, Sankt Peter . . ., tedaj tudi Šentvid, Šentjakob, Šentjošt. . . ne more biti napačno, ker je v vseh slučajih svetniška etiketa „šent-" nesklonljiva in kot taka e n o t i krajnega imena vtelovljena in prispojena. —

Jos. Premk:

List v vetru.

Pred štirimi leti sem imel prijatelja Antona Brodnika, ki me je kratkočasil marsikako uro. Živel je tisti čas, ko sta se srečali najini poti, v štiriindvajsetem letu, študiral modroslovje in gospodično Berto, poleg vsega tega pa se ukvarjal še z najbolj kočljivimi problemi človeškega življenja. Po zunanjosti ni bil napačen človek in posebno pri ženskah bi bil lahko dosegel najlepše uspehe, kajti ta nesrečni Anton Brodnik je nosil v svojih očeh neko čudno moč. Poleg tega mu je zbledel obraz često v tako žalostnih in trpkih potezah, kakor da mu vsak hip privro iz oči debele solze in je človeku ob taki priliki nehote zastala beseda, dasi ni bilo drugega kot kak malenkosten spomin, ki je križal njegove misli in začrtal jasen sled v njegovem obrazu. Tako mi je razodel mnogokrat marsikako skrivnost, ne da bi izpregovoril besedo. In kakor da se je zavedal tega tudi sam, je ob takih trenotkih nevoljno pogledal v stran, stisnil obrvi in ustnice in pričel govoriti zmedeno o kaki brezpomembni stvari, da je postal včasi naravnost smešen in otročji. Polagoma se je nekoliko izpremenil, postajal malce zaupljivejši ali vsako besedo, s katero mi je odkril še tako neznatno čustvo svojega plahega srca, je premislil in preudaril na vse načine, da se mi je zdel mnogokrat kakor grešnik pri izpovednici. In baš zaradi tega me je zanimal bolj, ko vsi tisti znanci in prijatelji, ki so mi ponujali svoje prepričanje in mnenje o vsaki priliki in o vsaki stvari. Morda je uganil naposled tudi Anton Brodnik moje tihe misli, da se me je oklepal z vedno večjo iskrenostjo in zaupnostjo. Po dveh mesecih sva si bila že popolnoma odkritosrčna prijatelja, in tako se je naposled zgodilo, da sva si najela tudi skupno stanovanje. Razkošnosti in prevelike udobnosti nisva bila vajena, niti je nisva želela. Preselila sva se v prostorno, skoro nekoliko preveliko sobo z razgledom na vrt in uredila vse, kakor je bilo nama po volji in želji; kajti starikava gospodinja se je brigala za naju le v toliko, da je donesla nama zjutraj čaj, potem pa je ni bilo v najino bližino ves božji dan, za kar sva ji bila prav od srca hvaležna. In v tistem novem stanovanju sva se udomila prav zadovoljno. Prijatelj Anton je gospodaril na levi, jaz na desni strani, vsak ob svoji postelji, vsak ob svoji mizi; le kadar se je nama zahotelo obema hkratu po sobi gor in dol, sva složno prekoračila nezaznamovano mejo, kajti

preprogi sta tekli križem iz kota v kot in se križali ravno na tisti nesrečni sredini, kjer je stal Anton Brodnik kakor zamaknjen v bogve kake misli, ne da bi odložil klobuk in palico. Bil sem obrnjen proti oknu in v šipi sem razločno videl njegov zamišljeni obraz, vendar sem čakal, da je izpregovoril on prvi.

„Ali verjameš v sanje?“ je zamrmral naposled in počasi odložil površnik.

„V sanje?“ sem se začudil, takega nagovora nisem pričakoval.

„No, da, v sanje,“ mi je pritrdil. „Takole recimo, da sanjaš o lilijah, o treh lilijah in vse tri so enako lepe, enako bele in nedolžne, pa pride metulj, velik rumen metulj kakor solnčna roža, in ne ve, kateri bi izpil srčno kri. Premišljuje in preudarja, naposled se odloči za prvo. Pa glej čudo: komaj se dotakne s svojimi nožicami nežne bele čaše, ovenejo hktratu vse tri in izpuhte v nič, kakor da jih nikoli ni bilo. Vidiš, te skrivnostne sanje sem sanjal sinoči in danes mislim že ves dan na tiste tri lilije.“

„Pa menda ni zaradi tega tvoj obraz zamišljen?“

Pogledal me je pozorno, potem je sedel na rob postelje in mi prikimal.

„Ampak ti me ne razumeš prav,“ me je opomnil. „Tej prvi liliji je ime — Berta —“

„Prosim te, ne bodi vendar otročji —“ sem ga prekinil, a se takoj pokesal, kajti Anton Brodnik me je pogledal osuplo, nato pa povesil oči, kakor da sem ga razžalil.

„No, nič zato,“ je dejal po kratkem molku — „včasih pove tudi otrok kaj pametnega; prevelike modrosti pa pri meni menda itak ne pričakuješ, toliko me poznaš.“

„Ti postajaš zbadljiv —“

„Nikakor ne, ker sploh ne vem, če bi se mi posrečilo, tudi če bi hotel biti. Vsaj danes se mi ni, pa ne sedajle, pri tebi, ampak popoldne, ko sem se prepiral z Berto in ji povedal v obraz, da mi je nadležna. Le nič se ne čudi, samo nekoliko potrpljenja, pa izveš vse, potem pa sodi in mi svetuj.“

Nato je stopil do okna, pogledal na ulico, ki je bila že precej tiha in prazna, kajti bilo je že čez deseto uro, potem pa se je okrenil in pokazal na luč.

„Ali bi ne bilo lepše, ko bi jo ugasnil? Veš, v temi govori človek mnogo lažje.“

Ko sem mu prikimal, je stopil k omari, ugasnil luč, nato pa se vrgel na posteljo, da je žalostno zaječala. Skozi nezagrnjeno

okno je svetila v sobo medla svetloba, pomešana z nekako zelenkasto lučjo, kakor da trosi mesec svoje žarke skozi težke in debele megle. Anton Brodnik je ležal na postelji nepremično; njegov bledikasti obraz se je skrivnostno svetlikal skozi polmrak, ki se je vlačil po sobi, in tudi roka, ki mu je mrtvo visela ob postelji, se je videla kakor majhna bela lisa.

Takrat je izpregovoril, kakor ga nisem slišal še nikoli. Globok in teman je bil njegov glas, kakor da se je iztrgal iz prsi, kjer je vse prazno in pusto in odmeva pretresljivo vsak malenkosten vzdih.

„Moj oče se je obesil na vrbo, zakaj — tega ni povedal nikomur, še moji materi ne, in zame bi bilo menda najbolje, da bi storil tudi tako. Ako pomislim na svojo bodočnost, zagledam pred seboj samo črno temo, v katero ne sveti niti ena svetla zvezda. Ko sem prišel prvo leto v to šumno mesto, so sijali v moji duši vse drugačni cilji. Takrat sem se blazno zaljubil v medicinske študije in nekaj mesecev sem stvar tudi temeljito proučeval, potem pa se mi je sčasom vse tako zgnusilo, da se le more kak človek, ki ima zdrav želodec in zdrave misli, sploh zanimati za to nepotrebno stroko. Čemu bi neki silil in mučil svojo naravo, če peša in hira; konec mora itak nastopiti, če se to zgodi par let pozneje ali prej, nima za večnost nikakega pomena. Tako sem spoznal in pričel študirati naravoslovje. Pa kaj bi ti jih našteval — dovolj, če ti povem, da sem pretičal pri knjigah po cele noči in resnično: kmalu sem pojmoval svoje življenje vse drugače nego poprej. Toda vedi vrag, kako se je zgodilo, da sem pričel naposled dvomiti nad marsičem, v kar sem prej veroval s sedmerimi verami. In s prvim dvomom je prišel drugi in naposled sem spoznal, da sem se navduševal za stvar, ki bi morala biti že od nekdaj zoprna. Tako sem pričel z modroslovjem; ali prijatelj, odkritosrčno ti povem, da služim pustega in čemernega gospodarja. Dva meseca že nisem pogledal knjig, kajti tu notri v prsih čutim, da še nisem našel poti, ki je res moja in bi jo hodil z veseljem vse življenje. In katera bi bila ta?“

Slišal sem, kako je zašumela pod njegovo glavo pernica, kakor da se je okrenil proti meni, nato je zamrmral nekaj nerazumljivega in dodal glasno: „Menda nobena.“

„O pač,“ sem ga zavrnil — „toda pri vsaki stvari je treba nekoliko vztrajnosti.“

„Te mi ne manjka. Ako pomislim, da sem se skoro štiri leta ukvarjal s študijami, ki so mi naravnost zoprne — ah, pustiva to,“ je naenkrat prenehal.

„No in kaj je z Berto?“ sem ga opomnil, ker se mi je zdelo, da je v svoji razburjenosti čisto pozabil, kaj mi je hotel prvotno povedati.

„Saj zaradi tega — to sem ti razložil le tako, da imaš nekak okvir k sliki, ki ti jo podam sedaj, potem pa skušaj z vsem skupaj obremeniti svojo lastno dušo in mi povej, kako se počutiš. Ako ti ne pride pred vsem na misel vrv —“

„Nikoli,“ sem mu oporekal brez vsake prave misli.

Za hip je umolknil, kakor da mu moja pripomba ni bila po volji, potem pa se je komaj slišno nasmehnil in iztegnil roke, da so popokale v členih in sklepih.

„Ko sem prišel pred štirimi leti v to mesto, sem hodil po ulicah kakor pijan. Najraje bi bil razprostrl roke in stisnil k sebi vse te vesele in živahne ljudi, in kar me je omamljalo najbolj — je bila svoboda, ki je do takrat nisem poznal. Ves čas svojih srednješolskih študij sem živel pod strogim nadzorstvom starega strica, ki je hotel vzgojiti iz mene bogve kaj, da mi ni pustil pogledati v svet niti skozi najmanjšo špranjo. Na izprehodih mi je bil vedno ob strani, vsako knjigo, ki sem jo prinesel od koderkoli, je prelistal kar najskrbneje. Tako sem živel kakor v samostanu in resnično sem se temu mrtvemu življenju skoro privadil. Dogodilo se je sicer včasi, da se mi je zahotelo z neko čudno silo med družbo ali kamorkoli že, da bi imel nekoliko izpremembe in živel vsaj nekaj časa nekoliko drugačno življenje, toda starec je bil neizprosen, s silo pa si svobode nisem mogel jemati, kajti mati, ki je živela na deželi, me je izročila v tako strogo varstvo — kakor sem zvedel pozneje — baš zaradi tega, ker se je bala, da ne postanem enak očetu . . . Če sem mu bil podoben v svojem obnašanju in ravnanju že v zgodnji mladosti, ne vem; mogoče je, kajti drugače bi me mati vendar tako ne mučila, dasi je imela seveda s tem svojim ravnanjem gotovo najboljše namene. V koliko jih je dosegla, pokaže bodočnost; da pa je bila moja vzgoja v tistih letih povsem napačna in krivična, to čutim že danes. In morda je bilo prav to vzrok, da sem stopil med te ljudi, kakor da sem pričel živeti čisto novo življenje. Svoboda! Kadarkoli sem se zavedel, da sem prost vseh spon, da lahko namerim svoj korak kamor hočem, tedaj mi je šlo preko srca in možgan kakor omotica, in hodil sem med temi ljudmi z žejnimi očmi in pijanim srcem, da sam nisem vedel, kje naj pričnem svojo veselo pot . . . In bogve, kako bi jo pričel, da nisem srečal Berte.

To je bilo že v začetku zime, ko sem se preselil k njeni materi, ki živi od skromne pokojnine, in dasi mi stanovanje ni bogve kako ugajalo, sem vendar ostal, kajti v Berto sem se zagledal takoj prve dni. To je bila moja prva resnična ljubezen, in tudi Berta mi je zatrjevala, da razen mene še ni ljubila nikogar. Če je to resnica ali laž, se nisem skušal nikdar prepričati, kajti njenim očem sem verjel, pa če bi pričal proti njej tudi ves svet. In deklica me je ljubila z neko čudno nežno in plaho ljubeznijo. Prve čase nisem smel pomisliti, da me čaka doma dvoje lepih, ljubečih oči, dvoje belih mehkih rok, ki so me često negovale kakor otroka in vendar pri tem vedno tako skrivnostno trepetale, kakor da se nečesa boje... V njeni ljubezni ni bilo nič silnega in vročega; vsaka njena kretnja, vsak pogled in vsak zdihljaj se mi je zdel kakor odmev neke daljne plahe pesmi, ki je bila tem lepša, čim dalj sem jo poslušal . . .

Mati je morala že davno opaziti najino skrivnost in ni rekla ničesar, pač pa je najü puščala skupno na izprehode, v gledišče in kamorkoli se je nama zahotelo.

Tako je bilo prvo in drugo leto, potem pa se je zgodil v moji duši prevrat, ki sem se ga skoro prestrašil . . . K Berti je prihajala pogosto njena prijateljica Otilija, plavolaso dekle z velikimi začudenimi očmi in tako belo poltjo, da sem se bal dotakniti njene bele roke. Govorila sva mnogokrat in tudi v mestu sva se srečavala in napravila ob vsakem svidenju skupno par korakov, potem pa se je to dogajalo bolj in bolj pogosto, da sam nisem vedel, kdaj je zbledela v mojem srcu Bertina slika in se prikradla na njeno mesto Otilija, kar sem ji nekoč tudi povedal. S tisto mojo izpovedjo je bilo njuno prijateljstvo pri kraju, pač pa se je oklenila tem bolj mene, ki sem taval včasi ob njeni strani kakor obsojenec. Otilijo sem ljubil, kakor jo ljubim še danes, ali tudi Berta še ni bila popolnoma pozabljena. Prišli so celo trenotki, ko sem se bal v njeno bližino, kajti zdelo se mi je, da mi bere z obraza mojo nezvestobo. In tudi potem, ko ji je bilo že znano, da jo je onesrečila lastna prijateljica, mi ni omenila nikoli, dokler ji naposled nisem povedal sam. Glej, in to se je zgodilo danes! Vedi vrag, kaj mi je bilo, ali tako nisem mogel več živeti in jutri povem tudi Otiliji, naj hodi srečno pot, mene pa naj pozabi kakor Berta. Tako sem sklenil, kajti obeh ne smem in ne morem ljubiti, mojemu srcu pa sta obe enako ljubi, torej je bolje, da storim tako. Čudno, da sem odlašal tako dolgo."

Nato je stopil naglo k stojalu, kjer je visel klobuk in površnik, se oblekel in smehljaje prikimal.

„Da, da, tako je. Povedal sem ti površno, pa mislim, da razumeš, kako in kaj je z menoj.“

Zadnje besede je govoril že med vrati in nato sem čul, kako je zdirjal nizdol po stopnicah.

Brez vsake prave misli sem naglo ogrnil tudi jaz svoj površnik in odhitel za njm, ne da bi ga hotel zadrževati, pač iz radovednosti, kam hiti tako pozno v noč. Sicer je zadnje dni prihajal domov često šele proti jutru ves zamišljen, kar pa sem pripisoval vzroku prečute noči. Tistikrat pa se mi je zahotelo, da izvem zopet mogoče kako dogodbo njegovega lahkomiselnega življenja.

Noč je bila precej hladna in jasna, da se je razločno svetila na visokem nebu vsaka najmanjša zvezdica. Ulice so bile že precej prazne, zato sem takoj opazil v dalji pred seboj njegovo slabotno postavo. Hitel je nizdol po ulici z dolgimi, naglimi koraki, da sem mu komaj sledil, potem pa je zavil okrog ogla in baš, ko sem dospel na ovinek tudi jaz, je vstopil v glasno in živahno kavarno. To se mi je zdelo čudno, kajti odkar sva stanovala skupaj, ni po noči nikdar zahajal v kavarno sam, najmanj pa v tisto, ki ni bila ravno na najboljšem glasu. Vendar sem mu sledil, kajti moja radovednost je bila baš zaradi tega tem večja.

Ko sem vstopil, mi je napolnil prsi zatohel zrak, pomešan z izhlapinami različnih pijač. Svetilke pod stropom so se komaj videle iz tobakovega dima, ki se je vlačil kakor prozorna megla nad glavami šumnih gostov. Tam iz nasprotnega kota pa je zakričala nad menoj velika rdeča lisa in šele čez hip, ko so se oči še vse sveže od prijetne hladne noči privadile vročemu in motnemu vzduhu, sem razločil posamezne pestro oblečene tamburašice, ki so se hihitale na nizkem ograjenem odru. Nekateri so se sicer vsiljivo gnetli ob odru, napivali in trkali z vitkimi kozarci, kričali in se smejali med seboj, da je brnelo po ušesih, toda Antona Brodnika nisem opazil med njimi. Počasi in z največjo pozornostjo sem obhodil nekaj miz in prišel napsled godbi za hrbet in bogme, v prav srečen in miren pristan, odkoder sem lahko gledal po vsej kavarni. Pri sosednji mizi je prav tako drugoval z dolgočasno osamljenostjo širokopleč ogromen človek, s ščetinastimi brki in plešo, da se je svit brlečih luči odražal skoro v svetlejših žarkih na temenu njegove glave, nego v svetilkah samih. Sedel je skoro nepremično; le kadar je iztegnil svojo mesnato lopatasto roko po kozarcu in ga počasi nesel k debelim ustnicam, je iztegnil glavo nekoliko naprej, kakor da se boji za vsako kapljico, ki bi spolzela čez rob. Nato se je

nagnil nazaj in po pomenljivem oddihu pogledal na orkester, potem pa se zopet uravnal v svoj prejšnji položaj in sedel nepremično, kakor da se zaveda velike usluge, ki mi jo je napravljal s svojo prisotnostjo; kajti v slučaju, da bi se preselil ali zašel na kakršenkoli način v mojo bližino tudi Anton Brodnik, bi mi služil moj debeli sosed za pomembno in važno barikado. Toda Antona Brodnika nisem zagledal nikjer, dasi sem videl čisto razločno, da je vstopil v kavarno. Tupatam se je pojavil pred menoj nenadoma kak znan obraz, ki sem ga videl mogoče ob enakem času in na enakem kraju; drugače pa so šumeli okrog mene povsem neznani in tuji ljudje, ki so se brigali in zanimali prej za vse drugo nego zame, da sem lahko precej nemoteno razmišljal o čudnem življenju prijatelja Brodnika. V marsičem sem se ž njim sicer strinjal, če sem pomislil, kolikrat so mučili tudi mene najrazličnejši dvomi in najmračnejše misli o vsem, a da bi gledal v svojo bodočnost s tako prazno dušo — tega skoro nisem mogel razumeti. Čemu potem sploh živi in se ukvarja z različnimi pojmi in predsodki — mogoče samo iz radovednosti, kaj vse mu še nakloni to življenje. Pa kaj mu hoče nakloniti, ko bo videl tudi v sreči nesrečo, kakor vidi v lepih Bertinih očeh sam greh in madež . . . Naposled se mi je že vsiljevala temna misel, da mogoče v njegovih možganih ni vse v redu; kajti nekoliko čudaški se mi je zdel že od nekdaj, dasi do tega sklepa še nisem prišel nikoli in skoro da sem se naposled pričel baviti z mislijo, da je mogoče ravno ta večna nezadovoljnost rodila v njegovi duši tisto mračnost, ki ga morda še popolnoma onesreči in uniči. Pa nezadovoljnost je vzbudila vsaj v meni vedno željo po nečem, kar bi me zadovoljilo in tudi drugi so mi trdili, da je nezadovoljnost pravi pogoj in vzrok, da se človek bolj in bolj izpopolnjuje. Z Antonom Brodnikom pa se mi je zdelo, da se godi ravno nasprotno. V njem se volja do priboritve svojega cilja z izkušnjami in spoznanji nikakor ni jačila, pač pa mu omahnila ob prvem razočaranju še tista namišljena vztrajnost, ki jo je sanjal v svojih bledih mislih, a je resnično ni nikoli imel niti poznal. Ali naj bo torej vse le posledica tiste temne vzgoje, ki jo je užival pri svojem stricu? V štirih letih, ki jih je preživel prost in popolnoma svoboden, bi vendar lahko našel trdno in pravo pot, pa naj si je bila njegova mladost še tako brez vsakega obzorja; toda njemu je menda prirojena ta čudna brezciljnost, za katero nisem našel prave misli, da bi jo popolnoma pojmoval.

Takrat so tamburašice odložile svoje tambure k daljšemu premoru in se razšle po kavarni med goste. Zadnja je zapustila oder

mlada črnolaska z vročimi očmi in se napotila čisto v drugi konec kavarne.

„Marica! Marica!“ so jo klicali od nekaterih miz, a ona se je samo nasmihala in hitela dalje. Tam v kotu pa je sedla v naročje nekomu, ki jo je pozdravil z obema rokama. Ko sem pogledal natančneje, sem spoznal Antona Brodnika.

Takrat me je stisnilo v sencih, kakor da je nekdo izžel iz mojih možgan vse do zadnje misli. In resnično nisem mogel premišljevati ničesar več, vse se mi je zdelo temno in nerazumljivo kakor sanje bolne duše, zato sem odšel naravnost domov.

Anton Brodnik se je vrnil šele zjutraj. Kakor prejšnji večer je obstal sredi sobe in se zamišljeno zagledal v tla. Njegov obraz je je bil čudno bled in ko sem ga vprašal, kje je hodil vso noč, se mi je trpko nasmehnil.

„Saj veš, čemu vprašaš! Mar meniš, da te nisem videl, no, in tudi ti si videl vse, na kar si odhitel, kakor da si zagledal bogve kako čudo. Ali ne verjameš, da jo ljubim resnično?“

„Ne.“

„No, seveda, ker je dekle slabše sorte, ampak meni je to vseeno. Čutim, da me je oropala vsake resne in trezne misli in zato je prav nič ne sovražim, ampak kakor sem rekel: ljubim jo in ker jo ljubim, odidem še danes, ker bi je ljubiti ne smel in ker se bojim, da bi zagledal katero, ki bi jo zasenčila, kakor je ona Otilijo in Otilija Berto. Grem, prijatelj, še danes odidem daleč v tujino, kjer me nihče ne pozna in napravim konec, tujec med tujci!“

Jaz mu nisem odgovoril ničesar, ker se mi je zdelo, da govori še vedno kakor v omotici, nato pa se je obrnil in odšel brez vsake nadaljne besede in se ni vrnil nikoli več.

Čez teden dni sem prejel iz tujine pismo, dolgo in žalostno, kakor čisto pred koncem; ampak Anton Brodnik se ni ustrelil, kakor mi je zatrdil, kajti tudi za to je imel premalo vztrajnosti in odločnosti. Morda je pričel živeti drugačno življenje, morda je našel svojo pot — kdo ve, kako bo z listom, ki ga odnese veter na svojih prozornih krilih?! Morda ga ponese v zelene lesove, morda ga vrže v blato ali pa ga dvigne visoko pod oblake.

Milan Pugelj:

Zaljubljeni kmet.

Voli stoje v dolgi vrsti in lisasta proga njih hrbtov izprevrača barve. Rdečkaste, črne, sive in rumenkaste maroge se svetijo v solncu in mešajo vse križem. Rogov je kakor golih vej v zimski hosti. Vse so žive, pripogibajo se, dvigajo, zavijajo od desne na levo in od spodaj navzgor. Ob robu stoje kmetje, drže za verige, ki se opletajo močnih vratov, pošvrkavajo nestrpno po zraku s kratkimi leskovkami, škilijo po mešetarjih, ki se jim pretkano bližajo, jih trepajo po rami in jim šepečejo v kosmata ušesa vabljive besede o zvenečih tolarjih in njih drobnozvočnih sestricah.

Med gručo suče svojo glavo mlada Terezinka, ki je doma onostran Save in je tako lepa, da je dosegel glas o njej že deveto vas. Velika je in močna in oči ima kakor vrana, kadar gleda sovražno na človeka, ki pobira kamen. Njeno čelo je visoko, njene kite so kakor črni kolači, nastavljeni mladim moškim v strup in pogubljenje. Koliko pregrešnih misli se je že zamotalo vanje in koliko se jih še bo, ko letijo vanje noč in dan v tropih in snopih! O koliko prešestnih želja so povzročile njene visoke deviške prsi, koliko njeni okrogli gležnji, o koliko, koliko celo njeno bujno in mlado telo, ta živi sad in nevarna vaba moškega pogubljenja! Ko je noč, se plazijo okoli njene čumnate zgrbljene sence in iščejo špranje, da bi videle, kako razsvetljuje ponižna brlivka svojo lepo devico. In ko je dan, prihajajo ženini; veliki in majhni gredo, debeli in suhi, grbavi in ravni, revni in bogati.

Ob gobcih volov se obrača kmet Peter. Pogledal je v Terezinko, in kakor bi se mu pripele oči, zdaj strmi in ne more obrniti od nje svojega pogleda. Mislil je prej na kupčijo, zdaj pa se je zgodilo, kakor bi vrgel kdo kamen v plitko studenčnico. Misli so se zmedle in ko se zopet izčistijo, gledajo iz njih vranje oči mlade kmetice. Pozabi, da drži vole, izpusti verige in se ji bliža.

„Ali si ti kupec?“ ga vpraša strogo dekle.

„Nisem! Prignal sem dva hudobna vola, da se ju znebim. Bodeta oba, a levi tudi bije z zadnjimi.“

Dekle ne posluša več, kmet stoji, gleda čudno okoli sebe in se vrne. Semenj mine in on vlači svoje vole za verige. Kriči nad njimi, švrka z leskovko po rejenih bedrih in svari sivca, ki vtika smrček med noge in nastavlja roge. Ko odhaja s trga, vidi še enkrat

Terezinko, hiti za njo in vleče vole na vso moč za seboj. Močna sta oba, z vso silo vlečeta v svojo stran in zlasti se upira bodeči sivec. Ali srce, ki hoče še enkrat prekrižati pot lepi kmetici, je močnejše. V vroči želji se razgori, divjo moč razpuhne po telesu, dlani zgrabijo kakor klešče, mišice potegnejo in vola se obotavljaje in opletaje z repi uklonita. In tako rožljajo in copotajo vsi trije proti Terezinki, ki prihaja nasproti. Sama gre in pisano košaro nese na roki.

„Ho — o — bo — o — ho“, kriči kmet in ustavlja in tepe vole po smrčkih, da poniglavo pomežikujejo. „Kako, dekle, kako je?“

„Saj te ne poznam!“

„Jaz tebe poznam — bo — o — ho — poznam te, kako ne...“

Deklina je že odšla in se pomešala med razhajajočimi se sejmarji, a kmet se homota, vihra semintja po cesti in kriči nad uporno in hudobno živino.

* * *

Dolgo ni bilo zime v deželo, a kako se je začudila, ko je prišla! Dolge in črne prste golega drevja je iztegnila od sebe, belo je pogledala s svojimi ivnatimi očmi in od zadivljenja je stisnila meh, ki ga je prinesla pod pazduho s seboj, da je zažvižgala burja in se mrzlo in zategnjeno začudila. Glej, po sneženi rebri navzdol so stopali svatje s širokokrajniki na glavah, z modrimi kožuhi-dopetniki in vsi v enakih svetlih škornjih. Na levo je šel dolgi oče Matevž, ki je bil v obraz gol kakor dete, a brado je imel dolgo kakor redkev in zavito na levo plat. Na desni je podrencaval šepasti kovač Kokodajs, hudo gledal kakor svetopisemski razbojnik, uhajal s črno in žuljavo roko v košata lica in praskal tam, kakor bi zašle grablje v strnišče. Na sredi je korakal čokati Peter, gledal v tla in ta dan še ni bil izpregovoril besede.

Težke ure je nesel čas na starih ramenih skozi njegovo srce. Semenj je bil pred Vsemi svetimi, daleč, daleč je veseli predpust, in od tam do sem je režal vanj iz vseh kotov in krajev greh poželjenja. Molil je k svojemu patronu sv. Petru, na skrivaj je šel v farno cerkev in mu prižgal debelo voščeno svečo. Dogorela je in ugasnila, a greh poželjenja je skakal okoli njega kakor igravo živinče, pa mu kazal polne prsi zdrave kmetice, golobji njen vrat, njene rdeče ustne, bele, iskreče se zobe in še take reči, da je pozelenel in šklepetal z zobmi, ko jih je gledal. In napravil je še tole: Ko so namakali in šibili drugi šibe in pletli iz njih koše in košare, ko so nasajali snete srpice in prirezavali sekiram toporišča, se je

zaprl on v ulnjak, pobral čebelam iz panjev vosek in izgnetel iz njega veliko srce. Od desne proti levi ga je prebodel z dolgim trnjem in iz zagozde zgoraj mu je izobličil jezik ognja. Zjutraj na vse zgodaj, ko je odklenil cerkovnik cerkvena vrata in vsled zaspanosti ni videl okoli sebe, se je Peter vtihotapil k oltarju svojega patrona in mu daroval veliko prebodeno in goreče srce. Ali greh poželjenja, ki je plesal okoli njega kakor divje živinče, ni izginil. Že je bil pognetel ves vosek, dolga vrsta src je molela k svetemu Petru svoje ognjene jezike, a živinče je metalo kvišku zdaj prednje zdaj zadnje noge in mu kazalo na čelu še hujše in hujše reči. Črni kolači težkih kit so se pletli okoli rogov, beli pas se je svetil pod njimi in gole roke so grabile okoli sebe. A priplesal je v deželo rešenik predpust.

Po rebri navzdol gredo ženini in že vidijo zeleno Savo, ki se vije med belimi bregovi in izginja za holmi. Že vidijo brod, ki čaka ljudi, da jih prepelje preko šumečih vrtincev. Tudi brodnik Kajfež je na njem, a mesto vesla drži v roki harmoniko in igra in pleše. Ženini pridejo do njega, obstanejo na bregu in se čudijo. Brodnik Kajfež poskakuje s svojim čokatim životom, nateguje harmoniko, ki mu visi na jermenu krog desne rame, kosmat je, pa se reži iz črne brade in svetijo se mu beli zobje in zelene oči.

„Kaj delaš?“ vpraša goli Matevž in žalostno prime ukrivljeno brado.

„Vragu godem!“ se zakrohoče Kajfež.

„Kateremu?“ reče in podrencne Kokodajs.

„Temule v vodi! Tudi on drži harmoniko, gode in pleše, pa kaže bele zobe iz črne brade!“

Kajfež preneha igrati, kaže z dolgim kazalcem v vodo, miga in preti, pa bije s škornjem ob bruno.

„Nor je!“ izgovori prvo besedo tisti dan zaljubljeni kmet. Kokodajs preguga težo svojega života na krajšo nogo in pošumi z dlanjo po strnišču, a goli Matevž zgane krivo brado in žalostno izpregovori: „Norcu ne zaupamo svojega življenja. Vrnimo se, pa odložimo pot na srečnejši dan!“

In vsi se zasukajo: Peter naglo, Matevž otožno, a kovač se trikrat zaguga, predno vidi v obratno plat.

* * *

Po obeh stenah tik zelene peči vise v dveh vrstah steklene podobice in svetniki in svetnice žare iz njih v svojih kričečih barvah. Sveti Juri je tam, pomladanski svetnik; sveta družina, ki roma v Egipt, sv. Genovefa s košuto, sv. Cecilija igra na orglje in še mnogo, mnogo svetnic in svetnikov. Peter sedi pod njimi za mizo,

podpira kuštravo glavo in vzdihuje s težko sapo, da beže krušne drobtine izpred njega in lete v dolgih lokih z mize na tla. Premišlja, kako teče čas in kako hiti ž njim neprestano delo ljudi. Misel snuje misel, beseda poraja besedo, dejanje se mota iz dejanja. O, kako rado se plete človeku zlo, a ne more zraven, da bi posegel po strupenih spletkah in jih raztrgal!

Koliko svetnic in koliko svetnikov je okoli, a vsi gledajo brezbrižno nanj in se ne ganejo v svojih srcih. Da bi se spomnil nanj izpreobrnjenec sveti Pavel, ki vihra na belem konju v rdečem plašču, da bi se zmislila nanj sv. Genovefa, ki gleda žalostno s košuto vred iz gozdnega brloga, ali da bi ukrenil eno zanj močni sveti Juri, ki sedi na plašljivem belcu in zabada sulico v ogromno žrelo groznega zmaja! Da bi nebeški ključar sv. Peter, njegov patron, stopil pred božji prestol in rekel zanj besedo! Trpi, gospod, da bi dejal, glej, ženska mu je zmešala kuštravo glavo. Že je več poželjenja kakor njega samega in že je več greha kakor poželjenja. Usliši, gospod, grešnika! Ali vse to so le misli, ki jih prede Petrova glava. Svetnice in svetniki strme po kričečih podobah in se ne ganejo ne zunaj, ne znotraj.

Čas pa beži in ž njim leti neprestano delo ljudi. K Terezinki, lepi kmetici, prihajajo ženini, visoki in majhni gredo, revni in bogati, ponižni in košati. Njeno srce ni od kamena. Že se je odprlo, počilo je na vrhu v zarezi in iz njega se je vzpel rdeč jezik, ki gori srečnemu neznancu. Iz početka se sveti kakor kresnica v letni noči, drugi dan miglja kakor duša na olju, tretji dan že baklja, kakor bi ga razpihaval veter. Kdo bi čakal ene sreče, ko jih je na svetu kakor listja in trave! Ta blaži tu, ona blaži tam, a roka prime tisto, ki ji je najbližja. A če je vzel kdo tvojo, kako boš prenesel, revež, svoje poškodbe?

Zlo hodi po svetu in naše misli so po njem oplašene. Strahoma ga kopičijo v srcu in glavi in nam dajejo to, česar se bojimo, za resnico. Glejmo, bratci, zaljubljenega kmeta Petra, ki rije z debelimi prsti po kuštravih laseh, ki je s težkimi vzdihi razpihal krušne drobtine s češnjeve mize, ki črno in debelo gleda in poškripava z zobmi! On vidi pred sabo belo oblečeno nevesto, vidi beli cvet v Terezinkinih laseh, zato vzdihuje; čuje vriskače in piskače, ki igrajo na klarinet in na trobento, zato se praska za rdečimi uhlji! Vidi košatega tujega ženina, ki se bahavo smeje, zato poškrtava z zobmi. Po njegovi glavi pojo in zvenče zvonovi in žvenkelj velikega farnega zvona tolče po njegovih sencih. Oh, in zdaj je zopet priskakalo v hišo razposajeno živinče poželjenja, zadnje meče kvišku in sprednje,

z repom opleta in debelo in poželjivo gleda. Bolečine v Petrovem srcu rastejo. Zdrknil je na kolena pred svetnice in svetnike božje, ki se tako malo brigajo zanj, in naperil je svoje sklenjene roke, svoje oči in še zlasti svoje prošnje mogočnemu nebeškemu ključarju. In zdaj — svetnice in svetniki božji strmijo še resneje s steklenih podob in neverniki, ki bero to zgodbo, gledajo kakor sršeni — je prišlo nanj in vanj veliko olajšanje. Lahke volje je stopil v vežo, napravil na ognjišču ogenj in si skuhal velik lonec zelja in suhega svinjskega mesa. To je stresel v prostrano lončeno skledo, orisano z rdečimi rožami in zelenimi vrbovimi listi, vse je povžil, legel v posteljo in kmalu trdno zaspal.

E, ni res, da bi sveti Peter, nebeški ključar, ostal trd kakor skala, ko so trkale na njegove prsi prošnje nesrečnega zemljana. Zlezel je skozi oblake, počasi je odprl vrata, bos je stopil na sredo in se vprl ob svetlo škofovsko palico. Na glavi se mu je bleščala srebrna mitra, na sebi je imel belo duhovno obleko, pošito z zlatimi trakovi in izpod nje so gledale ploščate in izhojene noge s širokimi palci in z debelimi morskimi kostmi, ki so čepele nad njimi. Tudi roke so bile črne in izdelane. Nohtom se je poznalo, da so se pogosto menjavali, debeli so bili, trhljivi in spačeni. Obraz pa je bil poln veličastnih gub in izpod sivih in sršečih trepalnic so gledale živahne in modre oči.

„Kdo si božji?“ je zaklical Peter.

„Sv. Peter, tvoj patron! Vzel sem na znanje trifuntno voščeno svečo in tudi srca s trnjem in ognjem. Vse vem, kako te daje hrepenenje, in usmilil sem se te. Pravim ti, da pojdi sam preko Save!“

„Kajfež, Kajfež!“

„Ne boj, ne boj se, Peter, in pojdi sam! Tudi jaz sem hodil po vodi. Nisem zaupal trdno v Boga, pa bi bil kmalu utonil, ti pa zaupaj, da bo srečna pot.“

Zlati trakovi na beli obleki so se tako svetili, da je kmet škilil in pomežikoval in tudi srebrna mitra je žarela kakor solnce in metala po mračni steni cele lise. Svetnik je odšel počasi skozi črna vrata in se opiral vmes na visoko pastirsko palico. Svetniki in svetnice okoli peči so se razžareli v rdečih in plavih barvah in sikajoč šepet je romal s stene na steno. Zunaj je zapihala burja in nekje sredi noči so cvilili psi, kakor bi jih podili volkovi.

Ko se je kmet prebudil, je dolgo mislil in molil. V cerkev je nesel svojemu patronu novo svečo in jo prižgal, da je gorela ves dan in vso noč. In v tisti temi, ki jo je razsvetljevala njegova sveča

na svetnikovem oltarju, je pobegnil v gluho tišino in prišel do Save. Poiskal je mesto, kjer je bil breg položen, in stopil je v vodo. Do gležnjev je stal v njej in še enkrat je prestopil. Mehka je bila, vdajala se je in bežala pod težo. In še dalje je koračil in neprenehoma mu je zvenčalo v uho: Hiti, hiti, Peter, ure teko in ž njimi prilike! Hiti, hiti, Peter, sreča je kakor riba! Pri glavi zgrabiš, pa se ti pri repu izmuzne. In v drugo uho je klical strah pred nesrečo, človeška omahljivost in nezaupnost: O Peter, o Peter, skrinja, ki se bo peljala ž njo za druge gore, stoji že pripravljena sredi sobe, šumeča krila in bleščeče srajce so že vanjo vložene in tudi pisani robci in modre nogavice. Na steni tiktaka ura in črni kazalec se suče naprej in naprej, bližajoč se času, ko priukajo svatje!

Kmet misli in gazi vodo do kolena.

Haj, prizvonile so sani, počile so pištole in zasmejali so se košatorepi, debelogrivi in težki konji. Godci piskajo, svatje vriskajo in v šumu in hrupu prestopi prag lepa nevesta. Kdo je tisti tam, ki prihaja moker in premrzel po rebri? Peter, Peter, to je tvoja postava!

Kmet gazi do pasa, vroč je in misli naprej.

Haj, svatje sede za mizo in v lica se jim režé svetli pečeni purani in visoki bokali cekinastih vin. Ženin sedi tik neveste, ki ni manj lepa kakor gartroža, pod mizo lovi njeno roko in njeno okroglo koleno. Nekdo obeta devet sinov in devet hčera, a kdo je tisti, ki se je privlekel moker in premrzel za peč? To si ti Peter, ki si izgubil vojsko in cesarja!

Kmet pljuska z rokama vodo na desno in levo, krepko gazi, a spredaj in zadaj beži naprej zelena gladina. Zanaša ga, zvrne ga po dolgem in se ne briga zato, če jo on udriha s škornji in pestmi. Nenadoma ga zagrne s svojim plaščem in gladka in čista beži v daljino.

* *
*

A Terezinka še nima ženina. Na kmeta misli, ki se je prerival mimo nje po cesti s parom volov. Na hišo misli, ki je bela in prijazna, in na psa, ki čuva dom in kmeta. Kako cvete njegova ajda, kako šušti zlata njiva pšenice, ko se vali preko nje veter! In kako prepoje in prebuči njegov gozd dolge južne dni in noči, ko se tali sneg in gredo v deželo gorki časi! In kdaj pride ponjo, po nevesto, da mu bo vroča mlada žena?

Tako misli, ko strmi s holma na zeleno Savo. In svoji sreči se smeje in kaže sredi rdečih in žarečih ustnic zobe, ki so beli in zdravi kakor kremen. A gleda izpod visokega čela kakor siva vrana, ko vidi človeka, ki pobira kamen.

Književna poročila

Milan Pugelj, Ura z angeli in druge prigodbe. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1912. 8⁰ 192 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K 50 v. (Biblioteka pisateljev sedanje dobe, II. zvezek.)

V tem zvezku zbrane Pugljeve prigodbe, katerih eno ali drugo smo brali že v Zvonu ali Slovanu, so drobne, več ali manj lahkokrile leposlovne črtice, ki nam v neprisiljenem kramlju in gladkem jeziku opisujejo večinoma tragikomično, pa če so odnošaji po tem, tudi z lahko romantiko preveto življenje umetnikov in neumetnikov, vršeče se v kaki predmestni ulici ali kje zunaj na kmetih, izrecno v okolišu župnišča ali pa v šumi na lovu. Vse so, bi rekli, same sebi namen, le Petelinček hoče kaj več: Ta je namreč verna karikatura naših književnih razmer, in kar je z njimi v zvezi. Tile kujoni in podobni izrazi, ki z njimi okrog sebe otepa literat in vagabund Javornik, so nam tako dobri znanci iz našega modernega slovstva, da bi jih kajpada hudo pogrešali, ko bi čisto izginili iz njega. Potem pa tisto vsiljivo tekmovanje v častenju manov umrlega literata! Kdo bi se pri tem z bridkostjo ne spomnil dogodkov, ki so se vršili v naši javnosti pred in po smrti našega Aškerca?

Nekaj sličnega ko Petelinček nam podaja tudi Spiritus familiaris, vendar pa prihaja burkavost in sarkazem tu manj do veljave, ker je povest nekoliko preveč raztegnjena, česar posledica je večkratno ponavljanje podobnih prizorov. Isto bi se dalo očitati tudi prigodbi Neznane muke, ki nam pa sicer globoko in spretno opisuje tragično usodo skrivne ljubezni Strelove Ane in kaplana Cirila.

Resnična tragika pa zveni v kratki črtici Božič, ki ne zgreši učinka na rahločutnega čitatelja, dasi obravnava že dostikrat obdelano snov. Nasprotno pa bosta ustregla njegovi smejavosti Lemenatar, zlasti pa Rdeči hudiček, ki je zakrivil, da Koštamaj na duši svojega dekleta ni videl več niti rdečih rož, niti belih golobov, temveč same črne pa umazane pike, ki jih je bilo toliko, da so jo pokrile počez in počez. — V umetniškem oziru je vsekako Ura z angeli najboljša. Kakor v govorjenju tako tudi v dejanju je dosledno izvedena oznaka nastopajočih oseb ter bolno nagnjenje starinarja Tadeja pa groza gospe Metelkove se opisujeta tako živo in plastično, da nehote sočustvujemo z njima. Edino, kar bi mogli tej kakor še tudi kateri drugi povesti oponesti, bi bilo, da je konec nekam nejasen.

Splošno nas pa pisatelj za take in enake malenkostne hibe vrlo odškoduje z jedernatim jezikom, bogato posejanim s samoniklimi primerami in originalnimi ljudskimi rekli, kakor nič manj s sicer redkimi in kratkimi, pa lepimi opisi narave. Iz istega vzroka se tudi ne damo motiti po kakem sporadičnem slovniškem spotikljaju in po nedoslednosti pri uporabi vejice.

Končno naj še omenim, da me te Pugljeve prigodbe v marsičem spominjajo Vergovih novelic „Per le vie", Z ulice, kakor bi rekli po naše. In da naš pisatelj v tej zbirki dobro zdrži primero z glasovitim italijanskim povestničarjem, to je vrlo častno zanj, kakor je takisto častno in hvalevredno za podjetnega založnika, da nam je ustvaril moderno biblioteko in da nam jo nudi v tako okusni opremi.

Dr. V. Korun.

F. S. Finžgarjevi zbrani spisi II. zvezek: Pod svobodnim solncem. Povest davnih dedov. 2. knjiga. V Ljubljani, 1912. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 351 str. Cena broš. 3 K 80 v, vez. 4 K 80 v. (Leposlovna knjižnica, 11. zvezek.)

Po kratkem presledku smo dobili še drugo knjigo tega znamenitega romana, in tako je „povest davnih dedov“ končana. O njem je „Zvonu“ obljubljena daljša študija. Čitajočemu občinstvu bodi delo toplo priporočeno.

Alphonse Daudet, Sapho. Slike iz pariškega življenja. Prevel Oton Župančič. Ljubljana, Narodna založba. 1912. 8⁰. 291 str. Cena 2 K (s pošto 20 v več).

Mlad Provencalec iz stare, obubožane rodbine, Jan d'Armady, se pripravlja v Parizu za diplomatsko karijero, kakor to zahtevajo tradicije njegove rodbine. Pri bogatem inženirju Déchelettu, ki zbira v svoji razkošni poletni palači vse odlične pariške umetnike in veseljake, spozna Fani Legrandovo, znano med umetniki pod imenom Sapho, ker je bila služila kiparju Caoudalu kot model za njegovo „Sapho“. Rafinirani, vseh naslad prenasičeni lahkoživki je všeč ta mladi, nepokvarjeni fant, ugajajo ji njegovi svetli kodri, njegova nežna polt — in oklene se ga z vso strastjo svoje ugašajoče mladosti. Jean si domišlja izprva, da je to znanje za eno noč, kakršna so običajna v velikem mestu; toda ona ga ljubi resnično in njena vdanost, ljubezen in opojna slast njenega telesa priklenejo slednjič Jeana nanjo s trdno verigo, ki postane še tesnejša, ko Jean po izpitu zboli in mu Fani streže z ginljivo ljubeznijo. Vzameta si skupno stanovanje in prepojena slasti in uživanja pozabita na vse, kar ju je prej priklepalo nase, prijatelje, znance, sorodnike. Oba vesta, da ta vez ne more biti trajna, kajti v kratkem bo Jeana klicala služba bogvekam — toda tega vprašanja se oba izogibata. Po Fanini preteklosti Jean ne poprašuje, saj približno lahko ve, kakšna je bila. In vendar, ko izve vso resnico, je to zanj strahovit udarec. Polasti se ga blazna ljubosumnost na njeno viharno preteklost, polno orgij in perverznosti, ljubosumnost na vso to galerijo njenih ljubimcev, na te slavne umetnike, ki so jo ovekovečili v verzih, sohah, slikah . . . In z ljubosumnostjo se združi ponos na to preteklost, katere senca pada tudi nanj in veriga se sklene še tesneje . . . Enkrat se zdi, da se bo Jean iztrgal iz njenih opojnih objemov. Mati mu zboli, gre na dopust in sila spominov in čar domačega kraja mu da toliko moči, da piše Fani, da morata narazen, ker so se razmere doma tako poslabšale, da ne sme več računati na podporo od doma in mu ne bo več mogoče živeti v dveh. Toda brez kletev in solz se vda Fani v svojo usodo; ostati mu hoče zvesta in služiti si hoče kruh z delom svojih rok, česar ni bila nikdar vajena in ves prosti čas hoče posvetiti njuni ljubezni. Tej vdanosti in dobrosrčnosti se Jean ne more ustavljati: nagloma zopet odpotuje v Pariz in veriga se sklene nanovo. In ko vidi, kako ponižujoča je za Fani služba pri stari koketi Rozi, vzame svojo ljubico zopet k sebi, in da bi ceneje živela, se preselita na kmete in nanovo doživita vso slast prve ljubezni. Toda dolgo ne more več trajati ta idila. Fani se je polagoma izpremenila. Odkar je vedel Jean za vse njene skrivnosti, se ni več brzdala pred njim in ni več prikrivala navad bivše kokete: vse skrivnosti njene neizčrpne erotične rutine mu postanejo domače, priklenejo ga še bolj nanjo, a obenem mu presedajo. Tudi na zunaj ne prikriva Fani več svojih starih navad: cigarete kadi ves dan in najrajši prespi ves čas v postelji. Kretnje, besede in obraz razodevajo njeno preteklost in njena leta. Toda njen život in njena ljubezen ostaneta vedno enako sveža, vkljub vsej preteklosti in vsem zablodam . . . Še enkrat bi se Jean skoro izvil iz njene opojne atmosfere: zaljubi se in zaroči z mladim, nepokvarjenim dekletom, hoče se mu po mirnem, poštenem življenju; z nadčloveškim naporom se iztrga iz objema svoje ljubice in že je določen dan poroke. V silnih duševnih bojih preživi Jean ta čas, ne more se otresti spominov na Fani, ki mu je še vedno vdana, a ga vendar ne nadleguje. Kar ga priklene nepremišljen korak zopet nanjo. Iskat gre

svoja pisma, katerih mu pri ločitvi ni izročila, in dehteča odeja njene postelje se zgrne nad njim za vedno, nepreklicno! Zaroka se razdre, Jean hoče vzeti Fani s seboj v Peruanijo, kjer je dobil mesto podkonzula. Toda v tem odločilnem trenutku je ona treznejša. Odpove se Jeanu, ker njuna ljubezen je itak mrtva in rajša gre k svojemu nekdanjemu ljubčku, graverju Flammantu, ki je postal vsled nje zločinec, prestal kazen in se vrnil k nji in njunemu otroku... Jeanovo življenje je uničeno, vse mrtvo in prazno, doma je bil pretrgal vse stike zaradi Fani in ostalo mu ni nič...

Problem, ki ga obdelava tu Daudet, ni nov, zlasti v francoski literaturi se je snov opetovano obdelala: prostitutka, ki jo resnična ljubezen trajno ali vsaj začas dvigne, v literaturi ni redka prikazen; spomniti se je treba samo na Manon Lescaut, na Damo s kamelijami itd. Daudet je obdelal snov v pestrih barvah, z njemu lastno vervo in južnim temperamentom. Seznani nas z življenjem odličnih umetnikov in njih intimnimi slabostmi, s tragedijami, ki se doigravajo za zaveso legitimnih in nelegitimnih zakonov, povede nas v ateljeje, v salone, v družbo starih koket in v solnčno Provenco, a vse nam slika z dovršenim umetniškim okusom. Markantno so začrtani vsi značaji: Sapho, dobrosrčna in vdana, strastna, divja v svoji ljubezni, vkljub svojim letom vedno enako lepa, „cela lira"; neizkušen fant Jean; stari pohotnež, kipar Caoudal; pesnik La Gournerie, glasbenik Potter, stara Pilarka in njena hči Roza; dvojica Héttémova; inženir Déchelette in njegova zlatolasa ljubica Alice, ki gre vsled njega v smrt in potegne tja tudi njega za seboj; Jeanovi sorodniki, zlasti „Nepridiprav" stric Cezar; Fanin oče, pijani kočijaž Legrand — vsi so orisani v par potezah mojstrsko. — O prevodu lahko trdim, da dosega v vsakem oziru original. Ves ogenj Daudetovega pripovedovanja je prešel tudi v prevod in da niso imena in milje francoski, bi človek sodil, da čita izvirno delo. Nikjer nerodnih izrazov, ki se radi vrinejo v prevode, nikjer trdih, neokretnih opisov namesto preciznega stavka — vse je umerjeno in uglajeno, jezik in slog blesteč kakor v Župančičevih verzih. Pri sedanji suši na domačem literarnem trgu bodo ljubitelji knjig gotovo radi posegli po tem biseru med prevodi. *Dr. Fr. Sturm.*

Jožef Ribičič, Vsem dobrim. Ljubljana 1912. Izdalo in založilo „Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta". 8⁰. 100 str. Cena 1 K 50 v.

„Vsem dobrim" — tako bi se lahko glasil naslov molitveniku ali moralizujoči poslanici ali zbirki dobrih naukov. Pričujoča knjižica pa ni ne to, ne ono, ampak je zbirka treh povesti, katerih prva se glasi „Grbavi Peter", druga „Máte", tretja pa „Grad — Srce". Glavni naslov je torej le posvetilo, ne pa značilni pečat celotne vsebine. Tri sentimentalne povesti obsega ta lično tiskana knjižica.

Po svojem presodku bi dal prednost drugi črtici: pisatelj riše kaj spretno trpljenja in hrepenenja polno življenje malega cigančka-najdenčka, poznejšega umetnika na goslih. Snov sicer spominja na prizore iz Cankarjevega „Pohujšanja v dolini šentflorijanski", ime ciganke Cinte se čudno lepo vjema s Cankarjevo Jacinto, a stvar je lepo zgrajena in mestoma s poetičnim zanosom nadahnjena. Tiste tri pesmi, ki jih igra Máte na goslih v koncertni dvorani, so po svoji vsebini vredne poštene pohvale. Ta Máte je idealiziran cigan, pravi pesniški bohême, kakršnih v življenju ne poznamo. — Bolj realistična povest je prva; vendar se nam zdi, da vsi motivi ne odgovarjajo realnemu življenju. Ali je verjetno, da bi bil grbav osemleten deček radi svoje telesne hibe tako globoko potrt in tako iskreno pobožen, da bi si sam na vse zgodaj, ko danove zvoni, iskal v cerkvi tolažbe in pomoči? In ko ne najde drugih prijateljev, si jih poišče med živino na paši! — Težka simbolika pa mori tretjo povest; to je nekako pravljica s po-

osebljenimi človeškimi lastnostmi in afekti. Za odrastle je preveč izumetničena in gostobesedno patetična, malim pa ostane spričo svoje meglenosti neumevna. Težko bo najti dečka, ki bi jo prečital do konca. V knjižici je nekaj sličic, a krasé jo le nekatere. Na naslovni list sodi vsekakor drug kliše, n. pr. s str. 71. Inicijalke se prilegajo besedilu; tako je prav. Oče župan na str. 40 je pač smešna figura: tiste vrhnje hlače je oblekel vsaj za petdeset let prepozno. Netočnosti so n. pr. okol*o*; svetlej*š*e zasijati; lasje so se *v*suli; *vz*rasti, grad, poleg: *z*rastel je grad. Poponec je malo znano rastlinsko ime; zakaj ne bršljan aii divja trta? Sicer pa želim „Vsem dobrim“ srečno pot! *J. Wester.*

Publikacije Matice Hrvatske za leto 1912. — Bogat po vsebini in obsegu je zadnji dar Matice Hrvatske. Beletrija, spretno izbrana, stopa pred znanstvom, in s tem je ustreženo veliki večini čitateljstva. Redno izdanje šteje sedem knjig: Dr. A. Bazala zaključuje s tretjim zvezkom svojo „Povijest filozofije“ od Kanta do najnovejše dobe — brez Slovanov. Iso Kršnjavi je priredil v prozi in opremil z obširnim tolmačem drugi del Dantejeve „Božanstvene Komedije“. Sedmo knjigo zabavno-poučnega zbornika „Hrvatsko Kolo“ je s finim okusom uredil dr. Branko Drechsler. Med leposlovnimi sotrudniki čitamo znana in priznana imena: D. Šimunović, A. Tresić-Pavičić, I. Krnic, A Kostelić, Vl. Nazor, And. Milčinović, M. Ogrizović, M. Šenoa itd. Vjek. Klaić je napisal članek o Kr. Akademiji znanosti v Zagrebu l. 1776.; dr. O. Kučera poroča, kako si je človeški duh osvojil ozračje; dr. F. pl. Šišić se spominja v prisrčnih besedah akademika Natka Nodila; dr. Br. Drechsler pripoveduje v daljši književni študiji iz dobe Bachovega absolutizma o življenju in delovanju dr. Ant. Starčevića; Jos. Pasarić, prevajatelj Merežkovskega, nas seznanja s tem ruskim literarnim kritikom in romanopiscem svetovne slave. Za nas Slovence pa je poučen „Kulturni pregled“, ki nam slika delo hrvatskih kulturnih društev in nas pouči o stanju najnovejše hrvatske književnosti. „Kolo“ krasi dvajset slik; o njih nam poroča And. Milčinović. — Sporazumno s Srbsko književno zadrugo v Belgradu, ki izdaja sedaj vsako leto po eno hrvatsko knjigo, je izdala Matica Hrvatska „Priče“ Bran. Nušića, najboljšega srbskega humorista in komediografa; skupno z Matico Dalmatinsko so izšli „Hrvatski kraljevi“ Vlad. Nazora. — Adela Milčinović je napisala trodejanko „Bez sreće“.

O leposlovnih publikacijah poroča „Zvon“ v naslednjih ocenah.

Vladimir Nazor, Hrvatski kraljevi. Izdala Matica Hrvatska in Matica Dalmatinska. U Zagrebu, 1912. 8°. 125 str.

Sloviti hrvaški poet je s tem delom napravil blesteč poskus, spesniti epopejo narodne zgodovine do dobe, izražene z gorenjim naslovom. Ta Eneida, ki je vtesnjena večinoma v zvonke sonete in opiljene tercine, ne gre sicer ab ovo usque ad mala ter temelji bolj nego Vergilova na resničnih podatkih, čeprav ne manjka legendarne primesi, zlasti v dušeslovnem pogledu. Ne spušča se v neznatne potankosti, izbirajoč le važnejše, značilne točke — seve požlahtnjene - katere usposoblja njih relief nad vsakdanjostjo, da se otmo sivi pozabnosti. Poleg vrlin in uspehov niso zamolčane niti senčne strani: tako se leskeče v vsaki skupini stihov bolj ali manj brušena ost. Kljub neštevilnim scilam in karibdam pri podobnem predmetu se je pesnik umel ogniti pritličnemu frfotanju ter je v znatnem zanosu ustvaril plemenit epsko-liričen mozaik, ponos zavednemu Hrvatu.

V preludiju je zgoščen najsplošnejši filozofem o narodovi prošlosti: kri in solze, solnce in mrak, to je bil naš delež, dokler ni vse palo v črno noč, vendar

Slaga, tko reče, da smo lovor-grana,
Melem na rani, dúga u oblaku:
Mi porod jesmo vuka i arslana!

Prvih 50 strani so zavzeli Banovi. Prihod s Karpatov pod Bihač: za lepšo usodo plemena daruje najstarejši župan bogu Vidu kri in dušo. Ljudomilost zavojevateljev. Častne borbe za svobodo proti Avarom in Frankom, pobede Ljudevita Posavskega. V „pomorskih zmajih“ sledimo zmagodobitnim bojem zoper Benečane, turobnim zvokom „Galijotove pesmi“ in ganljivim „Pod palubom“.

Ostali oddelek se zove Kraljevi. Od Tomislava preko trojice Kriesimirov in dvojice Stjeponov se vrsté v pestrem kaleidoskopu Pribina-morilec kralja deteta, zmajič Držislav, oholi Surinja, nesrečni Slavič in Svačič, Zvonimir. Prvenstvo bi si usodil priznati ciklu o Petru Kriesimiru Velikem, o katerem stoji, da je „Orao prema suncu na istoku sijedi orač. Sievala mu brada, a zviezda sjala u starčkem oku“. Častiti kralj si je dovolil takele besede o kmetu:

Žulj vazda bješe od rane časniji;
Pošteni znoj je od krvi svetiji.
U krvi sablja rdja, a plug sveti
Što više brazdi, to se više svietli.

Zaključek tvori „Zvonimirova ladja“ — simbol Hrvatske. Osemstoto leto teče, kar „Snažno o nju udaraju vjetar, talas i oluje. Slomila se, prignula se: na piesku je — al' još tu je!“ *A. Debeljak.*

Milčinović Adela, Bez sreće. Drama u tri čina. Nagradjeno iz zaklade Dušana Kotura. Izdala Matica Hrvatska. U Zagrebu 1912. 8⁰. 112 str.

Milčinovića, mož in žena, imata v hrvatski književnosti prav dober sloves. Oba sta moderna črtičarja, novelista in tudi dramatika. Adeline spise prištevajo med boljšo beletrijo hrvatsko poslednjih desetih let. Ima individualen slog, živ, bogat jezik, pripoveduje temperamentno in zna predstavljati resnične ljudi z realistično plastiko. Smela je v izberi snovi in v izražanju je večkrat prav neženskо odvažna. Te vrline kaže tudi v svoji najnovejši drami „Bez sreće“. Zajeta je ta drama iz slavonskega kmetiškega življenja in podana v slikanju miljéja in z uporabo krajevnega dialekta naravnost naturalistično. Ko je rajni Janez Trdina v starem „Slovanu“ opisoval nravstvene razmere slavonskega ženstva, tedaj je završalo med Slovenci od ogorčenja, da se drzne pisatelj razkrivati toli nage podlosti med Hrvati. Prav tiste rakrane, ki so ostale v Slavoniji še iz dobe Vojaške granice, pa je sedaj gospa Milčinovićeva prav drastično — dramatizirala. Iz njene drame zvemo, da Slavonci kradejo in tihotapijo drva, podkupujejo logarje, pijo rakijo, zanemarjajo posestva in rajši žgo apno ter ga vozijo čez Savo v Bosno prodajat. Tamkaj skupiček zapijejo in zabijejo z vlačugami. Slavonski fantje in dekleta se ob polnem luninem svitu brez srama objemajo po vrtovih ter se klatijo krohotaje po ulicah — po dve dekleti z enim fantom — za tamburaši. Zakonski možje imajo intimnosti z dekleti, zakonske žene in dekleta pa z zakonci in samci obenem. Med njimi vlada torej mnogoženstvo in mnogomoštvo; a ta razbrzdana poltnost slavi svoje orgije coram publico, ne da bi se — vsaj po izpričevalu avtorice — nad tem kdo res ogorčeval. Zdi se mi, kakor bi čital inačico Zolovega romana „Mati zemlja“, Tolstega „Moč teme“ in Schönherrove „Zemlje“. Motivi, vodilna misel, občutje imajo v teh treh z dramo „Bez sreće“ mnogo skladnega. Zemlja! Zanjo vse! Seveda, tiste težke sile, grandioznosti in pristnosti nima Milčinovićeva. Dejanje njene drame se godi v slavonskem selu

blizu Broda na Savi. Mile, mlad, krepak Ličan, je hlapec v hiši Tome. Hlapec Mile dela z vso vnemo za hišo, gospodar Toma pa popija, lenari, žge apno ter zalezuje lahkovestna dekleta in zlasti vlačugarsko lepotico Mando. Dvoje otrok ima Toma in že drugo, mlado ženo, Franjko. Ta se kajpak dolgočasi poleg takega moža; zaljubi se v vrlega hlapca Mileta in se mu strastno udaja. A Mile se peča hkratu tudi z lepo Mando. Tako žive torej v kvartetu križema: hlapec z gospodinjo Franjko in z Mando, — gospodar z ženo in tudi z Mando. Ko se Mile za nekaj časa odtegne Mandi ter se posveča le Franjki, odškoduje se užaljena Manda z drugimi agilnimi fanti in hlapci. Vrli obletovalec Mile pa je že naveličan hlapčevati in ubijati se za druge; samosvoj hoče postati, gospodar v lastni hiši in na lastnem svetu hoče biti. Mile gre torej, izseka par desk iz mostu čez reko, in — pijanec Toma se na povratku z Broda z vozom vred prevrne z mostu v vodo in utone. Hlapec Mile je torej gospodarja Tomo pognal v smrt, da bi mu otel hišo, posestvo in ženo, ki je že itak njegova ljubica. Toda Mile se čuti povsem v pravici in se niti ne zaveda svojega zločinstva. Odrinil je — pravi — le kamen izpod pluga, ubil črva, ki je podgrizeval zdravo deblo. „Zemlju sam htio spasiti, zemlju i ovu snagu, što počiva u ovim mojim žuljevitim rukama. A on (Toma) je ležao na njoj poput teška i crna oblaka, punoga svakoga zla, pritiskao ju, prietio uništenjem. I ja da sam ubojica?! Zar ima na mojim rukama njegove krvi? . . . Nigda, nigda me nije ma samo časak grizla savjest za taj čin . . . Ja sam odbranio ovu grudu od propasti . . . Samo malo sreće sam htio za se i za ovu zlatnu zemlju, za ovu snagu, što počiva u mojim mišicama i što se lomi na tudjem i za tudjega . . .“ Franjka, vesela vdova, niti ne sluti, da je ljubimec Mile morilec moža Tome, — toda Manda, zanemarjena Miletova ljubica, ga je slučajno videla, ko je sekal mostnice. Baš objema vdova Franjka svojega Mileta tik Tomovega mrtvaškega odra, pa pride Manda in vpričo mrtveca ter brez srama pozove Mileta s seboj . . . Ljubiti sme poslej samo njo, sicer —! Mile se odtrga od Franjke in gre za Mando. Zdaj zopet ljubi obe ter vara drugo z drugo. Toda Franjka že tretji mesec po moževi smrti — čudno nenadejano! — zanosi. Mile si je včasih želel tega, a zdaj — čudak! — se je premislil in sili Franjko, naj plod — odpravi. Sam poišče v odpravljanju zarodkov strokovnjaško, izvedeno babo, jo pouči in pošlje ponoči k Franjki. Ta pa — nenavadna Slavonka! — noče o zločinu ničesar slišati, saj se celo veseli dolgo zaželjenega materinstva. Poročiti se hoče z Miletom in končno biti srečna. Mile pa se boji, da bi jima prezgodnji porod pri oblasti škodoval. Toma je namreč ostavil dva otroka (6—10 let) svoje prve žene, ki sta zdaj prava dediča očetovega imetka. Mileta tudi skrbi, ker pride v vas sodnik, da preišče vzrok Tomove nasilne smrti. Baš žge Mile apno v visoki peči vznož grička. Tu zaloti ljubosumna hotnica Manda Mileta z vdovico. Besna jima pove, da je ona sama pozvala sodnika, ker hoče Franjko uničiti. Povsem nelogično misli Manda, da se s tem iznebi Franjke in da si docela osvoji Mileta, ki je bil po njenem mnenju od Franjke zapeljan in nahujskan. Franjka, ki je brezčastno varala živega moža ter se vpričo mrtvega Tome objemala z Miletom, postane v tem hipu nenadoma senzitivna in — omedli. Mile pa plane divji na Mando ter jo po dolgi borbi vrže v žrelo peči. Naglo zopet osveščena Franjka objame kolena dvojnega morilca Mileta in zajavkne: „Mile, srećo, u što li nas metnu!“ — Mile „zarida, kao da mu srce puče“ — in zastor pade. Uboj, umor, zavajanje k zamoritvi zarodka, nekaj prešestev in vlačugarstva, tatvina in več drugih lopovščin, — dovolj za tri akte izpod ženskega peresa. Etičnega zrna in estetične vsebine v tej drami ni najti, a tudi dramatične cene nima

dosti. Akcije je bore malo, dolgovezne dialoge pa zaključuje koncem vsakega akta teatralen efekt. Koncem I. akta nosi morilec Mile truplo svoje žrtve z voza v hišo ter govori pri tem z gnusom: „Fej! Kako se je nažrl, kakor prasè!" — hkratu pa vodi starka za mrtvecem njegovi sirotki in vzdihuje: „Ubožčka, glejta vajin ata!"... Vse objemanje prešestnikov in vsa borba vlačugarskih tekmic se vrši in zaključi v II. aktu poleg mrtvaškega odra in goreče sveče. Mile se iztrga iz objetja vdovice, zbeži za ljubico in jo obenem zmerja, vdovica pa klone in zajeca ... Neskončno banalni Knallefekt" III. akta sem že omenil. Za vse to dejanje je potrebovala avtorica celih 23 oseb. Ekonomična torej ni. Da pa zna pisati realističen jezik, živahen slog in plastično risati značaje in milјé, je gotovo. Škoda le, da ne posije v vso to črno noč niti en žarek in da ni v vsem tem blatu niti enega čednega prostorčka. Celo v Zolovi „Materi zemlji" in Tolstega „Moči teme" nahajamo več pravične razdelitve med senco in lučjo. Ne da bi hotel zmanjševati literarni ugled nadarjene pisateljice, drznem se izreči uverjenje, da bi znala poleg tukaj dramatiziranih lastnosti in dejanj najti v hrvatski Slavoniji tudi dokaj drugih simpatičnih karakteristik. Potem bodo njene drame simpatičnejše in na odrih ne — brez sreče.

Fr. Govékar.

Branislav Nušić, Priče. U Zagrebu 1912. Izdala Matica Hrvatska. 8⁰. 120 str. „Branislav Gj. Nušić je najplodniji i najpopularniji savremeni srpski književnik ... Toj lakoći, toj plodnosti nema dosele para u zajedničkoj našoj književnosti, pa kada se zna, da je taj blagoslovljeni radnik čovjek kafanski i društveni, da voli vino kao Katon Stariji, ćaskanje kao Sokrat, da se kao rodjeni epikurejac ne odriče ničega, dolazi se do zaključka, da odista ima ljudi, što stvaraju bujnom lakoćom prirode, radeći i koristeći već samim tim, što živu, pa rade najviše onda, kada ne rade" ... S temi paradoksnimi besedami nam je predstavil A. G. Matoš, znameniti hrvatski kritik in esejist, v svojem aforistično pisanem in z iskrenim, prijateljskim čutom prožetem „Listiću o feljtonu", ki stoji na čelu imenovane zbirke, pisatelja in človeka Nušića. — Nušić je v prvi vrsti komediograf, Matica Hrvatska pa ga nam prikazuje kot feljtonista-improvizatorja in ne nudi s tem „samo sliku literarnog srpskog novinarstva, ne daje samo feljtona kao sasvim novu literarnu vrstu u našoj književnosti, ... već nudja sliku savremenog društva, savremenih prilika i savremenog prosječnog duha u bratskoj Srbiji, i to ne u Srbiji namještenoj, već u Srbiji intimnoj, domaćoj, u gaćama i košulji, u Beogradu u negližeju" ... V resnici krije ta drobni zbornik v sebi več, mnogo več, nego samo zbirko neznatnih, plitvih feljtonov, nerodnih zmašil in banalnih neokusnosti, ki se zlasti tako bujno razcvetajo v podlistkih našega časopisja. Te „Priče" se umetniški plod hipne improvizacije, vedri utrinki, lahkotne, duhovite kozerije. Skeptična vedrost in komičnost je njih osnovna črta, dasi je tudi jim forma tupatam resna. Ne stavijo na čitatelja nikakih težkih zahtev, ne utrujajo s tendencijoznostjo ali širokopoteznim slikanjem duševnih razpoloženj, marveč edinole zabavajo s svojim prijetnim, naglim pripovedovanjem. In vzlic vsemu nosijo na sebi eminentno literarno potezo. Opozarjam izrecno na črtici „Nezvani tutor" in „Pokojni Serafim Popović" — črtici, komponirani v žanru kakega M. Twaina in obdelani z vso umetniško silo kakega Čehova. Tudi originalna sličica „Dve koncertne tačke", ki se odlikuje po izborno pogojeni situačni komiki, prav nič ne zaostaja za sličnimi stvarmi Marka Twaina. Pristni francoski esprit diha iz kozerije „Avtobiografija". Lahkokrvne satirice so „Moje bistro dete", zafrkacija pedagoga-teoretika, „Palilulski Miloš Veliki" in „Dramski pisac", komične brez tragično-

pesimistične primesi. Evo, kako vam Nušić opiše „Dramskega pisca“: „Suh i dugačak kao monolog; mršav kao fabula; pogleda neodredjena kao ekspozicija, a zagonetan kao peripetija“ (str. 99). Najboljše literarno, vrlo pogojeno delo pa se mi vidi „Tragedija mladosti“. Tip gospoda Stojanovića, tip večno mladega lahkoživca — skoro bi se zmotil in dejal: nekakšen tip belgrajskega Doriana Graya — je očrtan in osvetljen na kratkih šestih lističih, na katerih se odigrava vsa ta historija spoznanja, z nedosežno virtuoznostjo. In vrhu vsega je ta tragedija jako komična, to spoznanje starosti sila vsakdanje . . . Brez vzvišenega patosa se tu razgali pristno, nepotvorjeno življenje. In tako vam Nušić, inspiriran od vsakdanjosti, ki tlači in ubija našega duha s svojo malenkostnostjo in neizbežno sivo monotonijo, improvizira sliko za sliko, in vam v jeziku, ki ni olepotičen in stilizirano izumetničen — njegova specialiteta so celo neredki germanizmi — marveč resničen odjek žive, konverzacijske govorice, pričara vso to tako osovraženo vsakdanjost, da se, kakor v rokah žonglerja, vsa raziskri pred vašimi očmi in da nenadoma začutite, kako je vse to, življenje pravzaprav tako neskončno bedno in tako neskončno — komično . . . In kar je glavno: kljub temu, da pisatelj ni preveč izbirčen, kar se tiče jezika in da tudi v obliki, ki je le prečesto vsa ohlapna in prozorna ter se ji poznajo sledovi naglega dela, ne posveča bogzna kake pažnje, ima vendarle dovolj umetniškega instinkta, ki ga ščiti pred neslano banalnostjo. Branislav Nušić ima okus. *Fran Albrecht.*

D. Merežkovskij, Petar Veliki i Aleksej. Roman iz ruske povijesti. Preveo Josip Pasarić. Izdala Matica Hrvatska. U Zagrebu, 1912. 8⁰. 563 str.

Osnovni ton romana tvori spopad med zapadno in rusko prosveto, ki ga je zanetil car Peter, hoteč ustvariti nov rod ljudski. Preobrazil je vojaštvo — zmage nad Švedi so mu bile vzpodbuda in nagrada — zgradil ponosno bojno brodovje, preosnoval upravo z uvedbo novotarij po vzgledu prosvitljenih držav, začel seznanjati domovino s tiskom, s plodovi romanskih in germanskih kulturnih pridobitev. Odkritje „Venere Penorojene“ v mladi prestolnici ob Nevi simbolizira krogotok vede in umetnosti: Iztok-Grško-Italija-Francija-Nemško-Rusija, ki naj bi po besedi napol-Slovana Leibniza prekvasila, ker je še nedotaknjena od nekaterih modernih zablod, vso novo omiko s čilo svežostjo. Peter je deloval proti vražam in praznoverju, s kakršnim so popi dolgobradci napajali pravoslavno ljudstvo. Nekje je zasledil čudežno solzečo se ikono, ki je bila umeten mehanizem, delo prevejanih meniških varalic; drugje se je izkazala čudoviščna neizgorljiva srajčica Bogorodice za tkanino iz asbestovih vlakenc itd. Silni samodržec skoro ni imel živega krsta, da bi mu bil zanesljivo vdan, a je vendar s pomočjo rablja in lastne pesti uvedel točo in temo sprememb. Zatrši duhovniško samostojnost, je ustanovil sv. Sinodo in postavil — Peter, Skala — sebe za cerkvenega poglavarja, pri čemer mu je sekundiral s citati iz sv. Pavla in Petra nov arhijerej, „unijatski begun, bivši učenec Jezusov, protestantov, ateistov“, mož, ki se je ravnal po geslu: Čiji krušac jedeš, onomu slavu predeš. Strah pred oblastnim carjem je bil v vseh slojih mrzličen, varna niso bila pred batino niti ledja sivih senatorjev; javni prevajalec si je prerezal žile, ker ni mogel prevesti nekega mesta v francoski vrtnarski knjigi. Med protivniki in odporniki sodobne politike je bila pravzaprav vsa Rusija. Sam batjuška carjevič Aleksej, ki je l. 1715. štel 25 pomladi, je bil očetovim nasprotnikom somišljenik in dobrodošel voditelj, imenovan še po smrti „nada Rusije“. Smatral je za bistven pregrešek, da se car preveč žuri z reformami. Tudi mrzkost napram nekaterim ateističnim vplivnikom na dvoru in bojazen za pravoslavje ga je gonila bradatim redovnikom v

naročaj. Ni mu bilo tuje, da imajo celo najzmernejši carja vsaj za podtaknjenega Nemca, žida, za samozvanca. Dasi je Peter iz neštetih tedanjih „obsedencev“ izganjal belcebuba s knuto, se je kljub temu med narodom pojavljalo veliko krdelo verskih blaznikov: na tisoče razkolnikov, zapeljanih po fantastičnem Razodetju in eksaltiranih samostancih, je videlo v carju volkodlaka, apokaliptično zver, Antikrista, ter se v prepričanju o bližnjem koncu sveta trumoma sežigalo (Rdeča smrt). Ločina kipoborcev se je bila takrat razbohotila in umovala: Ako komu ubijejo sina z nožem ali betom, kako more oče ubitega ljubiti ta bet ali nož? Na isti način, kako more Bog ljubiti drevo, na katerem je razpet njegov Sin? itd. (str. 184).

Čeprav je Aleksej ob gotovih prilikah čutil prisrčno ljubezen do roditelja, je vendar pri takih razmerah pobegnil na Dunaj pod cesarjevo zaščito, potem v Neapolj, da bi o priložnosti zasedel prestol. Slednjič se je pa udal očetovi prošnji in obljubi, da se mu po povratku vse izpregleda, kar bi Aleksej očetu sam priznal. No, iz ozira do matere (katero je bil Peter posili ponunil, da je mogel vzeti perico Katarino, kakor je tudi sin po pogrebu prve soproge živel s pometačico) je mladi mož zamolčal zaroto in sokrivce. Toda izdan po izpovedniku je bil kot veleizdajalec obsojen ob glavo. Pri strogem izpraševanju se je izkazal veliki samodržec tako izvrstnega Torquemado, da mu je carjevič takorekoč pod bičem izdihnil, dočim ga je oficijelno zadela kap. Ljudstvo je bilo torej opeharjeno v najsijajnejšem upu. Ni čuda, če se je nekaj teh trudnih metafizičnih značajev oprijelo desperatne nove sekte (Bela smrt): oprosti se vseh predpisov in pravil, vseh kreposti, posta, ponižnosti, čistosti! Učitelj, nazivajoč se Krista, je živel s 13 ženskami; incest ni vseboval nič spotakljivega. Podzemski njih shodi so nalikovali elevzinskim misterijem, izvoljenci so tu plesali ko derviši do brezumja, bičali se do krvi, se obhajali s človeško krvjo.

Globoko zasnovani roman je pisan s kristalno prozornostjo, mojstrsko spretnostjo in obširnim obzorjem. Veščak Merežkovskij prekine poglavje zdaj s teatralno učinkovitim zamahom, zdaj ukontrasti dvorno pesem o Kupidu z otožno kmečko žalostinko o skorajšnjem poginu sveta. Za krvniškim opravilom vam montira ceremonijalni krok s komičnimi litanijami Ivaška Hmeljnickega (Vinko Lozič) po načinu križevačkih štatutov; popivanje, kakor ga je prirejal sokratsko neupijanljivi Peter, kadar je hotel izpuliti dvorjanom skrivne misli. Anatole France vam pride na um ob satirah zoper samostanske dlakocepce, ki vzhičeni vzklikajo: Umrimo za en alfa! Car je skoro vselej simpatično slikan: v razgovoru z mojstri, kakor da je sam mojster; kadar gre od misli na delo — od velikega k malemu, ko sanja o Rusiji kot delu sveta in ko si krpa čarape; junak ob dramatskem prizoru poplave v Petrogradu, bobnar ob pogrebu izrodka-pritlikavca, kot kovač, kot krvnik. Še ko začutimo odpor proti poslednjemu, so nam vzbudi neko sočutje do njega, v veliko večji stopnji do nesrečnega Alekseja ... Izobilje podrobnosti, osobito v dnevniku gospice Arnheim, ki se tvega tako daleč, da omenja carjevo zadržanje na soareji: il n'a ni rôté, ni peté. Spričo heroičnih činov njegovih se pisateljici dnevnika včasi zdi, da je Peter nádčlovek. Ah, toliko protislovij je v teh ljudeh: svetniki in zverine! Vsekakor pa je njen sklep o matuški Rusiji upravičen: tajinstvena zemlja, tajinstven narod.

Ne da bi se namerjal spuščati v posamnosti, omenjam stilista v Merežkovskem. Delikatna deviškost v izrazu: „V njegovih kretnjah je bila baršunasta mehkoča“; tako fin človek, da je „treba držati kamen pod pazduho, kadar imaš posla z njim“. Tudi ruskih poslovic in rečenic ne zametuje: „Čašica za čašico ni isto

kakor udarec za udarcem"; „to je med na ostrici noža" itd. . . . Slovencem, ki čitajo hrvaško, predvsem dijaštvu, se roman priporoča v prijazno štivo. Iz njega izvedo nekaj več kakor to, da je Peter Veliki ukazal striči brade, da je prileten bojar umrl od žalosti za svojo sivo kodeljo. *Ant. Debeljak.*

Dr. J. Cvijić, Balkanski rat i Srbija. Beograd 1912. 8⁰. 26 str.

Ta razprava, ki je izšla tudi angleško v časopisu „Review of Review", je prva izmed publikacij srbskega informativnega biróa in je namenjena občinstvu izven kraljevine Srbske.[1] Sloveči srbski geograf popisuje obupni položaj srbskega naroda v Stari Srbiji, kjer so islamski Arnavti siloma pregnali na tisoče srbskih kmetov; tisti pa, ki so ostali doma, so zdaj Arnavtom podložni zakupniki („čifčije"). Tako se je v 18. in 19. stoletju iz Stare Srbije preselilo v današnjo kraljevino srbsko okoli pol milijona duš! Cvijić razpravlja dalje o potrebi srbskega pristanišča ob Adriji in apelira na humaniteto Evrope, ki naj ne ovira balkanskih narodov v pravičnem boju za osvoboditev svojih rojakov izpod turškega jarma. Razprava ima tem večjo vrednost, ker je Cvijić tekom zadnjih 12 let večkrat potoval po Stari Srbiji in v občevanju s prebivalstvom nabiral gradivo. *M. P.*

K. Gersin, Altserbien und die albanesische Frage. Wien, Anzengruber-Verlag, Brüder Suschitzky, 1912. 8⁰. 55 str. Cena 1 K.

Pod psevdonimom se skriva ime našega rojaka, antropologa dr. Nika Zupaniča. Pisatelj podaja s temperamentnimi besedami pregled zgodovine Stare Srbije in se loti potem albanskega problema. Severna Albanija je bila v srednjem veku del srbske države in se je zvala „Primorje"; Zupanič dokazuje, kako ozki so bili stiki te pokrajine s Srbijo v zgodovinskem, kulturnem, gospodarskem in tudi v antropološkem oziru. Verjamemo pisatelju, ki se mu zdi ustanovitev samostojne Albanije radi plemenske razkosanosti, bojaželjnosti in nizke kulture prebivalstva malo priporočljiva. A če Zupanič zatrjuje, da Albanci niso narod, ker nimajo historične in kulturne preteklosti, temveč da so le „ein Komplex von sprachlich einander verwandten Stämmen", se postavlja s tem na stališče onih „gospodujočih narodov", ki ne dovolijo malim narodom samostojnega razvoja. Kaj pa smo bili Slovenci pred Trubarjem? *M. P.*

Dubrovačke legende. Izdao dr. Josip Karásek. U Pragu 1913. V. 8⁰. XXXIX + 167 str. Cena 4 K 50 v.

Znani češki literarni historik dr. Karásek je našel v dubrovniški knjižnic frančiškanskega samostana obširen rokopis izza časa, ko je cvetela dubrovniška literatura. Dozdaj smo pač poznali zastopnike poezije iz one dobe, skoro popolnoma pa so manjkali zgledi tedanje proze. To vrzel je dr. Karásek zdaj vsaj nekoliko zamašil. V nemško pisanem uvodu je popisal rokopis in njegovo vsebino, dognal za legendo o Barlaamu in Josafatu italijanski izvirnik, objavil dva nova češka teksta itd. Slaviste bo knjiga zanimala. *Dr. A. D.*

---

[1] Z brošuro se je obširno bavilo jugoslovansko časopisje. Anton Trstenjak jo je poslovenil in priredil za „Slovenski Narod" (št. 255—262).

Glasba

Slovenske narodne pesmi s Koroškega, nabral in čveteroglasno postavil za moški zbor Oskar Dev. Založil L. Schwentner. V Ljubljani, 1912. 8^0. 38 str. Cena 2 K.

Zbirk slovenskih narodnih pesmi imamo že precej, a tako zanimive, kakor je ta, zlepa nisem imel v roki. To je skoro popolnoma nov svet. Nisem poznal doslej koroških narodnih pesmi, torej ne morem raziskovati, ali je melodiški in ritmiški zapis pravilen. Dasi nekoliko nerad, vendar verjamem g. Devu. Pričakujem pa, da se o tem izrazi v „Novih akordih" kritično kak dober poznavalec koroških narodnih pesmi. Zlasti ritmi nekaterih pesmi so skoro neverjetni, gotovo pa zelo zanimivi. Številka 3: petčetrtinsko petje tenorov na pedalnem tonu tonike in kvinte v basih! In to je petje za — ples! Sicer je to le uvod, a velezanimiv. Ritmične zmesi, kot 5/4 in 3/8 in 3/4, ali 3/4 in 4/4, 3/4 in 2/4, 3/8 in 4/4, 5/8 in 4/4 in 3/4 naletiš na vsak korak. Če je to v naravi koroških narodnih pesmi, ne vem; poskušal sem to in ono pesem prikrojiti na en sam nekompliciran ritem, in šlo je dobro, zlasti melodično. Vendar pa, kakor sem rekel, verjamem g. Devu, ki se je izkazal že kot spretnega nabiralca narodnega glasbenega blaga. Harmonična nadeva pa nikakor ni narodna, kar g. Dev sam priznava, trdeč, da je pesmi sam postavil štiriglasno. Morebiti jih kdo drugi poda v narodni harmonizaciji, potem dosežejo tudi svojo narodopisno vrednost. Take pa, kakor so sedaj, delujejo izvečine name kot umetne pesmi in lahko je pozabiti na njih narodni izvor. Vsled tega se nahaja v tej zbirki po mojem mnenju neka neskladnost, namreč med pevskim in besednim delom. Besedilo je pisano v narodnem narečju, pesmi pa so prirejene nenarodno. Končno naj omenim nekatere — vseh je 30 —, ki so najzanimivejše.

Takoj prva je nekaj posebnega vsled originalne melodije, čedne harmonizacije in zanimivega besedila. Zadnja četrtinka v 6. taktu je seveda *a*. In že omenjena tretja! Težavno je verjeti, da je narodna. V 7. je čutiti nekoliko nemškega vpliva, dočim je 8. pravi biser. Prav čedni sta 16. in 18. Na „jodlarsko" struno udari 20. Imenitni v vsakem oziru sta 23. in 24. Posebno pozornost pa zasluži 28: Marija in mlinar. Rad bi slišal, kako jo narod poje. Pesmi v čistem molu so pri Slovencih kaj redke, da, prave bele vrane. In št. 28. naj bi bila ena! Je pa najzanimivejša v celi zbirki.

Na vsak način zasluži knjižica največje pozornosti vseh prijateljev slovenske narodne glasbe. Sicer je precej draga, a mnogolična vsebina to popolnoma odtehta.

E. Adamič.

V. Parma: Balkanska koračnica. Založila „Narodna knjigarna" v Ljubljani. 1912. 4^0. Cena 1 K 20.

Dogodki na Balkanu rode mnogotere sadove tudi na polju različnih umetnosti. Prozročili so, da je dobri naš Parma napisal ognjevito, navdušeno koračnico. Delce ni sicer bogve kak umotvor, a je vendar še dokaj originalno. Heroičnega ali balkanskega v koračnici nemara ne bomo našli mnogo, a s svojimi rezkimi in živahnimi motivi bo gotovo užgala in navdušila. Mnogokrat bo prav dobro došla.

E. A.

Vojeslav Molè:

Iz dnevnika.

Mrzel veter brije nam v obličja.
Le vedetin klic od časa pa do časa
se razlega od poljane snežne.
Trudne sklenil sem oči in tiho
v sanje smreke nad menoj šume.

Da, jesen je. Skoz zaslone svilne
solnčen blesk se trepetaje zliva,
na klavirju rože v njem žare.
Ti pa sama si ko bleda roža
in besede moje tolažilne
samemu zvene mi tuje.

„Če se več ne vrnem, ti edina,
vedi, da si moja zadnja misel
ti bilà, ti moje vse . . .“

Oklenile so me tvoje roke,
tvoje drobne, drhtajoče roke,
dve veliki solzi sta vzblesteli
v sinjih ti očeh.

„Vrneš se, moj dragi, vrneš . . . vrneš . . .“
In ko ogenj ti poljub gori —

Klic. Pritajeno povelje. Tiho.
Sanjal sem. S poljane veter piše,
v gostih kosmah sneg ves svet zagrinja
in nad mano smrekov gozd šumi.

Zimska noč.

V barakah na ruski meji.

Vihra, metež, noč brezdanja,
v pusti sobi luč brlí;
moja trudna misel sanja
sen o tebi — ah, kje si?

Pisma drobnega vrstice
tiho govore z menoj
in cvetejo ko cvetlice
in so kakor vroč napoj

in so polne hrepenenja
in zvenijo kakor smeh
in je v njh ves sen življenja. —
Tajen blesk imaš v očeh,

moja ljubica edina,
rože ti gore v laseh,
in krog naju je tišina
kakor v svatbenih nočeh.

In le burja melodije
vriska čez sneženo plan.
Enkrat se življenje žije,
enkrat vsak le vzhaja dan.

In v razkošnem snu ognjenem
k tvojim usta mi drhte, —
a na lističu sneženem
zacvetele so solzé.

Vihra, metež, noč brezdanja,
v pusti sobi luč brli;
moja trudna misel sanja
sen o tebi — ah, kje si?

Romanca.

Razšumeli so se vali,
razpršele golobice
in mornarji priveslali
so pred marmorne stopnice.

Čez preproge, z zlatom tkane,
bleda je prišla princesa,
tiha kakor šum platane,
vitkostasa ko cipresa.

Nemo so se priklonili,
jo pozdravili mornarji;
v svoji rožni, šumni svili
je bilà ko solnce v zarji.

Razšumeli so se vali,
v taktu vesla so zapela,
kakor blesk je poletela
ladja bela ob obali.

Cvetje krilo je bregove,
solnce, solnce vsepovsodi,
čez opojne so vrtove
divji plavali labodi.

In mornarji so zapeli
pesem ji v kralju slavnem:
jutri mu tam v cerkvi beli,
na prestolu staroslavnem

bo ovenčana kraljica,
z biseri odeta žena . . .
Strepetala je ko ptica
iz opojnih sanj zbujena.

In čez krov se je nagnila
bleda, svilnata princesa,
in le voda je čutila
solzo njenega očesa,

in le veter je v bregove
vzdih njen nesel vsepovsodi;
a visoko čez vrtove
divji pluli so labodi.

Milan Pugelj:

Zemljica sveta . . .

Ko sem se nastanil v novem kraju in se zlasti v gostilni seznanil s tržani, so me bili nekateri prav veseli. „Ah, koliko lepega sem čital od vas," so rekli in po očeh se jim je poznalo, da so mi dobri in naklonjeni. Drugi, čemerneži in naduteži, ki so razvrščeni in potaknjeni v vse družbe naše dežele, so gledali name prezirljivo in iskali povsod prilike, da bi mi dokazali, kako malo pomenljivo se jim zdi moje delo. Zvečer, ko smo se razstajali, so pazili na to, da so mi hladno segli z roko, za mizo, ko sem kaj govoril, so se delali razmišljene in nepozorne, ko so govorili sami, so se ozirali v vse po vrsti, samo mene so preskakovali njihovi pogledi. Bilo je povsod jasno, kaj mi hočejo reči. „Ti ne pomeniš za nas nič! Koliko te cenimo, spoznaj!" In če so bili prisiljeni vsled mučnega molka izpregovoriti besedo, so pričenjali, kakor bi jih kdo silil, da govore o sami literaturi: „Dostojevskega ste gotovo čitali. To je mojster! Pri nas ne znamo tako." Ali: „Maupasant — ta ti je znal pisati novelice!" Ali tudi: „Zadnjo kritiko v . . . sem čital o vas. No, veste . . . kako se vam zdi?"

Med vsemi me je najbolj zanimal star mož, ki je bil debel, gladko obrit in že ves siv. Spominjal me je popolnoma na mojega očeta. Glavo je imel debelo, lica bleda, mesnata in povešena, nos ukrivljen in močen, a oči mehke, zelene in dobrohotne. Sive lase je česal nazaj in pil je mnogo, ne da bi ga videl kdaj pijanega. Sedel je na koncu mize, se prijazno menil, pa se tudi popolnoma zadovoljeval brez razgovorov. Ponoči sem ga videl parkrat, ko je krenil s ceste in zavil za hišami na holm, kjer je dolgo sedel ali klečal, kar se v temi ni dalo jasno določiti. Zanimal me je še bolj in nekoč sem vprašal enega izmed omizja, kdo je in kako je ž njim.

„Ali še ne veste?" sem izvedel. „Vesel bo, če ga boste vprašali!"

Od druge strani sem slišal, da je dolgo služboval med Nemci. Na Tirolskem ali na Solnograškem je bival in zdaj na stara leta živi zopet doma v pokoju.

Zaplesti se ž njim v pogovor ni bilo težko. Vljuden je bil do skrajnosti, zdelo se je, da razpolaga samo z najprijaznejšimi besedami in še med tistimi izbira, katera bi pomenila lepše in zvenela

blažje za uho. Ves obraz se mu je smehljal in oči so se topile dobrohotnosti in miline. A pozneje, tekom razgovora, je postajal resnejši. Lepo roko z belimi okroglimi prsti je položil na čelo in ves se je zresnil. „E“ — je dejal — „mlado navdušenje goljufa, prijatelj moj! Mladost je nepremišljena, dejal bi, brez uma. Naenkrat zavre kri in duh plahuta, kakor negodna ptica, ki je zapustila prekmalu gnezdo. Zagledal sem se, rečem vam, kar trenotkoma na ulici. Da ima mladenič pred sabo le lepo lice, zapeljiv stas in oči in ustne po svoji volji, no, drugo preskrbi vse sam. Mislim tukaj srce, duha, prepričanje . . . Vidite, tudi jaz, kakor bi bil butil s čelom ob ograjo. Tukaj obstoj, zdaj si našel, kar si iskal, to je tvoj cilj! Zaljubil sem se v Nemko.“

Sobo so napolnili in zasedli pivci do zadnjega kotička, ker je bilo v nedeljo zvečer. Kadili so in pili in oštir in njegova hči sta se sukala med hrbti in stoli, nosila pijačo, štela denarje in se zanje zahvaljevala. Kadilo se je, hrup je bil velik in zato je bilo treba govoriti na glas. Gostilničarjeva hči je bila lepa, zlasti v život in ko se je drsala mimo mojega soseda, jo je potrepal ta po mladih in trdih dekliških bokih, da ga je dekle vse v čudu pogledalo, a on se je nasmejal meni in njej in vame obrnjen je dejal; „Taka stvar zmeša mlado kri. Tudi mene je. In reči moram: bilo je lepo. Voditi dekleta tako na spomlad, ko razpoka prvo brstje, s seboj na izprehod, ali čakati nedeljsko popoludne doma v svojem toplem in samskem stanovanju, ko pada zunaj sneg in se pode lačni vrabci in sinice po sneženih vejah za koščkom kruha, kdaj se odpro vrata in vstopi ona, v lica in v roke mrzla, a oči vročih in plamtečih — to je lepo, prijatelj moj! In pozneje! Poročiti se z lepo in mlado žensko, ki vstaja ob jutrih z bleščečimi rokami iz svojih zlatih las, živeti ž njo prve mesece in tudi leta, to spada še vse med rozine življenja. Ali ni na svetu tako lepe reči, da bi nam ne vzela navada njenega čara. Leta teko, preko čustev se razpno misli, ki brskajo, prevračajo, tehtajo in sodijo. In tukaj, glej, se noče vjemati to, tam, premislite, ona zadeva nekako nesoglasno kriči sredi našega življenja in še to in ono. Rodili so se mi sinovi. Štirje po vrsti. Ah, kakšni dečki, gospod moj, rdečelični, skočni, ah, štirje sinčki moji... gospod . . .“

Glas se mu je tresel, oči so mu bile mokre in kri mu je zalila bleda, mesnata lica in vrat in tilnik.

„Hodil sem ob nedeljskih popoludnevih na izprehod, prižgal si viržinko, držal na hrbtu v rokah palico, a pred mano so se vodili za

roke moji sinčki. Dorče, Stanko, Milan in Brunek. Dorče je bil najstarejši in največji, a drugi so šli po vrsti do petletnega Brunka kakor po stopnicah. Kakšni so bili, kako veseli, zdravi in rdečí in smeli! Zdaj je poskočil Dorče, ko mu ni dala drugače mlada kri, in vrsta se je zategnila na njegovem koncu naprej, zdaj se je splašil mali Brunek, izprevrgel v zraku svoje debele nožice, pa, halo! potegnil vso vrsto za sabo. In zdaj so povrtali z glavami vsi predse po zraku, kar podivjali so in zleteli naprej kakor mladi žrebčki. A od zelenih klobukov jim je štrlelo kvišku dolgo fazanovo perje kakor sablje. No, jaz pa zadaj z viržinko in palico. Kaj mislite, da sem takrat kaj mislil? Ne, motili bi se! Brez misli sem bil, a zadovoljen in nekako široko razpoložen. Zdelo bi se vam, da sem premišljal morda takole: Dorče se zanima za živali, ta bo profesor naravoslovja; Brunek je hraber, ta bo vojak in tako. Ne, ničesar ne! Vesel sem bil, da so zdravi in gledal po ljudeh, ki so se ozirali za mojo štiriperesno deteljico. In ko sem slišal iz ust kake gospe: „Glej te krasne dečke!“ ali „Srečni starši, ki imajo te zale fantke!“ sem se nasmehljal in prijazno pozdravil v zahvalo. Ne znam in ne maram opisavati očetovskega veselja. Ali kljub temu, da ga mnogi smešijo, je naslada, ki drži primero z največjimi užitki sveta. Ne motim se, gospod. Moja žena je rekla vedno: „Vsakim staršem se zde njihovi otroci najlepši!“ A jaz sem šel po cesti s svojimi in od vseh strani sem slišal: „Glej jih, prezale fantke . . .“

Pri mizi za vrati so pričeli peti. Tisti, ki je jemal čez, je imel strašen glas. Včasih se je zdelo, kakor bi zacvililа žaga po žeblju.

„Doma smo govorili nemško. Iz početka dobro vem, da sem rekel ženi: Naučil te bom svojega jezika, in ko boš govorila po moje, te bom imel še rajši! Tudi knjige sem kupil. Ko sva jedla, sem ji pokazal žlico in ji rekel: „Vidiš, to je žlica!“

„Šlica! je rekla ona.

„Žlica!“ sem popravil jaz.

„Šlica!“

„Ž — ž — ž — lica!!“

Š — š — š — lica!“ se je smejala ona in obtičali smo pri šlici. Vino sem naročal od doma. Rečem vam, vsemu se privadi eden od nas, samo če se je navadil na naše vino, mu ne bo nobeno več na svetu tako teknilo. Pil sem po svetu mnogo dobrih vin, pa pri nobenem nisem bil tako zadovoljen, kakor pri tejle naši rdeči kapljici. Tudi s pivom ni nič. Trebuh si človek priredi sčasoma ž njim, ko ga že tako obtežuje peza starih let. A zaklepetal sem se. Torej

vina sem naročil od doma, natočil sem ga, ga povzdignil proti luči, gledal po stari lepi navadi vanj in rekel ženi: „To-le je dobra kapljica, pa zdrava, zdrava! Ná, pokusi!“

Dal sem ji, pa je napravila tako šobo, da sem se ji od srca smejal.

„Kizel!“ je rekla.

„Kisel!“ sem popravil.

„Ja . . . kizel!“

„Kissssel! In tak mora biti, ker je cviček.“

„Kako?“

„Cviček!“ sem ji izrekel kolikor mogoče jasno to sloveče ime, a ona je rekla: „Cvipš!“ In to ime je ostalo v naši hiši, ne pa moje. Ona je metala sladkor v cvipš, otroci so mešali vodo s cvipšem in nazadnje sem pil še jaz cvipš.“

„No, kakor vidite, to vse skupaj je bila bolj šala kakor resnica. A prišle so šole. Veste, kaj je to za nas — nemška šola? In zlasti tedaj, kadar dobi v kremplje naše ljudi, mlado naše testo, ki se da gnesti in obličiti zunaj in znotraj in ko smo ga poslali še ravno radi tega v šolo! Slovenske šole poznam iz svojih časov, zdaj ne vem, kako je. Spominjam se normalke, kjer so me poučevali patri. Zlasti mi je v spominu moj nekdanji katehet, ki je že davno umrl. Reklo se mu je pater Erenfrid. Dovolite mi, da rečem o tem pokojnem možu besedo, to pa zato, da dobite pravo sliko. Hodil je že težko, ker je bil silno debel, plešast in star. Nos je imel zapognjen, velik, po grebenu tenak, a na koncu na znotraj ukrivljen in zelo špičast. Oči majhne in mačje. Bali smo se ga strašno. Ko nisem znal nekoč na pamet dvanajst božjih lastnosti — še zdaj se jih živo spominjam, ko sem siv — mi je rekel: „Boš pa ostal danes po šoli tukaj!“ To je bilo prvo uro zjutraj, in ves čas do poludneva so hodili sošolci nekako oprezno mimo mene in se ogibali pomenka z menoj, kakor bi bil bogve kako zaznamovan. Opoldne, ko so odšli vsi domov h kosilu, sem jaz čakal do pol ene. Takrat je prišaral počasi po hodniku, odprl vrata, pogledal proti meni, ki sem naglo vstal in mi zamahnil z roko v znamenje, naj sedem. Zaprl je vrata in se mi bližal, gugaje se težko z leve na desno. Mene je bilo groza, ker sem slišal, kaj so pravili o njem drugi. Ne vem kako, ali vem, da se je stlačil k meni v klop in sicer tako, da je sedel na črni deski, kjer smo mi pisali in imeli knjige. Gledal mi je mačje v oči in me vprašal: „Zakaj se ti ne učiš, kaj? Ali veš, kdo se ne uči? Pobalini se ne uče! In veš, kaj zaslužijo

pobalini? Okoli ušes!“ In takrat je zamahnil s širokim kutarskim rokavom in me udaril ploskoma zadaj po lobanji. Zašumelo mi je in takoj sem sedel. Ko me je udaril enako drugič in tretjič, sem gledal kakor v megli. Domov sem prišel bled in pijan. Nič nisem jedel in tudi vedel nisem natančno za nobeno reč. Oče me je gledal in rekel: „Že vem, kaj mu bo, mati! Dobil jih je in ta je prava! Šiba novo mašo poje!“ Samo mačka se mi je dobrikala, kakor bi se ne bilo ničesar pripetilo. Tako nekako so vzgajali za mojih dni v naših slovenskih normalkah.“

„In na gimnaziji?“ sem posegel vmes, ker tudi sam nimam lepih spominov na pisano množico po večini slabih in smešnih svojih učiteljev.

„Na gimnaziji,“ je kimal z glavo starec, „tam je bila v mojih časih šele prava Sodoma. V šoli smo se čutili kakor v pregnanstvu in naši največji sovražniki so bili učitelji. Kako so gledali, da bi nas kje zasačili in mogli zato kaznovati! Ko smo morali presedeti kako nedeljo v zaporu, ki se mu je reklo uradno karcer, a smo ga nazivali mi, ne vem zakaj, špinača, je moral biti v šolskem poslopju tudi eden od profesorjev, da je nas nadzoroval. Spominjam se nekega gospoda, ki je preživel take nedelje v zatohli šolski pisarni z največjo naslado. Njemu je naravnost sijal obraz, ko nas je zjutraj porazdelil po samotnih in dolgočasno zevajočih sobah, on se je smehljal v resnični sreči, ko je prišel proti mraku nadzorovaje gledat naše lačne obraze in pobirat naloge, ki nam jih je naložil spisati. Za zadnje zlo, ki nam ga je mogel povzročiti, je povedal z naravnost triumfalnim ponosom tole: „Te naloge bodo klasificirane prav tako kakor vse šolske!“ In z zmagoslavnim sijajem na obrazu jo je odkuril. In kako je ta človek nad nami kričal pri pouku! Spominjam pa se med vsemi zlasti enega. Bil je majhen, nekoliko na ven zbočenih nog, mastnega in bledega obraza in krog ust babjesitnih potez. Vtiska njegovih oči še zdaj nisem pozabil. Imel sem tiste čase doma jeznoritega domačega zajca, ki je bil z zadnjimi po tleh kakor bi sekal s palico, mrdljal je z ustnicami in v oči kot v glavo sploh je bil enak učitelju, ki ga opisujem. Učil je — ta učitelj, ne zajec — matematiko in to je bila zanj tista veda, brez katere ni mogoče na svetu živeti. Kdor ne zna geometrije, trigonometrije in tako naprej, je idijot. Tak človek, po njegovem, ne zna in ne more logično misliti. Tako bitje preneha biti razumno bitje in pade na stopnjo živali. Računali smo obresti od obresti in tisti, ki ni znal, je bil deležen največjega pomilovanja. „Kako hočete, vi ubožec,

živeti? Pa kaj hočete doseči? Vi ste izgubljeni . . . Človek bi se razjokal nad vami! Če bi vam tudi ne dal v izpričevalo petice, bi vam s tem ne pomagal. Vi niste za življenje . . . smilite se mi!" —

Kaj hodi ta človek — sem si mislil jaz mimogrede — v jasnih in suhih nočeh na holm, kaj tam dela, ko je vse tiho okrog in vse spi? Njegovo trezno in mirno pripovedovanje ni hotelo v harmonijo z njegovim nočnim potom, na katerem sem ga opazil že parkrat. Pozno, ko se vrača na stanovanje, kjer živi sam, krene s ceste in zavije na holm. Tam čepi ali kleči ali sedi kar v temi in na daljavo ni mogoče razločiti. Okrog vse molči, zvezde bleste, mesec...

„S tem, kar sem povedal, ne mislim izreči nobene splošne sodbe," je nadaljeval, „ali celo obsodbe. Ne! To so moji osebni spomini, ki jih vam pravim za mizo, privatno. Povedal sem vam to zlasti zato, da vidite razliko med šolanjem, ki je doletelo mene, in onim, ki so ga srečno prebili moji dečki. Tam — sebe mislim in nekatere svoje učitelje — se je gojila malenkostnost v najtanjših potezah, tu se je delalo nekako široko in na celotno. Meni so bili učitelji sovražniki, sinovom prijatelji in zaupniki. Tega seveda ne morem točno razmotriti, koliko vlogo je igralo pri stvari slovansko pokolenje."

„Moj večji sin zna slovensko. Ko je bil star deset let, mi je prinesel nekoč domov nekakšne kolke, ki jih je prodajala med drugimi stvarmi neka družba zato, da si nabavi denar za uspešnejšo germanizacijo. Rekel sem mu: „Sinček moj, ne kupuj teh stvari in da pokažeš, da jih ne maraš, vrni jih, pa če tudi ne zahtevaš krajcarjev nazaj. Vidiš, to so reči, ki naj bi škodovale tvojemu in mojemu narodu in tega ne smeva midva, ki sva sinova tega naroda, podpirati."

„Kakšen pa je najin narod?"

„Dober in blag, kakršen sem jaz, tvoj oče, in čvrst in krepak in čil kakor si ti, moj sinček!"

„Kje pa živi?"

„Ne daleč . . . Čakaj, ko pridejo počitnice, pa te popeljem tja. Lepi kraji so, gozdovi črni in širni, kakor jih ni tukaj, in doline zelene in prostrane, a tudi gore, visoke do nebes in ponosne."

„Kdo pa ti je prodal tiste kolke?" se je vteknila vmes moja žena.

„Gospod profesor nemščine!"

„No," je dejala odločno, „potem mu ne smeš ničesar vračati!"

„Zamislil sem se. Kakor senca je padlo name in še huje mi je bilo, ker sem vedel, da sem sam vsega kriv. O šolski vzgoji

sem rekel, da je bila bolj celotna in umnejša kakor tista, katere se jaz tako žalostno spominjam. Eden mojih sinov mi je bil v tem enak, da ni imel o matematiki niti pojma, drugače pa je bil zelo nadarjen. Dovršil je srednje šole izborno, kar bi bilo v mojih časih nemogoče, in je zdaj, kar se službe tiče, mož na svojem mestu. Drugemu zopet sta se obrnila dar in veselje na drugo stran, tretjemu zopet na drugo, ali vsi so lepo zdelovali in vzorno zaključili svoje nauke.

„Nekega dne je prišel domov najmlajši — Brunek — in mi rekel: „V šoli sem vprašal profesorja zgodovine, kakšen narod je to, Slovenci? Dejal je, da je to narodič brez zgodovine, katerega žive še spodaj na koroški meji zadnji ostanki.“

„To je vseeno, dasi ni res! To je moj in tvoj narod! Vsaka žival ljubi svoj dom, tudi mi moramo imeti radi svojo domovino in svoj rod.“

„Ravno tako sem dejal. A učitelj je rekel, da je moj narodič za ljubezen premajhen!“

„In ti si utihnil in to je prav!“ je posegla vmes mati. In k meni se je obrnila in dodala: „To je že preneumno!“

„Kaj?“

„Tvoje počenjanje. Otrokom, še nerazvitim, vsiljuješ nekakšno politiko . . .“

„Kakšno politiko?“

„Šovinizem!“

„Molči!“ se mi je izvil krik in speklo me je v srcu, kakor bi me kdo dregnil z razbeljenim železom.

„Pri štiridesetih letih je jela moja žena bolehati. Nagajala ji je kri, ji bruhala v vročih navalih zdaj v prsi in zdaj v glavo, in napravila iz nje silno občutljivo in čemerno žensko, ki ni imela več nikakega lastnega življenskega poguma in je govorila samo o bolezni in o smrti. Ob vsakem prazniku je ponavljala, da je v božjih rokah, če ga bo še kdaj obhajala ali ne, na sveti večer, na starega leta večer je pela več let zaporedoma isto pesem: Bog ve, Bog ve, obsorej čez eno leto bo že trohnela zunaj v zemlji . . .

„Sinčke sem peljal nekoč v svoje kraje. Razkazal sem jim vse, povsod sem jih gostil, povsod navduševal in vedno videl na svojo žalost, kaj jim sije iz oči in jim brodi po glavi: Ah, kaj je to, kaj je to proti temu in onemu! Kaj so ta mesteca, te vasice proti mestom, ki štejejo stotisoče in miljone, kaj ta kultura proti oni ogromni, svetovni . . .

„Nekoč mi je rekel doma najmlajši in najljubši sin Brunek — v osmi šoli je bil — tole: „Kaj vse to, kar čebetaš ti, kaj vse drugo povrhu! Fest steht nur die Wacht am Rhein!“ Planil sem, gospod, planil, kakor nikoli ne v življenju in težko železno lopatico sem pograbil, s katero je metala dekla premog v peč in s tisto sem zamahnil, gospod . . . Čutil sem, da je v moji duši nekaj počilo, odlomilo se je, in nič bi mi ne bilo za to, če bi bil tedaj koga ubil, in če bi bil tisti kdo tudi moj lastni sin.“

Razjaril se je bil in razvnel, kakor ga še nisem videl. Sapa mu je bila težka in oči mu je zalila kri. Ozrl sem se po sobi in videl, da ni bilo nobenega gosta več razen naju. Za pečjo je sedela mlada oštirjeva hčerka in dremala.

„Mati je planila vmes in me zadržala. Prestrašila se je bila, da je več dni ležala. A med menoj in sinovi je zrastla meja, ki je nas ločila, kakor hrib dve dolini. Zdajle, gospod, glejte, skoro bi zaplakal! Premislite, premislite: izredil sem si štiri nasprotnike, štiri trde neizprosne sovražnike, ki prezirajo moj rod in se sramujejo mojega jezika . . . Ah, prime me včasih, gospod, prime me, kakor bi zgrabil z železno pestjo za prsi . . . Ob grobu matere smo se razšli kakor tujci. Oni, že preskrbljeni, svojo pot, jaz, nesrečnež, praznih rok v domovino . . .“

Več ni mogel govoriti in pohrkaval je. Z denarjem je potrkal ob čašo in plačal molče. Zunaj sva šla brez besede drug tik drugega in tam, kjer se lomi od ceste pot na holm, mi je stisnil roko in zavil ob robu smrekovega gozda navkreber. Stopal sem naprej, a se kmalu tihotapsko vrnil in hitel med smrekami po mehkem gozdnem mahu za njim.

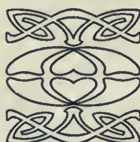
Noč je bila jasna, nebo vse v zvezdah in mesec je razlival po dolini svojo tiho luč. Nekje za gozdom so peli fantje in pesem, polna preprostega in iskrenega občutja, se je razlivala rahlo in otožno po mirnem in prosojnem ozračju.

Prišel sem na vrh in videl sem ga. Med dvema smrekama sem ležal na prsih in gledal oprezno vanj. Klečal je na travi med poljskimi rožami, klobuk je ležal tik njega in iz temnih bilk se je svetlikala njegova s srebrom okovana palica. Sklepal je roke, kakor bi molil, sedel na petah, sklanjal sivo glavo z dolgimi in nazaj počesanimi lasmi k tlom in govoril s tenkim, lomečim se in tožečim glasom: „Odpusti mi, ti zemljica domača, zaigral sem... zapravil... Sokoliči moji, kam ste se razleteli?“

Vezalo me je v vratu in tiščalo v prsih, tako čudno je bilo vse to. Noč, zvezde, mesečina, vse tiho, samo otožna pesem za gozdom in tam pred tabo klečeč starec, ki se pojemajoče oglaša in prosi milosti.

„Štiri mi je dal Bog, a nobenega ti nisem pripeljal. Domača zemljica, ti zlata, sveta, edina ... odpusti, odpusti! Sinčki, vi sinčki moji ... izgubljenčki ...“

Odplazil sem se domov, odprl sem okno, stal kakor kip in gledal po svetli noči. In kakor bi bila vsrkala v sebe starčkov glas, se mi je zdelo, da šušti po njej: Zemljica sveta ... sinčki, izgubljenčki ...

Ivan Petrovič:

Entree.

Stopila predme je podoba daljnih sanj —
Pozdravljena mi sredi zlatih dni!
Zanos moj gre prek črnega sveta,
odkar objem je naju združil nem.

Z menoj resnica živa, ne fantom
več praznih iluzij ...
Ko srce s srcem druži se iskanim,
umre ves strah preteklih dni.

Na ustnih smeh in smeh v očeh —
to pot bo najina, pravljica sreče ...
Pa če se zgrne tema nad menoj:
kdor je življenje živel, ne trepeče.

J. Ribičič:

„Da bi ti videl v dušo . . .“

Temni lasje so se ji valovili po vzglavju. Sredi las se ji je svetil beli obraz. Kakor da se hočejo ločiti od obraza, so izstopile oči in silile v beli strop.

On pa je sedel ob postelji in gladil od časa do časa njeno roko, ki je visela vsa tenka izpod odeje. Brez smeri so mu gledale oči naravnost izpod stisnjenih obrvi. Vse je mirovalo na njegovem obrazu, še trepalnice so počivale kakor utrujene. Le ko mu je šla roka rahlo božajoča po njeni, so mu vztrepetale zgornje ustnice. —

Na stropu je nepremično sedela muha. Pa se je zbala tišine: odtrgala se je od stropa in se zagnala v šipo. Na pol udušen je šel po sobi glas njenega boja izpod težkih rdečih zaves. Zdrznil se je on in zdrznila se je ona. On je vstal in stopil s tihim korakom do okna in rešil muho. Ona je gledala za njim, lica so se ji pordečila za senco, in ustna so ji šepnila:

„Anton!“

Okrenil se je on in se tiho približal. Nalahno je privzdignil belo rjuho za ped. Oko mu je obstalo na malem telescu njegovega prvorojenca.

Iztegnila je roko naravnost proti njemu in ustna so še bolj iskreno zaprosila:

„Anton!“

Pol srečen, pol ponosen smehljaj mu je zaigral na ustnih. Hvaležno se je sklonil in poljubil njeno roko. Kakor truden je zopet sedel. Vsa mrzla je ležala njena drobna roka v njegovi dlani. Mraz mu je pretresel ude. V nepoznanem strahu jo je pogledal in božajoč je šla njegova roka po njeni.

Komaj viden smehljaj sreče je zavladal na njenem licu in se ni ganil . . .

Skozi njegovo dušo se je priplazil spomin in sedel in govoril:

„Kako je že bilo? Mlad fant si bil in vesel. Klobuk si nosil po strani in žvižgal si. Ko si se ustavil pred zrcalom, si pomežiknil sam sebi, in ko si legel v senco dreves in zatisnil oko, si prijel s svojimi močnimi rokami zemeljsko kroglo in jo lučal v zrak, da je ječala. S prezirljivim nasmehom in poln usmiljenja si jo tedaj postavil zopet na mesto. Tak si bil! In tak mlad fant, vesel in močan, si se napotil nekega dne iz vasi. Solnce je pripekalo, vroče je bilo

in tebi se ni mudilo. Krenil si s poti in se vstavil pred njo. Ležala je v senci, oči so ji bile zaprte in ustna napol odprta. — Ali niso bile oči nalašč zaprte in ali niso bile ustna nalašč napol odprta? Kaj vpraša mlad fant! Sklonil si se, globoko si se sklonil in poljubil si zaprte oči. — Odprle so se! In ko so se odprle, si poljubil še ustna. Nič več nisi žvižgal in zemeljska krogla se ni več ganila z mesta. Leglo je bilo nate in ni te več izpustilo. — Kako je bilo dalje? Prišel si spet, ali pravzaprav privleklo te je drugega dne in tretjega in spet in spet . . .

„V tebi je resnica!“ si dejal, ko si jo držal za roko in ji gledal v oči. Govoril si o resnici, kakor bi jo razlagal na dlani.

Pa dobro in prav je, da je nisi imel na dlani, kajti vedi Bog, če bi ne bila dlan prazna. Kdaj si bil srečnejši: onega dne, ko si šé mislil, da se dotika nebo zemlje tam za hribom, ali ko so ti povedali, da se ne dotika zemlje nikjer? — — Poglej jo, ki leži pred teboj in gleda nepremično v strop! Kaj misli? Ne veš! Ne veš, kaj se godi za tistim belim čelom, kaj je skritega v dnu duše! Ali je resnica, kar ti prisega v tesnih objemih? Ali ni več ta hram svetišče resnice, ali ni več ona svetnica v svetišču?

Čakaj, pomisliva, kako je že bilo? Čisto natančno pomisliva, prav trezno presodiva, kakor bi se bilo zgodilo tujim ljudem.

Ples je bil. Sedel si v eni izmed stranskih sob; natanko si videl od tam vrvenje v dvorani. Ona je plesala. Po prvem plesu ti ga je pripeljala.

„Franc Kralj, skupaj sva hodila v ljudsko šolo,“ se je nasmehnila. Ali bi ne bilo boljše, da bi bila rekla samo: „Franc Kralj“. Še nejasno ti je šlo skozi dušo: sama je spoznala greh, pa se opravičuje! — In dobro premisliva: Ali se ji niso zaiskrile oči? — Priklonil si se in mu ponudil stol, pa bi ga bil najrajši obdolžil tatvine!

Sedel je in govoril. Ali nisi že vse to, kar je govoril, nekje slišal ali čital? Obema je govoril, a pogled je govoril le njej. Umetnik je bil, ali nekaj sličnega. Govoril je o umetnosti, kakor bi barantal. Hvalil je in ko je dosegla hvala zvezde, je našel vedno besedo, ki je udarila hvalo naravnost v lice, da se je skremžila in padla nazaj do vsakdanjosti. Vsa zamaknjena ga je poslušala in lica so ji gorela. — Tvojemu obrazu je bilo do solz, pa si ukazal obrazu in smehljal se je. Tvojim besedam je bilo do psovk, pa si ukazal in barantale so za umetnost, božale in božale so domovino, lepoto so oblačile in ko je bila oblečena so jo slekle, s prstom so

kazale na njo, belo in čisto, pa so trdile, da je črna in umazana. Tako dolgo si lagal in tako dolgo si se smehljal, da je stal lažnjivi smehljaj jasno pred zrcalom tvoje duše. Sram te je bilo, pa si vstal in odšel, da izbrišeš laž, da se ogneš zrcalu.

Zelo si bil ponosen na svojo krepostno moč. Pa si se zasačil, da si obstal ob vratih in ju gledal skozi dim. Tako je bilo spoznanje, da si se zagnusil sam sebi. Napotil si se v drugo sobo, sedel za prvo mizo in si naročil močnega vina. Ali je bil preračunjen korak, ali je bilo naključje, da si sedel ravno na prostor, odkoder si ju videl . . .

Kakor na perotih je šel valček po dvorani. Skoro prva sta vstopila. Roka se ti je stresla, vino se je zlilo po prtu. Saj ni plesala vedno tako! Roke si jima gledal — cela večnost se ti je zdela, predno se je prikazala njena desnica in njegova levica. Komaj sta se prikazali, si že mislil s strahom, da se spet skrijeta za telesi. — Komaj trenotek si ju gledal, a v tem trenotku je stal vsakateri prst jasno pred tvojimi očmi. Ali se niso zganili prsti, ali se niso skrčili v členih ravno v zadnjem trenotku? Celo večnost traja predno se spet prikažeta. In zakaj molčita? Zakaj si ne gledata v oči? — Glej, ali se ni nasmehnila ona? Ali se niso dvignile oči sedaj, glej, sedaj — trenotek je trajal pogled. Kaj je povedal?

Končan je bil ples. Drug ob drugem sta prišla. Zakaj je ni pripeljal pod pazduho? Vsak pošten človek bi jo pripeljal pod pazduho. Ali sta videla že v tem greh? Ali je ležala že v tem bojazen, da se izdata? — Stisnila se ti je pest, udaril bi ga bil naravnost v smehljajoči se obraz; a zopet si ukazal obrazu in besedi.

„Gospod Kralj, zelo me je veselilo in upam, da postanemo dobri prijatelji. Moja hiša vam je vedno odprta na stežaj.“ Tako si govoril in se smehljal, oči pa so stale in prežale, da bi zalotile smehljaj v njenih očeh. Dobro si bil preračunil in ni te bilo sram. —

Doma, v svojem svetišču, nisi stopil pred njo in ji rekel: „Tako in tako . . . sedaj govori!“ Ne, zakaj bal si se izkopati seme, ki je bilo morda že v kali; ampak za roko si jo prijel in dvoril si ji kakor prvi večer.

Prihajal je redno, kajti vabil si ga redno. Kako si se bičal sam! Če ste sedeli vsi trije okoli mize, se je iztegnila tvoja noga kakor nehote in se doteknila njene in njegove, da vidi, če se ne dotikata. Sunkoma si vstajal: „Ali ne zvoni nekdo?“ Ali pa: „Ali se vam ne zdi, da je prepih, zaprl bom okno.“ — Oči pa so iskale

njeno in njegovo roko in v tebi je vprašalo: „Ali se ni zganil prt, ali si ne govorita z rokami?“

„In noči, noči! Koliko trpljenja je bilo v teh nočeh! Stokrat si se skljućil v postelji, stokrat pazno prisluhnil; ali ne govori v sanjah, ali se ne izdaja, ali ni šepnila: „Franc! Franc!“ — —

Tako je premišljeval in ni čutil pogleda na sebi. Odmaknil se je bil njen pogled s stropa in se vsesal v njegove oči. „Kaj premišljuje? Kakor mreža mu leži na očeh! Ali je srečen, zelo srečen? Tako srečen, kakor sem jaz srečna? Ali misli name, ali na tegale malega črvička? Oj, ti ljubi črviček moj! Še premalo je bilo bolečin, premalo trpljenja za to bogato plačilo! Ali ni zatrepetala njegova roka v moji? Zakaj se ne ozre name, zakaj ne govori? Niti imena mu še nisva izbrala.“ —

Napol očitajoče, napol proseče se je zganila njena roka v njegovi in ustna so izpregovorila:

„Anton!“

Kakor bi udaril med nje, so se razpršile njegove misli vse križem in spomin se je preplašen potuhnil v kot. Anton si je pogladil čelo in se ozrl na njo. Pol ljubezni, pol očitanja je bilo v njenih očeh. A on je videl samo očitanje.

„Kaj hoče? Zakaj me tako gleda? In pravzaprav, ali vidi mene?“

Še bolj se je stresla drobna roka v njegovi dlani, še bolj iskrena je postala beseda:

„Anton, tako si tih! In jaz, čuj, Anton, jaz sem tako srečna! Glej ga, kako mirno spi, druga vez je to, ki naju veže! Anton, tako sem srečna. Tudi ti si srečen, Anton reci, da si . . . Tako si tih, pa imava toliko govoriti! Krstiti ga bo skoro treba, pa mu še imena ne veva, Anton.“

Nekaj svetlega, jasnega je leglo vanj: „Saj res imena mu je treba!“

„Anton, jaz sem mu že izbrala ime, ugani, katerega!“ je rekla ona in roka ji je šla božajoč po njegovih laseh.

Nekaj je potuhnjeno dvignilo glavo tam v tajnem kotičku njegove duše.

„No, ali nisi še uganil?“

Vprašanje ljubezni in sreče je bilo. Anton ni videl ne ljubezni ne sreče. Videl je nekaj, čemur ni vedel izraza. Pekel se je bil tedaj splazil vanj, ga vsega objel, da je odgovoril:

„Sem!“

„No?“ . . . .

„Franc!“

Vsa presenečena se je skljućila v postelji:

„Zakaj Franc?“

Zasmejalo se je v njem. Grd je bil smeh, a njemu je ugajal. Bilo mu je, da bi plesal ob misli, da muči to bolno, bledo telo, to nepoznano dušo: „V srce si jo zadel! Hahaha, naravnost v srce!“

Še bolj se je skljućila v postelji, trepet je šel skozi njeno telo.

„Glej Anton! Že onega dne sem videla v tvoji duši ono grdo! Čakala sem, čakala, da izgovoriš, pa nisi hotel. Tudi jaz nisem hotela. Sam bo videl krivično obsodbo, še bolj me bo vzljubil, poljubljal bo rane, ki mi jih je prizadel. Šlo bo mimo njega, kakor grde sanje in srečen bo. — Glej, Anton, veliko je bilo ljubezni v meni, nič se je ni izgubilo; taka je, kakor je bila prvega dne . . . Čuj, Anton, danes sem premišljevala: med vaju jo bom delila svojo veliko ljubezen, med tebe in tega malega in oba bosta bogata ljubezni. Ubogi Anton! Kako veliko je moralo biti trpljenje v tebi! Tako lepo sem si slikala: Vprašam ga, ugani! Koj bo uganil, „Anton!“ bo dejal. Tako lahek je bil odgovor in koliko sreče je bilo v njem! Ne, ne! Molči — nasloni se name in pozabi. Sanjal si, grde sanje si sanjal.“

In Anton je naslonil glavo ob njeno ramo in obličje je zaril globoko v blazino. Pritajeno se je splazil glas izpod blazine:

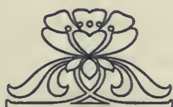
„Odpusti, odpusti!“

Vsa srečna mu je gladila lase v odgovor in skozi solze je govoril njen pogled o ljubezni, ki odpušča še pred grehom. Bilo mu je, da bi zaspal, mirno zaspal. Odleglo mu je. — Dolgo v noč sta še šepetala o botrih, o krstu, o vsem potrebnem . . .

Poln sreče, poln ponosa in hvaležnosti je bil, ko se je odpravil k počitku. Do oči si je pokril odejo. Smehljala se mu je duša v pogledu, ko sta se srečale njune oči. Tako mu je bilo lahko v duši! Zapiral je oči, pa še vedno je stala pred njim vsa dobra.

Pa glej! Od časa do časa je vzdignila pošast glavo tam v tajnem kotu in duša mu je zastokala:

„In vendar, in vendar! — O Bog, da bi ji videl v dušo!“

L. Pintar:

O krajnih imenih.

VII.

Carniola (III, 210) je priobčila čudno trditev, ki kot taka nikakor ne sme obveljati, trditev, ki bi nezavrnjena utegnila napraviti hudo pohujšanje pri takih, ki so navajeni na „iurare in verba magistri". Ta trditev se glasi: „Nastavek ьсь in ьca se nikdar ne nahaja v krajevnih imenih, ampak krajevna imena obrazuje samo končnica „-ica", ki pomeni kraj, kjer se kaj nahaja, ali kraj, ki je koga svojina, n. pr. Glinica, kraj kjer je glina" — i. t. d.

Ta trditev je popolnoma napačna, na celem izmišljena in brez podlage. Sufiks „-ica" nikakor ni lokalnega pomena v tem smislu, da bi se direktno iz samostalnikov s samim tem sufiksom dala izvajati krajna imena t. j. samostalniki z lokalnim označilom, češ kraj, kjer se nahaja glina, je glinica, ali kraj, kjer se nahaja ruda, je rudica i. t. d. Tako ne gre. —

Kakor uči Brugmann (Grundriss II, 624), so slovanski sufiksi lokalnega pomena: „-dlo, -ava (oziroma -java) in -išče". O krajnih imenih napravljenih s sufiksom „-lo (dlo)" sem obširneje razpravljal pod značnico „Znojila" (t. j. solnčni vročini odprt kraj) v Ljubljanskem Zvonu XXXI, 494, o samostalnikih lokalnega pomena napravljenih s sufiksom „-išče" pa v Archiv für slavische Philologie XXXII, 131, dalje v Carnioli II, 47 in v Carnioli (Nova vrsta) I, 74 pod značnico „Lanišče (Harland)". — Za vzgled krajnih imen na „-ava" pa navaja Vondrák (Vergl. Gramm. I, 410): Dobrava (Eichenwald), Trnava (Tyrnau, cf. trnje, das Dornach), Svitava (Zwittau — svit, die Waldrebe), Šumava (Böhmerwald — od šuma, Wald; — od „šum" t. j. šumeči slap, das Gesäuse, v tem slučaju menda ne —?). Jihlava se pa pač imenuje po reki Iglavi, ob kateri leži; — imena rek se namreč tudi često končujejo na „-ava", n. pr. Sučava (v Bukovini), Morava (na Moravskem in v Srbiji) i. t. d. Tudi v slovenščini imamo precejšnje število takih tvorb z lokalnim pomenom n. pr. puščava (pust kraj), goščava (Dickicht), planjava (Ebene), višava (Anhöhe) nižava (Niederung), tokava (Bergschlucht), trdnjava (utrjen kraj)' murava in muljava (Rasenplatz) i. t. d. (Glej Izvestja muz. dr. XVIII, 128.) To so torej direktno lokalni sufiksi, ki tvorijo iz samostalniških osnov brez posredovanja pridevnikov krajna imena. Deloma spada semkaj tudi sufiks „-ina", n. pr. dolina, ravnina, pustina,

krajina, planina, krčevina (Gereut), novina (Neubruch), bukovina (Buchenwald), Smederevina (Smederevska pokrajina), Jurjevina (kneževina Jurja Smederevca), Supetarščina (okolica Sv. Petra v Šumi), Samorodina (Samorodovo posestvo), Petrina i. t. d. (Primeri: Radgona iz Rádogójina t. j. Rádъgojev grad — Carniola 1909, str. 45 nasl.). Tu pa tam se tudi pri teh krajnih imenih pojavlja že posredovanje s pridevnikom. —

Končnica „-ica“ se sicer zelo mnogovrstno uporablja, tudi v krajevnih imenih se nahaja, toda tu nikdar tako, da bi jo smeli smatrati kot neposredno na samostalniško osnovo dotičnega apelativnika pritaknjeno. Oglejmo si nekatere skupine teh mnogovrstnih tvorb na „-ica“ pa njihovo razmerje do sorodnih in podobnih sufiksov. To primerjanje nam utegne določiti nekatera kolikor toliko ugotovljena pravila, v poštev pa pridejo pri tem razni c- in k-sufiksi, deloma s polnim vokalom, deloma s poluglasnikom. Vondrák n. pr. uči v svoji primerjalni slovnici (I, 461), da bi se moral pravzaprav femininum od „ikъ“ glasiti „ika“, da se pa glasi „ica“ n. pr. grešnik grešnica; „-ica“ pa da je tudi femeninum za „ьcь“ n. pr. žnjèc (Schnitter) „žnjica“ (Schnitterin) — dalje da je *ьca prvotno feminina vsporednica za „ьcь“, da se je pa ta „ьca“ pod vplivom sufiksa „-ika“ pretvoril v „-íca“ in da je starejšo priponko „-ika“ skoraj popolnoma izpodrinil; iz „ьca“ in „-ika“ da se je torej po nekaki čudni spojitvi izcimil sufiks „-íca“. — Jaz zgodovinskega razvoja tega spajanja sorodnih teh sufiksov kar na kratko ne morem fiksirati, vendar pa se mi dozdeva, da ima v vseh teh izpremembah in razvojnih stopnjah prav važno vlogo naglas, ki ni ravno stalno omejen na ta ali oni zlog, ampak se prav rad z zloga na zlog preteza in prelega. Lahko bi torej rekli, da je „-ica“ okrepljen „-ьca“, ali da je „-ьca“ oslabljen „-ica“. Isto razmerje velja tudi za druge podobne slučaje n. pr. vrábec, vrábca pa vrabìč, vrabíča; ali gór'ca, gór'ce pa goríca, goríce. Tako uči ortoepija, samo da mi brez preusvojenega knjižnega naziranja trezno opazujemo naravno izreko in si ne damo od šole in knjige ničesa po črki sugerirati. Šola in knjiga seveda pravita: Bístrica, Ríbnica, Blágovica in Sódražica, čista narodna izreka pa pozna le: Bístrca, Ríbĕnca, Blagóvca in Sódrašca. Jasno izražen je sufiks, „-ica“ le, če ima naglas n. pr. Borovníca, Sopotníca, Políca, Krníca i. t. d. — Ali imamo torej sufiks „-ica“ ali „-ьca“, bi potemtakem sè stališča ortoepije določeval le naglas. Če pa zdaj pogledamo faktične razmere, ki dandanes vladajo v knjigi, vidimo, da je knjiga iz stare dobe sem sprejela drugačno razloče-

vanje, da namreč iz samostalnikov na „ь“ napravlja manjšalnice s sufiksom -ьca“, iz samostalnikov na „-a“ pa sufiksom „-ica“; n. pr. iz dêtь dobimo dêtьca (deca = otroci) iz sênь (umbra) sênьca, toda iz dêva pa devíca, njíva njivica i. t. d. — Ker pa imamo v premnogih primerih poleg samostalnikov na „-ь“ (i-debla) in pa na -ъі (-ъв)“ [-y (-ev)] (u-debla) tudi vsporedne tvorbe na „-a“, tedaj je popolnoma naravno, da dobimo tudi med njihovimi deminutivnimi izrazi soodnosne podvojnice n. pr. molitev, ponev, postrv in demin. molitevca, ponevca, postrvca pa molitva, ponva, postrva in demin. molitvica, ponvica, postrvica. Pravilni deminutivniki so torej kri krvca, klop klopca, vrv vrvca; — toda v slovarju najdemo tudi „klopíca, vrvíca“ brez „klopa, vrva“ in tako pogrešamo še marsikatero soodnosno obliko n. pr. britev, britevca, [britva], britvica; cerkev, [cerkevca, cerkva], cerkvica; kletev, [kletevca], kletva, kletvica; lokev, [lokevca], lokva, lokvica; redkev, [redkevca], redkva, redkvica; ráven in ravân (genet. ravni), demin. [rávenca] (serb. ravànca), [ravna], ravníca i. t. d.

Kar pa glede izvajanja novih samostalnikov s pomočjo sufiksov sicer splob velja, mora veljati v enaki meri tudi za krajna imena — in nikdar ne smemo trditi, da se nastavek -ьcь in -ьca v krajnih imenih sploh ne nahaja, bodisi da določujemo sufikse s pravorečnega stališča po naglasu, ali pa po dosedaj veljavnih pravilih slovnice iz stare dobe. Pomanjševalni sufiks -ьcь, -ьca, -ьce se kakor pri drugih samostalnikih sploh, sme rabiti tudi pri krajnih imenih, kajti krajna imena po svojem bistvu niso nič drugega kakor izolirani t. j. za lastna imena uveljavljeni apelativniki z lokalnim pomenom. Kakor imamo iz *srьdo, slъno s sufiksom „-ьce“ napravljene oblike srьdьce, slъnьce t. j. srce, solnce, prav tako imamo iz „brdo, selo“ deminutivnike „brdce, selce“ t. j. malo brdo, malo selo in iz „rebro“ (die Rippe) zopet „rébrce“ (das Rippchen); toda iz femininnega izraza „réber, rébri“ (der Abhang) zopet femininen deminutivum „rébrca, rébrce“ t. j. mala réber. Pravilo je namreč, da pridrži deminutivno ime spol tistega samostalnika, od katerega je izvedeno. — V Krški dolini pri Zagradcu imamo dve vasi z imenom „Rébrce“, ki jih pa v Gemeindelexikonu in pri Freyer-ju vidimo bolj pravilno zabeležene v nemški obliki „Großreberze, Kleinreberze“ nego v slovenski „Vélike rébrice, Male rébrice, kajti za naš posluh je „Reberze“ bliže obliki „Rébrce“ nego oblika „Rébrice“; pa tudi analogija z „ravenca, klopca, kadca“ od ráven g. rávni (Ebene), klop g. klopí (Bank), kad, g. kadi (Bottich) nam dokazuje, da imamo

tu sufiks „-ьca“, ne pa „-ica“, kajti „réber gen. rébri“ je femininum po i-deklinaciji. Primeri: Dolenja reber pa Brezova réber (Birkenleiten). Poleg maskulina „Strmec, Strmca“ se nahaja tudi femininum „Strmca, Strmce“ n. pr. Strmca (Krainberg) pri Podkloštru ali Strmca pri Črnem vrhu nad Idrijo. Nekateri pišejo sicer Strmica, ki utegne tudi biti pogojema pravilna, toda v takem slučaju ima sufiks „-íca“ naglas in sufiksova funkcija je posubstantivljenje pridevnika: strma reber = strmíca; ravna plan = ravníca; gola, košena, zelena planina = golíca, košeníca, zeleníca; škrlata ali skalnata (skalovita gora = škrlatíca (Felsberg, mons saxosus) i. t. d. V oblikah stŕmca (nom. mala strm, genetiv: male strmí) rávenca (nom. mala ráven, genetiv: male ravní) pa ostane naglas na deblu (osnovi) in funkcija sufiksa „-ьca“ je deminutivna. Razlagati bi utegnil tudi takole: moška imena (maskulina) se s sufiksom „-ica“ pofemininijo n. pr. volk, volčíca; pes, pъsíca, golob, golobíca; jereb, jerebíca; to velja pri živalskih imenih — pa tudi pri osebnih n. pr. brodar brodarica, cigan ciganica, kovač kovačica, platnar platnarica i. t. d. — ali pa: maskulinom na „-ъcь“ služijo kot vsporednice ženskega spola tvorbe na „-íca“ n. pr. juněc, juníca; vraběc, vrabíca; žanjěc, ženjíca i. t. d. Toda tako pravilo se omejuje le na imena živih bitij. Tudi maskulinom na „-ik“ služijo za vsporednice ženskega spola tvorbe na „-ica“, ki so jim prave vsporednice tudi gledé naglasa n. pr. čárovnik, čárovnica (pa tudi čarovník čarovníca, eventuelno čaróvnik čaróvnica), krivíčnik krivíčnica, najémnik najémnica, odvétnik odvétnica, postréžnik postréžnica, — pa svetník svetníca. — Pleteršnik (I, 480) ima naglas krščeník krščeníca, toda iz oblike „kŕšen'ca“ (t. j. kŕščenica) smemo sklepati tudi na nekdanje naglaševanje kŕščenik (ozir. kŕščenec). Če na moška imena pritaknem moški sufiks „-ьcь“, dobe ta s tem le deminutiven pomen, n. pr. laz lazec (kleines Gereute), dvor dvorec, holm holmec, log (Wald) ložec (Wäldchen); če pa isti sufiks pri krajnih imenih pritaknem na osnovo ženskega ali srednjega samostalnika, tedaj dobim iz krajnega imena le ime stanovnika: dolina (Tal), dolinec (Talbewohner), ráven ali ravân (Ebene), ravnec ali ravânec (Bewohner der Ebene), planina (Alpe), planinec (Älpler), dobrava dobravec, znojilo znojilec, brdo brdec (brejc ali bric) i. t. d. [1]

[1] Če pa hočem dobiti iz krajnih imen moškega spola s sufiksom „-ьcь“ stanovniško ime, moram, ker je prosti „-ьcь“ že uporabljen za deminucijo, vriniti vmes še „ov“, da imam sestavljen sufiks „-ovec“ (овьць): hrib, demin. hribec ali hribček, pa hribovec (Gebirger oder Oberländer); vrh, demin. vršec, pa vrhovec (Kogler); holm, demin. holmec, pa holmovec (Högler); prod (Gerölle, Flußinsel), demin. prodec (majhen prod), pa prodovec, ki je ob (na) produ nastanjen.

Ravno tako je z ženskimi samostalniki na „-a“, če jih podaljšamo s končnico „-ica“, da ne dobe s tem nobenih novih pojmovnih mej, samó pomanjšanje se s tem izrazi n. pr. lokva lókvica, draga drážica, njíve njívice, pristava pristavica, sora sórica, dobrava dobrávica, gora gorica i. t. d. Če je torej lokva (Lache) lokvica (kleine Lache), draga (Tal), dražica (Tälchen), tedaj bi morali analogno tudi reči: ruda (Erz), rudica (Erzchen?), glina (Ton), glinica (Tönchen?). Ker se pa snovna imena pravzaprav ne dadó deminuirati, vsaj kot snov ne, kvečemu kot količina ali množina, tedaj je jasno, da taki izrazi kot *rudica *glinica ne morejo imeti pravega pomena — in da dostikrat figurirajo po knjigah samo kot ničemurne iznajdbe slovnikarjev. Voda kot snov je voda (pa bodi kaplja, kozarec, sod vode ali pa prostrana reka, jezero ali morje) vse eno; „vodica“ po velikosti je pa studenec, potoček — in „vodka“ (žganje) je kakor „vince“ ljubkovalna izpremlajanka za priljubljeno pijačo. — S sestavo „glina + ica“ ne pridemo torej nikamor — da „-ica“ pomeni kraj, ta trditev je popolnoma bosa. Lipa (Linde), lipica (Lindchen, Lindlein) — krajna imena so pa: Lipnik, Lipnica, Lipovec, Lipovica, Lipovščica i. t. d. Tukaj nam posredujejo izvajanje krajnih imen pridevniki: lipen lipna lipno, lipov, lipova lipovo in lipovski; sufiksi -ikъ -ьсь -ica izvršujejo samo to funkcijo, da te pridevnike posubstantivljajo, torej: lipni gozd = lipnik. lipna gora ali z lipami porastena planjava = lipnica i. t. d. —

Tu bi se utegnil hitro kdo oglasitl: „Prazno blebetanje! Vsaj poznamo krajev z imenom Lipica. Lipica je n. pr. pri Stari loki ali pa znana žrebčarna v Tržaški okolici“. — Res je, poznamo jih, poznamo pa tudi krajev z imenom Lipa n. pr. v občini Loga ves pa v občini Grebinj na Koroškem, kakor poznamo Vrbo, Prešernovo rojstno vas, in Vrbo ob Vrbskem jezeru (Velden am Wörthersee). Iz tega pa nikakor ne sledi, da je „-ica“ krajnoimenski sufiks κατ' ἐξοχήν, ampak Lipa in Lipica sta tudi kot krajni (lastni) imeni ostali v enakem razmerju, v kakršnem sta bili kot občni imeni, — končnica „-ica“ kvečemu deminuira, da bi pa iz občnih imen direktno izvajala krajna imena, to pa nikakor ne, tako pravilo „pojdi se solit“! —

Od ruda je pridevnik ruděn in po tem je rudni rov = rudnik in rudna jama — rúdnica; — od pesek je pridevnik peščên in od tod peščeník (Sandberg), peščeníca (Sandgrube); — od apno apnên, apnénica (Kalkgrube) poleg apníca; — od železo samo železěn (NB. ne železên!), želéznik (Eisenbergwerk). Da se nahaja poleg pridevnika prstên (irden, tönern — prstêna t. j. lončena posoda)

tudi přstěn prstna prstno, nam izpričuje samostalnik prstnina (Erdgemüse, repa, korenje, pesa, krompir) [1] — in poleg pridevnika glinen (von Ton, Ton- n. pr. glinênica Tongrube) imamo tudi pridevnik „glinĕn glinna glinno“. Prav iz tega pridevnika glínĕn (глиньнъ) pa je izveden samostalnik glinnica (глиньница) prav z istim pomenom kakor glinênica t. j. glinna ali glinêna jama (puteus ex quo argilla petitur). In ta glinnica (глиньница) se je po haplologiji pretvorila v glinico, kakor „kamnik, kamnica“ iz kamĕnьnik, kamĕnьnica“ (каменьникъ, каменьница). Glej Letopis Matice Slovenske 1883, str. 234 sub „rojen list“. — V tem slučaju je pa „-ica“ samo v službi substantiviranja pridevnikov. Če pravimo namesto čitalna soba kar čitalnica, namesto šivalna igla kar šivalnica, namesto brizgalna naprava kar brizgalnica, namesto studenčna voda kar studenčnica itd., tedaj smo s priponko „-ica“ samo determinativne pridevnike posubstantivili, da potem lahko opustimo osnovnice: „soba, igla, naprava, voda.“

Fran Albrecht:

Modri sonet.

V duši smo nosili solnčne bajke
in pa vero večjo nego moč
in ponos, v nebesa kljubujoč,
in ljubav do domovine majke.

Čas beži kot vranci hrzajoči,
siplje sanje na gredice zmot —
a spoznanje to nam trebi pot,
ki gubi se v negotovi noči . . .

In na koncu, brat, kaj boš dejal,
ko boš vse dognal in vse spoznal?
— Še bi globlje, ko bi mogel, rad! . . .

Ko bi mogel, ko bi mogel, brat?
— Več ne morem, vse sem izruval
in kot list odtrgan v zraku sem obstal . . .

[1] Vendar ne smemo zamolčati, da je dolenjska prstnina (Plet. II, 357) bržkone samo prsnina ali presnina z vtaknjenim ali vmesnim *t* (Plet. II, 275) kakor n. pr. krstnik namesto krsnik ali kresnik. — Toda pridevnika „přstěn“ ta razlaga ne izključuje še, kajti kakor je prstna kost v prstu, tako je tudi prstno korenje (krompir, pesa, repa) v prsti, ne iz prsti.

Felicijan:

Divji lovec.

Pod snežniki, visoko na plani, kjer so stali trije mogočni kostanji, je čepela kmečka bajta. Orumenelo listje se je zibalo v zraku, padalo na streho, na prag in v vežo. V rogovili močnih, a že golih vej je razpadalo ptičje gnezdo. Mlačno jesensko solnce je jelo padati za gore; od severa je zapihal veter, da so se veje zamajale in udarile na streho.

„Kakšen šum . . .!“ je zamrmral ded Peter, katerega sloka postava se je pojavila na pragu tiho in neopaženo. Ker je obleka visela na njem, je bil videti še bolj suh in slok, in zdelo se je, da se z glavo dotika trama nad vrati. V obrazu se jo venomer nekaj pregibalo, sedaj se je plazilo nekaj pod čelom in sedaj pod očmi doli po licih. V že ugaslih očeh se je včasih zganilo, in tedaj je preložil pipo, ki mu je visela iz ust, iz ene škrbine v drugo in puhnil je oblake. Potegnil je roke iz žepov in si segel v redke, že skoro čisto bele lase.

„Šment vendar, da bi ne . . . samo še enkrat ne . . .?“ je pomislil in se otožno ozrl po plani in zahajajočem solncu, kakor bi koga težko pričakoval. Pomislil je in izprevidel, da se družina že predolgo mudi na polju.

„Vreme bo . . .“ je nadalje počasi premislil, opirajoč svoj pogled v zasnežene gorske vršace. „Snega je napadlo čez mero; veter je zunaj . . . žival gre v dolino.“

Sedel je na klop pred hišo in z mazincem pobrskal po pipi, ki je že dogorela. Poskusil je zapaliti vnovič, a komaj je parkrat potegnil, mu je ugasnilo.

„Vrag in svedra,“ se je jezil, „. . . da bi ogenj tratil!“ Udaril je z njo ob klop in jo otresel.

Zagodrnjal je sam pri sebi, kajti spomnil se je, da domačih še vedno ni s polja. Vstal je in je šel malo na grič, da bi se razgledal. V dolini je zagledal, kako se je med zaleškimi njivami pehalo pet ljudi v klanec.

„Naši so,“ se mu je zazdelo.

Stopil je nazaj v hišo, razbrskal pepel na ognjišču in podžgal trske; z velikim črnim loncem je šel k vodnjaku in zajel. Spoznal je, da je še mlada moč v njem. Urno in gibčno se je zasuknil.

„Da bi te . . . Da bi še enkrat ne? . . . se je bodril.

Ko je začul prihajajoče, se mu je zresnil obraz; svečano se mu je tresel murček, viseč v desnem ušesu.

Sin mu je povedal, da je sosedu končala slana vso ajdo.

„Pravi čas bo . . .“ si je dejal in pristavil malomarno: „Kaj se hoče?“

Postavila sta se med vrata, ki so bila skoro preozka za oba. Sin je bil za glavo manjši od očeta.

„Pravim, da bo vreme,“ je izpregovoril oče.

„Bo,“ je odvrnil sin.

„Šment ni, da bi ne bilo . . .“

Nocoj nista govorila o kmetiji in sosedih, ampak ves čas sta stala molče na pragu, dokler ju ni poklicala sinaha k večerji.

Sin je sedel molče za mizo, oče se je nekaj obotavljal. Hotel je izpregovoriti, pa se je skesal, predno je do konca premislil. Le otroci so kričali.

Po molitvi se je oče globoko zamislil; potem je vstal in šel v svojo izbo, kjer je z velikim zarjavelim ključem odprl pokrov stare pisane omare. Brskal je in izbral par klobas; ogledoval jih je, nato je poklical najstarejšega dečka:

„Na, materi nesi! In precej naj skuhajo!“

Zadovoljno se je nasmehnil.

„Davi bi si ne mislil, da me bo tako prijelo. Pravim, da človek nikoli ne ve . . .“ je mrmral, ko se je spenjal po ozki trhli lestvi na podstrešje.

Ker je bilo že zelo mračno, je tipal okoli in okoli; malo se je ustavil in pomislil še enkrat, ali bi, ali ne bi?

„Ne boš!“ se je prekinil, „Jaz, da bi se bal? Čez štirideset let sem hodil; vsako zimo sem šel. In da bi me lani bolezen ne potrla, pri moji veri, tudi lani bi šel!“

Prijel je za senene vile in s silno močjo privzdignil par otepov slame, pod katero se je pokazala opeka. Ozrl se je in zalučil vile v stran; previdno je segel pod opeko. Kakor jeklo je zaropotalo. V naglici je nekje prijelo, zato je potegnil močneje, da je zapelo kakor struna. Življenje se je rodilo za hip v podstrešju; Peter se je sklanjal nad staro dolgocevko in jo držal krčevito med prsti in dlanjo. Ko se je sklonil drugič, je pobral mehur smodnika in svinca. Počasi je zlezel po lestvi zopet v hišo in se radovedno ozrl na sina, ki je sedel na zapečku in se trmoglavo oziral v tla.

„Ali greš?“ ga je vprašal s svetlimi očmi in vabečim glasom.

„Ne. Repo bomo okapali,“ je odvrnil sin in napol pogoltnil zadnje besede.

„Kakor hočeš. He, Franca,“ je vzkliknil, „moje klobase? In kos zaseke; na noč grem.“

Zategnil je zadnjo besedo in se ozrl po vseh s kratkim, lisičjim pogledom. Pričakoval je besede in ugovora; ker ga ni bilo, je obmolknil.

Znočilo se je med tem in prižgali so luč. Peter se je trudno vzdignil in vrgel puško čez ramo. Kakor bi ga hotela omamiti zaspanost, mu je bilo. Oči zo mu hotele zlesti skupaj, roke so mu mrtvo visele od telesa. Obšel ga je trenotek nemoči; v svojem srcu je slišal glas, ki ga je hotel pridržati doma. Premišljal je, če bi pohoda ne preložil na prihodnji dan.

Zakašljal je in se ozrl v sina, če bi ta morda kaj rekel; toda sin se je oziral v kot in ga ni pogledal.

„Čemu bi se obotavljal...?“ si je dejal, ko je videl, da je povsod molk. „Noč je lepa, čas je pravi; jutri na večer bo meso v hiši...“

Z dolgimi koraki je stopil k vratom in jih počasi odprl ter še bolj počasi zaprl. V veži mu je pritekla nasproti sinaha, mu stisnila klobase, zaseko in kos pšeničnega kruha v žep ter mu mehko dejala:

„Oče, pazite, plazovi se trgajo . . .“

„Kakor bi zemlje ne poznal . . .“ je vzrojil in mrko pripomnil: „Zdravi ostanite!“

„Zdravi! Srečno!“ je odvrnila sinaha in gledala za njim v temo, dokler ni utihnil poslednji šum.

Dasi malo upognjen, je čvrsto korakal v reber. Kakor bi se vrnili tisti davni časi, ko je bil še vojak in je hodil s puško na stražo. Puškino kopito je tiščal v težki dlani, z drugo roko se je prijemal za grmičevje ob stezi in si pomagal kvišku. Hlad in moča sta mu legla čez obraz kakor pajčevina; tu in tam se je prav vsulo z drevesa. Široko je odprl usta in stisnil zobe; kmalu je ležala domača plan že daleč za njim.

Pot mu je bila dobro znana. Marsikatero noč se je spustil, ko je bil še mlajši, v goro na lov. V bajti pod tremi kostanji se je vedno dobilo osoljeno divje meso. Toda minili so časi, ko je še dekletu pravil, kako je lovcem ušel in jih pošteno potegnil; prišli so časi, ko ni bilo več rožmarina in rdečih nageljev za klobukom, ampak žena in otroci v hiši. Skrbeti je bilo treba za rodbino, zato je hodil v planino le bolj redko; le, če je šel pogledat les, ali je gnal pastirju jalovce v pašo, je vzel puško in jo sprožil kar mimogrede.

„Kako človeku pešajo moči . . .!“ je pomislil, „včeraj še mlad, danes, pravijo, sem star . . .“

Gozd je nehal. Po pašniku je stopal in noge so se mu udirale v mehki mah. Blizu vrha je moralo biti. Milijoni zvezd so se peljali čez prostrano nebo in med njimi se je vzdignilo nekaj velikega, črnega.

„Bog in sveti križ božji! Daj grešnim dušam odrešenje, nam pa mir, da ne bomo ne slišali, ne videli . . .“ je vzkliknil. Kolena so mu postala trda; hotel je pospešiti korak, a kljub temu se je bližal vedno bolj velikemu lesenemu križu, ki je sameval na vrhu praznega griča in pri katerem je ljudi baje kaj rado strašilo.

„Vsako uro sem že hodil tod in nikoli nisem ne videl ne slišal, ampak kdo ve, kdaj mu je namenjeno . . .?“ se je rahlo spominjal in se trudil, da bi mu oči ne zadele znamenja.

Klobuk je vzel v roke, položil roko na prsi in napol je pokleknil, ko se je splazil mimo.

Toda šele sedaj, ko je bil križ že za njim, ga je spreletela prava zona. Obšlo ga je čustvo, da se nekaj godi za njim, nekaj čudnega in čez vse groznega. Morda se je pokazal bel koleselj s črnimi konji na vrhu in drvi po strmem bregu v dolino ter preskakuje v velikanskih skokih celo drevesa? Zazdelo se mu je za trenotek, da čuje ropot in pokanje biča. Ampak ozreti si ni upal in prej ni videl ničesar.

„Nič ni bilo . . .“ je premišljal, toda pospešil je vseeno korak in malo da ni tekel. Par spominov na dogodljaje ob praznem križu na griču se je še domislil: tako se je govorilo tukaj, tako tam, vsak je povedal kaj več. A tudi te sta mu pregnala hladna rosa in strmi grič.

Že prej hladno, se je shladilo še bolj, ko je močnejše zapihal veter. Po drevju je završalo in dež kapljic se je vsul raz vej. V jarku je tulil gorski potok; slišalo se je, kako so pokale skale, ki so se valile med valovi v dolino, kakor grom za daljnimi gorami.

Začutil je mir in samoto in dolgočasno se mu je zdelo. Poslušal je, kako so šumeli koraki med odpadlim listjem in semintja je oskubil vejo, ki je molela čez pot. Bučanje gorskega potoka, ki mu je venomer grmelo na ušesa, ga je motilo. In zamislil se je v mlada leta. Takrat so se zbirali dosti hujši hudourniki v gorah kakor dandanes. Vsako leto na spomlad in na jesen so vse razdjali, sedaj pa izostanejo tudi po več let . . . Domislil se je, da tudi snega ni več toliko kakor prejšnja leta, zato pa tudi letine ni več tako

dobre . . . In končno je izprevidel, da je na svetu vedno slabše, da je vedno manj denarja in vedno več davka.

„Tako je . . .“ je vzdihnil iz globokih prsi. „In še za tisto veselje, ki ga imam, me lahko zapro sedaj na stara leta, ko imam že sive lase . . . Ne gre za meso, ampak za pravico: če je gora moja, je tudi žival moja . . . Kaj bi dal, če bi lahko stopil na svojo planino in pomeril na kozla in sprožil? . . . Pravim, da pravice ni in da je še nikoli ni bilo.“

Med tem se ga je lotila strast, da je hitrejše stopal in da se je tresel ogorčenja. Stiskal je pesti in godrnjal čez gosposko.

Čim višje pa je prihajal, tem bolj je v potoku tulilo, da bi se človeka groza prijela, če bi dolgo poslušal. Včasih se je splašila nočna ptica, zaplahutala zamolklo med vejami, odletela in se izgubila v gozdu. In zopet se je v gozd povrnil mir, Peter pa je nadaljeval korak, ki se mu je ustavil. Kakor slaba vest se mu je oglašalo, vsak šum ga je vznemiril. Bal se je višje pravice, ki jo je čutil nad seboj, kajti prevdaril je, da ga ima hudič v oblasti. Čeprav se je skušal zagovarjati, se je vendar iz vseh izgovorov oglašalo, da ni prav, kar dela.

„Dosti sem jih že spravil s sveta; eden več, eden manj, je vseeno . . . Za enega kozla me še ne vzame hudič.“ Tako je sklenil, ko ga je le preveč motilo. A v gorskem potoku so se valile skale, nočne ptice so se plašile v temini in njemu se je ustavljal korak . . .

Zadišalo je po ognju in med drevjem so se pokazale svetle lise. Iz prazne ravninice so vstali črni obrisi bajte. Zvonenje ovčjih zvoncev mu je udarilo vsak hip na ušesa.

Potrkal je na vrata in previdno vpračal:

„Hoj, ali si sam, Luka?“

„Kdo je?“ se je oglasil globok glas.

„Jaz.“

Vrata so se odprla in pokazala se je majhna, skljućena postava postarnega samotarja. Malo je šepal, oči so se mu rdeče svetile in ves črn je bil. Po navadi je žgal oglje, poleg tega pa je imel zmerom tudi par kotličev žganja.

„Dober večer,“ je izpregovoril ogljar.

„Bog daj,“ je odgovoril Peter in stopil k ognjišču, ki je še gorelo na njem. Puško je postavil v kot in se vsedel pred njo na stolico.

„Malo žganjice mi daj!“ je zahteval skoro osorno.

Ogljar se je zvito nasmehnil, pogledal proti okajenemu stropu in se popraskal za ušesi.

„Ne vem, da bi je bilo kaj . . .“

„Kar poglej . . .!“ mu je ukazal.

„Čakaj . . . morda . . .“ je odvrnil ogljar. S silnim železnim ključem je odklenil omaro, ki je stala v najbolj temnem in skritem kotu, in potegnil iz nje v cunje zavito zelenko. „Mhe . . . kaže, da bo nekaj . . . Ker si ti . . .“ Natočil je v kozarček.

„Pa še zase daj!“ je ukazal Peter.

„Če praviš . . . mhe . . . če praviš . . .“

Oba sta spila na dušek. Ogljar je znova brez vprašanja natočil, nato je naložil na ogenj novih polen. Kadilo se je nekaj časa, da sta si mencala oči, naenkrat pa je vzplamtelo skoro do stropa. Živ plamen je obsvetlil sajasti obraz oglarja.

„Ali greš . . .?“ je čez nekaj časa vprašal ogljar ter se skrito namuzal.

„Še nocoj,“ je odgovoril kratko Peter.

Po kratkem molku je zopet vprašal ogljar:

„Ali prineseš kaj . . .?“

Peter je pomislil en hip.

„Deset kron, s kožo vred in kar je droba, deset kron boš dal,“ je pokimal.

„Preveč, ne morem; sedem dam . . .“

„Deset, ali nič!“

„Osem . . .“

„Rajši ga pustim v planini.“

„Devet . . .“

„Molči! Daj roko!“

Udarila sta. Ogljar je natočil znova v prazne kozarce. Suha drva so prasketala v ognju, v vetru se je stresala bajta . . .

„Če greš, kar nocoj pojdi,“ je izpregovoril po kratkem molku ogljar. „Danes je lepo, jutri ne vem, če bo; veter ima že silno moč... Na drugo stran pa nikar ne hodi, snega je že pri pastirski bajti za dlan debelo.“

„Nič zato. Pred tremi leti, ko so me biriči gonili, ga je bilo čez pas, pa sem jim le ušel čez mejo na Koroško . . . Sem ga navajen kakor berač mraza.“

„Vsak ga ne užuga, kakor veš,“ je zmigal ogljar.

Tedaj je Peter brez besede, a odločno vstal in nagnil še par kozarčkov, predno se je poslovil.

Ko je stal zopet sam na plani, mu je ležala vsa kri v glavi, da ni čutil mrzložgočega vetra, ki se je zaletaval vanj v kratkih,

močnih sunkih. Mesec, ki se je prav malo pokazal, je zahajal za goro in razsvetljeval srebrnino sveže zapadlega snega na vrhovih predgorja. Čudno svečano in tiho je bilo. V velikem miru je bučalo le kamenje, ki se je kotalilo v potoku.

Sveti občutki so ga prevzeli, ko je stopil zopet v gozd in si otipal pot pred seboj. Žganje mu je razdražilo misli in čustva. Občutil je, da je žadnjič na poti in zazdelo se mu je, da se bliža koncu svojega življenja. Ko bo plen prodal, takrat bo vse končano. Nikoli več potem v goro, nikoli več! Pred bajto doma bo sedel in se oziral v skalnate vrhove, sedaj pokrite s snegom, sedaj obdane z meglo. Gledal bo, kako bodo šle nevihte čez vršace in slemena, kako se bodo bliski izgubljali v njih. Videl jih bo, ožarjene od solnca, kadar zahaja. Nikoli več ne bo slišal prasketanja kamenja, ki pada v prepade, kadar se cela četa divjih koz podi po skalah...

„Še nocoj in potem nikdar več . . .“ je izpregovoril ginjen v tihi gozd.

Toda kolikor večje je bilo spoznanje, da je zadnjič, tem večja je bila njegova moč. Kakor bi rastla v njem; dvajsetletni fant ne gre tako v goro, kakor je šel on. Malo upognjen, z rokami skoro do tal in s stisnjenimi zobmi se je poganjal kvišku po strmini, naprej, vedno naprej. Nič starca ni bilo več v njem. Nič ni vedel, kako je čas minil; kakor bi zadremal, zasanjal in izpregledal: okrog njega je bil beli dan. Na sedlu je zagledal pastirsko bajto v snegu, od vseh strani so se pokazale sive gorske stene, polne snega. Veter je polegel, da sam ni vedel kdaj.

Upehal se je; zato se je naslonil na grčo in počival. Globoko je dihal in se samozadovoljno oziral po zadnjem drevju, večinoma mecesnu. Le tuintam je samoval tudi bor, majhen in skoro skrit v grmičevju. V grapah je ležal sneg, tla so bila vlažna.

Pregledal je puško, jo skrbno nabasal ter se samozavestno napotil naprej. Stopil je v prvi sneg. Prav malo ga je bilo in kamor je stopil, se je poznal korak, kajti pod snegom je bila sama mehka razmočena prst. Pri vsakem koraku se je nabrala na čevljih velika snežena gruda, da jo je težko vzdignil. Pot je bila težavnejša, kakor je mislil spočetka, včasih mu je spodrsnilo na mehkem blatu, da je komaj ohranil ravnotežje in le s težavo si je priboril pot do pastirske bajte.

Bajta je bila prazna in odprta na stežaj. Na ognjišču so ležala nedogorela, ožgana polena. Vse police so bile prazne, kajti pastirji so poskrili vso posodo, predno so odgnali živino v dolino.

Peter je snedel grižljaj kruha, da se je malo okrepčal, potem je šel na stan in čakal . . .

Sneg na vrhovih je gorel v solnčnem svitu; iz dolin se je kadila megla. Za gorami nekje je vstajalo solnce, delalo se je najlepše jutro.

Skrit med gostimi vejami borovja je čakal na divjo čredo. Gledal je mrko v svet pred seboj in napeto poslušal. Čez steno, ki se je dvigala tik pred njim v nebo, je včasih padel kamen; počilo je, še enkrat, dvakrat in zopet je zavladala tišina. S strmega pobočja je zdrsnila semintja skoro brez šuma plast snega.

Začelo ga je zebsti in začutil je mokroto pod nogami. Spoznal je, da je premalo pripravljen za tako vreme. Za trenotek se je vdal premišljevanju, pozabil je, da čaka s puško v roki, a že prihodnji hip se je streznil in se z željnim pogledom ozrl na vse strani.

Nikjer pa se ni zganilo niti najmanje.

Naenkrat je prešinil oster žvižg ozračje; Peter ie krepko prijel za puško in jo prislonil na lice. Čez steno se je pridrvila čreda divjih koz in se spustila v skalnati žleb. Pet ali šest jih je bilo; čez par trenotkov pa sta se na robu pokazali še dve in se za ostalimi pognali v dolino. Kamenje se je rušilo za njima. V velikanskih divjih skokih so frčale skale in kadar so zadele ob steno, so se razbile na tisoč kosov.

Petru je zaigralo srce, kajti čreda je prihajala vedno bližje, naravnost proti njemu. Ker je pihala nasprotna sapa, žival ni čutila nobene nevarnosti. Lep divji kozel je obstal komaj za streljaj pred njim. Nov žvižg je prešinil ozračje in tisti hip je Peter sprožil in skočil pokonci. Kozel je padel, čreda pa se je izgubila v divjem begu po bližnjem grmičevju.

Peter je prijel za lovski nož in planil v dir.

A tedaj se mu je noga udrla v sneg in v trenotku je tičal do pasu v zametu. Noge so se mu zapletle v grmičevje, ki je ležalo skrito pod sneženo odejo. Po vsem telesu je začutil vročino, ki se mu je kakor utrujenost razlila po vseh udih. Zahotelo se mu je, da bi obstal in počakal trenotek, samo da bi si le malo odpočil. Tudi na nogi je začutil bolečino. Ali misel na ustreljeno žival ga ni pustila, s skrajnim naporom se je pognal iz zameta. Ko mu je noga stopila zopet na trda tla, se je globoko oddahnil.

Tedaj je sprožil veter nekje v vrhu plaz snega, da je votlo zagrmelo. In solnce je prikukalo na ledeni sneg, da se mu je za-

bleščalo v očeh. Tako žalostno solnce je bilo, nič pravega sija ni bilo v njem.

Peter je zagledal v dolinici krvavo sled; krvavo rdeče vdolbine, semintja cela rdeča ploskev posuta z dlako, vse je kazalo, da je žival nevarno ranjena in da kmalu obleži na snegu.

„Škoda strela, če bi bil brez nič . . .“ je pomislil Peter in se napotil za sledom. Pazno je motril vsako stopinjo, čustvo zadovoljstva ga je prevzelo. Nič ni pomislil, da je z vsako stopinjo plast snega debelejša, da pelje morda sled v nevarne strmine ali jarke, kjer se prožijo vsak hip sneženi in kameneni plazovi. Nobene reči mu ni bilo mar, kozlovo brado in kožo je hotel dobiti za vsako ceno, in če bi mu bilo sto lovcev za petami, v tem trenotku bi se ne obrnil in ne zbežal.

Čez nekaj časa se je ustavil in si obrisal pot, ki se mu je nabral na čelu.

„Trda bo,“ je izpregovoril sam pri sebi in se zazrl v strmino, ki je postajala vedno hujša. Sled se je vila v smeri proti strmi gorski steni, kjer so še poleti ležali velikanski sneženi plazovi. Sedaj je šlo na levo, sedaj na desno, a zmerom višje proti skalnim obronkom, ki so padali skoro navpično. Čudna luč je lila čez sive strmine, raz katere je zdrčala vsaka snežinka.

„Rajši ne vem kaj, kakor da bi pustil . . .“ se je ohrabril. „Danes jih ne dobim več na spregled, jim je že po smodniku zadišalo . . .“

In zopet se mu je udrlo do kolen, ko se je globoko sklonil in se pognal kvišku. A komaj se je oprostil, že je tičal do pasu v snegu. Tedaj se ga je lotila silna strast, ki ga je tirala naprej, vedno višje in v vedno globlje snežene plasti.

Ko je za trenotek obstal, si je domislil, da je dan dolg in lotilo se ga je nekaj kakor skrit strah; naslonil se je na veliko skalo, ki je gledala iz snega. Na rdeče strnjene kapljice je obrnil oči in v mislih so mu začeli vstajati dvomi, da bi se mu posrečilo dobiti ustreljeno žival. Solnce je stalo že visoko, a pota je bilo komaj par metrov pod njim. Prav rahlo se je vprašal, ali bi se ne bilo bolje vrniti? Toda le trenotna je bila ta misel. Ko se je zagledal zopet v rdečo sled in videl, da se je malo nad njim sneg sesedel in da je obrobljen s krvjo, so ga minuli vsi pomisleki.

„Težko je zadet; padel je in daleč ni več . . .“ je sklenil.

Vzdignil je nogo s težavo in spolzela mu je zopet v sneg z občutkom, da pod njo ni nobenega dna. Sedaj se je udrla že čez

koleno, zadela je ob nekaj trdega in še vedno polzi v globino . . . Vse telo se je nagnilo, glava je že čisto nad snegom, le zadnja noga še tiči zadaj globoko v snegu. Po vsem telesu je strepetal, vse moči so delale, a nemogoče! Čelo je zadelo ob sneg, močan sunek je prešinil vse ude, — tisti hip se je pogreznil v sneženi moki. Začutil je bolečino na glavi, kajti zadel je s temenom ob kamen.

„Božja pomoč, kam sem zašel?“ mu je spolzelo iz ust. Vse moči so ga nenadoma zapustile in obležal je brez misli . . .

V vrhovih je završalo, čez sedlo je zapiskal veter in se sunkoma razlil po dolini. Čez par minut je odprl oči. Visoko nad njim je plavala siva megla, ki jo je s strašno brzino podil vihar. Zazdelo se mu je, da je začul človeške glasove, kakor daljni jok se je slišalo; zopet se mu je zazdelo, da sliši pasje lajanje. A ko je tenko poslušal, je slišal le bučanje vetra v vrheh.

Počasi si je pomagal kvišku in sedel na sneg. Z rokami si je podprl glavo, zamižal je in počival. Toda že čez par trenotkov je trudno vstal, se sklonil naprej, da so mu segale roke skoro v sneg in pričel se je boriti znova s snegom. Kamenit izraz v obrazu je pričal o silnih mukah in nepremagljivi trmasti volji. Šel je naprej, korak za korakom v negotovost, in za vsak korak je bilo že premalo moči; komaj je vstal, že je vnovič pal. Vmes se je sunkoma zaganjal veter, ki se je polegel le za hip, da je potem toliko hujše zadivjal. Močan sunek mu je odnesel kučmo z glave, da je zaplesala po zraku in zdrčala po snegu. Videl je še črno piko, ki se je kotalila proti dolini, a naenkrat je izginila tudi ta. Sivi lasje so zavalovali v vetru; kakor bi ga oblil z mrzlo vodo mu je bilo.

„Ali ga zmagam . . .?“ se je vprašal, v oči pa se mu je naselila zona.

Vrglo ga je zopet in počival je sedeč na snegu. Iz malhe je potegnil steklenko žganjice, da bi se okrepčal in videl je v steklu samega sebe, svoj obraz, ki se je skrival daleč za steklom. Toda videl je le s telesnimi očmi, misel se ni več pokorila čutu. Slabost ga je stresla in izpustil je steklenico iz premrlih rok, da se je žganje razlilo in je zadišalo po njem. Brez zavesti je dejal sam pri sebi: „Žganje sem razlil.“ Zganil se je in se skušal zopet vzdigniti za par korakov.

S trudom in naporom, z nadnaravno močjo ter že brez sape je zasledoval rdeča znamenja strjene krvi. In kakor bi mignil, je začelo lesti solnce na drugo stran. Ker je bilo bledo in brez moči, ga niti ni opazil in ure je smatral za minute . . .

Okrog poludne je obtičala v vrhu nad sedlom meglica; čeprav je trgal veter kose od nje, je vendar ni mogel vzeti s seboj. Trdovratno se je tiščala oledenelih skal in tako malo je je bilo, da je niso mogle videti utrujene oči. Kmalu popoludne pa se je naenkrat stemnilo nad njim, da se je začudil in se ozrl proti vrhu. Toda vrha ni videl nikjer, in čez sedlo se je valilo megleno morje, ki se je nižalo vedno bolj in bolj. Predno se je dobro zavedel, mu je leglo mokro na prsi.

Prestrašil se je in hotel je podvojiti svoje moči. Ali nenadoma mu jih je zmanjkalo popolnoma. Začutil je, kako mu polagoma drevene roke, da lega nekaj težkega v noge. Prsi mu je hotela utisniti megla in začel je loviti sapo. Nekaj ga je zbodlo pri srcu. Obstal je, kakor je bil, čez kolena v snegu; stal je nekaj trenotkov in padel. Puška mu je zdrknila iz rok.

Ležal je ugreznjen v snegu, okoli in okoli ga je obdajala sama megla, ki jo je podil vihar s silno močjo. Jasno se je zavedal vsega, samo tega ni mogel pojmiti, kaj se je zgodilo z njim? Nobena želja in nobena volja ni več vstala v njem, da bi se vzdignil in šel nazaj ali naprej . . . Kakor bi bil na varnem, na gorkem, doma na peči in bi kadil pipo: nobene skrbi, nič zavesti, da bi se mu moglo kaj zgoditi. Mirno je ležal in ni čutil ne mraza ne mokrote, samo nekaj, kakor bi hotel zaspati.

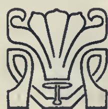
„Samo zaspati ne...“ si je dejal in pogledal naokrog. Izbuljil je debelo oči, kajti čisto zgrešil je, kje je; nič več ni vedel kam in zakaj . . .

„Izgubil sem se . . .“ je trudno pomislil.

Zdajci se je pognal veter z vso silo in v megli je počilo, kakor bi se gora prelomila. Odmev se je odbil od štirih sten, rezko je zabrizgal glas skozi oblak. Začelo je šumeti, vršati, grmeti in grom je postajal čimdalje močnejši in zopet je počilo vmes kakor strel puške, enkrat, dvakrat . . . milijonkrat, brez prenehanja, brez počitka, kar naprej in naprej . . .

„Plaz je kamenje sprožil . . .“ je še pomislil Peter, potem pa je izgubil zavest.

Kmalu nato, ko je potihnil plaz, so mu zmrznile potne srage na čelu in licih in okoli sivih mrtvih oči se je nabralo ivje.

J. Kozak:

Pierrot.

„Da bi ostala le želja, tako silna, da bi ustvarila v sanjah, v deliriju resnico.“ — st.

Štiri mračne stene, z razgledom na vrt, so stale okoli široke, s papirjem preobložene mize. Večerna tišina je s svojo pokojno svetlobo napolnila sobo. Izza omare in postelje, ki sta počenili tesno poleg visokih golih sten, so se zagrebli v njo dolgi prsti mraku. Že se je zaril mrak v črne lase, ki so se sipali čez rosno čelo mladega moža, slonečega ob mizi. Oči so žarele, upadlo obličje je vstajalo iz ozadja kakor silhueta močnega obraza široko razmahnjenih potez. V paraboli navzdol padajoči brki so poostrili, združili poteze spodnje polovice v izraz trpke volje.

Tako je posedal Tratnik vsak večer, odkar se je vrnil iz tujine na bratovo posestvo, ležeče v naročju širokih travnikov, zajezenih z gričevjem na južni strani. Pred vhod gradička je zapeljala mestna cesta. Zadnja plat pa je bila omrežena z velikim naravnim vrtom, ki se je najbohotneje zaganjal v hišo pod oknom Jankove sobe, odkoder se je razprel pogled čez vse ozadje.

Ker je bil mlajši brat, ki je prevzel gospodarstvo, vedno zaposlen s svojo lesno trgovino in je bil večinoma z doma, ni opazil, kako se je starejši brat od dne do dne bolj zasekal v samoto in hiral. Šele poslednji teden se je ustavilo vprašajoče oko na shujšanem telesu in obrazu, ki je prebičal vsak pogled v življenje ter koval razpenjene mišice v trde gube miru in vsezaničevanja. Vsak poizkus, presekati se do jedra bratove zakrknjenosti, je prekinil slednji z hladno vljudnostjo. Preprečilo pa ga je tudi telegrafično obvestilo, ki ga je prejel v jutro, da je utonil srednji brat Silvin v morskem kopališču, kjer je bival.

Ko je vstopil ter mu povedal nesrečno vest, je obstal trepetajoč po vsem telesu. Vse mišice so vztrepetale in izražale bolest, ljubezen, grozo in slabost. Dolgo časa sta molčala, dokler ni izbruhnil Janko v prošnjah, naj se naglo odpelje, da ga dovede domov. Pojavila pa se je na obrazu grozna zavest, da je mrtev, da je ves trud zaman, kar je bilo povod, da je poskušal dobiti zopet oblast nad seboj. Le mirno je še nato pristavil prošnjo, naj se kljub vsemu vendar takoj odpelje — nakar se je zgrudil onemogel na stol, in ne da bi kaj zaužil, je ostal v tem stanju, da ga je zalila večerna luč.

Zapihal je nalahno veter, zdrznila se je mišica na obrazu, utrnila misel, vnela oči, prevzela telo, da je trepetaje vstal in se ozrl. V bel nočni jopič oblečena žena se je dotaknila s svojo bleščečo roko njegove rame ter se nasmehnila v pozdrav.

„Ti, mati?“ — je šepnil boječe, se od slabosti nalahno opotekel naprej, premagal bližajočo se omedlevico ter v silnem izbruhu veselja skočil k njej: „Ti, mati, ti si prišla!“ . . .

„Da, sinko!“ so šepnila skrivnostno bleda ustna. Stala je poleg njega visoka, z mrtvaško bledim obrazom, ki je drhtel v skrivnostnem smehljanju vzvalovanih ustnic in se je zdel, da vsrkava večerno luč; tako poln miru je bil, tako veličasten pogled velikih črnih oči.

Stopila je k oknu in on ji je sledil. Takrat je šele minil naval in utrujen je pokleknil pred njo, skril glavo v naročju in objel njen život, naslonjen na oboknice.

„Kakor včasi,“ je šepnila.

„Da, v mladosti,“ je odgovarjal tiho.

„Zakaj te ni bilo, mati, toliko časa? Vsak večer sem te pričakoval, klical po tebi, se v pismih pogovarjal.“ — Dvignil je svoj pogled in smehljaje ga je poljubila na čelo. Oslabel se je moral nasloniti na zid.

„Zakaj se mi zdi, mati, da ti ne morem gledati v oči, če se nasmehneš?“

„Pride čas, sinko, pride čas.“

„In ti? Si me čula?“

„Da, ko je bila tvoja volja tako silna, da ni bilo laži v njej.“

„Da, čista . . . čista,“ še bolj je skril glavo v naročju in pil vonj obleke in telesa.

„Dolgo časa že čutim, kako prihajajo k meni sence njih senc.“

Sklonila se je k njemu: „Kdo prihaja?“

„Sence njih senc. Veš od tam ne prihajajo drugače. Prijatelji, znanci, a med njimi te ni bilo.“

„Si govoril ž njimi?“

„Ne, ker sem vedel, da pride ura, ko prideš; živo sem veroval, da moraš priti, ker si me spočela.“

„Tvoja vera ti je pomagala.“

Umolknila sta in se nagnila čez okno.

„Kaj čuješ, moj sinko?“

„Rože šepečejo, vzduh šepeče; ura senc je ta čas.“

„Še nekaj slišiš.“

„Da je glas vseobdajajočega soroden mojemu.“

Sam zase je nadaljeval: „V urah prihoda senc sem razumel rože, vzduh naokoli. Njih govorica je bila tiha slutnja groze, ki vzkali v človeku, ko ga obsenči razodetje. Vse bolj sem hrepenel po tebi — vse trdnejše upal, da prideš."

„Prišla sem."

„Zdaj si moja, da moja!" Radosti prevzet je planil kvišku, jo objel čez ramena in prsi, koprneče poljubljajoč na čelo. Izmučen je zdrsnil zopet na kolena in omahnil v naročju.

„Sinko, zakaj hrepeniš k nam?"

„Ker verujem v te, sveto telo, ki si me rodilo." Pogledal ji je v smehljajoče se oči.

„Zakaj se smehljaš, mati, kakor prejšnje čase, ko si me na večer zapuščala?"

„Ker vidim, da si tako zelo moje dete, moja kri in meso — otrok zemlje. Čutila sem njeno bol, vidim v zrcalu obraza tvojo."

„Slutil sem torej resnico? Zemlja trpi?"

„Da, saj je bila zapisana v tebi in zemlja se je razodela sorodni duši. Kar sem slutila, se ti je razodelo, ko si izpraševal kakor jaz ob solnčnem zatonu trudni obraz zemlje. Vriskala je v jutro, pozdravljala zarjo, ves dan je v večjih, zdaj ožjih tokih tekala krog solnca, izpraševala, tožila, vabila ga v svoje naročje, dokler ni švignilo z zlobnim posmehom med druge svetove, in ji v bolesti na veke spačilo obraz, da niti verjeti ni mogla ter je napeto prisluhnila šepetanju noči, ki je svatovala ob prižganih bakljah gori na nebu; saj znaš, odgovor noči pa je molčanje na vprašanja ranjenih src. Zdaj veš, zakaj rastejo rože toliko lepše, če zakrivajo solnce oblaki in je luč brez sijaja."

„Mati, nove svetove ti je razodela smrt; kako rad ti sledim." Prožil ji je rosno čelo, trepetajoče ustnice: „Ljubim te."

„Sinko!" pritisnila je onemoglega nase in ga poljubila, da je vztrepetal po vsem telesu: Krčevito ji je stiskal roke, ves oznojen je vpiral v njo oči, kakor v ekstazi objemajoč najskrivnostnejše bistvo ženske, ki ga je pripeljalo do samega sebe. Ko je splul prvi naval telesnih strasti, je bilo zanj vtelešeno ono, kar je prej slutil — in ni je več ljubil, ker je minula zanj zemlja ter se hotel povrniti nazaj, živeti z njo in v nji.

„Želja, da hočem k tebi," je v presledkih s polnim glasom mirno nadaljeval, „je vzbrstela na poslednjem znanju, razmerju z ljudmi. Kakor z vsakim človekom, so rasli tudi z menoj gotovi momenti od slutnje do jasne zavesti, ki se v nji projicira človeška

duša z vsem svojm razmerjem do ljudi in vesoljstva, ki postavi saj enkrat človeka na mejo med življenjem tu in onostranskim.

Njih prva slutnja svetlika iz časov, ko si še živela. Vroč popoldan se je razpel nad zemljo, razbelil rumenkastosive skale, v katerih naročju sem ležal. Ozračje, prožeto do dna z žarečo svetlobo, je v razpotegnjenih tokih plulo od vzhoda na zahod in od juga na sever. Oči so se vprle globoko pod menoj v dolino gozdov, ki so se vanjo zažrli belosrebrni sikajoči gadje. Trenotek miru, in kakor da je spuhnilo, nisem več videl, čeprav sem gledal. Živel sem v skalah, v atomih ozračja, v žarečem solncu in bila je v meni energija vesoljstva. V brezčasje je proniknila preteklost, sedanjost, prihodnjost — bilo mi je, kakor da vem, kaj bo iz doline pod menoj, oživim mecesen na gori, ga oplodim in pripeljem solnce v zaton. —

„Zaprl sem pogled in čutil v lahni omotici oznojeno čelo. Neveden otrok sem stal pred veličastjo trenotka, jecljajoč, ker me je bilo groza, ko sem okusil vsesamoto. — Mati?!"

„Čujem, sinko! Nadaljuj!"

„Bila je to prva postaja, a otročje in brez izkušenj sem taval naprej kakor mlad človek in si nisem upal jasno razmišljati. Nekako dobro sem se počutil v pol stanju — med delom in lenobo, s slutnjo v duši. Malo pozneje si zbolela. Enak popoldan se je zožil, ko se je pričela agonija, navidezno podobna rahlemu spanju. Prosila si nas, naj preložimo vzglavje in zaprla si oči. Zapustili smo sobico. Šel sem konec vrta, za katerim je dihalo rženo polje. Do pasu sem gazil po ozki poljski stezici. Večerne zarje so jo pozlatile in trepet deviškega telesa, prvič razgaljenega pred moškim, je plul nad zemljo. Ko je nebo zastrlo obraz, se zemlja odela z deviško tenčico, sem se zazrl v vesoljstvo in zopet je vzbrstela moč, da bi prižgal zvezde, pripeljal svetove. — Preveč jasno sem izživel ta trenotek, da bi se bile skalile oči ob tvoji smrti še isti večer."

Molk.

„Živel sem življenje mrtvih in vem, da ni smrti, saj sem gledal tostran in tja ter se mi je razgalilo to življenje kot majhen košček posmrtnosti — ki jo vedno živimo, a preživimo le del."

„Odslej sem živel življenje vseh svojih instinktov, hrepenečim po popolnosti brez vsake laži. Toda razpenjeni v svoji strasti so se prevarali, kajti odmaknilo se jim je vsakikrat, da bi pozabili nase, na prihodnjost, kakor v tistih momentih, po katerih so vsi hrepeneli."

Položila mu je roki na glavo in hladila razbeljeno čelo.

„Zdelo se mi je včasi, da vedno iščemo življenja — bodisi tako ali tako, kakor bi stal človek pred milijoni ogledal in v vsakem bi lesketal odsev daljne luči, ki pa jo slutimo, a ne vidimo. Povsod je le del sreče; in človek drvi naprej, naprej, pozablja preteklost, sedanjost in gleda v prihodnjost. Šele v momentih stopi pred luč in pred ogledala. Ni res, mati?“

„Dosegel si spoznanje, blagor ti!“

„Saj sem vendar tvoje dete.“

„Da, slutnje sem imela.“

„Mati, ali veš, zakaj je bilo meni dodeljeno?“

„Ker si se ti edini pokoril za moje grehe in jih zbrisal. Čimveč si živel, tembolj si moral trpeti, ker si z vsakim utripom poplačeval mojo krivdo.“

„Sladko breme je bilo trpljenje, verjemi mi!“

„Zakaj ga nočeš nositi še dalje?“

„Čemu? Vem, da je dopolnjeno, da si očiščena in dotrpel sem svoj delež. Kaj naj živim naprej, da trpijo in se uničijo drugi radi mene? Prejasno je bilo spoznanje. Zakaj vprašuješ, mati?“

Nagnila je glavo in ni odgovorila. Še bolj je pobledel in nekaj zlobnega, podobnega bičanju samega sebe, je švignilo čez obraz.

„Mati, naj nadaljujem?“

Pokimala je.

„Ob očetovi smrti sem stopil k tvojemu grobu, razdelil rože in vedno globokeje, globokeje razdeljeval mehko prst; žarko so gorele zvezde na temnomodrem nebu, ki je ležalo na črnih gorah — v njih naročju je spala globoka tišina. Kakor v polzavesti sem čutil tvoje ustnice in tiho sem vprašal: „Mati, naj živim?“ Iz zemlje je dihnila tišina: „Da“. In žil sem življenju naprej, kakor doslej, čeprav z vedno jasnejšim umevanjem ponavljajočih se momentov.

„Samotno živim, kakor veš, le od časa do časa me neka naravna potreba zasuče v vrtinec.

„Ne ravno stremljenje po moči, delo, samota in orgije misli, toda ljubezen je bilo zame najskrivnostnejše življenje, da, predvsem ljubezen do ženske, najsi nedolžnih globokih oči, pred katerimi človek poklekne, ali do drhtečega telesa, koprnečega po prvi nasladi krvi in mesa. V teh dveh straneh svoje narave sem živel in nikdar se nista ovirali med seboj. Zdaj so ti, zdaj drugi instinkti zahtevali svojo popolnost. Kajti ljubezen je najsvetejša ura, ko je človek na višku in ne stremi ne naprej, se ne ustavi ob spominih, ampak bi mirno ustvarjal, če bi bila mesto prevare stalnost na veke. —

„Mati, ljubezen je bil zadnji dogodek v življenju, ki ga prekinem in obenem razmahnem. — Seznanil sem se z deklico, ki je spočetka nisem ljubil več kakor telesno — a pozneje, ko sem čutil, trpel, se mučil z njo — tudi njeno dušo. Znana mi je bila skrivnost in lepota deviškega telesa, njegovo čutenje, hotenje, vse njene napake — moj bože, saj so bile tako človeške! — Nisem še srečal tako naivno pobožnega deteta, ki bi tako ljubilo zemljo in jo vseeno posvečevalo. —

Da, kakor volkodlak sem se vsesal takrat v zemljo in njene strasti, da se misel o momentih niti ni utrnila. Ko sem jo prvič razodel, je vzdrhtela po vsem telesu. Zrla je vame z velikimi, široko odprtimi očmi, ki jim je odgovorila tudi moja slutnja, kar se je hipno pogreznilo v dihanju strasti. Po sprejetju mojih strasti se je umirila in šepnila: umriva. Da, umreti, ker ni stalnosti, je hotelo povedati trepetanje pred združitvijo. Nekaj dni pozneje sem prejel toliko moči, da sem odstavil kelih in ker sem čutil gotovo, da se razdvojiva prej ali slej — Spominjam se dobro najinega slovesa, ki ga ona gotovo, ni preživela.

Tišina je vladala v sobi, niti rože se niso upale dihati. Slonela mi je na rami: „Zdaj grem!“ sem dejal, „poljubi me v slovo.“ Telo se je streslo, ni se moglo ustaviti joku — zakričalo je. Potem vse tišje, tišje: „Moj Janko!“ Objem še, poljub, mahljanje v pozdrav. poslednji obraz — pred menoj so se smejali, upili, kričali ljudje in stopali hitro proti kraju spominov.“

„Obstal sem med njimi in jih gledal: Beračica je stiskala na vele prsi lačno dete, nihče je ni opazil. — Mlado dekle, zavedajoč se, da se še ni mnogokrat vdalo moškemu, ki je komaj pričelo uživati, a je že prekoprneče in nenasitno, je stopilo na cesto, razgalilo prsi, razodelo razkošno ude in se smehljalo: „Hočeš? Nocoj? Ne? — Norček, tako ne zna stiskati, objemati nobena. Glej, koliko je še skritega.“ Hodili so mimo nje, izžiti malomarno, mladiči pa so jo v duhu slačili.

Živeti dalje? — Deliti drugim trpljenje za greh, da sem umoril njo? Mati, ni res, da je umrla?“

Molče je pritrdila.

„Umrla je, saj sem jo čutil med sencami. In tega trpljenja ne bom več prenašal — ustavim.“

„Zakaj ne, moj sin?“

„Ker tudi to ni stalno in je laž. Pride čas, ko grem preko nje?“

„Pojdi tedaj! Ti nisem mar dala dovolj moči?“

Šibiti se je pričel, spačil se mu je obraz in s silnim naporom skoro nečloveškim glasom je kričal: „Mati, tudi to je laž? Momenti naj bodo laž?“ Strmel je v njo. Nagnila je glavo, obraz je okamenel. — Vedno bliže se je sklanjal in šepnil naposled mirno: „Ta obraz ne . . . laže!“

Stegnila je roko in pokazala skozi okno. Rože, drevje, ravnina, gorovje se je zlilo z nebom v temnomodro ozadje, emajlirano s črnimi konturami gora. Med njimi so plavali bledi obrazi istih potez, iste lepote.

„Povsod . . . isti . . . obrazi . . . mati! Obrazi . . . mrtvih! . . . Ni oče tam? —“

„Da!“

„In tam Silvin?“

„Danes se je preselil . . . kopal se je . . . spustil roke, ko je dobil spoznanje kakor ti . . .“

„In tam . . . tam je ona?“

„Da!“ —

Vizija je minula, njen obraz pa se ni spremenil. Ko jo je poljubil na ustnice, niti mišica se ni ganila.

„Mati . . . ta obraz sem ljubil od nekdaj . . . vedno se je vračala podoba trpljenja, radosti, strasti, misli — vse obenem — v tem mrtvem, a vendar živečem obrazu. Radi njega sem ljubil tudi njo. Zdaj pojdem s teboj. Ni laži v tebi.“ Segel je na mizo pod knjige in v polmraku se je začrtala trepetajoča roka z revolverjem. Primaknil je k sencim; ona se ni premaknila . . .

„Poljubi me . . . da bo lažje . . .“

„Poljublja te . . . vesoljstvo . . . vračaš se . . .“ — Zginila je.

Krvaveč na sencih je drsal tesno ob zidu na tla, krčevito se upirajoč z rokami ob zid. Parkrat se je telo še streslo, zacepetalo — potem se je kri strdila v gubah umirjenega obraza.

Od vrta sem je nekdo prišel čez dvorišče . . . Pred hišo se zasliši čez čas topotanje kopit.

„Oprostite,“ je dejal nekdo ostro pred vrati. Kakor, da se je roka siloma iztrgala roki. Vrata so odletela — v sobo je planilo belo oblečeno dekle, ostrmelo in se naslonilo na mizo.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

29.

„Turek je kakor hudournik in povodenj," je povzel dolgi rumenolici gospod mestni pisar Primož Pogladin in mrko pogledoval izpod višnjevosvilnatega bareta. „Kristjani smo pa take počasne mevže. Osupli krščanski vladarji trepetajo in ugibajo: Kaj bo, kaj bi! Pa ne, da bi složno udarili na sovražnika! Ali se vojskujejo med sabo in pulijo za svetle krone in lepe naslovčke in deželice, ali pa se vsaj pisano gledajo in kujejo grde naklepe drug proti drugemu. Medtem pa Turku raste moč in greben."

Brkati ostrogarček Rok Pilko je skočil pokoncu in se gladil po usnjatem predpasniku na prsih. Početkoma je bil v zadregi, kako naj se vede in govori pričo takega učenjaka in veljaka, kakor je bil meščan in mestni pisar Pogladin; kar čudil se je, da tako vzvišeno bitje tudi je in pije, kakor drugi ljudje. Polagoma pa ga je razvnelo Čičigojevo vince in moško je zasadil besedo takole: „Sebični krščanski vladarji niso sposobni za složno in junaško delovanje. To je tako čista in živa resnica, kakor sem jaz, ostrogar Rok Pilko, pravi član častite ključavničarske zadruge."

Ko je to povedal, je zopet sedel. Bil je jako zadovoljen, zakaj tako tehtovitega in tako dolgega govora ni sprožil že tri kvatre.

„Pa ti zbori, deželni in državni!" se je oglasil mestni pisar iznova. „Same seje, seje, seje! Sama prazna slama! Akotudi je sila velika, vendar romajo zborovalci po mesece in mesece, po polževo, in lezejo skupaj. Ko se zbero, se pričkajo po več ur, kdo bo sedel na desni, kdo na levi, kdo bolj spredaj, kdo bolj zadaj. In ko sedi vsak na svojem sedežu, si čestitajo v dolgih govorih, da so se vendar enkrat srečno zbrali čili in zdravi. Naposled jamejo zborovati, to se pravi: besedovati."

„Zborujejo na vse kriplje!" je pripomnil živahni ostrogarček srdito. „Turek se jim pa reži in trdnjave zida. Pa naj se pravi kristjan ne bi jezil!"

„Prav ganljivo opisujejo strahovito stisko in bedo naših napadanih dežela; tožijo, koliko sveta je utrgal Turek sveti veri; naglašajo, koliko stotisoč kristjanov je poklal zverinski sovražnik

ali pa tiral v sužnost. Natančno računajo, koliko bi bilo treba vojakov jež in koliko vojakov peš, vabijo kralje in kneze in celo papeža na vojsko. Smrt in pogin prisegajo Turku, sklepajo in obetajo na vse plati. O te jalove seje! Po teh lepih navdušenih besedah bi človek pričakoval, da že drugo leto ne bo nobenega Turka več na svetu. Pa kaj — ko le govore, govore, govore — — ne store pa nič! Kaj so vse nasvetovali, predlagali in sklenili lani na zboru v Ratisboni; zdaj pa drže vsi roke križema . . . Kaj pomagajo same lepe besede! Kaj se briga Turek za tuje sklepe in modrovanja!"

„In vsak hoče biti večji Salomon kakor predgovornik," je vzkliknil mojster Pilko in jezno mahal s kratkimi debelimi rokami. „Turek se ima pa dobro pri nas in tudi doma. Pa naj krščanski človek ne bi bil nejevoljen!"

„Vedno poudarjajo, da so naše dežele del svetorimskega nemškega cesarstva," je dodal vite Ahac. „Ne pomagajo nam pa nikdar, saj je Turek še dosti daleč od zapadne Evrope. Le zase skrbe, za svojo blaginjo in veljavo. Lahko zidajo drugi krasne stavbe, goje umetnost, vedo in omiko, lahko jim cveto mesta, trgovstvo in obrtstvo — mi pa zaostajamo, nazadujemo in mremo . . ."

„Tako je," je pritrjeval mestni pisar malo živahneje. „In sami se moramo braniti, sami plačevati najete vojake pa turški davek, sami moramo utrjevati mesta in trge in tabore."

„Le čemu bi se borili za tako življenje, polno nevarnosti, skrbi pa pomanjkanja," je vprašal hudi ostrogarček, ki je sedeval po pet ur na dan po gostilnicah.

„Naš cesar je prepočasen," je rekel vitez Ahac, ki je bil dejal desnico na mečev ročaj in podpiral glavo z levico. „Naš cesar nastopa vse premalo krepko in le odlaša in se obotavlja. Naš Friderik je sumljiv, nezaupljiv, odljuden, trmast in strašno skop. Žal mu je zlata. Zlato pa odpre vsaka vrata. Ne vem, kakšni so kaj njegovi svetovalci."

„Saj Friderik sam nima nič," je oporekal pisar Pogladin in se držal še važneje. „Vedno tiči v denarnih stiskah; naposodo jemlje, kjer le dobi, od plemstva in od meščanov, celo po osemdeset ali po šestdeset cekinov, samo da je kaj."

„Ne vrača pa nič," je zaonegavil mali ostrogar žalostno, dasi ni bil posodil cesarju Frideriku še nobenega vinarčka. „Kje pa je denar, ki mu že trideset let dohaja od štirih kneževin, nekaj grofovin in več graščin? In kje so podedovane dragocenosti?"

„Pa res," je pritegnil vitez Ahac. „Ponižno prosimo in prosimo: Pomagaj nam, cesarost! Pohlevno ga opominjamo: Spravi pa pobotaj se s Svojimi zoprniki! Ne dremlji v tako burnih časih, ampak loti se Turka na vso moč! Pomisli, da Ti niso dali knjige v roko, ampak meč!"

„Naš cesar hoče svoje namene doseči po dolgi in dolgočasni poti sej in zborovanj, akotudi pravi sam: Kdor hoče vladati dobro, on se boj zborov, stanov in plemstva!"

Vitez Doljanski je ob teh besedah malo pokašljal in pisano pogledal nadutega meščana Pogladina, ta pa je nadaljeval čisto mirno: „Poprej so vladarju zadostovali dohodki njegovih posestev, vojdnina, sodnina, posrednji davki, pridobnina, mostnina, fevdnina, pravici, denar kovati in rudo kopati, ter radovoljni darovi ob poklanjanju in ženitovanju vladarjevih sorodnikov in o drugih prilikah. Predlanjskim je naložil Štajerski, Kranjski in Koroški davek za različne stanove. Plačevati ga morajo ne samo grofje in škofi, meščani pa kmetje, ampak tudi posli pa delavci, učenci in berači, celo dojenčki!"

„Jaz moram plačevati po deset goldinarjev," je vzdihnil vitez.

„Ubogim delavcem, vdovam in sirotam jemlje denar, pridobljen s krvavimi žulji, ne pa da bi jim pomagal in jih varoval nadlog in pomanjkanja. On najema vojake, plačujemo jih pa mi; v zahvalo divjajo in delajo škodo po deželi. In davka ne porablja cesar zoper Turka, marveč plačuje svoje dolgove, pa le posebno sitnim upnikom, n. pr. vipavskemu baronu Andreju Baumkircherju."

„Kako nam more poviševati davke, ko so nam že dvajset let zastavljena in zaprta malone vsa trgovska pota in ceste!" se je gneval meščan Pilko.

„Čemu pa je romal v Palestino in v Rim, če je doma vse narobe!" je naglašal vitez Ahac. „Cesarju ni toliko do naših dežela, saj so tako že njegove. Češko kraljestvo bi rad in ga ne mara prepustiti ogrskemu kralju Matjažu, kakor mu je obetal."

Mestni pisar je pogledal viteza Doljanskega nekam milostno in njegovi dolgi beli prsti so se malomarno igrali z rdečim karneolom, ki mu je visel na zlati verižici ob talarju.

„Ne smemo preveč krivdati cesarja samega," je zavrnil viteza Doljanskega z glasom, ki je zvenel resno, skoraj slovesno. „Naš po božji milosti maziljeni cesar svetorimske nemške države je vendarle dober vladar. Miroljubni Friderik ima žalibog vse premalo vpliva do nemških knezov in mest, zamotanih v domače prepire in

pravde. Uvažujmo, da je našel v svojih dednih pa tudi v državnih deželah mnogo gnilobe, mnogo upornosti celo v svoji rodovini. Koliko skrbi ga tare zaradi prestola! Naš Friderik ima mnogo nasprotnikov, častilcev pa malo. In vendar moramo priznati, da se vsaj prizadeva predrugačiti in poboljšati žalostne razmere. Naklonjen je zlasti nam. Samo od njega je dobila Ljubljana več nego trideset privilegij, neprecenljivih za razvoj in blaginjo našega mesta. Kakor drugi Habsburžani nam je stregel vsekdar tudi on v roko. Oblagodaril je trgovce z mnogimi predpravicami pri trgovstvu doma in na tujem. Pred tridesetimi leti je popustil Ljubljančanom spričo njih hrabrosti za njegove vojne s celjskim grofom ves hišni davek. Dovolil nam je pečatiti z rdečim voskom in to ni majhna odlika, zakaj sicer smejo rdeče pečatiti zgolj cesarji in kralji, veleduhovniki zeleno, svobodna državna mesta belo, načelniki viteških redovnikov pa črno. Dal je olepšati deželni grb kranjski, tako da ima višnjevi orel zlato prečnico, na glavi pa cesarsko krono in ne več vojvodskega klobuka. Ustanovil je za našo deželo častne službe dednih maršalov, stolnikov in točajev. Dal nam je pravico, da smemo sprejemati med meščane, kogar sami hočemo; dal nam je posebne sodne pravice, da nam ni treba pred gosposka sodišča: plemenitaši ne smejo soditi nobenega ljubljanskega meščana. V kapeli na Gradu je ustanovil večno mašo in ustanovil za našo deželo posebno škofijo in tako združil razne kose v celoto. Zato ga imenujejo nekateri očeta kranjske dežele."

Ko je slišal ostrogarček te besede, je takoj pozabil prejšnjih očitkov, stopil na prste in zaklical navdušeno: „Trčimo! Vivat Fridericus, naš cesar in oče!"

Pili so vsi trije. Vitez Ahac je spraznil svoj bokal na dušek in ga porinil proti natakarju Anžetu.

„Ta ga pa zna!" sta si mislila sopivca.

Vitez Ahac pa je majal debelo glavo in ugovarjal: „Prej sta govorila malo drugači. Toda — nič ne tajita, tudi vidva mislita tako kakor jaz. Res, lepe pravice podeljuje cesar mestom in trgom, sam pa ne da počenega groša za obrambo naše dežele. Zaukazal je, naj pridno molimo in zahajamo k litanijam in romamo in se postimo vsak teden in vsak mesec naj hodijo procesije skozi mesta in vasi, da odvrne Bog nesrečo. Na cesarjevo prošnjo je razpisal papež Pavel Drugi odpustke za vse, ki se bodo bojevali zoper Turka. Friderik sam pa ogleduje cvetlice in snuje načrte, kako bi povzdignil Avstrijo do velesile. Na svojih bukvah, posodah in palačah, povsodi

ima napis: A. E. I. O. U. — Austriae est imperare orbi universo... Avstriji je usojeno, da bo gospodovala po vsej zemlji . . . Kaj pa obramba? Preden dobi cesar poročilo o preteči nevarnosti in preden nabero brambovcev, mineta več nego dva tedna. Medtem pa Turki že oropajo in opustošijo deželo dodobra. Ako pridejo pred Ljubljano, gorje okolici in tudi nam — nemine impediente, nullo opem ferente — njih ne bo opoviral nihče, nam ne bo pomagal nihče. Kaj naj opravi tistih par sto najetih vojnikov v mestu in na Gradu? In le poglejte, kakšne so ljubljanske utrdbe! Ozidje je staro in ponekod jako slabo, zlasti pa je premalo stolpov in jarki so preplitvi."

Sivo oblečeni vitez z rdečim baretom in črno perjanico se ni genil v svojem kotu. Delal se je, kakor bi spal. Sivkaste lokave oči med napol zaprtimi veki so mu begale potuhnjeno naokoli, kakor prežečemu lisjaku. Nepremične neplemenite poteze upalega bledega obraza so bile kakor okamenele. Glavo si je opiral z levico, da bi zakrival rdečo brazgotino slabo zaceljene rane. Poslušal je pozorno, kaj govori trojica pri Ahačevi mizi, vendar mu je ušla marsikatera, ker so drugi gostje govorili in kričali, ropotali in razbijali po mizah.

„Ozidje našega mesta res ni posebno močno," je priznal mestni pisar. „Toda tako slabo pa tudi ni, kakor se dozdeva nekaterim. Gradili so ga večinoma Italijani iz Merana, Benedek in Neapolja, možje, ki slove kot najboljši zidarski mojstri. Po ukazu našega cesarja so poslali pozneje plemenitaši, duhovniki, grajski oskrbniki po kmetih in drugi veljaki svoje ljudi v Ljubljano, da bi pomagali mesto utrjevati. Mogoče je, da so seljaki delali le bolj površno, na naglo roko, drugod pa so zidine polagoma razjedli in okrušili dež in sneg in vihar."

„Najslabše je mestno zidovje okoli nemške komende proti Krakovski vasi, in ob Nemških vratih, proti Gradišču," je zabavljal vitez Ahac. „Ogledoval sem ga pred nekaj dnevi. Mestoma je razpokano tako zelo, da bi mogel v nekatere luknje vtakniti vso pest. Lepa reč!"

„Nič se ne bojte, gospod vitez," je dejal mestni pisar. „Razpoke so že vse zamašili. Nemška vrata so pa kar zazidali menda včeraj, če ne že predvčerajšnjim."

„Popraviti in bolje utrditi bi morali tudi Vicedomska vrata. Ta kraj je jako važen, tukaj bi sovražnik najlaglje naskakoval Ljubljano!"

„Nemška in Vicedomska vrata so vendar v Novem trgu," je odvrnil gospod Pogladin ubadljivo. „Zakaj pa se plemenita gospoda ne brigajo bolje zanje? Mi meščani imamo komaj denarja za utrdbe na našem, na desnem bregu Ljubljanice. Popraviti bi morali meščanski bastijon na Gradu. Sezidati bi morali močan stolp na Žabjaku konec zidu ob vodi. Zgraditi bi morali zid od Tranče do ogala frančiškanskega samostana na desnem bregu pri manjši pregraji, pri mlinu, in odondod pred Poljansko vasjo do grajske trdnjave. Na vašem levem bregu pa bi bil potreben stolp pri svetega Fridolina cerkvici na Bregu in več stolpov v ozidju. Tudi bi morali poglobiti jarek proti Krakovemu."

„Pa naj bi cesar kaj dal iz svojih kameralnih dohodkov, iz vicedomske blagajnice," je godrnjal vitez Ahac.

„Zakaj pa gospoda na levem bregu ne dovolijo par tisoč goldinarjev iz deželne blagajnice?" je očitajoče vprašal mestni pisar.

„Oprostite, egregie domine, ljubljanske razmere poznam še vse premalo, da bi vam mogel prav odgovoriti. Toda povejte mi, čemu imate tisto pregrajo, tiste kole v Ljubljanici od Žabjaka do svetega Fridolina, pa tudi drugod! Ali upate, da bodo ti slabi koli, zabiti le malo čevljev v tla, mogli zadrževati sovražnika?"

„Kaj še. Pregraja nam zadržuje samo odklenjene čolne in ladje in pa les, ki je padel v vodo. Zá sovražnike smo pripravil druge lepe stvari, da ga sprejmeno kar se da dostojno. Iz poškodovanih starih topov smo dali uliti pet novih, velikih. V smodniščnici pri Gradiških ali Nemških vratih imamo okoli osemsto centov smodnika. Večinoma smo ga nakupili v Trstu. Sto centov smo ga razdelili po Kranjskem; nekaj pa smo ga poslali v Zagreb in Varaždin, poleg tega tudi raznega orožja in svinca."

„Kaj pa, ako bi treščilo v orožnico pri Nemških vratih, v smodnik?" je vprašal vitez Ahac in si gladil brado, po burgundski modi razdeljeno v dva repka. „Stanujem čisto blizu. Odneslo bi vse hiše tam okoli pa še mene povrhu, kakor bi pihnil."

Književna poročila

Radivoj Peterlin-Petruška, Po cesti in stepi. Izdala „Slovenska Matica“ v Ljubljani 1912. M. 8⁰. 125 str.

Čitateljem slovenskih beletrističnih listov je Petruška star znanec. V „Zvonu“ in „Slovanu“ so izhajali njegovi verzi, skromni sicer, a domači. Dočim pa si človek pri površnem branju njegovih pesmi poprej ni mogel ustvariti o poetu nobene enotne sodbe, je vtis zdaj, ko leži pred nami zbornik teh zbranih in izbranih, večidel ponatisnjenih pesmi in pesmic, vsekakor nekoliko zaokrožen in enoten. Ne rečem, da je Petruška to, kar imenujemo literarno: izrazita umetniška individualnost. On je gorenjski fant, kot se zdi, brez posebnih pretenzij za tisto „visoko“ umetnost. Tudi moderen ni. Njegovo čustvo je sicer nežno, a ni dovolj ofinjeno in iztančeno, da bi se nas dojmilo s tistim misterijoznim čarom, kakor pesmi nekaterih modernih lirikov. Zdrav in močan, ljubi šalo in smeh; brez rafiniranih zank in sofistične pretkanosti je njegov duh. Težkih pesmi ne piše. Filozofski, refleksivni verzi se mu sploh ne posrečijo. A tista široka odkritosrčnost, nekoliko naivna in nekoliko šegava, ki je tako znamenita in značilna poteza gorenjskega značaja, je tudi njegova last. Tako je Petruška pol kmet, pol inteligent. In zategadelj ljubi odkritost, preprostost in jasnost izražanja. Take so njegove pesmi:

Moje pesmi jasne so, priproste,
ko cvetlice v gajih in na polji,
v mraku v tugi nagnejo glavice,
v krasni dan so pri najboljši volji. (5.)

Kaj ne, kako bore malo je potreba, da se raztužijo te pesmi, kako malo, da se ovesele? . . .

A v Petruški polje tudi potepuška, ciganska kri. In to je, kar ga po mojem mnenju najbolje karakterizira kot sodobnega inteligenta. To nemirno potovanje iz kraja v kraj, mrzlično hlastanje za novimi vtisi ljudi in krajev, to skitalstvo in nestalnost bivanja, kakor odznak notranje neskladnosti in neumirjenosti naše — to vse je v krvi nas, ki stopamo s časom in živimo v nervoznem stoletju zračnih poletov, odkritja zemeljskih tečajev, do rafiniranosti razvite turistike. — In Petruška potuje vsevprek po cesti in stepi:

Življenje je moje popotni le dan,
zdaj krenem na jug, zdaj na severno stran,
saj brez kraja je svet in brez konca je cesta . . . (19.)

In tako ga vidimo gladnega in bednega v kraljevem parku v Kristjaniji ob šumeči fontani, v norveških gorah, nad Ševčenkovim grobom, razsanjanega v svetlo preteklost ukrajinske slave . . . Žalost in radost sta mu na potu zvesta druga, kakor pač nanese čas in naključi slučaj:

Kot sem prišel, tak spet odidem
tja, kjer doma je nepoznani Bog,
kot me poslal, tak ž njim se snidem,
ves praznih rok, neskrben in ubog. (41.)

Zato ne pozna obupa, a kako šele tistega pesimističnega cinizma potepuškega, ki se mi na priliko vidi tako značilen za Vl. Levstikovega „Vagabuda“ in ki meditira: „Ob ravni beli cesti se bom obesil jaz“ . . .

Petruška je, dasi živeč na tujem in dasi nam tupatam zapoje o kazakih in hajdamakih, tako pristen slovenski človek, kot malo naših poetov. Vse njegovo stihotvorstvo se zelo naslanja na ton naše narodne pesmi. Pač se mu v ritmiki in dikciji poznajo sledovi ruske in maloruske poezije. Puškin, Lermontov in posebno Koljcov so mu menda dobri znanci. Pozna tudi Ketteja, Župančiča in Aleksandrova. Vzlic temu pa dobi semintja njegova pesem čisto originalno potezo:

Ljubezen moja je ko Lamberg silna,
in kakor voda v Savi tak obilna
in stalna je ko očka naš, Triglav,
goreča je ko sorške rude splav. (7.)

Morebiti majhno pretirano, a originalno, fantovsko, po domače povedano, ne? Škoda le, da takih izrazitih potez ni mnogo v pesmih in da se kopica verzov utopi v povprečnost, tako da čitatelju ne ostane skoraj nič od vseh prebranih besed. A napiše zopet s svojim čustvenim, intuitivnim, izključno liričnim temperamentom pesmi, polne naravne lepote, po načinu Cv. Golarja: „Sv. Ana“, „Svetlo se mi zdi življenje“, „Na nebu migljajo zvezdice . . .“ in dr. „V samostanu“ in „Poletna slika“ je dvoje čuda lepih slik, prva ubranostna, druga bolj zračna in barvna.

Epik Petruška ni. „Balada o šmarnicah“ pač ni — balada, tudi iskreno občutena „Imel ni mladenič nikogar . . .“ je bolj lirično, nego epično pripovedovana.

No, meni je najdražji, kadar se ves vda spominu prošlih zgodb in rodnega kraja. Tedaj se mu segreje čustvo, dobi sveži izraz, pa naj si ga zamami spomin na nekdanjo ljubico, ali naj zazre skozi daljnogled svojega srca domače planine, „gorski velikani“ Sedlo, Planjava, Brana in dr., in pod njimi stari grad in rojstno mesto — „ljubezni mesto, tihega kovarstva“, Kamnik. In želim mu srečno in plodonosno pot po cesti in stepi! —

Kar se tiče zunanjosti, knjiga ne dela Matici poklona. Te neokusne, sivobarvne platnice niso za oči količkaj razvajenega bibliofila. Matica Hrvatska ima boljši okus. Tudi glede korekture knjige bi se pripomnilo marsikaj, in da ni pridejanega niti kazala pesmi, jako moti čitatelja. *Fran Albrecht.*

Zabavna knjižnica. XXIV. zvezek. Izdala in založila „Matica Slovenska“. V Ljubljani, 1912. 8°. 122 str.

Trije pisatelji so zastopani letos v Zabavni knjižnici: F. Milčinski z novelo Zločinci in s člankom Mladih zanikarnežev lastni življenjepisi, Josip Premk s črtico Madež in dr. Ivan Lah s povestjo Mojster Roba.

Milčinski ima prijeten slog, poleg tega je veščak na novo odkritem polju mladinskega varstva, kjer mu nudi praksa oblilo zanimivih slučajev. Zato je prav, da seznanja z njimi tudi občinstvo, naj si je potem oblika leposlovna ali znanstvena. Jurist, ki vidi dan za dnem pred seboj same paragrafe, ki čakajo kakor vojaki samo na njegov migljaj, pride slednjič do mnenja, da ga že ni med nami, ki bi smel brez strahu in sramu pogledati vsakemu § v mrki obraz. Vsi smo zločinci, nekateri očitni, še več pa je takih, ki so še pravočasno skrili kočljivo dejanje v najtišji kot svojega srca; na zunaj pa nastopajo kot dostojni ljudje, ki se smejo zgražati nad splošno pokvarjenostjo. Posebno vrsto tvorijo oni, ki grešijo takorekoč iz plemenitih nagibov, kakor major Davorin Trn, ki iz samega človekoljubja ubije pijanca Koržeta. Kdor

je že sam imel posla v kakem društvu za mladinsko varstvo, bo s posebnim zanimanjem sledil mojstrskemu opisu one, skoro neverjetne bede, ki jo pripravlja demon alkohol celi svoji rodbini. Davorin Trn skuša kot blagajnik društva zoper bedo skupno s požrtvovalno Fajfarico pomagati, ko pa vidi, da je tu ves trud zaman, pride po treznem premišljanju do zaključka, da je četvero življenj več vredno, ko pa eno take surovine, zato pa sune ali morda celo zavleče Koržeta zopet v Ljubljanico, iz katere ga je ravno poprej kot neznanca otel. Čeravno je Trnov zločin logično dovolj utemeljen, bi vendar kvečemu verjeli, da je Trn opustil rešitev, kakor pa, da je zagrešil pozitivno dejanje.

„Mladih zanikarnežev lastni življenjepisi“ bi lahko tvorili gradivo za poseben članek, ki bi bil važen tudi za vzgojitelje. Videl bi se veliki pomen, ki ga ima utrditev in vzgoja volje za mladega človeka. — V „Madežu“ nam opisuje Premk učiteljico na deželi, ki se je nekoč svojemu prvemu ljubimcu vdala, sedaj ji pa tanka vest ne pripušča, da bi z oskrunjenim srcem stopila z drugim pred oltar. Dobro izvedena črtica, le moški vlogi ostajata preveč v ozadju. — „Mojster Roba“ je simbolična povest enega izmed onih redkih umetnikov, ki se mu je posrečilo priti iz viharjev na zeleni otok, kjer ustvarja dela, da vzbujajo radost in občudovanje. Povest je pisana živahno, ideja je menda izražena na str. 64, kjer pravi mojster Roba: „Življenje kliče, delo vabi, toda ljubezen je, ki dela in živi“. Zato se tudi Roba oženi, s katero, ne zvemo prav, pa nič ne de, ko pa ima rad vse tri.

Tako skrbi tudi letošnja Zabavna knjižnica v skromni meri za zabavo.

Dr. A. Dolar.

A. M. Dostojevski, Zapiski iz mrtvega doma. Prevel Vladimir Levstik. Ljubljana 1912. Založila in izdala Matica Slovenska. 8⁰. 327 str. (Prevodi in svetovne književnosti, VIII. zvezek.)

Pred polstoletjem so bili obelodanjeni ti zapiski, ki zaznamujejo za avtorja novo fazo umetniškega ustvarjanja. Dostojevski (1821 - 81) je pod egido realistov à la Gogol, Dickens, Balzac hodil svoj pisateljski pot ko tipično ruski človekoljub, prijatelj ponižanih in užaljenih. Nadaljna njegova domena je intenzivno hamletiziranje, risanje bolehavih ljudi, ki so izgubili nravstveno in često fizično ravnotežje. Ta „veliki demon“ ruske zemlje, ta „globoki človek“, edini dušeslovec, za čigar učenca se je priznaval Nietzsche, pronika z genialnim pogledom v komaj slutene globine in krčevito skrivane gube, zlasti v senčne plati duha.

Bourgetu ne dela sramote Le Disciple, a kdor ga čita po Zločinu in kazni, bo mahoma pritrdil, da je beseda na mestu: učenec. Sicer pa, mimogrede rečeno, za pravkar omenjeno delo z lučjo ne najdete enakovrednega para na evropskem književnem trgu. Pod stvarniškim dihom Dostojevskega se banalni buržoá Homais presnuje v tajinstveno vznemirljivo bitje. Res, neznatno dediščino je dobil pri zapadnjakih proroški slavofil, ki je negoval skrivnostno vero v odrešilno svetovno vlogo slovanstva, rusovstva. Ostavil pa je v svoji zapuščini zakladnico idej, potomcem anticipiranih: nadčloveštvo, dekadenco, simbolizem, demonskost v ženi, v lepoti in ljubavi, mistično grozo. Kakor da ste paberkovali in lavkali za gorostasnim žanjcem: pesnik Zarathustre, Strindberg, Maeterlinck! Pisec Idiota in Bratov Karamazov je početnik moderne psihopatologije, med prvimi je spoznal silo čutnosti, ki cika že na perverzni nagon. Kar pomeni Jasnopoljanec v splošni analizi posameznika in družbe, to odtehta Dostojevski na polju psihijatričnih pojavov: hudodelci, epileptiki, nevrasteniki, skeptiki, pironisti, zavrženci, razdedičenci so njegovi junaki. Brez ravnovesja nas vodi v dušne prepade in brezna, zapletene

labirinte misli in čustva, v podzavestnost, elementarnost, uganke, dočim je na pr. pri Turgenjevu in Tolstem vse kot na dlani. Navadni kraseči pridevki so zanj: ekstatičen, vizionaren, satanski.

Silno neposredno se dojmijo njegovi spisi, saj je vse sam prečutil, preživel. Kot nihilist obsojen na smrt — tovariš mu je zblaznel vsled tega — pomiloščen na štiri leta kátorge si je zakoreneli božjastnik čisto razdrmal živčevje. Njegov časopis v Petrogradu je bedasto prepovedan, beda davi ljubljenca Muz na vseh koncih in krajih, da se nadčloveško upira pod težo dolgov in slednjič zbeži v London, Pariz. Pridruži se nepriznanje, zasmeh; ni čudo, če se vsled hlastnega pisanja ni utegnil osredotočiti. Obširnost in ponavljanje — v poedinih slučajih imitatoričnega značaja — je znan nedostatek v kompoziciji njegovih romanov, ki se začenjajo radi tik pred polomom, se odigravajo skoro brez zunanjih dogodkov, polni vztrajne in ostroumne analize, spretnega zavozlanja in zamotanih situacij. Ne oporekam pa, če si je kdo še česa želel ob razpletku na pr. v Zločinu in kazni, umotvoru, ki očituje, kako socialna okolica zaseje v človeško psiho seme in kal zločina, dočim so Prizori iz mrtve hiše pokazali prvič v deželi knute, da je poživinjeni kaznjenec tudi po božji podobi ustvarjen in kljub mijazmom ambijenta zmožen moralne moči ter dostikrat nenavadno darovit ... Ker Dostojevski ni bil dramatik, voli večkrat formo spominov, pisem, pripovedovanje v prvi osebi kakor ravno v predstoječem Mrtvem domu, kjer je v obliki zapuščenih papirjev plemiškega jetnika, ljubosumnega ubijalca svoje žene, veličastneje nego Pellico v Le mie prigioni razodeva povsem nov svet, obljuden po konglomeratu raznorodih življev. Siva sivina sibirske prisilne delavnice leži nad temi žaljivo vljudnimi poljskimi žlahčiči, simpatičnimi Čerkezi, nad Tatari, Judi, ruskimi plemenitaši, mužiki in potepuhi ter razbojniki, katerim je skupna zgolj neiztrebljiva mržnja do blagorodnih beloročnikov. Življenje teh „nesrečnikov", kakor so ruski ljudje v intuitivni prolepsi krstili zločince, je razkrojeno pred našo zenico, seve v nekoliko temperirani razsvetljavi, nego je bilo jetnikovanje Dostojevskega, zakaj cenzura mu je očkovala preko rame... Oglejte si o priliki te slike, skice in scene: delo, cerkev, prazniki, kopelj, bólnica, rafinirano šibanje in bičanje, pri katerem se omenja marquis de Sade in marquise de Brinvilliers, glediška predstava, upor, beg, ostrožne živali, vrinjene tuje zgodbe. Katoržniki kradejo nekako umetniško zaradi kraje same drug drugemu, vtihotapljajo s tatinsko zvitostjo žganje v črevih, opletenih ob skritih udih života, si zahočejo včasih nepremagljivo nastopiti kot neodvisen gospod, kar se zgodi s kako premeditirano pijanščino, nekateri na pr. Šapkin so nadvse zabavni humoristi, ki blagodejno prekinjajo enolično mrkost arestantov ... Za nešolane bralce bo menda kakšna stran umovanja in razglabljanja preveč, paznemu odpre neznatna opazka razgled v sinjo daljo. — Končno bodi pristavljeno, da bi bila banalnost, hvaliti odlični Levstikov prevod. *Anton Debeljak.*

Zbornik. Na svetlo daje „Matica Slovenska". XIV. zvezek. Uredil dr. Fran Ilešič. V Ljubljani, 1912. V. 8⁰. 125 str.

Matičnega Zbornika 14. zvezek nam je prinesel nekaj črtic iz življenja dveh priložnostnih pesnikov, namreč abbeja Martina Kuralta in profesorja Iv. Ant. Zupančiča. Ako bi ne bila ta dva že sicer kot vzbujavca slovenskega rodoljubja in narodne zavednosti, ki sta se z Linhartom in Vodnikom vred med prvimi zanimala za slovensko narodno pesem, vredna naše posebne pozornosti, samo kot priložnostna pesnika z bombastno nemško dikcijo, bi menda komaj vzbujala večje zanimanje, kajti priložnostni pesniki s svojim proslavljanjem raznih rojstev in porok, inštalacij

in inauguracij, slovesnih prihodov in odhodnih sloves i. t. d. rekel bi — si litteraria componere licet vulgaribus — da so čestokrat kakor preglasni prosjaki na božjih potih. Uredništvo Zbornika pravi v pripombi, da je dr. Remeševo študijo popolnilo, kar je vse hvale vredno; nam pa kaže pripomniti, da če se je že lotilo popolnjevanja, naj bi jo bilo še bolj popolnilo ter pojasnilo še marsiktero zagonetno, nerazrešeno točko o Kuraltu. Tako n. pr. se mi zdi, da nam je g. pisatelj ostal na dolgu, kar je na 3. strani obljubil, češ da nam bo o Martinovem stricu, župniku Gašperju Kuraltu, kaj več povedal — pa nam še tega ni opomnil, da je bil od l. 1785 do 8. aprila 1800 župnik in dekan v Mengšu. Na isti strani pravi gospod pisatelj, da o Robertu Kuraltu ne vé, [v kakem razmerju da je bil do Martina Kuralta. Tu se je tudi nudila popolnjevavcu ugodna prilika povedati o Robertu kaj več, četudi bi ne mogel dognati, ali je bil „Martinov brat ali kak drug bližnji sorodnik“, vsaj to bi se iz Linhartovega pisma do Martina, iz stavka (str. 71) „Robert Kuralt ist nicht in Krain, sondern irgendwo in Oesterreich“ dalo povdariti, da Martina in Roberta ne gre zamenjavati oziroma, da Robert ni bil nikdar knjižničar v Lvovu, kakor trdi n. pr. Hurter (Nomenclator literarius) in Meusel (Das gelehrte Deutschland, III. Nachtr.). O Robertu bi popolnjevavec, če je njegovo ime že enkrat omenjeno, lahko povedal vsaj to, kar je znanega o njegovem literarnem delovanju, — morda bi se po tem dalo sumnjati, da utegne biti z Martinom soroden i po pokolenju, kakor mu je bil po mišljenju; toda v tem slučaju bi bil Linhart bržčas dostavil kak „Onkel, Vetter“ ali kaj podobnega. — Za kulturno zgodovino tedanje dobe gotovo Robert ni manj važen od Martina. Nemirna duhova in dosti svojeglavna sta bila oba. — Bil je Robert Kuralt knjižničar v Stiškem samostanu pod zadnjim opatom Francom Ksav. baronom Tauffrerjem, ki ga je pa iz Stiškega samostana relegiral v Schlierbach na Zgornjem Avstrijskem. Ta Robert je l. 1781 na Dunaju dal na svetlo znamenito delo „Genuina totius iurisprudentiae sacrae principia“, ki je takoj drugo leto potem pri Kurzbecku izišlo v nemškem prevodu. Ker je bil Robert s tem svojim delom med učenim svetom bolj poznan, nego Martin po drugi izdaji Janschovega čebelarstva, od tod mislim, da je nastala Hurterjeva zamemba: „Robertus Curalt Ord. Cist. ab ao. 1784—1811 custos bibliothecae universitatis Leopolitanae“. (Sicer je pa morda Robert samo samostansko ime.)

Pogrešam dalje tudi opombe, da je znal Kuralt svoje priložnostne izdelke mutatis mutandis tudi večkrat porabiti, da je n. pr. pesem, ki jo je recimo l. 1799 objavil v Lvovu, dvajset let pozneje zopet izdal v Ljubljani. To, kar je izšlo l. 1800 v Lvovu pod naslovom „Am Feste Johannes des Täufers. Ein Provinziallied für Ostgalizien“ . . . je zopet ponovil v Ilirskem listu št. 29 (16. julija 1819) pod naslovom „Amynt am Tage Johannes des Täufers“. Prvih osem kitic je dobesedno prevzetih. Podpisoval se je M. C. ali pa M. C. I. (Martin Curalt Illyr.) n. pr. v Ilirskem listu 14. julija 1820 (št. 28.) čitamo pod naslovom „Sophron in das Stammbuch seiner Frau“ osmerovrstičen epigram s podpisom M. C., v Ilirskem listu 21. februarja 1823 (št. 8.) zopet rezek epigram „Fortuna, Persmodil und Minerva im Anfange des Jahres:

Fortuna läßt dem Persmodil,
Weil blindlings hin sie so es will,
Noch fort und fort Reichthümer fließen. —
Minerva lacht dazu und spricht:
Ich aber geb' ihm ewig nicht
Die Kunst, Reichthümer zu genießen. C.

Ta podpis C. je po mojem mnenju tudi Curalt. Kuraltov je bržčas tudi v Ilirskem listu 1820 (št. 1.) „Neujahrswunsch eines Postschreibers“ s podpisom „Striegelswerth am 1. Janmonats 1820 Tachypus Epistolander Postschreiber daselbst. C.“ Čuden je videti ta podpis s C, kajti navadno se je menda pisal s K. Netočna je trditev na strani 2., da je g. Pintar po farni matriki v Stari Loki dognal, da se je oni Kuralt iz l. 1757 rodil v Žabnici od roditeljev Miklavža in Mine. To je dognal Besniški župnik, g. Fr. Pokorn, od katerega je podpisani dobil potrebne podatke in jih Remešu sporočil. — Suum cuique! Spoznali smo na tem iz češčine prevedenem spisu, da je popolnjevanje in krajšanje kaj rado še nepopolno.

Dan na dan lahko opazujemo, kako je sedanja slovenščina ukopana in vgreznjena v moderne imperfektivnikarske nauke, zato se ne bomo čudili prevodu, ki je iz „Eben als ich diesen Brief schließe, kömmt ihr Vater zu mir“ napravil „Ravno ko končujem to pismo, prihaja Vaš oče k meni“. — Jaz bi rekel: „Ravno ko sem bil na tem, da pismo končam, je prišel Vaš oče k meni“; tudi „pride“ bi mi ne bil neugoden, nad „prihaja“ se je pa moja izneslovenelost kajpada morala spotekniti. Pa kaj zato? — Samo da je nedovršnikovanju ustreženo, — slovenstvo je rešeno. — — *L. Pintar.*

Časopis za zgodovino in narodopisje. 9. letnik (1912). Izdaja Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko, Maribor. 8⁰. 166 str. — Člani društva ga dobe brezplačno, za nečlane stane 6 K.

Nekoliko pozno je razposlalo letos Zgodovinsko društvo ta svoj dar članom, zato pa jih je odškodilo z njegovo bogato in zanimivo vsebino. V prvem članku, „Vitezi Pesničarji“ (str. 1 - 41) opisuje Fr. Kovačič rodbino plemenitašev, ki so imeli svoj prvotni dom v Pesnici pri Mariboru, ki so, kolikor nam zgodovinski viri poročajo, nekako izrastli iz naših domačih tal in bili, kakor vse kaže, domače, slovenske krvi. Od l. 1190., ko zasledimo prvega Pesničarja s pristnim domačim imenom Negoj, pa tje do l. 1574., ko je (25. aprila) umrl zadnji tega imena in rodu, Wolf Konrad, zasledujemo, kolikor je mogoče po ohranjenih virih, zgodovino teh vitezov, ki so igrali svojo veliko vlogo za časa Baumkircherja, Vitovca, celjskih grofov in našega kralja Matjaža. Najvažnejše listine za njihovo življenje so dodane v prepisih in obsegajo dobo od l. 1343—1414. – Fr. Kidrič je objavil zanimiv članek, „Oblega Sigeta v sodobnem hrvaškem opisu“ (str. 42 97). Znamenita oblega Sigeta (1566) je bila sicer znana po latinskih in nemških prevodih sodobnega hrvaškega opisa, toda o hrvaškem izvirniku do najnovejšega časa ni bilo ne duha ne sluha, in še leta 1911. je moral Klaić pisati, da je „ili negdje zametnut ili je propao“. A. Kaspret pa je v arhivu kneza Karla Auersperga na gornjeavstrijskem gradu Losensteinleithnu zasledil glagoljski rokopis, ki ga je Kidrič tukaj priobčil prepisanega v latinico. S podrobno analizo zgodovinskih poročil in gramatično preiskavo teksta dokazuje, da je bil pisec tega poročila severni čakavec, ki je poznal hrvaško literarno tradicijo, bil med oblego v Sigetu, prišel 7. septembra 1566 v turško robstvo in bil pozneje odkupljen. S tem kratkim poročilom pa bogata vsebina tega zanimivega članka seveda ni izčrpana. — M. Dolenc, naš znani pravni zgodovinar in teoretik, je opisal „Postanek in pomen inštrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem“ (str. 98 –115) in pokazal, s kakim uspehom je pridobivala notranje-avstrijska vlada čimdalje več vpliva na justično upravo, absolutistično stremljenje, ki je privedlo nazadnje do tega, da je postalo krvno sodstvo, ki je bilo izkraja čisto ali vsaj z malimi izjemami samostojno, nazadnje pravcata karikatura. Čuditi se je, da se je, vsaj formalno, vzdržalo tje do srede XIX. stol. (1850). Spis

bo zanimal naše juriste in zgodovinarje. — L. Pintar se je oglasil z razlago dveh krajevnih imen, „Vuizilinesteti“ in „Primet“ (str. 116—127), ki je tukaj tako na mestu, da se človek čudeč vpraša, zakaj se je oglasil šele v 9. letniku. Vkljub skrbni preiskavi in mnogim paralelam pa prva razlaga (Vuizilinesteti < Luizilinesteti = Mala vas > Mava vas > Mavčiče) pač ne bo mogla obveljati. Težišče (odločilno!) tiči v predzadnjih dveh stavkih. Če bi naj bila razlaga verjetna, bi moral pisec dokazati, da se je 1. trdi slovenski *l* že tako zgodaj (v 10. stol.!) začel labijalizirati in 2. da je *l* v nemškem „lützel“ zvenel za slovenska ušesa trdo. Oboje pa je zelo, zelo neverjetno. — V malih izvestjih opisuje Fr. Kotnik „Ženitovanjske navade v Slovenjem Plajpergu“ (str. 128—133) in Al. Trstenjak opozarja na „Slovenski robotni patent cesarice Marije Terezije z dne 5. grudna 1778 za Štajersko“ (str. 133—134). Mnogo bolj ko temu piscu, ki si z nekolikimi vrsticami skuša zasigurati prijoriteto slučajne najdbe, pa je hvaležen znanstvenik Avguštinu Stegenšku, ki je zasledil „Nov vir za zgodovino skakačev“, te za zgodovino slovenske reformacije in dobo pred njo tako značilne in pomembne sekte, pa ga je ob enem tudi v celoti priobčil (str. 134—139). Književna (str. 140—144) in društvena poročila (str. 144—159), nekrolog † K. Štreklju, dolgoletnemu in največjemu sotrudniku (160) in imenik članov (161—166), to je ostala vsebina tega bogatega in zanimivega zbornika.

V društvenih poročilih konštatira odbor z obžalovanjem, da nekatere slovenske revije društvenih publikacij niti ne omenjajo, dasi jim pošilja društvo recenzijske izvode. Tega je kriva indolenca in neorijentiranost naše publicistike, ki nam je na veliko škodo. V lanskem „Časopisu“ je izšel znamenit članek, „Dvoje slovenskih fevdskih priseg“, ki je pokazal, da je morala cesarska vlada v Gradcu v 17. in v začetku 18. stol. s slovenskimi vazali poslovati v slovenskem jeziku. O tem članku bi bil vsak naš list moral prinesti vsaj eden daljši feljton ali celo uvodni članek že zato, da bi se pokazalo, da imamo vsaj nekaj naše slovenske zgodovine. Naša publicistika pa ga je brez izjeme prezrla; zato pa ima vedno odprta ušesa in odprte predale za razne Žunkovičeve in Topolovškove fantazije. Znanost in publicistika bi se morali pri nas podpirati in vzajemno delati — pri nas pa je znanstvenik obsojen v to, da mora obtičati med svojimi knjigami in popirji, naš žurnalist pa misli, da zadostuje v vseh naših političnih in kulturnih vprašanjih popolnoma to, kar mu daje njegov lastni „cerebellum“.

V teh naših — ne ravno veselih — razmerah je treba izreči posebno hvalo društvu, ki po veliki večini s privatno požrtvovalnostjo vzdržuje v ogroženem ozemlju muzej in izdaja strogo znanstveno publikacijo. Ta publikacija je posvečena raziskovanju naše zgodovine in našega narodopisa. Spoznavanje tega, kar smo nekdaj bili in kar smo danes, pa je spoznavanje nas samih, prva in nujno potrebna podlaga za realno narodno delo. Širši javnosti je društvo znano po svojem „Časopisu“, ki je v znanstvenem svetu ugledna in cenjena publikacija in ki je v teku teh let — prihodnje leto bo praznoval desetletnico! — združil v sebi skoro vse naše najboljše znanstvenike. Najboljše jamstvo za njegov nadaljnji razvoj je njegova vseskozi resna znanstvena forma, za kar gre hvala sotrudnikom in njegovemu spretnemu in neumornemu uredniku A. Kaspretu, in razveseljivo dejstvo, da se krog njegovih sotrudnikov leto za letom veča, kar ga bo obvarovalo neprijetne enoličnosti in enostranosti. Letos šteje „Zgod. društvo za Slov. Štajersko“ 338 članov, pa bi jih lahko mnogo več. K 10letnici njegovega „ČZN“ naj pristopijo društvu še vsi oni, ki jim je mar razvitka našega znanstva. Naj pomnijo, da je glasilo tega društva edini slovenski časopis za zgodovino in narodopisje. *Jož. A. Glonar.*

Aleksander Dumas star., Vitez iz Rdeče hiše. (Le Chevalier de Maison Rouge). Roman iz časov francoske revolucije. Prevel Ferdo Perhavec. Trst 1912. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“ 8⁰. 499 str. Cena broš. 2 K 50 v.

Med prevodi iz francoske literature je pri nas Dumas najbolje zastopan. Grof Monte Christo, Trije mušketirji, Dvajset let pozneje — to so romani, ki so znani že v najširših krogih. Občinstvu ugajajo stvari, ki z nenavadno silo podžigajo njegovo domišljijo in vzbujajo vedno rastoče zanimanje. Te lastnosti in instinkte čitajočega občinstva je znal izkoristiti Dumas kot le malokdo: nenavadni, čudežni dogodki, nevarne, kočljive situacije, junaštvo in pustolovščine, viteštvo in intrige so motivi, ki dominirajo v Dumasovih romanih. Snov je vzeta skoro povsod iz slavnih in znanih dob francoske zgodovine; toda Dumas zajema iz zgodovine le toliko, kolikor odgovarja njegovim namenom. Snov najnovejšega prevoda „Vitez iz Rdeče hiše“ je zajeta iz francoske revolucije. Težišče vsega dejanja so razni več ali manj genijalni in drzni poskusi, rešiti kraljico Marijo Antoinetto iz ječe v Templu. Najdrznejši poskusi izhajajo od skrivnostnega viteza iz Rdeče hiše, ki ljubi kraljico, dasi je ni nikdar videl — sploh ima kraljica čudovit vpliv na vse moške. Vsi poskusi izpodlete, kraljičina glava pade pod giljotino, vitez se usmrti sam pod moriščem. Drugi zarotniki in vsi, ki so „osumljeni“, da so premalo republikanski, padejo na morišču, tako tudi dva navdušena republikanca, Maurice in Lorin, ki nehote in nevede stopita v dotiko z zarotniki: prvi, ker ljubi „aristokratinjo“ Genevievo, drugi, ker noče zapustiti svojega prijatelja niti tedaj, ko postane ta skoro izdajalec republike.

Vse vrline in hibe Dumasovega talenta najdemo tudi v tem romanu: Živo, temperamentno pripovedovanje, spretno slikanje nenavadnih situacij, iznajdljivost v tehniki in razvoju, to so vrline, ki jih nihče ne more Dumasu odrekati. Na drugi strani pa pogrešamo psihološkega poglobljenja, pogrešamo intimnih vezi med dejanjem in značaji. Tudi ne smemo iskati v Dumasovih romanih kakih posebnih idej; pripovedovanje je tu samo sebi namen, vse je preračunjeno na efekt in na pridobitev občinstva — na škodo literarni vrednosti. *Dr. Fr. Sturm.*

Pravljice. Tiskal in založil Dragotin Hribar v Ljubljani. 4⁰. 71 str. Cena 5 K.

Pravljice — to je ves naslov zbirki 9 pravljic. Že v naslovu pogrešamo opazko, da je v knjigi 12 slik, zavzemajočih po celo stran, in da so te pravljice ponatisk iz lanskega „Slovana“. V predgovoru šele se nam predstavi prireditelj te zbirke, Fr. I(lešič), in tu tudi izvemo, da je prva pravljica prevod češke Zlatolaske K. Jarom. Erbena, vse ostale so pa prevedene iz krasne hrvatske knjige „Narodne pripovijetke“, ki jo je izdala l. 1911. Matica Hrvatska kot izredno izdanje in jo je ilustriral Ljuba Babić.

Lepa knjiga so te „Pravljice“, po vnanji obliki slične na pol Zupančičevim „Palčkom Poljancem“. Pravljice niso izvirno slovenske; pa saj je v narodnih pričah raznih narodov toliko vzajemnosti v motivih, osebah in v dejanju, da se smatrajo lahko za skupno last naivne ljudske duše, tako da se dado celo nemške ali francoske pravljice presaditi, recimo, na naša tla, ne da bi se nam dozdevale po svojem izviru tuje, kaj šele slovanske, bodi si narodne, bodi si umetne. Seveda jim je treba dati tako jezikovno obliko, da se čuje iz nje domače pripovedovanje; zato pa mora biti dejanje preprosto, ne preveč nakinčeno in razpredeno, vsebina čudovito „pravljiška“ z markantnimi osebami jasnih obrisov. Take „storije“ prijajo mladini in take so tudi večinoma pravljice v pričujoči knjigi; bile bi še boljše, če bi imele nekatere, n. pr. Div - konjič, manj zapleteno dejanje. Pozna se pa vsem, da izhajajo iz matice našemu sorodnega jezika, tako da bo naši mladini marsikak izraz

neumeven, ki ga hrvatska dobro razume, in bo radi tega trpela jasnost dejanja. Omenim le nekaj izrazov, ki bi se bili morali vsaj v oklepajih pojasniti, n. pr. diple (str. 13) = piščal, duda; se z njima zagrli in izljubi (15), težka žgalina (12) = solnčna pripeka; lunji (22) = ptice kanje; plandovališče (37) = počivališče; vože (43) = vrv; človeški konaki (51) = domovi; v nevolji (52) = v nesreči; kraljevska zob (54) = zobanje, piča; venčati se (58) = poročiti se; slak (65) = svlak, kačji lev ali meh i. t. d. Če naj mladina pravljice razume, mora umeti tudi posamezne izraze, ki so za filologa lahko slastna jedrca, za učenčka pa zagatne lupine. Tudi bi nam bolj prijalo: niz dragih korald ali biserov, nego perlic (5), cekini namesto: dukati (31), mazilo namesto maža (53); stara devojčura (30) se čuje v slovenščini preveč zaničljivo. — Po splošni vsebini mi ne ugaja „Zmaj ženin". —

Knjiga je opremljena z res lepimi slikami, prve štiri so celo v barvnem tisku; doslej nimamo tako okusno ilustrirane mladinske knjige. Tudi tisk je ličen, toda papir starinsko rumen in preveč lesen; pogreša se tudi običajno kazalo. Glavna hiba na knjigi pa je ta, da je draga, z ozirom na njen postanek — predraga. Hrvatska knjiga, tiskana na lepem satiniranem papirju, stane menda le 3 K. *W.*

„Гласник српског географског друштва". L. 1910. so v Belgradu ustanovili „Srpsko geografsko društvo"; predsednik je najodličnejši jugoslovanski geograf, vseučiliški profesor Jovan Cvijić, čigar ime slovi daleč preko srbskih mej. Društvo je pričelo svoje delovanje z mesečnimi sestanki ter s prireditvijo dveh fotografskih razstav, lani pa je dobilo svojo publikacijo: „Glasnik srpskog geografskog društva — Bulletin de la Société Serbe de Géographie", ki ga urejujeta Cvijić in vseučiliški docent P. Vujević. List izhaja dvakrat na leto v sešitkih po 10—12 tiskanih pol s slikami; cena vsakemu sešitku je 4 dinarje (v inozemstvu 5). V uvodnem članku naglaša Cvijić, da je namen publikacije zemljepisno raziskavanje Balkanskega polotoka s Hrvatsko, Istro in Kranjsko ter sosednjih dežel; pečati se hoče tudi s sorodnimi strokami, v kolikor imajo stike z zemljepisom. To dokazuje prvi sešitek z bogato in mnogovrstno vsebino. Vujević razpravlja o vplivu sosednjih morjá na temperaturne razmere Balkanskega polotoka, N. Košanin o gozdni flori v Šarplanini. T. R. Gjorgjević popisuje v študiji „Ekonomija i evolucija naselja", kako se je dvoje vzhodnosrbskih vasi razvijalo tekom zadnjih 200 let pod vplivom izpremenjenih gospodarskih razmer. D. Gorjanović preiskuje hidrografijo kraškega sveta okrog Generalskega stola na Hrvatskem. V. Petković podaja tektonično sliko belgrajske okolice. A. Gavazzi pobija Gnirsovo hipotezo, da se je vzhodna jadranska obala tekom zadnjih 2000 let znižala. R. T. Nikolić zasleduje poledenitev Šarplanine, poljski geograf L. Sawicki iz Krakova razlaga postanek Boke Kotorske, K. N. Kostić podaja zgodovino Pirota in tamošnjega izdelovanja preprog, po katerem slovi to mesto. Za temi razpravami pridejo manjše razpravice in zapiski, ki so razvrščeni na več oddelkov, kakor „Balkanski karst (!) i speleologija", turistika, zemljepisna terminologija, bibliografija itd. Za občinstvo, ki ni zmožno slovanskih jezikov, je dodan na 14 straneh posnetek vsebine večjih razprav („Abrégé du Bulletin de la Société Serbe de Géographie") pretežno v francoskem in deloma v nemškem jeziku; uredništvo sprejema tudi angleške in italijanske posnetke. — „Glasnik srpskog geografskog društva" je sijajen dokaz, da srbska znanost izza ustanovitve belgrajskega vseučilišča čvrsto napreduje; želimo, da bi postal osrednje glasilo vseh jugoslovanskih geografov, tudi slovenskih. Cvijićevo ime jamči, da se bo list ohranil na dosedanji znanstveni višini. *M. Pajk.*

Fran Albrecht:

Črni plameni.

I.

Tvoj pogled je žarel, tvoj glas je drhtel,
tvoja roka je mehko prosila,
v tla uporne povesil oči sem in šel:
tako sva se midva ločila . . .

In pala je črna in divja bolest,
na src dvoje molk, rastoč iz noči,
in planil v tujino sem svobodnih mest
jaz — suženj, z očmi povešenimi.

II.

Brez poljuba, brez solze,
le opojna bolečina
spremljala mi je srce,
domovina.

Samo sen zločesti, laž
krasnobežnega spomina,
mi je bil pajdaš,
o edina . . .

O edina med ljudmi,
o edina križem sveta,
ti iz celega srca
ljubljena, prokleta!

III.

Goljufaj me, da te bom proklel
in s prezirom in zasmehom te odel!
Jaz ne znam klečati . . .

O ne spletaj mojih voljnih rok
in ne daj mi vere vanjo, Bog!
Jaz ne znam klečati . . .

Ti, ne čakaj, da ukaže dan,
sama pahni me od sebe stran!
Jaz ne znam klečati.

IV.

O ne blodi okrog,
v sen mojih noči
ne stezaj rok,
ne vprašuj me z očmi . . .

A le bruhaj, vulkan,
le poj, barbar!
Samo bolan
mi ne bodi nikar,

če v njeno telo
si začaran, zaklet,
ti vriskaj in poj,
zato si — poet! . . .

Razdvojen.

Daleč plove tema noči
v noč brezdanjo in brezkrajno —
srcu, ki se v njo vtopí,
kdo pokaže pot sijajno?

K tlom zadrsal je obraz,
usta jeknila so: Bog! . . .
Mrak-vrag pa se isti čas
je zarogal vseokrog:

Sam se bôri sam s seboj!
Sam klubuj si, omahuj,
obupuj in sam veruj:
dan in noč je pred teboj!

Ivan Lah:

Primo vere.

Emonska noveleta.

Tisti čas je bil Publius Florus s svojimi četami na skrajni meji Panonije, kajti približevala se je pomlad, in sovražniki so porabili ugodni čas zase, da so napadli naše meje, predno so mogle dospeti čete od juga. V mestu samem pa je ostalo le malo vojakov, ki jim je zapovedoval Tullius Severus, resen in strog človek, po rojstvu Panonec. Gospa Vitelija, žena Publija Flora, je torej samevala v svoji hiši in ni imela družbe razen sužnjev in suženj, ki jih je bila privedla s seboj iz Rima. Toda sužnji in sužnje so se zdeli gospe Viteliji grdi in pasji, zato ni z njimi občevala.

Ves dan je sedela gospa Vitelija ob oknu in gledala proti jugu, kjer se je kazala velika cesta, ki je vodila proti Rimu. Gospa Vitelija je bila po rodu Rimljanka in je ljubila to mesto, ki je bilo glavno mesto imperija, svetišče bogov in središče radosti in ljubezni. Vsa njena duša je hrepenela po krasnem življenju v Rimu, kajti v Emoni je bilo pusto in prazno. V Rim so bežali vsi njeni lepi spomini, saj tam je preživela svojo mladost, dokler je ni odpeljal Publius Florus v zapuščeno Emono. Visoki grebeni alp so zakrivali pogled v daljavo in širili hlad po vsej planoti. Šele pozno pomladi so zapihali prvi južni vetrovi, da se je stopil sneg in se je polje razcvetelo. Zato je gospa Vitelija koprnela po južnem nebu in je bila kakor nežna cvetlica, presajena na hladna severna tla. Proti svoji volji je namreč prišla v to mesto, kjer je umirala od samote, zapuščena in pozabljena.

Ob takih časih je gospa Vitelija čitala pesnike, ki pojo o ljubezni. Ponavljala je njih besede, kakor da se z njimi pogovarja. Pri tem se je spomnila na čase, ko je posedala kot mlada deklica pri pojedinah v bogatih rimskih hišah in poslušala vabljive besede, ki so jih šepetali mladeniči o njeni krasoti. Ugajale so ji one besede in jih je rada poslušala. Najbolj pa ji je ugajal Marcius Potius, mladenič dvajsetih let, ki je imel črne oči in je bil lepe vitke postave. — Ob prilikah, ko so bile gostije ali pojedine, se ji je približal in govoril lepe izbrane besede.

Kadar se je gospa Vitelija spomnila nanj, jo je obšlo otožno hrepenenje in si je želela, da bi bil Marcius Potius pri nji, da bi govorila z njim. V njenem srcu so vstajale sladke misli, in zgodilo se je, da se je v nji zbudila pesem, kakor jo je čitala v pesnikih: „Pridi, moj krasni, pridi in poljubi moja vroča ustna, da boš čutil silo plamena, ki v srcu gori! Pridi, moj dobri, in me poglej z ljubečimi očmi, kajti ogenj ljubezni bolj žge srce, ker te ne vidim...“

Take pesmi so se zbujale v dneh zapuščenosti in hrepenenja. Imela pa je gospa Vitelija v svoji sobi kip boga Apolona, ki ga je dala prinesti s seboj, da je ob njem budila spomine na srečno mesto. In zdelo se ji je, da je sam bog začutil njeno bolest in da more njemu potožiti o svoji ljubezni. Zato je v trenotkih največjega koprnenja objemala marmornati kip in ob mrzlem kamenu hladila svoje ljubezni željno telo. In je govorila: „O Apolon, ki samevaš z menoj, oddaljen od svojih družic, v mrzlem severnem mestu, ti solnce jasno, daj, posveti in uniči to zimo, ki mori mojo mladost!“ — Ko ga je poljubila, se ji je zdelo, da je bog uslišal njeno prošnjo.

Drugi dan je prišla novica, da pride skozi mesto oddelek konjenice, ki jo vodi Marcius Potius. Ta oddelek namreč je bil namenjen na severno mejo, kjer je stal s svojimi četami Publius Florus. Zgodilo se je to ob prvi pomladi, ko se je začel topiti sneg.

Ko je gospa Vitelija slišala, da pride Marcius Potius, se je razveselila v svojem srcu in je vsa zatrepetala od nerazumljive sreče. Kajti zdelo se ji je, kakor da prihaja solnce od juga, ki ji prinese pomladanske radosti. Ob času vračajoče se pomladi je bil namreč Rim najbolj oživljen. Ko je minil karneval, poln razposajene radosti in ljubljenih slasti, se je pripravljal praznik „Primo vere“, ki je bil neznan drugim manjšim mestom. V Emoni so bile vse te slavnosti tuje, kajti mrzli alpski vrhovi so dolgo čuvali zimo nad mestom in ljudje, ki so živeli tu, so bili severni barbari, ki niso poznali radosti solnčnega juga... Oni pa, ki so sem prihajali iz Italije, so bili izgnanci, ki so živeli žalostne dni. Zato je gospa Vitelija v tem času tako hrepenela po jugu, kjer so se vršile velike pomladne slavnosti. Gospa Vitelija pa je mislila, da je bog Apolon uslišal njene tožbe in ga je zahvalila za ta dar. In je govorila: „Ali ni ljubezen ona, ki ustvarja radost in srečo, enako v Emoni kakor v Rimu? Ali nam ni dal bog mladost, da jo uživamo, dokler nas ne dohiti kruta starost? Ali ni trenotek vreden, da izpijemo iz njega vso sladkost, ako je nam večnost sreče zaprta“. —

Tako je govorila gospa Vitelija in je poslala še tisti dan dva sužnja v Liburnijo, da ji prineseta svežih mladih cvetlic, kajti brez južnega cvetja si ni mogla misliti razkošne radosti. Sužnja sta šla in se vrnila čez tri dni, obložena s cvetjem najlepših dišav. Sužnjam pa je zapovedala gospa Vitelija, da so osnažile hišo kakor pred velikim praznikom. In sužnje so šle na delo in so govorile, da pridejo gostje v hišo.

Gospa Vitelija pa je vzela rože, nabrane na jugu in je z njimi posula vso sobo, da je bila enaka južnemu vrtu in polna opojnih dišav. V kotu je stal kip boga Apolona, ki je z božanskim nasmehom gledal velike priprave. Pesmi polne ljubezni so ležale okoli njega po tleh, sredi sobe pa je bila razgrnjena pisana perzijska preproga, ki je vabila utrujenega človeka na počitek. Tako je pričakovala gospa Vitelija prihod Marcija Potija.

Ob jasnih dnevih, ko so se vsipali solnčni žarki skozi okna, je ležala gospa Vitelija na preprogi sredi rož, odkrila je svoje belo telo in njeni lasje, polni dišav, so se razsuli okoli glave. Tako je ležala in je sanjala o Marciju Potiju. Videla je, kako prihaja od juga, solncu enak. Stegovala je roke in metala rože nad seboj, da so jo obsipale od vseh strani. Tako ga je čakala in pozdravljala njegov prihod od dne do dne . . .

Gospa Vitelija pa je imela zlato bodalce, ki ga je bila prinesla s seboj kot dar iz Rima. Ko je tako ležala v razkošnih sanjah, je posegla po bodalcu, da se je zasvetilo v njeni roki. In od koprnenja po slasti ljubezni se ji je zdelo, da bi prebodla srce. —

V poznem pomladanskem večeru, ko je že zašlo solnce za gore in so z vrhov zapihali mrzli vetrovi, je prijezdil Marcius Potius s svojim oddelkom v mesto. Ko je pri Publiju Severu naznanil svoj prihod, je poiskal kopališče, kajti ceste so bile ob tem času polne blata. Ko je bil gotov, je povabil sužnja, da ga je namazal z oljem in ga drgnil po udih; potem pa je legel na preprogo in je mislil na svojo slavo in bogastvo. Kajti tudi on je bil, kakor drugi, da je mislil na visoke časti in bogate zaklade. Oboje so dosegli oni, ki so odšli s četami na severno mejo, kajti bojni plen je tam bogat in v Rimu so živeli v posebni slavi vsi oni, ki so se vrnili z bojišč. Ko je tako sanjal, je prišel k njemu suženj, ki mu je prinesel pismo. Odprl ga je in čital. „Pridi k meni, radost moje mladosti, pridi, da govorim s teboj o jugu, da utešiš moje hrepenenje po sladki ljubezni . . .“

Ko je Marcius te besede čital, se je spomnil prejšnjih dni in na Vitelijo, ki je rada poslušala njegove besede, in je pozneje, ko se je omožila, odšla s svojim možem iz mesta. Vstal je in odšel k nji.

Tista noč je bila hladna in zunaj je vladal mraz. Toda gospa Vitelija ni čutila mraza, ki je ležal okrog mesta. Ozrla se je na jasne snežene grebene in se je spomnila, da daleč tam na severu živi njen mož v zimskem taboru. Tam se raduje s sirovimi vjetimi Panonkami, kajti njemu je bila ljubezen tuja in je iskal samo užitka pri krepkih, debelih ženskah; zato pri njem ni užila radosti ljubezni. Tudi on je hrepenel le po slavi in po bogastvu in pisma, ki jih je pošiljal iz tabora, so bila hladna kakor severna noč . . . Zato se je gospe Viteliji zdelo, da je prišla z juga pomlad, kakor da se je naenkrat vse razjasnilo . . . Kaj ji je bilo vse drugo? Hotela je živeti, izpiti sladkost trenotka do dna in potem umreti.

Po sobi so opojno dišale cvetoče južne rože in so mamile njene razburjene misli. Njeno telo je drhtelo v nemira polnem pričakovanju. Sladka slutnja ji je polnila srce in negotov dvom je pomnožil hrepenenje. Obšla jo je otroška radost kakor takrat, ko je z drugimi praznovala pomladanski praznik, bila je oblečena v lahno tuniko, z zlatom pretkano, okoli ledij je trepetal bliščeč svilen pas. Njeni lasje so bili predeljeni z zlatimi obroči, njen vrat se je lesketal, obdan od biserov. Bila si je svesta svoje lepote in je ponosno stopila pred kip boga, ki ga je tako ljubila.

Takrat je vstopil Marcij in je vzkliknil njeno ime . . . Bil je krasen, mlad kakor nekdaj. Objel jo je z vso silo, da je zatrepetala kakor žrtev pred žrtvenikom bogov. Naslonil se je poleg nje in ji govoril o jugu, o solncu, o Rimu. Pravil ji je o slavnostih, o zabavah in gostijah. Ni pozabil omeniti prijateljev, znancev in lepih žensk, katerih imena so bila splošno znana. Tudi o spletkah, ljubezenskih dogodkih in bakanalskih nočeh ji je pripovedoval. Poslušala je, kakor da sliši vesti iz tuje dežele. Njeni lasje so se razsuli krog glave in krasno mlado telo je trepetalo . . . Zazdelo se je, da hoče vse sanje zamoriti nočni hlad. Sklonila se je in ga je objela. — — Tema je pokrila dvoje mladih teles, vonj rož je polnil ozračje kakor sanje o jugu. Tiho šepetanje je bilo kakor izpoved srca, beli kip boga se je svetil iz kota in njegov obraz je bil poln božanske sreče. Skozi okno se je svetila visoka zvezdna noč daleč na jug. —

Drugi dan je odhajal Martius Potius s svojim oddelkom iz mesta na severno stran. Ko je bil oddaljen eno miljo od Emone,

se je ozrl in je prezirljivo pogledal na nizko zidovje in strehe hiš. Kaj je bila mala trdnjava njemu, ki je sanjal o velikih zmagah! ... Kaj je bila gospa Vitelija, ki so mu v Rimu ležale v naročju najlepše ženske vzhodnega sveta! . . . Vse to je bil samo prehod na severno stran, kamor je vabila slava in bogastvo njegovo ponosno srce . . .

Vrata gospe Vitelije so bila ves dan zaprta. Ko so popoludne sužnji vrata odprli, so našli mlado gospo ležečo na preprogi brez življenja; kajti z zlatim bodalom si je bila prebodla srce. Rdeč tok krvi se je razlil po preprogi, okoli nje pa so ležale opojne, polovenele rože. Kip boga je strmel z resnim obrazom na mrtvo telo, ki se je kazalo v vsej svoji krasoti. Pesniki so ležali ob vznožju boga in vsa soba je bila polna tihega pokoja. Njen obraz se je smehljal v božanski sreči in na njenih ustih je trepetala nikdar spoznana skrivnost.

Tullius Severus je prišel poklican v sobo in je obstal nem. Ukazal je svojim sužnjem telo maziliti in ga pokriti z belo tančico in z rožami. Sam pa je poslal sla na mejo Panonije, da naznani Publiju Floru žalostno vest.

Marcius Potius pa je odšel na severno mejo, kjer je dosegel mnogo slave in bogastva.

Ig. Gruden:

Ob Adriji.

Zarja nad morjem blesteča,
v zarji jadro krvavo
plove kot ptica sanjavo
v daljo, kjer smeh je in sreča.

To so otroci morja:
Prsi v vetru razgaljene,
v solncu pekočem razpaljene,
duša za radost ne zna.

Felicijan:

Vsi lepo s kruhkom.

Pred tedni mu je umrla žena in pustila pet otrok. Žaloval je več dni; žalosten, skoro z mokrimi očmi je učil otroke, naj bodo pridni in ubogajo, da se jim bo boljše godilo. Zvečer je prihajal od dela — bil je mizar — in se ozrl po sobi; v temnih kotih so žarele svetle in nemirne otročje oči. Sklenil je roki in mislil sam pri sebi:

„Boljše bi bilo, če bi umrl jaz . . .“

Tedaj je šinil prek sobe rezek glas otročjega grla; izgubil se je, a takoj nato je završčalo, da se je prijel za glavo.

„Kakšni so!“ je premišljal. „Sam vrag jih ne užene . . .“

Ujezil se je in zagodrnjal, toda nihče ga ni poslušal. In zaprl je vrata za seboj in šel v gostilno pit, potapljat žalost in jezo.

Tako se je zgodilo sleherni večer.

Nocoj je sedel sam v gostilni. Pazno je motril žulje in od dela razglodano kožo svojih rok; z očmi je zasledoval žile, ki so bile zelene in napete ter so se naenkrat izgubile. Misel mu je bila v gostilni, skrb pa v delavnici in doma pri otrocih. Roka se mu je tresla, ko je srkal s hlastnimi požirki pijačo iz kozarca. V kotu med čelom in desnim sencem mu je nekaj kljuvalo, kakor bolečina, kakor zavest, da je dela še mnogo in mora biti do sobotnega večera izvršeno. Srce mu je bilo nemirno in se je tesnilo ob misli, kako je doma, kaj dela Tonček. In spomnil se je še na Pepčka in Mimico, nazadnje tudi na Lizo in Ivana . . .

Kozarec je položil na mizo, sklonil glavo, oči povesil in jih zaprl. Začul je ženin glas, ki je zvenel sicer rezko, a jasno. Zazdelo se mu je, da je doma v veži in sega po kljuki v vratih. Tisti trenotek je nekaj padlo v sobi, kakor kadar pade železen lonec ali pokrivača. S čelom je udaril ob mizo; zravnal se je in si podprl glavo z roko:

„Tako je kuhala večerjo, kadar sem se vrnil z dela . . .“ se je spomnil.

Podprl si je glavo z obema rokama.

„Nocoj pa nobeden ne kuha,“ je mislil in zrl malomarno predse. „Moke je zmanjkalo v omari, drv ni več, vse sem že sesekal . . . Jutri se že z odrezki preskrbim; malo pozneje grem

kakor drugi . . .“ Nasmehnil se je. „Bog že poskrbi, škode pa nobeden nima . . .“

In skoro bi se mu zaprle iznova oči, da ni prišlo vprašanje, samo od sebe in bogve odkod.

„Ampak nocoj? Nocoj? — Nocoj je Tonček lačen in Mimica joka; nocoj so lačni, čakajo in strah jih je.“

Prestrašil se je v srcu.

„Kaj bi rekla ona, če bi vedela, da sem jih pustil lačne in v strahu, sam sem pa šel . . .?“

Zmajal je z glavo in se zagledal v mizo. Prav malo vinjen je bil, ravno toliko, da se je smatral za najbolj zavrženega človeka na svetu. Ponavljal je:

„Sam sem šel, otroke sem pustil . . .“

Segel je v žep in tisti hip mu je strepetalo nekaj v očeh.

„Večerjico jim kupim. Morda imam zadosti . . .“

Pod mizo je držal mošnjo in vlekel denar iz nje, vsakega posebej. Lepo ga je razvrstil na mizi in ko je štel, je gledal vanj. Videl je, da ima deset grošev; premislil je, da je že tri zapil. Ostanka je bilo še sedem grošev.

Skozi glavo mu je šinilo in šlo je po telesu, da so se prsti krčevito oprijeli miznega robu.

„Večerjico jim kupim, malo večerjice, da ne bodo lačni in Tonček ne bo jokal . . .“

Nasmehnil se je in storil, kakor je rekel. Kupil je večerjo, veliko meseno klobaso za štiri groše in za tri groše skoro pšenično belega pekovskega kruha. Ko je zavijal oboje skrbno v popir, je rekel sam pri sebi, da je kruh mehek kakor goba.

„No, seveda, pekovski kruh,“ si je dejal in spil svojo pijačo.

Napotil se je domov in se vso pot ni zmenil za nobeno stvar; le hitel je, da pride čim prej. V temni veži zapuščene hiše je obstal in se vprašal, kaj delajo otroci. Odgovoril si ni.

Temno je bilo, tipal je po zidu in po vratih, dokler ni začutil kljuke. Poskusil je in bilo je zaklenjeno, in udaril je s pestjo po vratih.

„Odprite!“ —

Slišal je, kako odnehuje zapah, in počasi so se vrata odprla. V sobi ni bilo prižgane luči; v temi je slišal glas Tončka in Lize.

„Ali ste vsi?“ je vprašal in ukazal: „Liza, luč prižgi!“

Zaprl je vrata za seboj, obstal in čakal . . . Zaropotalo je prekucnil se je stol.

„Rekel sem, da luč prižgi!“ se je razjezil. „Ne uboga in ne uboga, naj rečem, kar hočem. Kaj . . .?“ Utihnil je popolnoma.

Liza, najstarejša hčerka, je prižgala luč. Postavila jo je s tresočo roko na mizo. V svetlobi se je svetil njen bledi obraz. Prozorno je bleščalo belo čelo, kalne in sive oči so ostro gledale, temno in težko se ji je spenjala debela kita las čez ramena. Dvanajst let ji je bilo.

Na skrinji sta šepetala Tonček in Pepček, čudovito nežna dečka. Na tleh je sedel Ivan, ki mu je bilo enajst let, in premišljal; najmlajša, Minica, je ležala napol slečena na kupu cunj in gledala v ateka. Tonček, ki je imel črne lase in oči, je skočil s skrinje, Pepček je vtaknil prst med zobe.

„Lačen . . .“ se je zaslišalo in drugega nič.

Ivan je ostal na tleh, samo oči je povzdignil in napol proseče, napol očitajoče izpregovoril:

„Minica je jokala; pravi, da je lačna . . .“

Očeta je spreletelo, začutil je krivdo in očitanje; instinktivno se je hotel oprostiti:

„Samo lačni ste, delati se učite, da si boste sami služili kruh. Ni zmerom polna skleda . . . Liza, dvanajst let sem bil star, pa sem si sam služil, ovsen kruh smo jedli in zmerom smo bili lačni . . .“

Deloma je govoril, deloma mrmral in sedal za mizo. Čisto mirno so mu tekle besede iz ust, čisto vsakdanje so se glasile. A Ivan je začutil ost in se zavedal, da je oče že večkrat govoril tako. V svesti, da ima prav, je izpregovoril:

„Smo že slišali . . .“

Oče je strepetal pri teh besedah, a ne toliko pri besedah, bolj pri glasu, ki je zvenel sovražno.

„Ivan, ti me zaničuješ!“ je zaječal. „Boš videl, ko si boš služil sam . . . Boš videl, kadar mene več ne bo . . . Kadar enkrat padem, ne bom več vstal . . . Boste videli, otroci . . .!“ Žalostno mu je bilo pri srcu, da bi se razjokal.

Počasi se je pomiril in le še semintja se je spomnil prejšnje žalosti.

„Klobaso sem vam prinesel nocoj,“ je povzel besedo, „klobaso in kruha. Saj vas imam rad, samo ubogajte in pridni bodite... Kadar mene ne bo, tudi klobase ne bo in kruha ne... Kadar jaz padem, bo slaba . . . Liza, Ivan, skrinjo primaknita k mizi . . . Vsi se lepo vsedite; lepo, pravim, bomo večerjali . . .“

Razvil je popir. Otroci so hiteli posedat okoli mize. Pepček je v naglici prevrnil stol.

„Zakaj ne ubogaš, Pepček?“ ga je opomnil. „Jaz vas lepo učim, samo . . .“

Vstal je in ni vedel, kaj bi najprvo; nato je sedel vnovič in si sezul čevlje.

„Tonček, pod posteljo jih postavi! Joj, noge me bole . . . od dela, otroci, od dela . . . Le bolj notri jih porini, Tonček! Je že dobro. Sem-le k meni sedi, bom zrezal . . .“

Vzel je nož in zrezal klobaso in kruh, vsako na šest kosov. Mast, ki se je prijela noža, je obrisal ob kruh. Potem je pričel z delitvijo in vsakemu pogledal v očí:

„Na, to imaš ti, Tonček . . . to ti . . . to ti . . . na, Ivan, to je zate . . . in še zate, Liza . . . To je pa zame.“

Vse je pogledal še enkrat, silno zadovoljnega se je počutil.

„No, zdaj pa le jejte! Klobase ni vsak večer; kruh je pekovski, dober . . .“

Sam ni jedel, le otroke je opazoval s srečnim očesom. Tonček je stegnil roko po klobasi in vse porinil v usta; obraz se mu je smejal.

„Tonček, kako pa ješ!“ Razjezil se je. „Kaj pa sem rekel? Lepo s kruhkom jej! Mimica, ti tudi... Vsi lepo s kruhkom! Tonček, lepo s kruhkom, če ne, te udarim . . .! No vidiš, sedaj imaš!“

Tonček je pojedel svoj košček klobase in ostal mu je suh kruh. Ustnice so se mu raztegnile, zajokal je, da so padale solze po skorji . . .

„Nič ne maraj . . .!“ je turobno izpregovoril oče. „Na, Tonček, mojo klobaso in Mimici daj pol, pol imaš dosti . . .“

Tonček je segel hlastno po svojem delu, Mimici so se povešale oči . . . Oči vseh petih so se skalile in tudi očetove so bile motne, ko jim je dejal:

„Sedaj pa le lepo s kruhkom, le lepo s kruhkom . . .“

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

I. Zadnji dnevi in oporoka.

Bilo je dne 28. majnika 1905, ko se je nas napotila četvorica v Novo mesto pozdravit pisatelja Janeza Trdino na preddan njegove petinsedemdesetletnice. Čutil sem se dolžnega, da baš ta dan pozdravim svojega starega znanca iz dijaških let, ki ga skoro leto dni nisem videl. Poznal sem ga kot nekdanji novomeški dijak dolgo vrsto let ter se seznanil ž njim, ko sem na novomeški gimnaziji obiskoval tretji razred.

Četudi je bil mož samotar, vendar je bil velik prijatelj slovenske učeče se mladine. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so bile vrste narodnih bojevnikov še redke. Trdina je bil že tedaj eden tistih redkih mož, ki so bili prepojeni s slovanskim duhom. Kakor piše v svoji avtobiografiji (Lj. Zvon XXV, str. 357), je že v drugi latinski šoli vedel, da se imenuje naš narod pravilno slovenski, ne pa kranjski in jel se je s ponosom čutiti za Slovenca. Z dijaki, ki so se mu približali, je rad občeval, jim posojeval knjige, govoril ž njimi o slovenski in slovanski zemlji ter jih prepričevalno navduševal za slovensko stvar. Mladenič, ki je pod njegovim vodstvom začel spoznavati svoj narod in Slovane, se je za vse življenje utrdil v značajnosti in narodni zavednosti. Tako srečen sem bil tudi jaz, da sem smel občevati ž njim ves čas, dokler sem bil na novomeški gimnaziji. Tudi kadar sem se vrnil z univerze na počitnice, sem občeval ž njim veliko, in kadar me je iz Kostanjevice pripeljal pot v Novo mesto, sem vedno preživel v njegovi družbi nekoliko ur.

O intimnih stvareh svojega življenja ni rad govoril z nikomur, pravil mi je pa marsikatero zanimivost iz svojega življenja. Žal, da si nisem vseh teh zanimivih podatkov iz njegovega življenja sproti zapisaval, a nekaj mi jih je še ostalo v spominu in te hočem tu priobčiti v hvaležni spomin njemu, ki me je v tedanjih, za nas žalostnih časih bodril za slovanstvo in v meni vžgal prvi ogenj domovinske ljubezni. —

Sešli smo se tisti dan, ko sva bivši župan Hribar in jaz Trdino že prej pozdravila na njegovem stanovanju, opoldne ž njim v gostilni pri Tučku, kjer je navadno obedoval.

Že na potu v Novo mesto sem premišljeval, kako bi se dalo pripraviti Trdino do tega, da se da fotografirati, ker nismo imeli do tedaj nobene njegove slike. Kakor sem poznal Trdino, sem vedel, da ga bom k temu le težko pripravil. Obvestil sem navzoči dami, gospo Hribarjevo in svojo soprogo, kaj nameravam ter ju naprosil pomoči. V nadi, da se mi ta nakana posreči, sem takoj ob svojem prihodu obvestil fotografa Dolenca, da se naj po obedu oglasi v Tučkovi gostilni. Med obedom sem se za nekoliko trenotkov oddaljil iz gostilniške sobe, med tem pa sta začeli dami Trdini prigovarjati, da se naj da skupno z družbo fotografirati, češ da bomo imeli vsi trajen spomin na njegovo petinsedemdesetletnico. Trdina ni bil nič kaj naklonjen tej ideji, češ „kaj bi se dal star dedec fotografirati“, nazadnje se je vendarle vdal. Ko sem stopil zopet v gostilniško sobo, so me obvestili, kaj so med tem sklenili. Misel sem toplo pozdravil, poklical fotografa, ki je takoj pričel svoje delo. Ker ni bilo v sobi prave razsvetljave, se fotografija cele družbe ni posrečila, pač pa se je prav dobro posrečila Trdinova podoba, in to je bila glavna stvar. — To je tedaj prva in edina pristna podoba Trdinova, katero je kmalu po njegovi smrti prinesel „Slovan“ (III, 1905; str. 280.)

Nič kaj dobre volje ni bil Trdina ta dan. Njegov glas je bil hripav, videti je bil slaboten in nekako otožen. Pravil mi je pri tej priliki, da je začel zadnji čas popolnoma drugo življenje. Ker ne more ponoči spati, hodi sedaj po kosilu spat ter spi do sedme ali osme ure zvečer, ponoči pa bedi. Tudi hrano je spremenil. Za kosilo si je naročil mrzlo gnjat, gorkega ni nič jedel in krepčal se je z izvrstno mariborsko kapljico, s katero ga je založil njegov prijatelj dr. Turner.

Ko smo se poslovili, in ko mi je Trdina segel v roko, navdajala me je temna slutnja, da ga vidim zadnjič. Težka bolest mi je pri tej misli legla na srce, saj sem ga zaradi njegovih izrednih vrlin, zaradi njegovega kremenitega značaja in žarkega domoljubja visoko cenil in spoštoval.

Slutnja me ni varala. Dne 15. julija, tedaj komaj šest tednov po tem sestanku, me je presenetila tužna brzojavna vest, da je ob polu šesti uri popoldne Trdina preminil; drugega dne pa sem dobil parte te-te vsebine: „Mestno županstvo v Rudolfovem naznanja tužno vest, da je v petek 14. julija ob polu 6. uri zvečer, 76 let star, v Gospodu zaspal blagorodni gospod Janez Trdina, kr. gimn. profesor, častni meščan, slovenski pisatelj i. t. d. — Pogreb bo v

nedeljo ob polu 5. uri popoldne. Blagi pokojnik bodi priporočen v blag spomin".

Pogreb je bil veličasten, ki ga je zaslužil veliki Slovan in starina slovenskih pisateljev. Četudi je bil samotar v življenju, vendar se je omilil Novomeščanom, med katerimi je živel od leta 1867., torej skoro 38 let. —

Njegova oporoka, napisana dne 17. majnika 1893, torej 12 let pred njegovo smrtjo, je v marsičem zanimiva, zato naj jo priobčim na tem mestu:

Oporoka.

Moj imetek je tale: 1. Hiša v Novem mestu št. 13, kojo sem podedoval po svoji ženi Urši, do koje nima nobeden drug človek nobene pravice. Ta hiša je bila že pred mnogimi leti cenjena sodniško na 2000 for. Moja žena je na nji marsikaj prizidala in popravila. Vredna je zdaj morda kake tri tisoč for. in morda še kaj več, ker je zadnje leto hišam cena poskočila. Ta moja hiša naj se po moji smrti precej proda.

2. V ljubljanski mestni hranilnici imam od julija lanskega leta dvesto forintov. 3. Pri sebi imam zdaj, ko pišem oporoko, nekaj več nego 130 for. (v žepni listnici 62 for. v mošnji še ne dveh for., v spodnjem predalu šifonerja 70 for. in to 20 for. v veliki trgovsk, listnici, petdesetak pa v ruski krestomatiji, ki leži poleg listnice na 50. strani. 4. Obleka in razna sobna in hišna oprava ni velike vrednosti. Obleka naj se pošlje vsa mojemu bratu Mihi, ki stanuje v Mengšu št. 33 na Gorenjskem. 5. Matiji Zupančiču v Brezovici posodila je moja žena dvesto for., od kojih je plačal njegov naslednik petdeset gld. Dolga ostaja torej še sto in petdeset for., koje je dolžan plačati v treh letih, vsako leto 50 for. in 6% obresti zanaprej. Hranilnične bukve so spravljene v spodnjem predalu šifonerja.

Iz tega imetka naj dobe po moji smrti: 1. Sorodnica moje rajne žene Micika, hči Mihaela in Lize Irt iz Draganjih sel. Ker se glede imena Irt morda motim, naj povem, da se bo natanko [vedelo], katero mislim, da je ta Micika vnuka sestre moje žene, Neže Šenica iz Draganjih sel. Moja žena hotela ji je voliti 50 for., pa je najbrž pozabila. Ime njene matere Lize je sicer dejala v oporoko, ali jo je imenovala svojo sestro, kar ji ni bila, in to je bil vzrok, da Micika ni dobila ničesar. Ker se vede ta deklica tako lepo, da jo vsi hvalijo in je služila njena mati Liza pri moji ženi več časa na izredno zadovoljnost njeno, naj prejme iz mojega premoženja ne

le že prej namenjenih jih 50 for.. ampak celih sto forintov. — 2. Sto forintov naj dobe tudi otroci rajnega Jakoba Jermana in žene njegove Mice vsi skupaj, torej ne vsak po sto. Jakob Jerman, hišni gospodar v Ločni, bil je pastork moje žene. Otrokom njegovim zapuščam sto forintov v spomin, ker si je moja žena pridobila dober del svojega imetka v Ločni.

Svojih dolgov nimam nikakoršnih. Poravnati pa mi je nekoje tuje zaostanke. Prejšnja leta poslal mi je marsikak pisatetelj slovenski in hrvaški nekoliko svojih knjig, da mu jih razprodam. Časih mi se je to posrečilo brez škode, večkrat pa sem moral plačati za druge. Kdor me je tirjal, sem mu poslal. Če pa pisatelj ali založnik ni plačila naravnost zahteval, zgodilo se je nekolikokrat, da je stvar obvisela in zaspala. Ker pa nečem, da bi mi še po smrti kdo kaj očital, naj dobi iz mojega imetka: 1. Rodbina rajnega trgovca Jožefa Bleiweisa v Ljubljani 15 for. za nekake muzikalije, kojih nisem mogel prodati in so se sčasoma zamazale in pogubile; 2. Matica Hrvatska v Zagrebu 8 for. za knjige, koje mi je bil poslal rajni pisatelj Drobnič, da mu jih prodam na korist omenjene matice; 3. Vdova pesnika Cegnarja 4 for. za knjige, koje mi je poslal v prodajo.

Teh volil je skupaj 227 forintov. — Vse drugo moje premoženje pa naj se razdeli na dva dela. Jedno polovico naj prejmo moji bratje, sestre in njih otroci, drugo polovico pa slovenska narodna društva: 1. Družba sv. Mohorja, 2. Družba sv. Cirila in Metoda, 3. Slovenska Matica, 4. Dramatično društvo, 5. Glasbena Matica. Vsi bratje in še živa sestra naj dobe jednako, ravnotako vsi otroci mojih bratov in sester. To pravilo velja tudi glede društev, vsako dobodi jednak del. Ako bo, odbivši onih 227 for. ostalo n. pr. še 2000 for. premoženja (bolj natanko ne morem govoriti, ker ne vem, koliko se bo skupilo za hišo), naj dobe 1000 for. moji bližnji sorodniki, bratje Miha, Gregor, Ignacij (ako je še živ) in sestra Mica, omožena Rutar v Reki in pa otroci brata Mihe, sestre Mice in rajne sestre Marjane, omožene Nachtigal, v Velenju na Štajerskem. Brat Miha dobodi toliko, kolikor vsi njegovi otroci skupaj in istotako Mica, sploh vsi otroci jedne rodbine skupaj toliko, kolikor jeden brat ali sestra. Če pride na pr. na brata Miho 100 for., dobe toliko tudi njegovi otroci vsi zajedno itd.

Hotel sem voliti nekaj denarja še nekaterim drugim sorodnicam svoje žene, ali ni mogoče, ker so govorile po njeni smrti radi oporoke njene tako lažnjivo, grdo in nespodobno zoper njo in

zoper mene, ker so se zaletavale v poštenje njeno in moje tako samopašno in brezdušno, da se ne more dati nobene njih strupenemu jeziku. Jedni sem obljubil, da ji zapišem v oporoki 200 for., ako se bo vedla pošteno. V zahvalo razžalila me je še tisto uro, pozneje pa sam Bog ve kolikokrat. Dal sem ji dragovoljno jako mnogo reči iz zapuščine svoje žene; v zahvalo me je zasramovala in hodila, kadar je vedela, da me ni doma, v mojo hišo iztikat z dolgimi prsti po mojem blagu. Vse te grehe ji odpuščam, ali nagrade za njeno zlobo ji ni moči zapisati.

V svojem stanovanju imam nekoje izposojene knjige, katere prosim slavno c. k. okrožno sodišče, da jih blagovoli vrniti gospodom, ki so mi jih posodili: 1. Precej sešitkov „Russische Revue“ in dva sešitka: „Statistische Mittheilungen aus Russland“. Naj se pošljejo v Gracarjev Turen gospej Jul. Rudež, od koje pokojnega soproga sem jih dobil. 2. Rodnaja starina (ruska knjiga) in Russland Land und Leute von Roskoschny. Oboji posodil mi je g. beležnik v Kostanjevici dr. Hudovernik. 3. Russkij kalendar za 1882 in Madjari (ruska knjiga). Obe knjigi naj se pošljeta g. sodnišk. pristavu Volčiču. 4. Dimitz, Geschichte Krains, trije zvezki iz tukajšnje gimnazije. Svojih knjig imam zdaj že malo, ker sem jih razdal že zdavnaj največ dijakom. Ostanek naj se da tukajšnji gimnaziji. Ruske slovnice pa naj se pošljejo njenemu založniku Gregorju Blažu, trgovcu v Reki. Rokopise svoje prosim izročiti „Slovenski Matici“, da jih porabi, če more (premda vem, da poraba ne bo ni lahka ni izdatna).

V Novem mestu 17. maja 1893.

Janez Trdina m. p.
upokojeni kr. gimnaz. profesor.

V zmislu Trdinove oporoke se je razdelila polovica njegove zapuščine v znesku 2940 K imenovanim peterim društvom, vsakemu po 588 kron; drugo polovico so dobili njegovi sorodniki.

Glede rokopisov, ki jih je prvotno namenil zapustiti „Slovenski Matici“, je 19. julija 1900 sklenil z ljubljanskim založnikom L. Schwentnerjem pogodbo ter mu odstopil vse svoje spise, bodisi v posesti pisatelja samega ali pa koga drugega.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

„Treba bi jo bilo prestaviti kam drugam, na primer na Grad,“ je pokimal mestni pisar in dodal po kratkem molku: „Tudi sicer smo ukrenili vse potrebno. Že pred dobrima dvema tednoma je bobnal mestni bobnar trikrat po mestu, da mora nakupiti vsak pek moke najmanj za tri mesece, vsak meščan pa vsaj za štiri tedne, sicer plača deset cekinov globe. Magistrat si je ogledal žitnice, da bi videl, če imamo dovolj žita. Danes popoldne pa si ogleda meščanske brambovce tam zunaj pred Šenklavžem; naročili smo bili orožja iz Norimberga, in kdor pride brez sulice ali meča, plača tri cekine. Mestni svet je ukazal, da ponoči ne sme nihče streljati in da ne smejo vratarji odpirati mestnih vrat nikomur, niti samemu gospodu mestnemu sodniku, niti vicedomu, niti deželnemu glavarju ne. Moja gospoda so tudi zapovedali, naj pretovorijo lesarji ves les v mesto, da ga Turki ne sežgo. K vsakim vratom smo postavili top in stražo, mnogo straž tudi ob ozidju.“

„Koliko mož pa šteje meščanska bramba?“ je vprašal vitez Ahac.

„Presneto malo. Vseh meščanov, starih in mladih, zdravih in bolnih, je komaj tristo. V Ljubljano prihajajo od vseh vetrov sveta tujci, Štajerci, Korošci, Hrvatje, Čehi, Tirolci, Bavarci, Saksoni, Franki, Švabi, Italijani, celo Francozi, Pomorjani, Holandci, Danci. Tretjina ljubljanskih meščanov je iz tujine. Večinoma ostanejo tukaj le tako dolgo, da si natlačijo bisage, potem pa jo popihajo lepo domov. Zato imamo le malo starih meščanskih rodovin . . . Marsikoga so pregnali tudi nevarni, slabi časi. Trgovina in obrt pešata. Nekater kraji so popolnoma opustošeni in zapuščeni, saj Turka ne ovirajo ne velike reke, ne visoke gore brez cesta in steza; drugod životarijo naši ubogi seljaki med razvalinami. Kmet je pa res velik revež. Kar jih je ušlo turškemu handžarju ali verigam, ti morajo hudo tlako delati pri utrdbah. Mi meščani smo pa vedno v denarni zadregi, dasi nam včasi po ukazu deželnega kneza pomaga gospod vicedom Jurij Rainer iz kameralne blagajnice. Židovi sleparijo in izžemajo deželo. Denar velja vedno manj; izvoznina, uvoznina, dac na vino, na sol in železo je vedno višji. Draži se žito, meso in vino. Kmalu kmet še ovsenega soka ne bo imel za kosilo. Ako ne bo druga,

bodo morale zadruge in mesto prodati svoje imetje in dati bomo morali pristojbine v najem, da poplačamo dolgove zaradi Turkov. Predkratkim smo ponudili mestne travnike na Prulah in na Dolgem bregu naprodaj, pa jih ne mara nobena živa duša! Dobro je le to, da Turku ni toliko do osvojitve ozidanih mest in da se nikjer ne mudi dolgo."

Vitez Ahac je udaril z mečem ob tla, namrgodil čelo in dejal: „Ako jame Turek brenkati na druge strune in osvoji našo deželo, potlej mu je pot odprta tudi v laške in nemške kraje in nevarnost preti celo Rimu, saj je azijatski divjak v malo letih pridrevil iz Carigrada do Kranjskega pa še dalje."

„Cesar naj bi pozval nekaj izurjene pehote in konjice z Nemškega in te vojake postavil za stalno stražo ob granici," je rekel mestni pisar. „Najel naj bi pretkanih vohunov, ki bi vestno opazovali sovražnika. Najmanj osemtisoč kmetov naj bi bilo vedno pripravljenih za na vojsko. Friderik naj bi potrkal tudi pri sosednjih vladarjih!"

„Tudi cerkev naj bi bolje podpirala vojne priprave za obrambo zoper Turka!" je kričal ostrogar Pilko, zakaj sicer ga ne bi bil nihče razumel spričo velikega šundra in hrupa. „Mnogo denarja in dragocenosti je prejelo duhovstvo za cerkev in vero, zato naj v sili tudi rabi darila za ohranitev cerkve in vere!"

Mestni pisar ni zinil nobene več. Dostojanstveno je pokimal, vstal in odšel. Ponižno so ga pozdravljali; oživel je celo dolgočasni natakar in hlapec Anže in hitel visokemu gostu odpirat vrata.

Vitez Ahac je vtem motril zaspanega sivo oblečenega viteza in že je hotel stopiti k njemu in potolažiti svojo radovednost, tedaj pa je predlagal ostrogarček: „Kaj pa, ko bi poizkusila tudi midva malo s kockami? Saj utegneva, do kosila."

„Pa dajva!" je privolil strastni kockar Ahac in mignil natakarju. Anže jima je prinesel štiri kocke, kredo in tablico. Potegnil jima je s kredo belo črto podolgoma sredi mize in jela sta kockati. Vitezu Ahacu početkoma sreča ni bila mila; pozneje pa so mu padale boljše pike pred belo črto.

„Repetitio mater studiorum!" je kričal. „Anže, Anže, na pomoč! Ako izpijem tri bokale, se ne bojim petih Turkov. Ako pa izpijem štiri mere, se pa ne bojim vseh janičarskih zlodejev in še satanskega sultana povrhu! Prinesi mi tudi vode, pa nikar se ne boj, da jo bom pil!"

Kislogledi Anže je prinesel bokal vina v vedrici mrzle vode. Vitez je takoj plačal in strastno igral dalje. Nekateri gostje so od-

hajali, drugi so prihajali; pozdravil jih ni nihče. Možje so vpili, žene so se prepirale in otroci so javkali in prodajali sitnost.

Prišla je debela bleda gostilničarka Polona Čičigojeva in jela z Anžetom pogrinjati mize. Prti so bili sirovi, debeli, ko platno za jadra; bili so vsi umazani in marogasti, zakaj poslednjikrat jih je perica pred Božičem oprala v rjavkasti močvirnati Ljubljanici. Vendar se zastran tega ni pritožil nihče, saj je vsak vedel, da dobi le robat odgovor: Pa se izgubi kam drugam, ako ti ne ugaja pri nas! In drugod ne bi naletel na čisto nič boljšega. Po sedem, osem jih je sedelo pri vsaki mizi, vse križema, gospoda in hlapci, bogatini in siromaki. Razkuštrani bradati natakar Anže je prinašal lesene krožnike pa žlice in polnil kositrene kozarce. Moški so se odkrili; krčmar Vid Čičigoj je snel svojo ogoljeno zelenobaršunasto čepico z debele glave, se prekrižal, sklenil roke na zvitem belem predpasniku in molil na glas očenaš in češčenasimarijo. Mati Polona so donašali juhe, kaše in pečenke. Jeziki so za nekaj trenotkov utihnili; slišalo se je le ropotanje žlic in krožnikov, godrnjanje pustega Anžeta in zabavljanje igralcev. Nekateri snagoljubni gostje so metali kosti in ostanke lepo v kot, drugi pa kar med mize na tla; tam so se nesramni psi renče vojskovali za odpadke. Drug za drugim so prihajali krošnjarji in ponujali razne robe in sadja; vsi so bili oboroženi z dolgimi bodali. Roj sitnih muh je nadlegoval ljudi in živali.

Vitezu Ahacu se je kmalu izneverila sreča; rumenjak za rumenjakom je izginil iz njegove torbice.

„Treba bo kosit,“ ga je opomnil ostrogarček, ki je bil od sreče in pijače že jako dobre volje.

„Še parkrat, no!“ je prosil vitez Doljanski in mencal kocke.

Meščan ga je uslišal in vitez je izgubil še tri cekine.

„Gospod vitez, doma me čaka kosilo,“ je dejal Rok Pilko. „In moja žena kuha rada sitnost. Saj veste, kakšne so.“

Vitez Ahac je pisano pogledal in vrgel še perišče drobiža na mizo. Izgubil je zopet; ostal mu je le še zlat križavec.

„Bova pa po južini spet, ako hočete,“ je veselo predlagal ostrogar. „Moja preljuba žena ima presneto strupen jezik! In tako močna zdrava pljuča ima moja Lucija, da jo ljudje prav razločno slišijo celo na vrhu Gradu, kadar se reva togoti in razsaja spodaj pri Ljubljanici nad klepetavimi pericami ali na dvorišču doma nad neumno krščenico in butaro Notburgo. Verjamete?“

„Kajpada — ali . . .?“

„Počakajte le še malo, da vam še kaj povem, ko sem že začel; saj sva prijatelja. Luco moram še pohvaliti, saj to ni nič grdega. Noben mestni bobnar ne zna tako imenitno ropotati in kričati kakor moja Luca. Kockal bi z vami do trde noči, ker sem prav židane volje. Ali doma — razumete?“

Vitez Ahac je namrdal obraz in pomislil: „Pa menda vendar ne, da bi me hotel imeti ta možicelj povrhu še za norca?“ Vendar se mu je nasmehnil in se pošalil: „Pa bi jo poslali zoper Turka, gospo Lucijo!“

„Luco zoper Turka? To je beseda! Zakaj pa ne? Moja Luca bi ugnala s svojim bridkim omelom vse Turke pa pesoglavce v kozji rog. Da bi le hotela. Pa noče. Nekatere ženske so presneto svojeglavne, veste, gospod vitez! In med temi je žalibog tudi moja Luca. Kar ne gane se z doma. Moja Luca je kakor muca. Ej, malo takih Luc v Ljubljani in v Gradcu pa celo na Dunaju! Škoda, da je ne poznate!“

Vitez Ahac je že grdo gledal nadelanega ostrogarja in se jezil, da mu prav zdaj ne pride nič ubadljivega na misel. Meščan pa je mirno izpil svoje vino, vstal in prijazno nadaljeval: „O da bi vedeli, kako je zgovorna, zgovorna! Govoriti zna po celo uro in tako lepo gladko, kakor bi delala najboljše klobase. Nikoli ji ne zmanjka ne sape, ne prikladnih izrazov. Bolje zna onegaviti kakor vsak jezični doktor. Jaz jo pa kar poslušam, nekoliko zato, da je ne zmotim, nekoliko pa tudi zato, da bi se kaj naučil. Če bi znal jaz tako, kakor zna moja ljuba Luca, oh, kdaj bi bil že svetovalec in bi moško sedel v slavnem ljubljanskem mestnem svetu! Pa brez zamere, gospod vitez! Proti mraku pa spet udariva, kajne? Bog vas obvari!“

In odkoracal je z zadovoljnim nasmehom.

„Dobro me je obral dedec bedasti,“ se je gneval vitez Ahac. „Le čakaj, prismoda meščanska, zvečer oskubim pa jaz tebe! Igral bom oprezneje in z večjimi kockami, male niso za nič. Zdaj bo treba zopet k Aronu, da dobim kaj denarja.“

Pogledal je skozi okno. Mimo hiše je jezdil oni sivo oblečeni vitez; le za par trenotkov je videl vitez Ahac njegov obraz in se takoj vprašal: „Kdo je ta človek? Gleda kakor levi razbojnik na križu. Kje sem vendar že videl ta potuhnjeni zlobni obraz? Nikomur ni ta skuta sivkasta tako podoben kakor shujšanemu Belcebubu. Kdo je vendar to?“

Premišljal je, zdajci pa so se mu razširile oči in nehotoma je udaril z dlanjo po mizi.

„Če ne bi imel ta jezdec črnih las in črne brade, bi stavil jaz, vitez Ahac Doljanski, da sem imel čast videti viteza Erazma Frauensteinerja pa nobenega drugega ne! Ali se je prebarval? Čemu neki? Zdaj sem pa res radoveden. Ali je, ali ni? No, saj bo ena pot — le kar za njim!“

30.

Preden je stopil vitez Ahac iz obokane veže pri Veselem medvedu v Rožno ulico, je zagonetni jezdec kajpada že izginil; Doljanski pa ni obupal in ni ugibal dolgo.

„Jahal je na levo. Ako bi bil nameraval iz mesta, proti Dolenjskemu, proti Pisanim vratom, bi bil krenil na desno. Na vsak način se gunca zdajle na svoji suhi kobili proti Gorenjskim vratom pri mostu. Potemtakem se mu ne mudi iz mesta. V naš Novi trg onkraj Ljubljanice ga vabi vrag, pa nikamor drugam. In tam ga moram izvohati, pa naj se obesi sam Satan in vsa njegova peklenska žlahta!“

Zavil je v oglato, tesno prečno ulico. Pokrivala jo je debela plast sivkljatega blata, tukaj strjenega, tamkaj zdrobljenega. Ozke podolgaste hišice so bile lesene vse od slemena do tal in krite večidel s slamo. Vendar se je dozdevalo vitezu Ahacu, da priveva od teh okajenih vež, od teh sajastih, očrnelih hišic nekaj zanimivega in vdanega; zdelo se mu je, da priveva od teh tihih, sanjavih stark v teh mrakotnih kljukovitih uličicah nekaj udobnega, nekaj mirnozadovoljnega... Le redkokod je iztezal bezeg svoje prašno, žalostno zelenje kakor uklet grešnik proseče proti nemilostnemu nebu... Le malokje je pestrel pisan vrtec, par rjuh plodne prsti za polomljeno ograjo. Ob kočah je rasla trava, hirala zlatica, marjetica... V kote in ogale je bila zanesla sapa cele kupe prahu in usmiljeno vsaj nekoliko pokrila zavržene čepinje, raztrgane čevlje, cunje, gnile deske, staro šaro in nesnago. Povsodi je dišalo po zatohlini, trohnobi. Tuintam so bile dišavice posebno neprijetne: zaudarjalo je po dimu, po čreslu, po kožah, po loju. Le redkoma se je ganil zrak, zaprt v ozke tokave mestnih zidin . . .

Okoli Šent Jakoba je stal najstarejši del Ljubljane, starejši od Rožne in Hrenove ulice. Tukaj so prebivali ljudje že petnajststo let pred Kristusom. Ob znožju grajskega hriba, na njegovi prisojni strani, so se naselili že v tajnoviti pradavnini Slovenci in med njimi ostanki italskih Romanov, čolnarji, ribiči, zlasti pa — trgovci. Ogibali pa so se Slovenci levega brega ob kalni Ljubljanici;

ogibali so se ondotnih samotnih, grozotnih razvalin stare Emone, koder so ponoči baje strašile pošastne žrtve kralja Atile in njegovih divjih Hunov, tožili duhovi ubitih in poklanih Ilirov, Keltov in Rimljanov . . .

Vroče je bilo vitezu Ahacu, akotudi je hodil v senci. Na večjem dvorišču je kokodajskala silno razburjena kokoš, v bližini pa so se klicali presiti petelini na kurjo korajžo. Povsodi naokoli so razbijala kladiva, vreščale pile, puhali mehovi, peli in žvižgali rokodelci. Za ogali so se čakali neugnani belolasi paglavci. Veseli, da jim v tem nevarnem času ni treba nič v šolo pri svetem Miklavžu, so si mladi junaki pogumno kazali fige in jezike, si zabavljali na vse pretege in iz polnih perišč kakor obsedeni streljali cele oblake prahu proti sovražniku. Ves razjarjen je kihal in klel vitez Ahac in prepodil vse skupaj, Turke in kristjane.

Mimo ozkih in visokih hiš Žabje ulice je prišel na precej prostorni trg pred staro mestno zbornico. Skoraj nasredi trga pred rotovžem je stal mestni vodnjak, ki je dobival vodo z Golovca. Obsenčevala ga je častitljiva stara lipa. Vitez Ahac se je nekoliko oddahnil; tukaj je bilo vse svetleje in prijazneje in manj zatohlo. Rahel piš je pozibaval zeleno lipo in visoko travo okoli vodnjaka. Na kameniti klopi so sedeli v hladni senci pod košatim drevesom hrabri meščanski stražniki in čuvali top. Vitez Ahac se je nasmehnil hudomušno.

„Kako vestno stražijo svoj top, lej, lej!“ je dejal sam pri sebi. „Morda se boje, da jim ga ne zavleče povodni mož ali pa celo njegova huda baba v umazano Ljubljanico!“

Pri vodnjaku so stale dekle in kuharice v pisanih krilih, zajemale vodo v vedrice in si v največji naglici pripovedovale velezanimive novice o svojih zaljubljenih gospodarjih in sitnih gospodinjah. Skrivoma pa so pogledavale zalega mladega meščana, ki pa ni pomagal tovarišem stražiti dragoceno orožje, ampak je le dremal in kimal na klopi. Mladenič je bil gizdavo našemarjen s svilnatimi trakovi, da so mu vihrali v sapici, kakor bi hoteli odleteti od nevarnega kraja blizu topa. Na lipi so fanatično čivkali razposajeni vrabci.

Nasproti lipe in vodnjaka je zagledal vitez Ahac staro poslopje z malim stolpom. Ondukaj, malone nasredi starega mesta, nasredi med Pisanimi vrati in Trančo, je stal ljubljanski rotovž s svojim skoraj dvestoletnim zidovjem. Ob široma odprtih železnih vratih sta viseli dve svetiljki, pa le bolj za parado: prižigali so ji varčni

Ljubljančani le takrat, kadar je ponoči gorelo kje v bližini. Na stenah so bile zamite, preperele slike: na prestolu žena z zavezanimi očmi, z mečem in tehtnico, podoba pravice; petelin, simbol budnosti; meščan v železnem oklepu, s kratkim kopjem in buzdovanom; grba ljubljanskega mesta in deželnega kneza . . . Blizu vrat pod omreženim oknom sta stali klop bridkosti in pa železna kletka za tatove, tatice in druge nerodne uboge grešnike, ki niso znali o pravem času uiti hudobnim mestnim biričem. Na tej klopi so tržne dni močni, izurjeni sodni hlapci s šibami ali z zavozlanimi jermeni tepežkali natančno obsojene reveže in reve za pokoro zlikovcev in v priljubljeno brezplačno zabavo nerahločutnih gledalcev. Zdaj sta sedela tukaj dva redarja; prodajala sta dolgčas, zehala in prijazno bezala drug drugega z dolgima sulicama, da ne bi zaspala in nehala skrbeti za javni mir in red in varnost. V oba ogala sta bila vzidana kipa Adama in Eve; Evo je moral poljubiti vsak, ki je prvikrat prišel v Ljubljano. V prvem nadstropju so bila tri okna; ozka vrata so vodila na železen balkon, na oder sramote, kjer so razglašali in izvrševali manjše obsodbe. Konec strešnih žlebov sta se spakovala dva neokusna zmaja. Nad streho je molel stolpek z mestno uro in vetrnico.

Na trgu je še zmeraj čepelo nekoliko prodajalk. Kmetice, kajžarice in vrtnarice iz krakovske in trnovske vasi, zlasti pa iz šempetrskega predmestja, so prodajale večinoma domačo zelenjavo. Da ne bi povenila pod solnčnimi žarki, so jo škropile; iz košar je curljala in kapala voda in odtekala po ulici proti Ljubljanici. Ko so zagledale babnice viteza Ahaca, so se izkušale, da bi prevpila druga drugo: „Pomaranče iz Gorice! Suhe tržaške fige! Vipavske češnje! Dober sir! Sladki mandeli! Jajca, jajca! Divje grlice in golobi!“

Dočim so prebivali v Rožni ulici in okoli Šent Jakoba skoraj le rokodelci, obrtniki, so stanovali na Starem trgu od rotovža proti Tranči večinoma trgovci. Malone nad vsakimi vrati je videl vitez Ahac sidro, znamenje kupčijstva. Hiše so bile večidel preproste, kamenite, ponekod tudi še popolnoma lesene. V kamenitem pasu mestnega ozidja zagožene med Grad in Ljubljanico, so stale vse podolgoma od reke proti hribu in imele na mnogo ožjem uličnem pročelju le po troje ali celo samo po dvoje oken. Gorenja nadstropja so molela čez spodnje dele, tako da je bila ulica zgoraj še ožja nego spodaj; bila so malone vsa lesena, saj so imeli ljubljanski meščani dovolj dobrega lesa v svojih gozdovih na Golovcu, v Mestnem logu, pri Igu, pri Sveti Katarini. Vrata so se odlikovala

z močnimi oboki, tuintam s pisanimi, lično izrezljanimi stebri. Pritlična okna so varovale debele, zarjavele železne palice ali goste mreže. Nihče ni pogrešal številk, saj so si bile hiše kaj malo podobne: vsako so krasile značilne podobe, tukaj hišni svetniki, tam angeli, tukaj igrajoči se otroci, tam živobarvni venci s cvetlicami in sadjem; vsaka je kazala drugačne prečnice, okenske robnike in prizidke, drugačne pomole in stolpke. Med hišami so bili ozki medzidki z nizkimi vratci, vodečimi na nabrežje. Vitez Ahac je moral paziti, da se ni spotaknil na grbavinastih tleh. Tlak bi moral oskrbovati vsak hišni posestnik sam ob svoji hiši; tlakal pa ni nihče, dobro vedoč, da tudi njegovi modri sosedje ne bodo metali denarja na ulico. Na desni so se svetile okrogle, v svinec vdelane šipe v majnikovem solncu. Iz hladnih prodajalnic so prihajale močne dišave jutrove dežele. Od nekod so se glasili tajinstveni temni zvoki tožne harfe. Vitez Ahac se je ozrl navzgor in uzrl pri oknu sanjav bled obrazek mlade Ljubljančanke. Prijazno je pomežikal zamišljeni lepotici, ona pa je takoj izginila od okna . . .

„To je vendar čudno, da sem še vedno tak!“ je premišljal sam sebe. „Saj jih imam že dovolj na grbi, pa so mi še vedno tako povšeči! Te mlade žene in dekleta, te lepe izkušnjave ljubljanske so pa res prenevarne občutljivemu moškemu srcu! Ni čuda, da so zmešale pamet že marsikateremu odličnemu modrijanu. Le pomisli, vitez Doljanski! Ako bi se zaljubil iznova, bi bilo to sila narobe in žalostno tudi! Misli rajši na hinavca Frauensteinerja! Sam Bog vedi, kam ga je cefral vrag!“

Pogledal je proti Rebri. Ondi so čepele na pobočju najubožnejše koče ljubljanske, lesene in slamnate od vrha do tal. Z luknjastimi strehami in nagnjenimi stenami, napol podrte, so trudno gledale izmed zelenega drevja. Tukaj so prebivali največji siromaki.

Tačas se je bližala od Gorenjih vrat večja gruča ubežnih okoličanov z gorenjske strani. Zdajci pa je prijezdil mimo Ahaca oni sumni vitez.

„He, prijatelj Erazem!“ je viknil vitez Ahac takoj za njim. „Kdaj pa si si počrnil svoje rdeče lase in rdečo brado? Stoj, počakaj no malo! Misliš, da te nisem spoznal? Vitez Frauensteiner! Dobro sem videl tvojo brazgotino —“

Ali klical ga je zastonj. Tuji vitez se ni niti okrenil, kakor ne bi bil slišal prijaznega vabila. In ne da bi ustavil svojega konja, le še hitreje je jahal proti mestnim vratom. Vitez Ahac bi bil rad pohitel za njim; toda že so ubežniki s svojo tovorno živino

zagatili ozko ulico. Pridrevili so trgovci iz svojih prodajalnic, hvalili kmetom svojo robo na vso sapo, se spakovali in nalašč prav čudno in smešno zavijali besede. Posebno živahni in glasni so bili mnogoštevilni priseljeni Italijani. Vendar se ni ustavil noben kupec pri štacunah; vse se je gnetlo dalje proti Rebri. Vitez Ahac je moral hočeš nočeš počakati, da so odšli pribežniki po stranski uličici navkreber.

„To je čudno, da me zlodej ni maral slišati!" si je dejal in sopihal za njim ves osupel in radoveden. „Kaj mu je? Kaj namerava? Kar bo še kdaj malvazije po kleteh Blagajevih gradov, vso bi stavil z vsakomur, da je ta .potuhnjenec sam Saldin brat Frauensteiner. Pa tudi v gostilnici je pasel potuho. To je jako jako sumno!"

Požuril se je in prišel mimo mestne kruharnice, ki je stala na najožjem delu Starega trga na levi. Tukaj je bila pekovska prodajalnica in shramba za žito in moko. Pred hišo je sedel rejen pek na klopi sramote, ker je bil pekel premajhne žemlje in preslabe hlebe. Debeli grešnik si pa tega ni gnal kdove kako k srcu, ampak je mirno dihal in spal, akotudi se je po njegovem močnatem tolstem obrazu izprehajala cela družba ščegetljivih muh.

Ondukaj, pri kruharnici, je tekla Ljubljanica najbliže mimo Gradu, ondukaj je bil gorenji, severni konec najstarejše Ljubljane. Zavarovan je bil ta kraj z Gorenjskimi vrati, nerodnim temnim poslopjem; vdelana so bila v severni mestni zid, ki je tekel od Gorenjega mostu naravnost po strmem pobočju do velike grajske trdnjave. Povsodi so se kazali sledovi in ostanki popravljanja, povsodi je bila raztresena malta, opeka, kamenje, apno. Odprte hrastove durnice so bile obite z debelimi železnimi klini in bronastimi ploščami; na njih so bili nalepljeni magistratovi oglasi; brala jih ni živa duša razen avtorja, veleučenega mestnega pisarja. Nad oglase je ljubljanski rabelj pribil obe roki razčetrtanega razbojnika.

Zunaj vrat sta stala dva oborožena nadzornika meščanske straže. Nad vrati je plapolala mestna zastava; iz line je pretil dolgoceven top. Vitez Ahac je stopil h kosmatemu vratarju, ki je pobiral mostnino in spuščal denar v pušico, priklenjeno na belozelenem stebru.

„Prijatelj v Kristusu, ali ste videli, kam se je obrnil vitez z rdečim baretom in črno perjanico? Jezdil je pravkar tod skozi."

Vratar je že poznal viteza Ahaca in vedel, da ta veseljak ne gre nikdar takoj po večernicah spat, marveč roma vedno zadnji skozi mestna vrata. Prijel se je za brado in se odrezal modro: „Ne vem,

res ne vem, kam. Nisem gledal. Nisem utegnil. Kdo bi za tistih štirinajst krajcarjev na teden še pazil, kam hoče ta in ta! Jahal je pa najbrže v Novi trg ali pa tudi proti Šenklavžu. Drugam ni mogel."

Vitez Ahac je stopil okoli ogala na levo proti mostu v kratko in ozko ulico, temno in vlažno kakor skalna globel. Druge kraje Starega trga je osvetljevalo solnce vsaj po nekaj ur na dan, tukaj pa njegovi žarki niso mogli izlepa nikdar niti do vsakega okna, nikar šele do tal; tukaj, nad zasutim mestnim jarkom, je bilo vedno, tudi opoldne ob najlepšem vremenu mračno, mokro in blatno. Navzlic tesnemu prostoru je bil tu ribji trg in ob hišah na levi in desni je stalo okoli dvanajst lesenih kramarskih stojnic in lop z nizkimi mizami in policami, obloženimi z raznolikim blagom vrvarjev, jermenarjev, iglarjev, pasarjev, platnarjev . . .

Konec te neprijazne ulice je stala Tranča, nerodno poslopje na velikem močnem oboku med obema hišama pred mostom. To odurno zidovje je delalo mračno ulico še temnejšo. Vsa okna so bila omrežena z orjavelim debelim železjem. Tukaj je bil najbolj žalosten kraj, tukaj je bil pravi pekel stare Ljubljane . . . Skrajno neprijetni, duhomorni občutki so obladali viteza Doljanskega pod to odurno zgradbo, pod mestnimi ječami za najhujše hudodelnike, vkovane v težke verige. Tam gori so v kriminalnih sejah sodili magistratni gospodje ujete zločince; tod okoli so se strahotno razlegali obupni kriki nečloveško mučenih obtožencev, katerim so mestni sodni hlapci na tezalnicah z rafinirano neusmiljenostjo zabadali, parili in žgali meso s kropom in razbeljenim železom, jim raztezali člene in trli pokajoče kosti; odondod so tirali ljubljanski krvnik in njegovi pomagači obsojence na morišče vunkaj na Ljubljansko polje.

Izpod temotne Tranče je stopil na leseni Gorenji ali Mesarski most, najstarejši most ljubljanski. Ob obeh straneh so imeli mesarji svoje klalnice in mesnice; tu so klali, sekali in prodajali. Ker so metali in izlivali vse neporabno kar v globoko, leno tekočo Ljubljanico, so plavale ob lesenih kozah neštete ribe, ščuke, sulci, med njimi pravi velikani. Mesnice so razširjale posebno neprijetne dišave. Na levi je molela iz kruharnice potapljalka, dolgo bruno s kolesom, vrvjo in košem; z njim so pomakali prelakomne pekovske sleparčke v Ljubljanico. Po reki so plavali čolni, mali in veliki; korenjaški brodarji so prepeljavali pešce z brega na breg, zakaj Ljubljana je imela samo dva mostova, Mesarski most in pa Dolenji ali Špitalski most. Na desnem obrežju so prale urne perice in nosile perilo po stopnicah skozi male durce nesramežljivo onečejenega

mestnega zidovja. Most je bil ozek in ne posebno trden. Akotudi je romalo tod vsak dan, zlasti pa semanje dni, jako mnogo tujcev in trgovcev z obrtnega Gorenjskega, z Notranjskega, iz Nemčije, iz Italije, posebno iz Benetek, Trsta in Reke; akotudi je bilo treba plačati mostovinski vinar za sleherno tovorno žival; akotudi so prihajali po črno-rumeno pogrnjenem Mesarskem mostu avstrijski vladarji v mesto — navzlic vsemu temu je bil mestnim blagajnikom deveta briga: dali so ga popraviti le, kadar so bili izredno dobre volje.

Za mesnicami, na levem bregu, so imeli svoje lope medičarji, sedlarji, zlasti pa čevljarji. Zamišljen je mahal vitez Ahac proti starodavni Židovski ulici. Zdajci pa se je ustavil in debelo gledal nazaj proti Tranči.

„Zakaj je prijahal vitez Frauensteiner šele za mano po trgu? — Kaj pa, če bi bil prišel vohunit za Turke? Slišal je stari lisjak vse, kar smo blebetali tam pri Veseli zverini. In zdaj si menda natančno ogleduje ljubljanske utrdbe... Saj Erazmu se ne godi ravno sijajno na njegovem zanikarnem gradiču. Za mehur cekinov utegne prodati ta Juda Iškarjot nas in Ljubljano!“

Fran Albrecht:

Geslo.

Če tvojo mladost so mrakovi razdeli,
če tvojo radost so vetrovi razveli
in če je bolest tvoja tiha gospa:
bodi ohola v svojem miru,
bodi mirna v svojem preziru,
molči, duša, svojo bolest!

J. Glaser:

V mraku.

Daj mi roko, da tiho jo vzamem
v svoji dve:
da vso jo skrijem, ker vsa je moja,
in ker tega vedeti mamica tvoja
še zdaj ne sme . . .

Josip Premk:

Letoviščarji.

Mati Merčonka je ravno pogrinjala jerbas s širokim rdečim prtom, da bi tako zabranila nadležnim muham do južine, ki jo je pripravila ženicam, ko je zapel med durmi z nosljajočim, cvilečim glasom Žgurjev Matijec:

„Bog daj, da bi teknilo, če ste kaj dobrega položili v jerbas! Vroče je, vroče!“ in pri tem je izvlekel iz žepa velik rdeč robec in pričel mahati po zraku, kakor da se hoče tako ubraniti vročini in muham, ki so kar trumoma rojile po zakajeni veži.

Mati Merčonka je povzdignila glavo in zagorelo, precej široko lice se ji je nasmehnilo kakor vedno, kadar je stopil v hišo Žgurjev Matijec.

„No, saj te že ni bilo pol večnosti,“ mu je očitala in prenehala s pogrinjanjem. „Povsod drugod se obotavljaš, naše hiše pa se ogiblješ, kakor da nimamo nikogar, ki bi nam pisal.“

Matija pa je stal na pragu in je še vedno mahal z rdečim robcem.

„Hu! Ta peklenska vročina!“

Mati Merčonka, ki je takoj spoznala, kam merijo Matijčevi vzdihi, se je ročno obrnila in izginila v izbo; in komaj da je Matijec privlekel iz usnjene torbe precej veliko belo pismo, je že stala zopet pred njim s kozarcem žganja.

„Tale se prileže,“ ji je priznal Matijec in ji pomolil pismo, ki ga je Merčonka pazno ogledala od vseh strani, naposled pa le nekako nezadovoljno našobila ustnice.

„Brati sicer ne znam,“ je dejala — „ampak toliko poznam po pisavi, da ni njegovo.“

„Čigavo?“ je povprašal Matijec, dasi je dobro vedel, koga ima Merčonka v mislih; ampak zvit kakor je bil, jo je hitro uganil, kako bi dobil še kozarček žganja.

„On piše bolj majhno in naširoko in raztegnjeno,“ je mrmrala Merčonka in še dalje ogledovala pismo — „to pa je čisto drugačna pisava. Odkod bi neki bilo to pisanje?“ —

„Bogve,“ je skomignil Matijec in se okrenil proti durim, kakor da hoče oditi. „Če bi ne imel še toliko opravka, bi vam prebral, tako pa moram še gori v brdo k Zaprekarici, pa k Poboljšaku in vedi zlomek kam še vse.“

„No, no,“ ga je prekinila Merčonka in ga potegnila za rokav — „kaj boš dromljal in godel, saj še deseta ni odbila, do poldneva še lahko vse opraviš. Kar stopi v izbo, pa napraviš še par požirkov, med tem pa prebereš tole pisanje, naj že bo od koderkoli.“

Zdaj je bil Matijec seveda takoj pri volji in kakor bi bil naenkrat pozabil na Zaprekarico in Poboljšaka, je prislonil palico za vrata in urno stopil za Merčonko v izbo.

„Tjale sedi k oknu, boš bolje videl“, ga je opomnila Merčonka in previdno segla na polico po zelenkasto steklenico; Matijec pa je stal sredi izbe, važno natikal stare naočnike in stiskal in kremžil obraz v tako čudne gube, kakor je opazil to ob nedeljah pri vaškem župniku, če je oznanjal ali bral na leci kako imenitnejšo in važnejšo stvar.

„Nanj je naslovljeno, na Antona,“ je dejal naposled, potem pa prav tako počasi odtrgal ovitek in stopil nekoliko bliže k oknu.

„Kaj tisto,“ je zamrmrala Merčonka — „naj bo naslovljeno nanj ali name, mož in žena sta isto, kar poglej in razloži, kaj se bere v pismu.“

Matijec, ki branja ni bil dosti bolj vešč kakor Merčonka, je pričel sedaj obračati list na vse strani, kakor da spravlja črke v pravo lego, pa mu je šlo vse nekako narobe, da je naposled jezno zagodrnjal:

„Hudič vedi, kakšen čečkač je namazal to pismo, da se človek skoro ne spozna, kako in kje bi pričel.“

„Gosposka pisava je videti,“ je opomnila Merčonka, ki je tudi z veliko pozornostjo gledala v pismo.

In po dolgem molku je naposled izjavil Matijec počasi in važno:

„Iz mesta, prav iz Ljubljane menda vam piše neki Košir zaradi stanovanja.“ —

Tedaj pa je Merčonka razprla usta na stežaj in pogledala v strop, da so se ji skrile zenice v očeh popolnoma pod trepalnice.

„Kako imam kratke misli! Glej, glej, Koširjevi torej pišejo; saj bi se bila lahko takoj domislila. Poglej no — ali gospod ali gospa?“

Tej Merčonkini želji pa Matijec le ni mogel ustreči, dasi je silil s pismom in svojo osivelo glavo že kar čisto v okno, kakor da se mrači in je le nezadovoljno skimaval.

„Tega pa ni zapisano v pismu,“ je godrnjal. „Je spodaj že čisto na koncu še neka beseda ali kaj, kar pa ni ne ime, ne kraj, ne pošta, ne pozdrav, pa tudi naslov ne: tri črte podolgem in par

počez, dve piki in nekaka kljuka na koncu; vedi zlodej, kaj naj to pomeni.“ In Matijec je položil pismo na mizo in se okrenil proti vratom; toda Merčonka, ki ni bila nič manj prebrisana nego radovedna, je naglo segla po steklenici in mu namežiknila, naj si ga še privošči.

„Ali ne stoji v pismu nič natančnega?“ je silila vanj še dalje — „kdaj da pridejo? Lansko leto so prišli šele v avgustu, letos pa kar cel mesec poprej. Poglej no dobro in natanko, kako so pisali.“

Matijec je držal v levici razgrnjeno pismo, z desnico pa pridno nagibal zelenkasto steklenico, in zdaj pa zdaj tlesknil z jezikom, kakor da izprašuje svoje grlo, ako bi ga bilo že dovolj ali ne. Pri tem pa je premišljeval z vso silo svojih počasnih misli, kako bi se odrešil radovedne Merčonke, kajti da bi naposled moral priznati, da v čitanju ni bogve kak veščak — tega še ni storil Matijec nikdar, in zato je tudi zdaj položil pismo na mizo in se kratko odrezal:

„Prav nič ne stoji v pismu, mati Merčonka, prav nič! Pa pozdravljeni! Saj pravim,“ je godrnjal že med vrati — „da me bosta Poboljšak in Zaprekarica prav pošteno ozmerjala.“ —

Ko pa je bil že pred hišo, je postal in mežikaje pogledal gori proti rebri, po kateri se je vila pot v hrib do treh začrnelih bajt, ki so samevale ločene od Zapotoka, potem pa se je okrenil, zamrmral nekaj o hribih in težavni poti in odšel počasi proti vasi. Spodaj pod Merčonovo hišo se je širil do ilovičaste poti, ki je tekla kraj vasi, nekak vrt; vsaj tako je imenoval tisti kos s hruškami zasajenega travnika stari Merčon; na zapadni strani hiše pa je bilo res ograjeno nekaj zemlje, kjer je rastla zelenjava, kolikor jo je rabila Merčonka za dom, in tupatam tudi kaka cvetlica, ki je prišla po bogve kakem naključju v grede, kajti Merčonka se ni dosti zmenila za tako nepotrebne stvari. Ko bi ne bilo pri hiši dekle, bi tudi na oknih ne bilo rožmarina, tako pa se je prešerno košatil z rdečimi nagelni, ki so pripogibali svoje prebujne cvetove do zelenega podoknika. Oddaleč je namreč lahko vsak opazil Merčonovo hišo, kajti stala je nekoliko više kot druge zapotoške hiše, poleg tega pa je bila še nanovo pobeljena, samo polknice na oknih in precej široka vežna vrata so bila pobarvana s kričečo zeleno barvo, da je bila videti od zunaj nova. Kdor pa je stopil v notranjščino, je lahko takoj spoznal, da gleda po zapotoškem polju gotovo že nekaj let več nego Merčon sam, ki je že tudi nosil šest križ. Res, da je tekom let marsikaj prenovil, napravil v podstrešju čedno gornjico, kjer je spala sedaj dekla, svoje dni pa za časa počitnic Merčonov edinec,

študent Janko; koncem hiše je prenovil hlev, podaljšal kozolec in še marsikaj enakega, a v bistvu je stala hiša še vedno taka, kakršna je bila takrat, ko se je Merčon v njej rodil. Zadnja tri leta je skrbel Merčon vse bolj za svoj novi dom, ki je stal popolnoma na drugem koncu vasi, tik ob okrajni cesti, ki je peljala v bližnji trg. Zakaj je sezidal Merčon tam na kraju vasi še tisto hišo, tega od početka ni vedel nihče, dasi so ugibali marsikaj. Nekateri so mislili na sina Janka, ki je študiral v Gradcu, drugi so trdili, da se hoče Merčon s sinom vred pogospoditi in prodati dosedanjo domačijo ter prebivati na stare dni v gosposki hiši. Merčon pa je molčal in je mislil svoje misli, ki jih ni nikomur izdal. Pozneje, ko je bila hiša že dozidana, so Zapotočani sicer zvedeli, da je pil Merčon na medvedovo kožo, in takrat je slišal marsikako grenko zbadljivko, dasi je klel vse tiste časopise in poslance, ki so obetali železnico, o kateri ni bilo ne duha ne sluha. Njegova enonadstropna hiša pa je stala tam z ličnim pročeljem na okrajno cesto, s širokimi gosposkimi okni vsa tiha in neobljudena, kakor da čaka tistega obljubljenega časa, ko se razživi tudi Zapotok v novem življenju . . . Prvo leto je bila popolnoma prazna, o vsih svetih je Merčon zaklenil vrata in jih ni odprl do Velike noči, ko je prišla v Zapotok nova učiteljica, ki se je nastanila kot prva in edina prebivalka v novi Merčonovi hiši. Na poletje pa je dobil Merčon še nekaj drugih gostov. Ko je namreč uvidel, da si je naprtil s hišo samo nepotreben davek, jo je pričel prodajati, kar se je kmalu zvedelo tudi v trg. In prišel je nekega dne tržki živinozdravnik Košir, pa bogve kako in zakaj kupčije nista sklenila, pač pa mu je oddal v najem čez poletje zgornji dve sobi, kuhinjo in vse, kar je pripadalo k stanovanju, kar je zdravnik Košir tudi kmalu za silo opremil, toda ne zase, temveč za svojega brata, ki je preživel s svojo mlado soprogo že drugo poletje v Zapotoku. In bojda so Koširjevi plačali Merčonu precej visoko stanarino; zato ni čudno, da je tisto dopoldne Merčonka takoj nato, ko je odšel Žgurjev Matijec, vsa v sapi hitela iz hiše in klicala gori proti njivam na vse grlo:

„Mina! Mina!“

Dekle Mine pa ni bilo na njivi, ampak se je zasmejala Merčonki skoro tik za hrbtom, ker je pravkar prišla iz hleva.

„Glej jo, kako se to obotavlja. Daj, daj in zavrti se, pa nesi hitro južino na polje, Antonu pa povej, naj pride takoj domov. Gospoda pride, mu reci. Povej mu, da je prišlo pismo!“

Dekla Mina je samo prikimala, nato stopila v vežo in sezula cokle.

„Da naj pridejo takoj?“ je poprašala, kakor da se ji zdi to Merčonkino naročilo neverjetno.

„Takoj, kar takoj, naj se pa hlapec hitreje obrne! Saj jih je dovolj, bodo že opravili.“

Dekla je dvignila jerbas na glavo in hotela oditi, takrat pa je vstopil stari Merčon s sila nezadovoljnim obrazom.

„Hudič naj vzame vse te vražje ponočnjake in pretepače,“ je rentačil ter iskal nekaj za vrati.

„Kako, da ste prišli s polja?“ ga je poprašala Mina, česar pa bi gotovo ne bila storila, ko bi vedela za gospodarjev odgovor.

„Čemu?“ je zarohnel. „Saj si ti tudi kriva, ravno ti! Kar mar zaradi mene lazijo fantalini ponoči tod okrog hiše, da človek še v spanju nima miru. Kaj pa so imeli zopet sinoči, da mi je nalomil hlapec ročico?“

Mina je nekoliko zardela in ni prišla takoj do besede.

„Jaz nisem slišala ničesar,“ je odvrnila naposled, kar pa Merčona ni prav nič zadovoljilo.

„Seveda, ničesar! Danes pa nakladamo tam na travniku in — resk, pa mi gre ročica na dvoje. Kdo jo je neki drugi nalomil kakor hlapec. Že zopet so se pretepali, potem pa bodo hodili tod okrog žandarji, kakor da imam za posle same razbojnike. Le glej me debelo, saj vem, da bi mu najraje zlezla pod kamižolo, pa se boš še kesala. Pretepač je in nič drugega, potem pa se zlodej še smeji, ko mi napravi škodo.“

„Pusti, pusti hlapca in ročico, kaj boš rohnel, pa stopi rajši v izbo, da prebereš, kar pišejo Koširjevi.“

Zdaj pa je postal Merčon naenkrat bolj miren.

„Koširjevi pišejo? Oho! Daj, stopi tjale h kozolcu, Mina,“ se je obrnil proti dekli — „in vzemi pri vozu ročico, da pripeljejo domov, kar smo naložili.“

Takoj nato pa je stopil za ženo v izbo in sedel k mizi, na kateri je še vedno ležalo razprto pismo. Žena ga je gledala pazno, gospodar Merčon pa tudi skoro ni zganil s trepalnicami, le zdaj-pazdaj jo raztegnil ustnice, kakor da mu kaj ne ugaja.

Dasi je imel že čez šestdeset let, je čital vendar še brez naočnikov in tudi drugače je bil Merčon še precej zastaven in krepak. Lasje so mu sicer že močno osiveli, a v gladko obrito lice je bil zdrave in zagorele polti, ne kakor Merčonka, dasi pet let mlajša od njega, na videz vendar mnogo starejša. Lice se ji je gubančilo in hrbet se ji je že upognil.

„Saj pravim, da gre človeku vedno vse narobe," je dejal naposled Merčon, ko je prečital pismo.

„Zakaj?" je skrbno poprašala Merčonka in sedla k njemu, da ga bolje sliši.

Merčon je gledal predse in čelo se mu je pomračilo, obraz se mu je zožil v nezadovoljne gube, z ustnicami pa je zmigaval kakor vedno, kadar je premišljeval kake težke misli.

„No, govori vendar!" ga je opomnila žena, ki je same nestrpnosti stresala s koleni — „kaj pa so pisali tako čudnega?"

„Kaj čudnega," ji je odvrnil — „ampak sitnost je sedaj, kje vzeti še eno sobo? Letos pride namreč z njima tudi Koširkina sestra. Seveda oni mislijo še tretjo manjšo soho, to sva pa pripravila za Janka, ki pride tudi te dni, mogoče celo prej nego Koširjevi."

„Sestra, praviš? Kaj ne more spati v njuni sobi, ali pa naj postavijo še eno posteljo v prvo sobo, pa je vsa skrb pri kraju."

„Saj veš, kaj je gospoda! Kakor si izmisli, tako mora biti, pa konec besedi. Poglej ga, ki je bil rojen pod to streho, pa ti noče več v gornjico; pa saj njemu ne zamerim, učenja ima gotovo dovolj in tam bi bilo bolj mirno, ko bi ne bilo teh; tako pa ne vem, kako bo kaj zadovoljen. Če mu ne bo ugajalo, se itak lahko preseli tu gori, kadar hoče. Samo to me skrbi, kako bi dal Koširjevim še eno sobo, ko je nimam. Vrag, pozimi ti stoji hiša skoro prazna, zdaj pa bo še kmalu premajhna. Kako bi se naredilo, kaj misliš?"

Merčonka je premišljevala sicer na vse mogoče načine, pa ni vedela nasvetovati nič pametnega; naposled pa jo je Merčon uganil sam.

„Takole bo in nič drugače," je dejal in potrkal s kazalcem po mizi. „Učiteljica je najela samo eno sobo; tisti kovčeg in različne zaboje, ki jih ima v drugi sobi, pa lahko spravi pod streho, pa je soba prazna. Koširjevi bodo gotovo hoteli stanovati skupaj in tako imajo lahko vse tri zgornje sobe, za Janka pa pripravimo spodaj, pa je vse v redu."

Koširki se je sicer poznalo na obrazu, da bi rada nekaj pripomnila, kar bi gotovo tudi storila, da ni Merčon tisti hip dostavil:

„Sicer pa je učiteljica tukaj itak samo še par dni; ko bo šola končana, gotovo odide v mesto, kakor lansko leto in je ne bo do jeseni. — Zdaj pa se le obrni in stopi doli, da vse pripraviš in osnažiš; ko opravimo na travniku, pridem tudi jaz."

Nato je Merčon vstal in počasi odšel, Merčonka pa je hitela spravljat pismo za staro ogledalo, na kar je tudi ona izginila v vežo.

II.

Dasi Zapotok ni bila ravno tako majhna vas, je vendar krčmaril v Zapotoku samo krčmar Perhavec, pa še ta si je moral krajšati ob delavnikih svoj dolgi čas, kakor je vedel in znal. Zato ni prav nič čudno, da je mož nekoliko zadremal in ni slišal, ko sta vstopila Merčon in zapotoški učitelj Možina, ki pa sta bila tako usmiljena in potrpežljiva, da ga nista budila iz spanja, ampak mirno sedla za prvo mizo in nadaljevala svoj živahni razgovor.

„Torej mislite, da ostane letos tukaj?“ je mrmral Merčon in zvesto gledal učitelja, ki je bil videti skoro njegovih let, dasi je bil v resnici mnogo mlajši.

„Najbrže,“ mu je prikimal in se pogladil po svoji pleši — „vsaj tako nekako bi sodil iz njenih besed. Sicer se malo izve od te ženske, saj veste, kako je z njo, da je najrajša sama in nikomur dosti ne zaupa, zdaj pa je še posebno vsa čemerna in pobita, odkar ji je umrl stric.“

„Glejte, glejte,“ se je čudil Merčon — „v eni vasi živimo, v moji hiši stanuje, pa tega nisem vedel. Seveda, potem je že mogoče, da ostane tukaj, če nima nikogar več svojih, no, saj meni je vseeno, samo tako sem prašal, ker mislim pripraviti sobo poleg nje za Janka —“

„Oho, kdaj pa sta prišla?“ se je oglasil zdaj krčmar Perhavec in počasi dvignil svojo precej obsežno glavo, nato pa se prav tako počasi skobalil izza mize in odšel s pollitersko steklenico, ne da bi ju prašal, koliko in kaj bosta pila.

„Tretje leto bo že, odkar ga ni bilo, kaj ne,“ je zopet povzel učitelj. „Glejte, glejte, če pomislim takole nazaj, pa se mi res zazdi, da je bilo komaj lansko ali predlansko leto, ko je hodil še k meni v šolo, pa je že od tedaj nad dvanajst let. Hudirja, kar naenkrat bo po nas. Eh, kaj,“ je dodal in si natlačil pipo — „saj so za nami mladi; če pa človek premisli po drugi plati, smo pa tudi že marsikaj doživeli in pretrpeli.“

„O, marsikaj, marsikaj,“ mu je prikimal Merčon, kakor da se je spomnil kakega žalostnega dogodka. „Pa saj pravim, poglavitno je, da človek na smrtni postelji nima skrbi, kako se bo godilo otrokom po njegovi smrti in tega bom menda rešen, vi pa tudi, ker nobenega nimate.“

„Tisto pa tisto,“ mu je z nasmehom pritrdil učitelj. „Če premišljujem, kako je bilo nekdaj in kako je sedaj, se mi res nekako stoži, pa se vendar nič ne kesam, da se nisem drugič oženil. Sam

sem res, pa saj so drugi tudi. Poglejte jo učiteljico, pod milim Bogom nima nikogar svojih, pa vendar živi."

„Ampak recite, kar hočete," ga je prekinil Merčon — „zdrava pa ni ta punica. Oni dan sem jo gledal v cerkvi in takoj sem se spomnil svoje rajne matere, ki je bila zadnji čas prav tako bleda. In tista bledica jo je pobrala." —

Krčmar je postavil vino na mizo in ker je slišal samo zadnje Merčonove besede, ga je malo začudeno poprašal:

„Koga je pobralo?"

„O moji rajni materi pravim, da je bila na moč podobna naši učiteljici."

„Ne kvasi no neumnosti," ga je zavrnil krčmar. „Saj sem jo poznal kakor tebe. Tvoja mati bi še na smrtni postelji odtehtala tri take učiteljice!"

„Saj ne mislim tako," mu je razlagal Merčon — „jaz le pravim, da se je je prijela ob bolezni prav taka bledica."

„Kaj bi neki s tem! Prav taka je, kakor je bila prišla, niti za las se ni izpremenila; ta slabost pa je mestnim otrokom že kar v krvi. Saj pa tudi ni čudno! Kaj meniš, da ti sne, kakor se odraščenemu človeku spodobi? Prvo leto sem menil, da ji jed ni po volji, zdaj pa vidim, da je take sorte. Kolikor ji prinesem, toliko je preveč, pa jo siliva oba, jaz in gospod učitelj, kaj ne, pa je vse skupaj bob v steno. No, saj vidite drugod isto: Župnik in kaplan se gostita pri isti mizi, pa ju poglej, če sta si enaka. In s tvojo gospodo je ravno taka! Saj res," se je naenkrat domislil — „dopoldne mi je pravil Žgurjev Matijec, da že te dni pridejo. Kako, da so letos tako zgodnji?"

„To pa le prašaj koga drugega," mu je odvrnil Merčon — „jaz vem prav toliko kakor ti. Danes sem dobil pismo, da pridejo in pripraviti je treba, da mi ne bodo kaj oponašali in sitnarili."

„Oho, dobro se vam godi tukajle v senci, prav nič vam ni hudega," se je zarežal med vrati Žgurjev Matijec. „Ti Perhavec, daj, prinesi ga no še meni, da se malo ohladim. Tako sem ga potreben kakor grešnik pokore. Ni hudir, saj že deset let ni bilo take vročine kakor letos. Procesijo bo treba napraviti, da bo kaj moče, tako kakor tisto leto, ko smo se pehali gori k Sv. Ahacu. Gregov Peter, ki je umrl lansko leto, je nosil banderce. Gori na Kresišču, ravno pred Žolgarjevo bajto pa mu je zmanjkalo moči in sape, da jo je udrl kar naravnost k Žolgarju, ki je kuhal skrivaj tak tropinovec, da so ga pili vsi dacarji in žandarji, kar jih je hodilo tam

okrog. No, jaz poprimem banderce, stopam v tistih škornjih, ki sem jih prinesel seboj iz Mehike, in tako sem se potil, da mi je v čevljih zastajala voda. Molil sem in klel, kako bi ne! Gregov Peter je pil pri Žolgarju tropinovec, jaz pa naj nosim banderce, ko je bil vendar on dobil zato dve dvajsetici. No, pa sv. Ahac nas je uslišal; toliko je padlo dežja, da ga je bilo skoro preveč. Zato menim, da bi bilo treba tudi sedaj gori v hribe."

„Tebi je pač vseeno, naj bo že suša ali moča," ga je zavrnil Perhavec — „saj ti ne gre nič v škodo, ko ničesar nimaš; tistih pet pisem pa že razneseš vsak dan, pa naj že bo potem vreme tako ali tako."

To pa je bilo Žgurjevemu Matijcu nekoliko preveč.

„Ti Perhavec!" je skoro zakričal, „kar nič mi ne boš očital takih bahaških in zbadljivih! Kaj me briga, če imaš kaj pod palcem; neumen in neveden si pa bolj, ko tisti Kočevar, ki je šel z nami v Mehiko in si namazal ves život s smolnjakom, da bi mu svinec ne mogel do živega. No, če si res tako moder, kakor bi rad bil, pa preberi, kam je namenjeno tole pismo, ki mi ga je dal gospodar s Trna pred dobro uro, da ga oddam na pošti. Ampak ne samo tole pisanje, še nekaj drugega," in pri tem je vrgel Matijec na mizo tolar. „Vidiš, Perhavec, da ne bom pil na upanje!"

„Presneto mora imeti dosti denarja, da ga kar takole trosi," je pripomnil Merčon, kakor da mu darežljivost trnskega graščaka ni nič kaj po volji.

„Ima ga, ima," je prikimal Matijec — „več kakor deset Perhavcev ali pa še dvajset, če ne sto in vendar privošči človeku pošteno besedo. Tako sva se pogovorila, kakor da sva skupaj služila cesarja Maksimilijana."

„Beži no," ga je zopet zavrnil Perhavec — „kolikor vas je bilo v Mehiki, ste bili sami bojazljivci!"

„Seveda ti, ki si doma na čelešniku sedel, si bil pogumen in hud kakor sam Goljat."

„Eh, saj vemo, kako je bilo. Denar, ki si ga dobil, ta ti je dišal, hlačice pa so se ti tresle kakor tistikrat, ko si v decembru čakal Zagorjanovo Anko gori pod hribom do polnoči, ona je pa z rajnim Mihelcem sedela prav pri tejle mizi in pripovedovala na dolgo in široko, kako si strašno učen in pameten, da stojiš in čakaš v snegu kakor za pokoro."

Matijcu je pokrila lice rdečica, jezno je udaril z nogo ob tla in ko je videl, da se mu smejeta tudi Merčon in učitelj, je zapretil Perhavcu s pestjo:

„Že vem, da imaš jezik kakor peklenšček,“ je rohnel nad krčmarjem — „ampak o meni jih ne boš izvijal kar takole iz trte. Kdaj sem stal zaradi tiste babure v snegu? Le to mi povej in dokaži!“

Perhavec, ki je bil menda uvidel, da Matijec ne razume šale, je natočil poln kozarec in mu ga ponudil. „Na pij, kaj boš tolkel in razbijal. Pozabljiv si, pozabljiv, pa se več ne spomniš.“

„Ali je pa imela Zagorjanova Anka takrat koga drugega v mislih,“ je dodal učitelj, da bi napravil konec temu prerekanju. Toda Matijec je klical za priče še vedno vse žive in mrtve in stvar naposled zasukal nekako tako, kakor bi se bil Perhavec svoje dni nekoliko preveč zanimal za Zagorjanovo Anko, kar pa Perhavcu seveda tudi ni bilo po volji. In bogve, kako bi se bila še zbesedičila in sprla, da ni tisti hip Merčon silno iztegnil svojega vratu in pokazal skozi okno na gosposkega starca, ki je počasi korakal po okrajni cesti, zdaj in zdaj nekoliko povzdignil osivelo glavo, potem pa jo zopet sklonil na prsi in se pri vsakem koraku nekoliko upognil, da je bil videti še starejši nego je bil v resnici. Na glavi je imel širokokrajni slamnik, črna suknja pa mu je segala do kolen in je nerodno visela na njegovem suhem telesu. Ko je prišel do nove Merčonove hiše tik ob okrajni cesti, je nekoliko postal, pogledal gori v okna, potem pa zopet počasi nadaljeval svojo pot.

„Kaj ga je neki prineslo tod mimo,“ je prvi izpregovoril Perhavec — „saj ga že nisem videl od jeseni.“

„Saj sem dejal,“ je povzel zdaj Matijec popolnoma mirno — „da mi je komaj pred dobro uro oddal to pismo. Tam pri Zalokarjevem mlinu sem ga dohitel in mu voščil „dober dan“. Ko sem bil že nekoliko pred njim, pa zakašlja in pravi: „Hoj, vzemi seboj tole pismo!“ Potem pa je hodil vštric mene in marsikaj sva se pomenila, še o tebi Merčon, da veš!“

„O meni?“ se je Merčon nekoliko začudil. „Kaj pa sem vama bil jaz na poti?“

„O, nič hudega, nič slabega. Kaj meniš, da ne vem, kaj se sme in spodobi govoriti in povedati o poštenih ljudeh? Toliko sem dejal, da si razumen človek, še pri gospodi v čislih, posebno pri teh, ki hodijo na poletje k tebi v stanovanje.“

„No, pa napravi požirek, ko si tako medene govorice,“ mu je dejal Merčon in porinil predenj poln kozarec. Krčmar Perhavec pa je stopil za Matijčev hrbet in migal in mežikal na tako čudne in smešne načine, da bi postal Matijec gotovo takoj zopet slabe volje,

ko bi bil videl nagajivega krčmarja, pa je vneto nadaljeval: „Ko te tako in še drugače hvalim in samo lepo govorim o tebi, sem tudi omenil, da si dobil danes od Koširjevih pismo, v katerem ti sporočajo, da pridejo že te dni. Komaj sem dobro končal besedo, pa je trnski gospod tako čudno izpremenil svoj obraz, kakor da sem mu storil bogve kaj hudega. Prav nič ni rekel, samo v žep je segel in mi pomolil ta le tolar. Še enkrat me je črno pogledal, nato pa je zavil mimo križa in odmencal počasi čez travnik, meni pa ni hotelo v glavo, zakaj sem se mu bil naenkrat tako zameril. Premišljujem in mislim, naposled pa sem le tako uganil, da prevelike zamere menda vendar ni bilo, saj mi je dal srebrn tolar; le tiste besede o Koširjevi gospodi mu niso bile po volji in prav nič drugega!“

Krčmar Perhavec je nekaj časa molčal in gledal zdaj učitelja, zdaj zopet Merčona, a ker sta oba molčala, je skomignil z rameni in dejal nekako tiho:

„Tole, kar si sedaj povedal, bi ti pa skoro verjel, Matijec, čeravno vem, da je komaj vsaka deseta, ki jo poveš, resnična in prava!“

Matijec je že raztegnil ustnice, da bi povedal Perhavcu zopet kako osorno, ampak tistikrat je prikimal tudi učitelj, in pred tem je imel vendar nekoliko več strahu nego pred Perhavcem.

„Res je,“ je pritrdil učitelj. — „Tole čudo sem že lansko leto opazil, pa sem molčal. Nekaj je moralo priti navskriž med Koširjevimi in trnskim graščakom.“

Zdaj je izpregovoril krčmar Perhavec na vso moč in naznanil z nekim čudnim pogledom, da se je tudi on nečesa domislil.

„Vidite, kako je človek včasi kratkih misli. Zdaj se mi je zasvetilo, zakaj me je bil lansko jesen, ko sem kupoval od trnskega tiste hlode, vprašal, če Merčon še misli prodati svojo novo hišo. Prav gotovo jo je mislil kupiti, kaj menite?“

„S tem že ni nič,“ ga je zavrnil Merčon. „Ako bi kaj takega mislil, bi tudi storil; zakaj pa me ni nikoli poprašal, saj denarja ima dovolj. Mogoče je vedel za kakega kupca ali kaj takega, pa se je morda razdrlo ali bogve kako. Zase pa gotovo ni mislil kupiti, čemu neki, saj ima še v gradu polovico praznega.“

Perhavec je trdil svoje in nemara bi bil Merčona celo prepričal o resničnosti svoje trditve, da ni sredi najživahnejšega pogovora vstopila mati Merčonka in pričela moža precej glasno opominjati, da je treba stopiti doli v hišo in prenesti v spodnjo sobo opravo in kar je treba, kakor sta se dogovorila že dopoldne.

Merčon, ki je imel poleg drugih lepih čednosti tudi to dobro lastnost, da se ni rad prerekal s svojo ženo, je plačal in odšel.

„Lagal si Perhavec, ko si dejal, da sem stal do polnoči v snegu zaradi tiste Zagorjanove Anke; ampak če bi tudi bil, prav je, da ni prišla: nemara bi moral tudi jaz takole z njo iz krčme, sedaj pa mi ni treba. Ti Perhavec, kakor si ves lažnjiv in neumen, daj ga še pol litra, pa mir in basta z Mehiko!"

(Dalje prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

VIII.

„Nastavek -ьcь in -ьca se nikdar ne nahaja v krajevnih imenih." — Čuditi bi se moral človek taki nepremišljeni trditvi na debelo. Prav isto funkcijo, ki jo ta sufiks opravlja sicer pri tvorbi samostalnikov sploh, opravlja lahko tudi pri krajnih imenih, vsaj krajna imena bistveno niso nič druzega kot sicer konkretni apelativniki. Če bi kdo trdil, da se končnica „-ost, -ota" v krajnih imenih nikdar ne nahaja, bi se nad tako trditvijo ne mogli prav posebno spotikati, ker v resnici porabljamo končnico „-ost, -ota" praviloma in večinoma le za tvorbo abstraktnih imen, dasiravno imajo nekatere tvorbe na „-ota" poleg prvotnega pomena abstraktnosti v drugi vrsti tudi od abstraktnosti na konkretne lokalne pojme preneseni pomen. Med te redke izjeme krajnih imen na „-ota" spadajo n. pr. samota (Einöde), pustota (Wüstenei), planota (Plateau), ravnota (Ebene), golota (kahle Fläche), strmota (steiler Abhang) itd. Strmota je v prvi vrsti strmost (die Steilheit, das Steilsein) kot abstrakten pojem in v drugi še le breg ali obronek, na katerem se ta lastnost, (namr. strmost) poočituje, t. j. strma reber (in concreto). Pustota je n. pr. zaselje pri Spodnji idriji in posamezna hiša pri Spodnji kanomlji, tedaj bivališče; nekdaj je pa pomenilo to ime isto, kar pusto polje, pust kraj, puščava iz abstraktnega pojma „pustota" = pustost (die Wüstheit). Pri nastavku -ьcь pa nikakor ne gre kaj takega trditi, češ da je ta nastavek od tvoritve lastnih (krajnih) imen izključen in le na tvoritev splošnih imen omejen, bodisi da izvršuje ta -ьcь funkcijo posubstantivljanja pridevnikov ali pa funkcijo manjšanja samostalnikov; oboje pri krajnih imenih prav tako lahko stopi v veljavo, kakor sicer pri drugih apelativnikih. Funkcijo posubstantivljanja vidimo na takihle primerih: cerov, dobov, rakitov

gozd = Cerovec, Dobovec, Rakitovec; vresnat t. j. z vresjem porasten grič je Vresnatec; kosmat t. j. z goščavo in grmovjem zarasten kraj je Kosmatec; logat okoliš, ki obsega mnogo logov, je Logatec i. t. d. — Funkcijo manjšanja pa opazujemo na takihle primerih: holm holmec, grad gradec, log ložec, vrh vršec i. t. d. —

Pri krajnih imenih ženskega spola sicer res prevladuje sufiks „-ica“ nad sufiksom „-ьca“ (Vondrák, Vergl. slav. Gramm. I, 467 -ьca meist von -ica verdrängt.), vendar zaradi tega ta sufiks „-ica“ še ni absolutni samovladec in edini formant ali obrazovatelj krajnih imen te vrste. Brez spotikljaja in brez ozkosrčnih pomiselkov pišimo še dalje „Rébrca, Vésca,“ ne pa Rébrica, Vésica, kakor to zahtevajo takozvani „ikavci brez izjeme“ ali pregoreči pospeševatelji polnoglasnega **i** v sufiksih, — kajti proti oblikam „Rébrca, Vésca“ nima niti slovnica niti ortoepija prav nobene pritožbe. Nasprotno! Ravno ortoepija odločno odklanja vsako uniformiranje na „**-ica**“ za vse tiste slučaje, kjer „**-ica**“ nima naglasa, ter priporoča obrazovanje krajnih imen na „-ь**ca**“ (oziroma „-ca“). Dasiravno imamo torej v Pleteršnikovem slovarju (II. 749) samo v a s í c a (Dörflein) brez *v a s c a, vendar to še ni polnoveljaven dokaz p r o t i narodnim oblikam koroščine. Narodne izreke dostojna in pravilna je manjšalnica „vasca“ prav tako, kakor tudi kadca, klopca, kletca (kelderc), lučca, mišca, vrvca (v poljanščini r o v c a), ščetca, ušca, sókrvca (v poljanščini s ó k r o v c a, die Lymphe), zverca, živalca i. t. d. — Če najdemo torej v knjigah tudi oblike: vasíca, klopíca, ščetíca, ušíca, živalica i. t. d., dobimo ob enem tudi vtis, da so te oblike po zveriženi analogiji po a-deblih potvorjene manjšalnice. Le pomislimo sorazmerje: postelj, -i, f., demin. pósteljca; post[e]lja, -e, f., demin. póst[e]ljica; molitev molitevca, molitva molitvica i. t. d., pa priznajmo ob enem, da narodni izreki bolj ugajajo oblike na -ь**ca**“, nego one na „**-ica**“, da kakor je pravilno o v c a (lat. ovis), tako tudi pravilno pravimo: podkevca, redkevca, krav’ca, trav’ca, gláv’ca, pa glavíca. Tedaj tudi v tistih slučajih, ko sicer pišemo, -ica“, pa te končnice ne naglašamo, zahteva ortoepija izreko brez i.

Straníca je stran’na deska (стра́ньница). Bŕnca, (Fürnitz) pri Podkloštru je menda Bŕьnьnica ali Brьnьnьca (Lettengrube). Beseda ta je že v stari dobi imela po ortoepiji sufiks „-ьca“ z nepoudarjenim poluglasniškim začetkom, kakor to dokazujejo listinske oblike iz enajstega do trinajstega stoletja: Furnüz, F u r n z poleg Furniz, Forniz (Jaksch, Monumenta IV, 2, 871.). Gemeindelexikon popolnoma pravilno piše Zgornja vesca in Vrhnja vesca za Oberdörfl in

Spodnja vesca za Niederdörfl, prav tako kakor Korošci pravilno govore „vesca“ (Mikl. Vergl. Gramm. II, 315: „als secundäres suffix bildet -ьca deminutiva aus femin. ь-themen“ — no! vьsь je pa feminin'na osnova na -ь!) Zanimivo je to, da med krajnimi imeni na Kranjskem in Štajerskem v tem slučaju ne rabimo deminutivnih oblik, niti pravilnega vasca, niti potvorjenega vasíca, ampak le Mala vas ali Mala ves, ker tvori nasprotje z imenom „Vélika vas“. —

Zakaj bi morali pisati Lesice trozložno, nam noče iti prav v glavo, ker pogrešamo etimologične razlage imena, in najnaravneje se nam v tem slučaju po pravici zdi, da zapišemo ime tako, kakor ga prosti narod v resnici izgovarja. Narod pa pravi le „v Lésce, v Léscah, iz Lésĕc“ oziroma „v Lescè, v Lescàh, iz Lesèc“. Vondrák sicer (Vergl. slav. Gramm. I, 467) pravi: -ьca ist verhältnismäßig selten, da es meist von -ica verdrängt wurde“. Primeri Mikl. Lex palaeosl. 1031: оубоиьца pa Plet. II, 706 ubojíca, — in Mikl. Lex palaeosl. 974: сѣчьць qui secat — in сѣчьца carnifex. — K tej Vondrakovi opombi pa mislim da lahko opomnimo, da je to izpodrivanje (v slovenščini vsaj!) precej prisiljeno in nenaravno, ker izvečine nasprotuje prostonarodni izreki, da je bolj na takozvani historični ortografiji nego na naravni ortoepiji osnovano, kajti knjižni razvoj se je vedno bolj držal črke nego pa glasu in izreke, dasiravno bi si človek mislil, da je pravopis tem popolnejši, čim tesneje se prilega splošni prostonarodni izreki. Prešeren je torej po mojem mnenju ne samo zaradi ritma, ampak tudi sicer samoobsebi pravilno pisal „Stoji Moravski trg Lescè.“ — Da je po historični ortografiji namesto Lavrca, Ošenca, Pišenca pravilno Lávríca, Olšnica, Pišnica, temu ne bo nihče oporekal, ako se ravnamo po sorazmerju (Lavra: Lavrica = mavra: mavrica [Regenbogen], dasi tudi to izgovarjamo „mavrca“); ako dalje suponiramo, da je Olšnica (Erlenbach) kakor n. pr. Léšnica (Haselbach), da je dalje Pišnica iz pridevnika pišen pišna pišno i. t. d., če tudi temu pridevniku ne vemo izvira (etimologije). Prostonarodno pravorečje pa nič ne protestira proti pisavi Lavrca, Ošenca, Pišenca. — Da naj se pisava kar le mogoče prilagoja izrekí, se mi vidi zelo opravičeno pravilo; da bi se pa ravnali po tistih modernih — širokih — za pišoče mase prikrojenih pravilih, ki nimajo nobene trdne znanstvene podlage, mojemu okusu vendar ne ugaja. Tako preširoko pravilo vidim jaz v trditvi, da nastavek „-č“ ne stoji nikdar neposredno za korenom, ki se vrši na soglasnik; vedno mora pred njim stati kak soglasnik (pisatelj je pač hotel zapisati „samoglasnik“, Carniola III, 210); po tem

pravilu da je napačna pisava Braslovče, Volavče, Moravče, pravilno da bi bilo le Braslovičе, Volaviče, Moraviče, češ to že jasno izpričuje nemška oblika „Moräutsch“ sè svojim preglasom. Nekaj ima ta preglas že izpričevalne moči, to se ne dá utajiti, dasiravno se vprašamo, kje je pa Woläutsch, kaj pa pravijo listinske oblike Vrazlautz za l. 1262, Fraslaus za l. 1278 i. t. d. (Zahn, Ortsnamenbuch 191.) — — Pa recimo, da velja zgoraj navedeno pravilo za te tri oblike v polni meri, vprašajmo le, kje imej tisti splošni, na široko potegnjeni „nikdar“ in „vedno“ svojo veljavo, če niti filologi-strokovnjaki morda vselej ne vedó, ali je končni „**-če**“ prosti nastavek (sufiks), ali je pa kako drugače nastal. — To je več ko verjetno, da bo preprost Slovenec (izobraženec sicer, pa ne ravno temeljit strokovnjak), če se ravna po zgoraj navedenem pravilu in pridejanih vzgledih, začel pisati: Humiče, Doliniče, Klaniče, Piskriče (v Doberlovaški občini na Koroškem). — Ravno tako bi morali po tem razslutem pravilu pisati Rafoliče, Vikeriče, Maroliče, Pirniče, Pokeriče (Poggersdorf v Celovškem okraju), Purkariče i. t. d. ne pomislivši na osebna imena Raghold, Wighard, Marolt, Bernhard, Bogehart, Burghard i. t. d. Pirniče res tudi najdeš i v leksikonu občin i v duhovniškem shematizmu, dasiravno bi bilo po mojem mnenju bolj pravilno Pirenče, prvič, ker priprosti narod jasno tako izgovarja, drugič pa, ker mislim, da se pravilno izvajaj to krajevno ime iz osebnega imena Pirent ali Pirnat, kar je nastalo iz Bernhart [t. j. trden in močan kot medved], ker v besedah, ki imajo v dveh zaporednih zlogih r, en r kaj rad izpade, n. pr. Köder iz Kerder, Glaner iz Glarner, Attelrie iz Artillerie, madra iz Marder, boštnar iz Forstner, Burket iz Burghart i. t. d., tako tudi Bernet ali Pirent iz Bernhart. Glede preglaševanja na „i“ v besedi Pirent lahko primerjamo pirkeljc (Börtel, pasec, obrobek), Vird (Werd) kirzngrad (raven ko sveča) itd. — Kakor torej pravimo Marolč (Maroltov) hlapec, Ruperč (Rupertov) vrh, Viranč (Virantov) konj i. t. d. tako pravimo tudi Pirenče ali Pirentove vasi ali naselbine (njive, ravnine, poljane) Purkarča ali Purkartova posestva (zemljišča, sela ali selišča) ali s kratka Pirenče, Purkarče, Raholče, Pokerče, Vikerče i. t. d.

Kjer torej ne vemo jasne etimologične razlage krajnega imena in jasnih razlogov za „-iče“, se ne bomo ozirali na novotarsko zahtevo, da je pisati „-iče“, ampak bomo po stari metodi pisali n. pr. Dvorče (Wertschach), Šmihalče (Michelhofen), Poklanče (Poglantschach), Labinče (Labientschach), Smerče (Emersdorf), Borče (Förk), Sovče (Seltschach) i. t. d., ne pa Dvoriče, Šmihaliče, Pokla-

niče, Labiniče, Smeriče, Boriče, Soviče i. t. d., ker se z dosedanjo pisavo še najbolj prilagojamo ljudski izreki, ki nam mora biti, zlasti kadar drugi odločilni momenti odpovedó, glede pravopisa v prvi vrsti merodajna. Po nemški obliki krajnega imena Sovče, namreč po obliki Seltschach lahko sklepamo, da mu služi za podlago menda deminutivum od selo (vicus) t. j. selce (сельце, n. viculus) s poluglasnikom v staroslovenščini, kteri poluglasnik pa v novi slovenščini v sosedstvu takih konsonantov, ki so zmožni prevzeti funkcijo sonantov, brez sledu izgine. Tako n. pr. res da pišemo: ískrica, Bístrica, Kókrica itd., izgovarjamo pa le: ískrca, Bístrca, Kókrca, niti ne ískrьca, Bístrьca, Kókrьca, to se pravi: poluglasnik pred „-ca“ je popolnoma zatopljen, ker je njegovo funkcijo prevzel predidoči „sonantni r“. Poluglasniki dajo jeziku neko sesekljanost, ki se z nepretrganostjo govornega toka nič prav ne ujema, zaradi tega se je pa v živem govoru že zgodaj pojavila dvojna težnja, ali da se poluglasnik popolnoma izgubi (zator ali izgibel poluglasnika, Schwund des Halbvokals), ali pa, da se izpopolni v polnoglasen samoglasnik (vokalizacija), — to dvoje se pa vrši pod vplivom naglasa, tako namreč, da dovede breznaglasnost navadno do popolne izgibeli, naglašenost pa do popolne vokalizacije. Ker se je v imenu Selьčane izvršila popolna izgibel poluglasnika, je ob enem nastala možnost, da se predstoječi „l“ velarizira in da iz Selče dobimo Sevče oziroma Sòvče. Če bi se bila v tem imenu nagnila izpremember na stran vokalizacije, bi se po mojem mnenju pred jasnim „i“ ne bila mogla izvršiti velarizacija l^a̲ in ime bi se ne glasilo Seviče, ampak Seliče (Prim. priimka Ka*v*čnik in Ka*l*íšnik ali krajni imeni Do*l*e ín Do*v*sko).

Kteri zahtevajo pisavo Brásloviče, Góreniče, Kótoriče, Plétroviče i. t. d., tisti bi z ozirom na pravorečje tudi ne smeli pozabiti na težave, ki jih dela akcentologija. Znano je namreč, da naglas ne more stati na četrtem zlogu od konca nazaj, da bi prišli na en naglašen zlog kar trije breznaglasni (⏊⏑⏑⏑), ter da mora v takem slučaju predzadnji ali zadnji zlog imeti še svoj podružni akcent (⏊⏑⏑́⏑ ali ⏊⏑⏑⏑́), kajti naglaševanje na predpredzadnjem zlogu, da prideta na en naglašen zlog še dva breznaglašena (⏊⏑⏑), to je še mogoče, dalje od konca nazaj se pa naglas brez podpore podružnega akcenta pri naravni in neprisiljeni govorici ne dá premakniti. Če privzamemo torej k prvotnemu še podružni naglas na pomoč, kakor naravna izreka zahteva, kmalu ne bomo jasno čutili, kteri je prvotni, kteri podružni, pa bomo morda začeli druzega krepkeje izražati in izgovarjati Goreníče, Kotoríče — s tem je pa pravilno

stališče že premaknjeno; to se tem laže zgodi, ker je na tem novem stališču dovolj vsporednic n. pr. Goríče, Melvíče, Sušovíče, Pertíče, Obíče, Tibíče i. t. d. — Na tem novem stališču nas pa že začne mikati razlaga „kotoríči“ (homines rixosi). — Živi jezik se tudi res temu podružnemu akcentu prav rad izogne pa si drugače pomaga proti naglaševanju četrtega zloga od zadnjega konca, — on namreč predzadnji zlog eliminira, če je tudi ta morda imel še kako malo etimologično zaslombo, samo da je bil brez naglasa. Ker je pa v vseh dvomnih slučajih po geslu „in dubiis libertas!“ živi narodni govorici dajati prednost pred problematičnimi trditvami slovničarjev, nam bo najbolj kazalo, da prilagodimo pisavo takih krajnih imen ljudski izreki ter pišemo Smerče, Górenče, Kótorče, Pletrovče itd. — Če pa kdo hoče, da naj pišemo tudi ta imena na „-iče“, nam mora opravičenost te svoje zahteve z jasnimi razlogi tako raztolmačiti, da bomo tudi **mi** o tej opravičenosti prepričani, — toda izrazi „jasno, očividno, brezdvomno“ med tehtne razloge in dokazila še ne spadajo.

Ig. Gruden:

Pesem o lepi Vidi.

Bela jadra so razpeta,
v ognju ves plamti zapad,
tvoja lica so razgreta,
v tvojem srcu je pomlad.

Vida, morje! Slišiš morje,
ki pozdravlja te in vabi?
V ognju vidiš vse obzorje?
Pridi, Vida, in pozabi!

In za morjem — tam pomlad je,
Vida, tam pomlad je večna;
za obzorjem — tam tvoj grad je,
v njem bo lepa Vida srečna. —

In zaklicalo je morje,
in zavabilo obzorje:
lepa Vida v dalj je zrla,
zrla, hrepenenja mrla.

Iv. Ribičič:

Spoznanje.

Nekega jesenskega jutra je bilo, ko se je napotil pravnik Mirko v veliko primorsko mesto, da pokaže svoje znanje v praktičnosti. Istega dne proti večeru je bilo, ko se je odločil za sobico v petem nadstropju, z razgledom na morje, opremljeno z belim pohištvom, zračno, ceno, kakor nikjer v vsem mestu. Plačal je najemnino ter sedel ves truden k oknu, da si vzame svoj delež teh sobnih ugodnosti in se naužije morskega zraku.

Tanki prameni zahajajočega solnca so se vsuli v sobo, da so se stisnile sence v kot. Tam daleč pa je zakrvavelo veliko solnce in se bližalo morju. Bil je eden tistih veličastnih južnih zahodov, ko se vnamejo oblaki in se vzravnajo vsi proti solncu, ko se umirita morje in zrak, čakajoča, da prestane svetloba svoje umiranje . . .

Ko je minil boj, ko je izginil zadnji žarek trepetajoč, se je oddahnil zrak in se oddahnil Mirko. Sedel je, si podprl glavo in zasanjal tja v mrak.

Mirko je imel vse svetopisemske dobre in zemeljske slabe lastnosti; zato je bil tudi sanjač. Neštetokral je že bil začarani princ na ponosnem belcu, s svetlim mečem v roki, ves v škrlatu in žvenketajočem zlatu, v boju z deveteroglavim zmajem, — vsakokrat ga je vzbudila očetova močna dlan:

„Kaj gledaš tako bedasto v svet, tepec!“ A bolečine so prešle in sanje so se z leti množile.

Leta so se množila in sanje z njimi. Neštetokrat je zasanjal o svojem narodu, kako se mu klanja ves svet, kako mu drugi narodi priznavajo prvenstvo, kako se je otresel jarma, kako se je s slehernim dnem bolj veselil zdravja in bogastva. Če ga je v bolnih urah zalotila resnica, se je je otresel siloma in jo porabil v delu, ki so mu ga narekovale sanje.

Budil je vas in jo rotil, naj se zave svoje moči in svojega zdravja. Ni ga vzdramil smeh vasi, niso ga vzdramile vaške krepke pesti in ni ga vzdramila nedeljska pridiga. Sanjal je dalje, zakaj bil je velik idealist. Ljubil je svoj rod, kakor Kristus svojega bližnjega. Nikdar se ni bil pregrešil proti njemu, nikdar ga ni bil zatajil. Kaj zato, da ga je geslo „svoji k svojim“, za drag denar slabo oblačilo, slabo preskrbovalo z obuvali, slabo brilo, slabo in zad-

njemu postreglo v kavarni in gostilni. Kaj za to! Le trdovratnejši je postal, še trdnejši, kajti: „Pride čas“, si je dejal.

Tako se je zgodilo, da je ostalo njegovo srce, srce otroka, neranjeno; tako se je zgodilo, da ni razumel one gorkote, ki se mu je zlila iz srca vse po udih, kadarkoli ga je pogledalo žensko oko, kakor tisto žejno solnce, ki je ravnokar zašlo.

Tako je premišljeval Mirko pri oknu, zakaj to je bila ena njegovih bolnih ur, ko je razstavljal svojo lastno dušo.

Še bi se zabaval, da ga ni predramilo trkanje na vrata.

Ozrl se je začuden. Pa še predno je mogel izustiti običajni „naprej“, so se odprla vrata in v sobo se je zlila svetloba luči, da ga je zaskelelo v oči.

„Dober večer,“ je dejal ženski glas, ki mu je Mirko hitro preštel leta in z začudenjem opazil, da jih je malo.

„Dober večer,“ je odgovoril krepko in pogledal. Če bi bil prej pogledal, bi bil izgubil odzdrav mnogo na kreposti, kajti Mirko je začutil, kako mu je splavala gorkota po žilah, kako je stresla vsako mišico v svoji hitrosti.

„Ali naj zaprem okna?“ je vprašala s smehljajem.

Iskal je duhovitosti, pa je zinil nerodno:

„Prosim!“ — in že ga je bilo sram nerodnosti. Gledal je za njo, kako se je skozi tenko, ohlapno obleko zazibala v bokih, kako se je zaigral hlad z njenimi lasmi, kako je vzdignila skrbno negovano roko z jamico v komolcu in nanovo začutil, kako mu plava gorkota po vseh žilah.

„Najbrže domača hči,“ je vprašal negotovo, hoteč pretrgati molk.

„Da! Lili!“ je odgovorila in se obrnila od okna.

„Ali vam smem delati družbo?“ je vprašala in poglobila svoje razkošno telo v mal fotelj.

„Kako vam ugaja pri nas? Vi niste iz tega kraja?“ je še dodala in objela z rokama prekrižano nogo, da se je za hip zazibala vsa majhna in lepa in da se je zablestel bel vrat.

„Nisem,“ je dejal Mirko vesel, da je našel predmet.

„Nisem,“ je ponovil in poškilil na nogo in vrat. „A ugaja mi zelo! Kakor ustvarjena je zame tale sobica. Ta razgled, ta višina! Če pogledam skozi okno in vidim ljudi, vse tako majhne, tako tihe, kako gredo neslišno svojo pot, se mi zdi, kakor bi jih gledal v pravljici. Ali ste že videli ljudi v pravljici? Vsi hodijo neslišno, vsi so majhni, vsi govore brez glasu . . .“

„Kako lepo govorite,“ je dejala ona in ga pogledala.

„Kakor tisto žejno solnce," je zašepetalo v Mirku.

„Jaz še nisem nikdar mislila tako," je nadaljevala. „Kadarkoli sem pogledala doli na ljudi, sem jih videla vedno vse take, kakor so, kakor živijo, pošteno ali nepošteno, vsi samo zaradi kruha, če le mogoče belega."

„Samo? Kje pa ostane duša? Kje ideali, gospodična, ki spremljajo človeka vedno in povsod?"

„Ideali? Ali ste bili že kdaj lačni, gospod — gospod . . ."

„Imenujte me Mirko!"

„Ali ste bili že kdaj lačni, gospod Mirko?"

„Bil!"

„No?"

„A ideali me niso zapustili. Glad ni vplival na dušo!"

„Čudno! Morda je tam zunaj drugače. Ko ste stopili v to mesto, bi bili morali otepsti tisto zlo, kakor prah s čevljev! Ali imate cigareto?"

„Izvolite," je dejal in segel v žep.

„Tako mlada gospodična, tako lepa in tako — staro govorite! Na vašem mestu bi sanjal o princu, ki pride, gotovo pride —"

„O joj, princ, princ! Koliko jih je že prišlo, dragi moj gospod Mirko, a ostal ni nobeden," se je zasmejala Lili in mu zamižala skozi dim.

V Mirku je zajokalo.

„Nekaj vas teži, gospodična, tiha bol — morda ljubezen?"

„Ne, ne! Ljubezen me ne teži — nasprotno!"

„Pa vendar . . ."

„Nič vendar! Življenje poznam in ono pozna mene. Greva si na roko, to je vse."

„Tako mlada! Kaj bo šele —"

„Ko bom stara, kaj ne? Sicer je še veliko vprašanje, če bom sploh stara!"

„Tudi take misli imate?"

„Kakšne?"

„Kakor bi se bili že naveličali, kakor —"

„Oh, kaj še! Samomor? Pojdite, pojdite! Ne to me pa res še ne mika. Tudi tako originalen ne, kakršnega si je izmislil eden mojih princev. Čujte, povem vam ga: Obesil bi se, je dejal, ker je bolj poceni. Tako bi se obesil, da bi ukazal obrazu, naj pokaže tisto prezirljivo črto od nosnic do ust. Dalje bi si kupil pipo, eno tistih kratkih, angleških. Med zobmi bi jo moral tiščati — bi že tako

napravil, da bi ne zdrknila, končno bi vtaknil roki v žep in tako bi visel. Kdor bi me videl, bi vedel, zakaj sem se obesil . . .

„Kaj pravite? Seveda živi še danes. Lep fant je ta princ in še mlad, zelo mlad. Vidite, to so velikomestni ideali!“

Izpreletelo ga je mrzlo. „Nekaj jo teži,“ si je dejal in še lepša se mu je zdela. Prijel jo je za roko in zašepetal:

„Ni mogoče, ni mogoče, tako mlada, tako lepa in brez sanj, brez hrepenenj!“

Zasmejala se je veselo in ga objela okoli vratu.

„Ne brez, ne brez! Vidite, danes sanjam, hrepenim po oni bluzi, ki sem jo videla v neki izložbi. Pa kaj, ko so same sanje! Kaj, če je mati vdova, brez zaslužka, jaz pa —“

„Vi pa.“

„Jaz?“ je dejala šepetajoč in ga napol meže prižela nase. „Jaz čakam princa, ki me bo imel tako rad, da mi jo kupi.“ —

Mehka omotica se ga je bila oklenila in mu skrila vse misli.

Pa se je zgodilo, da je izginila omotica, da so se vzravnale misli.

Od tam daleč nekje, so se vzbudili žalujoči glasovi harmonike. Mirko se je otresel objema in stopil k oknu ter poslušal skozi šipe. Razprostrla se je pred njim domača vas tiha in mirna. Zagledal je v duhu godca, naslonjenega ob zid, s sklonjeno glavo nizko do harmonike. In tam daleč je zaukal vasovalec dolgo in zategnjeno...

Hipoma je utihnila harmonika in Mirko se je okrenil. Začuden je pogledal v prazen fotelj. Skozi šibko steno je začul pridušeno govorjenje in tanek smeh. V slutnji je pritisnil uho na steno in poslušal. Razločil je Lilin smeh in debelejši gospodinjin glas.

„Tak tepec!“

Pognalo ga je od stene. Stopil je k zrcalu in ko se nagledal, je siknil podobi v zrcalu:

„Tepec!“

In „tepec“ je odgovorila podoba.

Fran Albrecht:

Bratska pesem.

Bodi ponosen, brat,
brat — samotar,
kadar se duša napije ti
zlob in prevar!

Kadar ti duša prekolne, brat,
svet in ljudi:
tih, sam, ponosen
skrij vase oči!

Književna poročila

Dr. Fr. Detela, Tujski promet. Knezova knjižnica XIX. Izdala Slov. Matica 1912. 8⁰. 175 str.

Snov naši povesti je zajeta iz narodnogospodarskega življenja, to se pravi, ogrodje, na katero se naslanja dejanje, je take narave. Detela opisuje spočetje in rojstvo, rast in razne otroške bolezni mladega letovišča, ki ga je krstil — Žvarovlje. Pač le jezikovna kaprica, da z njo opraviči eksistenco etimologično navdihnjenega Rabiča, majorja v pokoju. Da ima povest nekako kritično ost proti raznim nezdravim gospodarskim podjetjem, ki potem rode edini sad, krize, ki se baš v naših dneh vrste kakor egiptovske nadloge, to moramo pisatelju šteti celo v zaslugo. Pač pa bi ne hotel hvaliti njegovega očetovsko-modrega konservativno-odklanjajočega stališča, s katerega zapleta vozel in razpleta tako, kakor da mladina in njeno delo — mora propasti. Zategadelj treba, da je oče nove ideje in organizator novega podjetja — študent, ki je na kol obesil svoje študije, ker je postal vsled očetove smrti gospodar precejšnjega imetja. In ta Ivan Korbin preveč nenadoma začuti v sebi poklic osrečevatelja in rešitelja svojega dobrega, pa revnega ljudstva, ki kaže tako resnično sočutje z njegovo izgubo. Ker sosed Gričar, ki ga ima za najpametnejšega v vasi, ne kaže niti najmanjšega zanimanja za njegove nove načrte, že spozna organizator, „kako visoko da stoji nad svojimi rojaki", ki jim manjka sploh „podjetnega duha". Svoji materi, ki ga svari pred nevarno podjetnostjo, pove, da smatra za dolžnost izobražencev, da delajo za splošno blaginjo z dobrimi zgledi. Kako bi mogel potem pravo pogoditi mladenič, ki ne sluša ne matere ne drugih starejših ljudi. „Z besedo in s pijačo je začel vnemati rojake za svoje načrte". Kako abotno, saj vendar ni kandidat za državno ali deželnozborski mandat! Še bolj naiven pri brezprimerni širokoustnosti pa je kot — graditelj, saj napravi načrt in proračun, kjer se zmoti samo za — polovico. Da je bilo to bridko razočaranje za vnetega mladeniča, to si lahko mislimo, teže pa, da bi bil na svetu podjetnik, ki bi hotel tako delo prevzeti in tako izročiti. Seveda se na ta način dejanje tem hitreje razvija: Korbin mora v — blato, v dolgove, ki ga bodo zadušili, to vemo že naprej, kakor pri slabi — igri. Pomoč bi seveda bila ženitev z denarno Gričarjevo Miciko, ali Ivan se obotavlja in spet noče ubogati matere. Tako se vozla nit med Korbini in Gričarji, ki sta glavna činitelja naše povesti. Ali brž nastopi še tretji element, ki so ga napovedovale že prve vrstice: kočarji Petani. Saj so brata Janeza pokopali isti dan, ko bogatega Korbina in njegovo kočo je podedoval Jože, ki je že 20 let na tujem, v Leobnu na Štajerskem. In baš tega Jožeta je usoda namenila, da ga Šmihelci in Žvarovljani kot prvega letoviščarja sprejemajo, da, tepo se zanj, misleč, da je kak milijonar. Sicer pa je ta Jože Petan v naši povesti res oseba, ki ji moramo izreči vse spoštovanje; ne samo, da ima dve zali hčeri, godni za možitev, Zefo in Cilo, ampak on vam je original nove vrste v naši knjigi: pravi tip, ki ga je rodila slovenska mati in zlikala tujina. Lastna hči ga je najboljše označila z besedami, da v gostilni vse ve, doma pa ničesar ne stori, dasi ima o sebi in svojih krojaških zmožnostih velike misli. Petan in njegovi dve hčeri sta v dvojnem oziru važni za našo povest. Prvič postane lepa Zefa privlačna natakarica v Korbinovem hotelu v Žvarovljah in pozneje celo Ivanova žena, ki ga tira najprvo vsled

ljubosumnosti v zakonski jarem, potem pa po svoji razsipnosti in svojem neumnem gospodstvu v gospodarski propad. Solidnejša Cila pa vname po daljšem kolebanju srce mlademu Gričarjevemu Andreju, ki mu je rešila celo življenje, ter postane slednjič tudi njegova žena in pridna gospodinja — torej dve prav različni sestri! Drugič povzroči zmeraj žejni Petan nekako komedijo zmešnjav med Korbinovo in Gričarjevo hišo s tem, da neopažen izmakne denar, ki ga je njegova nenadoma umrla sestra Urša pustila razmetanega po postelji; Gričarica in Korbinka pa sumita druga o drugi, da je izmaknila stotake. Baš ta, sicer ne neobhodno potrebni zapletljaj da Petanu priliko, da se izkaže kot nedosežen režiser med Cilo, Korbinko in Gričarko, dokler ga hči Zefa ne užene v kozji rog s tem, da ovadi afero o izginulem denarju, s čimer seveda najbolj osramoti tudi sebe. — Za tendenco povesti in tudi za končno razrešitev vozla važna oseba je tudi Lah Alesandro Strada, lesni trgovec, ki je sicer po pisateljevih besedah vsem simpatičen, ni pa očrtan tako krepko, da bi dobili o njem jasno sliko. Sicer pa je hotel Detela v tem Italijanu ustvariti pravega antipoda Ivanu Korbinu: kolikor manj simpatičen je morda po zunanjosti, toliko več gospodarskega talenta ima v sebi; zato se tudi ne čudimo, ko slišimo, da Strada vzame Gričarjevo Miciko in da stoji tam, kjer je nekdaj stal Korbinov hotel, velika žaga z napisom: Alesandro Strada & Gričar Andrej. Ivanov izrek, da manjka rojakom podjetnega duha in so zavoljo tega vsa večja podjetja v tujih rokah, velja torej le deloma, ker poleg podjetnosti treba še marsikaj, če hočemo, da gospodarstvo tudi uspeva. Jaz mislim: strokovne izobrazbe, treznosti in vztrajnosti. In če je pisatelj naše povesti s svojimi junaki, dasi jih ni vselej predočil tudi po notranji plati dovolj verjetne in žive, kar velja zlasti o Ivanu Korbinu, zanetil plamenček zdrave gospodarske misli, je dosegel precej in bi bil morda še več, da je tu in tam koncentriral dejanje in da se ni dal zapeljati po nebistvenih motivih.

Dr. Iv. Merhar.

Spisi Mišjákovega Julčka. IV. zvezek. Z 19 slikami. V Ljubljani 1912. 8⁰. 115 str. Cena 1 K 50 v.

Engelbert Gangl. Zbrani spisi za mladino. Tretji zvezek. Pripovedni spisi. Last in založba „Društva za zgradbo učiteljskega konvikta". V Ljubljani 1912. 8⁰. 86 str. Cena 1 K 50 v.

Število mladinskih spisov se silno hitro množi; tekom zadnjih dveh mesecev sta izšli zopet dve taki zbirki, obe v prid zgradbi učiteljskega konvikta. To je dobro znamenje: i da mladina veliko čita, ker se knjige te vrste tako hitro razpečavajo, i da pritekajo tako v društveno blagajnico lepi dohodki v prid hvalevrednemu podjetju. Vpraša pa se, ali je res vse primerno in vredno, da se objavi v taki zbirki; ali naša mladina res z užitkom čita take sladkobne stvarice; ali ji tako štivo budi zanimanje in širi obzorje?

Oglejmo si prvo zbirko! Sedem črtic obsega; snov jim je povzeta iz domačega življenja na kmetih, torej iz okolišev, otrokom povsem znanih. In dejanje — kako malo ga je v vseh črticah! „Zvesti pes" Sultan je neločljivi tovariš in spremljevalec male Francke; v šoli jo reši zapora, a ne more rešiti deklice, ko je padla v „umazano, studeno vodo, po dežju naraslo". Na Franckinem grobu pogine od žalosti — pes Sultan. Slika (str. 2) naj predstavlja deklico (!) Francko, jezdečo na psu, s sabljo v roki in s čako na glavi — kdo bi pripisoval našim kmečkim deklicam tako amazonsko naravo? — „Rompom-pom" je posiljena stvar, ki sta jo povzročila kliše na str. 15 in starinsko zamazana slika na str. 20. „Stara pesem"

je moralizujoča povest za prav male, ki še takih stvari ne bero. „Gospod Urban" bi pa brez besedila zabavneje učinkoval; zakaj tistih šest slik samih več pove kakor vse besedično mašilo — vzor prisiljenega pripovedovanja brez jedra in soli. „Naša Minka na Gorenjskem" naj uči ljubezen do matere; vse prav, če le ne bi bilo vse tako razblinjeno ko testo za opresne mlince. „Lahkoverni Tomaž", ki je „veroval v babjeverstvo", je dolga stvar, polna romantične neverjetnosti, dasi temelji na realnih tleh; dogodek patra Celestina, v osla preobraženega, spominja na Boccacciove vzorce; in kam spadajo štiri slike v tej Tomaževini? Praznih strani vendar ni treba polniti s pavlihovščinami. „Mojca iz Žabje luže" je pa naravnost zoprna stvar; tu je natančno popisana ženska-pijanka, ki se „v večji meri ni zavedala življenja kot gosenica (!)", ki je po vasi „vozila barko", ki je „z največjo slastjo lizala in srkala žganjeve (!) solzice vase, z zida, s tal — da se je le poznalo, da je še mokro . . ." Ubila je bila namreč „frakeljc poln žganja". Vsa pijana se zvija v krčih, „silno jo je peklo — kar za želodec (!) se je držala", dokler naposled ne „zaguzne". Fej, kako odurno in nagnusno zna pisatelj slikati pijano žensko! In končno ji ne privošči niti blagoslovljenega groba: „Kdor se s špiritom ukonča, se je sam umoril, torej je samomorilec". To je globokoumno modrovanje! Za Boga! Tako pisane povesti utegnejo zamoriti pri mladini ves dobri okus, kar ga sploh ima. Sploh se čuti, kakor da je ta nesrečna „Mojca" spisana pod neposrednimi vtiski ljubljanskega protialkoholnega shoda. — „Man merkt die Absicht — —" Tudi v jezikovnem oziru se da marsičemu prirekati: „bati se je, da se Antikrist *ne* prikaže" (66) — saj si ga ne želimo! — „besede so ga oživ*e*le" (81); „ga *gre iskat* en frakelj" (sc. žganja) (103, 104); *st*egovati roke (26). Kam zaidemo, če bomo pisali prislovne izraze kar zdržema: gorpadol, dannadan, topot (= to pot), neprevreč, toddoli, navsezgodaj, toinono, odzdajnaprej, sambogsigavedi itd.? To so za oko kakor latovske besede. —

Dokaj boljši so Ganglovi pripovedni spisi, bolj uglajenega in izbranega jezika, a preveč lirsko nadahnjeni, nekateri, n. pr. „Veselje mladih dni", „Sosedova Minica", „Za vasjo", so tako polni razmišljanja in čustvovanja, otrokom neumljivega in neprikladnega, da jih ne moremo šteti med „pripovedne" spise. Vseh vkup je 13 črtic; če bi bilo izbirati, bi mi odbrali le sledeče: „Grajski hlapec", „Ljubezen do bolne matere", „Kraljeva oporoka". Zadnja, „Kriste, usmili se!" pač ne more zadovoljiti mladinske radovednosti; pričakujemo zgodbo o nesrečni usodi Beraške vasi, pa najdemo le nekako elegijo o eni bedni družini v Beraški vasi. „Čudna žival" je čudno neverjetna dogodbica: kmečki otroci naj bi ne spoznali martinčka! To šegavo, nedolžno živalco naj bi vaška otročad smatrala za zmaja! Brihtnih otrok ne zanima otročarija, najsi tudi je Gaspari martinčka narisal v taki perspektivi, da presega po velikosti otroke. — Tudi Gangl daje prednost tistim zveriženkam, kakor n. pr.: naprejinnaprej, boljinbolj, vrhutega. Nâpak je: usteca (dual?) se zakrožita na smeh (str. 25).

Končno naj povemo nekaj splošnih misli o naši mladinski književnosti. Vse preveč je lirična in moralizujoča; motivi iz vsakdanjosti — sneženi mož, kepanje in drsanje, trganje marjetic in šmarnic, sekanje piruhov, pot v šolo in iz šole, pasje in mačje zgodbe itd. — se ponavljajo do zoprnosti. Kako malo najdemo v pripovedkah krepkega dejanja, kako malo je takih snovi, ki bi vnemale fantazijo, budile zanimanje in širile duševno obzorje otrok, ki jim nič bolj ne ugaja kakor čudovite zgodbe, resnične ali namišljene, dožitki slavnih mož, potopisi in poročila o odkritjih in znajdbah. Zakaj je postal Robinzon tako popularen, zakaj se je

mladina že pretirano navduševala za Karla Meya in razne „indijanarice", zakaj ji prijajo pripovedke iz „Tisoč in ene noči" in, če je že odrasla, zakaj čita s tolikim zanimanjem Jules Vernea? Ali ne bi ugodili naši mladini s prevodi Sven Hedina, Pearyja in Amundsena? To bi bila krepka dušna paša za naše dečke! Pa čemu tako daleč segati? Doli na Balkanu se vrše veliki bojni čini. Ce že nimamo pesnikov in novelistov, da bi nam iz pestrih motivov, ki jih nudi ona silna borba za narodne in verske ideale, peli epopeje in pisali povesti, naj bi vsaj naši mladinski pisatelji mnogolične dogodke, ki o njih poročajo domači in tuji listi, porabili za jedrnate črtice. Pred kratkim je izšla dr. Oražnova knjiga „Med ranjenimi srbskimi brati" — tam je hvaležnih motivov za povestice, ki bi slikale junaško borbo za človeške ideale. Dunajska „Zeit" je imela dne 13. febr. v listku dve črtici z bolgarskega bojišča; iz črtice „Oče in sin" bi bil spesnil naš Aškerc balado, a ni ga več med nami; novelistov in dramatikov pa nimamo, ki bi jih take snovi zanimale. Pred 35 leti smo imeli vsaj Stritarje, Gregorčiče, Pagliaruzzije, ki so se zavzemali za bedno „rajo", danes nimamo med našimi leposlovci — nikogar. Vsaj tisti, ki se čutijo sposobne in poklicane, da bogaté naše mladinsko slovstvo, naj bi posegli po snoveh, ki jih v obilici nudijo dogodki zunaj po svetu Domače je že vse tako obrano in izžeto, da se ne da več dosti zanimivega najti. Ponudite mladini, posebno dečkom, takega štiva, da se krepi v njih moška zavest in budi občudovanje junaških dejanj! Od same mlečne kaše ne dobe močnih zob.

Dostavek. Pričujoče poročilo je bilo že končano, ko nam je prišel v roke še V. zvezek „Spisov Mišjákovega Julčka" (str. 108; cena 1 K 50 v.) Vse tisto, kar smo zgoraj povedali splošnega o našem mladinskem slovstvu, velja tudi o tem zvezku. V posameznem gre izmed šesterih črtic prednost prvi, „Izgubljeni sin". Dasi snov ni nova — saj je le variacija znanega svetopisemskega vzorca — in dasi je bila slika na str. 14 že parkrat v drugih povestih porabljena, je pripovedovanje dokaj zanimivo in še dobro zasnovano. Druga povestica, „Lipetov panj", že peša; „Janko in Metka" nista zdaleka slična nemški inačici, „Zgodba o muciki in psičku" pa je docela jalova. Za nameček sta privrženi dve kratki narodni pripovedki; kratkoča je njiju prednost. — Kakšni so „kovani" biseri (49)? Zakaj „neizrečensko" lepo? „Domovgrede" in „kajpadane" sta novi zlepljenki. — Sicer je knjižica prav lično tiskana, a slabo vezana. *J. Wester.*

Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci. V Celovcu 1912. Samozaložba (Beljak, Koroško). V. 8 . 608 str. Cena broš. 10 K, vez. v izv. plat. 12 K 50 v.

Trunkova obsežna knjiga nam opisuje v prvih petih delih svet in ljudstvo držav Unije v zemljepisnem in zgodovinskem oziru; slika nam v jasnih obrisih amerikansko politično, socialno in gospodarsko življenje. Šesti del govori dovolj nepristransko v senčnih in solčnih straneh izseljevanja. Posebne važnosti in vrednosti pa sta sedmi in osmi del, posvečena Slovencem v Ameriki. Mnogo zanimivih podatkov o svojih rojakih najdemo tudi že v prejšnjih oddelkih, tu pa nam riše, deloma na podlagi lastnih opazovanj, njih verske razmere, domače življenje in duševni napredek v novi domovini. Sestava zgodovine slovenskih naselbin je bila seveda združena z mnogimi težkočami in je po mnenju pisateljevem „v marsičem pomanjkljiva", vendar je zbral, kar mu je bilo mogoče. — Vpletenih je nekaj daljših opisov, n. pr. opis Floride, po prirodi in zgodovini najzanimivejše amerikanske države (106), izprehodi po mestu Chicago (134), črtica o Indijancih (155), o Mormoncih (182) in dr. — Knjiga je zelo bogato in večinoma srečno ilustrirana; posebno ugajajo originalno zasnovane Vavpotičeve inicijalke. *P. N.*

Jan Rokyta, Prokop Rybař. Román české duše (Veršem). Psáno v letech 1905—1911. V Praze. Nakladatel F. Topič, 1913. 8⁰. 160 str. Cena 1 K 60 v.

Jan Rokyta, s pravim imenom Adolf Černý, ima širom slovanske zemlje mnogo znancev in prijateljev. V Pragi izdaja „Slovanský Přehled", ki združuje delavce na polju kulturne slovanske vzajemnosti. Dobra slovanska pesniška duša je Jan Rokyta. Izdal je od l. 1897. več zbirk: „Ko se dan nagiba . . .", „Luči in vešče", „Lilije s tvojih vrtov", „Bilje na dolih", „Videl sem dušo žene", „Za Kristom", „Vezi in peroti", „Zgradbe padajo", „Kraljestvo tihote in sprave". Ta dela kažejo Jana Rokyto kot pesnika. Prevodi in članki v „Slov. Přehledu" in drugih listih kažejo Adolfa Černega kot Slovana. Mnogo je prevajal tudi iz slovanskih literatur. S Kranjčevičem sta bila osebna prijatelja. Vse delo Ad. Černega zaključuje „Prokop Rybař". Kdor hoče razumeti ta „roman češke duše", mora poznati pesnika in življenje, iz katerega je izšel. Prokop Rybař je češki novodobni bojevnik, eden onih, ki so izšli iz naprednega gibanja l. 1890. Takrat se je začela nova, mlada generacija; mladina je želela novega, širšega obzorja: evropske kulturne, politične in socialne struje so zvabile češko mladino za seboj. Nastala je tako-imenovana Omladina; radikalni in revolucijonarni nazori so dobili svoje pristaše. Začel se je boj, ki so mu sledili nemiri leta 1897. in omladinski proces. V tej mladini je našel svoje odkrite čestilce Jan Hus in drugi bojevniki češke reformacije. Prava čista narodnost, brez fraz in laži, to je bil vzor. Proti tej mladini pa se je na drugi strani začela agitacija s klerikalizmom. Iz onih naprednih vrst je izšel — Prokop Rybař. Pesnik ga nam opisuje tako:

„Bil Prokop Rybař prej je teolog
in filozof in malo literat,
potem vzgojitelj mladih sinov ved,
sanjač brez konca in nemiren duh,
ki rad spremenil bi svetovni red,
in v duši se mogotcem vpiral je,
v življenju pa je bil pohleven, plah,
niti povedati ni znal na glas,
kar dušo je do dna razjedalo,
kar ga jezilo je, za kar je stiskal pest."

Prokop Rybař je bil sin organista, rastel je v tihem domačem zatišju, potem je šel v šole, postal je študent in — pesnik. Čarobni „Maj" ga je tako prevzel da je ob njem prvič začutil, da je pesnik. Potem je šel Prokop v teologijo, hotel je postati narodni duhovnik — toda v teologiji je videl laž in hinavščino. Prokop jo je nezadovoljen zapustil. Prišel je domov, in oče ga je sprejel očetovsko: „Pogledal ga je in v pogledih teh sta duši se sorodni srečali, v trenotku tem sta oče se in sin spoznala in sta razumela vse." S tem se je končalo prvo poglavje življenja. Potem je Prokop hotel postati vzgojitelj mladine — profesor. Vpisal se je na univerzo in kmalu dovršil študije. Postal je suplent, toda kako razočaranje! Profesorji na šoli so živeli brez vseh idealov. Ravnatelj je bil gospod iz stare šole. Vsa inteligenca je bila površna. V mestu je izhajal list: „Odmev domovine". Prokop je hotel novega, globokega življenja, zato je ustanovil list „Novi čas"; nastal je boj med starimi in mladimi. Med tem se je pojavil na šoli nov katehet, ki je začel drugače postopati, nego njegov prednik. Ravnatelj je poklical Prokopa k sebi in mu je povedal svoje mnenje. Prokop je spoznal, da ne spada v šolo,

kjer bi moral lagati. Delo in boj sta uničila njegovo zdravje; odšel se je zdravit. V teh težkih dneh je lepa sanja spremljala njegovo življenje. To je bila Eva. Ljubil jo je kot študent; ko je prišel v mesto kot suplent, jo je srečaval na sprehodih. Hodila je s teto. Seznanila sta se in sta čakala drug na drugega. Toda zdelo se je, da bo padla mlada ljubezen pod težo življenja. Eva spremlja v duhu njegov boj. Na letovišču, kjer se Prokop zdravi, se zopet srečata. Tu si šele pogledata globoko v dušo. Nekega jutra sta se njiju roki našli in sta odšla. Nad mestom solnce je ponosno vzhajalo, a skozi stari šumni drevored je v ranem svitu hodil srečni par. Prokop je postal urednik „Novega časa" in je hotel skupno z Evo nadaljevati boj za mladostne ideale v svojem rodnem mestu. Tja se je vrnil z Evo.

S tem se roman konča. Ne vem, zakaj mi je bilo tolikokrat tako mehko in toplo pri srcu, ko sem čital ta roman češke duše. Ali zato, ker je pisan tako iz srca, ali zato, ker sem ga tako razumel? — Po mojem mnenju je to ena najlepših knjig zadnje dobe. „Življenska tragika bojevnikov napredka in svobode sedanje dobe ni našla krasnejšega, umetniškega popisa, kakor je ta roman."

Dr. I. Lah.

Enciklopedija slavjanskoj filologii. — Izdanije otdělјenija russkago jazyka i slovesnosti imperatorskoj akademii nauk. Pod redakcijeju ord. akad. I. V. Jagiča. — Sanktpeterburg 1908. — Vypusk I., II., III., V. 2. in XII.

Od l. 1908. sem urejuje dvorni svetnik V. Jagić slavistično enciklopedijo, ki izhaja v Peterburgu na stroške filološko-literarnega oddelka „Carske ruske znanstvene akademije". V marsičem presega to velikansko delo podobne zbornike, n. pr. Paulov Grundriß der germanischen Philologie in Gröberjev za romansko filologijo.

I. zvezek (1910) ima malone 1000 strani ter vsebuje „Istorijo slavjanskoj filologii" izpod kompetentnega peresa V. Jagića, nestorja in prvaka živečih slavistov. Jasno in pregledno nam predočuje razvoj slovanske filologije od njenih početkov do naših dni. Posebno obsežna in važna so poglavja o Miklošiču (24 str.), Kopitarju (28 str.), Daničiću (8 str.), Vuku St. Karadžiću (36 str.), Buslajevu (9 str.), Hanki (11 str.), Vostokovu, Šafaříku, Sreznjevskem, Potebnji, Bogišiću, Veselovskem, Oblaku i. t. d. Jagić se je držal načela, da je pisal obširno samo o umrlih slavistih, o živečih navadno čitamo samo kratke omembe.

Leta 1909. je izšel 2. zvezek: Lubor Niederle, „Obozrěnije sovremennago slavjanstva" (160 str.) z dobrim zemljevidom slovanskih narodov. Po kratkem uvodu sledé poglavja o posameznih plemenih: Rusi, Poljaki in Kašubi, Lužiški Srbi, Čehi in Slovaki, Slovenci, Hrvati in Srbi, Bolgari, s posebnim oddelkom „Slavjane v Makedoniji". Zakaj ne šteje Malorusov za poseben narod, nam razlaga Niederle na str. 26. Slovencem je posvetil 9 strani. Tu beremo najprej zgodovinski uvod, nato so opisane zelo podrobno jezikovne meje, potem nam podaje statistiko (l. 1900: 1,449.780 Slovencev; všteti so tudi rojaki v Ameriki po Valjavčevih podatkih); nepotreben in nekoliko zmešan je odstavek o „diferencijaciji"; bibliografija je skoro kompletna. — To delo je Niederle objavil tudi v češkem jeziku („Slovanský svět", 1910), in ki ga je izdala Znanstvena knjižnica „Omladine" v pomnoženem slovenskem prevodu.

Tretji zvezek (1911) vsebuje tri razprave: Jagićevo o slov. „runah", Hardthausenovo o grškem črkopisu IX. in X. stoletja pa o razmerju med njim in cirilico in Jagićevo „Glagoličeskoje pismo". — V „Voprosu o

runah" razpravlja Jagić o raznih falzifikatih (t. zv. slovanskih runah) in o črtah, zarezah in rovaših. Znamenita je Jagićeva monografija o glagolici (str. 51—257); pridejanih je 36 tablic s 75 fotografskimi posnetki v glagolici pisanih rokopisov od najstarejših časov do XVII. stoletja. V 1. poglavju nam podaje Jagić zgodovino preučevanja glagolizma, v 2. pregled ohranjenih spomenikov v glagolici in v 3. odstavku paleografijo glagolice. Jako hvalevredno je, da so fotografirani rokopisi tudi transkribirani v cirilico (str. 231—257), kar nam olajšuje čitanje. Kdor se je kaj ukvarjal z glagolico, bo znal ceniti važnost Jagićeve knjige ter jo bo pozdravil z radostjo; takšno delo nam je doslej manjkalo.

Kmalu dobimo IV. zvezek, v katerem bodo pisali Lavrov, Soboljevskij in Kałužniacki o cirilici pri južnih Slovanih, Rusih in Rumunih, dalje Kostić in Speranskij o tajnih črkopisih, potem Brückner, Muka, Rešetar i. dr. o latinici pri zahodnih Slovanih, Slovencih in Hrvatih. —

Pričakuje se I. del V. zvezka: Baudouin de Courtenay, „Psihičeskija osnovanija, priměniteljno k slavjanskim jazykam".

2. del petega zvezka je izšel l. 1910; to je velezanimiva „Fiziologija slavjanskoj rěči", ki jo je spisal Norvežan Olaf Broch, vseučiliški profesor v Kristijaniji, ki je mnogo popotoval po slovanskih deželah ter tam raziskoval narečja. (262 str.) Uvodnim opazkam o splošni fiziologiji glasotvorstva sledijo izvrstno spisana poglavja o soglasnikih, samoglasnikih in spajanju (združevanju) glasov (o zlogih, kvantiteti, naglašanju, intonaciji itd.) Na koncu je pridejal obširno bibliografijo o fonetiki in zelo natančne primere izreke: ruske, češke, bolgarske, slovenske („očenaš" po izreki Ljubljančanov!) in maloruske. Brez Brochove knjige ne more izhajati noben slavist, zlasti ne preiskovalci narečij. — Broch je svojo fonetiko priredil tudi v nemškem jeziku („Slavische Phonetik") ter jo objavil pri Winterju v Heidelbergu v zbirki „Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher", ki jo urejata znana nemška slavista A. Leskien in E. Berneker.

Zvezki VI.—XI. še niso natisnjeni. V njih bodo razpravljali Zubatý, Fortunatov, Leskien, Šahmatov, Korš, Baudouin, Jagić, Pastrnek, Belić, Milčetić, Sobolevskij, Lavrov, Kałužniacki in Kuljbakin o slovanščini v razmerju do drugih indoevropskih jezikov, o praslovanskem naglašanju, slov. metriki v ljudski poeziji o slov. sintaksi, deblotvorstvu, praslov. slovnici, razvrstitvi sl. jezikov in narečij, in o cerkveni (stari) slovanščini. — V XII. zvezku (1908) obravnava E. Budde razvoj ruskega knjižnega jezika od XVII.—XIX. stoletja; za slovenščino je bil obljubil pokojni Štrekelj analogno razpravo, ki je sedaj poverjena drugemu peresu.

Mnogo lepega imamo še pričakovati od naslednjih zvezkov (XIII.—XXV.): mongrafije o posameznih slovanskih jezikih. Pri vsakem jeziku pride najprvo zgod. uvod, potem zgodovinska slovnica, nato razvoj knjižnega jezika, pregled dialektov in naglašanje; dalje razprave o izposojenkah, ki jih imajo posamezni slovanski jeziki od sosedov in obratno. — Pri „Enciklopediji" sodelujejo učenjaki vseh slovanskih narodnosti in tudi nekaj Neslovanov; Slovenec je (poleg † Štreklja) pater St. Škrabec, ki spisuje zgodovinski uvod v slovenščino in poglavje o akcentuaciji; slovenska narečja v Italiji je prevzel Baudouin de Courtenay. — Škoda, da izhajajo posamezni zvezki v tako dolgih presledkih. Kdo izmed mlajših slavistov bo učakal dovršitev tega monumentalnega, krasnega dela?!

J. Koštiál.

Glasba

Novi Akordi. Založništvo L. Schwentner, Ljubljana. L. XI, št. 5. in 6.

Zadnja dva zvezka Novih Akordov obsegata predvsem instrumentalno glasbo. Za orglje čedna „Predigra in fuga“ našega prvoboritelja na glasbenem polju, ravnatelja Gerbiča, je posvečena uredniku N. A., g. dr. G. Kreku. Ugaja mi zlasti ritmični tema fuge. Istovrstno skladbo objavlja v 6. zv. prof. Fran Dugan, ki je znan kot mojster na orgljah. Tudi to bodo naši nadarjeni organisti z veseljem pozdravili. Na tem mestu opozarjam na urednikovo razlago v prilogi o pomenu Bacha, ki bi moral biti vsakemu resnemu glasbeniku zvezda vodnica. Za klavir smo dobili tri skladbe: Vasilija Mirka „Glasbene utrinke IV“, Janka Ravnika „Čuteči duši“ in Saše Šantla „Scherzo“. Vse tri skladbe so vredne, da se izvajajo, in zopet moram poudariti, da naj Glasbena Matica vendar že enkrat stopi v krog tistih, ki se trudijo za napredek slovenske glasbe. — Polaškovo „Uspavanko“ za gosli s spremljevanjem klavirja bi marsikateri mladi junak rad igral, ako bi mu učitelj hotel povedati o njeni eksistenci. — Med vokalnimi bodi omenjen lepi solospev „Vasovalec“ mladega Ravnika in Pavčičev mešan zbor „Če rdeče rože zapade sneg . . .“. Emil Adamič objavlja svoj moški zbor: „Vrtnica — srce“, Viktor Šmigovc pa mešan zbor „V gaju“.

Književna priloga N. A. prinaša Hinka Druzoviča „Glasbeno pedagoške črtice“. Dobro bi bilo, da si jih prečitajo vsi učitelji, ne samo glasbeni. Izmed poročil omenjam zlasti kritiko Ant. Lajovca o koncertu „Ljubljanskega Zvona“. Lajovic razlaga, kdaj se sme dihati, oziroma presekati muzikalno misel. Če bi ta nesrečna razvada „razsekavanja“ izvirala samo iz neznanja delitve muzikalnih fraz, bi bila kmalu ozdravljena. Ali trganje izvira iz drugih vzrokov. 1. Hoče se doseči precizno in istočasno izgovarjavo besedi, 2. pevci trdijo, da to ni sekanje, temveč samo nad vse vestno „fraziranje“; 3. pevovodja pa je ponosen na „discipliniranost“ zbora. In pevovodja, ki bi te lastnosti smatral kot kvarne pravemu prednašanju, bi bil v Ljubljani zavržen od pevcev in — občinstva. Tako se je tudi Prelovec prilagodil pevcem in občinstvu, in je postal širitelj napačnih idej. — Drugo nad vse zanimivo kritiko o petindvajsetletnici pevskega zbora „Hajdrih“ na Proseku je napisal Krek. Da, na Krasu je žilavost, navdušenje in veselje do petja in zato tudi tako lep napredek! — Tudi v tej prilogi biča urednik neznosne glasbene razmere, tako v svojem poročilu o Proseški slavnosti, kakor tudi v poglavju „Glasbena šola“ v šoli Glasbene Matice, kjer piše tole: „Ce pa lajati nočejo ali ne morejo ali se ne upajo — tedaj vas ugriznejo zahrbtno v tisto nogo, s katero ste hoteli streti glavo starega šlendriana, stare puhlosti, stare ošabnosti in nadutosti“. To je stavek, ki me spominja, kako je bil podpisani pred leti, ko je bil Nekdo faktični vodja „Slovenske Filharmonije“, na občnem zboru izvoljen v odbor, pa se je izvolitev novega odbora zato razveljavila, da ni prišel podpisani v odbor. — Zanimivi, kakor vedno, so tudi odstavki: Slovenski glasbeni svet, Naše skladbe, Izza tujih odrov, Odmevi iz koncertne dvorane, S knjižne mize in iz glasbene mape, Umetnikov življenje in stremljenje, Pêle-mêle ter celo — listnica uredništva.

Dr. Kozina.

Vojeslav Molè:

Beneški nokturno.

Ves tih skoz vrt je veter strepetal,
iz sanj je lavor zašumel zeleni,
zapljuskal pod stopnicami je val —
in ti prišla si k meni.

In tih je govor se med nama vžgal;
bila dve pesmi sva, ki prepojeni
od bleska zvezd in šuma morskih dalj
sta zlili se v koral.

In slušale cvetoče so granate,
v polnoč so najine besede zlate
cvetele ko raskošni sni.

Odtrgal cvet se z veje je prepolne
in zdramil sem se v vrtu duše bolne
in vedel sem, da daleč si.

Bizantinska Madona.

Murano. Mozaik v apsidi.

Med mano in Teboj je ves Tvoj raj
in vendar Ti oko sledi v višine,
kjer so v trenotek strnjene davnine
in vse je eno: jutri in sedaj.

Med mano in Teboj je Tvoj sijaj
in vendar še med moje je temine
iz Tvoje nedoumljene daljine
razlil se žarek kakor tih smehljaj.

Med mano in Teboj je ves moj greh
in vendar v nepremičnih Ti očeh
ljubezni plamen skoz somrak leskeče.

Med mano in Teboj je ves Tvoj Bog —
in vendar, vendar si ko šumen log,
ki o počitku potniku šepeče.

San Marco.

Benetke.

Tam zunaj je pomlad. Cvetoče veje
vzbrstele so v vrtovih vsepovsod,
čez vse lagune se modrina smeje
in slednje jadro je blesteč labod.

A tu nikogar ni. Le kot da veje
neskončnost sama skoz ognjeni svod,
tako strmi tišina vsa brez meje
v skrivnosti diha Tvojega, Gospod.

In potnik skril se je v somrak dolbine,
z dlanmi zaslonil trudni je obraz
in prvikrat pokleknil tisti čas. —

Tam zunaj je pomlad. A iz tišine
srca so tudi rože zažarele,
nebo in zemljo s cvetjem so objele.

Lazar.

Bil mrtev je. Iz grobne je tišine
priklical glas ga vseobvladen v svet,
in ko je v luč spet stopil iz temine,
ko mrzel sneg mu bil obraz je bled.

A v duši so gorele mu globine,
in hotel jih je vliti v zvok besed
in hotel jih je krikniti v daljine,
a mrle v zraku so ko v slani cvet.

In nem je šel še enkrat skoz življenje,
samoten kakor plamen sred noči,
ki z lastno dušo v ognju govori.

Le kadar zrl v večerno je žarenje,
ko v nočno smrt je gasnil ves sijaj,
v očeh mu blažen je igral smehljaj.

Morje.

Lido.

Vse takšno te je sanjalo srce,
kot tu šumiš pred mano, sinje morje:
brezmejno kakor strastne si željé,
v brezbrežen sen se širi ti obzorje.

Samotno jadro — hrepenenje — gre
in vso razpevano ti dušo orje;
v zelenem bregu rože ti gore
in vence ti pletó nesmrtne glorje.

O morje! — Čuj, ni zazvenel tam klic?
Ni kriknil skoz pojoče kdo šumenje,
da v bregu strepetal odmev je: „...Pa-a-n“ ...?

Ne, ne. Le plahutanje belih ptic
v pomladno se razleglo je blestenje,
in v žarnem purpurju umira dan.

Milan Pugelj:

Labud poje.

I.

Mrtev sem. Smrt je prihajala počasi, vlekla se je kakor megla po praznem jesenskem polju, gledala name od daleč in uživala ravno v tem, ker se mi tako počasi približuje. Spominjam se njenih votlih oči, na katerih dnu se sveti zelen plamenček. Kakor dve kresnici, ki plavata proti tebi vzporedno iz dalje, samo da njiju blesk ni prijazno svetlikanje tistih mehkih junijskih hroščkov, ki se spreletavajo v toplih večerih nad zorečimi polji in travniki. Ta žar je strog, mrzel in strupen. Privadiš se mu, a nikoli ga ne vzljubiš. Ko strmiš vanj, ti riše mrzlična fantazija zamazano-belo haljo, ki se ovija rožljajočih kosti, klepljajočih druga ob drugo. Ko se premakne koščena noga, zaškrta gleženj, v kolenu in v boku zacvilijo kosti, kakor bi potegnil z nožem po krožniku. In roke bijejo ob život, kakor palice ob polena. In ti čakaš, čakaš — —

Moja nesreča se je pričela takrat, ko sem šel s svojo ženo in s svojim prijateljem, žurnalistom Kanobljem, na veliko nedeljo prejšnjega leta na izprehod. Lani je bila velika noč aprila, ko se je že ogrelo ozračje, ko so že cvetele prve rože in ko so odele holme mehke in nežne preproge prvih travic. Šli smo po šetališču zunaj mesta. Moja mlada žena Štefanija na sredi, midva ob straneh. Nad nami drevje in petje ščinkavcev in sinic. Štefanija je bila nekoliko nervozna. Nekaj je prišlo vanjo, neka nestrpnost pričakovanja. Mislil sem, da ne ve, kaj pričakuje, a pričakuje vseeno in se trese v nervoznosti, ki jo bolj in bolj popada vsled tistega neznanega, kar mora priti. Dokler je v človeku hrepenenje, vedno čaka. Čaka in čaka in je prepričan, da se nekaj mora zgoditi. Že dva, že tri mesece ni bilo izpremembe, zdaj se mora, mora približati.

Kanobelj je rekel: „Ti nazaduješ. Poprej smo pričakovali od tebe bogve kaj — no, lepo si nas nalagal. Tvoje slike na zadnji razstavi — jaz sem jih hvalil v listu, to je res — ampak povedano iz oči v oči: to ni nič.“

Jaz sem to sam vedel, ali skrival sem pred ljudmi; Bog sam ve, kako sem se bal za to skrivnost. Strahoma sem odpiral liste in se drgnil po čelu. Ali že vedo kritiki in poročevalci, ali so že

izrekli občinstvu? O, videl sem, kako se je raztresla moja notranja sila, kako se je razredčila, kakor bi kdo razvlekel zgoščeno in močno tkanino: naenkrat vse ohlapno, ni napetosti, ni umetniške resnobe. Duh je raztepen kakor premagana vojska. Tam drhti misel, tam zopet, tam zopet, a moč nevažnih je enaka moči važnih. Koncentriranje je nemogoče. Zastonj se trudiš, ko sediš v kotu, tiščiš roke na senca in buliš predse v kot. Misli, ki jih ne maraš, ti razkrpavajo tvarino, ki jo hočeš modelirati, krepko, z eno potezo. Treseš se, sam s seboj si sprt, nezadovoljen, govoriš, kakor bi bil pijan od nekega trpkega vina, vsled katerega še zboliš.

Kanobelj je takrat izrekel in jaz sem zardel. Pričela sta me poučevati, on in moja žena. Ti moraš tako, ti moraš hoditi tja, ti moraš drugače itd. Najrajši bi bil kričal, tulil, rjovel. Ti moraš, ti moraš, ti moraš! Pili smo zunaj na vrtu gostilne mleko in prigrizovali maslen kruh. Nad nami kostanji v prvem nežnem zelenju in ptice — takrat se je pričelo. Godilo se mi je slabo, — naročil manj in manj. Če sem zaostal v družbi, me je vprašala žena: „Čemu, ko nimaš!“ In potem ji je bilo treba obleke, čevljev, takšnega klobuka, kakršni so bili takrat v modi. Neki postaren pisatelj mi je nekoč rekel: „Mlada ženska, ki ji prede trda z novci, ti mnogo stori za čeden klobuk ali za novo krilo!“ in smejal se je. No, že vemo!

Štefanija mi je rekla: „H gledišču pojdem. Čula sem, da rabijo pevke za zbor.“ In to brez zveze, ker je ni bilo treba. Kaj sem hotel? H gledišču gre in tam je dirindaj, življenje posebne vrste, s posebno moralo. Kaj je tam dostojno, kaj ni dostojno — to je vse drugače kakor po navadi. S Kanobljem sva jo čakala večkrat pred gledišćem. Prišla je včasih trudna, včasih ne. Tuintam se je pripodila na ulico z drugimi, kakor bi bila pozabila, da je poročena. Stepli so se — za šalo. Av, av je vpila in mi rekla: „Kako me je vgriznil ta tepec!“

„Kam?“

„V ramo!“

Prokleto življenje! A ti kloneš z duhom, gubiš energijo! Sedeli smo v gostilni ona, Kanobelj in jaz. Nič posebnega ni bilo; no, zvečer, ko se je slačila, pa je dejala naenkrat: „Kako je pust ta Kanobelj in ravno on —“

„Kaj?“

„Ravno on, možiček!“

„Kaj je naredil ravno on?“

„Rogove ti je potegnil iz čela. Haha!“

To je bilo iz gledišča — tista cinika v smehu. Poznamo to iz slabih dram. Prepirala se je rada že prej. Mi gremo sem, ona je rekla tja! Kupimo to, ona je rekla drugo! In imeli smo otroka, punčko, ki je bila čisto prepuščena mladi dekli, zakaj midva sva prihajala pozno domov, ob dveh, treh, štirih. To je bilo, ko je človek premišljal, jako žalostno. Otrok je bil bled kakor popir, smejal se je čudno in silil samo k dekli.

Prej, ko sem bil še neporočen, sem imel deklet, hu, koliko! Neko bogato na primer z velikimi kostanjevimi očmi. In druge — kolikor sem jih hotel. Znal sem take reči, posebno spočetka, ko smo se seznanili. Vodil sem razmerje, ki je samo dražilo. Ženska je imela občutek, kakor bi jo vrtil na ražnju. Besna je bila, a nestrpna, razdražena, ponižana in ljubila je bolj iz — sovraštva, bi rekel. Do tu sem znal, naprej ne. Pogrešal sem lastno neodkritosrčnost, laž. To mora biti. Dokler ne govoriš o sebi, dokler se ne odpreš, je dobro. Vse je zanimivo, novo, človek pričakuje. Ko se razodeneš, se izkaže, da si človek kakor vsi drugi, le nekoliko slabotnejši, nežnejši po čustvih, manj moški. Kadar se razkriješ, bi moral lagati. Tega nisem znal, zato je vse propadalo.

Imel sem momente, ko sem bil kakor otrok. Držal bi se bil koga za roko, tožil bi bil, jokal nad ničnostjo svojega življenja. Še leto, dve ali več in me stare smrt. Ta moč, ki jo imam, je navidezna. Nič trajnega ni v njej, zlomi se in segnije kakor bilka. Pride čas in smrt ti zariše v obraz svoje poteze. Tudi ti boš ležal nekoč mrtev na postelji. Vsi, ki hite zdajle po ulici, dožive dan, ko jih bodo položili v jame. In še prej jih čaka boj zadnje ure. Vsem se bo stresalo telo v divjih krčih najhujše bolečine, vsem bodo hrople prsi in vsi bodo grabili krog sebe po rešitvi. Ne bo je, zadavi te smrt.

Ni prav, če človek misli na to. Ljudje večinoma ne delajo tega. Če jih spominjaš, zamahnejo z roko. To ni za nas! In moja mlada žena ni slutila tega, kar sem slutil jaz, ko sem bil tik nje plah, poparjen in zbegan kakor otrok, ki ga večkrat tepejo. Poprej ni vedela, da sem tak, zdaj je videla. Ali vedel sem, da mi je zvesta. V meni je bil ponos, ki ga daje čut pravičnosti, poštene notranjosti. In jaz sem imel svoje originalne misli, ki jih drugi niso imeli. Kar sem povedal jaz, to je bilo povedano po svoje in zato zanimivo.

Kanoblja sem obiskal nekoč na samem in govorila sva.

„Da sem ti potegnil jaz roge iz čela — hahahaha!“

Smejal se je, da se je valjal in prekopicaval po široki zofi.

„No," sem ga miril. „Ne misli si, da jemljem jaz to zares!"

„Beži, beži. Dražila te je, razburiti te je hotela, da bi bil bolj pozoren nanjo, da bi si dal z njo več opravka. Hahaha!"

„Sem ti že rekel, da ne jemljem tega zares. Poznam jo do dna."

Čemu sem to omenil? Naprtil sem si neke delikatne vrste zadrego, ki se pripeti včasih med prijatelji. Moja žena je rada občevala z drugimi, ali če me je kdo žalil, se je potegnila odločno zame. Tak slučaj se je bil pripetil za mojim hrbtom in izvedel sem zanj, Kanobelj mi je pravil. Zafrknila je maršikoga besno. Da, to stoji. In dalje! Prej, ko še nisva bila poročena, kako me je želela! Imam spomine, ki bi privabili solze v oči, ali preintimni so. Komu je dala svojo nedolžnost? Meni! In koliko jih je hodilo za njo in kdo je tisti edini, ki je hodila za njim ona? Jaz!

II.

Ko sem se bil prehladil, je hodil k meni mlad in spreten zdravnik. Kmalu mi je toliko odleglo, da sem lazil okrog. In zbolela je žena na neki notranji bolezni. Hodila je k istemu zdravniku in včasih sem jo spremljal in čakal v čakalnici, v temnem kotu pod dolgolistno palmo. Dolgo sem sedel in mimo mene je hodil star in siv sluga. Po prstih, v dve gube, prihuljeno kakor star lisjak.

Zaslužil nisem nič več. Žena je nosila domov denar in ni ga zmanjkalo. Kako gadno je bilo misliti na to, da bi jo vprašal, če so ji zvišali plačo, ali da bi se sploh dotaknil z besedo denarja. Kakor bi ležala nekje v stanovanju ostudna kača, ki se je prihulila po neverjetni nesreči v hišo, tako sem ga slutil nekje v omari ali v kaseti na njej mrzlega, spolzkega in odurnega. Ne besede o njem, ne besede!

Moja žena je nastopala, kakor je rekla, že v manjših solistovskih partijah. Manjkalo nam ni ničesar, po zimi smo imeli na mizi rože. In njene toalete so postale mikavne, slastno kričeče o vitkem in zdravem telesu, ki se ziblje, giblje in zvija pod njimi kakor živa riba v fini in elastični mreži. Niti spala ni več brez premišljene in umerjene frizure. In vse to je bilo tako delikatno, estetsko! Njena koža je izgubila človeški vonj; dišala je, kakor diši rahlo parfimiran list najboljšega popirja. Njene ustne niso bile več rdeče, a prevlekel jih je suh in modrikast aristokratski ton, ki jim je dajal vzvišen ponos in strogo izzivajočo hladnost.

Nekoč sem sedel v čakalnici predolgo. Ogovoril sem slugo, prihuljenega lisjaka, če se ni morda pripetilo kaj nevarnega.

Zamahnil je z roko. On ne bi bil smel tega storiti. Žalilo me je.

Sedim naprej. V prsih grize počasi bolečina. Te se ne iznebim več, si mislim, ta umrje z menoj. Spodaj pod okni zvoni tramvaj in na mestni hiši bije ura. Na steni pred mano sta naslikana mlada človeka v čolnu. Luna, zvezde, onadva v objemu. Spodaj pod njima leži ob zidu lončen pes. Človek bi mislil, da je živ.

Vrata se tiho odmaknejo in sluga vstopi. Naravnost proti meni gre, roko mi položi na ramo in se skloni k mojemu obrazu. Prične rezko šepetati.

„Ali še vedno čakate?“

„Da! Kaj drugi ne čakajo?“

„Ne!“

„Kaj pak?“

„Pijo v gostilni!“

In še bliže se je sklonil, da me je šegetal z zalizci po sencih.

„Vi ste tepec! Pokličite ženo ven in jo pretepite!“

Prišla je sama, bleda, izmučena. Doma, sem mislil, doma opravimo. A v stanovanju je ležal nekje v omari njen mrzli in spolzki denar in zaradi njega je bil človek kakor mutast. V lica sem bil rdeč in tresel sem se. Kaj naj to pomeni? V mojo sobo je sijal skozi okno mesec. Koliko ljudi, koliko ljudi je bilo tisti trenotek srečnih! In koliko jih je ležalo na posteljah in se borilo s smrtjo! Hropelo, pretezalo se, krčilo prste in vilo in mečkalo v njih rešilni drog, potno rjuho, rob žgoče odeje! —

V našo gostilniško družbo je zašel višji uradnik, visok, rafiniran kavalir. Veliko zlato uro je vrgel na mizo in rekel Štefaniji: „Če imate kaj poguma in podjetnosti, pa pokažite!“

„Kako?“

„Udarite po uri s pestjo!“

Razsula se je.

„Zdaj ste moja dolžnica!“

„Velja!“

Ura je bila pozna, šala neumna, smejali smo se. Na stanovalca v svoji hiši, na bolečino v pljučih sem pozabil. Pijmo! Dobrodošle ure pozabljenja in dobre volje! Kavalir ima besedo! Živio!

„Milostiva, zapeljem vas pričo moža! Častna beseda! V ta namen sedem stran od vas — tako — na drugi konec mize. In zdaj se pogovoriva, kje se jutri sestaneva. Poslušajte, gospod mož! Vaša žena bi me lahko pričakovala jutri ob šestih na večni poti za mestnim

drevoredom. Za vsak slučaj jo počakam. Ali ste si zapomnili? Pijmo na ta sestanek!"

„Pijmo!"

Drugi dan sem ležal na visoki meji nad večno potjo v travi in gledal, kako promenira spodaj moja žena. O denar, ti prokleta kača, ki ležiš mrzla in ostudna v naši omari! Satan te je iznašel in ljudje, njegovi otroci, te nosijo s seboj za svetinje! Blagor drevesu, ki raste brez tebe, blagor roži, ki se brez tebe razcveta! Pošlji, Bog, morje zelenega volka, razlij ga po bakru! Pošlji, Bog, prhnobe in gnilobe, razlij jo po zemlji, da uniči pisane in mastne popirje! Vzidi nam novo solnce, daj nam bratstva in ljubezni, izžgi iz nas sebičnost, lakomnost in željo po gospodstvu!

Kaj bo rekel Kanobelj?

Prišel sem k njemu.

„Glej ga! Ravno pišem njegov nekrolog, pa pride! Več diskretnosti, prijatelj!"

Cinika, poznamo! Sedem, povem. Pred menoj v gajbi skače čudna inozemska ptica, gleda vame z zelenimi okroglimi očmi in poka s kljunom. Na nastavku pisalne mize je mrtvaška glava. Tale fant, ki pritiska pivnik na moj mokri „nekrolog" pravi, da je to edino dekle, ki jo je on ljubil. V teh jamah so se kotalile prekrasne črne oči, to revno nosno koščico je odeval dražesten dekliški nosek, zafrknjen nekoliko navzgor, a zobčki so še zdaj tako svetli in lepi in bleščeči, da jih večkrat poljubi. Kanobelj švadronira!

Nekaj drzkega je bilo v meni, ki ni imelo nič zveze s telesno slabostjo, vsled katere sem se komaj privlekel v prijateljevo stanovanje.

„Moja žena ima druge!"

„Ima!"

„Dru-u-ge! Slišiš?"

„Katere?"

„Nekega zdravnika, nekega uradnika . . . hahaha!

Smeh, to je naša krinka, naša hinavščina. Fej! Ž njim skrivamo vse: laži, zlobo, hudodelstva, tudi bolest, ki se je sramujemo. O hinavci!

Kanobelj je dvignil svoj krivi nos in ko je obenem zinil, se je zdelo, kakor bi odprl kljun. V koščeno lice mu je stopila kri. Prijel se je za dolge, vlažne grive.

„Dokaži!" je zakričal in treščil z roko po nekrologu.

„Zakaj?"

Vstal je, potisnil glavo med rame in hodil po sobi. Naenkrat se je razkoračil pred menoj in se bíl po prsih: „Mene ima, mene ima! Misliš, da se te bojim?“

„Ne! Ti nimaš denarja!“

Kanobelj prime brado v pest in se namrdne. Nekoliko je podoben Beethovnu.

„Pojdiva k njej! Če je to res, pretepem jo jaz, Ignacij Kanobelj!“

„Ne ti! Jaz, ki imam to pravico po božji in človeški postavi!“

Za hudirja, kako me je bila spačila bolezen. Mesto čustva se je naselila vame sirova drzkost, plehka odurnost. Dobro z zdravjem vred iz mene, a hudobnost z boleznijo vred vame! Ne šali se z mano, satan! Nakopal si boš lepo preglavico!

Sedela je za mizico ob oknu in šivala. Oblečena je bila črno, okoli vrata gola, roke enako do komolcev, ki so gledali beli, okrogli in polni izpod ozkih in kratkih rokavov.

Molčali smo vsi.

„Kaj sta pijana?“ je vprašala.

„Štefanija, reci, ali si poštena?“

Pogledala je mrzlo, rekla nič. Stopil sem bliže.

„Ali si poštena?“

Takrat sem jo udaril na vso moč s koščeno in stisnjeno pestjo po golem vratu nad ramo. Hotela je nekam planiti, ali noge so se ji zamotale v dolgo rdečo zaveso ob oknu in padla je po preprogi. Oprla se je na roko, sedela in napol ležala na tleh in gledala vame.

„Kako bi umrl brez denarja?“

„Kaj?“

„Premisli . . .“

V njenih očeh so se dvignile solze in se razlile preko punčic. Razumel sem jo. Kanobelj je stal tik vrat in šele zdaj sem ga zagledal. Kakšna jeza me je popadla, kakšna jeza!

„Izgini, lopov, barbar, izgini!“

Ostala sva sama in jokala sva . . .

Jeseni včasih žene skozi mesto vlah veliko jato puranov. Bič ima v roki, za njimi gre in bije in švrka po perotih in glavah. Purani se neso z dolgimi in iztegnjenimi vratovi, nepretrgoma tečejo in kričijo, pa iščejo spotoma zrno, da bi ga zgrabili na naglem begu. In mi vsi smo kakor ta jata: vlah — življenje nas podi po cesti naprej, z bičem nas ošvrkava in bije, a mi letimo in letimo za zrni. Dalje in dalje, noč in dan do tistega brega, odkoder popadamo smrti v žrelo. In celo pot žvižga nad nami bič, rohni v

naša ušesa kletev in zmerjanje vlaha in njegova sirova, brezobzirna natura. Glej, tik matere pobije z bičem sina, tik hčere trešči po očetu, tik družice po drugu. O gorje mi! Zaletel sem se v stran za grmom in njegov jermen se je ovil moje glave. Kako skeli, kako jemlje pamet! Zadet sem, tu v blatni luži so mi klecnile noge, sesedel sem se, vas, ki hrumite in šumite dalje po življenski cesti, vidim v megli in v prahu. Na cilju sem že, opravil sem, mrtev ležim, pričenjam razpadati, gniti. Ho, a vi bučite kakor divji lov, ki grmi v kresnih nočeh preko naših host, ho, drenjate se, prerivate, ali kam, ali kam? Smrti v golt, purani!

III.

Nisem še mrtev. Popoldne, ko se mi vrne senca moči, zlezem s postelje, zgrudim se v naslanjač tik mize in vzdihujem in lovim sapo od te dolge poti. Desnica tiplje do peresa in piše. O, kakšne so te črke! Zverižene, raztrgane — s to vojsko ne bo zmage. Solnce sije, rdeči se listje in ponoči kričijo ptice, ki se selijo na jug. Vstanem, privlečem se do okna in molim glavo v noč. Luči mesta so jih zmotile, ta svetloba, porazdeljena po ulicah in trgih, se je zbrala nad hišami in jih zmešala. Kam, kam? Izgubil sem se, luč življenja mi je zmešala um. Ne najdem se več.

Naše stanovanje je lepo in veliko. Po stenah slike, v sprejemnici črn svetel klavir, ki včasih zapoje veselo, kakor bi zazvonilo. In preproge po tleh — široke in mehke, ki gluše korake in jih pijo kakor suha zemlja vodo. Dopoldne, ko ležim še trd in omamljen na postelji, priskače do mene preglasen smeh in me zbode v uho kakor z iglo. Nekdo je na obisku pri moji ženi. To je tam daleč v četrti sobi, kjer visi na steni velika slika z rumenim levom, kraljem noči.

Zjutraj, ko posije solnce, pride žena v ohlapni domači obleki, bleda in trudna. Stopi k moji postelji in me gleda. Moje oči so nervozne, zbegane in njen obraz trepeče in odskakuje v mojih pogledih. Prej so delali z menoj kakor z otrokom. Tega nisem smel piti, tega ne jesti, tega ne obleči. Zdaj delam, kar hočem, jem, kar hočem, pijem tudi črno vino in žganje.

Sedela je tako tik mene ob vzglavju nasproti odprtemu oknu. Razgledal sem se; bilo je proti večeru. Krona kostanja, ki je cvetel spomladi rdeče, in kos neba, ki ga je obžarjala večerna zarja, je odseval v njenem očesu. In kakor na starinski miniaturi je bilo vse drobno, fino ali jako žalostno ubrano. Črno in rjavo listje je padalo nekam za trepalnice, zadaj je umirala luč.

Zazvonilo je, oglasil se je klavir.

„Ali je Kanobelj?“

„Da!“

Odšla je tja daleč v četrto sobo in zapirala za seboj tiho in trdno vrata. In čez dolgo, okoli polnoči, sem se vlekel za njo, ogrnjen z rjuho, ki sem jo strgal s postelje. Nista imela luči. Okno je bilo odprto in mesec je sijal. Sesedel sem se v naslanjač nasproti zrcalu. O, groza, kakšen sem bil! Zelen, brez mesa, brez krvi, razmršenih, kvišku in na strani štrlečih las. Rjuho sem tiščal nase.

„Torej ti si, prijatelj moj Kanobelj!“

Oba sta sedela na zofi blizu okna. Gledala sta me.

„Nisi sam . . . o, jaz to vse razumem. Umrl bom, a zlo, ki se je nabralo v tej hiši, ne umrje z menoj. Greh ostane grešniku. Za večno si uničena, žena, in to uničenost izhlapevaš in izdihavaš po teh sobah. Ali te ne duši, Kanobelj? Pljuni, pljuni! Tam v omari je denar, ki se ga drži mrzel človeški pot. Jaz živim od njega! Fej, grom in peklo!“

Govoril sem na glas, ostro, z diskantom, ki mi je povzročal bolečine v čeljustih in v grlu.

„Moj prijatelj pri moji ženi! Nočem te videti, Kanobelj, naj oslepim! Prijateljstvo ni več čast! Gorje mi, kaj je še sveto, kaj veliko, mogočno v življenju? Blato gaziš, z blatnimi rokami si brišeš blatne oči, o fej, slepec! Jesenski ptiči so vpili: Kam, in tudi jaz: Kam? Črne, sapaste noči, in ti misliš daleč in globoko. Bodi zlo na svetu, bodi grdobija, ostudnost, nizkost, da ti gomazi po hrbtu! Ubijajte očete, ubijajte matere, davite otroke! A čednosti, časti ne mešajte s smradom, ne zalivajte z gnojem! Naj se ne pretopi drugo z drugim . . . kako boš živel, lopov? Ostudnost je čistost, krepost je sramota. Luči ni, sence ni! Potegnite meč, sekajte po glavah, sekajte, srakoperji!“

Kričal sem, čutil sem, kako razsajam, kako se dere in kako hrešči mož diskant.

„O, strahota, kako se je godilo meni! Jemal sem iz dobre desnice, kar je polagala vanjo gnila levica. Zatrimo brozgo, srakoperji, razkljujmo jo! Mi smo željni luči, mi smo željni resnice! Želimo greha in želimo svetosti, ne vlij nam v usta, o Bog, mlake!“

Nenadoma sem opazil, da nimam več glasu. Samo čutil sem, da kričim, a slišal nisem. Kje je bil moj glas? Že mesece in mesece sem šepetal in zadnje čase že težko, da me ni nihče več razumel.

Dvignil sem se pobit, osramočen, brez zmage, a vedel sem, kaj hočem. Pohodimo škorpijone!

Prišla je noč, ko sem napel v njej vse svoje sile, da sem nalil čašico žganja in jo izpil. Za njo drugo, tretjo, četrto. Prižgal sem luč. Vzel sem z mize revolver in pregledal naboje. Odšel sem iz svoje sobe v dolgi spalni srajci. Vrata niso škripala, ali v kolenih in gležnjih so škrtale moje kosti. Klel sem.

Priplazil sem se v tretjo sobo, kjer je spala ona. Zunaj jasna zimska noč, okna nezastrta, v sobi svetloba belega snega in mesečine. Štefanija spi mirno in trdno. Eno roko ima na odeji, izpod zgornje ustnice se sveti četvero belih zob v polkrogu. Na glavi ima rožnato nočno pokrivalo.

Da bi imel pri roki še kozarec žganja, še kozarček!

Dvignem orožje, pogledam. Iztegnem desnico, naravnam in hočem skrčiti kazalec k jezičku. Vsi vragi, prst je lesen! Tudi sredinec je lesen, tudi palec! Škrtam z zobmi, preklinjam! Hudiči, pomagajte! Pomagam z levico, sujem, stiskam —

Tresk —

Štefanija se prebudi, dvigne se, podpre z roko in strmi. Na tleh se sveti v mesečini samokres. Jaz lezem na kup.

„Kaj si hotel?“

Ne morem več govoriti. Kosti samo škrtnejo, ni glasu, ni šepeta. Sesedem se, ona zakriči, gleda vame . . .

„Streljal si!“

Ne morem izpregovoriti.

„Zakaj ne vame?“

Saj se trudim, ali čeljust je trda: z leseno roko sunem vanjo. Zaškriplje.

„Zakaj ne vame, zakaj ne?“

Lahko bi se razgovorila zdaj kakor takrat, ko sva jokala. A jaz ne morem več. O reši me, Bog, te mlake!

IV.

Prebral sem telegram: „Hčerka mrtva, vodstvo.“ To je iz otroškega sanatorija. Pare so napravili, prižgali sveče, drobnega otroka obsuli s cvetjem . . .

Iz mene gine vse posvetno. Zlobo, ki se nanaša na telo, lahko odpuščam. Kar je meso in v zvezi ž njim, ne velja več. Odhajam v kraljestvo duhov, v široke ravnine bledega zelenja in medlih rož. Že vidim večne cvetove večnih breskev. Tam drevo, tam drevo . . . na

prostrani trati . . . nikjer denarja . . . S spominov so padle umazane skorje, — lepi so.

Štefanijo še najdem. Ko umrje, jo pokopljejo tik mene: ženo k možu. Teko leta, dobe. Razpadejo krste, rahla stena loči najini votlini. In prihrumi potres, zamaje, zaguga zemljo, da grme nad njo hiše, cerkve na kup. Stena je padla, moje kosti so se vsule na tvoje bele, vitke in drobne. Moja rebra na tvoja, moja glava na tvojo, moja kolena na tvoja snežna, gladka in elegantna kolena . . .

Ne slišim več. Rumena luč okoli kakor strupena voda, solnce ugaša. Slutim, da nekdo prihaja. Umrl bom. Popravim se v naslanjaču, da ne padem mrtev na tla. Žena se bliža, roka je zastala.

To sta dve zeleni luči v globokih jamah, to so oči smrti.

Vojeslav Molè:

Giorgione.

V girlandah trtnih se žari škrlat,
nebo se smeje čez bregove sinje.
Dekleta v njih — vse, kot da so boginje!
In že jesen je zlata vsa pomlad

in ves njen cvet je že dozorjen sad;
in glasne so prej gluhe vse pustinje,
in ko večer zaveje v dalje sinje,
pozdravijo ga pesmi z bujnih trat.

Da, ko večer zaveje . . . Čuj, moj brat,
ostani tu pri meni tistikrat,
podpri z rokó utrujeno mi glavo:

naj še enkrat se zastrmim v daljavo,
z življenja bleskom opojim oči
in slišim, kaj pod noč si gozd šumi.

Dr. Janko Lokar:

Finžgarjev roman „Pod svobodnim solncem“.

Novejše slovensko slovstvo ima malo del, ki bi jih uživala ljudstvo in inteligenca z enakim veseljem, torej malo takih del, ki jih prištevajo nekateri slovstveni zgodovinarji med najboljša. Naša proza zadnjih let obstoja namreč večinoma iz črtic in „nakaznic velikega teksta, ki si ga najbolj želimo. Prvih vsebina so večkrat samo pike, klicaji, pomišljaji, vzdihi in stoki bolnih, vsaj v domišljiji pariškega opija pijanih duš in plodi prenapetih živcev. Če bi se zanimali za očetovstvo teh črtic, se bi morali neredko zateči k Francozom. Druge nam pripovedujejo o histeričnih ženskah in drugih takih prikaznih, ki jih poznamo Slovenci samo iz knjig. S pravim slovenskim življenjem ima sedanja naša proza zelo rahle stike ali pa nobenih. Neki nemški založnik, ki je hotel izdati nekaj naše nove proze v prevodu, je moral opustiti svojo namero, ker so imeli vsi predloženi spisi premalo slovenskega na sebi ali z drugimi besedami: njegovi bralci, načitani ljudje, poznajo že dotične naše pisatelje v tej ali oni varijaciji. Mnogo naših pisateljev študira le tujino, gleda prepogostokrat na domovino od zgoraj doli, a piše kljub temu iz lahko umljivih razlogov slovensko.

Finžgar dela v tem oziru častno izjemo, tako pri črticah, kakor tudi pri svojih večjih tekstih. Razkriva nam domačo grudo in skuša lepo govoriti Slovencem, ne pa par ljudem, ki so se ali v resnici vzdignili nad rojake ali pa le mislijo, da stoje nad njimi. Dokaz temu je tudi največji Finžgarjev tekst, roman „Pod svobodnim solncem“.

V gradišče slovenskega starosta Svaruna se zgrinjajo vojniki od vzhoda, severa in zapada. Prihajajoče sprejema mlad junak, Svarunov sin Iztok, katerega edinega so mu pustili divji boji. Onkraj Donave leži ostrog Hilbudija, stebra bizantinskega cesarstva na severu, in zapira Slovenom pot proti jugu, grozeč jim z vedno novimi krvavimi porazi. Ravnokar je prinesel stotnik Azbad, otrok uživajočega, bogastva in revščine, hinavstva in razuzdanosti polnega Bizanca, „bedaku, ki nima niti žene s seboj in v celem ostrogu nobenega dekleta, ki mu je veliko bolj všeč duh po česnu in čebuli kakor pa smrad po iztočnih dišavah“, pismo Justinijana, „zmagalca

Alanov, Vandalov, vladarja Afrike i. t. d.“, naj mu preskrbi za pogoščenje ljudstva ob priliki slavja Belizarjeve zmage nad Vandalom Gelimerjem drobnice in goved. Zato je odbral Hilbudij, kateremu ni bilo za ropanje, temveč za pošten boj, oddelek najboljših pešcev in nekaj konjenice in udaril proti Svarunovemu gradišču, da bi ustregel želji svojega gospoda. O gradišču so mu namreč sporočili ogleduhi, da ima zbranih mnogo čred in nakopičenega veliko bogastva. Toda Iztok je bil boljši poizvedovalec kakor Hilbudijevi ljudje. Sloveni so čakali Hilbudija v zasedi in mu pobili vojsko. Hilbudij sam je padel prvi, zadet v sence od Iztokove strelice. Nato so zavzeli Sloveni z ukano še tabor. Pokrili so se s šlemi padlih Bizantincev, si oblekli njihove oklepe ter prevarili tako sovraga v ostrogu. Iztok se je prelevil na ta način v Hilbudija, čigar čelada ga je rešila smrti. V boju je dobil namreč težek udarec po glavi, ki ga je pa vsled močne čelade le omamil. Boj sam je pokazal Iztoku, da divja, krepka sila še ni vse. Kajti padlo je neprimerno več Slovenov kot Bizantincev. A kako drugače bi bilo, ko bi umeli Sloveni bizantinsko bojno umetnost! Potrkali bi lahko na vrata Bizanca samega! Zato zapusti Iztok ponoči brez slovesa svojega sivega očeta in svojo sestro Ljubinico in zbeži z godcem Radovanom v Carigrad z namenom, ukrasti mu vojno umetnost in jo ponesti med svojce, katere bo moral voditi po očetovi smrti. Obenem se posreči zasejati Hunu Tunjušu, bogato plačanemu služabniku Justinijana, razdor med Sloveni in Anti. Ti zapuste na njegovo prigovarjanje na tihem tabor in onemogočijo tako žetev zmage nad Hilbudijem.

Na potu v Bizanc prideta Radovan in Iztok kot godca v Tunjušev tabor. Godci so bili povsod in vsakemu dobro došli. Tako tudi Tunjušu, ki je izbleknil v pijanosti, da misli oropati drugi dan bogatega bizantinskega trgovca, Grka Epafrodita. Godca ukradeta Hunom dva konja, zbežita ponoči in naletita na drinopoljski cesti na Epafrodita. V zahvalo, da sta ga opozorila na nevarnost in ga takorekoč rešila smrti, ju vzame Epafrodit s seboj v Bizanc, kjer ju gosti v svoji ob morju ležeči razkošni vili. Pri tekmi v hipodromu, prirejeni na čast Belizarjevemu triumfu, zmaga barbar Iztok nad Azbadom, ljubljencem dvora. Epafrodit ga vzljubi kot sina in mu najame v svrho izobraženja učitelja. Vsled zmage v hipodromu sme vstopiti Iztok v palatinsko četo, kjer zaslovi kot izvrsten vojnik. Carica Teodora, hči cirkuškega medvedarja, zahrepeni v svoji brezmejni in brezobzirni strasti po mišičastem, zdravem Slovenu. A ta

ljubi lepo dvorjanico Ireno, po materi Slovanko, in pahne od sebe carico. Tako si nakoplje smrtonosno sovraštvo Teodore in vplivnega Azbada, ki hrepeni po Ireni. Teodora vrže Iztoka v ječo, ki je pomenila za vsakega smrt, in se pripravlja, zadati v družbi z Azbadom Ireni uničujoč udarec. Toda Epafrodit reši oba. Irena uteče k svojemu stricu Rustiku v Toper, Iztok pa v svojo domovino, kjer so se ravno klali Sloveni in Anti. Napravil je konec bratomornemu boju, izučil svoje voje bizantinskega bojevanja in preplavil ž njimi Balkan. Bizanc sam se je tresel. Poslal mu je Azbada nasproti. Toda Iztok ga je pobil v dvoboju in uničil njegovo vojsko. Junak Rado, Ljubiničin zaročenec, pa je zaklal Tunjuša, ki mu je bil ugrabil ljubico in je netil prepir med Sloveni in Anti. V osvojenem Toperu sta dobila Iztok in Rado iz rok Epafrodita vsak svojo izvoljenko. Ta je namreč rešil Ireno pred Rustikom, ki jo je hotel izročiti bizantinskemu dvoru, v Solun, kamor je privedel njegov zvesti služabnik Numidà Ljubinico, katero je našel na svojem potu do Iztoka, ko je bežala iz Tunjuševih krempljev.

Iztok se je vrnil s svojci in Ireno na sever proti Donavi. Epafrodit pa je odplul na jug, da počaka sredi modroslovcev po dovršenem delu smrti.

„Irena je rodila sedem dečkov, vrlih sokolov, Iztokov duh pa je rodil tisoče, ki so se vojskovali z Bizantinci, prehodili Ilirijo, dospeli v Helado do Epafroditovega groba in potrkali na vrata samega Bizanca.

Huni so iskali pri njih zavetja in gostoljubja, obrski kakan je odpovedal zvezo Bizancu in prosil prijateljstva Slovenov in Antov, ki so napolnjeni z Iztokovim duhom živeli v bratski slogi in uživali slavno slavo pod svobodnim solncem“. —

Od zadonavskih bivališč Slovenov in Antov do Soluna in Carigrada nas vodijo Finžgarjevi junaki. Slovan si je osvajal Balkan z mečem in ognjem. Pogorišča mest, vasi, naselij, razmesarjena trupla, poteptana polja so kazala njegovo pot. Mogočni Bizanc, gospodar najlepše in najkulturnejše zemlje, se je tresel. Dal je Slovanom krščanstvo in kulturo, a jim vzel, ko je zaplapolal nad njim polumesec, svobodo, za katero pretakajo v naših dneh svojo srčno kri tisoči, ki jih je rodil Iztokov duh.

Finžgarjev roman je zgodovinski. Njegovo ogrodje odgovarja popolnoma zgodovinski resnici. Justinijan, Teodora, Azbad, Iztok, Rustik, Hilbudij, Tunjuš, Balambak — nehote ti vstajajo slike, ki si si jih napravil pri študiju zgodovine. A ravno v tej točki se kaže

prva napaka Finžgarjevega dela. Pisatelj ni ustvaril svojih oseb popolnoma v duhu njihovega časa, ni jih sestavil samo iz njihovih elementov. Osebe mu mislijo, govore in delajo preveč shematično in ne vedno po svojem načinu in iz svojega časa. Na teh starih postavah se pokaže včasih moderna poteza, celo o njihovem demokratičnem naziranju (II, 205) govori pisatelj. Časovne barve ne zadene torej povsod roman, ki priča sicer celo v posameznostih o pisateljevem temeljitem študiju snovi. A ta temeljitost se ne nanaša na vso snov. Bizantinsko zgodovino je študiral natanko in po izvrstnih virih, medtem ko ne morem reči tega o slovanski. Finžgarjevo gradišče Svaruna je čisto shematično, o življenju v njem ali sploh o Slovanih ne izvemo več iz romana kakor iz kake slovenske čitanke za prvi ali drugi razred srednjih šol. Pisatelj je osredotočil vse zanimanje na Bizanc in njega dvorne ceremonije. Toda to, da je literatura o tej stvari obilnejša in dostopnejša kakor o žitju in bitju starih Slovanov, še ne daje pisatelju pravice, za nas najzanimivejšo stran svoje povesti tako zanemariti. Seveda ne rečem, da bi ne bilo življenje v Bizancu s svojim mogočnim dvorom zanimivo. Že zato je, ker ima zgodovina dvornih ceremonij vse Evrope samo dve iztočišči: Carigrad in Špansko. To sta bili drugo za drugim središči politične moči in dvornega sijaja. Prvo v začetku srednjega veka, od šestega stoletja dalje, drugo v začetku novega veka, od šestnajstega stoletja dalje. Obe sta izvor mogočnih valov: prvo je poplavilo vso vzhodno in del srednje Evrope, drugo vso zapadno in tudi del srednje Evrope. Na Nemškem in na Avstrijskem sta se sekala oba kulturna kroga, starejši bizantinski in mlajši španski. Ravno Bizanc je bil prva evropska uradniška država, ki je vcepila svojim podanikom duh hlapčevstva, hrepenenja po bobnečih naslovih in veselja na praznih ceremonijah, kar je v današnjih dneh zopet moderno. Prednike junakov, ki se bijejo zdaj pri Drinopolju, je upropastil ravno bizantinizem. Pojemanje moči njihovih carjev, bolgarskih in srbskih, je imelo viden zunanji znak: čim manjša je bila njihova moč na zunaj, tem večje je bilo število njihovih naslovov, tem daljši so bili njihovih listin uvodi, sestavljeni iz visoko donečih, puhlih fraz.

Dasi bi lahko našel z ravnilom in s karto v roki na podlagi I. Ebersoltovega dela „Le Grand Palais de Constantinople et le livre des cérémonies" (Pariz 1910) kak nedostatek v Finžgarjevem opisu Bizanca, vendar mu moram očitati, da je posvetil spričo osnove romana preveč ljubezni študiju bizantinstva in premalo

onemu slovanstva, kakor je sploh v romanu razdelil preveč enostransko luč in temo. Preden pa preidem k posameznim osebam, hočem še dodati, da je že iz povedanega razumljivo, da se bralec romana zaman povprašuje, zakaj nosi roman ponosni naslov „Pod svobodnim solncem“. Vsiljivo ponavljanje fraze „svobodno solnce“ ali „pod svobodnim solncem“ takoj v prvih poglavjih ga pri pomanjkanju drugih razlogov, ki jih pogrešam, ne more opravičiti.

V romanu nastopajoče osebe so izvečine sence, shematične slike brez globoke psihologije. To je največja napaka tega Finžgarjevega dela, ki nosi tudi sicer znake stare tehnike: kovarstvo, čari, podzemeljske ječe, čudovite rešitve, begi igrajo vlogo. Poželjivci ugrabljajo device, medtem ko se drugi ne ljubijo nič manj romantično kakor v romanih XVIII. stoletja. Pisatelj poseže včasih nazaj, ne da bi dovolj označil, da je prekinil tok razvoja, sili sam v ospredje in skuša celo sam označiti svojega junaka. Zadovoljivo označena ni sploh nobena oseba, kakor sem že povedal. Najbolj izrazit je še Justinijan, ta za dobro in za zlo dovzetni, vedno delavni cesar, ki si še po noči ni dal miru in se je večkrat komaj dotaknil prinesenih jedi. — Tudi Teodora je v glavnem zadeta. Kaže se nam njen bistri razum, njena odločnost in njen osebni pogum, njen talent za politične intrige, njen pohlep po uživanju vsake vrste, po gospodstvu in osveti. Toda kje in kdaj je še ljubila prešuštnica, kakršna je Finžgarjeva Teodora, drugo žensko zaradi njene nedolžnosti, kakor ljubi carica Ireno?! Ta Irena sploh nima krvi in mesa. V „Obiskih“ Izidorja Cankarja (Dom in Svet 1911, str. 31) čitam sledečo Finžgarjevo izpoved: „Kako pišem? Jaz moram imeti, preden začnem, misel popolnoma jasno pred seboj, načrt dejanja od začetka do konca, brez malih okraskov seveda. Vsak junak — vsaka oseba — ki sem jo popisal, živi. Postregel bi lahko s fotografijami. Ireno sem iskal v Ljubljani trikrat pri koncertu. Nekoč se je pa zgodilo, da je sedela pri koncertu „Glasbene Matice“ pred menoj neka gospodična v reformni obleki. Takrat nisem pevcev nič slišal. Moj tovariš je zapazil, da sem raztresen, in mi je rekel: „Ti nekaj iščeš!“ „Ne, sem že našel, hvala Bogu!“ sem mu odgovoril. „Tisti večer se je duh Irene učlovečil.“ Duh Irene se je sicer učlovečil, a Irena ni postala človek. Iztok priča že ob svojem nastopu o pomanjkljivosti psihologične utemeljitve svojega značaja (vzrok njegovega bega v Bizanc i. t. d.). Iztoku podoben je v tem oziru Azbad. Epafrodita imenuje pisatelj sam „deus ex machina“ (I, 224). To tudi je. Tako malo utemeljena je njegova osebnost. Zdi

se mi duhovnik romana. Epizoda o Tunjušu, Alanki in Ljubinici bi bolj spadala v kako prerijsko povest. Tunjuš gre v Bizanc, a pusti komaj ugrabljeno, od njega nedotaknjeno Ljubinico v svojem taboru kljub temu, da ve pisatelj, da je „ljubezen — fantom, užitek — resnica" (II, 154). Alanka reši svojo tekmovalko Ljubinico i. t. d. Same neverjetnosti in nemožnosti! Naravnost smešen je pa Radovan, četudi pove precej lepih življenskih resnic in ni brez ugodnih trenotkov. Nehote me je spomnil Murnikovega viteza Ahaca, ki pa stoji s svojo dovtipnostjo in deloma izvirnostjo visoko nad Radovanom. Finžgar je mislil ustvariti z Radovanom slovenskega Zaglobo, a njegov Radovan ima pač z Odisejem zbaraške Ilijade skupen obilen trebuh, bahavost, želodčno filozofijo in muhtehranstvo, sicer pa tako malo samoniklega in tako malo tipičnih potez, da ne morem reči o tem slovanskem godcu drugega, kakor da „plunko bije, pije, pije, golta . . ." Kakor je zrasel poleg Shakespearejevega Falstaffa Sienkiewiczev Zagloba iz svojega ozračja in govori s svojim jezikom, tako bi bil moral zrasti Finžgarjev slovanski godec na trdnih tleh!

Druge osebe imajo neznatne vloge.

Nisem prijatelj primer, ker se mi zde največkrat smešne in neokusne, a ker so že imenovali naši listi Finžgarja slovenskega Sienkiewicza in sem sam vzporedil Radovana z Zaglobo, povem: kakor ne dosega Finžgar Sienkiewicza v plastiki oseb in karakteristiki njihovega jezika, kakor ne ume izrabiti učinka kontrasta pri posameznih predmetih, tako blizu je slavnemu pripovedniku v slikanju posameznih dogodkov. Velike pojedine in prizore iz tabora, napad, beg in zasledovanje, boje posameznikov in ljudstev — vse ti naslika čudovito živo. Njegov pohod Slovanov v dežele bizantinskega cesarstva spada med najlepše meni znane slike onega pretresljivega viharja, ki ga je vzbudilo preseljevanje narodov. Njegova tekma v hipodromu išče para v literaturi, krasna je dvobojna scena med Tunjušem in Iztokom, oziroma Radom ali slika naraščanja in udušitve nevolje od Epafroditovih ljudi zoper dvor nahujskane množice.

Da se je povzpel do te popolnosti, se je Finžgar tudi pošteno trudil. Sam pravi glede ravnokar omenjenega dvoboja: „Da, jaz moram imeti vse živo pred očmi, sicer ne morem pisati. Ko sem prišel v romanu do dvobojne scene, nikakor nisem mogel naprej. Kot dijak sem se učil boriti, študiral sem tudi iz knjig, a bilo je vendar težko. Tedaj sem se jel dvobojevati sam s seboj: naskakoval sem, se branil, podlegal, zmagoval, sekal rane in umiral. Utrudil sem se, toda na to sem stran napisal v petih minutah." (Obiski, str. 31).

K temu se pridružuje kot ena največjih Finžgarjevih vrlin njegov slikoviti jezik. On ne piše literarnega jezika, ampak zajema naravnost iz živega narodovega zaklada. Nekatere njegovih primer so klasične; polno njegovih besed je tako bogatih življenja in barv, da so same ob sebi slike. Izrazi, kakor „dračje je zapokljalo", „meč je zašvistnil," „konj je klopotnil," „zakrilil je z rokami," „zavihtel se je v sedlo," „buhnil je kvišku," zlasti pa „topotnilo, prhutnilo, prasketnilo, hušknilo je" i. t. d., izražajo tako fine nijanse, kakor jih pozna malokateri jezik. Podobne besede so nam omilile Mračetovo prestavo Sienkiewiczevega romana „Z ognjem in mečem," kjer pa moramo obžalovati, da imajo mnoge takih besed preveč poljsko lice.

Kje je kdo, ki bi se ne divil Finžgarjevemu jeziku, ako čita mesta, kakor „lice, ki je ovražilo srce mojemu gospodu," „spodnja ustnica se mu je izveznila v globokem zaničevanju," „naj oslepijo tiste oči, ki so nastrelile s pogledi strup v srce mojega orla," „mladec, ogenj polivaj s pametjo!", „ognji so zamižali," „sporedili smo se ob cesti," „Krok je odšel, in ni preteklo, da bi obrnil plug na koncu njive in ga zastavil v novo brazdo," ali novo zvezo „kruto majhen" in kratek, a pomenljiv velelnik „modruj!" i. t. d.?!

Zato je tem večja škoda, da ima roman polno tiskovnih in precej jezikovnih napak. Prve preidem, od drugih hočem navesti nekatere. Omenil sem že, da zajema Finžgar iz živega narodovega jezika. Narod ne pozna deležnikov; če jih rabi pisatelj, jih mora tvoriti vsaj pravilno. Nepravilne so oblike: grizeč (II, 130), tonečega (II, 163), gasnečih (II, 326), zablodelo (II, 237) namesto: grizoč, tonočega, gasnočih; zablodelo (jagnje) ni sploh nič. Napaki sta: desna meča (II, 102) in žrecov (II, 128) namesto desne meče in žrecev, enako v nedrijih (II, 224) namesto v nedrju ali v nedrjih (redkeje). Pisati bi moral tuljenje, pljunejo, kljuboval, severa, nečakinja, zagrmel, ljubca, zapršele, završelo, bizantinski, oril se je krik namesto tulenje (II, 131), plunejo (II, 261), kluboval (I, 132), severja (II, 349), netjakinja (II, 145), zagromel (II, 252), ljubeca (II, 343), zapršale (II, 336), završalo (II, 343), bizantiški (II, 311), oril je krik (II, 218). Namesto z belo lehtjo (II, 155) je boljše z belim laktom, kateri samostalnik pozna Finžgar. Ali hoče morda delati razliko med laktom moškega in lehtjo ženske? Prelest (II, 202) rabi v češkem zmislu, medtem ko so jo pisali naši pisatelji (Aškerc!) doslej v ruskem pomenu. Vrba žalujka (II, 221) je ena izmed žalostnih spakedrank našega slovstvenega jezika. Recimo rajši žalna vrba ali kaj

podobnega! Brezslišno (II, 225) je tudi napačna tvorba; reklo bi se kvečjemu neslišno. Zvezi „namesto da bi" se res težko izogibamo. Jaz pišem „mesto tega, da bi," kakor so pisali že Latinci in Grki v istem pomenu. Nepravilno je: „Tunjuš je ležal že tretji dan na vrhu hribca — nasproti Svarunovemu gradišču" (II, 134). Nasproti se veže v takih slučajih z rodilnikom. „Željno so hrepeneli solnčnega zatona" (II, 142) ne pravimo, ampak: hrepeneli so po solnčnem zatonu. Mojemu jezikovnemu čutu se upira stavek: „Prepovedal je med potjo trombe, velel je paziti na ščite in meče, da se ne zadevajo drug ob drugega in povzročajo hrupa" (I, 34). Jaz bi pisal: velel je paziti na ščite in meče, da se ne bi zadevali drug ob drugega in ne bi povzročali hrupa ali da ne zadenejo drug ob drugega in ne povzroče hrupa. Tudi pazi Finžgar premalo na določno in nedoločno pridevnikovo obliko. Glasiti se mora: nepremagljivi Hilbudijev ostrog namesto nepremagljiv (II, 158), mahali z mečem v prazni veter, ne prazen veter (II, 207) i. t. d. Vplivati se splošno rabi pri nas napačno, tako tudi pri Finžgarju: „Velmožje so se vnovič spogledali. Življenje Ljubinice — to je vplivalo na divjo naravo" (II, 214). To vendar ni vpliv! Nerazumljivo je n. pr. mesto: „Za njegovim čelom je solnca — he — nič, koliko!" (II, 258). Pri pisavi tujih imen je Finžgar nedosleden. Piše namreč: Tetrapilon, Orijon, Toper, Taperos, Tiarantus, Tonzus, Turris, Moesija, kar bodo čitali preprosti bralci Moésija. Tudi glede zapiranja takozvane zevi se ne drži iste poti.

Te in podobne napake obžalujem tem bolj, ker bi se dale z malim trudom odpraviti in ker ima Finžgar tako bogato besedišče kakor morda samo še Cankar. Mlajši pisatelji se bodo hodili k njemu učit in si izposojali pri njem brez kritike, kakor si izpisujejo na slepo besede iz Pleteršnika. Pri tem pa ne pomislijo, da je zbral Pleteršnik velik besedni zaklad, ni pa zaznamoval — kar je napaka njegovega slovarja — kaj je prav in kaj ne.

Sicer je Finžgarjev roman tak, da ga bo vesel inteligent in preprost človek. Pisan je zanimivo, vendar ni napetost tolika, da bi vsled nje ne videli finih in nežnih momentov romana in bi razpadla povest v vrsto novel. V njej imamo delo, ki je ustvarjeno z velikim zamahom in z ljubeznijo do svojega rodu. V že omenjenih „Obiskih" (str. 32 in 33) govori Finžgar: „Samo tisti bo resnična last celokupnega naroda, ki bo pisal tako, da narod spozna v povesti samega sebe, spozna vrline junakov in jih vzljubi, spozna pa tudi napake, katerih vedno brez zrcala ne vidi, in te zasovraži. Vsi naši sedanji pokreti, kakor jih idejno razvijajo in poli-

tično kakorkoli udejstvujejo, ne bodo med ljudstvom tako dolgo našli tal, dokler ne nastopijo kot sejalci idej pisatelji.“

In takih idej je nasejal Finžgar precej, morda celo preveč v svojem romanu. Imenujemo ga lahko slavospev bratoljublja, sloge in discipline. Izbiro njegovih globokih aforizmov pa prepuščam našim Klepcem.

H koncu še to: O romanu sem izpregovoril obširneje iz sledečih vzrokov: Čas je že, da neha pri nas klikarska kritika, ki povzdiguje svoj krog v nebesa in tepta nasprotnika v blato. Res je, da nas je malo in da je hudo, suniti soseda pri mizi s komolcem. Toda, kdor ni sposoben, za tega je bolje, da opusti svoje rokodelstvo in se poprime česa bolj hvaležnega. Čemu bi takemu namigavali med vrsticami z njegovo nesposobnostjo, ako vemo naprej, da zna čitati samo tiskano in ne tudi med vrstami?! Kdor išče svoj talent, temu ga pomagajmo najti, o komer vemo, da ga ima, temu odkrivajmo morebitne napake in opozarjajmo na njegove vrline! Finžgar ni niti začetnik, da bi se oplašil, niti pisatelj, čigar sposobnost bi ne bila vzvišena nad vsak dvom, zato smemo natančneje govoriti ž njim.

R. M. Vojanov:

Mi.

April že poje v brezah aleluja,
škrjanček svatne kroži melodije,
zemljica solnca žejna žarke pije,
in mlado cvetje zopet se ponuja.

In vse življenje k delu se prebuja.
Slovenec samo čaka še Mesije,
ki naj mu s členkov trde spone zbije,
v katere drznost ga je vrgla tuja.

Pokonci glavo! Kaj te litanije!
S pestjo in z bičem red doma postavi
in vsiljenca naženi z domačije.

Če pa pogum in um drugače pravi,
kaj tarnaš, da te tujec v lice bije?
Še krivi hrbet na udar nastavi!

Lovro Kuhar:

Tadej pl. Spobijan.

I.

Delal sem v neki predilnici in stanoval nedaleč od tovarne v precej prostorni podstrešni sobi. Nekega dne sem dobil sostanovalca, zelo zanimivo osebo. Bilo je zvečer po delu; vrnil sem se na stanovanje, odprem vrata in vidim sedeti tujega človeka pri mizi.

„Dober večer, gospod!“ me hiti pozdravljat tujec in vstane. „Jaz sem vaš novi sostanovalec.“

„Lepo!“ odgovorim in ogledujem neznanca. „Boste delali v tovarni?“

„Bom, jutri pojdem prvič na delo.“

„Krasno! Potem si bova tovariša. Dajva se spoznati!“ sem nadaljeval in se mu predstavil.

Tujec se je umerjeno priklonil in dejal: „Hvala lepa! Toda vi se boste ustrašili, če vam povem svoje ime.“

„Zakaj?“ vprašam začudeno.

„Zato!“ je odvrnil tujec lakonično. „In niti verjeli mi ne boste.“

Čudil sem se čimdalje bolj, vprašaje zrl vanj in prvi hip sem mislil, da se šali. Nato mi je šinilo v glavo, da imam pred seboj kakega preganjanega, od policije zasledovanega človeka, ki se boji povedati svoje ime.

„Ali mi boste verjeli?“ vpraša me tujec vnovič.

„Samo povejte!“ sem silil.

„Oglejte si najprej mojo zunanjost.“

Nisem umel, kaj naj to pomeni, vendar sem se lotil ogledovanja. Tujec je bil srednje velika oseba vitkega života, obraza podolgovatega in silno izbočenega; izpod ušes se je na vsaki strani vlekla bujna kita temnih kocin, ki sta se pod ustnami strnili v vrlo razmršeno kozjo brado; pod tenkim nosom so čepele kratke in neokusne brke, skoraj so zakrivale celo gornjo ustno. Oči so bile temne in skrivnostne. Zanimiva je bila njegova obleka. Polfrak je imel na sebi, tesne škricaste hlače in obut je bil v nekake copate; na glavi, na črnih svedrastih laseh, ki so mu silile na čelo in za vrat, je sedel cilinder — vse raztrgano in povaljano. Tujec je stal ves čas nepremično na mestu, roke ob bok in se nedostojno režal ter mi kazal dve vrsti ostudnih zob.

„Kak vtisk ste dobili?“ je vprašal slednjič.

„Imeniten!“ sem zínil s čudnim občutkom.

„Torej poslušajte! Jaz sem Tadej plemeniti Spobijan!“ je dejal tujec.

Debelo sem ga pogledal. Pričakoval sem kak razvpit naslov.

„Ne verjamete?“

„Oprostite, ampak . . .“

„O, saj sem vedel,“ me je prehitel tujec in nadaljeval: „Moja toaleta seveda ne odgovarja mojemu imenu in vi me sodite po zunanjosti. Preglejte te papirje!“ Potegnil je izza srajce zveženj porumenelih papirjev. Bila so to razna šolska in druga spričevala, glaseča se na ime Tadej pl. Spobijan in polna podpisov in pečatov.

„Zdaj verjamete?“ je menil važno.

„Verjamem!“ sem mu pritrdil s pomislekom in sem mu vrnil papirje.

Nato je predlagal, da se pobrativa. Segla sva si v roko in se pobratila. Z ozirom nato me je pričel tujec tikati, jaz sem ga vikal dalje in čakal, da odkloni sam; vendar se ni zmenil in vikal sem ga dalje. Tako je ostalo pri starem, in po tem redu sva se ravnala do najine ločítve. Radoveden sem bil, kako je bil sprejet v tovarno.

„Pobratim,“ sem vprašal, „povejte mi, kako ste zlezli do dela?“

„To je smešno in neumno pripovedovanje,“ je dejal smeje. „Korakal sem ravno mimo tovarne, ko me je zapazil vratar in mi začel ponujati delo. Sicer sem bil namenjen dalje, toda ker sem bil ravno prav razpoložen, sem se dal pregovoriti in sem šel z njim k tovarniškemu oskrbniku. Predložil sem mu svoje papirje, delavsko knjižico in še nekaj drugih listov. Mož gleda nekaj časa vanje, ostrmi, odstopi korak nazaj in reče:

„Kje ste ukradli te papirje?“

„Morebiti jih pa nisem ukradel, gospod,“ sem odvrnil.

„Vi ste baraba!“ je nadaljeval oskrbnik.

„To vem, cenjeni . . .“

„Znate vi sploh čitati?“

„Izvrstno!“ Nisem umel, kaj hoče s tem.

„Neprevidnež! Pazite, kaj ste izmaknili!“ pravi zdaj oskrbnik in stopi tesno k meni z odprto delavsko knjižico, kazoč mi s prstom na tisk: Ime in priimek.

„Čitajte!“ mi veli.

„Ime in priimek: Tadej plemeniti Spobijan,“ čitam jaz in se zasmejem na glas.

„Kaj se režite!" me strogo posvari oskrbnik. „Ovadim vas radi zlorabe papirjev!"

„Ovadim!" je zinil za njim začudeni vratar.

Ne moreš si misliti, kakšne obraze sta lomila. Bulila sta vame ko dva junca. Ko sem se nasmejal do sitega, sem jima skušal zadevo pojasniti.

„Potrudite se malo dalje z branjem!" sem svetoval oskrbniku.

Oskrbnik je prebral še nadaljne postavke, motril me sršeče in zmajeval z glavo.

„Nazadnje se vse skupaj vjema," je zamrmral in dejal: „Imate prav, gospod. Oprostite, jaz se čudim!"

„Čudna razlika je res med menoj in med mojim imenom."

„Kaj se je zgodilo z vami?"

„Saj vidite!"

„Razumem!" je dejal in me pomilovalno pogledal. „V delo ste sprejeti in hočem gledati, da se najde sčasoma za vas kaj boljšega. Seveda naenkrat ni mogoče in nekoliko boste morali potrpeti. Jutri pridite na delo!"

Priporočil sem se mu in odšel. Seveda se razume, da tukaj ne ostanem dolgo, kvečemu en mesec ali kaj, da si malo odpočijem. Za ravnatelja ne pridem, nižja mesta so mi pa v takih zakotnih tovarnah že dovolj znana in rajši se z gladnim želodcem potepam po svetu, kot tukaj nosim dostojanstvo častitljivega delavskega čuvaja."

„Morebiti pridite v pisarno," sem pripomnil.

„Haha!" se je zasmejal. „Tudi pisarniška dolgočasnost mi je znana in ne maram je več." Zvil si je cigareto in si jo zapalil. Malomarno je prekrižal suhe noge, nagnil glavo na levo ramo in kadil. Ko je imel v ustih le še kratek kos, je otrnil z njega tleče oglje in ga varno spravil v majhen žep na fraku. Nato je jel zehati in si želel spanja. Zlezel je v posteljo in se zavil v odejo, in spet je bilo, kot bi ga ne bilo v sobi; niti gibljaj, niti lahen dih se ni slišal od postelje.

Upihnil sem luč in legel še jaz, a zaspati nisem mogel in še dolgo v noč sem razmišljal o tujcu. Bil mi je zelo nenavadna prikazen. Človek s takim aristokratskim imenom se potepa po svetu kot berač! Drugod, na pr. na Ruskem kaj takega ni nenavadno, in kakor sem bral v knjigah, je mnogim imenitnim naslovom domovina širni svet, toda pri nas me je slučaj presenetil. Zelo me je zanimala tujčeva preteklost. Šele pozno sem zaspal.

Vzbudil sem se že, ko se je svitalo. Moj prvi pogled je bil v kot na posteljo. Tadej je bil še v postelji in je spal. Ker je tovarniška sirena že tulila danico, sem ga vzbudil.

„Sirena bo v kratkem zopet tulila, morava iti,“ sem ga klical.

„Vrag vzemi sireno in tovarno!“ je godrnjal, vzdramivši se in se hotel potajiti. Naposled je vendar vstal, zajtrkovala sva kavo in potem šla v tovarno. Jaz sem šel na svoje mesto, Tadej je ostal pri vratarju in čakal na povelje. Želel sem si, da bi delala skupaj, ali moja želja se mi ni uresničila: njega so uvrstili med nalagatelje, dočim sem jaz delal pri porivačih. Porivači smo v skladiščih nakladali zavoje na težak, okoren voz, katerega smo potem rinili samotež po tračnicah preko dvorišča do nakladišča. Tam so nam odvzeli blago nalagatelji, ki so ga nakladali na pripravljene vozove.

Smejal sem se, ko sem prvič zagledal svojega znanca v fraku in s cilindrom med drugimi delavci. Predrzno se je postavljal med njimi z nastran pomaknjenim pokrivalom, vzdigoval je vsaj na videz s tovariši vred in včasih si krepko oslinil dlani.

„Tovariš nalagatelj!“ sem ga podražil. „Ali se vam dopade težaški posel?“

„To je igrača in sem ga vajen!“ je menil brezbrižno in delal dalje.

Vratar je takoj zjutraj raztrosil med delavstvo novico, da pri nalagateljih dela neki plemič, oblečen v cilinder in frak, in že opoldne je znala vsa tovarna o tem. Začudeno in nezaupno so ga pogledovali, ko je med opoldanskim odmorom korakal po dvorišču in kadil svojo cigareto; šepetali so si o njem opazke, in z njih obrazov je sevala zadovoljna škodoželjnost . . . Popoldne se je slišalo med njegovimi ožjimi tovariši poltiho mrmranje. Jezili so se na svojega plemenitega kolega, ki je neumen, dela ko živina in kvari delavsko disciplino. Zvečer sem mu razlagal mnenje delavstva.

„Hoho, to ste prismojeni!“ se je krohotal. „Jaz se izvrstno razumem na to! Eden ali dva dni bom delal z največjo silo, da si pridobim naklonjenost pri višjih. — Naklonjenost, razumeš, je nekaj silno važnega za vsakega delavca. Če imaš zasigurano naklonjenost, si brez skrbi in lahko počneš, kar se ti zljubi: lahko lenariš, dremlješ, kadiš. Naklonjenost si je pridobiti le potom hinavščine. Spočetka moraš biti priden in paziti moraš, da te nihče ne zaloti v preveliki udobnosti. Pazi, pravim — če sediš, pazi, če dremlješ, imej oči odprte, če kadiš, znaj, kam boš skril tobak in zadovoljno boš zehal pod okriljem naklonjenosti.“

„Prav! Toda to se da izvesti le posamezniku, v celoti ne gre. Poznalo bi se delu. Na ta način škoduje posameznik svojim tovarišem,“ sem ugovarjal.

Tadej se je razsrdil.

„Meni je vseeno, oškodujem koga ali ne, glavno je, da koristim samemu sebi. Ako hočem to doseči, morajo izginiti vse druge okoliščine in človek se mora preleviti v lopova. Tadej pl. Spobijan je lopov, zapomni si!“

Umolknil sem.

Dva, tri dni je delal pridno, nato je jel izvrševati svoj načrt. Uspel mu je krasno, in z naravnost izzivalno predrznostjo je včasih varal sicer skrajno pazljivo in natančno uradništvo. Ali že čez par dni ga je nekdo ovadil in bil je pozvan v pisarno. Oskrbnik mu je izjavil, da je predstojništvo z njim skrajno nezadovoljno, ker je nezanesljiv in navaja druge k lenobi. Zažugal mu je najhujše in ga je odpravil. Tadej je bil potrt in zvečer mi je tožil:

„Malo mi je, ako izgubim delo, ampak žali me, ker se mi je vse izjalovilo. Izkoriščati se dajo le pošteni ljudje in prismojenci, ne pa lopovi in premetenci.“

Odslej je sovražil vse tovariše, jim nagajal, jih zasmehoval; pa tudi oni niso marali zanj, nazivali so ga z „grofom“, klanjali se mu hinavsko in se mu odkrivali.

Tako je teklo življenje. Podnevi sva delala v tovarni, po večerih sva skupno razmotrivala razna vprašanja. Pri tem se je tovariš rogal mojim nazorom in jih pobijal s svojim sirovim temperamentom.

Mesec se je bližal koncu in Tadej mi je dejal nekega večera:

„Veš kaj, ko dobiva ob koncu meseca plačo, zahvaliva se v tovarni in pustiva delo. Neumna bi bila, da bi se zdaj spomladi sušila v tem prahu.“

„Toda kam, to je vprašanje. Lahko prideva z dežja pod kap.“

„Kam, vprašuješ?“ je izgovoril porogljivo. „Misliš, da bodo čakali nate in te v kočijah prepeljavali semtertja. Hehe! Povej mi, si li že kdaj barabil? ... Še ne! Vidiš, barabila bova, hodila bova iz kraja v kraj, med potom se bodeva preživljala na najrazličnejše načine — razumeš, in tako prideva naprej. Kjer bo za naju, se lahko ustaviva. Hočeš vedeti, kam? Namenil sem se na Štajersko, tam okrog Ljubnega je mnogo rudnikov in tovaren, ki še primeroma dobro plačujejo, boljše vsaj kot tukaj.“

Ravno ti kraji so bili moj cilj in že dalje časa sem si želel tja. Vendar nisem nikoli imel na razpolago toliko denarja, da bi si

bil plačal voznino. Tisto malo plače, kar sem je dobival, sem izdal večinoma za hrano in stanovanje; preostalo sem porabil, sam ne vem kako. Človek si privošči vesel večer, sne nekaj porcij pečenk, spije par litrov vina in denarnica postane zopet jetična; tako je ostalo vedno le pri želji. Sveti, ki jih je navajal Tadej, so se mi zdeli nekoliko predrzni in dvomljivi.

„Ti si izvrsten človek!“ se je izrazil duhovito. „Tak košček zemlje, odtod na Štajersko, je vendar malenkost, prehodil sem že druge črte in v zimi! Povrh bova imela še nekaj denarja sabo.“

„Denarja? Plača, ki jo dobiva ob mesecu, bo vendar komaj zadostovala za hrano in stanovanje!“

„Seveda, če bova plačala,“ je dejal in se premeteno nasmejal. „Lahko narediva drugače . . .“

„Mislite torej . . .“

„Tako mislim!“ me je naglo prekinil. „Zahvaliva se v tovarni eden, dva dni pred zadnjim, dvigneva plačo in potem skrivaj pobegneva. Molčati morava seve in ravnati previdno, da se ne izdava.“

Z grozo sem ga poslušal, kako mi je ravnodušno pripovedoval in razvijal drzne misli o begu. Mojih ugovorov ni niti upošteval, in ko sem mu razlagal nauke in prepovedi, ki jih učita cerkev in država, se mi je posmehoval in me imenoval tepca.

„A če naju zasačijo?“ sem dostavil.

„Najmanjša skrb! Ako zahtevava pri ravnateljstvu svoje papirje, je to popolnoma nekaj navadnega in ne more vzbuditi nikakega suma. Pojdeva, pa je. Pred odhodom se jaz obrijem in nihče me več ne spozna. Ti sicer ne moreš spremeniti obličja, ali človek je podoben človeku in lahko si brez skrbi.“

„Že radi beračenja bodo naju preganjali.“

„Zategadelj zahtevava od tovarne spričevalo štirinajstdnevnega dela, dava si ga potrditi od tukajšnega županstva in šest mesecev lahko brez ovire barabiva po svetu. S takim spričevalom lahko beračiva pri samih policijah in sodnikih in nobeden vrag se naju ne sme dotakniti.“

Govoril je mehko in prepričevalno. Čutil sem, da se me njegove medene besede oprijemljejo, da me vabi skrivno nagnjenje. Priznal mu vendar nisem in slednjič se je razsrdil nad menoj, zapretil mi je, da pojde sam, jaz pa naj ostanem, kjer mi drago.

Toda že drugi dan sem spoznal, kako težko se loči. Zopet me je vabil seboj, pobijal stare in zavračal moje nove pomisleke, slikal mi je bodočnost lepo in rožno.

„Pa me opljuvaj, če se ne izpolni vse do pičice!“

Človek je človek in kdor še ni propadel, še lahko propade. V meni se je vzbudila grešna želja, vzplamtela je kvišku in rodile so se zapeljive misli; bile so tople in prijazne. V temni, tihi spomladni noči, ko sem ždel na postelji, sem sklenil, da pojdem z njim na Štajersko. Uboga gospodinja se mi je smilila, reva bo ogoljufana na hrani in goljuf bom jaz, tisti, ki ga je cenila. Premišljeval sem, kaj naj storim in sklenil sem, da ji pred odhodom napišem pismo in jo prosim odpuščanja. Zjutraj sem mu odkril svoj sklep.

Dva dni pred koncem meseca sva šla k ravnateljstvu odpovedovat delo. Ravnatelj, oskrbnik in dva pisarja so bili v uradu.

„Cenjeni gospodje!“ je izjavil Tadej in se po salonski priklonil. „Naznanjava, da sva se naveličala vaše tovarne in ponižno prosiva za papirje in zaslužek . . .“ Tadejev obraz je bil poln hinavščine.

Oskrbnik in ravnatelj sta se spogledala, pisarja sta zaškrtala s peresi.

„Odpovedujeta?“ je dejal počasi oskrbnik. „Zakaj?“

Molčala sva.

„Nimata vzroka! Ne bodita neumna, ne manjka vama ničesar, delo imata lahko in stalno, plačo primerno; ostanita rajši!“

„Ne pritožujeva se, ampak pojdeva, ker hočeva proč,“ govoril je Tadej za oba.

„Neumna sta! Jaz bi vama ne svetoval. Razumeta, v svetu je ravno sedanji čas pregnano s proletarijatom in težko bodeta dobila delo. Pomislite nekoliko, gospod pl. Spobijan!“ Zadnji dve besedi je oskrbnik naglasil.

„Vseeno! Dajte nama svoje in midva greva!“

„Trdovratneža!“ je izpregovoril ravnatelj. „Odpravite ju!“

Oskrbnik je poiskal najine knjižice, zapisal v nje kratka spričevala o delu, pridnosti, zvestobi in odštevši prispevek za bolniško blagajno, je naju izplačal. Zahvalila sva se lepo in sva odšla. Pregledovala sva spričevala. Jaz sem imel zapisano: — . . . je delal od . . . do . . . v naši tovarni v popolno zadovoljnost predstojništva in se je odlikoval po pridnosti in zvestobi. V Tadejevi knjižici se je bralo: — . . . je delal od . . . do . . . v naši tovarni . . . — Dobil sem torej odlično priznanje, tovariš pa le kratko, nepriporočljivo beležko. Nato sva šla še na občino in sva si dala listine pečatit z občinskim pečatom. Zdaj sva imela preskrbljeno vse in čakala sva

le še trenotka, da pobegneva. Zvečer sva sedela v kuhinji in večerjala; jaz sem molčal, a mnogo je govoril Tadej. Gospodinjo je zabaval izvrstno, da so se ji od smeha solzile oči.

„Ali ste se vedno bavili s stanovalci?“ jo je smelo vprašal.

„Vedno, odkar mi je umrl mož in tega je že petnajst let.“

„E, dolgo je že, dolgo; nekaj ste jih že preiskusili, gotovo tudi nekaj slabih . . .“

„Ne rečem, vsake vrste so bili!“ se je namrdnila gospodinja.

Meni je bilo silno zoprno, da jo izprašuje take stvari in opozarjal sem ga z očmi. Nasmehnil se mi pomilovalno in govoril dalje.

„Seveda, kjer je tovarna, se natepe skupaj zmes vsega sveta. Pridejo lopovi, sleparji in človek ne ve, koga sprejme v hišo, posebno, ker govorijo vsi z namazanimi jeziki. Ko pa napravijo dolga za ves mesec ali še več, tiho pospravijo svoje stvari in pobegnejo. Škodo trpi navadno revež, ki ga sprejme na hrano. Taki lopovi zaslužijo — vrv!“

Težko sem ga poslušal in najrajši bi bil povedal glasno in jasno, da je hinavec, da se roga gospodinji in meni; razodel bi njegov zloben namen, sam sebe bi ovadil brez strahu in brez sramu. Odprl sem usta in mislil, da vpijem, dasi ni bilo glasu iz njih. Tiha, karajoča misel je bila, nemirna, nejasna, ki se je izgubljala v dalji in se je svinčenotežka vračala nazaj v moje naročje, grenka kot vest. Tadej se je sirovo nasmejal moji zmedenosti in neusmiljeno pripovedoval dalje.

„Vrv zaslužijo, kakor sem rekel, vragi! Žalibog, ni mogoče doseči njih vratu — to so tiči, ki se znajo izogniti vsaki pravici. Nazadnje je tudi velika nezmisel zasledovati lopove, vzeti jim nimajo ničesar, in njim je vseeno, spijo na prostem ali v temnici . . .“

Gospodinja mu je hlastno pritrdila.

„Mogoče ste že vi imeli opravka s tem . . . Kaj ste storili, če vas je osmolil kak kalin . . .?“

Gospodinja je globoko vzdihnila.

Tedaj sem vstal in odšel iz kuhinje na dvorišče. Zunaj je bila noč temna in črna, in po temi je odmeval Tadejev satanski smeh tja do ceste in nazaj, vmes so vriščali iznenadeni klici prevarane gospodinje. Mučno mi je bilo poslušati, šel sem v najino sobo in se oblečen vlegel na posteljo.

(Dalje prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

IX.

Kadar se gibljemo na stališču, točneje rečeno majališču negotovosti, kaže nam biti skrajno previdnim; drzno in brezvestno se mi torej vidi uvajati trditve s tistim tako zavestno se glasečim „jasno, očividno, brezdvomno,“ ker taki uvajalni dostavki pri površnežih in plitvomislecih ubijajo vso razsodnost in vso samostalnost naziranja, dasi so taki dostavki večinoma brez preudarka, torej tudi brez pravega prepričanja trditvi dovrženi. Drznež s tako opremo svoje trditve površnemu in radovernemu čitatelju dostikrat še tisto malo samostojne razsodnosti, ki jo morda ta po naravi ima, izpodmakne, da mu more potem laže podmakniti svoj četudi piškav nazor. To bi smeli imenovati sredstvo znanstvene rabulistike. Vsaj s tem vendar ne postane trditev nič trdnejša, če nam trdivec samo trdi njeno jasnost in brezdvomnost, pa nam z nobenim dokazilom, z nobenim migljajem ne pomore, da bi tudi mi to pojmili in uvideli, kar on pravi, da mu je jasno. Kaj pomaga n. pr. trditi „Fevča brez dvombe mesto Feviča“, kakor da bi izvestno to bilo slovensko ime. Vsaj morda jè —, toda dostavek „brez dvombe“ tega še ne dokaže, — in komur ni jasno docela, svobodno dvomi dalje. — Skoraj podobna se mi zdi ta trditev o Fevči, kakor če bi rekel: „Davča brezdvomno mesto Dav*i*ča“ ali „Klevevž očividno namesto Klevev*e*ž ali Klevev*i*ž“, dasiravno za prvi slučaj iz listin in urbarijev poznamo nemško obliko „d[ie] A*l*sz“, in za drugi slučaj še zdaj velja nemški Klingenfe*l*s, t. j. ozek prepad v skali, tesna globel med skalami, skalnata zijat (Izvestja muz. dr. XIII, 103). — V občini Marija gradec na Štajerskem imamo vas Tevče (Teutsche), ki je pri Zahnu (Ortsnamenbuch, 129) zabeležena v obliki De*l*tschach (l. 1209 Te*l*tsach, l. 1300 Te*ll*zach) — in v občini Bočna na Gornjegrajskem De*l*ce (nem. Deutze, prl Zahnu l. c. De*l*tsche). Zdaj pa vzemimo še znano papirnico ob Ljubljanici: „Vevče“ (Josefsthal) —; kako naj pišemo to krajno ime, da bo pravilno po novih Carniolinih zahtevah, ali „Vev*i*če“ ali „Vel*i*če“? — Gemeindelexikon (pag. 76) ima Ve*l*će, Freyer (str. 136) ima Ve*v*zhe (Weutsche) in ljudstvo govori dandanes dosledno Ve*v*če. Oblike z „i“ pa nobeden ne pozna, kar je čisto naravno, vsaj bi se pred „*i*“ menda „l“ ne bil velariziral, — pri ohranjenem „i“ bi se bil moral ohraniti tudi „l“, da bi se ime

glasilo Veliče. Zahn (Ortsnamenbuch pag. 492) n. pr. navaja Welz pri Judenburgu, češ da se je l. 1007 imenoval Uueliza in l. 1190 Welize, a zdaj o vokalu „i" ni nobenega sledu, razen da je velarizacija vendar zaostala. Isti Zahn pa navaja na str. 495 Weutsch pri Velenju s starimi oblikami: l. 1296 Velths, Velcz, 1480 Welczsch in l. 1500 Weltsch, kjer je pa velarizacija prospela, ko že v starih oblikah o vokalu „i" ni bilo sledu. Oblika Mora*l*sz za Moravče v XII. stoletju (Schumi, Urk. u. Reg. I, 189 in 98) je sicer res tako osamljena, da si človek skoraj ne upa se nanjo sklicevati, popolnoma je pa za naše vprašanje vendar ne smemo prezreti, ker utegne biti vendar le nekaj na njej, dasiravno si je ne moremo še stolmačiti na jasno. Pri Moravčah torej še vedno dvomimo, ali imej preglas v obliki Moräutsch, ali velarizirani „l" v obliki Mora*l*sz odločilno veljavo za učeni pravopis, prostonarodna izreka je pa že odločila za Moravče proti Morav*i*čam. Pri Braslovčah je pa tudi strokovnjaška razlaga, kakor nam jo je podal pokojni profesor Štrekelj v Mariborskem časopisu za zgodovino in narodopisje (VI, 44), proti Braslov*i*čam; — in dokler te Štrekljeve razlage kdo prepričevalno ne ovrže, ima ta razlaga veljati in z njo vred mora veljati tudi dosedanja, narodni izreki prilagojena pisava brez i, namreč Braslovče. —

Očka Pajštvarč je Carniolinemu modrovanju tudi za spotikljaj, češ glasiti bi se moralo „Pajštvar*i*č iz pajštva (Badstube)". — V resnici pa stvar vendar ne stoji tako, ampak nekoliko drugače. Iz „pajštva" (Bähstube — cf. Zeitschrift für hochdeutsche Mundarten, IV, 361) je pajštvar, kakor iz „bajta" bajtar, iz „koča" kočar i. t. d. Zdaj dalje pa gospodu modrovavcu, ki morda misli na kak patronymicum napravljen s sufiksom -itjъ, že ne smemo slediti, da ne zaidemo na krivo pot. Ko bi torej iz Pajštvar enako, kakor iz Gašpar Gašparič (Gašparjev sin, mladi Gašpar), napravili poočetno ime Pajštvarič, bi moglo to pomeniti le mladega Pajštvarja (sina), ne pa skratka Pajštvarja, in vendar je na dotičnem mestu govorjenje le o P a j š t v a r j e v i gostilni in P a j š t v a r j e v i hiši. Iz tega pa po mojem mnenju sledi, da v zvezi „očka Pajštvarč" oblika „Pajštvarč" nikakor ni samostalnik, ampak pridevnik napravljen s sufiksom „-ьski", kakor cesarski, korarski od cesar, korar i. t. d. — Očka Pajštvarski (iz Pajštve) je prav analogno napravljen, kakor Janez Kočarski (iz Koče), Jože Bajtarski (iz Bajte), Miha Žagarski (z Žage) i. t. d. — Končnica „-ski" se pa v koroščini kakor znano mehča v „-šč" (Kres I, 415) in tako dobimo iz Gosposvetski „Gosposvešč'",

iz Glinski „Hlinšč'" in iz Pajštvarski „Pajštvaršč'," a ta za izreko pretrda oblika je š med r in č eliminirala, oziroma absorbirala in tako smo dobili „Pajštvarč'," za koroščino menda popolnoma pravilno obliko. —

Če se oziramo na pravorečje in gladko narodno govorico, se ne bomo lahko sprijaznili s pravilom, da imajo krajna imena, kakor n. pr. Prečna, Kočna i. t. d., le končnico „-ina", nikdar pa ne „-na" in da se torej ima dosledno pisati le Préčina, Kóčina i. t. d. Tako pravilo se mi zdi da predaleč sega — držalo bi le tedaj, če bi bil „i" v takih krajnih imenih naglašen; ker pa ni, dobimo vtis, da je samo poluglasnik, ki se v gladki neafektirani govorici kar izgubi. Če pa tega zatopljenega poluglasnika nič ne izgovarjamo, ga nam tudi ne kaže pisati. Če rabimo pri drugih apelativnih samostalnikih oblike s končnico „-na", na primer: bratična, gospodična, hišna, kmetična, knežna, sestrična, tetíčna, vojna, ustna, tajna, grivna (Halsband) i. t. d., zakaj bi morala ravno krajna imena delati izjemo ter izključevati končnico „-na", oziroma nadomestovati jo s polnejšo „-ina"? — Kakor rabimo brez pomisleka ime „Prečna ulica", prav tako brez pomisleka tudi pišemo po prosti narodni govorici: „Prečna, Račna, Ločna, Stična, Bačna, Lučna, Kočna i. t. d." — Da so krajna imena l a s t n a imena, to jim daje izjemno stališče samo glede pisave začetnic, ne pa tudi glede nastavkov, s katerimi se izvajajo. — Od lastnih osebnih imen Radosava, Vidoslava ima srbščina hypokoristične okrajšanke Rada, Vida — in te hypokoristične oblike je zopet podaljšala s končnico „-na" v Radna, Vidna. — Če so pisali v 10. stoletju tudi „Bosŏna, Bosĭna" (Rječnik, I, 559), nas to nič ne ovira, da pišemo dandanes „Bosna" (nekatera narejča pa izgovarjajo tudi Bozna). — Poluglasnik, ki se je v samostalniku popolnoma zatopil, je v pridevniku „b o s *e* n s k i" zopet oživel, oziroma se ohranil vokaliziran. — Navidezno trdna, zame pa vendar nekoliko dvomljiva se mi vidi razlaga K o č n e. Ta se v Carnioli (N. v. III, 211) glasi: „Ako pomislimo dejstvo, da pomenja nemška beseda W i n k e l poleg drugih značenj tudi „Gegend von Bergen oder Wald eingeschlossen" (Schmeller-Fromman, Bair. Wtb. II, 760), kar dobro pristoja našim Kočnam, potem n e m o r e m o d v o j i t i, da je našim Kočnam podstava kǫtъ in ako pristopita nastavka ьcь + ina, daje to po zakonih glasoslovnih v novi slovenščeni pravilno obliko: Kǫčina". Recimo, da v takem izvajanju ni prav nič zagrešenega proti g l a s o s l o v n i m zakonom, toda s tem še ni vse opravljeno, ker imamo tudi še drugih zakonov, ki jih istotako ni prezirati, in

jaz mislim, da z dobrim razlogom še lahko dvomim, da bi bilo navedeno razlaganje Kočne pravilno, kajti nastavki (ьсь + ina) se ne čredijo kar tako priprosto, kakor bi se komu zljubilo.

Res je nekaj analogije med „kot, kotec, kočina“ in pa med „studen, studenec, studenčina“, če stvar samo površno pogledamo; če se pa bolj natančno pobrigamo, se nam ta analogija začne umikati, kajti „kot“ je samostalnik in „kotec“ njegov deminutivum, „studen“ je pa pridevnik, ki se je z nastavkom „-ьсь“ posubstantivil, torej „studenec“ = studen (mrzel) vrelec. — Da bi se pa sufiks „-ina“ zaobešal deminutivnim samostalnikom, mi ne gre prav v glavo in ne morem najti primernih vzgledov za tako izvajanje. Pač imamo od „nov, star, pust, vroč“ samostalnike „novina, starina, pustina, vročina“ in od „dol, hrib, kotel, zid“ imamo „dolina, hribina, kotlina, zidina“; nikomur pa ne pride na misel, da bi najprej z nastavkom „ ьсь“ izvedel dotične pomanjševalnike „dolec, hribec, kotlec, zidec“ a iz teh potem „dolčina, hribčina, kotelčina, zidčina“. — Kar je pa posebne važnosti, v vseh teh slučajih bi imel nastavek „-ina“ naglas. Izvajanje Kočne iz „kotec“ (Winkelchen) se mi zdi torej ponesrečeno. Drugo razlago od „koča“ (pastirska) hočem dati samo na premislek, točnih dokazov nimam, tedaj bi bila Kočna (planina), kjer v zatišju stoje pastirske in drvarske koče. —

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

II. Trdinova ljubezen in drugo.

Radoslava* — to ime je nadel Trdina svoji prvi ljubezni, ker mu je bila najradostnejši spomin v vsem njegovem življenju, — ljubil je le idealno. Ko se je zaljubil vanjo, bilo mu je sedemnajst let, njej pa deset. In vendar ni bila to navadna petošolska ljubezen, temveč ostavila je blagodejne sledove za vse Trdinovo življenje. Prej so razdvajali razni dvomi njegovo dušo, kar ga je prešinila ljubezen do Radoslave, postal je zopet vesel in srečen. Njeni starši so zadovoljno opažali, da se Trdina zanima za njih hčerko. Z veseljem se je lotil nadaljnih študij, saj je imel zavest, da se za življenje združi

* Staretova iz mengiške graščine.

s svojo miljenko, ko dokonča svoje študije. V tej zavesti so ga tudi utrdile, ko je po dokončani gimnaziji odhajal na Dunaj, besede njene matere: „Veste kaj, kadar dovršite svoje študije in doboste prvo službo, pridite po mojo hčer, dala Vam jo bodem od srca rada in tudi moj mož bo zadovoljen, ker vas jako ljubi in se z vami najrajši pogovarja“. (Ljubljanski Zvon 1905, 413).

Pa usoda je hotela drugače. Ko je dokončal svoje študije in zaprosil za njeno roko, ga je Radoslava odklonila — pa tudi vse druge snubače — in ostala samica.

„Tiha ljubezen do milice je gorela s čistim plamenom nekoliko blaženih let, dokler se ne prepričam, da je moj ideal mrtev kip, mrzel zame in za vsakega, ustvarjen brez toplega srca in človeških občutkov. Duša mi je zatrepetala ob tem spoznanju in je bolovala težko in dolgo, vendar je ozdravela tudi po tej nesreči in pozabila zgubo“. (Bajke in povesti VIII, str. 70). Kakor piše Trdina v svoji avtobiografiji, sešel se je s svojo Radoslavo zopet leta 1904. v Ljubljani, ko je imel 74 let. Ob svojem tedanjem bivanju v Ljubljani se je šešel tudi s pokojnim pesnikom Aškercem, kateremu je razodel, da ni bil že leta tako srečen, ko tedaj, ko je čez 44 let zopet videl svojo prvo miljenko.

Ta prva ljubezen mu je ostala nepozabljiva. V svoji avtobiografiji piše: „Pohvaliti se morem celo z redko srečo, da mi še ni ugasnila niti nebeška iskra prve ljubezni. Dražestno glavico moje Radoslave okrožuje še zmirom isti rajski žar, kakor pred petdesetimi leti. Pred smrtjo se torej ne bom vprašal: čemu sem živel? Če ne telesno, vsaj v duhu povzdignil bom proti svojemu Bogu roke in oči in molil: Presrčna Ti hvala, blagi oče, da si me ustvaril in mi podaril dovzetno dušo, ki je spoznala tvoj prelepi svet in tvojega človeka in njegovo slavno zgodovino in vzvišeni poklic in namen njegov!“ (Ljubljanski Zvon 1906, str. 483—484).

Leta 1853. je nastopil Trdina svojo prvo profesorsko službo v Varaždinu. Prve mesece se mu je tu jako slabo godilo. Erar in občina sta se prčkala o tem, komu je skrbeti za plače profesorjem in tako ni dobil pol leta nobene plače. V svojih Bahovih huzarjih in Ilirih nam popisuje ljubezenski roman Ivana Slobodina, s katerim je mislil samega sebe. Tu se je zagledal v lepo Šumićevo Milko, kateri „je podarila priroda krepko, skladno truplo, bujne oblike in predražestna lica, na kojih se je žarila sveža rdečica kakor jutranja zarja“. (Bah. huzarji, str. 62). Občevati je moral začetkoma ž njo v nemškem jeziku. Četudi ni imel povoda dvomiti, da je kljub

nemškemu občevanju Milka odločna in zavedna Hrvatica, ki je pa tudi hrvatski občevala ž njim, ga je, kakor sam pravi, politična strast tako prevzela, da je pretrgal vse zveze ž njo ter se ji odrekel, boječ se, da bi se otroci iz takega zakona ne navzeli tujega duha, „on pa bi bil oče narodnih odpadnikov, najostudnejših zveri na svetu".

Ta korak je Trdina kruto obžaloval. „Da je bila moja Milka tako strastna nemškuta, bila bi nezvestoba moja precej opravičena, kajti uči izkušnja, da se take prismode presneto težko poboljšajo. Ali Milka je vsa gorela za svoj hrvatski narod, opustila bi gotovo rada nemško blebetanje in se privadila v kratki dobi ilirski ali pa tudi slovenski konverzaciji. Jaz torej nimam nobenega izgovora, ki bi bil kaj vreden. Od takrat je minilo že pol stoletja. Ali težke tri besede, s katerimi sem se tolikokrat pokesal v teh petdesetih letih, ponavljam s skesanim srcem često še dandanes in pravim: sram me bodi". (Lj. Zvon 1906, 165). Tudi Milka se ni poročila. Ali še živi, ne vem; ko sva se s Trdino zadnjič sešla leta 1905., mi je pravil, da še živi. Hudo mu je bilo še takrat, da se ni poročil ž njo.

Iz Varaždina se je preselil na Reko. Tu se je oženil leta 1858. s Slovenko, hčerjo ljubljanskega gostilničarja Žvoklja, ki je imel gostilno nasproti Kolizeja. Ta zakon pa, kakor nam pripoveduje Trdina sam, ni bil srečen, ker svoje žene ni vzel iz ljubezni. Iz tega zakona so se mu, kakor mi je svoj čas pisal njegov prijatelj dr. Vojska, porodili dve hčerki, kateri je dal krstiti na ime „Slavija in Slovenija". Duhovnik se je branil krstiti otroka na te imeni, češ da se ne nahajate med svetnicami, katere prizna rimsko katoliška cerkev. Trdina pa je baje pristal, da se morate krstiti na te imeni, češ, da ste „Slavija" in „Slovenija" največji mučenici, kar jih je bilo kedaj na svetu. Oba otroka sta mu umrla v nežni mladosti, in tudi mati je legla po triletnem zakonu v hladni grob. Tako je smrt razrušila ta zakon.

Kako so ga na Reki preganjali, nam je povedal v svoji avtobiografiji Trdina sam. Ker se je proti njemu uvedena preiskava kot neutemeljena ustavila, vložil je proti ovaditeljema, ravnatelju Mažuraniću in nadzorniku Jurkoviću, ovadbo radi obrekovanja. Do razprave pa ni prišlo; njegova ovadba se je neki na potu „izgubila," kakor mi je pravil Trdina.

Leta 1867. je stopil Trdina v pokoj ter se po desetletnem bivanju na Reki preselil na Dolenjsko. V Bachovi dobi se je namreč naselilo na Reki mnogo slovenskih obrtnikov, ki so seveda čustvovali s Hrvati. Med temi obrtniki je bil tudi Trdinov rojak Florijan Virk,

doma iz mengeškega okraja. Ta mož je imel gostilno „Pri štirih vratih“ na Reki, kjer so se shajali Trdina in drugi slovenski rodoljubi. Ti slovenski obrtniki so postali sčasoma reški vladi nadležni, zato je začela iztiravati takozvane „Kranjce“ s tem, da jim je odtegnila obrtniško koncesijo. Tako so odvzeli tudi Florijanu Virku gostilničarsko koncesijo. Povod temu je bila gotovo okolnost, da so zahajali v njegovo gostilno Trdina in drugi razvpiti rodoljubi. Florijan Virk je uvidel, da mu ne kaže več živeti na Reki, nakupil si je posestvo v Bršlinu pri Novem mestu, kamor mu je tudi sledil njegov gost Janez Trdina. Florijan Virk, daleč na okoli znan z imenom „Cilinderbirt“, je imel slovečo gostilno v Bršlinu pri Novem mestu, katero so posebno obiskovali dijaki novomeške gimnazije. Trdina je moral živeti z borno pokojnino letnih 315 gl., ktera pa mu je zadostovala za njegove skromne potrebe. Ko ga je nekoč prijatelj vprašal, kako more pri tako pičlih dohodkih živeti, mu je Trdina odgovoril nekako ogorčen: „Kaj? S 315 gl. na leto se ne živi samo, temveč prokleto dobro se živi“. Ko se je naselil v Bršlinu, je hodil prvih osem mesecev na hrano k „Cilinderbirtu“, tri leta in štiri mesece pa je potoval od kraja do kraja, hodil je na proščenja in sejmove ter cerkvene shode in opazoval preprosto ljudstvo. V tem času je zapisal, kakor mi je sam pravil, največ narodnega gradiva. Odtod se je po preteku štirih let nastanil v Novem mestu, kjer je veliko let stanoval pri „Kraljevki.“

V to dobo spada menda tudi njegovo znanje s Zinko. Kakor nam pripoveduje Trdina v svojih „Bajkah in povestih“ (VIII), je služila Zinka pri njegovi gospodinji za deklo. Bila je pošteno in dobro dekle, drugačno, nego njene vrstnice. Začel jo je radi njenih lastnosti spoštovati in konečno jo je hotel poročiti. Zavedal se je, da ob svoji borni plači ne bo mogel skrbeti še za ženo, ali kakor nam pravi, imel je priliko dobiti precej dobro privatno službo, ki bi z njegovo pokojnino vred prehranila lahko njo in rodovino. A vršile so se razne spletke, ki so razdrle to zvezo. O Zinki nisem mogel izvedeti nič natančnega.

Končno pa je tudi Trdina priveslal v varno pristanišče zakona. Leta 1881. poročil se je z Uršo, vdovelo Jermanovo, ki je imela svoj čas gostilno na Ločni, v Novem mestu pa hišo z vrtom. S to svojo ženo se je prav dobro razumel in s tem zakonom so se mu tudi zboljšale njegove gmotne razmere. S svojo ženo se je udeležil svoj čas tudi potovanja na Velegrad ter si ogledal Prago in še enkrat Dunaj.

Tedanjemu novomeškemu proštu Urhu, s katerim je bil Trdina znan od mladih nog, ni bilo nič kaj po volji, da ne hodi Trdina v cerkev k službi božji. Zgražal se je opetovano nad tem proti njegovi ženi. Umljivo je tedaj, da ga je začela žena spominjati na te dolžnosti. Da si napravi mir, napoti se Trdina nekoč k proštu Urhu ter mu zaupljivo pove, da zategadelj ne hodi v cerkev, ker je staroverec. Prestopil je namreč, službujoč na Hrvatskem, k unijatom. Odsihmal je imel mir pred svojo ženo, žena pa pred proštom Urhom. To mi je pravil Trdina z dostavkom, da mu ni nikdar prišlo na misel, spremeniti svojo vero, da je pa to raco obesil proštu Urhu samo radi ljubega hišnega miru.

Ta njegova žena je umrla leta 1890. in mu zapustila vso svojo imovino. In tako je ostal Trdina na svoja stara leta sam, njegovi najboljši prijatelji so umrli pred njim. Bivajoč v Novem mestu je največ občeval s svojim sošolcem, graščakom Dragotinom Rudežem in s sodnim svetnikom dr. Vojsko.

Ko se je naselil v Novem mestu, ni bil njegov politični glas najboljši. Imeli so ga za rusofila in panslavista. Ko sta se sprehajala z dr. Vojsko, naletela sta čestokrat na vohuna, ki je prisluškoval njih razgovorom. Če se prav spominjam, se je v sedemdesetih letih radi tega postopanja celo vložila interpelacija v državni zbornici. —

V marsičem je bil Trdina velik original. Hodil je navadno enako oblečen po zimi in v letni vročini. K veselicam, ki jih je prirejala novomeška Čitalnica, je v prvih letih rad zahajal. Spominjam se še dobro nanj, da se je pri taki veselici mudil precej do devete ure zvečer, potem pa naenkrat izginil in se zopet prikazal po četrti uri zjutraj, ko se je do dobrega naspal. —

Leta 1897. je izdal M. M. Hostnik svoj ročni rusko-slovenski slovar. Ta slovar je prečital Trdina od prve do zadnje strani. Divil se je nad bogastvom ruskega jezika ter mi med drugim za zgled navedel besedo „zóloto“ s svojim značilnim dvojnim pomenom.

Ko je služboval na Hrvatskem, se mu je najbolj omilil znani jezikoslovec Kurelac. Ž njim je prepotoval hrvatsko zemljo in ker je bil odslovljen iz službe in tedaj brez stalnih dohodkov, skrbel je za vse njegove potrebe Trdina. Zato mu je večkrat dejal Kurelac „Ti si supotniče a samoplatniče“. Kurelac je bil velik prijatelj ženskega spola in je zato spravil Trdino čestokrat v velike zadrege. Pravil mi je več pikantnih anekdot, ki jih umevno ne morem objaviti. Kurelac pa je bil tudi jako strasten filolog. Ko sta se nekoč kopala v Savi, sta se začela prepirati o neki slovniški obliki. Kurelac je trdil

svoje, Trdina pa svoje. Ker Trdina ni hotel priznati, da ima Kurelac prav, zagrabil ga je za vrat ter ga potisnil pod vodo. Vsega modrega v obrazu je potegnil zopet iz vode, in prvo je bilo, da ga je vprašal, kdo da ima prav. Naravno je, da mu je Trdina, ki bi radi tega prepirčka skoro našel smrt, priznal, četudi nerad, da ima Kurelac prav.

Na svojem potovanju po Hrvatskem je prišel Trdina nekoč tudi v Križevac. Seboj je imel ekscerpt iz Haxthausnove knjige o Rusiji in ruski zemljevid. Orožniku, ki ga je srečal, se je zdel Trdina sumljiv in to tem bolj, ker je našel pri njem ruski zemljevid. Aretiral ga je in gnal v križevaške zapore. Sudac ga je zaslišal ter mu je takoj povedal, da je osumljen kot ruski agent. Preiskava se je pričela in Trdina je bil več dni v preiskovalnem zaporu, dokler ga niso zopet izpustili na prosto. Pravil mi je Trdina, da se mu še vse žive dni ni godilo tako dobro, kakor v tem zaporu. Ko so izvedeli njegovi nekdanji učenci v Križevcu, da se nahaja njih nekdanji učitelj v zaporu, založili so ga z najbolj okusnimi jedili in najboljšo pijačo. Tudi jetničar je bil ž njim nad vse prijazen. Pravil je Trdini, da ima smolo s svojimi jetniki, ker mu izročajo orožniki samo take poštenjake, kakor je on. Dal mu je na prosto, ako hoče ponoči pobegniti iz ječe, ker je ne bo zaprl. Seveda se Trdina tej prijazni ponudbi ni hotel odzvati. Sicer pa se je že čez nekaj dni ustavilo kazensko zasledovanje proti njemu, ker ni bilo za to nobenega povoda. —

Trdina je bil velik Slovan ter je vse svoje dni z zanimanjem zasledoval slovanski pokret; trdno je veroval v bodočnost Slovanstva in s to zavestjo je legel v grob.

J. Glaser:

Vstajenje.

Nosilo solnce žarek zlat
kostanjem sto je dni,
zdaj zacvetela je v pomlad,
iz njih njegova kri.

Spet dala so drevesa vonj
opojen, krepek, zdrav —:
nihče ni zimoval zastonj,
ne gozd in ne ljubav.

Josip Premk:

Letoviščarji.

III.

Zapotočani so nekdaj, ko še ni bilo lepe okrajne ceste, hodili v bližnji trg po prijazni dolini, ki se je zajedala s svojimi njivami in pašniki tja daleč v hribe in tudi potem, ko se je že svetila sredi poljan in travnikov lepa nova cesta, jo je mahnil marsikdo po stari poti, ki je veljala za bližnjico, dasi je bila hoja mnogo bolj težavna in naporna, zakaj v hribih ni poti nihče popravljal; zato je na mnogih krajih že popolnoma izginila pod različnim grmičevjem in mahom. Do Zalokarjevega mlina, ki je stal že skoro tik pod hribom, je bila hoja po senci in hladu, ob mlinu pa se je dvignila v brdo le ozka steza, pot pa se je v naglem ovinku zavila na desno proti trnskemu gradu, ki pa je stal že toliko za hribom, da se od tam ni videl. Od Zalokarjevega mlina pa do gradu je bila pot razvožena in zanemarjena, na obeh straneh zaraščena s trnjem in živo mejo, ki še ni bila menda nikdar strebljena, zakaj na mnogih krajih je silil srobot do sredi pota, v bližini gradu pa so koprive pot že popolnoma zarasle. In tam se je dvignil iz vse te divje zanemarjenosti zid, ki je služil nekdaj menda za ograjo, zdaj pa je bil na debelo poraščen s slakom in bršljanom, tupatam poraščen do tal in posebno na tistem kraju, kjer so bila nekdaj vrata, skoro popolnoma razdrt. Tudi prostor onkraj ograje je bil bolj podoben pušči kakor vrtu, dasi se je vila okrog drevja nekdaj morda lepa, s peskom posuta pot; samo tam na koncu gradu je bila napravljena senčnica, ki je bila videti še precej nova, in ta je edina pričala, da Trn ni popolnoma zapuščen. Tam je velo nekaj hladnega, kakor žalosten spomin na davno preteklost, nikjer nič življenja; kamorkoli je zablodil pogled, povsod sama zanemarjenost in preperelost. Tudi poslopje se po svoji zunanjosti ni prav nič razločevalo od okolice. Težka in velika vrata, že vsa zarjavela v tečajih, so bila zaprta noč in dan, zakaj poslopje je imelo na zadnji strani še en izhod; nekoliko nad vrati je štrlela iz zidu železna zarjavela ograja nekdanjega balkona, katerega pa se zdaj gotovo ni nikdo več posluževal, zakaj tla so bila vdrta in nadomeščena z dvema deskama, ki jih je bil položil tja bogve kdo in zakaj; ena je visela tako preteče navzdol, kakor da zgrmi vsak hip pred vežna vrata. Zidovje samo je bilo začrnelo in okrašeno z zelenimi lisami, ki jih je risala vsekrižem

umazana vlaga. Streha je bila krita z opeko, ki se je sčasoma tako obrabila, da je prihajala moča že najbrže v notranje prostore, zato jo je krovec deloma nadomestil z deskami. Samo tam na zapadnem koncu, kjer so bila tudi okna zagrnjena z zavesami, je položil nekaj nove opeke. Na tistem koncu je stanoval trnski gospodar; drugod so bile šipe skoro vse pobite ali pa tako zamazane, da se skoro niso razločevale od začrnelega zidu.

Temu čudnemu bivališču se je bližal trnski gospodar, oblečen v črno suknjo, na glavi pa je nosil širokokrajen črn klobuk, ki si ga je potisnil zelo nizko na obrvi. Prišedši do senčnice, je nekoliko postal. Ker pa je zaslišal za hišo neko govorenje, je naglo zavil okrog ogla; a tistikrat je mož tako začudeno razprl oči, dasi v resnici ni videl drugega kakor pred vrati svojo gospodinjo, ki je tisti trenotek z vso zgovornostjo pripovedovala nekaj zapotoški učiteljici. Ta pa je kazala kaj malo zanimanja za njeno gostobesednost, ampak je nekako zamišljeno in plaho gledala sem proti senčnici ter je prva zapazila prihajajočega gospodarja.

Dasi sta nekoč že govorila, mu je učiteljica še enkrat povedala svoje ime, in trnski gospod, vajen občevanja s takimi ljudmi, jo je pozdravil s prijaznim nasmehom.

„Saj se vendar že poznava, gospodična Kristina. Kaj se morda več ne spominjate, kako ste zablodili lansko jesen tam gori nad tole šumo, ko ste nabirali jesenski podlesek, pa je hotel slučaj, da sva se našla pri istem opravilu in sem vam pokazal pot do Zalokarjevega mlina.“

„Da, gospod Bernik, oprostite —“

„Kar pustite vse formalnosti,“ ji je segel prijazno v besedo — „saj vidite, da niste v nikakem salonu, jaz pa tudi nisem nikak šolski nadzornik, dasi bi me mogoče kdaj še doletela ta čast, ko bi slučajno ne živel v tako krasni palači —“ in pri tem je pokazal s svojo suho desnico na poslopje, ustnice pa mu je obkrožil tako čuden nasmeh, da učiteljica Kristina ni vedela, ali se norčuje iz samega sebe, ali mu ta dom resnično ugaja.

Oskrbnica, ki se kar ni mogla načuditi, da se gospod tako silno prijazno razgovarja z učiteljico, zakaj njej je bila le redkokdaj dodeljena ta milost, se je počasi odstranila v vežo, od tam še parkrat pogledala nazaj, potem pa izginila po stopnicah.

Med tem pa je gospod Bernik zgovorno nadaljeval: „Vsak človek ima pač svoj okus in svoje muhe; če pa pomislim, da se je modri Diogen nastanil v sodu, nemara zame še ni vse izgubljeno,

ako prebivam v tehle razvalinah". Dobre volje je bil videti gospod in to je opazila tudi učiteljica Kristina, ki se je nadejala vse drugačnega sprejema.

„Zdaj pa mi povejte," je nadaljeval — „kaj vas je napotilo semkaj, ako niste slučajno zablodili kakor lansko leto. Sicer pa vas menda ne razžalim, ako vas povabim nekoliko v notranjost tele podrtije."

In ne da bi pričakoval njenega odgovora, se je okrenil proti vhodu in učiteljica Kristina, ki ni vedela primernega izgovora, se je napotila za njim v to čudno poslopje, ki jo je že s svojo zunanjostjo navdalo z občutkom, ki je bil podoben strahu.

Ko je stopila v vežo, jo je obvel prijeten hlad, kakor da stopa v kako klet, kajti tla so bila kamenita in prav tako tudi prve stopnice. Stopala je za njim počasi in se pazno oprijemala za ročaj; na ovinku so bile stopnice lesene in so ob vsakem koraku neprijetno zaječale. Hodnik je bil dolg in širok in vanj je lilo popoldne še precej jasne solnčne luči.

Gospod Bernik je odprl prva vrata na desni, in učiteljica Kristina je vstopila v sobo, ki je bila opremljena tako okusno, skoro razkošno, da se je začudila.

Križem po sobi je tekla težka temna preproga, po stenah so visele slike v širokih, dragocenih okvirjih, visoka etažera pa je bila do vrha polna najrazličnejših knjig. Poleg foteljev in baršunastega divana, je vabila tam ob nasprotni steni temno pogrnjena postelja s svilenim baldahinom, pred njo je bila preproga iz sivkastorjave kože z vsemi štirimi tacami bogve katere zveri.

Gospod Bernik pa se ni ozrl nikamor, kakor da stopa skozi kako dolgočasno predsobo in je odprl vrata na levi.

Tu je bilo svetlejše, kajti gardine na oknih so bile popolnoma odmaknjene in tudi sobna oprava je bila bolj svetle barve. Na stenah so visele različne zbirke hroščev in metuljev, na široki mizi, ki je stala sredi sobe, pa je bilo nešteto večjih in manjših steklenic, različnih aparatov, nagačenih ptic, večjega in manjšega okostja, kakor da je prišla v laboratorij kakega naravoslovca.

Gospod Bernik je samo nekoliko postal pri oknu, nato pa jo povabil v tretjo sobo, ki je bila na oglu grajskega poslopja, vsaj tako je sodila učiteljica Kristina po oknih, skozi katera je lila bogata solnčna luč.

„Od tu je pogled posebno ob mesečnih nočeh naravnost prekrasen," je dejal starikavi gospodar in pokazal z roko skozi okno.

„Včasih, kadar ne morem zaspati in ko je zunaj jasna mesečna noč, pridem semkaj in gledam tja proti Zapotoku. Vidite, kako lepo se vidi vsa poljana tja daleč do onih višnjevih hribov, ki so sedaj vsled vročine oviti v nekako meglo; kadar pa jih obseva mesec, je pogled v to daljo vse lepši. Tako se mi zdi mnogokrat, kakor da vidim celo tja gori v rojstno vas.“

Učiteljica Kristina ga je pogledala začudeno, a je obenem tudi zapazila, da se mu je obraz nekako omračil, a samo za hip, takoj nato jo je pogledal zopet z nasmehom in ji prikimal:

„No da, tam v onih gorah, tam visoko gori se skriva skromna vasica, kjer stoji moj rojstni dom. Zdaj je že vse v tujih rokah.“

„Vi ste iz teh krajev?“ se je še vedno čudila.

„Seveda. Zapotočani me sicer ne poznajo, saj bi me v rojstni vasi menda tudi ne; dokaj let je že preteklo, ko sem bil zadnjikrat tam gori in to je prav, da sem zdaj takole tujec med domačimi. Preveč stika z ljudstvom ni dobro, vsaj jaz sem takega mnenja.“

„Vedno sem mislila, da ste iz drugih krajev,“ je dejala, da je sploh kaj izgovorila.

„Tako mislijo menda tudi drugi in to mi ugaja, ne vem zakaj. Toda prosim izvolite sesti ali pa si oglejte ondi na mizi slike različnih krajev, kjer sem nekdaj potoval, ako vas zanima seveda, jaz sem takoj zopet tukaj.“

In pri tem je izginil stari Bernik urno iz sobe, učiteljica Kristina pa je obstala, kakor da si ne upa nikamor ganiti.

Čuden se ji je zdel razloček med zunanjostjo in notranjščino tega poslopja; a še bolj nerazumljiv ji je bil njegov lastnik, ki se peča v tej pozabljeni samoti s takimi stvarmi, kakršnih bi jih pač tukaj najmanj pričakovala. Da mora biti premožen, o tem ni dvomila, in kakor je sklepala po sobni opravi, je živel nekdaj gotovo tudi popolnoma drugačno življenje; da bi si nabavljal za ta napol podrti grad tako drage stvari, to se ji je zdelo nemogoče. In baš zaradi teh zagonetnosti, ki jih ni mogla razrešiti, je čutila, da bi se ne mogla gibati v teh prostorih nikoli tako prosto kakor v svoji sobi ali kod drugod. Zdelo se ji je, da veje iz vsega neka mračnost, ki skriva resnico, in kljub vsej svoji prijaznosti se ji je zdel stari Bernik neodkritosrčen in poln čudaštva, zaradi česar se ga je skoro bala. Ko pa je pričela ogledovati fotografije, izmed katerih je kazala največja lepo mlado žensko, ji je naenkrat omahnila roka in oči so se ji zagledale v tla, kakor da nekaj silno premišljuje . . . Zopet in zopet je pogledala sliko, a zdelo se ji je vedno, da je tisto

žensko že nekje videla, ali pa ji je bila vsaj slična, zelo slična, toda kdaj in kje, tega si ni mogla domisliti. Mogoče bi ji naposled vendar ugodil spomin, ko bi ne bila zaslišala naglih korakov, in hip nato je vstopil gospod Bernik s krožnikom najrazličnejšega sadja, s kruhom in medom in tako zadovoljnega in smehljajočega obraza, da je začutila učiteljica Kristina takoj nekoliko več poguma.

„Vidite, gospodična,“ je dejal, ko je postavil vse skupaj na pogrnjeno mizo in ji namignil, naj prisede — „zdaj pa sem že izvedel, s kakim namenom ste me posetili.“

„Služkinja vam je mogoče povedala, no, saj mi je ravno ona nasvetovala, da sem napravila to nezmiselnost —“

„Nič nezmiselnost,“ jo je zavrnil. „Toda mogoče vam samim tukaj ne ugaja.“

„O, ne tako, ampak mislila sem, da imate mogoče v gradu kako prosto sobo, neopremljeno sobo mislim, kajti opravo imam sama, toda kakor vidim —“

„Je vse zasedeno, hočete reči, kaj ne?“ jo je prekinil. „Toda temu ni tako. Tri sobe, ki ste jih videli in še dve tja naprej imam opremljeni tako za silo, kolikor se mi je pač ljubilo vzeti seboj nekdanjega pohištva, na onem koncu pa je še dovolj praznega. Toda tja bi vas ne pustil, tudi ko bi hoteli, kajti tam prebivajo samo netopirji in drugi taki gosti. Nikoli se nisem zmenil za oni konec gradu in oskrbnica menda tudi ne, torej bi si morali izbrati že eno izmed teh ostalih sob; toda v vašem slučaju bi prišli z dežja pod kap.“

Učiteljica Kristina ga ni razumela in je molčala.

„Da, z dežja pod kap,“ ji je zatrdil. „Kakor mi je dejala oskrbnica, hočete iz Merčonove hiše zaradi tega, ker se nastani zdaj v vili poleg vas domači sin. Vidite, draga gospodična, pri meni pa bi naleteli na isto, kajti ravno jutri se odpravim v trg, da počakam svojega sina, ki namerava letos preživeti nekaj časa tu pri meni na deželi. Po starosti bosta z Merčonovim precej enaka, no in mladi ljudje so si pa tudi drugače precej enaki, torej vidite, da imate v tem oziru res smolo.“

Učiteljica Kristina je pordela in kljub vsemu prizadevanju ni mogla prikriti svoje zadrege in je povzela s tresočim glasom:

„Morda vam je oskrbnica sporočila kaj napačnega. Da me ne boste sodili krivo, že vidim, da vam moram povedati več.“

„O hvala, gospodična,“ jo je prekinil gospod Bernik, ker je uvidel, da se ji beseda nekako zatika in ne ve, kako bi se izrazila,

da bi ji ne bilo treba povedati pravega — „saj se kaj lahko ugane, kje tiči glavni vzrok, ako beži kako dekle iz stanovanja, ko izve, da postane njen sostanovalec mlad moški."

„Motite se, gospod Bernik," mu je segla skoro strastno v besedo. „Njega poznam —"

„Saj to je ravno," ji je smehljaje odvrnil. „Ko bi ga ne poznali, bi gotovo počakali vsaj toliko časa, da bi ga spoznali. Tako pa je seveda drugače." In pri tem si je počasi pogladil svojo redko, že močno osivelo brado, oči pa je uprl v tla, in obraz se mu je zožil v resne, ostre gube. „Če vam smem svetovati, gospodična, potem vam svetujem, da ne bodite tako rahločutni za vsak neljub spomin, kajti človeku je pač usojeno, da doživi marsikako izkušnjo in mnogo drugih enakih neprijetnosti, ki pa so posebno v mladosti človeku najlepši nauk za bodočnost."

„Pretrpela sem že marsikaj," je dejala učiteljica in povesila svoje modre oči, kakor da ji je vztrepetal v duši kak žalosten spomin.

„Bodite uverjeni," ji je zatrdil gospod Bernik zamolklo — „da se štejete vendar še lahko med srečne, saj ste še mladi in to je dovolj: vse življenje še je pred vami. Nikjer ni zapisano, da vam je sreča nedosegljiva, nasprotno: vzbudite si v srcu veliko upanje, da vas čaka še najlepša bodočnost. Vojskovodja, ki gre v boj s črno zavestjo, da bo premagan, gotovo ne zmaga."

Učiteljica Kristina se mu skoro ni upala pogledati v oči, zakaj zdelo se ji je, da ji vidi ta zagonetni človek v dno duše; gospod Bernik pa je nadaljeval, kakor bi ne opazil njene vznemirjenosti:

„Ko bi mi kdo povedal te besede pred kakimi desetimi leti, bi morda dvomil tudi jaz o njih resničnosti, kajti odkritosrčno povem, dasi vas šele malo poznam, vidim vendar, da je v vas precej tiste rahločutnosti, ki je bila tudi moja slabost do zadnjih let. Tu na deželi pa postane človek nekako robat in posebno —", tu pa je naenkrat, kakor da je hotel povedati nekaj, česar bi ne smel in je spretno obrnil pogovor na čisto drugo stvar. „Sicer pa vas tako modrovanje gotovo dolgočasi, posebno sedaj, ko se še najbrž niste odločili, kako napravite in ukrenete zaradi stanovanja."

„Morda pojdem v mesto kakor druga leta."

„Toda stric vam je umrl, kakor mi je dejala oskrbnica, k tujim ljudem pa bo menda malo nerodno in to celo sedaj, ko še meščani sami beže na deželo in bo v mestu pusto in dolgočasno, kakor vedno za časa počitnic."

„Ali pa ostanem mogoče v Zapotoku —“ je dejala in sama ni vedela, kako bi čim prej izginila od njega, ali pa vsaj pričela pogovor o kaki drugi stvari.

„Tako storite,“ ji je pritrdil gospod Bernik, in kakor da ji je bral misli z obraza, za hip obmolknil, potem pa jo poprašal, kako se počuti v svoji službi.

Učiteljica Kristina si je oddahnila in skoro hvaležno je pogledala gospoda Bernika, ki je bil tisto popoldne tako zgovoren, da ji je povedal še marsikaj. Pripovedoval ji je celo o svoji umrli ženi, o tistih časih, ko je tudi on služboval kot profesor in naposled celo omenil nekaj veselih dogodkov iz svojega dijaškega življenja, ki mu je bilo še prav živo v spominu, kakor da je od tistega časa komaj par mesecev.

IV.

Ko je prišla učiteljica Kristina zopet do Zaloškega mlina, kjer je zavila pot na levo proti Zapotoku, je postala in se ozrla.

Solnce se je nagibalo proti zatonu, a pot, ki je vodila proti trnskemu gradu, je bila v senci, mračna in pusta kakor vedno; učiteljici Kristini se je zazdelo, da se sprehaja tam okrog sama žalost in puščoba.

Bogve kakšnih misli in s kakšnimi občutki je šel profesor Bernik prvič po tej poti — je premišljevala in gledala v večerno daljo, ki je vsa žarela v rdečih žarkih. Srečen najbrže ni bil, ker sicer bi menda ne iskal bivališča v tem pustem kraju, ali pa je imel za to kake posebne namene in vzroke . . .

„Bog daj dober dan,“ jo je premotil iz tega premišljevanja zaloški mlinar. Stal je pred vrati in nerodno privzdigoval svoj zaprašeni klobuček, „Lepo vreme imamo, kaj ne; skoro da je malce preveč suše. Še par dni tako, pa mi tudi zatvornica ne bo več pomagala.“ Nato je stopil proti njej s sila sladkim obrazom. „Poprašal bi vas rad, kako bo kaj z mojim fantičem. Zdaj boste šolo končali in se bo že pokazalo, ako je kaj prida ali ne. Glave je dobre, to vem, samo ves muhast in razposajen je, pa saj veste — mladost, kaj bi mu človek zameril, ko še ni pri pravi pameti. Pa med najslabšimi menda vendar ne bo, kako pravite?“

Učiteljica Kristina je pohvalila mlinarjevega šolarčka kar najbolje, nato je počasi zopet nadaljevala svojo pot. Toda zopet in zopet je pomislila na skrbne, ponižne mlinarjeve besede in potem so odbežale njene misli tja daleč nazaj v preteklost, ko je tudi ona pričela hoditi v šolo. Za njo pač nikoli ni poprašal oče, ker ga ni

niti poznala, mati pa ji je umrla, ko je dopolnila komaj osmo leto. Natanko se je še spominjala, kako je ležala na mrtvaškem odru med visokimi svečami in ona vsega tega ni mogla razumeti. Jokala je pač, ker je videla, da jočejo tudi drugi in ker je ležala mati tako mirno in tiho, kakor da se ji je mala Kristina bogve kako zamerila; a da bi razumela vso težko trpkost resnične smrti, za to so bili njeni pojmi še preslabotni in njena čustva še nerazvita.

Prišel je stric, ki ga je ljubila kakor očeta in jo je vzel k sebi, dasi je bil vdovec. A Kristina se dolgo ni mogla privaditi starikave ženske, ki mu je gospodinjila. Bala se je in trepetala pred njo, dasi se ji je skušala prikupiti.dobra ženica na vse načine in dolgo, dolgo je trajalo, predno se je otresla tega strahu in vsaj nekoliko pozabila na svojo umrlo mater.

Četrto leto potem je bil stric službeno prestavljen in Kristina je morala k tuji gospodinji, pri kateri je ostala do konca svojega šolanja. Gospodinja ji pravzaprav ni ugajala, bila je zadirajoča in včasih osorna ter čudno nagle jeze; a njene hčerke Milke se je oklenila takoj prve dni z vso iskrenostjo. Ker sta bili istih let in precej sorodnega značaja, sta si ostali zvesti prijateljici vseh šest let, ki jih je Kristina še preživela v mestu — potem pa je prišlo slovo: dva meseca po zrelostnem izpitu sta odšli na svoje prvo službovanje: Milka na Notranjsko, Kristina na Dolenjsko, kjer je ostala dve leti, tretje leto pa je prišla v Zapotok. Med počitnicami sta bili pač često skupaj, kajti stric je bil že v pokoju in je živel zopet v mestu, Kristina pa tudi ni zamudila nobenega prostega časa, da bi ne pohitela k njemu, ne toliko zaradi njega, ki se je ves počemeril in postaral, dasi je bil njej še vedno ves naklonjen, nego zaradi prijateljic in življenja v mestu; naposled pa tudi vsled gmotnih razmer, zakaj pri stricu ji je bilo vse na razpolago . . .

To leto pa je stari mož nagloma izdihnil. Kristina ni bila niti pri pogrebu; a dasi ga ni videla na mrtvaškem odru in se ni mogla posloviti od svojega dobrotnika, jo je vendar obšla globoka žalost vsakikrat, kadar je pomislila, da ga ni več. Skrbel je vendar za njo tako očetovsko in kako veselo jo je vedno sprejel in ji ob slovesu dajal toliko in toliko nasvetov, jo tolažil in ji govoril o lepi bodočnosti, kakor da pozna njeno pusto življenje. Zdaj ne bo nikoli slišala njegove skrbne besede in tudi ona mu ne bo mogla potožiti ničesar več. —

Med takim premišljevanjem je prišla skoro do vasi. Solnce je že zatonilo; samo na zapadu je nebo še žarelo kakor posuto s sa-

mimi rdečimi rožami in oblak, ki je zablodil pod večerno nebo od bogve kod, je bil do polovice kakor oškropljen s krvjo. Zrak se je nekoliko ohladil in je dišal po senu in suhih poljskih rožah. Nad Zapotokom pa je bil razlit svečan mir, kakor težka utrujenost po vročem dnevu; a učiteljica ni odšla proti domu skozi vas, temveč po stezi čez travnik in potem po okrajni cesti, ki je bila na debelo pokrita z rumenkastim prahom.

Ob takem večeru je navadno slonela pri oknu, gledala po dolini in sanjala, dokler je ni premagal spanec. Tisti večer pa je zagrnila okno in prižgala luč še predno se je popolnoma stemnilo. Zavrtila je ključ, poskusila še enkrat, če zapah drži, nato je sedla na rob postelje in prekrižala roki v naročju. Tako je sedela nekaj časa skoro nepremično, potem pa je vstala in sedla k mizi. Izmed papirja, ki ga je bilo naloženega med zvezki in knjigami, je vzela največji list in pričela z drobnimi črkami:

Draga Milka!

Pred kakimi tremi tedni sem Ti pisala, da preživim letošnje počitnice tu na deželi — vzrok Ti je znan; danes pa sem skoro drugačnih misli, dasi Ti še ne morem povedati nič gotovega. Če Ti hočem vsaj nekoliko natančneje razložiti, zakaj in odkod vsa ta negotovost v mojih mislih in sklepih, moram poseči nekoliko v preteklost.

Gotovo se spominjaš nekega Janka Merčona, ki je bil zadnje leta najinega skupnega bivanja tarča vseh najinih hudomušnosti in nagajivosti. Njegovo naklonjenost sva izrabljali sebi v kratkočasje, in ko je bilo nama te igre dovolj, sva mu povedali v obraz, da naj se ozre — drugam . . . Pismo, ki mi ga je pisal na to, hranim še danes. Včeraj sem ga čitala in povedalo mi je še enkrat toliko kakor pred šestimi leti. Seveda, takrat je bilo vse drugače, a zdaj, ko se zavedam svoje ničnosti in neznatnosti, vem, da je bilo najino ravnanje smešno in — ošabno, Da, Milka moja, leta so minula in pred tremi tedni je bil tisti „kmet“ promoviran na graški univerzi za doktorja prava in pride te dni v svojo rojstno vas, kjer stanuje v hiši njegovega očeta ponosna Kristina kot neznatna vaška učiteljica. In ne samo to! Prav v tej hiši so mu pripravili stanovanje; zato sem se hotela umakniti iz vasi v bližnji gradič, kjer pa sem naletela na človeka, ki je vsaj zame — čudak. Če se prav spominjam, sem Ti tega starca že omenila v nekem pismu; bilo je lansko jesen, ko sem se v njegovem gozdu skoro izgubila, toda takrat ga še nisem poznala kakor sedaj. Pa saj ga tudi sedaj ne poznam,

to se pravi — ne razumem, kajti to je človek posebne vrste: na prvi pogled pust, mračen in čemeren, a ko izpregovoriš ž njim par besed, spoznaš, da si sodila napačno. Peča se s tisto vedo, ki je bila Tebi najbolj zoprna, namreč z prirodoslovjem. Njegovo stanovanje je kakor kak majhen muzej, njegova duša pa temna in zagonetna. In k temu človeku sem hotela v stanovanje, pomisli! Ne, rajša pač ostanem tu, pa naj pride deset Merčonovih doktorjev, vsi skupaj menda še ne bi zalegli za enega trnskega „graščaka“. Toda prenagliti se ne smem in krivice mu tudi nečem delati, kajti z menoj je skušal biti kar najprijaznejši, dasi se mu je slabo posrečilo. Eno lastnost pa ima, namreč tako globoko poznanje človeka in tako resne nazore o življenju, da bi celo Tebi privoščila nekoliko njegove šole. Dasi mu o Merčonovem Janku nisem povedala nič natančnejšega, me je vendar skoro privedel do sklepa, da ostanem kjer sem . . . Naposled boš morda celo sumničila, da bi se mu sedaj rada približala. Nikoli! To veš, da mi ni ugajal, sama ne vem zakaj, ampak tako čutim, da mi je povsem nesoroden, čisto tuj in bi se nikoli ne mogla privaditi njegovi bližini. Naj se povzpne še tako visoko, tega svojega čuta bi se ne mogla otresti, dasi nekateri trdijo, da se človek sčasoma vsemu privadi. Pri mladeniču, ki bi ga ljubila jaz „resno in iskreno“, kakor je želel, bi morala njegova duševna lepota na las harmonirati s telesno. Morda se boš smejala tem mojim besedam, saj so mogoče tudi resnično smešne, a kaj si morem, ko nimam nikogar, ki bi me trdno prepričal, da je vse to napačno in krivično. Res, treba bi bilo, da bi prišlo v to moje enolično, dolgočasno življenje nekoliko izpremembe, pa naj bi že bila kakršnakoli. Pridejo trenotki, ko sem naravnost nesrečna. Pomisli, saj sem kakor pozabljena bilka na pustem strnišču in poleg tega nimam nikogar, ki bi mu mogla povedati vse svoje žalostne misli, ki tako često gostujejo pri meni. Res, da tudi preteklost moja ni bila bogve kako solnčna in vesela, ali lepša vendar kakor sedanjost, ko se tako zelo zavedam svoje osamelosti in zapuščenosti . . .

Toda zagrešila sem zopet! V zadnjem pismu mi skrbno naročaš, naj Ti pišem vedno le vesela pisma. Milka moja, preveč zahtevaš, toda prihodnjič poskusim, danes pa oprosti svoji

Kristini.

Ko je napravila piko, se je nasmehnila in le malo je manjkalo, da ni raztrgala pisma v drobne kosce; potem pa ga je zganila in položila v miznico. Segla je po drugem listu, pa je napravila komaj par vrstic in zopet nevoljno odložila pero. Naposled je pričela čitati

ali tudi s čitanjem tisti večer ni šlo. Listala je po knjigi, dokler ji ni pogled z neko čudno resnobo zastrmel v majhno sliko, ki jo je potaknila v knjigo bogve kdaj... Bila je fotografija gospe Koširjeve, ki jo je sama podarila preteklo jesen ob odhodu — in tistikrat se je zasvetilo v Kristininih očeh: spomnila se je, kako je popoldne zaman premišljevala v trnskem gradu, kje je videla dotično žensko, zdaj pa ji je bilo jasno. A vendar se ji je zdelo, da je na oni sliki, ki jo poseda gospod Bernik, gospa Koširjeva lepša in mlajša.

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Maksim Gorki, Foma Gordjejev. Roman. Tiskala in založila „Goriška tiskarna" A. Gabršček v Gorici, 1913. 8⁰. 418 str. (Slovanska knjižnica, zv. 181—186).

Včasih so nas potepuške povestice, pesmi o sokolu, o valovih, ki naskakujejo jez in podobne, kar elektrizirale. Obsežni roman pa — kakor da je Pieškov v velikem opešal; tudi dramatik se ni v njem utelesil. To pa stoji, da je bil na prelomu stoletja on poleg Čehova najvažnejši borec proti gnilim socijalnim razmeram, zastopnik teoretskih in praktičnih življenskih problemov. Samouk, skitalec kameleonske pestrosti v poklicu, je bil v tujini precenjevan na rovaš zdravnika Čehova; oba pa sta privedla pripovedništvo iz abstraktnih tujih tirnic na domača istinita tla. Najvarneje stopa Gorki, kadar predstavlja bosjake: rojeni iz resnice in smelih sanj, kljubujoči tendencam svoje atmosfere, sovražniki kompromisov, hočejo ti čudaki lastno prosto pot skozi svet. Umestno prišedši v čas epigonske realistike so bili nov, osvežujoč tip ter ostanejo v bolj socijalni nego umetniško opiljeni ruski knjigi zastopniki pete družabne plasti in varovanci Gorkega.

Med večja dela sodi gorenje. Naslovljenčev oče je bivši zajemalec vode, trgovec Ignat G., ki se je brez dušnih nadzmožnosti z jekleno žilavostjo dokopal do milijonov, čeprav je ta „razuzdanec" ob kroničnih napadih pijanske strasti potrošil spoštovanja vredne vsote po beznicah. Edinca svòjega, čigar zapeta in vase zaprta mati, anahoretska molokanka, je plačala prvi porod z življenjem, odgaja simpatični starec z intenzivno ljubeznijo, to pa v zmislu gosposke morale: „Če vidiš, da je človek močan in sposoben za delo, usmili se ga in pomagaj mu. A če je kdo slab in ne za delo, pljuni vanj in pojdi mimo" (45). Dasi mladeniču bolj ugajajo pravljice postarne tete, deluje ta vpliv vendar precej dolgo, dokler ob očetovi rakvi ne izbruhne v njem latentna materina čud: brez zanimanja za kupčije in ladje se vlači in veseljači z dekleti, od katerih ga ena označuje: „Ako pojo lepo pesem, plakaš; ako napravi kdo kaj podlega, ga nabiješ!- Z ženskami si priprost in nisi nesramnež ž njimi" (234). High-life ni privlačen za „skromnega milijonarja", ki se ni pehal nikoli za umsko naobrazbo, ki srečuje tam zgolj hinavce ter koketke in kokotke: bogatin, pa se brati s potepuhi in popiva s proletarci, kjer se še bolj navzame idej enakosti, prostosti — tako da hoče po daljšem krokanju iz meglene želje po svobodi odstopiti ves imetek edinemu sorodniku, sivemu skopuhu Majakinu. To se zgodi, ko Foma na banketu zaluč

hvalisanim trgovcem svoj j'accuse, razgalivši njih podlosti, za kar ga kot blazneža postavijo pod nadzorstvo.

Junaku je sojeno, zapisano, kar ima biti: temnogleden idealist, modrovalec. Kot prorok in maščevalec je za ščepec prepatetičen. Docela drugo moralno ozračje, kot kontrast, obdaja botra Majakina, žilavega prevejanca stare šole, diplomata, ki slednjemu veljaku pokloni medeno besedo in ima gibko hrbtenico, ko da jo mazili z oljem. Pratičen filozof obrazovite govorice, nesistematičnih misli, toda plodnih... Sodeč po nekaterih rusizmih, ki jih bo naš jezik posrebal brez posledic, se zdi prevod Levstikov. Sicer razlika mika, a da je dekle Ljubovj krščena na par straneh na pet inačic, utegne delati preglavico glavam, ki imajo sive lase, oziroma plešo in nazore. Tisk daleko ni brezmadežen ... V svojem snobizmu datira baje letos D' Annunzio 12+1, tukaj pa je zamolčano 12. poglavje, da se knjiga lahko konča s trinajstim.

Ant. Debeljak.

Spisi Mišjákovega Julčka. VI. zvezek: Blago srce. S 4 slikami. V Ljubljani 1913. Last in založba „Društva za zgradbo učiteljskega konvikta". 8°. 110 str. Cena vez. 1 K 50 v.

Kakor jurčki po dežju, tako hitro se množe mladinski spisi Mišjákovega Julčka. Tekom dobro enega leta je izšlo že šest zvezkov, dva pa se nam še obetata. To je vesel pojav na našem knjižnem polju: v leposlovju skoro popolna suša. mladinska književnost pa se tako bohotno razvija, da dobimo že vsak mesec novo knjižico v roke. Ali so naši mladinski pisatelji res tako plodoviti? Ali je knjižni trg za mladinsko slovstvo res tako ugoden? Kakor je videti, se oboje med seboj pogojuje: konjunktura je ugodna, tembolj, ker se ne poprašuje, kako je blago. A na to bi se moralo pred vsem gledati; v okrilju založništva naj bi se posebnemu knjižnemu odseku dali vsi doposlani spisi v pregled in oceno. Kar je klenega, bi se soglasno sprejelo; a pleve naj bi odletele. Če bi pričujoči Mišjákov spis presojal resen cenzor, bi mu skrčil besedilo vsaj na polovico in to, kar bi ostalo, bi spričo hvaležne snovi utegnila biti prav dobra povest. Tako pa je natrpana s toliko gostobesednimi mašili, da rdeča nit glavne misli vedno bolj bledi, dokler se ne skrotoviči v nezadovoljiv zaključek, da mora dobri Janko kot mučenik svoje usmiljenosti umreti, hudobni Koprivar pa ostane kljub svoji malopridnosti nekaznovan, dasi je bil ponaredil Jankov podpis na nakaznici, si prilastil tuji denar, na to vse tajil in končno še po krivem prisegel. Spis ima posvetilo: V spomin ravnatelju Jožefu Hubadu, z lično sliko M. Gasparija. Pisateljev poskus, povest samo spraviti v zvezo s simpatično osebnostjo rajnega ravnatelja kranjske gimnazije, pa se ni posrečil, ne v začetku, ne ob koncu. — Jezik teče pisatelju dokaj gladko, le prerad zaide v besedično nabuhlost. Radi tega so nekatere primere vse prej ko homerske; n. pr. „Spomini — naj svetijo v mlada srca kot luč na merniku, kot zvezda na nebu!" (12) ali „Greh je kakor kvas ..., je kakor veter ..., kakor kuga ..." (73). „Res je, še psu vstane dlaka, če ga pogladiš po grebenastem hrbtišču; kaj še človeku, ki tišči roke skrite" ... (81). Tudi človeku vstane dlaka? Ali je dovtip ali hiba: „dosita so se navžili tečne dušne *k*aše v pravkar minulem šolskem letu"? (14) „Koraki mu počijo na uho" (24) je neprimeren izraz. V pravopisnem oziru bi se dalo zopet marsičemu prirekati: so se *iz*pogledali (31); *s*tegniti roko (32); zm*i*rjati (27); razvozl*j*ati (24); nedosledno je: tren*o*tek in tren*u*tek; nastežaj (21) in na stežaj (28). Tudi ta zvezek ima nekaj novih zveriženk: kdovekako lična hišica (34); navsezgodaj (54); samprisebi, samodsebe, samzase i. t. d. Nikalni

medmet „naka“ (58) se sploh ne da točno zapisati, kajti za tisti aspiratorični goltnik nimamo znaka; Pleteršnik piše: nà'a. *Wester.*

Prokop Chocholoušek, Jug. Historičen roman Poslovenil H. V. Trst, 1911. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“, 8⁰. 614 str. Cena 3 K.

Prizren, Prilip, Bosna, Drinopolje (Odrin), Mala Azija so pozorišča našega romana. V prvem delu nam slika pisatelj, deloma na podlagi srbskih narodnih pesmi, slavo in padec srbskega naroda na Kosovem polju. Srečamo znana imena carja Lazarja, izdajice Vuka Brankoviča, pobratimov Miloša Obiliča, Kosančiča in Toplice. Jedro dejanja tvori ljubezen carjeve hčerke Mileve in Milana Toplice. Mileva postane sultanova žena in Milan jo hoče rešiti iz sultanovih rok; a na svojo žalost izve, da sta jo blesk in slava popolnoma omamila. Svoji nekdanji izvoljenki na ljubo postane Bajazitov pobratim in si tako popolnoma onemogoči delo za srbsko stvar. Da, v bitki pri Angori reši celo Bajazitovega sina, ko bi bil morda ravno poraz pri Angori osvetil nesrečno bitko na Kosovem polju. Ta grozni duševni proces Milana Toplice je risan mojstrsko. — Vodilna misel prvega dela je, da je bilo izdajstvo najboljših sinov srbske domovine vzrok njenega propada.

Drugi del romana je naslovljen „Zadnji bosanski kralj“. Tomašević zasede kraljevski prestol s tem, da usmrti svojega očeta, kralja Štefana Tomaža. Toda Ilija, zvesti kraljevi sluga, je priča tega umora in ga maščuje, da omogoči Turkom, da pridero v deželo in jo zasužnijo. Poleg teh političnih dogodkov se razvija roman vojvode Radića, ki pomaga St. Tomaševiću, da doseže svoj namen, ker upa, da dobi roko kraljice-vdove. To namero pa prepreči Ilija, ki pelje kraljico v grobišče in jo prepriča, da je Radić soudeležen umora njenega soproga. Ilija je zli duh kralja Tomaševiča, zakaj tudi pri duhovščini in pri ljudstvu ga očrni, da popolnoma maščuje umor priljubljenega kralja. Vzrok propada lepe bosanske dežele je izdajstvo in neplemeniti motivi. — Oba dela nam nudita mnogo lepih prizorov, polnih divne romantike, kar je vobče značilna poteza Chocholouškovih spisov, zajetih iz češke ali jugoslovanske preteklosti. — Žal, da prevajalcu večkrat niso znani tudi elementarni pojmi pravilne slovenščine!

Dr. R. Molè.

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Uredniki: dr. Jos. Gruden, dr. Jos. Mantuani, dr. Gv. Sajovic. V Ljubljani 1912. Nova vrsta. Letnik III, zvez. 2—4.

O prvi številki „Carniole“ je poročal že lanski Zvon (str. 165); o bogati vsebini ostalih zvezkov te odlične znanstvene revije naj sledi par vrstic. — V rimsko dobo domače zgodovine je posegel dr. Jos. M a n t u a n i z obširno razlago treh neznanih rimskih opisov, ki so se našli v Ratečah pri Zidanem mostu (95) Po pisateljevem mnenju so bile Rateče za časa rimskega gospodstva mnogo važnejša postojanka, nego jo cenimo dandanes. — M. P a j k poroča o Brunšmidovi razpravi, ki išče Metulum pri Čakovcu poleg Ogulina (147). — Dr. Jos. M a l razpravlja o privilegijih trga Vače (116); Fran P o k o r n pa je priobčil regeste župnega arhiva na Vačah (212, 283). — Dr. Jos G r u d e n dokazuje, da je pravi avtor protireformacijske polemične knjige „Gründlicher Gegenbericht“ graški škof Martin Brenner in ne J. Rosolenz (103). — K. M i k l i t s c h je objavil „Ein Normale für die landesfürstliche Bürgerschaft Neumarktls aus dem Jahre 1777“. — Iv. Š a š e l j nadaljuje svoje „Doneske k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem“, ki jih je pred več leti začel v „Zgodovinskem Zborniku“ (225). — Stot. H. S a n d r i je napisal na po-

dlagi novih virov obširno in zanimivo študijo „Franzosenkämpfe in Krain 1809"(168, 232). — Dr. Avg. Žigon je objavil osem listin „Izza mladostne dobe Levstikove, za katere mu bo slovstveni zgodovinar hvaležen; posebno važno je Levstikovo pismo iz Olomuca osmošolcu Stritarju v Ljubljano (159). — L. Pintar je razložil v „Imenoslovnih črticah" krajno ime Drašča vas, ki ima svoje ime po glavarju ali županu naselbine (143); prof. R. Perušek je poskusil raztolmačiti krajevna imena Višarje, Glince, Petrovče in druga (209). — Med prirodoslovnimi spisi moramo omeniti Seidlovo razpravo o širokočelnem losu (Alces latifrons) v diluvijalni naplavini Ljubljanskega barja, katerega dva kosa spodnje čeljusti so našli delavci pri Viču poleg Ljubljane (261). — Dr. Boris Zarnik je objavil svoje poljudnoznanstveno predavanje „O činiteljih, ki določajo spol" (182); prof. Kaj. Stranetzky govori o fluoritovem kristalu, ki se je našel v jami nad Vrhpoljem pri Vipavi (293) in o kapnikih iz vapnenčeve sige v idrijskem rudniku (293); dr Gv. Sajevic je nabral „Ornitologične beležke za Kranjsko leta 1911" (121). — Milan Pajk se spominja v daljših nekrologih Antona Globočnika pl. Sorodolskega, dr. Jos. Cerka in Antona Aškerca; prof. Wester je posvetil prisrčne vrstice spominu dr. Jak. Sketa, V. Steska pa marljivemu domačemu zgodovinarju P. pl. Radiscu. — Za slovestvena poročila so prispevali M. Pajk, F. Seidl, dr. Gv. Sajovic, dr. Pestotnik, dr. J. Mal, dr. Šmajdek in dr.

Václav Hrubý, Grotesky. Vydala Vídenská Matice. Tiskl Melantrich. Vídeň 1912. 8⁰. 272 str. Cena 1 K 60 v.

Namen teh vrstic je, opozoriti češko čitajoče Slovence na cenene in cenjene publikacije češke Matice na Dunaju. Omenjena knjiga je prvi zvezek zbranih del darovitega pisatelja. Kmečki sin Hrubý (1881—1910) je zagledal luč solnca v Mláki: dete je kazalo neobičajen dar porednosti; fant je prvačil v Třebonski gimn., dokler ni proti koncu začel batrahomijomahije z rajnko latinščino, ki so mu jo, dasi je šc pozneje rad z njo briljiral, grenili pedagogi, ne dlako- ampak puhocepci. Posebno nagnenje je ovajal za zgodovino in zemljepis, o čemer pričajo še njegove primere, kot „njegova pleša je nalikovala Kotorskemu zalivu". Sumi se, da je v tej dobi dokaj čital; pisec Malostranskih povídek mu je bil osobito drag. Ko dozori, se mu zahoče Dunaja: dobi mestece v finančnem ministrstvu (colnina in potrošni davek) z adjutom 600, nato 8C0 K. Skraja ga blišč in vrišč velemesta omamlja; kmalu začne to žitje razkrajati z lupo svojega humorja in satire, ki vas morda domislita na Francoza A. Allaisa. Po promociji iz praktikanta v asistenta zaželi malce odgrniti težko portiero z mestnega življenja: žal, dokler ga ne izpodvre dedna sušica, kateri je vojaška služba dala precej potuhe, se mora ruvati z bedo in bedaki svojega urada, kjer so mu silno zamerili pikre podlistke in neuradno stilizirane prošnje, tako da možaku krhkega zdravja raje privolijo dopust nego cvenkovito podporo. Za nameček mu je slavna Usoda tako nevljudna, da je še tik pred svojim odhodom v nepovrat, t. j. na dun. Osrednje pokopališče, na las podoben lastnemu junaku iz „Klarise", ki so ga ka-li založniki desetkrat bolj stiskali nego tiskali. Kljub temu ga neverjetna razigranost ne ostavi na cedilu, dokler ga v prvi pomladi ne preseneti bridka smrt: malo prej je še napisal v čudoviti samoironiji parodijo o zdravljenju jetike „Krmná lečba u lidojedů".

Da je podtridesetletnik Hrubý proizvajal z vročično in mrzlično vztrajnostjo, svedočijo poleg „Grotesk" naslednje zbirke, last Matice: Amara, lirični in satirični ljubavni stihi; Kazimírovy povídky, slike in karikature dunajskih „bémákov" od krojača do svetnika in še više: vsled tega marsikaj neprijetnosti v uradu!

Kakor skoro vsi slovstveni produkti njegovi dihajo Lidé jednoho dne in Olšinský češko ovzdušje obdonavskega Babilona; često pade v romanih bič po brezpogramnem zapravljanju sil in sredstev po špelunkah. Številnih ostalih drobnarij še v misel ne jemljem.

Način pripovedovanja v Groteskah je neoguljen in neobrabljen, minucijozna rezbarija nepričakovanih, vendar prepričevalnih potez. Po humoreskah sicer nikdar ni vse dušeslovno čisto zlato, ne glede na to so Hrubega črtice nalezljivo smehovite: „Bluza" kraj drugih je ukrojena tako, da epidermo brez ovinkov ščegeta k smehu, šumečemu ko šampanjec, malo da ne h krohotu. Ta mojster zgoščene položajne komike je hkratu spreten žongler besed v francoskem zmislu, čeprav morebiti še ni dozorel do vodoravne uglajenosti. Le otokoma zazveni trpka nota za hip, npr. v Sentimentální historii, mestoma izdaja romantičen ôtek pisateljevo število let. Sledi par primerkov za njegovo točno in kratko označevanje: „Bilo mi je tako dolgčas, da sem se bal, da dobi moj bodoči življenjepis obseg konverzacijskega slovarja« (70). Iz dvogovora na majskem obojespolnem sestanku; ona: „Mussetu so napisali na nagrobnik Caprice. Rada bi imela na svojem grobn napis Tisoč kapric! . . . Ampak . . ." je končala in se zazrla v skupino drevja, v čigar vejah je plesalo pomladnje solnce, „kdo bi mislil zdaj na nagrobnike?" — „Kdo?" odgovori Helmar. „Moj stric! Ima tovarno za nagrobne kamene" (163). V sličnem položaju: „Poznate mojega ženina". „„Površno!"" „Zadostuje, saj v njegovi notrini ni nič" . .". Resnično groteskni so podobni obrati: Obmolknila sta in njune oči so si padle v naročaj, da jih ni bilo mogoče pet minut ločiti.

A. Debeljak.

Glasba

Novi Akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo z „Glasbeno-književno prilogo". Urejuje dr. Gojmir Krek, zalaga L. Schwentner v Ljubljani. Izhaja šestkrat na leto, naročnina za celo leto 10 K. Letnik XII. — Do ustanovitve „Novih Akordov" ni imela posvetna glasbena umetnost na Slovenskem nobenega pravega središča. Bilo je seveda tudi prej mnogo pridnih delavcev na glasbenem polju, ali delo je bilo razcepljeno, razdrobljeno, posamezni umetniki niso bili med seboj skoraj v nikakem stiku, hodili so samotno vsak po svojem potu in mnogo je bilo mladih, krepkih talentov, ki se v taki desorganizaciji niso mogli uveljaviti ter so ostali široki javnosti malodane popolnoma neznani. Količkaj celoten pregled razvijanja in napredovanja glasbene umetnosti je bil nemogoč. Vsi, ki jim je bil resen napredek umetnosti pri srcu, so občutili živo potrebo glasbene revije, skupnega glasila, ki bi naj bilo slovenski glasbeni umetnosti nekako to, kar je leposlovni literaturi „Zvon" in upodabljajoči umetnosti „Jakopičev paviljon". Ustanovitelji „Novih Akordov" so se dobro zavedali, da bo za tako podjetje treba težkih in obilih žrtev. In res jih je bilo mnogo več, nego priznanja in hvaležnosti. Kajti pri nas na Slovenskem je že tako, da pride na enega delavca dvanajst nergačev. Ali sad žrtev in truda je enajst letnikov „Novih Akordov", bogata zakladnica slovenske glasbe, verno gledalo njenega razvoja v enem desetletju. Izdajatelji revije so se bili koj spočetka ognili nevarnosti, da bi napravili iz nje glasilo ene same, strogo opredeljene umetniške „struje" te ali one glasbene korporacije, ali celo kake posamezne klike. Hoteli so jo imeti in obdržati tako, kakršna je bila potrebna in

kakršna edina ima v naših tesnih slovenskih razmerah pravico do življenja: biti mora tribuna, raz katero govori svobodno vsak umetnik, ki zna govoriti. Da se je to načelo strogo izvajalo, dokazujejo že imena umetnikov, ki jih srečavamo v teh enajsterih letnikih. — Glasbenemu delu „Novih Akordov“ so izdajatelji pripojili še glasbeno revijo, ki bi naj podajala pregled glasbenega stvarjanja in življenja doma in v tujini, prinašala teoretične razprave ter (kar je bilo za naše kraje pred vsem potrebno) gojila glasbeno kritiko. Ta priloga je pisana s toliko ljubeznijo do umetnosti, tako živo in temperamentno, da mora zanimati tudi gluhega lajika. — Će bi se zgodilo, da bi „Novi Akordi“ vsled malobrižnosti občinstva morali utihniti, bi bil to naravnost „padec vznak“ za slovensko glasbeno umetnost. Naročevanje „Novih Akordov“ pač ni nikako prisiljeno „podpiranje umetnosti“ ali kakšna tako imenovana „narodna dolžnost“; kdor jih ima, ve dobro, da je več prejel, nego dal.

Koncert Glasbene Matice v Ljubljani dne 7. in 9. marca. — Moč „Glasb. Matice“ leži v zboru in zato je umljivo, da goji predvsem moške in mešane zbore, ki se v naši drugače revni glasbeni literaturi zato jako hitro množe. Zbor Matice je pa prevelik, da bi s potrebno hitrostjo študiral in tako doživimo na leto le po dva njena koncerta. Tudi se mi zdi, da ni trud, ki ga ima tako številni zbor in njega nad vse vestni koncertni vodja g. Hubad pri študiranju a capella zborov, v nikakršnem razmerju z moralnim uspehom. Razen tega ve vsak, ki mu je znana najnovejša zborova literatura, da zahtevajo novi zbori od pevcev neverjetno veliko, da jih morejo naštudirati v doglednem času samo najboljši, pa nikdar preštevilni zbori. Nikdar nisem mislil, da bi zbor „Glasbene Matice“ ne bil kos tej najnovejši literaturi; njegova preštevilnost ga pa ovira, da ne pride z delom dalje. Ne osebe ali želje posameznika, da se skaže kot pevovodja, temveč razvoj naše glasbe nujno zahteva majhen, eliten zbor, ki bi bil kos tem težkim zborom. Naj bi bil ta elitni zbor v zboru Matice, ali od nje ločen, naj bi ga vodil kdorkoli, za Ljubljano je življenska potreba in tudi ni zmožen konkurirati z zborom Matice. Kaj pa ostane Matici? — „Mrtvaški ženin“, večja domača in svetovna dela! Pred par leti se je Matica ravnala po tem načelu in izzvala s tem upravičeno kritiko, da zanemarja domačo glasbeno literaturo. Ali od tedaj do danes se je v Ljubljani že izvršil velik preobrat. Imamo že druga glasbena in pevska društva, ki prirejajo poleg Matice koncerte. Imamo svoj orkester, imamo že tudi posamezne umetnike, ki prirejajo koncerte. In edino taki koncerti, kakor Dvořakov „Mrtvaški ženin“, je primeren velikosti zbora „Gl. Matice“. S tega stališča pozdravljam in odobravam ta koncert. — „Mrtvaški ženin“ nam sicer ni nov, ali sprejet ni bil zato od občinstva z nič manjšo spoštljivostjo. Delo je vredno največjega češkega mojstra in je v celoti kakor tudi v najmanjših detajlih mojstrsko izvedeno. Zato se mi zdi tudi neumestno, posamezne dele posebno poudarjati; tudi se mi zdi nemogoče povedati, kateri del je izvedel zbor, orkester ali pa solisti posebno dobro, ker so bili vsi, izvzemši soprana, v vsakem oziru taki, da smemo in moramo biti zadovoljni. Solisti so bili: za sopran gdč. M. Koroščeva, primadona zagrebške opere, tenor je pel mladi Jos. Rijavec, bas g. Jos. Križaj, dika naše opere. Koncert je vodil g. koncertni vodja Hubad z vso njemu lastno točnostjo in spretnostjo. Orkester je oskrbela „Slovenska Filharmonija“, pomnožena po nekaterih članih in gojencih „Glasbene Matice“.

Dr. Kozina.

Vojeslav Molè:

Antična maska.

Bologna.

Od vekov ji je lice vse razprano,
a v gorkih solnčnih žarkih se smeji
iz polnih rož nad marmorno fontano,

kot se smejala je nekdanje dni.
In z večnim svojim smehom prepojila
ves tihi vrt je, kot da smrti ni.

Šume nad njo skoz zrak pomladni krila
golobov, zid prepleta venec trt,
drevesa so se s cvejem ogrnila.

Od oken tiha pesem gre skoz vrt
o sreči in ljubezni in življenju
in o bolesti, ki ime ji smrt.

A maska v svojem marmornem blestenju
iz rož smeji se kot nekdanje dni
in vsa šepeče v vode žuborenju:
„Ah, poj, življenje, poj, saj smrti ni . . .“

Na Dantejevem grobu.

Vse naše ceste trudno so iskanje,
vse naše delo — v nič bobneči hrum,
naš svet so sni, ki v nas ni vere vanje.

A Ti — ni bilo Ti ime Pogum?
Pojoč si sel šel skoz solnčnata nebesa,
in skoz vrtincev temnih divji šum.

Med nama pač stoletij je zavesa,
a kadar jo s tresočo si rokó
odgrnem in iz trudnega očesa

pogled se v Tvoje zatopi oko,
dih večnosti brezmejne me oveva
in verujem, da šel si skoz nebo.

Srce je polno svetega odmeva
nesmrtne Tvoje pesmi in drhti
in vzpenja se od speva pa do speva,

kot da bršljan je, in da hrast si Ti;
med nebotične veje se Ti vzpenja
in sluša vse strmeč, kaj hrast šumi . . .

Nad grobom Tvojim? Ne! Saj dih življenja
ugasnil ni Ti v grobu . . . Še žive
besede Tvojih borb in hrepenenja,

ker v njih nešteta srca govove,
ker šel si kakor plamen skoz temine
in žgal si podlost in si grel srce.

Vse Tvoje so svetov in duš daljine,
in kot zvenele so nekdaj, zvene,
zvonijo Tvoje bronaste tercine.

Ravenna, dne 2. aprila 1913.

Lovro Kuhar:

Tadej pl. Spobijan.

II.

„Zdaj pa le tiho in varno!“ mi je šepetal Tadej. „Baba je popolnoma mirna in brez skrbi hrli na blazinah. — Imaš denar? Dobro! Pazi, da ne narediš neumnosti!“

Stala sva sredi sobe in sva si komaj upala dihati. Okrog naju je bila neprodirna tema in mrtvaška tihota. Ko so že davno ugasnile vse drobne lučke po okolici, je spomnil tovariš na odhod. V duhu sem še enkrat prečital pismo, ki sem ga bil napisal gospodinji, prosil sem jo odpuščenja in sem ji sveto obljubil, da ji vrnem takoj ob prvi priliki, še mnogo več ji pošljem, nagradim jo s stokratnim plačilom, samo da mi odpusti. Tako sem bil napisal in trdno sem veroval v to pisanje.

Rahlo je odprl Tadej vrata in neslišno zlezel čez prag, za njim jaz. Sunkoma mi je utripalo srce, da me je bolelo. Čakale so naju dolge in nerodne stopnice iz podstrešja mimo dveh nadstropij na dvorišče. Srečna, ako jih prelezeva neopažena. Pridrževaje sapo, sva pričela tipati po napetih, bobnečih deskah in se pomikati navzdol, počasi in previdno. Priplazila sva se v drugo nadstropje ter si oddahnila. Posluhnila sva, je li vse varno. Niti najneznatnejšega glasu ni bilo slišati iz gluhe teme, vse se je zibalo v spanju. Nekoliko pogumneje sva nadaljevala pot in srečno dospela v prvo nadstropje. Tiho seveda vse kot izumrlo.

„Še par hipov . . .!“ je šepnil Tadej komaj slišno in stopil na prvo stopnico, ki so vodile na dvorišče. Tišina vseokrog, le dalje!... Groza! Doli po stopnicah je nekaj zaropotalo, nekaj lesenega, precej težkega je moralo biti, padalo je popolnoma razločno od stopnice do stopnice.

„Hudič!“ je siknil Tadej. Oba sva vztrepetala v mrzlični grozi... Uničena, ukanjena sva čepela vrh stopnic in strahoma mislila na izid. Precej časa sva nepremično ždela na mestu in strmela v noč, ropot je že davno nekam izginil; slišal ga ni nihče, kajti ostalo je vse tiho, kakor je bilo prej. Zgenila sva se in v par minutah sva stala na dvorišču.

Premagala sva prvo težkočo in čakala je naju druga. Dvorišče je bilo okrog in okrog zagrajeno, na eni strani s hišo, od drugih strani pa s precej visokim zidom. Morala sva torej prelesti zid. Ker

nisva našla nobene lestve, sva prislonila k zidu nekaj desk in plezala po njih. Jaz sem prilezel prvi na vrh. Sedel sem na rob zidu in čakal na tovariša. Slednjič je tudi on srečno pripraskal za menoj, in že sva se mislila spustiti na drugo stran, ko hipoma zaslišiva ne daleč vstran korake. Trdo mimo zidu je peljala velika cesta. Odrevenel sem po vsem životu in hotel planiti nazaj na dvorišče, a Tadej me je vjel za roko in me obdržal na zidu.

Koraki so odmevali mimo naju tik ob zidu, oddaljevali so se počasi in polagoma izginili v noč. Sedaj sva drug za drugim poskakala z zidu, ozrla se varno okrog. Bilo je izključeno, da bi naju kdo zapazil v temi in nato sva odhitela po cesti. Vsled razburjenosti sva spočetka hodila precej hitro in vsaksebi, Tadej nekoliko spredaj na levi strani ceste, jaz na desni. Govorila nisva nič. Šele ko sva bila že zunaj vasi, sva se zbližala in začela stopati počasneje.

„Zdaj sva dobra!“ je radostno dejal Tadej. „Glejva, da se do svita primerno oddaljiva odtod. Mislim, da naju baba ne bo zasledovala!“

„Bo, če je pametna,“ sem odvrnil mračno. Ni se mi ljubilo govoriti.

„Pikaš,“ je rekel rezko. „Pa daj! Glavno je, da sva jo srečno pobrala; prokleto je šlo trdo. Polagoma se boš privadil še ti. Najlepše je seveda to, da imava v žepu nekaj denarja; prišel bo nama prav.“

„Sreče ne bova imela z njim, ker sva ga poneverila,“ sem mu odgovoril. Vest mi je še zmerom očitala goljufijo in na tihem sem se srdil na tovariša, ki me je bil zapeljal.

„Ne maraš denarja, oho! No, vrzi ga proč, v blato ga zaženi, ali pa ga daj meni, jaz ga bom vedel porabiti. E, imenitni tovariš, povem ti, da še bodo prišli časi, ko boš potreboval denar in ne boš vpraševal, odkod da je, ali si ga pridobil pošteno ali nepošteno.“

„Goljufal ne bom nikoli, to vem in vem, da bi tudi zdaj ne bil, ko bi ne bilo vas.“

„Saj pravim, daj denar sem, če te peče! Mar bi ga bil pustil na stanovanju. Zdi se mi, da ti je žal, ker se je nama načrt tako izvrstno posrečil; ti bi menda rajši videl, da bi bili naju zalotili. Zakaj si se skrival in boječe trepetal; zakaj nisi klical glasno v noč in oznanjeval svojega lopovstva javnosti? Pošten dečko si in smiliš se mi. Sčasoma postaneš mogoče pravi lopov in s pomilovalnim nasmehom se boš spominjal svojih mladih, poštenih let.“

Molčal sem in s studom poslušal njegovo pripovedovanje.

„Tako se ti zgodi, kakor se je meni," je nadaljeval Tadej. „Ako bom imel priliko, ti povem zgodbo svojega življenja."

To mi je ugajalo in me je nekoliko razvedrilo. Preteklost mojega sopotnika me je silno zanimala; vendar je bil do zdaj neprimerno skop s pripovedovanjem.

Nad temnim ravnim poljem so odmevali rahli, zamolkli glasovi; nekje je udarjala ura. Zdrznila sva se in pospešila korake, kakor da bi bila šele zdaj izvedela za najino dolgo pot skozi celo noč do novega jutra. Bilo je skoro verjetno, da naju bodo iskali in preganjali in vsled tega sva morala hiteti, da se vsaj do jutra kolikor mogoče oddaljiva od neprijetnega kraja. Hodila sva molče, le kadar je tovariš butnil z nogo ob kamen, je robato zaklel. Nobeden ni vedel, kam pelje cesta in kaki kraji se vrste ob njej; tema je zagrinjala goro in dolino. Neprestano sva potovala. Ko se je jelo svitati, so se nama pokazali popolnoma novi, neznani kraji. Bila sva v zelo ozki, romantični dolini, obkroženi s temnimi planinami, tam na daljnem koncu doline, pod skalnatim vrhom je naju pozdravljala kmetska vas.

„Prav sva krenila," je dejal Tadej zadovoljno. „Obrnila sva se proti severu. Planine so za naju tudi varnejše, če se bo sploh treba skrivati."

Sredi doline sva srečala srednje starosti moža, z usnjatim predpasnikom in s sekiro za pasom. Tadej ga je ustavil in vprašal:

„Kako se zove ona vas tam pod goro?"

„To so Oberi . . . Kam pa gresta?"

„Malo na ono stran planin. Ali je v vasi gostina in trafika?"

„Še dve sta in trafika tudi; denarja se lahko iznebita. Tobaka vama dam jaz, če hočeta!" Ponudil je nama poln mačji mehur tobaka. Tadej ga je vzel za dobre tri ščepce, se mu zahvalil in nato sva šla dalje. Mož je stal še dolgo na mestu in radovedno zrl za nama.

Bližala sva se vasi, še tihi, komaj vzdramljeni iz spanja. Vas ni bila velika. Kakih dvajset hiš se je stiskalo na kup, v sredi pa je stala cerkev z vitkim zvonikom. Izmed nizkih streh se je dvigal dim, po hišah se je kuhal zajutrk. Krenila sva med hiše. Nad vhodom neke hiše se je klanjal svež smrekov vršiček in naju pozdravljal; tik njega je visela rjava deska z napisom, „K. k. Tabak-Trafik." Ko sva vstopila v gostilno, je bila prazna; šele čez nekaj časa je prizehal od nekod mlad fant in naju vprašal, kaj hočeva.

Naročila sva si zajutrk. Po zajutrku sva si nakupila nekaj hlebcev kruha in par zavojev smotk in tobaka ter se odpravila dalje. V vasi nisva mogla ostati radi varnosti. Prebivalci so bili silno radovedni in vse so hoteli izvedeti od naju; posebno jih je zanimal Tadej v svoji karakteristični obleki. Ko sva koračila skozi vas, so ljudje postajali na pragih in kazali na njegov cilinder in frak. Ljudje so morebiti pač že videli takšno opravo, ali v drugačni obliki seveda: ni je grše in smešnejše stvari za preprostega planinca, kakor je raztrgan frak in povaljan cilinder.

Kmalu za vasjo se je jela cesta vzpenjati v zložen klanec, zapeljan v planine. Pot je bila tiha, vila se je med gozdovi, med starimi drevesi, med mladimi nasadi, preko lazov in goljav. Prijetno je bilo in samota je nama ugajala; grede sva se pogovarjala in kadila tobak. Na trati ob cesti sva použila malo kruha, iz studenca se napila vode, pa sva šla dalje. Nama naproti je pripokal mlad voznik s parom konj z vozom težkih hlodov.

„Ali bodo že skoraj človeška bivališča?“ sva vprašala.

„Še potrpita malo, pridno prestavljajta noge in v dveh urah bosta pri ljudeh,“ je prešerno odgovoril voznik. Tudi on se je zelo zanimal za Tadejevo obleko.

„Vaša obleka je res sumljiva,“ sem ga opomnil. „Nabavite si drugo!“

„Nabavi si drugo!“ se je razjezil. „Kje jo naj vzamem, kupim si je ne! Ljudje naj le skrbijo za svoje cape, moje naj puste pri miru.“

„Ne veste, kako ste zanimivi v svojem kostumu; vsaj cilindra se iznebite!“

Tadej je snel pokrivalo z glave.

„Imenitna pokveka je moj cilinder, res,“ se je režal in ga mečkal v rokah. „Stvarica je navajena vsega, barabije in salonov. No, v zadnjih se že dolgo ni imel prilike klanjati. Včasih se je raznim krasnim damam, ko je gospod Tadej pl. Spobijan razumel poljubljati bele, mehke roke, haha!“

Lotila se ga je razposajenost.

„Pripovedujte vsaj kak kratek doživljaj!“

„Nisem razpoložen in tudi ni prav časa, zdaj morava naprej.“ Ni se dal omečiti in šla sva dalje.

„Uboga gospodinja!“ je rekel med potjo. „Midva se potepava tukaj, ona se pa joče in išče naju, svoja ljubljenca, vrniva se!“

„Nesramna sva res.“

„Prav zares! Brez sramu žreva kruh in kadiva tobak, ki sva si ga nabavila za njene denarje. Tekne izvrstno in tudi želodec se ne punta.“

„Vest!“

„Saj pravim, želodec se ne punta. Jaz pravim, ako si sit, ne kljuje vest, če si gladen, čutiš greh.“

„To je vaša teorija!“

„Popolnoma moja! Ustvaril sem si jo sam po dobrih izkušnjah. Deloma se je poslužujejo tudi ljudje drugega mišljenja in lastnih teorij.“

Zopet mi je očital ter se zabaval z menoj. Imenoval sem ga podleža, toda on se mi je posmehoval, z nedosegljivim sarkazmom me je zavračal in mi polnil dušo z gnevom. Da bi me ne bila vezala nanj moja potepuška nrav in še bolj usoda, pustil bi ga bil samega sredi planine in nadaljeval pot na svojo roko; tako sem pa molčal in potoval z njim.

Popoldne sva prišla do velikega, samotnega poslopja ob cesti, zgrajenega po planinskem slogu. Hiša je bila enonadstropna, njene stene so bile iz lesa in zakajene, ob vogalih so štrleli v svet neočejeni tramovi. V nadstropju so bila okna manjša kot v pritličju. Vhod je bil okrašen z lepimi izrezki, podboji vsi obiti z majhnimi, ličnimi križci, nad vhodom je bil zgrajen dolg pomol z leseno brvjo visoko čez cesto v skedenj. Vsa zgradba se je odlikovala po častitljivosti in pričala o visoki starosti. Le škoda, da je bila krčma!

Na pragu je stalo dekle temnih las, z belim predpasnikom in belimi rokavci. Tadej se je lokavo nasmehnil in jo pozdravil.

„Ali je dosti gostov v sobi?“ jo je vprašal s sladkim glasom.

„Sam pastir Anza je,“ je odvrnilo dekle in skrilo roke pod predpasnik. Stopila sva za njo v sobo. Nizka je bila in prostorna, stene pobeljene, strop pa črn in naslonjen na močan tram, ki se je vzpenjal po sredi od stene do stene. Dolge nepobarvane mize so stale ob stenah, stoli so bili le navadni trdi sedeži in dolgi, da je zadostoval en sam za celo stran mize. V enem kotu je stala velika omara za steklenice, v drugem pa zelena kmetska peč s klopjo; v enem je viselo razpelo, ovenčano s kitami bršljana, pred njim se je zibal bel golobček. Edini pivec je bil v sobi in še ta je spal, naslonjen z glavo na steno, roko pa je imel položeno na mizo in držal za steklenico. Sedla sva se mu prav blizu. Dekle se je naju menda balo in je poklicalo v sobo drobnega fantka. Bil je srčkana dušica, umazan okrog ust, sicer pa popolnoma podoben

dekletu, vedel se je zelo predrzno in poredno silil v naju. Tadej mu je pokril na glavo svoj cilinder in deček je pričel skakati po sobi in kričati veselja. Dekle se je smejalo.

Vsled nemira se je zbudil pivec pri mizi. Ko je naju zagledal, je začel pozdravljati.

„Dober dan! Truden sem bil in sem malo zadremal, pa sta prišla vidva; prej vaju ni bilo.“

Napil je nama in ponujal tobak. Bil je majhen in star, nagrbanega, dobrodušnega obličja in smehljajočih se oči.

„Miruj, Anza, ti si pijan!“ ga je pokaralo dekle.

„Od česa?“ se je razsrdil Anza in zategni obraz v grde poteze, a le obraz, oči se niso spremenile in so se ljubko smehljale pod obrvmi. Začeli smo pogovor. Starec je bil silno radoveden, izpraševal je naju kod in kam.

„Na Dunaj potujeva,“ se mu je zlagal Tadej.

„Na Dunaj?“ se je začudil starec. „Tam je že vse nemško, našega jezika menda tam ne razumejo?“

„Ne, tam govorijo nemško. Ali midva razumeva ta jezik,“ je ponosno izjavil Tadej in izpregovoril nekaj nemških besed.

Kako je to učinkovalo! Starec Anza je spoštljivo umolknil in zinil, tudi dekle je tiho obstalo; Tadej je pa, v svesti si svojega dostojanstva, bahavo bobnal s prsti po mizi.

„Nemščino razumeta,“ je dejal starec počasi, „in . . . čudno je . . .“

„Kaj je čudno?“ je vprašal Tadej.

„E, nič!“ se je branil Anza. Takoj nato mu je ušel iz ust vzklik: „Pa je res!“

„Povej, kaj hočeš?“

„Ničesar! Le to . . . počakajte, da vam povem: nemščino govorite . . . pa nosite strgano obleko . . .“

Tadej je zardel, ni vedel, kako bi se bil izkopal. Slednjič je dejal, da radi varnosti; kot dokaz je privlekel iz žepa svojo denarnico in udaril po nji. Zveneče so se oglasili pod usnjem srebrni tolarji, ki jih je odnesel gospodinji. To je pomagalo.

„Vendar,“ je povzel Tadej, „jaz bi zamenjal svojo obleko z drugo, najrajši s kako delavniško, tudi z raztrgano.“

Starec je pil in mislil.

„Hm!“ je rekel premišljeno. „Vaša obleka je čudna, cilindrov in frakov nismo vajeni; vendar bi zamenjal, doma imam namreč več obleke, ki je ne potrebujem.“

Sklenila sta pogodbo in starec je obljubil, da mu priskrbi do prihodnjega jutra svojo obleko. Oba sta bila zadovoljna in potem smo ostali skupaj še do noči, ko sva šla s Tadejem počivat na skedenj.

„Pastir mi ugaja, pravi tip planinskega človeka," sem opomnil ter se vlegel v seno.

„Neumen, hočeš reči. Ampak dekle... si jo videl, kak obraz ima!"

Razumel sem ga, dekle mu je bilo všeč; pa tudi meni, da sem lovil njene ogljene poglede: kadar so se rahlo srečali, me je postalo sram in povesil sem oči.

„Gotovo bi se zaljubila vame, ako bi vedela, da sem vitez," je modroval tovariš in mlaskal z jezikom.

„Spijva rajši!" sem odločil. „Jutri vstaneva zgodaj in odrineva s svitom."

III.

Zbudil sem se ob prvem svitu. Zakašljal sem, da bi zdramil tovariša, a on je hrlil dalje.

„Vstaniva!" sem mu zatrobil na ušesa.

„Daj mir!" se je odzval zaspano in spal dalje.

No pa spi, greva pozneje, sem si mislil in ga pustil v miru. Prijetno je biti zjutraj v mehkem senu in opazovati, kako se širi dan po temnem poslopju in kako zapluje z dnem novo življenje po prostorih. Neslišno prodre svit v skedenj, temà se spremeni v mrak, tiho je še. Koj zatem v hlevu nekaj močno zaropota, veriga zacinglja, dve, tri zazvene in težki, stisnjeni dihi se slišijo sem gori. Nato izpregovori truden glas, zazeha dolgočasno in kmalu nato se pojavi na hodniku pred skednjem temna postava s košem na hrbtu. Hlapec je vstal in prišel po krmo za živino. Zdi se mi, da s svitom nastaja tudi mraz in zarijem se še globlje v seno. Hlapec odide s košem in zopet je mir. Loteva se me mlačna brezskrbnost, vdam se melanholiji in nehote zadremljem ... Ko odprem oči, je bilo v skednju svetlo in skozi ozke špranje v steni so lili prvi solnčni žarki, v njih se je kopalo milijon drobnega prahu. Zunaj po dvorišču so odmevali razni klici, veseli in razkošni, kot jutro samo; Tadej pa je glasno dihal pesem spanja. Mahoma je izginila prijetna idila in kakor bi trenil, so se sukale okrog mene misli najinega položaja, krute in resnične. Hitro sem vstal in zbudil še tovariša.

„O solnce!" se je začudil, mencaje si oči. „Ali je starec prinesel obleko?" je vprašal hipoma.

Obleke ni bilo nikjer in vstati je moral v svoji stari paradi. Šla sva na prosto. Lepo je bilo zunaj: nebo sivomodro, redki oblački so krožili po svodu in žareli v solncu, ki je vstajalo iz svoje postelje in kot iz studenca tenki curki, so lili njegovi žarki na vse strani. Skalnati vrhovi ponosnih gor so ovijali z njimi svoje glave, zelene planine in gozdovi so se kopali v njih, polje se je zlatilo. Postal sem navdušen ob pogledu in spomnil sem se kmeta, ki zaužije zjutraj borni zajutrk in potem vriskaje odide na blesteče polje. Tudi jaz bi prijel za delo z močnimi rokami, globoko bi dihal čisti planinski zrak, tudi jaz bi se radoval belega dne . . .

Svetoval sem Tadeju, da pustiva zajutrk in nadaljujeva pot. Strašil sem ga z daljo, ki naju loči od cilja in kazal sem mu tudi na najino financijelno stanje; denar sva sicer imela, a pohajal je zelo naglo.

Ubogal me je. Tešč sva se ločila od prijaznega domovja. Stopala sva lahko in vsaj jaz nisem čutil lakote. Potovanje je bilo mnogo prijetnejše, nego prejšnji dan, sijalo je solnce in ozračje je bilo vedro in jasno. Polagoma se je jela spuščati cesta navzdol in po kaki dveurni hoji sva bila v precej prostrani gorski kotlini. Za njo se je vrstilo nižje, poraščeno hribovje, a daleč na oni strani so se zopet vzdigovale visoke planine. Tu sva imela prvič čast, da sva se srečala z orožnikom. Mož postave je naju mrko motril, slednjič je zahteval izkazila. Ustregla sva mu z delavsko knjižico, in ko je našel vse v redu, je naju odpustil.

Opoldne je svetoval Tadej, da nekoliko leževa v travo ob cesti.

„Nikamor se nama ne mudi,“ je dejal leno in že je lezel za neki grm. Skušal sem oporekati, a zaman, niti odgovoril mi ni. Sledil sem mu še jaz in naposled sva zaspala oba. Zbudila sva se šele, ko se je selil že mrak na zemljo. Kesala sva se oba in si očitala lenobo, vendar popraviti se ni dalo. Ugibala sva, kaj početi.

„Pojdiva dalje in si poiščiva prenočišče,“ sem svetoval.

On je bil za to, da prenočiva kar v gozdu.

„Čemu bi lazila okrog?“ je utemeljeval svoj predlog. „Morebiti daleč v soseščini ni nikake bajte; tukaj si zakuriva ogenj in leživa ob strani, pa je!“

Obveljala je njegova; pritrdil sem mu tem rajši, ker se je obetala lepa pomladna noč. Jasno nebo se je zgrinjalo nad gozdom, nad njim so svetlo gorele prve zvezde. Da bi z ognjem ne vzbudila pozornosti na cesto, sva prodrla nekoliko globlje v hosto in se utaborila med grmovjem, navlačila sva skupaj suhljadi in zakurila. Legla sva k ognju in se grela.

Med tem se je znočilo popolnoma. Nizko k zemlji se je sklonil mrak, nebo je zažarelo v polni krasoti in milijoni lučic so strepetavale v azurnih višavah. Okrog naju je zavladalo ono običajno gozdno življenje, ki se ponavlja vsako jasno poletno noč, ko se okolica zaziblje v odmevu raznoličnih zvokov. To ni navadno življenje, to je pesem komaj slišnega šepetanja listja in igličevja, pesem nočnih ptic, nemirno plahutajočih med vejevjem, pesem slavcev in nebroj drugih klicev, jekov in vzdihov, ki nastajajo križem po goščavi in se zlivajo v harmonično melodijo dremotne uspavanke. Hkrati je zadišalo v zraku po smoli, po travi, mahu in zemlji ter po dimu. Sladka opojnost se je širila po gozdu in polaščala se je naju prijetna omotica.

Z brezskrbno iztegnjenimi udi sva ležala ob ognju in prisluškovala prasketanju sikajočih plamenov ter otožnim vzdihom „vernih duš“, ki po narodnem pripovedovanju v žerjavici zadoščajo svojim pregreham in kličejo na pomoč z dolgimi, cvilečimi vzdihi. Pesniška duša narodova si slika selitev duhov iz večnosti na zemljo, tu si jih misli na grmadah, v razpokah ali v vratih, kjer si z groznimi mukami perejo grešno preteklost in se potem očiščeni vračajo na oni svet. Slična fantazija je vela skozi gozd in povsod iz zemlje, poezija življenja, preprostosti.

Tovariš se je venomer glasno oddihaval; hotelo se mu je govoriti, a ni vedel o čem naj prične. Dvignil se je, zvil si cigareto, vzdihnil in dejal:

„Kje je še Štajer!“

Nato se je obrnil k meni in mi rekel:

„Jaz sploh ne verjamem, da bi midva hodila kdaj tam . . .“

„Saj sva vendar tja namenjena!“

„To še ni vse. Sicer pa, kaj hočeva obrniti tam? Boljše je potepati se po cestah, kakor garati po tovarnah in rudnikih in siliti se s prilizovanjem.“

„Če hočeva živeti, se morava vendar riniti dalje. Zakaj sva torej ostavila predilnico?“

„Že kipiš! Ti hočeš kloniti vrat in držati hrbet, da ti nalagajo nanj batine, za lepoto, izpremembo sploh nimaš zmisla. Zame ni zanimivejšega, kot klatiti se po svetu, stradati in zmrzovati, vse v svobodi. Veruj mi — jaz, član znamenite rodbine, s plemenitaškim naslovom, bi lahko živel drugačno usodo, nego jo živim. In zakaj je ne? Samo zato, ker nisem hotel.“ Zamahnil je z roko mimo obraza in mogočno puhnil dim iz ust.

Poslušal sem ga z zanimanjem, zdel se mi je energičen, razposajeno krut in tudi nekoliko neumen; jaz vsaj bi bil izkoristil priliko vse drugače.

„Ste li potomec kake stare plemiške družine?“ sem ga vprašal.

„Ne! Moji starši so bili preprosti meščanje, oče se je celo rodil na kmetih, ali povzdignili so se zelo visoko in radi mnogih zaslug jim je bilo podeljeno plemstvo in sicer dedno. Zanimiva istorija, kaj?“

„To se dogaja še dandanes.“

„Vem, vendar je to neumno. Plemstvo! Kaj imaš od tega naslova, rad bi vedel. Hrane potrebuješ toliko kot prej, kri ista, telo isto, javnost te pa smatra za nekaj višjega. Ko sem se prelevil v plemiča, nisem čutil nobene izpremembe. Po mojem mnenju naj bi izginili slični naslovi s sveta. Kadar bom jaz vladar, ali vsaj minister, bo moja prva postava, da se odpravi plemstvo.“

Zasmejal sem se.

„No, poglej mene in sebe — nobene razlike ni med nama, razen značajev. Pri tem si ti lahko mnogo boljši, idealnejši in popolnejši od mene — pa si po sedanjem človeškem redu vendar le plebejec.“

„V bistvu dandanes itak ne poznamo nobene razlike med stanovi, vsevprek obešajo na eno vrv istih vislic.“

„Kakor hočeš!“ me je krepko zavrnil. „Bistvo je tukaj brezpomembno, glavno je stvar sama, namreč dejstvo, da v naši demokratični dobi še vedno ločimo stanove ne samo strokovno, ampak tudi rodbinsko.“

Resnica je bila v teh besedah, mnogo več kot doslednosti in tovariš, ki sem ga poznal doslej le po lahkoživem zanikavanju, je napravil name vtisk. Zamislil sem se v snov. Podložil sem roke pod glavo in zrl v višavo. Prostornina nad gozdom se je jasnila vedno bolj, zvezde so bledele in se izgubljale v sinjem svitu: luna je vstala izza gor in zakraljevala na obzorju. Skozi veje in vrhove gozdnega drevja je silila medla svetloba luninega svita, ovijala se je v ličnih pasovih in trakovih debel hoj in smrek; notranjščina gozda je postajala čarobna. Z bližnje smreke se je spustila kosmata sova in se v trikratnem kolobarju zapeljala okrog naju, zadnjikrat je hohotajoče skoviknila prav nad menoj in se skrila nato v goščavo.

Tadej je pokašljeval.

„Pripovedujte!“ sem prosil.

„Naj bo, poslušaj torej!“ Zleknil se je po zemlji, z obrazom proti ognju, si pomaknil klobuk na oči in pripovedoval.

(Konec prihodnjič.)

E. Adamič:

Deset let „Novih Akordov“.

Menda niti urednik sam, dr. Gojmir Krek, 1. julija 1901, ko je poslal prvo številko „Novih Akordov“ med Slovence, ni mislil ali upal, da bodo isti letos stopali, in sicer krepko, samozavestno, v dvanajsto leto svojega obstanka. Saj smo videli, kako je bilo z Gerbičevo glasbeno „Zoro“ in drugimi enakimi poskusi. In če ne bi imel Krek Schwentnerja in Schwentner Kreka tako trdno ob strani, pa bi Novi Akordi že davno izzveneli. Naše občinstvo na noben način ni krivo, da so še tu. Kolikokrat mi je tožil Schwentner, pa tudi g. urednik o prirojeni brezbrižnosti naših časopisov, ki so Nove Akorde malodane popolnoma ignorirali, o naših pevskih društvih, ki niti nočejo vedeti o njih, o naši glasbo ljubeči inteligenci, ki dostikrat list pač sprejema, a ga ne plača. Niti danes še ni mnogo drugače, četudi ne dosti boljše, saj si sedaj slovenskega pevca niti ne morem misliti, ki bi Novih Akordov, četudi le po imenu ne poznal.

Koliko glasbenega dela leži v desetih letnikih Novih Akordov, koliko skrbi in prečutih nočnih ur urednikovih! In čudo, vse kaže, da bo to delo obrodilo lep zdrav sad in tudi naši upi se čimdalje bolj uresničujejo . . .

Že deveto leto je mogel urednik vsaki številki lista dodati glasbeno-književno prilogo, ki je bila nujno potrebna in ki je pisana tako, da jo mora čitati z zanimanjem celo vsak glasbeno nenaobražen človek. Vsaka številka je zgodovinski donesek k naši slovenski glasbi. Dokaj nas se je do tedaj zbralo že ob vznožju in na pohodu na vrh prihajajo vedno novi, vsi mladi in zdravi in lepa četa nas je že in gotovo bo dosežen oni skoro nedosegljivi cilj v sinji višavi, o katerem piše urednik v prvi glasbeno-književni prilogi.

Morda ni odveč, ako si pogledamo uspeh desetih let Novih Akordov. — Od meseca julija 1901, do prve številke enajstega letnika so bile v Novih Akordih objavljene 104 skladbe za klavir dvoročno, 2 za klavir štiriročno, 90 skladb za en glas in klavir, 6 za dva glasova in klavir, 5 za gosli in klavir, 7 za orglje oziroma harmonij, 10 čveterospevov, 2 skladbi za mešani zbor in orglje, 59 moških zborov, 1 skladba za bariton, moški zbor in klavir, 3 ženski zbori, ena skladba za glas, gosli in harmonij ali klavir, 2 za tri ženske glasove in klavir, ena za mešan zbor in klavir, ena za moški zbor in bariton-solo, ena za en glas in orglje ali harmonij,

60 mešanih zborov a capella, dva ženska zbora s klavirjem, en solo z mešanim zborom, en moški zbor in tenor-solo, ena skladba za harmonij in klavir, en ženski četverospev in klavir, en moški zbor s tenor- in bariton-solom, en komad za orglje ter en za gosli in orglje. Vsega skupaj torej ogromno število **364** različnih skladb, z enajstim, že izišlim letnikom okroglo 400 glasbenih del, ki so res vredna tega imena, za kar jamči urednik, kot eden izmed najboljših, ki so pisali v Nove Akorde. Vsa slovenska glasbena literatura vseh let pred Novimi Akordi ne obsega menda tolikega števila skladb, prav gotovo pa ne dosega notranje vrednosti teh. Koliko je v tej zlati jami še nedvignjenih zakladov! Ako bi rekel, da se je izvajala desetina kjerkoli javno, pa sem se skoraj zlagal. Pa poslušajmo naše pevce in pevovodje, ki javkajo in tarnajo, da nimajo ničesar, kar bi izvajali. Raje sede na starih obnošenih in oguljenih, četudi po svoje vrednih zborih, kot bi se lotili kaj novega. Komodnost, nezaupanje, neznanje so navadne ovire tega resničnega dejstva.

Poglejmo po skladateljih te množine glasbenega gradiva. Devetinpetdeset jih je! Naj naštejem po mojem mnenju v abecednem redu vsaj glavne. To bi bili n. pr. Dev Oskar, Dugan Franjo, Ferjančič Franjo, Foerster Anton, Gerbič Fran, Hoffmeister Karel, Ipavec Benjamin, Gustav in Josip, Jenko Davorin, Jeraj Karl, Krek Gojmir, Lajovic Anton, Mirk Vasilij, Novak Vilko, Parma Viktor, Pavčič Josip, Premrl Stanko, Prochazka Josip, Ravnik Janko, Rosenberg-Ružić Vekoslav, Sattner Hugolin, Savin Risto, Svetek Anton, Schwab Anton, Vilhar F. S., Zajc Ivan pl., in ker človek ne sme biti prepreponižen — še jaz. Poleg teh, katerih mnogi zavzemajo med nami odlična mesta, so se poskušali še mnogi drugi, katerih je marsikdo, žal, prezgodaj utihnil, izgubil pogum ali se polenil. Za vsakega je škoda; kajti čim več nas je, hitrejše in uspešnejše mora iti delo od rok in cilj je še daleč.

Nemogoče mi je govoriti o vseh zgoraj navedenih, saj je Ljublj. Zvon po možnosti skrbel za oceno vsake posamezne številke vseh letnikov; vendar ni odveč, ako poskusim orisati glavne reprezentante slovenske glasbe v njih značilnih lastnostih s kratkimi besedami.

Prvi v vrsti kot stvaritelj lista je dr. Gojmir Krek. V desetih letnikih sem našel 47 njegovih skladb. Tu so klavirske skladbe, skladbe za samospeve, zbori, mešani in moški i. t. d., vse dovršene, točno premišljene, harmonično, melodično, oblikovno, kontrapunktično velezanimive stvari. Za marsikoga trdi orehi, a zlati! On je

prvi z Lajovcem v Slovencih ubral nova pota, strl prepričanje v Nedvedsko zveličanje z močno roko in ukazal naprej! Začudili smo se sprva vsi, malokdo je veroval in razumel, danes pa je zmagal! Predvsem goji Krek solospev. „Iz vseh grobov ta večnost“, „Jaz nimam več palm“, „Na Tvoje zdravje, Berta“, „Predsmrtnice“, „Šum vira in zefira“ itd. itd., vse so, kakor izklesane iz enega kosa, plemenito moderne, nikjer ne pretirane, prav kakor Krek sam!

Tu ni mogoče izbirati med boljšim in najboljšim. Rad bi imel vse te solospeve v enem zvezku! Njegovi zbori so kaj težavno izvedljivi. On piše za najizvežbanejše pevce, zato se ni čuditi, če ga ni na vzporedih šibkejših pevskih društev: dokaz, da ne išče popularnosti, da dajo duška in izraza svoji osebnosti ne meneč se za nikogar. Izmed moških zborov naj omenim „Bratje v kolo se vstopimo“, „Barčica“, no, in „Studenček“, pa sem na koncu. Krek, kakor tudi Lajovic, ne piše rad za moški zbor. Kakor da mu je obseg istega pretesen, kakor da se v njem ne more razmahniti. Drugi prihajamo šele polagoma nato. Vendar so vsi trije zbori odlični, zlasti prvi in drugi. Manj skop je z mešanimi zbori. Prvenstvo gre pesmi „Blagor jim“, „Duhovni pesmi“, „Kanglici“ in „Srbski narodni“, izmed katerih do danes menda še niso peli nobene. Pač pa sem slišal že manjše, kakor n. pr. „Vabilo“, „Taila“, „Tam na vrtni gredi“ i. t. d. Iz lastne izkušnje vem, koliko je dela ž njimi; tem večje veselje pa vzbuja pevovodji in pevcem srečno izvršena naloga. Velik del Krekovih skladb zavzemajo daljše in krajše stvari za klavir, ki zahtevajo ne samo tehnično trdnega igralca, temveč tudi globokega misleca. Vendar so tu tudi skladbe, ki so nastale iz potrebe; saj je moral Krek gotovo mnogokrat mašiti prazne luknje v listu. Ni se čuditi torej kaki koračnici, francoski polki ali polki mazurki, kjer se pokaže Krek tudi ljubeznivo-šaljivega, vendar nikoli ne vsakdanjega. Zlasti v klavirskih delih zna pokazati Krek, da visoko čisla Bacha, katerega sam nujno priporoča vsakemu resnemu ljubitelju glasbe.

Krek je danes tako svež in čvrst v svojem ustvarjanju, kakor je bil iz vsega početka. Pri njem ne opažam mladostne, neokretne dobe, počasnega razvijanja. Vstal je in je bil! A ne samo glasbeno, tudi glasbeno - književno deluje. Vsa glasbeno - književna priloga Novih Akordov je skoro izpod njegovega peresa. Z mravljinsko pridnostjo nabira, razpravlja, resno opominja, svari, ocenjuje, prijazno in ljubeznjivo razlaga, hvali in uči. Tudi se ne boji nikake zamere. Vsaka beseda je duhovita, plastična, nepremakljiva. Z Gojmirom Krekom

je napočila Slovencem lepša glasbena doba. Njemu najprej in prva čast!

Enakovreden sodrug mu je Anton Lajovic. Ni sicer tako plodovit kakor Krek, a zato velikopoteznejši. Vsako objavljeno delo je dragocen prispevek k slovenski glasbi. Naštel sem 16 njegovih skladb. Po večini so, kakor pri Kreku, samo-, dvo- in trospevi s klavirjem, ena skladba za klavir štiriročno, prirejena po orkestralnem delu. To je njegov orkestralni prvenec Adagio! Še ena za klavir dvoročno in edin mešani zbor „Z dalnjega je morja“, vsled katerega se je že marsikdo popraskal za ušesi.

Lajovic hodi svoja pota, samotna, nerazumevan, od neumnežev zaničevan, od zavidljivcev zasmehovan, od prijateljev občudovan. Kaj njemu za zabavljanje, kaj za hvalo! Našel je končno interpreta v Rijavcu, ki nam ga bo šele pokazal, četudi je že dolgo med nami, v vsej njegovi globoki lepoti, mavričnem blesku in sladki melodiki. V Lajovčevih skladbah ni nič razposajenega, šaljivega, niti ne laskavega. Ves je nežnočuten, mehak, tajen, sanjav, globok kakor jezero. Pevce straši navidezna nepevnost njegovih pesmi, spremljevalce orkestralno ubran klavirski part. In vendar leži v obeh delih suho zlato. Naš prvi sinfonik je, a neradodaren, ponosen, hladen. Neizprosen ocenjevatelj in sarkastičen se zna krvavo norčevati, če mu ni kaj pogodi. Čitati njegove ocene v glasbeni prilogi je prava slast. Zaviše si rokave, pa reže in trga, da te je kar strah. In tega nam je bilo treba: neusmiljenega biča, bodečih udarcev! Zdi se, kakor da pojde prej in rajše zgrda kakor zlepa. In to bo Lajovčev triumf. Njiva, ki sta jo začela orati on in Krek, obeta vedno bogatejši sad.

Takoj v prvem letniku najdem imena treh Ipavcev, Gustava, Benjamina in Josipa. Težko smo si še nedolgo mislili petje brez Ipavcev, Ipavcev brez petja pa sploh ne. Dva, Gustav in Benjamin, sta Nove Akorde zapustila; v polni radosti ustvarjanja sta legla v grob. Benjamin je štel ob zibeli Novih Akordov skoro 72, Gustav pa 70 let. Niti trenotek se nista pomišljala prihiteti v vrsto mladih delavcev ter ž njimi tekmovati z mladeniško živahnostjo. Benjamin, izmed vseh Ipavcev najplodovitejši in najnadarjenejši, je še v Novih Akordih obelodanil 25 skladb, Gustav štiri. Poslednje skladbe pričajo o neugnani marljivosti in neizčrpljivi iznajdljivosti obeh. Zlasti Benjamin se je razvijal in vedno nanovo presenečal do zadnjega diha. Izguba Ipavcev pa ni zadela samo Nove Akorde, ampak ves slovenski narod, ki jima more prej ali slej vsaj po smrti

pokazati svojo hvaležnost. In zopet so bili Novi Akordi, ki so z navdušenjem pozdravljali in podpirali misel na spomenik Ipavcema. Kdaj se neki uresniči?

Skladbe Ipavcev so raztresene po vsem slovenskem svetu. Hvaležnost nas vseh si pridobi tisti, ki jih izbere in nanovo izda. To bi bil najlepši spomenik in za vse pevce najdragocenejši.

Prvi letnik se ponaša nadalje s Foersterjem, Gerbičem in Jenkom, našo najstarejšo, častitljivo trojico. Vsi trije pa so Novim Akordom zvesti še dandanes. Zlasti čudoviti Gerbič je čimdalje mlajši. Ob njegovi sedemdesetletnici mu je v znak občudovanja urednik posvetil celo 5. številko 10. letnika. Foerster ima v teku desetletja v listu štiri, Jenko dve, Gerbič pa devetnajst skladb. Morda ni niti na mestu, da bi govoril o glasbenem imetju in delovanju teh mož. Vsi vemo kaj so nam; globoko jih spoštujemo, čudimo se njihovemu znanju in želimo jim krepkega zdravja, veselja do dela in hvaležnosti. Najžilavejši izmed vseh treh se mi zdi Gerbič, ki še v srebrnih letih neupehano dela in se vedno nanovo uči, ki hoče ostati mlad med mladimi, prvi med prvimi. Ne samo glasbeno, tudi književno prispeva k zanimivosti lista; piše dragocene spomine, ki bodo služili prihodnjemu Rákuši slovenskega petja kot dobrodošel vir.

Tudi slovenski kontrapunktik Fajgelj je že v večnosti. Njega smo cenili vsi premalo. Da ne bi bil šel z Ipavci, pa bi se ga danes gotovo krepkejše oklenili, saj smo se spametovali že nekoliko in izpregledali.

Ker sem še pri starejših, omeniti moram Vilharja in Zajca. Sploh so se naši sosedje Hrvatje radi odzvali Krekovemu vabilu ter pridno sodelujejo pri listu. Tako srečamo Srečka Albinija s tremi skladbami, Dobroniča z eno, tehtnega Dugana s štirimi, Vilka Novaka z dvema, Koranskega z eno in elegantnega Rosenberg-Ružiča s štirinajstimi skladbami. Najtemeljitejši izmed vseh je nedvomno Dugan, a najbolj simpatičen Ružić. Njegova „Sonata" ni sicer najvzornejša, a je široko zasnovana in prvo tako delo med nami. Valčki so briljantni, moški zbori krepki in originalni.

Tudi Čehi, v prvi vrsti učitelji „Glasbene Matice" v Ljubljani, so radi sodelovali pri listu. Prochazka prvači z 31 odličnimi skladbami, ki so njemu in Novim Akordom v ponos. Žal, da je z odhodom iz Ljubljane zapustil tudi našo slovensko muzo. Njegovi samospevi so kratki, klavirske skladbe po formi in vsebini odlične, zlasti ciklus „Karneval" in pet „Silhuet". Med moškimi zbori nedosežna je „Moravska narodna", ki je pa še nisem videl nikjer na

programu; saj ni tako težka. Prochazka je šel v lepšo in hvaležnejšo bodočnost, kakor Hoffmeister, ki je zapustil v Novih Akordih štiri skladbe. Izmed Čehov srečam v Novih Akordih še Feixa, Juneka, Polaška in Vedrala. Foersterja si lastimo Slovenci in mislim, da nam ne bo nasprotoval.

V prvem letniku ima Karl Jeraj čedno gondoljero „Lepa Vida“. Najbrž je to le košček melodrama, ki smo ga slišali pri koncertu ljubljanske „Glasbene Matice“ in ga bomo čuli sedaj tudi v Trstu.

Oskar Dev — štiri skladbe ima do lanskega leta v Novih Akordih — je ljubezniv umetnik. Njegovi sveži in naravni osebnosti se ni moči upreti. Lahko mu teče melodija in takoj vjame in omami poslušalca. „Mak“, kako je srčkano poreden! In „Ptička“! „Vzdih“ štejem med najboljše njegove samospeve. Težaven, a truda vreden je moški zbor „Kvišku plava“, še mnogo boljši, naravnost vzoren pa moški zbor „Še ena“, ki je v 11. letniku. Prav gotovo se zaljubiš vanj, ako ga slišiš.

Nič manj simpatičen ni dr. Anton Schwab. Sorodna sta si nekako: oba raje vesela nego otožna, s skoro enako osebno noto, naravni duši, nikdar preveč lišpava, pa tudi ne nasilna. Špecijaliteta Schwabova so zbori lahkih, celo plesnih ritmov, spominjajoči na neprisiljen narodni ton. Lahna je serenadica „Moji devojčici“, otožno prisrčno „Slanico“ in še drugi dve Resmanovi „Zdaj sam le sem zahajam“ in „Dekletce, podaj mi roko“. Schwabu ugajajo lahko umljiva, preprosta besedila. Prednost pred vsemi osmimi skladbami, ki sem jih dobil v Novih Akordih, bi prisodil moškemu zboru „Večer na morju“. Bojim se, da ne bi Schwab Novih Akordov zapustil, kajti že nekaj časa sem ga pogrešam med sodelavci — zelo nerad, gotovo!

Srčno sem pozdravil p. H. Sattnerja. Njegova dva samospeva „Peča“ in „Ribička“ sta dokaz njegovega mladostno zdravega glasbenega značaja. Kako to lahko in logično teče! Kako samosvoj je Sattner! Suverensko odklanja harmonske efekte modernih, ničesar jim noče koncedirati. Kontrapunktika Bachova mu je vzor. Stanko Premrl pa hodi pota modernejšega, a vendar zmernega Griesbacherja. O lahkotnem obvladanju prostejše melodične peljave in harmonike priča vseh trinajst skladb Premrlovih, ki jih je objavil v desetih letnikih našega zbornika. Njegova melodična črta je široka. Edina „Sonatina“ in deloma „Fuga“ spominjata šole. Plodovit je in priden, da je čudo. Kar je napisal za Nove Akorde, je le pičel del njegovih skladb. Nekateri zbori so mogočno učinkoviti: glej „Pesem žer-

javov“, „Kedar tiha žalost“, „Trojno gorje“; „Lilije“ sem slišal v Ljubljani. Z veseljem se jih še spominjam. Vendar pa Premrl ni pri naših zborih priljubljen. V sedanjih naših pevskih razmerah pa je to le poklon zanj, kajti ne hodi razhojena pota, ne išče ljudske hvale. V svojem naziranju je strog, korekten je od pete do glave. Morda bi to ne bil tak greh, če bi kdaj zagrešil kako nespodobno kvinto. Premrl se še razvija; obeta obilo užitkov, velikih stvari.

Med trojico duhovnikov-skladateljev spada še Fran Ferjančič, ki je z osmimi deli pokazal lep talent. Skladbe so izključno moški in mešani zbori. Nekaj časa se kaj redko oglaša. Zbora „Oj slovanska zemljica“ in „Zvončku“ sta se hitro priljubila, pa tudi ostali so kaj lepi in petja vredni. Prav nujno opozarjam pevovodje nanje.

Krepka podpora listu bi lahko bil Ignacij Hladnik, ki se je oglasil le trikrat, ravno tako Parma, naš slovenski kralj valčkov in koračnic. Pozabiti pa ne smem njegovih lepih samospevov „Poslednja noč“ in „Projekt“.

Med znanimi so imena: Pahor, Rožanec, Vedral, Juvanc, Komel, Laharnar in Leban. Vsi so se sicer redkokdaj oglasili, a to večinoma srečno in ugodno. Zlasti Juvanc in Rožanec zaslužita pozornost.

Savin Risto je bil prva leta jako marljiv sotrudnik. V treh letih je izšlo trinajst njegovih del za klavir, samospev in zbor. Savin je temeljito izobražen muzik, četudi nekoliko hladen in tuj. Tehnično pogumen je vseskozi. Uvaževanja vredna je balada „Skala v Savini“, prav dobri so zbori „Ponočni stražnik“, „Tehtni vzrok“ in „Zori rumena rž“, ki jih pa menda nikjer ne pojo, četudi so vredni več, kakor ducati drugih.

Anton Svetek je objavil štiri skladbe: dva zbora in dva samospeva. „Izgubljeni cvet“, še bolj „Vojakova ljubica“ sta moderna, polna zbora v lepi obliki in zanimivi izpeljavi. Izmed samospevov mi „Svetla noč“ ugaja bolj, nego nekoliko pusti „Na poljani“. Pričakujem, da se oglasi v novem desetletju pogostejše.

Z veseljem omenjam Druzoviča in Berowa (Berana?); oba imata v Novih Akordih po troje skladb. Druzovič je boljši glasbeni pedagog, drugi boljši skladatelj. Druzovičeve glasbene razprave vzbujajo v pedagoških krogih zasluženo pozornost. Berow se, žal, zelo poredkoma oglaša. Oba zbora: „Madrigal“ in „Vesna krasnaja“ sta veleznamenita, prav posebno lep pa je basovski samospev „Podoknica“. Vse tri skladbe kažejo izredno kontrapunktično znanje skladatelja in vestno poglabljanje v besedilo. Znano mi je, da ima

Berow, Čeh po rodu, mnogo večjih del, s katerimi pa ne more na dan.

Saša Šantel je velik dobrotnik Novih Akordov. Narisal je za list lepe inicijalke, vinjete in naslove. Ljubši mi je Šantel risar, kot Šantel komponist. Ne morem si misliti, da bi mogel kdo dvoje umetnosti enako dobro obvladati. Glasba mu je najbrž le postranski šport, kakor marsikateremu drugemu. Vendar pa je talentiran entuzijast in njegove skladbe so majhne, nežne stvarice, pesmice za razkošni somrak, dvogovori ljubečih.

Pridem do najnovejših. Mirk Vasilij je plodovit in skrben glasbenik. Poznam ga in vem, da je njegovo znanje temeljito. Ko se otrese narodnih reminiscenc, ki so pa včasih preračunjene, bo ostal samsvoj, krepak glasbeni značaj. Samospev „Kateri Kerub" je originalno zasnovan; četverospeva „Katrica" in „Na trgu" sta zelo lepa, zlasti zadnji. V enajstem letniku pa najdem že šestero skladb, ki pričajo, da se ne motim v svoji sodbi.

Šmigovec Viktor in Zepič sta še neokretna, negotova. Niti o prvem, še manj pa mi je o drugem mogoče izreči kaj konkretnega. Urednik lista jim bo pokazal pravo pot, kakor jo je kazal meni, ki sem prišel k njemu še kot mlad in z mahom pokrit ptič in kakor jo kaže mnogim, ki iščejo sveta pri njem.

Ostane še Janko Ravnik, naš najmlajši in najnadebudnejši. V zadnji številki desetega letnika se je oglasil prvikrat in kar z močno pestjo je udaril in podrl šablonsko formo, stare, naduhe polne harmoniške oblike ter na mah zatriumfiral. Krog njegovih somišljenikov je kajpada najintimnejši, ali v bodočnosti ga bo, četudi siloma razširil. Da bi se le preveč ne odtujil, kakor se rado zgodi onim, ki bivajo predaleč od domovine in ne slišijo več mičnih pripovedk starega dedka. Morda je njemu usojeno, da ponese prapor naše slovenske pesmi čez sovražno mejo med tujce in se ž njo vred proslavi. Blagoslov nas vseh mu bodi popotnica!

Od leta 1910. dalje prilaga urednik, kakor sem že omenil, listu tudi glasbeno-književno prilogo. Vsakokrat obsega taka priloga po možnosti instruktivne in kritične članke, koncertna poročila, naznanila in kritike muzikalnih in muzikalno-književnih novosti, poročila o glediščih, glasbenih društvih, notice o slovenskem glasbenem svetu, duhovite komentare k objavljenim skladbam, novice izza tujih odrov, odmeve iz koncertnih dvoran, zanimivosti s knjižne mize in glasbene mape, umetnikov življenje in stremljenje, pêle-mêle in listnico uredništva. Vse to, ali vsaj največji del, napiše

urednik sam in že to je zadostno priporočilo. Ko bi priloga izhajala sama zase, pa bi imeli takoj glasilo pevskih društev, revijo vseh slovenskih glasbenih dogodkov.

Tako sem, deloma naprošen, deloma svojevoljno napisal kratek, še davno ne popoln pregled desetletnega dela naših Novih Akordov.

Seveda, primernejše bi bilo sedaj, ko smo komaj začeli glasbeno prostejše dihati in orati napol očiščeno njivo, da bi gledali naprej in ne že nazaj. A kdor še niti koraka ni napravil na težki in dolgi poti, se nerad spusti nanjo. S tem večjim veseljem pa stopa po nji, če se pri prvem znamenju ozre nazaj in vidi za seboj že dobršen kos prehojen in premagan.

Komaj smo vstali, komaj je dan. Koliko znoja, borb, neuspehov jih še čaka, ki pridejo za nami, predno jim vzkipi solnce v zenitu! In ti bodo želi na njivi, ki jo moramo mi očistiti kamenja, trnja in osata . . .

A tudi ta dan vesele žetve pride!

* * *

Slika o desetletnem delovanju Novih Akordov bi ostala nepopolna, ako bi prezrli njih odličnega sotrudnika — Emila Adamiča. Z veseljem sem ustregel želji Zvonovega urednika, da naj izpopolnim članek v tem zmislu, saj štejem med glavne zasluge dr. G. Kreka, da nam je dal skladatelja Emila Adamiča na tej umetniški višini, kakor stoji pred nami po prvem desetletju Novih Akordov. — Kaj znači Adamič za slovensko glasbo, nam glasno govori statistika: med 59 skladatelji s 364 skladbami objavlja Adamič 63, torej nad šestino vseh skladb; med temi je 14 klavirskih, 13 za en glas in klavir, dve za gosli in klavir, trije četverospevi. Najplodovitejši pa je v moških in mešanih zborih: objavil je 13 moških in 17 mešanih zborov; razen teh moram omeniti še en ženski zbor. Torej je Adamič najplodovitejši skladatelj prvega desetletja Novih Akordov. Poleg te izredne plodovitosti moram povdariti, da je Adamič tudi najbolj priljubljen slovenski skladatelj novejše dobe, kar bi nam najbolj potrdila statistika „Slovenski skladatelji na koncertnem odru“. Ne morem sicer podati v tem oziru natančne statistike, vendar me uči večletno opazovanje, da ne čitamo nobenega slovenskega komponista na programih tako pogosto in s tolikimi skladbami kakor ravno Adamiča. Saj pa on tudi umeje s toliko tehniko in teoretičnim znanjem tako umljivo pevcem govoriti, da jim žare oči, ko slišijo njegovo ime! S tem še nikakor ne maram trditi, da bi ne imele Adamičeve skladbe

za pevce trdih, mestoma zelo trdih orehov; toda pevec premaga take težkoče z navdušenjem, saj mu nudijo skladbe v celoti vendar izreden užitek.

Kako se je razvijal Adamič v prvem desetletju Novih Akordov? V prvem letniku objavlja samo dve skladbi: „Zapuščena“ za moški zbor in „Lipa“ za mešan zbor. Služboval je tedaj v Zagorju ob Savi. Že v teh delcih je melodija lahko tekoča, harmonija vseskozi točna in nikdar prisiljena. V drugem letniku objavlja štiri skladbe: tri za klavir in en mešan zbor. Ni mu zadostoval več zbor, poskusil se je na klavirju. „Spominski listi“ v tem letniku so ljubki, četudi zelo preprosti. V tretjem letniku že objavlja osem skladb in sicer klavirske, „Satiro“ za gosli in klavir, solospeve in en mešan zbor. Adamiču so rasle hitro peroti; moški zbor mu je že pretesen, zadovolji se samo z mešanim zborom. Solospev „Pa ne pojdem prek poljan“ kaže njegovo globoko dušo. V četrtem letniku je priobčil 11 skladb. Od tega letnika dalje je začel zopet negovati zbore, in danes stoji ravno v teh neprekosljiv. Z vso sebi lastno energijo je v Trstu nadaljeval teoretične, kontrapunktične študije in njegovemu napredku lahko sledimo korak za korakom.

Katera njegovih skladb je najboljša, to je stvar okusa. Ljubke so vse, bodisi instrumentalne ali vokalne. V sledečem se omejim samo na skladbe, ki so izšle v Novih Akordih. — Kratke klavirske skladbe so izredno nežne in gladko tekoče; omenim le „Serenado“, sanjavo „Morje“ in preproste „Spominske liste“. — Med solospevi omenim izredno uspelo uspavanko „Pri zibeli“, ki mora učinkovati, ako je le pevec na svojem mestu, in pa njegove „Otroške pesmi“; krasno „Pa ne pojdem prek poljan“ sem že omenil.

Najpopolnejši pa je Adamič brez dvoma v a capella delih, bodisi v moških ali ženskih zborih, ki jim predpisuje prav pogosto „v narodnem duhu“. Veselo znamenje za Adamiča pa mora biti, da ga poje prav tako rad „Žirovnikov zbor“, kakor tudi „Glasbena Matica“. Meni najljubši moški zbori so: Zlata doba, Rožmarin, Kazen, Res, oženil bi se, Pogodba, Dan slovanski, Pesem o beli hišici, Najslajša služba, Vasovalec, Polonica. Nekateri izmed prvih se glase kakor preprosta narodna pesem, pozneje postajajo težji in veličastnejši. Omenim naj te zbore iz zadnje dobe: Zaman pod oknom, Prekmorska pošta, „Glasbeni Matici“ posvečeno „Pusto je“ in vzvišeni „Ecce dolor“, ki ga je izvajalo pevsko društvo „Hajdrih“ na Proseku.

Tako je Adamič v prvem desetletju Novih Akordov našel samega sebe, in če se bo v tej smeri razvijal dalje, smemo Slovenci

od njega pričakovati še veliko lepega. Mislim, da ni več daleč čas, ko zaupa svojo umetnost orkestru, ko pusti „drobnarijo“ in nas iznenadi z večjim delom.

Odkar izdaja Krek glasbeno-književno prilogo, je Adamič tudi nad vse vesten kritik tržaških glasbenih prireditev.

Dr. P. Kozina.

Milan Pugelj:

Maj.

Noč je modra in topla. Ta toplota se vali po njej kakor morje. Zelena bilka se ziblje in koplje v njem, roža sanja in kima s povešeno glavico, mak maje svoje veliko rdečo oko in tudi jaz ga čutim. V mojih prsih se obrača vroč val hrepenenja. Moja notranjost je širša kakor svet. Obzorje ne vidi obzorja, zvezda mojega neba ne vidi odseva v jezeru moje duše.

Po dolgih stezah sredi širokih polj sem prišel do golobnjaka svoje golobice in že sem trkal in naslanjal lice na hladno steklo njenega okna. Da bi me videla, draga, hitela bi odpirat! Poglej, za trak sem vtaknil dva težka rdeča nageljna, klobuk sem potegnil po strani na oči in svoje poglede sem prižgal z ognjem vročega koprnenja. He, moj smeh bi ti zaigral do srca! Izpod črnih brk se mi svetijo beli zobje, kakor bi jih bil izbrusil nožar. In moja rjava polt je gladka, mlada in moška. To je dovolj, da ti je lahko žal, golobica. Bodisi, da ne vidiš moje klene in gibke postave, mojih širokih prsi in plečatih ram in mojih krepkih nog, ki vdarijo pred te v zemljo, kakor bi se vanjo vkovale.

Murni so odpeli. Dolgo, dolgo so sedeli pred luknjami v travi in vabili črne neveste. Oni med makom so hvalili svoje gladke životke in svoje dolge črne brke, a oni med pšenico so kričali v noč, kako dobro je njihovo srce, kako topli so njihovi objemi in s kako mehko travo so postlali svoje domove. A črne neveste so drhtele med travo in poslušale. Sapo so pridržavale, niso se upale ganiti. A pesem je bila silnejša in silnejša in noč lepša in lepša. Na nebu vedno več zvezd, luna vedno bolj zlata in val temine, ki je zibal rože in bilke, zmerom gorkejši. Za rjavo krtino se je zganila prva in lezla oprezno in varno med tisočerimi bilkami, koreninicami in listi. Pod širokim listom zelenega trpotca se je premaknila druga, zlezla nanj in pogledala s svojimi črnimi očmi okoli. O kaka krasota

je to široko polje, kopajoče se v zlati mesečini! O kaka veličastnost je zbor črnih gospodov, ki pojo in vabijo in se ne utrudijo! Zlezla je med bilke in počasi po vseh šestih kobacala svojo sramežljivo pot. Bliže in bliže je petje in zdaj naenkrat so se zastrmele vanjo debele moške oči in dolgi, dolgi brki so se iztegnili proti njej. Še dvakrat, še trikrat se je oglasil črni mož in v velikem zboru je utihnil prvi pevec. Vse križem se majejo bilke in rože po širokem polju in pevci izginjajo iz glasnega kora. Samo še tam v sredi kliče petorica in tam na meji zveni dvoje glasov. A kje sta ta dva klica, da jih naenkrat ni? A kje je peti iz sredine, a kje je četrti, a kje so ostali trije, ko je nenadoma ravnina na širjavo in daljavo tiha in mirna?

Ležem v travo, prekrižam roke pod glavo in gledam v nebo. Tam iz grmovja na meji se še utrga glas slavca, ki ne more zaspati; zagolči, zagostoli in preneha. Tik sebe ima gorkoperno slavuljo in vedno in vedno vidi, da ji še ni vsega povedal. Spoznava, da še ni v svoji pesmi dovolj poveličal njenega dražestnega in gracijoznega kljuna, da še davno ni opel vse lepote njenih drobnih in svetlih oči, podobnim dvema zrnoma črnega prosa. Njegova pesem ne zmore razodeti, kako lehak je let in utrip njenih mehkih in žametnih kril, kako ljubek in topel je njen sivi kožušček in kako sladke in vdane in presrčne so njene kretnje. In zopet zagolči in zopet zagostoli v v noč. Mahoma ga izpreleti zavest velike sreče in nova pesem zakipi iz njegovega grla. Vtakne glavo pod perot in še ga mami prelesten spomin. Med vejami skrit je videl slavuljo, ko si je umivala v potoku svoje tenke nožice. In dvigne zopet glavo in zagolči. A tam daleč v gozdu kraka vran. Budi se iz spanja in kraka in kraka. Njegov glas je širok in močan, ho, kakor bi zagrčal medved, rjavi kosmatin. A vseeno je krhek, mehak in poln čustva. Tudi vran je našel zvesto in košato vrano.

Vse zvezde gorijo nocoj in vse gledajo vame. Mežikajo mi in se smejejo. Vidi se, da se smejejo, a ker so tako daleč, gre težko do mene njih zvonki smeh. Videle so, da sem zaman trkal in da ležim pred zaprtim golobnjakom. A kaj mi hoče vaš posmeh? He, koliko več sem jaz kakor ve!

Srebrnka, ki mežika poševno nad mojo glavo, pravi, da to ni res. Ona je mogočna, ona ima pod sabo ves svet in se po njem ozira.

— Pol ga imaš, pravim jaz, samo pol!

— Celega imam!

— Moj brat je v Ameriki, pa mi reci, če ga vidiš!

— Čez pet ur ga bom videla. Z železno svetilko pojde v rov, poznam ga!

— Kaj pa, če ti ga zagrnejo oblaki, hoho?

Srebrnka mežika in se smeje. Vseeno, pravi, vseeno je ona več od mene!

In oglasi se zlatka, ki sije proti jugu in je večja kakor druge.

— Ti, črviček zemski, kaj se pa šopiriš? Gledala sem tvoje rojstvo in tudi tvoj grob bom videla. Bila sem že takrat tu, ko je bil na zemlji prvi človek, in kdo mi pove, če ne bom še takrat, ko ne bo nikogar več!

— A utrneš se lahko še ta hip. Svetla črta se pokaže za teboj, to bo ves tvoj spomin; izgineš med svetovi.

— Kaj boš ti večen? V primeri z mojim življenjem ni tvoje daljše kakor stopalo mravlje.

— Ali moj duh ostane. Vse, kar napravim velikega, bo živelo tudi po moji smrti.

— A jaz, ki sem videla prvega človeka, bom videla nemara tudi zadnjega. Tudi vaša dela propadejo v neskončnosti.

In mahoma poseže v besedo s severne strani zelenka.

— To je od sile, misli ona, da se zemski prah prereka z nebeškimi zvezdami!

— Ho, poglej jo, zadirljivko! Vzela se je z mrzle strani, srepo čuka izmed trope bledic in oporeka moji človeški časti. Misli, da nisem jaz, človek, nič. Jaz, ki nosim v sebi srce, duha, misli, sanje, domišljijo, ki premikam hribe in izravnavam doline, ki so mi pokorne skrivnostne moči neba, ki sem vzel iz rok Prometeja ogenj, ki sem se poslužil bliska iz oblakov, da mi služi kakor hlapec! In jaz, ki se razvnamem v ljubezni in uživam slasti življenja, ki nimaš ti, zelenka, o njih pojma. Poglej, tukaj zraven v belem golobnjaku spi moja golobica. Jasna je, visoka in sladka in njene ustne so slajše kakor med, ki se cedi po Indiji Koromandiji, in njene oči so kakor dva živa murna, a njene grudi kakor neznane lilije iz devete dežele. O mrzla zvezda praznih prsi, ali slutiš, kaj se pravi, potegniti klobuk po strani na oči, zatekniti za trak dva težka rdeča nageljna in ukati preko polja k dekletu v vas? In kaj je maj, in kaj vonjava rož in vsa ta lepa in široka majniška noč?

In zdaj se razkačijo vse zvezde in mežikajo in se pačijo. No, dobro vem, da se smejejo, ali glej, že jim je kazen za petami. Luna bledi, ker sluti solnce, ki naznanja svoj prihod izza visokega gorovja. Njena luč, že prej slaba in tiha, se umika s polj in holmov,

srebrnke že ni več, zlatka medli in zelenka izginja jezno in hladno. Njiva se oživlja in iz njenega naročja leti škrjanček visoko pod nebo.

— Mi vsi, mi vsi, mi vsi, pravi, bomo še dolgo živeli. Prišlo bo še mnogo, še mnogo pomladi, razcvetelo bo še na milijone in milijone rož, ozelenelo bo še neskončno in neskončno travic in mi vsi bomo še dolgo živeli. O, kako lep je rdeči mak, ki ziblje svojo žarečo glavo sredi žitnega polja, o kako lepa je roža zlatica, ki gleda iz pšenice, o kako prekrasna je jablana, ki je cvetela kakor ogromen šopek na parobku njive, kako veličastna in ponosna je lipa, ki se košati sredi pota in zeleni in cvete, a v njej šumi marnih čebelic veliki roj! Že žvižga kobilar po najvišjih smrekah, že se vozi nebeški car v svoji moči in gorkoti preko vedrega neba. Vse, vse dije in klije, plevice žgole in skrivajo solncu svoje črne oči in svoja bela lica. A mi, a mi fantje prepojemo dni in noči, mi se v sreči premetujemo, veselimo se in ukamo, ko je toliko rož in toliko zdravja. Naše prsi so kakor skale, a kakor iz trdnih skal studenci, kipi iz naših prsi židana volja. Živi, živi spomlad, živi solnce, živi roža in plevica, živi mladost in veselica! Mi vsi, mi vsi, mi vsi bomo še dolgo, dolgo živeli.

Solnce je prilezlo izza vrhov in strahota, kmalu bo zmoglo to, česar se ni posrečilo vso noč luni in zvezdam. Poiskalo me je s svojimi žarki in oblilo me je vsega s svojo toploto. O koliko svetlobe je razlilo po zemlji, o koliko! Če bi bil orjak od zemlje do neba, pa bi vzel lopar kakor pleča Triglava in bi jo plal od jutra do mraka, vsak dan od jutra do mraka bi jo razmetaval kakor cestar beli sneg, pa je ne bi razplal.

Že me je pregnalo z mojega ležišča. Vstal sem in odukal bom, koder pojo škrjančki nad zelenimi stezicami. Ho, in tu v oknu si, golobica zaspana, in zdaj poglej dva težka nageljna, ki sem jih še sinoči ukral v tvoji gredi in jih zataknil za trak, poglej moje vžgane oči, mojo drznost poglej, ki se ti smeje iz mojih bleščečih zob, vsega me poglej, ko stojim pred tabo zdrav kakor gora, klobuk potegnjen po strani na oči in širokopleč in močan. In zdaj glej za mano, ko zavijem preko njiv. Ko me že ne boš več videla, boš še čula, kako ukam v svojo vas in kako se ne bojim ne hudirja ne skovirja. In povem ti, da se vrnem jutri in da ne jenjam prej, dokler ne razcvete krona najine ljubezni.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

X.

Ker smo se zadnjič ustavili pri Kočni, dodajmo o njej še nekoliko. Prezreti namreč ne smemo razlage, ki nam jo je podal v svojih Kamniških Alpah prof. Ferd. Seidl. Na enem mestu (I, 16) misli, da je Kočna = Kolčina, na drugem (I, 20), da je Kočna = Kotina. — Isto razločevanje se ponavlja tudi na 8. sliki. Tu nam dela preglavico ta okolnost, da naj bi razlika v izvajanju dveh enakih imen pojasnila protislovje med visoko skalnato goro in globoko izdolbeno dolino. Zdi se mi, da ta razlaga, kakor je sicer videti ugodna, vendar še ni popolnoma godna, dasi na prvi pogled prijetna, vendar še ni do konca verjetna. Iz besede „kołk“ (gorski pomol) naj z vekšalnim(??) obrazilom „-ina“ napravimo „kołčina“. — — To je težava. Sufiks „-ina“ prvič menda ni ravno vekšalen, prej že manjšalen (Archiv XXXII, 308), drugič pa ima izvečine tudi naglas, ki varuje vokal „i“ pred izgibeljo. Pa recimo, da izjemoma v tem slučaju „-ina“ nima naglasa, s tem vendar še ni odpravljena vsaka težava v razlagi. Ker je v naših narečjih ѫ (ą) = uo, tedaj bi bila Kočna (Kotina) = Kuočna, toda Kočna (Kolčina) bi bila = Koučna. Vprašanje je torej, ali se ime gore in ime doline Kočne popolnoma enako, ali pa različno izgovarja. Te pomisleke je treba odpraviti s primerno pojasnitvijo, če hočemo sprejeti to razlago. — —

Tudi o Moravčah je bilo zadnjič govorjenja in to pot ne brez uspeha, kajti oglasili so se izmed čitateljev nekteri, ki trdijo, da ljudstvo govori: v Moravče, na Moravčem, z Moravčega, češ da je to pridevnik, enako tudi: z Jančega, na Jančem, namesto iz Janč, na Jančah i. t. d. — Če ljudstvo tako govori, tedaj moramo na vsak način to upoštevati, če je tudi knjiga doslej večinoma poznala le množinsko obliko „Moravče, Moravč, Moravčah“. — S tem je pa že tudi precej izpodmaknjen temelj oni razlagi, ki pravi, da je Moravče pravzaprav stanovniško ime (= Moravčane, Lj. Zv. XXVIII, 312.) — Dà, dà, stare razlage so tudi včasih potrebne revizije in poprave, „Moravče, Moravčega, Moravčem,“ kako hočemo to razložiti? — Poleg dvobesednih krajnih imen, v katerih je splošni apelativnik determiniran s krajnoimenskim pridevnikom n. pr. Limberška gora, Slavski laz, Malinski vrh, Savske jame i. t. d., imamo i takih, kjer je netrum dotičnih pridevnikov posubstantivljen t. j.

samostalno rabljen n. pr. Gomilsko, Vransko, Pragarsko, Krško, Topusko, Proseniško, Sotensko i. t. d. Posebno pogosto se rabi samostalno neutrum posesivnih pridevnikov tvorjenih bodisi s sufiksom „-ov, -ova, -ovo“ n. pr. Adamovo, Brankovo, Jakičevo, Hrustovo, Koplanovo, Opalkovo, Finkovo, Poznikovo i. t. d. (namreč posestvo, selo, selišče), ali pa s sufiksom „-jъ, -ja, -je“ n. pr. Krnče, s Krnčega, na Krnčem (t. j. Krncovo posestvo) ali Junče, z Jundega, na Junčem (t. j. Juncovo selišče), Škrjanče (= Škrjancovo), Zgonče (= Zgoncovo) i. t. d. Ker „tj“ da „ć (č)“, tedaj dobimo iz osebních imen na „t“ s sufiksom „-jъ“ napravljene posesivne pridevnike na „č“ n. pr. Ruprč (t. j. Ruprtov) vrh, Regrča (t. j. Regrtova) vas, Valpča (t. t. Valptova) vas i. t. d. — Na enak način bi se dal iz osebnega imena Moralt napraviti posesivni pridevnik Moralč ali Moraltov — in od tod Moralče ali Moraltovo ozemlje, das Gebiet (Territorium) des Moralt oder Moraltsdorf (Moraltsstetten). — Moralče (Moraltovo), Moralčega se po velarizaciji l^a izpremeni v „Moravče, Moravčega, Moravčem“. Tako bi se dal prav naravno iz osebnega imena Moralt razložíti posesivni pridevnik Moralč (Morałč, Moravč). Kot podporo take razlage naj omenim nekaj krajnih imen, ki jim služi za podlago osebno ime Marolt ali Marovt (mar = slaven, alt = star; torej: Staroslavni —?). Tako n. pr. najdemo pri Zahnu (Ortsnamenbuch str. 331) omenjeno za leto 1404 M a r o l t s d o r f blizu Brežic na Bizeljskem, dasi se v sedanjem Gemeindeleksikonu ta vas ne nahaja več. Slovensko bi se ji reklo „Marolča vas“. Ravno tam najdeš navedeno pri Zahnu „Marout“ dvorec severno od Lubna pri Gornjem gradu (leta 1424 am Marolts t. j. na M a r o l t o v e m ali M a r o l č e m). Morda je M a r o v š k o graščino (Gutenbüchel) pri Šoštanju šteti tudi v to skupino. — Iz osebnega imena Marolt nam je tudi izvajati krajno ime „M a r o l č e“ pri Sv. Gregorju v Velikolaškem okraju (izgovori Marovče). Govore pa baje ne „na Marovče, z Marovčega, na Marovčem“, ampak: kje? pri Marovčih — kam? k Marovčim — od kod? od Marovčih — kodi? skozi Marovče. — Potemtakem bi bilo to množinsko ime „Marolče“ pravzaprav Marolči (t. j. Maroltovi — ljudje, nastanjenci), — Marolče (singular), Marolčega, Marolčem pa Maroltovo (selo, posestvo). —

Gospod razpravljatelj v Carnioli (III, 211) pravi n. pr.: „Volanik“, menda Veljavnik; „Pristanik“, k n j i ž e v n a oblika Pristalnik; „Stegovnik“, p r a v i l n o Stegelnik i. t. d. — Veljavnik v mojih očeh, dasi je z veliko lahkoto postavljen za razlago, vendar nič ne v e l j a — in o književni pravilnosti oblik Pristalnik in Stegelnik tudi nisem

na jasnem; dobro bi torej bilo, če bi nam bil g. razpravljatelj ker v debloslovju ali izvajanju besed nismo toliko podkovani, da bi na prvi mah razumeli to književno pravilnost, če bi nam bil vsaj namignil, zakaj je ktera oblika književno pravilna, da bi mi potem mogli soditi in kontrolirati, ali je, ali ni. Izrazi „pravilno, književno“ sami nič ne razjasnijo, nič ne dokažejo. — Nadaljna taka trditev je: „Plešovnik, očividno je književna oblika Pleševnik, „Voševnikova“ jama, pravilno „Voščelnikova“ jama. — Tudi ta „očividno“ zame ni prepričevalen. Sicer ne vem, ali narod naglaša „Plééšovnik, Vóšovnik“, ali pa jasno „Plešóvnik, Vošóvník“. Pač pa vem, da naglaša ne le „Grmóvnik, Vrhóvnik“, ampak tudi „Lučóvnik, Pečóvnik, Klokočóvnik“ pa „Lúčovec, Pečóvje, Kokočóvec“. Če imá „-óv“ krepak naglas v besedi, ga noben šumnik ne bo omehčal na „-ev“. Odveč bi menda bilo, sklicevati se na razpravo v Celovškem gimnazijskem programu iz leta 1882, ki pravi „Die Ableitungssilbe für das Possessivadjektiv lautet ausnahmslos -ov, -ova, -ovo; die erweichte Form auf „-ev“ besitzt der Rosenthaler Dialekt nicht“. — Vendar mislim, da utegne to veljati ne le za rožanščino, ampak tudi za mnogoktero koroško in gorenjsko narečje. Pleša: plešáva (plééšova), Plééšovnik cf. Dobráva (dóbrova) Dóbrovnik, pa tudi Plešóvnik, Dobróvnik. In če smo „Ošenco“ spoznali brez dvoma za „Olšnico“, veljaj nam tudi Vóšovnik za Olšovnik, t. j. nastanjenec v olšovju, kakor je Vrbovnik v vrbovju in Bukovnik v bukovju itd. — Začetni *v* (kakor voče vokno, namesto oče okno) nas ne bo motil, velarizacija l^a^ pa tudi ne. Primeri „vo'tar“, namesto „oltar“. Potemtakem je Vošovnik (Erlacher), kakor bi bil morda Rohracher Trstovnik i. t. d. Uganka mi je „*šč*“ v predpostavljenem Vo*šč*elník(?).

Težavo napravlja mojemu razumevanju tudi tale razlaga: „Potok, po katerem ima dolina ime, se zove Bala. Temu imenu pristopata nastavka -ьскъ + -ica in iz Bala + ьскъ + -ica nastaje Balščica in pravilno ime stanovalcev te doline bi bilo Balščičar, ne pa Bavškar.“ — Meni se zdi, da če narod splošno govori le Bavškar, da je potem to edino pravilno, kajti v tem ima narod svojo odločilno besedo in mi nimamo pravice mu jasnih oblik popravljati; sicer pa tako oblikovanje na „-škar“ ni tako osamljeno in brez primere, da bi je smeli proglašati za nepravilno. Primeri: Hlavškar, Roškar, Zanoškar, Seliškar, Remškar i. t. d. Sicer pa tudi ne vem, da bi bilo dognano, da se mora izvajati ime stanovalcev naravnost iz oblike Balščica. Jaz vsaj imam ta vtis, da tvorijo krajna imena na „-ica“ stanovniška imena navadno s sufiksom „-jan“, torej

od Bistrica. Breznica, Borovnica le Bistričan, Brezničan, Borovničan, ne pa Bistričar, Brezničar, Borovničar (borovničar je nabiravec borovnic, Heidelbeerensammler). — Iz imena „Balšćica“ izvedeno stanovniško ime bi se tedaj po tej analogiji imelo glasiti Balšćičan (skrčeno pa Balšćan). Pa še marsikaj je treba premisliti: n. pr. iz samostalnika „Bala“ dobimo pridevnik „Balski“, a ne „Balški“, toda stanovniškemu imenu „Balškar“ mora biti za podlago vendar le Balški, a ne Balski. Oglejmo si stvar na neki paraleli. „Hlavče njive“ si razlagam jaz iz „glavěk“ ali „glavc'a“ (v pomenu „holmec, gomila“ Hügel — primeri serbski „oglavak“ in krajno ime „Kobilja glava“). Hlavča ali glavča njiva je tedaj holmčasta ali gomilnata njiva (hügeliger Acker), kakor zdenča voda (Brunnenwasser). Kakor pa imamo poleg pridevnika „zdenči“ tudi „zdenski“ n. pr. v krajnem imenu „Zdenska vas“, tako srečamo tudi poleg „hlavči“ obliko na „-ski“, namreč „hlavški“, iz katerega je potem drugo krajno ime „Hlavšćice“. Stanovavci na Hlavčih njivah (več hiš) so Hlavčani, samotnik (en sam kmet) v Hlavšćicah je pa Hlavškar; oboji pa so si sosedje ne daleč narazen. — Če je torej i krajno ime „Hlavšćice“ i stanovniško ime „Hlavškar“, oboje iz krajnoimenskega pridevnika „hlavški“ si na isti način lahko tudi mislimo, da je osnovano i krajno ime „Bałšćice“ in stanovniško ime „Bałškar“ na nekem skupnem krajnoimenskem pridevniku „bałški“, ali pa da se je „balski“, posubstantivljen v „Balšćico“, na podlagi tega krajnega imena prelevil v „balški“. ki nam je dal potem „Balškarja“. — Balšćičarja pa mislim, da smemo po vsi pravici odklanjati. Tudi trditev, da je Bala voda, po kteri ima dolina ime, mi nič kaj ne ugaja, navadno imenujemo pač vode po dolinah, po kterih teko, n. pr. Gradašćica, Poljanšćica, Toplišćica i. t. d. — Vode v Balških dolih imajo menda svoja posebna imena n. pr. Lipnica, Kópica, Šumnik,... pač pa nam služi pridevnik „balski“ za imenovanje tamošnjih naselbin. Balske naselbine (vasi? soseske) so torej Balšćice (Gorenja, Srednja, Dolenja balšćica). Vas na Pogledu ali Poglejska vas je Poglejšćica, vas na vranjih ali vranjkih je Vranjska vas ali Vranjšćica, Konjski hrib ali Konjska planina je Konjšćica. — Od „kołk“ (hrib, holm, grič) se glasi krajnoimenski pridevnik „kolski“ (kovski). Primeri Trubarjevo obliko „človeski“ (namesto „človeški“). Od tega pridevnika „kovski“ je napravljeno krajno ime Kovski vrh v Poljanski občini in posestníkovo ime Kovskar ali Kovšćak (Kolšek?). — —

Ferdo Kozak:

Hlapec.

I.

Nedeljsko nebo se je smejalo v pomladanski razkošnosti. Njive so lile kakor temnorjavi valovi s strmih reber v dolino in se gnetle krog male vasice. Komaj vidna, mehka meglica je puhtela iz svežih brazd in se polahno razlegla nad blatnimi jarki in brstečimi gozdovi.

Andrej je stopil po vasi parkrat gor in dol. V duši mu je vriskalo in pelo, kakor da je mladost kanila v srce. Nehote je skrčil udelane roke v pesti, ogromna pleča so se mu napela, lica je spreletela rdečica.

„Aha! A-a! Vendar, vendar . . !“

Bil je vesel, kakor otrok sred zelene trate, čeprav so se že srebrne nitke pomalem belile med gostimi, črnimi lasmi. Pa kaj je šop sivih las, ko se kadijo travniki in se belijo lesovi, ko je vzduh kakor nasičen s sladkim, mastnim vinom! Zima je že davno za deveto goro.

Andrej je krenil s ceste prek gospodarjevih polj. Zemlja se je vsa prožna vdajala pod njegovimi koraki. Pri kozolcu je srečal gospodarja.

„Kam, Andrej?“

„V krčmo sem mislil, pa me nič ne žeja.“

„Kaj bi se po nepotrebnem nalival. Prav imaš! Ti si še edini, ki malo poskrbiš za hišo.“

„Dobro se obeta letos; zemlja je kakor testo.“

„Bo že, bo že, Andrej. Kje so pa otroci?“

„Na vrtu se igrajo.“

„Pa pojdi, greva domov. Dam ti požirek domačega.“

Andrej je sledil gospodarju in mislil na njegove otroke.

Pet jih je bilo. Dva sta že odrasla, a trije so bili še mali, nedolžni razposajenčki. Kadar so ga uzrli, so mu pritekli naproti in se ga oklenili. Posebno Jakec, mali Jakec, tisti debeli fantiček s kodrolaso glavico in razigranimi očki! Nikogar ni Andrej bolj ljubil, kakor Jakca. Večkrat si ga je posadil na kolena in mu gledal v oči.

„No, le poskusi, če vzdržiš!“

In Andrejev pogled se je vsesal in obtičal. Skušal se ni z njim, kaj bi mučil tako nedolžnega fantička! Rad ga je imel, ker so bile njegove oči lako lepe, tako jasno modre, kakor nebo, kadar je ležal na vrtu in strmel vanj. A ljudje so hudobni in njih jeziki so

kakor netopirji, ki se obregnejo ob vsakega. Andrej jih ni opazoval, a za hrbtom so se mu posmehovali in kazali na čelo. Da bi bil Andrej norec, ker ima rad otroke? To vendar ni noben greh. In koliko govorjenja je bilo pred leti, ko se je Jakec rodil. Andrej je hodil po vrtu z malim kričačem v naročju, prepeval in se zadovoljno smehljal. Vaščani so pa postajali ob plotu in se skrivaj podrezavali.

„Glej norca! Kako poje!"

„Škoda, da sam nima otrok. Pojedel bi jih same ljubezni."

„V mesto naj gre za pestunjo!"

„Zakaj ni ženska. Gotovo bi bil najvzornejša mati na svetu..."

Andrej jih ni slišal. Hodil je med drevjem, pel in odganjal sitne muhe.

Leta so minevala, Jakec je rasel. Oprijel se je starega Andreja, kakor trta količka, čim starejši je bil, tem bolj ga je potreboval. Zdaj je bil čas piščalk, in Andrej je znal tako medne urezati, s tako polnim glasom. Zdaj mu je rezljal pipice iz želoda, zdaj zopet ga je učil plesti košare iz travnih bilk. Ostala sta prijatelja, čeprav je bil Jakec že v prvem razredu in štel celih šest let.

Bili so pa časih dnevi, redki sicer, a bili so, ko je Andrej zamišljen sedel pri peči in se ves žalosten sklanjal nad spečim Jakcem.

Kje ste leta mladosti, ve zlata, jasna leta! Kesanje obleži v duši kakor črna senca in se ne da umoriti. Zakaj ste zbežala mimo kakor sanje, da vas je komaj zaslutila sveža duša. Oči so se kopale v zemlji, roke so oprijemale plug in niso imele časa, da bi vas zgrabile in pridržale. Gospodarjeva zemlja! Obdelana hoče biti, razorana, posejana in če jo prezreš, se ti zdi, da v nočnem vetru vzdihuje nad nepoštenostjo in očita ukraden zaslužek. Solnce drsi in drsi, hitro kane v zaton kakor goreča kaplja; dan je kratek, za delo prekratek. In na večer se ne meni trudno telo za fantovske pesmi. Jutri je treba zarana vstati in iti na delo. Kdo bi tratil čas spanja s petjem! Tako ugašajo leta, hrbet se upogne, roke otrde, srce se postara.

Kje ste leta mladosti! V neprestanem delu za tujo zemljo je shladnela kri, — komaj, komaj čuten spomin se dotakne duše z ozarjeno perotjo. Vas v živem sijaju poletnega solnca, trate kakor zeleni plameni. Drobna stezica leze med polji kakor kača, po stezi stopica dekle s cvetočim licem in črnimi, sladkimi očmi. Kaj bi tisto, Andrej! Glej, na samoti sred zelenja čepi razpala bajta kakor sitna starka, z očmi ti sili v delo. Kaj dekle s sladkimi očmi, kaj tisto mehko valovanje v duši! Oj ti črna, čmerikava bajta! —

In Andrej strmi v žardeli Jakčev obrazek in misli in težko mu je pri srcu.

Na vrtu so se valjali otroci, kakor bi se kopali v odganjajoči travi.

„Hoj, Jakec!“

Andrej se je zleknil na tla in oponašal kokoš. Štiriletna Micika se mu je ovila krog vratu s svojimi debelimi ročicami.

„Zadušiš me, Micika, resnično me zadušiš.“

Prijel jo je in povalil po tleh. Otroci so zavrisnili in zaploskali; Jakec pa je sedel ob strani in si grizel nohte.

„Kaj pa ti danes, Jakec? Ali si lačen, da ješ prste?“

„Tiho bodi!“

„No, menda ni tako hudo, pojdi k meni!“

„Nočem, po gnoju smrdiš.“

„Jakec!“ je posvarila Krčonovka.

„Pustite ga, mati, saj otrok ne ve, kaj govori. Pojdi, Jakec, povem ti kaj o Veliki noči.“

„Ali bo kmalu?“

„Čez tri tedne.“

Jakec je sedel k Andreju, a njegov obraz se ni razjasnil. Kakor bi slutnja nevihte ležala nad goro, take so bile njegove oči.

„Takrat, Jakec, ko utihnejo zvonovi, se prično prazniki. Lepo je tiste dni in solnce sije. Veš, solnce mora sijati, trava mora biti zelena, da je videti, kakor bi si prazničen plašč ogrnil svet. In potem zapojo zvonovi, procesija pojde skozi vas, ej Jakec, procesija! Rdeča bandera vihrajo v zraku in zvonovi pojo. Veš, midva pojdeva v par. Pri cerkvi te počakam, da reko: Glej Jakca, sam je prišel, čisto sam. Oče ti kupijo novo obleko za tisti dan in desetico dobiš za sekanje. V žepe si natlačiš pirhe . . . tiste živordeče pirhe, ki so kakor kaplje krvi, če jih streseš na travo.“

Andrej je dvignil Jakca na rame in zdirjal po vrtu.

Modrikaste sence so se polagoma razpredle nad travniki in se strnile nad vrhovi dreves. Mir je lil izpod njih in ne šum, ne beseda ni trgala tišine večernih mrakov.

II.

„Kam zreš, Andrej?“

„Nič.“

„Žalost ti kremži lica.“

O da, žalost je žrla Andrejevo dušo, tista temna žalost, ki vzbuja strah pred smrtjo, ki se zagrize v srce in vlije v žile nemoč.

Kakor v sanjah se ti zdi, da si slab, izmučen do smrti, prikovan na mesto, dočim ti pred očmi ugrabljajo koščene roke ljubljeno bitje. Zdaj, zdaj ga odneso daleč proč, da ga ne vidiš nikoli več.

Andrej je zlezel s plota in stopil v hišo. Na klopi v veži je čepela Krčonovka in jokala. Tesnoba mu je objela srce.

„Še včeraj sva se lovila in smejala, danes pa leži kakor mrtev."

„Meni se je takoj zdelo, da mu nekaj manjka. Ves dan je bil siten in nepotrpežljiv," je vzdihnila Krčonovka in potok solza se ji je vlil po izsušenih licih.

„Oj Jakec, ubogi Jakec!", je stokal Andrej in si kakor v zadregi gladil lase.

V sobi pa je ležal Jakec in se premetaval sem in tja. Lica so mu gorela v vročici, z rokami je grabil odejo in mižal. Še včeraj je bil zdrav, razen da je čutil proti večeru trudnost v rokah in nogah, Ponoči pa ga je zgrabilo kakor zlobna senca in mu razžgalo telo.

Jasen dan se je razmahnil nad dolino v vsem sijaju, trepetu in petju, nad Krčonovo hišo pa je ležalo kakor kos noči, ki ga ni mogel razgristi plamen solnčnih žarkov. Domači so hodili s povešenimi glavami okrog, delal ni skoro nihče. Otroci so se boječe stiskali v kotu dvorišča in šepetali. Noben preglasen zvok se ni utrnil v tišino, ki je morila dan. Andrej je taval po vrtu kakor pijan, dokler se ni zleknil za skednjem v travo.

Tako je prešel dan, tako je zasnula noč. — Pa je prhutnil čez hrib ptič in zasekal svoj kljun v žametasto temo. Kri je obrizgnila nebo in v počasnih kapljah zdrsela luči v objem. Polja so se oplaknila v kristalni rosi, drevje se je otreslo nočnih tančic in narava je vzbočila svoje kipeče grudi solncu v poljub.

Jakec se je zavedel.

„Andrej!"

Krčon je poskočil in zaklical v kuhinjo.

„Pojdi noter, Andrej, Jakec te kliče!"

V trenotku je bila izba polna. Krčonka in otroci so ostali pri vznožju, Andrej je pa stopil bliže in položil svojo težko roko na Jakcovo glavo.

„Kaj pa je?"

„Ali bo kmalu Velika noč?"

„Seveda bo, le miren bodi. Do takrat ozdraviš . . ."

„Ali bo lepa procesija?"

„Hej, ne moreš misliti! Vsi gospodje pojdejo pod nebom in preko vseh polj pojdejo . . ."

„Pokaži, kako bo!

„Ne morem, Jakec; nisem mašnik in tudi obleke nimam.“

„Pokaži!“ Jakec je zaihtel in velike solze so mu kanile iz lepih oči.

„No pa bom, samo jokati ne smeš.“

Andrej je šel na dvorišče in premišljeval, kako bi napravil procesijo. Jakec je bolan, treba mu je izpolniti željo, sicer bo žalosten. Oblekel je belo srajco in ovil krog ram rdeč robec. Poklical je otroke in jim dal sveče v roke, Miciki pa zvonec. Mati Krčonka je morala nesti bandero. Tako so šli v hišo, počasi, kakor se spodobi pri tako slovesnem opravilu. Micika je pozvanjala, Andrej je pa polglasno mrmral, kakor bi prepeval svete pesmi. Vsi so se držali na smeh, a vsem je žalost kalila oči. Jakec se je sklonil na postelji kakor zamaknjen. Bolesten smehljaj mu je igral krog ust. Po tretjem obhodu po sobi je Andrej pokleknil pod razpelo v kotu in molil; za Jakca je molil. In vsi so pokleknili, globoko na prsi so sklonili glave in molili.

„O Bog, daj mu živeti! Tako mlad je, tako dober, zakaj bi umrl. Škoda bi ga bilo in božja previdnost bi ne storila prav, ako bi privolila v smrt. Pusti nam ga, o Gospod!“

Andrej se je sklanjal in krčevito sklepal roke.

Jakec ga je dolgo časa gledal s široko razprtimi očmi, potem pa je počasi zdrsnil nazaj na blazine.

„Spi,“ je šepnil oče Krčon.

„Procesija“ je bila takoj na nogah, upihnili so sveče in tiho odšli iz sobe. Andrej je šel v hlev in legel v slamo.

Če Jakec umre? Kako pusto in prazno bi bilo dvorišče, nekaj mrzlega bi napolnilo ozračje. Saj Bog nima vzroka, da bi vzel tako nežnemu bitju življenje. Zakaj se je pa sploh rodilo? Bolje bi bilo, da ni nikdar zagledal solnca, kakor da ga zapusti v najlepšem cvetju mladosti. Andrej je strmel v pobeljeni strop, v sobi pa je oče Krčon zatisnil oči mrtvemu sinu. Ne molitev, ne prošnja ni pomagala, narava je tirjala dušo in jo iztrgala cvetočemu telesu.

III.

Krčonovim so potekale ure kakor težke sanje. Izzvenel je smeh otrok, potihnile so Andrejeve pesmi.

Ko je držal malo truplo v naročju in odpiral ugasle oči, ni mogel verjeti, kaj se je zgodilo. Posadil si je Jakca v naročje in se smehljal. „Saj ni mrtev,“ je pravil ljudem in objemal mrzle ročice.

Celo noč je presedel pri postelji in govoril in razlagal — Jakec je ostal isti. Mala, kodrasta glavica je omahovala na to in na ono stran in osteklenели očki so bulili nekam daleč, daleč v brezmejno praznoto.

Šele takrat, ko je prišel od pogreba domov in spoznal, da Jakca ni več, da je čisto sam tam za hišo, šele takrat se je zavedel. Kakor bi mrzel nož zarezal v prsi, tako ga je pretreslo in brez besed je strmel v zvezdnato nebo.

„Andrej, potolaži se! Večerjat pojdi in pozabi!"

A Andrej je čepel ob zidu in molčal. Njegova duša je trčila ob nekaj silnega, neznanega. Naenkrat se mu je zazdelo, da svet ni tako lep, tako prijazen, ah ne, saj to so bile le sanje! Kaj ne sije solnce le za kratek čas, da mu potem noč izsrka vso jarko luč? In te gore, ta polja! Kakor bi zagnal v brezkončnost prgišče prsti, naj pade kamor hoče. Ljudje so se oklenili drug drugega, strah jih je noči in boga . . . seveda jih je strah. Bojijo se kazni in smrti, bojijo se svoje lastne zemlje. Kako majhni in ubogi rijejo v prsti, da si pribore vsakdanji kruh. Delo je težko, pot lije z obraza, dlani pečejo, v hrbtu žre bolečina kakor črv in življenje je kratko, tako kratko! Samo parkrat prestopiš in pogledaš naokoli, pa že moraš nazaj, odkoder si bil vzet. Kaj bi mislil, Andrej, na tisto dekle s sladkimi očmi, ko pa veš, da mine komaj dober dan in te polože v grob. In dekle bi jokalo... Zakaj bi jo žalostil, če ni treba. Kaj tisto kratko veselje! Kratek smeh je, ki se hipoma razmahne v srcu in razpali lica, pa ga že zamori prva skrb . . .

„Andrej, večerjat!"

Andrej premišlja in molči.

„Ne bodi čuden! Saj se še jaz tako ne držim, pa sem njegov oče. Čuj me vendar!"

Andrej ne sliši nič; žalostno mu je pri srcu, ker je vsem zapisana smrt. S prvim hipom življenja si že obsojen, kakor daritev na oltar večnosti, da umreš. Saj končno je vseeno, če te pobere prej ali pozneje . . .

Krčon se je vrnil v kuhinjo in sedel za mizo.

„Ne vem, kaj je z Andrejem. Tako čuden je . . ."

„Da bi se mu le ne zmešalo. Preveč ga je imel rad."

„Bolj ga je ljubil, kakor mi vsi skupaj."

Andrej je čepel ob zidu in strmel v nebo. Dolina je zavita v meglo, še gorskih grebenov ni videti v daljavi. Zvezde gorijo z bledim svitom kakor sveče ob mrtvaškem odru. Tupatam se

zaiskrijo, vzplapolajo, utrinek kane v temo. Nebo je črno, skrivnostno, rimska cesta se boči nad vasjo kakor odsev daljne luči na pokojnem jezeru.

Andrej je vstal, upognil glavo in stopil na cesto, ki je medlela v mrakovih.

Življenje nima cilja. Kdo bi se pehal in trpel zato, da umre in da prostor drugim. Zakaj se rodijo otroci? Bolje bi bilo, da nikdar ne ugledajo solnca, da nikdar ne občutijo smeha, ki le brani priznati strah pred bodočnostjo, pred koncem. Zakaj rastejo rože, ko vendar tako kmalu sklonejo glavice in zvenejo. Čemu ti pisani cvetovi, čemu njih sladki vonj. Pridejo, Andrej, minejo, kakor mine vse, ker živi zato, da mine.

Kakor romar je šel skozi noč, poln črne žalosti in samote. Trudnost mu je zapletala noge, oči so iskale pota v temi.

„Kam?“

Vsa vas spi, koče so kakor grobovi.

Življenje nima cilja . . . mine.

Andrej se je sesedel na travo ob poti. Bolest mu je stisnila grlo, prsi so vzvalovale in zahrople, telo se je streslo. Potok solza je zdrsnil med prsti in se izgubil za rokavi.

Paul Verlaine:

Klavir, ki ga poljublja drobna dlan.

Iz cikla: Ariettes oubliées.

Klavir, ki ga poljublja drobna dlan,
skoz rožnosivkast se večer leskeče;
kot kril golobjih šum, tako lahan
spev star že ves, že truden ves trepeče
opojno, sladkotiho, polboječe
skoz sobo, polno n j e, v gasnoči dan.

Srce ti moje bedno, kaj ti je?
Kaj so ti vstale zdaj mameče sanje?
Kaj je hotelo pesmice igranje?
Kaj hotel je izginjajoč refren,
ki v vrtcu zdaj v topeče trepetanje
skoz polodprto okno tiho mre?

Prevel **Vojeslav Molè.**

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

31.

Ljubljana je bila vsled svoje izredno ugodne lege od nekdaj važno trgovsko mesto, saj je stala v dolini med prirodnimi zagradbami, ob reki, plovni že od izvira in izlivajoči se v Savo, ki je nosila kljunaste tovorne ladje proti daljnemu iztoku. Kar so za mrzli sever in vroči izhod prinesle barke blaga iz tujine po morju v Trst in kar so ga dotovorili po kopnem, vse so pošiljali skozi Hrušico ali Planino na Vrhniko, odtod pa po Ljubljanici in Savi v cvetoči stari Sisek in potem dalje proti jutrovim deželam. Velikanske množine gorenjskega in drugega železa so morale skozi Ljubljano v Neapolitansko in dalje v Italijo.

Veleważno lego ljubljanskega mesta so kmalu spoznali tudi nemirnega Ahasvera nemirni sinovi. Židje so se prvi naselili v Novem trgu, na levem bregu Ljubljanice, in šele pozneje so se nastanili tam tudi plemenitaši. Ljubljanski „ghetto“, židovski oddelek, med Ljubljanico in Gosposko ulico, je imel le dve jako ozki in temni ulici. Večjo je odlikovalo ponosno ime Dolga ulica (pozneje, že za Valvasorja, Židovska ulica); manjša pa se je imenovala Kratka ulica (pozneje Reverenčna uličica ali Židovska steza). Zlogolki Ljubljančani so ji pa imenovali Umazano ulico in Stezo vseh slabih dišav; nekateri so jima dajali še bolj drastične in žaljive priimke.

V teh dveh zatohlih, mračnih uličicah so prebivali Židje, sami zase, strogo ločeni od drugih Ljubljančanov, kakor v pregnanstvu. Ondukaj, na levem bregu, ni imela mestna gosposka nobene pravice. Judje so imeli svoje sodnike; imeli so tudi svojega redarja, ki je skrbel za mir in varnost, zatvarjal v mraku in pred Velikim tednom vrati ob vhodu Dolge ulice in konec Kratke ulice ter zapiral nepokorneže v temno ječo ob severnem mestnem zidu. V tem neprijaznem zakotju so životarili Židje po pravilih in naukih mišne in gomare, po zakonih talmudovih, kakor so jih sestavili njih največji kahomim, modrijani, in uživali skromno, kar jim je dal njih Jehovah. Največ se jih je bilo priselilo iz Primorja, iz Italije in Nemčije; zato so govorili čudno mešanico.

Dolga ulica je bila malone ves dan v senci, v otožnem mraku. Domovi bogatinov so bili zidani, drugi so bili leseni in okrašeni le z gobami in mahom na trohlih stenah in strehah — vsi pa so bili okajeni, očrneli. V vsaki hiši je bila vsaj po ena gornjica s premično streho; na praznik šatorov so dvignili to streho in jo nadomestili s smrekovimi vejicami. Ker so molela gorenja nadstropja nad dolenja in so si obtemtakem stale hiše zgoraj še bliže nego zdolaj, zato je sijala modrina majnikovega neba le kakor skozi ozko razpoko v prepad.

„Glej, glej, kako lepa prilika za zaljubljeno mladino!" si je mislil vitez Ahac. „Najvišja okna na obeh straneh so si tako blizu, da si moreta Izak in Rebeka kar lepo doma, vsak v svojih copatah stiskati roke in se poljubljati; posebno takrat to ni napačno, kadar je ulica polna snega ali pa blata. Koliko globokih vzdihov, koliko sladkih prilizovanj, koliko strastnih priseg so slišale te stare strehe! Toda, kako tema mora biti tu oblačne meglene dni pozimi! Ne domoval bi tukaj za nič — rajši v vsaki bajti na kmetih."

Vsa okna v prizemlju so bila zavarovana z zarjavelimi prašnimi mrežami in opreženа s pajčinami; odpirala se je v njih le mala linica. Stari trg — to je Ljubljana na desnem bregu — ni bil kdove kako čeden in blagovonjav; v primeri z docela zanemarjenim židovskim oddelkom pa je bil vendar — vsaj včasih — vzorno čist in snažen. Ker je Dolgo ulico zapiral del visokega severnega zidu, zato jo je mogla dodobra prepihati le močna burja; slabši vetrovi pa skoraj niso mogli dovajati svežega zraka v to ozko tokavo. Vitezu Ahacu je kar sapo jemalo v slabovonjavi soparici. Stanovalci so metali vse nepotrebno skozi vrata na ulico in grozovit je bil duh po razlitih pomijah, po dimu, po trohlobi, po usnju, po kosteh, po gnijočih capah. V Kratki ulici je prebival klalec in pekel gosi; odtod je skrajno neprijetno zaudarjalo po smodeči se gosji masti, od drugod pa po zabeli in čebuli in po vsakojakih drugih, v srednjem veku obče priljubljenih in pretirano rabljenih dišečinah in začimbah.

Vitez Doljanski je gromko kihnil in vzdihnil: „Bog se usmili! Tukaj diši pa res prav po Judeji, po domovini „foetentium Judaeorum", kakor bi rekel cesar in filozof Mark Avrelij."

Zdàjci je zaslišal čudno kričanje jasnih otroških glasov iz judovske šole. Prišel je mimo sinagoge, molilnice. Že pred XIII. stoletjem je stala ta na ogalu Dolge in Kratke ulice krasna sinagoga; leta 1213. pa so jo prezidali in okrasili tako, da je bila lepša od

vsake ljubljanske cerkve. V sinagogi je bilo vedno nekaj molilcev; kasidim, pobožniki so čepeli na klopeh ali šepetali ob vratih — menda o kakšni dobri kupčiji; v molilnici je preganjani Žid iskal in našel svoj duševni mir in srečo, s fanatično gorečnostjo vršeč verske dolžnosti.

Vitez Ahac je postal par trenotkov in pozorno motril motna okna poleg sinagoge. Ondi so Židje baje vsako leto opolnoči med Velikim četrtkom in petkom zaklali ujetega krščanskega otroka in rabili kri nedolžne žrtve za svoj praznik passah. Kristjani so jih dolžili ritualnih umorov, kakor so dolžili svoj čas poganski Rimljani kristjane.

Izprva so živeli ljubljanski Židje mirno in zadovoljno v svojih umazanih uličicah. Sčasoma pa so se zamerili huje in huje stanovom in meščanom. Zakaj polagoma, skoraj neopazno, so izvili drugoverni naselniki ljubljanskim trgovcem malone vso kupčijo iz rok; skubli in odirali so gospodo in meščane. Varčni, oziroma skopi, podjetni, marljivi, pretkani, vztrajni, trezni, so ljubljanski Hebrejci neizmerno obogateli s svojim prirojenim trgovskim duhom, po svojih velikih kupčijah s Hrvati, Ogri in Italijani. Poleg veletrgovcev, posojevalcev in menjalcev denarja je bilo tudi mnogo manjših trgovcev, zlatarjev, žitarjev, krznarjev, kupčevalcev s svilo in prekupovalcev stare šare. Bavili so se z vsakim poslom, ki donaša lahek in dober zaslužek. Krščanski trgovci, zlasti potratni, lahkomiselni vinski bratci so jim zavidali njih trgovsko preudarljivost in njih uspehe ter se bali njih zmagovite konkurence. Tudi aristokratje jih niso gledali posebno prijazno. Plemenitaši so potrebovali vedno mnogo denarja: zdaj za stavbe, zdaj za vojne priprave, zdaj za odkupnino ujetih sorodnikov. Malone vsi so si izposojevali potrebne vsote od Judov za sila visoke obresti. Koliko ponosnih, sijajnih kavalirjev je bilo zaznamenovanih v dolžnih bukvah umazanih Hebrejcev! Ne iz verskega sovraštva, marveč iz gospodarskih ozirov so se jeli bojevati stanovi in narod proti Židovstvu. Meščani so jih črtili bolj nego plemenitaše. Celo njih varčnost so jim šteli v zlo. Zdaj so jim očitali, da trgujejo tudi z okuženimi kožami in okuženo volno, zdaj so jih dolžili, ds so zastrupili ljubljanske vodnjake. Robato so se norčevali z njimi, jih zbadali, jih devali v nič in jih poniževali, zasramovali ob vsaki priliki. Veliki teden se ni smel noben Žid ganiti z doma in vsak Veliki petek je dobil predstojnik židovske srenje brco ali klofuto. Pozneje so jih mrzili Ljubljančani tudi kot sovražnike prave vere. Oponašali so jim, da

so potomci onih vekomaj prokletih morilcev, ki so mučili in križali Zveličarja. Dolžili so jih, da kradejo in koljejo krščanske dečke. In starodavna Dolga ulica in steza sta slišali divje krike in obupne vzdihe, žvenket morilnega orožja in grgranje umirajočih v okrvavljenem prahu . . .

Tuintam se je odprla lina, iz nje se je pomolila mastna glava z otožnim obrazom in žalostne oči so gledale za vitezom Ahacem. Na pragih so čepeli kljukonosi ozkoprsni možje v dolgih sivih ali črnih kaftanih ali v pisanih kamižolah. Nekateri so bili pokriti z okroglim, skledi podobnim klobukom, ki je imel zgoraj gumb; drugi so imeli na glavah kučme z repki pred ušesi. Od senec so jim viseli dolgi sesvedrani kodri, pajes. Vsi so bili bradati, zakaj judovski zakon jim je pripovedoval, brado striči ali briti. Dekleta in žene so bile oblečene v pisane obleke; lase so jim zakrivale oglavnice, okrašene z raznobarvnimi biseri. Nekateri so imeli okoli vratu na motvozu nanizane plodove koristnega česna, baje izbornega sredstva zoper pogubno kugo. Vsem pa je bila na prsih in na hrbtu prišita rumena zaplata. Ta krpa je bila podolgasto okrogla in približno tako velika kakor gosje jajce. Nositi jo je moral vsak Jud in vsaka Judinja od svojega dvanajstega leta; nekateri so jo imeli tudi na klobukih, oziroma na tančicah. Ta rumena „judovska krpa“ je izključevala Žide iz družbe sodobnikov in jih poniževala, tlačila, trla ob vsakem koraku, ta rumena krpa je bila neusmiljeno znamenje ljutega prokletstva . . .

Omejeni na svoj ghetto, niso poznali druge zabave, nego v sinagogi in v obitelji. Verno so uvaževali talmudov uk: Komu velja rek psalmistov: „Blagor njemu, ki dela po pravici in vsekdar deli dobrote!“ Onemu, ki hrani svojo družino! — Še preden je dosegel fant dvajset let, je že mislil na ženo in družino. Ob ogalih, po vežah, pri odprtih oknih gorenjih nadstropij, povsodi je bilo polno črnokodraste, židovske mladine. Gologlavi, bosi, odeti v povaljane cunje, so se igrali umazančki za bučeve peške, za orehe, se smejali, kričali, peli svoje izvirno izmišljene napeve. Ko pa so zagledali širokoplečega moža s strašnim mečem in zaslišali rožljanje težkega orožja in žvenketanje velikih ostrog, se jih je polotil strah kakor pred samim Herodežem, dasi tujega gospoda niso videli prvikrat. Mahoma so nehali kričati, pobrali svoje peške in orehe in si šepetali na uho. Kako se pa tudi ne bi bali silnega viteza, ki je stopal tako mogočno in strumno, da se mu je kadil prah izpod podplatov! Manjši so kar ušli in se skrili materam za krila in s

plašno radovednostjo gleducali iz zavetja. V vežah so renčali in lajali psi.

Vitez Ahac pa je modroval sam pri sebi: „Ako bi imel dar zgovornosti, bi tem hudovernikom že dopovedal, v kakšnih zmotah blodijo. Dopovedal bi jim, kakšna neumnost je, braniti se klobas, kadar ni post, klobas ki so vendar tako dobre, akotudi niso košer! O, kakšna zaslepljena reva je človek, ki misli, da doprinaša posebno dobra dela, ako uživa le goske in backe! O da bi mogel izpreobrniti blodne duše in jim prižgati luč prave resnice! Navihani so Židji res na vse plati, toda hudo prismojeni so tudi. Ker pa žalibog nimam daru zgovornosti, bom rajši lepo molčal in nikogar ne bom silil k večnemu zveličanju. Zdaj pa le k Aronu, da dobim kaj denarja, sicer zvečer ne bom mogel pri Veselem medvedu igrati z mojstrom Pilkom."

Starinar Aron je barantal s svojo staro šaro v sobici na desni strani Dolge ulice. Vitez Ahac je zavil v hladno vežo. Ondi je na kupu stare obleke sedela Aronova postarna žena Debora (Čebela). Obličje ji je bilo ožoltelo, upalo. Lase ji je pokrivala ogoljena oglavnica, ozaljšana s črnimi steklenimi biseri; ob dolgi temni obleki so ji viseli ključi. V naročju je imela desko in izbirala lečo; ko je spoznala viteza Ahaca, je vstala, odložila desko z lečo in se globoko priklonila debelemu gospodu.

„No, mati Debora, kaj pa oča Aron?" jo je nagovoril dokaj prijazno.

„Ga ni doma, presvetli gospod grof."

„Vitez sem, mati, vitez pa noben grof. Nemara me pozneje kdaj doleti grofovska čast. Kam pa je odneslo Arona?"

„V Maribor."

Maribor je bil središče judovskih trgovcev na Slovenskem.

„Hm, v Maribor. Eh, to je nerodno! Kdaj pa se vrne?"

„Efšer (nemara) drugi šabes (soboto). Prej ga gotovo ne bo domov."

„Zlomka! To mi je jako narobe . . . Kako pa že kaj, mati Debora?"

„Slabo, slabo, prejasni gospod! Tako zdrava bodiva midva, gospod in jaz, kakor je moj mož dober baldover (kupčevalec). Ali revah (dobiček) je premajhen. Povsodi se trudi moj Aron — sto let naj živi od danes dalje! — povsodi se peha, v Mariboru, v Celju, v Ptuju, v Radgoni, v Judenburgu in tudi gori v Šent Vidu, v Velikovcu, v Brežah in kaj vem, kje še — pa nima in nima sreče. Pred

dvema tednoma so ga napadli in oropali madžarski tolovaji; toliko da jim je ušel, siromak. Tukaj pa sploh ne more narediti dober masematen (kupčijo). Vsi Ljubljančani so naši rešoim (sovražniki), akotudi so sami ali njih očetje večinoma priseljenci. Prede nam hudá. Nihče ne izplača obresti, kaj šele dolgove! Tako res naj bova zdrava in srečna moj mož in jaz, kakor so dolžna pisma dandanes le ničev papir!"

„Bo že bolje, le nikar ne obupajte!" jo je tolažil vitez. „Morda pridem drugi pot. Pa zdravi ostanite!"

„Zdrav in srečen tudi gospod vitez!"

Krenil je dalje. Jezilo ga je, da Arona ni bilo doma. Od njega si je že večkrat izposodil denarja, ali pa zastavil svoje dragoceno bodalo. Žid mu je dal vselej rad, kolikor je vitez zahteval, in svojega dolžnika ni odiral s previsokimi obrestmi.

„Kam pa zdaj?" je premišljeval. „Denar moram dobiti na vsak način!"

Spomnil se je Aronovega sorodnika Šmula (Samuela). In hipoma ga je minila slaba volja, ko se je domislil, da ima Šmul mlado hči, najlepše judovsko dekle v Ljubljani.

Josip Premk:

Letoviščarji.

V.

Dasi je imel gospod Bernik, kakor so trdili Zapotočani, desetkrat toliko denarja kakor stari Merčon, bi bil tisto jutro sodil marsikdo vendar narobe; kajti trnski gospod je šel po okrajni cesti v oguljeni suknji, ki ga je bolj izdajala za kakega občinskega pisarja, nego za graščaka in umirovljenega profesorja. Gospodar Merčon pa je sedel ves prazničen na svetlem koleslju in zdaj pa zdaj nekoliko ošvrknil lepo rejenega konjiča, kakor da hoče čim prej dohiteti starega Bernika, ki je hodil proti svoji navadi naglo.

„Če ste namenjeni v trg," ga je ogovoril Merčon in ustavil konjiča — „bi dejal, da je pametneje, če prisedete. Kaj bi gazili prah, ko je na vozu prostora za štiri."

Gospod Bernik se je dotaknil s kazalcem svojega širokokrajnega klobuka in ni odgovoril ničesar. Merčon si je mislil, da mu mogoče ni po volji njegovo povabilo in je že vzdignil bič in nategnil vajeti, takrat pa je pristopil gospod Bernik s smehljajočim obrazom.

„Glejte, glejte, skoro vas nisem spoznal.“

Nato je prisedel in Merčon je pognal.

„Zdaj imate doma tudi sina, kaj ne?“ je povprašal Merčon. „Včeraj sem ga videl iti skozi vas. Presneto lepo se je razvil v teh treh letih, kar ga nisem videl.“

„Pred štirimi dnevi je prišel,“ je pritrdil Bernik — „pa mi je že včeraj povedal, da ne ostane dolgo. Saj sem vedel, da bo tako.“

„I seveda, družbe nima, se pa dolgočasi. Danes pride Janko, moj sin, saj ga poznate, tudi z vašim gospodičem sta znana, nemara se bosta razumela in si vedela kako pregnati dolgčas.“

„Sem slišal, da pride,“ je prikimal Bernik in postrani pogledal Merčona, kakor da hoče izvedeti z njegovega obraza kaj več, nego mu je povedal, a Merčon je gledal modro in nekako samozavestno predse, potegnil potem iz žepa veliko srebrno uro, in ko je spoznal, da je časa dovolj, je povesil bič in vajeti, da je stopal konj počasi in enakomerno.

Gospod Bernik se je sklonil in podprl brado s kljukasto palico; videlo se je; da mu ni do pogovora in šele, ko sta prišla do prvih trških hiš, je potrepal Merčoma po rami in mu namignil naj ustavi.

„Jaz imam opravka na davkariji, vi pa peljete na postajo, je bolje, da tukaj izstopim,“ je zamrmral in naglo stopil z voza. Potem pa mu je podal roko in ko jo je zopet odtegnil, je imel Merčon v roki tolar.

„Oho, tako pa ne!“ je vzkliknil, pa gospod Bernik se je delal, kakor da ne sliši njegovega klica in je kmalu izginil med hišami.

Merčonu ni preostajalo drugega, nego da spravi tolar v žep, potem pa je pognal proti postaji, ki je stala na drugem koncu trga.

Ta in oni izmed tržanov, ki ga je poznal, se je sicer malo začudeno ozrl za njim, kajti Merčon navano ni prihajal ob delavnikih v trg tako prazničen, a malokdaj s kolesljem, ki je bil v Zapotoku redka prikazen, saj sta ga imela samo župnik in Merčon.

Nasproti neznatne postaje je stala na drugi strani ceste mogočnejša enonadstropna hiša z znano gostilno, kjer so obstajali navadno vsi vozniki, ki so imeli opravka na kolodvoru. Tisto dopoldne pa ni bilo niti enega voza in še Merčon si je nekaj časa premišljal, ali bi ustavil tam ali zapeljal naravnost pred postajo. Naposled se je vendar odločil za prvo in se počasi skobalil s koleslja.

„Zgodnji ste, če ste prišli k vlaku,“ ga je pozdravila oštirka na vežnem pragu. „Dobre pol ure boste še čakali, če ne bo še kaj zamude.“

Merčon je pogledal na svojo veliko žepno uro nekako neverjetno, potem pa je zamahnil z roko. „Bolje prej nego poznej," je dejal. „Sicer se ne pripelje ne cesar, ne škof, ampak samo moj sin, pa ga vendar prinesite pol litra, prav pošteno sem žejen Deset bo komaj, pa že pripeka kakor opoldne."

Zavaljena oštirka je izginila v vežo in za njo Merčon. Ko se je čez kake četrt ure zopet pojavil med vrati, je sukal med zobmi dolgo viržinko in puhal dim daleč predse ter stopal počasi preko ceste proti postaji.

Kmalu nato se je začul iz dalje rezek pisk in čez par hipov je dospel vlak na postajo.

Najprvo je prišlo iz veže nekaj trških trgovcev, za temi je stopal gosposki človek z velikim usnjenim kovčegom, ki je kimal Merčonu že oddaleč.

Merčon se je globoko odkril in kazal silno prijazen obraz.

„Preprijazni ste, gospod Merčon," je hitel zgovorno gosposki prišlec — „gotovo vam je povedal brat, da pridemo danes in s tem vlakom."

„Ne, o ne, gospod Košir," je hotel pojasniti Merčon gospodu Koširju, pa mu je prestregla besedo gospa Koširjeva, ki je pristopila s precej mlajšo družico. Dasi je Merčon še ni poznal, jo je sodil po pismu takoj za njeno mlajšo sestro.

„Ali ste pripravili vse, kakor smo vam sporočili?" je povprašala gospa Koširjeva sila prijazno, potem pa se obrnila proti sestri. „Vidiš, to je naš novi gospodar, tisti gospod Merčon, o katerem sem ti že pravila. Pa kako, da ste prišli?"

Merčon pa je tistikrat zagledal nedaleč od sebe še drugega gosposkega potnika, ki ga je seveda takoj spoznal za svojega Janka, in malo je manjkalo, da ni povedal Koširjevi gospodi kar na kratko, da ima zdaj opravka z drugim. Pa tega ni storil, kajti Janko je že prej zapazil svojega očeta in je obstal nekoliko oddaljen, ker ni poznal gospode, s katero se je razgovarjal oče. Ko je sin uvidel, da ga je zagledal tudi oče, je pristopil z lahnim naklonom.

„Zaradi tegale sem prišel, vidite," je zdaj na kratko razložil Merčon vzrok svojega prihoda. „To je moj sin, saj sem vam že pravil lansko leto, ko smo ga pričakovali, pa ga ni bilo na počitnice."

Janko se je predstavil vsem trem in ko je slišal ime Košir, mu je bilo tudi jasno, kako da se oče razgovarja s to gospodo; kajti da prihajajo Koširjevi čez poletje na stanovanje k njegovemu očetu, o tem mu je že oče poročal.

„Kaka sreča, gospod doktor,“ je povzel Košir, „da ste prišli vsaj letos. Lansko leto sem vas težko pričakoval; saj veste, da ljubi človek na deželi kake izlete in vam je gotovo znana okolica daleč okrog. No, letos, če ostanete kaj časa doma in če ne boste odklanjali moje družbe, pa splezava na kak grič, ali ne?“

„O, gospodu doktorju se bo ravno ljubilo laziti po gorah,“ ga je zavrnila soproga. „Človek, ki prebije toliko časa pri učenju, si pač rad nekoliko oddahne in odpočije.“

„Kako dolgo ostanem doma, še ne vem,“ je odvrnil Janko in pogledal očeta nekako resno, kakor da ga hoče opozoritii, naj nikar ne puha tobakovega dima naravnost gospodični v obraz, ki se je že parkrat ves ovit v neprijetno dišeč oblak sčemeril v tako protestne poteze, da je bilo Janku naravnost neprijetno. „Toda par tednov preživim najbrž doma.“

„No torej, potem se pa že še kaj pogovorimo,“ je dodal gospod Košir. „Jaz stopim sedajle k bratu. Čudno, da ni prišel na postajo. Poleg tega pa preskrbim tudi voz —“

„Kaj niste prišli z vozom?“ se je obrnil Janko proti očetu.

„O, seveda sem prišel, kajpak, da sem prišel —“

Janko je pogledal gospo Koširjevo in gospodično sestro Amalijo z nekakim pomislekom, potem pa je z nasmehom dostavil:

„Ako se blagovolite gospoda poslužiti našega voza, vam je na razpolago; kaj boljšega boste v tem trgiču itak težko dobili, prostora pa je dovolj.“

„Če je tako, gospod doktor,“ mu je segel Košir v besedo, „potem pa izročam ženstvo v vaše varstvo, jaz imam itak opravka pri bratu in pridem v Zapotok popoldne.“

Gospa Koširjeva in gospodična Amalija sta se pogledali, kakor da se hočeta povprašati za svet, a ker menda nobena ni nasprotovala Koširjevemu predlogu, sta molčali; molčal je tudi oče Merčon, dasi mu ni bilo vse tako po volji, kakor so mislili drugi. Godrnjal je mož na tihem, da se briga sin več za tujo gospodo nego zanj in jo naposled povabi celo k sebi v koleselj, da niti med potjo ne bo mogel izpregovoriti ž njim nobene besede, ki bi je ne slišala nepoklicana priča. Nameraval mu je povedati marsikaj o svojih načrtih in namenih, sedaj pa stoji pred njim, kakor da nima pravice izpregovoriti poštene besede. In to ga je tako ozlovoljilo, da je molče odšel preko ceste in pričel pripravljati za odhod.

„Torej do svidenja, gospod doktor,“ se je poslovil gospod Košir — „in še enkrat hvala za uslugo, ki ste jo nam izkazali takoj ob prvem srečanju.“

Janko se mu je naklonil, potem pa spremil njegovo soprogo in njeno sestro Amalijo do voza, kjer jima je prepustil udobnejši prostor na končnih sedežih, sam pa sedel njima nasproti, med tem ko se je povzpel njegov oče spredaj na kozla. Modro se je držal oče Merčon; zgornja ustnica mu je silila čez spodnjo, kakor vedno, kadar mu ni bilo kaj po volji, nato pa je menda iz samega veselja, da mu je prepustila gospoda častni sedež na kozlu, udaril tako temeljito po konju, da se je vzpel na zadnji nogi in premaknil koleselj s silnim sunkom.

„Koliko časa se bomo še vozili?“ se je obrnila gospodična Amalija proti sestri, ko je bil voz že zunaj trga in so se širile ob obeh straneh okrajne ceste bogate žitne njive.

„Eno uro, ali ne, gospod doktor?“

„Tako nekako,“ je odvrnil Janko. „Ali gospodična še ni bila nikdar v tem kraju?“

Gospodična Amalija je odkimala in pogledala Janka s svojimi velikimi, temnimi očmi, v katerih se je svetila drznost in živahnost.

„Še nikoli,“ mu je odvrnila z visokim glasom in se nasmehnila menda samo zato, da so se ji zasvetili med napetimi rdečimi ustnicami drobni beli zobje, česar seveda Janko ni prezrl. Imela je gospodična Amalija komaj devetnajst let, in ta mladost je dihala svojo nežnost iz vseh udov, iz vsakega pogleda in vsake kretnje; njeno polt so nežno potemnili žarki južnega solnca in tudi v obrazu gospe Koširjeve so se še branili starosti sledovi iste lepote, vendar je bilo na njej vse bolj velo, hladno in brez vabljivosti, česar se je menda zavedala sama, kajti njeno obnašanje in celo njena govorica je bila brez vsakega ognja, hladna in mirna, kakor da po nečem žaluje.

„Toda zdi se mi, da je ta kraj lep,“ je dostavila in se ozrla naokrog. Tudi Janko je pogledal po širnih rumenih njivah, ki so se širile tja do zelenih holmov, od koder so gledale v dolino lične bele cerkvice. Dan je bil jasen, visoko nebo je bilo razpeto od vztočja do zapada, kakor modra jezerska površina in zrak je bil tako miren in težak, da ni zatrepetala niti ena žitna bilka.

„Da, lep,“ ji je pritrdil Janko, kajti v srcu je čutil neko milino, ko se je po štirih letih zopet vozil po domačem kraju. „Sicer pravijo, da se zdi vsakemu rojstni kraj najlepši, ali ta košček zemlje bi lahko vzljubil tudi vsak tujec. Sicer pa boste imeli sami priliko spoznati, če je v mojih besedah kaj resnice.“

„Da bi bilo tako,“ se mu je nasmehnila — „sicer prihodnje leto gotovo ne pridem. Še letos sem se težko odločila, kajti tam

ob morju je tudi tako lepo“ — in gospodična Amalija je za hip zatisnila oči, kakor da hoče v duhu še enkrat preživeti ta ali oni nepozabni dogodek, ki ga je doživela tam ob morju . . . „Ali ste že videli morje?“ ga je vprašala potem nenadoma.

„Da,“ ji je pritrdil Janko in gledal zvesto v njene žive oči.

„Ali ni krasno?“

„Gotovo,“ ji je priznal — „ampak tiste mogočne lepote ne bi mogel primerjati z mičnostjo tega kraja. Tam se razmahne duša v čudno razkošje, tu sanja v tihem miru. Seveda so takšna čustva precej odvisna od človeškega temperamenta; saj veste, da ne čustvujeta enako niti dva človeka.“

„To je res,“ mu je pritrdila po kratkem pomisleku. „Mnogo pa je pri tem odvisno tudi od različnih okoliščin in razmer, v katerih človek živi.“

Janko je zaslutil, da ga ni razumela in je skušal napeljati pogovor na navadnejše stvari, ampak zdelo se mu je, da je ravno prisotnost gospe Koširjeve vzrok temu dolgočasnemu in prisiljenemu govoričenju. Amalija se je sicer zanimala za vse in Janko je z naslado poslušal vsako njeno besedico, a od časa do časa se je ozrla na svojo starejšo sestro, kakor da ga hoče opomniti, da je v njeni družbi še nekdo in beseda ne sme tako prosto na dan, kakor bi morda želela.

„No, hvala Bogu,“ je naposled zavzdihnila gospa Koširjeva, ko so se pripeljali do prvih vaških hiš. „Pomislite, od polnoči pa do sedaj na vožnji, to je nekaj groznega.“

Kmalu nato je koleselj obstal pred novo Merčonovo hišo in Merčon je zlezel s kozla.

„Doma smo,“ je dejal. Gospodična Amalija pa je gledala na vas in na svoje novo bivališče, ne da bi se premaknila.

„Tu gori v prvem nadstropju bomo stanovali?“ je povprašala čez nekaj časa. A tistikrat se je pojavila na oknu v pritličju svetlolasa dekličja glavica, ki se je sicer hitro zopet umaknila, a vendar prepozno, da bi je Amalija in Janko ne opazila.

„Kdo stanuje tu spodaj?“ je povprašala še radovedneje; Janko pa je zamahnil z roko in odvrnil malovažno:

„Menda učiteljica, kakor mi je nekoč pisal oče; ne vem, kako ji je ime.“

Nato je stopil z voza in pomagal tudi njej, za kar se mu je zahvalila Amalija s tako ljubečim pogledom, da je postalo Janku gorko v licu in srcu.

VI.

Mladi Merčonov doktor se je vračal na večer istega dne proti domu, ko je udarila ura v zapotoškem zvoniku že enajst. Zamudil se je bil pri domačih, dasi mu je bilo zelo malo do vse tiste radovedne in gostobesedne družbe, ki se je zbrala na očetovem domu. V tujini je mislil sicer mnogokrat na dom in večkrat se mu je zahotelo v družbo teh otročje radovednih vaščanov, ki jih je poznal že kot otrok in so se po svojih mislih in srcu kaj malo izpremenili. A zdaj, ko se je razgovarjal ž njimi, so se mu zdeli skoro smešni: vsaka malenkost, ki jo je izpregovoril, jim je bila važna in imenitna, dasi je on sam komaj vedel, kaj govori. Težko je čakal ugodnega trenotka, ko bi se lahko poslovil in odšel. Zavedal se je, da ravna napačno, da sta opazila mogoče celo oče in mati njegovo hladnost in redkobesednost in ga sodila bogve kako krivično Ko pa je stopil na prosto v hladno poletno noč, ki je gledala na Zapotok skozi tisoč belih zvezd, mu je postalo v srcu naenkrat nekako prazno, skoro da ga je obšla tiha žalost, dasi sam ni vedel zakaj in čemu... Preteklost se je razgrnila pred njim z vsemi enako otožnimi hipi in prihodnjost mu je namigavala s svojo temno zagonetnostjo, da je odšel po vasi s sklonjeno glavo. Skušal si je pregnati te neprijetne misli na vse mogoče načine. Postajal je pred hišami in mislil na tega in onega, ki je pohajal z njim v vaško šolo in živi sedaj kot gospodar ali pa v tujini bogve kje, spominjal se je deklet, s katerimi se je šalil kot dijak in so sedaj omožene, morda že vdove ali bogve kako . . . Petnajst let bo že od tistega časa, ko je prvič zapustil Zapotok in odšel v mestne šole. Kako vesela in mogočna je bila tista pot, kako velika je bila misel na daljni zmagoslavni konec . . . In zdaj je končal to dolgo pot in kaj ima od vsega? Zopet stoji pred začetkom, pred novim življenjem, in kje je tisti srečni končni cilj, poln zadovoljstva in sreče, ki ga je sanjal nekoč?

Mesec, ki se je do tedaj hinavsko plazil za oblaki, je pogledal na Zapotok v vsej svoji bledi luči; okrajna cesta se je zasvetila in raztegnila v daljo kakor sivkast trak, senca Merčonove hiše pa se je sklonila daleč po travniku.

Janko je stal pred hišo in gledal v pritlično okno, kjer se je svetil ob kraju zavese ozek pramen medle luči, ki je gorela v sobi. Za hip mu je pohitelo preko srca kakor prijeten oddaljen klic iz pozabljenih časov, kajti še vedno se ni mogel popolnoma pobratiti z mislijo, da živi tisto ponosno dekle, ki je vrgla nekdaj v njegovo

dušo tako bridko bol, v njegovi rojstni vasi kot učiteljica. Sicer že davno ni več mislil na tiste dni in je bil prepričan, da bi ostal popolnoma hladen, pa naj bi stopila predenj še tako mameča in krasna, ampak v dnu duše mu je tlela samo želja, da bi jo srečal nekoč, kakršna je bila takrat, še vedno zavedajoča se svoje lepote, prav tako ponosno in mrzlo. Kruta je bila želja, kakor je bilo kruto njeno preziranje in zasmehovanje in skoro da sčasom ni mislil več niti na to, ker mu je bila neprijetna nanjo vsaka najneznatnejša misel. Tisto popoldne pa so oživeli v njem zopet vsi spomini baš zaradi tega, ker se je njegova nekdanja želja, kakor je sklepal iz učiteljevih besed, napol izpolnila. Ali kljub temu mu je bila misel, da jo bo moral srečati, skoro neprijetna. Zavedal se je sicer, da je morala spoznati, koliko resnice je bilo v marsikateri njegovi besedi, ali kljub temu bi videl rajši v svoji bližini še tako neljubega človeka, nego njo, na katero ni maral niti misliti.

Luč za zaveso je ugasnila in Janko se je nehote in brez vsake prave misli ozrl v prvo nadstropje. Okna so bila zagrnjena, mrzla mesečina se je svetila v steklu; toda on je čutil, da je za tistimi zagrnjenimi okni prijetno in toplo . . . Pomislil je na njene vroče oči, na njeno nežno, zagorelo polt, a ko se je čez trenotek zavedel hipnega vzroka svojih misli in čustev, je stresel z glavo in nevoljno potisnil ključ v ključavnico.

V sobi je prižgal luč in izložil iz kovčega nekaj knjig, potem pa je pustil vse skupaj in stopil k oknu. Gledal je v noč in skušal misliti na svojo bližnjo bodočnost, pa se mu je zazdelo vse skupaj neumno kakor še nikoli. Iskal je vzroka svoji nezadovoljnosti in raztresenosti. mislil je na marsikaj, kar ni bilo prav nič v zvezi z njegovim življenjem. Naposled pa je prisodil vso svojo čemernost na rovaš utrujenosti in je legel v posteljo. —

Ko se je prebudil, se je smejala po vsej sobi rožna svetloba. Pogledal je na uro in se je začudil, zakaj bilo je še zgodaj. Nekaj časa je premišljeval, ali bi vstal ali spal še dalje; toda počutil se je tako svežega in spočitega, kakor še nikoli po daljši vožnji.

Odprl je okno in se naslonil na podboj, da bi se navžil svežega jutranjega zraka. Na vasi pa se je že oglasilo življenje. Pastirji so se klicali z zategnjenimi, visokimi glasovi, tupatam se je začul nerazločen ropot in šum, od travnikov, ki so dihali onstran vasi svoj sveži rosni vonj, pa je prijetno zvenela kosa. Zrak je bil svež in poln dišav sočnga zelenja, nebo se je kopalo v čisti jutranji luči

in Janku se je zdelo, da je vsa mlada narava prevzeta neke tajne milobe in moči, ki jo je razlilo zlato solnce od gor do gor.

Ko se je opravil in stopil na cesto, je nekaj časa premišljeval, ali bi stopil gori k domačim, ali na izprehod na polje. Naposled pa je odšel dol po cesti do napol porušenega znamenja, mimo katerega je vodila kolovozna pot preko travnikov, ki so bili že večina pokošeni. Spominjal se je, kolikrat je hodil kot dijak med počitnicami po tisti poti na vse zgodaj, potem pa navadno zavil preko brvi proti zaloškemu mlinu, kjer je marsikdaj srečal profesorja Bernika, s katerim sta potem skupaj lazila za različnimi hrošči in metulji. Če je bil lov bogat in gospod Bernik dobre volje, ga je povabil tudi v grad, kjer je preživel v družbi njegovega sina Arturja marsikako veselo uro. Dasi je bil Artur nekoliko starejši, sta se vendar prav dobro razumela. Artur je študiral takrat že na trgoski akademiji, snoval za svoje bodoče življenje visoke načrte, ki so se mu bogve kako izpolnili, kajti sedaj je lahko že dve leti v službi. In gospod Bernik — bogve, ako ga še veselijo hrošči in metulji. Morda bi ga komaj spoznal, postaral se je gotovo, saj je bil že takrat ves slaboten in siv. —

Ves zatopljen v preteklost Janko ni opazil, da se bliža brvi, kjer sta stala učitelj in učiteljica Kristina, ki pa ga tudi nista zapazila. Gledala sta v vodo, kamor je kazal učitelj s palico, z levico pa je včasi zamahnil, kakor da se nad nečem krega. Ko se je okrenil in hotel menda pokazati na drugo stran brvi, je razprl oči v veselem začudenju in zamahnil z obema rokama.

„Zgodnji ste, gospod Janko! Kaj ste prišli tudi vi nad sulca?“ je vzkliknil in mu hitel nasproti.

Janko je obstal in na obrazu se mu je poznalo, da je skoro v zadregi.

„No, kaj boste stali in gledali,“ je veselo besedičil učitelj Možina. „To je naša učiteljica, gospodična Kristina Pogorelčeva, če se še ne poznata. Tale gospod,“ je nadaljeval proti Kristini, ki je pobledela, „je moj nekdanji učenec, sedaj pa doktor Janko Merčon.“

Janko se je poklonil, a ko je opazil njeno zmedenost, ji je podal roko in mirno dostavil:

„Prav vesel sem, da vas poznam, kajti učiteljica v Zapotoku ni kar si bodi —“

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Ivan Cankar, Milan in Milena. Ljubezenska pravljica. V Ljubljani 1913. Založil L. Schwentner. M. 8⁰. 149 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K 50 v.

V znani drami, pa tudi drugod je porabil Cankar motiv, da se vrača umetnik v domovino, kjer hoče svoje na tujem zasnovane načrte uresničiti in dati od svojega bogastva ubogi domovini. Pa pride in doživi razočaranje, ki je toliko, da ogorčen zapusti to dolino šentflorjansko in se zopet poda na svojo svetlo pot. — Lahko je zapustiti domovino, ki je tako majhna in borna, svet pa je velik in vabi z blestečo roko. Toda kam naj pobegne tisti, komur postane ves svet — domovina? In kdo bo tajil, da ni takih popotnikov? V mladostnih sanjah so si ustvarili svoj svet, lep brez primere; nemara so ga kdaj gledali v davnem, prejšnjem življenju, in ko potem odpro oči, da bi se nasitili lepote, sežejo z roko, da bi se naužili sreče, pa vidijo le krinko, pod katero ždi ostudna pošast. O nebeški ljubezni sanjajo, pred očmi jim lebdi Aphrodite Urania, toda povsod najdejo le njeno potvoro, Pandemos. In čim ostudnejši jim prihaja svet, tem večje je njih hrepenenje po čisti sreči, ljubezni in lepoti; noben vihar ne more ugasiti one lučke, ki sveti na dnu srca, nobena naslada ne more zabrisati onega obraza, ki sije kakor iz davnih, daljnih časov. Zato proč odtod, daleč od ljudi! In ko duša, vsa čista, hrepeni kvišku, vidi nad seboj luč, tako mirno in milo, v njej pa vabi — koščena roka, da jo sprejme k sebi v večnost in jo reši iz gnusnega objetja pohotne materijalnosti. Kajti le „v smrti je izpolnjena ljubezen". To pomeni naslovna vinjeta in to je pač jedro najnovejšega Cankarjevega dela. „Torej zopet stari pesimist!" utegne kdo vzklikniti; jaz bi dejal, ne toliko pesimist kakor pretiran idealist. Cankar je pesnik hrepenenja. Morebiti se to ni vselej dovolj povdarjalo, odtod večna njegova nezadovoljnost z realnim svetom, odtod njegove iz bridkosti in gnusa porojene psovke.

Platon uči, da je človeška duša v svoji predeksistenci gledala večnolepi svet idej, katerih se spominja tudi, ko je privezana na umrljivo telo, in videč njih medli odsev v materijalnem svetu, z bridkostjo zahrepeni po večni lepoti, hoteč se otresti ovirajoče materijalnosti. Isti motiv nahajamo v tej Cankarjevi povesti. Hrepenenje je človeku prirojeno in ne ugasne niti v najgršem močvirju, oglasi se naenkrat sredi uživanja, sredi naslade. Na drugi strani pa nam slika Cankar s sebi lastno zgovornostjo vso gnilobo in ostudnost tega sveta. Človek hiti od razočaranja do razočaranja; ne le v tihem domu, isto nas čaka tudi zunaj v velikem mestu, samo da je tu ostudnost „garnirana". Namesto visoke tragedije se nam podaja le neumna burka, namesto zdravih jabolk črviva. Koliko bolesti je v vzdihu: Torej ni zvezd, vse je farsa, ljubezen je teta Fani, našminkana stara devica! „Tako je življenje dolg, zamotan, trudapoln račun, ob katerem človek presnuje dni in prebdi noči, zato da na koncu vseh koncev zapiše veliko, votlo ničlo" (str. 95).

To življenje nam popisuje Cankar vzporedno na Milanu in Mileni, toda tako, da oba niti drug za drugega ne vesta. Javlja se pri obeh različno in vendar z istim koncem. Milan, poln idealnega stremljenja, zgodaj, mnogo prezgodaj, spozna ničevost sveta in se vrže s topo resignacijo baš v to življenje, češ da je najbolje se kar najhitreje privaditi temu močvirju; Milena pa skače od ekstrema v ekstrem, nekdaj razuzdana do nesramnosti, nato zopet pobožna do verske blaznosti, končno

pa se vda človeku, „ki je nekoliko rejen, nekoliko len in zelo neumen, toda za moža kakor nalašč ustvarjen".

Zato ni čuda, da Milan in Milena, vsak po svojih skušnjah, gojita sovraštvo do vsega in do vseh, da si vedno bolj želita očiščenja in „osvobojenja od grobe teže telesa". Pri Milanu se pokaže ta želja že kot dečku, ko skoči v ekstazi skozi okno na vrt, Milena pa je še pred poroko šla kropit neznanega mrtveca, zato se Milan veseli, ko mu mati umrje. Po tej logiki obema res ničesar ne preostane, kakor da gresta v smrt. Vsak je hodil svojo pot, toda oba sta prišla do tega rezultata, zato sta oba združena na dnu Blejskega jezera. —

Knjiga je pisana z veliko ljubeznijo, dasi smo pri Cankarju včasi občudovali že večjo sugestivno moč. In vendar nas ta logika ne zadovolji. Cankarjevi junaki hrepenijo po sreči, toda imeti jo hočejo popolno, čisto, takoj in brez truda; če je ne dosežejo, pa obupajo. Toda mi bi radi videli človeka, ki bi si sam z močno roko ustvarjal svojo srečo, korak za korakom, ki bi mu ne upadel pogum pri prvem neuspehu, temveč še z večjim zamahom poskusil drugič, tretjič, dokler se mu ne posreči. Ali res ni takih ljudi med Slovenci? Bilo bi to usodno za narod, ali pa Cankarja taki ljudje ne zanimajo. Toda kaj bi dalje o tem! Pravico ima gledati svet skozi svoje naočnike. *Dr. A. Dolar.*

Anton Novačan Naša vas. II. del. (Biblioteka pisateljev sedanje dobe. III. zvezek.) Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1913. 8⁰. 224 str. Broš. 3 K, vez. 4 K 50 v.

Druga knjiga našega Novačana je posvečena manom obžalovanega I. Groharja, imenoma obče znanemu chef-d'oeuvru „Sejalec", ki ga slavi istoimenska uvodna pesem v prozi: v prostem ritmu valovijo deskriptivni stihi o njivi ter se potem razmahnejo v širji simbolični pomen. Nato je nanizanih sedmero črtic in silhuet, ne iz četrte dimenzije, marveč iz domačega žitja in bitja, zvečine mračno završenih predmetov, toda pretkanih tupatam z vlakni šaljivega in šegavega opisa, prikazanih zmeraj z mehko lagoto. Tu se vam predstavlja priletni Kuk, ko se mu je ravno na večer njegovih dni nasmehnila sreča, naklonivši mu terno, katere se veseli samo eno noč; rezki konec je s kratkimi stavki precizno zadet. Manj kondenzirani Pust psihološko razkraja kal spoznanja o vesoljni ničevosti, prvo razočaranje, ki vzklije v razboritejšem dečku: če se taki duhovi intelektuelno naobrazijo, morajo zapasti temnogledemu schopenhauerjanstvu. Za tiho mašo je plačal komaj 60letni petični kmet, da bi se vrnila ubegla ženka: šele razprežano popje k trhlemu štoru Kakor nam jo nudi Volk, take pripovedi so v zimskem času po deželi kaj navadne; v tem slučaju je seveda Novačan prevalil dušeslovno odgovornost za krvavi razpletek na rame vaškega pripovedovalca. Pri sveti birmi je ostrogledi škof pred vso faro osramotil botra Coljo, kar je razdražljivemu in trdovratno ponosnemu možancu seglo tako do srca, da se mu je stemnilo v podstrešju; sklep izzveni prav diskretno. Podoben slučaj umske omračitve je eksemplificiran na Evici, ki pa se ji je zmešalo zato, ker je na Sv. Višarjih pozabila deviški venec. Poleg nežne blaznice je izdelan v akcentuiranem reliefu stari Adam, čudni vrač: v samotni bajti zdravi znorelo stvarco, ob čigar toplem životu se prebudi v postarnih udih tajinstvenega vrača sla po pradavnem adamovskem grehu, tako da raje pogubi sebe in bolnico, nego bi jo vrnil očetu. Ugodno posrečena se mi zdi samoizpoved Evice (92), čudovito prisrčno doni nje vprašanje na uho razkuštranega padarja: „Ali nisi ti sv. Peter?", dočim zaključne vrstice s priokusom romantične ironije razdirajo iluzijo. Tudi v naslednjem osnutku boste imeli dojem, da je pisatelj iskal in nesrečno našel klavzulo.

Sicer je zavrženi, a vendar zvesti zaljubljenec Mihelovje, ki gre na starost med trapiste, predočen s široko dobrodušnostjo v gladko kramljajočem tonu.

Zadnja povest obsega malone polovico zbirke. V duhu vidim višjo ali divinatorično kritiko, kako si bo nekoč v laseh glede problema, je-li Vaški Cyrano spočet brez Rostandovega semena ter zgolj iz nekake mode krščen na to že skoraj občno ime, ali veljaj nasprotna trditev. Skupne poteze bi bile: krepkonos, močan človek zgovorne in pesniške narave pomaga šibkemu, okornemu Adonisu približati se dekletu, dasi je na taisti naslov sam zaljubljen, zbog svoje lične nakaze vsekakor brezuspešno zaljubljen; ko je že prepozno, se izkaže, da zaželjena ženska ne gleda ravno s sovražnim očesom na vrlega nosana ... Brez ozira na rodovnik prikupnega junaka moramo priznati, da ga je avtor blagoslovil z mnogimi pristno domačimi lastnostmi; brez dvoma najde Cyrano največ hvaležnih čitateljic in bralcev, čeprav zapusti trpki okus pepela.

Splošnega dojma o Novačanovi umetnosti, izraženega pred letom, ne maram ponavljati; v resnici ni prispeval kdovekaj k razširjenju svoje definicije. Povdariti bi se dalo, da ima sočno invencijo — ako tudi bi skrbnejša obdelava katerikrat ne škodila — njegove osebe so iz kosti in krvi, ne pa teze, ki bi jih natezal po Prokrustovi postelji, hoteč jih utelesiti. V podrobnosti morda veste ali sumite, da ni tako, kakor stoji pisano pred vami, a se težko ubranite celoti, enotnemu plodu in izlivu intuicije. Iz knjige veje pomladni dih nanovo razbrazdanih njiv, vonj smoljavih smrek, le trenotkoma zapahne začinjeni haut-goût Redko si dovoli njegov slog tak-le polet v ptičjo perspektivo: Tokrat se je odtrgal od vasi star možicelj (77) ... Jezičnih nedostatkov in morebitnih ostalih hib mogoče kdo drugi naribari.

Ant. Debeljak.

Vojska na Balkanu. Priredila c. kr. prof. Anton Sušnik in dr. Vinko Šarabon. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani, 4⁰. 13 sešitkov. Cena sešitku 40 vin.

S 13. sešitkom so zaključeni vojni dogodki do sklenjenega premirja. V uvodu sta nam pisatelja podala kratek zemljepisni in zgodovinski oris balkanskega polotoka; vanj je vpletenih nekaj narodnih spominov in zanimiv potopis Slovenca Kuripešiča iz l. 1530. Nato se vrstijo najvažnejši podatki o vojskujočih se državah in o vzrokih vojske; kar se tiče Srbije, sledita v glavnem temeljitemu poznavatelju razmer dr. J. Cvijiću, glede Bolgarije pa dr. Kleantesu Nikolaidesu, strokovnjaku v macedonskem vprašanju. Sklene se balkanska zveza in ves Balkan zažari v plamenu, ki ga skušajo pogasiti velesile, toda brez uspeha. Živo nam slikata boje posameznih držav. Črna gora začne deset dni prej kakor drugi zavezniki; Dečić, Tuzi, Bjelopolje, Berane so postaje njih uspešnih bojnih operacij. Plastičen je obširni opis bolgarskih junaških činov: lozengradska bitka, poraz turške armade pri Ljule-Burgasu in pohod proti Čataldži. Grška je poslala v boj dve armadi: epirotsko in tesalsko. Čudeže junaštva so pokazali Srbi: bitka pri Kumanovem, Srbi v Skoplju, boji okrog Prilipa in strašni poraz Turkov pri Bitolju. — Delo je pisano pregledno, temperamentno in okrašeno z mnogimi ilustracijami; glede slik bi želeli nekaj več kritične izbire. Pokrajinske slike ohranijo knjigi stalno vrednost; razne momentne skice vojnih poročevalcev so parkrat prikrojene po okusu „Interessantes Blatt“. Da se tudi ni moči ogniti mistifikacijam, kaže na pr. slika Ise Boljetinca (str. 187). Motijo nas pri tem eminentno narodnem delu predvsem razni bojni načrti z masivnim nemškim besedilom.

Iz navdušeno pisane vsebine naj srka naša mladina narodni ponos, samozavest in vero v lepšo bodočnost Jugoslovanstva! *P. Novak.*

Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja za leto 1912. Sestavil ing. chem. J. Turk, društveni tajnik in ravnatelj kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko. S 16 podobami. Ljubljana, 1913. V. 8⁰. 122 str.

Za splošnim pregledom društvenega delovanja v minulem letu čitamo obširno poročilo o praktičnih poskusih v l. 1912. na podlagi uspehov; med temi so posebno zanimivi kulturni poskusi za sladkorno peso, ki so kljub slabemu kulturnemu in nezadostnemu obdelovanju zemlje ter kljub vsem vremenskim in drugim neprilikam naravnost sijajno uspeli. Barjanom se torej odpira nov vir dohodkov, zakaj pridelana visokoodstotna sladkorna pesa kaže biti sposobna za izdelovanje sladkorja. — Posebno dobrodošla pa bodo našemu kmetovalcu „Izbrana poglavja o temeljih novodobnega kmetijstva", v katerih društveni tajnik poljudno pojasnjuje osnovne pojme iz splošne kemije. Ako bo hotela izdati naša Slovenska Matica za svoje društvenike moderno in solidno delo o kemiji, tedaj ji za to vedo ne bo težko najti temeljitega strokovnjaka in spretnega pisatelja. *—in—*

Razni zapiski

† **Božidar Štiftar.** Nenadoma me je pozdravil v dragi mi družbi dne 31. julija 1912 v mojem stanu s svojo gospo. Bil je to eden najmilejših posetov, kar sem jih sprejel doslej. Odhajajočemu sem dal v spomin zemljevid naše bodočnosti in spoštljivo stisnil roko beloglavemu, belobrademu starčku — Božidarju Štiftarju. Odšel je nekaj dni pozneje zadnjikrat v Rusijo in letos dne 10. aprila za vedno legel v njeno materino krilo. Zlato srce — prosvetljena duša z najširšim obzorjem. Ali je s temi kratkimi besedami že opisan pokojnik? Božidar Štiftar, velikan po duhu in srcu, ni dal čutiti sozemljanom svoje veličine tako, da bi bil koga ponižal, pač pa je dvigal z vsemi svojimi velikimi silami sočloveštvo in zlasti tiste kroge, ki so bili zvezani z njim: Slovenstvo in Slovanstvo. Čutil je rastočo moč poslednjega in mu pospeševal razvoj; čutil je šibkost prvega in mu skušal pomagati iz stiske. Štiftar je bil med prvimi, ki so položili Družbi sv. Cirila in Metoda obrambni kamen. Par mesecev pred smrtjo je prodrl do njega sloves junaštva celovških nemških zagrizencev, ki niso privoščili našim rojakom predpustne veselice. Kot odgovor na to demonstracijo je poslal Božidar Štiftar 25 K „Miru" za narodne namene s pripombo, da v Kalugi nihče ne more verjeti, da bi bila demonstracija s pljuvanjem na dame v civiliziranem svetu mogoča. — Štiftar je bil rodom iz Solčave na Štajerskem; študiral je v Celju gimnazijo (sošolca sta mu bila vladika Napotnik in odvetnik dr. K. Slanc) in v Gradcu modroslovje. Potem je odšel kot „slavjanski stipendijat" v Petrograd. „Ušel sem duhovnej smrti, ktera mi je v domovini očividno grozila — tako je pripomnil v življenjepisu slavjanofila Pavla Mihajloviča Leontjeva sam o sebi v Letopisu Matice Slov. za leto 1876. — našel sem tu (v Rusiji) zavetje, našel neobdelane zemlje dovolj, našel vse, kar duha ne ubija, a vzbuja na delo." Profesuro je nastopil v Petrogradu, a izza leta 1879. nadaljeval v Kalugi. V tem priljubljenem zavičaju je ostal tudi potem, ko je s činom državnega svetnika stopil v pokoj Kot vpokojenec ni miroval, nego opravljal službo

šolskega nadzornika. — Božidar Štiftar je mnogo pisal. Najprej menda v „Zori“ leta 1872: Ženske — pravosodnice, l. 1874: Dante Allighieri, l. 1877: Pisma o ruskej literaturi (pet pisem, v 3. je opisal sprejem dr. Krekove knjige „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ na Ruskem, ostala pisma so posvečena najnovejšim delom Turgenjevim — odlomek njegovega romana „Nov“ je poslovenil Štiftar v „Letopisu Matice Slov. za leto 1878). V „Vestniku“ je objavil leta 1873. spis „O vlastnih imenih kmetij i posestnikov v Solčavi.“ Omeniti treba Štiftarjeve korenite razprave „O tednu in dnevnih imenih“ v „Letopisu Matice Slov. za leto 1872 in 1873“. V tej kratki osmrtnici nam ni moči navesti vsega, kar je Štiftar napisal. Nebroj njegovih prispevkov hranijo predali Podgornikovega „Slovanskega sveta“, kjer si je porusil ime — Božidar Tvorcov — in pisavo. — Ko smo ga imeli živega, nismo vedeli, kaj imamo. „Smrt ga je odkrila vsem in dala vsem čutiti njegovo vrednost.“ Počivaj v miru, preblagi Božidare! *P.*

Medvedov nagrobnik. Odbor za zgraditev Medvedovega spomenika se obrača do pesnikovih prijateljev, znancev in do onih, ki so ga vsaj uživali po njegovih delih, s sledečo okrožnico:

Tretje leto že poteka, odkar nam je zasul prerani grob pesnika Antona Medveda. In še danes ni na njegovi gomili na pokopališču v Kamniku nagrobnika. Sam ni zapustil niti toliko, da bi se bili povsem pokrili pogrebni troški. Toda zapustil je slovenskemu narodu toliko sadov svoje duševne izvirne sile kot pesnik, da je naša dolžnost, poskrbeti mu dostojen, dasi skromen nagrobnik. Zaradi tega so sklenili njegovi intimni prijatelji, da se združijo v odbor in naprosijo prispevkov za njegov spomenik. Da bi pa spomenik ne bil neokusno in umetniško brezvredno delo, zato se je poveril načrt kiparju gosp. profesorju Peruzziju v Splitu. Ta je zasnoval jako umesten klasično resen nagrobnik, kakor je bila poezija pokojnega Medveda. Spomenik predstavlja sarkofag iz sivega kraškega marmorja, v katerem je vdelan relief iz belega kamna. Na reliefu je Orfej v spremstvu dveh genijev in pastirček-pevec s piščalko, iz srede reliefa se pa dviga antični dobri pastir in Kristov monogram. V dnu spomenika, nad grobovo glavo, je lira. Skozi potrgane strune se zvija kača. Ob straneh stojita na podstavkih dve kameniti žrnvi, iz katerih kipita kot zelen okvir ob spomeniku dve cipresi. Po tem površnem opisu lahko vsak spozna, da bo spomenik sam res nekaj izvirnega in umetniškega, morda prvi takega značaja na naših pokopališčih. Delo samo po načrtu in mavčnem odlivku Peruzzijevem izvrši podobar g. Pavlin v Radovljici.

Odbor vabi slavno občinstvo, da drage volje prispeva s skromnimi darovi za spomenik. Vsi prispevki naj se izvolijo pošiljati odborovemu blagajniku g. Urbanu Zupancu, Ljubljana, Križevniška ulica 8.

Mlado klasje.

Ig. Gruden:

Relief.

Vzduh težak je in vse polje
dežja čaka.
Skozi razor mračne volje
kmet koraka.

Lice bolj od žejne zemlje
je razrito,
od skrbi, ki kri izžemlje,
vse izpito.

V polju bilka se ne gane,
ptič molči;
skozi dalje nepoznane
blisk leti.

Na razgrete njive v polje
lega mrak.
Kamorkoli, sam, brez volje
gre korak.

Ivan Petrovič:

Gazela.

V dvorani med pari se Amorček smeje, dragica, glej!
vrti se, mežika: „Le urno, hitreje!“ — Dragica, glej,
kak ogenj v očeh ima, ogenj na ustnih:
pogleda, pokima — srce se ogreje — dragica, glej!
A mali beži kakor misel nemirna,
in parček za parom se več ne umeje. Dragica, glej
proseče poglede in srca drhteča!
In prvi in drugi že znamenja šteje, dragica, glej!
— Mi drug je naklonjen? — Me ljubi družica? —
Kaj čuda, da tvoje še moje srce je, dragica, glej!

R. Zarnik:

Pesem.

Bledi mesec vrh neba,
z njim spomini lepih dni.
Črna žalost v dnu srca,
z njo spomini dveh oči.

Kje si ljubica - devojka,
kje je sreča najina?
Siva megla je v daljini,
pusta, mrtva krajina.

Sredi nje je javor bel
in na njem ždi črni vran,
on mi solnca žar je vzel
skril pod krila zlati dan.

Momenta.

I.

Kaj si mi, življenje, kaj si?
Pela mati mi je ob zibelki,
solnce zlato je sijalo,
peli v nemi dalji so zvonovi:
bil je praznik. —
V cvetju mladih lilij dete je zaspalo. —

II.

Krik je planil skozi sivi mrak.
V polju je obstal
mladih, grenkih dni korak.
Ti, življenje?
Iz noči sta v noč si v dušo zrla,
misel se je vsa v brezup zažrla —

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

32.

Jud Šmul je domoval konec Dolge ulice na levi. Tja je marširal vitez Ahac počasi in dostojanstveno, akotudi je imel le en sam cekin v mošnji. Medpotoma pa je oveselil nekaterega znanca z milostnim ogovorom in nagajivo pomežikaval mladim Židinjam.

„Dekličice, prepeličice!" je klical koketnim mladenkam, ki so hihitale za zagrinjali. „I, kaj se mi tako skrivate? Saj nisem prav nič hud! He — Zaira, Sulamit, Dalila, Rahel, Atalija! Nič se ne bojte, vitez Ahac Doljanski je iskren prijatelj vseh zalih deklet!"

Enako vljudno je pozdravljal vele stare mamice. Videl je pa tudi marsikateri mlad, bolan obraz. In zasmilil se mu je ves zaničevani narod.

„Kaj imajo ti čudni ljudje dobrega na svetu?" je umoval. „Ali je mar vredno živeti tako življenje, življenje polno grenjave, zasmehovanja, zasramovanja? In vendar ste zvesti svojemu teptanemu narodu! In vi, ubogi otroci! Kaj vas čaka? Bridkost, zaničevanje. Zakaj? Ali ste mar vi krivi, da vas je rodila judovska mati?"

Na prvem oknu predzadnje hiše na desni je zagledal polno zelenih in višnjevih zdelic in steklenic za zdravila; nad njimi pa sta visela zlato solnce in srebrn mesec in opozarjala na čudovito moč in lekovitost nastavljenih vraštev.

Pri sosednjem oknu je sedel sloviti zdravnik in astrolog Jisroel in listal v vezanem preperelem rokopisu. Beli lasje so mu okvirjali dobrohotno lahnordeče obličje, bela brada mu je visela globoko na prsi. Veleučeni Jisroel je bil eden prvih mož med ljubljanskimi Židi. Tudi v tem malem oddelku je gospodoval duh odločenosti: nekatere obitelji so visoko nadkriljevale druge v bogastvu in ugledu. Pokolenje slavnih rodovin je veljalo več nego kupi zlatnikov; največje spoštovanje pa so uživali potomci pobožnih in učenih dedov. Tak veleugleden mož je bil Jisroel. Slovel je daleč naokoli, ne samo pri rojakih, ampak tudi pri kristjanih, ker je vedel in znal več nego domači doktorji in padarji. K njemu so romali bolniki celo s Koroškega in Štajerskega. Odkar je Žigi Sebrijaškemu, deželnemu glavarju kranjskemu, ozdravil pljučnico, se je godilo ljubljanskim Židom malo bolje. Zavidni krščanski kolegi so ga devali v nič in trobili,

da deželni glavar sploh ni bil zbolel za pljučnico, ampak da se je le malo prehladil in da bi ga bila ozdravila vsaka še tako neumna stara baba. Hvaležni rojaki pa so bili ponosni nanj in ga primerjali slavnemu židovskemu zdravniku in zgodovinarju Jožefu Flaviju, ki je princu Titu odpravil udnico in pridobil svojemu narodu naklonjenost rimljanskih prvakov.

„Imeniten mož," si je mislil vitez Ahac. „In apoteko ima kar na oknu! K njemu se pridem lečit, ako me rani turško orožje."

Rad bi se bil pomenil z učenjakom, pa se mu je le preveč mudilo za preljube denarce. Zato ga je le kolegialno pozdravil in krenil proti Šmulovi hiši. Pritlična okna z okroglimi, medlimi šipicami so bila zavarovana z debelim železnim okrižjem, spodaj izvitim v polukrogu na ulico. Vrata in oknjaki so bili lilasto opleskani.

Čez dve nizki stopnici je stopil v temno prodajalnico. Pri vratih je stala vegasta klop. Križema na okoli so ležali svežnji, cule, zvite preproge. Ob straneh je visela raznobarvna obleka, orodje, orožje; na policah je bilo polno posode, malovrednega lišpa in pohišnega drobiža. V levem kotu zadaj je stala velika železna omara, sredi sobe pa nizka miza, na njej ura na pesek, rovaš in računska deska. Na kupu stare obleke je sedel Natan, dvanajstletni sin Šmulov. Crnokodrasti živooki dečko z nekoliko prevelikim nosom se je držal malo bolj kislo, ker so ga bili postavili za stražo v prodajalnico. Pri njem je ležal kuža, prijazen kuža, vajen tujcev in lepega obnašanja; nikar da bi bil zalajal ali zarenčal — vljudno in gostoljubno je migal z repkom vitezu Ahacu na čast.

„Kje je oče?"

„V sinagogi moli minho, popoldanjo molitev, takoj pokličem sestro," je hitel Natan, ves vesel, da bo smel vun med tovariše. „Azu, Azu, ostani lepo tukaj!" je velel psu in naglo izginil za omaroganim žoltosvilnatim zastorom pri železni omari.

Vitez Ahac je previdno sedel na majavo klop; zaječala je pod njegovo težo. Zabrenčal je poskočno pesmico in udarjal takt z levo peto, da je rahlo zvenela srebrna ostroga. Kmalu pa se je pomajala zavesa iznova in izza nje je stopila Šmulova hči. Miriam (Marija) je dosegla komaj šestnajst let, pa je bila že skoraj popolnoma razvita. Izvedeni mladeniči so jo soglasno imenovali lepotico. Čisti oval njenega nekoliko rjavopoltega orientalskega obraza je komaj vidno temnila zagonetna senca, žalobna zamišljenost in stroga resnoba tihoma trpeče duše. Pod izredno gostimi, krasno zarisanimi obrvmi je sanjalo dvoje koprnečih oči o bajnih tajnostih in krasotah druga-

čnega, prostega življenja. Ko pa je zagledala Miriam veselega viteza Ahaca, se je mahoma izpremenil izraz njenega obličja, radost ji je zaokrožila živordeče ustne in iz oči ji je pobliskavala ljubka porednost.

Vitezu Ahacu je bila mladenka tako po godu, da jo je sklenil osrečiti z daljšim nagovorom. Svečano se je odkašljal in jel zamahovati z rokama.

„Roža jeruzalemska, tvoj brez konca in kraja zaljubljeni prijatelj ženske krasote te pozdravlja z odkritosrčnim veseljem! Pa — čakaj no malo, zakaj se mi smeješ? Ali sem mar tako smešen?“

„Nikakor ne, gospod vitez!“ je odvrnila popolnoma resno in si popravljala čepico, onizano z rdečimi in zelenimi biseri; to je bil edini okras skromno oblečenega dekleta. „Ali govoriti znate tako kratkočasno, da vas mora biti tudi še tako žalosten človek iz srca vesel, kadarkoli vas vidi.“

„Tvoje priznanje me veseli, posebno veseli,“ je zadovoljno kimal pohvaljeni veseljak na škripajoči klopi. „Toda zdaj me poslušaj in nikar me ne moti, da mi ne zmedeš dolgih niti mojega lepega govora! Miriam! Razlit balzam je tvoje ime, cvetlica iz Sarona, lilija poljan! Tvoje oči so kakor golobi ob potoku. Tvoj nos je podoben stolpu libanonskemu, ki gleda proti Damasku. Purpurni tkanini enake so tvoje ustne, tvoj glas je poln milote. Enaki so tvoji zobje čedi ostriženih ovac, prihajajočih iz kopeli. Kakor granatova jabolka so tvoja lica. Enak je tvoj vrat slonokostenemu stolpu Davidovemu. Vzrasla si ko cedra na Libanonu. Krasna si ko šatori Kedarjevi, ko zagrinjala Salomonova. Faraonovemu vozu te primerjam, ljuba moja! Kar je lilija med trnjem, to si ti med devicami. Kako popolno si lepa, prijateljica moja! In na tebi je ni nobene napake. Krasna si kakor luna in čista ko solnce. Z Libanona pojdi z mano, z Amanasovega vrha, z vrha Senirjevega in Hermonovega od jam Levjih in Pantrskih gora. Tebi na čast bi obljubil celo večno treznost!“

Miriam se je držala resno, ko je spoznala, da deklamira vitez Doljanski Salomonovo Visoko pesem ljubezni, pesem vseh pesmi. Naposled pa jo je iznova premagal smeh, zakaj zadnjega stavka ni nikdar zapel kralj Salomon, ampak vitez Ahac.

„Že dolgo nisva bila tako srečna, da bi se videla!“ se je oglasil nanovo.

„No, ta nesreča se da preboleti,“ je dejala mirno in nagajivo nagnila glavo.

„Tako govoriš? Nezvesta! Ali me ne ljubiš več tako, kakor prejšnji teden?“ Požugal ji je s kazalcem.

„O — gotovo! Ljubim vas prav čisto tako, kakor prejšnji teden ali pa — pred petnajstimi leti."

„Tako. Tako sem se zatorej motil! Glej, Miriam, veselje mojega srca, zasnubil sem te pri očetu." Govoril je tiho in se držal tako resno, da se je vendar malo preplašila.

„In moj oče?" je vprašala naglo in stisnila ustnice.

„Očka so bili zadovoljni," se je lagal vitez Ahac slovesno.

„O kaj pa!"

„Ali nisem zal dečko?"

„Dečko? Haha! Veste kaj, gospod vitez? Moj stric bi bili lahko, moj ujec ali moj oče. Pri nas se ženijo dvajsetletni, enoindvajsetletni fantje."

„Kaj tisto, draga moja! Vedno se čutim tako krepkega in mladega in razposajenega kakor osemnajstleten mladenič, ki mu še ni dozorela prava pamet, mladenič, ki uganja rad vsakovrstne neumnosti."

„Kar ste povedali nazadnje, vam verjamem prav rada."

„Viž jo, kako zna zabavljati! Res, res, Miriam, vsako leto — kaj vsako leto! — vsak mesec o mlaju se čutim mlajšega. Ako pojde tako dalje, bom moral naposled še enkrat v zibelko! Kaj praviš, prijateljica zlata?"

„Nič, mojemu ženinu sme biti kvečemu enoindvajset let!"

„Miriam, ne bodi no taka! Pomisli vendar, koliko milijonov lepih punc je na svetu —"

„Nič, nič, enoindvajset, enoindvajset!" je ponavljala in trkala s kazalcem na mizo. „Pa tudi sicer ... Saj vam je znana postava? Odrezali bi mi nos."

„O, vem, strogo prepovedan je zakon med Židi in kristjani. Bedaste postave! Pa to nič ne de! Veš kaj, prijateljica? Daj se krstiti?"

„Tega pa že nikoli ne!"

„Le pokristjani se, ljuba Miriam, večno ti bom hvaležen, boš videla! Kako vesel bi bil dobrega dela, ako bi rešil tvojo dušo večne pogube! Oh, poboljšaj se in ne zametnj zlatih naukov Mesije! Ali ste čudaki, vi Judje! V črni temi svoje trdovratne zaslepljenosti ne marate pripoznati največjega modrijana, rojenega Juda, največjega genija, najplemenitejšega človeka, kar jih je bilo in kar jih še bo od vekomaj do vekomaj! Daj se krstiti!"

„Ne, ne. Toda, povejte mi, gospod vitez — kajne, vsa dekleta imate radi?"

„Pa še kako! O, moja duša je zlata! Vsa mlada dekleta imam rad, ako so le količkaj zala. O — kakšno plemenito srce imam! Ali, kdo ti je vendar že pravil o tem?“

„Ha ha, Dita, pa Ester tudi,“ se je smejala Miriam in se naslonila na mizo.

„Vidiš, vidiš, taka so dekleta! Nobene tajnosti jim ne sme človek zaupati. Vse razneso.“

„Zakaj pa ste jima ponujali srce?“

„Govoril sem le v šali, ljuba Miriam! Zakaj zvest sem bil, zvest sem in zvest ostanem le svoji edini, nebeško lepi ljubici!“

„E! Kje pa je to srečno dekle?“

„Moja nesrečna ljubica Fiametta Santarosa? Sam Bog vedi, kje prebiva. Nemara je doli v Kalabriji ali pa v Siciliji ali pa celo v Afriki.“

„Pa ste res čudni, gospod vitez! Menim, da bi morali vendar vedeti, kje živi bitje, vašemu srcu najdražje!“

„O ne, prijateljica! Tega mi ni treba vedeti. Pravi vitez občuduje, časti, ljubi kraljico svojega srca mirno dalje, akotudi se mu niti ne sanja, kje prebiva izvoljena krasotica. Poglejte, tale nežna petlja je delo njenih prebelih rok.“

Iskreno je poljubil Fiamettino darilce.

„Revica! Bog ve, kam jo je vlekel njen zakonski dedec. Morebiti ji prav zdajle prodaja svoje sitnosti, da ubožica še rajša misli name.“

Tedaj je vzdignil Azu glavo. Zaslišala sta drsajoče korake.

„Oče,“ je rekla Miriam, se nasmehnila vitezu v slovo in izginila za rumenim zagrinjalom.

33.

Šmul ben Zuar, eden najimovitejših Židov ljubljanskih, je bil srednje velik in jako suh. Bilo mu je komaj petdeset let; trudno, razorano obličje in izmozgani hromotni život pa ga je kazal mnogo starejšega. Glava mu je bila izredno velika, še večja, nego Ahačeva, in večjega nosu ni imel prejkone nihče v Ljubljani.

Napravljen je bil sijajno; njegov rumeni židovski klobuk, njegova obleka, vse se je svetilo od potu in masti. Mršavo truplo je tičalo v ohlapnem temnomodrem kaftanu, prikrojenem menda po modrem pregovoru: širok kaftan ima dovolj prostora za vse gorje. Ob sencih so mu mahali sesvedrani pajes. Od ogoljenega usnjatega pasu mu je visela trioglata torbica in pa tales, mošnja za molitveno

tančico in molitveni jermen. Na levih prsih mu je bil prišit šibolet, žolta judovska krpa.

Miriamin oče je bil jako pobožen, strogoveren mož. Z neomajno zvestobo se je ravnal po vseh šeststo zapovedih, oziroma prepovedih. Vsako leto se je postil na očetove smrti dan; vsak mlaj je obhajal z zahvalnicami; pridno je obiskoval vse židovske bolnike; bil je pri vsakem pogrebu; po trikrat na dan je šel molit v sinagogo; v urah počitka pa je razmotrival mišno in gomaro. Nihče ni v ljubljanskem templju popeval s tako gorečnostjo, nihče ni gledal tore, štirioglate deske s svetimi zapovedmi, tako blagoverno, tako zamaknjeno, kakor Šmul, sin Zuarov. Po trikrat na dan je vrgel svoj vinar, svoj prispevek za judovsko šolo v cerkveno pušico in obdarjal tudi siromake, da so mogli dostojno praznovati šabes. Sinagogi pa je podaril krasno zlatozarno ogrinjalo za tabernakelj in dragocen, z biseri okrašen plašč za toro. Z največjim veseljem in ponosom je opravljal častno službo cerkvenega blagajnika. V sinagogi je preživel najlepše ure svojega življenja; skoraj ni poznal drugega razvedrila, nego premišljevanje globokoumnih naukov, ki so jih zapustili stari židovski modrijani.

Neopisno pa se je radoval Šmul, ako je mogel okaniti in oskubsti kristjana; to je smatral za posebno zaslužno delo. Od ponedeljka zjutraj pa do petka zvečer se je marljivo bavil s trgovino. Užival je popolno zaupanje potratnih plemenitašev in vladnih uradnikov. Dobavljal jim je domala vse potrebno: drago svilo za visoko gospodo in preprosto sukno za njih hlapce, zlato tkanino in baršun, zlatnino in dragulje za aristokrate, pa konjsko opravo za njih vojnike. Vse je oblekel in oskrbel od nog do glave, vse je pošiljal ošabni gospodi na dom, kajpa večinoma na ljubi puf. Posojeval jim je tudi denar na dolžna pisma in zastave. Kupoval pa je staro obleko, orožje, pohištvo in vsakovrstno robo, ki so jo klativitezi in vojni hlapci uplenili trgovcem ali romarjem ali drugim popotnikom na cestah in rekah.

Pobožno je poljubil mezuso, majhen pergamen, ki je, popisan z reki svetega pisma, visel na vratih. Pohlevno, s povešenimi očmi se je obrnil proti vitezu, se dvakrat priklonil globoko in ga pozdravil: „Dober dan in dobro leto prežlahtnemu gospodu!“

„Bog daj!“ je odzdravil in pokimal vitez Ahac. „No, Šmul, očka, ali kaj pridno molite, da nam Turki ne bi vzeli in razdejali Ljubljane?“ Tako je vprašal, ker ni hotel precej barantati, da Žid ne bi prekmalu spoznal njegove denarne zadrege. Ali navihani Šmul je takoj uganil, kaj in kako.

„Au, au!“ je zaječal plaho, dejal klobuk na omaro in iztegnil svoje dolge prste pred ušesi kakor v bran. „Kas vešolom, Bog obvari — kaj mi govori velejasni gospod o Turkih?“

„Ali se jih tako bojiš?“

„I kako se jih ne bi bal, divjakov!“ je vzdihnil Šmul in se prihulil za mizo, da ga je bilo manj videti. „Vselej mislim na Turke, kadar molim šefot, molitev zoper naše sovražnike.“

„Ako osvoje Ljubljano, pomrcvarijo najprvo vas Jude!“ ga je strašil vitez Ahac z vidnim veseljem. „Saj vedo prav dobro, da imate po svojih brlogih polno dragocenosti. Vse vam prekopljejo in preiztaknejo, vse zidove in kleti in vse luknje!“

„Au, au, lepo prosim gospoda, naj ne govori tako strašno!“ je tarnal Šmul, dvignil dlani nad glavo in se skljućil do brade za mizo. „Vaša svetloba, jaz nisem, lahko rečem, noben junak! Naj mi verjame previsokorodni gospod, da nimam take sposobnosti. Za Boga milega, kako se jamem tresti, kadar le kaj slišim o nevarnih Turkih! Ako res pridivjajo nad nas, nam bo to kazen, ker ne živimo vedno po zakonu Mojzesovem; le zato moramo trepetati za življenje in blago.“

„He, Šmul, kadar se prikažejo širokohlačniki, ti pa meč pa sulico v roke in hajdi nadnje s svojimi brati!“

„Kaj pravi gospod? Meč? Meč in sulico? Bodi gospod zdrav in močan sto let — ali ne naglašam zmeraj, da nimam nobenega pravega veselja do vojskovanja? Niti izza zidu se ne bi upal streljati na Turka in dražiti od daleč njega, ki tako rad odrobi glavo, au, au! Ne, ne, miroljuben trgovec sem, krotak trgovec in se previdno ogibam vseh gezeres, vseh sitnosti. Živim prav skromno, da bi mi knez usmiljenja prizanesljivo sodil moje grehe v dolini Jozafatski in me blagoslovil ob uri ločitve. Ako prihrume Turki — se jim umaknem lepo tiho v sod ali v peč ali v dimnik.“

Počenil je do nosu za mizo, kakor bi se hotel že zdaj skriti krvolokom; s svojimi malimi očmi je gledal tako plašno in debelo izza robu, da se je jel vitez Ahac na glas grohotati odkritosrčnemu strahopetcu. „V dimnik... ho ho... Osuše in prekade te kakor kračo!“

„Zmerom bodi gospod zadovoljen pa vesel — ali, lepo prosim, pomeniva se kaj drugega!“ je pohlevno predlagal Žid in počasi lezel izza mize zopet kvišku. „Ako želi vaša preblagorodna visokost, narediva dobro kupčijo?“

„Dobro, Šmul, le zmeniva se! Za nekaj dni bi zastavil tole!“

Vitez Ahac je snel svoje bodalo s pasu in ga dejal na mizo.

„Za nekaj dni," je rekel Šmul, potegnil obrvi in rame kvišku ter pokazal svoje rumenkaste zobe. „Ako pa viteza ne bo več nazaj, mi ostane kapital brez obresti, au!"

„Ne klepetaj! Povej, koliko mi posodiš!"

Pozorno je ogledoval Jud bodalo od vseh strani. Ko je otipal vse dragocene kamene ročnika in nožnice, je dejal: „Tako res naj bom srečen in zdrav, kakor vam ne morem dati več nego pet cekinov benečanskega kova. Nobenega krajcarja več."

„Kaj, barantač nesramni!" je vzkliknil vitez nejevoljno. „Bodalo je vredno med dvojčkoma več kakor trideset beneških zlatnikov. Podaril mi ga je moj svak grof Majnard Blagaj, preden je odpotoval na Hrvaško, kjer ima več gradov in vasi, nego znaš ti kozjih molitvic! Daj mi petnajst cekinov!"

„Au — petnajst cekinov!" je zastokal Šmul in kakor ves začuden sklenil roke pred čelom. „Čemu pa naenkrat toliko denarja?" Nagnil je veliko glavo, poželjivo gledal dragoceno orožje in javkal: „Čemu mi bo ta nevarni nož? Talmud mi prepoveduje nositi orožje. Kar petnajst zlatov? Vaša prevzvišena velmožnost, ne morem, ne morem!" In zamahnil je z rokama daleč naravnost predse.

„Štirinajst!"

Šmul je molče dvignil dlani pred pazduhi in pomajal z glavo, da so mu bingljali dolgi kodrasti pajes okoli velikega nosu.

„Trinajst, Šmul! Vraga, saj ti vrnem vkratkem!"

Navihani Jud je malomarno skomizgnil z ramami, kakor mu ne bi bilo prav čisto nič do kupčije. Pogladil se je po mastnih rokavih, včasi skrivoma poškilil na bodalo in hitel z jutrovsko zgovornostjo: „Naj me izvoli milostno poslušati vaša prežlahtna visokost! Moj oča Zuar — bodi mu paradiž! — je bil vse žive dni siromak in tudi jaz sem le berač. Tako res zdrava in srečna bodiva oba skupaj, kakor govorim samo živo resnico. Nihče na svetu ne more reči, da bi ga bila Zuar ali Šmul ogoljufala le za pol vinarčka. Tako gotovo naj ne jem nikdar več macesov, opresnikov, kakor ni bil nihče v naši rodovini lokefec, malopridnež. Trudil in mučil sem se, odkar sem izhodil; pretrpel sem mnogo mnogo krivice. Pa kaj bi pravil gospodu dolgo majso, povest! Tudi gospoda ne maram ogoljufati za noben vinarček — rajši bi izgubil vse zobe!"

Vitez Ahac ga je motril nezaupno in zarenčal zlovoljno: „Daj mi deset cekinov, zgaga čifutska!"

Šmul je bridko vzdihnil in šel k omari. Odklenil je stranski predal in vzel iz umazane bisage usnjato mošnjo. Počasi je naštel

pet cekinov na mizo in se pogajal: „Pet cekinov, vaša velerodna milost, več ne morem plačati, akotudi mi daste sto goldinarjev!"

„Nikar me ne draži, Šmul!"

Žid je pobral cekine in jih zopet spravil v mošnjo. To se je zdelo vitezu Ahacu grozno za malo. Ves rdeč od jeze je zapretil Hebrejcu z nožnico svojega meča in ga jel oštevati: „Kaj, ti zanikarni farizej, tako se vedeš pričo plemenitaša? Prokleti hinavci, vsi skupaj! Moral bi vam reči kakor cesar Mark Avrelij: „O Markomani, o Kvadi, o Sarmati, zdaj sem naletel na še gnusnejše ljudi, kakor ste vi!" Prav vam bodi, da vas Ljubljančani ne morejo žive videti, prav vam bodi, ako vas večkrat namlatijo! Edini Aron je še nekaj vreden."

„Ubogi reveži smo, krotki in ponižni ko Hilel in Job in Mojzes, Ljubljančani so pa prepirljivi kakor Korah."

„Še zdaj ste tam, kakor pred 1472. leti, ko se je rodil Mesija, Jezus Kristus, judovske matere sin. In zastonj se je rodil, trpel in umrl za vas, za svoje rojake! Ako ostanem v Ljubljani, vas nemara izpreobrnem, danes se mi pa ne ljubi. Samo toliko rečem: Židje izpolnujete zapovedi le po vnanjem. Cenite le prazno lupino, jedro pa zametujete. Slepo se oklepate le mrtvih črk in čačk. Vaš talmud je zakon zoprnega farizejstva. Sovražite vse nežide in zaničujete deželo, ki vas pita, vsiljivi pritepenci! Ne pritožujejo se samo Ljubljančani, ampak tudi drugi Kranjci, Štajerci, Korošci in Primorci. Zasramujete našo vero in prezirate kristjane zaradi najsvetejšega. Morite krščanske otroke in rabite njih kri za svoje velikonočne maces in za velikonočno vino, zoper božjast in gobavost."

„Au, au, saj ni res, vaša grofovska milost! Kaj mora vse preslišati in pretrpeti preganjani Izrael, to ve samo On, ki Ga ne imenujem. Talmud nam strogo prepoveduje rabiti vsakršno kri, bodi človeška, bodi živalska."

„A, kaj!" je dejal vitez Ahac in prezirljivo zamahnil z roko. „Judje ste najbolj zanikarni ljudje na svetu. Ne bavite se z nobenim pravim delom ne na polju, ne v delavnicah, niti niste za vojaško službo, ampak le za kupčijo. Dobro jo je pogodil modri Seneka, ki je imenoval Žide zavržen narod."

„Ah, siromaki smo. Kaj govori gospod o delu na polju? Ali smemo kupovati kmetijska zemljišča? Ali nam ni prepovedan tudi zakup?"

„Prav tako, da se preprečijo umazane navidezne prodaje. Sicer bi v par letih s posojili in oderuškimi obrestmi spravili vse kmete

in meščane pod svojo denarno oblast in jih izsesali do kosti. Pijavke! Hujši ste kakor sami Turki!“

„Ali nismo izključeni iz vseh javnih služb in uradov? Kaj nam ostaja nego trgovstvo? Kaj pravi prejasni gospod k temu?“

„Godi se vam čisto prav!“ se je odrezal vitez Ahac. „Prodajali bi službe nevrednim kreaturam, osvojili bi vso vlado, ugonobili bi deželo in bi svoje polne malhe odnesli drugam; in tam bi začeli iznova. Povsodi goljufate svoje dolžnike, jih rubite s pismom in pečatom in jih ožemate tako neusmiljeno, da morajo zabresti v najhujšo stisko in bedo. Z biči naj bi vas iztirali preko meja!“

„Plačajo naj nam, kar nam dolgujejo, pa pojdemo radi sami odtod. Saj imamo v Ljubljani tako samo jezo in žalost in gezeres. Zakaj pa zahajajo gojim k nam? Zabavljajo Židom — židovski denar jim pa le diši!“

„Kaj klobasaš? Vaš denar prihaja vendar ves le od krščanskih žuljev. Lahko prodajate svojo robo neumnim kupovalcem tako poceni, ker je slabo. S tem pa škodujete obenem drugim, poštenim trgovcem, ki imajo le dobro blago naprodaj.“

„Živeti mora vendar tudi ubogi Judek! Prodajati smemo le na velikih letnih sejmih; po deželi ne smemo krošnjariti.“

„Zato, ker bi preveč tihotapili.“

„Tihotapijo tudi kristjani. Zakaj nimamo enakih pravic? Ali nismo ljudje tudi mi? Ali ne plačujemo tudi mi pošteno svojih davkov?“

„Davkov! Tistih petsto goldinarjev plačujete vsi skupaj, kar vas je na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Prava reč!“

„Vse slabo, vse gorje vale na nas. Naši sovražniki mislijo: „Jud ni človek, Jud je pes. Masikateremu psu se godi bolje kakor pa nam.“

„Še vse predobro!“ je ugovarjal vitez Ahac živahneje. „Cesar naj bi takoj prepovedal Judom v naših deželah vsako trgovino in jih dal izgnati na vse večne čase! Obesili naj bi vsakega, ki bi se predrznil vrniti v naše kraje. Vaša vera je pogubna ljudem in nevarna državi. Vaša vera je vera izsesavanja, izključnosti in samoljubja. Pomagate le svojim obrezanim bratom, naj uči talmud tako ali tako.“

Šmul se je vzravnal za mizo, zvijal mršavo telo in venomer zamahoval z rokama. Naposled je sklenil dolge koščene prste pod brado in dejal tiho, toda z veliko versko gorečnostjo: „Judje so in ostanejo izvoljeni narod. In napoči dan, ko se mu bodo pokoravali

vsi drugi narodi in iskali pri njem pomoči, resnice in življenja. Tako veli talmud. Talmud je oče; evangelij in koran sta le sinova. Koga moramo bolj častiti: očeta ali sina?"

Te besede so strašno razkačile viteza Ahaca. Udaril je s pestjo po mizi, da je odskočilo bodalo na drugi konec. Pa tudi Šmul je odskočil; počenil je v kot za omaro in trepetaje molil roke proti ljutemu vitezu. Pes je plaho zacvilil iu s privitim repom ubežal k svojemu bojazljivemu gospodu.

„Tako se upaš govoriti s krščanskim vitezom ti garjeva ovca, ti sin greha in pekla?" je kričal vitez Ahac in tako strahovito zaškripal z zobmi, da je zazeblo Šmula v mozg. „Lahko bi te kaznoval z mečem, toda ne maram ga oskruniti s tvojo pasjo krvjo."

In vzel je svoje bodalo ter se naglo obrnil proti vratom. Zdajci je skočil Šmul zopet pokoncu. Ves zgužen je prijel viteza za rokav, se klanjal in zvijal in kazal svoje žolte zobe.

„Ne bodi gospod broges, ne bodi jezna vaša grofovska svetloba!" je prosil pohlevno. „Ostani gospod le še malo!" Jaj, zdaj šele vidim: gospod je velik junak — tako res mi bodi sreča mila! — gospod je lep junak, cel junak, prav junak! Jaj, jaj, kakšen baret, kakšna perjanica, kakšna obleka, jaj, jaj, kakšne ostroge, kakšen meč, au, au! In kako strašno močan je gospod, ah, močan za dva druga? Kaj blebetam v svojem veselju, da me je počastil tak gospod s svojim obiskom, kaj sem rekel? Močan je gospod za tri druge, za pet drugih! Da bi bil jaz tako lep gospod, bi bil bolj ponosen, kakor če bi bil od žlahte kralja Davida. Jaj, jaj, kakšna junaška postava zgoraj in spodaj, kakšne, jaj, kakšne rame! Kakšne prsi! Kakor divji žebec!"

Grofovska svetloba se je morala nasmehniti tem priliznjenim besedam. Ko je Šmul to zapazil, je naglo pograbil vrč in goltnil malo vode na svoj strah.

„Pogodil sem se že s marsikaterim velikim gospodom in še vsak je bil zadovoljen z mano," je hitro nadaljeval Šmul. „Ne kupčarim rad dolgo, ker to ne prinaša nobenega pravega blagoslova. In ugoditi hočem hitro tudi vaši prevzišeni svetlobi, gospod knez! Pljuni mi vsak na moj prag, ako nisem poštena duša — ali ve vaša knežja milost, koliko morem dati po zadnji, zadnji ceni? Devet cekinov!"

Toliko da je izgovoril, se je udaril po ustih, kakor bi mu bilo žal, da je ponudil skoraj dvakrat več nego izprva.

„Daj! Le naglo!"

Šmul je odprl mošnjo in dejal: „Zdaj moram dati devet cekinov. Nu, nu, devet cekinov je ravno prav, devet cekinov ni ne preveč ne premalo.“ Tehtal je zlato in se obliznil. „Lepi, krasni cekini! Nihče ne da gospodu več, gospod mora reči: Šmul je najbolj poštena duša v Izraelu. Eden, dva, tri . . . Kako se svetijo, jaj, jaj! Vedno bom gospodov mešores, gospodov hlapec. Štiri, pet . . . Kako zveni zlato, kako se smeja, kako poje, jaj, jaj! Šest, sedem, osem! Kako jih je škoda, au, au, devet!“

Iznova se je obliznil in božal cekine ves žalosten, kakor bi se poslavljal od najdražjega bitja. In z neznano kislim obrazom je porinil denar proti vitezu ter dostavil: „Ako prinese gospod knez v enem mesecu deset cekinov, mu vrnem bodalo čisto tako, kakor je danes.“

„Prokleti oderuh!“ je vzrojil vitez Ahac nanovo. „Kakšne obresti so to?“

„Kakšne obresti? Moj stari oča Moše (Mojzes) je posojeval še po sedemdeset do šestinosemdeset procentov. Zdaj pa je dovoljenih le triinštirideset procentkov, au, au!“

„Pijavke! Pijavke!“

Vitez Ahac je godrnjaje spravil zlate v torbico, Šmul pa je odprl železno omaro spredaj, da bi shranil bodalo. Nehote je pogledal plemenitaš tja in začuden uzrl med blisketavimi dragocenostmi bodalo s slonokostenim ročajem.

„Pokaži mi tisto!“ je velel Židu in si ogledal beli ročaj.

„Ali ga kupi gospod?“

Vitez Ahac pa ni odgovoril in si mislil: „To je moje bodalo, ki sem ga zakockal pri vitezu Erazmu Frauensteinerju. Je že, je že!“

„Šmul, povej, kdaj si dobil to bodalo?“

„Danes, gospod knez, davi. Prodal mi ga je mal suh gospod s črnim baretom in rdečo perjanico.“

„Nisem se motil,“ si je dejal vitez Ahac, „vitez Frauensteiner je v Ljubljani!“ Naglo se je okrenil in pozdravil Juda: „Vrag vzemi tebe in tvoje procente!“

Šmul pa se mu je globoko priklanjal z lokavim nasmehom in mu ponižno odzdravljal: „Dober dan in dobro leto, vaše veličanstvo!“

Dr. Vojeslav Molè:

Pismo z dežele.

Vsakokrat, kadar se vračam iz tujine v te tihe kraje, sanjam po poti najslajše sanje, ki jih človek lahko sanja o domovini. Iz drdranja železniških koles slišim najlepše melodije in med presledki brzojavnih drogov zrem najlepše slike. Kadar se pa vlak ustavi na zadnjem kolodvoru in stopim na skoraj vedno prazni peron, so že izginile melodije in slike in stara, poznana vsakdanjost zre vame iz par zvedavih obrazov in iz dolgočasnega pročelja kolodvorskega poslopja. In navadno se potem vsakokrat prepričam, da so fijakarji še vedno vsi stari; le starega postreščka ni bilo nekoč več; usmilila se ga je smrt in nadomestil ga je drug obraz enako tih in molčeč.

In tudi ta pot nisem zapazil nobenih izpremememb; le bregovi so se pokrili s cvetjem, ker je pomlad, in njive so bile vse sveže zelene. In kakor pred leti se blešči cerkveni križ nad mestecem in odseva iz reke ves provincialni dolgčas. Mestece je seveda obljudeno in so v njem zastopani vsi sloji: od aristokracije in visoke hierarhije pa do proletarskih stanov. In morda je stopnjevanje teh stanov še finejše in ostrejše izraženo kot v velikih mestih; zakaj še nikjer nisem videl pozdravljati in odzdravljati na tako nijansirane načine. So pa tudi ljudje, ki sploh ne pozdravljajo; oni iz najvišjih krogov pa sploh ne odzdravljajo. Oboje je izraz neke vrste hiperkulture, ki se razvija tudi na provinci daleč od takozvanih kulturnih središč. A propos — veš, skoraj se mi je omajala vera v kulturna središča, kar vidim, kako se tudi na deželi širijo ideje. Širi pa jih predvsem žurnalistika. Veš morda, da se pri nas čitajo časopisi, in veš, da je v njih za vse preskrbljeno; takšen malomeščan je izborno poučen o vsej naši visoki politiki, pozna natanko vsak škandal, ki se je zgodil v kakšnem farovžu ali pa kje drugje, za duševno hrano skrbijo pa podlistki. Nimaš pojma, kako se je v zadnjem času razvil slovenski feljton. Priobčujejo se v prvi vrsti zgodovinski romani polni dejanja in živahnih zapletljajev, in ker imajo pri vsem svojem „l'art pour l'art"-izmu precej antiklerikalne tendence, bodo brezdvomno duševno dvignile in moralno prerodile vsakega čutečega čitatelja. Tudi oni podlistki niso slabi, ki so zajeti iz virov človeške znanosti, posebno dobre in duhovite so kritike. Ah, da, žurnalistika je res največja velesila! Še celo v te tihe kraje je zanesla znanje in oliko.

In tako se lahko razgovarjaš tudi tukaj z vsakim človekom o vsem, kar je aktualnega na svetu. Za razgovor pa si ga moraš poiskati le tam, kjer ljudje ne nosijo srca na jeziku. Mnogokrat sem se čudil, koliko ljudje vedo. Pred par dnevi sem hotel n. pr. neki graščakinji razložiti jugoslovanski problem, pa mi je kar segla v besedo, češ da je bila tudi ona v Zagrebu, ki se ji prav dopade. „Und auch mein Neffe ist Oberleutenant in Slavonien," je dejala, „der kann aber die Serben nicht leiden." Razumel sem globino njene duše in sem molčal. Včeraj pa sem naletel celo na človeka, kakršnega se res nisem nadejal; čital sem v drevoredu, ko mi je prišel naproti.

„Kaj pa čitate?" me je vprašal in si popravil naočnike.

„Bergsonovo „Évolution créatrice".

„Aha, francoski roman?"

„Ne, filozofičen spis!"

„Tako, tako! Kakšna pa je ta filozofija, klerikalna ali liberalna?"

„Hm . . . kako naj odgovorim?"

„Aha, že vem, kaj socialno demokratičnega. Veste, tudi jaz sem se veliko pečal s filozofijo in imam še zdaj izborno filozofsko knjigo „Büchner, Kraft und Stoff". Če hočete, vam jo drage volje posodim. Je zelo napredna."

„O, hvala, morda drugikrat . . ."

„No, nočem vas motiti . . . Zbogom!"

„Zbogom!" In krepko sem mu stisnil roko in se še dvakrat ozrl za tem vrlim zastopnikom našega izobraženstva.

Toda oprosti, zaklepetal sem se. Zašel sem bil na stransko pot, zdaj se pa vrnem na cesto. Govoril sem o idejah. Ne o platonskih, ker naše mestece res nima nič skupnega s Helado, ampak o pristnih, življenskih, aktualnih idejah, ki jih je polno naše ozračje. Na pr. greš zdaj čez polje in srečaš dijaka, ki deklamira inštitutki svoje verze; ali nimaš pred seboj materijalizirane ideje pomladi? Ali pa vidiš človeka z naočniki, havelokom in dežnikom: in takoj ti je jasna ideja vzgoje, pedagoštva, discipline in poosebljenega idealizma. Če pa prideš zvečer v gostilno in si natančno ogledaš obraze vseh gostov in poslušaš natanko besedo za besedo, spoznaš do dna idejo domovine. Vsaka ideja vsebuje že sama posebi stilizacijo, t. j. opustitev vsega nestvarnega in nepotrebnega in naglasitev vsega značilnega. In naša domovina je tudi stilizirana in nobene posebne prizme ne rabiš, da uzreš spektrum njenih barv, le trezne oči in zdrav humor, ki se ne straši resnice.

* * *

Kaj se pravzaprav krije za izrazom slovenske kulture? Mislim, da govorimo lahko o njej samo kot o bodočnosti, ki so ji temelji pač že dani, toda v tako ozkih mejah in tako polagoma rastejo, da mora priti vsaka resna, odkrita in nepristranska kritika njene sedanjosti do negativnega zaključka. Da se razumeva: niti najmanje nisem pesimist, nasprotno: prepričan sem, da je večina njenega jedra zdravega, da so v naši naravi dani vsi pogoji za vztrajnost in uspešen razvoj v bodočnosti, — istotako pa sem tudi prepričan, da si moramo ravno radi teh pogojev in radi svoje samozavesti (če imamo kaj moči v sebi), odkrito sami sebi priznati velike praznote, ki zevajo od vseh strani, odprte rane, s katerimi je pokrito telo naše province, in laž, s katero sama sebi prikriva svoje lastno stanje. Seveda — vsak pojav ima svoje vzroke in povode; in tudi to dejansko stanje našega duševnega življenja je utemeljeno v našem celokupnem razvoju. Naša kultura je takšna, kakršne so razmere, ki jo producirajo: provincijonalna.

Omejujem se tukaj samo na slovstvo, ki vedno najjasnejše reflektira narodovo duševno življenje. — Kateri stan pa je tvoril v naših začetkih cvet inteligence in je bil nositelj kulturnih idealov? Poleg zastopnikov duhovščine je bilo to uradništvo, vzišlo večinoma naravnost ali pa vsaj v drugi generaciji iz kmetskega stanu. In tako ima naše celo duševno življenje še vedno okus po tej polkmetsko — poluradniški sestavini, produkta iz tesnih razmer in površnosti. In ravno ta zadnja je bila vedno ena najznačilnejših lastnosti našega delovanja. In niti ni moglo biti drugače. Malenkostne razmere so vedno dušile vsako svobodnejše gibanje in omejevale skoraj vsak talent predvsem v gmotnem oziru. Samo „v prostem času" so bili naši talenti „tudi" pisatelji. Če se pa kdo ni uklonil temu jeklenemu zakonu, so ga razmere pritisnile k steni in strle. Genija sicer tudi to ne more popolnoma uničiti, a četudi se ta imenuje Prešeren, ga vendar prikrajša, ker je tudi genij samo človek in koreni v svojem času in razmerah; celokupna kultura pa tudi ni le delo par genijev, ampak zgradba, sestavljena iz neskončnega števila posameznih doneskov.

In v tej „tudi-literaturi" se je razvilo kot glavna posledica površnosti, h kateri so silile razmere, diletantstvo, ki je konečno tudi zelo razumljivo. Naše domače šole niso nudile obzorja, na univerzah pa so bile spet okoliščine krive, da se naši ljudje niso mogli vživiti v svobodnejše razmere in si pridobiti tega, česar jim ni mogla nuditi domovina. Ostala jim je v duši domača tesnoba

brez obzorja; vprašanja pa, ki so vendarle zahtevala nujnega odgovora, so se reševala diletantskim potom. In ni bilo tako samo v naših začetkih. Diletantstvo je raslo od pokolenja do pokolenja in je med drugim n. pr. omogočilo, da je zavzelo Mahničevo ultramontanstvo [1] tako velik vpliv. Kajti oni, ki so se ž njim borili, niso imeli o vsej stvari niti dovolj jasnih pojmov niti dovolj podlage, da bi bili lahko uspešno znanstveno nastopili proti struji, ki se je posluževala forme znanstvene dialektike. Tekom vsega razvoja našega slovstva ni nikoli nobenega velikega preobrata vodila osebnost z globokim svetovnim nazorom in hkratu z duševnim obzorjem, ki bi se dalo primerjati obzorju kakega Bjelinskega ali Brandesa. Vsaka nova „modernost" je bila le medel odsev onega, kar se je godilo v Evropi, in še ta odsev je bil večinoma izposojen s pomočjo nemškega posredovanja. Takšno diletantstvo je bilo Stritarjevo svetobolje, romantika in realizem osemdesetih in devetdesetih let, naturalizem, kulturno gibanje „Svobodne Misli" i. t. d. — Nikar ne misli, da mečem vse v en koš. Zavedam se prav dobro, da je bilo v vsem tem tudi mnogo dobrega semena in da ima marsikaj iz teh dob trajno vrednost, toda gre mi predvsem za globino vseh teh naših pojavov, ta pa le redkokdaj ni plitva.

Notabene — ne govorim o znanstvenem razvoju, ki se v zadnjih letih ne da tajiti. Saj je že dejstvo, da pri nas lahko izhajajo „Veda", „Naši Zapiski", Čas", „Časopis za zgodovino in narodopisje", „Carniola" i. t. d., razveseljiv in zadovoljiv pojav. Drugače pa je z našim leposlovjem, čigar sedanji položaj je podobnejši nazadovanju kot napredku. Iz generacije, ki je koncem devetdesetih let prinesla novega življenja v našo literaturo, sta vztrajno nadaljevala začeto pot le dva: Cankar in Župančič. Vse drugo je umolknilo vsled pomanjkanja sil ali je pa utonilo v bohêmstvu. Sicer se pri nas še nikoli ni toliko pisalo in tiskalo kot zdaj; poleg raznih mesečnikov imamo literarne publikacije „Slovenske Matice" in izdaje raznih založb; pred stvarno kritiko pa večina vseh teh del komaj zadošča potrebam družinskega štiva. Nikar ne misli, da preveč črno gledam. Nočem spadati med kritike, ki so prepričani, da morajo, če hočejo biti moderni, vse negirati in devati v nič, da ne smejo nikoli ničesar hvaliti in občudovati, in da obstoja bistvo kritike v negaciji; takšno počenjanje je udobno in poceni. Niti ne sodi, da sem prišel do teh nazorov morda potom hipne lastne slabe volje; saj veš, da je dejal

[1] Ki zame ni identično s katoličanstvom.

Wilde: „. . . la mauvaise humeur, fait toujours un mauvais critique . . .“ Ne, ne! Prepričan pa sem, da moraš, če si odkritosrčen, pritrditi mojemu mnenju. Pridi v to provinco, ozri se naokoli, vzemi par publikacij v roko, prečitaj jih in mi povej potem svoje mnenje.

Stagnacije, v kateri se nahaja zdaj naše slovstvo, ni mogoče tajiti. Krivda pa ne leži samo v filisterski brezbrižnosti naše javnosti, ampak predvsem tudi v kakovosti slovstva samega in v še večji meri morda ravno v — kritiki. Da bi se dalo iz tega občinstva nekaj napraviti in da ni tako nedovzetno in nepristopno, kaže že veliko število mesečnikov in knjig, ki jih pač ravno to občinstvo kupuje in čita in kaže tudi zanimanje, s katerim sega v ljudskih knjižnicah po prevodih iz svetovne literature. Izgubilo pa je sleherno orijentacijo, ker je naše slovstvo samo nima. In vzrok je ravno v oni diletantski površnosti, s katero se pišejo verzi in proza, in v naivni nevednosti, ki je mati mnogih slovenskih kritik.

Lani je predsednik našega prvega literarnega društva predaval o „Slovenski moderni“ ter razlagal pri tem estetske nazore, ki se niso bogve kako razlikovali od — Mahničevih, zlasti ko je trdil, da odklanja moderno, ker ni za mladino! Kakor da bi se ustvarjala literatura z ozirom na prvošolce. Toda dovolj tega poglavja! Preobširno je za tole pismo. Fakt je, da nimamo kritike, ki bi pojasnila čitajočemu občinstvu vrednoto spisov in bila hkratu pisateljem samim vsaj v relativno orijentacijo.

In le radi tega je mogoče, da je naša moderna proza podobna romanom iz „Gartenlaube“, ali pa da zaide včasi celo na detektivske poti in da zadostuje za naše romane že prva poljubna ljubezenska zgodba, samo če je zabeljena s še tako površno psihologijo in dozo pikantnosti.

P o z i t i v n a stran naše sedanje literature je po vsem tem le majhna. Osamljena stojita med nami C a n k a r in Ž u p a n č i č. Pa če bi kdo natančno analiziral vse Cankarjevo delo, česar dosedaj, žal, še nihče ni storil, bi prišel morda do drugačnega zaključka, kot ga sam pričakuje. Našel bi ogromno lirično silo, ki nam je popolnoma prerodila književni jezik in obogatila slovstvo z neštetimi finesami sloga in psiholoških opazovanj ter obenem naš največji prozaični talent in satirika, ki je skušal izčistiti naše malomestno ozračje ter dodobrega prebičal laž, hinavščino in licemerstvo naše province, — ne smel bi pa prezreti tudi glavne Cankarjeve hibe: pomanjkanja globine svetovnega nazora. Bolj nego prej se čuti to zlasti v njegovih zadnjih knjigah, kjer pojema ustvarjajoča moč in

ostajajo večkrat samo še besede. Cankar ostane pač za vedno naš klasični novelist, stvaritelj brezprimernih hipnih skic, do velike sinteze, iz katere bi nam govorila vsa prepričujoča sila njegove individualnosti, pa se ni mogel povzpeti.

Od vse drugod smo dobili morda najboljšo slovensko povest: Finžgarjev zgodovinski roman.

Kot najsilnejša in najglobja osebnost vsega našega modernega slovstva pa stoji nad nami Oton Župančič, ki se je preboril preko mladeniške sentimentalnosti do negacije pesimizma in silne, neomajne vere v življenje. Le škoda, da se tako redko oglaša!

O drami pa ob drugi priliki.

* * *

Tako je torej tu doli v provinci. Čitam knjigo za knjigo, vse, kar sem bil zamudil v tujini; in sem edino vesel, če dobim v roke vsaj dober — prevod. Pa ne mislim onih iz hrvaščine, ki so za Slovenca nepotrebni in služijo navadno samo za manj vredno mašilo. Dobri prevodi so gotovo boljši od slabih izvirnikov in bi lahko nadomestili vsaj tri četrtine takšnega slovstva, kakršno prinašajo naše publikacije.

Vem, smeješ se in mrmraš v svojo brado, da sem vendarle samo črnogled mračnež. Nikakor ne, saj veš, da moje življenske sile ne premeri še vsak poljuben majhen termometer. Še tu, na tem oddihu v provinci nisem pesimist. Vem, da so te malomestne razmere pač dane in globoko pogojene ter se ne morejo čez noč izpremeniti, in vem, da je treba preorati še marsikatero ledino, — toda onstran mesteca se zame že neha provinca in se začenja pristna narava. Koder hodiš, dihaš vonj po zemlji in od vsepovsod Te pozdravlja pomlad.

Ig. Gruden:

V viharju.

Slišiš, Pavla, kako besni
od viharja razdraženo morje?
Vidiš, Pavla, kako od krvi
plamti vse daljno obzorje?
Divje mornar se z valovjem bori . . .
Pavla, poslušaj: Na morje poglej
in na bregu mu svečo prižgi!

Lovro Kuhar:

Tadej pl. Spobijan.

IV.

Dogodljaji, ki jih boš slišal, so zajeti le površno iz mojega življenja; orisal bom le nekatere znamenitejše poteze svoje preteklosti, zakaj razlagati vse doživljaje mi ni mogoče, gradivo bi se nakopičilo v obširno pripovedovanje.

Rodil sem se v glavnem mestu dežele, kjer je bil moj oče sodni svetnik. Prej je služboval v raznih krajih po deželi; zaradi vestnosti in temeljitega znanja na polju paragrafov je avanziral jako hitro in še precej mlad je bil prestavljen v stolno mesto. Tu je poročil mojo mater in jaz sem bil drugi otrok v rodbini, pred menoj je bila sestra Štefanija, za menoj še brat Simon. Iz mojih detinskih let mi je ostalo mnogo v spominu, nebeško lepega, a to so le otročarije, ki jih odnese vsak iz one dobe in so zanimive le za tistega, ki jih doživi. Starši so nas vzgajali silno skrbno, že zgodaj so nas učili olike. Vsak večer sta otvorila roditelja v salonu neke vrste kavalirsko šolo in nas učila in vadila raznih poklonov. Najprej sta nastopila sama. Mati se je odela v pisano salonsko obleko in se dremaje vsedla v naslanjač. Oče se je odstranil iz salona, čez nekaj trenotkov se je vrnil in se materi spoštljivo klanjal: „Oprostite! — Milostiva! — Klanjam se! — Prosim!“ je sipal iz ust in delal smešnoprijazen obraz. Mati mu je ponudila roko v pozdrav, poljubil jo je dostojno in se še enkrat poklonil. Nato se je vsedel oče v naslanjač in obiskala ga je mati. Prišumela je v salon, oče se je dvignil na sedežu in jo sprejel s poklonom; nato jo je odvedel na divan. Potem smo ponovili mi; Štefanija je šla v naslanjač, jaz pa se klanjat.

„Klanjam se milostiva!“ sem pozdravljal. Gabil se mi je pogled na njo. Obnašala se je kot prava dama, z nekoliko povešeno glavo je zrla name, okrog usten ji je krožil hinavsko pomiljevalen smeh.

„Oprostite! Kaj vam je, da se tako držite?“ sem vprašal uporno. Prebledela je. V tem je zavpil oče nad menoj: „Poberi se, še enkrat!“

In ceremonijo sem pričel od kraja.

„Moj poklon, visoka dama! Hinavka . . .!“ sem šepnil vmes. Ni slišala. Poklonilnih izrazov mi je zmanjkalo, le klanjal sem se

neumorno pred njo šepetaje: „Vražja tatica ...! Slinovka ...! Jutri ti razbijem čeljusti ...!“

Razumela ni ničesar, glasneje nisem smel govoriti radi staršev. Slednjič mi je milostno ponudila roko v poljub, kakor prej mati očetu; pritisnil sem jo k ustam in jo ugriznil ... Tisti večer je bilo konec komedije. Pač smo se pozneje še mnogokrat učili poklonov, ali tiste ure so bile zame zelo neprijetne. Vse salonske manire so se mi studile iz vse duše. Jezili so se name vsi, posebno sestra me je prezirala. —

Še zelo mlad sem vstopil v gimnazijo; starši so me bili namreč namenili za živinozdravnika. „V hlev spadaš, med kmete, vole in krave!“ mi je oče razložil vso stvar. Bil sem torej odločen za živinozdravnika in dandanes bi se morebiti res klanjal okrog živine, ko bi ne bil izstopil že iz tretjega razreda. S tem je bilo tudi konec mojih šol.

Kmalu nato se je izvršil v naši hiši znamenit dogodek, velik družinski preobrat. Saj se ti že sanja ... Približevalo se je leto slavnega cesarskega jubileja. Po deželi je zašumelo, začelo se je s pripravami na vseh koncih in krajih, neutrudljiva delavnost se je razvila v vseh krogih in v vseh slojih. Društva, ki so doslej vrlo spala, so se začela oživljati, število udov in podpornikov se je množilo, posebno razna dobrodelna društva so se okrepila in narasla v cele zavode... Berači, reveži in potepuhi so postajali ošabni, godilo se jim je dobro. Sploh povsod se je poznalo, da se bliža nekaj izrednega. Dobro leto prej se je vpisal oče kot ustanovnik v društvo za varstvo otrok, kot član v podporno društvo mestnih ubožcev, v pogrebno društvo malih obrtnikov, v sirotinsko zavetišče, dalje v „Mestno kantino“, ki je brezposelnim in revežem preskrbovala hrano zastonj ali po znižanih cenah. Z velikimi vsotami je podpiral tudi druga društva, zanimal se je za vse koristne in človekoljubne naprave, udeleževal se je sej in pri „Mestni kantini“ se je dal celo izvoliti za predsednika. Na drugi strani je razvijala isto gorečnost mati. V krogu usmiljenih mestnih dam je požrtvovalno sodelovala pri otroškem vrtcu ter prireditvah, katerih čisti dobiček se je porabil v velikodušne namene ... Kakor pravim, beračem se je tisti čas imenitno godilo. Po večerih so se shajali v našem salonu naši najboljši družinski prijatelji in prijateljice, hvalili so marljivost mojih staršev in upali, da se jih cesar spomni ob priliki odlikovanj. Ona si nista želela tega, odmajala sta z glavo, saj je vendar stanovska dolžnost, pomagati svojemu bližnjemu ...

Čas jubileja se je bližal, čas razglasitve presrečnih odlikovancev. Posamezni krogi so se razburjali, nestrpno so pričakovali dotične številke uradnega lista. Vendar je nekdo par dni pred odločitvijo že vedel za nekatera imena in jih zatrosil med občinstvo. Slišal sem kuharico, ko je pripovedovala sobarici, da je odlikovan tudi moj oče, a to ni vedela, kako in s čim . . . Oče je postajal tih in zamišljen, z obraza mu je odsevala tiha radost, z materjo sta imela skrivne razgovore, kuhalo se je nekaj tajnega. Slednjič je izšla dotična jubilejna številka, prinesla je dolgo vrsto imen, med njimi tudi ime mojega očeta . . . „Radi dolgoletnega zvestega službovanja, radi svoje delavnosti in velike požrtvovalnosti za blagor naroda in države, radi nevenljivih zaslug sploh, ki si jih je pridobil tekom let, je sodnemu svetniku Spobijanu podeljeno — dedno plemstvo . . .“ Take besede so se čitale na papirju in oče jih je celi družini s slovesnim glasom prebral. Zvečer so se v salonu sešli naši družinski prijatelji in prijateljice in donašal isvoje čestitke.

„Cesar je vedel, koga je odlikoval!“ je pripovedoval neki vladni svetnik, ki je ostal na cedilu. „Zasluge gospoda pl. Spobijana so neprecenljive, mi vsi vemo, da je družina vredna izkazane časti in želimo le, da bi vztrajal še dalje na svojem mestu!“ Tako je govoril vladni svetnik, drugi so pritrdili in čestitali. Oče in mati sta trepetala veselja in se tajala sladkega ponosa, Simon in Štefanija sta bila trda same vzvišenosti, le jaz se nisem mogel povzpneti do čustev, ki so navdajali druge. Zdelo se mi je, da je vse gola laž, neodkritosrčnost, hinavščina, da so vse čestitke in vsi mastni izrazi le tihe kletve, izvirajoče iz zavisti in umetno zaokrožene v hlinjene slavospeve.

Tisti jubilej je prinesel torej mnogo izpremembe v našo družino: podaljšal se je naš naslov, služinčad se je morala navaditi dostojnejših poklonov, odslej je bilo seveda treba tudi v javnosti nastopiti stanu primerno. Kmalu po jubileju so začela naša mestna dobrodelna društva hirati: redne seje so izostajale, občni zbori so postajali nesklepčni, bilance so izkazovale imeniten deficit, berači in brezposelni so pričeli tožiti o slabih časih. Položaj se je mahoma izpremenil in v veljavo je stopilo zopet staro življenje . . .

Tako sem doraščal v mladeniča. Užival sem popolno brezdelje in tisti čas sem mnogo čital. Poznam skoraj vse znamenitejše pisatelje v svetovni literaturi; zelo so se mi priljubili spisi Dostojevskega, posebno pa razno kriminalno berilo. Umljivo je, da sem se

začel zgodaj pečati tudi z ženskami. S šestnajstimi leti sem že okusil vse sladkosti uživanja . . . Pohotnež, mrmraš! Kaj hočeš? Radoveden sem, kdo bi bil v tem slučaju ravnal drugače, če ima tako sijajno priložnost. Pri nas je služila mlada sobarica; dekle je bilo pod strogo materino kontrolo izključeno iz življenja, ki ga navadno žive mestne sobarice. V tem oziru je bila moja mati jako kruta, akoravno je bila sama zelo vroče krvi. Punca je drhtela strasti, hotela je jemati in si tešiti razburjeno kri . . . No, tako se je pričelo najino razmerje... Nedopovedljivi spomini so to! Kakor kača se je privijala k meni, s svojo toploto je netila mojo strast, s svojimi pogledi in poljubi me je mamila in me je opajala do nezavesti — sladka sleparica! Njena sveža kri me je palila in me tirala v blaznost. Storil sem ji vse, dal sem ji vse; a ona ni poznala mej, vse prerahlo sva se objemala, in moje ustne se niso nikoli dovolj globoko vsesale v njene... Ah, grozni so čini, ki jih uganjajo mladi ljudje, fej! Ali še nisi pokusil nekoliko tega? Še ne! Potem ne veš, kaj se pravi živeti. Vidiš, jaz sem izkusil že vse!“

Prenehal je nekoliko in se zehaje iztegnil po zemlji. Gozdna okolica se je zatopila v prelestno mesečno noč, harmonija dihov, tajinstvenega šuštenja listja in spevov gozdnih ptičev je brnela nad zemljo. Ogenj je pojemal, naložil sem kuriva in kmalu se je razgorel nad hosto šop plamenov. Tovariš je pričel iznova.

„Skoro celo leto je trajalo razmerje med mano in med sobarico. Nekoč pa je naju zalotila mati v salonu in konec je bilo najine tragikomedije. Punca jih je dobila s korobačem in vržena je bila čez prag. Da bi obvaroval sebe pred kaznijo, sem bil zvalil vso krivdo nanjo. Bil sem seveda nekoliko krivičen, toda kaj sem hotel, dekle je bilo zame za vedno izgubljeno. Zadeva se je poravnala zame precej hitro. Imel sem nekaj časa post, pa ne dolgo; vnel sem se tako za ženske, da nisem imel miru. Z domačimi ženskami ni bilo nič, moral sem se podati v mesto. Med inteligenco se nisem maral siliti, stvar je združena s prevelikimi homatijami, šel sem med nižje sloje: tam se dobi, in vsa stvar je obenem tudi jako preprosta. Najimenitnejši faktor pri tem je jezik; tri, štiri punce — prijateljice lahko imaš, če ga umeš sukati. In jaz sem ga znal! Sprva mi je še zadostovala ena sama, sčasoma sem se polakomnil in potem sem imel vedno dve, tri. Spoznal sem, da je sprememba užitek že sama na sebi, da je pravzaprav višek vsega in odslej se nisem čudil, če sem srečal v kaki temni ulici oženjenega veljaka našega mesta izprehajati se s kako lepo žensko iz vrste nižjih...

Imeti revno ljubico, je nekaj imenitnega ... ti ne veš! Sprva je še ponosna, a tvoj jezik jo omami in jo prepriča, da se vda. Potem je tvoja z dušo in telesom; tvoj otrok je, ki se ti pusti izkoriščati do skrajnosti. Nekaj časa skriva svojo ljubezen, potem jo polagoma zaupa svojim staršem, opiše te z vso žensko zgovornostjo kot poštenega, ljubečega gospoda, ki proti volji svojih roditeljev in svojega stanu ljubi revno, preprosto dekle. S tem si pridobiš njih simpatije in nekega dne te povabi dekle s seboj na stanovanje, da te seznani z roditelji. In ti greš seveda! Družina tvoje ljubice stanuje navadno v kakem pritličnem, temnem prostoru, ali pa visoko v podstrešju v ozkih sobah s poševnimi stenami in zvoničarskim stropom. Stanovanje je revno, zaduhlo, oprava skromna, polomljena, vse polno cunj je nametanih po kotih, na katerih čepe bledi, izstradani otroci in plašno zrejo v tebe ... Tvojo ljubico je sram, vsa zardela je v obraz in s sklonjeno glavo te predstavlja očetu in materi, ti pa prijazno stiskaš njih umazane, žuljave desnice. Nehote se ti zasmilijo ti revni, preprosti ljudje, ki ti v nadi, da jih rešiš iz siromaštva, zaupajo lastno kri, bodo pa kruto varani; za trenotek samo in že si zopet lahkoživec... Začneš kramljati z družino; pogovorite se kot stari znanci, pripovedujejo ti o delu, o trpljenju, o draginji in kmalu izveš vso zgodovino bedne delavske družine. Tu poslušaš, kažeš veliko zanimanja in sočutja, končno primerno omeniš svoje razmerje do njih hčere, izjaviš, koliko preganjanja in poniževanja moraš trpeti od raznih strani vsled svoje ljubezni, izrečeš svojo neomahljivost in osvojil si si srca. Materine okrvavljene oči se topijo v solzah, vela, izmučena očetova roka se trese tihe radosti, misel na vesele dni prihodnjosti jih ustvari otroke. Punca poleg tebe drgeta blage sreče, tvoj jezik vrlo deluje, fant! Zadovoljen sam s seboj lezeš po stopnicah s podstrešja, ali se plaziš iz kake kleti in blagruješ usodo, ki ti je naklonila lepo priliko. In potem še mnogokrat ponoviš isto pot, vsakokrat so prijaznejši s teboj, navadijo se te celo otroci in kakor bi razumeli vso stvar, se pri vsakem obisku odstranijo iz sobe ... Rajski so trenotki, ko se ogrevaš ob čisti ljubezni svojega dekleta! Smešno pa je, da hliniš njej in staršem svojo zvestobo, takoj od njih pa greš na drugi konec mesta, kjer te ljubijo in ti zaupajo druge osebe.

Kadar ti začne dekle presedati, ali da si se je naveličal, ali da pričakuješ kakih posledic, tedaj pa prekineš z njo občevanje. Spoznajo te sicer, da si podel goljuf, da si jih prekanil, varana punca se joče in se skriva pred tovarišicami, a ljubljenega gospoda

ni od nikoder. — Hahaha! Slišal sem te, kaj si šepetal, propalico me imenuješ! Sijajna sodba! Veruj, da sem slišal že mnogo podobnih in še hujših izrazov o sebi, vajen sem jih, kot vol udarcev, vendar, če težko poslušaš, rad umolknem."

„Govori!" sem velel kratko.

„Poslušaj! Mnogo svojih ljubic sem tako oslepari!; meni je bilo samemu neljubo. Nekaterih mi je bilo žal, ljubile so me tako gorko, nesebično, da so skoraj obupale. Umljivo je, da mojim roditeljem ni ugajalo takšno življenje, posebno ne očetu, ker je v nekaterih slučajih moral poravnati zadevo z denarjem. Brat in sestra sta me prezirala, pri mestnih gospodičnah sem prišel ob veljavo; zardevale so jeze in sramu, ako sem jih na ulici pozdravljal, sploh vsemu stanu sem se zameril.

Nenadoma pa je prišel vsemu konec. Devetnajstletnemu mi je umrl oče, hitro za njim mati, otroci smo stali na razpotju. Brat in sestra sta se odpravila za svojimi cilji. Štefanija se je poročila z mladim graščakom z dežele, Simon je študiral tehniko, pa tudi mene ni bogve kako skrbela bodočnost. V banki je čakalo moje polnoletnosti nekaj tisočakov, ki jih je naložil zame oče. Najrajši bi se jih bil takoj polastil, a varuh je bil strog, previden mož ter ni hotel nič slišati o kakem predujmu, torej sem se napotil k židu Joahimu Wolfu, ki je špekuliral s takimi stvarmi in mu razložil svojo željo. Zid mi je ustregel, toda utrgal mi je skoraj polovico — vrag krvoločni! Ni se dal omečiti, prosil sem ga, a on je zahteval svoje.

„Ni šala, dečko mili," je krehetal zlobno, „kar midva počenjava. Ako me postava zasledi, sem kaznovan radi goljufije — pomisli, iz ljubezni do tebe obsojen radi goljufije. Vrh tega je tvoja dediščina še silno negotova terjatev, naložena v papirjih in kurzi lahko padejo na nič, jaz pa se obrišem. Torej ne sprejmeš pogojev?" je vprašal Wolf.

Moral sem jih sprejeti, če sem hotel dobiti denar. Dedca bi bil najrajši lopnil po hinavskem licu, ko sem podpisoval pogodbo. Prejel sem denar in v par dneh sem se odpeljal iz mesta. Za brata in sestro, za sorodnike se nisem več zmenil, tudi oni se niso zame. Nastanil sem se na Dunaju. Krasno je velikomestno življenje, ako si svoboden in bogat. Dopoldne spiš, popoldne greš v kavarno, piješ čaj in čitaš novine, ali pa se s kakim sleparjem zapleteš v igro. Na noč stopiš nekoliko na ulico . . . Strastne ženske švigajo križem, gladne, izstradane, strgane, umazane, smrdljive in pijane... Za konjski golaž, za steklenico ruma ali čaja, za par krajcarjev se

ti prodajajo; ali pa greš v kak brlog, kjer se zbira taka sodrga, sestavljena iz množice pokvarjenih, pijanih, nemoralnih ljudi, ki se ponujajo drug drugemu, smejejo se Bogu in državi in se rogajo samim sebi. Kaj vse se tam vidi in sliši, nevajen človek bi zblaznel ob pogledu. Ko bi brat in sestra vedela, v kakšno družbo sem zahajal, bi žrtvovala plemstvo za ločitev. No, njun plemeniti brat se je vseeno dobro počutil v krogu propalic, sredi ponositih Čehinj, sanjavih Nemk, veselih Hrvatic in Slovakinj, sredi vročih Italijank in lenih Rumunk, — dokler je imel denar. Nekoč mi ga je namreč zmanjkalo, ravno v trenotku, ko sem ga najbolj potreboval. Razsrdil sem se in sem do krvi nabil neko Nemko, pri kateri sem bil v gostih. Sleparica je potrpežljivo prenašala udarce; ko sem nehal, me je povabila, naj ostanem pri njej. Ostal sem in odslej sva živela skupno; ona je opravljaia po dnevi važna dela, jaz pa sem si krajšal čas s spanjem. Delal nisem nikoli in tudi nisem smel, ljubila me je preveč ter me je hotela prehraniti s svojimi rokami. Sčasoma sem se vsega naveličal in neke spomladi sem jo brez vzroka zapustil. Zljubilo se mi je po svetu in odšel sem proti jugu, preko Alp k jadranski obali. Grede sem delal v raznih krajih, v tovarnah, v rudnikih, pa povsod le kratek čas, največ sem se preživljal z beračenjem.

Zanimiva obrt je beračenje po deželi. Ljudje so neumni, boječi in če jih znaš izrabiti, lahko delaš imenitne kupčije. Najboljše je hoditi po kmetih; kmetje so gostoljubni, postrežejo radi že iz navade, ako jih pa še nekoliko podpihneš, potem se ti odpre klet in kašča. Prideš v hišo tih in ponižen, z mučeniškim obrazom, komaj si upaš pozdraviti gospodinjo. Njo je strah, nezaupna je, plašno odgovarja tvojim vprašanjem, za krilo se ji lovi kopa umazanih otrok. Sama je doma. Lepo po ovinkih ji razložiš, da si reven popotnik, kovač, mizar, tesar, ali kaj podobnega si izmisliš, poveš ji, da potuješ v domovino in čisto nazadnje ji omeniš, da si tešč že dva dni . . . Zasmiliš se ji, posadi te za mizo in te založi z jedjo in pijačo. Postane prijaznejša, smeji se in te izprašuje o domovini, o rodbini, o potovanju, ti pa urno tlačiš v usta božje darove, pripoveduješ ji o svojem potovanju, o nesrečah in neprilikah, o bratih in sestrah, o dragi mamici, ki te željno čaka tam v daljni deželi, o prijateljih, katerih ni nikjer; izmišljaš si različne dogodke in jo zabavaš na vse strani. Ko si že sit, se začneš poslavljati, zahvaljuješ se tako ginljivo, da ji silijo solze v oči in ko odhajaš po poti, se nemara ozira za teboj skozi okno ali skozi kako špranjo. Vidiš,

tako se da napraviti dan za dnevom. Seveda včasih naletiš na izjeme, a le redkokdaj; vobče je uspeh ugoden, če se znaš obnesti. Lep kos svojega življenja sem pretolkel na ta način, prehodil sem Alpe od Adrije do Rena, ogrske ravnine, Poljsko in severne kraje. Opazil sem, da so revnejši ljudje tudi bolj usmiljeni kakor bogati, vem slučaje, da sem jim snedel zadnji kos kruha z mize. —

V Trstu sem se ustavil dalj časa. Tam je mnogo sleparjev in sleparic. Zašel sem v tako družbo, organizirano v posamezne skupine, v vrste tatov, goljufov, igralcev, zapeljivcev in vlačug. Delo je bilo jako umetno razdeljeno. Tatje, ki so imeli najnevarnejši posel, so kradli po skladiščih in potem prodajali stvari trgovcem in agentom, goljufi so skubili stranke, onim, ki so prihajali v Trst iskat dela, so proti visoki odškodnini preskrbovali posla. Zapeljivci in vlačuge so dovajali lahkomiselne ljudi v zakotne gostilne in kavarne, kjer so čakali igralci; sploh vse je bilo tako urejeno, da je šlo iz roke v roko. Jaz sem opravljal v družbi z nekim Hrvatom Palankovičem službo goljufa. Bil je gotovo ciganskega pokolenja, igral je namreč silno lepo na gosli in citre, a je bil jako počasne pameti. Spominjam se, kako se je neumno režal, ako sva do krvi odrla kmetskega reveža, ki je prišel za delom, pa je stal sredi ceste brez denarja, brez dela, ne vedoč ne kod, ne kam. Ne smeš misliti, da sva bila navadna strgana postopača, ne, bila sva elegantno napravljena gospoda v cilindrih in v rokavicah. Nekaj časa je šlo vrlo dobro izpod rok, ker pa nisva hotela plačevati dolžnih zneskov v blagajno, so naju izključili. To pa je bila najina sreča; kmalu potem je oblast zasledila vso tolpo in jo zaprla po ječah. Prav se ji je zgodilo!

S Palankovičem sva postala velika prijatelja; priučil me je tudi igranju na citre in na zimo sva se namenila v Italijo. Zatrjeval mi je, da je bil že večkrat tam, da se izplača, z igranjem se zaslužijo lepi denarci. Alpe je pobelil sneg, midva sva pa odrinila proti jugu. Skrbel me je prehod čez državno mejo, oba sva bila brez potnih listov.

„Ne skrbi!“ je dejal Palankovič. „Okaniva jih. Čemu so mejni stražniki? Da jih prevariš, prosim te!“

Res sva jih imentno obrila. Tovariš ja izbral pravi čas in odredil vse tako, da sva brez ovire prišla čez mejo. Takoj sva pričela z igranjem, Palankovič je rezal gosli, jaz sem ga spremljal na citre. Dobrodošla sva bila povsod; gostilna, kjer sva nastopila midva, je bila polna gostov in poslušalcev. Vendar se nisva mudila nikjer

predolgo, najin cilj so bila mesta, Benetke, Milan, Turin. Tovariš je pripovedoval toliko lepega o njih, o darežljivih prebivalcih, o dobrih zaslužkih, o vinu, cenejšem, nego je po naših mestih voda. V Benetkah sva začela razvijati pravo cigansko delovanje. Največ se je zaslužilo zvečer v kavarnah in hotelih. Ali kako priti v nje? Kavarnarji, hotelirji in restavraterji so veliki sovražniki potujočih igralcev, zapirajo jim vrata in jih mečejo čez prag. Premeteni Palankovič je vedel že iz izkušnje, kako treba stvar prijeti. Vsaka italijanska kavarna ali hotel ima dvojen vhod. Pri enem vhodu je poslal mene v kavarno, pri drugem je čakal on ugodne prilike. Seveda so markerji planili po meni in me suvali nazaj. Med tem je vstopil on nemoteno in začel igrati na gosli najprivlačnejše skladbe in ko so ga hoteli izriniti, si je že osvojil srca dovzetnega občinstva, zahtevalo je igralca sebi. Palankovič je zahteval še mene in na ta način sva se navadno vrinila v kavarne in hotele. Iz Benetk sva se podala v Verono, iz Verone v Padovo in iz Padove naprej po Lombardiji v Milan. Milan je razkošno sijajno mesto, kavaren in zabavišč je menda toliko, da v nobenem drugem italijanskem mestu ne. Kakor drugod, isto sva vršila tudi tukaj: dopoldne sva spala, popoldne in na noč sva obiskavala razne kavarne, igrala in pila vino. Lombardsko vino, moj dragi! Pri nas vina niti ne poznamo, navajeni smo vsake luže. Po deset, petnajst soldov ga je bilo do preostanka. Nikjer nisva popila toliko vina kakor ravno v Milanu, nikjer pojedla toliko dobrega in tudi nikjer odnesla toliko lir. Iz Milana sva odšla v Turin, iz Turina preko Apenin v Florenco, odtod pa sva se obrnila proti severu. Omeniti še moram, da postopač ni nikjer tako varen kakor v Italiji. Karabinerji sicer krožijo okrog, a ravno s temi je najmanjša skrb. Srečaš na cesti karabinerja, hudogledega, brkatega moža, premotri te od pet do glave in zarožlja z zaponkami. Razumeš . . . segneš za srajco in mu vljudno pomoliš svoje papirje, davno ne kak potni list, ampak kako staro šolsko spričevalo, kako drugo sodnijsko izkazilo, ki se glasi bogve na katero ime, samo da je dovolj kolekovano in pečateno. Mož gleda v branje, skuša čitati, kima . . . seveda nemščino razume karabiner v apeninskih gorah, in nazadnje ti z zadovoljnim obrazom spet izroči „potni list“. Še več, če vidi da si raztrgan in shujšan, poseže v žep in ti podari liro zato, da si goljufal. Dve leti sva pohajkovala s Palankovičem po Italiji in nikoli nisva prišla z njimi navzkriž.

Po dveh letih sva ostavila Italijo in se vrnila. Glasbeno orodje je nama odslužilo, naveličala sva se juga, solnca, vina in vsega.

Potem se nisva klatila dolgo skupaj; Palankoviča je oblast radi nekega starega zločina zasledovala, vjela ga je spečega v hlevu ter ga tirala pod ključ. Ostal sem sam. Napotil sem se po deželi, a sem kmalu naletel; v Avstriji stvar ní tako preprosta kakor v Italiji, treba je imeti dovoljenje za izvrševanje postopaške obrti. Uradno potrjeno spričevalo o štirinajstdnevnem delu, veljavno za dobo šestih mesecev, računano od zaznamovanega datuma. Zaradi teh formalnosti sem vstopil v delo pri nekem kmetu in sem štirinajst dni cepil drva. Kmet mi je napisal potrdilo, župan je podpisal in potrdil z občinskim pečatom, pa sem bil varen šest mesecev. Na ta način sem potoval dalje; kadar je potekel čas, sem si pravico obnovil. Izkusil sem vse; ni dela, ki bi ga ne znal prijeti v roke. Bil sem cestni pometač, glumač, tesar, drvar, ribič, delal sem v tovarnah, v rudokopih, na železnicah, na polju, kidal sem gnoj, brodaril po rekah, vozaril za kmete. Če mi je delo ugajalo, sem vztrajal dalje, če ne, sem šel naprej, včasih sam, včasih me je spremljal kak tovariš. Pri tem sem nenadoma našel svojo sestro Štefanijo. Prišel sem do velikega, lepega gradu blizu majhnega trga v precej prostorni planinski kotlini. Po naključju sva se sešla; sprehajala se je v parku pred gradom, slučajno sem prišel mimo in jo hipoma spoznal. Bila je še prejšnja Štefanija, lepa, ponosna, le nekoliko izrazitejša je postala. Predstavil sem se ji. Kako se je prestrašila brata — cestnega vagabunda. Ni verjela svojim očem, pa me je le povabila k sebi v grad. Ostal sem pri njej par tednov, pil in jedel raz njeno mizo in poslušal njene tožbe. Objokovala me je noč in dan, svarila me ter mi očitala preteklost.

„Da bi vsaj svojemu stanu prizanesel!“ je ihtela. „Kaj ne veš, da si plemič? Ne le sebi, vsemu plemstvu škoduješ s svojim propalim življenjem, najbolj pa meni in bratu! Daj, vrni se na pravo pot!“

Slovesno sem ji obljubil in jokal z njo vred. Večne solze, vedno tugovanje mi je jelo presedati in v par tednih sem zapustil grad in sestro. Odslej se še nisva videla. Zdaj ima že gotovo precej dorasle otroke.

Moje nadaljno življenje si lahko sam predstavljaš, podobno je temu, ki sem ti ga opisal. Lahko rečem, neumen nisem bil nikoli, razen tedaj, ko sem se dal opehariti židu Wolfu in mu pomagal do lepe vsote. Kadar sem stradal, sem bil lačen, kadar sem se najedel, sem bil sit, prav tako, kakor oni, po kojih žilah se ne pretaka plemenitaška kri.“

„Ali se nič ne kesate svojega življenja?“ sem ga vprašal na koncu.

„Zakaj? Jaz poznam svet in razmere! Ljudje moje vrste so potrebni človeški družbi. Kadar bo svet tako popoln, tako dovršen, da ne bo potreboval v svoji sredi potepuhov in barab, tedaj bo propal.“ —

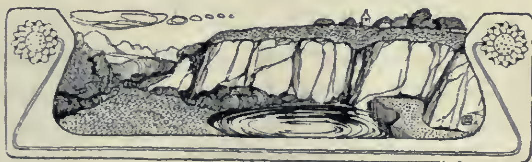
Nisem maral ugovarjati njegovemu čudnemu prorokovanju, razmišljal sem rajši o povesti njegovega življenja. Zanimiva zgodba je bila, kazala mi je eno izmed tistih oseb, ki ne poznajo mej sveta, ki lahko prenašajo najhujšo bedo, lakoto in trpljenje, ki pa zbesne v uživanju in ginejo same strasti. Razmišljal sem dolgo v noč.

Poleg mene je spal Tadej in smrčal v hripavem basu. Počival je mirno, roke pod glavo, cilinder pomaknjen na oči, z iztegnjenim truplom. Tako spavajo le brezskrbneži. Gozd, zavit v utripajočo mesečino, je dremal naokrog, skozi veje in vrhove je šelestel veter enakomerno pesem. Čez dolgo sem zaspal še jaz.

Vsa trda od mraza, oblita od jutranje rose, sva se zbudila. Zvezde sva že zamudila, od vzhoda je vstajal dan, osvetljen z žarkim solncem.

„Zdaj pa naprej, da se ogrejeva!“ je dejal Tadej in šklepetal z zobmi. Poiskala sva cesto in se napotila dalje. V petih dneh sva prehodila Koroško, v osmih sva se že nahajala v Ljubnem. V Donavicu sva dobila delo v tovarni, pa že čez tri dni sem ostal sam, Tadeju ni dišalo naporno delo in odžvižgal je proč. Ne vem, če se še klati po zemlji ali ne.

Moji veliki cilji, moji blagi, pošteni nameni, ki sem jih nosil v svojem srcu ves čas najinega potovanja, so se mi v Donavicu prevrgli v laž in razočaranje; z zaslužkom sem se komaj preživljal, ne da bi še poslal ogoljufani gospodinji njen delež. Poslal pa ji ga bom, zase in za Tadeja, kadar dobim honorar.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XI.

Tudi tisti spotikljaj nad Bilcovo vasjo (Carniola l. c.) se meni zdi nekoliko nepotreben, ker po mojem mnenju ta oblika nima toliko spotikljivega na sebi, kot naši slovničarji navadno mislijo. Dotično mesto se namreč glasi: „V Zvonu je za l. 1911, na str. 252 razložena Bilča ves za Bilcovo vas, *menda* Bilčevo ves“. — Jaz bi po svojem prepričanju temu *„menda“* nasproti postavil vsaj pohleven *„morda ne“* ali *„menda ne“*, ker ne mislim nastopiti ravno z brezdvomnim „ne“. Vem sicer, da ima Pleteršnikov slovar (II, 590) in Levčev pravopis (str. 154) samo obliko „stričev“, ne pa tudi „stricov“, — vem pa tudi, da v premnogih narečjih prosti narod jasno izgovarja „stricov, Matijcov, hlapcov“, — ne pa „stričev, Matijčev, hlapčev“ i. t. d. — In ker meni ta narečja — prevdariti bi morali dobro, ali niso morda celo v pretežni večini — ker torej meni ta cov-narečja mimo previsoko povišanih čev-narečij tudi nekaj veljajo, ne vem, čemu bi se toliko pomišljal zapisati narodno obliko „hlapcov“ ali „stricov“, čemu bi se moral ukloniti enostranskemu učenjaštvu in po njega doktrini pisati le „hlapčev, stričev“, — kajti lahko bi ugovarjal, da ne vem in ne razumem, zakaj naj bi imel vokal v svojilnem sufiksu „-ov“ dvojno ulogo *obenem*, i pasivno i aktivno. — Ta dvojna uloga, da se vokal **o** v sufiksu **-ov** obenem daj mehčati v **e** in da ob enem ta **e** pretapljaj sam predstoječi sičnik v sodnosni šumnik, ta dvojna uloga se mi zdi nekakov čuden *cirkulus*. — V Slovanu (XI, 159) je bila objavljena kitica, bodisi da je potekla iz peresa Vodnikovega ali koga druzega, kitica, ki se glasi:

Odrešen je svet
Francoskih nadlog,
Smo Francovi spet,
Zahvaljen bod' Bog!

Nad obliko „Francovi“ v tej kitici bi se jaz ne mogel spotekniti — a glej, dandanes se vendar pod vplivom moderne učenosti že oficijelno pačimo s „Frančevim nabrežjem“, dasiravno se je svoj čas Levstik pri redakciji uličnih napisov še zadovoljil s priprostim „Francovim nabrežjem“ (Franzens-Quai). — Prešeren je svoj

sonetni venec posvetil „Primicovi Julji“, jaz se ob to svoj čas nisem spotaknil, — utegnilo bi se pa zgoditi, da bi mu kak gorečnež hotel akrostihido preobraziti na novo obliko „Primičevi Julji“, če bi le izpremememba začetnic v 6. in 7. sonetu venca ne delala težav. — Lancovo pri Radovljici je potemtakem tudi v nevarnosti, da bi kdo zahteval prekrstitev imena v Lančevo. Lente festinemus! — vsaj ne gre vse po enem kopitu. —

Levec v „Slovenskem pravopisu“ na dveh mestih (§ 25 in § 77) govori o mehčanju, na prvem mestu o mehčanju samoglasnikov, češ da za mehkimi soglasniki (c, č, š, ž, j) prehajajo trdi samoglasniki (o, [a, u]?) v mehke (e [i]?), a na drugem mestu o mehčanju soglasnikov, češ da se pred samoglasnikoma **e** in **i** pretapljajo goltniki (k, g, h) v šumnike (č, ž š,) in sičnike (c, z, s) — in pa da se sičniki pretapljajo v šumnike. Potemtakem je bistvo mehčanja v tem, da takozvani mehki konsonant vpliva na naslednji vokal in takozvani mehki vokal na predstoječi konsonant (goltnik ali sičnik) ter ga sebi priliči in prienači. V obliki „Bilčev“ je nastopilo ali oboje mehčanje obenem, ali pa najprej samoglasniško, kateremu je sledilo še soglasniško (?). Največja težava je, jasno si predstavljati, kako se naj to takozvano mehčanje vrši, ali je to enoten pojav, izvršen na vokalu in na konsonantu obenem, ali pa naj si ga mislimo v dve fazi razdeljenega vpoštevajoč vzrok in posledico. V prvem slučaju bi nam bilo menda po zgoraj navedenih pravilih še le iskati vzroka za pojav. Za vsako pravilo pa vendar moramo imeti jasnih pojmov in razumljivih vzrokov, sicer ostane takozvano pravilo vendar le nekaka neupravičena samovoljnost slovničarjev, ki je ne razumemo dovolj, da bi se z lahkim srcem nanjo zanesli. —

Bolj jasno govori v svoji slovnici (po Miklošičevi primerjalni) Šuman. Na 71. strani uči: „Sičniki (c, z, s) prehajajo v zvezi z glasnikom **j** v **č**, **ž**, **š** – **s** in starejši **z** se mehčata le v zvezi z **j**, **c** in mlajši **z** se pa mehčata tudi pred onimi samoglasniki, pred kterimi se mehčajo goltniki,“ — a na 7. (oziroma 8.) strani pravi, da se goltniki pred mehkimi vokali izpreminjajo v nebnike ali sičnike — no, potemtakem baje „stričev“, ker je **e** takozvani mehek vokal. Na 91. strani zopet pravi: „Po **c** se omehčuje **navadno o** v **e** enako, kakor po š, č, **ž** in **j**: *vrabcev, znancev, slepcema* zraven *slepcoma*. Torej **navadno** se za **c o** omehčuje v **e**, a **ne vedno** — in slepcema se rabi ne izključno, ampak samo zraven slepcoma. — Če je pa **e** mehek vokal, ki baje izpreminja **c** na **č**, se zopet vprašamo, ali ima to moč vsak **e**, torej tudi tisti, ki je sam pravkar

omehčan iz **o** (?). Poglejmo zopet v Šumana, ki na 237. strani pravi: „Priponka **-ov** čini posestne priloge iz moških edninskih samostalnikov: Adamov, cesarjev, sosedov, **stryjcev**." — Torej stricev, a ne stričev (?). — In na 42. strani zopet uči Šuman: „K prilikovanju se štejejo tudi nektere prikazni, v katerih se samoglasnik bliža predstoječemu ali sledečemu soglasniku n. pr. j**o** se izpreminja v j**e** t. j. **o** se po nebnikih in po sičniku **c** izpreminja v **e**: veselj**e**, boj**e**v, z meč**e**m, križ**e**m, tovariš**e**m, src**e**; vendar se čuje tudi src**o**m, hudič**o**v, bič**o**vje, toda nikdar *veselj**o**." — Torej vendar! In čuje se tudi; no, če se čuje, zakaj bi se tudi ne pisalo, kar se jasno čuje? —

Iz vseh teh tukaj navedenih pravil pa jaz vendar ne morem posneti točne zahteve, da je pisati samo „Bilčev" in da je oblika „Bilcov" vredna, do jo postavimo na sramotni oder, ter mislim, da bi morali „Bilčevci" nasproti „Bilc**o**vcem" (oziroma Bilč**o**vcem) stvar še precizno razjasniti, da bomo njihova pravila s prepri čanjem sprejeli, ne pa, da bi kar na slepo prisegali „in verba magistri". —

Da navedem aforistično nekaj pomislekov proti navadnim razlagam mehčanja. Če res **c** (= kj?) zahteva za seboj **e** namesto **o** in če ta **e** izpreminja potem **c** v **č**, bi se menda ti vplivi vršili dosledno v vseh podobnih slučajih, češ da naj imajo enaki vzroki enake učinke. Kakor je videti, so pa ti glasoslovni vplivi različni pri besedotvoritvenih in pri sklanjatvenih sufiksih, kajti svojilni pridevnik, pravijo, da naj se glasi „pevčev" (ne pevcov), a instrumental [ozirama dativ] „pevcem" in genetiv plur. „pevcev", ne pa „pevčem, pevčev". Torej bi se vzvratno mehčanje v enem primeru pojavilo, a v drugem bi izostalo. Pa tudi napredno mehčanje, s katerim bi moral sičnik **c** vplivati na sledeči **o** ter ga pretvoriti na e, ne kaže preciznih zakonov. — Prave doslednosti v tem ni najti že pri naših starejših pisateljih, kakor je tudi ni v narečjih in narodovi govorici. Dalmatin ima n. pr. hlapc**o**m (26, b; 33, a) poleg hlapc**e**m (29, b; 30, a) in hlapc**o**v (29, b) poleg hlapc**e**v (39, b) pa komulc**o**v (53, a) poleg studenc**e**v (45, a) — in Trubar piše Kristus**o**va beseda poleg Kristus**e**va cerkov in Mojzes**o**ve bukve pa na Mojzes**e**vim stolu i. t. d. Trubar in Dalmatin torej, oba Dolenjca, sta križem in prek rabila mehčane in nemehčane oblike — in kar sta pisala, je bilo menda tudi med narodom v rabi. Jasnosti v tem oziru torej že takrat ni bilo, kakor je menda še danes ni. — V genetivu pluralis je gorenjec Prešeren dosledno pisal „-ov" n. pr.: Slovencov, strelcov, krajov, Kranjcov, angeljcov, viharjov, pevcov, mescov,

slavcov, pisarjov, palcov, pogrebcov i. t. d. —, v instrumentalu sing. in dativu plur. pa „-am“ n. pr.: Slovencam, Kranjcam, petjam, ognjam, trnjam, koncam, soncam, cesarjam, godcam, srcam i. t. d. —, tudi za č, je razmerje enako n. pr. gen. pl. mrličov, mladenčov, tičov, snubačov, toda pubčev — in instr. sing. z mečam, za gričam, bodisi da veljaj ta „-am“ ali za „-om“ ali za „-em“. Za mehčanje samoglasnika **o** za **č** imamo torej pri Prešernu en sam jasen primer t. j. pubčev, za palatalizacijo sičnika **c** pa najdemo dva primera v dveh svojilnih pridevnikih, namreč: „To pevčovo srce je“, — in „Obljubi Micka godčova bit“; — toda v obeh primerih je ohranjen nemehčani „-ov“ (ne „-ev“) enako, kakor v „Romejova Julja“. — To pa dá misliti, kajti če se kljub končnici „-ov“ vendar predstoječi **c** izpremeni v **č**, tedaj tega mehčanja ni mogel provzročiti noben **e** v „-ev“, torej o vzvratnem mehčanju po vplivu vokala **e** ne more biti govora. — To pretapljanje sičnika v šumnik si bomo morali tedaj ogledati od kake druge strani. — Predno prestopimo k temu vprašanju, pomudimo se še pri dopustnosti preklicane oblike „Bilcov“. — Kolikor moj posluh razločuje, ima prav enoliko izrekljivosti Kljukcova laž ali Kancova drogerija, kakor Rusova gostilnica ali Knezova opekarnica — in vendar mislim, da nihče ne pravi niti Ruseva Knezeva, niti Ruševa Kneževa, dasiravno nam nudijo slovarji poleg „knezov“ tudi „knežev“ (Plet. I, 414). Kolikor imam slovničarske vesti, mi ta nič ne očita, če govorim in pišem z Gorenjci: Kranjcov, Krulcov, Bohinjcov, Lorencov i. t. d. Na Čehinjo Boženo Nemcovo se morda ne smem sklicovati, prej menda bi se smel na Koljcova, Varencova i. t. d., izrazovanje „knižka Levca, statja Škrabca“ se seveda odločitvi med „Levcov, Škrabcov“, in „Levčev, Škrabčev“ izogne. — Priznati sicer moramo, da v novejšem času v naši pisavi hočejo prevladovati čev-oblike nad cov-oblikami, zato sem tudi zgoraj rekel, da ne mislim nastopiti z brezdvomnim „ne“, samo opozoriti sem hotel na dopustnost in upravičenost obojih, češ da se ni treba nad enimi spotikati in druge kot edino zveličevalne povzdigovati. Če imamo n. pr. vsporedne priimke na „-ič“ in na „-ic“, tedaj mislim, da jasnosti ne bo nič škodovalo, če napravimo tudi vsporedne svojilne pridevnike na „-ičov“ in „-icov“ n. pr. Šubic, Jagodic (Šubicov, Jagodicov), pa Šubič, (Šubičov). Vrabec ima vsporednico vrabìč, pa se svojilna pridevnika „vrábcov“ in „vrabíčov“ pomešata v „vrabčev“. Iz Tómažič, Lávrič, Anžič bi potemtakem izvajali Tómažičov, Lávričov, Anžičov, toda iz Tomažíc, Lovríc, Anžíc pa zopet Tomažícov, Lovrícov, Anžícov. —

Brezpogojnim pristašem mehčalne teorije v premislek pa moram povdariti, da v narodnem govoru mimo knjižnega „-čev“ odločno prevladuje jasen „-čov“, torej tudi, če ne Bilcova, gotovo Bilčova, ne Bilčeva vas. Primeri Tomčova jama, Kokošíčova hiša, Gožova bajta, Alešova gostilna, Kopišarjova hladnica i. t. d. — Pa vzemimo krajna imena na vzhodnjem Štajerskem: Gajovci, Jiršovci, Križovci, Iljašovci, Janežovci, Cezanjovci, Ivanjšovci, Črešnjovci, Bučečovci i. t. d. ali pa na Koroškem: Golšovo pri Žihpolju, Sušoviče, Silejov most in tudi Bilčoves. — Ta istina je torej konstatirana in ugotovljena, vprašanje je le, kako je pa z njeno razlago. — Gospod razpravljatelj v Carnioli (III, 211) pravi, da je Bilčoves postala iz „Bilča ves“, da sta se obe besedi strnili v zloženko. — Jaz nad to razlago dvomim, kajti prava zloženka bi se imela po njegovi teoriji glasiti Bilčeves, kakor n. pr. srečelovec, vročekrvnež, pleše-glavec, prosta primaknenka pa Bilčaves, kakor n. pr. figamož, Zvezda-grad (t. j. tabor Nadlišek; prim. Valvasor, XI, 390.). Poskusiti moramo na drug način priti razlagi do živega. Miklošičeva slovnica (II, 220) pravi, da namesto sufiksa „-av“ včasih nastopi sufiks „-jav“ n. pr. narusičav od *narusica, norčav od norec, pigučav (pegast) od pegavica, zimličav od zimnica kakor mrzličav od mrzlica. Na vseh tu navedenih primerih opazimo, da se osnova, na katero pristopi sufiks „-jav“, končuje na c. Kaj velja, če bi morda isto veljalo tudi za posesivni sufiks „-ov“, češ da se ta sufiks pri osnovah končujočih se na c glasi „-jov“, torej Bilc + jov = **Bilčov**, Jarc Jarčov, Kunc Kunčov namesto Bilcov Jarcov Kuncov i. t. d. To bi bila ena možnost, — toda vzemimo v pretres še drugo. O kumulaciji obeh za tvoritev posesivnih pridevnikov sposobnih sufiksov je že bilo govorjenja v Carnioli (II, 49). Razpored obeh sufiksov je lahko dvojen, ali „ov + j“ n. pr. bratovьlj, sinovlja, Davidovlje ..... ali pa „j + ov“ n. pr. otьčevъ iz otьčь (patris), Pavljevъ iz Pavl’ь (*Pavljь, Pauli), Jakovljevъ iz Jakovl’ь (*Jakovljь, Jacobi). — Glej Vondrák, Vrgl. slav. Gram. I, 412. — — Potemtakem je iz posesivnega pridevnika Bilč, Bilča, Bilče (бъльчь) t. j. Bilcov, Bilcova Bilcovo .... mogoče dobiti še z drugim posesivnim sufiksom podkrepljeno obliko **Bilčov**, Bilčova, Bilčovo, kakor iz stsl. отьчь (patris) daljšo obliko отьчевъ. Primeri Plet. I, 758, očev = očetov. Gorenjščina rabi dosledno „očov“ n. pr. očova (= očetova) srajca, das Hemd des Vaters. — Direktno iz Bilča ves se koroška oblika Bilčoves ne dá razlagati, tudi iz mestnika „v Bilči vesi“ (v Bilčь vesi) ne, pač pa iz Bilčova vas, oziroma iz mestnika „v Bilčovi vesi“. — Izvrši se pa ta spojitev

po takozvani haplologiji. Haplologija ali izpust zloga se pojavi namreč tam, kjer se snideta dva enaka zloga bodisi s polnim vokalom bodisi s poluglasnikom in se spojita v enega n. pr. bremenoša iz *bremenonoša (Lastträger), ikonos iz *ikononos ali kolovoz v gorenjski obliki kovovoz skrčen v kovoz. Dva enaka zloga se pa pokažeta tudi pri mestniku „v Bilčově věsi" (въ Бълъчов' вьси), in to se je skrčilo „v Bilčovesi", iz mestnika se je pa ista haplologija prenesla tudi v druge sklone. — —

Paul Verlaine:

Sentimentalen razgovor.

Iz cikla: Fêtes galantes.

Samoten, hladen stari park molči,
dve senci sta tiho skozenj šli.

Oči so mrtve, ustnice so led
in komaj je slišen zvok besed.

Samoten, hladen stari park molči,
v dveh sencah minulost govori.

— „Še pomniš ogenj najinih davnin?"
— ‚Čemu pač mi bodi ta spomin?'

— „Še vedno sen tvoj dušo mojo zre?
Še vzbujam ti hrepenenje?" — ‚Ne.'

— „Ah, dnevi sreče najine cvetoče,
poljubov plamenečih!" — ‚Mogoče.'

— „Ogrom nadej in sinje to nebo!"
— ‚Nadeje ni in nebó je vse temnó.'

In šla sta v nočni neskončni svet,
le noč je sama čula njun šepet.

Prevel **Vojeslav Molè.**

Ferdo Kozak:

Zeleni Juri.

I.

Kadar so se razbegnile jate vračajočih se ptičev nad vasjo, kadar se je pocedila smola iz kostanjevih popkov, tedaj se je zganilo v stari bajti pri cerkvi.

„Jure leze na pomladno prst," so govorili vaščani.

Čez polja je omahovala visoka postava, počasni, umerjeni koraki so grebli v razmočeno pot.

In nihče ni bolje vedel, kdaj pride pomlad, kakor Jure. Večkrat je že puhtela sopara iz zemlje, a on je še čepel doma. Tedaj je vedela vsa vas, da se vreme v kratkem izprevrže. Čez par dni se je zmeglilo, vrtinci so zaplesali po cesti, zvečer pa je padel sneg.

„Jure že ve, kako je; samo on ve!"

„Kakor bi v zvezdah bral."

Pa ni bral v zvezdah, pa ni pisal proroških knjig! Tudi star ni bil. Res, da so otrdele noge in osiveli lasje, res, da je glava klonila na prsi, a to še ni bila starost. Ej, hitreje upogne človeka bolest kakor starost. Kakor ukrivi vihar drevju veje, tako ukloni žalost telo, dušo razgrize, telo se postara. V globini srca pa tli iskra zvenele mladosti, drobna, majcena, brez luči, brez gorkote, trepetajoča večna lučka, spomin... Jure je čutil tisto iskrico, slutil je njen drobni žar. Kadar se je nekaj toplega prevalilo v ozračju, tedaj ga je zapeklo v prsih. Z neodoljivo silo ga je gnalo iz bajte na belo cesto, nekam naprej, prek polja, kjer je dihala zemlja, kjer je črnela mastna prst. Hodil je počasi in težki, resni so bili njegovi koraki. Tako bi hodil gospodar cele vasi, tako je hodil Jure, osameli bajtar. Bil je visok kakor smreka, v plečih kakor gora. Redka brada je obkrožala širok obraz oglatih potez, pod mogočnim čelom je žarelo dvoje temnih, bliskajočih se oči. Roke je potisnil v žep in pomaknil klobuk na tilnik. Vaščanom se je zdelo, da trosi pomlad nad dolino.

Solnčna luč je v drobnih curkih lila čez polja kakor zlat dež. Jutranje meglice so drsele ob zemlji, v travi so goreli demanti. Mavričasto blestenje se je prelivalo skoz vlažni zrak, cesta je žarela. Pesmi ptičev so vzhihitavale pod nebo, kakor bi biseri padali v srebrno kotanjo. Kaos barv se je oplaknil s svežostjo in bohotnostjo, pljusknil je gozdu v podnožje in se raztopil v temnozelen baldahin.

Jure je zavil čez travnike, prelezel golo reber, obstal na parobku gozda in legel v travo. Parkrat je vzbočil silne prsi, srknil v krepkih požirkih sveži zrak in se odkril.

Pred njim je ležala vas, tiha, mirna domača vas, kakor oko dekleta, ko se mu v njem še prepleta sen minule noči. Orjaške lipe so se trle krog cerkvice; razbohotile so se v davnih letih in zasegle z vejami nad ponižne koče. Za cesto so snivale njive, vlažne, trepetajoče.

Jure je zagozdil brado v široko dlan.

Tiha žalost se človeku razprede v duši, kadar osamljen premišlja leta mladosti. Škrjanec se zažene v zrak, okoplje se v luči in vetrovih in pesem pijane sreče mu žubori iz grla: mladost! Kdor te je slišal peti, te ne pozabi; zaješ se v spomin, da še zveniš v starosti. Glej, Jure, ptice so se vrnile, a tiste ni več, ki ti je pela mladost. Že lani je ni bilo, že predlanskim ne, o že davno ne več, a vendar podrhtevajo mišice tvoje roke, vendar mežika trudno oko.

Ugasnila so leta, ko je pohajal po vasi Jure, najmočnejši in najlepši fant. Bruno je privzdignil z eno roko, tnalo je presekal z enim udarcem, kakor jeklo so bile njegove roke, prsi kakor skala. Z glavo je dosegel strešne žlebove, tako velik je bil in vsem dekletom je razvnel srca, tako lep je bil. Dva grunta sta bila njegova, imel je najlepšo hišo v vasi. Vaščani so ga ljubili, bil je ponos vse vasi. Ko so peli fantje zvečer na vasi, je presegel Juretov zvonki glas druge in se lovil ves mlad in razposajen v večernih sapah. Očetje so se namuzavali za pečjo:

„Zakaj se ne oženi?“

„Izbira.“

„Že lahko.“

Jure pa je kakor v odgovor zavriskal, da so zaječali vaški psi.

II.

Anžetova Manca je zalivala svoje rože in pomalem popevala. Večer se je že sklanjal nad zemljo, gore so rdele. Sladkosten mir se je mežavo razlival čez horizont, vedno globlji, vedno tišji. Jure je pripel s polja in se ustavil ob Anžetovem vrtu.

„Le prilivaj, Manca, da imaš kaj pri rokah, kadar pridem iskat.“

„Ti?“

„Kdo pa?“

Mana je zardela in mu pogledala v oči.

„Pravijo, da si že izbral.“

Jure se je v zadregi nasmehnil. Mančin pogled ga je zmešal, zadelo ga je prikrito očitanje.

„Prazne marnje!“

Za hip sta pomolčala. Manci je utripalo srce in solze so ji silile v oči. O, fantovski pogled je kakor iskra! V pomladnih večerih se utrinjajo duše, druga k drugi romajo in se pozdravljajo.

Jure je prišel pozno domov. Za klobukom se mu je bohotil rdeč nagelj, v očeh je predla zamišljenost. Sedel je za peč in strmel v polmrak.

Veliko deklet lepših kakor Manca, je premogla vas, toda vendar . . . Tisti odkriti, nedolžni pogled! Človeku vzvalovi v srcu in mu razgreje misli. Manca je bila sicer slabotne postave, vsi so govorili, da je bolna, a nihče ni mogel priseči na to. Bila je povsod priljubljena zaradi svoje ponižnosti in skromnosti. Nikomur se ni vsiljevala, velikih druščin se je ogibala. Preslaba za težka poljska dela je vodila gospodinjstvo in gojila svoj vrt. Poznala ni sreče ljubezni, le včasih zvečer je prisluškovala fantovskemu petju in zardevala, če je razločila Juretov glas. Kakor vsa dekleta, ga je rada poslušala, še raje ga je videla. Toda, moj Bog, to bi bil greh! Saj je bila revica slabotna, kdo bi se čudil, da je oboževala velikega, krepkega, zalega fanta. Pa jo je bilo vendarle sram pred samo seboj, če je tako skrivaj pomislila, kako bi jo objele tiste silne, močne roke . . . o božja milost . . . umrla bi v objemu. Da bi prišel k njej in bi jo privil k sebi, najprej prav rahlo, kakor bi se bal, potem vedno krepkeje in silneje, da bi vsa trepetala kakor mlada breza . . . ah ne — potem bi . . . potem . . .

Manca je sklenila roke na utripajoče srce in pritisnila razžarjena lica na mrzli zid.

„O saj ne pride, nikdar ne pride! Vsi pravijo, da ima že nevesto!“

Življenje je čudno: človek gre na desno, pa ga porine nevidna roka na levo, napoti se na ravno cesto, pa mora v hrib.

Jure je prišel, seveda je prišel. Premočan je bil plamen skrite ljubezni, treba je bilo, da se razmahne.

„Manica, bodi moja!“

„Ne šali se.“

„Če hočeš . . . Rad te imam . . .!“

Ker je bil orjak po telesu, je bil neroden v govorjenju. Ej Jure, Jure! Zakaj si kar naenkrat umolknil in zardel kakor otrok? Z rokami si zakrilil nekam po zraku, golobico si hotel objeti, pa so ti noge

prirastle k tlom. Napol začudeno si gledal, kako je vzkriknila veselja, zardela in utekla. Pa saj ni šla daleč: za hišo se je skrila, da bi vaju ne videli drugi . . .

Na jesen sta se vzela. Tri dni je trajala gostija.

Dekleta so vihala nosove same zavisti, Jure pa je odpeljal malo nevestico v svoje gnezdo; za vaščane se ni zmenil.

Dozorelo je sadje, megle so skalile jezero neba. Vetrovi so se lovili po zraku, nad griči so opletali s svojimi peruti in se lasali v dolini. Dež je po malem rosil na gola polja, pusti dnevi so padali zemlji v naročje. In potem je zavilo od severa, na obzorje je sedla razmršena starka. Preko vsega neba je segal njen kolovrat in kakor tulenje viharja je bila njegova pesem. Starka pa je predla s svojimi mrzlimi rokami dan in noč, da so se beli kosmi razcefranega prediva lovili po zraku.

Jure in Manca sta preživela zimo kakor v sanjah. V valovih divje ljubezni sta se okopali njuni duši in sladka umirjenost je napolnila njiju oči. Ko so dahnile prve tople sape čez pobeljena polja in so zažuboreli potoki, sta zadihala vonj zemlje.

„Jure."

„Kaj je, Manca?"

„Zdi se mi, da se bliža . . ."

Jure je razumel. V njenih očeh je bral tisto sladko skrivnost in spreletelo ga je mrzlično čustvo radosti.

Oče! Ta beseda mu je zvenela v ušesih kakor glas velikonočnih zvonov; prelila se je v dušo in se vsesala v kri. Oj, ti veliko življenje, ti mogočna pesem! Nevidna je tvoja pot, nerazumljivi so tvoji cilji. V puščavo zalučaš cvetje in v cvetje naliješ medu. Z rokami bi te objel in prižel k sebi! Viharju si podobna, ki se razmahne nad gorami, silen in preteč, da se spremeni v zefir na večernih poljih.

Oče!

Jure je začutil, kakor da je prerojen v tej besedi. O, saj si videl prst, ki se je izvračala pod tvojim plugom, topla, trepetajoča. In potem si ji izročil seme bodeče žetve, v naročje si ji ga nasul, da je vsa drhtela v materinski ljubezni. O, saj si jo videl tisto mehko vlažno prst, kako je rodila sad; zlato klasje je valovalo v v vetru in zdelo se ti je, da živi pod teboj tvoja kri, tvoja duša. Pa človek je kakor zemlja, njegova misel je kakor sila prsti. Naravi izročiš, narava ti vrne.

Približal se je tisti veliki dan. Jure se je prebudil na vse zgodaj zjutraj in pogledal po izbi. Siva luč je lila skoz okno. Vse je bilo še tiho, le tiktakanje ure je drobilo po zraku. Manca je še spala. Jure je zatisnil oči in se nehote nasmehnil. Poskušal je zaspati, pa ni mogel.

„Danes orjemo," je pomislil in pogledal ženo.

Previdno je legel na levo stran in strmel v okno. Računi bodočnosti so mu drveli po glavi.

Manca je vzdihnila in odprla oči.

„Jure, ali je še zgodaj?"

„Pusti uro, Manca?"

„Pojdeš na polje?"

„Seveda. Zdi se mi, da je hlapec že vstal."

Na dvorišču je nekdo pomalem požvižgaval.

Nastala je tišina.

„Pa naj bo v božjem imenu. Ti pa saj . . . saj veš!"

Jure je vstal in se oblekel. Še enkrat se je ozrl na posteljo, potem pa je stopil na dvorišče.

Hlapec je napajal konje.

„Jaka, naprezi!"

„Neža!"

Izpod podstrešja se je oglasil zaspan glas.

„Kaj?"

„Pazi na Manco, pa pridi povedat na njivo . . .!"

„Seveda!"

Jure je sedel na voz in pognal.

Hladno pomladno jutro se je prebujalo nad polji kakor zaspan otrok. Vijoličaste megle so se razpredle med grmovji, iz zemlje je puhtela sopara. Na vzhodu se je v mehkih linijah prelivala zarja, kakor zlatordečkasti kodri. Ob potoku so dremali topoli, polmrak je plahnel za obzorjem.

Jure je počil z bičem, da je udarilo v ovoj tišine in zasekal plug v zemljo. Mišice na rokah so se mu napele, oko je vzplamtelo.

„Ho-o-o! Če bo sin . . . Lepo posestvo mu zapustim, kadar doraste; najbogatejši bo v vasi. Hi-hot! Denarja ne manjka, lahko bi ga dal v šole. Da bi bil le zdrav in močan... E-e-la! no, veselo bo pri nas, veselo! Otroški smeh bo zazvenel na vrtu . . . Zdaj vsaj vem, za koga delam. Le reži plug, le grizi globoko in ravno, da zraste žito čez glavo . . ."

Obrnil se je ob koncu razora. Parkrat je potegnil z roko prek čela, potem pa je zopet prijel za plug.

„Če bo pa dekle . . . nič hudega! Imela bo lepo doto, vsak bo povprašal rad zanjo. Gotovo se dobro omoži . . . in za vse bo meni hvaležna . . . svojemu očetu. Preskrbim ji prihodnjost, kakršne nima nobena druga . . .“

Jure se je zatopil v razmišljevanje, plug je rezal kakor nož. Solnce se je zabliskalo čez hrib, Jure ga ni opazil. Krčevito je oprijemal ročice s svojimi močnimi rokami in strmel v zemljo. Hrbet se mu je upognil, da so se napela silna pleča, prsi so sople in valovale, kite na tilniku so podrhtevale, pot je polzel po čelu. Šesti razor je bil že pri kraju, a Jure je stopal za plugom kakor da orje prvega. Konji so upehani stresali z glavami, z jezo so utirali ritem. Šele ko je dekla prinesla zajtrk, je Jure obstal. Legel je v senco, obrisal pot in jedel. Z vidno nestrpnostjo je čakal na hlapca in molčal.

„Lepo se orje!“

Jure je prikimal.

„Pa hitro gre izpod rok!“

„Vraga, snej že! Čas je!“

Hlapec je zamašil zadnji kos v usta in vstal. Jure je stopil k plugu. Konji so se nagnili v zalet, Jure je zgrabil ročici.

Zemlja je puhtela in sopla, konji so hrskali. Solnce je lezlo više, Jure pa je bil kakor top stroj. Dihal je v hlastnih požirkih, sunkoma se je zaganjal za plugom in mislil, sanjal.

Bodočnost je sen in sanje bodočnosti so kakor pomladne rože: odženejo in se razcveto, pa pride slana in jih pomori. Le včasih ostane morda ponižen zvonček v zatišju, ves trepetajoč in ubog, da zvene čez čas. Pesem se razdahne in utihne, bodočnost zavabi iz daljave, da te udari, ko stopiš v njen grad.

V razbeljenem vzduhu je dremal poldan.

Jure je postal in pogledal proti vasi. Daleč tam, še pri hišah je spoznal Nežo. Spustil je povodce in stopil na cesto. Ves nemiren je tiščal roke v žepu, v očeh mu je sijala divja radost. Koncem njive je počakal.

Neža je prišla počasi, skljućena kakor bi nosila bridkost. Oči je povesila v tla in roka se ji je tresla.

„No, kaj je!“

Neža se je obotavljala.

„Govori vendar! Ali je fant ali dekle?“

„Fant!"

Kakor slutnja je preletelo njegovo dušo.

„Za vraga, govori kaj!"

Starka je zmignila z rameni.

„Ali se je kaj zgodilo?"

Zgrabil jo je za roke.

„Govori!"

„Mrtev je!"

„Kdo?"

„Otrok."

Jure je stal kakor usekan in strmel na Nežine roke. V prsih se mu je nekaj trgalo, oči so ihtele. Svet se je zavrtil krog njega v divjem kolobarju, da je nehote upognil tilnik, kolena so klecala.

Neža se ga je počasi ognila in odšla naprej po njivi. On pa je stal in bulil v zrak kakor blazen. Nehote je stisnil pesti in jih zopet počasi razklenil. Nato se je obrnil in prekoračil njivo. Nevede, kam gre, je stopal čez travnike proti gozdu. V senci mogočnih dreves se je sesedel na tla.

„Mrtev!"

Vrgel se je na trebuh in zaril prste v zemljo. Vsa njegova silna moč je mahoma podivjala. Mišice so drhtele kakor strune, v žilah je pljuskala kri.

„Moj otrok ... moja last ... moje vse! ... Mrtvo ... uničeno!"

Besede so se trgale in lomile v grlu, daveč stok je sikal v tišino ...

Bori so že pošepetavali v večernem vetru, ko se je Jure zavedel. Zagrebel je glavo v dlani in hotel jokati, pa ni mogel. Vsa silna bolest se mu je zažrla v dušo, nema in topa, da je le iz mračnega pogleda lil njen odsev.

„Kako bi bilo veselo, če bi imel sina, lepega, čvrstega ... Solnce bi posijalo v medlo sladkostno jutro, da bi zapekle oči. Ah, in delal bi, delal ... za sina. Zdaj je pa mrtev ... Nikdar ni videl luči, nikdar je ne bo. Kdo je kriv? ...

Sklenil je roke, da so zapokali sklepi.

„O Bog, o Bog, samo sina sem te prosil, pa mi ga nisi dal. Ali te nisem ljubil dovolj, Manca? Ali te nisem skoraj na rokah nosil ... Mrtev otrok leži doma, brez ognja, brez duše!

Jure se je potikal dva dni po gozdu, tretji večer pa je prišel pijan domov. Zdelo se mu je, da je zašel v tuj dom. Domači so ga preplašeno pozdravili, on pa je brez besede stopil v izbo. Na mizi je brlela luč; motna svetloba je begala po zraku, orjaške sence

so se plazile po stenah. Na postelji je ležala Manca, vsa bleda in izmučena. Jure je obstal pri mizi.

„Jure!", je zaprosil tih glas. „Jure, moj dobri Jure! Božja volja naj se zgodi! Vdajva se in prosiva Boga, da nama pošlje tolažbe."

Jure se je približal postelji, zgrabil odejo in odgrnil ženo. Belina perila mu je zasijala v lica, pod gubami srajce je drhtelo mlado Manično telo.

„Jure, kaj ti je!"

„Ti si moja žena."

„Kaj govoriš! Zagrni me, mraz je!"

„Ti si moja last!"

Povdarjal je vsako besedo, da je trdo odmevalo po sobi.

„Tvoja . . ."

„Pravico imam, da te ubijem!"

„O Jezus!"

Ovil si je njene lase krog roke, jo vrgel iz postelje in postavil na sredo izbe.

„. . . da te ubijem!" je sikal med zobmi.

Manca je prekrižala roke na razgaljenih prsih in molčala. Jure je zasopel in stisnil pest. Počasi jo je dvignil in spustil kakor kladivo na topli vrat. Drugi udarec jo je butnil v prsi, da se ji je zmeglilo pred očmi. Jure je spustil lase in jo pahnil na tla.

„Ti si kriva!"

Kakor upehan je sedel na stol. Bilo mu je težko pri srcu in črna žalost nad samim seboj je dahnila v njegovo dušo. Naenkrat pa je začutil, kako mu tople roke objemajo kolena. Velike solzne ženine oči so zasijale vanj.

„Nisem kriva, Jure! Trpela sem, strašno trpela, a božja volja je hotela drugače. Odpusti mi, nisem grešila, saj te ljubim, Jure, moj Jure!"

Jure je umaknil pogled in jo sunil z nogo, da je omahnila in se zgrudila vznak.

„Kristus, odpusti mu ta greh!" —

Manca je čez par mesecev umrla. Jure je nekaj časa pil kakor obnorel, nenadoma pa je izginil iz družbe. Prodal je posestvo, kar ga je še ostalo in osamel popolnoma.

Kadar je začutil v sebi čas pogreba svoje sreče, tedaj je vstal in šel ven, v življenje. Noč je spala v njegovi duši, a ljudem je oznanjal pomlad. Zdelo se jim je, da jo trosi po dolini kakor sejalec zlato seme.

Josip Premk:

Letoviščarji.

(Dalje.)

Kristina ga je pogledala za kratek hip in takoj zopet nemirno umaknila svoj pogled. Bila je prepričana, da se norčuje, a dasi bi mu bila rada vrnila dobro za milo, ji ni hotela na jezik niti ena primerno zbadljiva beseda.

„Kako to mislite?“ je dejala naposled in gledala v potok.

„Mislim, da je treba precej vztrajnosti in potrpežljivosti, ako ostane tako mlada gospodična v Zapotoku že tretje leto —“

„Kako to veste?“ je povzela začudeno.

„Da stanuje v novi hiši mojega očeta zapotoška učiteljica, sem vedel že prej, kajti oče mi je pisal to novico takoj, ko ste se pri njemu nastanili, menda iz samega veselja, da je dobil za svojo nepotrebno stavbo vsaj enega prebivalca, da pa je to gospodična Kristina Pogorelčeva, sem izvedel šele včeraj. Pa saj je vseeno, naj bi že bila ta ali ona, biti že tretje leto v Zapotoku, se pravi žrtvovati.“

„Oho, kar tiho!“ ga je prekinil učitelj Možina in mu položil roko na ramo. „Že vidim, da nič več ne ljubite svojega kraja in nam hočete odpoditi celo gospodično učiteljico.“

„Nisem mislil tako,“ se je nasmehnil in skoro mu je bilo žal besed, ki jih je izrekel, ne zaradi tega, ker ga je hotel učitelj v šali nalašč narobe razumeti, ampak ker je bral v Kristininih povešenih očeh jasno in razločno, da so jo zadele besede bolj ostro nego je želel. „Človek izpregovori včasi ravno nasprotno tistega, kar je imel v mislih in posebno se to lahko zgodi ob takem prvem svidenju.“ Besede „ob takem svidenju“ je naglasil s takim poudarkom, da je Kristina vnovič pobledela; vendar pa je imela to pot toliko poguma, da mu je precej mirno odvrnila:

„Mogoče, a kar se tiče mene, sem tu popolnoma zadovoljna.“

„No, vidite! Kaj mislite, da smo vsi tako navezani na mesto kakor vi, ki se ne prikažete domov kar štiri leta,“ je šaljivo pripomnil učitelj Možina. „Le čakajte, še radi boste prišli na deželo kakor ti Koširjevi, ki so se pripeljali včeraj z vami. No sedaj boste imeli družbe dovolj; gospod Artur je tudi doma, ravno včeraj sva govorila in ko sem mu povedal, da ste že prišli, je šel naravnost k vam, pa vas žalibog ni bilo doma, ampak našel je v veži

Koširjevo gospodično, ki se mu je nenadoma vsedla tako globoko v srce, da je govoril o njej vso pot. Ali je res taka lepota?"

Janka so dirnile zadnje učiteljeve besede kaj neprijetno in ko je videl, da je uprla vanj tudi Kristina svoje plahe oči, je skomignil z rameni.

„O lepoti imajo ljudje različne pojme. Gospodična Amalija ima nekako južni tip, kar mogoče Arturju ugaja."

„Vi pa ste seveda naše gore list," je nadaljeval šaljivo Možina — „in ne boste gledali na jug, ampak po naših rožah. Sicer pa vam moram povedati, da ste naju nekoliko zmotili, kajti — pa nikar se ne smejte — midva z gospodično čakava sulca."

„Sulca?" se je začudil Janko. „Kolikor pomnim, jih v tem potoku še nikoli ni bilo."

„Tudi kolikor pomnim jaz," je odvrnil Možina resno — „in to je nekoliko dalj, ga ni videl v tej vodi še nihče, jaz pa sem ga in sicer včeraj in predvčeraj natanko ob temle času. Vidite, danes pa, ko sem privlekel seboj morilno orodje, pa ni zlodeja od nikoder, kakor da ve kaj nameravam. Ampak obupati še ne smemo, čisto lahko še pride."

„Meni se zdi vsa stvar precej čudna —"

„Čudna?" se je zavzel učitelj Možina in se razkoračil pred njim, da se je spomnil Janko takoj tistih davnih ur, ko ga je gledal v prav taki pozi v šoli na katedru. „No, že prav! Če ga vjamem, vi ne pridete na večerjo, pa če povabim ves Zapotok."

„Tako velik pa menda vendar ni," se je zasmejal Janko, a učitelj Možina je zamahnil z roko in mu pokazal hrbet.

„Že vidim, da ste res doktor, ki hlastne po vsaki besedi, ki jo izgovori človek nekako dvoumno. Ampak kar sem dejal sem dejal: večerja bo, pa če ga čakam do večera in še jutri, saj drugega dela zdaj itak nimam."

Toda kmalu je bil učitelj Možina sam drugačnih misli.

„Zverine menda res ne bo, pa če zijamo do opoldne v vodo," je izjavil nevoljno. „Vendar kar tako mi ne uide. V potoku je še gotovo, nemara kod drugod, pa oblazim ves potok doli do Bistrice. Vi, gospodična, bi menda že itak radi k zajtrku. Vas pa to ribarjenje tudi bogve kako ne zanima, pa lahko spremite gospodično in ji poveste kako kratkočasno, da ne bo pot predolga in dolgočasna. Zvečer že povem, koliko sreče sem imel. Pozdravljena!"

In ne da bi se dalje brigal za Janka in Kristino, je počasi odmencal z dolgo špičasto palico nizdol ob potoku.

„Ali ni imeniten tip starega učitelja ta Možina,“ se je obrnil Janko proti učiteljici Kristini, ki je stala ob njegovi strani, kakor da ne ve ne kod ne kam . . .

„Vesel in zadovoljen ter prav dobrosrčen človek. Boljšega nadučitelja bi si ne mogla želeti,“ je dejala počasi in polglasno.

„To pač,“ ji je pritrdil — „tudi jaz sem mu hvaležen za marsikak nauk, ki mi je spremljal tudi potem, ko nisem živel več pred njegovimi očmi, ampak med ljudmi, ki so mi bili včasi naravnost nerazumljivi.“

Dasi se Janko ni nameraval dotakniti s poslednjimi besedami onih dni, ki jih je imela Kristina venomer v svojih nemirnih mislih, je vendar vztrepetala ob slutnji, da mogoče vendar izrabi to ugodno priliko in poseže v tisto neprijetno preteklost.

Toda Janku je brnelo preko možgan vse nekaj drugega in se je komaj zavedal, da stopa ob njegovi strani dekle, ki jo je nekdaj tako ljubil. Zmedenost se mu je pojavila celo v pogledih, ki so mu nemirno begali po prostranih travnikih, a skušal se je pritajiti.

Tako sta hodila nekaj časa molče; ob nekem rjavopobarvanem križu, ki je stal kraj ceste, pa je Janko obstal in se zagledal v znamenje. Ob obeh straneh lesenega križa je rastlo grmičevje in pred križem je bila preko dveh nizkih brun položena deska, že vsa trhla in črviva, kakor nekak klečalnik, a Kriste je bil polomljen in razbit, leva roka mu je manjkala, da je visel po strani.

Janko je majal z glavo in se čudil.

„Kako da znamenja ne popravijo,“ je mrmral.

Kristina ga je pogledala malo začudeno, nato pa mu je plaho razložila:

„Lansko leto so se stepli fantje na tem kraju in po nesreči je priletel menda kamen v razpelo, zato mu manjka levica.“

„Pa da moji starši niso popravili — no, seveda, saj je od tistega dogodka že kakih osemnajst let in vsaka stvar se pač s časom pozabi.“

„Ali se je zgodila tu mogoče kaka nesreča?“ ga je prašala.

„Zgodila se ni, a lahko bi se bila. Sicer mi je še danes nerazumljivo, kako so mogli trije možje dvigniti voz poln sena, toda zgodilo se je vendar in jaz sem bil rešen gotove smrti.“

„O?“ se je začudila Kristina.

Janko ji je prikimal.

„Da, jaz. Peljali smo s travnika seno, voz je bil pač naložen kolikor se je dalo, pot pa je bila razvožena in slaba, da so se

kolesa udirala globoko v kolesnice. Jaz, ki sem imel takrat osem let, sem ležal na senu, tu pa se voz naenkrat nagne z vso težo in kakor bi trenil sem bil pod vozom. Da bi se bil zadušil, ko bi me bili potegnili izpod sena le par hipov pozneje, je gotovo. Nezavestnega so me potem močili in tresli in tukaj, kjer stoji ta križ, sem zopet razprl oči. Oče je postavil na to mesto znamenje in kadar se je kaj poškodovalo, je vedno hitro popravil, zato se čudim, da je pustil zdaj vse tako v nemar."

Kristina ga je poslušala pozorno, včasi se je celo ozrla v njegove temne oči, ki so bile uprte naravnost v znamenje, kakor da gleda v duhu tisti davni dogodek, potem pa je dostavila sočutno:

„Tako blizu smrti ste že bili."

„Morda bi bilo bolje, da se je zgodilo —"

„Ampak tako črno gledati v življenje je zopet prežalostno," mu je odvrnila in se postrani ozrla v njegov obraz, ki se je v teku šestih let, odkar ga ni videla, precej izpremenil.

Janko je sicer opazil ta njen skrivnostni pogled, a ostal je miren in stopal je poleg nje kakor poleg neznanke.

„Mislim, da nam nudi življenje malo momentov, ki bi jih smeli imenovati resnično vesele in srečne," je dejal mrmraje.

„O tem bi se dalo razmišljati, ampak zdi se mi, da bi najina sodba ne bila ravno merodajna, ker je precej življenja še pred nama."

Janko je obstal in ji pogledal naravnost v oči. Modre so bile in globoke, kakor da se zrcali v njih majsko nebo in gledale so vanj z nekim čudnim nemirom.

„To ste povedali, kakor bi od vas nikoli ne pričakoval."

„Ne vem, kako si naj to tolmačim?" ga je prašala zaupno.

Janko je spoznal, da je zabredel predaleč in je nekoliko pomolčal.

„Mislil sem, da ne razmišljujete takih stvari, zato me je vaš odgovor nekoliko presenetil."

„Kakor se mi zdi, vi ženske zelo podcenjujete," je dejala nekoliko bolj pogumno; kajti iz njegovih zadnjih besed je spoznala, da se previdno izmuzne vsakemu pogovoru, ki bi imel le količkaj stika s preteklostjo.

„Gotove in trdne definicije na to kočljivo točko res nimam, a v splošnem se mi zdi, da je bolje tako."

„Tu bi dala jaz prvo besedo izkušnjam," je dejala nepremišljeno in se s temno rdečico takoj globoko obtožila. Ustnice so ji

vztrepetale in gledala je predse nemirno, kar je Janko opazoval z nekakim zadoščenjem.

„Ali tudi z izkušnjami se človek lahko vara.“

„Po čem naj se potem ravnamo?“

„Po svojih nazorih, ki jih moramo spopolniti do najvišje plemenitosti, in potem je lahko soditi pravo od nepravega.“

Kristina je sklonila glavo, kakor da premišljuje o njegovih besedah, pa jo je premotilo jutranje zvonenje, ki se je slišalo sem od vasi.

„Tako zgodaj se že dolgo nisem vračala s sprehoda,“ je dejala, kakor da ne ve odgovora na njegove besede.

„In mogoče bi ne vstali tako rano niti danes, pa naj bi bilo v potoku deset sulcev, ko bi vedeli, da vas bom domov grede dolgočasil — jaz.“

Kristina je obstala brez besed, pogledala ga je vprašujoče in dejala naposled komaj slišno: „Ne razumem vas.“

Nato sta molče odšla proti vasi.

(Dalje prihodnjič.)

Temeniška:

Pomladni spev.

Zemlja je s polnimi grudi zavzdihnila,
vroča kri v žilah je njenih zaplala,
cvetju, zelenju življenje je vdihnila,
v jutro moči jih na pot je poslala. —
V sinje se dalje nebo je raztegnilo,
cvetje se belo pod njim je razpelo;
megle z oči si nebo je potegnilo,
solnce si himno je zlato zapelo. —

Žarek srebra je padel na tla:
zašelestelo, zazvenelo je pod njim,
kakor bi v zlatem snu
duša zarajala,
kakor bi v srca dnu
luč se napajala.

Književna poročila

Pav. Flerè, Babica pripoveduje . . . S 4 slikami. — V Ljubljani 1913. — Natisnila in založila „Učiteljska tiskarna". 8⁰, 44 str. Cena ?

Drobna, lična knjižica, po obliki slična Ganglovim, Rapetovim in Slapšákovim spisom za mladino, a ne po vsebini. Deset pravljic je v njej; babica jih pripoveduje mladini. Vsa snov pa je zajeta iz narodnih pripovednih pesmi v Štrekljevi zbirki, ali z drugimi besedami: Flerè pripoveduje v prozi, kar hrani narodna pesem v vezani besedi. Dejal bi, da naj bi se rajši dotične narodne pesmi, če treba v opiljeni in prikrojeni obliki, ponatisnile kot mladinska zbirka, kakor da se prvotna vezana dikcija rahlja in razgrinja v otroško prozo. Vsaj po našem okusu se čuje n. pr. sirota Jerica v pesniški obliki tako iskreno-naivno, da ji ni treba prozaične parafraze. S tem pa ni rečeno, da Flerè kot dober poznavalec otroške duše ni pogodil primernega tona v pričujočih pravljicah. Le zadnji dve, „Svatbe v gozdu" in „Snubec polž", bi bili lahko izostali; personifikacij dreves otrok ne more dobro pojmovati, še manj pa, kako se drevesa med seboj ženijo, in polž kot snubec je silno žalostna postava, dasi „je objestno poskakoval (!) po tleh".

Že o drugi priliki smo omenili, da je treba tudi v mladinskih spisih vestno paziti na jezikovne in pravopisne pravilnosti. Tako n. pr. so nepravilne nedoločne oblike: svet Erazem (11), svetnikov žele*zen* bič (11), blaže*n* mož (10), ko se je že prej o njem govorilo; „ker" običajno ne uvaja samostojnih glavnih stavkov, zato imamo „zakaj" (po Levcu kot edino pravilno) in „kajti". Hibe so tudi okol*u*, zad*u*hteti, natan*j*čneje; nedosledno je: do sod*nj*ega dne, a takoj na to: po sod*n*em dnevu (8). — M. Gasparijeve slike bodo ugajale, posebno na str. 12; oblak, ki na njem spi mrtva sirotica (str. 30), je preveč gost, tako, da spominja na mehko pernico. *J. Wester.*

Kjer ljubezen, tam Bog. Igra v enem dejanju. Po Leva Tolstega povesti spisal F. Milčinski. Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 8⁰ 38 str. Cena 50 v.

Med Leva Tolstega „Ljudskimi pripovedkami" čitamo legendasto povest „Kjer ljubezen, tam Bog" s tole vsebino: Živel je v mestu čevljar Martin Avdjejič v kletni sobici z edinim oknom na ulico. Znancev je imel obilo. Redkokateri par čevljev v okolici ni bil vsaj enkrat ali dvakrat v njegovih rokah. Dela je bilo mnogo, zakaj Avdjejič je delal trpežno in ni preveč zahteval. Bil je vedno dober človek; na stara leta pa se je začel še bolj približevati Bogu. Že takrat, ko je bil še pri mojstru pomočnik, mu je umrla žena. Po ženi mu je ostal triletni Kapitoška, starejši otroci so vsi že preje umrli. Jedva je fantič odrastel in jel očetu pomagati, je Kapitoško pograbila bolezen in je moral umreti. Pokopal je Martin sina in obupaval tako, da je začel nad Bogom godrnjati. Taka otožnost se je lotila Martina, da je večkrat prosil Boga smrti in mu očital, zakaj ni vzel njega, starca, temveč njegovega ljubljenega edinega sina. Nehal je Avdjejič celo hoditi v cerkev. Nekoč je prišel k njemu od Trojice rojak, starček, ki je romal že osmo leto. Razgovoril se je ž njim Avdjejič in mu jel tožiti svoje gorje. Starec ga je tolažil, ga vračal k Bogu in mu velel: „Kupi si evangelij in čitaj, tam spoznaš, kako naj Bogu živiš." Ta beseda je padla Avdjejiču v srce. Šel je še istega dne in si kupil novi zakon z debelim tiskom in je začel čitati, in storilo se mu je tako dobro v duši, da je čital vsak dan in vsak večer. In čim več je čital, tem bolj je pojmoval, česa hoče Bog od njega in kako je treba Bogu živeti, in bilo mu je

vedno lažc in laže pri srcu. Njegovo življenje je postalo tiho in radostno. Zarana je sedel k delu, snel svetilko s kljuke, jo postavil na mizo, potegnil s police knjigo, jo odprl in sedel k čitanju. Zgodilo se je nekoč, da je čital Martin v pozno noč v evangeliju: „Vsakomur, kdor te prosi, daj in od tistega, ki jemlje tvoje reči, ne tirjaj nazaj" in se je zamislil. Čital je znova in prišel do mesta, kjer govori evangelist o bogatem farizeju, ki je povabil Gospoda k sebi v goste in o ženi grešnici, ki je vse drugače sprejela Gospoda. „Farizej je mislil samo na sebe", je premišljeval Martin, „tega pa ne, da bi mislil na gosta. In kdo je bil ta gost? Sam Gospod. Če bi prišel k meni, ali bi storil tudi jaz tako?" Premišljeval je Avdjejič in zadremal. „Martin!" je nenadoma zašumelo nad njim. Martin se je vzdramil iz spanca. „Kdo je?" je vprašal in se obrnil in pogledal na duri — nikogar ni bilo. Zadremal je zopet. Kar je začul celo jasno: „Martin, hej, Martin! Glej jutri na ulico, pridem!" Martin se je prebudil, dvignil se s stola in ni vedel, ali je slišal v spanju ali zares te besede. Legel je spat. Zjutraj ob zori je Avdjejič vstal, pospravil po izbi in pristavil zajterk. Pa so k njemu prišli z mrazovite ceste starček Štjepanič, bivši vojak, ki je zdaj kot pomočnik sosedovega hlapca grebel sneg; slabo oblečena ženska s sestradanim jokajočim dojenčkom, ki so ji bili moža vojaka poklicali bogve kam, da se je revica morala preživljati ob dobroti tujih ljudi, in stara branjevka z dečkom, ki se je nad njim znašala, ker ji je bil iz koša pograbil jabolko. In vse je bil gostoljubno k sebi pozval s ceste, jim postregel s svojim revnim bogastvom in jim nasitil telo in dušo. Vsem je pravil o svojem snočnjem čudežnem doživljaju in o svojem pričakovanju, in ves dan je moral misliti na tisti glas, ki ni vedel o njem, ali se mu je le sanjalo, ali ga je bil slišal zares. Prešel je dan in je prišla noč. Martin je prižgal luč in potegnil s police evangelij. Hotel je odpreti knjigo na tistem mestu, kjer si je bil včeraj založil odrezek kože, a odprla se je na drugem mestu. Ko je odprl evangelij in se jedva spomnil včerajšnjih sanj, se mu je zazdelo, kakor bi se nekdo gibal in prestopal z noge na nogo za njegovim hrbtom. Ozrl se je in videl: zares stoje ljudje v temnem kotu, a ne more razločevati, kdo so. In glas mu je šepnil na uho: „Martin, Martin! Ali me nisi spoznal? Saj sem to Jaz!" Iz temnega kota je stopil Štjepanič, nasmehnil se je in se izgubil kakor oblaček in ni ga bilo več. „In to sem Jaz," je rekel glas. Iz temnega kota je stopila žena z dojenčkom in zgodilo se je kakor prej. In potem stara branjevka in deček z jabolkom in sta se zasmehljala in izginila. Avdjejevičeve duše se je polotilo veselje, prekrižal se je, nataknil očali in jel čitati evangelij tam, kjer se je odprl: „Karkoli ste storili enemu teh najmanjših mojih bratov, storili ste meni." In razumel je Avdjejič, da ga sanje niso ukanile in da je zares prišel k njemu tega dne njegov Rešitelj in da ga je on zares sprejel. — Tolstoj je kakor pripoveduje v predgovoru k tej zbirki sam, tudi to povest napisal „ljudem na korist", sodeč, da je v soglasju s Kristovimi nauki in vsled tega dobra in resnična. „Resnice namreč ne piše tisti, ki samo opisuje, kako se je reč dogodila in kaj je storil ta in kaj je storil oni človek, temveč tisti, ki pokaže, kaj ljudje delajo dobro, to je soglasno z voljo božjo, in kaj slabo, to je proti volji božji. Slovstvena dela so dobra in potrebna, kadar kažejo, kar bi moralo biti, kadar ocenjujejo dobro in slabo, kadar kažejo ljudem edino v življenje vodečo ozko pot volje božje."

Milčinski je to povest preobrazil v enodejansko dramo, ker ga je vzgojna snov morala mikati kot dobrosrčnega skrbnika za izprijeno in neizprijeno mladino in ga osvojiti kot za vse dobro in lepo dovzetnega pisatelja. S to svojo enode-

janko nikakor ni hotel ustvariti vzgledne drame, ki naj bi našo dramsko literaturo obogatila z vsega zavidanja vrednim biserom, marveč je v vsej skromnosti nameraval edino-le to, diletantskim, zlasti pa mladinskim odrom pokloniti lahko vprizorljivo igrico, ki ji je poglaviti namen, v lepi obliki neprisiljeno blažiti srca in jih vnemati za dejansko ljubezen do bližnjika. Njegovo delce je toplo pozdraviti, saj nam manjka boljših vzgojnih mladinskih iger za odre, ki niti ne razpolagajo z bogato scensko opremo, kakršno zahtevajo običajne igre za mladino, niti nimajo zadostnega števila sposobnejših igralskih moči. Milčinskega enodejanko more vprizoriti vsak odrček, ki ima na razpolago svetlobni reflektor, da z ostrimi žarki obsvetli prikazni Gospoda in koncem igre prikazni Avdjejičevih gostov. Drugod, zlasti v Švici, so z vzgojnimi mladinskimi igrami za diletantske, osobito dijaške odre bogato založeni, pri nas je te vrste dramska literatura še v povojih. Če enodejanka „Kjer ljubezen, tam Bog" ob svoji prvi vprizoritvi na ljubljanskem deželnem odru početkom novembra prošlega leta v družbi Hauptmannove „Hanice pot v nebesa" ni imela pravega uspeha, so to zakrivili nedostatki v igri sami, ki jih je Milčinski v sedaj tiskani knjižici domalega odstranil; zlasti pa jo je zagrešil režiser in predstavitelj čevljarja Martina, ki je narekovani počasni tempo v besedi in kretanju tako zavlačeval, da je gledalcem v resnici moral postati dolgčas. Od Leva Tolstega podane povesti Milčinski ni naprosto odel v dvogovorno obliko, marveč je iz lastnega dodal nekaj prizorov in to in ono potezo. Dočim so se v rokopisu, po katerem se je vršila omenjena prva vprizoritev, v povesti opisane dogodivščine odigravale zdržema od večera do naslednjega večera, tako da se je torej dejanje, ki zahteva razdobje najmanj 24 ur, pred očmi gledalcev počelo in skončalo v dobri pol uri, je Milčinski to nemožnost sedaj spretno odpravil s tem, da veli ob sklepu dogodkov prvega večera za kratek čas spustiti zastor, in da se dogodki naslednjega dne ne začno že koj s prvo zoro, marveč šele krog poldneva, s čimer je izdatno ustreženo gledalčevi časovni iluziji. Enoličnost biblijskih mehkobnih zgodb ugodno prekine hrupni prizor s porednim dečkom, ki je pobegnil pred branjevko, čije zgovornost donaša v igro prav tako dobrodošlo izpremembo. Jezik je lep, odbran in mehak, stavki so kratki, kakor jih govore neuki in nezgovorni ljudje, govorica je skoz in skoz primerna značajem in situacijam. Na mesto Kapitoške je stopil Mitja. Globoko učinkujejo raz oder prikazni, ožarjene z mistično svetlobo, sploh je dojem evangeljske spokojnosti neodoljiv, ako ga ne razsekava zavlačevanje igralcev, v kar jih kaj lahko zavede potrebni počasnejši tempo. Strožja kritika bi morala knjižici očitati, da se Martin iz apatičnega nevernika, ki se hoče iz obupa nad sinčkovo smrtjo obesiti, po vplivanju sosedovih in romarjevih tolažečih in bodrilnih besed vse prehitro prelevi v pobožnovernega izvrševalca Gospodovega evangelija. Povest daje za to izpreobrnitev dovolj časa, da se razvije stopnjema, v drami pa je preobrat storjen v enem samem večeru in skoro skokoma: ko je prišel romar, se je Martin ravno hotel obesiti, ko romar odide, podarivši mu sv. pismo, je Martin spravljen z Bogom in svetom. Toda tega psihološkega nedostatka si gledalci diletantske mladinske vprizoritve najbrž ne bodo postali svesti, vsaj v toliko ne, da bi jim mogel skvariti dobrodejni dojem, ki izhaja iz tihe poezije evangeljske ljubezni. Strožjo kritiko tudi ne zadovoljujejo daljši samogovori, ki pa se jim je bilo spričo zgoraj zadostno očrtane snovi seveda težko ogniti. Kar je pisatelj oklenil z oglatimi oklepaji, se more pri vprizoritvi brez kvari izpustiti. Vloge (7 oseb) scenično enostavne enodejanke, ki traja pol do tričetrt ure, morejo prav tako kakor odrasli igrati tudi zrelejši in spretnejši šolarji.

Fr. Kobal.

L. Tolstoj, Ljudske pripovedke. Prevedel dr. Ljudevit Pivko. Maribor 1913. 8⁰. 175 str. Cena broš. 2·40 K, vez. 3 K. — V tej zbirki je prevedenih 16 krasnih pravljic, legend in črtic velikega ruskega misleca. Tolstoj podkreplja z njimi svoje nazore o delu, lastnini, bogastvu, denarju, jezi, prepiru, odpustljivosti, ljubezni do bližnjega, usmiljenju, molitvi in posvečevanju praznika ter kaže pot, ki vodi k pravi sreči človekovi, h kraljestvu božjemu. Večina teh pripovedk je bilo že prevedenih v slovenskih zbornikih in listih. Dr. Pivko jih je nanovo prevedel, oziroma jim popravil obliko. Slog prevoda je lep, domač. Le en nedostatek utegne motiti bralčev užitek, namreč prevajalec ne pojasnjuje, oziroma prevaja vselej nerazumljivih izrazov (barinja, batjuška, šoba, dvogrivenik, kibitka, tarantas, halat i. t. d.), parkrat rabi tudi manj znane besede in zveze, kar pa nas ne more ovirati, da bi zanimive knjige toplo ne priporočali. *Dr. J. M-j.*

Dr. Tad. Stan. Grabowski, Słowieński poemat na tle polskiem. (A. Žakelj-Ledinski: „Vilkovo"). W Krakowie 1913. Księgarnia G. Gebethnera i. Sp. V. 8⁰. 66 str.

Redka čast je vzdramila našega Rodoljuba Ledinskega iz pozabljenosti. Dr. T. St. Grabowski, vneti iskalec poljsko-slovanskih stikov, je posvetil A. Žakljevi pesnitvi „Vilkôvo", objavljeni v 14. letniku Novic (1856, listi 65—67), obširno monografijo. V njej govori o poljski romantiki in slovanstvu, o Bleiweisu in njegovih Novicah, ki so se zanimale tudi za poljsko književnost; obširno se bavi na podlagi Marna, Glaserja in Grafenauerja z življenjem in literarnim delom Ledinskega, posebno še z imenovano pesnitvijo „Vilkôvo", zajeto iz poljske zgodovine. Pripoveduje se v njej o knezu Martinu Sapjehi, ki ponuja Vilkovskemu raznih dragocenosti za njegov gradič, toda brezuspešno; Vilkovski ljubi in čuva svoj rodni dom s cerkvico kot relikvijo. Sapjeha se kruto maščuje: povabi Vilkovskega v Kozmin na razkošno tridnevno velikonočno pirovanje, med tem pa njegovi kozaki popolnoma razrušijo vas, cerkev in grad Vilkovo. — Pisatelj podrobno analizira junaka pesnitve v luči zgodovinskih virov, iz katerih bi naj bil zajemal naš pesnik svojo snov; kaže na Słowackega („Jan Bielecki"), Mickiewicza („Pan Tadeusz") in Malczewskega („Marya"), ki so baje vplivali na Ledinskega. — Žal, da je ves drugi del študije, sestavljen z veliko pridnostjo, zazidan na pesek. Grabowskemu je ostalo neznano, da so hodili naši noviški pesniki po svoje motive raje med Nemce, kakor med Slovane. Kar je rekel Levstik o Koseskem, da hodi iz Trsta „na Nemce, pod koši oprtnimi diha težko, al' znamenja tujih pevcev ne tiska rad na tuje blagó", to lahko ponovimo o našem Rodoljubu Ledinskem. Za „Razna pota" je pokazal prof. Štrekelj pot k Heblovemu „Wegweiserju", za „Vilkôvo" pa dr. Viktor Hahn,[1] urednik odlične poljske revije „Pamiętnik literacki", k baronu Fr. Gaudyju. Gaudy je v „Deutscher Musenalmanach für das Jahr 1839", ki ga je izdal skupno z znanim pesnikom Chamissom, objavil na str. 246—254: „Des Sapieha Rache"; pozneje je izšla pesem neizpremenjena tudi v njegovih zbranih delih. Primerjajmo začetek obeh:

„In dem niedern Steinhaus von Wilkovo	„V zidanim gradiču na Vilkôvim
Steht der stolze Fürst Marcin Sapieha	Je prešerno stal Martin Sapjeha,
Mühsam schmeichlerisches Lächeln	Mnogoslavni svitli knez Kozminski;
heuchelnd,	Nužno se je silil v smeh perliznjen,

[1] Juliusz Słowacki, Franciszek Gaudy i Anton Žakelj (Rodoljub Ledinski). Przyczynek do historyi motywów literackich. We Lwowie, 1913. Nakładem autora. (Odbitka z „Pamiętnika literackiego" 1913, zeszyt II.) 8⁰. 9 str.

Mühsam seine Stirn von Falten glättend,
Mühsam nur nach milden Worten haschend,
Gegen den ergrauten Herrn Wilkowski,
Klopft den Szlachcic traulich auf die Schulter,
Nennt ihn edler Herr und Herzensvater:
„Fordre, was du willst, es soll dir werden.
Bei der Mutter Gott's von Czestochowa
Schwör ich's, Alles will ich gern gewähren;
Silber, Gold und Ungarwein und Stiefeln,
Meinen Schecken, hörst du's, meinen Schecken —
Nur verkaufe mir dein Gut Wilkowo.
itd.

Nužno čêlo gerbasto je gladil,
Nužno sladkih besedi iskal je,
De prijazno bi se pogovarjal
Z beloglavim Vilkovskim gospodam.
Prav prijazno ga tolkljá po rami;
Pravi šlahčič mu, in pan ga zôve,
In kar več še, serčni, mili oče.
„Tirjaj le, kar hočeš, vse ti dal bom.
Zarotim per Materi se Božji,
Ki čast'mo jo Lehi v Čenstohovim,
De ti dal bom vse, kar boš poželel!
Srebra in zlata bom dal na kupe,
Polne sode vina z Madžarije;
Čevljev vezenih, kožuhov pestrih,
In še šarca, slišiš, konja — šarca,
Ki je blisk mu brat, in ki mu para
Ti ne najdeš po Ukrajni daljni;
Vse to dam ti, če prodaš Vilkovo! . . .

Ledinski je gostobesednejši kakor Gaudy: 173 verzov izvirnika je razblinil na 311. S posebnim veseljem se je pomudil pri opisu kozminskih bakhanalij, kjer je dodal trubadurskega šlahčiča, ki toži „zvezdi-devki svoje bridkosrčne bolečine“, in pa prizor, kako sezuje stari Vilkovski mladi kneginji čeveljček, ga nalije do vrha z dragim vinom in ga izpije na njeno zdravje. Drugih bistvenih dodatkov ni. Tako je treba prepisati vse poljske vplive na Ledinskega na račun Nemca Gaudyja, ki je prevajal poljske pesnike. S tem se je vsa lepa zgradba Grabowskega zrušila v prah, seveda tudi njegova trditev o vplivu jugoslovanskega narodnega pesništva na kompozicijo in formo „Vilkova“. Žal mi je, da ne morem ponoviti dragemu Zvonovemu sotrudniku slavospeva, s katerim je pozdravil njegovo študijo dr. Lénard.

Dr. J. Š.

Dr. Feliks Koneczny, Słowianoznawstwo a słowianofilstwo. (Przemówienie na założeniu „Towarzystwa słowiańskiego“ w Krakowie). Kraków 1913. 8⁰, 24 + 8 str. — Iz zbirke: Biblioteka Słowiańska. Dział I. Tom I.

Pričujoča brošura prinaša govor dr. Konecznega, urednika „Świata Słowiańskiego“, na ustanovnem občnem zboru krakovskega „Slovanskega društva“. Že od l. 1901. je obstajal v Krakovu „Slovanski klub“, ki je med Poljaki prvi začel buditi zanimanje za slovanska vprašanja ter razpršil marsikatero megleno predstavo in predsodek o slovanstvu; bil pa je vendarle preveč ekskluziven in akademičen ter niso mogle njegove ideje prodreti med širše kroge, med katerimi ideje šele lahko postanejo meso in kri. Temu je odpomoglo lani ustanovljeno „Towarzystwo słowiańskie“, ki je imelo nepričakovan uspeh: ogromno število članov in vedno bolj rastoče zanimanje za slovanski problem. Društvo prireja predavanja, širi znanje slovanskih jezikov, literature, umetnosti, zgodovine, zemljepisja, trgovske in industrijske vede i. t. d., ter izdaja v istem zmislu tudi publikacije. In ravno prva njegova brošura je pričujoča knjižica.

G. Koneczny popolnoma upravičeno zavrača trditev, da temelji slovanstvo na plemenski krvni sorodnosti ter prepušča to vprašanje antropologom; specifično „slovanska“ kultura bi bila le umetna poza; misel, da gre pri slovanskem vprašanju samo za „kulturno zbližanje“, je prazna fraza, ker bi ne bilo razlike v razmerah

med slovanskimi narodi samimi in v razmerah med njimi in ostalimi. Tudi pojma simpatije in antipatije ne smeta igrati v javnem življenju nobene vloge. „Gre nam naravnost za poljske narodne interese in z odprtim vezirjem, popolnoma odkritosrčno priznavamo in oznanjamo pred vsem slovanstvom, da zremo nanje s poljskega stališča in se mu ne približujemo iz kakršnihkoli simpatij, temveč da vzajemno obračunimo svoje koristi" (str. 4). Poljaki se morajo približevati slovanstvu, ker zahtevajo to njihove lastne koristi, ker mora vsak narod, ki hoče politično prospevati, zagrniti s svojo politično mislijo celo mednarodno situacijo, predvsem pa položaj sosednih narodov. „Politična ideja je kakor denar, ki mora imetl kurz v inozemstvu, da ne pride do bankrota v domovini" (str. 5). Ravno Poljska pa je neposredno v stiki z Lužičani, Čehi, Slovaki, Rusini in Rusi, politično (v avstrijskem parlamentu) pa se stika s Slovenci in Srbohrvati, tako da je pravzaprav poljsko vprašanje povsod os in obenem ogelni kamen vsega slovanskega vprašanja. Poljaki družijo in ločijo slovanske narode; od zahoda in od juga vodi pot v Rusijo preko Poljske. „Slovanska ideja je brez rešitve poljskega vprašanja neizvedljiva utopija" (str. 9). Sploh pa se je slovanska ideja rodila ravno na Poljskem, in kdor trdi, da jo precepljamo na poljska tla iz tujine, laže ali pa tone v nevednosti. Država Boleslavov je spajala s svojo politiko Čehe, Slovake, Rusine in Polabce; in pozneje je Poljska, začenši od Kazimira Velikega pa do Vladislava IV. in ponekod celo še do Sobieskega, razširjala svoje politične težnje na sosedne pobratimce, na zahodno, vzhodno in južno slovanstvo. In poljska sila je ravno padla, ko je poljska politika prenehala se udeleževati vprašanj, tičočih se pobratimcev; Poljska si je sama izkopala svoj grob, ker je smatrala za poljsko vprašanje samo to, kar je bilo izključno le poljsko.

Toda v globini duhov ni prepričanje o potrebi pečanja se s slovenskim vprašanjem nikoli izmrlo; vsi veliki poljski duhovi: Staszic, Mickiewicz, Słowacki, Czartoryski, Lelewel i. dr. so bili slovanofili. Nenadoma pa se je zgodilo nekaj nepričakovanega: rodilo se je mnenje, da ni imela Poljska nikoli nič opraviti s slovanskim vprašanjem, in to pod vplivom ruskega uradnega, „kazionnega" panslaslavizma, ki se je bil začel razvijati ravno v Varšavi (l. 1867.) v rusifikatorskem „Urediteljskem komiteju" in sicer v njegovi „Komisiji za duhovna vprašanja", katere cilj je bil preganjanje katoličanstva in širjenje pravoslavja. Poljaki pa so, mesto da bi se bili borili proti temu uradnemu ruskemu „slovanofilstvu", prenehali se pečati s slovanstvom in s tem sami največ pripomogli, da se je ta uniformirani panslavizem tako razširil. — Sedanjost pa zahteva, da se to izpremeni. Življenske koristi Poljske zahtevajo, da postane slovanska, da postane tvoreč činitelj v slovanstvu, da dobi takim potom tem večji vpliv sredi slovanstva samega. Za to pa je predvsem potrebno poznanje slovanskih vprašanj; slovanofilstvo je sentimentalna, brezvsebinska fraza. —

Nekoliko obširneje sem poročal o tej brošuri, ker sem prepričan, da bi nam le koristilo, če slišimo tudi poljski glas o slovanstvu.

Dr. Vojeslav Molè.

Vojeslav Molè:

Spomin na gimnazijo.

Na izprehodu v bolonjski okolici.

Spominjam se: bil dan je kakor ta.
Skoz okna se je zlival vonj pomladi,
čez strehe videl sem, kako smehlja
se solnce na razcveteni livadi.

Nekdo je čital. Verzi so zveneli
kot godba, polni solnca, polni sanj,
in so o Kirkini ljubezni peli,
o morju, polnem purpurnih bleščanj.

Kot rujno vino pilo je glasove
srce, ki je poznalo le pomlad,
in stran od knjig v cvetoče je bregove
oko se zastrmelo čez zelenje trat.

In duša zrla je šumeče morje,
nad njim siví se breg navpičnih skal,
tam Kirke v nepregledno zre obzorje,
če ni še jadra iz človeških dalj.

Nad njo ciprese temne v zrak kipijo,
dva pantra sta privila se k nogam —
in zdaj, ah, zdaj: čez morsko stran drčijo
trireme k plodnim Kirkinim zemljám . . .

Prestal je glas. Krog mene šolski hlad.
Drug glas pregnal je misli solnčnočiste,
razlagal je — cvetela je pomlad —
duha antike: grške aoriste.

Vojeslav Molè:

Lombardija.

Čez ravna, ravna polja vlak drvi.
Iz mraka sanje vstajajo grozeče,
v krvava polja zro oči strmeče,
v goreča mesta, v prazne zro vasi.

Pod konji divjimi vsa plan bobni,
zlato oklepov se skoz mrak leskeče
in krik iz tisoč grl skoz zrak trepeče,
udarijo se jekla, teče kri.

Za valom val se lije čez poljano,
ognjeni sni plamte, gore v očeh . . .
Svoboda vstaja, kjer je tekla kri.

Zastaja dih. — Razblinja se Legnano,
z neba trepeče zvezd preblažen smeh
in čez somračna polja vlak beži.

Janko Glaser:

Ob vrnitvi.

Posušila v vetru se je trava,
ki ležala mehko sva na njej,
gnije listje, ne šumi pozdrava,
v tla nevihte sprale so ga z vej.

Kjer šumele bukve so nad nama,
morda v molku sam bom stal nekoč,
morda prišla ti nazaj boš sama,
sama legla v mah boš žalujoč.

Milan Pugelj:

Prijatelj.

I.

Pisatelju Bukovcu je povedala njegova žena, kaj je rekel o njem prijatelj Strok. Bilo je zvečer, sedela sta v sobi, ona na stolu s pletivom v roki, on na zofi s tlečo cigaro v ustih in zamišljen. Na mizi je gorela luč in tik nje je žuborel samovar.

Pisatelj Strok je dejal, da opaža v Bukovcu neko izpremembo. Prej je ljubil družbo, zdaj je ne mara več in se je izogiblje. V kavarno hodi ob taki uri, ko ve, da ne bo našel tam nobenega znanca, ki bi se želel ž njim pogovarjati. In če zaide slučajno med stare prijatelje, se ne smeje več, se več ne šali in ne pripoveduje veselih dogodivščin. Sedi tam mračen in dolgočasen, kadi in pije, in če govori, pripoveduje nekaj važnega, o čemer se človeku ne ljubi razmišljati v lahki družbi.

In kaj govori z ženo? Včeraj večer, ko se je razpravljal, je nenadoma pričel razkladati, kako težka naloga čaka vsakega zemljana, njo in njega. Ta huda naloga je smrt. Tudi za njiju so pripravljene grozne muke, imenovane zadnji zdihljaji, mrtvaškl pot in take reči. Človek, ki premisli vse to, ne more biti vesel. Po vsem tem, kar delaš in doživiš, pride velika ura smrti.

In sam je pričel premišljati, odkod vse to. Ali ni morda več popolnoma zdrav? Trganje, ki ga je mučilo po udih vso zimo, je zdaj minilo. Slabi zobje, ki mu niso dali spati toliko dolgih zimskih noči, zdaj sredi pomladi mirujejo. Izmed fizičnih bolečin čuti tu in tam edino glavobol in to navadno le takrat, kadar preveč kadi. Zakaj ima rad samoto, sam dobro ne ve. Ali razlagati bi se dalo to tako, da rad misli na samem o tistem, česar nima. Rad bi živel komodneje, kakor mu dopuščajo tesne denarne razmere, rad bi stanoval v večjem mestu. Kamor se ozre, sami znani, pusti obrazi. On vse ve, kaj delajo drugi, drugi vedo vse, kaj dela on. Ženske pozna vse. Ta ima rada onega, ta igra klavir, ta je nenavadno strastna, dasi bi ji tega po njeni nežni zunanjosti ne prisodil. In dalje: žena trgovca Leskovarja se je naveličala svojega postarnega moža; on sili preveč vanjo, kakor je tudi že siv in star. In med vsemi temi hodi njegova prva ljubezen. Še vedno je sama, neporočena in lepa. Zvečer včasih gre naglo preko drevoreda in on se domisli vsega. Kako je bilo mogoče, da je nekoč prečul zaradi nje celo dolgo noč. Videl jo je z nekim drugim in zaradi tega ni mogel zaspati. Ponoči je klical mater, ki je spala z njim v isti sobi in ji rekel:

— Preseliva se od tod! Pojdiva nazaj na deželo, v naše domače kraje!

— Da! Na deželo pojdiva v naše domače kraje!

In če bi bil imel denar, bi bila odšla. Ali takrat je zaslužil še manj kakor dandanes. In vse to premišlja in se čudi, kakšen je bil tedaj, ko zaradi te visoke v črno oblečene ženske, ki gre mimo njega naglo po drevoredu in gleda stran, ni mogel spati. In pozneje — kaj je še vse prišlo! Kakšne zmešnjave, prepiri, a on v vsem tistem nesrečen, smešno nesrečen.

On ne vidi v sebi nobene izpremembe. To, da je opustil družbe, je storil zaradi družb, ne pa radi kakršnekoli njegove bolezni. Teh troje, četvero umetnikov, s katerimi je občeval, ni mogoče prenašati. Naduti so, ošabni, napihnjeni, povsod vidijo le sebe, svoje talente, svoje uspehe. In ženske med njimi so po njih razvajene. Imajo neke vrste drznost, ki draži tiho, bolj po povdarku kakor po vsebini, bolj po gesti kakor po besedi. A on ne more zato, če je fino čuteč človek, če ga razžali zasmehljiv pogled, lahka ironija krog ust ali piker vzdih. Znanci v drugih družbah so pusti, razgovarjajo se prevsakdanje stvari, zabavajo se s starimi, bledimi šalami. In drugi zopet se ob večerih napijejo. Nenadoma prično peti, a gostje gledajo od drugih miz nanje. Njega je sram. Ti, ki sedi ž njimi, kričijo, a drugi zro nanje in se smehljajo.

In poleg so še globlje stvari. Neko noč pred letom morda mu je rekel Strok, da njegovo pisateljevanje ni umetnost. Kje je on od umetnosti, je vzkliknil. On dela po okusu občinstva, a pravi umetnik ustvarja iz sebe. To ga je zadelo in ne more pozabiti. Kadar ga vidi, se na to domisli, in kadar sedita skupaj, mu je to vedno pred očmi. Strok je prepričan, da je umetnik, a o njemu, Bukovcu, je uverjen, da ni umetnik. Čemu ga nenadoma izprašuje o nekaterih umetniških stvareh za svet, čemu debatira ž njim, z rokodelcem? To ga muči, to ga sili, da beži iz njegove družbe. In spominja se živo, kako strašno neprijetno mu je bilo tisti večer, ko je kričal Strok vanj in kazal z dolgim izleknjenim kazalcem: Ti nisi, ti nisi! In strahoma gleda, če se morda že ni drug nekoliko napil in previdno uravnava besede, da vendar ne bi nanesle na enak neprijeten slučaj.

In o drugem prijatelju je izvedel, kako je govoril o zadnjem njegovem delu. Dejal je, da bi ne mogel pisati o njem krtike, ker zaradi prijateljstva ne more povedati resnice. In ta prijatelj-pisatelj ni niti boljši od njega. A tiči vedno pri njem, govori o vsem in se

ne izda z nobeno besedo. To, da bi mu povedal, kaj je slišal, ni v njegovi moči. On ne mara takih nerodnih prizorov. Molči in ve, a tem nerodnejše mu je. Prijatelj govori, govori, ga treplje po rami, ga hvali, a on ve, da bi ne mogel pisati niti kritike.

Iz društev, katerih član ali odbornik je bil prej, je izstopil. Po občnih zborih vstopajo vanja vedno novi člani, novi odborniki. In s temi se je treba na novo seznanjati, jim na novo kazati samega sebe, da razumejo, obračajo prav njegove besede. To mu je postalo odveč. Ko sede za posvetovalno mizo pri seji taki novi ljudje, je on v zadregi. Kakšni so, ali so duhoviti, ali niso, kakšno je njihovo mišljenje, ali so katoliki, verni ljudje, ali svobodomisleci? On je svobodomislec, ali zato še neče nikomur dirati v principe. Naj ostane vsakemu svoje! A ravno zato je težko z novimi ljudmi. Človek ne ve, kako bi se gibal. In umakne se.

Kar se tiče smrti, je res včasih mislil nanjo. Njegova žena je dejala, da človek ne ve, kdaj pride na svet, in istotako ne ve, kdaj gre ž njega, kdaj umrje. On ni teh misli. Koliko ljudi govori tik do zadnjega diha? Koliko očetov, mater pokliče svoje otroke k sebi in se poslovi od njih? In jetični bolniki se še par ur pred smrtjo izprehajajo, ali celo ne umirajo na posteljah, temveč na tleh, kamor so se zgrudili v hipni slabosti. In ti — in če ne vsi, potem vsaj mnogo teh ve, da so se pokazali vsi znaki za zgodnjo smrt. In samo čakajo. Mi vsi vemo, da nas bodo zakopali, da nasujejo na nas prsti, iz katere požene trava, ali vseeno nas zanima. Kakšen dan bo na primer takrat? Ali bo megleno, ali celo dež, ali jasno in solnce? In kako bo to, ko nas polože v krsto, trde kakor polena, ko nam pogrnejo bel robec preko voščenega obraza, prinesejo pokrov, ga poveznejo in pribijejo na krsto in potem vse skupaj vzdignejo in nesejo na črni voz. Kako se bo pomikala procesija po beli cesti, a mi v črnem vozu med njo? In na zadnje pridemo na mesto. Izpuste nas po vrveh v grob, zasipljejo in zaupajo majki zemlji in njenim črvičem.

Poglejmo, za kaj se vse človek zanima. Za starine, za slike, za živali, za rastline, a kako da bi ga ne zanimala lastna smrt?

On je prej mnogo in rad zabaval ženske. Govoril je ž njimi, gladko in kratkočasno, no, pozneje se je oženil in čemu naj zdaj še tako dela? Prej je bil pri vsej stvari nekakšen pikanten čar, ki ga ni zdaj več. In da bi se zdaj skrival in lagal, kakor da bi bil samec, to mu ne gre od srca. In tako je vse zastalo. On sedi doma na zofi, kadi cigaro in misli, žena plete, a na mizi žubori samovar. Pijeta čaj in gresta spat. Žena zaspi, a on vstane in sede k oknu.

Odpre ga tiho in gleda na vrt. Spodaj cveto jablane, španski bezeg in vse je v zelenju. Nebo se zdi neznansko široko in prostrano in po njem mrgoli neskončno zvezd. Luna stoji in gleda. Preko polja zunaj mesta pojo fantje. In to je lepše kakor vsak koncert. Toliko ubranosti je med to nočjo in to pesmijo, kakor je nimajo vse najboljše opere celega sveta. In srce se ti naenkrat razširi in ti zahrepeni nekam, nekam po tako široki svobodi, ki je ne želiš in je nisi potreben.

Žena mu ne dela nobenih sitnosti, pusti ga, da hodi svojo pot, da svoje dela, niti na misel mu ne pride, da bi se privadil ali hotel privaditi na drugo žensko, da bi prevrgel vse to razmerje, a on vseeno zahrepeni po neki široki neznani svobodi. Vse, kar je okoli njega, ga moti, ga ovira, mu jemlje prosto voljo. Tudi stol, tudi miza ga zadržuje, da ne more stopiti tako, kakor bi hotel. In celo lastno telo mu je velika nadloga. S svojimi boleznimi, s svojimi potrebami neprenehoma omejuje njegovega duha in ga vleče v vsakdanjost in plitkost.

No, in on celo ni eden tistih, ki tiščijo v neke vrste abstraktne užitke, ki hlastajo za nekimi idejami, ki si jih sami ne morejo dobro predstavljati. Njemu je tako daleč pesniška lirika, da je izgubil zanjo smisel. Pesmi ne čita več in če jih bere, nimajo zanj nobene vsebine. Klici po izgubljeni mladosti, pozdravi ljubici v raznih verzijah, tožbe o samoti, žalosti, melanholiji se ponavljajo v vseh literaturah vse dni. On premišlja in premišlja in ne uvidi, kako bi mogel biti lirik, ki ni pisal nikoli drugega kakor lirične pesmi, kdaj svetoven in slaven.

Zunaj je vse tako tiho in sočno, drevje se rahlo ziblje v mesečini in preko pota teče pisana mačka. Po tleh in po hišah leže vse križem debele črne sence in se pomikajo z drevjem vred. Zato je vse živo, pošastno. In tam izmed hiš se prikrade visok človek in potrka rahlo na črno pritlično okno. Čaka, čaka in vzdihuje.

— Moj Bog, moj Bog!

— Ali si ti, Edvard?

— Da! In čakam, čakam, mislil sem, da umrjem.

— Zakaj?

— Tako hudo mi je tukaj.

— Kje?

— V prsih.

Sliši to in ne gleda več v vasovalca. Pusti okno odprto in leže tiho nazaj po postelji. Domisli se tistih davnih mladostnih nesreč, ko misli človek, da bo umrl vsled razmeric, ki so tako otroške, tako neskončno nedolžne. Spomni se, kako ga je strlo nekoč neko

hladno dekliško pismo. In zdi se mu odločno, da je bil takrat nenavaden, ne pa zdaj, ko je pretehtal in pregledal debelo knjigo življenja in ko lahko mirno gleda preko teh belih ljubkih žensk, preko njihovih prsi in preko njihovih okroglih kolen.

Žena se je zganila.

— Ali ne spiš?

— Ne!

— Ali še sploh nisi zaspal?

— Ne!

— Ti si bolan.

— Ne!

Pričela je govoriti. Da je res, kar je povedal prijatelj Strok, da mora k zdravniku, da je ona sama še pred Strokom opazila na njem izpremembe. A kakšne izpremembe?

II.

Ko je sedel zvečer v kavarni, je ponujal mlad Kitajec drobne izdelke in okraske. Med stvarcami, izrezanimi iz lojevca, je bil majhen sedeč Buda z razgaljenim špičastim trebuhom, ženskimi prsi in ozkimi dolgimi očmi. Ves obrazek je bil ploščat in raztegnjen od smeha. Sedel je široko, bil jako grd in vendar obenem kratkočasen. Kupil si ga je za eno krono in ga postavil doma na svojo mizo. Ko je rezal pred seboj bele pole papirja in se pripravljal, da bi pisal, mu je prišlo nekaj na misel, kar se mu je zdelo zanimivo. Ta mali Buda bi bil kakor nalašč za halucinacije. Bolnemu junaku se na primer zdi, da Buda raste, da sedi na mizi v velikosti normalnega človeka in se prične pogovarjati. Vzel ga je v roke in napisal spodaj na gladko ploščo, na kateri je stal, z velikimi črkami: Dr. Matija Buda, mislec.

Prijatelj Strok je bil po poklicu zdravnik. Nekega popoldne, ko je imel Bukovec navado pisati, ga je nenadoma obiskal, sedel brez ozira na to, če ob takem času moti, na stol ob oglu mize in se pričel razgovarjati. Govoril je o neki mladi bolnici, ki se je zastrupila in ki noče povedati vzroka, zakaj je to storila. Po okolščinah je izvedel, da je imela razmerje z nekim človekom, interesantnim in duhovitim, ki ji je po daljšem občevanju razodel, da je oženjen.

Čutil je, da ga hoče zavzeti za zadevo, da hoče vplivati nanj in ga zaplesti v razmotrivanja o upravičenosti in neupravičenosti takih razmer, o možnosti in nemožnosti in o njihovi moralnosti in nemoralnosti.

— Vzemimo položaj oženjenega človeka. Ta človek zagleda nenadoma žensko, ki mu je bolj všeč kakor vse, kar jih je spoznal

do nje v svojem življenju. Približa se ji in izkaže se, da je tudi ona njemu naklonjena. Našli sta se dve naturi, ki harmonirata, izpopolnjujeta druga drugo, delata druga drugi življenje dragoceno in važno. Kako to stvar razrešiti?

— Mislim, je dejal Bukovec, da je v slučaju v veliki meri merodajna vzgoja ženske. Ali poznaš morda dogodek, ko se je zaljubila ženska z dežele v duhovitega meščana? Pride nekoč v mesto in tam se snide ž njim. On živi udobno, ima prijetno stanovanje, mehke zofe in divane in lepo, tiho posteljo. Zabavata se, poljubujeta — vse prihaja samo od sebe. Ko se poslovita, se ona nenadoma zave, kaj se je zgodilo. Tisto, kar so slikali vso njeno mladost, vso njeno šolsko in vzgojevalno dobo, kot najvažnejše, dekliško čistost, največji biser, čar vsakega dekleta, tisto je zapravila. In pred oči ji stopa dolga vrsta učiteljev in učiteljic, sivi in strogi oče, pobožna in ljubezniva mati, tete in strici in v ušesa ji šume vsi resni nauki in vse strašne slike take nesrečnice, ki se je izpozabila. To je strah, kar ona vse spozna na podlagi svoje skrbne vzgoje. Ne upa si več domu, ne upa si med ljudi, skrije se v gozd in umrje tam od lakote.

— Ne govoriš napačno. Torej naša bolnica je občevala s človekom, o katerem ni vedela, da je poročen. Zdaj naenkrat izve in njej je grozno.

— To so tiste naše malenkostne razmere. Če je človek cerkveno poročen, si ne drzne pomisliti na to, da bi se lahko ločil. Bodisi, da je nesrečen do smrti, on vztraja zaradi nekega podedovanega strahu do silne cerkvene vezi svetega zakona. I dogodi se često, da je dotičnik svobodomislec, da se bori proti vsaki veri celo po časopisih, zagovarja svoje panteistiško stališče.

— Da! Imaš čisto prav! Razmere in vzgoja, to jo je pokopalo.

Zdaj se je Bukovec nenadoma nekoliko zmedel. Bušilo mu je v misli, da je prišel Strok k njemu kot zdravnik, ne kot prijatelj. Govori ž njim zato, da preizkusi, ali postaja res nenormalen. Neprenehoma gleda trdo vanj in ko posluša, se zdi, kakor bi jemal vsako besedo v roke in jo ogledoval od leve in desne, od spodaj in zgoraj. Ako dvigne roko, sledi njeni gesti in vidi se, da premišlja, če se sklada z besedami. To mu je neprijetno in polašča se ga zadrega. Kri mu tišči v glavo in čuti, da mu gori levi uhelj, prime se zanj in prsti mu trepečejo.

— Da, da! pritrjuje Strok in se brez povoda smehlja. No in, nadaljuje, in kaj misliš o tem, ko ima ta ženska v sebi toliko

energije, da se zastrupi. Dobi nekje nekaj starega strupa in ga izpije zjutraj mesto kave.

— Napačna vzgoja, nasilje verske pretiranosti.

Sili se, da bi razmotrival naprej, ali manjka mu misli. In naenkrat ga obvlada sklep, da bi se za vsako ceno oprostil obiska. Vstane, češ, še ti vstani, popravi suknjič, češ, še ti si ga popravi in napravi korak od mize. No, Strok sedi in ga gleda še intenzivneje. Popade ga jeza. Ali tu v stanovanju ne more kršiti gostoljubnosti. Hodi gor in dol in se ustavi pri oknu in gleda na vrt in na ulico.

— Čemu si obtičal, prosim te? Govori vendar dalje!

— Ne ljubi se mi.

— Zdi se mi, da si se nekoliko vznemiril. Ali bi mi ne dovolil, da bi ti potipal roko?

Strok vstane, stopi k njemu in ga prime za zapestje. Bukovec vidi jasno, da se ni motil. To je delo moje žene, si misli, in še zoprneje mu je. Ona ga opazuje že dolgo in zdaj je najela še zdravnika, da ga bosta opazovala dva. In to se bo razneslo med prijatelji. Vsak, s katerim bo odslej dalje govoril, ne bo poslušal govora, temveč skušal, da se sam kako uveri o njegovi nenormalnosti.

— Saj se počutiš naravnost imenitno! je vzkliknil Strok. Čudno, da si pri takem zdravju nekoliko suh.

Bukovec čuti, da Strok ne govori več s svojim prijateljem, ampak z nekim pacijentom, h kateremu so ga ravnokar poklicali. Ves njegov obraz obliva konvencijonalna vljudnost, v katero skriva svoje službeno postopanje. Čas je, zadnji čas, da bi odšel.

— Prosim te, pričenja pisatelj in glas mu raste, prosim te.

— Česa?

— Ti me mučiš!

— Haha! Tega vsekakor nočem delati. Jaz, Strok, tvoj prijatelj, te naenkrat mučim! Ali veš, kako sva živela na Dunaju? Noga me boli, povej zdravilo! — Zate bo dovolj liter rdečega! A mene boli vrat! — No, to je hujša stvar, tebi bo treba že liter rumenega! Ali se ne domisliš, kaj? Tako smo zdravili! Haha!

— Vidiš, pisati moram! skuša se smehljati Bukovec. Moj pegaz sedi osedlan.

— Kje?

— Tam v kotu, ali ga ne vidiš?

— Ne! Ali ga ti vidiš?

— Ne!

In to ga zopet zadene tako neprijetno. Kaj vse misli o njem, kako lovi njegove besede, predstave, čemu je vsega tega treba?

In kdo ga more siliti, da se daje trpinčiti od teh slabih človeških strokovnjakov, ki so se napili knjig in zdaj uravnavajo po tem ceste in smeri stoterim in stoterim? Streslo ga je in čutil je, da ga zebe.

— Kaj pa to zopet?

— Kaj?

— Treseš se!

— Oprosti mi, pridi jutri, pojutranjem, ali danes bi bil res rad sam.

— No, bodi ti! Ali ne smeš se jeziti name. Zagotavljam ti, da si mi drag in da te pogrešam v družbi; zato sem si vzel pravico, da sem te obiskal na domu. Sezi v roke, brate junaški!

— Zdrav!

Bukovec je sedel, da si oddahne. Zunaj sije solnce in vse je zalito z njegovo jasno svetlobo. Po cesti za vrtom hodijo ljudje in drče od časa do časa kočije. Kostanj, ki raste pod oknom, se ne gane. Njegovo cvetje v belih visokih stožcih strmi kakor začarano in po njem sedajo čebele. Zunaj govori z nekom žena in se dekliško smeje.

Zdaj bo lahko v miru mislil. Fantazija, kar se je je v zadnjem času nabralo, stoji pred njim čista in ustaljena. Iz nje bo jemal in pisal, a ko spiše, odide na pot. Odtrga se od teh ljudi in razmer, da se okoplje v zraku novih krajev, novih šeg in ljudi. In nič te stare šare ne vzame s seboj.. Misli tako in vse se razcvete pred njim kakor ogromna roža. V njenem dnu leži morje, ta ogromna in najveličastnejša lepota sveta, in on gleda vanje. Zre vanje iz te ozke svoje sobe, iz tega ozkega življenja, ki ga tišči v rame in boke in na teme. Tam ni nikjer izvira, tam ni nikjer ustja. Roža se nosi pred njim, ziblje se proti njemu in mu kaže sijajne krasote kakor v panorami. Izgine nekje med visokimi pisanimi stenami in pred njim stoji mali Buda. Obrazek se mu je razlezel v smeh, usta so brezzoba, široka, oči ozke in stisnjene, a ženske prsi in špičasti goli trebuh smešno grde. Pisatelj strmi vanj in Buda postaja večji. In naenkrat obide Bukovca trpka zavest, da se ves strese.

— To je halucinacija, to je bolezen. Tista neznanska roža in to tukaj . . .

A naenkrat se oglasi sam Buda.

— Ali poznaš moje nauke? Trpljenje . . . . pot iz trpljenja, nirvana?

— Saj to nisi ti! Za Boga, kdo govori?

— Ne! Jaz nisem tisti veliki Buda, ki se je rodil nekje na vznožju Himalaja, jaz sem majhen Kitajec, ki si me izvolil imenovati doktorja Matijo Budo.

— A kako, blagovoli mi reči, prideš do glasa, do besede?

— Misliš za mizo in pri tem vedno gledaš vame, kako bi ne govoril?

Bukovec se je stresnil, pomel z obema rokama oči in vstal. Šel je iz sobe in stopil v sosednjo, kjer je sedela njegova žena. Gledal je vanjo, gledal po stenah, po slikah, po klavirju in pomišljal nazaj, kakšno ima vse to v spominu. Bilo je vse pravo. Njegova žena ima še iste temne oči in lase in po gornji ustnici ji dela senco še vedno isti dražestni črni puh. Njena postava je sloka in elegantna, kakor je bila, in njeni gležnji, ki gledajo izpod temnega krila, okrogli in razdražljivi. Stena je prava. Rdeče rože so po njej na rahlo rdečem ozadju. In slike vise, kakor so visele. Mlade kopajoče deklice nad klavirjem, deček s psom nad zrcalom, a nad kredenco tropa divjih in preplašenih konj.

— Ali pojdeva danes na izprehod? vpraša žena.

— To je gotovo, pojdiva!

In ona je vesela in se takoj oblači, a on hoče kljubovati vsem lastnim pomislekom. Otresti se hoče samote, planiti hoče nazaj med tovarše, nazaj v življenje. S tem, da se človek odtrga od sveta, postaja drugačen, pozablja na ljudi, na ono življenje, ki teče zdravo in sočno preko naših dni. Stopi na lastno pot, ki ga zavaja v čudne misli, obklada z nenavadnimi samotarskimi podobami in prekine vse stike s svetom. Nenormalnost posameznikova obstoja v tem, da zapusti družbo in pade v okove svoje sive domišljije.

Šla sta po drevoredu med množico šetalcev, zavila daleč ven iz mesta in sedla za izprano leseno mizo pred kmetiško krčmo.

Počasi je zahajalo solnce in delal se je krasen večer. Vse križem so peli ptiči. Ščinkovci v jablanah, škrjančki visoko pod nebom, kosi po grmovju nad vasjo in veliki žolti kobilar na visokem boru. Kmetiška dekleta so šla s polja z motikami na ramah, zdrava, čvrsta prijetno zagorela, a za njimi fantje s širokimi oblastnimi koraki.

— Lojza, je poklical eden, levo nogo imaš nekaj po strani.

— Ti imaš pa jezik.

In vesela mlada tropa se je hrupno odsmejala.

— Kako se tukaj diha! je rekla žena in dahnila na vso moč, da so se ji prsi globoko vdale in se zopet visoko dvignile.

In tudi on je dahnil na vso moč, a njega je zabolelo, da je zategnil usta.

(Konec prihodnjič.)

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

1.

V Novem mestu 6. septembra 1886.

Predragi gospod doktor!

Presrčna Vam hvala na krasnem Vašem pismu in fotografiji! Mnogo, mnogokrat sem mislil na Vas in obžaloval, da živite tako daleč od ljubljene slovenske domovine. Z veliko radostjo sem prebiral dopise in spise Vaše v slovenskih časnikih, sosebno pa me je zamikala govorica, da boste prevzeli Vi uredništvo „Slovenskega Naroda". Bil sem čisto uverjen, da v boljše roke ne bi moglo priti glavno naše glasilo. Bridko sem vzdihnil, ko sem zvedel, da Vam iz jako važnih razlogov ni moči lotiti se tega posla. Ahasverovanje Vaše bilo mi je dobro znano. Poročal mi je pridno o Vas najprej rajnki ravnatelj reške realke, poštenjak Markovič, ki je poznal po mnogih svojih znancih natanko usodo vsakega dijaka, ki je prebival kdaj na Reki. Po njega smrti dobival sem naznanila o Vas od bivših dunajskih vseučiliščnikov, ki so o priliki z Vami občevali. Vaše zgode in nezgode, vsakovrstne izkušnje in opazke so tako zanimljive, da bi bila velika škoda, ko bi zatonile v pozabljenju. Prosim Vas v ime svoje in mnogobrojnih Vaših častilcev in prijateljev, da nam opišete obširno vse, kar ste na posvetovanjih in v službah svojih mičnega in znamenitega videli, slišali in zvedeli. Ti Vaši „spomini" obogatili bodo slovstvo naše z biserom, ki ne bo izgubil nikoli svoje vrednosti in dražesti. Po pravici Vam se zdi neprijetno, da morate služiti tujstvu, itak Vam čestitam, da si niste iskali kruha v državni službi. Zdaj imate vsaj upanje, da se boste čez nekaj let osvobodili in v privatnem življenju ohranili ste si vso samostalnost mišljenja in neoskrunjeno narodno poštenje svoje. Kot uradnik služili bi bili tudi tujstvu, ob jednem pa bi bila zahtevala vlada, da ji žrtvujete po vrhu še značaj, vest in dušo svojo. Če je ne bi bili hoteli poslušati, spodila bi Vas bila v pokoj in dejala pod policijski nadzor kakor je na pr. mene. Neizrečeno me je bolelo, da sem moral zapustiti šolo, v kateri sem imel tako lepo priliko, vnemati v mladini gorečo ljubezen do slovanstva, živo hrepenenje po slovanski svobodi in iskreno mržnjo proti vsem zatiralcem in krvnikom

naše narodnosti in naših pravic. Z Reke preselil sem se v Novo mesto, kjer živim zdaj že skoro 19 let. 15 let sem popotoval na vse strani po Dolenjskem, da se seznanim korenito z nravi in običaji slovenskih kmetov in malomeščanov. Sosebno marljivo lazil sem po brdih in tokavah zelenih Gorjancev, ki so mi priobčili brez števila bajk in pripovedek, katere pošiljam že več let v „Ljubljanski Zvon". Bralci so dolgo mislili, da so to narodne pravljice in nekateri so se jezili name, da jih ne zapisujem tako, kakor sem jih slišal iz ust prostega naroda. Jaz sem se strašno smejal ti graji. Ne bom dejal, da v teh bajkah ni nobene narodne pravljice, ali njih glavni vir so misli in čustva, katera je vzbudila v meni slavna gora, ki se zove „Gorjanci". Če so čisto narodne štiri vrstice, so gorjanski celi štirje listi. To velja za vse bajke, ne le za nekatere. Spisal sem v Novem mestu tudi še marsikaj drugega. „Hrvaški spomini" osnovani so precej na široko, končal jih bom komaj v dveh letih ali pa še ne. V njih pridete na vrsto tudi Vi, gospod doktor! Omenil bom o Vas, da ste bili najresnejši in najzrelejši izmed vseh mojih učencev, da ste znali imena raznih filigranskih nemških državic in državičic bolje od mene, učitelja svojega in da ste se porodili v takem slovenskem okraju, kjer se zove krampir — bob! Po takem vidite, da se spominjam jako dobro Vašega dijakovanja na Reki. — Pred 4 leti naveličal sem se vednega pohajkovanja in samevanja ter se oženil. Vzel sem prosto kmetiško krčmarico, ki je pa jako dobra gospodinja. Razven drugih svojstev prikupila mi se je s tem, da je volila zmirom z narodno stranko in da ne zna nič nemški. Hiša, v kateri stanujem, je njena. Za vse drugo živim zdaj dosti zadovoljno; ali začela mi je trkati na vrata tožna starost z vsemi neugodnimi svojimi spremljevalci. Notranje bolezni še nisem imel nikoli nobene, ali strašno hudo me je večkrat trgalo po glavi, v nogah in v desni roki. Najbolj me nadleguje glava. Že celo leto mi je vsa krastava, tudi mi teče iz ušes. Največ mi škodi poletna vročina. Proti zimi upam, da mi bo odlagnilo. Neskončno me bo veselilo, če mi boste hoteli še kdaj pisati. Verjemite mi, da sem prečital Vaš list gotovo 50krat. Prejšnje čase se jaz kar nisem mogel pripraviti, da bi komu kaj pisal. Ta epistolofobija, ali kako bi dejal, mi je menda prirojena. Na Reki vem, da celih 10 let nisem pisal nobenega lista. Tudi Vam sem ostal dolžan odgovor. Ali ne samo Vam! — — V Novem mestu sem se nekoliko poboljšal, velim nekoliko, kajti tudi zdaj še dolgujem kakih dvajset odpisov!

Želječ Vam zdravje in vsako ino srečo Vaš Ivan Trdina,
profesor in partibus.

2.

V Novem mestu 22. julija 1889.

Predragi gospod doktor!

Ne morem Vam dopovedati, kako neskončno me je razveselilo ljubeznivo Vaše pismo. Uverilo me je, da se brigate in zanimate še vedno zame, dasi sem Vas s svojo nemarnostjo zopet razžalil. Ostal sem Vam „poleg navade stare“ jeden odpis dolžan! Lepo Vas prosim, oprostite mi to zanikarnost, za kojo bi z dobro vestjo lahko prisegel, da mi je prirojena. Resno se hočem potruditi, da zamudo popravim in se poboljšam — vsaj kolikor toliko. O bolezni moji dala bi se pisati dolga razprava. Meseca avgusta bode že 4 leta, kar me je začela po malem nadlegovati; vrhunec svoj pa mislim, da je dosegla lansko poletje. Ušesa so mi se že zdavnaj toliko zazdravila, da mi ne preti od njih nobena velika nevarnost, akoravno niso še povse dobra. Glavni in pravi izvir ima nadloga moja v rogovilasti krvi, ki mi sili v glavo, vrat in sploh gornji del života ter jih obsiplje neprenehoma z novimi pegami, prhaji, krastami, turi in drugimi takimi izpuščaji. Držal sem se najstrožje diete, pol leta sem se postil kakor kak indijski puščavnik, umival sem se pridno z gorko vodo, popil sem več nego 40 steklenic ribjega olja, mrzle vode cele sode, vina, piva ali kake druge pijače pa niti kapljice — in vendar me vražja sitnost nikakor neče pustiti. Drži se me kakor klop, baš zato pa sem se ji sčasoma privadil in zrem zdaj nanjo brez žalosti, brez nejevolje, ravnodušno, ironično. Preveril sem se, da bolezen ni tako huda nesreča, kakor ljudje upijejo, in da prinese človeku celo razne, jako zaželjene prijetnosti. Večkrat po cele mesece nisem šel nič od doma, letos na pr. vso zimo nisem bil nikjer zunaj, itak mi se ni nikoli nič tožilo ali inako storilo. V topli svoji izbici sem ne le hodil, sedel, čital in ležal, ampak tudi prepeval, plesal, žvižgal in se od srca radoval, da nimam prilike srečati ali videti kako odurno prikazen, kakega mameluka, bonca, vohuna, tercijala, tercijalko, kruhoborca ali kako drugo tako pošast, ki nam okužuje slovensko zemljo. Jednoč sem se domislil, da bi se mogla moja bolezen prav lahko končati — s smrtjo! Ta misel me je tako udobrovoljila (premda življenje na vso moč ljubim, že zato, ker bi rad učakal, da dobé slavjanski naši zatiralci poštene batine), da sem zaskočil pegaza in pozdravil in poslavil nemilo gospo smrt z mnogobrojnimi stihi, ki so bili seveda robati in nepoetični, ali so me vendar dva dni preugodno kratkočasili. Razven navadne

bolezni nagajala mi je poltretji dan tudi podagra ali putika, kakor jo zovó kranjski Slovenci. Tudi to novo bol počastil sem s pesmijo, kojo sem skoval po noči, ker radi silnih bolečin nisem mogel zaspati. Iz teh kratkih pojasnil se vidi, da mi slabo zdravje ne dela prevelike preglavice, mnogo bolj v živo zasegla mi je lani neka druga neprilika. Boncem bilo se je posrečilo, da so mi zatrosili zdražbo v domačo hišo. Vse spletke mi niso znane ali to vem, da je začel akcijo proti meni tukajšnji prošt Urh (sorodnik poslancu Kljunu in moj nekdanji součenec!) s tako surovim in nesramnim razžaljenjem, kakoršno se ne pripeti vsak dan in mene ni prej še nikdar doletelo. Poklical je k sebi mojo deklo(!) in ji ukazal, da naj pové svoji gospodinji, moji ženi, da me mora poleg svoje dolžnosti napotiti k izpovedi in sv. obhajilu, ker jaz svetotajstva popolnoma zanemarjam. Glede na vero in verske reči vedla se je moja žena prej vedno prav pametno. Rekla je večkrat: Jaz te ne bom silila, da bi šel k izpovedi, saj si se učil več nego jaz in veš torej bolje od mene, kaj ti je storiti. Ali zdaj zanetili so bonci v v nji strah in fanatizem. Jela je misliti, da se pogubi na vse veke, ako me ne bo mogla nagovoriti na pokornost proštovemu povelju. Nastopali so neprijetni prizori, pričkanje, prekanje, jeza, jok i. t. d. Jaz nisem mogel in smel žrtvovati duševne slobode taki zlobi. Dejal sem ženi: Jaz sem staroverec in ostanem staroverec do smrti. Slovenski škofje s pastirskim listom in novomeški prošt Urh s svojo nesramnostjo prisilili so me, da si iščem zavetja tamo, kjer bom živel brez neprilik in ovir po svojem uverjenju v društvu jednako mislečih slavjanskih bratov. Miril, poučeval, blažil in prosil sem jo, kakor sem le vedel in znal, ali dolgo brez uspeha. Začela mi je celo groziti, da se bo od mene ločila, kajti neče več živeti s človekom, kojemu duhovščina ne bo dovolila ni tega, da bi ga zakopali v blagoslovljeno zemljo. Sčasoma so jo moje besede nekako potolažile. Pred pustom zgrabila je bolezen tudi njo in kakor meni ni se niti nji zdravje do zdaj povrnilo. Močno se bojim, da prepiru ni še konec. Kadar ozdravi, jeli jo bodo zopet drezati bonci, nobena strast ne vzbudi se tako rada kakor verski fanatizem v neizobraženih ljudeh.

Vprašali ste me, če prinese „Zvon“ kaj kmalu kako mojo bajko. Leto je že zdavnaj minilo, kar sem poslal Levcu povest „Stojan in sv. Jernej“ ali zaman čakam priobčenja njenega. Ko sem mu pisal, da bom ostal še dalje sotrudnik njegov, ako mu bo drago, nisem dobil od njega nobenega odgovora. To molčanje dokazuje,

da ne mara več moje pomoči. Človek mu ne more za to zameriti. Radi mojih bajk napadali so ga strašno ne le v nemških časnikih, ampak tudi v državnem zboru . . .

Doktor Mahnič je velezabavna prikazen, ali ob jednem pa vendar velikanski anakronizem. Zakaj se ni rodil pred 500 leti? Takrat bi bil smel slovenske slobodnjake ne le psovati, ampak jih metati kupoma tudi na goreče gromade, da bi bilo veselje. Jaz sem prebral 3 zvezke njegovega „Rimskega katolika“ in se čudom čudil učenosti, še bolj pa logiki njegovi, koja ima samo to napako, da se tepe preveč pogostoma z Aristotelovo. Mahnič je presojal tudi moje bajke jako kratkočasno, prav po svoji šegi in metodi. Na koncu veli o njih „Sploh pa so Trdinove bajke prava kloaka, v katero se izliva vse, kar se more misliti najbolj ostudnega in kosmatega, prava kvintesenca mladoslovenskega liberalstva!“ Ta kritik je bogme radikalen, kaj ne da?

S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši prijatelj

Janez Trdina.

3.

V Novem mestu 26. julija 1889.

Predragi gospod doktor!

Evo Vam zopet pismo, v dokaz, da se kanim res poboljšati in povrniti, kar sem ostal na dolgu. Moja bolezen je podobna morju, da se perijodično povečuje in pomanjšuje, samo da ne tako pogostoma. Zdravje mi se gotovo vsak mesec po jedenkrat znatno zboljša, potem pa zopet ravno tako gotovo po jedenkrat znatno shujša. Najbolj čudno pa je to, da takrat, kadar sem najbolj bolan, najbolje spavam; kadar pa mi se zdravje na bolje obrne, da često vso noč niti ne zadremljem. Pravo spanje mi ne pride po več dni, ne da bi me to kaj posebno oslabilo. Kakor sem Vam pisal v zadnjem listu, nisem šel vso zimo nič na plan, sprehajati sem se začel proti koncu aprila. Pred dvema letoma so mi bile kraste obraz tako grdo izšarale, da se nisem mogel pokazati ljudem in sem moral čepeti doma tudi o gorkem in lepem vremenu. Lani sem si očistil lica in čelo z milom in ribjim oljem in sem jel hoditi na šetnjo, ali sem se brzo uveril, da mi vročina jako škodi. Naredila mi je debel znoj, ki je bil tako oster, da mi je povsod, koder me je oblil, razjedel kožo. Ta skušnja me je poučila, da se moram hitre hoje odvaditi. In tako lazim zdaj prav polagoma vsako vedro jutro po jedno ali dve uri po ljubki novomeški okolici. Večinoma sem sam. Odkar mi je umrl odlični prijatelj Drag. Rudež, imam na Dolenjskem samo

jednega moža, s kojim občujem povse intimno. Ta mož je sodniški svetovalec Andrej Vojska. Z njim govorim lahko na vsa usta vse, kar mi je na srcu, brez straha, da me bo ovadil ali raznašal. Vojska se v službi ni „skisal“, ohranil si je vso samostalnost in svežost duha in srca, društvo njegovo je prav prijetno. Bistroumno presoja politične, narodne in družabne razmere in pozna temeljito prerazlične spletke, koje se snujejo in vrše v birokratiji in hierarhiji. Javno ne kaže baš mnogo poguma, o službenih svečanostih obeša na pr. po šest črnorumenih zastav, narodne pa nobene; ali po drugi plati pa mu se mora priznati, da o volitvah ni dal še nikoli svojega glasu proti narodnemu kandidatu in da se ni še nikdar prilizoval svojim poglavarjem in drugim vladinovcem. Sploh pa jaz ne maram dosti družbe naše inteligencije, ker je presilno pokvarjena. V naših časnikih čita se večkrat tožba, da je društveno življenje v Slovencih slabo razvito in nezdravo. To je istina; slabo razvito in nezdravo pa je radi napak, kojih se je navzelo naše razumništvo od Nemcev. V obraz kažejo se gospodje človeku jako prijazne, za hrbtom ga pa obirajo, ali pa vsaj prav po pobalinsko oponašajo glas in kretanje njegovo in mu podtikajo besede, kojih nikoli ni izustil. Takih ljudi nahaja se v naši inteligenciji gotovo 80%. Često sem opazil tudi to, da udrihajo ne le nemškutarji, ampak tudi narodni gospodje najrajši in večinoma po privržencih naše stranke, dočim se jim kak izdajalec kaj lahko prikupi. Ranjki Dežman je bil ljubljanskim narodnjakom celó jako važna avtoriteta! In v slovenskih časnikih brali smo o njem jako laskave nekrologe! Slovenci so ga na vseh straneh zlatili in lepotičili, samo to so obžalovali, da ga je ločila od našega naroda „nesrečna politika“. Kaj bolj podlega, nego je bila ta hvala, ne more se lahko misliti. „Nesrečna politika!“ ha ha ha! Ako se bo ubogi naš narod iztrgal kdaj iz davečih ga sovražnih parkljev, rešila bo ga politika, ne pa nadeti srakoperji in pravilno posušene zeli prokletega Dežmana. On je bil najgrji lopov in naš najnevarnejši nasprotnik in hudodelec, dokler je živel in za lopova in hudodelca moramo ga imeti tudi po smrti njegovi. Na grob trebalo bi mu postaviti črn steber z gadovo podobo in napisano: „Tukaj počiva najgnusnejši izmed vseh sinov, koje je rodila mati Slovenija, njen črni izdajalec in morilec, pravi naslednik Jude Iškarijota, Dragotin Dežman. Popotnik, ki bereš to vražje njegovo ime, pljuni mu na grob in prekolni ga ter hvali božjo pravičnost, ki je začrtala v srce vsemu človeštvu sveti zakon, da vsakega izdajalca domovine zaničuj, črti in preklinjaj rod za rodom zdaj in

do konca vekov." — Tako bi morali častiti take svinje kakor je bil Dežman, ne pa pisati jim nekrologe kakor najzaslužnejšim rodoljubom. — Politično življenje ne daje se odcepiti od društvenega; kjer je to ostrupljeno, boluje in propada tudi ono. Zato ni bilo čudo, da smo doživeli o zadnjih volitvah toliko sramotnih epizod, mesto jednega tabora imeli smo dva in vsak tabor delil se je zopet na dve sovražni si stranki. Dogodila se je o ti priliki redka novica, da so pogazili disciplino celo farji ter se vrgli kakor besni na svojega tovariša Kljuna, ki je sicer ves hudičev, ali jim se je zdel najbrž še premalo zloben, fanatičen in spletkarski. Še huje mesarili so se posvetni domoljubi najprej z bonci, potem pa med sabo. Vošnjak izpodkopaval je Žitnika, Kalan Deteljo, Podboj Kavčiča, župniki in kmetavsi Bleiweisa, kapelani Hribarja, Hribar Možeta. Krdelo „Slovenčevo" ne more očitati ničesar krdelu „Slov. Naroda" et vice versa. Grešilo se je smrtno na jedni in na drugi strani jednako. Ta volitev nas je poučila, da smo Slovenci na Kranjskem še vedno oni isti politični otroci, kakor smo bili l. 1848. s tem razločkom, da smo izgubili povse idealni polet, s kojim smo se odlikovali tisto leto.

Drugi glavni vzrok, zakaj me ne mika društvo tukajšnje slovenske inteligencije, je pasja servilnost njena. Ti gospodje služijo z večine državi, ali pa so z uradniki vsaj v sorodstvu ali v kaki drugi zavezi. Gorje si pa narodu, ki je brez neodvisnega razumništva! Taka beda pritiska ravno nas Slovence. Kdor izpregovori v družbi moško, slobodno besedo, zmeša vso pričujočo gospodo. Od neprilike reveži ne vedo, kamo bi se deli. Nahaja pa se tudi dosti vohunov in ovaduhov, ki donašajo politične pomenke še tople okrajnemu glavarju in policiji. Še nikoli, kar jaz pomnim, niso se pokazali naši omikani rojaki za tako plazljive, z repom migljajoče koderčke kakor lansko leto. Kadar sem srečal kako tako vedno šen-brtavfajočo živalico človeškega rodu, šepetale so mi usta nehotoma: Ps, ps, ps! — Pasjo servilnost pa nam oznanjujejo le prepogostoma tudi slovenski časniki, brez razločka barve. Kolikokrat, kadar sem se nameril na kako podlo hvalisanje in omledno dobrikanje, moral sem zarentačiti, zaškripati z zobmi in vreči list pod noge in ga steptati na drobne krpe.

Kakor veste, imamo v Novem mestu tudi gimnazij. Prejšnje čase sem se kdaj kaj malega prav rad pomenkoval s profesorji, ali odkar so dijakom strogo prepovedali zaradi mojih bajk „Ljub. Zvon", ne maram več govoriti s temi — bedaki . . .

S presrčnim pozdravom Vaš najskrenejši prijatelj

Janez Trdina.

Ferdo Kozak:

Sestri.

1.

Vaško življenje je kakor pesen polja. Mirno tiho se razpreda čas nad ponižnimi kočami, neopaženo se prelivajo leta kakor spolzki valovi sred dolinske reke. Ljudje se poznajo po hoji in besedi, razumejo se v obraz in migljaj. V dlaneh ti bero delo, iz oči razgrebejo hrepenenje in cilje. Njih duša je pisana v obrazu, v gubah čela in lic počiva trpljenje. Vsaka vas si redi gospodarja, ne da bi sama vedela zanj. Danes je še fantiček z raztrganimi hlačicami, jutri je že fant, ki so mu roke kakor jeklo in ki mu je delo maša. Napol osamljen rase med drugimi, oprijema se močnejših, popravlja bajto, dokupuje njive in gozde, dokler se nenadoma ne razbohoti nad vsemi, bogat in priljubljen. Tedaj se začudijo oči zaostalih, nehote uidejo pogledi na lastno posest, a usta molče, kakor so molčala prej, ko še ni bilo gospodarja. Pravica je v njegovih rokah, lastno kri je sejal, da je požel plačilo.

Tako je živel Martin Krniša, tih in delaven, dokler ni sezidal nove hiše kraj vasi.

„Glej Martina, kaj pa ta?“

Pa so si zmeli oči ti ponižni vaščani, debelo so pogledali in se čudili. Bilo jim je malo sitno, da so tako popolnoma prezrli vaškega bogatina, zdelo se jim je, da so mu čez noč obrodili srebrniki na njivi.

„Kakor bi bil s hudičem v zvezi . . .“

Ej, pa ni bilo zveze s hudičem, pa ni bilo čarovnic s Kleka v Martinovi hiši. Vaščani so prezrli samotnega bajtarja, ki se je ogibal družb, ki ni popeval na vasi, ki je le delal in delal. Po vasi je hodil narahlo, z očmi je mežikal proti solncu in malo upognil silna pleča, če ga je kdo nagovoril. Bil je sin berača, bal se je besede gospodarjev. Le na večer je hodil po poljih, mislil in računal. Počasi si je zidal grad bodočnosti, vestno je skladal temelj. Zgodilo se je, da je kupil njivo, čez leto dve in zemlja mu je bila pokorna.

Rodila mu je stotern sad, ker je čutila v ljubezni in hrepenenju sejano seme v svojem naročju. Martin je kupil prostran gozd in postavil hišo.

Obširno je bilo njegovo posestvo, pol doline je bila njegova last. Komaj da je prestopil prag moške dobe, se mu je poklonila

sreča z vsem svojim spremstvom. Kar je pričel, mu je šlo dobro izpod rok, vinar je v roki pretopil v krono.

Ko je postal gospodar, je začutil, da mu nekaj manjka. V oči ga je zbadal hišni nered in nesnaga, bolelo ga je, če je ogledoval razmetano poljsko orodje, nasmečeno dvorišče, nečedne hleve. V srcu mu je odmevala pesem pomladnih njiv in večkrat je posedal zvečer na vrtu z neznanim hrepenenjem v duši. V delu je prezrl pravice mladosti, ki je zahtevala zdaj svoje. Skrivaj je prisluškoval fantovskemu petju in žalost ga je mamila. Zdelo se mu je, da pozabljen roma svojo pot, da ga nikdar ne pozdravi prijazen smehljaj in zamišljeno oko. Zaželel si je ljubezni, ki bi ga palila in žgala v dušo kakor ogenj, da bi se oplaknilo vse hrepenenje v kristalnem valu uživanja.

Na vratih dežele je slonel sveti Jakob, z ogromno bisago vročine na hrbtu. Valovi solnčnih žarkov so se penili ob pobočjih gričev, se hlastno vsesavali v razbeljena polja in sikali v drobnih, onemoglih curkih v žametasto senco gozdov.

Martin je lezel čez hrib v sosednjo vas. Klanec se je v strmem padcu vil prek pobočja, cesta se je kopala v solncu. V sedlu je čepela Brtajeva krčma, ponižna in prijazna kakor vdova, ki vabi potnika k počitku.

Martin je prestopil prag in se udobno zleknil na klop v hladni izbi.

„No, Krčina, kaj pa je tebe privedlo“, ga je veselo pozdravil Brtaj, krepko zraščen možic upognjenih nog.

„Opravki, saj veš. V Bedanje grem.“

„Poliček?“

„Seveda, seveda!“

„Hej, Rezika!“

Martin se je začudil.

„Kaj imaš hčer?“

„Odkod pa prideš, da tega ne veš? Dve imam, dve.“

„Glej no, glej!“ je pristavil Martin in obenem pozdravil Reziko, krepko, stasito dekle dvaindvajsetih let. Nehote se je obrnil za njo in zamišljeno zamrmral.

„Lepa je, lepa!“

„Pravijo,“ se je pobahal Brtaj. „Koliko jih je že prašalo za njeno roko, pa je izbirčna.“

Rezika je prihitela z vinom.

„Pa še sebi prinesi kozarec,“ je povabil Martin.

Dekle se je nasmehnilo, da so se zabliskali beli zobje in pogledala očeta.

„Le prisedi! Kaj bi ne, znanci smo!“

Martin je v zadregi nalil v kozarec. Zdelo se mu je, kakor da bi že davno poznal to družino, kakor da je Rezikin prijatelj od mladih nog. Obenem je čutil, da zardeva in da mu srce burno utriplje.

Počasi se je razpredel med njimi zabaven pogovor in Rezika je poklicala še sestro Tinko. Martin je pozabil na vse važne opravke, naročal je polič za poličem in kakor v sanjah so mu donele Rezikine besede v uho. Polahno se mu je razdahnila v duši udobnost, fantovska kri je vzvalovala po žilah. Čutil je v srcu sladkost, v glavi omotico. Pa naj gre k vragu vsa vas, magari ves svet, da je le lahko strmel v tiste mirne, globoke oči, da je le srkal duh težkih, črnih las. Parkrat je pogledal Tinko, ki je bleda in tiha sedela poleg očeta in povešala svoje temnomodre oči, kakor da se sramuje; pa vedno je spolzel pogled nazaj na zdravo, baršunasto lice, na temnordeča ustna. Ej, skušnjava, ti sladka molitev ubogih zemljanov! Če ne prideš z dihom pomladi, prideš z njenim cvetjem, a prideš gotovo. V smehu in pogledu se zatajiš, našemiš se s prijazno besedo, dokler se ne razkrinkaš v zaljubljenih sanjah.

Martin se je proti večeru odpravil. Na klancu je postal. Prvikrat je začutil v duši harmonijo s to divno nočjo, ki se je mirna in tajinstvena prelivala v luninem sijaju. Srebrna rosa mesečine je curljala po drevju in se neslišno pretakala prek polj. Vas v dolini je počivala, le petje je odmevalo v ozračju. Martin je vzbočil prsi in zavriskal; napol veselo, napol divje je odmevalo. Bil je to prvi vrisk, prvi oddih v delu in hrepenenju utrujene duše.

Sledili so dnevi mučne negotovosti. Martin je čutil v sebi razkol, zavedal se je, da ga žene k Brtaju, polegal je krog hiše in premišljal. V duši je živela Rezikina podoba, a več se ni drznil misliti. Da bi ga Rezika hotela, njega, ki je že star! Pa si napačno ugibal, Martin, star nisi in v pas in v lice si lep fant! Zaman si beliš glavo in se otresaš ljubezni, ko ti plamti sredi srca kakor mogočen kres.

Martin je postajal nestrpen, sam s seboj nezadovoljen je zanemaril polje. V samoti je čepel cele ure, večkrat se je pa plazil v hrib od nasprotne strani, samo da je videl Brtajovo hišo, potem se je pa hitro umaknil, rdeč kakor nedoleten fante.

Tri mesece se je mučil, dokler ni bila struna napeta do viška. Poklical je hlapca Tita in mu velel, naj napreže. Ko je sedel na voz, je počil z bičem in se zarotil: . .

„Moja mora biti in naj se zgodi, kar se hoče!"

Pa je bilo tako, kakor je rekel. Rezika ga je napol čakala in oče Brtaj se ni upiral. Spomladi je bila svatba.

2.

Po prvih viharjih in razmahih mladih duš je življenje zavozilo v kolovoz vsakdanjosti. Rezika se je lotila gospodinjstva, bila je neutrudljiva povsod, in kamor si pogledal, si v redu spoznal sled njene roke. Martin je delal kakor prej, zamišljenost je splahnela iz njegovih oči.

Na vzhodu so se začrtali skozi temo bledi jutranji odsevi. Polagoma so porumeneli v zlatih barvah, obrisi gora so dahnili skozi nočne meglice.

Martin je tiho odprl vrata in stopil k hlevu.

„Hoj, Tit!"

„Ali je že čas?"

„Le požuri se!"

Čulo se je šumenje sena, pri vratih se je pokazala hlapčeva glava. Leno je pomežiknil, pogledal proti vzhodu in zlezel po lestvi na tla. Pri vodnjaku si je pljusknil parkrat sveže vode v obraz in tilnik, se obrisal s predpasnikom in počakal, da je Martin prinesel kose.

„Na, tale dobro reže!"

Tit je prijel za ročaj in preskusil s palcem rezilo.

„Kdo pa prinese južino?"

„Rezika, brez skrbi si lahko."

Zadela sta kose na ramo in stopila skozi vrata na cesto. Za sosedovim vrtom sta zavila na polje po ozki, uhojeni stezici.

Ozračje je hladilo v obraz in roke, rahel vetrič se je pozibaval na rožah in spečih vrbah. Daleč nekje v gozdu so se oglašali tiči.

Martin je stopal molče in gledal v tla; roke je potisnil v žep in mislil na košnjo. Za njim je koračil Tit in pomalem žvižgal. Gledal je v polje, oplazil s koso tupatam obcestno travo in prisluhnil, če se je v meji oglasila škrjančkova pesem. Dospela sta do širokega travnika. Martin je postal in vrgel suknjič na tla.

„Jaz pričnem tukaj, ti pa pojdi na drug konec, v sredi se srečava".

Tit je pogledal po travi, potegnil parkrat po tleh in se namuzal.

„Vraga je gosta!"

„Lepa je, lepa. Le pojdi, da končava danes!"

Izpulil je šop trave in obrisal koso. Naslonil se je na ročaj in pogledal za Titom. Prvikrat ga je ogledoval.

„Postaven dečko!"

Tit je z umerjenimi koraki gazil visoko travo. Šel je ravno proti vzhodu, da se je v jasnih konturah odražala iz polteme njegova krepka, visoka postava. Bil je nenavadno velik in slok, le v plečih je bil razraščen. Klobuk je potisnil na tilnik, z desno je oprijemal koso. Z levico je gladil travo in trgal rože.

Martin se je nehote nasmehnil, se hitro sklonil in pričel. Kosa je rezala gladko, trava je v mehkih valih padala na tla.

„Vroče bo danes," ga je pozdravil Tit, ko sta se srečala. Martin je pogledal proti nebu.

„Naj le bo! Če danes pokosiva vse, se jutri dopoldne lahko posuši in zvečer jo spravimo."

Obrisal je koso ob travo in pričel brusiti.

„O, to pa, to! Glejte, kakšno vreme je, kar samo se smehlja."

Pomolčala sta.

„Kaj pa ti, Tit! Ali nič ne misliš na ženitev?"

Fant se je široko zarežal.

„Je še čas!"

„Le ne preošabno! Brez nič gotovo ni."

„Čemu mi pa bo žena? Saj nimam svoje hiše."

„Pa prislužiš toliko."

„Kje je še tisti čas! Kaj bi se zdaj lovil za krilo, ko bi pa vendar še rad samotaril. Žena mi vzame prostost in me ogrne s skrbjo. Zase vem dobro, kaj bom jedel vsak dan, za ženo bi pa moral še posebej zaslužiti ali pa pridelati. Zato si pa večkrat pravim: Tit le drži se! Kadar pride ura ženitve, pride gotovo še prekmalu."

Martin ga je smehljaje poslušal. Tit je sklanjal krepki tilnik in zmigal z ramami. Prepoteno srajco je imel na prsih razpeto, da je ohlapno ogrinjala mlado, razpaljeno telo.

„Tvoja pamet, tvoj svet, a čudno se mi zdi, da nič ne izbiraš."

Tit je povesil oči in se zmračil. Martin je opazil, da nerad govori o teh stvareh. Pobral je koso, prijel za ročaje in v zadregi zažvižgal. Tit se je molče obrnil in se takoj sklonil k delu.

Solnce je grelo vedno močneje, ozračje je napolnil vonj sena. Po stezi je prišla Rezika z obilno košaro v roki. Jutranje delo in ubranost ji je dihala iz oči in obleke, lahkotno in smelo se je zibala v jedrih bokih. Z ruto zasenčen obraz ji je rdel, v očeh je gorela sladkost.

„Marljivim delavcem je treba streči," je odvrnila in ošvignila s pogledom Tita, ki je stal ob strani. Tudi ona ga je to jutro šele

prav ugledala. Danes šele je videla te močne roke, te pleča, te skalni prsi in tiste temne, zapeljive oči. Sred polja je pogledala v njih dno, da jo je sladko-vroče spreletelo, po telesu, kri je vzvalovala po žilah kakor bi vrela.

Martin se je zleknil v travo in pričel jesti. Tit je še parkrat zamahnil, potem si je pa obrisal z rokavom potno čelo.

„Ali je zame tudi kaj?

„Saj sem za oba prinesla, le prisedi in jej!"

„Pa je dobro?"

„Glej, kako je zbirčen," se je oglasil Martin in malomarno žvečil kos kruha. Rezika se je nasmehnila in postrani pogledala Tita.

„Sama sem skuhala."

„No, potem pa že!"

Tit je legel, Rezika se je s prekrižanimi rokami vstopila pred njega.

„Ali ti diši?"

„Pa kako, rajska jed!"

Razposajen smeh je privrel iz njenega grla. Zdelo se ji je vse tako silno veselo in lepo, posebno pa ta veliki, krepki fant, ki je ležal pred njo v travi in ji včasih skrivaj pomežiknil, včasih pa važno skimaval s kodrasto glavo. Prste bi mu zarila v tiste lase... Pogledala je moža in se zresnila. Kakor bi samo gospodarstvo živelo v njegovi duši. Nič življenja, nič krvi! Zakaj je vedno tako dolgočasen! Kadar govori, računi, kadar jo objame, jo stisne tako divje, da bi zavpila.

Naenkrat se je prestrašila samo sebe. Pobrala je košaro in hotela oditi. Zavedla se je nekega greha, pa si ga ni upala priznati. Na Tita se ni več ozrla, komaj Martina je pogledala.

„Kaj, že greš?"

„Saj je toliko dela doma!"

„No, seveda."

In odšla je naglih, prenaglih korakov. Tit je pogledal parkrat za njo, je vstal in se pretegnil.

„Ali pričneva?"

„Počakaj še malo."

„Eh, saj je vseeno."

Prijel je koso, izbočil prsi in krepko zavrisnil, da se je razleglo daleč nad griči. Potem je pa počasi zavil na drugi konec travnika.

Martin je privzdignil glavo in gledal za njim.

„Za vraga, res lep dečko! Malo takih!"

3.

Konja sta se nagnila, voz se je zagugal in prenagnil.

„Podpri z vilami!“ je Martin zavpil Titu, prijel za vajeti in odhitel za konji. Duh posušene mrve je napajal ozračje. Kristalnočisto nebo je pordevalo, večerna ubranost se je razlila nad dolino. V meji je naglašal kos, da je mehak žvižg pretkal mrmranje murnov.

Voz je obstal na dvorišču. Bosa dekla z grabljami na rami je zlezla z dišečega kupa, Martin je vrgel vajeti čez konje in odšel v hišo. Tit je zavozil pod streho, izpregel konje in jih odgnal v hlev.

Rezika je stala pri ognjišču in nehote prisluškovala na dvorišče. Lica so ji gorela v rdečici ognja in spehanosti, krog usten se ji je pozibaval smeh.

„No, kaj je že večerja?“

„Takoj, Martin. Ste trudni?“

„E, precej je bilo dela, precej. Zdaj je hvala Bogu vse pri kraju.“

„Krasen dan smo imeli.“

„Včeraj in danes, prav kakor nalašč.“

Rezika je nagnila bakreni kotel in prelila jed v veliko skledo. Postavila jo je na mizo, razdelila žlice in sedla. Martin je poklical družino.

Večerjali so molče, utrujenost jim je morila misli. Tupatam se je počasi dvignila Titova glava in vroč pogled je kanil v Rezikino dušo. Vsa rdeča je plaho povesila oči in stisnila zobe. Čutila je, da izgublja pravo zavest, da so njene misli greh, da jo zanima le Tit, a zaman se je branila. Nalašč se je sklonila k Martinu in mu položila roko na ramo, a isti hip je pogledala Tita.

Ko so odmolili, je Martin takoj vstal in odšel spat. Tit se je z deklo vred odstranil in Rezika je ostala sama v kuhinji. Znosila je posodo h kotlu ob ognjišču in pričela pomivati. Polagoma so ji pa zdrsele roke v naročje in zamišljeno so ji zastale oči na steni.

Kaj se godi z njo? Martinova žena je, prisegla mu je zvestobo in zdaj je s tajno grozo spoznala, da ga nima več rada, da ji je postal stranska oseba. Vedno in vedno je uhajala misel k Titu. Kaj je njej ta fant? Hlapec je, njen posel in vendar . . . Tako lepe oči ima in tako močne roke in pleča. Lep je res, tako postaven in ponosit. Kako bi ga ljubila . . .

Nekdo je rahlo potrkal na duri.

Zdrznila se je in hotela zakričati. Tisti hip so se pa odprla vrata in na pragu je obstal Tit. Oči so mu žarele, ustnice so po-

drhtevale. Strmela je vanj kakor v prikazen, krog udov ji je leglo kakor sen.

„Zapri vendar!“

Tit je ubogal in nemo obstal pri podboju.

„Kaj hočeš? Spat pojdi!“

Sama sebi ni verjela in dobro se je zavedla plamena rojene ljubezni.

„Rezika!“ je zaprosil mehak glas.

„Kaj ti je?“

Stopil je bliže, ji pogledal globoko in predrzno v oči, potem jo je pa prijel za roko.

„Sama veš.“

Ni mu odtegnila roke, niti pogledati se ga ni upala. V zadnjem hipu se je spomnila, da ne dela prav, da se mora izkazati odločno, a bilo je prepozno.

„Rezika, Rezika!“ je šepetal tih glas in močna roka jo je objela krog pasu. Stresla se je in omahnila na njegove prsi . . .

Ko je minil prvi naval, se je oprostila objema in sedla na stol. Potok solza ji je skalil oči.

„Tit, kaj si storil!“

Fant je molče prisedel in jo objel.

„Greh je najina ljubezen. Žena sem in nikdar ne smem biti tvoja.“

„Ti moraš biti moja. Če sva grešila enkrat, grešiva še drugič. Kaj je nama greh. Rad te imam in moje roke so močnejše kakor Martinove. Proč odtod, Rezika, v tujino, kjer naju ne poznajo ljudje! tam zaživiva srečno življenje!“

„Ne smem, ne smem!“

„Moraš! Rezika, ti moraš!“

Pogledala ga je napol začudeno.

„Kam pojdeva?“

„Ni treba daleč. Da prideva do morja, sva na varnem.“

Molče mu je stisnila roko.

Davno ga že ni bilo več v kuhinji, a Rezika je še sedela pri ognjišču kakor brez življenja. Hrepenenje in razigrane misli, ki so ji malo prej še polnile glavo, so zdaj umirjene počivale v dnu duše. Kes je izginil in z njim vsi pomisleki.

Počasi se je dvignila in pihnila luč. Pred spalnico je prisluhnila in narahlo vstopila. Nič se ni zganilo. Sladkosten smehljaj se ji je prelil čez obraz.

A Martin ni spal. Čul je ženo, ko je prišla, a nalašč je molčal. Nekaj temnega, kakor predslutnje, mu je ležalo v duši. Poslušal je šumenje obleke zraven sebe, in ko je umerjeno dihanje spolzelo v mrak, je prekrižal roke na tilniku in vzdihnil. Mislil je na Tita; v spominu mu je oživela včerajšna slika na polju in vse njegovo govorjenje in nazori.

Zakaj se vendar ne oženi, tako močan je in postaven ... Že zadnjič, gredoč od maše, je opazil, kako so dekleta skrivaj pogledovala za njim in takrat se je skoro začudil. Včeraj ga je pa razgledal v polni postavi in priznal si je, da je malo takih. Ta ponos oči in to zanosito čelo! Kakor gospodar ga je gledal od zgoraj navzdol in se mu ravnodušno smejal v lice. Zakaj si vendar do zdaj še ni poiskal dekleta? Tak fant v takih letih! Pri Martinu je bilo vse drugače. Bil je ubog in ne poseben lep, Tit pa ima celo nekaj denarja. Lahko bi si kupil malo hišico in se oženil. Zakaj je raje hlapec kakor gospodar? Grelo ga je v duši in počasi mu je legel pogled na spečo Reziko. Pol zardela v lice, obraz oblit od vala črnih las, usta odprta, roke sklenjene pod lici, je ležala kakor otrok brez skrbi in želja. Odeja ji je zdrsnila z ram, da so se belile izza srajce polne grudi. Martin je povesil oči in se obrnil v stran. Črna slutnja se mu je zasadila v dušo kakor lačen vran, da je bolesti vztrepetal. Kaj, če bi mislil Tit na Reziko? Lahko se zgodi, da bi ušle njene oči na hlapčev stas, lahko bi se vzbudila v njej grešna ljubezen. Za Boga, to se ne sme zgoditi! Njegovo spanje je bilo izgubljeno, ves se je tresel in pot ga je oblival.

Skozi okno je pomalem silil pepelnat svit nedeljskega jutra.

Martin je vstal, se oblekel in oprezno zapustil izbo. Na dvorišču je postal. Bilo mu je težko, tako neizmerno težko, da bi se zjokal, a oči so ostale suhe, pekoče. Potisnil je roke v žep, namršil obrvi in zavil čez polje.

Ko se je že popolnoma zdanilo, ko je že solnce sijalo in so zvonovi pozvanjali v mehki, slovesni pesmi, je prišel domov.

„Kje si pa bil?“ se je Rezika žačudila; toda ko se je zazrla v njegov mračni obraz, se je okrenila in zardela. Tit si je smehljaje snažil pri hlevu obleko.

„Tinka je prišla.“

Rezikina sestra je prišla skoro redno vsako nedeljo na obisk. Gnalo jo je tajno čustvo v ta dom. Slutila je v njem srečo in blagostanje in kot bolehno, osamelo dekle je čutila divjo žejo po solncu življenja. Njej, ponižni naravi, je bilo dovolj, da je gledala druge

v njih zadovoljstvu, ne da bi ji pri tem kanila v dušo zavist. Martina je poznala kot dobrega in poštenega moža; v dnu srca ga je obožavala in vsa vesela in srečna je bila na dan sestrine poroke.

Ko je Martin začul, da je Tinka v hiši, se mu je za hip razjasnil obraz. Vedno je bil rad v njeni družbi in veliko prej je njej kaj potožil kakor ženi.

Tinka je sedela v izbi, ponižna in plaha kakor vedno. Ko je Martin vstopil, so se ji z razširile oči in tih, odkrit pogled mu je zasijal v obraz. Molče sta se pozdravila in Tinka je takoj spoznala sled skrbi na njegovem čelu.

„Dobro, da si prišla, Tinka," je Martin pretrgal molk, strmeč v tla. „Kaj te tare?"

Vrata so se odprla in na pragu se je pojavila Rezika. Smehljaje je sedla k možu, se udala pogovoru in kmalu so vsi trije v prijateljskem kramljanju pozabili na skrbi.

Zazvonilo je k maši.

Martin je vstal in šel, Rezika je hitela se napravljat. Tedaj je Tinka sklonila glavo in dve solzi so ji kanili iz oči.

„Tinka!"

„Ah, pusti me!"

„Toda otrok, kaj ti je? Ali te je kdo žalil?"

Tinka je vstala in se oklenila sestre krog vratu.

„Rezka, Rezika, ti ne veš, kako sem sama!"

Rezka jo je prijela za glavo in ji pogledala v oči.

„Povej vendar, kaj ti je. Ali si bolna?"

Tinka je narahlo zardela in povesila pogled.

„Kako si srečna, Rezika!" . . .

V zadregi sta molče odšli v cerkev. Ah, saj je bilo toliko čustev v njiju dušah, da sta se bali lastnih pogledov. Usta so morala molčati in oči so morale ostati zastrte. Plameni tajnih skrivnosti so jima užigali lica in palili čelo, a vendar se niso smeli preliti v zaupno besedo.

Dan se je počasi nagnil prek zenita. V Kržinovi hiši je mučen molk ostal zasekan kakor nož med vsemi. Nihče se ni upal govoriti, vsak se je bal globine lastnih misli. Ko je solnčna luč že plahnela v plahutajočem polmraku, je Tinka odšla domov. Martin jo je kakor po navadi spremil do podklanca.

Pesem večera je zvenela v ozračju, ko sta stopala prek dišečih polj. Tinki je utripalo srce, sladkost večera je poglobila skrito bol.

„Ti," je začel Martin. Njegov glas je bil hripav in tresoč.

„Zeliš?“

„Ali si morda opazila, da se je Rezika kaj izpremenila?“

„Meni se ne zdi, saj nima vzroka!“

„No seveda.“

Podala sta si roke in se razšla.

Seveda nima vzroka, o, gotovo ne! Saj ima vsega v izobilju, da jo vsa dekleta zavidajo.

Martin je na ovinku postal in pogledal proti svoji hiši. Pomislil je na Tita in zavalovalo mu je po žilah.

„Ubijem ga, če mi jo vzame!“ je siknil med zobmi.

(Dalje prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XII.

Vodušek = Andolšek. — Paradoksna enačba, kajneda! Pa je vendar, če si stvar natančneje ogledamo, popolnoma pravilna. Pri nas Slovencih seveda, ki se samozadovoljno radi smatramo za rojene jezikoslovce, primeri se čestokrat, da slišiš na celem izmišljeno razlago, ki je navidez samoumevna, toda resnična ni. Ko takole samozadovoljno modrujemo in brenkamo na jezikoslovno struno, se žalibog le prerado zgodi, da se večinoma oprimemo kar sedanjih oblik in da pozabimo vzeti v poštev glasoslovne izpremembe, ki jih je morda dotično ime v teku časa doživelo. Naša razlaga pa more biti le tedaj pravilna in stanovitna, če jo znamo iz prvotne oblike jasno in razumno izvesti in to izvajanje s tehtnimi razlogi in prepričevalnimi vsporednicami podpreti — podpreti tako, da čitatelj ob našem razlaganju sam pride do istega zaključka. Če pa vzameš samo današnjo obliko, ki se je morda od prvotne že precej oddaljila, se ti krajnoimenska razlaga ne bo izlahka posrečila. — Tako na primer sem že naletel na dokaj zavestno trditev, da je razne Vodole razlagati od vode, češ ker teče po dolini voda, ki ob hudournih nalivih še prav silno naraste v močno vodovje (Gewässer, Wassermenge). Da se le en zlog ujema, pa je dobro, kaj bi se še menil za razne prefikse in sufikse. Tako menda mislijo taki razlagavci in nekaterim čitateljem take vodene razlage prav ugajajo, morda celo imponirajo, čemur se pa ni čuditi, če pomislimo, da druži oboje enako obzorje, ki vzajemno zbližuje površnega

razlagatelja in radovernega učenca. Tistega pa, ki ni takoj pripravljen verjeti, kar bere in sliši, tega mora taka vodena razlaga zbuditi, da si poišče boljše in trdnejše — in tako se hočemo tudi mi potruditi do nekoliko globočje razsodnosti ter dokazati, da „Vodole“ nimajo etimologično z vodo prav nobenega stika, če tudi je res, da po dolinah tečejo vode. —

Vodušek spada v ono vrsto priimkov oziroma hišnih imen, ki se s sufiksom „-jak“ posubstantivljeni izvajajo iz krajnoimenskih pridevnikov na „-ski“ (Slómšek, Znojílšek namesto Slomščák, Znojilščák Lj. Zv. XXVI, 623 in XXXI, 493). Poiskati nam je torej treba samo tako krajno ime, iz katerega bi se dal na isti način izvesti krajnoimenski pridevnik na „-ski“, ki ga potem posubstantivimo s priponko „-jak“, kakor smo zgoraj dobili imena za gospodarja na Slomu ali Slemenu (Bergrücken) in za posestnika na Znojilih (Sonnleiten). —

Poleg imen „dol, dolina“ (Thal) je poznala staroslovenščina še zloženke z manjšalnim prefiksom ѫ napravljene, namreč ѫдолъ m., ѫдоль f. in ѫдолие n. — to je ozka, majhna, zakotna, stranska dolina. — Ta stara beseda ѫдолъ s hohnikom v začetku se nam je ohranila še v krajnem imenu Andol, to je mala vas v Svetogregorski občini Velikolaškega okraja. Glavni posestnik v tem Andolu je bil Andolščák ali Andólšek in od tod so se menda Andólški razmnožili po celi Ribniški dolini. O priimku Andólšek in temu podobnih tvorbah kaže nam še nekoliko izpregovoriti tudi glede formanta ali končnice, s katero se taki priimki izvajajo iz krajnoimenskih pridevnikov na „-ski“. Rekli smo zgoraj, da se iz krajnoimenskega pridevnika Andólski, -a, -o izvaja s sufiksom „-jak“ posubstantivljena oblika Andolsk + jak t. j. Andolščák. Kako pa, da imamo sedaj obliko Andólšĕk (Andolška) z gibljivim poluglasnikom? — Posezimo nekoliko dalje nazaj. Vondrak (Vrgl. slav. Gram. I, 458) začenja s prvotnim sufiksom „-ak“, češ da tvori ta iz pridevnikov samostalnike n. pr. junak (Jüngling [jun = mlad]), prosták (Plebejer), modrak (Kornblume [moder cvet], der Weise [moder mož]), novak (der Neusaß) i. t. d. Primeri se pa neredkokrat, da se osnova, h kateri se ta sufiks pritakne, končuje na „-j“, n. pr. vojak (Soldat), poljak (Feldhüter), prosjak (Bettler), lijak (Gießbach), vijak (Schraube) i. t. d. Iz takih oblik smo menda s tako zvanim sandhi-pojavom ali spojenjem zaporednih glasov abstrahirali sčasoma nov sufiks „-jak“, ker smo „j“ iz osnove, oziroma takozvani zevozaporni „j“ prevzeli h končnici. Tako se je pojavila nova končnica „jak“ n. pr. debeljak (Fettwanst),

drobnjak (Schnittlauch), gorščak (Berghold), pomorščak (Matrose) i. t. d. — Ta iz „-ak“ abstrahirani sufiks „-jak“ služeč pri tvoritvi osebnih imen iz krajnoimenskih pridevnikov pa tudi ni imel dovolj trdnosti, da bi se mogel izpremembam ustavljati, zlasti tedaj ne, ko je izgubil naglas. Krepko naglašeni zlogi kažejo polnoglasne in jasne vokale, v nenaglašenih srečavamo slabotne, nejasne poluglasnike n. pr. bólen, móčen, krépek, téžek, toda: bolán, močán, krepák, težák. — Tako razmerje pa vlada tudi pri imenih na „-ščak“. Dokler je končnica naglašena, se krepko drži n. pr. grajščák = grajski gospod, pomorščák = pomorski vojak, gorščák (Bergmeister) gorski nadzornik i. t. d. Z akcentom se pa izgubi tudi odločnost in jasnost vokala in na mesto jasnega „a“ nastopi medlejši „e“, ki naposled opeša v gibljivi poluglasnik. Trdi dvojni šumnik „šč“ pa tudi oslabi v prosti „š“ in tako dobimo iz prvotne končnice „-ščak“ prosti „-šek“, ki se je pa oslabljen tudi že izvrgel po oblikah napravljenih s sufiksom „-ькъ“. — Geršák ima še Geršáka, Geršáku, Geršákov... toda Regóršek pa že Regórška, Regóršku, Regórškov i. t. d., dasiravno bi po pravici pričakovali: Regóršeka, Regóršeku, Regóršekov i. t. d. Priprostemu Slovencu velja torej šibki „-šek“ za samostojen sufiks izkrajnoimenskih priimkov n. pr. Podkrajšek, Podkrajška; Zagajšek, Zagajška; Koprivšek, Koprivška ... in tako tudi Andolšek, Andolška. —

V krajnem imenu A n d o l (pri Svetem Gregorju pod Ortnekom) je stari nosnik še nenavadno krepko in jasno ohranjen, da njegovo hohnjavost dandanes v pisavi naravnost z **n**$^{\underline{om}}$ zaznamujemo, v drugih primerih pa se je stari rinezem že izgubil in spoznati ga je samo še v posledicah (ж = u̥o na primer: мжжь = mu̥ož, ржка = ru̥oka, *сжшта, сжча = Su̥oča (Isonzo) i. t. d. V začetku besed staroslovenski hohnik ж (ą) v novi slovenščini pišemo naravnost z „vo“ n. pr.: жглъ vogel (angulus), жглие voglje (carbones), жзлъ vozel, жзъкъ vozek (angustus), жхати vohati, жжь vož (anguis), жже vože (funiculus), жтькъ votek, жтлъ votel, жсѣница vosenïca (Raupe), vodolist (paliurus aculeatus, Judendorn) se tako imenuje po vodah ali trnkih svojih vej, stsl. жда (hamus) = trnek (Angel) i. t. d. — In tako je tudi stsl. ждолъ (vallis) v novi slovenščini **vodol** (convallis). Ta znamenita oblika „vodol“ se nam je pa ravno v krajnih imenih še ohranila v nekterih primerih. Naštejmo jih nekaj! V občini Tržišče v Mokronoškem okraju imamo V o d a l e, a V o d o l e (Wadlberg) nahajamo v občini Sv. Peter v Mariborskem okraju, dalje v občini Črmožiše v Rogaškem okraju in pri Sv. Uršuli (v občini Dramlje). V o d o l je

pri Juršincih (občina Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah), a Vodel pri Kostrivnici (občina Kalobje). Vodule so pri Sojku (obč. Tolsti vrh) in pri Koblah (obč. Loče), oboje v Konjiškem okraju, dalje pri Tratni (obč. Sv. Juri ob južni železnici v Celjskem okraju), Vodulec (*ждольць) sem pa našel pri Trnovskem vrhu v Ptujskem okraju; Vodula je pri Čači vesi (obč. Kostrivnica v Rogaškem okraju); ali so pa Voduce (obč. Slivnica v Šmarijskem okraju) ждолице, si ne upam trditi. Na Češkem in Moravskem je gotovo kakih dvanajst ali več Udolí (Oudolí) t. j. stsl. kolektivnik ждолик. — Zahn nam (na str. 478) našteva še drugih oblik n. pr. Wadel pri Mariboru, pri Hočah, Wadole pri Šoštanju, Wadelicz pri Lipnici in Wodal pri Vitanju — dalje Vodol pri Gornjem gradu v naslednjih oblikah: (l. 1349) an dem Wodel ze Tiroflik, (l. 1389) im Wodel bei Obernburg, (l. 1424) im Wudol. Tamošnji posestnik se je v tistih časih imenoval Wodelschek (Zahn pag. 506), dandanes mu baje pravijo Vódošek ali Vódovšek, kajti velarizacija l^a se je med tem v priimku Vodolšek že izvršila, kakor n. pr. pri imenu Marzidovšek iz Mrzlega dola. — Zahn ima na strani 335 za l. 1390 zaznamovano krajno ime Mrzli dol severno-severozapadno od Konjic in Merzi dol severozapadno od Ponikve in pa hišno ime Mersdownik severovzhodno od Vitanja (t. j. Mrzidolnik, primeri Suhodolnik iz Suhega dola) l. 1404 Mersidol, l. 1500 Mersidalnikh. — Poleg priimka Vodovšek se nahaja tudi Vodovnik t. j. ждольникъ. Primeri: Gornik, Hribernik, Rebernik, Sušnik, Ravnik iz равьньникъ i. t. d. — Da so Podónce v Bohinju „podolnice“, je bilo povedano že v Ljublj. Zvonu XXVIII, 104 s pokazom na „Pónca“ = poldnica, Mittagskogel. Podolnica, thalabwärts gelegener Ort, Abhang. Hišno ime ali gospodarjev priimek Vodovšek smo si na ta način pojasnili, češ da je ta oblika z velariziranjem debelega l^a nastala iz Vodolšek. Vidimo sicer, da je kranjski Andólšek svoj l ohranil, štajerski Vódovšek ga je pa velariziral, vendar pa dvomim, ali bi smeli to razliko razlagati kar z vzporedbo mehkega debla ждоль in trdega ждолъ, ali pa pride tudi pri tem vprašanju naglas v poštev. Mnogoobraznost oblik Vódolšek, Vódovšek, Vódošek, Vódušek in Vodúšek nas moti in bega, ali naj se pri razlagi Voduška sklicujemo na Dularja (Thaler), Zurca in Podgurca (Dolar, Zorec, Podgorec), ali pa na Peruška, Skuška in Zapuže ... ali naj si mislimo, da je *u* iz *uv*, ali pa iz *ov*, drugo je menda verjetneje. Perušek = Perovšek iz Perovega in Skušek = Skovšek iz Skovca. Perovo imamo v Svetogregorski, Grosupeljski in Kamniški občini, Skovec pa pri Véliki

loki in pri Mokronogu. Zapuže je iz Zapolže (Zapovže); primeri: dolg, poln, dolžen . . . hrv. dug, pun, dužan i. t. d. Da je Zapuže iz Zapolže nam dokazujejo stare oblike v listinah. Zahn (406) ima za Zapuže (Sapusche) iz 15. stoletja zabeležene listinske oblike: Sapelsach, Sapulschach, Sopolsche i. t. d. —

Kdor se je enkrat vglobil in zamislil v tisto naziranje, da je „Vodole“ brezdvomno v zvezi z vodo, češ saj imamo tudi drugih krajnih imen od vode n. pr. Medvode (Zwischenwässern), Vódmot ali Udmat (водомѫтъ) [Časopis I, 71], Vodíce (Wässerchen?) i. t. d. — tisti morda še vedno ne bo pri volji verjeti v izvajanje iz ѫдолъ. Vrnimo se torej še enkrat k rinezmu ali hohnjanju, ki ga imamo v prefiksu izraza ѫдолъ, ki se nam je v Svetogregorskem Andolu še krepko ohranil, da pokažemo, kako se je nekdanji rinezem polagoma izgubil, oziroma da konstatiramo hohnjavost s starimi listinskimi oblikami. Zahn (Ortsnamenbuch, 509) ima zabeleženo ime Wonthal i/d Tragöss: l. 1366 ab dem Wanndal, l. 1424 im Wandol, l. 1454 im Wôndal, Wondol. Tu je vseskozi z n^om^ markiran stari hohnik slovenskega imena ѫдолъ. Na Koroškem imamo v občini Vobre (Haimberg) vas Vodovnico (nem. Wandelitzen). V tem slučaju je Nemcem navadna oblika Wandelitzen (ѫдолица) stari hohnik ohranila, pri Slovencih se je pa v obliki Vodovnica (ѫдольница) nekdanji rinezem izgubil. To je dovolj dokazilno. — Pa še en primer hočem navesti, ki je tudi prav podúčen. Nedaleč od Loke v dolini proti Poljanam naletiš v občini Zminc na vas Bodovlje (nem. Wodoule). A. Koblar je v Izvestjih muz. društva (I, 69) zabeležil za leto 1281 obliko Vondeul, za l. 1584 pa že Bodouli, 1610 Wodoule in 1880 Bodovlje . . . zraven pa je dostavil opombo: „Lega kraja pač spominja na vodovlje ali vodovje. Po nemško pišejo Wodoule in Fundal.“ Jaz bi dejal, da nas lega kraja prav toliko spominja na vodo, kakor pri kteri si bodi vasi, ki tudi leži ob Poljanski Sovri ali Poljanščici. — Pa brenknimo še enkrat na jezikoslovno struno in ponovimo zopet, kar je bilo že večkrat povedano (Izvestja M. dr. XVIII, 70; Lj. Zv. XXX, 238; Carniola n. v. I, 76). Vodovje (das Gewässer) je kolektivno ime napravljeno s sufiksom „-ije“, ki pa v slovenščini za **b**, **p**, **v** ne dovoljuje vrivanja l^a^. Mi pravimo torej: bukovje, dobje, vrbje in vrbovje, ne pa bukovlje, doblje, vrblje in vrbovlje — torej tudi samo vodovje, ne pa vodovlje. No, en majhen nejezikosloven pomislek imamo pa še tudi. Kako naj bi pač na mestu vodovja ustanovili vas? To bi res morale biti stavbe na koleh, da bi bila naselbina odvsod z vodovjem obdana; in še tedaj bi menda rekli, da so

vodovlje = vodovljane t. j. stanovavci na vodi. — — Odločilnega pomena za etimologijo našega imena sta pa gori navedeni obliki Vondeul in Fundal, ki prav očito kažeta sledove starega nosnika, in s tem nam je že pokazana direktivna smer na ѫдолъ (ądol) in ѫдолиѥ (ądolje). Ljudstvo pravi dandanes Bu̯ódulje. Začetni B namesto V ni nič nenavadnega pri tujkah n. pr. Balant, birt, bendima... zlasti pri krajnih imenih n. pr. Bajnof (Weinhof), Bogenšperk (Wagensberg), Binkelj (Winkel), Bešter (Wester) ... in nasprotno Bukovica Wukouza), Brodi (Wrodech) i. t. d. Imé „vodolje" pa seveda prvotno ni veljalo samo za sedanjo vas Bu̯ódulje ob Sovri, ampak za celo takozvano Bu̯oduljsko (t. j. vodoljsko) grapo, ki je ozka hudourniška izdolbina izpod Svetega Ožbalta doli do izliva v Sovro. Ta tesna dolina (g r a p a) je torej tisto vodolje (ѫдолиѥ, enges Bergtal, Schlucht), po katerem ima na iztoku vodolja ležeča vas Bu̯ódulje svoje imé. Imamo pa še drugih krajnih imen, ki so bržkone enakega izvira, namreč iz osnov, ki se začenjajo z ѫ (ą, u̯o, vo) n. pr. Vogle in Vogliče (Winklern) Vopolje in Vobolše, Vogrče (Rinkenberg), Vosnica (Opferholz) Vosoje, Vosolnik, Vosojnik, Vosojnica (Osilnica?) ... Vuzenica (Saldenhofen) in Vozina (občina Samožani v Ormoškem okraju) je menda v zvezi s stsl. ѫзина (angustiae) ... Volog pri Šmartinu (obč. Bočna v Gornjegrajskem okraju) in Volog (obč. Sv. Jeronim v Vranjskem okraju) s potokom Vložnico vred je menda izvajati iz *ѫлѫгъ, kar bi seveda, ker je prefiks ѫ (vo) baje manjšalnega pomena, značilo toliko, kakor mali log ali ložič (Wäldchen).

. . . Ker se slovanščina samoglasniškega začetka kolikor toliko ogiblje (Vondrák, Vergl. slav. Gramm. 181), mora si seveda z raznimi prednastavki ali protezami pomagati, da samoglasniški začetek odpravi in eventualni hiat zamaši. Najnavadnejši taki prednastavki so *j*, *v* in *g* (*h*). — V doslej naštetih primerih smo srečavali prednastavek *v* in smo trdili, da je začetni ѫ staroslovenščine v novi slovenščini „vo" (u̯o), oziroma da je ѫдолъ postal „vodol". Ista beseda se pa tudi lahko posluži prednastavka **j** in tako vidimo n. pr. v ruščini poleg удолiе tudi юдолiе (stsl. ѫдолиѥ, enges Thal). Potemtakem bi imeli poleg „vodol" tudi „jodol", in res ga imamo. Na Štajerskem (v občini Großstübing, okraj Frohnleiten) srečamo krajno ime J o d l g r a b e n, pa ni treba misliti, da je to taka grapa, po kateri bi bili pastirji in drvarji toliko vriskali in jodlali, da bi bil kraj od tega jodlanja ime dobil. Stvar je po mojem mnenju marveč taka, da sta obe polovici imena enakega pomena, — da so

Nemci že naleteli na slovensko ime „jodol“ (ѫдолъ) pa da so temu dodali še svoje ime za isti pojem, namreč Graben t. j. jarek ali grapa. Jodlgraben je torej jodolska (ѫдольска) grapa prav tako kakor zgoraj omenjena Buóduljska grapa pod Svetim Ožbaltom. — Huda južina (pri Kanalu, pri Tolminu) je tesna ožina ali vožina (ѫжина).

Namesto „v“ nastopi tu pa tam tudi „g“ n. pr. igovina = ivovina od iva (Sahlweide), zgon = zvon (campana), gosenica (ѫсѣница, Raupe), guni -a, -o (jener), gož (ѫжь, Aeskulapschlange), gožva, ki veže ročnik in cepec; da se je „g“ dodal kot prednastavek že v praslovenski dobi, izpričuje nam stsl. гѫжвица (vimen, funis e libro, Bastseil); goza je menda tisti del telesa, ki veže noge dolgoveznega človeka s trupom (?) in besedo guglati (šeškati, voglariti, schmarotzen) bi morda bolj po pravici devali v zvezo z ѫглъ, nego z nem. gucken (Plet. I, 260).

Poiščimo prednastavka „g“ tudi v krajnih imenih. Morda je Goznik pri Sv. Pongracu (občina Griže v Celjskem okraju ali pa Gužnik (obč. Rihenberg, okr. Ajdovščina) soroden z besedo ѫзина (angustiae). Morda je Godovič pri Idriji (Poljanci pravijo tudi Bodovič) v kakem sorodstvu z *ądolić. — Morda je, trditi pa ne morem, da je. En primer dokazilne veljave pa še vendar imamo. Na Koroškem je v občini Sv. Martin v Celovškem okraju vas Gudliče (nem. Winklern); njeno ime kaže na naseljence v *ądolici ali v *ądolíku t. j. v ozki grapi ali kotu (Winkel). Primeri „dolič“ (*dolěk?) kleines Tal. — Kakor je Winkler (Kotar) nastanjenec v Kotu (Winkel) t. j. v kaki ozki gorski grapi, tako bi bili tudi ądoličani ali ądolíče nastanjenci v ądolici (*ѫдолица?). Primeri še drugo krajno ime Winklern (slov. Vogliče) v občini Vrba (Velden), ki mora biti v enakem razmerju z voglom (ѫглъ, angulus), kakor je videti prejšnje z vodolom (ѫдолъ, ozka grapa). Fiat applicatio!

Vodušek ali Andolšek je torej nastanjenec v Vodolu ali Ondolu (ѫдолъ Engtal, Schlucht). Ime odgovarja po pomenu nemškemu priimku Hengtaler, ki je kakor vse kaže s prednastavljenim „h“ postal iz Engtaler (Winkler). Da se tudi v nemščini besedam s samoglasniškim začetkom včasih prednastavlja „h“ (kot proteza), nam kažejo takile primeri: Helfenbein (slonokost), Heidechse (kuščar), Haberraute (aborat ali abrotica). In tako je tudi mogoče, da se je Engtaler s prednastavkom prezentiral kot Hengtaler. (Grimm IV, II, 1.)

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

34.

Iz Dolge ulice je krenil vitez Ahac mimo šole in sinagoge v Gosposko ulico. Ondukaj je bilo manj zatohlo in soparno.

Novi trg, najmlajši, aristokratski del stare Ljubljane je mejil ob levi breg Ljubljanice, ob židovski oddelek, ob ribiško krakovsko vas in ob razvaline bivše Emone, ob Gradišče. Ko je jela Ljubljana razcvetati, so dohajali tujci od vseh strani vanjo; priselilo se je tudi dokaj domačih, italijanskih in nemških plemenitašev s svojih visokih starih gradov, kjer so zlasti pozimi prodajali pasji dolgčas.

Visoke hiše so bile malone vse zidane; nekatere pa so imele samo kamenito podlago, zgoraj pa hrastovino. Debelo kamenje so jemali zidarji iz kamenoloma pod Gradom ali pa kar iz porušenega zidovja stare Emone. Bruna in prečnice iz močne dobovine so bile lično izrezljane in opleskane. Vse hiše so bile pisano poslikane s svetniki, z vojščaki, angeli, zamorci, Turki, živalmi; najbolj priljubljeni svetniki so bili sveti Juri na konju, sveti Florijan z golido nad gorečo streho, sveti Krištof z Jezusom. Nad vhodi so bili vzidani kameniti grbi, ob vratih so stale ponekod klopi. Na ogalnih stolpkih in altanih so pestrele zastavice. Mirno je bilo v plemenitaškem delu. Tukaj niso ropotali, peli, žvižgali nobeni rokodelci; tukaj je vse počivalo in tiho čakalo ponočnih plesov, pojedin in iger in škandalčkov.

Vitez Ahac si je otrl znojno čelo in pogledal na desno. Konec Gosposke ulice je videl Vicedomska vrata. Preprosti narod jim je popravil ime po svoje in jih imenoval Festamijska vrata. Prizidana so bila vicedomskemu poslopju, staremu deželnemu dvorcu. Kakor vsa mestna vrata so bila tudi Vicedomska višja nego najvišje bližnje hiše; bila so pa tako ozka, da je moglo le po dvoje jezdecev vštric skozi. Nad vhodom sta se svetila cesarski in kranjski orel. Zgoraj je bila kapelica in ječa. Od vrat je držal prav tako visok zid do Ljubljanice. Skozi Vicedomska vrata so prihajali v Ljubljano trgovci z Gorenjskega in inozemci, zlasti iz Nemčije. Tukaj skozi so prijahali tudi deželni knezi s svojim spremstvom in potem po črno in rumeno pregrnjenem Mesarskem mostu na Stari trg. Navadno pa

vicedomski vratar ni imel dosti opravka. Poleg teh vrat je stalo vicedomsko poslopje; tam je bil vicedomski urad, vrhovna oblast za vse kameralne dohodke pa pristojbine in višja instanca za vse kranjske trge in mesta. Razen visokega plemstva je na Novem trgu stanovala gospoda deželne vlade: deželni glavar, zastopnik plemičev, najvišja instanca za meste in trge in kameralno imetje deželnega kneza; vicedom, namestnik deželnega kneza, nadzornik in zaščitnik meščanov; deželni uradniki (Offizierer), doktorji zdravilstva in prava, tajniki in druga veleučena gospoda. Poleg teh je bilo tudi nekaj obogatelih veletrgovcev, ki pa ondukaj niso imeli nobene prodajalnice. Tuintam je videl vitez Ahac čemerikavo bledo glavo skozi okno.

„O zoprne ošabne pleše!“ je godrnjal, še vedno zlovoljen. „Domišljavi pismouki pa farizeji! Kako more biti človek tak pergamenast peresar! Glej ga, kako bedasto bulji pisun na ulico, kakor bi ga tlačila mora njegove suhoparne učenosti! Ves ljubi dan božji ti čepi v zatohlini, prežvekuje mrtve črke pa čečka, čečka, čečka trakuljaste stavke, da se hudiču gabi. Na konju dirjati čez plan in sekati po sovražniku, to je kaj za pravega moža! Usmili se vas sveta Katarina, duše papirnate!“

Dva pažeta sta vodila muli, ki sta nosili lepo nosilnico, prevlečeno z usnjem in obito z rumenimi žebljički. Na ogalih je bila okrašena s čapljinimi peresi. Okna so zakrivala zelena zagrinjala.

„Tam notri sedi gotovo kakšna jezična grofinja, ki gre opravljat svoje prijateljice,“ si je mislil in se obrnil na levo.

Tedaj je stopil iz veže mlad mož in nekaj trenutkov začuden gledal debelega plemenitaša.

„Gospod vitez Doljanski!“ je kliknil radostno. „Kako sem vesel, da vas vidim zopet enkrat!“

„I kdo pa ste, mladi gospod?“

„Me ne poznate? Res ne?“

Po obličju in malih brkah mu je prisojal nekaj nad dvajset let. Oblečen je bil mladi gospod v sivo in zelenoprogasto obleko. Dolgi črni kodri so se mu usipali izpod temnega bareta, ki je ob njem nad levo ramo nihala dolga perjanica, bela ko planinski sneg. Lična zlata verižica s pločatim smaragdom mu je visela na rdeči kamižoli, ki je bila po burgundski modi odprta na prsih in komolcih, da se je videla gubata fina srajca. Na širokem usnjatem pasu je nosil dolg meč, na jekleni verižici pa bodalo. V strumno vzravnani postavi, v bojevitem obrazu in pogumno gledajočih očeh se je kazal

rojeni poveljnik. Vitez Ahac si ga je ogledal od bareta do „kljunov“, dolgih rjavih čevljev, pa ni vedel, kam z njim.

„Ali se ne spominjate več pažeta Otokarja?“ se je nasmehnil mladi plemenitaš. „Otokarja, ki vam je tako rad nagajal!“

„Otokar, ti?“ se je veselo čudil vitez Ahac. „Ti tukaj, baron Gradnikar?“

Ogledal si ga je še enkrat. Otokarjev obraz ni imel čisto nič več one malone dekliške mehkobe; kazal je moško odločnost, mladostno samozavest, mladostni ponos. V očeh pa se mu je jela zabliskavati porednost, kakor nekdaj.

„Jako me veseli, da te vidim zopet enkrat,“ se je radoval vitez Ahac in mu krepko stisnil roko. „Kam pa si namenjen?“

„V deželno hišo.“

„E, kaj, saj se ti ne mudi tako hudo! Spremi me malo, da se kaj pomeniva! Že dolgo nisem videl tako zalega mladeniča. Vidiš, ljubi moj baron —“

„Prosim, recite mi le kar Otokar! Kar po stari navadi! Jaz vas bom imenoval pa ujca, ako vam ni proti dlaki.“

„Kakor hočeš,“ je odvrnil vitez Ahac in jasno veselje se mu je smejalo iz oči. „Vidiš, Otokar, tak fant sem bil jaz ob tvojih letih. Lepo suh pa žilav sem bil in vitek in legak, da me je bilo veselje gledati! Tehtal sem komaj toliko, kakor sit lovski pes. Presneto sem bil res čeden fant! Vse punce, lepe in grde, so natihoma stokale za mano. O kje so tisti zlati časi! Mladost, mladost! Dandanes je le malo takih mladeničev. Ni jih vredno pogledati, dandanašnje mevže in pokveke! O kako veseli smo bili včasi; zdaj pa je vse drugači. Toda ti, ti si še junak pravega starega kova. Da bi bil dekle, bi se neutegoma zaljubil vate. Rad bi te videl na iskrem konju, rad bi te videl udrihajočega po Turkih.“

„Ta želja se vam utegne izpolniti vkratkem, dragi ujec Ahac! Saj zdaj tako ne morem iz Ljubljane domov na Dolenjsko.“

„Kaj pa te je privabilo sem?“

„Umrl mi je moj dragi stric Erazem, Erazem Gradnikar. V svoji oporoki je volil vse meni, siroti. Zapustil mi je pa tudi pravdo s sosedo Efraniko baronico Leuenbergovo. In zato sem moral v Ljubljano.“

„No, čestitam ti, Otokar, obenem pa ti izražam svoje sožalje. Kaj hočemo slabotni zemljani proti silni dekli božji! Bog mu daj sveta nebesa in večno veselje, saj baron Erazem Gradnikar ni bil

napačen mož, samo pil je premalo. Prav gotovo bi bil še živ in zdrav, ako bi bil znal bolje ceniti kapljico božjo."

„Kaj pa vi, dragi ujec, tukaj v Ljubljani?"

„Grofa Blagaja hišo popravljam in na Turke čakam, na Turke. Kje pa si bil tako dolgo?"

„V Italiji in na Dunaju, večkrat tudi doma, na Dolenjskem, pri stricu."

„Veš kaj, pojdiva gledat, kako je mesto kaj utrjeno okoli Nemškega trga."

„Kaj pa že kaj Blagajevi?" je vprašal mladi baron Gradnikar, ko sta šla počasi dalje po Gosposki ulici proti Nemškim vratom.

„Svak Majnard in sestra Mila živita na dolenjem Hrvaškem, na Kamengradu v Sanskem dolu. Odkar pogrešata edinico Alijano, nista bila niti enkrat več na Kranjskem. Obiskal sem ju večkrat, pa sem bil vselej vesel, kadar sem mogel zopet odriniti. On se ne briga za nič. Samo lovi. Ako bo onegavil tako dalje, potem ob Uni in Sani, ob Kolpi in Korani kmalu ne bo nobenega jelena, nobenega medveda, nobenega merjasca več. Po cele dni ne zine nobene, ne črne, ne bele. Ona pa moli. Žalostno, žalostno . . ."

„Ni prav nobenega sledu o mali komtesi?"

Vitez Ahac je molče odkimal in mrko pogledal v stran.

„Ali mi je žal uboge deklice, ujec! Bila je tako prijazna in dobra. Kolikokrat je prosila zame, razposajenega kajona, kadar sem naonegavil kaj „novega". Še vedno jo vidim pred sabo tako, kakor sem jo videl poslednjikrat pred onim turnirjem. In še mi zveni po ušesih njen glasek. Bilo je spodaj v grajski veži. Grofinja jo je poljubila in Alijanica se je poslovila: „Z Bogom, mamica, z Bogom!" Kolikokrat sem se spomnil tega prizora!"

„Ne upam več, da bi jo še kdaj videl na tem svetu. Ali moja sestra Mila, ona upa še vedno! Kako se ji bliskajo solzne oči, kadar pravi: „Namenjena mi je še velika sreča; napoči mi prelep, prevesel dan, najlepši dan, ki ga more doživeti človek. Pridi skoraj, o pridi dan, ko bom smela spet videti in objeti Alijano!" In v njenem glasu trepeta vsa materina žalost in vsa materina radost . . . Ne ljubim takih prizorov, ker sem bolj mehke čudi in ker me je obenem vendarle sram solza. Revici Mili se večkrat živo sanja, da se je vrnilo dete. Pa kaj sanje! Sanje so bolj prazne nego včasi moja denarnica. Kaj se je sanjalo že vse meni, pa ni bilo vse skupaj nič."

„Koliko let bi bilo zdaj komtesi?"

„Sedemnajst, osemnajst. Kako rad bi jo videl vsaj še enkrat! Otokar, da bi vedel, v kateri deželi živi — ako še živi — takoj bi šel ponjo."

Umolknila sta ... Prišla sta do ogala deželne hiše, ki je bila malone še nova; stala je šele peto leto. Deželna hiša je bila vsem nemeščanom približno to, kar je bil meščanom rotovž. Ondi se je shajala kranjska gospoda k dolgoveznim deželnim zborovanjem; ondi so bile redne sodne obravnave; ondi so imeli tudi deželne blagajnice. Objestni Ljubljančani pa so presneto malo spoštovali deželno gosposko in jo celo pitali z jako žaljivimi priimki.

„Tudi jaz bi šel z vami, ljubi ujec! Pustil bi vse drugo ..."

„Govoriva rajša o čem drugem! — Veš, koga sem zalotil danes v Ljubljani? — Našega preljubega soseda Erazma Frauensteinerja, viteza in hinavca. Saj ga poznaš? Zastavil sem svoje drugo bodalo Judu; to ni nobena sramota. Pri Židu pa sem slučajno videl moje staro bodalo s srebrnim ročajem in z rubini. To bodalo sem večkrat zakockal pri vitezu Frauensteinerju, ga zopet prikockal in zopet zakockal, poslednjikrat menda pred dvema letoma. Po Judovem govorjenju sem spoznal, da mu ga je prodal danes naš dični vitez Frauensteiner. Videl sem ga tudi na Starem trgu. Skrival se mi je. Mož nima čiste vesti. In že lani so govorili, da vodi Turke nemški vitez."

„Vitez Frauensteiner da bi bil izdajalec?"

„Izdajalec, vohun," je povzel vitez Ahac tiše. „Doma jima prede prebito slaba, njemu in njegovi sestri Saldi. Po cele mesece ne moreta plačati hlapcem mezdo. Erazem vohuni, kajpa za dobro plačo. Ako bi veljala moja, bi bil Frauensteiner že zdavnaj izobčen; moral bi nositi črne križe na obleki in pokoro delati v ogrskih rudokopih. To bi mu bolj privoščil, kakor pa svatbo z vrvarjevo hčerko na trinožnih vešalih."

„Zakaj ste šli k Judu, ljubi ujec! Kadar potrebujete, le kar k meni!"

„Hvala lepa, vrli mladenič! Saj imamo še konje. Ako ne bo drugači, pa naj krevsata oproda in hlapec peš na Vinico."

Šla sta dalje proti Nemškim vratom, ki so bila poleg Nemške hiše in šole v južnem ozidju, na južnem koncu Gosposke ulice. Imenovali so jih tudi Stara vrata. Bila so še ožja od Vicedomskih. Zaradi preteče nevarnosti so jih bili kar zazidali. Nemško hišo in cerkev so prištevali najstarejšim poslopjem ljubljanskim. Pod komendo ali Nemški red je spadalo malone vse Gradišče,

Mirje in Šentjanževa vas (med poznejšo Blatno vasjo in Dunajsko cesto).

„Ljubljanski sodnik v službi ne sme stopiti na komendska tla ali pod streho Nemške hiše,“ je dejal vitez Ahac. „Le na pragu in pod kapom sme sprejeti hudodelnika od komendskih biričev. Cesta zunaj kapa je pa mestni svet in sem ne smejo komendski biriči, kadar so v službi. Nemška komenda je gosposka mojster-skaz, čevljarjev in krojačev v Krakovem in Trnovem, gosposka „nepoštenih“ rokodelcev, ki niso zapisani v nobeno zadrugo. Delati smejo le kmetom, meščanom ne.“

Po trgu je rasla trava. Dve kozi sta se mirno pasli v kotu. Zraven komendskega vrta, na zapadni strani trga je stala cesarska orožnica, polna orožja in streliva. Ob zidu sta slonela dva velika metalna stroja za težko kamenje. V senci je sedelo nekaj vojaških hlapcev; nekateri so igrali karte, drugi so dremali. Ozidje Novega trga je stalo šele šestinpetdeset let. Popravljati so ga morali vsi, meščani in nemeščani; toda nekateri plemenitaši se niso čisto nič brigali za take odredbe.

„Meščani se bolje pripravljajo zoper Turke nego mi,“ je rekel mladi baron Gradnikar. „Mestni svet je sklical velik ogled za danes popoldne ob petih zunaj pred šenklavško cerkvijo.“

„To si moram pa ogledati.“

„Zvečer bodo po cerkvah blagoslovili orožje in ščite.“

„Kako je vroče!“ je vzdihnil vitez Ahac in si pahljal z baretom. „Veš kaj, Otokar, pojdi z mano domov, da se malo ohladiva in se še kaj pomeniva. Blagajeva hiša ima kaj debele zidove, hladne sobe in hladno vino. Spremi me, da ne bom kosil sam.“

„Obedovali boste šele zdaj?“

„Eh, zmerom zamudim. In zmerom godrnja kuharica Barbara. No, da ostane le vino sveže. Pojdiva!“

Janko Glaser:

Napis pod solnčno uro.

Govôri, deli, jemlji v gosti,
ko je razsolnčen v tebi čas;
daruj od sreče, od radosti,
a mrak zamolči kakor jaz!

Josip Premk: +3./X. 1913. V m. pr.!

Letoviščarji.

(Dalje.)

VII.

Dasi je minulo že štirinajst dni, odkar je prišel Janko domov, sta imela s sinom profesorja Bernika samo enkrat nekoliko daljši razgovor. Obiskal ga je Artur, kakor mu je dejal učitelj Možina, da pride gotovo k njemu na dom; a Janko je spoznal takoj, da ne vleče Arturja k njemu prijateljstvo, ampak Amalija. Povedala sta si na kratko dogodke in doživljaje teh štirih let, kar se nista videla, a čutila sta oba, da sta se drug drugemu nekako odtujila. Artur, ki je bil že po svoji zunanjosti prikupljiv in nekdaj zaupljiv Jankov prijatelj, vendar ni mogel vzbuditi v Janku tiste odkritosrčnosti, da bi se mu zaupal, kakor včasi, in to je spoznal takoj, dasi si te njegove mrkosti ni mogel raztolmačiti. Vabil ga je k sebi, a Janko se ni odzval. Ko je prišel k njemu na dom, je bil bolj in bolj redkobeseden, kakor da mu hoče jasno pokazati, da so mu njegovi obiski neljubi.

Tisto popoldne pa je hotela usoda, da sta se sešla, kjer bi se najmanj pričakovala. Odkar je krčmaril v Zapotoku Perhavec, ni pomnil, da bi stopil v njegovo hišo Bernikov sin, dasi se je zadnje dni kaj rad pokazal v vasi. Zato ni čudno, da je obstal sredi izbe samega začudenja, ko je vstopil gospod Artur in naročil četrtinko vina. Perhavec, ki je vedel, kako je ravnati z gospodo, je mizo naglo pogrnil, potem pa poiskal najlepšo steklenico, ki jo je premogla njegova ne posebno bogato založena omara. Pri vsem tem pa je premišljeval na dolgo in široko, kaj je neki zaneslo tega človeka v njegovo hišo. Ugibal je in premišljal, če mogoče kaj dolguje njegovemu očetu, če sta se kdaj sporekla ali karkoli že, toda Perhavec ni našel ničesar na svoji vesti.

Artur je sedel za pogrnjeno mizo in zdajpazdaj potegnil s svojo belo desnico preko gladkega visokega čela, potem pa se zagledal skozi okno, kakor da koga pričakuje.

Perhavec, ki se je sukal krog omare, rožljal in ropotal s kozarci, kakor da ima bogve koliko opraviti, je od časa do časa poškilil nanj s plašnim očesom; če pa se je Artur le zganil, je zopet naglo pogledal v stran in še glasneje zažvenketal s steklenicami.

„Kaj pa kaj z Merčonovim Jankom?“ je naenkrat izpregovoril in pogledal Perhavca, ki je takoj popustil tisto navidezno delo in se nerodno približal.

„Merčonovega Janka mislite? Ne vem. Zdaj je doktor in cepca mu menda ne bo treba nikoli sukati, ko bo imel dobro službo, kakor se sliši. V nedeljo je bil tukaj, prav prijazen je in zdrav.“

Artur je pobobnal s prsti po mizi in ni rekel ničesar. Perhavec pa je menil, da je najbrže zinil kaj napačnega in je premišljeval, kako bi stvar popravil. Naposled si jo je izmislil.

„In ženi se menda, takole na tihem.“

Artur je povzdignil obrvi in oči so se mu zasvetile.

„Kje? S katero?“

Perhavec pa je bil zdaj zopet v zadregi. Kar je slišal od svoje žene o Janku, je izvedel od drugih o Arturju: oba bojda lazita za Amalijo. Mož pa je imel kljub svoji precejšnji omejenosti o teh stvareh vendar toliko božjega spoznanja, da je vedel, kako je ravnati v takem slučaju, če človek hoče, da se nobenemu ne zameri. Najrajši bi bil molčal, ker pa je že zinil in se ni hotel zameriti ne Arturju ne Janku, je zamahnil s svojo lopatasto desnico in se pred nekrščansko zlagal:

„Ta učiteljica, ta naša zapotoška učiteljica mu je menda nekaj všeč, sicer pa je mogoče še vse skupaj prazna mlatva. Človek ne sme verjeti vsaki čenči.“

„Saj dekle ni napačno,“ je zadovoljno dostavil Artur. Perhavec pa je samega veselja, da se je tako previdno izmuznil, natočil tudi sebi kozarec vina.

„Bo, bo,“ je momljal — „ampak ne ve se še nič. In mogoče bi bil zinil še kako neumno in lažnjivo, da se ni pojavil med vrati Janko s tako zadovoljnim nasmehom, kakor da je slišal njun pogovor. Ko pa je zagledal Arturja, je obstal in zmajal z glavo.

„No, kdaj pa si ti postal Perhavčev gost,“ ga je pozdravil in prisedel. „Ali si sploh že bil kdaj v tej krčmi?“

„Odkritosrčno povedano, še nikoli,“ mu je priznal Artur.

„Še čudno, da si jo našel.

„No, to pač ni težko, saj je edina v Zapotoku.“

Janko je uvidel, da ga Artur noče razumeti in je nekaj časa molčal.

„Kaj pa oče?“ ga je poprašal in ga pogledal tako pozorno, da je spoznal Artur takoj, da meri s tem vprašanjem na nekaj posebnega.

„Kakor vedno, zdrav je in zadvoljen, da se lahko greje na solncu, ko imamo tako lepo poletje.“

„Včeraj sva govorila“, je nadaljeval Janko — „ampak name je napravil ravno nasproten vtis.“

„Kako misliš to?“ ga je vprašal Artur nemirno.

„Mislim, da mu nekaj ni po volji —“

„Beži, beži,“ ga je prekinil Artur — „saj ga poznaš, da je kakor vreme: danes vesel in zgovoren, jutri mrk in tih: starost, nič drugega.“

Janko se je ozrl po sobi, in kakor da je Perhavec razumel, da mu je njegova prisotnost neljuba, je zagodrnjal nekaj o paglavcih, ki hodijo v njegov vrt in odšel iz izbe.

„Da ti povem naravnost,“ je povzel zdaj Janko nekoliko glasneje — „meni je dobro znano, kaj tvojemu očetu ni po volji.“

„No —“

„Sicer veš to tudi sam, saj sta se zaradi tega že nekaj sporekla.“

„To ti je pravil sam?“ se je ves v zadregi začudil Artur.

„Ne tako naravnost, ampak spoznal sem vendar.“

„Ti se motiš,“ je skušal tajiti, a v obrazu se mu je poznalo, da govori neresnico.

„Prav nič,“ je mirno nadaljeval Janko. „Tudi ko bi mi tvoj oče ničesar ne omenil, bi moral biti slep, da bi ne opazil, zakaj si tako pogosto v Zapotoku.“

Artur ga je pogledal pozorno in ni odgovoril ničesar.

„Sicer me stvar nič ne briga, a kljub temu bi ti svetoval, da se nekoliko ravnaš po očetovih besedah.“

„On ima do teh ljudi neko neopravičeno mržnjo in srd,“ je odvrnil Artur hladno in pogledal v stran.

„Do Koširjevih, misliš?“

„No, da. Sicer pa je resnično smešno, da bi ti prikrival, kar sem ti že itak hotel povedati. Da sem molčal, si bil vzrok sam, ker si bil proti meni tako — ne vem, kako bi dejal in veruj mi, da me je mučila kaj neprijetna slutnja . . . Menda me razumeš?“

„Ne popolnoma.“

„Pa ti povem od kraja do konca, potem pa reci, kar hočeš. Tako sem povedal tudi svojemu očetu in povedal bi vsakemu, kajti prav nič se ne sramujem, da sem se zagledal v Amalijo tako naenkrat, da sam ne vem, kako se je moglo to zgoditi.

V Jankovem obrazu so vztrepetale vse mišice in v sencih mu je postajalo tesno; toda ostal je miren, kajti Arturjeve besede ga

niso presenetile; le, ko je slišal iz njegovih ust jasno in odločno, kar je on samo slutil, mu je bilo, kakor da je zazijal med njima globok prepad, kamor je izginilo vse njuno prijateljstvo.

„In ona?“ je dejal Janko s porednim nasmehom.

„Ona? Kaj misliš s tem?“

„Kaj pravi k temu ona.“

„Govoril sem z njo samo dvakrat, bila je prijazna, zelo prijazna, a da bi govoril kaj več, nisem imel prilike.“

„Zato jo tako pridno iščeš,“ je dodal Janko zbadljivo.

„Ne šali se, prijatelj, kajti jaz mislim resno in ne iščem kake začasne zabave ali kaj enakega. Amalija mi ugaja —“

„Reci lepše,“ ga je prekinil Janko skoro zasmehljivo — „Amalijo ljubim, pa konec besedi!“

„No, da,“ mu je pritrdil Artur skoro zmedeno — „in ti mi gotovo priznaš, da je vredna moje iskrene ljubezni.“

„Tega žalibog ne morem, ker jo premalo poznam.“

„Ali bolje vendar, nego jaz. Ti imaš priliko govoriti z njo vsak dan, tudi na izprehodu sem vaju že videl in — oprosti mi — takrat bi te rajši videl za deveto goro, nego v njeni družbi.“

„Torej ljubosumen si tudi že?“

„Ljubosumen sicer ne, ampak bilo mi je nekako neprijetno, kakor bi bilo mogoče tebi, če bi videl učiteljico Kristino v družbi koga drugega —“

Janko ga je presenečen pogledal in prvi hip samega začudenja ni ničesar odgovoril.

„Zdaj pa mi povej, kdo ti je natvezil to budalost in laž?“ je dejal čez nekaj časa resno; a kakor je sodil po Arturjevem obrazu, njemu to vprašanje ni bilo po volji.

„Torej ni res?“ se je zavzel.

„Vse drugo prej, nego to,“ mu je zatrdil Janko; a Artur ga je gledal še vedno neverjetno. „Sploh pa se mi čudno zdi, kako si prišel do te misli.“

„Popolnoma lahko,“ mu je odvrnil Artur. „Malo prej, predno si vstopil, mi je povedal krčmar.“

Janko se je zasmejal na glas.

„Če boš verjel takim ljudem, boš izvedel še marsikaj.“

„Saj ne pravim, da sem verjel, a razveselila me je ta vest bolj zaradi tega, ker sem te prej sumničil, da gledaš za Amalijo.“

Janko se je zasmejal vnovič, a to pot je čutil celo Artur, da je njegov smeh prisiljen.

„Oho, dobre volje sta videti," je zaklical med vrati učitelj Možina in se široko razkoračil. „Tako je prav, to je lepo, da pride včasi k Perhavcu tudi naša gospoda. Ali sem vam že povedal, gospod Janko, kako je bilo oni dan potem z mojim sulcem?"

Zdaj se je vrnil tudi Perhavec in verno poslušal, kako je capljal učitelj Možina ves božji dan gorindol ob potoku, na večer, ko se je že zmračilo, pa je vendar zasledil pod nekim vrbičevjem dolgo pričakovanega sulca. Počasi in previdno je nastavil svojo ostro palico natanko v smeri, da ga zabode naravnost v hrbet in dobro ga je pogodil. Nerodno je bilo pri vsej stvari le to, da je mož zamenjal v mraku svojega sulca z nekim štorom, ki je ležal v potoku.

Perhavec se je smejal in tolkel ob kolena, dasi je gotovo že petič slišal ta dogodek, Janko pa se je komaj nasmehnil in se takoj nato poslovil in odšel.

VIII.

Iz krčme se je napotil Janko naravnost proti domu. Vročina je že nekoliko ponehala in solnce se je nagnilo globoko na zaton. Ob takem času je hodil skoro vsak dan tam daleč po travnikih sam ali z gospodično Amalijo. Tistikrat pa se mu je zahotelo v svojo ozko sobico, kjer bi ga ne motila ne krasota poletnega večera, ne zvonki glas gospodične Amalije, kvečemu iz sosedne sobe tihi koraki učiteljice Kristine. Ta pa je odšla opoldne v trg in se še gotovo ni vrnila.

V resnici je bilo v hiši popolnoma tiho, samo njegovi koraki so votlo odmevali po veži in ko je stopil v svojo sobo si je oddahnil, kakor da je prehodil bogve kako težavno pot, nato pa zagrnil okno do tal in legel na posteljo. Gledal je nekaj časa v strop, nato pa zatisnil trepalnice in skušal zaspati ter tako pozabiti na vse, kar mu je hrumelo preko nemirnih misli. Toda čim bolj se je trudil pozabiti Arturja, tem živahneje mu je hitela v spomin vsaka njegova beseda, ki jo je izgovoril s toliko odkritosrčnostjo, da se je zgrozil Janko sam nad seboj, ko je pomislil, da mu je vračal za iskrenost in resnico laž in zasmehovanje. Dasi se ni izdal niti z eno besedo, se je čutil vendar ponižanega zaradi lastne bojazljivosti, ki mu ni pustila, da bi mu povedal resnico tako odločno, kakor je storil on. Zavedal se je pač njene naklonjenosti in bil svoje zmage tako gotov, da ni nasprotnika od naskoka niti odvračal, pač pa ga le zbadljivo vabil, naj poizkusi svojo srečo . . . Mogoče je bilo tako, mogoče je bilo vzrok njegovemu hinavskemu ravnanju tudi

kaj drugega — Janko je čutil samo, da je storil napačno in bi storil morda tudi drugič, ko bi imel priliko, pa naj bi obremenil svojo dušo še s tako neprijetno zavestjo.

Potem se je obrnil v zid in poslal k vragu vsa zmedena čustva, ki se porajajo v času, ko hoče srce prekričati razum in so človeku samo v žalost in nezadovoljnost. In vse to radi ženske, ki ga mogoče niti ne ljubi in ima do nje Artur isto pravico kakor on. Mogoče sanja, kakor je sanjal pred šestimi leti, ko je moral potem tako kruto spoznati ničevost svojih sanj, ali pa se morda bori za srečo, ki jo že ima ... Bogve kaj se godi v njenem srcu, da ga blagoslovi često s tako ljubečim pogledom in mu ob razstanku vedno poda svojo mehko, toplo roko. Včasi je celo ne odtegne, da se ovijajo njuni prsti drug drugega dalj, nego je navada pri znancih, in potem odhiti vedno s tisto lepo rdečico.

Janko je razprostrl roke, kakor da jo hoče priviti k sebi, in po njegovih žilah je gorela sama strast in zavist, da bi jo kdaj pridobil kdo drugi. Izginili so vsi pomisleki in v tistem trenotku je čutil iskreno, da je vzbudila Amalija v njem pravo in resnično ljubezen. Vse, kar je živelo v njegovih mislih in čustvih, je vdihavalo življenje iz njene lepote, ki je sipalo v njegovi duši svoje svetle žarke visoko nad vse želje in cilje, ki jih je vnela nekdaj v njegovem srcu Kristina.

Obrnil se je z obrazom v pernico in ni mislil ničesar več. Svobodno so jadrale njegove sanje v zlatih čolnih po morju, dvigale so se do neba in pletle v njene črne lase srebrne zvezde. Ko pa so zablodile trudne in onemogle iskat moči na njene drobne rdeče ustnice, je skočil Janko Merčon s postelje, namočil robec v hladno vodo in ga pritisnil na čelo ter si priznal, da je izpolnil sedemindvajseto leto in se pač ne spodobi mučiti svojih možgan s takim sanjarjenjem.

Vzel je palico in klobuk ter odhitel na prosto. Nameraval je oditi daleč tja po polju, kakor marsikateri večer, a tisti dan je imel nesrečo: ne daleč od doma mu je stopil nasproti profesor Bernik, ki je prišel po stranski poti iz vasi.

„Pozdravljeni, gospod doktor,“ ga je ogovoril še precej veselo in mu ponudil desnico. „Kam pa tako naglo?“

Janko bi ga bil najraje pustil in odšel svojo pot, pa se ni dalo, kajti profesor Bernik je že stopal ob njegovi strani in ga popraševal po tem in onem.

„Pri vaših sem bil, očeta sem iskal,“ je dejal naposled. „Pa ga ni doma, nič ne de, pridem drugič.“

„Ako je kaj važnega in nujnega, mu lahko sporočim,“ je dostavil Janko in malce osuplo pogledal sivolasega Bernika, česar starec ni prezrl, ampak naglo dostavil:

„O nič tako nujnega; zaradi neke kupčije sem hotel govoriti ž njim, zaradi neke prodaje ali nakupa, če je še takih misli, kakor je bil nekdaj.“

„Zaradi hiše morda?“ ga je vprašal Janko, ker se je spomnil, da je profesor Bernik nekoč že barantal z njegovim očetom zaradi hiše ob okrajni cesti.

„Uganili ste,“ mu je pritrdil Bernik — „ravno zaradi hiše. Sicer sva z vašim očetom nekoč že govorila o tej stvari in takrat mi je stavil precej ugodne pogoje. Da ni prišlo nekaj med moje načrte in naklepe, kar je provzročilo, da sem se nameraval preseliti v mesto, bi bila hiša že davno moja. In žal mi je, da ni; sicer pa je danes z menoj drugače in vprašanje je le, če je vaš oče še istih misli. Vam najbrže ni znano, kako in kaj namerava sedaj?“

Janko, ki ni slutil niti od daleč, kaj Bernik s to kupčijo namerava, mu je priznal, da bi oče hišo še vedno rad prodal, dasi je kupnino nekoliko zvišal.

Toda Bernika to ni prav nič motilo.

„Že napraviva, da bo prav za oba,“ je dejal in zadovoljno prikimal. „Kaj menite, človek se že tudi naveliča prebivati v takih razvalinah kakor je Trn. Saj si nisem varen niti svojega življenja, tako je vse preperelo in slabo. Ko bi stalo poslopje na Krasu, stavim, da bi ga že davno podrla burja.“

„Verjamem,“ mu je pritrdil Janko, dasi je komaj slišal, kaj pripoveduje zgovorni starec. Njegove misli so bile vse drugod in naposled je že premišljeval, kako bi našel primeren izgovor in odšel svojo pot.

„Kaj pa Artur, ali ste ga danes kaj videli?“

„Da, popoldne pri Perhavcu.“

Bernik ga je pogledal začudeno, potem pa raztegnil ustnice in stisnil orumenele zobe.

„Glejte, glejte, k Perhavcu je torej že tudi pričel zahajati. No, saj pravim, naposled postane še pijanec in to vse zaradi te vražje Tržačanke. Ali ne verjamete?“

„Že mogoče.“

„Čisto gotovo, ampak dokler bom živel jaz —“ in tu je profesor umolknil, kakor da ne mara zaupati Janku svojega sklepa in namena. Janko se je čudil, zakaj goji starec do Koširjevih tako

mržnjo. Poznal ga je kot premišljenega in dobrosrčnega, ki ni bil zmožen razžaliti in obsojati človeka, katerega ne pozna, ali mu delati krivico iz kakih sebičnih namenov.

„Jaz poznam to sorto ljudi," je nadaljeval zamolklo in gledal mrko v tla — „Dokaj let sem živel tam doli in rečem vam, da se nerad spominjam tistih dni. Artur je moj edinec in zato mu želim srečo, katere pa ob tej ženski ne bo užival, pa naj bo lepa kakor kraljica angelov."

„Mogoče imate o njej vendar napačno mnenje," ga je zavrnil Janko, kajti težko in z največjim premagovanjem je poslušal to črno obsodbo o njej, ki mu je bila vzor vse dobrote in miline.

„Nikakor ne, prijatelj! Star sem in marsikaj sem doživel in izkusil, česar bi svojemu sinu nikoli ne želel; zato ravnam tako, ker vem, da je prav in moja dolžnost. Saj vem, da se dolgočasi, pa naj si poišče družbe, saj mu ne branim; tudi po nevesti se lahko ogleda, star je dovolj in kar sem mu namenil, dobi takoj, ko bo želel, ampak dekle mora biti po volji tudi meni. Ko bi se zagledal, recimo, v učiteljico Kristino, ki nima razen svoje revščine in žalosti ničesar pod milim nebom, bi mu ne rekel žal besede. Vesel bi bil, ker vem, da nosi dekle v prsih dobro in plemenito srce, ta pa, ki jo je prinesel v zmoto menda sam zlodej, ne bo nikoli deležna mojega blagoslova."

Janko je vztrepetal in da ni visoko spoštoval profesorja Bernika, bi mu bil povedal v obraz, da se kljub svojim življenjskim izkušnjam zelo moti; tako pa je molčal in gledal tja v daljno zapadno stran, ki je žarela v najlepših barvah.

Solnce je spolzelo za obzorje in v zraku je plavala vijolična luč; mehko in prijetno je pihljal veter od vztoka ter zibal narahlo še nepožeto klasje.

In umolknil je tudi profesor Bernik. Mrko je gledal v tla in obrvi so se mu ožile; zdaj pa zdaj je s palico krepko udaril v tla, kakor da hoče dati s tem duška svoji jezi. Ob znamenju je obstal in pokazal s palico tja na travnik:

„Ako ste kaj kavalirja, stopite tja; kakor je videti, se grozno dolgočasi," je dejal pikro. Janku je zakipelo po vseh žilah, kajti po travniku se je izprehajala Amalija.

„Da, da, le stopite tja," mu je prigovarjal profesor Bernik — „sicer pride še na pot in se lahko srečata z Arturjem." Nato mu je podal roko in ga potrepal po rami. „Le povejte ji kako gorostasno laž, z resnico in odkritosrčnostjo človek pri takih ženskah

nič ne opravi," je dostavil in odšel globoko sklonjen proti Trnu. Janko pa je zavil na travnik in zamahnil s klobukom, kajti Amalija ga je že opazila in mu oddaleč mahljala z robcem.

„Kje pa hodite, da vas nikjer ne najdem," ga je okarala, ko se ji je približal; potem pa mu je podala roko, ki jo je Janko dolgo obdržal v svoji.

„Prašajte raje val morja, prašajte raje oblak neba," ji je odvrnil Janko in se zatopil v njene smehljajoče oči.

„Ako ste tako nesrečni, vas pomilujem iz dna srca," je dejala. „Ali bi ne smela vedeti, kaj je vzrok te vaše nesreče?"

Janko je gledal tja proti zapotoškemu mlinu, kjer je pravkar izginil za drevjem in grmičevjem profesor Bernik in premišljeval, ali ji naj pove, kar mu je težkega ležalo na duši, ali naj molči in čaka ugodnejše prilike. Toda Amalija je bila nestrpna.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila

Leo Pibrovec, Pred vaškim znamenjem. Ljudska igra v štirih dejanjih. Goriška tiskarna A. Gabršček. 8⁰. 68 str. Cena broš. 1 K.

Dobro je označil avtor svoje dramatsko delo kot ljudsko igro. Zakaj na preprostem odru pred naivnim poslušalstvom, posebno če je med njim dokaj dovzetne mladine, bo igra ugajala, ker je nje dejanje ponekod realistično do drastike, drugod pa zopet sentimentalno do solzavosti, in kar je glavno: snov je povzeta iz vsakdanjosti, iz resničnega življenja, le na enem mestu moti to ubranost prikaz pravcatega angela. Naslov igri pa se nam zdi neumesten; saj se le eno izmed štirih dejanj vrši pred vaškim znamenjem, pa še to obsega le osem tiskanih strani. Bolj značilen naslov bi bil n. pr.: Ne kradi! ali: Prokleti denar! — s takim vzklikom se tudi končava igra — ali: Hudobni Mihec in pridna Anica — pa tak naslov bi preveč izdajal šolsko maniro in bi spominjal na kako Krištof Šmidovo ali Slomškovo povestico. V igri nastopajo osebe, kakor jih lahko srečavamo na kmetih: ošabni kmet Jurjevec, jezične ženske (v treh inačicah), pohlevna sirota Anica, tatič Mihec in seveda tudi mogočni župan in neizogibni berač. Nekateri prizori so dokaj dobro zasnovani, tudi dejanje je skušal avtor kolikor mogoče verjetno zaplesti. Naše mnenje je, da bi se dalo tudi s tremi dejanji vse opraviti, posebno če ne bi bilo treba povsem nedolžni Anici umreti, saj nima na sebi nobene tragične krivde. Očitati pa se mora, da je v dialogih začetkom I. in II. dejanja preveč prerekanja in psovanja; tudi berača ni bilo treba predstaviti kot žganjarja in tista Revček-Andrejčekijada na str. 24 je huda disonanca, naj se še tako lepo poje. — Bankovcev po dvesto kron nimamo. Končno bodi pripomnjeno, da se kratice, kakor bankovec za 200 K ali: prodal je voli za 1200 K, dobro bero v računici, v tiskani drami pa motijo. — Na ovitku je čedna risba: znamenje ob potu.

J. Wester.

Leonid Andrejev, Judež Iškarijot in drugi. Eleazar. Poslovenil Vinkjentjev. V Gorici 1913. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabrščck. 8°. 163 str. Cena 80 vin.

Znani biblijski motiv o Judi iz Karijota je obdelan priprosto, toda privlačno; zgodba se plete vse do preračunanega samomora izdajalčevega. Svetopisemskim shemam, ki smo jih prazne oteli pozabnosti, je ruski romancier dal krvi in kosti, mišic in mesa: Peter sangvinično vzkipeva, mimozno sensitiven nastopa Janez, počasni razmišljavec Tomaž uteleša poosebljeni dvom itd. Zanimiv dušesloven problem nudi Judež: grd, nakazen, vendar feminilno čustven človek, radi svoje ženskosti in ljubezni do Učenika priljubljen Mariji iz Magdale in tovarišicam, a ne tako pri Rabiju, kjer ga izpodrivajo prikupnejši in popolnejši tekmeci. Napol iz maščevalne ljubosumnosti in umazane dobičkaželjnosti, napol zbog predestinacije proda Gospoda, dobro vedoč, da ga ostavijo vsi ti strahopetci in da mu bo sledil edino on sam. Judeževa figura ni a priori ostudna; zakaj kdor se more poglobiti v tajno povodov in vzmeti, najde za najbolj obtoženega zavrženca olajšav: šele v razdalji je obsodba mogoča. Pri osebnem občevanju z njim, sledeč njegovim nagibom, nam je postal bližji, skoro razumemo ga, in vse razumeti pomeni približno vse odpustiti. V krepkem pokvečencu Iškarijotu je nazorno udejstven judovski značaj: zmisel za denar in transcendentalno razmotrivanje, zavratnost in bojazljivost... Nad karakterno študijo, ki obiluje na slikovitih podrobnostih, na pr. zabave učencev ali prizori pred Ano, veje skrivnostni dih genija in več kot enkrat zaslutite za skromnim izrazom nedozirno perspektivo.

Naslednja črtica vsebuje še več subjektivnih elementov nego prva, ki se v bistvu oklepa sv. pisma. Andrejev govori o drugem življenju Eleazarja po čudežnem vstajenju iz groba. Predmet se mi dozdeva zgolj pretekst, da avtor naznači svoj svetovni nazor, ki komaj spominja na verjetni Du Prelov sistem o posmrtnosti. Glavni podatki so sledeči: Poprej veseli, brezskrbni Lazar je po svojem obujenju okoren in molčeč, nedostopen čudak, tudi telesno ves predrugačen. Dočista ravnodušen napram vsemu, ne blagovoli odgovarjati na vprašanja, kako je onostran groba. Povsem brezbrižnemu so psi in trnje izpremenili obleko v cunje, otroci mu donašajo hrano... Sodobni sloviti kipar iz Rima, vneti glasnik solnčne radosti, začuvši o tej nečuveni apatiji, bi rad preobrazil od mrtvih vstalega; a ko pogleda bivšemu mrtvecu v stekleno gorgonsko oko, je kakor marsikdo pred njim docela izpremenjen. V stoični otopelosti se znameniti umetnik poloti zadnjič mramorja; z bolestjo opazijo strogi sodniki in znanci brezoblično spako, ki se je hotela nekam razbežati, v skriti vboklini pa čudnega metulja prozornih kril v onemogli želji, da bi kam poletel. Ko pa Avreliju pripovedujejo o pravi lepoti, izusti letargično: Vse je laž... In samozavesten modrijan je v Eleazarjevem pogledu občutil, da sta modrost in glupost popolnoma enaki pred obličjem brezkončnosti... Ko božanstveni Avgust pozove indiferentnega obujenca k sebi, ga dado cesarjevi prijatelji nakititi, pobarvati in mu naslikati gubice dobrodušnega smeha, le oči odsevajoče nedosegljivo Tam mu niso mogli zameniti. Na raznolika vprašanja ni Lazar izvolil črhniti drugega nego: Jaz sem bil mrtev. A ko se vsesa s svojimi zagonetnimi zenicami v imperatorja in bi ga bil kmalu otroval z ravnodušno brezbrižnostjo, ukaže Avgust izžgati Eleazarju temne, tajinstvene punčice.

Ant. Debeljak.

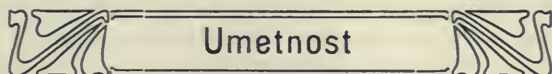
M. Murko, Die Schröpfköpfe bei den Slaven. Slav. baňa, baňka, lat. balnea. (Sonderabdruck aus: „Wörter und Sachen" Bd. V. Hft. 1. 1913) 4°. 42 str.

Meringer je v četrti knjigi kulturnohistorične revije „Wörter und Sachen" objavil razpravo o „stavljenju rogov" pri evropskih narodih in etimologiji lat. cucurbita ventosa = rog, kupica (Schröpfkopf). Na koncu razprave pride tudi k slovanski besedi bańa, bańka, ki pomeni kopel, banjo, vrč in posodo sploh, pa tudi „kupolo", „rúdnik" in „rog". Meringer meni, da je treba besedo bańa izvajati od bal(i)neum. Toda sama glasovna razlaga ne zadostuje: rad bi videl, kako je v resnici stvar sama — kakor kaže izposojenka — prišla k Slovanom: kulturni stik med Slovani in Rimljani. To je ravno prednost Meringerjeve metode, da mu ne zadostuje samo jezikoslovno ugibanje, ampak, da gre od besede k stvari sami (Wörter und Sachen). — Njegovi želji je ustregel Murko in napisal obširno razpravo o „stavljenju rogov" pri Slovanih in o etimologiji besede bańa, bańka. — V 1. poglavju podaja leksikalni materijal o tem predmetu. Slov. izraz „roge staviti, rog, rožič" kaže na najprimitivnejši in prvotni način puščanja pri vseh narodih. Meringer omenja kakor kakšno čudo, da uporabljajo kmetje v Krapini še vedno pravi rog. Isto pa delajo tudi naši dolenjski kmetje, ki hodijo v Šmarjetne toplice pri Beli cerkvi in prinesó seboj svoje „rogove", kakor mi je povedal g. prof. R. Perušek. Dalo bi se pa gotovo navesti še kaj slučajev, a naša ljudska medicina še ni prav nič preiskana in čaka zaman delavcev. — V 2. poglavju nas M. seznanja z dosedanjimi etimologijami besede bańa; prav ima Meillet, ki izvaja besedo iz vulgarnolatinskega bānea (lat.: balnea, pl. od balneum, javna kopel). Zelo dobro pa pravi v začetku 3. poglavja, da v tako težkem vprašanju ne zadostujejo le domneve, ampak treba dokazati stvar. To se mu je tudi izvrstno posrečilo. Grški βαλανεῖον se je z rastočim heleniziranjem razširil po vsem rimskem imperiju, razširilo se je s stvarjo tudi ime. Važno je za nas, da se je nahajala nad fridigarijem, ki je imel v sredini bazen (piscina) velika kupola. Kupole pa so imele tudi orijentalske cerkve (vzor Justinijanova Sveta Sofija v Carigradu); zategadelj so bile na zunaj tako podobne kopelim, da jih je bilo težko razločiti. Zdaj nam je jasno, zakaj imenuje Malorus kupolo — bańa. — Ako zasledujemo današnja zemljepisna imena sestavljena z „Banja" na slovanskem jugu, jih bomo našli posebno na stari rimski cesti od Jadranskega morja, preko Stare Srbije v Makedonijo in Bolgarijo. Tu je vladal latinski jezik; tako je prišla beseda tudi v stsl. spomenike, ki so nastali na makedonskem in bolgarskem ozemlju, kjer pomeni bańa = kopel. Bańa ima pri vseh južnih Slovanih in Rusih pomen: kopel, kopališče, vroč vrelec, potem tudi vrelec sploh pri južnih Slovanih. Pri severnih Slovanih pa pomeni bańa bańka, tudi kupolo, karakteristikon rimske kopeli in bizantinskih cerkvá. Poljsko bania, češko báně pomeni potem tudi kroglo pod križem na stolpu. Ta pomen „kupola" v sev. slovanskih jezikih pa ne eksistira v stsl. in ostalih južnoslovanskih jezikih. — Od okrogle kupole in krogle na zvonikih je prešel pomen besede „bańa, bańka" v severnih jezikih na okrogle predmete sploh, na posode in tudi na „rogove"; bańka je pri Malorusih, Poljakih, Čehih vrč z ozkim vratom. — Pri nas Slovencih je banja = Badewanne; na Štajerskem je „banja" korito, kjer kopljejo otroke, kamor dajejo kruh, da vzhaja in zaklane prešiče, da jih poparijo; torej le del lat. balnea. V Kapelah pri Brežicah in v Savski dolini pravijo naši deži za svinjsko mast „banja", tako tudi v Varaždinu, kakor sem izvedel od svoje matere. Na Dolenjskem je „banjka" putrih. — V 5. poglavju je obdelal avtor pomen besede „bańa" = rudnik, solina pri Slovakih, Čehih, Poljakih, Madjarih, Rumunih. Vzrok je v „bańaté podobě", kupolasti obliki starih slovanskih rudnikov, kakor pravi češki strokovnjak. Vsi primitivni rudniki so bili te vrste. Slovanska „bańa" pa meče tudi luč na razlago

romanskih besed tega izvora. Rumunska „baie" v pomenu rudnik je brez dvoma izposojena od Slovanov. Italijansko bagno, francosko bagne v pomenu ječa, galera razlaga najbolje Littré: v Carigradu so staro rimsko kopel uporabili za ječo vojnih ujetnikov, kristjanov, ki so bili po večini Italijani in so jo zvali „Bagno". — Murku se je namen razprave, namreč stvarno dokazati etimologijo bańa — balnea in pokazati postanek njenih različnih pomenov, brez dvoma posrečil. Želeti pa bi bilo, da bi naši folkloristi še razmnožili materijal o „stavljenju rogov" pri nas in da bi sploh začeli orati ledino naše ljudske medicine. *Dr. Vinko Zupan.*

Rudolfo Franjin Magjer, Sa Slavonske ravni. Škice i novele. Naklada knjižare Radoslava Bačića. Osijek 1913. 8⁰. 168 str.

G. Magjer se mi zdi človek, ki nestrpno rad vidi svoje ime natisnjeno. Na ta nagon samouveljavljanja bi navračal šestero njegovih pesniških zbirk, mikroskopično rejenih knjižic z naslovom „Porivi", pri poznejših izdajah pa „Novi zvuci". Za garde-damo so služili tem drobljančkom-izpeljančkom bogve kako priborjeni uvodi izpod peresa hrvatskih in slovenskih notabilitet. Magjer je znan kot sotrudnik raznoterih listov in marsikomu je morda obvisel v spominu kot poglavitni prispevalec v almanahu „Mi", kjer si je dal podjetni pisec ka-li prevesti dobro hrvatske naslove na pogrešeno francoske. Sicer pa jo je mahnil z dobršnim junaštvom na peresni mejdan, „jer Hrvat je vazda za dom tintu i krv lio", kakor se bere v njegovih spisih, in to s tako porazujočim uspehom, da ga je nekdo kepal s hrvaškim Calderonom — vsekakor medium comparationis ni bila kakovostna podobnost . . . Devetkrat mi je žal, da ne premorem Magjerove mojstrovine „Zapisci sa sela". Delo mora biti umetniško na višku — prevedeno je na češki, poljski, nemški jezik, izide v slovaščini in slovenščini! Zanimalo bi izvedeti, kako daleč se je časovno zoreči poet narobe razvil, zakaj od novih teh 168 strani ne izsledim niti ene, ki bi jo bilo vredno prevajati na katerokoli človeško govorico. Pravzaprav bi človek prikimal udobni maksimi, podtaknjeni neznatnemu junaku iz „Svakdanje priče": Drži mnogo do sebe, a najviše do vanjštine, pa si onda velik u široj publici (150), najožjemu občinstvu pa, mislim, ne bo nasul sipe v oči, da bi se ogrevalo za teh šestnajstero, po svoji povprečnosti odličnih podlistkov, pa naj si opisujejo še tako kmetsko življenje v Slavoniji. Dobe se pač v pričujočih načrtkih, ki se včasih izoblikujejo v razvlečen dovtip (n. pr. Dan uplate), ali pa nimajo specifično slavonskega nič drugega, ko prislove na -kar in zaimke z repom -ka ter mnogobrojne izpuščaje. Dobe se, pravim, tupatam zanimive narodopisne poteze; a rajši bi jih čital v jedrnatem folklorističnem sestavku brez literarne namišljenosti. Gosji red zaljubljenih in zavrženih punc, ljubosumnih zakonskih, neverjetnih barab in podobnih, defilira mimo vas brez stilističnih prikupnosti, brez slehernega reliefa, v klorotični enoličnosti: ko se zablesti „Nadopuna predgovoru", cilj našega hrepenenja in zaželjeni amen, so izginile eterične prikazni ko kafra: Jer nij' svaka šuša pjesnik, nit' to biti mora, kakor jo je pogodil g. Magjer pred leti. *A. Debeljak.*

Junijska slovenska umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani. — Čuden je prvi vtis, ki ga nudi ta razstava. Poleg v resnici mojstrskih del uzre oko najhujše vrste kič. Ne vem, če je slike izbrala posebna jury, gotovo pa

je, da se ni uveljavljalo pri prejemanju del sploh nobeno načelo, niti ne najpotrebnejše: da namreč spadajo v umetniško razstavo res samo umetnine, ne pa tudi šolske vaje in amaterske ilustracije, ki so morda dobre za vezila starim tetam ob njihovem godu in za reprodukcije v družinskih listih, ki pa nikakor ne bi smele viseti na stenah umetniškega paviljona. Tu ne velja noben izgovor in noben zagovor, zakaj umetnost in rokodelstvo sta bila in ostaneta še vedno dva fundamentalno različna pojma, ki se nikakor ne dasta spojiti. Abstrahirajmo torej od raznih Magoličev in ostalih diletantov ter poglejmo, kaj nam prinaša umetnost.

Na to smo pa lahko ponosni in smelo trdim, da bi smeli biti zadovoljni, če bi imeli tudi na literarnem polju toliko marljivih delavcev, zavedajočih se tako resno važnosti in svetosti svojega poklica. Ne bom našteval vseh umetnin in imen, dovoljujem si le par kratkih opomb. Pot od Franketa do Jakopiča je dolga. Kakor je prvi še zastopnik akademične šole (— med razstavljenimi slikami sta zanimivi zlasti dve kitajski pokrajini —), tako je Jakopič najdalje idoči impresionist in to neodvisno in samostojno. Med tema dvema pa jih je cela vrsta, ki so se po svoje lotili svojih problemov in jih tudi po svoje rešujejo. Že ko sem lani videl par slovenskih slik v dunajski Secesiji, sem opazil njih veliko tehniško in formalno samostojnost, ki nam edina lahko nekoč podari slovensko umetnost. Veliki poetje so naši slikarji, veliki liriki, in Grohar je bil morda največji med njimi. Dve leti sta že minuli od njegove smrti in vendar je prav, da se še vedno razstavljajo njegove pokrajine, ker ostanejo večno sveže in nam ni še nihče drugi pokazal naše zemlje v takšni poeziji solnčne svetlobe. Njegovi „Železniki" so po mojem okusu najlepše, kar sem dozdaj videl njegovih del. — Drugi naš izboren pokrajinar je Matija Jama. Ustvaril si je svoj lastni kolorit in ga prepojil z lirično mehkobo; nekaj nizozemskega veje iz njegovih pejsažev; kar pa posebno vleče, je monumentalna enotnost in harmonija stila, ustvarjajočega iz malenkostnih in vsakdanjih predmetov večno veljavne vrednote. Kakor pa se pri njem vse razliva v trepetajoči enotni solnčni razsvetljavi, tako so Jakopičeve slike koloristične simfonije; vizijonarska sila je v njegovih barvah, pa naj si opazuje poletno svetlobo, igrajočo se v smrekovem gaju, ali pa luč, padajočo skoz polprozorne zastore v bujno pisan intérieur. Včasi mu niti čopič več ne zadostuje, barve se same kopičijo, no — in gledalec si z žalostjo v duši molče priznava, da se bodo ljudje čez sto let za te slike trgali in občudovali te pokrajine in portretne študije, mimo katerih hodijo dandanes, skomizgajoč z rameni. Še dalje vise dela Sternenova in Vavpotičeva; prvi je poet solnca, drugi, morda najmarljivejši med našimi umetniki, se zaglablja v vse čudeže svetlobnih efektov in je razstavil tudi dve zelo dobri portretni študiji. Kar me je pa pri njem največ zanimalo, so skice za oltar sv. Brunona in med temi zlasti skica za kompozicijo (— tudi Groharjeve skice za oltarno kompozicijo so izborne —); sv. Bruno in kartuzijanci so bili sploh priljubljen predmet in specijaliteta celih šol na pr. bolonjske; zato pa je tem bolj zanimivo, da se je lotil Vavpotič tega sujeta popolnoma po svoje in ga tudi res monumentalno rešil. Iz tolikega dela govori resno in zavedno hotenje in silna volja.

Vsa sodobna umetnost išče sloga „visoke umetnosti", zato sem bil pa tembolj vesel, ko sem ozrl poleg Bernekerjevega marmornega ženskega portreta, dela neskončno mehke umetniške duše, obenem pa tudi tehniško popolnoma izvežbane roke, — tudi skulpture Dolinarjeve. Nisem ga dozdaj poznal. Prepričan pa sem, da je to eden največjih talentov, kar smo jih kdaj imeli. Njegovi razstav-

ljeni portreti so tako oduševljeni, kažejo toliko umetniške globine, pridnosti in samostojnosti, njegovi dve statueti „Kajn" in „Egipčan" sta pa tako monumentalni, da bi bila res večna škoda, če bi ta talent ne našel razumevajočih ljudi, ki bi mu odprli pot v široki svet.

Še par imen: Gaspari, ki brezdvomno umetniško čuti, a mu nedostaja izurjenosti in globine; Zajec, marljiv, a premalo umetnik; Žmitek, vse preveč teoretik; Anica Zupanec je vse premnogo razstavila, a kaže talent. Splošno smemo biti zadovoljni in ponosni na to svojo tako zdravo umetniško generacijo.

Dr. Vojeslav Molè.

Nekrolog

† **Prof. Milan Pajk.** Nenadoma smo ga izgubili: v najlepši moški dobi, sredi radostnega dela in bogatih načrtov nam je bil iztrgan. Težko bodo pogrešali tovariši odkritega prijatelja, njegovemu vodstvu izročena mladina blagega voditelja in odličnega učitelja; domača gruda obžaluje v njem temeljitega poznavatelja in iskrenega ljubitelja. Mnogovrstnost delovanja, trdno voljo in živahni temperament je podedoval Milan Pajk po svojem očetu-profesorju; navdušenje za vse lepo, natančnost tudi v najmanjšem, nežnost čustvovanja, to je bil njegov delež po oboževani materi-pisateljici. Tesna vez ljubezni jih je spajala v življenju, rodbinska rakev pri Sv. Krištofu jih združuje po smrti. — Veličasten sprevod, ki se je pomikal 19. junija po Dunajski cesti, je pričal, kako splošno spoštovanje je užival pokojnik. Spremili so ga na zadnji poti zastopniki vseh državnih in avtonomnih oblasti in različnih korporacij ter učnih zavodov, razen teh pa še nebroj občinstva iz vseh krogov . . .

Milan Pajk se je rodil 19. decembra 1876 v Mariboru, kjer je bil njegov oče eden najmarljivejših narodnih delavcev. Svoja mlada leta je preživel v Brnu, kjer je dovršil prvi gimnazijski razred; ostale razrede je obiskoval na dunajski akademični gimnaziji. Nato je bil dva tečaja slušatelj na dunajski juridični fakulteti in šest tečajev na modroslovni. V jeseni l. 1898. je nastopil suplenturo na gimnaziji v Kranju, februarja l. 1899. je napravil, komaj 22 let star, izpit iz zemljepisja in zgodovine kot glavna predmeta s slovenskim in nemškim učnim jezikom. Dve leti (sept. 1899—sept. 1911) je služboval na ženskem učiteljišču v Ljubljani; po odhodu Frana Levca je dobil Pajk mesto na c. kr. višji ljubljanski realki, kjer je deloval do svoje smrti, 18. junija t. l. — Pokojnega Pajka kot učitelja nam riše njegov prijatelj sledeče (Slov. Narod, št. 138): „Kdor je bil njegov učenec, ga ne pozabi nikdar. Snov, če je bila še tako suhoparna, je znal napraviti zanimivo, da ga je vsak z veseljem poslušal. Posebno je povdarjal domačo zgodovino in poznanje slovenskih dežel. Neumorno je iskal podatkov o domačih gospodarskih razmerah, da jih je raztolmačil abiturijentom. Pripravljal se je za vsako uro. V njegovih zapiskih je nagromadenega ogromno gradiva za domačo zgodovino in zemljepisje. Letos se je posebno veliko trudil z meščanskim tečajem . . . Da bi poglobil zemljepisni pouk, je napravljal z dijaki poučne izlete v ljubljansko okolico, pa tudi v Alpe in letos zlasti na dolenjski Kras. Tu je obhodil in pregledal z dijaki zlasti kopanjsko-račensko dolino . . . Bil je sicer strog in mnogo se je bilo treba zanj učiti, a kljub temu se je vsak k njemu zatekel, ki je potreboval kakega

sveta. Marsikaj bi znal o tem povedati realčni zemljepisni kabinet, kjer je dajal nasvete prof. Pajk o nabiranju gradiva za predavanja, o načrtih za planinske ture, o izbiri stana itd., kjer je poslušal razne pritožbe, grajal in vzpodbujal ter vzgajal". Kot blagajnik podpornega društva za realce je skušal lajšati bedno stanje našega dijaštva. — Toda z vestnim in požrtvovalnim izpolnjevanjem stanovskih dolžnosti njegovo delovanje še ni bilo končano. Bil je konservator c. kr. centralne komisije za ohrano spomenikov; predvsem pa je posvetil svoje moči Muzejskemu društvu, kjer je opravljal težavne blagajniške posle od jeseni l. 1903. Financiranje društva, čigar blagajna je bila že ob njegovem vstopu v slabem gmotnem položaju, to je bilo njegovo delo; izposloval je razne podpore, in poročilo o srečni sanaciji financ mu je razvedrilo obraz na smrtni postelji. Razen tega je podpiral tudi druge odbornike v njih poslih. V odboru „Prosvete" je lani kot predsednik Simon Gregorčičeve javne knjižnice z rajnim blagajnikom Peterlinom ustvaril tej važni instituciji solidno podlago za nadaljni razvoj; marljivo je sodeloval pri Matičnem zemljevidu slovenskih pokrajin; za Jugoslovansko enciklopedijo je sestavil zemljepisni abecedar, pri mladem „Jamskem društvu" je bil letos odbornik. Kot član stanovske organizacije „Slovenskega prof. društva" se je pridno udeleževal njegovih sej in s tehtnimi nasveti pospeševal njegov razvoj.

V svojih dijaških letih se je poskušal M. Pajk tudi na leposlovnem polju. V Gabrščkovi „Slovanski knjižnici" (snop. 73–74) je izšel l. 1898. njegov romantični igrokaz „Mlada Zora", zasnovan na podlagi znane slovenske narodne pesmi; v tem prvencu čutimo vpliv literarnih in življenskih nazorov njegove matere. — Prva njegova znanstvena študija so bile „Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji" (Izvestja Muz. društva 1897); v srednjeveških listinah in krajevnih imenih išče sledove nekdanjega slovenskega življa. — Ob obletnici smrti svojih staršev se jih spominja z objektivnimi literarnimi študijami, ki jih je priobčil v „Ljubljanskem Zvonu" (1900), v Matičnem „Zborniku" (1900) in „Dom in Svetu" (1902); to so nežni spomeniki hvaležnosti in ljubezni. L. 1909. je izdal prvi del „Zemljepisa za srednje šole", drugi del je dokončaval. Za ministrstvo je napisal v zadnjih štirih letih deset uradnih ocen o učnih knjigah in pripomočkih za zemljepisni pouk. Dopisoval je tudi v „Planinski Vestnik"; s posebno vnemo pa je podpiral „Carniolo" s članki, referati, nekrologi, ki se odlikujejo po svoji točnosti in zanimivosti. In če je potrebovalo Zvonovo uredništvo njegove pomoči, mu te kljub mnogim poslom nikdar ni odrekel. — Ob grobu Milana Pajka žaluje njegova rodbina, katere se je oklepal z ljubeznijo vdanega soproga in skrbnega očeta, žaluje pa tudi naša zgodovinska in zemljepisna veda, ki je postala osamljena po usodepolnih izgubah zadnjih dveh let: Apih, Cerk, Orožen — in zdaj še Pajk, eden najodličnejših sinov slovenskega naroda. Slava njegovemu spominu!

Dr. J. Š.

Krizanteme.

Iz pesmi † Emila Hojaka.

Pomladanska.

Zadonelo je zvonenje
prek gora, poljan,
zakipelo je vstajenje
v pomladanski dan.

Zaduhtele so cvetlice
iz razgretih tal,
zažarelo njeno lice,
ko sem šepetal:

„V srcu mojem pomlad raja,
ti si solnček moj,
ti boš moja sredi maja,
sredi maja jaz bom tvoj!“

Nočni motiv.

Harpe nebeške
so v noč zabrnele
in so zapele
vso tajno bolest.

Javor je stresel
raz sebe solzice
in roži na lice
pal ogenj je žgoč.

V temne daljave
so padale ceste,
up mlade neveste
je vtonil v morje.

Vidiš dva oglja? —
Kakor vampir je
padel v vsemirje
stud grenki in kes.

Iz tistih dni.

Daj nazaj mi, ljubica,
vse zapravljene večere,
daj nazaj vse sanje moje,
daj mi upe tisočere!

Sam oropan sem ostal,
ti pa sedla si v kočijo
in le z roko skozi okno
si zamahnila — adijo.

Iz polpijanih ur.

Kaj, da res se ne spominjaš
tistih polpijanih ur,
ko pod oknom sem prezebal
kot zaljubljen trubadur?

Veš li še, kdo je na oknu
takrat polrazpet drhtel,
ko je v mreži čipk prebelih
vztrepetaval parček bel?

O zdaj več se ne spominjaš:
trubadurja mraz je vzel
in trepetajoča grička
mož ti varno je zapel.

Pred sencami.

Na ulicah brle svetilke
in dolge sence padajo na tlak,
in takrat tira me srce nemirno
tja ven iz mesta v črni mrak.

Tam sredi polja senc ni dolgih,
svetilke tamkaj motno ne brlé,
ni tamkaj razsvetljenih oken,
prešerni smehi tam se ne glase . . .

O Ela, Ela, okno bi zaprla
in ne bi slišal se razkošni smeh;
jaz senc bi vajinih ne gledal
poljubljajočih se na mokrih tleh!

Slovo.

Kot vzdih je jeknilo, ki iz pregnanstev
trpečih duš kipi v nebo,
ko tih obup, ki prek prostranstev
v srce zariva se z nočjo.

Slovo, slovo . . . in lice zasolzeno . . .
Kdaj svidenje? — V odgovor prek neba
sem videl senco vso okrvavljeno
in žalost šla je v dno srca.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

35.

Obrnila sta se in stopila v hišo na zapadni strani Gosposke ulice. Nad vrati je bil vzidan kamenit grb grofov Blagajev z medvedom in levom. Zamolklo so odmevali koraki v obokani prazni veži. Po lesenih stopnicah sta prišla v prvo nadstropje na dolg hodnik s kamenitimi stebri.

Vitez Ahac je odprl druga vrata in zaklical prijazno: „Barbica, sem že tukaj.“

Barbica, hišnica in kuharica, ni bila ne lepa, ne mlada, ne prijazna. Čemerno je ždela na klopi in predla. Ko je zagledala viteza Ahaca, je še bolj nakremžila široki obraz. Hotela je spustiti ploho svoje zgovornosti in okarati viteza, da je prišel zopet prepozno obedovat. Ko je pa videla, da ni sam, je le očitajoče vzdihnila, odložila preslico in vreteno, se priklonila in odšla.

„Barbica bi me rada oštela, pa se ne upa pričo tebe,“ se je muzal vitez Ahac. „Danes ne bo nobenih litanij. Opravila bo bolj na kratko, boš videl.“

Odvedel ga je v precej veliko, malone prazno sobo na koncu hodnika. Skozi pisano steklo ozkih gotskih oken je slikalo popoldanje solnce pisane kroge po tleh.

„Tukaj vidiš razvaline stare Emone,“ je dejal vitez Ahac in odprl okno. „Rad gledam te neme priče davnih časov, zlasti ob luninem svitu. Tu spodaj je zapadno mestno ozidje. Za Rimljanov je stal tukaj izhodni zid nesrečne Emone. To ozidje je bilo zgrajeno iz dveh zidov; praznino med njima so Rimljani zamašili s sirovo obdelanim kamenjem. Oba zida so pozneje porabili Ljubljančani za stavbe; ostalo je le mašilo, ki ga vidiš tukaj in na Mirju. Na polupourušene rimljanske zidine so postavili naše ozidje; tudi naši stolpi stoje na temelju starih emonskih stolpov. Blagajeva hiša in njene sosede stoje na kraju, kjer je bil izhodni mestni jarek rimljanske Emone.“

„Tudi mene jako zanimajo taki častitljivi ostanki iz minulih stoletij,“ je dejal mladi baron in sanjavo motril tiho tožno krajino. Med porušenimi zidovi, med sivimi sipinami in opaljenimi podrtinami so rasli jagnedi, hrastje in gabri. Iz zelenega grmovja so beleli dolgi židovski nagrobni kameni. Bujne ovijalke so objemale razpokane stebre rimljanskih slavolokov.

„Pravijo, da plešejo nad temi razvalinami čarovnice, zlasti v megli, kadar meži mesec za poluprozornimi oblaki,“ je dejal vitez Ahac. „Podnevi sem hodil večkrat po tem mrtvem mestu in ogledoval razpale hiše, kolikor jih je pustil Atila, ogenj in potres. Tuintam visi zid in zdi se ti, da se zvali vsak trenutek. Povsodi leže pooglenela bruna, umazan pepel, sajasto kamenje. Spoznati ne moreš nobene ceste in ulice. V luknjah med podrtinami se skrivajo podlasice in kače. Čudno tiho je podnevi v tem mestu razvalin, nad njim molči mračna otožna tajnovitost davnih dob. In kadar močan veter dviga in suče pesek in prah in pepel v vrtincih, se mi zdi, da vidim bojujoče se postave... Celo podnevi tovorijo hitreje tod mimo. Ponoči pa se nihče ne upa sam skozi to grobišče. Pravijo, da strašijo duhovi ubitih Emončanov. Pa ta je bosa. Veter ječi med razvalinami, sove se pošastno jokajo, včasi laja lisjak. Tukaj se klatijo tihotapci, tatovi in taka svojat.“

Barbara je prinesla vina in pečene kuretine. Sedla sta za nizko široko mizo.

„Juha je že mrzla,“ je dejala nejevoljno.

„Oh, Barbica, kuretina, vsak dan kuretina! Naše stoletje je kurje stoletje. Vesta, kaj bi rad jedel? Bobrove repe.“

„Ako pride gospod vitez vselej tako pozno, bi bilo —“

„Barbara!“

„Škoda res vsake kuhe, človek se muči —“

„Barba!“

Kadar jo je imenoval tako kratko, je vedela, da je pogovora konec. Izginila je tiho.

„Kaj pa kronika? Jo še pišete?“

„Še. Izvoli! Jej! Meni se nič kaj ne ljubi.“

„In še varite zlato? Še izkušate premeniti svinec v zlato?“

„Pij, Otokar! Zdaj izpreminjam zlato v vino, ha ha. I, kako je to, da ne maraš ne jesti, ne piti? Ali si mar tako zaljubljen?“

Otokar se je zasmejal na glas.

„Zdaj bi se lahko oženil, ko si podedoval po bogatem stricu.“

„Ne mislim na to. Zdaj še ne.“

„Zdaj še ne. Kdaj pa? Koliko let ti je že?“

„Dvaindvajset.“

„Pa res nimaš nobene ljubice?“

„Nobene.“

Vitez Ahac ga je motril pozorno, toda baron je ostal miren.

„Kakšen čudak si! Dvaindvajset let, pa nobenega dekleta! Miraculum! Ali ti ne ugaja nobena? Ali si tako izbirčen?“

„Jako mi ugaja marsikatera, ali čutim: ta ni, ta ni prava.“

„Ko sem bil jaz tako mlad, oj, kako sem znal ljubiti! Ti si pa res čuden patron, to moram reči. Tak fant, pa nobene ljubice! Pa saj ti ne verjamem. Pravi kaj takega komu drugemu!“

„Pa je le res!“

„Ali, dragi moj, vsak pravi vitez mora imeti svojo izvoljenko.“

„Ljubezen se ne da prisiliti.“

„Prisiliti, hm, prisiliti . . . Dobro voljo mora imeti človek, potem že gre.“

„Prizadeval sem se, pa —“

„Pa se ti ni posrečilo, zaljubiti se. O, o! Čudak! Meni se ni bilo treba boriti s takimi težavami. Kajpa, vsak nima potrebnega talenta in veselja do tega. Ko sem mladoval, mi je bila prava malenkost, zaljubiti se, zlasti pomladi, ko je tako lepo in prijazno na svetu in se ženijo celo neumne živalce! Pa tudi druge letne čase nisem zanemarjal krasnega spola. Nemara tudi poljubil nisi še nobene?“

„Nobene.“

Vitez Ahac je udaril z nogo ob tla, da so zažvenketale ostroge.

„A, a, a! V kakšnih šolah si pa bil? Naposled mi pojdeš nemara celo v samostan? Pravi vitez poljubi vsako punco, ako jo le more in ako ni zoprna. Ti si . . . ti si pravi medved. Ako te ne bi videl tako zdravega in veselega, bi moral reči, da si bolan ali pa začaran . . . Porabi mlada leta! Takih zamud ne popraviš nikdar! Pozneje ti utegne biti strašno žal. Starega dedca nobena ne mara. Le prekmalu mine mladost in lepota. Tako je minula tudi lepota viteza Ahaca Doljanskega. Ostala mi je le še notranja, duševna lepota, ki mi jo ne more ugrabiti niti vsemogočni neusmiljeni čas. Ali žalibog, duševna lepota se ne vidi tako izlahka.“

„Ljubi ujec, ker že govoriva o takih stvareh, naj vam povem, da se mi . . . Ne smete se mi smejati! Včasi se mi sanja o mladi deklici. Poljubljam jo v sanjah.“

„A, beži, beži! To ni nič. V sanjah!“

„Čudovito je lepa, lepša kakor vsak angel.“

„Prosim te, dragi Otokar, ne imej me tako hudo za norca! Od sanj ni bil še nihče sit. Obvari te sveti Juri in preljuba sveta Katarina! No, le čakaj! Tudi tebe premaga svoj čas ljubezen. To bo vulkan! Pogasiti ga bo moglo le morje ljubezni. Trčiva!“

„Bog vas živi, ujec Ahac! Zdaj pa moram odtod.“

„Upam, da se še mnogokrat snideva in se pogovoriva kaj pametnega,“ je dejal vitez in ga spremil po hodniku. Ko sta se poslovila, je šel vitez Ahac v spalnico in legel na svojo velikansko posteljo pod gubata zagrinjala.

„Bog daj, da bi se mi sanjalo kaj prav lepega!“

Ali sanjalo se mu je nekaj neprijetnega. Jahal je po Ljubljanskem polju in se pogreznil v temno luknjo, vedno globlje, vedno globlje. Zdajci mu je obstal konj pred črnimi vrati, kjer je bilo napisano s kredo: Tukaj noter smejo samo hudiči in grešniki.

„No, potem jaham lahko tudi jaz noter, saj sem vendar tudi jaz ubog grešnik.“ In udaril je z mečem po durih, da so mu otvorili.

Hudiči so bili kar vsi neumni od veselja, ko je prijahal vitez Ahac v pekel. Razburjeni demoni so strašno hitro migali s svojimi kravjimi in konjskimi repi, netopirskimi krili pa rdečimi jeziki in kričali ogljušljivo. Lucifer, pekla kosmati poglavar, je srdito pomigal s svojimi ostrorobimi ušesi, da se je potresel ves pekel. Mahoma so umolknili pogubljeni angeli.

„Tepci menda pričakujejo, da bom ostal večno pri njih in jih zabaval, pa se motijo,“ si je mislil in očital Luciferju: „Presneto slabo diši tukaj.“

„Po žveplu, gospod vitez,“ je pohlevno odvrnil peklenski kralj in mu takoj predstavil najimenitnejše rogače: „To je naš veledični Mefisto. Sicer ima plešast rep in oslovska ušesa, pa ni tako neumen, kakor se vidi. Svoj čas je bil najlepši hudir, pa ga je minulo. Mefisto je največji lažnik in kralj vseh muh . . . Tale krevlja, ki gleda tako trapasto, je Belial. Levi rog mu je zaobrnjen nazaj, ker je Belial dokaj zarobljen in se rad trka. Stekel si je že marsikatero nevenljivo zaslugo za pekel, vendar pa ni tako nenadomesten, kakor se dozdeva to samemu . . . Tale tukaj, majhen ko škrat, je Abadon, jako častilakomen možic, toda včasi je ves prismojen, ne samo po kožuhu, ampak tudi na duhu. Domišljuje si, da pekel ne bi mogel izhajati brez njega. Pri sejah nam dela mnogo zgage in prežvekuje vedno le tisto, kar so povedali že drugi. Sicer pa ni napačen hudič.“

„Dovolj, dovolj," je dejal vitez Ahac in zamahnil z roko nad vratom svojega konja. „Ali misliš, da moram poznati že vsakega hudiča?"

„Kakor želiš", je odvrnil Lucifer s satansko prijaznim nasmehom.

„Pa kakšne grde močerade imate! Tako so dolgi, da menda sami ne vedo, kje je njih repa konec. In ta vročina! Takoj čuti človek, da je v peklu. Kako pa sicer kaj?"

„Slaba kupčija," je tožil Lucifer. „Ako ne bi dobivali toliko Turkov, bi lahko kar zaprli. Tukaj vidi vaša milost tretji razred: ubijalce, prešestnike in drugo tako obskurno svojat."

V sosednjem oddelku so se cvrli grešniki drugega razreda. Sleparski krčmarji so morali piti svojo ponarejeno kislico. Zanikarni pesniki in potuhnjeni pisatelji so morali brati svoje žalostne budalosti. Naduti slikarji so morali pleskati goreči strop. Napihnjeni skladatelji so morali poslušati svoje pesmi. Zlobni kritiki so morali piti črnilo; dolgi črvi in strašni gadje so se zaganjali proti njim. Domišljavi govorniki so morali govoriti neprenehoma zgolj neumnosti. Neusmiljene voznike so bičali in mučili hudobci tako, kakor so bili mučili in bičali vozniki svoje živali. V žarečih kletkah so javkali cesarji in kralji, ki so hujskali narode proti narodom; peklenščaki so jih ščegetali s pavjimi peresi, da so grešniki maziljeni obupno kihali in skakali. V prvem razredu so mrcvarili in pekli posebno dobro zabeljene Turke na ražnjih. Povsodi je bil strašen krik, jok in škripanje z zobmi.

„Da bi bil le že zopet zunaj!" si je želel vitez Ahac. „Pekel, to ni nobena šala."

Tedaj je ugledal prazno razbeljeno posteljo z ostrimi klini.

„Ta je za Erazma viteza Frauensteinerja," mu je povedal vljudni Lucifer. „In tale tukaj, to je tisti hudič, ki ga bo vzel."

„O, presneto je grd in ostuden."

„Še meni se gabi," je priznal Lucifer in pokazal kup žarečih cekinov. „Te bo prešteval Jud Šmul."

„No, to me pa res veseli," je rekel vitez Ahac zadovoljno. „Vendar je še nekaj pravice na svetu. Zdaj mi pa odkritosrčno povej, če vzame kdo tvojih rogačev tudi mene!"

„Tudi tebe. Preveč piješ in prerad delaš izkušnjave lepim puncam in ženam." Lucifer je mignil in primencala je tako odurna stara hudoba, da ji v vsem peklu ni bilo para. Pasla je lenobo na

žerjavici, ker je bila vragulja tako životna, da skoraj ni mogla hoditi. Ostudni obraz je bil zabuhel in široka debela spodnja ustnica ji je visela na podbradek. Imela je najdaljši jezik v peklu.

„Ta hudoba je pa res grja nego mrtvaško kosilo," si je mislil vitez Ahac. Zaljubljeno je gledala viteza Ahaca.

„Za pokoro boš moral poljubljati tole mojo staro teto!"

„Ne bo nič, Lucifer! Rajši se poboljšam."

Peklenski glavar je mignil, da bi ga zgrabili. Vitez Ahac pa je zavpil: „In nomine Domini!" in naredil z mečem križ v zraku. Hudiči so dobro razumeli latinski in so trepetaje odskočili. Naglo je obrnil konja proti vratom in zakričal: „V imenu Gospodnjem!" Drugič je naredil z mečem križ in takoj so se odprla. Tako je srečno v galopu odnesel pete in dušo iz nevarnega pekla.

Kmalu je bil zopet na Ljubljanskem polju. Luna je obsevala mladeniča, ki je klečal na tleh pri ranjeni smrtnobledi deklici.

„Otokar!" je ostrmel vitez Ahac.

Otokar se je pripognil in poljubil umirajoče dekle. Plaho je trepetal lunin svit v njenih modrih očeh, v njenih zlatorumenih laseh . . . Vitezu Ahacu se je krčilo srce od silne žalosti.

„Alijana!"

Ignacij Gruden:

Večer v parku.

Platana je zašumela
in topol se je zganil:
iz gostih vej je planil
večerni mrak,
razpredel se v mlačni zrak
in se razlezel preko streh . . .
Počasi je zbledela
večerna stran,
in kakor bolesten nasmeh
je zarja izkrvavela
v ocean . . .

Milan Pugelj:

Prijatelj.

III.

Bukovec je bil dolg in slok človek. Njegov obraz je bil bled in podolgovat in spominjal je na bele obraze starih graščakov, ki jih vidimo po muzejih in še tu ali tam obešene po hodnikih starih in bogatih gradov. Nos je kazal moč, neko moško voljo, a oči na vsako stran njega so jo odrekale. To so bile medle, velike oči, nežne, nekako prosojne, kakor zalite z neko sinjo nemirno tekočino. Visoko gladko čelo je delovalo mirno in prikupno, enako črni lasje, nekako namenoma razmršeni.

Njegova žena je spadala med tiste srednje lepote, o katerih ni mnogo povedati. Prej, ko je gledala v njem svojega bodočega moža, je bila prijetnejša kakor zdaj, ko ga je imela. Takrat jo je še vse tisto zanimalo, s čimer se je bavil on. Ko ji je pravil o svojih spisih, o lepi literarni umetnosti, je poslušala vdana in tudi dodajala svoje misli; pozneje je padla iz tistega neba, kamor jo je bil potegnil za časa njene ljubezenske vzhičenosti za seboj. Zanimala se ni več za to, za kar se je on zanimal, temveč za tisto, kar je njo zanimalo. In tako sta prišla do čudnih slučajev. On je govoril o svojih stvareh, o neki snovi, ki jo tako in tako razprede, a ona se je nenadoma pritožila nad tem, ker je premog drag, ker je povišal gospodar stanarino in ker ji je nerodno, da še ni plačala šivilje.

Prej vendar ni nikoli mislil na to, kar se je zdaj nenadoma pripetilo. Proti mraku je imel navado zahajati v kavarno, iz kavarne na izprehod in z izprehoda nazaj domov. Nekega večera pa je šel iz kavarne na postajo in se odpeljal.

Vozil se je sam v drugem razredu. Sedel je pri odprtem oknu v ozkem predelku na usnjati zofi. Zunaj je bila že noč. Vlak je drčal po hribovitih krajih in včasih so se nenadoma pretrgale skale ali nasipi ali grmovje in tam z ravnine so pogledala rdeče pregrnjena in razsvetljena okna kmetiških hiš, temne konture hribov in nad njimi širok kos z zvezdami posutega večernega neba.

Ko pride na cilj, je mislil, bo naznanil svoji ženi, kako je. Zapustiti je ne misli, čemu? Ali on je spoznal sam, da je bolan. Ona gotovo pozna tisti kipec na njegovi mizi, tistega grdega Budo. Ponoči nekoč, ko ni mogel spati, je ležal na sredi postelj, med njo in njim z golim špičastim trebuhom. Bilo je kakor

v sanjah, vendar je on vedel, da ne sanja, temveč da bdi. In vseeno je slišal glas Bude tik sebe, ki ga je svaril, naj pusti njo, ženo pri miru. Rekel je, da mu to samo škodi. Jemlje mu moč — kakor bi se kdo zagrizel v hrbtenico, kak vampir in srkal iz nje. Iz tega sledi, da je on bolan, ker so to halucinacije. Dramil se je iz njih, si mencal oči, senca in čelo, ali vse je bilo okoli njega pregrnjeno z neko trepetajočo tenčico in vse v rumenkasti megli kakor v mesečini. Odpeljal se je v samoten kraj, da najde potrebnega miru, zatišja, odpočitka.

Koliko je on mislil? Pisal je nepretrgoma, brez oddiha, da je napisal dovolj za potrebe, za življenje. Mislil je na izprehodih, mislil, predno je zaspal, mislil, ko se je prebudil in sploh — povsod. Vtiske je moral iskati sam v sebi, ker mu je manjkalo sredstev, da bi jih sprejemal lagodno na potovanjih, na zabaviščih in tako. In iz tega fantaziranja, iz iskanja za večno originalnostjo, za večno novimi življenskimi kombinacijami se je izcimilo menda to, da je zagledal nekoč pred sabo tistega malega Budo z ozkimi očmi. Ali zdi se mu, da so bili tisti razgovori nekak duševni odmor, trudna blodnja otrpnjenega duha, ki je tako vajen nepretrgoma delovati, da tudi takrat, kadar vse fizične moči odnehajo, še vedno brezmiselno prede neke blede prazne misli.

Ko se počine, se bo vrnil.

Izstopil je proti jutru v lepem obmorskem kraju. Bilo je hladno in iz morja je dihala med oljke, ki so se vrstile v dolgem drevoredu, rahla sapa in majala njihovo ozko listje, ki se je oglašalo v ostrem šepetu. Daleč naokrog so stale ob bregu temne ribiške ladije z visokimi jambori. In tam po odprtem morju, ki se je pelo v rahlem holmu v nedogled, so plavale tri ali štiri take ladjice z zelenkastimi, rumenkastimi in sivimi jadri kakor neki neznani morski ptiči, ki letajo tiho kakor breztelesni duhovi. In potem je tam zadaj vstalo solnce, kakor iz žareče ognjene kopeli.

Stanoval je v penzijonatu, skritem v platane in kostanje. Občeval je — bi rekli — največ z morjem. Tam je sedel kje na skalah ali na pesku in gledal in poslušal valove, ki so se zaganjali proti njegovim stopalom in sikali in šušteli vanj. Zjutraj so prileteli iz skalovja beli galebi in se premetavali v jasni solnčni svetlobi, kakor bi se v njej kopali. S širokimi in bleščeče belimi krili so sekali in rezali žarke, svoje dolge kljune in glave in živote so zabadali vanje in toliko jih je bilo kakor ponoči zvezd — da jih ne bi mogel prešteti. In po daljšem gledanju se je zdelo, kakor bi bili oni sami ta

solnčna luč in bleščava, ki se premetava in igra nad prostrano in svetlo zeleno gladino.

Občeval ni z nikomer. Ob večerih si je vzel večkrat čoln in veslal v njem od kraja. In ko se je gugal zunaj na enakomernih valovih in potegnil vesla v čoln, so mu bežale pred mislimi podobe iz bližnjih let in večkrat je stopila predenj tista v črno oblečena dama, zaradi katere je bil včasih — v mladih časih tako nesrečen. Bilo je, kakor bi se dvignila iz črnega mračnega morja na svojih močnih nogah, katerih silhuete so stopile iz temnega krila. In bilo mu je, da bi se smejal. Tudi če bi živeli še enkrat, se ne bi upal več ženiti. Ta boj za življenske potrebe je tako oster, tako močan, da bi si ne upal več v drugo jemati koga na svoje rame. In vseeno je bila v tem lepota. Njene oči so bile velike, sijajne. In njeni lasje tako težki, masivni, čarobni.

No, in brez tega, si je mislil, brez teh sijajnih oči in masivnih kit tudi mine moje življenje. In ko je to mislil, je naenkrat opazil pred sabo znanca s svoje mize, grdega Budo, ki je bil tako velik kakor on. Zavijal se je v sivo haljo in zgoraj so molele iz nje povešene ženske prsi. Sedel mu je nasproti in se smehljal s ploščatim dobrodušnim obrazom.

— Tudi brez nje bo minilo tvoje življenje.

— Brez katere?

— No, kakor si ravnokar mislil.

— Človek živi, kajne, sam zase. Drugi ne žive zanj in on ne za druge.

— Tako je. Vsak ima svoje rojstvo, vsak svojo smrt.

Obrnil se je stran in nekoliko zamislil.

— Saj ti nisi to! je nenadoma vzkliknil Bukovec.

— Nego kdo?

— To je moja bolezen! To je pot iz trpljenja . . .

— Imenuj me, kakor hočeš. Lahko mi praviš tudi bolezen. Zdaj sem tukaj in konec je.

— Ne! Ni konec! Iznebim se te!

— Hvala! Čemu? Kaj sem ti storil neprijetnega?

— Saj te ni, saj te že ni več!

In res ga ni bilo. Čoln je bil pred njim prazen, gibal se je po dolgem in valovi so pljuskali obenj. Nadaleč in blizu ni bilo nikogar, samo črnina morja je pošumevala in se mogočno pozibavala. Ozrl se je okrog in tam daleč za hrbtom so utripale rdeče in zelene luči pristana. Obšla ga je groza. Kam je bil zavozil, ali kam

so ga bili zanesli valovi? Oprijel je z vso močjo vesla, zadiral jih krepko na desno in levo in bežal k bregu. Zeblo ga je in zobje so se mu tresli.

Pristanišče je bilo vse v lučih, paviljon, kjer je igrala godba, ves v rdečih, zelenih in pisanih balonih, ki jih je majala sapa. Pota so polnili šetalci, bogati mlajši in starejši pari, ki so širili okrog sebe močne parfume, mešajoče se med seboj in opajajoče. Dihal je tisti nasičeni zrak, od katerega je bolela glava, poslušal šumenje in sikanje svilenih ženskih kril, gledal rahlo gibanje mogočnih in belih nojevih peres, ki so zagrinjali široke damske klobuke, in užival od daleč razkošje bogatih kakor proletarec. In vse vmes je silil strah pred njegovo boleznijo.

V svoji sobi je odvil luč in legel v posteljo. Okno je bilo odprto in v sobo so lile lahke in skočne melodije godbe kakor iz ust noči. In spodaj na vrtu ni hotelo biti konec govorice in smeha. In tudi poleg v sobi se je lahkotno smejala neka mlada ženska, a med njenim smehom se je oglašal zadovoljen moški bas. A on je mislil, kako gre za njim ta čudni in grdi človek, ta njegova bolezen, ki stopa mahoma na dan in se zopet skriva kakor med gube obleke. Poznal je človeka, ki je bil šibek in slab, ki je težko obolel, a je razvijal vzporedno toliko energijo dela, da je zadušil ž njo bolezen. Duh, močan in silen in vztrajen, ki se ni vdal letargiji, v katero ga je tlačilo bolno telo, je zmagal naravo. Koval je, koval je ne oziraje se na prostor, kjer se je gibal, ne oziraje se na pešajoča sredstva, ki so se zadirala vanj in ga skušala ovirati. Kruto je potegnil vse za seboj in telo se je vdalo. Prej je živel on v njem, zdaj je narobe: ono, slabotno in neznatno, živi v njem in se mu pokorava.

Ne telesne, duševne moči je treba človeku, ki hoče živeti, je mislil in prečul vso noč do jutra. In takrat ga je zbudilo trkanje na vrata. Ogrnil je nočni plašč in odklenil.

V sobo so stopili njegova žena, doktor Strok in Strokova žena.

— Dobro jutro! je voščil Strok in se zasmejal. Zdaj te pa spet imamo! Daleč si nam jo bil popihal!

Zdelo se mu je, kakor bi bila njegova žena objokana, gledal je vanjo in rekel:

— Saj sem ti vendar pisal, Marjeta!

In Strokova gospa, majhna in zavaljena blondinka, je zahihitala:

— Zdaj pa pojdete z nami, ali ne?

Tu ga je izpreletela zadrega. Kako bi mogel tako naenkrat odločiti, kaj je pravo? Ali naj gre, ali naj ostane? Ozrl se je po

vseh in tam tik vrat je zapazil nenadoma v kotu grdega Budo, in kakor da bi mu bil ravno on najvažnejši, je pokazal nanj s prstom in vprašal.

— Kaj misliš, doktore, kako bi napravil?

— Kaj jaz mislim, je rekel Strok? No, isto seveda, kar moja žena! Zakaj sem se pa oženil?

— Ne ti, oni tam!

Vsi so se ozrli in Marjeta je rekla preplašeno:

— Saj ni nikogar.

Gledali so in res ni bilo nikogar.

IV.

Bukovec je opazoval dan za dnem drobne živalice, ki so prihajala iz trave na belo in peščeno pot. Čepel je in gledal. Prilezle so drobne žuželke, kovinasto zelene in kovinasto modre, in hitele na vso moč po kamenčkih navzdol in po drugih navzgor in s tako naglico premikale šestero drobnih nožic, da je bilo komaj mogoče slediti tem gladkim in naglim utripom.

Prilezel je velik rogač. Ustavil se je pred njegovim čevljem, modro vihal tipalke kakor gozdni učenjak, vzdignil klešče kolikor mogoče visoko in gledala sta se: rogač in čevelj. Bog ve, kaj je mislil, ko se je tako naenkrat stresnil. Zavil je v stran in se ognil v širokem krogu. Na sredi pota je postal, dvignil zopet visoko klešče in migal s tipalkami. Vnovič je zavil v stran v še širšem krogu, splezal na travo in se v njej prevrnil.

Enkrat je skočila iz trave žaba in obtičala sredi pota. Sedela je na zadnjih in se opirala spredaj na izbočene prednje noge. Buljila je silovito, ne da bi vedel, kam strmi. In tako strmeča, kakor bi bila iz belega in zelenega kamena, je naenkrat skočila in padla v travo. In njene nenadne kretnje so povzročile, da se je ob vsaki stresnil.

Drevje je bilo veliko, staro in košato. Rastlo je v gručah in ob črnih in razpokanih njegovih deblih so stale rjave udobne klopi. Iz velikih belih hiš, ki so stale okoli, so prihajali moški. Vedno isti, vedno isti. Videli so se dan za dnem, gotovo so se poznali, ali mnogi niso marali družbe. Prišli so sami, sedeli sami in odšli sami. Drugi zopet so prihajali v živahni druhali. Vse križem je govorilo in se prerekalo, nekdo se je jezil, drugi je silil tistemu, ki je slučajno govoril, nepretrgoma v besedo, a ko je bilo vse tiho in bi bilo treba, da bi pričel, je osramočen umolknil. Nekateri so se smejali. Široko, svobodno, kakor se smejejo bogati in neodvisni ljudje.

Ob nedeljah in praznikih je naletel Bukovec na svoje ljudi. Prišla je njegova žena, Strokova žena, Strok in še kdo in sedeli so vsi skupaj na tistih klopeh, a on v sredi. Ko se je zmračilo, se je družba poslovila. Nagovorili so se o vsem in podali so mu roke. Ostal je naenkrat sam in mislil. Ona, žena, gre v tisti mirni dve sobi, kjer je preživel več let. Sedela bo tam na zeleni zofi in pletla. Dalje od nje stoji klavir, nad klavirjem visi slika z mladimi nagimi kopajočimi se deklicami. In po sobi je vse tiho.

Življenje, je vzkliknil v mislih, kako si se umirilo! Prej se je tepel ž njim, kakor bi se srečala sredi morja dva soma in se sprijela. Nimata vzroka, a spopadeta se za to, da vidita, kdo je močnejši. Prvi som je življenje, drugi som je on. Vse brizga na vse strani, vse šumi in se peni in kakšni grebeni rasto valovom, ki beže sikajoči na vse plati! Dolgo sta se ruvala, zdaj sta se popustila, obrnila se drug od drugega in vse je mirno, mračno, polno spomina. Tu se je nekoč bil boj, a dolgo, dolgo je tega.

Mladost zavihra, meče se po življenju kakor ogromna in razposajena riba, a človek omahne in gleda nazaj po tihi svoji dobi. Vse molči okoli njega, znani kraji strmijo mrtvi nanj, znane ženske ga gledajo, ali vse je pozabljeno, hladno in mračno.

Obsedel je sam na klopi, ozrl se okrog in poklical.

— Doktore, doktore!

— Kaj izvoliš, gospod? Tik tebe sedim sklonjen in se zavijam v svojo sivo haljo. Na trebuhu noče skupaj, tudi prsi nočejo vanjo!

— Toliko rok, toliko lic, premišljam, a nazadnje samo tvoj smešni obraz ...

— No, mislim, trpkobo si delate ljudje sami. Premišljate o boljših dneh, ko živite tako — vrag vedi ...

— Pomisli si, nekoč — tiste sijajne oči, a kite masivne, težke in temne ... solnce, pomlad, španski bezeg v cvetju in vonju ...

— Zgrne se, zgrne se tišina življenja.

— Morje spominov, razbite barke, nad njimi mrak, hladna, mokra sapa —

— Na krovu ona, o, kako grdo! Mrtva, iztegnjena ...

— Katera, prijatelj?

— V črni obleki, s silhuetami močnih nog ... Ne smeji se zdaj, kdo te naj gleda?

— Večer je tak, vidiš, a ljudje vse po večerih, po nočeh, po oblačnih dnevih —

Naenkrat se smeje. In pri tem se tako čudno in neokusno pregiblje njegov špičasti in goli trebuh, ki gleda iz sive halje. In tudi dolge ženske prsi mahajo sem in tja.

Bukovec odide v sobo, kjer ni več sam. Že več dni spi v njej tudi neki dolgin, suh in bled, ki ne kaže nobenega takta. Nekega dne ga je pripeljal Strok, ne da bi ga predstavil. Od takrat sedi vse dni na svoji postelji, a zvečer gleda skozi okno. Zdi se, da se ne briga za ves svet. Ne vpraša po knjigi in ne prosi za časopis. Tudi jesti se mu ne ljubi, a Strok prileti in se jezi nad njim kakor nad neumnim pastirjem. Kriči, tolče z nogo ob tla in maha s pestmi.

Obe okni sta odprti in po izbi diha prijeten hlad. Zunaj rahlo pošumeva drevje in vodica žubori in golči med kamenjem in koreninami. Spodaj pod stropom se meni tista znana druhal, ki jo vidi vsak dan, in dela silen vrišč. Nekdo govori, a tisti, ki hoče tudi govoriti, meče vmes besede, ki se razlegajo po vsi hiši. Dva se smejeta brez prestanka.

Bledi človek se obrne od okna, sede na svojo posteljo in gleda po sobi. Njegov obraz se sveti v mraku, a oči je videti kakor črne jame. Ves je tuj in molčeč, in Bukovec premišlja, kako nesrečen je, ker mora živeti tik njega. In vendar je preplah, da bi se obrnil k njemu in mu povedal svoje misli. Najrajši bi se sam umaknil, pustil svojo posteljo in svoj stol in se nastanil kje na samem. Vsi ljudje gledajo zvezde, ali človek sam jih vidi najlepše in vsi pijo luč solnca, a sam jo sreblje najslastneje.

Razpravi se in leže. Prično se nočne ure ter se vlečejo počasi dalje. Na stolpu nad streho bije ura in jekleni in neusmiljeni glas njenega zvonca se zajeda v temo in bode v ušesa. Okoli polnoči zavije zunaj sapa, drevje zašumi, kakor bi se preplašeno prebudilo. In listje treplje na vejah in vejicah, kakor krila drobnih in plašnih zelenih ptic, ki so se prijele limanic. In sredi vsega plahutajo misli, tipajoče daleč v to poletno noč kakor črni metulji, ki jih nihče ne vidi. A dolgi sostanovalec zopet sedi v postelji, gleda okoli in težko diha. In naenkrat se oglasi.

— Vi, pravi, vi, ali slišite?

— Kako ne? Gotovo slišim!

— Ali dovolite, da nekaj vprašam?

— Vprašajte!

In mahoma zakriči:

— Ne bom.

— Vprašajte!

In on še huje zakriči:

— Ne bom!

Spodaj na dvorišču laja pes in vlači za seboj rožljajočo verigo. Sape ni več in drevje molči. Široka plast blede svetlobe se razlije po sobi in vse zatrepeče v njej, kakor bi oživelo. Miza, stol, sveta podoba na steni in njene osebe, zavite v pisane arabske halje. Na nebu se je umaknil oblak in razkril luno.

— Ali ste vi moj sovražnik?

— Ne! odmaje naglo Bukovec in se čudi.

— Kako to?

— Včeraj, gospod, kako ste besneli! Mene je še danes groza. Ali greste vi kdaj v mesto? Vidite, jaz imam tam v mestu — doma — hčerko, majhno drobno punčko, in tista se tako boji!

— Besnel? Kdo je besnel?

— Videl sem vas! Bilo me je — strah. In — prišlo mi je na misel, če bi bili vi dotičnik. — Imam namreč sovražnika, ki voha za mojo hčerko, za otrokom! Od novega na starega leta dan — tisto noč — je prišel k meni neki duh, velik in močan — — povprašal ga bom . . .

Bukovec je poslušal in naenkrat mu je bušila v glavo kri, prijel se je za čelo in iztegnil dolge suhe noge izpod odeje po sobi. Skočil je na tla in planil v sami beli in dolgi srajci k vratom. Nekdo je odprl, ga ustavil in zgrabil za obe roki, a on je zakričal štirikrat: Kje je Strok, kje je zdravnik Strok?

Od desne je prišel neki moški, čokat in bradat, po stopnicah gor še eden. Rekli so:

— Kaj hočete zdaj zdravniku? Spat pojdite!

Ali on je klical: Strok, Strok! in pričel je silno trepetati. Nenadoma je pokleknil in dvigal roke, kakor bi molil. Poslušajte me, zdajle sem govoril z enim, s tistim, ki stanuje z menoj, in zazdelo se mi je, da je — oprostite — nor. Rekel je, da sem snoči kar tako — če dovolite — besnel. In prišlo mi je na misel, da sem tudi jaz — o, gospodje, poglejte, ne zamerite —

— Nič ni hudega. Kar lezite zopet!

— On, vidite, moj prijatelj Strok, me je pripeljal sem, nihče drugi ne. Dejal je: Čakaj, jaz imam zate stanovanje. In zdaj gospodje, samo to recite — čakajte!

— Hitro, hitro nazaj. Mraz je, čemu te ceremonije?

— Ali je to norišnica?

— Ves svet je norišnica!

— In jaz — ali sem norec?

— Vsi ljudje so norci! A zdaj pojdite!

In odvedli so ga nazaj na posteljo. Utihnil je, ker se ni hotel izdati. Bilo mu je, kakor bi moral vsak hip zajokati. A po mislih se je motalo žalostno vprašanje: Ti prijatelj z moje mize, ali je to tvoje delo?

In nato se je razgrnila nad njim noč, ki se ni nikoli več razjasnila.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

4.

V Novem mestu 28. aprila 1890.

Predragi gospod doktor!

Presrčna Vam hvala, da se me spominjate tako ljubeznivo in stanovitno. Z malokojo novico bi me bili mogli tako razveseliti kakor s to, da se bodete oslobodili dosedanjih svojih poslov, delali potem le za nesrečno našo domovino in da se po tako davnem razstanku zopet vidiva. Vsekako je potrebno, da se za stalno naselite v Ljubljani, ki ni le slovenska stolica, ampak tudi jeden glavnih taborov, v kojem se zbirajo vnanji in notranji naši sovražniki. V nji maha z žezlom famozni Misija, brez katerega bi bil rimavsar Mahnič prazna ničla. Naše klerikalce delim jaz na tri kupe. V prvem se nahajajo naši prijatelji in resnični duhovniki: S. Gregorčič, Gorazd in morda še kakih petdeset drugih. Tem možem bratovski poljub in poklon do zemlje! Veselimo se, da se je že tako pomnožilo to dično krdelo. Za moje mladosti takovih ni bilo ni toliko, kolikor imamo prstov na jedni roki. V drugem kupu leži navadno prosto blago. Ti možakarji ljubijo denar, dobro življenje in nekoliko tudi domovino. Slavjani baš niso, ali jih štejemo lahko vsaj za Slovence: zapisani so v družbo sv. Mohorja in o volitvah glasujejo za narodnega kandidata. Klerikalcev te vrste je največ v naši Sloveniji. Pametna po-

litika nam zapoveda, da živimo z njimi v slogi in prijaznosti. Žaliti jih ne smemo, da se nam ne prevržejo v osebne in narodne sovražnike. Ker niso fanatiki, občuje se z njimi brez težave, ali treba je takta: njih predsodke moramo pustiti na miru. Grešna in izdajalska pa bi bila taka obzirnost proti boncem, ki sestavljajo tretjo skupino, proti goriškemu mahdiju Mahniču in pokroviteljem in pomočnikom njegovim. Ta peklenska druhal hoče nam uničiti vse pravo narodno življenje, vso resnično inteligencijo, naš razum, naše srce! Z njo treba biti neprestan boj, boj do zadnjega hipa, boj brez milosti, dokler se ne zdrobi in zmelje nje moč v prah in pepel. Mahnič vihti svoje zlobno pero ne le za Rim, ampak ob jednem (posredno) tudi za pangermanizem in iredento, dasi to svojo alijanco zatajuje in se dela o priliki celó iskrenega slovenskega rodoljuba.

Za Ljubljano ste Vi, preljubi moj prijatelj, potrebni že za to, da bodete povečali v nji malo število čistih, nesebičnih, požrtvovalnih, vsestranski izobraženih narodnjakov, pisateljev in značajev. Odkar je umrl Bleiweis, ostali smo brez vodnika. Mesto njega imamo razne prvake, prvoborilce in odličnjake, ki nam pa ne morejo nadomestiti izgube, ker so često med sabo nesložni. Slovenci in domoljubi so, mislim, vsi, ali za nekatere dalo bi se trditi po pravici, da ljubijo mnogo bolj sebe nego svoj narod. Sploh je Ljubljana gnusno gnezdo samoljubja, servilnosti, farizejstva in vsakovrstnega spletkarstva. Vrlega Možeta (Moscheta) so odrinili s političnega pozorišča. O zadnji volitvi v ljubljanski mestni odbor porabili so klerikalci njegovo častno ime za svoje nečastne namene, razglasivši ga za svojega kandidata brez vednosti in privoljenja njegovega! On je protestiral, ali je vsekako žalostno, da mu narodna stranka še do zdaj ni dala satisfakcije za bridko razžaljenje, koje mu je bila naklonila. Možeta po obrazu ne poznam, ali moji ljubljanski znanci so mi ga dostikrat pohvalili, da zna on najbolje in najspretneje obdelovati in pridobivati za naš program močno ponemčeno in po slabem vzgoju in branju pokvarjeno ljubljansko gospodo. Rekli so mi, da se je priljudnemu vedenju, taktnosti in veščini njegovi posrečilo že marsikdaj, da je omahljivce sprijaznil s slovenskimi zahtevami in jih o volitvah nagnil na našo plat. Takih gosposkih, fino omikanih in olikanih agitatorjev, kakor je on, bomo še dolgo prav nujno potrebovali v vseh naših mestih in trgih, koje nam je izpridila večstoletna germanizacija. Z lepim načinom, po diplomatski se daje v njih mnogo doseči, s preradikalnim vpitjem pa se često več škodi nego koristi. Prosim Vas torej, predragi gospod doktor,

da ukorenivši se v Ljubljani skušate Možeta privesti nazaj v narodno delavnico, da posredujete med njim in drugimi prvaki in ga z njimi pomirite in zbogate. Koristnih in domoljubnih trudov in poslov Vas čaka toliko v Ljubljani, da boste z največjo težavo vse zmagovali; zato pa boste imeli obilo prilike, nabirati si velikih in trajnih zaslug za ožjo domovino svojo, pa tudi za vse slavjanstvo, čigar prevažna trdnjava je na njega skrajnem jugozapadu baš naša krasna sirota Slovenija.

Vaše pismo, predragi prijatelj, mi dokazuje, da me zmatrate za velikega filozofa. Te hvale ne morem sprejeti, ker je nisem vreden. Res je, da prenašam vse nadloge brez žalosti, boli in skrbi; ali te ravnodušnosti nisem si pridobil s kakim globokim modrovanjem in silnim naporom, nego mi je že prirojena, dana mi je torej brez kakega mojega zasluženja. Vselej, kadar me je pritisnila huda bolezen ali kaka ina neprilika, našel sem kmalu v nji vsakovrstna blagodatna in smešna svojstva, ki so ji vzela do malega vso nadležnost. Čim dalje traja sitnost, tem več nabere se tudi koristi in smešnic njenih in se torej i laglje trpi. Sedanja bolezen mi nagaja zdaj že peto leto, ali verjemite, da sem vedno tako dobre volje, kakor sem bil v davno pretekli dobi trdnega zdravja. Razven drugih prijetnosti in dobitkov, koje mi nosijo bolezni in sem Vam jih jednoč menda že omenil, zboljšale so mi še vselej financije. Mnogi ljudje trošijo silne novce za zdravnike in njih recepte in maže, jaz pa za take reči nisem dal še nikoli, kar sem na svetu, ni krajcarja. Rad verjamem, da Eskulapovci znajo zdraviti kako lahko rano in vnanjo oskrumbo, ali v notranjih bolih in vredih do malega samo ugibljejo in eksperimentirajo. Tudi to potrjam, da dobri lečniki marsikaj lahko pomagajo bolniku s svojimi sveti in napotki, ako poznajo natanko vse njegove razmere, navade, razvade, zgodovino mladih let in grehov njegovih i. t. d., ali baš ta veščina njihova dokazuje najbolje, da medicina do zdaj ni še nikaka znanost, nego le umetnost. Jako pametni možje, ki so premozgali korenito vso sestavo, naravo in potrebe človeškega trupla, prezirali so zdravnike, na pr. slavni češki učenjak prvega reda Purkynje. Moja zdravila bila so v vseh boleznih: pokoj, gorkota, post, voda in dobra volja s petjem, plesom, veselimi pogovori in kratkočasnim branjem. Vem, da se bolniku često ne ljubi peti in rajati, vendar prav hude bolečine ne morejo trajati po več tednov in mesecev, ker bi človeka prej umorile. Bolniki se vse preveč sami cmerijo in javkajo in drugi ljudje so pa tudi tako nespametni, da jih zmirom le omilujejo, dočim bi jim stokrat več

koristili, ko bi jih hrabrili in razveseljevali. Jaz sem se držal, kakor pravim, ine metode. Po noči dostikrat nisem mogel zaspati, pa sem si prepeval po cele ure in pozabil vso putiko in vražje njeno ščipanje. Večkrat se mi je pripetilo i to čudo, kadar sem jel krožiti kako novo svojo pesem, da so se bolečine ustrašile hrapavih verzov moje makaronske poezije in me pustile potem za dolgo časa na miru! Po takem je tudi umevno, da mi je morala vsaka bolezen financije znatno okrepčati. Prihranil sem si lahko vsak mesec po deset in še več forintov, kar se zdi komu drugemu malenkost, meni pa o mikroskopični moji pokojnini — cel kapital! Na usodo svojo nimam vzroka, da bi se tožil, ker uživam dva predragocena zaklada. Jeden je zlata osebna sloboda, drugi zlata zadovoljnost. Vsak teh dveh zakladov vreden je na mesec med brati vsaj 5.000 forintov. 120.000 for. v letu bogme ni šala — ali ti dohodki so žal samo idealni, dočim dobivam realne pokojnine na mesec le 26 for. avstrijske vrednosti. — Upanja imam prav malo, da bi se znebil kaj kmalu svoje nadloge. Gornji del života mi je poln drobnih izpuščajev in periodično ga obliva nekak strupen gnoj, koji mi razjeda vrhnjo kožico, ki se vselej brzo zaceli ali malokdaj za dolgo. Ali v postelji mi ni treba ves dan ležati, tudi mi dišita jed in pijača. O lepem vremenu grem se nekoliko izprehajat, na kako večje potovanje pa se ne morem še odvažiti. Kadar pridete na Dolenjsko, mahnila jo bodeva peš, če ne drugam, vsaj na Toplice (dobri dve uri od Novega mesta). —

Presrčno pozdravljaje Vas in vse naše na Dunaju bivajoče rodoljube ostajam

Vaš
najiskrenejši prijatelj in spoštovalec
J. Trdina.

5.

V Novem mestu 10. junija 1890.

Predragi gospod doktor!

Pisal sem Vam proti koncu aprila in zdaj bi rad nadaljeval svoj dopis, ker v 1. listu nisem bil odgovoril vsem Vašim vprašanjem, ali od takrat ste morda že zdavnaj Dunaj zopet zapustili. Če se nahajate še tamo, Vas prosim, da mi blagovolite to naznaniti in dva dni pozneje prejmete moje pismo. Moje zdravje, ali pravzaprav

moja bolezen giblje se v starem tiru, nekoliko dni kopal sem se v dolenjskih Toplicah, ki so dobri dve uri od N. mesta. Voda ima 30° R in je preizvrstna za mnoge boli, za mojo nadlogo je pa jako nedolžna. To sem Vam že večkrat povedal, da bolezen meni ne jemlje nič dobre volje. Ali bolna je že dlje tudi moja žena in nji žal ni prirojeno svojstvo, da bi si odganjala bolečine in dolgčas s petjem in plesom. Da je ne žalim, moram i jaz mirovati.

Naši Dolenjci so se od konca silno veselili, da dobe skoro železnico, ali so se kmalu močno iztreznili. Mnogim se zdi, da so prevzele dežela in srenje za njo prevelike žrtve in da bo koristila malo ne samo knezu Turjačanu, ki Slovencem ni baš vroč prijatelj. Sploh pa so ljudje uverjeni, da bo železnica življenje podražila in s tem siromakom dosti škodila. Drva, kuretina, sadje, maslo, jajca i. t. d. ne bodo več tako po ceni, kakor so razmeroma zdaj. Tudi meni se dozdeva, da so silni dobički in probitki, koje so prerokovali naši časniki Dolenjcem, ako jih doleti železnica, z večine sam humbug. Dolenjski kmet ne pričakuje od nje nič dobrega, sreče svoje išče si v Ameriki in res jo prav pogostoma tudi najde. —

Presrčno Vas pozdravlja udani Vam prijatelj

Janez Trdina.

6.

V Novem mestu 13. junija 1890.

Predragi gospod doktor!

Lepa Vam hvala na lepem in brzem odpisu! Evo Vam še dveh odgovorov, koja sem Vam ostal v zadnjem listu dolžan. Vprašali ste me, če me opominja prošt Urh še kaj na izpoved? Za hrbtom obrekoval me je ta dostojanstvenik prav marljivo o vsaki priliki in strupeneje od vsake babe, ali to me ni bolelo nič, ker se držim dobrega, staronarodnega pregovora: Kdor mi za r—jo govori, mu r— odgovarja. Preteklo jesen pa me je ustavil zunaj mesta na cesti, ko sem se šel izprehajat z ženo in mi rekel, če hočem kmalu ozdraveti, da moram iti „k sveti izpovedi“, kajti so svetstva najbolja pomoč ne le za dušo, ampak tudi za truplo. Jaz se zasmejem in velim: To ni mogoče, ker nimam nič tako posebno zanimivih grehov, da bi jih trebal praviti komu v cerkvi in na uho — vse moje slabosti so take, da jih povem lahko na ves glas vsakemu človeku. Urh pogleda kvišku in zakliče svečano (NB. vpričo moje žene!), da

sem jaz velik, velik grešnik in krvavo potreben „svete izpovedi“. Od takrat pušča me na miru, ker je izgubil vso nado, da bi mogel „poboljšati“ trdokornega grešnika. Svojo jezico pokazuje mi zdaj s tem, da mi vikar njegov pobotnice ne sme podpisovati pred začetkom meseca; do zdaj se mi je podpisovala brez ugovora vselej že zadnjih pet dni. Šolsko mladino je opominjal, da ji je brati Mahničevega R. Katolika, najbolj strastno in proseče baš takrat, ko je prinesel kritiko o mojih bajkah.

Vi bi radi zvedeli, če pisarim še kaj za javnost. Preteklo je že leto in nekoliko mesecev, kar nisem zamočil peresa v ta namen. Zadrževala me je bolezen, radi koje sem hotel varovati živce, katere razdraži kolikor toliko vsako premišljeno pisanje. Ali dolga izkušnja me je poučila, da ta lenoba ni nič koristila mojemu zdravju. Odločil sem za trdno, da se lotim še to poletje zopet dela. Gradiva imam dovolj za več let. Obdelaval bom tri različne tvarine. Najprej mislim vsekako nadaljevati bajke. Za „Zvon“ hotel sem jih spisati celo stotino ali že 41. ohranil je Levec zase, ker se je bal zamere raznih velikih zverin. Zakaj me veseli baviti se baš z bajkami? Moj namen je ta, da bi z njimi nadomestil in nadaljeval umirajoče narodne pravljice. Kako slastno donele so nekdaj narodu na uho te preproste pripovedke, a zdaj ne marajo jih poslušati do malega niti otroci, če so količkaj odrasli! Kaj je vzrok ti, na videz jako čudni prikazni? Brez sumnje to, da se zde narodu naivni nazori, nahajajoči se v starih pravljicah, predetinski, neumni, neslani, neverjetni in dolgočasni. V narodnih pripovedkah ne vidi svoje podobe, svojega življenja, nego vsakovrstne bedaste blodnje in sanje, ki ga več ne zanimajo, ker mu je otročja doba razvitka že zdavnaj minula. Prazno bi bilo upanje, da se bo dala ta vrsta poezije zopet oživiti v našem kmetu in meščanu. Narodu pripovedke so in ostanejo lepo ali mrtvo blago, ki bo služilo odslej samo bajeslovcem, narodoslovcem, jezikoslovcem in drugim učenjakom. Mesto njega treba dati našemu narodu v roke povesti, pisane v njegovem slogu in jeziku, v kojih bo našel reči in vprašanja, ki ga mikajo, navdušujejo in strašijo: svojo zgodovino, svoje muke, svoje sovražnike, svojo vero in svoje praznoverje, svoje navade in razvade, značaj in življenje svoje in svojih sprednikov. Te predmete nakanil sem mu načrtati v svojih bajkah, ki bi se po vnanjih oblikah, kolikor bi bilo le moči, približevale narodnim pripovedkam, ali bi imele mnogo realnejšo vsebino in bi bile po takem narodne in ob jednem umetne. Kakor je povsod nadaljevala narodno liriko umetna

lirika, narodno godbo umetna godba i. t. d., isto tako potrebno in naravno mi se zdi, da zavzame mesto umrle narodne bajke umetna bajka, kojo bi čitali z jednakim veseljem vsi rojaki, prostaki in izobraženci. O priliki utegnem Vam to reč obširneje razložiti in dati o nji morda tudi kaj natisniti.

Druga tvarina moja bo karakteristika slovenskega naroda na Dolenjskem, deloma v kratkih črticah, deloma v večjih pripovedkah in vekopisih. Za tretjo („Ruska država") nabral sem posebno mnogo gradiva, ali marsikakega važnega vira nisem mogel dobiti v roke. Ta nedostatek mi brani, da tega spisa ne bom raztegnil na dolgo, kakor sem nekdaj namerjal. Priobčiti mislim o Rusiji samo take reči, za koje vem, da bodo bralce zanimale (na pr. napredovanje slavjanske narodnosti i. dr.), ali pa odstranile krive nazore in predsodke, ki so se jih nalezli naši rojaki, čitaje tuje in domače pamflete o Rusiji. V boncovskih časnikih „Rim. Katoliku", „Danici", „Slovencu" nakopičili so se že cele gore antiruskega blata. Lani se jim je pridružil tudi „Ljublj. Zvon" z ostudnimi dr. M. klevetami, čenčami in lažmi.

Kar za trebuh sem se držal, ko sem bral Vaše poročilo o svetem Lichtensteinu in njegovi deviški gospodični nevesti. Celo moji bolni ženi je radi nje ušel glasen smeh, kar se ji že več tednov ni pripetilo.

Želeč Vam zdravja, dobre volje in vsake ine sreče ostajam Vaš najiskrenejši prijatelj in spoštovalec

Janez Trdina.

7.

V Novem mestu 17. januarja 1891.

Prav lepo vas prosim, predragi mi prijatelj, da mi oprostite moje dolgo, predolgo molčanje. Ultra posse nemo tenetur, govorili so že stari Latini. Verjemite mi, da je bilo i meni absolutno nemogoče izpolniti svojo dolžnost. Smrt moje žene vrgla me je v neko otrpnelost in mrtvilo, koje mi ni dalo lotiti se kakega resnega posla, saj se mi še čitati ni dosti ljubilo. Še le zdaj začel sem se nekoliko oporavljati od ljutega udarca usode. Razven duševne boli nadleguje me to zimo tudi telesna bolehnost huje nego pretekla leta, kar ni čudo o tolikem mrazu in nenavadno spremenljivem vremenu. Presrčna Vam hvala na iskrenem zanimanju Vašem za moje

zdravje in blagobitje. Toplo sočutje Vaše mi je bilo najslaje tolažilo, koje mi je došlo v veliki moji bedi. Prvi mesec po smrti blage žene svoje bil sem tako omamljen in potrt, da mi je mrzelo vsako društvo, vsak razgovor. 10. septembra napotil sem se zopet v Ljubljano, potem pa v hrvatsko primorje. Z Reke krenil sem proti Zagrebu in na Krško zopet nazaj v Novo mesto. Posebnosti, koje sem na tem potovanju opazil in doživel, povedal Vam bodem v pismu, katerega Vam ne bo treba čakati tako dolgo kakor te dopisnice. S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši prijatelj in spoštovalec

J. Trdina.

8.

V Novem mestu 14. maja 1891.

Predragi prijatelj! Svoje besede in obljube, da Vam kmalu odpišem, nisem mogel nikakor izpolniti, ker sem pal nazaj v žalostno letargijo, v kojo me je pahnila smrt moje drage žene. Lepo Vas prosim, da mi oprostite moje nemarnost, kojo kanim vsekako po mogočnosti popraviti. Zdaj o nastopu prave pomladi se mi je začela duša po malem dvigati iz mrtvila. Razven toge moral sem se vsak dan po stokrat tudi ujeziti. Nekoje sorodnice moje žene grené mi neprenehoma življenje, ki že tako nima nikake zabave. Zavidajo mi najbolj to, da mi je volila rajna svojo pohlevno hišo v Novem mestu. Obrekljivost, zadirčnost in zloba njihova je uprav satanska. Zdravje moje je bilo v hudi letošnji zimi še precej povoljno, kar je jako čudno. Nagli preskok v poletje mi je pa hudo škodil, ali zdaj se oporavljam znova. Ker mislim, da ste Dunaj že zdavnaj ostavili, pošiljam Vam to dopisnico v Jamnico. Račite mi naznaniti z jedno vrstico, da ste jo prejeli in potem bodete dobili od mene daljši dopis. Prelepa Vam hvala na poslanih knjižicah. Z Vašo sodbo o L. Tolstem se strinjam povse, jaz bi izrekel anatem i o polovici Ane Karenine. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši prijatelj

J. Trdina.

Josip Premk:

Letoviščarji.

(Konec.)

„Že vidim, da mi kaj malo zaupate,“ je dejala in stopala poleg njega tako blizu, da sta se često dotaknili njuni roki. „Mislila sem, da ste mi bolj naklonjeni.“

Janko je segel po njeni desnici in dejal proseče:

„Gospodična Amalija, ne govorite tako!“

Glas se mu je tresel in v obrazu se mu je pojavila neka plahost.

„Zdi se mi, da mi nekaj prikrivate – “

„Ničesar, gospodična Amalija! Saj vendar veste in vidite, da sem poleg vas kakor otrok in bi lahko storili z menoj, kar bi hoteli.“

Amalija je zardela in povesila oči.

„Amalija, ne sodite me napačno,“ je dejal in se komaj zavedal, kaj govori, kajti Amalija se mu ni branila, ko jo je privil k sebi in jo poljubil v mehke ustnice.

Ko se je izvila iz njegovega objema, je pogledala preplašeno naokrog, kakor da se boji, če ju je kdo videl, potem pa mu je podala roko in ga prašala z drhtečim glasom:

„In ko odidete čez nekaj tednov v mesto, ali se me boste še spominjali? Nemara me boste pozabili —“

„Nikoli, Amalija!“ jo je prekinil vneto. „Verujte mi, da sem v tem trenotku najsrečnejši človek; le vi mi obljubite, da mi ostanete dobri in zvesti!“

„To mi ni težko obljubiti, kajti ugajali ste mi takoj, ko sem vas spoznala. Toda sedaj naj ostane ta najina sreča drugim še neznana; tako je lepše in boljše za oba.“

„Ako hočete, povem vsemu svetu, da vas ljubim, če pa želite, da molčim, bom molčal kakor grob.“

„Tako je prav,“ mu je pritrdila in se igrala z njegovimi prsti, potem pa je naslonila glavo na njegovo ramo in dejala sanjavo:

„Ali se spominjate, kako ste mi pripovedovali, ko smo se vozili iz trga proti Zapotoku in je bilo meni tukaj še vse neznano in tuje, da je to kraj, kjer lahko sanja duša v blaženem miru svojo tiho srečo? In prav ste imeli.“

Janko se ji je zahvalil z ljubečim pogledom, potem pa ji pogladil temne kodre, ki so si ji usipali preko ušes, in jo poljubil na čelo.

„Vidite, da sem govoril resnico in to čutim tudi sam. Šele sedaj bom živel pravo veselo življenje; ti dnevi so bili zame tako težki in mučni.“

Amalija mu je stisnila roko in ga pogledala sočutno.

„Proti domu bo treba,“ je dejala — „saj bo skoro mrak.“

Res so se zgrinjale čez polje že mračne sence. Zapad je sicer še svetil v medli luči, a na vzhodu je bilo nebo že zagrnjeno v mrak.

Odšla sta proti vasi roko v roki, in ko sta dospela do prvih hiš, je Amalija obstala.

„Zdaj pa — lahko noč, ni potreba, da bi naju kdo videl.“

Janko se je ozrl naokrog, a ker ni videl nikogar in se je vaških hiš že ovijal mrak, jo je naglo privil k sebi in jo še enkrat iskreno poljubil; toda Amalija se mu je hitro izvila in odbežala proti domu. Gledal je še nekaj časa za njo, potem pa se je napotil naravnost proti Perhavčevi krčmi. V srcu mu je kipela prijetna zavest, da je dosegel, kar je želel, in ta zavest ga je storila vsega dobrega in blagega. Razgovarjal bi se rad s komerkoli in povedal vsakemu, da je življenje lepo in bedak, kdor obupa nad njim. Ni mu bilo sicer do pijače, a zahotelo se mu je družbe kakršnekoli; in res je bilo pri Perhavcu tisti večer precej Zapotočanov. Izpočetka so bili nekoliko redkobesedni, a ko so uvideli, da je Merčanov doktor kaj dobre volje, so počasi prisedli drug za drugim k njegovi mizi, da je Janko komaj sproti odgovarjal na vsa različna vprašanja in pripovedovanja.

Ko je odšel proti domu, je bilo že precej pozno. Noč je postala oblačna in temna, da je stopal počasi in previdno; pred vrati pa je zapazil, da je pozabil ključ doma. Nekaj časa je premišljeval, ali bi poklical Kristino ali Koširjeve, toda oboje je bilo nerodno in neprijetno. Domislil si je, da je doma prazna postelja in se je napotil zopet skozi vas proti svoji rojstni hiši. Tupatam se je sicer zadel ob kako ograjo, spotaknil ob kamen, ali pot je poznal dobro in je kmalu stal pred hišo. Okna so bila temna, domači so spali. Premišljeval je nekaj časa, na katero okno bi potrkal, hodil ob zidu pazno tipaje. Naenkrat pa se mu je zazdelo, da se je nedaleč od njega nekaj zganilo in hip nato je začutil, kako je nekaj težkega udarilo po njegovi glavi. Stemnilo se mu je pred očmi, nato se je zgrudil in se ni več zavedel.

IX.

Profesor Bernik je odšel po obedu navadno takoj v svojo spalnico in legel na divan. Tisti dan pa je stopal po sobi gorindol še z mračnejšim obrazom, nego med obedom, obstal naposled koncem mize in pogledal Arturja resno. Artur sicer ni videl njegovega temnega pogleda, a kakor da ga je čutil na svojem obrazu, je odložil časopis in hotel oditi.

„Počakaj, počakaj,“ ga je pridržal oče — „in sedi, da se nekaj pogovoriva! Ti imaš silno opravka, kakšnega in kje, to natanko ne vem, vem pa, da ti vsega tega ni prav nič potreba.“

„Ne vem, kaj mislite s tem,“ je odvrnil Artur brezbrižno in sedel zopet k mizi.

„O, prav dobro,“ mu je oporekal oče in prisedel na nasprotno stran. „In svetoval bi ti tudi, da si proti meni bolj odkritosrčen. Mislim, da imam pravico zahtevati; če pa si morda ti drugačnega mnenja, lahko ravnaš po svoji pameti. Polnoleten si že davno, svobodna ti pot kamorkoli in s komerkoli, toda potem pozabi, da imaš še očeta, od katerega lahko kaj pričakuješ.“

Artur je osupnil, kajti tako odločnih in skoro osornih besed od očeta ni bil vajen in jih tudi ni pričakoval.

„Da, da,“ mu je pritrdil oče — „tako sem sklenil in toliko me poznaš, da od svojih sklepov navadno ne odneham; v tem slučaju pa na noben način, ker nočem, da bi me imel v spominu kot očeta, ki je videl in poznal tvojo napačno pot, a te od nje ni odvračal.“

„To ste mi povedali že pred kakimi štirinajstimi dnevi,“ je opomnil Artur kljub svoji osuplosti še precej hladno, kar je starega Bernika še bolj razjezilo.

„Toda zdi se mi potrebno še drugič, ker vidim, da ravnaš, kakor da sem ti vse to priporočal, a ne odsvetoval.“

„Povedal sem vam vendar, kako mislim —“

Stari Bernik je pobledel in je stisnil ustnice in pesti. Nekaj časa je molčal in gledal srepo pred se, potem pa je iztegnil svojo suho desnico in mu pogledal osorno v oči.

„Vidim, da sem se varal. O tebi sem imel nekoliko drugačno mnenje, zdaj vidim, da hočeš s svojo trmoglavostjo preko mojih želj in zapovedi.“

„Ali prosim vas,“ je povzel Artur nežneje — „čemu bi se odrekal sreči, ki se mi ponuja. Pred štirinajstimi dnevi sem vam

lahko priznal samo to, da jo ljubim, danes pa vam lahko povem, da ljubi tudi ona mene in je moj odpor proti vašim zahtevam gotovo še večji in trdnejši."

„To je gotovo in čisto umevno, dasi bi ne smelo biti. Vprašanje pa je sedaj, če te ona resnično ljubi, ali pa te hoče prikleniti nase, ker morda ve, da si sin premožnega očeta —"

„Takih podlosti ji ne očitajte, kajti preplemenita je, da bi smel človek misliti o njej kaj takega."

„Le mirno! To plemenitost poznam kakor tvojo lahkomišljenost in še bolj." Nato je nekoliko pomolčal, potem pa izpregovoril zamolklo: „Sicer pa vidim, da ti moram povedati, česar ti nisem mislil nikoli. Vidiš, te Koširjeve ali pravilneje — rodbino Lavričevo, iz katere izhaja ta tvoja oboževanka, poznam že dalj časa. Mislim, da bo minulo skoro petnajst let, odkar sem srečal prvič v življenju najstarejšo Lavričevo hčer tam na Reki, kjer sem služboval, kakor veš, dokler me niso upokojili. Tam je umrla tudi tvoja mati, ko si imel komaj deset let, a jaz se vsega še natanko spominjam. Da sem živel v boljših gmotnih razmerah, nego drugi moji stanovski tovariši, se imam zahvaliti tvoji materi, ki je bila premožna, a kljub temu skromna in blaga ženska. Prva leta najinega zakona je bila zdrava in vesela, ko pa je dala življenje tvojemu mlajšemu bratu Ivanu, ki je umrl že v osmem mesecu, je bilo z njenim zdravjem pri kraju, in čez dve leti jo je pobrala jetika. In zame so prišli žalostni in dolgočasni dnevi, kajti privadil sem se rodbinskega življenja in usoda je hotela, da sem srečal žensko, ki vživa danes ime — gospa Koširjeva. Ugajala mi je, kakor tebi morda sedaj njena najmlajša sestra, in ko bi prišel kdorkoli in mi povedal, da je brezsrčna in brezznačajna, bi ne bil verjel, ampak zaupal samo njej. Res, da je bila mlajša od mene za petindvajset let, ali v meni se je zgodilo nekaj nerazumljivega in naklonjen sem ji bil bolj nego kdaj svoji umrli ženi. Ona pa si je tudi znala pridobiti mojo naklonjenost tako umetno, da ni prav nič čudno, če nisem ločil laži od resnice. Kako tudi! Tvoja mati je bila dobra in značajna, niti ene temne sence ni pustila v moji duši, in za tako dobro in odkritosrčno sem imel tudi to, ki je menda takoj spoznala mojo napačno sodbo. Sicer pa je bilo njej kaj malo do moje sodbe in mnenja o njeni značajnosti, kajti med tem, ko je hlinila meni svojo ljubezen, je imela spletke z mladim trgovcem Koširjem, ki je bil do grla zabredel v dolgove. Kako in s kakimi pretvezami je izvabila od mene lepe vsote denarja, o tem rajši molčim, ker vem in

spoznam šele danes, kako grozno neumno sem moral misliti, da sem verjel takim lažem. Pa zgodilo se je vendar in kmalu potem sem spoznal, da bi se me rada iznebila. No, to ji ravno ni bilo težko, kajti ko sem spoznal, kako grdo me je prevarila in osleparila, nisem silil več v njeno bližino, pač pa se ji umikal. Tudi do svojega denarja bi mogoče kdaj pozneje še prišel, kajti Košir si je seveda z mojo pomočjo opomogel in ona se je poročila ž njim dobro leto potem; toda bilo me je sram, da bi moral raztrobiti v svet, na kak način sem postal žrtev te ženske in sem rajši molčal. Marsikdo na mojem mestu bi ravnal drugače in si poiskal zadoščenja in pravice, kakor je zaslužila, toda meni je bila zoprna nanjo že vsaka misel, kaj šele, da bi se še dalje kakorkoli ukvarjal ž njo. K sreči sem bil kmalu na to upokojen in sem odšel iz tistega kraja v naše glavno mesto, kjer sem ostal, dokler nisi dovršil srednjih šol. Na Dunaj nisem hotel s teboj, ampak sem se rajši naselil tu blizu svojega rojstnega kraja; toda menda mi je usojeno, da me ta ženska muči in preganja celo na stara leta. Dasi je letos že tretje leto, kar prihaja v Zapotok na počitnice, se vendar še ni zgodilo nikoli, da bi izpregovoril ž njo ali ž njim; sploh dvomim, če ve, da živim v njeni bližini. Kmetje me malo poznajo, po imenu in priimku menda nobeden, njima pa sem se ognil vedno že od daleč. Mislil sem, da mi nikoli več ne bo treba imeti opravka s temi ljudmi, ampak ti hočeš tako, pa naj bo. Vedi, da sva ravno včeraj napravila z Merčonom kupčijo zaradi njegove hiše, v kateri stanujejo Koširjevi. Zdaj sem jaz njihov gospodar; danes ali jutri se napotim v Zapotok in jim povem, naj odidejo in se nikoli več ne prikažejo."

Artur je planil pokonci in je bil nekaj časa brez besed.

„Oče, tega ne boste storili —."

Stari Bernik pa je malomarno zamahnil z roko in dostavil skoro z nasmehom:

„Le mirno, le mirno, kaj bom storil in kaj ne bom, je moja stvar in te prav nič ne briga; da pa tvoje gospodične Amalije in njene sestre ne bom gledal pod svojo streho, to ti lahko prisežem."

Artur je strmel v očeta s svetlimi očmi in ustnice so mu trepetale.

„In če storite tudi to, kaj menite, da mi jo s tem odvzamete? Kako je živela njena sestra, me prav nič ne briga; da Amalija ni taka, o tem sem prepričan. Imejte, kar ste mi namenili in dajte komurkoli! Moja služba zadostuje, da bova lahko izhajala tudi brez tega!"

Nato je odhitel iz sobe, ne da bi se dalje zmenil za očeta.

Spodaj na dvorišču je zavil okrog gradu in odhitel z dolgimi koraki proti Zapotoku. Zmožen ni bil niti ene mirne in premišljene misli, ali kljub temu, da ni oče s svojimi besedami zmanjšal njegove ljubezni in vere v Amalijo, je tisti trenotek vendar ni želel srečati.

Pred vasjo je naletel na starega Merčona, ki ga je prijazno in spoštljivo pozdravil.

„Če imate čas," ga je nagovoril, „bi dejal, da stopite nekoliko k našemu Janku. Zdaj je že toliko pri zdravju in moči, da se lahko nekoliko razgovarja."

Artur, ki je živel zadnji čas kakor v neki omotici in ni mislil na drugo, nego na svojo Amalijo, se je tisti trenotek spomnil, da ni obiskal prijatelja Janka še niti enkrat, dasi je zvedel takoj po tistem dogodku, kako in kaj se mu je pripetilo.

„Torej ni več nevarnosti?" je dejal; a v očeh se mu je brala še vedno razburjenost in razstresenost.

„Zdaj ne, ampak kaj lahko bi bil podlegel. Saj poznate te pretepače, ki jim ni v mislih drugega nego ponočevanje in poboj. No, tega bodo zaprli, da bo pomnil, kdaj je udaril pod našim oknom. Pravijo, da se izgovarja s tem, da ni mislil Janka, ampak našega hlapca, s katerim sta bila navskriž zaradi naše dekle, pa mu vse skupaj ne bo nič pomagalo."

Artur mu je prikimal in odšel naravnost proti Merčonovi hiši, kjer je našel Janka v postelji bledega in prepadlega.

Janko ga je pogledal začudeno.

„Ti tukaj?"

„Oprosti, prijatelj, vem, da te zanemarjam, ampak ti na mojem mestu bi ravnal ravno tako." Nato je sedel k njegovi postelji in si obrisal potno čelo. „Glej, vedno sem mislil, da imam dobrega in ljubečega očeta, danes vem, da mi hoče siloma uničiti mojo srečo." Pri tem je umolknil in se zamišljeno zagledal v tla.

„Oče mi je dejal, da je kupil našo hišo ob okrajni cesti," je opomnil Janko, „ker mu je bil ta molk neprijeten in mučen."

„Da, tudi to, in meni hoče ubraniti Amalijo na vsak način. Ti veš, da jo ljubim in tako iskreno ljubi tudi ona mene —"

„Kako?" ga je prekinil Janko vzhičeno in obraz mu je prebledel, obrvi pa so se mu stisnile nizko na oči. Ko pa mu je Artur povedal in dokazal, da govori resnico, mu je hladno podal roko in se obrnil v zid.

Artur je mislil, da ga je utrudilo govorjenje in je tiho odšel; ko pa je zaprl vrata, se je Janko v postelji sklonil in strmel za njim s preplašenimi, skoro rosnimi očmi . . .

X.

V Jankovo sobico je sijalo zlato dopoldansko solnce tako prijetno in vabljivo, da se je dvignil iz postelje in se pričel počasi opravljati. Slab je bil sicer še vedno, noge so se mu šibile in v glavi je čutil neprijetno tesnobo; ali zaželel je vun med dišeče travnike in solnčna polja, kamorkoli že, samo da za nekaj časa zapusti te mračne stene, med katerimi je moral pretičati dokaj dni. Zdravnik mu je sicer naročil, naj se pazi, da si ne nakoplje kake bolezni, a Janku se je zdelo, da je že toliko trden in zdrav, da lahko zapusti posteljo in sobo. Bil je sicer slab in bled, da ga je bilo skoro težko spoznati, a on je čutil, da je zapustil te mračne sledove v njegovem obrazu in še bolj v njegovi duši udarec, ki mu ga je dala Amalija. Od začetka se mu je zdela ta njena nezvestoba naravnost nemogoča, potem pa se je vdal brezbrižnosti, ki jo je poznal še izza časa, ko je moral misliti z enakimi občutki na Kristino. Ta se mu je zadnji čas nekoliko približala in mislil je nanjo večkrat kakor drugače, kajti njena skrb in dobrosrčnost sta uničili marsikako temno misel. Skoro vsak dan je prišla in povpraševala po njegovem zdravju, kakor mu je povedala mati, in Janko je pričakoval, da pride nekoč naravnost k njegovi postelji. Čutil je, da bi govoril z njo lahko odkritosrčno o vsem, da bi ji lahko zaupal marsikaj, saj je spoznal že tisto jutro, ko sta se vračala skupno proti Zapotoku, da je na njej kaj malo sledu o nekdanjem ponosu in da se morda celo kesa . . . Ob trenotkih drugačnega razpoloženja pa je zopet želel pozabiti vse do najneznatnejšega spomina in gledati v bodočnost s hladnimi očmi in brezčutnim srcem. —

Ko je stopil pred hišo in se zagledal na vas, mu je postalo v duši tako otožno, da bi se najraje vrnil v sobo. Tam doli ob okrajni cesti se je belila hiša, ki je vrgla med njegove misli naenkrat nebroj najslajših in najneprijetnejših spominov. Dvoje bitij je živelo v tistem poslopju, ki sta prevarili njegovo srce.

Janko je sedel na klop, ki je bila ob zidu in je podprl glavo v dlan ter ni videl, da se je zasvetila doli med hruškami svetla obleka učiteljice Kristine. Ona ga je menda opazila in spoznala, kajti obstala je in se nekako plašno ozrla naokrog.

Takrat pa se je Janko dvignil in odšel počasi navzdol ob hiši; ko pa je zagledal Kristino, je skoro lahno zardel. Tudi učiteljica Kristina je bila v zadregi in iskala izgovora.

„Ali je gospod Merčon doma?“ je vprašala in gledala skoro preplašeno v njegov bledi obraz.

„Mislite mojega očeta? Ne, menda je na polju!“ ji je odvrnil in ji podal roko.

Kristina je čutila, da se mu trese glas in je dostavila sočutno: „Slabi ste še, pazite!“

Janko jo je pogledal hvaležno.

„Gospodična, odkod tolika skrb za moje zdravje? Kakor mi je pravila mati, ste tudi za časa moje bolezni prišli in povpraševali skoro vsak dan, kako je z menoj. Ali veste, da je te lepo?“

Kristina je zardela in bila v silni zadregi.

„Nekdaj niste bili tako dobrosrčni,“ je dejal Janko naenkrat, kajti zahotelo se mu je s čudno željo, da bi jo enkrat opomnil tistih časov.

Kristina je stala pred njim s povešenimi očmi.

„Gospod Janko, prosim vas, ne spominjajte mi tistih dni —“

Njen glas je bil plah in proseč; toda Janka je takrat premotil voz, ki je obstal doli pred hišo ob okrajni cesti.

„Koširjevi odhajajo! Gospod Bernik jim je odpovedal stanovanje,“ je dejala Kristina, ko je zapazila, kam strme Jankove oči. „Ali vam je žal?“

„Vi veste?“ se je začudil v neprijetni zmedenosti.

„Nekoliko —“

„Pa pozabite še to, kakor bom pozabil tudi jaz in ostaniva si prijatelja saj te dni, ki jih še preživim v vaši bližini.“

Pogledal ji je v oči in ji podal roko, ki mu je Kristina ni odtegnila. In tisti hip je zavelo preko vseh njegovih ranjenih čustev kakor topel pomlandanski veter . . .

* * *

Tri leta pozneje je prišel dr. Janko Merčon k obedu nekoliko kasneje, nego je bila njega točna navada. Kristina je že skrbno pogledovala pri oknu na ulico in ga naposled zagledala v družbi elegantnega gospoda, ki je hodil poleg njega nekoliko otožno in pobito.

„Oprosti, dušica, kajti kaj takega se ne zgodi vsak dan!“ ji je pričel razlagati, ko je prihitel v sobo in najprvo poljubil, potem

pa dvignil v naročje malega Janka, ki pa se pri njem ni počutil bogve kako zadovoljnega, ampak silil le bolj k mamici. „Glej, danes smo imeli zanimivo razpravo. Pravzaprav je to že sedaj nekaj pogostega, ali za naju vsekakor zanimivo. Stvar je namreč ta, draga Kristina: Ko bi ne bila ti pred tremi leti učiteljica v Zapotoku in jaz tisti človek, ki je naposled le izprevidel svojo zmoto, bi se morda danes ločil od svoje žene, kakor je to storil Artur. Vzrokov ima dovolj in takih — — Kdo bi si bil mislil, kdo bi si bil mislil?"

„In kaj poreče k temu še stari Bernik," je opomnila Kristina in skimala s svojo svetlolaso glavo.

„Najbrže se sedaj z Arturjem pobotata in mož bo nekoč še premožen, ampak menjal kljub temu ne bi z njim, kajti takale ženska —"

Kristina mu je položila na usta svojo belo, mehko roko in namignila na vrata, kjer se je prikazala služkinja z obedom.

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XIII.

Nedavno mi je došlo vprašanje, kako bi razlagal „Vrenati vrh" v Bohinju, ime, ki se baje nahaja v novi špecijalni karti. Lotil sem se imena takole: Imenovani pridevnik je, kakor vidimo na prvi pogled, napravljen s sufiksom „-at"; ta sufiks pa pomeni: v obilni (nenavadni) meri s tem opremljen, kar dotična samostalniška osnova pove, n. pr. g o r a t a pokrajina (gebirgige Gegend), kjer je dosti gorá in hribov; p r s a t a ženska (starkbrüstiges Frauenzimmer), ki ima bujno razvite prsi; p e š č a t a voda (sandreiches Wasser), ki ima obilo p e s k a t. j. Pešata (пѣсъчата, harenosa); b r a d a t mož, ki ima gosto, dolgo brado; g l a v a t o zelje, ki je povihalo svoje vehe v debele in trde glave i. t. d. — Poleg sufiksa „-at" imamo pa še drugi iz prvega abstrahirani sufiks „-nat". Abstrakcijo sufiksa „-nat" bi si pa utegnili razlagati na dva načina, ali da je nastala s tako-zvanim sandhi-pojavom t. j. s tesnim spojenjem zaporednih glasov iz osnov na „n" se končujočih in s prostim „-at" podaljšanih tako,

da osnovo končujoči „n“ v kontinuaciji govornega toka tvori ob enem začetek sufiksa n. pr. trnat (dornenvoll), kamenat (steinig), grebenat (mit einem Kamm versehen), po sestavi sicer trn-at, kamen-at, greben-at, toda v kontinuaciji govornega toka s podvojenim ali prodolženim n^{om}: trnnat, kamennat, grebennat (kakor dobimo n. pr. s sandhi-pojavom ali s kontinuacijo govornega toka iz Svet Ilg obliko Svet' Tilh) in v pisavi po izgovoru razzlogovano: tr-nat, kame-nat, grebe-nat, — ali pa si razlagamo abstrakcijo sufiksa „-nat“ iz sestave dveh po pomenu sorodnih sufiksov, namreč „ěn + at“ (ьнъ + атъ), češ da se je n. pr. pridevnik „močviren, močvirna, močvirno“ (sumpfig) še podaljšal v „močvirnat“ i. t. d. Enako imamo poleg slamna tudi slamnata streha (Strohdach), poleg smolna tudi smolnata baklja (Pechfackel), poleg žimno tudi žimnato sito (roßhärenes Sieb) i. t. d. Vendar je opomniti, da v gotovem pomenu novejše, daljše tvorbe prevladujejo, torej: ilnat (ilovnat) svet (lehmiger Boden), studenčnata ravan (quellenreiche Ebene), zvezdnato nebo (gestirnter Himmel), listnato drevje (Laubholz), sipnat prod (feinsandige Flußinsel) i. t. d.

Za nas nastane tu vprašanje, ali imamo v besedi „vrenat“ prosti sufiks „-at“, kakor n. pr. v obliki „v o l n a t“ (volnata t. j. iz v o l n e tkana obleka), — ali pa imamo abstrahirani, oziroma sestavljeni sufiks „-nat“, kakor n. pr. v obliki „o l j n a t“ (oljnata t. j. z o l j e m začinjena solata) — oziroma vprašanje, ali se osnova pridevnika „vrenat“ končuje na „n“ (vren-at), ali pa spada „n“ k sufiksu (vre-nat). — No, samostalnika vren, -a, m. ali vrena, -e, f. ali vreno, -a, n. ne poznamo, torej se moramo odločiti za drugo možnost ali eventualnost, t. j. za sufiks „-nat“. Pred tem abstrahiranim sufiksom „-nat“ pa stoji praviloma soglasnik, ki osnovo končuje, n. pr. rib-nat, mleč-nat, kril-nat, pepel-nat, sol-nat, smol-nat, dim-nat, jam-nat, pernat, krv-nat, trav-nat, mes-nat, grez-nat (sumpfig) i. t. d., ne pa samoglasnik, kajti na oblike glen-at, greben-at, koren-at, plamen-at, bremen-at i. t. d. se tu ne moremo sklicevati, ker nam pri teh zgledih sploh ni treba suponirati abstrahiranega sufiksa „-nat“, ker izhajamo tu pri osnovah na „n“ kar s prostim „-at“. Potemtakem torej „vre“ ne more biti osnova, na katero bi pritaknili abstrahirani sufiks „-nat“. — —

Zdaj se pa k sreči domislim bohinjskih oblik „podonca“ (podolnica), in „ponca“ (poldnica), pri katerih je velarizirani „l“ pred n^{om} skoraj brez sledu izginil (primeri „sonce“ namesto „solnce“ !). Če si torej mislim, da je tudi v besedi „vrenat“ pred n^{om} izpal velarizirani „l“,

tedaj dobim po takem domnevanju obliko „vrelnat“ (quellenreich) od vrelo, -a, n. (der Quell), kar bi bilo prav tistega pomena, kakor Homerjev πολιπίδακος ali πολιπῖδαξ, ki je v Ilijadi stalni epitheton ornans Idajskega pogorja v Trojanski pokrajini t. j. fontibus abundans. — Tako bi bil ta namišljeni bohinjski „Vrenati vrh“ v resnici hrib bogat na studencih, nasprotje od Suhega dola. S tem problematičnim Vrenatim vrhom bi se dala morda primerjati tudi Vrenska gorca (občina Buče, okraj Kozje). — Ker pa vedno pri takih krajnoimenskih razlagah povdarjam znani „fiat applicatio!“ t. j. primerjati je treba, ali se svojstvene razmere kraja ujemajo s tako razlago imena, — tedaj bi bilo treba konstatirati, ali je res dotični vrh bogat na studencih, ali poznajo Bohinjci sploh besedo „vrelo“ (vrev' die Quelle) in kar je najvažneje, ali eksistira ime „Vrenati vrh“ med Bohinjskim narodom samim ali samo na špecijalni karti, t. j. ali imamo opraviti z golo istino ali z neko potvorjeno izmišljotino kartografov. Ker mi je interpelant za razlago Vrenatega vrha poleg imena še vedel povedati, da ima zemljeknjižna mapa v isti skupini vrhov zabeležene tudi izraze Zeleni vrh, Snežni vrh in Rusnati vrh, bi se dalo domnevoma sklepati, da v špecijalni karti nastavljeni Vrenati vrh morda sploh ne eksistira in da je na dotičnem mestu čitatiti Vrsnati ali Vresnati vrh (der mit Heidekraut bewachsene Gipfel, Heidekogel, Heidelberg?). Primeri imena Vrsnik na Žirovskem in Vrsnatec t. j. z vresjem porasten holm. Glej podobne tvorbe: Kosmatec (grbat in grmovnat hrib, der rauhe Berg, nasprotje od Gladki grič, Gladko brdo), Logatec, Rogatec pa Zavratec. S tem imenom poznamo na Kranjskem dva kraja, eden je v občini Studenec v Krškem, drugi v občini Dole v Idrijskem okraju. Menda je Zavratec v istini pač Sovratec t. j. sovrat kraj, poln sover in deročih potokov, — kajti sovra je deroča voda (torrens, Gießbach), ki ob neurju privre skupaj in sovrat je torej bogat na sovrah t. j. sovram, hudournikom, deročim preplavam izpostavljen. Imena kakor n. pr. Zavrate v okrajih Laško in Kozje ali pa zavratje pri Blanci pač kažejo na zavrati ali zvrati (das Gewende, versura), pri Zavratcu pa vendar nekoliko dvomim, ali je rob (konec, kraj) poljane, ker imam vtis, da tu „-ec“ deminuira, pri sovratec pa substantivira. Logatec je logat kraj (reich an Hainen) in Rogatec je rogat hrib (Hornberg) ali stogast vrh (kegelförmige Koppe).

Taka je moja teoretična razlaga; planinci in Bohinjci pa utegnejo zdaj ob tej razlagi izvesti praktično „fiat applicatio“ in dodati teoriji potrdilno odločitev, ali Vrenati ali Vrsnati vrh.

Druga interpelacija, ki mi je došla zaradi bohinjskih imen, se tiče imena Ukat, torej: kam? na Ukàt — kje? na Uktò — od kod? z Uktà. Kdor se spomni na razlage v Planinskem vestniku XVIII. 157 Uskóvnica = Leskovnica (das Haslach, coryletum) in Úkance = Lokevnice (sumpfige Wiesen), bo takoj uganil, da imamo tu Laket, Lakta, (Ellbogen). Holmi in vrhi, griči in strmoli imajo večkrat imena analogna z deli človeškega telesa n. pr. glava, čelo, reber, kolk i. t. d. Tako tudi laket ali komolec ne pomeni samo s kolenom na nogi analognega srednjega upogiba na roki, ampak se rabi tudi preneseno za vstromljen hrib ali vrh s strmim robom ali skalnim pomolom (Felsenvorsprung), ki naj bi imel nekaj sličnosti z rtom v komolcu upognjene roke. Skratka laket ali komolec pomeni tudi precej strm hrib, kakor kolk (kovk, kuk); primeri Kovski vrh pri Poljanah (kovski od kovk, kakor človeski od človek, namesto kovški, človeški) dalje Kolk v občini Šturije na Vipavskem in pri Savšeniku v občini Šentlampret v Litijskem pa Kolkar (nastanjenec na Kolku v občini Zgornji tuhinj) v Kamniškem okraju. — Poiščimo nekaj imen te vrste. Akademijski Rječnik (V, 884) ima zabeleženo: Lakat, Lakta, m. ime selu v Hercegovini. V Hebskem okraju na Češkem je mesto Ellbogen (češki Loket) na s t r m i skali ob reki Vogri (Eger). V Rhoenskem pogorju na Bavarskem v pokrajini Unterfranken je bazaltov vrh Ellenbogen, na čigar vzhodni s t r m i n i izvira reka Fulda. Primerimo še Komolce (Komutzen) pri Smuki (Langenton) na Kočevskem. Tudi bohinjski Ukàt (Laket) ima menda precej strmo steno. —

B. Prostoslav:

Življenje.

Ozka steza ob prepadu.
Težko breme, težke misli ima sivec.

„Ena stopnja . . .
Prost bi sivček vseh težav bil —
Pa morala?
Kaj gospod brez mene?
Tovor sam naj nosi, pičo drug naj vživa?“ . .

Skrbno sivec stopnjo meri.

Felicijan:

Nevihta.

Vsa družina je spala v eni sobi, po dva in dva, na posteljah in na tleh. Ob desetih so zaspali po vrsti: najprej najmlajši, komaj sedemletni Ciril, ki se ni nobene reči na svetu bolj bal kakor spanja; nato drug za drugim vsi bratje in sestre od Tončke do Metoda, zadnji sedemnajstletni Tone, ki se je učil ključavničarstva in nestrpno čakal, da postane pomočnik.

Oči so zaprli in zaspali trudni ljudje. V trenotku se je spremenila misel v sanje. Tenčica neresničnosti jim je padla čez zavest, na obrazih so zastali smehljaji in črte bridkosti.

Ura je bila polnoč. V neprostorni sobi je stražila poltema, dvoje stisnjenih oken je zevalo na cesto. Žarek luči, ki je padal s ceste skozi odprto okno, se je razlezel po stenah in obrazih. Telo se je tiščalo telesa, glava glave in med njimi se je kakor olje prelivala sapa mladih in izmučenih prsi.

Vročina čez dan razgrete ceste je izhlapevala iz tlaka, puhtela je iz zidovja in oblila trudne ude z znojno soparo, da so postali vročično mrzli in vlažni.

Slike sanj so v drznih poskokih begale čez obraze; naenkrat so se pokazale, naenkrat so izginile. Čez očetovo lice je jezdil mračni, drzni jezdec — skrb; poteze upadlega obraza so se bolestno krčile, kri je izginila, da mu je koža bledela. Jamice Cirilovega obraza so se za hip smehljale, kajti mlada in krasna žena se ga je dotaknila s svojo snežno roko, v rokah pa mu je ostal beli trnjev cvet z bodicami. Tone je bil nezadovoljen in je iskal prostost, v prozornem Tončkinem obrazu je dihalo vdano hrepenenje po nemogočem.

Včasih je prešinil jek tišino: glas bolečine, smeha ali začudenja se je s težavo izvil iz stisnjenega grla in se čudno spremenjen razprostrl v noči. Po mišicah napol razgaljenega telesa je zagomazelo, kakor bi hotela sila s silo oživeti.

Vroča sapa se je zagnala v šipe, da so zazvenele in daljni grom je narahlo pretresel ozračje.

Nihče ni čul, kako so zašklepetale šipe, kako trdo je butilo okno ob zid, nihče ni začutil vzdiha nasičenega neba. Monotono kakor prej je polzelo dihanje iz grl, prsi so se vzdigale in padale,

pod zaprtimi trepalnicami so živele sanje novo in drugo življenje, prostejše in lažje.

Sapa je zapihala močneje. Še vedno je bila vroča in zaduhla, ali že je velo v njej nekaj osvežujočega, rezkega; tudi zagrmelo je močneje. V daljavi za mestom nekje se je vzdignilo in vleklo se je s težavo, kakor bi umiralo. Na cesti se je vzdignil oblak prahu; ves roj se je vsul v sobo in se sesedel na znojnih telesih, da je hotela koža okameneti.

Očetove oči so se v sanjah napol odprle in razširile so se mu ustnice, da so se pokazali trdno stisnjeni zobje. Železni stroj se je premikal z divjo silo mimo njega. Iz črnega žrela so puhali črni sajasti ogorki, v vrtečih se kolobarjih so se sipali žareči vrtinci. Vročina razgretega železa je puhtela vanj in duh po olju se je širil. V rokah je držal težko kladivo. Kamorkoli se je ozrlo oko, povsod dim, v nižino padajoč in dušeč ... in pa skrita misel: tu je pustil oče svojo silo, tu on, tu bo sin; do sem in nikamor čez ... Zavihtel je železo, da se mu je roka trudno zganila.

Vihar se je bližal trenotek za trenotkom. S severnega konca mesta se je med usipanjem milijonov kapelj jasno in izrazito čul zategnjeni pisk strojne piščali, v vetru se je čulo topotanje posameznih koles.

Blisk je napolnil sobo z vijoletno lučjo. Hipno je vse zaživelo v njej; zazdelo se je, da vstajajo pošasti v njej, tako so se križale sence. Za hip so se pokazali v luči obrazi polni življenja, a takoj so vsi umrli v temi ...

Ciril je hotel s silo obdržati igračo gosposkih otrok. Kdo ve, kako je prišla v njegove mlade, šibke roke? Toda imel jo je, njegova je bila, čeprav so mu jo hoteli iztrgati iz rok, pahniti ga, udariti po njem. Krčevito je stiskal pesti in bridko je ječal, ko se je v sanjah premetaval po postelji, da bi rešil ono, za kar je vedel, da je po naravnem pravu njegovo. Ali prehude so bile oči blede, črno oblečene gospe, ki so mu grabile pravico iz rok, in palica visokega gospoda se je tako tesno oprijemala njegovih udov, da je bolelo in žgalo. Izpustiti je moral in gledati, kako so ga pogazili. Pustiti je moral, da so ga okradli, da so ga izdali in povedali, da ni njihov in ne spada med kratkohlačne počesance, ampak da je iz drugega sveta, zavrženega in brez pravice ...

Blisk je obsvetlil onemogli upor nežnega obraza, nemirno dihanje, težo udov.

Nad telesi je čepel v mraku dolgokraki pajek in dolga suha noga se je upirala ob materin obraz. Obokan in temnopisano poslikan trebuh, ki je počival na dolgih, dvakrat ukrivljenih nožnih stebelcih, se je skoro sesedal, se drgnil ob tla in mračno izginjal sredi sobe ... Bledi modrasi so se ovijali obrazov, blede noge, ki je ni zakrivala odeja, golazen v vseh barvah se je križem plazila. V trenotku je pričaral nebeški žarek vsa čarodejstva in v trenotku se je pogreznilo vse v temo, prav kakor v pravljicah o zakletem gradu.

V blisku se je solnčila na blazinici Tončkina roka, s stisnjenimi prsti, stisnjenih in temno nahuknjenih nohtov, morda nekoliko tresoča se, a še silno mlada in nežno topla ...

Med vetrom in dežjem so se začuli koraki osamljenega človeka, ki je besen od strasti hitel v viharno noč. Z vetrom pomešani odmev koraka je hotel povedati silni noči vsakdanjo in malo veselo povest. Toda noč je v svoji razvijajoči se sili zadušila že kal, da se je le odlomek zaletel ob ogel in brez sledu končal; nihče ga ni slišal.

Prasknilo je na nebu in zagrmelo, kakor bi se stena stare hiše podirala — presunljiv krik, vse tiho in nato počasno padanje posameznih kamenov. In še predno se je umirilo, že se je iznova streslo nebo ter se užgalo od strele, kaplja za kapljo je butila ob šipo, vse težke kakor kamni.

Ura v zvoniku in ura na steni sta bili obenem ...

Mati se je zbudila in je šla zapirat okna. Blisk je obsvetlil belo ženo z razpuščenimi lasmi, v belo haljo zavitega okostnjaka; kajti sedmim je že dala svojo kri in je nanjo čakala le še smrt ... Njene ustnice so se premikale, šepetanje, podobno šuštenju mladih lističev, je dihalo iz njih.

Neurje se je približevalo z vsakim gromom in bliskom. Vsako minuto se je bolj nagosto užigalo nebo. Strele so švigale udar na udar, le še semintja je bil grom podoben oddaljenemu peketanju konjskih kopit.

Cirila je zbudila bolj silna luč kakor grmenje. Izgnan iz sanj se v prvem hipu ni zavedel, ali spi ali bdi. Vsakokrat, kadar je ognjena kača oblizala stene, so se mu preplašeno zaprle oči. Pod zaprtimi trepalnicami se je povrnil prejšnji blišč v bengalični luči; rdeče zvezde so plesale z zelenimi, rumene so se pršile v kolobarjih na vse strani. Prevzel ga je živalski strah in nekako nevedoma in počasi je nastala misel, da treska. Strah je prišel v ude in grlo, zadušil je glas že v spočetku.

Zunaj se je penil ples narave v vseh resničnih in namišljenih strasteh. Njegove orgije so presegale človeške iznajdbe. Naravne sile so igrale simfonijo, ki jo more le od daleč slutiti človeški razum, ki pa vendar že uspešno pripravlja sidra, da se zasidra v orkanu.

Tedaj so se prebudili drug za drugim, bratje in sestre, v svoji onemoglosti, v najrazličnejših čustvih, z najrazličnejšimi mislimi.

V materinih rokah je zaroždljal rožni venec, jagoda je padala za jagodo. Najstarejši, Tone, se je preobračal na postelji, tiščal si oči in skušal vnovič zaspati. Sestra Minka si je potegnila odejo čez glavo, njeno mlado in gorko telo se je treslo. Oče se je vzdignil in hrupno zakašljal, prižgal je žveplenko in pogledal na žepno uro. Težak vzdihljaj se mu je izvil iz prsi, roki si je dal pod glavo in strmel v strop, kamor je pisala luč svoje pismo. Zazdehalo se mu je, branje je bilo dolgočasno, ker je mogel razbrati le njemu najbližje: vsakdanjost in neizogibnost dela. Cirila je tiščalo v prsih, ko so mu prišle na misel povesti, ki mu jih je pravil oče zvečer, predno je zaspal. O strašnih vojskah, požarih, potresih, hudih boleznih mu je pravil, o pravici in krivici. Nocoj se mu je zdelo, da posluša maščujoči glas tromb, ki poravnava vse na zemlji storjeno zlo. Spomnil se je, da leži v sosedni hiši ravno za steno mrlič in misel, ki ji ni odgovoril, ga je vprašala, kako človek umre? Bilo mu je tesno, da bi na glas zajokal. —

Na nebu se je meril blisk z gromom, strašno neurje je divjalo, ploha je hotela pobiti šipe. Kakor tuljenje gladnih volkov je odmevalo v viharju.

„Za duše v vicah . . .“ je dejala mati, ki je začela glasno moliti. Ciril je ponavljal za njo spočetka v mislih, potem glasno. Njegove misli so se utopile v ponavljanju besedi. Da mora biti Kristus nad vse dober, mu je šinilo nenadoma v glavo. Počasi je začel izpuščati; le začetno besedo je še glasno poprijel. Med molitvijo je zaspal . . .

Čez eno uro so spali vsi, zadnja je zaspala mati.

Sestri.

4.

Dnevi so drseli v pozabnost, življenje se je enakomerno prelivalo nad tiho vasjo.

Martin je bolj in bolj zamišljen taval okrog, v svojih skrbeh je pozabil na dom. Kljub nadzorovanju ni mogel dognati, ali se Tit in Rezika ljubita ali ne. Pač pa mu je Rezika kot v dokaz svoje zvestobe neko jutro s pretnjami zagrozila:

„Zakaj pa laziš tako pogosto krog očetove bajte?“

„Kaj ne smem?“

„Morda ti je Tinka zmešala glavo.“

„Kako si vendar čudna. Zmisliš si stvari, ko se jaz niti v sanjah nisem spomnil nanje.“

„O, jaz pa vem še kaj več. Tinka te ima rada, Martin, to vem gotovo, ker mi je sama povedala.“

„Kdaj vendar?“

„Tisto nedeljo, ko je bila zadnjikrat tu.“

„Ne verujem.“

„Kakor hočeš, a pazi, da kaj več ne izvem. Zakaj je pa ni več k nam, ko je prej prišla vsak teden? Zakaj pa je potem jokala pred menoj, če je kar tako?“

Martin ni odgovoril. Na Tinko ni pomislil, ker ga je preveč prevzela misel, zakaj mu je Rezika to povedala. Morda je ljubosumna, torej ga ima vendarle še rada. Že se je pomalem vračal mir v njegovo dušo, ko je slučajno opazil skrivne poglede med Titom in Reziko. Vzkipelo je v njem in vse, kar je že legalo v pozabnost, se je iznova prevalilo na površje.

Med tem se je Titova in Rezikina ljubezen razbohotila kakor divja roža v meji. Vsi načrti za bodočnost so bili gotovi. —

Martin se je odpravljal v mesto na semenj. Megleno jutro je dremalo nad polji, curki dežja so rosili izpod nizkega neba. Žalostna in pusta ubranost je dihala nad vasjo, prav tako žalostna kakor Martinova duša. Konj je leno prestavljal noge, voz je odskakoval na kamnitem kolovozu.

Ves dan je deževalo; nebo se je nižalo bolj in bolj, jesenska burja je sikala izza oglov. Martin je ostal tih in nezadovoljen sam s seboj in z vsemi ljudmi, zgodaj se je odpravil proti domu. Na

veliki cesti je pustil konju svojo pot, se skljničil pod širokim dežnikom in se zastrmel v žalostno krajino.

V spominu so se mu vzbudila leta mladosti, sam ni vedel zakaj. Ni jih klical, ni potožil za njimi, a kakor bi se pretrgalo zagrinjalo, je zažarela pred njim v luči preteklosti domača vas. Vsi znanci so se drug za drugim dvigali iz lesketajočih se megel in zopet izginjali bogve kam. Materin obraz mu je razžalostil srce.

Tisti dan, ko je tekal po zelenem travniku in nabiral rože, ni hotel nikdar izžareti v spominu. Njegov plamen je sijal skozi vso mladost in jo razžgal v bolesti. Prišla je mati, bleda in bolna in sedla k njemu. Solze so ji polnile oči, ko ga je dvignila v naročje, velike, svetle solze, da se je mali Martinek razjokal. In potem mu je pripovedovala o nekem možu, njegovem očetu.

„Čuj, Martinek! Pravijo, da nimaš očeta, pa to ni resnica. Imel si ga, dobrega, a ubogega. Hotel je zaslužiti denar, s trpljenjem zaslužiti, da bi vsi priznali, da imaš očeta. A glej, ubilo ga je drevo v gozdu . . . zdaj je mrtev!"

Mati je stisnila dete na prsi in ihtela. Cvetje v rebri cvetočih črešenj se je usipalo, solnce je sijalo čisto in veselo, v ozračju pa je omedleval tenak glas plakajočega zvona . . .

Martin se je zdrznil in potegnil za vajeti. Konj je dvignil glavo in jo zopet počasi sklonil.

Vse do polj se je znižalo nebo, megle so se vsesavale v prst. Cesta je bila prazna, dolgočasna; široke, rjave luže so se cmokotaje prelivale pod kolesi.

Materin obraz! Še se je spominjal tistih oči in tistih lic. O Bog, tisti usmev, tisti pogled in ves tisti sijaj obraza ga je spominjal na Reziko. Zdelo se mu je, da sta si podobni in obšla ga je prej nepoznana svetost. Ljubezen do teh dveh, njemu najdražjih bitij se je združila v mogočen plamen do ene same, do matere in Rezike v eni podobi.

Ropotanje koles ga je vrglo iz razmišljevanja. Pogledal je in spoznal sosedovega konja. Ustavil je voz.

„Kam pa ti, Andrej?"

„V mesto. Ti se že vračaš? . . . Greš dom urejat?"

„Zakaj?"

„Zase, samotarja."

In sosed se je prešerno nasmejal in pognal.

Martina so zapekle te besede, neprijetna slutnja mu je udarila v srce. Prijel je bič in krepko švignil po konju.

„Kaj je hotel s tem reči?"

Neprenehoma je priganjal ubogo živinče, vihtel je bič in mrmral nerazumljive kletvice. V polnem diru je zavozil na domače dvorišče. Nihče mu ni prišel naproti, pogrelo ga je.

„Tit!"

Nič odgovora.

„Rezika!" je že napol zarjul v strašnem dvomu; a dom je ostal tih, kakor zapuščen, le par kokoši je kokodakalo pod streho. Skočil je z voza, odprl vrata in planil v hišo.

„Rezika!"

Divje je odmevalo pod kuhinjskim stropom, a oglasil se ni nihče.

„Morda je pa šla k sosedu."

Nekoliko pomirjen je šel na dvorišče. Tedaj je boječe prilezla dekla iz hleva.

„Kje je Rezika?"

„Ne vem."

„Baba, govori! Kje sta Tit in Rezika?"

„Odpeljala sta se."

„Kam?"

„Rezika je naročila, da je ni treba čakati. Rekla je, da se ne misli več vrniti. Kar je bilo njenega, je že vzela s seboj."

Martin se je opotekel, pa se hitro prijel za voz. Nato je globoko sklonil glavo in s težkimi koraki odšel v hišo. Kakor skala mu je ležalo na prsih, v grlu ga je davilo. Pri peči se je sesedel na stol, iz prsi se mu je izvil sirov smeh.

„Rezika, Rezika! Dom samotarja . . ."

Zagrebel je prste v lase in obsedel kot kip.

5.

Dolgo časa se Martin ni prikazal pred ljudi. Posedal je doma, hodil iz izbe v kuhinjo, iz kuhinje v izbo in sanjaril o preteklih dneh. Prvi dan je skušal pregovoriti samega sebe, da je moralo tako priti. Hotel se je prepričati, da sta se Tit in Rezika že dolgo ljubila in da je on vedel zato, pa ni hotel preprečiti. Torej so bile posledice popolnoma njegova krivda. Nevede je hotel pred samim seboj oprati Reziko vsakega greha in zvaliti vse nase. Toda ljubezen sama se je temu počasi uprla. Zahtevala je svojih pravic, saj je bila vendar tako čista, da je bilo to dejanje kakor zločin. Rodil se je sklep, ne več misliti na Reziko. Tako mu je bilo omogočeno,

da je ni obsojal, česar se je najbolj bal in ogibal. Zahotelo se mu je samote in v tem je bilo že tudi spoznanje, da vse to veliko posestvo nima zanj več zmisla. Če obdrži samo tisto malo bajto v rebri z dvema njivama, ima zase popolnoma dovolj.

Mračen zimski dan je sanjal nad zasneženo dolino, ko je Martin prišel k Brtaju. Skoro plašno je prestopil prag hiše Rezikinega očeta; nebroj spominov mu je zagrenilo dušo. Sedel je k peči in se naslonil na mizo. Čez nekaj časa je prišel oče Brtaj. Nemo in brez besed sta si stisnila roke, drug pred drugim sta bila v zadregi.

„Torej ti je ušla," je zamrmral Brtaj.

Martin je prikimal.

„O, ti . . .!"

„Kaj bi jo klel! Pusti, saj mladost je vedno taka. Zahoče se ji novih izkušenj in če jih ne dobi, jih poišče sama."

„Seveda, seveda, ampak to vendar ne gre. Kaj pa si naj mislijo ljudje o meni, da je dekle tako pokvarjeno."

„Ljudje se vedno veselijo nad sosedovo nesrečo, jezika jim ne moreš zavezati."

„Pravijo, da ti je konja odpeljala."

„In voz. Peš vendar nista mogla iti."

„Vložiš tožbo?"

Martin ga je začudeno pogledal.

„Zakaj vendar? Da bi jo s silo hotel prikleniti k sebi, se mi zdi otročje, da bi jo tožil zaradi konja, se mi zdi nelepo. Dosti denarja že zdaj nimata, kako bi še kazen plačevala."

„Ej, Martin, ti si predober. Kaj pa boš pravzaprav storil?"

„Vse sem že natančno premislil. Glej, moje posestvo obsega skoro pol doline. Čemu mi bo zdaj, ko se nimam za koga truditi. In tudi tista gosposka hiša mi nič ne koristi. Zato pa prodam vse skupaj, kakor hitro najdem kupca."

„Pa je vendar škoda toliko zemlje."

„Meni se ne zdi. Obdeloval je ne bom, kaj hoče kar tako tam ležati?"

„Na ta način imaš seveda prav."

„Zato sem pa prišel k tebi, če morda kaj veš, kdo bi kupil. Za ceno se ne bom pulil, saj veš."

„Hm, čakaj no, seveda jih bo nekaj; le brez skrbi bodi, že uredim, da ne boš imel preveč nepotrebnih potov."

„Kje imaš pa Tinko?"

„V kuhinji je. Takoj jo pokličem."

Brtaj je odprl vrata in poklical Tinko.

Ko je ugledala Martina, ji je temna rdečica zalila lica. Podala mu je roko in sedla.

„Ali ti je hudo, Martin?“

Martin se je prisiljeno nasmehnil, ustna mu je skrivilo dvoje bolestnih potez.

Tinka je skrila plamteči obrazek v dlani in mižala. Brtaj se je nasmehnil.

„Mogoče pa res. Vidiš, Martin, takó je življenje: ugibati moraš in če uganeš pravo, je dobro.“

„Eh, kdo bi si mislil, da pojde kar tako. Ko niti najmanj nisem slutil, se je zgodilo. Da bi mi vsaj kaj povedala ali sporočila, pa nič, razen to, da se več ne vrne.“

Tinka ga je pogledala z velikim rosnim pogledom.

„Kako boš pa zdaj.“

„Sem že povedal očetu. Vse uredim tako, da kolikor mogoče pozabim na preteklost.“

„Kdo ti bo pa gospodinjil?“

„Ne bo treba, Tinka. Kvečemu bi te prosil, da prideš vsak mesec enkrat k meni in mi počediš hišo.“

„Seveda pride,“ je pritrdil Brtaj.

„Drugače si pa pomorem že sam.“

Tinka je prikimala, se zastrmela v mizo in molčala, kakor da se pogovarja s tujcem.

Martin jo je ves čas opazoval in nehote je pomislil na Rezikine besede. Kaj ko bi bila resnica, da ga Tinka ljubi? —

Pod noč se je odpravil. Postal je še malo v veži, kakor bi mu bilo težko, da gre.

„Torej, Tinka, vsak mesec pa pridi, prosim . . .“

„Ako hočeš, pridem še večkrat. Časa imam dovolj in lahko ti še na polju pomagam.“

Podal je očetu in hčeri roko in šel. Topa resignacija se mu je razpredla v duši, sam ni vedel, kam romajo misli. Pustil jim je prosto pot, žalost ga je zazibala v zimsko ubranost, zaželel si je pokoja.

Tako je živel in pridno popraševal po kupcih. Končno je Brtaj iztaknil v mestu bogatega trgovca. Tekom enega tedna je bila pogodba gotova in Martin jo je z lahkim srcem podpisal. Ne ena žalostna misel se ni rodila v spominu na leta težkega, trdega dela, ko mu je bila vsaka pest prsti sveta. Zdaj se skoro ni domislil, da

jo je s trudom in trpljenjem prislužil, da leži v njej zakopan zaklad njegovih mladih let. Ko so pomladni vetrovi dahnili od juga, se je preselil v bajto v rebri. Vaščani so stikali glave in se norčevali.

„Kaj ga je premotilo, da je prodal tako posestvo."

„Žena mu je ušla."

„Saj prej ni bil tak babjek. Zaradi ene ženske se to vendar ne spodobi."

Mrtva tišina je težila ves dan, od nikoder ni bilo čuti glasu. In Martinu se je zazdelo tako pusto in prazno, kakor bi izumrli vsi ljudje. Pihnil je luč, vzel klobuk in odšel pred hišo.

Zvezde so sijale veselo in prijazno, mesec se je vozil med oblaki, mrzla sapa je zavijala krog oglov. V dolini je spala vas pod pajčolanom nežnih meglic. Pod hišo in vsenaokrog je dremal gozd, pol osvobojen snežene odeje.

Martin je počasi snel klobuk z glave in sedel na tnalo. Mehka ubranost se mu je prelivala v dušo in prvič je jasno, brez predsodkov pomislil na Reziko.

Res je, da ni storila prav, saj vem, toda vendar. Mlada je, veliko premlada, da bi bila zrela za življenje. Ugledala je Tita in ga vzljubila. Mogoče bi vsaka druga storila tako, saj je bilo toliko zdravja in mladosti v tem fantu, da mu je sijalo čelo in oči v neznanem čaru. Nalašč me ni pustila, saj sem jo vendar ljubil in ona je vedela za ta divji plamen v mojem srcu. A svoji ljubezni ni mogla več ukazovati, zato je raje pobegnila, kakor da bi me na mojem domu razžalila. Bog ji daj srečo, kjerkoli hodi in kar dela. Zakaj bi jo sovražil zaradi tega greha, saj mi je žena po zakonu.

Začutil je v duši sladkost odpuščanja. Prej nepoznan mir ga je objel in ves prerojen je strmel v mrzlo pomladno noč.

Tedaj je zašumelo v grmovju ob kolovozu in v luninem svitu se je pojavila visoka moška postava.

Martin je vstal.

„Hej, kdo si pa ti?"

Mož je počasi prišel h koči. Bil je slok in suh, obrabljena gosposka obleka mu je ogrinjala telo. Zmečkan klobuk je nosil v roki. Ko je stal tik Martina, je nenadoma odstopil.

„Pa za Boga, to si vendar ti, Martin! Stara znanca sva, kaj me ne poznaš?

„Kako vendar! Obrni se proti mesecu!"

Martin je pazno motril ta bledi, izsušeni obraz. Visoko čelo je obkrožalo valovje črnih las in lepa črna brada mu je lila po prsih.

Oči so bile velike, odkrite, krog ust se je črtalo dvoje resnih potez.

Martin je zmajal z glavo.

„Ne poznam te."

„Ali se še spominjaš očeta Mraka?"

„Kaj bi ne! Njegov sin Daniel je študiral v mestu, pozneje pa niso več vedeli, kje je. Bila sva si dobra prijatelja."

„E vraga, pa še zdaj ne veš, kdo sem?"

„Ti si Daniel? To ni mogoče."

„Pa je res!"

Martin mu je veselo stisnil roko in ga povabil v hišo. Ko sta sedela pri mizi in se do dobra nagledala, sta se oba naenkrat domislila istega vprašanja.

„Kako pa to, Martin, da si tukaj. Pravili so, da si najbogatejši v vsej vasi, pa te dobim v mali bajti. Kje imaš pa ženo?"

Martin mu je pogledal pozorno v oči, potem pa je počasi pričel s svojo povestjo.

„Smolo si imel, to je vse," je dejal Daniel, ko je Martin končal. „Veš, življenje je vedno tako, kadar si postelješ, da bi se spočil, pa te zgrabi neka roka in ti razdere ležišče. Pa si postelji še enkrat!"

„Prav imaš, Daniel. A kaj pa ti delaš. Saj si vendar v mestu dovršil študije, zdaj pa pohajaš okrog, oprosti, kakor napol berač."

„Saj ti pravim. Razdrlo mi je posteljo in zdaj moram drugič pričeti z delom. Vrag naj vzame vse skupaj! Upaš in hrepeniš, naenkrat pa spoznaš, da gre le za prazen nič."

„Kaj se naseliš v očetovi bajti?"

„Seveda. Dolgo itak ne ostanem, a za ta čas bo že dobra. Rad bi preživel zopet eno pomlad v domači vasi."

„Kam pa potem?"

„Tega še ne vem, se bo že kako uredilo. Prihodnjost ni vredna človeške skrbi."

„Pa vendar malo preostro sodiš. Če te je potrlo enkrat, poskusi drugič, pa morda pojde."

Daniel ga je strogo pogledal in namršil obrvi.

„Rečem ti, ne pojde, drugače bi ne bilo življenja. Treba je skrbi in trpljenja, a jaz nočem tega, zato raje več ne poskušam."

Martin je majal z glavo, prevzel ga je odpor in bilo mu je žal, da ga je pozval k sebi. —

Vsepovsod je cvetela pomlad; odmevi velikonočnih zvonov so že dihali skozi ozračje. Martinu so hitro potekali dnevi, v delu je

zadušil spomine. Vsakdanja potreba ga je prisilila, da se je oprijel gospodarstva in iznova pričel zidati dom bodočnosti. Včasih ga je posetila Tinka, a sam ni vedel, zakaj se je bal njenih oči. Poslovil se je kolikor mogoče hitro od nje, ali je pa trdovratno molčal, če sta sedela pri mizi. Tudi Daniela ni rad videl pri sebi. Zdelo se mu je, kakor da ta človek počasi razdira tisti mir, ki si ga je v težkih urah pridobil. Zakaj mu je vedno govoril o nezmiselnosti življenja in ga je vendar živel kakor vsi drugi. Njegova zdrava narava se je uprla smelim obsodbam tega človeka, ki še ni nikoli posegel med kolesa usode, da bi jih ustavil. Pustil je, da so šla preko njega, potem jih je pa klel in tožil o puščobi in praznoti sveta . . .

Razorana polja so trepetala v valovih solnčnih žarkov, zemlja je kipela v pomladanski strasti. Martin se je vrnil s polja, ko je zagledal na pragu pismo. Položil je orodje v klet, pobral pismo in ga odprl. Sprva mu je bilo, kakor da se je čudež odgrnil pred njegovimi očmi. Divja radost je zavalovala v duši, da je par hipov s povešenimi rokami stal in strmel nekam nad gozdove. Najbolj skrita in skrbno negovana nada se je nenadoma uresničila. Rezika mu je pisala iz obmorskega mesta obupno pismo, naj jo vzame nazaj in naj pozabi na vse, kar je bilo. Biti mu hoče zvesta in dobra žena, ker so jo bridke izkušnje izučile, kaj se pravi živeti.

Martin je zganil pismo in šel v hišo. Najraje bi vriskal veselja, pa ga je bilo sram, da bi ga kdo ne slišal. Torej se vrne! O zdaj zaživita drugačno življenje, zdaj, ko ne bo med njima mladostne vihravosti.

Na pragu se je pojavil Daniel.

„Kje pa tičiš vendar? Ali cele dni prečepiš v izbi?“

Martin mu je mesto odgovora pokazal Rezikino pismo. Daniel ga je prebral in se nasmehnil.

„Ta si je pa hitro premislila.“

„Kaj če to! Mladost je mladost!“

„Ali jo sploh sprejmeš?“

Martin je široko razprl odkritosrčne oči. V pijanosti največje sreče ga naenkrat doseže tako vprašanje! Če jo sprejme? Zakaj pa potem to veselje, ta radost, ako ni mislil na Reziko, ki se skesana povrne v njegov dom. Niti za hip ni dvomil, ali bi jo vzel k sebi ali ne, ali bi se maščeval ali ne. Saj je bilo že toliko grenkih ur samote, da mu je bilo to pismo kakor poslanstvo sreče.

„Zakaj bi ji branil domov? Izpametovala se je in vsa druga bo kakor prej.“

Danielove oči so se prešerno smejale.

„Ej Martin, Martin, ti si kakor otrok. Ali je niti ne poprašaš, kje ima konja in voz?“

„Velike izgube ni bilo s tem.“

„Pa tvoja last je bila.“

„No seveda, pa kaj take malenkosti. Glavno je, da pride.“ — In Rezika je prišla! Tik pred Veliko nočjo pod večer, da bi je nihče ne videl. Lica so ji nekoliko upadla, tudi bledejša je postala; a oči so bile še temnejše, še globlje kakor prej. Martin ji je molče podal roko, zadrega mu je zajezila govor. Par dni sta se molče ogibala vsem vprašanjem, potem sta se pa navadila drug drugega in ni je več motila preteklost. Ležala je bogve kje v duši globoko pokopana, da se je ni ne misel ne slutnja dotaknila v samotnih večerih.

6.

Proti večeru je bilo. Nedeljski mir je spal nad vasjo, tih in globok kakor morje. Rezika in Tinka sta sedeli v travi pred hišo. Pogovor se jima je zatikal kakor težko naložen voz, v njunih očeh ni bilo odkrite besede.

„Povej vendar, Tinka, zakaj je Martin prodal njive in hišo?“

„To vendar lahko uganeš. Zdelo se mu je, da je zanj vse brez pomena, da nima za koga delati.“

Rezika je zamišjeno gledala v dolino.

„Ali je bil zelo žalosten?“

„Po pravici ti povem, Rezika, prav nisi storila. Saj vendar veš, kako te ima rad in kljub temu si ga pustila. Vsem se je smilil, tako je bil potrt.“

„Vem, da ni bilo prav, a jaz nisem mogla drugače. Sama nisem vedela, ali sem igubila zavest, ali je življenje narobe. Ko sem spoznala Tita, nisem več mislila, kaj delam. Gnalo me je k njemu s tako silo, da sem pozabila na greh in na kazen. In kazen je bila huda. Veliko noči sem prejokala, ko me je zavrgel. Vpričo mene je pripeljal drugo na stanovanje. O moj Bog, težko sem grešila, a še hujše sem bila kaznovana!“

Dvoje solz ji je zdrknilo po bledem licu.

„Kako ves drug je Martin, kako dober! Šele v revščini sem spoznala, kaj je storil zame. Sprejel me je, kakor bi se nič ne zgodilo.“

Tinka je povesila oči.

„Glej, Rezika, že takrat sem ti pravila, da je dober, ti pa nisi hotela verjeti.“

„Ah takrat! Saj sploh ne vem, kaj sem delala tiste dni. Le toliko se spominjam, da sem hrepenela samo proč odtod, daleč proč.“

Pomolčali sta. V dolini se je oglasil zvon, njegova koprneča pesem se je razmahnila v ozračju. Tedaj sta prišla po stezi Daniel in Martin.

„Kdo je ta človek?“ je vprašala Rezika.

„Ali ga še nisi videla? Star Martinov prijatelj. Pravijo, da je v mestu študiral in da ni dosti prida.“

„Pa vedno lazi krog naše hiše.“

„Kdo ve, kakšne namene ima.“

Tinka je vstala.

„Tako, Rezika, zdaj pa moram domov. Oče so dejali, da naj se nikar predolgo ne zamudim, ker je jutri semenj in je še precej treba pripraviti.“

„Ali prideš v nedeljo?“

„Pridem! Lahko noč!“

Tinka je hitro zavila krog ogla, pozdravila Martina in izginila za ovinkom. Rezika je vstala in počakala gosta.

„Vidiš, to je moja žena,“ je dejal Martin smehljaje.

„Mislim, da ni treba med domačimi nobenih ceremonij. Jaz sem Daniel, ti si Rezika.“

„Kaj pa z večerjo?“

„Takoj, Martin!“

Odhitela je v hišo, Martin in Daniel sta odšla počasi za njo. V prostorni izbi sta sedla k mizi.

„Take žene ti je bilo lahko žal, Martin.“

Martinu so bile zoprne te besede, zato ni odgovoril. Daniel se je nasmehnil in pomel roke.

Rezika je prinesla večerjo in pogrnila mizo. Martin se je pokrižal, si odrezal kruh in ga dal Danielu. Skoro ves čas so molčali, nikomur se ni ljubilo govoriti. Bil je eden tistih sladkotesnih večerov, ko se duša razpre kakor roža v jutru. Vsa najgloblja čustva se prevale na površje, človek sanja o preteklosti in obenem začuti žalost nad prošlo mladostjo.

Po večerji so sedli pred hišo. Martin si je nažgal pipo, Daniel si je zvil cigareto. Vijoličasti mrak je preplavljal dolino. Daniel je oprl glavo ob dlani in se zagledal v večernico.

„Glej, Martin, takih večerov sem si želel v tujini. Sanjal sem, da sedim pred hišo na hribu in vseokrog je mir. Tolikokrat je oživela v spominu domača vas in z njo vsa polja in hribi in gozdovi. Obrazi starih znancev so stali pred menoj in me pozdravljali in meni je bilo, kakor da me vabijo v svojo sredo. V takih trenotkih se je duša oplaknila v lepoti hrepenenja, umazanost in blato velikega mesta se je odluščilo od srca. Kaj so vse tiste visoke, mogočne stavbe, kaj tisti ropot in vrvež! In kaj tiste neizmerne mase ljudi, ki se vale po ulicah. Takrat sem si mislil, kaj vse to, ko ni nikjer miru, nikjer postanka, da bi se oddahnila izmučena misel in se ozrla nazaj po prehojeni poti? Ah, tam v vasi je vse drugače. Tako sem mislil in se nisem varal. Toda zdaj me že zopet žene nazaj, sam ne vem, kaj storim."

„Kaj ne misliš ostati pri nas?"

„Čutim, da ne bom več dolgo tu."

Rezika ga je pogledala. Besede tega človeka so ji prodrle v dušo, zdelo se ji je, da posluša pridigo. Tako lepo ji je donelo na uho, da je nehote prisluhnila pozorneje. Koliko sveta je že videl ta čuden človek in koliko je že prestal! Bogve, kakšne težke izkušnje so ga dosegle v tujini . . .

„A zakaj ne ostaneš pri nas. Ne manjka ti ničesar, morda se počasi privadiš."

Daniel se je nasmehnil in zamišljeno otrnil pepel.

„Privadim! To je smešna beseda. Veš, Rezika, komur ni bilo dano, da se zadovolji s svojo lastno sobo in polno skledo, temu se vsesa v dušo hrepenenje po svetu. Imel sem službo, pa sem vendar šel. Tuja mesta so me vabila k sebi, neznano življenje me je klicalo iz daljine. In kdor jih je enkrat videl, jih ne pozabi. Komaj sem se malo oddahnil, me že vabi na pot spomladanska cesta. Hodil bi naprej in naprej, dokler bi se ne zgrudil. Vedno bolj se mi hoče velikomestnega trušča in nepokoja. Tam se pomešaš med ljudi in nese te kakor reka naprej. Nihče te ne pozna, ne po besedi ne po obrazu, med nje stopiš in vsem si tujec in brat obenem. Pravico imaš biti kralj ali berač."

„Kam pa pravzaprav hočeš?"

„Svet je velik, Martin. Najbrže pojdem čez morje. Čim dalje grem, tem bolje mi je."

Na vasi so popevali fantje, veseli vriski so odmevali od gričev. V zvoniku se je zganilo in enajst temnih, resnih udarcev je zasekalo v noč kakor enajst bronastih klinov.

Daniel je vstal.

„Pa lahko noč! Enajst je ura, moram domov.“

„Lahko noč!“

Odšel je počasi, nekoliko sklonjen. Rezika je zamišljeno strmela za njim, dokler ni zavil v gozd.

„Čuden človek!“

„Meni ne ugaja posebno,“ je odvrnil Martin. „Vedno ga nekam žene in nikjer ni miren. Taki ljudje niso nikoli dosti prida. Zraven pa še tako neumno čenča, da ga komaj polovico razumem.“

„Pozna se mu, da je veliko študiral.“

„Če mu domača zemlja ne prija, Bog z njim. Še vsak se je vrnil v tisto prst, na kateri je bil rojen. Če jo pa hoče takle čudak zatajiti, nimam nobene vere vanj; v tistih mestih se je izgubil popolnoma, niti domače vasi ni vreden!“

Rezika ni odgovorila. Val hrepenenja ji je iznova omamil dušo ... Morda je v tisti tujini sreča doma?

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

A. Conan Doyle, Zgodbe Napoleonskega huzarja. Prevel V. Mihajlovič. V komisijski založbi pri L. Schwentnerju v Ljubljani. 1913. 8°. 510 str. Cena broš. 3 K, s pošto 3 K 30 v.

Menda ni zgolj koncesija prevesni množini čitajočega občinstva, ampak precej tudi osebno nagnjenje naših najboljših prelagateljev, da izbirajo, v pomanjkanju lastnega ustvarjanja, skoraj brez izjeme znatno substancijirane, objektivne proizvode svetovnega knjištva, dočim prihajajo za enkrat — konformno Brunetiereovemu prerokovanju glede bodoče slovstvene predominance — manj v poštev dela, ki pričajo o pretežnem psihologiziranju, duševnem narcisizmu. V tem opazovanju nas podkrepi tudi najnovejša poslovenitev iz Conan Doylea, čigar ime niti pri nas marsikomu ne bo puhel zvok Kdor pa še razpolaga v svoji možganski galeriji s praznim in pripravnim kotičkom za to fizijonomijo, naj blagovoli seči po pričujočem nizu 17-terih zanimivo zapletenih zgodb, podtaknjenih iznajdljivemu Gaskonjcu, čigar naziv znači v Babilonu ob Seini — širokousteža. Seveda bi bila „jazovska“ oblika pripovesti sčasoma utrudljiva, da niso dogodljaji tako spretno in okretno zamotani ter prepojeni z romantičnim kvasom ... Ker so posamezni oddelki samostojno zaokroženi in jih junakova oseba le rahlo spaja v enoto — v čemer bo kdo videl morebiti šibkost kompozicije — jih lahko prebirate zlasti priskokoma, da se izognete porazujoči monotoniji hrabrih činov in nadvsakdanjih podjetij. V razvedrilo bodo še tako zakrknjenemu realistu, saj vedri in veseli Albijonec najbrže ne zahteva za vaše literarno izveličanje neomejene vere v svoje duhovite kombinacije, ki včasih tekmujejo z očetom Dumasom, z Mayevim Winnetoujem ali s „španskim Mussetom“ Espronceda ter tako slone ponekod na krhkih in klecavih motivacijah.

Neporušno ozadje tvorijo Napoleonova invazija v Italijo, kjer si je gaskonjski brigadir Štefan Gérard namesto ljubice dal odrezati kos uhlja, pestri boji proti Angležem in Špancem na Pirenejskem polotoku, marši skozi Nemce, „dobrosrčne človečke, ki so se jim prsti oklepali rajši pipe nego meča", pohodi velike armade na Rusko, kjer je Francija podlegla „ne bajonetu, nego toplomeru", polom pri Waterlooju, smrt smelega Korza na ostrovu sv. Helene — toda ne maram segati po nepotrebnem v neizčrpno slikovitost vašega štiva, neskopega surogata za vse rafinirano subtiliziranje. In bahavi Gaskonjec se bo poslovil: po vseh deželah ste mi sledili in videli skozi moje kalne oči vsaj nekoliko bleska in sijaja tiste velike dobe; naslikal sem vam medlo senco mož, ki se je takrat tresla zemlja ob njihovih stopinjah . . . Da niso črkostavci na par mestih malo podremuckali, bi bilo treba opremo knjige pohvaliti. Glede prestave: rutinirani slog in trojica levsticizmov igraje razreši rebus prevajalčevega psevdonima. *A. Debeljak.*

Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškerca. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. V Pragi 1913. Založila „Svobodna misel". 8⁰. 182 str. Cena broš. 1 K, na finejšem papirju 1 K 80 v.

Za obletnico Aškerčeve smrti smo dobili antologijo njegovih najboljših pesnitev, katerim je napisal dr. Prijatelj estetično-kritičen komentar. Kaže nam Aškerca ob njegovem nastopu „pod vtiskom narodne potlačenosti in oplašenosti", ko sta mu bila vzor Gregorčič in Stritar. Pravi biseri Aškerčeve Muze pa so njegove narodne balade. Pesnik je posegel „v globino narodne zakladnice in nam nasul biserov iž nje, da so se lesketali na solncu in okrasili prsi narodne duše, včeraj še brezpravne robinjice" (9). Fina karakteristika balad in romanc se je uredniku izredno posrečila; spretno je očrtan Aškerc kot socijalni pesnik, ko je stopil na tla, „za svobodnega pesnika opasna. Uvrstil se je med vsakdanje bojevnike stranke". Aškerc je človek misli; njegova oblika je nekultivirana zato, da tem mogočnejše seva iz nje misel. „Polna neskaljenih, iz zaverovanja potekajočih, naivnočistih pesniških lepotij je ta Aškerčeva miselna poezija, nastala na postaji njegovega razvitka, ko se je pesnik počutil prostega vseh duševnih spon. Tej postaji je kmalu sledila druga: skepsa, trenotno, čisto pesniško razočaranje." Kot strasten vernik svobode se je Aškerc uvrstil med praktične boritelje za njo in „njegova Muza je stopila drugič v službo" (str. 24). Ostra je sodba, ki jo izreče dr. Prijatelj o pesniku Aškercu v tej dobi, toda, žal, da je resnična! Kakor je obstojala v prvi dobi njegova poezija „iz samih kvadrov, neotesanih, silnih temeljnih kamenov, iztrganih iz osrčja naše zemlje, ležajočih globoko v osnove naše literature" (21), tako so nazadnje ostale „črepinje: dolgočasno in brez reda nametane skupaj, kričeče bleščeče se z banalnim vsakdanjim svitom cenenih »šlagerjev«, režoče in neobrušene v svoji vulgarni prozi" (25). — „Čitanka" pa nam nudi to, kar bo ohranilo trajno svojo vrednost; naj postane prava narodna knjiga! *R. Z.*

„Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach" za šolsko leto 1912/1913 ima na prvem mestu (str. 3—46) dr. Debevčevo razpravo o starogrški drami. A ta razprava ni suhoparno znanstveno delo, kakršna se objavljajo često prav v letnih poročilih srednjih šol in ki ne najdejo bralcev ne med dijaki in njih starši, katerim taka poročila najlaglje v roko pridejo, ne med znanstveniki, ker se takim spisom vobče ne pripisuje prevelike znanstvene vrednosti, razen če so dobre monografije literarnega ali zgodovinskega značaja. Avtor je imel pred očmi namen takega spisa: dovzetna mladina, ki je že kaj slišala in brala o starogrškem kulturnem življenju, naj dobi kolikor mogoče natančno sliko o razvoju grške drame in

nje scenične tehnike. Delo je široko zasnovano; kar je izšlo letos, je le torzo prvega dela, ki naj govori o grški tradiciji in tragikih — letos se obravnava le Ajshil — preostaneta torej še Sofoklej in Evripid ter drugi del o stari komediji in nje zastopniku Aristofanu. — Prav poseben je Debevčev način pripovedovanja: na Grško se popelje v družbi mladega prijatelja — najprej že v l. 473. pred Kr. r. — in tam v Atenah v Dionizovem gledišču zreta učitelj in učenec predstave Ajshilovih tragedij, najprej Pribežnice, pozneje Perzijane, Prikovanega Prometeja, Sedmorico zoper Tebe in končno še do danes ohranjeno Orestovo trilogijo. In avtor dopoveduje in razlaga svojemu ukaželjnemu prijatelju vse podrobnosti, ki se tičejo drame in nje uprizoritve. Lahko rečemo, da periegetična metoda v pripovedovanju budi zanimanje in na lahkoten način brez stroge sistematike dosega svoj namen. Skoro bi trdil, da se pozna avtorju vpliv Dantejevega Pekla; tam je Vergil tisti, ki vodi pesnika po peklenskih kotanjah in kolobarjih, razlagajoč mu vse zanimivosti in odgovarjajoč mu na tisočero vprašanj. Živahnost pospešujejo razni ekskurzi, n. pr. o postanku drame (str. 17—22) in primere iz današnjih časov, pri čemer avtor primerja pojave v grški tragediji s sličnostmi v naših cerkvenih obredih, ne da bi jih profaniral (prim. str. 21, 28, 31). Motijo pa pogostne razlage in dostavki v oklepajih, ker prekinjajo enotnost dikcije in misli; bolje bi bilo take opazke namestiti pod črto. Zadnja slika — Zeleni Jurij — pa je tak anahronizem za prvimi tremi nazornimi slikami iz grškega gledišča, da bi bila tudi kot kuriozni paradokson lahko izostala, najsi je tudi v tem belokranjskem običaju najti sličnosti z grškim Dionizovim kultom. —

Kaj bo z našo pisavo grških imen? Avtor piše Sofokles in Sofoklej, Eteokles in Eteokel, Prometej, Polinejk, Ojdip, toda: Láios, Amfijaráos, Ajgistos, celò „s falusom“ (str. 17.) Dr. Tominšek je v svojih grških učnih knjigah uveljavil načelo, naj se grškemu lastnemu imenu pusti izvirna oblika, vsaj v imenovalniku; tudi vokali in diftongi naj ohranijo svojo prvotnost. A ta novost je spričo Sketovih in Levčevih načel povzročila nedoslednost, ki jo posihmal zasledujemo povsod, kjer se rabijo grška lastna imena. V tem pogledu naj bi novi „Pravopis“, ki ga upamo še dočakati, proglasil načelo izvirnosti kot edino veljavno. Ime je kakor pečat, ki se ne sme prenarejati, kakor se komu ljubi. Potem bi tudi izostale spake kakor Ojdip, od grške oblike Oidi-pus (= Oteklo-nog) je ostal v drugem delu le p, kakor da bi bila -us latinska končnica, ki se lahko odpahne kakor nebistvena pritiklina. *J. Wester.*

Zofka Kvedrova, Vlada a Marja. Slunečnice, knihovna „Noviny“. Ročník třetí, svazek šestý. Nákladem Grosmana a Svobody (Maj. Gustav Dubský). V Praze 1913. 8⁰. 150 str. Broš. 2 K.

Tiste slovenske družine, kjer se pije Vydrova kava, že poznajo te drobne zgodbice; izšle so večinoma v prvih osmih letnikih „Domačega prijatelja“. „Tisto lepo, ganljivo prebujenje mlade duše v otrokovih očeh, tisti ljubeznivi, prvi drhtaji srca in dražestno smešni porivi (!) temperamenta“ (Dom. prij. VIII, 50), to je vsebina teh sličic iz otroškega življenja. — Značilno za Zofkino zgovorno besedovanje je pomanjkanje vsake discipline; ona napiše vse, „kar ji pride v pero“, pa naj ima za stvar samo kaj pomena ali ne. Če bi vse srečne mamice pisale in izdajale knjige o svojih ljubljenčkih z Zofkino gostobesednostjo, tedaj bi tiskarne težko zmagovale delo. — S hvalevredno odkritostjo podaje Vladi seksualni pouk ter ji razlaga, da raste v njej dete, „kakor rastejo jabolka na drevesu“ (91). Nasprotno pa mora vplivati na hčerko tisti „najin dan“, tista „veselica“, ki jo imata, kadar

moža ni doma. — Med vsakdanjim blagom so v zbirki nekatere črtice polne občutja, tako na pr. lepa paralela med Mikino žogo — v izložbi in sanjarjenjem na smrt bolnega Zofkinega očeta o Dalmaciji, solncu in morju. *Dr. V. Zupan.*

O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovencem. V Ljubljani 1913. Založilo „Društvo slov. profesorjev". V. 8⁰. 2 str. 40 v.

Aktualna razprava nam kaže v zgodovinskem pregledu usodo slovenskega učnega jezika na srednjih šolah pri obravnavah deželnega zbora kranjskega. Ko je l. 1866. predlagal dr. Bleiweis v deželnem zboru „zakon za ureditev učnega jezika na ljudskih in srednjih šolah na Kranjskem", je ostala ta točka na programu do najnovejše dobe. Zdaj imamo slovenske učne knjige za višje gimnazijske razrede in večinoma tudi za realke dotiskane, glavna ovira za poslovenjenje naših srednjih šol je torej premagana; maloštevilne skeptike glede uspehov v nemščini pa naj prepričajo izjave profesorjev o slovenskem učnem jeziku na naših srednjih šolah. Resnega gradiva za trezno in uspešno razmišljevanje najdejo v brošuri dovolj!

Kapistran.

Razpis častne nagrade za leposloven spis. „Matica Slovenska" razpisuje častno nagrado 300 kron za daljši leposloven spis poljubne vsebine. Vložiti ga je treba do 1. maja l. 1914. pod posebnim geslom; pisateljevo ime bodi v kuverti, ki je zaznamovano z dotičnim geslom. Razume se, da prejme avtor za nagrajeni spis poleg nagrade tudi običajni honorar.

Glasba

Muzikalije „Glasbene Matice" za društveno leto 1912/13: 1. Oskar Dev: Pastirica. Kanglica. Sneguljčica. Trije samospevi za sopran s spremljevanjem klavirja. 4⁰. 19 str. Cena 5 K. — 2. Slovenski mladini. Album 25 slovenskih pesmi za gosli s spremljevanjem klavirja. Priredila Žiga Polašek in Josip Vedral. 4⁰. 11 str. Cena partituri 3 K, posam. glasovi po 30 v.

O. Dev si je med našimi mlajšimi komponisti priboril častno mesto. V svojih delih — imamo do zdaj zbore in solospeve — nam razodeva neko naravno ljubkost in šegavost, ki ga je napravila zelo priljubljenega komponista. Po svoji naravi je humorist, on hoče veselo življenje in najraje uglasbi pesmi vesele, naivne vsebine. Taki so tudi njegovi trije samospevi. Dasi so veseljaki navadno površni v svojih izdelkih, je Dev v izpeljavi svojih del do skrajnosti pedanten, in malokateri slovenski komponist da svoja dela v detajlih tako opiljena v javnost kakor on. Imenovane solospeve so gojenci „Glasb Matice" že ponovno izvajali in želi vsestransko priznanje.

Drugo darilo „Glasbene Matice" je 25 slovenskih pesmi za gosli s spremljevanjem klavirja. Zakaj se že v naslovu ne pove, da so to same narodne pesmi, katere je gosp. Polašek v klavirskem partu bolj ali manj moderno opremil. Da bi imela ta drobnarija vsaj podložen tekst. Tako bo pa mladini, kateri je ta zbirka namenjena, prav malo koristila. — Predvsem pa bodi naloga „Glasb. Matice" kot založnice, izdajati take muzikalije večjega obsega, ki bi drugod ne mogle zagledati belega dne. *Dr. P. Kozina.*

Nekrologi

† **Emil Hojak.** V začetku marca lanskega leta je s svojimi pesniškimi prvenci prvič potrkal na uredniška vrata. Kljub neugodni prvi oceni se je oglasil še večkrat z novimi, boljšimi poskusi, ki so kazali napredek in vzbujali nade, da nam Goriška spet podari — pesnika. Toda nepričakovano je umrl, šele petindvajset let star, kot učitelj v Levpi nad romantično Soško dolino. Ko se je poslavljal maj, ko mu je v srcu rajala pomlad, je prišla ponj nevesta slovenskih pesnikov . . .

Njegovemu življenju in blagemu značaju sta posvetila črtice v spomin „Učiteljski tovariš (štev. 24, 13. junija) in „Slovan" (8. štev.), ki je priobčil tudi nekaj njegovih pesmi. — „Krizanteme", ki si jih je vsadil idealni mladenič na prezgodnji grob, naj mu ohranijo v „Zvonu" časten spomin.

† **Josip Premk.** Tudi Premk je čital nad portalom slovenske književnosti Dantejeve besede: „O vi, ki vstopite, vsak up pustite!" in vendar je pogumno vstopil z namenom, da posveti svoje življenje pisateljskemu poklicu. Delal je neumorno, in vendar mu je ostala beda verna spremljevalka. Sodeloval je skoro pri vseh slovenskih listih: njegove črtice in novele čitamo v „Slovenskem narodu", „Narodnem dnevniku", „Narodnem listu", „Gorenjcu", „Slogi", „Domačem prijatelju" „Slovenski gospodinji"; daljše spise je priobčil v „Slovanu", zadnja „Zabavna knjižnica" je prinesla njegov „Madež"; najboljše svoje spise je priobčil v „Lj. Zvonu", kateremu je bil od l. 1908. marljiv sotrudnik. Njegovi črtici „Et resurrexit" in „V grobu" (1911) sta mu priborili priznanje tudi v onih krogih, ki o njem niso imeli ugodne sodbe; „Kroni v višavi" je bila prisojena druga literarna nagrada. Število njegovih spisov je nad štirideset, za štiriindvajsetletnega mladeniča gotovo častno. Da je med njimi mnogo nedovršenega, je pri taki produktivnosti umljivo. — Nad dve leti je redno prihajal ob večerih „K slepemu Homerju", kakor smo prekrstili skromno Anžičevo gostilno na koncu Poljanske ceste; tu je pripovedoval o svojih literarnih osnutkih, o življenskih načrtih, kako se hoče v tujini izobraziti in nadomestiti, česar mu ni mogla dati šola — dovršil je le dva gimnazijska razreda — in zažarele so oči simpatičnemu mladeniču, ko je sanjal o lepši bodočnosti. Toda življenska mizerija je bila silnejša in je potlačila lepe načrte v blato; njegova pot je šla navzdol, dokler ga ni 3. julija odrešila smrt telesnega in duševnega trpljenja . . . Neki ljubljanski založnik izda knjigo njegovih najboljših izbranih spisov, in taka zbirka bo pokazala, da je bil Premk nadarjen pisatelj, prijeten pripovedovalec in dober opazovalec življenja. *Š.*

† **Prof. dr. K. Glaser** je umrl po daljšem bolehanju dne 18. julija t. l. v graški deželni bolnici, star 70 let. Nad štirideset let je deloval na znanstvenem polju ter je kot učenjak slovel daleč čez meje svoje ožje domovine. O njegovem mnogostranskem delovanju priobči „Zvon" o priliki daljši članek.

Fran Albrecht:

V poletni dan.

Bog je poljubil to plodno ravan.
Tisoč skrivnosti je v nji zabrstelo,
tisoč življenj se je tajno spočelo —
pojdi z menoj, ki me ljubiš, v soparni ta dan!

Jaz sem v življenje obudil tvoj mrtvi sen:
Globlje so tvoje oči zaslutile,
ko so se z ustnic mojih napile
mojih spoznanj in hrepenenj.

Svet je globok in je zlat in zelen,
ti si edina — o, tiho kreníva,
da ne predrami speča se njiva,
kjer trudno od zlata klasje počiva.

Mladi ženi.

Na tvojih prsih rdeča roža vene
kot mokri sled krvi na beli židi,
o, iz srca! — in že oko zdaj vidi,
kar noč na noč se srcu razodene:

Ko gledam vas, molčeče, blede žene,
solzo, ki se pod svetlo solnce stidi,
mladost, molčečo svoj breznadni „pridi“ . . .
Le v srcu tvojem rdeča roža vene.

Milan Pugelj:

Utešenje.

Pripeljal se je bil v samoten kraj, da si oddahne. Za njim je bil kos mladosti, divji vrtinec življenja, ki je odvršal mimo kakor vihra. Ženska, kup nasprotnikov, hinavski prijatelj, napeta pozornost, ki čaka v temo zavit dogodek, stoječ tik pred človekom in ki jemlje spanje, pokoj, srečo in zadovoljnost. Prišel je z izmučeno dušo, redkobeseden in v svoji notranjosti noseč topo, gluho, siloma zadušeno bolest, ki se zdi kakor vtopljena v morju spominov, dasi to morje še vedno vre, kipi in buči.

V dolini je ležala vas, zamešana z zelenim drevjem, polnim zorečih rumenih hrušk in rdečih jabolk. Po holmcih okrog so ležale njive, kakor bi drle od vseh strani v dolino zlate reke žoltega žita. Na najbližjem griču je stala cerkvica z belim visokim zvonikom, a od desne in leve so prijazno gledali solnčni gradiči, pomniki davne slave in gospodstva mrkih in ponosnih graščakov. Tisti, ki so se šopirili na visokih hribih, so bili že davno zapadli netopirjem, sovam in kačam. Ljudje so jih zapustili, in edini gospodar so jim bile dolge hude zime, nalivi in nevihte, ki so trgale streho in grizle pot razjedajoči vlagi in prhnobi. Vendar se je zdelo, da sije nad temi holmi in goricami, po teh prijetnih domačih dolinicah, na te cerkvice, ki so stale v brezštevilni množini na vseh straneh, in na razvaline in gradiče neko drugo in milejše solnce, ki ga človek nikoli ne vidi in nikoli ne čuti v velikem mestu. Prebivalec teh krajev ni bil navezan na ljudi in na tisto, kar so napravili ljudje, bil je v ozkem stiku z naravo in blizu solncu, kakor pravo solnčno dete. Kdaj je mislil v mestu nanj! A tu se je pogovorilo z jutranjimi žarki srce, ko je prestopil zjutraj prag, ali ko se je ozrl po prostranih poljih in se skopal v tistem neskončnem svetlem morju prijazne in vesele solnčne luči.

Naglo, naglo pozablja srce v taki jasni tišini, zakaj samo ljubi mir, samo rado sanja v večno novo srečo, tiplje oprezno in plaho po sivih vratih bodočnosti, želeče nekam v neki neznani srečni pokoj.

Na desno od vasi, tam, kjer se je pričenjal zeleni gozd in se obračal počasi na levo v hrib, je stal gradič, ves v divji trti in ves v visokih trepetajočih jagnjedih. Tam je bilo ptičev, da bi nihče

nikoli ne verjel. Tisočere jate so frčale z drevesa na drevo, zgrinjale se proti solncu, da so ga zakrivale z dolgo senco kakor oblak in šumele v gozd ali na polje in se zopet vračale nepretrgoma nekam klicajoče in cvrčeče. Za gradičem je tekal med grmovjem potočič in v tihem grmovju so peli slavci, žvižgali kosi in žvrgolele drobne in plahe taščice, napihujoče svoje rdeče vratke kakor žive mehurčke. A kaj so počeli ščinkovci, kaj so si prizadejale sinice, kaj vrabci in strnadi in kaj črne in sive vrane, ki so stolovale visoko v vrhovih visokih jagnjedi! To je bila jutranja pesem, da bi človek sedel in užival in postal glasbenik. Nihče ni poznal zakonov harmonije, a tu je vladala tista velika in silna ubranost nature, matere rož in dreves, potokov in skal, ptičev in žuželk in nas vseh.

Ta gradič je bil obljuden. Bil je tu star gospod, ki je hodil zjutraj po vrtu, bila je siva gospa, ki je sedela ob jutranjem solncu pred pragom, in bila je mlada gospodična skrivnostno črnih las, velikih modrih oči in zagonetno lepega obraza, ki je slonela na oknu v pritličju in poslušala glasni koncert neutrudljivih in veselih pevcev.

Toda mladost ne miruje. Komaj je legla prva meglica po prestanih bolečinah, že se vzbuja srce, že pošilja oči v svet, da bi živelo, živelo.

Gospod Grozd je prišel vsako jutro mimo grada, da bi videl lepo gospodično. Korakal je mimo z rdečim makom na prsih in s šopom rož v roki, in njegovo oko je viselo na očeh neznane mladenke. In radovedna mlada leta so hotela vedeti, kdo je, odkod je, ali domačinka ali tujka, ali je sama, ali ima moža ali ljubimca. In prihajal je tudi zvečer. Z novimi sklepi oborožen in vkovan v nove nade je nastopil vselej svojo pot, vedno bliže okna je hodil, nazadnje tako blizu, da ga je dosezalo listje divje trte. In seznanila sta se.

Kakšna skrivnost je legla v njegovo življenje! Kakšnega bolnega hrepenenja je bilo polno to dekle, kako je koprnelo v svet in v vrtinec življenja, a ždelo je le pri odprtem oknu in štelo slavce, ki so peli po grmovju! Kako jo je vleklo med ljudi, kako je vzdihovala v tem hrepenenju in padala nazaj v roke tihe in gluhe bolečine kakor ptica, ki jo je zadel visoko v solncu lovčev strel! Njeno vse je bilo življenje, tista vihrajoča slast in strast, ki meče ljudi drugega drugemu v naročje, tisto vroče koprnenje, ki bi dvignilo človeka o polnoči iz tihega doma in ga gnalo v zimi in metežu preko hribov in dolin do cilja, ki ga šele

sluti nekje v domovini solnca, zvezd in neznanih krasot. Perot njene duše raste, neutegoma raste, a ona ne plane skozi noč, temveč sedi in odživlja vse v bolnih mislih. Tukaj ne vidi človeka razen njega, nikogar ni, da bi razlila pred njim dušo in pokazala svoje misli kakor zlato stolisto knjigo neizpolnjenih želja. Nepretrgoma vihra po njej mladost, ponoči in podnevi, zjutraj in zvečer, a ona pada v kremplje tihi žalosti, bridkemu odrekanju vsega lepega in sladkega. Tudi njega se ne oklene. Govori ž njim, posluša ga in strmi v večer, ki se razgrinja po okolici. Glejte tam zarjo, ki se potaplja za gozdovi, glejte ta prostrani skrivnostni mrak in njegovo hladno in čudežno skrivnost! In tu mladega človeka, ki je vnovič zahrepenel, in žensko, ki plaho odriva od sebe njegove goreče besede. In ko še ni odzvenel val njegovega šepeta, se že dviga njena duša, ki jo čuti tik sebe vročo in mlado, da bi jo skoro prijel, se že vzpenja preko njega v oblastnem razmahu svojih pravic in se bori z neznanimi bolečinami, z neznanimi grozotami, ki leže sredi nje in jo tišče v nesrečo. Teko večeri in vedno hujša je njena bol, ki je nihče ne razume. In vedno odločneje bije od sebe njega, ki je obžgan od novega hrepenenja, ki mu razsekuje mlada in siloma kročena strast besede, ki hodi okrog brez glave in živi samo še tem tihim večerom. Ona ve, da ne bo nikoli tega dočakal, kar mu koplje po prsih, ona ve, da udari vanj bolečina, ki jo pozna samo ona. Odpovedati se vsemu — to velja. Odreči se mladosti, vedeti, kaj ima za nas, ali odreči se. In zavrniti vse, kar slika mlada in razvita domišljija. Vse, kar so povedali ljudje hrepenenja, pisatelji, vse, kar so opeli poetje, in pasti v brezbrižnost starcev. Kmalu, kmalu poteko naša leta, pride bolezen in pride smrt. Staramo se z dneva v dan, in z dneva v dan gine iz nas sila življenja. Skoro nas objame megla starosti in iz naših src izgine vse, kar jih dviga in sili v oblake, in od naših misli popadajo krila. Ko se to zgodi, bo vseeno, ali si užival, ali nisi užival. In še bolj bo vseeno, ko pride smrt in nas uvrsti med grobove. Ali si živel, ali nisi živel? Ne veš zato več ti, ne vprašajo drugi. Po tistih vrtovih, kamor zajdejo kristjanje o Vernih dušah, ne letajo misli o bodočnosti, ne želje, ne nade. Med tistimi tihimi cipresami in hladnimi kameni in križi je vse mrzlo, vse umirjeno, vse davno utolaženo in utešeno. O — in kako kriči ta pomenek o grobovih v slast in strast mladeniškega šepeta, ki mu je že v ognju krvi izgorel glas! Kakor bi pograbili neuki ljudje godala, zašli med godce in piskali na vso moč. Ali kakor bi planil med nage kopajoče se deklice grd in pohoten

starec. In kako se razliva okrog pretajinstvena noč, kako toplo greje srce pesem fantov, ki se drže okoli ram in gredo nekje za vasjo po zeleni poljski poti! In kako je mračen in veličasten gozd, ki molči v ozadju ves črn in močan, a jasne zvezde gore nad njim in luna mirno in prijazno strmi po cerkvicah in gradičih.

Te noči so, ti večeri so kakor raztrgane slike slovitih mojstrov. Preko srede, preko sredotočja najčarovitejših harmonij teče grda razcefrana razpoka in oko, žejno lepote, hlasta po užitku, a ga le sluti in ne more do njega. A zdaj naenkrat govori dekle v slepi in nenadni jezi neznanega izvora, s suhimi ustnicami govori in bledega obraza in žaljivih oči, čemu življenje, čemu mlada leta, čemu besede takih mladih fantov, nočnih sanjačev in prepirljivih nenasitnežev! Beseda v ustih je kakor prah v vetru in želja v srcu kakor listič v viharju. O kako majhno vse, kako nevažno, kako kratko! Povsod, povsod so utisnjeni pečati ničnosti, trohnobe in propasti. Ponižajmo se pred bilkami v polju, pred jablano na vrtu, pred sovo, ki kriči v gozdu, pred kamenčkom, ki leži na potu! Prevrzimo se, bodimo bilke, bodimo ljudje! In v te besede sije tihi in zamišljeni mesec in fantovska pesem se vleče skozi noč tako toplo in blago in vse je pokojno in veličastno in na nebu je več in več zvezd. Naj ne razpoči srce, raztrgano na dvoje, pristopite, moji upi, in stojte mi krepko ob strani!

In med tem je napočil zadnji večer. Jemala sta slovo in zdaj se je razlilo njeno srce, razklenilo se je, privrelo na dan z grozno močjo. Razplakala se je, razihtela, razpustila je lase, svoje dolge črne lase, in jih ruvala z glave. Ná jih, ná jih veter, nesi jih v gozd in jih vpleti v hrast, da strohne v mokroti, ná jih, mokra zemlja, da izginejo v tvoji vlagi, ne jemlji jih ti, moj dragi, ne jemlji teh črnih las, tega nepotrebnega hinavskega krasa moje nesrečne glave! Naj si izpraskam lica, dajte mi, hrastje, svojo stoletno moč, da izkopljem svoje velike in lepe oči! Čemu vse to, čemu vse meni? In bridko je in vedno bridkeje. Naj bi prišla k njemu, je želel, da bi jo stisnil v svoje naročje, da bi ji povedal in prisegel, kako mine mladost, kako odcveto rože, a kako njegova zvestoba nikoli ne neha. A ona vihra ob oknu in je gluha za njegove besede. Ah, in te dolge in žametaste lase si ruje in v svoja krasna lica zadira nohte in greši nad seboj samo. Prestraši jo, noč, oglasi se, grom, izpregovori, Bog ali vihra ali črna zemlja pod nami, da ustaviš njeno brezmiselno ravnanje! Kdo bo gledal to nečloveško divjanje, kdo bi ne zbežal v noč, razdejan in razdvojen? —

Sklenila pa je pozneje, da uteši njegovo hrepenenje in da ga obišče. In tako mu je pisala, da ga pričakuje.

Bilo je zimsko popoldne v velikem mestu. Zunaj oblačno, po ulicah vrvenje ljudi, tramvajev in voz in vse križem vse pobito, zamišljeno v svoje moreče delo. V hotelu so že gorele luči. Hodniki so bili polni strežajev, švigajočih na levo in desno in vljudno se klanjajočih. Hitel je po stopnicah, ker ni mogel pričakati, da bi se vrnil lift, ki je peljal v tistem hipu kvišku kopo ljudi. Grabil je po dve, po tri stopnice in se ogledal v tretjem nadstropju zasopljen in razžarjen po sobnih številkah. To je tam, poglejte, tam je ona!

Vstopil je. Izpod stropa gori luč, po stenah vise vsakdanje slike v širokih zlatih okvirjih, po tleh leže temne preproge in sredi sobe sedi ona kakor izpostavljena na razstavi. Ali kaj je to, kaj vidi prišlec, ki gori v lica in ki se mu krešejo oči v neizgorljivem ognju?

Njen obraz se smehlja, njeno lepo ovalno lice, a iz njenih velikih oči sije divja bridkost. Kje je njeno naročje, da položi vanje svojo glavo, ko poklekne pred njo, tisto polno in sladko naročje, kažoče lepoto kontur mlade ženske, zavite v mehko in tesno krilo? Kje so kolena, kje so noge? Ali so ta drobna stopala, vsa izvita in zabuhnjena, enaka nogam mladega in nesrečnega pritlikavca, oni zasanjani idol, ki nosi njeno lepo glavo? Ali so te kratke pohabljene nožice tisto, kar je izsanjala domišljija tako ponosno in popolno? Ali naj pade na kolena, ali se naj oklene teh krvavih igrač neusmiljenega življenja?

— Kako malo truda! vzklikne ona in strup je razlit po njenih besedah.

— Utešila sem te!

Zunaj mesta je noč, meglena, gluha noč brez glasa, brez življenja. Nikjer ni človeka, nikjer ni živali, a on divja po mokrih potih in ne more zbrati svojih razdivjanih misli. In kakor bi ga ta neskončna mokra megla zavijala v svoj hladni plašč, ga grizla v prsi in mu srebala srce.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

9.

V Novemmestu 19. maja 1891.

(Radi raznih zaprek sem dogotovil list šele 23.)

Predragi prijatelj!

Vi ste v odpisovanju bolj hitri in natančni nego jaz. Še jedenkrat Vas prosim, oprostite mi prirojeno mojo zanikarnost! Najprej nekoliko o slavnem ruskem grofu Tolstem, že zato, ker ste me vprašali, če sem čital njegovo „Vlast tmine". Prečital sem jo jako pazljivo in še dvakrat. Najprej hrvatski prevod, ki sem ga našel v „Obzoru". Ta spis me je strašno ganil, pretresel in kaj bi tajil, tudi odušević. Imponirala mi je dovršena originalnost tvarine, sloga in misli. Stari in po njihovem vzgledu novejši evropski pisatelji izbirali so si za predmet svojih dram velike historične zgodbe, kralje in druge silne zverine. Tolstoj pa je posegel v življenje prostega naroda in nam narisal z mojstrsko roko njegove strasti, moralne bede in grozovite blodnje in rane. Kaj takega ne bi znal napisati noben nemški grof, pa niti pisatelj najnižjega rodu, kojemu je tekla zibka v „rovtarskih Atenah" našega Prešerna. Tak je bil vtis in pojem, ki sem ga dobil o „Vlasti tmine" po prvem branju. Pozneje prinesel mi je nekdo, morebiti rajnki moj prijatelj Rudež, ruskì original te knjige. Jaz zopet sedem in ga prečitam s povse drugačnimi čuti, kakor da mi je došla v roke kaka popolnoma nova knjiga, kojo prej nikdar niti videl nisem. Zakrivil je to gotovo že sam jezik. Ruščina je tako mogočna in samobitna, da ji ni kos nijeden izmed sedanjih evropskih jezikov, pa niti klasična latinščina; hrvatsko narečje je proti ti siloviti reki slaboten, mehkovoden potoček. Moje mnenje pa se je preinačilo, to seveda najbolj po dolgem premišljevanju in mozganju, na koje me je prisilila ta drama, ki ni izdelana po šabloni, nego po čisto novem duhu, kroju in načinu. Začel sem se povpraševati: Ali bi mogel dati ta spis v roko mladini? Moral sem odgovoriti: Za noben denar! Ali bi ga smel priporočiti ženskemu spolu? Zopet sem moral odgovoriti: Ni za

ves svet! Smelo bi li slušati to igro navadno, to je napol ali le površno izobraženo občinstvo v gledišču? Odgovor: Bog nas obvaruj takega groznega pohujševanja! Le pomislite škandal, da se, ako se ne motim, čuje na oder ječanje otroka, kojega zadavljajo v podhišju! Ta in mnogi drugi taki pomisleki izpremenili so mojo prvotno sodbo o drami Tolstega: izrekel sem o nji anatem. Brati ali gledati jo morejo brez kvara samo filozofi in trezni, povse zreli in temeljito izobraženi možje, drug človek pa nobeden, in to je dovolj opravičen razlog, da jo je treba pregnati ne le iz vsakega poštenega gledišča, ampak tudi iz vsake javne in domače knjižnice. Isto velja i o glasoviti „Kreutzerovi sonati“. Tudi v nji se riše resnično življenje s strašno živimi, uprav kričečimi barvami: blazirani, izsrkani, brez dela in skrbi pohajkajoči bogatini in velikaši imajo v nji tako verno zrcalo, kakršnega jim ni pokazal do zdaj morda še noben pisatelj. Ali pošteni in delavni stanovi naj se ne ogledujejo v taki smradljivi mlakuži; podoba, kojo bi videli, ne bi jih mogla ni ublaževati ni kratkočasiti, utegnila pa bi v marsikom vzbuditi doslej spečega hudobca. Ali navzlic tem v nebo vpijočim napakam ostaja L. Tolstoj največji romanopisec sedanje dobe in morda vseh vekov in narodov. Njegova „Vojna in mir“ je klasično delo prvega reda, nedosežno po korenitem popisovanju ruskih prvakov in prostakov, junakov in nejunakov, krvavih in nekrvavih (ljubavnih) bitev narodnega življenja, mišljenja in delovanja. Njegov borodinski boj ostal mi je v tako živem in stalnem spominu, da se mi je že večkrat o njem sanjalo. Tudi „Vojna in mir“ ima sem ter tja kako manj prijetno prikazen (meni je bila najbolj zoprna Nataša), ali celoti take malenkosti ne morejo škoditi, saj je celo častiti očak Homer včasih zadremal!

Kakovo je moje zdravje, povedal sem Vam na listnici. Izprehajat se hodim prav pridno. Ob štirih zjutraj sem že vsak dan na nogah, pa hajdi v bližnje hribe in gozde! Ali društva nimam pravzaprav nikakega. Občujem z jedinim dr. Vojsko (sodnim svetovalcem). On služi že jako dolgo, menda čez dve leti pojde v pokoj, ali se v službi ni skisal kakor drugi: pogled na politične, narodne in socijalne razmere in vprašanja ostal mu je nepomračen z birokratsko polnočno temo. Njemu moram govoriti na vsa usta, brez bojazni in sumnje; ali je ta neprilika, da ga zadržujejo navadno vsakovrstni uradni in rodbinski posli in se snideva radi njih precej poredkoma. Razven njega ne maram se z nikomer razgovarjati o našem narodnem položaju, ker poznam predobro naše „rodoljube“,

da so strašni brbljavci, ki bi nevede in nehote človeka ovadili in osvinjali. Pazljivo pa motrim življenje naših kmetov in meščanov. Meščani so narodni ideji zdaj prijazni, ali radi slabe izobraženosti in splošne revščine obrnila bi jih prva politična sapica na nasprotno stran, kar se je že večkrat zgodilo. Avstrijski parlamentarizem imajo ti možakarji za jako važno stvar, brez konca in kraja čislajo zlasti Šukljeja in Ferjančiča i. t. d. Dolenjski kmet pa se smeje in roga vsem našim poslancem in vsemu ustavnemu aparatu. Povsod čuje se isti glas: „Kaj so nam prinesle te volitvene komedije? Vsako leto večje davke, dobrega pa ničesar". Ta sodba je ostra ali pravična. Kmeta tare briga za vsakdanji kruh, kojega si služi čedalje težje. Jedina tolažba mu je Amerika. Nje dolarji rešili so dolgov ne le mnoge posamezne seljake, ampak cele vasi in občine, posebno v Beli krajini. Neumno je torej odvračati ljudi od tega preseljevanja. Slovenci ne hodijo v Ameriko s takim namenom kakor Nemci, da bi ostali tam za stalno, nego si hočejo prislužiti nekoliko stotakov, da poplačajo dolgove. Za zmerom se ne seli tja nihče. Naj dela doma marljivo kolikor hoče, ne dobi na Dolenjskem več na dan nego bornih 30 krajc. in netečno hrano. V Ameriki pa je najslabša plača (v premogovih jamah) $1\frac{1}{2}$ dolar, v nekojih tovarnah 5–6 dolarjev na dan. Dober obed z belim kruhom in mesom pa ne stoji več nego 4 dolarje na mesec. Naši rojaki so za delo korenjaki, da se z vsakim lahko kosajo, zato jih Američani kaj radi sprejemajo v svoje tovarne in rudnike, zlasti odkar so spoznali njih poštenost in pohlevnost. Čital sem že mnoga njihova pisma in povzel iz njih, da se godi izmed desetih vsaj osmim prav dobro, to je, da si služijo mnogo več plače nego je potrošijo. Znamenito je tudi to, da v Ameriki malo ne vsi Kranjci postanejo Slovenci, in da se mnogi povračajo domov s slovensko zavestjo, s slovenskim ponosom. Sploh pa je v slovenskih kmetih na Dolenjskem še prav malo narodnega duha. Družba sv. Mohorja je tudi tod močno razširjena. Ne daje se zanikavati, da budi ljubezen do branja, ali ob jednem pa je ravno tako gotovo, da razširja s svojimi spisi praznoverje prav na debelo. Bedastih „čudežev" je v njih na milijone! I najbolji pisatelji dokazujejo, da so otroci in učenci srednjega veka. V Slomškovih pridigah nahaja se dosti zlatega zrnja (najbolje ugajala mi je tista, ki ostro govori proti prikazni matere božje na nekem drevesu); ali tudi v tega slavnega vladike možganih vladala je poleg posameznih svetlih žarkov najtemnejša tmina. Razglasil je na pr. vojno francosko-italijansko, koje namen je bilo osvobojenje

zatiranih Italijanov, za boj katoliške cerkve proti brezverstvu i. t. d.! V svojih glasilih se klerikalna svojat strašno baha, da je baš ona rešila slovensko narodnost, vzbudivši v nižjih stanovih ljubav do slov. jezika in rodu. Ta hvala je precej prazna. Iz ust mladih kapelanov sliši narod sem in tam res kako domoljubno besedo, ali pravi agitatorji, kar bi duhovščina povsod mogla in morala biti, niso bili ni oni nikjer in nikoli. O župnikih ni vredno govoriti, brigajo se skoro le za svoje gospodarstvo, narodnost jim je deveta briga. Razlagaje četrto božjo zapoved imajo duhovniki lepo priliko, da bi povedali poslušalcem tudi kaj o dolžnosti narodnostne in domovinske ljubezni. Jaz sem o tem skrbno povpraševal, pa nisem nikdar o nikomur zvedel, da bi bil porabil tako priliko. Prav veselo pa napreduje povsod znanje čistega narodnega jezika in slovenske literature, posebno pa i narodnega petja. Za to reč pridobili so si resnične zasluge naši učitelji (zlasti za petje), še bolj pa duhovščina, ki govori na prižnicah zdaj do malega sploh pravilno slovenščino: samo v molitvah drži se še zmerom trdokorno starega šlendrijana „kranjske šprahe“. Naš pismeni jezik ukorenjuje se čim dalje bolj i v mestih i na deželi. Mesto nemške „cajt“ čuje se že skoro povsod „čas“. Posebno so se priljubile ljudem besede: izvrstno, krasno, radi, zaradi (mesto zavoljo), vzrok, omika in še mnoge druge. Nameril sem se večkrat na trde kmete, ki so se trudili, da povedo vse svoje misli v pravilni slovenščini. Tudi mestni trgovci ponujajo in razkazujejo svoje blago narodnemu kupovalcu z izbranimi, slovenskimi besedami. V Novem mestu odlikujejo se mnoge gospodične in mlaje gospe s čisto slovensko govorico, jedna izmed prvih krasotic pridobila si je, kar mi je priznala sama, vse svoje izobraženje edino le iz slovenskih knjig in časopisov. Jedenkrat priplazil sem se v frančiškansko cerkev, v koji je bilo zbrano mnogo gospode, s tem namenom, da vidim, kakove molitvene knjige čitajo naše gospe in gospodične. Šel sem od klopi do klopi in pazljivo povirkival v njih berilo. Uveril sem se, da imajo do malega vse gospodične slovenske bukve, nemških drže se le stare gospe, ki se slovenščine niso nikoli učile. Tudi slovensko petje sliši se zdaj že skoro v vsaki gosposki hiši in družbi. I to treba zabeležiti, da se naši uradniki razgovarjajo med sabo večinoma po domače. Napredek narodnega ponosa pokazala je tudi zadnja popisnja. Leta 1880. naznanilo je komisiji v Novem mestu do petsto ljudi, da je njih občevalni jezik švabski, a 1890. ostalo je samo nekaj čez sto takih Nemcev in nemčurjev. V Krškem sem bil 1873. leta. Takrat ni bilo

v tem mestu še nobenega slovenskega napisa in razven jednega so bili vsi domačini nemškutarji. Lani prišel sem na potu iz Zagreba zopet v Krško. Našel sem mesto povsem predrugačeno. V gostilnici razgovarjali sta se z mano obe služabnici v pravilni slovenščini, našel sem dobro pohajano slovensko bralno društvo, na hišah dosti slovenskih napisov in v mestni hiši slovenski uradni jezik! Iz vsega tega morete lahko povzeti, da napredujemo i na Dolenjskem, dasi ne tako brzo, kakor bi trebalo. Za zdaj z Bogom! Presrčno pozdravljajoč Vas in vse prave našince ostajam z najiskrenejšim spoštovanjem Vaš resnični prijatelj

Jan. Trdina.

10.

V Novem mestu 2. septembra 1891.

Dragi prijatelj!

Zadnji pot pisal sem Vam na Dunaj. List ste mislim prejeli, zlasti ker sem ga iz dobrih razlogov priporočil. Julija sem bil v Ljubljani in v Kamniku, ali sem našel prav malo znancev. Komaj sem se vrnil, napadla me je bolezen s toliko silo, da sem moral ostati več tednov v svoji sobi. Prišla mi je ne le v glavo, ki že tako šest let ni bila zdrava, ampak tudi v desno nogo, da nisem mogel hoditi. Čital sem v postelji Reichovo filozofijo (že petikrat!), na koji se Vam zopet prav presrčno zahvaljujem, kajti me je z marsikako resnico znatno razveselila in povzdignila. Dobil sem zopet Tolstega „Vojno in mir“ in celo famozno Kreutz. sonato, koje pa sem ta pot prečital le začetek, ker se mi je zdela preveč „ultraženijalna“. — Naznanite mi, prosim Vas, bodete li mogli priti letos kaj v svojo slovensko domovino? Neizrečeno rad bi se sešel z Vami v Ljubljani, da si osvežim zopet dušo in srce v društvu veleizobraženega poštenjaka, narodnjaka in prijatelja. Zdravje mi se je toliko zboljšalo, da bom mogel zapustiti brez nevarnosti svoje dolenjsko prebivališče. To zimo začel bom vsakako zopet pisariti, vendar še ne vem, ali v „Zvon“ ali v „Sl. Narod“. Zbirko svojih „Bajk“ dal bi tudi natisniti, ako bi se dobil založnik. Prelahko ne bi se baš prodajale, ker bi jim hudo nasprotovali naši svetopetniki in svetohlinci. Zakaj se pa Vi tako dolgo že nič ne oglasite v javnosti? Tukajšnji rodoljubi me često povprašujejo, kaj to pomenja, pa jim ne morem dati povoljnega odgovora. Prosim Vas, da bi mi kmalu odpisali, potem doboste precej daljši list od mene. S presrčnim pozdravom ostajam Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

J. Trdina.

11.

V Novem mestu 28. februarja 1892.

Predragi prijatelj!

Že pred božičem usedel sem se, da bi Vam pisal prav, prav obširno pismo in danes imamo že predzadnji dan februarja, ne da bi bili prejeli od mene kako črko. Priznavam, da sem velik krivec, ali kaj se če, saj veste: naturam expellas i. t. d. Ali ta pot imam pa tudi nekoje jako izdatne izgovore. Mehka letošnja zima ni ugajala mojemu zdravju. Kri me je silno nadlegovala in marsikatera noč pretekla mi je brez spanja. Dobro voljo kazile so mi i nekoje prav sitne pravde, v koje me je zapletla zapuščina moje žene. Doživel sem tudi jako originalno hvaležnost. Neki sorodnici njeni podaril sem skoro vse gospodinjsko orodje, kuhinjsko posodo, do malega vse brašno, koje je spravila rajnica, vso zabelo, drva i. t. d., v zahvalo pa je priplazila se večkrat v hišo, kadar me ni bilo doma in mi pokradla mnogo perila in drugih reči, n. pr. vse cvetlice, kojih sem imel po vseh oknih, ker so močno veselile mene in mojo ženo. Zanje mi je najbolj žal. — Menda Vam še nisem pisal, da mi je volila žena svojo hišo v Novem mestu, v koji sva stanovala. Velika baš ni in mnogo tudi ni vredna ali bolja je vsekako nego nič: po tujih stanovanjih ne bo se mi treba potikati. Česar je tako bridko pogrešal pesnik Jenko — svojo streho, jaz torej imam in s streho združene so še nekatere druge prijetnosti. Pri hiši je majhen vrt in na njem hladna senčnica. Spalnico greje mi prav povoljno ruska peč. V kuhinji razveseljuje mojo najemnico, ki kuha za svoje dijake in tudi zame, dobro železno ognjišče in okoli kuhinje gre od treh strani širok, zaprt hodnik, po kojem se šetam po zimi, kedar ne morem iti na plano. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

Janez Trdina.

A. Labud:

Užugana ljubezen.

Odločno, brez misli, kakor bi se bala, da se iz misli ne bi rodila bojazen, je privzdignila dolgo rožasto krilo in skoro planila po vhodnih stopnicah k medenemu ročaju. Odločno je povlekla. Ko je za velikimi vrati zapelo zvonko in jasno, se je razveselila: „Zdaj ne morem več nazaj.“

Počasni sivolasi vratar ji je pokazal stopnice in hodnik. Odločno, brez misli je odhitela in potrkala na vrata z napisom „ravnatelj“.

„Naprej!“ Možatost in samozavest glasu jo je nekoliko zmedla — tista zmedenost, ki je je bila vajena iz onih učiteljiščnih let, ko je bil semeniški ravnatelj še njen katehet.

„Vi, gospodična Zimec? Prosim. Moja nekdanja učenka je še zmerom zelo boječa, še zmerom nekoliko presramežljiva. Tako prijetnonenaden obisk — me izredno zanima.“ Stal je pred njo resen, visok in mogočen, vabil z desnico in stiskal z levico zlatoobrezani brevir k dolgemu talarju.

V zrcalu na nasprotni steni se je videla pred njim in zazdela se je sama sebi vsa majhna in slabotna — drobna golobica pred mrkim jastrebom., In golobica naj bi se zaletela v jastreba, mu iztrgala ugrabljeni plen? Pomislila je, po kaj je prišla in bilo ji je, da bi se obrnila in zbežala.

„S čim vam lahko postrežem, Rožica Zimec — saj ste Roza, če me spomin ne vara. Letos menda končate. In potem — služba? ženitev? Odkar ste bili moja učenka, ste postali cela dama. Prosim.“ Trudil se je ublažiti svojo resnost in pomaknil veliki naslanjač ob steni k svojemu sedežu ob pisalni mizi. Njegove počasne, mirne kretnje, njegovo šaljivo poizvedovanje ji je pomagalo iz tesnobe. Vzela je ponujeni sedež in ko je videla tudi njega sebi nasproti, se ji ni zdel več tako neznansko mogočen. Na tihem mu je pritrdila, da je res že cela dama in sramovala se je skoro svoje šolarske zmedenosti, ki je izvirala pač le iz dejstva, da si stojijo ljudje čez leta, pa naj so se med tem še tako do dna spremenili, prvi hip tako nasproti, kakor so se bili razšli.

„Vi se šalite, prečastiti,“ se je nasmehnila s koketno sramežljivostjo. „Služba? ženitev? ste vprašali. Tudi meni rojijo take reči po glavi.“

„Verujem, verujem,“ je zamrmral ravnatelj in pogledal Rozo izpod čela. Čudno resni povdarek v zadnjih besedah ga je spomnil, da ne stoji več nekdanja učenka pred njim, temveč — ženska.

„In podobna zadeva me je tudi privedla k vam.“

„Dobro je, če se človek na važnih razpotjih ozre na več strani. Gorje onemu, ki zaupa samo sebi in se ne meni za izkušnje, ki so jih drugi nabrali pred njim. Stokrat gorje onemu, ki se v takih resnih trenotkih ne posvetuje s svojim Bogom.“ Zdelo se mu je še najbolj pametno, da se z opolzkih tal svetnega družabnika pravočasno umakne za varne okope cerkvene morale. Tam mu ne more nihče do živega, sam pa ima na vse strani odprto pot.

„Svetujete prezgodaj, prečastiti,“ ga je prekinila Roza. „Resni trenotki, važna razpotja — rada bi bila na takem razpotju. In vi, vi edini mi pri tem lahko pomorete.“

„Ko bi se potrudili govoriti jasneje, gospodična —“

„Se potrudim. Stvar je tako sitna . . . Evo: jaz ljubim . . . in moja ljubezen je v vaših rokah.“ Besede so zvenele mehko in mirno; toda zubelj v licih, povešene oči in dvigajoče se prsi so pričale dovolj, da so se le mukoma izvile iz grla.

„V mojih rokah? Gospodična!“

Toda gospodična se ni ganila in je gledala v naročje. Prečastiti je razburjeno vstal in premeril sobo z velikimi koraki. Ali se ta ženska norčuje iz njega, ali mu je prišla resnično razkrivat svojo ljubezen? Okrenil se je nehote proti zrcalu in v tistem hipu se je živo zavedal, da so dani vsi pogoji, ki bi znali priti v poštev: štirideset let, najlepša moška doba, lasje po številu in barvi še vsi izborno ohranjeni, cvetoč obraz, krepki udje. Nato mu je pogled šinil k Rozi. Njeno bujno telo je slonelo v kanapeju kakor čarobnoživa uganka. Tudi tu so bili dani vsi pogoji: vročekrven, živahen, očividno precej strasten temperament, zaljubljena domišljija učiteljiščne goske, ki obletava še vedno, kakor mušica svetilko, podobo nekdanjega učitelja. No, in zdaj je mušica telebnila v plamen. Prečastiti se je samozadovoljno nasmehnil. Dasi ni pozabil niti za hip, kaj mu veleva dolžnost, se je moška ničemurnost v tej minuti vendar tudi v njem nekoliko razpasla. V svojo kazen je sklenil kar najhitreje spustiti zaveso nad to komedijo. Stvar najbrž ne pojde čisto gladko, tudi nekaj solz se prikrade morebiti iz tistih lepih, tako otročje neumnih oči na kanapeju — pa nič ne de: ko se tako izmijejo, bodo videle, da je cela stvar samo neznansko smešna. Poskušal je najprvo zlepa:

„Ne maral bi vas žaliti, gospodična. Ne morem in nočem verjeti, da ste mislili resno, kar ste rekli. Tudi vam ne morem prisoditi tako slabega okusa in tolike netaktnosti, da bi se vi, lepa

in pametna deklica, zanimali za takega starca, kakršen stoji pred vami, in da bi mu to vkljub njegovemu kolarju tudi lastnobesedno sami priznali. Ne, moja nekdanja Rožica ne more biti tako nespametna. Kajne, gospodična, da ste si dovolili le malce debelo šalo s s svojim nekdanjem učiteljem? Vem, da so ptice vašega perja zelo poredne in marsičesa zmožne.“

Prečastiti je pričakoval izbruh tiste baže, kakor jih je poznal iz časopisov in knjig, in začelo ga je skrbeti, kako se izmota, če se čarobnoživi uganki v naslanjaču zahoče omotice, konvulzivnosti in podobnih ženskih sršenov. Toda nič takega. Valovanje Rozinih prsi je nekoliko poleglo, in ko je prečastiti zinil o sebi starcu, ga je pogledala sprva začudeno, nato dobrovoljno ter hitela popravljati napol smehoma, napol bolestno:

„Ah, nisem mislila vas, prečastiti; oprostite mojo nerodnost! Toda moja ljubezen je vendarle v vaših rokah. Oseba, ki jo ljubim, je v vaši oblasti.“

In zopet je gledala v naročje. Ta nesporazumek ji je bil zelo dobrodošel. Ko je videla, kako naenkrat je obrnil njene besede nase, je prijetno začutila, da ga ima nekoliko na vrvici in ji torej ni treba preveč trepetati.

Prečastiti se je vgriznil v ustnice in menil s prisiljeno malomarnostjo:

„Vem, da vas mika nastavljati zanke starim lisjakom — in topot bi bili kmalu enega vjeli. Sicer pa — do danes mi je bilo čisto neznano, da bi jaz imel koga v svoji oblasti.“ Stal je pri oknu s prekrižanimi rokami in njegove besede so bile mrzle in suhe. Stari lisjak je zaslutil, da se mu obeta nekaj mnogo bolj sitnega nego omotica in konvulzivnost, nekaj tako zoprnega, kakor ga v štirih letih njegovega ravnateljstva še ni zadelo.

„Kdo je tista oseba?“ je vprašal strogo, Rozi se je zdelo osorno in sovražno, kakor bi se hotel maščevati za blamažo in se oborožiti za odpor. Zdaj je bil zopet jastreb.

Roza je molčala.

Ko se je naveličal gledati skozi okno, se je okrenil k rešeni čarobnoživi uganki v naslanjaču in ponovil kakor prej:

„Kdo je tista oseba?“

Roza je še bolj povesila glavo in rekla komaj slišno:

„Gospod Anton Skala.“

Ravnatelj jo je gledal nepremično, kakor da je preslišal njen odgovor. Pod njegovimi pogledi je bilo Rozi, kakor bi ji kdo za-

badal dvoje tankih nožev skozi srce. Dvignila je obraz in njene oči so prosile milosti in usmiljenja. Ravnatelj je začel zopet meriti sobo. Nato se je ustavil tik pred Rozo, da se je nehote nagnila na drugo stran.

„Vi ljubite tega fanta,“ je siknil, „in —?“

„In on ljubi mene.“

„Seveda. Zato je v moji oblasti. Zato je prišel sam pred par meseci in se ponudil — ker vas ljubi.“

„Anton me ljubi,“ je ponovila Roza odločno.

„Dobro. Recimo, da vas ljubi. In — ?“

„Nazaj mi ga dajte!“ je kriknila razdraženo in vstala. „Kaj mučite človeka in ščipate z vprašanji kakor z razbeljenimi kleščami. Mislite, da mi je bila pot v vašo sobo lahka in zabavna? Kakor bi ne vedela, da me čaka tu vse huje nego natezalnica. Mislite, da se ne zavedam pomena svojega koraka, da ne vem, kako presojate vi tako početje? O, vi in ljudje porečete, da sem predrzna, pokvarjena, nesramna, da gazim v blato najlepše čednosti mladega dekleta, ponižnost, krotkost in sramežljivost. Verujte mi, da znam ceniti te blaginje bolj nego tista, ki ji ni treba braniti pravic svojega srca pred takimi ljudmi, kakor ste vi. Ko bi vedeli, kaj sem prestala ta dva meseca, kar je odšel, bi imeli nekoliko usmiljenja in se ne bi nečloveško posmehavali moji nesreči. Do danes sem vas vedno cenila in spoštovala kot svojega nekdanjega predstojnika, božjega namestnika in razsodnega moža. Ne silite me, da bi vas morala zanaprej manj spoštovati ali celo prezirati in sovražiti. Ne bom vas rotila ne pri tem, ne pri onem, ne pri vašem poklicu, ne pri vaših najdražjih spominih. Vrnite mi mojo ljubezen, ne rušite mi moje sreče!“ Krčevit jok je zajezil izliv nesrečnega srca. Z ruto si je zakrila obraz in se prepustila svoji boli.

Ravnatelj je skušal z glasnejšimi in hitrejšimi koraki zaglušiti ihtenje stresajočega se mladega telesa. Tudi z očmi se je ogibal naslanjača, kakor bi se bal, da ga solze, če vidi, kako se iskrijo na Rozinih licih, ne bi preveč ganile. Pomislil je, da je najpoprej semeniški ravnatelj in da se mora boriti v prvi vrsti za čast in blagor svoje hiše. Srčne bolečine zaljubljenih kandidatinj so lahko zelo delikatna reč, a poleg cerkvenih interesov nimajo mesta.

„Ti otroci, ti otroci!“ je vzdihnil zase, ko se mu je posrečilo obvladati položaj. Nato se je zopet vstavil poleg Roze:

„Ne bodite krivični, gospodična. Razumem vašo nesrečo in vem ceniti vašo bol. Tudi vam nisem še ničesar odrekel in se silite

sami brez potrebe v take izbruhe. Apelirali ste name kot razsodnega moža. Poklon vam lahko vrnem: do danes sem vas poznal vedno za pametno dekle in upam, da me tudi danes ne boste razočarali. Pomislite, kam ste prišli in po kaj. Ali se zavedate, da igrate tekmico neveste Kristusove, svete katoliške cerkve?"

„Jaz ničesar ne igram."

„Recimo, da ste tekmica svete katoliške cerkve. Iztrgati hočete nevesti Kristusovi mladeniča, ki se je sam iz lastnega nagiba odločil zanjo, ko je prestopil prag te hiše."

„Iztrgati ga hočem, ker je moj. Iz lastnega nagiba — ko bi vi poznali nagibe!"

„Na sama namigavanja, veste, gospodična, da jaz ne morem in ne smem zidati. Če se že tako brezobzirno potegujete za pravice svojega srca — kakor jih imenujete, mi boste pač priznali, da sem tudi jaz naravnost dolžan zahtevati od vas kaj drugega nego solze in ihtenje, da se moram prepričati o upravičenosti vaših želja, preden jim ugodim. Menda vendar ne boste zahtevali, naj vam na samo željo kar pripeljem vašega fanta, naj vam denem roke v njegovo podpazduho — in adijo!"

„Zakaj se že zopet rogate?"

„Zakaj ste tako občutljivi? Oprostite, če se jaz za toliko prejasno izražam, za kolikor se vi predvoumno. Iz mojih besed lahko spoznate, kako naravnost mislim, da vam ne stavim prav nobenih zank in se trudim rešiti najino kočljivo zadevo na najbolj priprost način. Skušajte biti pravični, gospodična. Torej kaj je s tistimi nagibi? Ne maram nikakega denunciranja. Povejte, kakor veste, da boste najbolje služili dobri stvari. Tudi v našem stanu je dosti nevrednežev in jaz ne maram, da bi se po moji krivdi njih število povečalo. Ker vedite, že to, da ste se vi oglasili pri meni s tako zahtevo, budi sum proti gospodu Skali. Nevesta Kristusova je prevzvišena, da bi se trgala z Evinimi hčerami za svoje služabnike. Kdor se ji vda radovoljno in z vsem srcem, tistega rada sprejme. Pri gospodu Skali ni bilo v tej reči do danes nikakega dvoma. Če vi veste, da smo se motili, pomagajte nam do resnice."

Trudil se je govoriti kar mogoče prisrčno in vnikljivo. Prijazno prigovarjanje je Rozo polagoma toliko vtolažilo, da ni več tako odurno odgovarjala kakor prej.

„Jaz ne premorem toliko in tako učenih besed kakor vi, prečastiti," je rekla. „Kaj bi pravila. Glavno sem povedala: jaz in Anton sva si bila dobra in sva si še. Nagibi so pa tisti stari, kakor

navadno: revščina, prigovarjanje domačih, pritisk iz farovža. Obdelovali so ga, dokler ni čisto izgubil glave. Ko se je poslavljal, je skoro jokal: To bo moj pekel, moj pekel za celo življenje.“

„Oprostite, gospodična,“ jo je prekinil. „Čudim se, da vam oseba, ki nima čisto nič poguma kljubovati razmeram, tako imponira, da tvegate zanjo svojo čast in svoje dobro ime.“

„Kdo pravi, da nima poguma? Da ste videli, kako so delali z njim! Kljuboval je prav do zadnjega. Sklenil se je otresti doma in v mestu ob kaki mali službici in poučevanju študirati pravo. Pa so hujskali in rovali proti njemu, da je v kratkem izgubil vsak dohodek. Nato mu je umrla mati in župnik je štulil tako dolgo njemu in drugim, da jo je spravila pod rušo edino sinova trma in zakrknjenost, da se je imel na koncu tudi Anton sam za materinega morilca. Meni je prikrival svoje gorje in svojo revščino. Nikoli ne bom pozabila, kako je kar odskočil, ko sem mu nekoč ponudila par desetakov. Kmalu nato je omagal. Ves potrt in obupan je prišel k meni: „Veš kaj, Roza, grem v semenišče — zadnja pot pred samokresom ali vrvjo. Saj te s tem še ne izgubim za vedno. Eno leto, bi te prosil, me čakaj, če me ne bo nazaj, si prosta.“

„Zakaj ne čakate torej eno leto? In kaj mislite sedaj: z njim zopet obupavati in stradati?“

„Z njim vse, kar mi je namenila usoda. Anton ni za vas, ni za nevesto Kristusovo.“

„Jaz, gospodična, se ne bi upal trditi o nikomur, za kaj je in za kaj ni — niti o samem sebi. Ker glejte: tudi mene so prignale podobne razmere kakor gospoda Skalo v te prostore. Tudi meni je bilo tedaj, kakor da se poslavljam od življenja in grem svojemu peklu nasproti. Čudna so pota božja. Ko sem se v teh posvečenih prostorih ozrl vase in premislil svojo usodo, sem spoznal, da je moje slovo od življenja bilo pravzaprav pot v življenje. Namesto pekla sem našel odrešenje, srčni mir in srečo. Še danes si čestitam in hvalim Boga, da me je privedel v pravi uri na pot spoznanja.“

Roza je poznala take besede. Vedela je, da so lahko resnične, ali pa tudi ne. Človek, ki jih je govoril, je bil po poklicu dolžan poskušati vsa sredstva, izigravati v sili tudi samega sebe, da pripomore nevesti Kristusovi do zmage.

„Iz tega naj sklepam,“ je vprašala bridko, „da si tudi Anton že čestita in hvali Boga za svojo usodo? Ne poznam vaše preteklosti in eno vem trdno: da je priromala tedaj za vami tako močna in živa ljubezen kakor danes za Antonom, bi nevesta Kristusova

gotovo tudi pri vas ne bila zmagala. Bog ne more samemu sebi tako oporekati, da bi skrunil postavo, ki nam jo je zapisal v srce."

„Ne imenujte po nemarnem božjega imena. Kako ste zakopani v posvetnost, gospodična! Spomnite se naukov, ki sem vam jih polagal na srce v tistih nežnih letih, ko ste bili bolj dovzetni zanje nego danes. Ponavljam: čudna so pota božja. Zato ne smemo poslušati samo hipnih nagibov svojega mesa. Kdor v mesu seje, bo v mesu žel — prokletstvo namreč. Mar ne veste, da se nebeški oče poslužuje rad tudi zunanjih okolnosti, da privede svoje izvoljence pred svoj oltar? In ravno vaša zgodba se mi zdi tako jasna. Prevdarite dobro, gospodična, in recite odkrito: ali ni vse to, kar ste mi povedali o svoji ljubezni, očiten prst božji, ki vam kaže strogo in neizprosno, kaj je volja božja? Ali vam vse podrobnosti vaše povesti ne pričajo zadosti jasno, da se jih je nebo poslužilo samo zato, da bi privedlo gospoda Skalo tem bolj gotovo k visokemu cilju, ki mu je bil zapisan od vekomaj? Jaz sem prepričan, da je gospod Skala že prišel do tega spoznanja. V vašem današnjem obisku ne vidim jaz nič drugega nego zadnjo skušnjavo, ki jo je nebo poslalo svojemu izvoljencu, da preizkusi njegovo neomahljivost, zadnji val posvetnosti, ki buta zaman ob varno obal izvoljencev Gospodovih." Njegove besede so bile polne svetega ognja in globokega prepričanja, besede moža, kí ve, da brani sveto stvar. Njegov pogled je vrtal zopet neizprosno v deviško dušo zapuščenega dekleta.

Roza je strahoma opazila, da je njen nasprotnik začel polagoma vihteti vedno hujše in na koncu najhujše orožje, kar ga je premogel. Čutila je, kako sigurno, zmagoslavno padajo udarci, ki jih ni mogoče odbiti. „Zdaj ali nikoli", jo je prešinilo. Če zdaj podleže, je podlegla za vedno; če zmaga, si reši srečo in življenje. Kar je tičalo v njej vere in obupa, ljubezni in sovraštva, vse se je zgostilo v en sam mogočen curek in s podirajočo, le ženski lastno nasilnostjo, ki ne presoja, a zadene baš zato najbolj v živo, je vdrlo iz nje:

„Vám se zdi, da jaz ne vidim prsta božjega, da se ustavljam volji božji. Jaz pa vem, da vidite vi prst božji le tam, kjer sami hočete. Če je moj obisk samo zadnja izkušnjava, vidim jaz v svoji prisotnosti tako glasen klic neba in narave, da se mu Anton mora, mora odzvati. Recite, da sem brezverka, razuzdanka, karkoli vam drago, ali tega mi ne ovržete nikoli: da v tej minuti vedoma zlorabljate svoj poklic, da skušate z darom, ki vam ga je nebo naklonilo nesrečnim dušam v pomoč in tolažbo, zmešati nesrečno

bitje, ki vas prosi, da mu vrnite najdražje, kar ima na svetu. O, jaz vam ne znam tako lepo in učeno razpresti, kakor bi znali vi v mojem položaju, kako hudobno, nizko, ostudno je vaše početje z Bogom in božjo voljo, ko ste v srcu vendar sami trdno prepričani, da se ta neskončno pravični, neskončno dobrotni Bog ne more tako kruto igrati z mladim srcem, da bi vžigal v njem tako mogočen plamen, kakor ga čutim jaz, in obenem zahteval, naj plamen udušim, naj sama oskrunim svoje srce, umorim svojo dušo. In če se vi izdajate za vrednega namestnika tega Boga, če govori iz vas njegov glas, potem sem prepričana, da takega dobrega, pravičnega Boga sploh ni. Kaj me gledate bolestno in sočutno? Vaša bolest je krinka, vaše sočutje laž! Ni ga, razumete, ni ga vašega Boga! Ni ga, ni...“ Spoznanje, da ga res ni, jo je skoziinskozi tako prevzelo, da je njeno telo omahnilo strto in uničeno in se v krčevitem joku zvijalo v naslanjaču.

Dasi je bil prečastiti na vse pripravljen, tako elementarnega izbruha vendar ni pričakoval. Pri zadnjih Rozinih besedah se je nehote ustrašil in obstal kakor okamenel. Šele ko je nesrečnica omahnila, se je zdrznil, kakor bi hotel seči proti njej. Toda roka se je ustavila prej, kakor bi se bal dotekniti se te grešne bogokletnosti, ki se je, kaznovana na mestu, sesedla pred njim v temnordeči baršun. „Stoj neomajno ob uri izkušnjave!“ se je oglasilo v njem rezko in strogo. Nič več zadrege ni bilo v njegovem obrazu, nič razburjenosti, njegovo lico je bilo hladnostrogo kakor prej. Dočim se je Roza še zmerom stresala na svojem sedežu, je prečastiti zopet mirno odprl brevir in nadaljeval v polglasnem mrmranju, kjer se je bil ob Rozinem prihodu prekinil. Zdajpazdaj mu je zdrknilo oko prek rdeče obrobljene strani k naslanjaču. Dvakrat je že obrnil stran, a iz baršuna se je trgalo še vedno hlipavo stokanje. „Naj se razjoče,“ je pomislil, „da ji odleže. Moj Bog, ti otroci, ti otroci! Saj verjamem, da ji je hudo revici. Se že vtolaži; ni tistih slabotnih, da bi ji znalo resno škoditi.“ In zopet je obrnil stran.

Roza se je okrenila proti njemu:

„Zaman stikaš v svojem papirju — ni ga, ni! Komedijant!“

Iz njenih oči je sršelo zbadljivo in izzivajoče. Prečastiti se ni ganil in je mrmral naprej. V onemoglem gnevu se je vrgla zopet v naslanjač in se premetavala v njem, da je škripal parket pod njo.

Mrmranje nad brevirjem je postalo za spoznanje glasneje. „Se unese, se unese,“ se je tolažil prečastiti natihem. Toda trebalo je

dalj, nego je pričakoval, da je izmučenost ukrotila mlado telo. Tedaj je prečastiti zaprl knjigo in se približal Rozi:

„Mislil sem, gospodična, da se da z vami spregovoriti par besed, a vi tirate vso reč predaleč.“

Odgovorilo mu je pridržano stokanje. Prestopil se je od kota do kota in začel znova:

„Ker nimam vzroka dvomiti nad odkritostjo vaše boli, bi vas prosil, da si ne jemljite stvari tako hudo k srcu.“

Iz nalanjača zopet samo stokanje.

„Obvestil bom o vsem gospoda Skalo in potem — se bo videlo.“

Kakor bi jo prešinila čudežna moč, se je Roza pri teh besedah nenadoma vzravnala, hitela brisati z levico objokane oči in popravljat z desnico pošepljeni klobuk.

„Gospod ravnatelj,“ je zaječala tiho in proseče. „Eno prošnjo imam še do vas, edino in zadnjo: pokličite sem gospoda Skalo.“

„Obžalujem, gospodična. Gospod Skala ima danes popoldne opraviti v stolnici.“

„Kdaj se vrne?“

„Tega še sam ne vem; morebiti že v eni uri, morebiti šele proti večeru.“

„Počakam ga. Ne, se vrnem zvečer. Kdaj bo gotovo doma?“

„Saj ste slišali, da ne vem. Sicer pa — kaj je tega treba, gospodična? Kakor hitro se vrne, ga itak pokličem na odgovor radi vašega obiska.“

Roza je prebledela:

„Kaj je tega treba? In po takem vprašanju zahtevate, naj vam verujem, da ga ni doma? Torej me ne pustite k njemu, mi ne dovolite govoriti z njim?“

„Obžalujem, gospodična, gospoda Skale ni doma. A ko bi tudi bil, danes bi vam ne mogel izpolniti vaše želje, ker ste . . . preveč razburjeni.“

„Torej jutri, ko ne bom tako razburjena? je vprašala z mrzlično naglico.

„Gospodična —“

„Nič gospodična!“ je kriknila, ko je videla, da ji zopet odbija prošnjo. „Čemu to kukavno zavijanje. Zakaj ne poveste odkrito, da me ne pustite k njemu ne danes, ne jutri, ne nikoli, ker se bojite, da bi nevesta Kristusova ne podlegla Evini hčeri.“

„Gospodična," je povzel mirno, kakor da je preslišal njene besede. „Gospoda Skale ni doma. Ob šestih pa bo gotovo. Vrnite se ob šestih. Gospod Skala bo tu pri meni." In ko ga je Roza pogledala začudeno in nezaupno, je ponovil: „Da, ob šestih ga lahko dobite — pod enim pogojem."

„Imenujte svoje pogoje; da jih je sto, vam vse izpolnim, če so le v človeški moči."

„Ni treba sto — en sam. Eno samo vprašanje bi vam stavil in vam ne bo treba odgovoriti drugega nego ‚da' ali ‚ne'."

„Kaj toliko tipate, vprašajte!"

„Vprašanje je morebiti nekoliko indiskretno," jo je svaril. „Če dovolite, vam ga stavim, drugače ne. Toda zadeva je tako važna, da moram vedeti precej natančno, kakšne so vaše pravice do gospoda Skale, preden vam dovolim predenj."

Roza je povesila obraz in molčala.

„Smem vprašati?"

„Da," je šepnila komaj slišno.

„Gospodična Zimec, ali je bilo vaše razmerje z gospodom Skalo tako intimno, da se vsled tega čutite mater?"

Roza je živo zardela in nehote še bolj povesila obraz. Prečastiti je čakal in mečkal med prsti konec rdečega traku, ki je visel iz brevirja.

Roza je odkimala.

„No torej!" se je oddahnil prečastiti z vidno radostjo.

Roza je vstala:

„Torej zvečer ob šestih . . ."

„Ni treba," jo je prekinil. „Stvar je v redu."

„Kaj?" je zazijala Roza preplašena.

„Stvar je v redu," je ponovil. „Z gospodom Skalo ne morete govoriti."

„Prečastiti, ali saj ste mi pravkar obljubili . . ."

„Pod enim pogojem: ko bi bili vi k mojemu vprašanju prikimali."

„Pod enim pogojem: da vam sploh odgovorim na vprašanje," je hitela napol v joku, napol jezno.

„Kaj bi se prerekala, je odločil prečastiti. „Stvar je v redu."

„Kukavica, kar vas je!" se ji je izvilo v prevarani onemoglosti. „Zdaj zavijate. In sploh vaše vprašanje . . . Vidi se, kakšne pojme imate o dekliški časti."

„Ali vas nisem opozoril, gospodična, da je vprašanje indiskretno?“

„Nesramno je in žaljivo, ne indiskretno!“

„Oprostite, gospodična, da smo prisiljeni računati tudi v takih slučajih z realnim svetom. Vsi niso tako pošteni in tako nedolžni kakor vi — žalibog.“

„Da, žalibog, da sem tako poštena,“ je zaihtela obupno in zopet zakopala obraz v temnordeči baršun, ko je videla, da ji zadnja bilka, za katero se je še držala, polzi izmed prstov, in da jo ima ta surovež za vrtoglavo, neizkušeno punčaro.

„Zahvalite Boga,“ jo je potrepal prečastiti dobrovoljno po ramenu.

„Pustite me!“ se je osuknila. Ob njegovem dotiku se ji je nekam zavrtelo pred očmi. Zdelo se ji je, da stoji visoko na ozkem tramu, krog nje in pod njo ognjeno morje, plamen ji liže že tik do stopala, tram ji poka pod nogo — obupen skok, v pogubo ali življenje, drugega izhoda ni.

„O, niste me prevarali! Da, zdaj lahko prikimam k vašemu vprašanju. Računajte z realnim svetom: moje razmerje z gospodom Skalo je bilo tako intimno, da se čutim mater!“ Gledala ga je zmagoslavno in izzivajoče.

„Prepozno,“ je odkimal prečastiti hladno in skoro porogljivo. „Ko bi se bili čutili pred nekaj sekundami . . .“

„Prej sem lagala,“ je prosila, „iz sramežljivosti, zdaj govorim resnico.“

„Da bi vam danes dovolil govoriti z gospodom Skalo, je izključeno,“ je odkimal prečastiti odločno. „Ali ste prej lagali, ali lažete zdaj. Jaz vam ne vidim v dušo. Prejšnja tiha izpoved je bila bolj prepričevalna nego ta hrupna. Potolažite se za danes in potrpite, da se stvar kako drugače razjasni. Potem bomo videli. — Že štiri? — Oprostite, gospodična, mene čakajo opravki. Bodite prepričani, da bom skušal biti v vaši zadevi kar se da pravičen. Oglasite se čez nekaj dni in — molite, gospodična, molite!“

Hitel je iskat klobuk in suknjo. Nato je prinesel iz stranske sobe par svetlih čevljev in gledal po sobi, kakor bi iskal, kje bi se preobul.

Roza je videla, da jo peha iz sobe. V poraženi užaljenosti je spoznala, da je vse zaman izigrala, celo svojo čast. Obrisala si je v naglici objokane oči, si popravila klobuk in obleko in odšla tiho, brez besede. Prečastiti je stopil za njo in ji še pri vratih priporočal:

„Molite, gospodična, molite in zaupajte v Boga!“

Ko je ostal sam, je suknjo in klobuk zopet obesil ter odnesel čevlje v stransko sobo. Sklonil se je skozi okno na ulico in videl Rozo že precej daleč na cesti proti novemu mostu. Stopala je nenavadno hitro in čez malo utonila v temni kostanjevi aleji.

„Ti otroci, ti otroci!“

Zunaj na hodniku je poklical postrežnico ter ji naročil, naj pošlje gospoda Skalo k njemu. Nato se je zatopil s polglasnim mrmranjem v zlatoobrezani brevir. Ko je prišel gospod Skala, je za trenotek dvignil glavo in rekel:

„Jutri zjutraj vam ni treba v malo semenišče nadzirat, naj vas nadomestuje gospod Škrbina, vi pa pridite po zajtrku k meni — imava se pomeniti o važnih rečeh.“

Gospod Skala se je poklonil in odšel. —

Drugo jutro po maši je ravnatelj čakal v svoji sobi. Postrežnica mu je prinesla, kakor vsako jutro, kavo in časopis. Med zajtrkom je ravnatelj kakor navadno preletel naslove z očmi. Danes se je zdrznil ob drobni notici na tretji strani: „Utopljenka — Včeraj zvečer so potegnili iz vode . . . spoznali v njej Rožico Zimec . . . nesrečna ljubezen . . . drugi pravijo, strah pred izpiti.“

Zunaj se je začulo trkanje.

„Naprej!“ je rekel ravnatelj mehanično.

Vstopil je gospod Skala.

„Ah da, vi ste,“ je menil ravnatelj bolj zase nego prišlecu, porinil časopis izpred sebe in pomočil pol roglja v kavo.

„Naročili ste mi snoči, naj pridem.“

„Vem, vem. Sicer pa — najina zadeva ni tako nujna . . . Pojdite vendar sami nadzirat, pomeniva se drugikrat.“

„Kakor ukažete, gospod ravnatelj.“

Ravnatelj je dvignil čašo k ustom in izpil do dna.

„Ti otroci, ti otroci!“ je zmajal z glavo, ko so se vrata za Skalo zaprla.

Postrežnica je odnesla posodo. Prečastiti je pokleknil na podnožnik pod razpelom in šepetal polglasno h Križanemu:

„Za njeno mlado dušo: Oče naš, kateri si v nebesih . . .“

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XIV.

Razlika mika, večkratnega ponavljanja brez prememb se pa človek naposled naveliča. In vendar sem prisiljen še enkrat vzeti v pretres vprašanje o vrivanju ali epentezi l^{a} med b, p, v, m in sledečim jotom.

Že v Carnioli (n. v. I, 76) sem jasno razložil, da je Trnovlje = Trnovljane (Dornacher, Bewohner von Dornstätten), a ne morda Trnovje ali Trnje (das Dornach), češ da v slovenščini kolektivna imena tvorjena s sufiksom -ije (v *singularu*) za b, p, v, m ne vrivajo l^{a}, pač pa naseljeniška imena napravljena s sufiksom -jan (v *pluralu*). Pa že dve leti prej je bilo v Izvestjih muzejskega društva (XVIII, 70) isto povedano, da sufiks -ije v slovenščini ne dopušča jotovanih spojin n. pr. hrašče, siče, cveče (namesto hrastje, sitje, cvetje), tudi ne doblje, šiblje, vrblje (namesto dobje, šibje, vrbje). In v Ljubljanskem Zvonu (XXX, 238) je bilo zopet o tem govorjenja, da pred kolektivnim sufiksom -ije slovenščina v singularnih imenih ne pozna iz jotovanja nastalih glasoslovnih izpremememb, da je torej po naše: grobje, Posavje, Podravje, ne pa: groblje, Posavlje, Podravlje, da so torej Savlje in Podravlje (iz Savljane, Podravljane) stanovniška *množinska* imena i. t. d. In ko sem zadnjič (Ljublj. Zvon XXXIII, 369) odklanjal zgrešeno razlago krajnega imena Vodole, češ da to ne more biti vodovlje (das Gewässer), kakor nekateri trde, ter sem sklicevaje se na navedena mesta že četrtič naglašal, da slovenski kolektivniki na -ije ne dovoljujejo vrivanja epentetičnega l^{a}, da kolektivnik vodovlje namesto vodovje v slovenščini ni vreden niti piškavega oreha, — tedaj pa glejte čudo golemo, kaj je sledilo? Oglasili so se možje, ki se baje tudi zanimljejo za jezikoslovna vprašanja, pa so mi prav resno zatrdili, da med v in j tudi slovenščina vrivlje epentetični l n. pr. devljem, ulovljen, pozdravljenje, pa tudi v krajnih imenih da je najti tako epentezo l^{a} n. pr. Borovlje na Koroškem in Žablje na Goriškem.

Ná! zdaj pa imaš. — — Ta je pa res lepa! Zelo naivno sodbo moram to imenovati, če gospoda mislijo, da mi epenteza l^{a} v zgledih, kakor so: devljem, ulovljen, pozdravljenje sploh še ni bila znana — ali pa, da jo vedoma hočem utajiti. Hud poper je sicer to, toda

ogorčenja zaradi tega ne bom kazal. — Vendar si ne morem kaj, da ne bi z nekoliko bridkostjo potožil, češ kako nehvaležen in malouspešen posel da je pri nas slovničarjenje in poučevanje, če niti tisti, ki se baje za stvar zanimljejo, ne vedo — ali morda nočejo razumeti, kaj kedo uči in trdi. — Ali sem jaz kedaj kje tajil in odklanjal epentezo l[a] sploh? Mislim, da se nisem nikoli nikjer tako izpozabil. Jaz sem samo naglašal, da je bil kolektivni sufiks prvotno „-ije", ne pa prosti „-je" — dalje sem povdarjal, da ta -ije v staroslovenščini, kar je popolnoma naravno in pravilno, ne dopušča epentetičnega l[a], in še enkrat povdarjam, da novoslovenščina glede te točke stoji še popolnoma na stališču staroslovenščine, dasiravno se dandanes, kakor je Šuman v svoji slovnici (str. 226) pravilno pripomnil, navadno govori in piše ta -ije skrčeno v prosti -je, n. pr. snopje namesto snopije. Srbohrvaščina je pa res stopila v tem vprašanju en korak dalje in je stari „ ije nadomestivši s skrčenim „-je" začela tudi v teh primerih med b, p, v, m in sledečim jotom vrivati oni epentetični l, kakor ga vrivamo sicer pred prostim prvotnim jotom. Ali je ta pojav izšel iz mase prostega naroda ter zašel v pismeni jezik, ali so ga pa pismouki (die Schriftgelehrten, die überall viel zum Nachteil der sprachlichen Originalität beizutragen vermögen) in sveznali nadriknjige po svoji površni slovničarski logiki prosto izmislili ter ga zanesli v knjigo in po knjigi med narod, tega ne vem točno povedati, ker vprašanja nisem na drobno proučil. Maretić pravi (81 a, str. 84), da se je negdašnje grobьje zdravьje i. t. d. izgubivši poluglas izgovaralo (po svjedočanstvu starijeh knjiga) grobje, zdravje i. t. d. sve do XVIII. vijeka. Po tem bi se dalo sumiti, da je ta epenteza l[a] morda vendar le iznajdba pismoukov. Pa bodi si temu tako ali tako, faktum je, da smatra sedanja srbohrvaščina ta skrčeni -je (ḭe iz -ije) prav tako, kakor navadni nebnik j ter da potemtakem piše: roblje (die Sklaven), rublje (die Wäsche), koplje (die Lanze), šiblje (Rutengesträuch), puplje (die Knospen), štavlje (Sauerampfer), bezumlje (Unvernunft), snoplje (die Garben), grablje (Weißbuchenwald), dublje (Eichenwald), cveće (Blüten), lišće (Laub), cvrće (jajca na maslu ocvrta), piće (Getränk) i. t. d. Slovenščina pa kaže v vseh teh primerih še sled starega -ije, torej: robje, kopje, šibje, popje, ščavje, brezumje, snopje, gabrje, dobje, cvetje, listje, cvrtje, pitje i. t. d. Pa tudi v srbohrvatskih slovnikih še naletiš na opombe, kakor n. pr.: „dubje stariji oblik mesto dublje" ali „grobje starije obličje mjesto groblje" (Broz, 347) ali „lišće po istočnih krajih Srbije lisje" — i. t. d.

Da -ije v slovenščini ne dopušča epenteze $l^{\underline{a}}$, vidimo tudi pri množinskih imenovalnikih po ijevski sklanjatvi napravljenih n. pr. golobje, popje, škofje, židovje, židje, ljudje, bratje i. t. d. — Toda staroslovenska бра́тиꙗ je v srbohrvaščini braća, ker se je prvotni nenaglašeni i brez sledu izgubil, kar je napravilo vtis, češ, kakor da je bilo že prvotno brat+ja, ne pa brat+ija — (primeri s sufiksom -ja napravljene samostalnike gneča, piča, rašča) — nasprotno pa Hrvatíja (Kroatenland) z naglašenim i. — Isti pojav opazujemo pri pridevnikih, napravljenih s sufiksom -ij, ki ga zdaj pišemo z -ji, n. pr. babji, ribji, žabji, škofji, divji, kravji i. t. d., ne pa morda riblji, žablji, divlji, kravlji i. t. d., kakor v srbohrvaščini. Drugače pa stvar stoji pri pridevnikih, napravljenih s prostim sufiksom -j, ki zahteva za b, p, v, m pravilno epentezo $l^{\underline{a}}$, n. pr. Škofljica ali škoflja vas (*Bischofsdorf), Kaplja vas pri Tržišču v Mokronoškem okraju in Kaplja vas v Kamniškem okraju (*Jakobsdorf), Pristavlja vas pri Šentvidu na Dolenjskem (*Meiersdorf). Primeriti je še Regerča (Regert-ja) vas, Ruperč (Rupert-j) vrh, Andreče (Andret-je), Purkarče (Burghart-je), Pirenče (Pirent-je), Valpča vas (Amtmannsdorf) pri Semiču in druga pri Dobrničah (iz Valpt-ja, od valpot, Amtmann, t. j. graščinski nadzornik tlačanov) i. t. d. — Oba ta dva sufiksa izrazujeta pripadnost (Zugehörigkeit) in Miklosich pravi o njih: Die Scheidung zwischen den Bildungen durch -ijъ von den durch -jъ ist schwierig, vender se ta ločitev po nekterih kriterijih dá približno izvesti, morda je eden bolj splošno (pluralno) svojilen, a drugi bolj individuelno (singularno) posesiven — ali z drugimi besedami: eden menda ugaja za tvoritev pripadnostnih pridevnikov iz splošnih apelativnih imen, a drugi je prikladnejši za izvajanje pripadnost izrazujočih pridevnikov od izoliranih ali lastnih imen; — vendar bi bilo treba stvar še natančneje preiskati, predno bi bilo mogoče postaviti točno pravilo. Pridevniki iz lastnih imen uporabljajo -jъ n. pr. Prokoplje, Jakovlje, Ivanje, Miholje, Tripunj dan (festum sancti, Procopii, Jacobi, Joannis, Michaëlis, Triphonis), Ivanje selo, Martinj vrh, Pavlja vas i. t. d. V izrazih „Prokoplje, Jakovlje“ imamo posubstantivljene posesivne pridevnike (namr. Prokoplje slavljenje, Festfeier des hl. Procopius) i. t. d. Ti pridevniki so pa, kakor smo rekli, napravljeni s sufiksom -jъ, a ne s priponko -ijъ. — Če se torej kdo nasprotujoč moji trditvi, da slovenščina ne more imeti singularnega, kolektivnega imena vodovlje (Gewässer), sklicuje na krajna imena Dobravlje, Dutovlje, Vrhovlje i. t. d., ki so — menda se ne motim — vseskozi množinska imena, tedaj je

s tem le pokazal, da ne zna razločevati med prvotnim -ij (skrčeno -j) in med prvotnim -j, da mu ni znana prvotna naraznost obojih sufiksov, namreč med -ije in -jan. Borovlje na Koroškem, nemški Ferlach, s to svojo končnico jasno kaže, da je ta oblika slovenski množinski mestnik stanovniškega imena Borovljane, namreč Borovljah (iz Borovljanьh) — in da je ni zamenjati s kolektivnim samostalnikom na -ije, namreč borovje (der Föhrenwald, das Forchach) = borje (pinetum). — Časopis (X, 40) zadovoljno modruje, da bi bila moja digresija o nedopustnosti oblike vodovlje (Lj. Zv. XXXIII, 369) prav lahko izostala. Lahko, zakaj pa ne. Jaz za svojo osebo nisem imel potrebe, da bi to, kar sem bil že trikrat povedal, še četrtič ponovil. Toda z ozirom na konkretni primer, namreč z ozirom na razlago „vodole = vodovlje (Gewässer)“ se mi je zdelo potrebno, da pravilno slovničarsko stališče povdarim — še enkrat! Pa recimo, da bi bila dotična moja opomba še tako odveč, — tega se v polni meri zavedam, da je v Časopisu opomba o moji opombi trikrat odveč, ker mi je prav po nepotrebnem vsilila nehvaležno nalogo, da moram že petič isto ponavljati. Ko bi si bili gospoda enkrat zapomnili razloček med Podravlje (Föderlach), to so nastanjenci ob Dravi (Podravljane, die Anwohner an der Drau) pa med Podravije (das Gebiet längs der Drau), morda bi mi bili potem vendar prizanesli z opravičevanjem izmišljenega izraza „vodovlje“. — V mlinu se dvakrat pove, pravijo — jaz sem moral v knjigi petkrat — in zdaj mislim, da utegne biti dovolj, da se tudi nasprotnikom posveti, da je prazna trditev „Tudi med b in -ije se vrine včasi „l“ n. pr. Žablje na Goriškem“, — kajti Žablje so množinsko ime — menda Žabljane? — primeri Vélike žablje in Male žablje v občini Sv. križ (okraj Ajdovščina). Pa recimo, da je tu „žablji“ pridevnik napravljen s sufiksom -ij namesto slovenščini navadnega „žabji“, da so torej Žablje = žablje muže ali žabje luže — in vender bi še en sam primer ne bil odločilne veljave za naše vprašanje, kajti povsod je običaj, da večina primerov tvori pravilo, a manjšina izjemo, o kateri navadno pravijo: „exceptio firmat regulam“. Množinsko ime „Žablje“ torej ni dokaz za upravičenost epenteze l-a v edninskem izrazu „vodovje“. Duhoviti opazki „če se vas imenuje Vodovje ali Vrbje, še ne sledi, da bi morala biti vas na vodi ali da bi morale hiše stati na vrbah“ — tej duhoviti opazki pa tudi jaz lahko pritegnem in rad priznam, da se dá na vrbo obesiti kvečemu mala kletka za kaline, toda stavb na vodi, če tudi nisem bil ne v Benetkah, ne v Amsterdamu, mi ne kaže tajiti. —

Vrbje ali hrastje je izprva brezdvomno z vrbami ali s hrasti poraščen kraj; — naselbina se pa lahko ustanovi ali prav na mestu ali vsaj v bližini, če hoče prevzeti ime, bodisi da se potem drevje tudi ali deloma ali popolnoma iztrebi. Če je naselbina enkrat ime prevzela, ga obdrži, če se tudi prvotni pogoji za to ime izgube. Če pa vrbje ali hrastje brez naselbine iztrebiš, da nastane gola ravan, gola dolina, ali da se s čim drugim zaraste, pa utegne biti že bolj dvomljivo, da se ime obdrži. Če se ime enkrat prime naselbine, tedaj je združeno z njo, in pri imenu nihče več ne misli na vrbje ali hrastje, ki je prvotno na tistem mestu rastlo; pa bodi naselbina ali večja ali manjša, če se je je ime prijelo, je ona nositeljica imena, ki je nastalo še ob nenaseljenosti pokrajine. Pa vrbje in hrastje je, dokler ga človeška roka in sekira ne iztrebita, vendar nekaj stalnega in karakterističnega za tisto pokrajino, kar je pa karakteristično, je tudi prikladno za krajnoimenstvo. Toda pomislimo vodovje, ob deževju in nalivih prekipeva, ob suši gineva in usiha; kar je pa nestalno in izpremenljivo, ni več dovolj karakteristično, pa zato tudi ne dovolj prikladno za krajnoimenstvo. — Sušica mi je razumljiva, dasiravno ob nalivih in plohah tudi v preobilno vodovje naraste. Kadar je po zimi cela dežela pod globokim snegom, bi bil lahko vsak hrib snežník. — Karakterističnost ima torej več ali manj odločilno veljavo v krajnoimenstvu. V tem pogledu pa razumem vodovje in močvirje le kot nasprotje od suhovja, kamenja in peskovja. — Naj torej obračam izraz „vodovje“, kakor že hočem, meni se z vseh strani upira, da bi ga uvrstil med krajna imena. Če so gospoda že tako potrpežljivi in postrežljivi, da pusté veljati Vódole za ozke gorske doline in da resničnost te razlage priznajo, naj še malo prijenjajo in priznajo, da razlaga z vodovje ali celo vodovlje nikakor ne velja. Če je eno, skoraj ne more biti drugo. — Aut — aut!

Končno še eno opombo: Če bi se morda kdo zopet hotel spotikati nad nepotrebnostjo tudi tega sestavka, bodi mu povedano, da mlin melje, kar se mu naspe.

Ferdo Kozak:

Sestri.

7.

Martin je ležal v travi vrh hriba in strmel v nebo. Pustil je doma vse delo; naenkrat ga je zgrabilo in ga pognalo od doma. Slutnja še hujše prevare mu je jela razjedati dušo. Vsakdanji Danielovi poseti so ga vznemirjali in končno je slutnja rodila strah in bolest. Včasih ga je omamil strah in malodušnost in v takih trenotkih je hotel poklekniti pred Reziko.

„Rezika, ti dobra Rezika, poglej vendar vsaj enkrat tudi mene in mojo ljubezen! Zakaj si ravno tujec tako hitro osvoji tvojo dušo! Zate sem delal, zate trpel, a ti se igraš z menoj in me ne vidiš, kako drse noči prek mojih oči, prečute v negotovosti, bojazni in trepetu!“

Tako bi ji govoril, vroče in strastno, da bi se sklonila k njemu in spoznala njegovo dušo. A Martin ni poklekníl in ni prosil. Bežal je v samoto pred samim seboj, gozd in polje sta prisluškovala tožbam prevarane duše.

Daniel je prišel.

„Kje imaš pa Martina, Rezika?“

„Ne vem, kam je šel. Bil je na polju, naenkrat je prišel domov, vrgel motiko v vežo in šel. Sama ne vem, kaj mu je zopet.“

„Leta ga tarejo, leta. V štirideseto leze, če se ne motim.“

„To še ni nobena starost.“

„Pa vendar! Veš, Rezika, v teh letih postaja mož siten.“

Rezika se je zasmejala. Šla sta za hišo in sedla v travo.

„Da, da Rezika! Leta gredo in nihče ne ve, kako in kam. Tako odcvete mladost, da ti ne ostane niti sanja o njej, samo včasih se spomniš: bilo je. Življenje je žalostna cesta, človek je žalosten romar. Gre in se poti pod težo svojega bremena, pa sam ne ve, zakaj. Kako vse drugače pa je, če stopiš iz te dolgočasne procesije in zaviješ v obcestno krčmo. Naj gredo drugi dalje, kamor hočejo, ali ne?“

„Prav res, da te ne razumem popolnoma.“

„Kaj bi me ne! Meni se zdi, da je mladost takrat kaj vredna, če ima človek spomin od nje. Živeti je treba, Rezika, tako divje živeti, da v veselju in razposajenosti pozabiš trpljenje in ne veš, kdaj te odnese smrt. Mladost hoče ljubezni, velike, mogočne ljubezni.“

Rezika je zardela. Čutila je v duši njegove besede kakor kaplje žerjavice in vsa slaba se je samo smehljala. Daniel pa je prisedel bliže k njej. Pogledal ji je ostro v oči in ji položil roko krog pasu.

„Kaj ne, Rezika?“

Stresla se je. Prijela je njegovo roko in jo s silo odtrgala od sebe.

„Ne tako, to se ne spodobi!“

„Toda kaj govoriš! Spodobi! Ljubezen ne vpraša kako, ona veleva . . .“

Govoril je pritajeno, hripavo. Nagnil se je počasi prav k njej in jo prijel za roko. Rezika mu jo je hotela izviti, a držal je trdno kakor v kleščah.

„Pusti me!“

„Ne bodi vendar taka!“

„Tega ne smem.“

„Kdo ti brani! Svobodna si in nihče ne more zahtevati od tebe, da ljubiš sitnega, čemernega moža. Pojdi z menoj in popeljem te v veliko življenje, tja v tista šumna mesta, kjer ni znancev in ne obrekovalcev, kjer preveva vse ljudi en sam plamen: živeti, ah do koncev konca izpiti penečo kupo sladkosti!“

Počasi je objel njeno kipeče telo. Sprva se je upirala, naenkrat jo je prešinil tajen plamen. Sklonila je glavo nazaj in Daniel jo je z divjo strastjo prižel k sebi. Zastala ji je sapa, mraz se ji je razlil po udih. Takih poljubov še ni pila z moških ust!

„Kaj poreče Martin!“

„Saj ne ve ničesar!“

„Če pa izve?“

„Nič se ne boj!“

„Zdi se mi, da mu niso všeč tvoji pogosti poseti. Bolje bi bilo, da ne prideš tako pogosto.“

„Že uredim, da bo prav.“

In Daniel je res uredil tako, da ni mogel Martin ničesar sumiti. Dobil je staro žensko, ki je imela zunaj vasi staro bajto. Poznali so jo vsi kot zdravnico; kuhala je različne rože in zdravila vso vas. Kadar je Martin vprašal ženo, kam gre, se je glasil odgovor:

„K Birtičevki. Zadnje dni me neprestano boli glava.“

V resnici jo je pa čakal pri Birtičevki Daniel in nemoteno sta uživala grešno ljubezen, dočim je Martin osamljen taval pred hišo sem in tja. Včasih je že hotel iti pogledat za ženo, a vedno se je premislil. Lahko bi se vsa vas norčevala iz njega, češ, glej ga, kako pazi na ženo.

Ob nedeljah je prihajala Tinka. Hitro je zapazila novo izpremembo; v Martinovih očeh je razbrala težko slutnjo. Tupatam je vprašala Reziko po ovinkih, kaj je z Danielom, a sestra se je previdno ognila vsem odgovorom. Martin je molčal in se v resnici že napol pripravljal na novo razočaranje.

Zakaj si tako žalosten, Martin?“

„Saj nisem! To se ti le zdi, Tinka.“

„O jaz pa vem, da ni pri nas vse tako, kakor bi moralo biti. Povej mi vendar, kaj te boli.“

„Pusti te stvari! Bolje je zate, da jih nikdar ne spoznaš. Pusti tistim križ, ki jim je namenjen.“

In razšla sta se bolj tuje kakor kdaj poprej.

8.

Zameglile so se daljine, v sivih pajčolanih zastrto je sanjalo solnce čez dan. Tako pomalem je mežikalo; žarki so razpršeni kakor zlat prah rosili na zemljo. Zameglile so se gore in hribi, gozdovi so se topili v pestrih barvah kakor šareno valovje. Porumeneli so travniki, siv šal je valoval nad polji. Dozorela so žita in sadje, obenem je dozorela Rezikina ljubezen.

„Glej, Rezika, to ni kraj zate! Pojdi z menoj prek morja in pozabi na domačo vas! Tedaj šele uzreš veličino in zanos velikih mest, ritem mogočnega življenja in spoznaš razkošje mladosti. Tam postaneš moja žena po postavi, nihče te ne vpraša, odkod si in kaj hočeš. Ljubiti te hočem, delati zate in vsa sreča je z nama.“

Tako je govoril Daniel in njegove besede so bile kakor olje na ogenj njene duše. Nič več ni mislila na sramotno vrnitev s prvega bega, nič več se ni ozirala na Martina.

„Ej, kaj,“ je dejal Daniel, „saj on te ne ljubi resno. Ko si šla, je prodal posestva in je živel kakor prej, malo je misli na te.“

Rezika mu je verjela, ker se je ta misel strinjala z njenimi načrti.

Bilo je poldne, ko je Martin odšel v hrib po drva. Počasi je napregel; jesenska ubranost si je osvojila njegovo dušo. Žalosten je bil in potrt. Pogledoval je Reziko, ki je pospravljala v kuhinji, pregledal je vso bajto, pa se ni mogel ločiti.

„Čas je, Martin, da greš.“

„Seveda, saj sem takoj gotov.“

„Kdaj se vrneš?“

„Proti večeru.“

Konj je potegnil, Martin je sklonil glavo. Rezika je stala na pragu in se smehljala tako čudno . . .

Komaj so izveneli odmevi voza, je stopil Daniel izza ovinka. Rezika je odhitela v izbo, povezala culo in pritekla na dvorišče.

„Ali si pripravljena?“

„Sem.“

„Dobro bi bilo, da pustiš Martinu kakšno pismo.“

„Na mizi sem mu pustila list. Napisala sem, samo da grem, ker ne morem drugače.“

Daniel jo je prijel za roko, in kakor dva tatova sta odšla z dvorišča . . .

Dom je ostal pust, osamljen. Na stežaj odprta vrata so režala kakor velika usta v gosteči se mrak. V pesku so se kopale kokoši, v hlevu je mukala krava. Nekaj tesnega, neprijetnega je ležalo v zraku nad hišo.

Komaj prosojen mrak je že spuščal svoja mehka krila nad dolino, ko se je Martin vrnil. Poklical je Reziko. Ko se mu ni nihče odzval, je postavil konja v hlev in s trdimi koraki odšel v hišo. Sredi izbe je globoko zasopel. V trenotku mu je bilo jasno, kaj se je zgodilo. Prižgal je luč, prebral listič in ga bolestno smehljaje raztrgal. Nato je sedel na stol in solza mu je zdrknila prek lic. Počasi jo je utrl z udelano dlanjo in vzbočil prsi. Dušila ga je žalost, mu stiskala grlo in ga davila. Vedel je, da se zgodi tako, zato se ni čudil, samo bolelo ga je.

„O bog, odpusti ji, saj ni vedela, kaj je storila!“

Te besede so tiho kanile iz njegovih ust. Zastrmel se je v tla in pozno v noč se je šele zavedel.

„Naj ji bo odpuščeno, a meni je zdaj dovolj. Tudi to gospodarstvo zahteva redu in tega ohranim, pa naj se zgodi, kar hoče!“

Pa kaj je hotel drugega storiti! Jokati in žalovati kakor nedoleten fante, ki se mu zdi, da ga je nezvestoba pahnila v pekel?

Zgodaj zjutraj je odšel v prelaz k Brtaju. Sklonjen in postaran je sedel na klop h gospodarju.

„Kaj te je privedlo, Martin?“

„Eh, slabo je. K tebi hodim le svoj križev pot . . . Ona je zopet šla.“

„Kdo?“

„Rezika!“

Brtaj se je odmaknil, oči so se mu razširile. Počasi je vzel pipo iz ust in uprl roke na kolena.

„To je pa vendar preveč!“

„Tudi meni se tako zdi, pa ne morem nič pomagati. Ona je pač taka, da ji ni pri meni obstanka. Morda bo zdaj bolj srečna.“

„S kom pa je zdaj . . .?“

„S kom drugim kakor z Danielom.“

Oče Brtaj je sklonil glavo in zopet pogledoval Martina. Oštel bi jo, makar nabil, da bi jo minile vse muhe. Vsak je še klel nepošteno ženo, Martin je ne kolne. Čuden svet! A Martin se je branil jeze in sovraštva, poznalo se mu je, kadar je govoril o njej, da jo še ljubi.

„Kaj pa zdaj?“

„To si me že prvič vprašal. Kako pričnem zdaj živeti, mi je jasno. Ker potrebujem žensko, da uredi za vsak dan, kakor je treba, sem prišel k tebi. Dovoli, da se Tinka preseli k meni in mi vodi gospodinjstvo. Drugače ne morem nikamor.“

Brtaj je za hip pomislil, potem mu je podal roko.

„Čakaj, grem k Tinki, da se pogovoriva.“

Kmalu se je povrnil s hčerjo.

„Torej, Martin, naj bo! Tinka je pripravljena prevzeti gospodinjstvo.“

„Dobro! Hvala!“ —

In zvečer sta že sedela pri mizi, tiha, oba v zadregi. Noben ni mogel pričeti pogovora, samo tupatam sta se spogledala, globoko in mirno, kakor da se poznata do dna duše.

„Glej, tako je torej prišlo.“

„Uboga sestra! Vsak ji zmeša glavo, za vsakim je pripravljena iti. Bogve, kaj jo tako žene.“

„Da, da, kaj jo tako žene? Ta Daniel mi že takoj v začetku ni ugajal. Vedno se mi je zdel, kadar sem ga poslušal, kakor da sanja. Vse je govoril kakor v sanjah in je preslepil Reziko.“

„Ali veš, kam sta šla?“

„Zdi se mi, da daleč.“

„Zelo daleč?“

„Ej, čez morje.“

„Čez morje!“

In sklonila sta glave, v očeh se jima je razpredla mehka sanjavost. Tja daleč čez morje, v neznane daljave in bogve, če se še vrneta kdaj.

Tako tiho je bilo v izbi, tako tesno! Črne sence so se plazile po stenah, zunaj so vršali gozdovi.

9.

Tinka se je kmalu privadila novega doma. Ko je drugo jutro pričela z delom, se je Martin nehote nasmehnil. Saj je imel novo, mlado gospodinjo v hiši! In kakor je bilo prvi dan, tako je ostalo. Tinka je delala in pomagala spraviti poljske pridelke domov. Z veseljem je hodila na njivo, z veseljem je urejevala hišo. Martin je bil prve mesece kakor prerojen, kakor bi pozabil na Reziko in na preteklo žalost. Nič več ni zamišljen postajal okrog, tudi v gozdu ni več posedal. Bil je vedno blizu doma, kakor bi ga hotel čuvati pred zlobno roko. Tinka je težje skrivala svojo ljubezen; v njegovi bližini je čutila, da sta se zbližala. —

Starka zima je kimala nad spečimi polji. Na ognjišču je gorel velik ogenj. Martin in Tinka sta ravnokar povečerjala. On je sedel v kotu pri ognjišču, Tinka je pospravljala. Martin je ogledoval njeno šibko, a polno postavo, njene kretnje, pozorno je motril tisti obledeli obrazek in sladko čustvo ga je prevzelo.

„Tinka, nekaj bi te vprašal, ako ne boš huda."

„No, le radovedna sem."

„Pa ne vem, če smem... Veš takrat, ko je bila še Rezika doma, še predno je prvič ušla s Titom, takrat mi je pravila nekaj o tebi."

Tinka ga je pogledala in zbala se ga je kakor obsodbe. Martin je stopil k njej.

„Pravila je, da me imaš rada, Tinka. Ali je bilo res?"

Nemo je pritrdila.

„Zdaj si gotovo že davno pozabila na tisto, kaj ne?" je dejal Martin in glas se mu je tresel. Prijel jo je za roko.

„Ne," je dahnila komaj slišno in val rdečice ji je zalil obraz do vratu.

Počasi jo je pritegnil bliže k sebi.

„Torej me imaš še rada?"

Ni odgovorila, le roko mu je stisnila, kakor bi ga prosila, naj je ne muči tako dolgo.

Martin jo je razumel. Spoznal je njeno ljubezen in bilo mu je toplo v duši. Saj še ni čisto sam, saj je še ena duša, ki živi zanj. Zavest, da je tudi zaradi njega nekdo trpel na svetu, ga je omamila popolnoma. Privil jo je k sebi. Tinki se je zdelo, da sanja.

V prisrčnem kramljanju sta sedela drug poleg drugega pri ognjišču, kakor dva mlada zaljubljenca sta govorila o preteklosti.

„Kako je bila Rezika srečna, da je smela biti tvoja žena! Nisem ji zavidala te sreče, a ko te je pustila, tedaj sem ji zamerila."

Martin je poslušal in bilo mu je tako prijetno, da sam ni vedel, kaj bi govoril. Spomin na Reziko ga v hipu ni več težil, z lahkim srcem je mislil nanjo.

Tinka je pihnila luč.

„Zdaj pa lahko noč, Martin."

Počasi je šla v izbo.

„Kam, Tinka?"

„Spat!"

Stopil je za njo in jo iznova objel. Šepetaje se je sklonil k njenim ušesom.

„Zdaj sem tvoj mož!"

„Moj Bog, saj to je greh. In vsa najina ljubezen je greh!"

Čul se je šepet, počasni drsajoči koraki, potem so se zaprla vrata. Molk se je razmahnil v hiši, na okna je komaj slišno udarjal sneg.

Bilo ji je drugo jutro tako tesno v duši, kakor da jo teži greh vseh ljudi. Bala se je Martinovih pogledov, sram jo je bilo pred njim in pred vsemi. Martin je ni ničesar vprašal. Molče je šel na delo, molče sta obedovala. Nekaj temnega, mučnega je leglo med njiju, vstalo je kakor stena, nenadoma in nepričakovano.

Tako so tekli dnevi, razmerje med njima je ostalo isto. Tinka je pogosto jokala v samotnih kotih, njena duša je klicala Martina, a usta so molčala. —

Sedela sta na mali klopi v kuhinji, ko je v vasi zazvonilo.

„Kdo je zopet šel? Bog mu daj večni mir in pokoj!"

Tožno je odmevalo zvonenje v sivem zraku, prelivalo se je po dolini in umiralo. Tedaj je nekdo potrkal na duri in vaški grobar je stopil v kuhinjo.

„Pozdravljeni!"

„Kaj pa je, Matevž?"

„Brtaj je izdihnil."

Tinka je kriknila in skočila pokonci.

„Oče?"

„Nenadoma ga je poklicalo na drugi svet."

Solze so se ji udrle po bledem licu. Martin je srepo strmel v tla. Ko je Matevž odšel, je stopil k njej.

„Ne jokaj, Tinka!"

„Zdaj sem čisto sama . . ."

„Nikakor ne! Pri meni ostaneš, saj te imam rad."

Pogledala ga je. Ovila se mu je krog vratu in skrila glavo na njegovih prsih.

(Dalje prihodnjič.)

Marija Kmet:

Konec učitelja Možeta.

I.

V mestu je bilo tiho in svečano. Snežinke so padale in človeku je bilo, kakor da bi moral nehati dihati, le da bi poslušal utrip teh nežnih, lahnih zvezdic. Luči so se svetlikale v motni belini, trepetale so v naročju snežink. Cene Može je hodil po peronu širokega kolodvora. Poslovil se je bil od svojih otrok, nakupil in opravil je bil vse potrebno in čakal je na vlak, da se popelje spet domov.

Kmalu je bil v vagonu in neka tiha, mehka, božajoča radost je bila v njem in svet mir ga je obdajal. Tako mladega se je čutil; nič več ni bilo v njem one znane učiteljske bolezni, ki zbada v prsih, izpočetka narahlo, potem vedno močneje, dokler ne umrje človek na jetiki. In Cene Može je imel v sebi to bolezen; kaj bi je ne imel, saj je hodil redno v vrsti stanovskih tovarišev, saj je moral pretrpeti tudi on vsa tista pomanjkanja in vso tisto trnjevo pot. Že sedem let je bolehal. Zadnje leto je bil posebno slab, tako da je časih začutil v najbližji bližini dih smrti. — Časih se je bal smrti, časih pa je bil popolnoma ravnodušno pripravljen nanjo, tako da si je pripravil star naslanjač, molitveno knjigo in rdečo svečo, blagoslovljeno na Višarjih. „Kar sedel bom“, je večkrat dejal ženi, „nič sitnosti ne boste imeli z menoj. Bom že čutil, kdaj bo konec, sam bom opravil vse. Vaša naloga bo le, da me boste dobro zagrebli, da me ne bo zeblo tam zunaj . . .“ Tako je večkrat govoril in prav nič mu ni bilo smešno vse to in mislil je, da bo v resnici tako in ne drugače. — Žena se mu je smejala in dejala; „Kaj govoriš? Misliš li, da boš tudi takrat tako trden in pri zavesti, da boš sam sedel in si sam prižgal svečo in molil za svojo dušo? Čudno, toliko si že izkusil, pa še tako misliš.“ — Časih ga je skrbelo, kaj bo z otroki. Devet jih je bilo, in še nobeden ni jedel svojega kruha — kako bo, kaj bo? — Navadno je poplaknil skrbi z vinom in zapel pesem v posmeh vsem skrbem in vsej žalosti. — „Saj še nisem na koncu, se bo že še videlo,“ je dejal ženi, in pri tem je vedno ostalo.

Radi so ga imeli ljudje, ker je bil tako vesel, tako prijazen in zabaven človek, poln moči in zdravega ognja. In s pomilovanjem

so zrli zadnja leta nanj, ko ga je bolezen tako zelo napadala in mu jemala moči. A sedaj v vagonu — še nikdar ni bil tako miren, tako onkraj vsega, kar bi ga motilo in bolelo. Zdelo se mu je, da sedi visoko gori na svetlem oblaku, daleč od vsega sveta in se nalahno giblje in ziblje v neko nevidno, skrivnostno in zagonetno daljo . . .

Zdelo se mu je, da je oni mladi fant še izza tistih let, ko je stopil pred vrata svoje poti in zrl poln zaupanja in pričakovanja v življenje. Kaj vse je hotel, kaj vse pričakoval! In kot mladi učitelj s Temenice je hotel delati za ljudstvo, da bodo šli krepkih korakov in žilave volje na pot med svet, da bodo ljudje, kakršnih ni več na svetu.

Tako je sklepal in sanjal o zlatih gradovih, o velikem delu, visokem cilju. Bridko se je nasmehnil, ko je videl, da ni tako, da ne bo on sejal rož na človeške poti. Čisto navadno je bilo, vse prav vsakdanje življenje vaškega učitelja. Naenkrat je pustil onega mladega fanta, ki je poln zlatih misli stal pred vrati življenja in je stopil na kamenito cesto, na kolovozno pot, ki je bila določena tudi njemu. Sramoval se je izpočetka, pa kaj — „Vsi delajo tako, komu se pač posreči doseči oni cilj? Same sanje, same sanje . . .“

In se je oženil. Visoko je sijalo solnce na zlato polje, brnelo je v ozračju, rdeči mak se je družil z rumenim klasjem. Vročina je zažigala rdečico na lice, zemlja je sopla vsa zdrava in bogata. Ob zlatem klasju je stala Žitnikova Manca, hči najbogatejšega kmeta v vasi. Cene Može, mladi učitelj, jo je pozdravil in obstal nehote ob njej. Manca je zardela, da ji je žametna rdečica pokrila vso mehko belo polt. Nasmehnila se je in stekla drobnih korakov za kozolc, odkoder je še dolgo skrivaje gledala na zaljubljenega Možeta. Ugajal ji je, pa kaj, ona je kmetiška, on pa, četudi učitelj — gospod je le . . . Leto pozneje je bila njegova žena, žena učitelja Možeta s Temenice. —

In potem? Spet je bilo vse tako vsakdanje, tako zelo vsakdanje . . .

Cene je pil, kregala sta se in živela ono življenje, ki zajame vse ljudi in jih objame v svojem naročju.

In Cene Može je časih tako zelo hrepenel po nečem nenavadnem, po nečem novem, svežem, neobrabljenem, še nikdar nobenemu človeku dodeljenem. Pa ni bilo vsega tega . . .

In ko je v vsej tej vsakdanjosti še zbolel, je postal nejevoljen in pil je, pil vsak dan, vsako noč. Manca je jokala, kesala se je, zakaj

ni ostala med žitnimi polji in mu očitala vso nesrečo. In tako je šlo vedno globlje, da se je že vsemu privadil, da si ni mogel misliti življenja drugačnega. Ves čas je ostal na Temenici; lasje so mu izpadali, brada sivela. Pa bil je šele v štiridesetih letih... Naenkrat se je razsul svetel oblak, ozrl se je in zazeblo ga je do kosti . . .

„Kaj je to danes? Tako čudna tema je in v prsih me tako zelo zbada. — Da bi bil vsaj brž doma.“ —

Vlak je drdral, in v taktu koles je butala kri v Možetovi glavi. Zapazil je, da je sedel že precej časa ves sklonjen na klopi, nepremično zrl v tla, glavo globoko upognjeno, da se je brada razsipala po prsih v dolgih pramenih. Na nasprotni klopi sta smrčala dva moška, luč je motno brlela na stropu. Pogledal je ven, sama tema in noč, naslonil se je nazaj, pogledal na uro in zdelo se mu je, da bo zaspal. Spet ga je zazeblo, a potem ga je obšla neka omamljenost. Vse misli so mu naenkrat zastale, zaprl je oči in zaspal. Zateglo je zapiskala lokomotiva, kolesje je ropotalo, noč je bežala mimo črnih vozov . . .

II.

Čez kake pol ure pride sprevodnik v vagon in potrese Možeta za rokav. „Hej, gospod, kam se peljete?“

Može globoko zahrope, prime se za prsi in plašno pogleda krog sebe.

„Kaj — kaj je?“

„Kam se peljete, vprašam,“ je dejal sprevodnik in posvetil Možetu s svetilko v obraz. Ves bled je bil Može, oči globoko udrte in vodene.

„Na Temenico,“ je odgovoril zamolklo. —

„Na Temenico? — Saj smo že eno postajo naprej,“ je povzel začudeno sprevodnik. — Može je široko odprl oči in skočil kvišku.

„Kaj, že naprej smo? — Ej, vraga, kako je to mogoče?“

„Zaspali ste najbrž.“

„Da — da, spal sem. Katera postaja bo zdaj?‘

V tem se je ustavil vlak in sprevodnik je odhajaje zaklical:

„Stopite tu dol, potem se peljete lahko zjutraj z vlakom nazaj.“

Može je stopil z vlaka in postal na postaji. —

„Kaj zdaj? — Sredi noči, enajst je že.“ Pa se je spomnil, da biva tu njegov nekdanji sošolec Tone Stenar. Lahko gre k njemu. Trudoma je stopal po kolovozni poti; zdajpazdaj ga je stresel mraz,

da se je trepetaje tesneje zavil v suknjo. Ob nizki hiši je obstal in potrkal na okno. „Hoj — hoj — Tone!“ je zavpil s slabim glasom. Okno se je odprlo in Tone je zagledal Možeta.

„Kdo pa je?“

„Jaz, Može s Temenice.“

„Kaj ti, Cene? — Čakaj, čakaj — takoj odprem!“ in hitro je odprl Stenar vrata in potegnil Možeta v vežo.

„Za boga vendar, kaj pa delaš v noči tu? In kaj ti je? Saj se ves treseš?“ ga je začudeno motril ob svetilki. —

„Nič, nič, Tone. Le kaj gorkega mi daj, zaspal sem v vagonu, pa sem se predaleč odpeljal. — Pa malo me zima trese — saj veš, nisem več korenjak, kot sem bil časih.“ —

Odšla sta v sobo. — Može si je slekel suknjo in se trudoma sesedel na stol tik peči. Tone ga je strahoma ogledoval in pripravljal samovar.

„Precej, precej dobiš čaj. Saj veš, oženil se še nisem, pa ti skuham kar sam.“ —

„Prav si storil,“ je odgovoril Može.

„Kaj?“ je povzel Tone, pripravljaje čaj, „da se nisem oženil?“ —

„Da, da!“

„Ha — ha — vidiš?“ se je zasmejal Tone. „Vedno sem dejal, čemu si vlačiti še večje siromaštvo na glavo! Saj še sam komaj izhajam. Prav sem storil, prav — vem to, in marsikateri moj sošolec mi je že zavidljivo dejal, da sem pravo pogodil, da sem še sam. — O prav, prav je tako. Če trpim, jaz trpim, če pijem, komu škoduje, kdo je revež? Jaz in samo jaz! Tako pa tiste večne komedije z družino ... Pa Cene — poglej no — kaj pa ti je vendar?“ je plašno priskočil k Možetu, ki je zlezel v dve gubi in sunkoma pokašljeval in se prijemal za glavo. Privzdignil je oči in dejal tiho:

„Eh, vrag je to, vidiš, Tone — takale smola, biti bolan in služba in devet otrok. — Pa še vsi majhni, jaz pa, saj me vidiš, jaz pa takle. — Da bi ne bilo nikdar tako, kakor je —“ zamahnil je z roko in se naslonil nazaj. —

Tone mu je dal čaja in ga potrepal po rami:

„Ne, ne, kaj obupuješ! Zima je, pa noč in vožnja in mesto zdelata človeka. Jutri boš pa spet zdrav in dober.“

„Misliš? I, saj menda res. Takole postaren sem časih, pa mevžast kakor devetdesetleten dedec . . . Dober čaj je to, dobro mi dene, kako to pogreje po žilah, kar vroče mi bo.“ Srebal je čaj in molčal.

„Potem pa pojdeš v posteljo tamle, jaz pa ležem na zofo. Jutri zjutraj pa greš spet lahko dalje.“

„Da, da,“ je odgovoril Cene. „Manca se bo skrbela, pa kaj hočem. Ta vražji spanec me je ukanil.“ Začela sta se odpravljati k počitku, kajti Tone je opazil, da je Može slab, zelo slab, in skrbelo ga je, kaj bo jutri z njim; zato ga ni izpraševal dalje in mislil si je, da v jutru pokliče zdravnika, če ne bo drugače.

Zunaj pa je sijalo svetlo nebo polnih zvezd in sneg je blestel kakor mramorna plan . . .

Može je poskušal zaspati, pa ni šlo. Kakor bi mu zaslali možgani, vsa prazna je bila glava, kašelj ga je dušil in srce mu je tolklo hitreje in hitreje. Začelo ga je skrbeti, kaj bo. Odeval se je in zavijal, pa treslo ga je spet kakor prej zunaj. Vso noč ni zatisnil očesa; strmo je gledal v temo, in plašne sence in zmedene misli so se podile krog njega. „Menda sem se tako prehladil ali kali,“ je mislil. „In kako pridem domov? Kaj bo Manca, če me sploh ne bo. Da bi ji le kdo mogel sporočiti, kje sem in kako je z menoj. In zdaj tu sredi zime . . . ej, časih smo pa tako peli.“ Trudno se je nasmehnil. „Ravno tale Tone, kak poskočen fant je bil to! Še zdaj je postaven in košat. Jaz pa takole . . . kako smo vriskali in trkali s kozarci, pa zaplesali smo. — Tone je igral tako dobro na harmoniko tam pri Žitniku. Pa Manca, ej, veselo je bilo časih, kaj pa zdaj? — Konec? Menda vendar še ne, kdo bo pa preskrbel otroke? Zakaj se nisem bolj brigal zanje? Pa kako, ta borna plača, tako življenje! Seveda pil sem malo preveč . . . ali naj ne imam nič dobrega zase? Saj sem bil dovolj prestradal v dijaških letih! Pa da bi še te pijačice ne bil imel, tega bornega veselja ne? — Ah, kako me to zbada in zbada . . . Bogve, če zna Tone še na harmoniko, kar poklical bi ga. — Tone!“ ga je nalahno poklical. Tone se je obrnil in dejal: „Kaj, ti kličeš, Cene? Kaj pa je?“

„Eh, nič — ali še igraš harmoniko?“

„Kaj pa ti ta pride na misel?“

„Tako, tako . . . Sicer pa ni nič, le spi.“

Toneta je spet zaskrbelo, pogledal je na okno. Danilo se je že. „Kako pa ti je, Cene?“

„O, imenitno, zaspal bom.“

In res je dremal in na pol bdel, ni vedel li sanja vse to, ali je vse res. Zlate njive, širni travniki, vesele družbe, Manca, otroci, petje in neznansko vpitje, vse to se je kar mešalo v glavi in časih je zastokal in zahropel, da je Toneta spreletel mraz. „Po zdravnika

pojdem," je dejal potihoma in skrivaje odšel. „Domov s tem vlakom tako še ne pojde, preslab je," je govoril sam zase in hitro stopal po zmrzli poti.

Može pa se je premetaval po postelji, da je škripala in ječala in čudna groza ga je spreletavala. Naenkrat se mu je zazdelo, da je butnil ob velikanski visoki zid, se zgrudil pred njim in zajokal. Pogledal je naokrog in ni vedel, kje je. „Manca," je dejal s tihim glasom, „Manca, tam je za obleko in predpasnik, kakor si naročila. Lepo sem izbral, všeč ti bo in Anki. Drugič pa še za Joška in Angelco . . . Kaj je, zakaj jokaš, Manca...? Da sem slab, praviš? Čakaj, samo malo si oddahnem. Veš, tisti zaspanec me je ukanil. Pa zapri okno, zapri, tako piha." Kašelj ga je napadel, kri je pordečila odejo... „Tako, tako, lepo bo zdaj, gorko je, tako gorko..."

Ko se je vrnil Tone z zdravnikom, sta ga našla vsega v krvi. „Kap ga je zadela," je dejal zdravnik, „pa mrtev še ni. Sporočiti moramo domov."

III.

O belem dnevu so se pomikale sani počasi in žalostno proti Temenici. Ljudje so brž raznesli novico, da je temeniškega učitelja zadelo božje. Vrbe so stale gole ob travnikih, Manca je jokala z otroci doma in čakala moža. Ko so ji bili sporočili nesrečo, je kakor vsa neumna, glasno jokaje in napol oblečena tekla po snegu in klicala ljudi na pomoč. Nič ni vedela, kaj bi in kako bi. Slednjič so dobili sani, da so šli po Možeta. Vso pot se ni nič zavedel, tiho je dihal in časih nalahno zastokal.

Doma je ležal še ves dan in vso noč brez zavesti. Drugi dan proti poldnevu pa je odprl oči, se ozrl po otrokih, ki so plašno zrli na očeta, s široko odprtimi očni, da so jim solze kar tekle po licih. Manca je držala najmlajšo, Angelco, v naročju, in ta se je smejala in veselo mahala z debelimi ročicami. Može jo je pogledal, pokazal z očmi nanjo in dejal trudno in težko: „Ta me ne bo poznala. Spet je zaprl oči, potem jo še enkrat pogledal in dejal: „In vsi drugi? Ti — Manca." Zasopel je globoko, v zvoniku je udarila ura dvanajst in umrl je . . .

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

36.

„Hvala Bogu, da ni vse skupaj nič res!“ se je oveselil vitez Ahac, ko se je predramil iz divjih sanj. Mežavo je gledal v svetlo-višnjevo posteljno nebo in mislil: „Škoda, da ni egiptovskega Jožefa v Ljubljani; mož bi mi razložil moje čudne prikazni in mi svetoval gotovo kaj pametnega.“

Potegnil je gubata težka zagrinjala narazen, vstal, zbližal pesti za glavo in s čudno nakremženim obrazom pretegnil roke. Nataknil si je drugo bodalo na jekleno verižico ob pasu, pripel druge ostroge z usnjatimi zaponami in pogladil rjavi baret, ki ga je bil pomečkal na postelji. Naposled si je opasal meč in odrožljal na dvorišče.

Ondu je pred hlevom čepel vitezov oproda Joahim Kheberl pri močnem sercu Zelenku in ogledoval podkve pa kopita. Počasi, počasi je zlezel debeli mladenič s topim, dolgočasnim obrazom kvišku, zaspano pogledal viteza in zaspano oznanil žalostno novico: „Izgubil je zadnjo levo.“

„Homunculus opravlja svoje delo v nezavednosti kakor vedomec,“ je mislil vitez Ahac in ošinil Joahima Kheberla z dokaj nemilostivim pogledom. Debeli mladenič je leno povesil glavo in roke, potem pa ni pomigal z nobenim udom več, akotudi se je izprehajala jako hrabra pa jako sitna konjska muha po njegovem nizkem miniaturnem čelu.

„Okopal sem jih v Gradaščici vse tri, gospod vitez,“ se je oglasil širokopleči in širokoglavi hlapec Bahorjev Jure, ki je pristopil iz hleva. „No, pa se mi je zbosil Zelenko, ne vem kdaj.“

„Zato ostaneš cele kvatre dalje v vicah. Pazita bolje na podkve! Jure, h kovaču!“

Sedaj pa je vendarle pomigal dični oproda Joahim Kheberl v sovražnem namenu naravnost proti pravtako radovedni kakor podjetni muhi in ji pokvaril vse veselje do poučnega popotovanja po njegovi lobanji.

Vitez Ahac pa jo je mahal po mrakotni Gosposki ulici skozi temni obok Vicedomskih vrat in po lesenem vzdižnem mostu čez mestni jarek, kjer se je pod ozidjem leno pretakala mlakužna, slabovonjava voda proti Ljubljanici. Tam je stal vicedomski stolp z

ječo za „poštene“ meščane, za take, ki so se včasi izpozabili in se vedli malo prezarobljeno, ki pa sicer niso bili nevarni ne someščanom, ne drugim. Svet na levi proti severu — sedanja Zvezda — je bil lastnina habsburških knezov; med drevjem in grmovjem, med njivami in travniki je stala tupatam lesena hišica ali pristava. Vitez Ahac se je nekoliko oddahnil. Tukaj okoli ni bilo več tako mračno in dušljivo kakor za pregretim mestnim ozidjem. Za vrtovi in za poljem pred Šentjanževo vasjo, tam, kjer sta se cepili Dunajska in Celovška ali Tirolska cesta, je videl cerkvico svetega Janeza, eno najstarejših ljubljanskih cerkva. V njeni bližini so čepele hišice in koče podložnikov nemškega reda.

Ob obeh bregovih Ljubljanice so stali jagnedi in košati hrasti. V njih senci so posedali stari nebogljeni meščani, ki so bili našli zavetje v bližnjem meščanskem špitalu. Tu so počivali po dva, po trije na nizkih klopeh in umovali o starih, boljših časih in gledali doli na tuje in trnovske brodarje in čolnarje, na krakovske in šempetrske ribiče, ki so brodarili, čolnarili in ribarili po globoki rjavkasti Ljubljanici. Vitez Ahac je dospel do lesenega Špitalskega, Dolenjega ali Novega mostu, ki je bil dokaj mlajši od Mesarskega mostu pri Tranči. Po ozkem Starem mostu so se med mesnicami gnetli malone sami Ljubljančani, po Špitalskem mostu pa so prihajali tujci s svojimi tovori zlasti z Notranjskega in takrat še jako obrtnega Gorenjskega, Koroškega, iz Tirol, z Nemškega in Laškega. Na Špitalskem mostu je bil promet najživahnejši, tudi nesemanje dni. Pod tem mostom ni bilo preko Ljubljanice nikjer nobenega več; okoličani pod Hribom (Golovcem) so morali voziti svojo desetino po velikem ovinku preko Špitalskega mostu na levi breg v fužinsko graščino, ker pretkani Ljubljančani zaradi tihotapstva niso dovolili nikomur, da bi zgradil še kateri most preko Ljubljanice. Na Špitalskem mostu je stalo okoli dvanajst kramarskih lop. Raz most je videl vitez Ahac poševno pregrajo, v strugo zabite kole pred mlinom na ogalu frančiškanskega samostana (poznejše gimnazije).

Na levi strani desnega brega pri mostu je stala skupina zidanih hišic, meščanski špital: bolnica za oubožane ali onemogle meščane, zavetje njih vdovam in sirotam, najdencem in nezakonskim materam.

Vitez Ahac je obstal na obširnem prostoru, ki je segal južno od Gorenjih vrat pri Tranči ob grajskem pobočju lokasto proti izhodu, proti Poljanam. Na desni, zunaj severnega mestnega ozidja, je videl precej zidanih hiš in trgovskih skladišč; zaradi močvirja se je mogla Ljubljana širiti le proti severu in izhodu. Svet pod

severnim grajskim obronkom so pogrinjali travniki, pašniki, žitno polje. Tuintam je stala sredi sadnega drevja skromna nizka kmečka koča z visoko slamnato streho; na krovih so se šopirili lišaji, gobe in mah. Malone naravnost pred sabo je videl vitez Ahac vodnjak z lesenim koritom, ki je dobivalo vodo z Rožnika. Za vodnjakom je bil mestni kamnolom; ondukaj so lomili zelenkasti peščenjak, kakršnega so rabili že Rimljani za Emono in drugod.

Vitez Ahac se je obrnil na levo, proti Poljanam. Blizu meščanskega špitala so stala tri večja poslopja: bivši vicedomski urad, šenklavška cerkev in obzidani frančiškanski samostan. V stari vicedomski hiši so stanovali častniki in nekaj vojakov. Šenklavška cerkev, šele deset let stolica novo ustanovljenemu ljubljanskemu škofijstvu, je kazala na vseh koncih in krajih sledove turškega divjanja. Pred tremi leti jo je bil zapalil in razsul „stari hudič", osemdesetletni paša Vaj-beg. Sedaj je bila za silo pokrita in popravljena. Tukaj okoli so prebivali že za Rimljanov ribiči; že v sedmem stoletju je stala ondu majhna cerkev ribiške postaje. V zadnjem desetletju pa so si zgradili kanoniki hiše v bližini Šenklavža; ribiči so se jim umaknili preko Ljubljanice v šempetrsko predmestje: na levem bregu reke so se svetile mokre mreže kakor rosne pajčine. Kraj stolne cerkve je imel dekan Mahor kopalnico, ki je bila vitezu Ahacu dobro znana.

Par korakov od šenklavške cerkve in kopalnice se je razprostiral obzidani samostan pa vrt očetov frančiškanov in cerkvica Jezusovega vnebohoda (kjer stojita dandanes dva kostanja). Blizu frančiškanskega samostana, pred poljanskimi njivami in senožetmi je bil postavljen kip Jezusovega krvavega potu; semkaj je prihajalo o postu mnogo pobožnih romarjev pa radovednih romaric. Od grajskega hriba proti Ljubljanici so bili zgradili vojaki najemniki nekoliko okopov in nastavili proti Poljanam dva dolga topova na nizkih kolesih. Pred okopi se je vežbal majhen oddelek pehote z nerodnimi težkimi pušami. Temno zagoreli obrazi, brazgotinasti, bradati, so se zdeli divji kakor razbojniški. Vojaki so nosili nizke klobuke s pisanimi peresi, široke suknje in široke hlače različne barve, vsi pa so bili opasani z rdečimi prepasi. Razen puše so nosili lahko sabljo v usnjati nožnici, na obramnem jermenu pa mošnjo za krogle, zamaške, rog in več lesenih škatel za smodnik in par sežnjev lunte ali zažigalnice. Pehota ni uživala posebnega spoštovanja — konjaniki so veljali za jedro vsake vojske; silno moč kavalerije in njene strahovite navale so cenili mnogo bolj nego preudarno postavljanje pešcev in njih spretno naglo premikanje. Pravih,

stalnih vojska še ni bilo; kadar je bilo treba, je cesar ukazal deželam, naj pozovejo — z dovoljenjem stanov — toliko in toliko mož v vojake, vsakega petega ali desetega ali tridesetega.

Oddaleč so gledale njih žene in otroci; vojaki so bili malone vsi oženjeni. Pred njimi je stal, široko razkoračen, čokat narednik s sirovim, od pijače zaripljenim obrazom in zanemarjeno žimasto brado, ki mu je štrlela na vse strani kakor ježu bodice. Vihtel je dvorezno partizano s svilenim čopom in kričal kakor obseden: „Postavite vilice! — Izpihajte in osnažite prašnico!“

Zapičili so trinožne vilice v tla, naslonili puše na rogovilo, odkrili pokrovček, očedili ponevco s palcem in jo izpihali. Nato je stopil vsak z desno nogo nazaj in naravnal pušo vodoravno. Vsem je tekel pot curkoma z obraza. Vitez Ahac je stal blizu hudega narednika in opazoval strelce z vidnim zanimanjem.

„Primite prahovnico!“ je zarežal jezni dedec. Zagrabili so rogove za smodnik in potegnili z zobmi lesene zamaške iz njih. „Hitreje! Schnitzenpaumb, mrha lena, ti se premikaš kakor stara baba v devetih kikljah. Glava oslovska, mežnar, pojdi rajši v samostan lenobo past pa farjem roke lizat!“

Schnitzenpaumb, mlad okoren hrust, je plašno zrl v razjarjenega poveljnika. Trudil se je na vse kriplje, da bi ustregel neusmiljenemu vaditelju. Ker je pa ta pazil skoraj samo nanj, je bil fant čimdalje bolj v zadregi in čimdalje neokretnejši. Hudo ga je peklo, da so starejši tovariši s pohlevnim muzanjem odobravali narednikovo psovanje.

„Strelnega prahu na prašnico!“ Natresli so smodnika na ponevce in zamašili rog za smodnik. „Zaprite prašnico! — Mežnar, Schnitzenpaumb, ti hudičeva malica, kaj pa mečkaš? — Postavite pušo, da jo nabašete!“ Dejali so puše pred levo nogo in prijeli cev zgoraj pod grlom.

„Smodnika v cev!“ Vzeli so podolgast okrogel zavoj iz mošnje, odgriznili gorenji del, kjer je bila krogla, in nasuli smodnika v cev. „Tebi se tudi prav ne ljubi, Ribak! Rajši bi sedel v senci pri polnem sodu, ti mulec, in prodajal marketendarici svojo neumnost, kajne?“ Schnitzenpaumb se je oddahnil globoko, ko je slišal, da narednik graja in zasramuje tudi drugega.

„Kroglo iz ust!“ je zarenčal zapovednik. „Mežnar! Vedno si zadnji! Češpljevi mož! Madež cesarske vojske! Pazi, prijatelj!“

Vitez Ahac je slišal vkratkem še šest lepih poveljkov: „Zamašek s klobuka! — Izvlecite nabijalnik z dvema potegljajema! —

Nabijalnik v cev! — Sunite nabijalnik trikrat na naboj! — Z dvema potegljajema nabijalnik iz cevi! — Nabijalnik zopet na njegovo mesto! — Mežnar, ali res misliš, da se bom še kaj dolgo jezil nad tvojo nerodnostjo? Še danes te pohvalim gospodu stotniku, da dobiš svojih petindvajset gorkot. Najrajši bi te postavil tamle pred samostanski zid in ti dal jesti vročega svinca iz tehle puš, butec, nočni čuvaj!“ Sunil ga je z lesenim drogom partizane v prsi, da je vojak zaječal in omahnil dva koraka nazaj. Zarobljeni tovariši so se mu smejali, da bi se prikupili trdosrčnemu vaditelju.

„Rogajo se siromaku tepci, ne pa da bi mučitelja zgrabili in pahnili v Ljubljanico,“ se je gneval vitez Ahac sam pri sebi in krenil proti stolni cerkvi. „No, lepa reč: štirinajst povelj je treba, da mož samo nabije svojo pušo! Koliko jih je pa še, preden vojak sproži, sproži!“

Tedaj je zaslišal piskanje in bobnanje. Mestni lajtnanti in stražni načelniki so privedli meščane z vihrajočimi zadružnimi prapori na veliki orožni ogled pred šenklavško cerkev in v smeri proti frančiškanskemu samostanu.

Med meščani je bilo mnogo pravih korenjakov, zlasti med mesarji, gostilničarji in kovači. Oboroženi so bili jako različno. Popoldanje solnce, že precej nizko, je izza šenklavškega zvonika obsevalo čelade in oklepe, sulice in meče, samostrele in bodala, sekire in bate. Bogatini so bili vsi v železju, od čelade do podplatov; roke so jim molele daleč od reber in bokov. Spremljalo jih je vse polno otrok, pa tudi odrasli radovedneži so drli skupaj od vseh strani. Vitez Ahac je postal blizu levega krila, kjer mu je živahni ostrogarček Rok Pilko prijazno mežikal in ga veselo pozdravljal z desnico v jekleni verižni rokavici.

Prišel je mestni stotnik, velik, mršav in jako dostojanstven mož v presvetlem oklepu, da se je vse bliskalo in lesketalo od njega. Spremljala sta ga oba mestna praporščaka, veleugledna postarna gospoda v bogati opremi. Dva piskača in dva bobnarja, štirje umetniki so jeli brlizgati in bobnati, da je kar letelo skozi ušesa. Znali so tako imenitno, da so mogle njih umetnost uživati celo napol gluhe stare ženice.

Meščanje so potegnili svoje meče ali sablje iz nožnic in se držali še bolj pokoncu in togo nego doslej. Stotnik je stopal od desnega krila proti levemu. Vkratkem je pregledal vse. Postavil se je pred sredo in nagovoril svojo vojsko: „Jako sem zadovoljen, da sem našel vse v najlepšem redu. Upam, da se pred sovražnikom

izkažete tako hrabre, kakor so se izkazali vaši očetje in starejši tovariši pred tridesetimi leti, ko so odbili naskakujoče čete cesarjevega brata Albrehta in celjskega grofa Ulrika. Vivat naša Ljubljana!"

„Vivat naša Ljubljana!" je zaorilo iz oboroženih redov in iz množice navdušenih gledalcev. Brambovci so odkorakali v mesto nazaj. Odpočita piskača sta piskala na vsa pljuča in tamborja sta razbijala po napeti teletovini, da je bilo kaj! Hvaležno občinstvo jih je hvalilo, da znajo imenitno vsi štirje. Na Starem trgu so se ustavili pred rotovžem; praporščaka sta dala navodila za straže. Tedaj so prišli iz mestne zbornice dvanajstaki, „ljubljanski gospodje", malone sami člani trgovske zadruge, ki je bila najimovitejša in najveljavnejša. Ogrnjeni v škrlataste plašče, kakor nekdaj rimski diktatorji in doži beneške republike, so stopali brezprimerno samozavestno, ponosito, veledostojanstveno. Vse se jim je nemo odkrivalo in klanjalo kakor polubogovom. Vitezu Ahacu pa se je zdela njih napihnjena grandezza bedasta in jako smešna.

„Vanitas vanitatum!" je mrmral in poromal naravnost v slavno gostilnico pri Veselem medvedu. V nizki, široki gostilniški sobi je okrogla bleda mati Polona nadomeščala očeta krčmarja Vida Čičigoja. Vitez Ahac je sedel k prazni mizi ob oknu levega kota in prijazno pogledal gostilničarko.

„Veste, kaj je najbolje v tej vročini, mati Polona? — Orehova senca, buča vina pa polna skleda štrukljev."

„Oh, gospod vitez, da morete biti v teh hudih časih tako židane volje! Sveta nedelja! Jaz se pa tako bojim noč in dan."

„Česa pa?"

„I, Turkov! Še kuge in ognja se ne bojim tako, kakor Turkov. Prav je povedal tisti Ižanec: sodnji dan bo pa konec sveta!"

„A, danes že še ne, mati! Le utolažite se! Ako imajo zarobljeni Turki svoje sulice in sablje, kaj nimamo mi mečev pa še celo topov? Mi jih povaljamo tako, da nas bo hvalil svet še tedaj, ko od nas ne bo ne kože, ne kosti. Nikar ne jokajte, spoštovana mati, ampak zaupajte veselo v Boga, meni pa nalijte bokal vipavca, zakaj bilo bi hudo narobe, ako bi trpel žejo v gostilnici."

Kmalu za vitezom Ahacem je prišlo z gostilničarjem Čičigojem nekaj meščanov z ogleda. Vsi so bili še vedno v bojni paradi. Iskri ostrogarček Rok Pilko je imel toliko orožja na sebi, da ga je komaj prenašal. Leno se je primajal kisli natakar Anže in stregel gostom.

Pilko je sedel k vitezu Ahacu in nemudoma sta jela kockati. Meščanu sreča ni bila več mila. Izgubil je vse, kar je bil priigral

dopoldne, zraven tega pa še par cekinov. Razkačen je zalučil kocke po tleh in izjavil, da ne mara danes več. Prav tedaj je prišel žoltolici suhi mestni pisar Primož Pogladin v črnem talarju počasi, z lesenim dostojanstvom v pivnico, kjer se je bilo vtem sešlo že precej gostov. Vitez Ahac je ves vesel naročil in plačal drugi bokal.

Ostrogar je gospodu pisarju takoj ponudil sedež poleg sebe in ga vprašal, kaj je bilo novega v izredni seji.

„Največ takega, o čemer moram molčati,“ je odgovoril Pogladin z modrim in važnim obrazom, ko mu je prinesel kisli Anže sladkega vina. „Pač pa smem povedati, da se je trgovska zadruga bridko pritožila zoper gospodo in kmete, ker trgujejo in prekupujejo na veliko škodo pravim, to je meščanskim trgovcem. Pravico do trgovstva in rokodelstva ima le meščan. Že vojvoda Rudolf Četrti je pred sto leti prepovedal vse nedeljske sejme. Pa kaj pomaga boben, kaj vsi ukazi! Kmetje zapuščajo zemljišča, tovorijo nakupljeno žito, predivo, med, vosek, kože, usnje, živino, drva, sita, rešeta pa tudi železo, svinec, sukno, zlasti pa platno v knežjo grofijo Gorico in na Laško, nekateri pa celo gori do Linca. Ogibajo se naših mest pa trgov in tihotapijo čez gore in skrivne prelaze, da morejo ceneje prodajati nego trgovec, ki pošteno plača mostovino in cestnino. Na tujem zapravljajo denar po gostilnicah in vinjeni oddajajo zvitim tujcem blago po slepi ceni. Prazni pridejo domov in delajo dolgove.“

„Zakaj pa ne bi trgoval kmet, zlasti pozimi?“ ga je prekinil vitez Ahac pikro. „Ali naj tovori le sirov lan in sirove konoplje na Benečansko? Zlasti trgovina s platnom donaša deželi lepe tisočake. Zemljišča so premajhna, da bi redila kmeta. Siromak prenaša svoj tovor prediva čez hribe in doline, v malhi ima pa le kos prosenega ali ajdovega kruha. Prodajati mora, saj svoje predivo ne more popresti vse sam. Ali ne krošnjarijo Solnograjci, Tirolci pa Bavarci po vsem svetu? Tihotapijo pa tudi meščani. Znano je, da ne tovorijo z Gorenjskega proti Trstu zmeraj skozi Ljubljano, kakor bi morali, ampak lepo tiho in skrivaj mimo Polhovega gradca in Vrhnike. Med meščani je tudi mnogo tujcev; ko obogate, pa odneso pete in polne cule — z Bogom, Ljubljana! Kmetje niso gospodi nič dolžni, mesta pa deželi tisočake.“

„Gospoda se poteza za kmeta, zato se mu godi tako dobro, ha ha!“ je porogljivo zavrnil gospod mestni pisar viteza Ahaca. „Dobiček ubogega trpina vtika v svojo bisago. Mimogrede naj vam povem, da Ljubljana deželi ne dolguje nobenega vinarja. — Pa ne

samo kmet, marveč tudi plemenitaši pa njih oskrbniki, prelatje, župniki, vikarji in beneficiatje sejmujejo po kmetih okoli graščin, vasi, samostanov in cerkva ter prodajajo tujcem blago, ki so ga nakupili od kmetov po poljubni ceni."

„Enako delajo meščani," je poudarjal vitez Ahac. „V Ljubljani ni urejene policije, to se pravi, ni nobenega trgovskega nadzorstva. In pomislite, egregie domine: noben plemenitaš in noben duhovnik ni tako neumen, da bi podil tujca od sebe, ako plača mož dobro."

„Naša policija je že dobro urejena," je ugovarjal mestni pisar mirno in odločno. „Ali ne določi mestni svet cen vsako leto? Toda pojdimo dalje! Dolenjski plemiči točijo vino na drobno, dasi nimajo do tega nobene pravice. Nekateri kavalirji imajo kar po dvoje, troje gostilnic, kjer kvantajo in se pretepajo pijanci noč in dan."

„Sami vendar ne moremo popiti vse vino," se je naglo odrezal vitez Ahac. „V tujino ga ne moremo prodajati. S Kranjskega ne gre niti sto veder na leto, ker imajo Štajerci in Hrvatje, Notranjci in Istrijanci boljšo kapljico. Na Gorenjskem pijo le furlansko vino, med Ljubljano in Kranjem le štajersko in hrvaško, vtihotapljeno po Savi. Kmet nam plačuje le s svojim vinom. Mnogi plemenitaši nimajo nobenih drugih dohodkov nego samo vino."

„Plemenitaši naj opuste vinotoč in prekupovanje, ali naj pa nosijo enaka bremena kakor mi meščani!" jo je zasolil pisar vitezu. „Sami moramo popravljati mostove ne samo pred mestnimi vrati in preko Ljubljanice, ampak tudi mostove čez Gradaščico pred Trnovim in pri Koleziji, čez Mali graben, v Mestnem logu, pri križu na Viču in brvi na Glinicah. Sami moramo vzdrževati Grad, mestno ozidje, utrdbe, stolpe, vodnjake, javna poslopja, orožnico, kruharnico in vse štiri ceste: Dunajsko do Save, Dolenjsko do Rakovnika, Tržaško do Viča, Tirolsko do Šiške. Gospoda pa se zna ogibati davkov. Plemenitaš se zapre v svoj grad in s kameni zapodi odposlanca, ki pride po davke. Meščani nosimo zlasti o vojnem času največje breme, varujemo sebe in kmeta."

„To ni vse tako," je ugovarjal vitez Ahac, že precej jezen. „Tudi plemenitaši plačujejo svoje davke. In ne meščan, ampak kmet nosi najtežje breme tako o mirnem kakor o vojnem času. Kmet popravlja v potu svojega obraza ceste po vsej deželi, celo tam, kjer bi jih morala popravljati mesta. Kmet je najbolj izpostavljen sovražniku, ko čepi meščan za varnim ozidjem."

„Kakor plemenitaš, ha ha!" se je rogal pisar. „Mesta dajo kmetu za popravljanje cest orodje, smodnik, hrano in denarja, gra-

ščaki pa nič. Sploh ima gospoda prevelike pravice. Kmeta sme graščak prodati ali zamenjati kakor živino. Kmet se ne sme preseliti s svojega doma, ako se ne odkupi. Kavalirji in deželni uradniki pretepajo meščane. Odvetniki klofutajo in tepo meščane in celo njih žene med pravdo vpričo sodišča. Naš premilostivi knez nam je dovolil, da smemo na Gradu sekati les za mestne utrdbe. Toda tudi plemenitaši hodijo po les, da bo Grad kmalu popolnoma gol."

Zmagoslavno je pogledal mestni pisar po gostih, vitez Ahac pa se je z vipavcem okrepčal za oster odgovor.

Bog ve, kako bi se bilo končalo strastno prerekanje razburjenih duhov. Tedaj pa je nenadoma počil nad ulico strahovit strel. Potresla so se okna in vrata. Vsi so onemeli mahoma, osupli dvignili glave in se pogledovali vprašujoče.

„Turki!"

Vsi so se ozrli na ostrogarja Pilka, ki je bil nekam plašno izustil strašno besedo. Potem pa so nehotoma pogledali proti vratom, kakor bi moral tam skozi zdaj zdaj prihrumeti sovražnik.

„Jezus, Marija! Ustrelil je na Gradu!" je prikričala gostilničarjeva debela žena Polona jokavo, bleda ko zid. Zgrabila je pri durih viseči molek z velikimi jagodami, sopihala težko, se prekrižala in tarnala, vsa zbegana od silnega strahu: „Za božje in zadnje sodbe voljo vas prosim: molimo, molimo in delajmo pokoro!" Obenem je prijokala Čičigojeva devetletna hčerka Maruša in trepetaje skrila glavo v materina krila.

„Na Grad, na Grad!" je zavpil ostrogarček Pilko.

Gostje so skočili pokoncu. Naglo so plačali in odhiteli iz gostilnice. Zunaj je videl vitez Ahac vse črno ljudi, razoglavih, golorokih, glasnih, razburjenih. Težko se je rinil med množico mestni vratar, ki je bil zaklenil Pisana vrata in nesel ključe mestnemu sodniku. Mlado in staro, vse se je gnetlo mimo mestne shrambe za mrvo po strmi poti proti meščanskim utrdbam. Lahna sapa jim je prijetno hladila razgreta lica. Kmalu pa je donašala zagoltni duh po dimu in nad temnim drevjem so zagledali razsvetljen kolobar. Blizu utrdb, na grebenu grajskega hriba sta gorela dva velikanska kupa osmoljenih drv. S stoterimi jeziki je lizal ogenj obe grmadi in prasketaje metal iskre v osvetljeni beli dim. Na licih in na rokah je čutil vitez Ahac njegovo gorkoto. Od spodaj je zaslišal bobnanje vojakov po solnčnem zahodu.

„Poglejte proti jugu, proti Krimu, ljudje božji!" je kliknil ostrogarček Pilko, ki se je čutil jako hrabrega, odkar je vedel, da

so mestna vrata zaprta. „Poglejte no, kako gore grmade ob taboru na gori Svetega Ahacija, na Mokrici, na Krimu — ne na vrhu, bolj na sredi — in na Ljubljanskem vrhu in tam više na Grmadi, pri Sveti Katarini in na Jetrbenku . . .“

„Pa v nižavi se tudi sveti,“ je pripomnil vitez Ahac.

„Tam so zapalili pa Turki!“ je kričal meščan Pilko. „Poglejte, poglejte no, koliko vasi gori na barju: Matenja in na levi Loka, za Matenjo pa Brest! Slabo se vidi zaradi dima. Kako se kadi!“

„Jaz pa dobro vidim,“ je dejal mlad Ižanec, dolgokrak možak z visokimi ramami. „Tam goré vasi Tomišlje, na desni ob holmu Kamnik, na levi pa Studenec, zadaj Vrblje in Kremenica in čisto zadaj Ig in Strahomer. Dimi se zelo visoko.“

Na glas so zajokale trepetajoče Barjanke, ki so bile pribežale iz onih vasi na Grad. Jelo se je mračiti.

„Bog se usmili,“ je tožil star kmet, „komaj smo si spet postavili svoje revne bajte, glej, pa nam jih zažgo ti vragi.“ Glas se mu je tresel od žalosti in strahu.

„Kaj pa na gorenjski strani?“ je opomnil ostrogar in hitel gledat proti severu. „Aha! Na Šmarni gori že sveti velikanska sveča na zapadnem vrhu, vštric tabora in cerkvice na izhodnem hribu. Na Šmarjetni gori tudi že kurijo! Kmalu bodo gorele grmade nad Begunjami, nad Bledom, Jesenicami, nad Belo pečjo in oznanjale tudi bratom Korošcem, da se bliža Turek.“

„Rudnik gori!“ je zaklical pri utrdbah močan glas. Množica je zavrvela tjakaj.

„Pomagajta, mati nebeška in ti, usmiljeni Jezus!“ so molile žene, vse prestrašene, s povzdignjenimi rokami; povsodi so se jokali in ihteli drhtajoči otroci.

„Tako blizu so že!“ se je čudil vitez Ahac in pozorno gledal proti Rudniku, kjer so švigali rdeči plameni pod debelimi oblaki gostega dima. „Čez dobro četrt ure so pa lahko pred Ljubljano. Hannibal ante portas!“

Zamišljen se je vrnil z Gradu v mesto in si dejal: „Mestna vrata in gostilnice so zatvorjene. Prenočeval bom pri straži ob Pisanih vratih in čakal Turka. Jutri se pa že poizkusim izmuzati in se pri Žabjaku prepeljati na levi breg. Obiskati moram učenega zdravnika Jisroela, da dobim njegovo čudotvorno mazilo, zakaj človek ne ve nikdar . . .“

Zapeli so ljubljanski zvonovi, zapele so orgle po razsvetljenih molilnicah in zapeli so v polnih cerkvah in zunaj okoli njih meščani in nemeščani in na kolenih prosili božje pomoči.

Vitez Ahac je še nekoliko časa kolovratil po najstarejšem delu Ljubljane. Pri mestnih vratih, ob ozidju, po ulicah, povsodi so stale dvojne straže in povsodi je slišal Slovencem takrat najstrašnejšo besedo: „Turki!“

Književna poročila

Blazij Bevk, Izbrani spevi Publija Ovidija Nasona. I. del. Tretja popravljena izdaja. Tiskal Giov. Paternolli v Gorici 1912. M. 8⁰. 192 str. Broš. 1 K 50 v.

Kazalo obsega nad 40 naslovov iz Metamorfoz, 20 iz poetskega koledarja, 13 žalostink in seveda nobenega kosa iz mladostnih, t. j. ljubavnih pesnitev. Takoj v začetku zasumite, da se bo uresničila ona besedna igra traduttore-traditore. Žal vam je, da ni teh verzov ponašil na pr. kak Funtek, saj Ovid velja po pravici za najgenijalnejšega rimskega pripovednika, čigar sila leži skoraj izključno v obliki. Kakor znano, so njegova slava Metamorfoze, najsi je bil v žalosti nad svojim prognanstvom sežgal opiljenejši izvod. Govori se v teh 15 knjigah o pravljicah, ki koreninijo v splošno razširjeni veri na zagrobno življenje v raznih oblikah. Osobito grška domišljija je bila napredla radi podobnosti med človekom in živaljo kopo pripovedek o pretvorbi (metamorfozi) bitja v bitje. Iz takih mitov je povil daroviti ljubljenec Muz prelesten venec v navidezno kronološkem redu, počenši s stvarjenjem sveta, in kot zadnji listič je vpletel spremenitev Cezarja v zvezdo. Malo poprej je bil napisal šest knjižic Fasti po vzgledu Propercija, posnemovalca učenih aleksandrijskih pesnikov; v podobnih etioloških elegijah so tedanji poetje razlagali na podlagi etimoloških indicijev postanek vsakovrstnih družabnih naprav, verskih obredov in praznikov, božjega bistva in lastnosti, iščoč jim vzroka (aitia). Manjšo ceno imajo cvetke tretje dobe, ki so brstele za časa Nasonovega izgnanstva v mrzlih Tomih ob Črnem morju. To so vzdihi iz tujine, tožbe potrtega osamljenca, ki je nosil svojo nesrečo premalo moško.

Kateri nagibi so vodili prevajalca pri delu? Če je hotel osedlati šepajočemu dijaštvu udobnega konjička, bi bil bolje ustregel z razumljivim in čitljivim prevodom v prozi; nad Kragljevo prireditvijo Homerjeve Ilijade in Odiseje je imel celo neuk kmetski fant svoje veselje. Ako je nameraval pokloniti vsečitajočemu občinstvu, kar ga ni veščega v rabi pokojne latinščine, nadomestek za kovinski lesket Ovidovih umotvorov, bi bil moral pridati jedrnat uvod ter postaviti kažipote po antičnem grmovju bajeslovnih imen in zapletenih patronimikov: tako pa je Bevkov poskus mrtvorojeno dete, in kakor je storil Ovid s svojimi prvenci, naj bi bil še naš izdajatelj izročil hrapave granese ognju v popravo. Da, snov je zmagala umetnost.

Najhujše je, da si je poslovenitelj dovolil polno bisago smrtnih grehov zoper slovnico, vzvišeno nad ukaze Cezarja. Sram me je naštevati v 20. veku pogreške: sramožljivost, koperneti, pove*kš*ati, močvir*i*je, duša se *z* tugo napoln*e*, Merkur s perut*i* ozračje prem*i*ri, pet konj*ev*, voljna (n. volna), iznajdelj (iznašel), *u* gladkem*u* teku, *u* zakladih bogat, spri*d*en, nedorase*n*. Nešteto nedoločnikov brez končnega

i me ne bi bodlo v oko, če ne bi nasprotno srečaval takih-le nestvorov: jo brš pozdraviti teči! Številna mašila so: le, še, pa, prav, pre-, pomanjševalnice, nek (n. neki), obratno: na kaki način. Marsikaj se da ali bi se nazadnje utegnilo zapisati na umazani kožuh tiskarskega škrata, na pr. v krdelah, toda doslednost v zmoti nas sili vzeti na prelagateljev rovaš take hibe: smreka pride *iz* hribov, *s* srca iztrebi strah, *t*voje povej mi ime ... Krivi nedovršnikovi deležniki na -vši so se epidemično razpasli, na pr. govorivši, stavši itd. Ne bom se rogal koseskizmom kot bivalci, rogljiv (porogljiv), niti okornostim kakor zrcaljujejo (zrcalijo), ali nepotrebnim lokalizmom na pr. drev (drevo) solecizmom kot: bolj koristnejši, v stran zavrže, dotakniti se kaj (n. česa), boš pokorila to zlo itd.; poudarjam germanizme, kakor „išče“ dospeti (n. skuša) ter trdovratno pomanjkanje genetiva pri nikalnicah. Nasilni prepesnitelj, ki bi ga kazalo kaznovati po § 12'. k. z. zavoljo prestopka zoper našo materinščino, je rodil nove ženske množinske rodilnike: Najad*ov*, Drijad*ov*, (enkrat pravilno Hamadrijad), Park*ov*, snah*ov*; potem brezn*ov* za srednji spol, takisto Meleagarja nam. Meleagra. Ne uganem, zakaj so se mu tako priljubili adjektivi na -ičen, posebno iz lastnih imen: sicilične (nam. sicilske) nimfe, eubojčna Aulis (evbejska Aulida); čuden spak je „etruskisko“ orožje. Komično zveni: Hrabrost Eneja je posilila Juno enkrat skončati prepir, t. j. hrabri Enej je prisilil Junono itd. Res so razumljivi izrazi štrik, dilja, ladjin kilj (hrbtica), planša (strelica, puščica), ali odnosni naši termini ne razdro poezije; kinč in njega odrastke lahko vrnemo Madjarom. Mnogokaj mi je ostalo čisto tuje; da se ne blamiram, zamolčim ves ta galimatias kakor tudi prejugoslovanske elemente in pregibke akcente. Da ne pojmim celih kompleksov, sem si kriv sam, ker nimam na kmetih izvirnika v pogled. Umevanje silno otežkočuje zapostavljanje veznika *in* po vzgledu *que*, dalje docela nenaša tmesis predloga in samostalnika, najbolj pa samozvansko razmetana ločila — kakor da so jih vrtoglave muhe raztrosile med stavki, ne pa črkostavci. Primerjajte nezmisel na str. 153:

Često mi oče veli, čemu se ukvarjaš z učenjem?
Plitvim Meonid še sam — pustil imetja ni nič.

Namesto pravilnega:

Često mi oče veli, kaj vkvarjaš z učenjem se plitvim?
Saj še Meonijan (= Homer) pustil imetja ni nič.

Pregrnimo s plaščem krščanske ljubezni izneslovenela mesta, pisana v pravcati latovščini in izpod pazduhe vzete neistinitosti. O temeljitosti prestave naj svedoči mesto iz „Autobiografije“, kjer je označil Ovid svoje rojstno leto kot ono, v katerem sta padla v boju pred Mutino konzula Hirtij in Pansa (43 pr. Kr.): „Cum cecidit fato consul uterque pari“. Bevk: „Konzula takrat oba — prišla sta z mano na svet“ (153). Neverjetna anarhija vlada v oblikovanju lastnih imen. Redko je upoštevano pravilo, da predstavlja latinsko moško deblo naš imenovalnik in da se ženskemu pridene še — a. V pričujočem prevodu se zove Homerjev gospod Nihče: Uliks, Ulikses in hipermoderno Uliksus. Ceres premore te genetive: Cere, Cerese in Cerere, Styx: Stika in Stiga etc. Pravopisnih protislovij in nedoslednosti se ne dotaknem, saj bi bilo treba revidirati dosedanja načela.

Ne da bi brskal, kako so vporabljeni šesteri normativni tipi šestomera, omenjam samo, da je morda en odtisoček spodobno zgrajenih, zlasti kadar so originalovi zelo izraziti, na pr. tisti, ki slika glasove v žabe spremenjenih kmetov: Quamquam

sunt sub aqua, sub aqua, maledicere temptant = Kvakajo v valih in s kvakanjem zmerjajo in sramotijo (50); primerjajte gladki konec „Niobe“ ali „Nauke Pitagore“. Kot specimen uspelejših petomerov navedem sledeče iz opisa zime v Tomih:

Čestokrat tudi lasje sprijeti so, skoro ledeni,
Bela vsa brada visi — kajti pokriva jo sneg,
Vino se skupaj drži, obliko posode imaje,
Sladkega vinca požir — v kosih ljudem se deli (str. 149).

Mnogo stihov kaže, odštevši ostale šepavosti, po eno ali dve stopici preveč, oziroma premalo, tako da z mirno vestjo lahko prekrstimo sedanji naslov „Pretvorbe“ v „Potvorbe“. O delcu, ki je že danes težje čitno kot orumenel palimpsest, ne bi trošil toliko vrstic, ko ne bi bilo v dobi začenjajoče poslovenitve naših učnih zavodov precej aktualno, Služiti mora vsaj za svarilo in bodočim dehtečim cvetom s tega polja za — gnoj. *Ant. Debeljak.*

Starogorski, Junaki svobode. Povesti in črtice z Balkana. Izdal in založil „Slovenski ilustrovani tednik“ v Ljubljani. 8⁰. 141 st. Broš. 2 K.

Kako nam je vzburila kri, kako nam je širila prsi ta balkanska vojna! Seveda samo prva. Zdelo se je, da zdaj in zdaj povzdignejo glas narodovi voditelji, da nam pesniki zapojo visoke pesmi in umetniki ustvarijo velika dela. Toda vzplapolala je slama in hvaležni moramo biti, da se nam je slovstvo obogatilo vsaj s takim delom, kakor je pričujoče. — Za časa vojne so vsi večji listi poročali o podrobnih dogodkih in prizorih, polnih zanosa in tragike obenem, ki so se pod spretnim peresom sami zaokrožili v črtice. Tako je nastala pač tudi ta zbirka povesti in črtic, ki so med seboj v toliko združene, da opisuje prva, ki je najdaljša, nekako razmere pred vojno, naslednje pa podajajo prizore iz bolgarskih, srbskih in črnogorskih bojišč, dočim zadnje poglavje riše grobno tišino po končani vojni, iz katere naj vzklije novo življenje.

Radi priznavamo pisatelju, da so črtice, prave hčerke trenotka, pisane s toplim srcem in rodoljubno tendenco in da bodo posebno med mladino in širšimi sloji našle mnogo hvaležnih bralcev, ki se bodo naslajali ob mehki romantiki, drhteli ob groznem klanju in se divili hrabrosti junakov in duševni veličini junakinj. Zato bodo radi segali posebno v ljudskih knjižnicah po lični knjigi, saj beseda povsod gladko teče, četudi tehnika, zlasti v prvi povesti, omaguje in tudi slovnica ponekod po nepotrebnem silo trpi. *Dr. A. Dolar.*

Fr. Komatar, Kranjski mestni arhiv. Jahresbericht des k. k. Kaiser Franz Joseph Gymnasiums in Krainburg für das Schuljahr 1912/13.

Kranjski mestni arhiv je postal znamenit, ko je našel v njem l. 1866. prof. Janko Pajk „Stari rokopis kranjskega mesta“, ki obsega šest slovenskih priseg iz 15. ali 16. stoletja. Arhiv je bil v prejšnjih stoletjih bogat na raznih listinah, toda razni požari so jih uničili in ostalo jih je le še 66. Regeste iz njih sta sicer že objavila Richter in Parapat, toda zelo pomanjkljivo. Ker se je zopet pogubilo nekaj listin — tako ni „starega rokopisa“ več najti — zato jih je začel profesor Komatar vnovič objavljati v originalnem besedilu s slovenskimi regesti. Letos objavljene listine segajo od l. 1309. do 1461. *Jos. Breznik.*

Isidora Sekulićeva, Saputnici. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1913. M. 8⁰. 176 str. Broš. 2 din.

Ko listate teh šestnajstero načrtkov in osnutkov, dobite vtisk, da postaja zbirka, zlasti druga polovica, čimdalje bolj zanimiva; najbrže zaradi tega, ker se

polagoma udomačite v senčnih gubah pisateljičnih zamisli. Zakaj srbska dama, ki bi ji po njenih tematih prisodil medicinsko ali naravoslovsko izobrazbo, očividno neguje meditacijo in zaverovanje. Zdi se pa, da šteje med ono moderno pokolenje, ki so se mu sesuli stari templji, ne da bi bile nove stavbe že dograjene, in mora zato kočevati pod milim nebom ali v začasnem šatoru. Uspeh razglabljenja bi bil, da lahko reče o sebi: Ja sam setna. Resignirano je uverjena, da se je utelesil v njej človek hipa: priroda je jasna, kamenje je jasno, bilje i zveri so jasne, a čovek je mutan. Prljavim prstom piše laž o vrlini i grehu. A toga nema. Ima samo trenutaka, ima čula, ima kretanja i mirovanja, i ima lepote (144). Z Nietzschejem je prišla do spoznanja, da je vse zgolj topo vračanje in ponavljanje: Bog je krug, magia je krug, organizam je krug, društvo je krug (134). V svoji mirni razgledanosti se ne povzpne do pretresljivega krika in drznega upora, kakor da je pel zanjo ruski poet: O bodi car višin, hladan in nem kot sneg gorâ in kot trepet zvezdâ! Pri njeni dijagnozi bi se podal napis Zmrznjena Eksaltacija. Vendar ako že ne odseva solnčni sijaj z nje ponosnega obličja, mu tudi gorest in bolest ni vklesala mračnih in trpkih potez, pa najsi teko izpod peresa črne, gorjupe resnice: ... crvi, koji su zadnji i najprostiji zaključak strašne logike zemaljskog života (40).

Spisi Sekulićeve se morajo brati ne po dnevu, ampak v popolni samoti gluhe noči, kdor se hoče dodobra seznaniti in sprijazniti z nje sopotniki; njih fantazije so neredkokrat etersko-brezpredmetne in dasi se misli skoro same od sebe zaostré v klene aforizme, se vidi često v vsem žoganju z idejami filozofsko umetničenje, ki temelji na opolzki osnovi golih primer.

Epik v avtorki ni postal meso. Zato se širjemu krogu občinstva ne bo prikupila. S svojim hrepenenjem v različnih brezobličnih oblikah spominja pripovedovalcev izza fin de siècla. Lirično-deskriptivne partije so semintje samo pretveza za modrovanje in umovanje, pri katerem se dovzetni čitatelj gotovo rad pomudi. V par potezah kipno predoči objekte, na pr. letni dan v črtici Bure, spominih na idilično robinzonado deteta v gnilem sodu, ali novembrsko jutro: Sporo se razdanjuje. Na nebu dve-tri rasplakane zvezde, u vazduhu dva-tri zmrznuta mesečeva zraka (141), čeprav nam tigra v Ironiji lahko nadomestijo Leconte de Lisleove monumentalne kitice. Sicer v Samoći pogansko obožava solnce, kljub temu je značilnejša za nje mentalnost prispodoba: morje — bela odsekana roka. Artist v njej ni zakrnel, ritmično vzvalovana proza marsikake silhuetne drobnarije priča o tem. „Jer sve ritam, sve je samo u ritmu i u osećanju ritma. Aritmija je propast i raspadanje, prošlost i smrt" (Glečer). Pri vsej draguljski obrušenosti forme se dvojica izrazov prevečkrat ponavlja, četudi v razdalji, na pr. „apsolutno". Največ dejanja vsebuje Umor, tožna zgodba o dušno utrujenem nadarjenem, toda zatiranem profesorju Slovaku, delujočem na vseučilišču naroda, ki zapira njegovim rojakom šole. Rastanak interesantno razkraja srečanje nelepe pametne deklice z lepim ambicijoznim mladeničem. Ob sklepu je zastavljeno Pitanje o tajnem bistvu domovinske ljubezni, izvestno izliv najnovejših dogodkov. *Ant. Debeljak.*

Ivan Albreht:

Pesem.

Kako vzkipi, zavre življenje v polju,
ko solnce se zasmeje mu v obraz!
Med ptički, cvetkami in med dekleti
bi kmalu bil vesel še jaz.

In od radosti legel bi med brazde,
da v sanjah tam bi znoj in kri sejal,
in vse poletje in vso dolgo jesen
bi mirno sredi njive spal.

In v snu bi čul ves tajni tok stvarjenja,
bolest oddal bi zemlji in bridkost,
a potlej vstal bi in z dekletom mladim
objel bi srečo in mladost.

V blaženem hipu.

Sladka tajna svet ovila
in midva sva se strnila
v eno samo bitje sanj.

Ljubim — šepetal zefir je,
ljubim — trepetal vsemir je,
ko strmel sem vanj.

Tiho, tiho . . .

Tiho, tiho angel božji
spe čez polje in poljublja
cvetje, v rosi sanjajoče.

Tiho njemu se pridruži
misel moja in izgublja
ž njim se v polje in med koče.

V koči dekle moje sanja,
Bogu sebe v dar obljublja —
moje srce nemo joče.

Na Krasu.

I.

Te revne koče, tesna enoličnost!
Obrazi trdi kot kosti,
v očeh upornost jim gori. —
Nikjer nič sanj, veselih misli:
k poroki, h krstu mrki vsi
kot šli bi po seno na svisli.

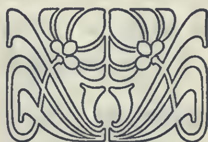
Srce preklinja, jezik moli,
ko gre na polje v večen boj,
ker kamen mu popije znoj
in kamen posuši mu kri.

Le kadar je do smrti truden,
zavre mu v žilah in vzkipi,
a takrat v jarku poleg ceste
pijan leži.

II.

Dolgočasno dež rosi na polje,
kolne kmet, ker sadež gnije —
Vsak hip globlje brazde so na licu.

Sinček pa sedi pri stricu:
„Ne res, striček, da v Ameriki
zdajle toplo solnce sije?“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

37.

Se Alenčica hitro usuknila,
na konjiča urno je smuknila.
Je Lenčica daleč dirjala,
daleč, oj daleč v ravno poljé.
Višji soldat v lini stoji
pa tako pravi pa govori:
Sem spodrči Rožmanov soldat,
žensko telo je presrčnó,
moško telo je prelepó;
mi ga pa moramo skušati.
Narodna.

Ljubljansko barje je pokrivala gosta megla. Nad izhodnimi gozdnimi vrhovi se je pokazal zadnji krajec.

Po planotah Dolgega hriba in po dolinah ob izhodni strani Dolenjske ceste pri Rudniku in Lavrici so taborili konjaniki bosanskega beglerbega Isa paše. Dasi je bilo že opolnoči, vendar so še vedno prihajali jezdeci z ujetniki in uplenjenim blagom z dolenje strani, od gorenje pa so se vračali ogleduhi, ki so bili oprezovali okoli Ljubljane.

Malone tik nad cesto, na golem zapadnem obronku Debelega hriba južno pod Rudnikom, je stal purpurni šator Osman paše. Na srednjem kolu je brlela oljenica; lahno se je gugala in obsevala s svojim medlim svitom luskinaste oklope, ščite, handžarje in drugo orožje. V ozadju je počival Osman paša na preprogah, mehkih ko mahovina. Na desni blizu vhoda je ležal osemnajstletni Omar, odet s svojim dolgim kaftanom; na levi se je bil zleknil sluga Ilmihal na kupu pregrnjenega listja in smrečja. Naokoli so spali konjaniki deloma v šatorih, deloma pod milim nebom, spali mirno, kakor sita zverjad. Nekateri pa so stali pri konjih, ki so zobali pšenico.

Omar je bedel. Polnočna sapa je strahotno šumela po bližnjih hostah. Skozi razporo v platnu je posijala luna plaho in vendar vabljivo. Tiho je šel iz šatora in sedel na bukovo korenino, oblazinjeno z nežnim zelenim mahom.

Na temnomodrem nebu so migljale in lesketale zvezde ko razmetani, pozabljeni dragulji. Iz meglenega morja nad močvirjem

sta se oglašala sova in skovir. Gozdna sapa je odganjala zoprni duh z močvirja in s pogorišča v Rudniku, kjer je še vedno tlelo in se kadilo; majala je konjski rep in zeleno zastavo s polumesecem pred šatorom, razmikala drevesne vrhove in gnala dva podolgasta oblaka v neizmerno vesoljnost. Više in više je plula svetla luna, obsevala belo cesto in sula srebrno cvetje na listje in igličevje in mahovite skale. Njena luč je odevala Omarja kakor z lahnim svilnatim pajčolanom.

Odkar je zapustil mladi janičar Vranduk, je vidno shujšal. Kaj vse so videle njegove oči v malo dneh, koliko grozovitosti, koliko neusmiljenosti! Ko so pridirjali preko Banjaluke, Prjedora, Kostajnice, Siska in Samobora proti kranjski meji in mu je dejal Osman paša: „Glej, tu je Hrvaško, tam Štajersko in tam Kranjsko“, tedaj je zatrepetal od radosti. Do dna duše ganjen je gledal in gledal domovino s pobožnimi, svečanimi čustvi, kakor gleda vernik tajinstveno svetišče.. Pokazali so mu Savo in Krko; Kolpa je še daleč na jugu, so mu rekli. Ko so se našli včeraj z večjim oddelkom Isa paše, so udarili zopet le proti severu.

Kakor sence iz večnosti so se mu porajali in gubili spomini iz življenja pri ciganih in Turkih. Zganil se je, kadar se je domislil, koliko je prebil strahu, da ga ne spoznajo osmanlije. Venomer se mu je zdelo, da ga opazujejo skrivoma. Najbolj se je bal starega Isa paše in vohuna Erazma. Zato je Omar pazil z največjo pozornostjo, da ne bi zbudil suma o svojem spolu. Kadar so Turki ob prepadih vlekli v obleko ovite konje na vrveh kvišku ali jih spuščali zopet doli, vedno je bil Omar med najurnejšimi. Nihče ni prožil gorečih puščic s tako vnemo v strehe nevernikov kakor Omar. Osman paša je bil jako zadovoljen z njim. Kadar ga je videl zamišljenega, otožnega, ga je tolažil, naj se pomiri in ne žaluje za Fatimo. Kadar je bil Omar priča strašnega divjanja in mesarjenja, kadar so se trepetajočemu bliskale oči od jeze in gneva, je smatral Osman paša vse to za izraz fanatičnega sovraštva do krščanskih malikovalcev.

Ondi, po močvirju, so v redkejši megli poigravale vešče višnjevkaste, rumene, rdeče, zelenkaste. Omarju se je zdelo, da vidi tam svetiljke ubežnih kristjanov, skrivajočih se v nevarnem, tujcu nedostopnem barju. V duhu je videl pregnane trpine, ki so izgubili drage sorodnike in imovino, vse . . . Drog šatorov je v vetru ječal kakor pod silno pezo. Megla se je zgoščala.

„Uiti!“ je vzdihnil Omar. „Zdaj je zadnji krajec, zdaj bo izhajala luna vedno kasneje popolnoči.“

Preudarjal je o begu, kakor že tolikokrat. Živa vroča domišljija mu je jasno slikala vse podrobnosti in možnosti, ali hladni razum mu je mahoma porušil vse naklepe in nakane.

„Kam naj pobegnem? Saj ne vem niti tega, kako mi je bilo prej ime. Kje je Kolpa, kjer pojo materino pesem? Kje je Kolpa, ki mi je o njej pravila ujeta deklica? Akotudi bi srečno ušel Turkom, ali me ne bi pobili kristjani?"

Nočna sapa je plaho begala in šumela po bukovju in hrastovju, kakor bi zastonj iskala izhoda. Omar je sklonil glavo. Nikomur ni mogel zaupati, nikomur potožiti; od nikogar ni mogel pričakovati tolažbe, nikar še pomoči, rešitve. Srce mu je težila in tesnila strašna slutnja, da je izgubljen.

„Ali živ se ne vrnem v Bosno!" je šepetal in stiskal bodalo.

Zvezde so jele bledeti, ugašati. Omarju se je zdelo, da je okoli njegove duše noč temnejša nego v najgloblji šumi. Čimdalje bolj se je gostila belosiva megla nad barjem. Na daljnem vrhu je pel divji petelin. Prihajalo je hladno. V megleni daljavi, v Ljubljani so pozvanjali samostanski zvonovi in klicali menihe k prvi jutranji molitvi.

Omar se je tiho vrnil v šator in legel na preprogo, ki so jo stkale Fatima in njene sužnje. Molil je molitve, ki jih ga je naučila nesrečna žena Osmanova. Stisnil je obraz v preprogo in tiho ihtel. Čutil se je tako nesrečnega, samotnega, zapuščenega kakor še nikoli. Plamenček oljnate svetiljke je trepetal in se zvijal kakor umirajoče bitje v smrtnem strahu . . . Z rosnimi lici je Omar zaspal ob vedno tišjem šumenju gozdov.

Zazorila je zora in kmalu se je jelo gibati in vrveti po turškem taboru. Na brežinah in po dolinah, povsodi med bujnim zelenjem so v jutranjih žarkih živo rdele male in velike lise in pike, visoki, različno vezani turbani in široke hlače. Bogaboječi morilci so se pripravljali k molitvi. Kdor ni mogel do vode, se je ravnal po koranu, ki veli v četrti suri: „Kadar ste bolni ali kadar potujete in ne najdete vode, vzemite drobnega peska in si otrite obličje pa roke z njim, zakaj dobrotljiv je Allah in spravljiv." Obrnjeni proti Meki, so klečali na molitvenih preprogah in klanjali sabah in se priporočali Allahu za srečo in zmago v sveti vojni zoper preklete krivovernike.

Mlado solnce je pričelo svoj vsakdanji težki boj z barsko meglo. Zanetili so ognje, pristavili velike bakrene kotle in železne ražnje, kuhali kašo in pekli janjce. Drugi so napajali svoje konje

in uplenjeno živino v Malinici, ki je tekla od Orljega po Stajski dolini preko ceste na barje. Bilo je jako hladno; videla se je sapa ljudi in živali.

Po zajtrku je zatrobil rog. Vodje večjih oddelkov so se zbrali v velikem rdečem šatoru Isa paše k vojnemu posvetovanju. Vhod je zastiralo zeleno zagrinjalo, obrobljeno z zlatimi resicami. Prostor je bil poln orožja, oprav in košar.

Na gorenjem koncu dragocene krasno pisane preproge je sedel risjeoki beglerbeg Isa paša, strah kristjanov, na sešitih kožuhih divjih mačkov; ta sedež naj bi ga varoval udobola. Glavo mu je ovijal velikanski zelen turban, obšit s svilenimi in zlatimi nitkami. Poteze mračnega suhega obraza so mu bile grde in trde, kakor izklesane iz rjavega kamena. Rdeče pobarvana brada mu je segala malone do širokega pasu, kjer je tičalo močno bojno bodalo s slonokostenim ročajem, odičenim s srebrnimi arabeskami in sijajnimi rubini. Roke je stiskal v rokave svojega dolgega kaftana. Navada zapovedovanja je bila udarila njegovemu bitju očiten pečat neomajne energije in vladohlepnosti, pa tudi odurnosti, brezsrčnosti, sirovosti. Bali so se ga najbolj razuzdani turški divjaki; kakor plaha deca pred očetovo palico so trepetali pred njegovimi globoko udrtimi palečimi očmi, kadar so se v njih kresale iskre nagle jeze. Le tak mož, kakor Isa paša s svojim grozovito strogim, žgočim pogledom in ukazovalnim glasom, je mogel uzdati in krotiti podivjane čete.

Drug za drugim so prihajali poveljniki. Vsak se je globoko priklonil Isa paši, dvignil roko na prsi, k ustnam in čelu. Naposled so došli vsi trije glavni zapovedniki: Osman paša, Uzeir aga in Jusuf paša. Isa paši na levi je počenil Jusuf paša iz Maglaja, flegmatičen debeluh. Edino njemu je bilo žal, da ni bil ostal doma, kjer je živel lepo mirno in zadovoljno, ako ga ni ujezila katera izmed četvorice njegovih jezičnih krasotic. Naveličal se je bil napornega četovanja in želel iskreno, da bi bilo tega večnega dirindaja konec. Drugo častno mesto na preprogi je zasedel plečati in žilavi Osman paša, poveljnik vranduški; nosil je najlepše orožje in najlepšo opravo. Poleg njega je čepel mnogo mlajši Uzeir aga iz Travnika, visok in silno močan človek z divjim fanatičnim obrazom in ogromnimi brkami.

Zamorec je prinesel pred Isa pašo rjuho peska.

„Pozovi švabskega plemenitaša!“ mu je ukazal beglerbeg.

Pristopical je sloki vitez Erazem Frauensteiner, oblečen in oborožen kakor pravi Turek. Upala lica so mu žoltela in se gubala ko stare rokavice. Držal se je ponižno, vsiljivo prijazno. Globoko

se je priklonil Isa paši; potuhnjene oči so mu švignile zdaj na levo, zdaj na desno. Nagnil je glavo malo po strani in pričakoval nagovora.

Razen viteza Erazma Frauensteinerja so vohunili Turkom tudi trije pregnani krščanski duhovniki, župnik in dva prelata, in pa Korošec Miha Zwitter, ujet pred Novim mestom. Ta žalostna četvorica pa je bila daleč spredaj pred taborom; sploh pa je med vohuni prvakoval vitez Frauensteiner in dobival največjo plačo, ker je največ razumel o vojnih stvareh.

„Povej nam, kar si poizvedel!“ mu je velel Isa paša in ga ošinil s hladnim, zaničljivim pogledom.

Vitez Erazem je počenil in naglo razgrnil rjuho na preprogi. Potegnil je bodalo iz nožnice, poravnal z njim in z rokama pesek in z malo potezami narisal vanj Ljubljanico in Ljubljano ter nakopičil Grad in Golovec. Potem je jel na dolgo in široko pripovedovati, kar je vedel o utrdbah Ljubljančanov. Vsi so ga poslušali kar najpozorneje.

„Najslabše je mestno ozidje tukaj med Ljubljanico in Vicedomskimi vrati, to je severni zid, čigar popravljanje je Židom vedno deveta briga. Tudi zapadno ozidje plemenitaškega oddelka ni posebno močno.“

„Koliko je sposobnih braniteljev?“ je vprašal Isa paša, ne da bi se ganil ali koga pogledal.

To vprašanje je pahnilo viteza v vidno zadrego. Potresal je pesek na „Golovec“ in „Grad“, kakor se igrajo otroci.

„To je težko povedati,“ je odgovoril naposled.

„Približno!“

„Vojakov najemnikov je okoli dvesto.“

„Ha ha!“ se je zasmejal Uzeir aga. „Dvesto! Neverjetno! Budala krščanska! Ha ha!“

„Dalje, Erazme!“

„Meščanov je štiristo do petsto, nemeščanov in kmetov pa več tisoč. Oborožili so vse moške od petnajstega do šestdesetega leta.“

Isa paša je napol zatisnil oči; to je bilo znamenje ozlovoljenosti.

„Koliko topov?“

„Topove sem videl na Gradu štiri po šest centov, štiri po štiri cente in osem možnarjev. Pri vsakih mestnih vratih pa imajo po dvoje kač.“

Tiho je bilo v šatoru. Isa paša je zamišljen gledal Erazmov načrt v pesku.

„Dragi prijatelji!“ se je oglasil Jusuf paša s svojim debelim, gromkim glasom. „Iz vsega, kar smo tukaj slišali, sledi, da je Ljubljana dovolj zavarovana in da je brez topov ne moremo osvojiti.“

Osman paša je pritrjevalno pomajal z glavo. Isa paša pa se je ljuto zaletel v viteza: „Upam, da si nas prav poučil, sicer mi boš moral dati glavo!“ Pri teh besedah se je dotaknil svoje brade, češ, da ostane mož-beseda. „Gorje tebi, ako varaš nas tako, kakor svoje rojake!“

„Govoril sem čisto resnico,“ je hitel vitez Erazem in se trudil, da bi skril svojo preplašenost. „Povedal pa še nisem vsega. Poslednje dni je vse kar trumoma vrelo iz okolice v glavno mesto. Ljubljana je prenapolnjena. Meščani so upali, da dobe žita za dva meseca. Nekaj so ga pač prejeli, vsega pa ne; tudi se je potopila velika ladja pšenice v Ljubljanici.“

Isa paši se je razjasnil obraz, Jusuf paša pa ni nehal ugovarjati. „Ljubljane vendar ne moremo oblegati dva meseca! Niti en mesec ne! V tem bi došla Ljubljančanom pomoč!“

„Ljubljana je bogata!“ je kliknil lakomni in skopi Isa paša. „Pomislite, kakšen plen pri trgovcih in po cerkvah, pri Židih in plemenitaših!“

„Brez topov ni nič!“ je basiral Jusuf aga. „Pustimo Ljubljano še letos. Vrnimo se prihodnje leto s topovi in s pripravami za podkope!“

Večina je odobravala ta nasvet, vendar se je bala to priznati pričo Isa paše.

„Jusuf paša, ali so ti vtihotapili v sedlo amulet, ki je v njem skrita zajčja dlaka?“

Jusuf paša je leno grabil po pesku, se nasmehnil in zabasiral: „Plena in ujetnikov imamo že zdaj toliko, da jih komaj vlačimo s sabo. Prihranimo si tudi kaj za drugo leto!“

Zopet je bilo tiho v šatoru. Skozi vrzel šatorovega platna je posijal presvetel solnčni žarek na razgrebeni načrt Ljubljane.

Tedaj se je vzravnal Isa paša in zaključil zborovanje z odločnim poveljem: „Ako se nam ne vdajo Ljubljančani takoj, jih bomo oblegali teden dni in se zabavali po okolici. Nas je najmanj petnajsttisoč, sovražnika pa kvečemu tritisoč z vsemi petelini in petelinčki vred. Drugi teden navalimo na preobljudeno in gotovo sestradano mesto. Pokličite mi mojega pisarja! Hasan, krvi! Erazme, po baretno pero! Pergamena ima starec sam.“

Isa paša je imel okoli stoinpetdeset redovnikov in drugih duhovnikov med ujetniki. Starega župnika Martina si je bil izbral za svojega pisarja.

Ko je dospel sivolasi skljućeni starček, mu je ukazal Isa paša: „Napiši latinski: Neverniki! Nas je več nego petnajsttisoč konjanikov in imamo petnajst topov. Vdajte se turškemu orožju izlepa, sicer osvojimo Ljubljano siloma in razsekamo vse prebivalce na drobne kose. V imenu Allahovem: Isa paša.“

Stari župnik pa je dostavil s trepetavo roko v oklepaju takoj po prvem stavku: Turki nimajo niti enega topa. Ne vdajte se! Pomagaj Vam Bog!

38.

O wie ist da frost vnd leyden, wie ist auch da erschreckhen vnd kümmernüß! Wie ist auch da maniger smertzen vnd iamer, vnd manig hertzenlayd! O wie ist da groß trawern, klagen vnd waynen, vnd so vil ängstigung, truebsal vnd leyden! des kains menschen gemuedt gänzlich begreyffen, noch nyemandts so vil geschreybn noch gesagen kann noch enmag!

Kranjski stanovi papežu Sikstu IV. l. 1474.

Isa pašo je silno ljutilo, da sta bila zlasti Osman in Jusuf paša nasprotovala njegovi nakani. Nekaj časa je z Uzeir ago obsedel v svojem šatoru in srdito gnal svoje krive prste skozi dolgo rdečo brado.

„Jusuf paša naj bi bil ostal rajši doma pri svojih babah!“ je zagodrnjal z zagrljenim glasom. „Menda si domišlja, da je tako pretkan in moder, kakor Hadži Derviš efendija, ki je bil tako učen, da je znal govoriti celo njegov konj! In Osman je tudi tak modrijan.“

Ker se ni mogel znositi nad pašama, si je hotel ohladiti jezo nad ujetimi kristjani.

„Med ujetniki imamo mnogo takih, ki niso za nobeno rabo in le ovirajo hitro četovanje, ljubi Uzeir aga! Iznebimo se jih!“

„Tudi jaz mislim tako. Preveč vlačimo s sabo.“

Jusuf paša je zaploskal. Pritekel je črni sluga Hasan.

„Konja! Dva!“

Jezdila sta doli v Staje, v dolino, ki se razprostira med Rudnikom, Srednjim gričem in Debelim hribom od ceste proti Orljemu. Semkaj so bili Turki segnali svoje robove iz Istre, Furlanije, Notranjske, Dolenjske.

Zatrepetali so povsodi, kjer sta prijahala mimo. Pokriti le z luknjastimi oznojenimi capami in mokrimi krili, vklenjeni v mrzlo železje, razoglavi, bosi, gladni, žejni, onemogli, hiravi, napol nagi, so se tresli od mraza, od slabosti, od krča, od mrzlice, od strahu. Preširoka koža se jim je gubala na izmozganih telesih. Obrazi teh živim mumijam podobnih nesrečnikov so bili tako umazani, usehli, premenjeni, da je komaj prijatelj spoznal prijatelja. Zbujali so obenem sočutje in gnus. Nad širokimi sinječrnimi koluti so jim buljile široma odprte ordele oči; ušesa so jim štrlela daleč od lobanje in se zdela mnogo večja. Jermenje težkih tovornih košar jim je bilo odrgnilo rame; od udarov in nesnage so se jim naredile črnavke in uljesa. Venomer so kašljali, ječali, otresali ude z gnojnimi krastami, da bi odgnali strahovito mučilne muhe in mravlje. Mnogi so strmeli z uklonjeno glavo, s topim praznim pogledom v tla kakor trudna živina, prignana od daleč. Drugi, zblazneli od dolgega trpljenja, od bolečin in vednega strahu, so škripali z zobmi, sukali oči, včasi zatulili ali se zagrohotali, kazali obledelo dlesno in ponavljali vedno eno besedo ali oponašali glasove domače živine. Mlajši in krepkejši možje in fantje so bili priklenjeni z železnimi verigami drug ob drugega, po pet do osem ujetnikov okoli drevesa. Nemirnejši so bili okomatani s konjskimi komati in ojarmljeni z volovskimi jarmi. Turški konjaniki so jim v usta vtikali na sulice nabodene ostanke mesa, polne peska in ilovice. Nekateri so klicali Boga na pomoč; drugi so ga preklinjali. Zopet drugi se niso ganili in so mežali kakor v omotici: turške straže jim ponoči niso dale spati in metale glinaste kepe in kamene vanje. Nekatere bolnike in starce je bila neznosnih muk rešila smrt. Še vedno priklenjeni k živim trpinom, so ležali v travi, na mahu, odreveneli, z napetimi trupli in globokogubatimi, grozotno pretvarjenimi obrazi. Otvorjena so jim ostala osinjela usta in kazala žolte zobe; med upalimi ličnicami so moleli ostnati nosovi; odprte so ostale osteklenele, še ne izkaljene oči, tožeče, očitajoče obrnjene proti nebu. Najbolj shujšana so bila obličja mater, ki jih je neprenehoma trpinčil morilni strah za deco. hte so stiska le svoje otroke k sebi, da bi ogrele od mraza otrple in jih mirile, da ne bi jokaje razdražili Turkov; pestovale so jih in dojile, ali tem velim prsim so se bili malone že posušili vsi živi viri. Plakajočim dojenčkom so turški stražniki tlačili ilovice v usteca. V gorenjem koncu doline so klečali duhovniki in menihi. Starim redovnikom je segala bela brada do verig ob pasu in se svetila ko

čisto srebro. Poluglasno, s povzdignjenimi rokami so molili molitve za umirajoče.

„Vse otroke do petega leta, vse bolnike in starce skupaj!“ je zapovedal Isa paša.

Ko so kristjani videli, da jih hočejo ločiti, so zagnali obupen jok. Dobro so vedeli, kaj pomenijo paševe besede. Kmetje, siromaki, ki svoje žive dni niso bili užili nič dobrega, so ganljivo prosili za življenje. Bolniki in starci so napeli svoje poslednje moči. Vzravnali so se, živi mrliči, zadrževali kašelj in se poizkušali smehljati, češ, da so še močni in zdravi. Zarožljale so verige; dvignile so se drgetajoče roke. Milo so prosile trpeče oči milosti.

Jusuf paša se je namrdal posmehljivo in dejal hladnodušno: „Koran veli: Častite le Allaha samega in ne stavite ničesar poleg njega in bodite dobrotljivi do staršev, do sorodnikov, do sirot, do siromakov, do soseda svojega, pravovernega ali krivovernega, do zvestih prijateljev, do popotnikov in do robov svojih, zakaj Allah ne ljubi oholih in ošabnih . . . Zato hočemo okrajšati slabotnim trpljenje in jim dovoliti, da se poslove. Glave v košare, da se razveseli padišah!“

Razkovali so spone in verige; silna žalost je prevzela vse. ko so se poslavljali na smrt obsojeni.

„Oče! Mati! Moj sin! Moja hčerka! Oh, moji otroci!“

Ali kmalu so ločile okrotne roke moža od žene, otroke od staršev, prijatelja od prijatelja. Zdajci pa sta dvignila Isa paša in Uzeir aga začudena glave. Slišala sta petje odondod, kjer so klečali duhovniki. Tako ubranih, tako vdanih glasov še nista bila čula nikoli nikjer. Pohlevno je pela z njimi krščanska množica, svečano tiho, kakor z drugih svetov. Dobro sta razločila ponavljane besede: „O Marija!“ Čudovito mehko in toplo so lili mili glasovi v mlado majnikovo jutro in rahlo, plaho trkali na srce. Zdelo se je, da to ganljivo petje raztopi ledene okove in obudi blaga čustva usmiljenja in človečnosti, čuvstva, ki tle v vsaki duši, akotudi siloma potisnjena na dno, dolgo zanemarjena, zamorjena, dvigne čustva, ki tle in svetijo kakor skriti biseri v temni globini divjega morja... Toda hitro sta obrnila paša in aga svoja konja in molče gledala v tla, kakor bi ju bilo sram hipnega ganjenja.

Medtem je stal Omar v belordečem turbanu in pisani janičarski opravi med rosno, še ne razvito praprotjo pod visokim borovcem, okrašenim z mladimi zelenimi svečami. S sanjavimi modrimi očmi je otožno gledal po divjem prabarju, kraljestvu povodnega moža.

Ponekod sta solnce in sapa polagoma razgnala meglo in odkrila gozdate hribe in gore, prirodni zid barske kotline; tuintam so se kakor srebrne latvice lesketala brezdanja vretja in poplavljene trate. Ljubljanice ni mogel videti; njena bregova so zakrivali hrasti in bukve, zasajeni od ljubljanskih čolnarjev, da je mogla burja manj nagajati veslarjem na visoko obloženih, jako velikih ladjah. Na zamlakuženih tleh so samovali topoli, bresti, jelše, vrbe, breze. Na severu je zagledal na jako temnem hribu nekaj rožastobelega, oblaku podobnega: jutranja luč je ozarjala ljubljanski grad. Tuintam se je pokazal del mestnega ozidja, streha, stolp. Malo niže pod Omarjem sta stala Osman paša in vitez Frauensteiner.

„Erazme, kakšen grad je ondi na levo od ljubljanske trdnjave?“ je vprašal paša.

„Tam je Rožnik; na vrhu stoji zapuščeni stari grad bratov Saurauov, pristava in hiralnica za neozdravne okužene bolnike, za gobave.“

„Tja menda ne bo silil Isa paša.“

Kar so zaslišali iz doline tiho, čarobno petje, kmalu potem pa tesnobne krike in obupne klice na pomoč, divje vpitje in vriskanje. Strahoviti vrišč in hrušč je naraščal čimdalje bolj, polnil vso dolino in kakor mrzla ostrina rezal v mozg. Zona je izpreletela Omarja. Na dolge črne trepalnice so privrele solze. Ves bled se je opotekal v šator.

„Kaj ti je, Omar?“ je jokajočega vprašal Osman paša, ko je prišel za njim.

„Ah, izgubil sem srebrno zapestnico, ki mi jo je podarila Arifa.“

„Eh, pa ti dam jaz drugo.“

Umolknilo je v dolini . . .

Isa paša je mignil. Zatrobil je rog; otožno je odmevalo po gozdovih. Konjaniki so razdirali šatore in vezali platno, osedlali konje, otovorili zvončkljajoče mule in ujetnike s košarami in bisagami, preprogami, uplenjenim pohištvom, polnimi kurniki in z vinskimi mehovi. Vkratkem je bilo vse urejeno. Barjaktarji so dvignili zelenosvilene zastave prerokove in že je izginila prednja četa v prašnem oblaku.

Nemudoma so krenili tudi drugi oddelki po cesti, ki se je pela kakor lok proti severu. Konjaniki so sedeli z visoko dvignjenimi koleni po mongolski šegi v globokih sedlih na malih dolgogrivatih konjih, ki so bili vajeni slabih potov, skalovja in jarkov. V jutranjih žarkih so se bliskali in poskakovali krivi handžarji, sulice z zelenimi

zastavicami, veliki loki, puščice v tulih od lisičevine; okrogle tarče so se svetile kakor majhna solnca. Puške so imeli le malokateri. V pisani mešavini so se zibali rdeči, beli in zeleni turbani. Dirjali so po trije, štirji vštric in se previdno ogibali nevarnega močvirja, ki je segalo prav do ceste. Prestrašene od rožljanja orožja in od grmečega topota tisočerih konjskih kopit so nad mahovjem hrumeč in šumeč vzletavale neštete jate divjih labodov, čapelj, štorkelj, gosi, rac in žerjavov ter kričeč presedale na travnike in vretja, tupatam varavo pokrita s tanko skorjo šašev, šotnih mahov in mnogolasov, z ločjem in bičjem, z algami, okraki in nežnobarvnimi cveti.

Vitki Omar je jahal na svojem iskrem belem Sarifu med Osman pašo in Uzeir ago. Oborožen je bil kakor drugi, le kopja ni imel nobenega. Od Sarifovega rdečega jermenja so visele zelene resice, od vratu pa rdeč trak z zvezdo in polumesecem.

Naenkrat se je Omar zganil. Voda potoka Malinice, sicer tako bistra, je tekla kalna, rdeča, polna krvavih pen preko ceste v barje. Izpodbodel je svojega konja, da je skočil čez potok.

Kmalu so prijezdili mimo požganega in razdejanega Rudnika pod hrib v senco. Mali Sarif je dirjal s kratkimi naglimi koraki, zdajpazdaj nagajivo pritezal uzde, spuščal lepo glavo k prsim in jo dvigal zopet veselo kvišku ter otepal z dolgim repom po muhah in obadih. Gost prah se je vznašal nad četami, okoli njih in za njimi.

Zadaj je mukala, meketala in beketala uplenjena živina, hripavi priganjači so vreščali, rjuli in s sulicami zbadali živali in težko obložene ujetnike, ki so pogostoma omahovali in pod težkimi tovori v dušljivem, skelečem prahu trudno dvigali otekle ožuljene noge nad kameni.

Plamteče oči konjanikov so sumljivo gledale na desno, na strme obronke Dolgega hriba. Nikjer niso videli žive duše ne bajte.

„Ta kraj je kakor ustvarjen za napad,“ je dejal Osman paša, obrnjen proti Uzeir agi. „Tisoč, dvatisoč mož bi utegnilo uničiti vso našo vojsko. Zagradili bi nam pot spredaj in zadaj; izgubljeni bi bili vsi, kar nas je. Kam na desno v hrib? Kam na levo v močvirje? Pobili bi nas izlahka s skalami in težkimi hlodi, ali nas postreljali ko stekle pse — pa nas rajši čakajo za svojimi zidovi.“

Spustili so vajeti in skokoma drevili proti Rakovniku in proti Ljubljani. Konji so bili prašni od kopita do grive. V mestu so trobili rogovi.

Prednje čete so se ustavile na dolenjem delu Prul. Ondi so bili travniki mestnih očetov in mestni pašniki, imenovani Dolgi breg;

segali so daleč v močvirje. Tukaj, okoli sedanjega botaničnega vrta in deloma na njem so bili živinski sejmi. Premnogokrat poplavljena tla so bila mehka in mnogokod ugrezna. Radovedno in pozorno, toda obenem dokaj neveselo so gledali Turki proti zatvorjenim, Hrvaškim ali Pisanim vratom. Na mestnem ozidju so se lesketali ščiti in čelade v belem ognju kakor ogledala in sulice so se svetile ko šivanke. Za ozidjem se je kadil gost črn dim; Ljubljančani so kuhali smolo in krop za sprejem sovražnika.

Isa paša je dal poklicati krivoustega Huseina, najspretnejšega lokostrelca, in mu velel, naj naveže župnikovo latinsko pismo na brezostno puščico. Nato je poslal golobradega Huseina in barjaktarja z belo zastavo proti Pisanim vratom. Pred njima je moralo hoditi pet ujetih mladih deklet. Ko so se dovolj približali mestnemu jarku, je sprožil Husein puščico s pismom preko ozidja. Kmalu je poslal ljubljanski sodnik odgovor po enakem načinu.

Stari župnik je raztolmačil njih pismo, ki je slovelo takole: „Krivoverci! Po starodavni šegi ne sprejemamo nobenih oboroženih nepovabljenih gostov. Vaši topovi so menda na luni. Svetujemo Vam, da se neutegoma izgubite tja, odkoder ste se priklatili, sicer boste morali peš in brez glave v peklenski ogenj. Amen.“

Divje so zatulili Turki, ko so slišali ta žaljivi odgovor. Vsi besni so planili posamezni oddelki v nerednih skupinah proti jarku. Bliskoma so dirjali ob ozidju in prožili goreče puščice, ovite z ožveplanim in osmoljenim predivom. Strelice so se tresoč zabadale v krove, toda unele jih niso, ker so bile strehe pokrite z mokrimi kožami in namočenimi cunjami. Še preden so mogli vsi sprožiti svoje loke, je zašumel iz mesta po zraku oblak strelic; iz puškaric je šinil ogenj in dim, počile so težke puše in več konj in jezdecev se je valjalo na tleh. Naglo so pobrali mrliče in ranjence in se umaknili. Isa paša je prisegel pri svoji bradi in pri svoji sablji Ljubljančanom strašno osveto.

Dolga, nepregledna truma je zadirjala po cesti, v ostrem kolenu vodeči med Gradom in Golovcem ob potoku proti Poljanam. Nekateri so krenili po grajski poti, pa so se kmalu vrnili, ker so jih bile ustavile globoke in široke volčje jame, pasti, močni trnki za noge in trizobati železni „konjači“. V soteski je stala samo hiša ljubljanskega rablja, obenem konjederca. Takoj so mu zapalili zapuščeni dom.

Isa paša se je utaboril s tretjino konjanikov na Poljanah za vasjo in za velikanskimi kupi gramoza.

Drugi dve tretjini sta presledkoma prebrodili in preplavali Ljubljanico, ki je bila zunaj mesta jako široka; desni strmi breg je segal malone do Poljanske ceste. Iz reke sta molela blizu šentpetrske cerkve dva podolgasta „gosja“ otoka; nekoliko više gori je bil tretji. Ti otoki so Turkom jako lajšali prehod čez Ljubljanico. Na Gradu so jeli grmeti topovi, ali prepozno; krogle so padale v valove, na otoke in na bregova, da je škropil pesek, prst in voda daleč naokoli. Ljubljančani se niso prav upali streljati zaradi ujetnikov.

Turki so hiteli skokoma po ledini mimo šentpetrske cerkve, župnišča in ograjenega velikega pokopališča. Na starodavnem šentpetrskem predmestju je bilo vse tiho in prazno, nikjer se ni kadil dim iz dimnikov, nikjer ni bilo žive duše; vsa vrata in okna so bila zaprta in zabita.

Kakor povodenj so se razlili Turki po Ljubljanskem polju. Kamniške planine je ogrinjala napol prozorna megla. Že oddaleč so uzrli na Friškovcu ograjen prostor z visokimi trinožnimi vešali in odrom.

„Kaj je to?“ je vprašal Osman paša viteza Frauensteinerja.

„Morišče za hudodelnike, ki jih tukaj obešajo in obglavljajo. Ponoči straši tod okoli. Velika bela žena z razbeljenim srpom šviga tiho ko sova okoli vešal. Spremlja jo velikanski črn pes z ognjenimi očmi in gorečim gobcem. Od enajstih zvečer do ene popolnoči se ne upa nihče tod mimo.“

Pri Friškovcu se je obrnil Jusuf paša z drugo tretjino po žitnem polju preko Šentjanževe poti ali Kravje doline, skozi Blatno vas in preko Kriške (Dunajske) ceste proti Jami v Gorenji Šiški.

Osmanov oddelek pa se je ustavil pri Svetem Krištofu v veliki jami, ki so iz nje izvažali Ljubljančani pesek in gramoz za svoje hiše in ceste. Daleč na okoli so Turki postavili šatore malone do starodavnega lesenega pekovskega križa, kjer sta se cepili Kriška cesta in pot proti Klečam. Širno polje se je zdelo polno rdečih makovih cvetov. Nad ljubljanskim gradom pa je poleg novih zlatomodrordečih praporov kljubovalno in ponosno plapolala tudi velika stara belomodrordeča zastava kranjskih stanov.

Fran Albrecht:

Pesem granitnih cest.

(Odlomek.)

V velikih mestih se pojavi pomlad nenadoma, čez noč. Stopiš zjutraj na ulico, pa te pozdravi z brezoblačnega neba jasno, toplo, sveže solnce, pa te pozdravi tisoč jasnih, toplih, svežih pogledov mimoidočih. In lahen, prožen korak te nosi preko širokih cest in ulic, in vse je zlato in solnčno tam, koder si se še sinoči mukoma boril z vetrom in blatom. In ko zaviješ v park, ti zastane korak, roka ti zasenči pogled, vedro začudenje ti zamami vso dušo: iz vseh vejic, iz slednje bilke, v vsakem grmiču in dračju poganja mlado, zeleneče popje. Preko malih, ostro v krogih ali kotih začrtanih in odrisanih gredic in travničkov se vzpenja trava, prva, tako neskončno mehka in nežna in sočna trava, da bi se človek sklonil nizko k nji doli in jo z dlanjo pogladil — tako ljubeče in rahlo ... In vse tvoje težko in obupno pričakovanje brezkončnih zimskih mrakov, vsa tvoja edina in globoka ljubezen do prirode bi se v tem trenotku, ko bi tvoja dlan poljubljala svilo brstečih travnih bilk, prelila v silno hvaležnost do majke-zemlje. Pomlad, pomlad! In ena edina noč napravi iz črnega, ogromnega in zadimljenega mesta solnčen paradiž ...

Vse to in še marsikaj lepega in veselega je razmišljal mladi Juri Zmaj.

Stal je na trotoarju široke ceste in je z bleščečimi očmi, rosnimi od začudenja in vprtimi navzgor, mirno in nepremično motril mlade kostanje, ki so v dolgi, ravni črti mejili cesto od pešpoti. Tako zelo se je zaglobil v svoje opazovanje, da ni prav nič opazil ljudi, ki so tuji in neznani, hiteli mimo njega. „Čiv, čiv ...“ je pozdravljalo z mladih kostanjev, „čiv, čiv ...“ je odzdravljalo v srcu mladega fanta. Lep smehljaj je ležal na njegovih ustnih, v njegovih velikih, otroških očeh je bil rosen blesk.

Tako je gledal in ni razločil mladega človeka, ki je stal že dobro minuto tik pred njim in se mu nasmihal v obraz.

— Kakor vidim, zelo zbrano in pobožno pozdravljaš pomlad, — ga je potrepal po rami njegov drug Anton Puščavnik.

— Ah — saj si ti! se je zdrznil Zmaj in zasmejal naglas. — Pozdravljen Puščavnik, Tone moj dragi! Da, zbrano in pobožno jo pozdravljam, ker, bogme, da bi ti povedati znal, kako iz srca sem je vesel ...

— Tudi jaz, tudi jaz . . . je hitel Puščavnik. Namenjen sem bil pravzaprav v biblioteko, pa kaj vraga! — Komaj stopim dobro na ulico, že mi zadiši od povsod, zapoje in zavabi. Če je tako — si pravim — pa naj čaka knjižnica par ur. In tako sem se namenil vsevprek in vsepočez, brez cilja, kamor me bo pač vodila pot. Natihem sem itak vedel, da me bo zapeljala naravnost v park.

— Tako je prav, glej! Res, to je najboljše. Spodobi se pa menda tudi, da se majhno porazvedriš. Kaj bi z učenostjo, kadar je pomlad... In čemu bi se neki človek zapiral neprestano v samoto in puščavo, pa najsi mu je tudi Puščavnik ime . . .

— In kaj bi se venomer boril s črnimi in zlimi močmi, četudi je po rodu Zmaj in po krstu Juri! ga je zavrnil prijatelj z veselim smehom.

Tako sta se šalila, kramljala in duhovičila ter stopala s spočitimi, brzimi koraki.

Ob prijateljevi opazki je Zmaj nekoliko, komaj vidno zbledel, povesil glavo, hkrati pa je zamahnil z roko po zraku.

— Res je! Sicer pa lahko nehava s temi otročarijami. Besedne igre in dovtipi take vrste niso navadno najboljši. Kar pa se tiče zmaja, ki tiči v meni, verujem vanj prav tako malo, kakor v Jurja, in vse tisto . . . „Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust!“ — kakor smo deklamirali v gimnaziji. Ali se spominjaš? In potem: „Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange ist sich des rechten Weges wohl bewußt.“ Kako so se vžgali ti verzi v nas, kako smo jih citirali, kako verovali vanje! Kje so zdaj časi, moj Bog!... Ali se spominjaš, kako sva čitala Rikarda Dehmla? Kako sva brala z motnimi očmi, pridržanim dihom, trepetajočimi rokami? In nato sva nenadoma obstala, pogledala si v oči, položila knjigo vstran in šla molče preko sobe gorindol, ti po eni, jaz po drugi strani, kakor običajno. Nisva izpregovorila besede, a obema je zvenelo in odmevalo v srcu:

„Ich habe mit Inbrünsten jeder Art
mich zwischen Gott und Tier herumgeschlagen.“

Globoko, globoko v naju so odmevale te besede. In slutila sva in vedela: v dveh vrstah vsa tragedija, ves konflikt duševnega življenja človeškega. V dveh vrstah sva našla formulo svoje notranje zdvojenosti . . . Ali se spominjaš? Kaj nisva govorila potem vso noč bolj resno in odkrito kakor pri izpovedi? Tisto noč je bil Bog v najinih iskrenih srcih . . . Ali se spominjaš, kako sem se z naslado vdajal sladko-pobožni, naivni legendi o Jurju, pojmu vsega dobrega in solnčnega, o njegovem silnem boju in slavni zmagi nad

zmajem, zločestim in pogubonosnim, ko sem z vsem razkošjem osemnajstletne fantazije zrl v duhu ta dolgotrajni, muke in trpljenjapolni boj dveh duš? In nato sem skočil iz postelje in sem s tresočimi rokami vdaril ob svoje prsi: „Jaz Juri Zmaj!“ — — Pa kje, kje so zdaj časi? Drugače sem odločil sinoči . . .

Obmolknil je nenadoma in se mrko zagledal v tla ter hitel brzo in brez besed s svojim prijateljem. Čez čas pa je povzel znova ter je dejal šepetaje, kakor sam zase:

— Vendarle se mi dozdeva čudno naključje ta naturna besedna igra. —

— Čudno naključje! ga je prekinil Puščavnik. — Kaj pa je tako čudnega? Koliko je neumljivega! Najina imena — lapalija! Ali koliko je naključij v vesoljstvu v tem nedoumnem redu, v tej zagonetni harmoniji, večnem soglasju . . . Kaj pa je to? Ali je vsota vseh teh naključij — Bog?

— Naravoslovci in učenjaki imenujejo to „kozmična inteligenca“.

— Da, naravoslovci in učenjaki si izmislijo lepa imena. Kozmična inteligenca! Besede, besede . . .

Zmaj je obstal in premeril prijatelja od temena do nog.

— Kako? Povej mi, prosim, kakor včasi! Dolgo nisva govorila, ne vem, kaj je s teboj. — Ali veruješ v Boga?

— Tega ti ne morem in nočem povedati! je vzkliknil Puščavnik in hitel naprej. — Nočem in ne morem! Pustiva razgovore, ki veš, da mi niso ljubi. Mislim, da naj vsak človek opravi s seboj in naj molči.

Sedla sta na klop in se molče razgledovala naokoli. Predpoldansko aprilsko solnce se je razlilo s svojo mlado, svežo toploto preko vsega vrta, ki je pričal o vseobčem prerojenju narave in je ves odseval v luči in barvah rane pomladi. Sredi vrta je brizgala fontana svoje šumeče slapove vode, ki se je v mavričastih bojah prašila v ozračju. In v ozadju, na koncu vrta, je bleščal kamenit spomenik poeta, ki je v nevzdramnem miru, kakor zamišljen v svojo nesmrtno bolečino, s slepimi očmi, tujimi in v dalj bežečimi, motril vso to po večnih in neovržnih zakonih odmerjeno prerajanje pod seboj. Zunaj pa je zamolklo bučalo in kričalo, kakor iz ogromnih svojih prsi ječalo in vriskalo, živelo in utripalo mesto, gigantsko, milijonsko mesto. —

— Ali čuješ? je prekinil tišino Puščavnik in je, kakor da prisluškuje nečemu daljnemu, strigel z ušesi ter se napol dvigal kvišku. Vse črte njegovega obraza so se napele. Zunaj pa, ki je tačas kakor

ugrabljen realnosti s pomladnjo naslado upijanjal svojo dušo in obenem s kritičnim razumom opazoval ta svoj notranji proces ter razmišljal o smrti in o sebi, o pomladi in življenju, — je gledal s praznimi očmi in ni videl in slišal ničesar. Anton Puščavnik je nadaljeval mrmraje, kot da govori samemu sebi, in se je sklanjal pokonci:

— Ali slišiš? . . . Zdaj drči avtomobil tam zunaj čez cesto, kako mirno, skoro neslišno brzi. Šofer je pritisnil na žogo . . . kako trobi! Morebiti je eleganten, črn avtomobil, v njem mlada dama . . . Zdaj tovorni avtomobil, kako dirja . . . In vsekrižem beže množice, koraki odmevajo po tlaku — ali čuješ — tisoči so, ki demonstrirajo . . . Upor! In zdaj zopet avtomobil . . . zopet . . . In zdaj topot konj, že je prišla policija. Čuješ, kako nekdo kriči, moj Bog, kakšen krik, vsa množica . . . In vozovi, tramvaji zvonijo, konji peketajo, v zraku zvene žice . . . Kako jo ljubim to pesem!

Sklonil se je in z zardelimi lici in vročimi očmi gledal krog sebe. Zmaj ga je opazoval s čudnim, mračnim, skoro sovražnim pogledom.

— Kaj pa ti je pravzaprav? ga je vprašal nenadoma z žalečim zasmehom v glasu.

— Dobro mi je . . . Ta molk tod naokrog čujem, kako mi poje in šepeče, solnčni žarki mi govorijo, a tam zunaj vdarja mesto svojo trdo, granitno pesem, polno sile, takta in zanosa! In dobro mi je, ker poznam, čutim in razumem to . . .

— Dobro ti je, ker si postal — tujec . . . Zaveroval si se v to prokleto tuje mesto, ki nam ne nudi drugega, nego sovraštvo in prezir . . . To razgaljeno zver, ki izsesa iz človeka poslednjo vero, iz srca poslednji čut, iz žile poslednjo kri! Z dvomi nas je nakrmilo, kako sovražim jaz to prokleto mesto! In pozabil si, da pri nas doma ni takih trdih, neizprosnih pesmi, polnih sile, takta in zanosa . . . Nimamo granitnih cest! Ali se spominjaš, kako sva sanjala nekoč bolno pesem, ki zakrvavi v mrak iz zlatih žit, zelenih brd in lesov? . . . Ali si pozabil to pesem? Prsi se krčijo malodušnosti in nemoči; blede ustnice se zapirajo v večno odpoved; sužnji sklanjajo svoje gole glave . . . Samo to pesem nosim v duši, samo to čutim, poznam in razumem. Ti pa si postal tujec.

— Ni res, da sem postal tujec! je z mlado ognjevitostjo protestiral Puščavnik, in njegova odkrita beseda se je vsa razširila v zvočno dolenjsko narečje, da je kakor sopla iz nje vlažna domača prst. — Kako pak bi to bilo res! Tujina me ni upijanila in omamila, dala mi le vero v bodočnost in razvoj! Verujem v razvoj

in bodočnost. In prepričan sem, da se bo tudi še preko naših ozkih polj in leh, cest in stez razbučala kdaj trda, neizprosna pesem v zanosnem ritmu granitnih cest. In žice in električne železnice bodo prepregale ulice in sela, aeroplani bodo merili zrak od Maribora do Trsta, od Gorice do Zagreba, avtomobili bodo drčali od Ljubljane vsekrižem, in hiše do nebes bodo govorile z oblaki . . . In le v silnem, neizprosnem delu bo vzcvetela narodu blaginja! Tedaj pač ne bo prostora za bolne pesmi, ker novo lepoto bo zašumela pesem granitnih cest!

— Novo lepoto? je zategnil Zmaj in ustna so se mu našobila v zaničljiv posmeh.

— Novo lepoto, ti pravim! je pritrdil živahno Puščavnik, ne da bi pazil na ton prijateljevih besed. — Ljudje se bodo privadili samote in molčanja, vsa njih inteligenca — zmožnosti možgan in srca — se bo koncentrirala v najvišji ekstazi dela: v delu, neprekinjenem in mogočnem, pa je vsa lepota. Ne bodo se brezplodno izrabljale sile v samomučitvah, ne v smešnih ljubezenskih aventurah, ne v psihologiziranju in ne v konfuznih filozofskih sistemih — vse bo preplavila lepota dela. Tehnika! Smele, donebesne stavbe, čudotvorne iznajdbe, stroji — vse bo produkt te lepote, nove umetnosti . . . Bledi, izmučeni, izsesani obrazi pa se bodo poskrili kot grešniki pred Gospodom. Usahnile bodo solze . . .

— Fantast-futurist! ga je prekinil Zmaj in nebrzdan smeh mu je skrčil vse telo.

— Fantast-futurist — dobro! Kako izborno si jo pogodil! Poglavitno je samo, da nisem tujec, kot si trdil pravkar. Da, nasprotno! Zakaj tujci ste pravzaprav vi, ki tožite in bolehate, verujete in obupujete, sanjarite čase, ki ne napočijo nikoli, secirate svoja srca in dušo in se razmučite do smrti. Tujci ste vi. Svojega rodnega ljudstva ne poznate, a vzlic temu hočete biti domači, ljudski . . . To ljudstvo je zdravo in je kot grča na deblu; brezobziren, praktičen je naš kmet, grob in dober. Iz njega edinega kipi sok za bodočnost, on edini je zmožen smelodrzne širokopoteznosti dela . . . Vi pa ste ubogi in bedni, romantiki, patološki sanjači — tujci! —

Zmaj je vstal in se obrnil vstran.

— Nadaljuj, prosim! je dejal čez čas.

— Da, tujci ste, je ponovil Puščavnik preprosto, a vendar mirno, brezobzirno. — Tujci ste, ker ne morete doumeti časa, ki pride, časa, ki mu valovi že pljuskajo v našo dobo. Veja na drevesu, ki so jo razžrli črvi, usehla, trhla veja . . . Ne oporekaj, poznam

vas do dna, vse vas! Brezverci ste, obupanci! Ozračje je napolnjeno z bacili in vi vsi ste okuženi — vaša srca, vaša ljubezen je okužena. Vaša ljubezen ni živa, ni verna, ni iskrena! Navzdol gre vaša pot... pot samomorilcev . . .

Juri Zmaj je stal in poslušal besede Antona Puščavnika s tistim močnim, nekako pokroviteljskim, dobrodušnim smehljajem na ustnih, kakor se smehlja dozorel mož fantazijam dvajsetletnika. In vendar ni bil iskren ta smehljaj. Nazadnje pa je naenkrat ves vzdrgetal, prestopil je par korakov, zagestikuliral v zrak, nato pa se je počasi in kakor onemoglo spustil na klop.

— Morebiti je resnično vse to . . . Jaz ne vem presoditi . . . ni mi dobro . . . Da, bogve, če je resnično, — je mrmral in se ni ozrl v prijatelja, ki ga je včasi skoro bolj sovražil nego samega sebe. Neskončno je bil izmučen njegov obraz.

In bil je isti prizor kot včasi ob polnoči:

Zgrudil in sesul se je vase in je bil tam na klopi, kakor nekaj črnega, gnilobnega in trhlega, kar je vsem v napotje in nadlego, pa nikomur v korist — veren odznak svoje lastne onemoglosti in brezmočja.

Anton Puščavnik je gledal nanj in nekaj hladnega in gnusobnega se je kakor gosenica ovilo njegovega srca, in ni vedel, da je prezir in zaničevanje, in ni vedel, da je — usmiljenje. Niti tega se ni zavedal, ali mu je prijateljska iskrenost, ali laž in sočutje narekovala besede, ko je govoril:

— Ne obupaj, prijatelj-drug! Odpuščanja bi te prosil . . . Saj veš: beseda je v ustih trda in kruta, ali v duši, v srcu, brat, je vse mečje in milejše. Ne bodi užaljen, če te je ranila resnica! Ker glej, tudi meni je včasi brez konca hudo! Tako mi je, da bi preklinjal in jokal in škripal z zobmi . . . in bi iz prsi iztrgal to črno pošast in vrgel psom svoje vroče srce... In včasi vstanem po noči — ob polnoči. Tedaj stopim k oknu in pogledam na nebo, ki se razpenja nad tem strašnim mestom, vse zadimljeno in sivo-žareče kot razbeljeno jeklo in cinober . . . In jaz vidim, s srcem in očmi vidim, kako se preko vseh nebes v vse štiri vetrove pretaka živa žareča kri ubogih in teptanih, ki jih izrablja moloh: Delo . . . Tedaj začutim: delo ni pesem, ki jo sanjarim, delo je strašno prokletstvo! In potem se ozrem navzdol, v črno, globoko in nemo ulico. In zdi se mi, kakor bi pogledal v pekel. Mrak in noč je tam, črna tišina, a iz tišine težko, grgrajoče stokanje... In na ta svoja lastna telesna ušesa slišim, kako ječi kamenje, kakor bi kdo škripal z zobmi . . .

kako se lomi, kakor v bolečini, kako v pridušenem, ječečem plaču ihti polnočna pesem teh strašnih, prokletih cest. —

Prenehal je in se ozrl v prijatelja, ki ga je slušal mračen in plah s povešeno glavo. Le oči so mu bleščale hvaležnosti in sovraštva, ko mu je odvrnil z glasom, polnim ironije:

— Tudi jaz vstanem včasi ponoči — ob polnoči. Hudo in strašno mi je, da bi preklinjal in jokal in molil in škripal z zobmi in bi iz prsi iztrgal to črno pošast in vrgel psom svoje vrelo srce . . . Tedaj stopim k pisalni mizi, odklenem skrito predalce in vzamem iz njega nekaj majhnega, gladkega in črnega, tako drobnega, da morem skriti v to svojo dlan . . . Kako se leskeče ta reč! Ali črne, potuhnjene in zlohotne oči ima, tako krute in ledene, da pretrese človeka mrzlica in groza ob pogledu vanje. Jaz pa gladim in božam to malo, potuhnjeno stvar, tako nežno in milo, kakor sem nekoč pred davnim časom gladil in božal svojo malo, drobno ljubico Ano, ki je šla potem in me brezvestno izdala . . . Lepa je bila, nesramnica, gladka in bela in črna. Jaz sem jo imel rad; pa ona me ni hotela in me je zvabljala, kakor ta mala stvar... In potem stopim naravnost pred zrcalo. Svetilko postavim na malo polirano omarico, tako da bolje vidim. Nato pričnem. Dvoje slepih, črnih in potuhnjenih oči zre vame. Kako izzivalno in poniglavo me gledajo! Vabijo in se rogajo in zro, zro tu sem, glej, prav na sredo čela... Ampak tu ni dobro, pretrda je lobanja; bolje je na sence, sem na desno sence . . . tu je vse mehko in voljno... le rahel pritisk in — žžžžž . . . Ampak noče se mi še posrečiti, roka je omahljiva. Vsakokrat me hoče izdati ta mala, potuhnjena in zlohotna stvarica, ki je po svoji nevidni duši tako zelo podobna moji lepi ljubici . . . Nekoč pa se mi bo posrečilo — prav zares, prijatelj-drug! Morebiti že v kratkem, morda jutri . . . pojutranjem . . . kadar bom dovolj močan ali pa dovolj slaboten, kakor hočeš ti . . . filozof-fantast-futurist!

In zasmejal se je z zoprnim, raskavim smehom.

Anton Puščavnik ga je gledal z velikimi, osuplimi očmi.

— Pa čemu, čemu? . . . je jecljal naivno. — Ah, saj ti ne verujem! je vzkliknil nato skoro ogorčeno.

— Tako, glej, tako za skromen akord v orkestralni pesmi granitnih cest! — Le veruj! mu je še prikimal z dobrodušnim, pokroviteljskim nasmehom, potem pa se je okrenil in brez pozdrava odšel po peščeni poti, visok, trd in miren.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

12.

V Novem mestu 9. marca 1892.

Predragi prijatelj!

Za ta pot prosim, da se zadovoljite še z dopisnico. Pri nas imamo še zmerom hudo zimo, zjutraj pada toplomer na — 10° R. Po dnevu nam sije večinoma solnce, kar pa ni baš velika sreča, ker se popoldne raztaja na cestah led in sneg in se naredi strahovita brozga, koje skoro ni mogoče bresti, ker se semtertja udira noga do gležnja. Kadar je suh pot, izprehajam se prav marljivo in zvrnem marsikatero merico v bližnjih vaseh, pogovarjaje se z našimi jako dobrodušnimi in odkritosrčnimi kmeti. Od bodoče dolenjske železnice ne pričakujejo dosti koristi, do malega vsi njihovi upi obračajo se še dandanes proti Ameriki, v koji nam živi zdaj že do 60.000 rojakov, skoro samih Dolenjcev. Večini njih godi se i letos dosti dobro, vendar pa tožarijo v svojih listih, koje imam često priliko čitati, da radi presilnega tekmovanja zaslužek ni več tako sijajen, kakor je bil prejšnja leta. Največ jih je, ki dobivajo na mesec 90 do 120 for. Za stanovanje in hrano potrošijo lahko do 50 for., prihranijo si torej po 40—70 for., kar dela za vse leto jako lepo vsotico, koje si doma nikakor ne bi mogli prislužiti. — Jaz se vedno pripravljam, da bi začel zopet kaj pisariti in vendar se nikoli prav ne pripravim. Časih jemljo mi vso voljo pravde in druge sitnosti, koje mi je prinesla zapuščina moje žene in se še zdaj nečejo končati, časih me pa tare in zadržuje tista zloglasna „vis inertiae“, ki je naklonila že toliko zamud, neuspehov in kvarov Slovencem in vsem Slavjanom. Jaz bi potreboval kake literarne druščine, ali vsaj kakega literarnega prijatelja, koji bi me izpodbadal, dregal, karal in nadlegoval, da se tandem aliquando že usedem in začnem kaj čržkati. Škoda, da živite Vi tako daleč. Vaše društvo udobrovoljilo in ogrelo bi me najprej za pisateljski posel. — Presrčno Vas pozdravljaje ostajam Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

Janez Trdina.

13.

V Novem mestu 23. marca 1896.

Predragi prijatelj!

Vaš kupni posel za „Pikardijo“ je klasična šala, vredna, da se zapiše z zlatimi črkami v naše anale. Ali so se jej krohotali vsi moji znanci, kojim sem jo povedal! O božiču, ko sem prejel Vaš zaželjeni list, sem že bolehal, kmalu potem lotila se me je vražja influenca in me mrcvarila dobrih šest tednov. Moja jedina hrana je bilo mleko, juha in včasi nekoliko kuhanih sliv. Zato ni čudo, da sem tako oslabel in opešal, da bi me bil vsak otrok lahko vrgel. Še zdaj čutim bolezen v vseh udih in živcih. Na pomoč nisem zval ni doktorja ni lekarnice. Moja zdravila so bila po stari navadi: mir, gorkota, post, voda in — dobra volja. Ta mi je seveda največ koristila. Privabil pa sem si jo v srce s tem, da sem razmišljal in čital o čudovitih, ogromnih napredkih do malega vseh plemen našega slavjanskega naroda zadnjih 30 let. Kakova grozna puščava je pokrivala za mojih otročjih let slovensko narodno pozorišče — od jednega rodoljuba do drugega bilo je marsikje res več nego dan hoda — in kako veselo navzlic vsem zaprekam klije in poganja dandanes razmerno prav bujno življenje na vseh krajih in koncih naše premile Slovenije.

Razpor v narodni stranki na Kranjskem je vsekako velika nesreča, vendar ne tolika, kakor smo se bali od konca. Tolaži nas lahko že to, da je, kar se more trditi z matematično gotovostjo, samo začasen. Daje nam pa tudi jako poučne migljaje in napotke za bodočnost, ki nam bodo brez dvojbe koristili.

S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši častilec

Jan. Trdina.

14.

V Novem mestu 24. marca.

Jaz živim zdaj takole: Po tujih hišah mi se hvala Bogu ni treba potikati, ker stanujem v svoji skromni, ali za me dosti prijazni koči, kojo sem podedoval po rajnki ženi. Na zajutrek in obed hodim v gostilnico. Hrana je dobra in dober kup; tudi pijača mi ugaja. Od 8. do 10. ure, včasi še dalje, sedim v čitalnici, ki ima razun glavnih slovenskih časnikov in časopisov tudi nekoliko hrvatskih in nemških. Za drugo berilo skrbita mi beležnik Hudovernik in tukajšnji odvetnik Slanc. Zdaj čitam grofice Uvarove potovanje po Turkistanu. Najbolje mi je všeč njen popis mesta Samarkanda.

Mošeje in medrese samarkandske se kosajo po nje duhovitem in temeljitem razlaganju s slovečo alhambro in s kordovskimi in sevilskimi spomeniki arab. izvira ne samo po dragocenosti gradiva, ampak tudi po umetnosti in lepoti dela. — V društva ne zahajam absolutno nič. Jedini človek, s kojim občujem, je sod. nadsvetnik v pokoju dr. Vojska, tisti Vojska, kojega je hotela poslati narodna stranka v državni zbor, ali je ponudbo odklonil. Drugače živim popolnoma kot puščavnik, kar mi jako ugaja. Odkar so se mi po bolezni noge zopet okrepčale, šetam se prav pridno po krasni novomeški okolici, sosebno zjutraj. Najbolj me mikajo gozdi, kojih je še dovolj po vsem Dolenjskem in tudi v obližju Novega mesta. Da je položena čez Krko brv, prišel bi lahko od svoje hiše v najlepši log v treh minutah. Vsekako je dolenjski svet vreden, da ga pohodite. Vsakovrstnih naravnih krasot ima obilo, ki pa so še malo znane, celo bližnjim rojakom. Iz besed slovečega pisatelja sem povzel, da zmatra zeleno dolenjsko stran za nekak kameniten Kras! S presrčnim pozdravom Vaš iskreni prijatelj

J. Trdina.

15.

V Novem mestu 25. marca 1896.

Dolenjsko stran mora vsak izobražen Slovenec poznati že zato, ker je bila domovina našega pismenega jezika in zibka naše narodne literature in kulture. Pa je tudi prezanimiva radi neskončnega mnoštva svojih hribov, dolin in dolinic. Če jo gleda človek s središča, stoječ n. pr. na kaki višavi blizo Šentruperta, zdi mu se podobna velikanski skledi velikanskih žgancev, tako natresena je vsa z gorami, hribi in hribčki, brdi, bregovi, holmi, vrhovi, rtmi, kopicami, kuki in napetinami. Seznanili se bodete tudi z našimi Gorjanci, ki so pravo „gorovje jezikov“, kakor so imenovali Arabi Kavkaz. Na južnem koncu videli boste sloke Kočevarje, poleg njih prave, to je Belokranjce slovenske krvi, dalje poslovenjene in pokatoličene Belokranjce srbskega rodu, še dalje čiste Srbe, pravoslavce-uniate, za njimi čakavske Hrvate, na severnemem koncu pa Kajkavce, to je Slovence, ki se zovó od 17. stoletja „Hrvate“. Na novomeški strani prebivajo ob Gorjancih res da samo Slovenci, koji pa govore različna narečja, ali prav za prav razrečja. V Novem mestu nagajajo ljudem „muhe“, nekoliko niže „mjuhe“, še dalje „mühe“, po gorskih vaseh pa „mavhe“! i. t. d. — Na Dolenjskem leži zakopana veleznamenita slovenska gospa, koje grob more za-

nimati vsakega častitelja našega prvaka-pesnika Prešerna. Ta grob je 20 minut od Novega mesta na Šmihelskem pokopališču. V njem se nahajajo kosti Prešernovega ideala — Primičeve Julije, kojo je poslavil s svojimi neumrlimi pesmimi, ki so naklonile neumrlost tudi njenemu imenu in spominu. S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši častilec in prijatelj

J. Trdina.

16.

V Novem mestu 26. marca 1896.

Novo mesto stoji prekrasno na polotoku, ki ga dela tod že jako znatna Krka. Pred 30 leti označevale so mesto tri reči: kuta, sablja in pero. Sablje zdaj ni več: velika vojašnica stoji prazna. Kuta si je veljavo ohranila: očetje frančiškani so mnogo bolj popularni nego gospodje kanoniki. Tercijalk je v mestu in okolici preko 120: moli in klepeta se torej dovolj, še čez potrebo. Kapiteljska cerkev ima lep, ponosen zvonik. Njen gotični slog pa je znotraj strašno spačen. Mojster-skaza, koji jo je zidal, izbral si je za obrazec menda človeško pest, ako se dene palec med kazalec in srednji prst! — Pero se v N. mestu še zmirom prav pridno izprehaja po papirju: število uradov in uradnikov je jako veliko. V društvenem življenju zapremajo ti gospodje seveda prvo mesto. Zdaj se nahaja med njimi že dosti vrlih narodnjakov. O zadnji volitvi glasovali so skoraj vsi za kandidata narodne stranke. Duh naše gimnazijske mladeži je prav dober: dijaki so rodoljubni in ob jednem pametni. Občinstvo jih jako ljubi in veleradodarno podpira. Velika in krasna zgradba je naš Narodni dom, v kojem so našli zavetje čitalnica, pevsko društvo, Sokoli in podružnica kmetijske družbe. Društvo rokodelskih pomočnikov pa ima svojo posebno, zelo lepo hišo. Tudi ti fantje se živo zavedajo svoje narodnosti. Sploh je narodna zavest zadnjih 10 let močno napredovala v vseh stanovih. Večkrat se nameri na proste ljudi, ki govore pismeno slovenščino. Mnoge pismene besede pa so si pridobile že občo veljavo, n. pr. čas mesto tujke cajt, i. dr. Ulični napisi so v Novem mestu samo slovenski in nihče se zaradi tega ne jezi in ne pohujšuje. Na gostilnicah in prodajalnicah so stari napisi nemški, novejši pa do malega vsi slovenski. V mestni zbornici vlada že mnogo let narodni jezik. — S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši spoštovalec

J. Trdina.

17.

V Novem mestu 27. marca 1896.

Deset minut od mesta se nahaja slovenska zemljedelska šola, ki Vas bo zanimala zdaj že zato, ker se boste kot gospodar „Pikardije“ morali sami baviti z ekonomijo. — Na ljubljanski cesti stoji vas Bršlin, v koji sem stanoval prva štiri leta prišedši na Dolenjsko. To vas so požgali l. 1809. Francozi radi punta, koji se je bil unel po deželi radi silne kontribucije. — Do slavnih dolenjskih Toplic se pride zdaj, vozeč se deloma na železnici, prav lahko v jedni uri. Voda jim je za mnoge bolezni potrjeno preizvrstno zdravilo. Kraj je jako prijazen in poln lepih izprehajališč za — zdrave noge. — Pod Gorjanci prebivajo „Podgorci“, revni in neomikani, ali pošteni ljudje, stari demokrati. Udeležili so se menda vseh kmetiških puntov, mnoge so tudi sami začeli. Osvojivši mihóvski grad (2 uri od mesta) z naskokom so se strahovito maščevali, poklali so vse svoje glavne zatiralce. Po drugem osvojenju je ostala ta trdnjava razvalina, kojo sem jaz še videl. Še le pred kakšnimi 15. leti porabili so Podgorci kamenje za šolo. — Ob zagrebški cesti leži Šentjernejska župnija, ki je najbogatejša in najlepša izmed vseh dolenjskih župnij. Tod in ob vsi daljni Krki se širi velika ravnina, domovina sloveče svinjereje, ki je sploh dolenjskemu kmetu poglavitna pomoč še dandanes. — Na prostranem krškem polju je stalo znamenito rimsko mesto Noviodunum. Ženijalni samouk Pečnik je izkopal tu že brezštevilne prezanimive starine. Ta originalni mož stanuje že poldrugo leto v moji koči. Od prirode je prejel poseben dar, da najde rimske in druge grobe in starine prej in bolj gotovo, nego vsi strokovnjaki in učenjaki. Po njem je postala naša Slovenija eldorado in obljubljena dežela za starinoslovce. Ne le ljubljanski, tudi dunajski in še drugi muzeji so polni starega orodja, orožja, lišpa, kojega je zasledil Pečnik. O tem iskanju on tudi živi in ne slabo.

S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši častitelj in prijatelj

J. Trdina.

18.

V Novem mestu 28. marca 1896.

Navadno se napotim vsako leto jedenkrat v Ljubljano in Kamnik; lani sem šel pa gledat bogato in lepo Ribnico, o koji si pripoveduje naš narod toliko slanih in smešnih. Vsi napisi so v nji slovenski, trg kaže torej čisto narodno lice. Naša bela Ljubljana mi je ljubša od vseh mest tega sveta zato, ker je duša in srce naše

narodnosti, ker sem hodil v nji 10 let v šolo in se v nji trdno udomačil, ker mi živi tam najljubši brat, ker mi počiva na njenem pokopališču blaga žena in še iz mnogih inih vzrokov. V Ljubljani občujem res da samo z bratom, ker so mi drugi znanci že skoraj vsi pomrli, ali dolg čas mi ni v nji nikoli, če ostanem tudi brez društva. Precej prvi dan, ko pridem tja, prehodim vse mestne ulice, ogledujoč javne napise, potem pa se usedem v „Zvezdo" in poslušam dolgo, dolgo pomenke mimogredočih izprehajalcev. Vsako leto vidim več slovenskih napisov in čujem več slovenskih besed in pogovorov iz ust mestne gospode. Sploh mi do malega vse ugaja, karkoli morem zapaziti v Ljubljani in nje zeleni okolici. Samo jedno veliko neprijetnost me je doletela in to v takem kraju, kjer bi jo najmanje pričakoval, na pokopališču. Ko sem prišel predlanskim k grobu svoje žene, insultirale so me tercijalke zategadelj, ker sem dal zapisati na nagrobni kamen, da je bila zvesta hči svojega slovenskega naroda in pa zaradi teh le dveh nedolžnih vrstic na istem kamenu: „Svobodo tu, a tamo raj — Nam oče, Bog ljubezni daj!" Babe so vpile, kaj vlačim na to sveto mesto svojo prismojeno slovenščino in kako da se predrznem prositi Boga za svobodo. Svoboda je to kar frajost, frajost pa je razuzdanost, katere je pa že tako preveč na svetu." Klepetulje so režale vame in rjovele kakor obsedene. Meni se zdi, da jih je moral nekdo najeti in nahujskati. — Tudi v Kamniku sem bil vselej jako zadovoljen. I v njem se je narodna stranka globoko ukoreninila in mesto se je zadnjih 20 let tako polepšalo in prenovilo, da ga je veselje videti. Sosebno pa mi je všeč kamniška okolica, ki je vsa polna dražestnih šetališč in romantičnih gorskih partij.

S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši spoštovalec

J. Trdina.

19.

V Novem mestu 28. marca 1896.

Jaz se ne morem tožiti na svojo usodo. Bil bi greh, ako bi trdil, da sem nesrečen. Evo Vam razloge! 1. Jaz živim lepo v božjem miru in zlati svobodi, v koji mi ni treba biti nikomur v strahu. 2. Svojega razuma nisem ni prodal, niti ga dal v najem. Z mirno vestjo presojam objektivno vse posvetne in neposvetne reči in vprašanja. Ta duševna svoboda je še mnogo več vredna in daje tudi več zadovoljnosti nego telesna. 3. Jaz sem velik prijatelj prirode. Nje krasot se ne morem nagledati in naužiti. Vsako spomlad

mi se zdi svet lepši in življenje prijetnejše. Kdor ljubi naravo, ne more biti nikoli povse nesrečen. — 4. Jaz sem s svojim stanom zadovoljen. Moja pokojnina je res da mikroskopična, ali zadošča popolnoma za moje male potrebe. Lačen in žejen še nisem bil nikoli. Zdaj teče že 29. leto, kar sem brez službe in ves ta čas nisem naredil niti krajcarja dolga. Še zadnje dni meseca nisem bil nikdar brez denarja. 5. Ohranil sem si vse ideale svoje mladosti, sosebno pa rodoljubje, stalni izvir neusahljive radosti in tolažbe. Kadar se prav živo zamislim v neizmerne napredke in uspehe, koje so dosegli v malo desetletjih Slovenci in vsi njihovi bratje, prevzame me tako neznansko veselje, da začnem vriskati, ukati in prepevati in mi se zdi, ko se čutim tako čilega, lahkega in bodrega, da mi se je povrnila zelena mladost. — 6. Resnične so besede: Senectus ipsa morbus. Razun starosti pa so me stiskale že tudi mnoge prave bolezni. Ali izkušnja me uči, da niti huda bolezen ni tako grozna, neprenosna in peklenska nadloga, kakor javkajo kislorepniki in mile Jere. S pametno dijeto, dobro voljo in zabavljivo upornostjo se da prav zdatno strahovati in dostikrat tudi brzo odpraviti. Bolniki se vse preveč sami sebi smilijo, neumni pa so tudi njihovi domačini in znanci, koji jih omilujejo, kar jim pa često ne gre iz srca, tako brez konca in mere, kakor da ne bi bilo zanje nobenega rešenja več.

Ta pot mi se je, hvala Bogu, posrečilo, da sem premagal svojo staro epistolofobijo, ali z drugo besedo — lenobo. Bil sem Vam več pisem dolžan. Zdaj je nekako ta dolg poravnan. Ali je bil bogme že tudi čas za to! Prosim Vas, da mi o priliki naznanite, če ste prejeli vseh sedem dopisnic. Zeleč Vam zdravja in vsake ine sreče ostajam s presrčnim pozdravom Vaš iskreni častilec

J. Trdina.

20.

V Novem mestu 23. jan. 1897.

Najprej presrčna Vam hvala na preblagih Vaših željah za moje zdravje in mojo srečo. Lepa Vam hvala tudi na poslanih dveh knjigah, koji sem prečital že večkrat prav pazljivo. Sodba o poslancih je ostra, ali še premehka, sosebno grofa H. trebalo bi naslikati z bolj rezkimi barvami. V Primorju bil je nekaj časa moj poglavar in jaz sem ga spoznal za najsrditejšega sovražnika našega naroda. Poznejša njegova metamorfoza ni bila resna. Knjiga o budizmu je jako zanimiva, ali jaz vendarle ne bi dal svojega racijonalizma in svoje krščanske moralnosti za mračne in fantastične

nazore in sanje Gavtamine, vzlasti pa me čisto nič ne mika njegova „nirvana“, pa naj se tudi razlaga dobrohotno, kolikor se hoče. Sploh mi se zdi strašno smešno, da se je jela evropska inteligencija tako debelo zatelebavati v Budo, da jej zažigajo kadilo celo priznani modroslovci, n. pr. Hartmann. — Načrt za svojo knjigo sem srečno izdelal; obsegala bode karakteristiko dolenjskih Slovencev, ob jednem pa tudi mnogo lokalnih bajk in legend, 4 kratke novele in vsakovrstne črtice iz prvih 4 let mojega prebivanja na Dolenjskem. Ali jako me je strah, da delo ne bode kmalu gotovo. Bolehnost me ravno ne zadržuje dosti, ali pristopila je druga sitnost, ki rada muči stare ljudi: slabo spanje, ki traja včasi komaj jedno ali dve uri, včasi pa tudi popolnoma izostane. To pa uči splošna izkušnja, da je človek, ki se ne naspi, malo pripraven za kak duševni trud. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

J. Trdina.

21.

Novo mesto 28. januarja 1897.

Tudi prejšnje čase se je primerilo, da včasi vso noč nisem zatisnil nič oči in sem bil drugi dan vendar čil in boder, kakor da bi bil 10 ur spal. Ali to se je dogajalo le poredkoma. Od lanske jeseni pa sem jel čutiti slabe nasledke prečutih noči čim dalje bolj, ker so se ponavljale hitro jedna za drugo. Doktorjev nisem maral klicati na pomoč, ker jim premalo verjamem. Pomogel sem si sam, kolikor se je dalo. Ogibal sem se skrbno vsega, kar bi mi moglo razdražiti živce. Vinu sem dal slovo, mesto njega pijem le pivo, ki bolj pospešuje spanje. Kadim samo dopoldne pol smodke, popoldne nič. Jedila uživam samo taka, koja prebavlja želodec lahko in hitro. O polu štirih južinam, pozneje ne zalagam ničesar, spat hodim brez večerje. Po takem mi je želodec že ob sedmih gotov s svojim poslom, da mi ne more motiti spanja. S to dijeto sem si nepriliko znatno olajšal, zdravje mi zdaj ne trpi vidne škode, ali normalno stanje mi se še neče povrniti, kriva so najbrže moja leta, kojih bo konec maja že 67! — Dr. Vojska in g. Golija Vam se presrčno zahvaljujeta za pozdrav in Vam istotako odzdravljata. Vojska bi kupil rad kako dobro pragmatično in nepristransko zgodovino rimskih papežev, ali mu ni nobena znana. Zato Vas lepo prosi, da bi mu Vi zanjo povedali, ali zvedeli in mu naznanili o priliki ime pisateljevo in ceno. Za višjo literaturo je tukaj ultima Thule, le po naključju se zasači kaj boljšega. Z doktorjem prebirava dunajsko

„Zeit", še bolje pa mi ugaja medvedova „Njiva", ki je res preizvrsten list, kakršnih je malo. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

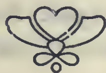
J. Trdina.

22.

V Novem mestu 29. januarja 1897.

Na dopisnicah ni navada politikovati, sed — nulla regula sine exceptione! O Srbiji že mnogo let niso pisale novine skoro nič veselega in častnega in njih bralci to kraljevino ali zaničujejo ali omilujejo. Ali ta stroga sodba nikakor ni opravičena. V Srbiji je korupcija in gnilost samo na površju, v „izobraženih" stanovih, sosebno v tistih možakarjih, ki so si pridobili svojo civilizacijo (čitati treba „sifilizacijo") v inozemstvu med pijanimi nemškimi burši in francos. demimondicami. Prosto ljudstvo je ostalo zdravo, možato, ponosno, nepokvarjeno. — Srbi nimajo graščakov in plemstva — do malega vsa dežela je razdeljena med kmetovalce. Tako trdnih kmetij kakor so srbske, je v drugih državah razmerno jako malo. V Srbiji je mnogo gospodarjev, ki imajo po 20—40 oralov zemlje, da ne morejo vse obdelovati. In te čvrste kmetije niso skoro nič zadolžene. Sila redki so slučaji, da bi se prodala kmetu hiša na dražbi. Tudi za višjo obrtnost je v Srbih dovolj sposobnosti in volje. Evo Vam izgleda! Ko je opustošila trtna uš tudi srbske vinograde, jeli so tujci graditi pivovarne in ljudje so se piva brzo privadili, ob jednem pa učili od tujcev in jih kmalu ne le dosegli, ampak deloma celo prekosili. Izmed 40 pivovaren se jih nahaja zdaj v srbskih rokah že 38 ali celo 39, s srbskimi gospodarji in srbskimi delavci. Znanosti in umetnosti imajo i v Srbiji odlične zastopnike — strokovnjake, novin in leposlovnih spisov izhaja mnogo. Celo zagrebški „Obzor" je priznal, da se tiska mnogo več knjig s cirilico nego z latinico in vsak opazovalec se lahko uveri, da srbski kmetje in rokodelci mnogo več čitajo in se stokrat bolj zavedajo svoje narodnosti nego hrvatski. Belgrad je zdaj največje jugoslavjansko mesto in vsi tuji življi (celo židovski!) se v njem brzo posrbljujejo. V Srbiji je torej dovolj zdravega jedra, ki bo rodilo brez dvojbe najkrasnejši plod. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

J. Trdina.

Felicijan:

Melita.

I.

Star, mračen in plešast je bil njen oče. Z dvojnimi očali na nosu se je sklanjal nad svojo pisalno mizo. Njegove male sive oči so venomer zrle v dolge in tenke prste desne roke, ki je mehanično in s precejšno naglico obračala list za listom debele in drobno popisane knjige. Niti za hip mu niso ušle oči, in kadar je govoril, se je zdelo, da ni nikogar nikjer, da pripoveduje sam sebi.

„Melita, he?“ je vprašal, kakor bi čital stavek iz knjige.

Nihče mu ni odgovoril, samo v kotu pri oknu, kamor je sililo nekaj vročih in prašnih solnčnih žarkov, se je premaknilo dvoje zelo temnih očesnih zenic. Melita je sedela na nizkem stolcu, šolska knjiga je ležala odprta v naročju. Melanholičen izraz njenega obraza se je dobro družil z nerazvitim, sušičnim telesom. Človek bi ji prisodil na prvi pogled štirinajst let, v resnici je izpolnila sedemnajsto. Hodila je v zadnji letnik pripravnice.

„Melita, čas bo, je nadaljeval oče s tistim brbljajočim glasom kakor prej. „Melita tričetrt . . . po najbližji poti v šolo . . . nikjer se ustavljati, nič zijati . . . ob štirih naravnost domov . . .!“

Še vedno je motril svoje prste, ki so samo listali in nič drugega; le kadar je pogledal na stran v knjigi, je oslinil prst.

Melita je vstala in se brez zanimanja ozrla proti oknu. Morda je hotela spoznati vreme; mogoče je, da ni imela nobenega namena in so ji šinile kar tako oči v božji dan, ker so pač morale nekam. Težko, da se je ozirala za tovarišico, ki jo pelje mimo pot; kajti vedela je, da oče ne sme videti spremljevanja in zahteva, da hodi čisto sama iz šole in v šolo.

En trenotek je mirno postala, brez misli, izgubljena sama v sebi, nato je spravila v ročno šolarsko torbo nekaj knjig. Čelo se je nabralo v stisnjene gube, oči so se široko odprle in se nekoliko vzdignile, kakor bi premišljevala in se ne mogla domisliti, ali ima prave knjige s seboj, ali ni pozabila katere? Oblaček bojazni je bliskovito preplul njen obraz, ko se je ozrla proti očetu; še hitrejše je roka zagrabila malo rdečo knjižico, najnovejše delo znanega pisatelja, roman. Oče ji je prepovedal vse slovstvo razen potopisa in posebno romana ni mogel trpeti. Srečna blaženost se ji je razlila čez ves obraz, ko je bil roman na varnem v torbi.

Ko si je devala slamnik na glavo, se ji je vzbočilo telo in pokazala se je rahlo začrtana linija. Ker je nosila še kratka krila, so se videle njene fino oblikovane noge.

Dasiravno so žareli v njenih temnih očeh kresovi mladostnega ognja in bi ji pristojala obleka živih, kričečih barv in slamnik z rdečim trakom, je nosila vendar obleko, ki se ji ni mogla reči, je li siva, bela ali črna. Tako puste in enakomerne barve je bila. In slamnik njen je bil preprost in brez vsakega lišpa.

„Zbogom, Melita," je dejal oče, ko je čul, da so se tiho zaprla vrata za njo. S polzečimi koraki se je splazil k oknu, naslonil se je s čelom ob šipo in čakal s skrbnimi očmi, da se je pokazala na cesti. Stari razbrazdani obraz je nekoliko oživel, ko jo je zasledoval čez cesto in prav do ogla.

Nato je sedel k pisalni mizi in odprl debelo knjigo. Bil je upokojen in se je zanimal za vzgojeslovje.

Melita je čutila instinktivno srepe očetove oči na sebi, zato se ji je klonil tilnik in ji je glava silila k tlom. Oči so se ji domalega zapirale in se niso upale nikamor ozreti. Čeprav je solnce palilo, se ji je zdelo hladno, mokro . . . Topost, jeklena neobčutljivost in obenem medlost se ji je naselila v duši. Misli iz domače sobe so jo še prešinjale; neprestano ji je brnel v ušesih blazno temni glas klavirja, ki se je stiskal prašen v kotu. Vsa je še bila v objemu tihote domače sobe, ki jo moti le šušljanje listov očetove knjige, kakor bi položil kdo težko svinčeno roko na prsi in tiščal brez odnehanja z isto močjo. Čez ustnice ji je švignil smehljaj misli, ki se je ni zavedala.

Ali komaj je izginila njena senca za oglom, že so ji v divjem ognju vzplamtele oči; zaplesali so strastni pogledi prek ulice in obstali v senci zaprašenih dreves obcestnega parka.

Gruča mladih deklet je stiskala svoje glave. Glasno hihitanje, razkošno objesten smeh je zvenel daleč naokrog; vroča, razburjena lica, polna krvi so sijala; nemir mladosti jim je šel po udih kakor svetega Vida ples . . .

„Ah, Melita gre!" je vzkliknila ena.

„Nič ji povedati . . .!" je dejala druga.

„Naj sama ugane . . .!" je napol glasno rekla tretja.

„Servus," je zakričala četrta in se tako smejala, da ji je tiščala peta robec na usta.

„Skrivnost, Melita," ji je zašepetala na ušesa prva s skrivnostnim glasom in se sklonila globoko do nje.

„Tajnost,“ je dejala druga, ki je zagledala radovedne in vprašujoče oči.

„Daj častno besedo,“ je moško dejala tretja.

„Da nikomur ne poveš,“ je pristavila četrta.

„Častna beseda, da molčim kot grob! Kaj je?“

Vse so se hrupno zasmejale in si popravljale lase, ki so jim v razposajenosti lezle na čela.

„Bajtova ima fanta!“ je izbruhnilo v enem hipu iz vseh ust.

„Ali res?“ je vprašala s svetlimi očmi Melita.

„Res, res!“ so zatrjevale vse po vrsti.

Vsem je plesala podoba Bajtove pred očmi in njenega dolgega, kakor suha južina slokega fanta.

„Zamudile bomo,“ se je spomnila ena.

„Naj!“ je lahkomiselno odvrnila druga, se zasuknila na peti in začela napol glasno peti.

Hitele so v šolo, po dve ali tri skupaj. Melita je s svojo zaupno prijateljico zaostala nekoliko za drugimi.

„Jaz ne znam nič,“ je spregovorila Melita.

„Jaz tudi ne,“ je odvrnila prijateljica. Obe sta se zasmejali; kratek molk je nastal. Melita je čakala, da bi prijateljica povedala še kaj o Bajtovi in njenem fantu; prijateljico je skrbelo, kako se bo končala ura pri starem in sitnem profesorju.

„Ti, ali ste jo videle?“

Prijateljica je samo pokimala in ni rekla ničesar.

„Kje pa?“

„Prejle v parku, gori in doli sta hodila.“ —

„Ne. Že v parku sta se poslovila. Roke sta si stisnila . . .“

„Roke sta si stisnila?“ Melita je utihnila s padajočim glasom. Stali sta na pragu in šolski zvonec je pel. Po stopnicah je šel dostojanstveno profesor. —

Točno petnajst minut čez štiri je bila Melita doma. Vrata so zaškripala, ko je stopila v sobo. Oče, ki je sedel pri svoji knjigi, je pokimal z glavo v pozdrav in ni rekel nobene besede. Uprla je oči vanj, kakor bi pričakovala graje ali pohvale in ker ni bilo ničesar, se je nehote in nezavedno oddahnila; odvalilo se ji je nekaj težkega od srca. Oče je bil celo za hvalo mrtev. Začela je hoditi po prstih, da bi ga niti najmanj ne motila; z zvito previdnimi očmi se je ozirala nanj.

Stopila je k oknu in se zagledala na cesto, kjer so hodili majhni, pa urni ljudje v gručah in posamezno. Spomnila se je na mravljince po gozdih, na njihove procesije . . .

Na cesti sta peljala dva ključavničarska vajenca voziček poln železa, pehala sta se in usta so jima bila odprta. Tramvaj je brenčal mimo, rdeča barva se je zasvetila in izginila. Tri četrtine ceste je bilo že v senci in le še nasprotni tlak se je svetil v solncu.

V Meliti se je zganila še nepoznana in nejasna želja, hrepenenje po svobodi in prostosti. Kakor tisoč sladkosti jo je objelo, da je strepetala po vsem telesu, tako se je je lotevala omotica misli.

Mlad zastaven fant je prišel pod okno, vrteč med prsti malo drobno palico, s slamnikom na glavi, črnook. Pozdravil je s smehljajem, ona je odzdravila in potem sta šla v park po belih peščenih stezah gori in doli . . .

Oče je zakašljal in odsotno spregovoril:

„Melita, he . . . ne pozabi na naloge, na učenje!"

Vzdramila se je in se ni prav nič zavedala svojih varljivih sanj. Kakor bi ničesar ne bilo, se je podala h klavirju in začela brskati po partiturah. Vse, kar je imela, ji je bilo zoprno, poskusila je par težkih vaj za prste. Za zabavo je preigrala par oktav glas za glasom. Udarila je en glas in mu prisluškovala toliko časa, da je utihnil. Zaigrala je par lastnih kratkih domislekov, dokler ji niso nevede otrpli prsti na tipkah.

Postalo ji je neznosno, da je morala vstati. Šla je k svojim knjigam, jih nekaj časa premetavala, gledala njih naslove, vse že davno dobro poznane in neskončno dolgočasne. Poslušala je praskanje očetovega peresa, brzo tekočega po gladkem papirju. Radovednost jo je gnala, da bi pogledala, kaj piše in obenem ji ni pripustila silna trma, da bi se premaknila s prostora.

Ob pol sedmih je prinesla postrežnica večerjo. Po večerji se je oče napravil in ji, predno je odšel na četrtinko v gostilno, strogo zabičil:

„Da ne greš z doma . . . Če bi ravno kdo prišel . . . In sedaj na večer . . ."

Mrmraje je zaprl vrata za seboj.

Melita je z ostrim pogledom prešinila vse kote po sobi, da bi našla kaj novega, nepoznanega; toda vse je stalo, viselo in ležalo po starem. Resignirano je šla zopet h klavirju in zaigrala po posluhu: Rože je na vrtu plela . . . Proti koncu pesmi se je zamislila in globoko vzdihnila: „Bajtova ima fanta" . . .

II.

Čednost se spremeni v slabost, slabost v čednost; brez upa na poznejše življenje bi ne bilo vredno živeti. Človeka trenotka se polasti nenadoma — doma ali na cesti, samega ali v druščini — težka misel. Včasih je vprašanje, včasih je kes nad vsem dobrim in slabim, ki razjeda srce. Toda kakor je že: človek se po nemirnem spanju napol prečute noči prebudi in njegova lica so bleda, koža obraza se obesi po kosteh, ostari, oči njegove so kalne in pod njim je modričast sij. —

V šoli sta hodili med odmorom po vrtu; na obeh straneh malinovo in ribezovo grmičevje. Nenadoma je prijateljica ostrmela in vprašala:

„Ali si bolna, Melita? Kaj ti je?"

Melita je še bolj pobledela in je obstala na mestu kakor prikovana. Lovila je sapo in besedo. Rdečica ji je začela polagoma pluti v lica. Liki blisku je prešinilo njeno zavest, da se mora premagati in molčati.

„Bolna," — je dejala kolikor je mogla malomarno in odkimala z glavo. Nato je naglo pristavila, kažoč s prstom na grmčevje: „Poglej, maline so že rdeče, kmalu bodo zrele."

Hip je pomolčala in se obrnila proti oni strani, odkoder se je čula napol zadušena govorica. Spreletela jo je hipna misel, da mora govoriti, da prijateljica ne bo mislila, da ne bo govorila. Zasuknila se je naglo in živahno.

„Ali imaš ogledalce?"

Vzela ga je v roke in ga obrisala z robcem; previdno in počasi ga je bližala svojemu obrazu. Popravila si je lase in dejala s tistim mučnim glasom: „Bleda sem."

Zaupno je dostavila:

„Sinoči, ko je oče že spal, sem prižgala luč in brala."

„Kaj?" je hlastno vprašala prijateljica.

„Saj veš, tisti roman . . ."

„Si ga že prebrala? Kako se konča?"

„Ida gre v samostan . . ."

Obe sta umolknili. Melita je globoko vzdihnila, kajti čutila je, da je zavedno lagala, ker je pogledala le na zadnjo stran romana.

Opoldne, ko sta šli skupaj domov, je šepnila Melita hlastno prijateljici na uho:

„Kam prideš popoldne?"

„Ali boš smela?“ je vprašala prijateljica mesto odgovora.

„Očetu rečem, da imamo izlet . . . naravoslovje . . .“

„Jaz pridem v brezov gozdiček.“

„Kdaj?“

„Ob pol dveh.“

„Ne, rajši ob dveh, da bo verjel . . .“

„Dobro. Pridem. Zdravo.“

Prijateljica je zavila v stransko ulico in se ni več obrnila; Melita je hitela naprej.

Takoj po obedu je sedel oče k svoji pisalni mizi in Melita na svoj stolček pri oknu. Naslonila se je na roko in ga dolgo časa gledala nepremično. Poskušala je videti v očetovem obrazu, ali je dobre, ali slabe volje? Prejšnja odločnost se je umaknila negotovosti; kajti vedela je, da oče ne umakne nobeni sili svoje besede, če reče ne. Vedela je, da bo jokala, da bo zagnala knjige po tleh, rotila ga, da noče več v šolo, zahtevala nož in strup . . . Vedela je, da se ne spremeni niti poteza na očetovem obrazu in da bo po prvem obupu ponižna in krotka kakor jagnje . . . V duhu se je vadila v izgovarjavi in barvi besedi. Bala se je, da se ji bo tresel glas in da bo spoznal oče njeno laž že po besedi.

Pogledala je starinsko uro, ki je visela na steni in hreščeče tiktakala tjavendan. Ojunačiti se je hotela, spregovoriti; a zopet je odložila še za dve, za eno minuto. Tedaj je udarila ura pol dveh.

„Zdaj, če se posreči,“ si je dejala na tihem. Še en kratek premor, potegnila je sapo vase, vzravnala se nekoliko in se postavila v pozo. Nato je spregovorila odločno:

„Danes imamo izlet.“

Oče je dvignil glavo in ji posegel naglo v besedo:

„Na izlete ti ni treba hoditi, če niso obvezni.“

Drugo pot bi Melita ugovarjala, kar bi ji nič ne pomagalo; danes pa se je uklonila volji in je nadaljevala, kakor bi preslišala očetove besede in kakor bi ne veljale za današnji slučaj.

„Travniško penušo, jegliča in jagode gremo iskat. Profesor pravi, da so tla, koder rastejo, silno zanimiva.“

„Tako,“ je mrko pripomnil oče. Melita je lovila misli.

„Pravi,“ je dejala, „da pokaže, kako rastline skupaj rastejo, da ne more živeti ena brez druge . . .

Spomnila se je, da je bilo nekoč predavanje o tem in je to spretno izrabila.

„Kdaj je izlet? je vprašal suho oče.

„Ob dveh . . . pri dirkališču,“ je odvrnila razburjena in s suhim glasom, ki se je ustavljala beseda v njem.

„Kateri profesor se udeleži?“

„Pogačnik.“

„Kdaj se konča?“

Melito je spreletelo tisoč misli, na vprašanje ni bila pripravljena. V hitrici je poskusila odmeriti čas, da bi ugodila kolikor mogoče svoji želji in da bi se očetu ne zdelo preveč ali premalo.

„Ob petih. Še malo prej mogoče, ob pol petih . . .“

Nekoliko s strahom se je ozrla v očeta.

„Ob petih moraš biti doma,“ je zahteval. Šele zdaj jo je ošinil s strogim pogledom, prej ves čas ni odmaknil oči od svoje knjige.

Melita si je oddahnila in je zaloputnila vrata za seboj.

Vsa od solnca razpaljena je prišla v brezov gozdiček, odkoder ji je oddaleč namigavala prijateljica s svojim rdečim svilenim solnčnikom. Vročina je bila tako neznosna, da so se poskrili celo metulji v senci travnika, katerega pas je mejil na gozdič. Beli pesek je ječal pod njenimi nogami in se pršil na vse strani. Solnčna rdečica ji je dala škrlat v lica, oči njene so postale od vročine solzne, življenja željne. Zmage nad očetom pijana se je opotekala v vzduhu travnih semen in ni pazila na svoje bele roke, ki so črnele od solnca.

„Solnce te bo ožgalo,“ je dejala prijateljica, ko sta si stali tri korake druga pred drugo. „Zakaj nisi vzela solnčnika?“

„Solnčnika?“ je zateglo vprašala Melita. „Ne,“ je odkimala in zaničljiv smehljaj okrog ustnic je spremljal besedo.

„Kam bi šli?“ je z nasmeškom in nekako negotovo vprašala. Lica so se ji zresnila in kakor skrb se ji je nabralo na čelu. Njene oči so se zazrle v daljavo, kjer so se v solnčnem mrču sredi belkasto sivih oblakov kopičile planine pod nebo.

„Hodila jaz ne bom,“ je odvrnila prijateljica trmoglavo in utihnila s čakajočim pogledom.

Melita je molčala. Prijela je prijateljico molče za roko in jo z divjo notranjo silo, ki se ji ni moč ustavljati, napol vlekla s seboj. V obeh so se porodila redka in neprijetna čustva, malo znana in samo zato tako mučna . . .

„Kaj sem mislila, ko sem ji rekla, naj pride sem,“ je pomislila Melita in nekaj kakor očitanje in kesanje je oživelo v njenem srcu. Bojazen pred začetim, skrb, kako se bo nadaljevalo, ji je tiščala grlo.

„Kaj mi bo povedala?“ je premišljevala prijateljica. V glavi so ji vstajale najrazličnejše misli in slike od najvdanejših do najdrznejših. Nekaterih se je otresala, druge so se ji priljubile; dvomi so ji razjedali dušo. Hrepenenje po neznani skrivnosti jo je prevzelo, da je drhtela. Od vznemirjenosti je molčala.

Melita si je hotela prisiliti prejšnjo veselost. Poskusila se je zasmejati, toda iz njenih ust se je izvil bolj krik potapljajočega se kakor smeh.

„Kaj?“ je usrkavajoče povzela prijateljica.

„Nič,“ je odvrnila; kajti naenkrat je začutila silno poželjenje besede. Med obema je ležala kljub prijateljstvu velika laž čustev in besedi, porojena v nevednosti, negotovosti, medsebojnem nezaupanju, v lastnem grehu in zavesti krivde . . .

„Smešen hrošč,“ je po kratkem presledku dejala Melita z dobro premišljeno malomarnostjo v glasu.

Prijateljica, ki ni hotela nadaljevati pričetega pogovora, je povesila oči. Obe sta se stalno ogibali, da bi se srečali njuni pogledi.

V gozdu ni bilo žive duše, le ptiči so se lovili po vejah in grmičevju. Tuintam je rastel trop smrek, katerih senca se je spreminjala v primeri s solnčno lučjo v temo; par posameznih borovcev je metalo dolge sive lise, med kostanji in leševjem se je sušila bohotna trava. V miru začarana zemlja je snivala.

Stopali sta tiho, noseči v duši veliko skrivnost mlade razvijajoče se ženske. Vonj veneče mete, združen s tisoč drugimi gozdnimi dišavami, jima je budil v duši kali mladih strasti, da so bujno pognale. Obe sta nenadoma začutili, da sta silno nesrečni, a nobena ni hotela tožiti.

Sredi pota sta se objeli in poljubili.

Melita se je prva zavedla, rdečica jo je oblila. Z roko je narahlo odrinila prijateljico od sebe. Njene oči so se ujele. Melito je spreletelo gorko po vseh udih, tisti hip je dejala:

„Ti si ne moreš misliti, kako sem jaz srečna . . .“

Prijateljica se je ustrašila, vsled tuje sreče je strepetala kakor bilka na vetru.

„Srečna si?“ je vprašala, polna nevere v srcu, v skritem strahu in pričakovanju, da pride nekaj hudega.

„Da, srečna sem,“ je odgovorila Melita. Preprosto in naravno je zvenela njena beseda; neomajno je stala kakor mejnik sredi gozda. Ozrla se je v prijateljico, ki ji je bolečina v duši nakremžila obraz, bolečina, maskirana z blaženim smehljajem v očeh in na

ustnih. Toda poteze pod očmi so izdajale in Melita jih je videla, neskončno dobro ji je delo.

Sedli sta na klop ob poti, smrekova senca ju je hladila.

„Zakaj?“ se je predrznila vprašati čez nekaj časa prijateljica, ki ni mogla več prenašati negotovosti in se je vsak hip ozrla v Melito s temnimi pogledi.

„Zato,“ jo je hladno zavrnila. „Naj se muči še nekoliko,“ si je mislila.

„Ali mi nočeš več zaupati?“ Skoro jokajoč in proseč je bil glas.

„Dobro, ampak molči!“

Melita se je pomaknila za ped od prijateljice in se ozrla po poti naprej in nazaj. Prste si je prekrižala na očeh in se za trenotek nekam zamislila, parkrat se je zdrznila, zganila se je kakor v krčih. Plamteč ogenj se ji je zabliskal v očeh, ko je razklenila roki in spregovorila prvo besedo.

„Pisal mi je, da brez mene ne more živeti, da dá življenje zame ... Vsak večer gre pod mojim oknom ... dražja sem mu kakor vse na svetu ...“

„Kdo?“ je urno vprašala prijateljica.

„Tega ne povem.“

Sekundo sta molčali obe.

„Kdaj ti je pisal?“

„Že dolgo. Pred enim mesecem ... Tisti dan, ko smo imele popoldne prosto.“

Vnovič sta za sekundo onemeli.

„In jaz ga ljubim bolj kakor on mene,“ je vzdihnila Melita. „Sinoči v mraku, ko je šel pod oknom, mi je poslal poljub z roko.“

V Meliti je zaživela nova strast, novo življenje; gola radovednost je zasijala v vseh njenih kretnjah, v vsakem pregibu najmanjše mišice.

„Ali si že kdaj poljubila moškega? je vprašala naenkrat resno.

„Že,“ je vdano odvrnila prijateljica.

„Kako je bilo? Kako se ti je zdelo?“

„Nič posebnega,“ se je branila.

Tedaj se ji je Melita navalila z vso silo okoli vratu in jo strastno pritegnila k sebi. Jela jo je divje poljubljati na oči, lase, ustna, venomer ponavljajoč: „Moj Bog, kako sem srečna, srečna...“

(Konec prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XV.

Tudi klimatične razmere se pri imenovanju krajev čestokrat vpoštevajo in taka imena naglašajo vremensko razmerje dotičnih pokrajin, češ da so ali mrzle ali tople, ali suhe ali mokre, ali na vetru ali v zatišju itd. Te lastnosti so izražene ali s pridevniškimi atributi ali pa naravnost s primernimi samostalniki. V prvo kategorijo spadajo imena kakor na primer: Mrzli log, Mrzli vrh, Mrzlo polje, Mrzla luža, Mrzla rupa, Mrzla voda, Mrzla planina, Topla reber, Topla jama, Topli vrh, Suha gora, Suhi dol, Suhi malin, Suhi potok, Suhi vrh, Suha vas, Suho brezje, Suho dobje, Suhe plate, ki so pa morda le Suha blata (Dürrenmoos) ali osušena močvirja, Mokro polje itd. v drugo kategorijo pa: Mrzovec, Mrzlak, Mrzlica, Mrzlik, od koder potem priimek Mrzlikar, Topolšica ali Topovš'ca (Warmbad) pravilno menda Topolščica, Toplice (Tobelbad), Topusko, Toplik, od koder priimek Toplikar, (Toplik bi seveda utegnil morda biti tudi skrčen iz tópolik, populetum, Pappelwald), Suho n., Suha f. (Zauchen), Mokrice, Mlake, Mokrije (Mökriach v občini Rikarja ves), Močvirje, Močila, Studeno, Studenice itd. — Topusko, Studeno ali Zdeno, Suho itd. so pridevniki srednjega spola, pri kterih je primeren samostalnik zamolčan n. pr. Suho (Trockental) v občini Dobje, okraj Kozje, to je namreč Suho dolje — in Suha (namreč draga ali grapa), pa se sklanjajo večinoma še pridevniško na primer Praprotno, s Praprotnega, na Praprotnem i. t. d. Toplica, Sušica, Mokrica in Mrzlik so pa s posebnimi sufiksi posubstantivljeni pridevniki, ki se seveda sklanjajo kot pravi samostalniki, kar so po sufiksih ravno postali. — Pridevniško se sklanja n. pr. Vojsko t. j. Visoko, torej: kje? na Vojskem (na Visokem), od kod? z Vojskega (z Visokega), kam? na Vojsko (na Visoko). Primeri tudi Visoko (Waisach) v Šenčurski občini pri Kranju. O znamenitem prehodu „y“ na „aj“ (Vysoko, Vajsъko) razpravlja Vondrák v „Vergleichende slavische Grammatik“ str. 113. — Vojsko pri Vodicah v Kamniškem okraju in Vojsko v Idrijskem okraju je torej po pomenu menda isto kar Visoko pri Želimljah ali Visoko pri Šenčurju (das hochgelegene — Hochstetten), Visoko v Poljanski dolini pa po svoji legi skoraj ne zasluži tega imena, ker leži dokaj nizko v dolini. Tudi na

Štajerskem imamo Vojsko v občini Gorjane v Kozjanskem okraju. Zahn (Ortsnamenbuch 506) ima za obližje leta 1500 zabeleženo listinsko obliko „Woyska". — Dasiravno se torej Vojsko pridevniško sklanja, vendar glede izvajanja (s sufiksom — ski?) ne spada v isto vrsto s pridevniškimi krajnimi imeni, kakor so n. pr. Topusko (Topelsko), Gomilsko, Okoško, Konjsko, Proseniško, Vranjsko itd., kajti v imenu Vojsko (iz Vysoko) sta se „s" od debla (vys —) in „k" od sufiksa (— ъкъ) le slučajno strnila skupaj, ali z drugimi besedami: „s" spada k deblu, ne k sufiksu. (Miklosich, Vergl. Gramm. II, 129, ne pa 131).

Po tej digresiji o imenu „Vojsko" in njega pridevniški sklanjatvi vrnimo se zopet na glavno stezo današnjega krajnoimenskega izsledovanja. Kraj na vetru se imenuje veternik, vrtica ali vrtača. Sem spadajo: Veternik pri Apneniku (obč. Boštanj), Veternik in Podveternik (obč. Piljštanj, okr. Kozje), Veterni vrh je selišče pri Svibnem (obč. Sv. Križ), Zgornje veterne in Spodnje veterne (obč. Križe pri Tržiču), Veternik pri Kanalskem lomu (občina Kal) na Goriškem. Ali je koroški „Pod vetruvom" (Federaun) šteti tudi v to kategorijo, češ da je „Vetrovno" ali „Vetrna ravan" ali „Pod vetrovjem" ali kaj podobnega, si pa ne upam trditi. — Na frtici t. j. na vrtici ima veter veliko moč, da kar z a v r t i. Vrtača (Wirbelwind) je zračni steber ali zračni stolp, ki se z močjo suče in v r t i okrog svoje osi, — in kraj, kjer se rad večkrat pojavi tak vrtinčast, viharen prepih (ciklon), se zove potem tudi „vrtača". Kraji z imenom „Vrtača" so pri Kostanjevici, pri Semiču, pri Poljanah v Šentviški občini, pri Selih v Tuhinjski dolini, pri Plavi v Anhovski občini Kanalskega okraja — in v množinski obliki „Vrtače" zopet pri Kolovratu, pri Vačah, pri Dobrničah, v Klanški občini Kamniškega okraja in v občini „Avče" v Kanalskem okraju. Isto so Vrtoče v Sovodenjski občini na Goriškem. V isto kategorijo spadajo menda tudi Vrtovin v okraju „Ajdovščina" in Gorenja pa Dolenja v r t o j b a v Goriškem okraju.

V Kamniški okolici (proga Mekinje-Stranje) je vas Zduša, ktere ime tudi utegne spadati v to kategorijo. Kakor imamo namreč iz duh duša, enako tudi iz vzduh (Luft) zduša t. j. menda nekoliko vzvišena ravan s svežimi gorskimi sapami. Vzporediti bi se morda dalo nemško krajno ime Lüftelberg. Vzdušno (luftig) pač imenujemo vse, kar ima dosti čistega vzduha; vzdušni so n. pr. gozdi in hribi — pa gozd je v vrhovih drevja vzdušnejši nego spodaj pod drevjem in vrhovi planin so vzdušnejši od zaprtih nižav in zagatnih dolin.

Verjetno je torej, da je nekoliko vzvišena ravnina v bližini Bistrice dobila svoje ime od svežih sap, ki duvajo po Bistriški dolini od Kamniških planin sem ter jo z zračno čistoto in svežostjo prevevajo in prevetrujejo. Ko torej beremo pri Valvasorju (XI, 518), da je Zduša „ein schöner lustiger Boden“ — in da je tam „gesund und lustig zu wohnen“ —, se nam pri tem ponuja misel, da naj bi bil z ozirom na ime točneje zapisal „luftig“. — Le po svežem čistem vzduhu, ki diha doli s planin, povzela je ta prosta pokrajina svoje ime. Glede tvorbe s sufiksom „—ja“ primerjati je: suh suša, srh srša, grah graša (grašica), jelha in jelša (alnus), snaha in snaša (nurus), mrha in mrša (cadaver) itd.

Nasprotje od vetrovnih krajev so zatišja in zavetja. Zavetnik je pri Šenaboru na Vipavskem (obč. Col).

Tudi po svoji legi proti solncu se kraji imenujejo, ali so obrnjeni na severno (senčno) ali na južno (solnčno) plat. Kraji, ki imajo dosti solnca, so solnčni; n. pr. Solnčni marof pri Górenjem mokronogu, Sončnik v Boštanjski občini Radeškega okraja in Tržiški občini Mokronoškega okraja. Preserja so menda, kakor Znojila, solncu odprti kraji. Ime to se čestokrat ponavlja na primer Preserje pri Braslovčah — in drugo pri Prelogah v Konjiški okolici, dalje pri Spodnjih kosezah in pri Zlatem polju v Brdskem okraju, pri Homcu v Kamniškem okraju in Preserje pri Žalostni gori. Rabi se tudi v množini „v Preserjah“ (прѣ+сълнѥ [słonie], l in r se včasi menjata, sŭr in sŭl). — Préserje iz Présŭlje, t. j. présoje (locus apricus, sonniger Ort). Miklosich navaja v svojem etimologičnem slovarju (str. 295, pri korenu „si—“ sijati, glänzen) tudi pravilno stopnjevani „soj“ (Schein), iz katerega potem izvaja prisoje (locus apricus) in osoje (locus opacus), češ da je to iz odsoje (отъсоиѥ) t. j. **od** solnca umaknjen kraj (ein absonniger Ort.) Tudi Pleteršnik (II, 858) ponavlja to mnenje, da je osoj (Schattenseite) namesto odsoj. Meni se pa vendar ta razlaga zdi nekoliko sumljiva in precej neverjetno se mi vidi, da bi predlog „od (отъ)“ kar tako meni nič tebi nič svoj konsonantni del odmetaval, marveč mislim, da je n. pr. осѫдити (condemnare) poleg отъсѫдити popolnoma samostojna tvorba, ne pa da bi bila morda prva še le iz druge nastala. Dalje si mislim, da more biti „odsoj“ slično z „odboj“ (Widerschlag, Abprall), „odmev“ (Widerhall, Resonanz), „odskok“ (Abprall), „odlesk“ (Widerschein) v rabi edino le s pomenom „odsij, odsev“ (der Abglanz, Reflex), kjer kaj odsije ali odseva. Res je, da navaja staroslovenski slovar (521) осоиѥ locus opacus — in (679)

присоние locus apricus, vendar si ne morem kaj, da ne bi podvomil o pravilnosti teh oblik, češ da je „soj“ (Schein) zložen z „o“ (oziroma „ot“) in „pri“, — kajti domnevanje mi uhaja le na zmanjševalni „o“ (ж) in vekšalni „prê“ (прѣ), češ da bi utegnilo biti осоние morda жсоние (locus parum soli expositus), kakor je n. pr. жродъ (stultus, eigentl. der wenig verständige) — in присоние morda прѣсоние (locus valde apricus), kakor je n. pr. прѣсилние (vis maior) in прѣсѣньнъ (umbrosus). Da bi utegnilo biti присоние prav прѣсоние, na to misel me je privedlo ravno ime Preserje, ki se z naglasom na prvem zlogu izgovarja Príeserje (t. j. прѣсьрние z jasnim jatom (ѣ) v prefiksu), z naglasom na drugem zlogu pa Presérje (t. j. пресéрние) premenivši visoki jat (ѣ) v prefiksu na prosti „e“. Če je gorenjski Prisang (= Prisojnik), tedaj so tudi Prisanice pri Babni reki (občiua Sv. Štefan) v Šmarijskem okraju menda Prisojnice — in Prižanek (Prießenegg) v Šmohorski občini na Koroškem bi bil potemtakem nazaj izposojen Prisojnik (t. j. prisojni hrib, Sonnenberg, prisojni vrh, Sonnkogel). Sodim pa, da je „pri“ v vseh teh imenih le prvotni „prie“ (прѣ), ne pa prosti при. — V Blagovški občini Brdskega okraja n. pr. imamo Prilesje, na prvi hip bi sodil, da je to kraj poleg gozda (Gegend am Walde, при лѣсѣ). Toda v Svetogregorski občini Velikolaškega okraja najdemo zopet Prelesje (прѣлѣсие, silvestria, nemorosa). Ravno tako še imamo Prelesje v Tratarski občini Škofjeloškega okraja, v Šentrupertski občini Mokronoškega in v Starotrški občini Črnomaljskega okraja (Gerdenschlag, gosto sečje?). Sodim pa, da je oboje eno in isto, samo da je v prvem primeru „prie“ (прѣ) zabeležen s kratkim i, namesto s kratkim e. Naglašeni прѣ je „prie“ kakor n. pr. v Prêdole, Prêdoslje, Prêkope, Prêloge, Prêska, Prêvale, Prêčna, nenaglašeni прѣ pa prosti „pre“ n. pr. Prevóje, Prežgánje; nenaglašeni при bi pa bil pĕr ali pr t. j. Prilesje bi bilo Perliesje. Na Koroškem imamo v Žrelski občini Celovškega okraja Predlje (Priedl) in v občini Schaumboden Šentviškega okraja nas sreča Prêdl, pri Rajbeljnu pa Predíl — in vendar so menda vsa tri imena прѣдѣлъ (meja, Scheideck) in sicer Priedl in Prêdl z naglasom na prefiksu, Predíl pa z naglasom na drugem zlogu; v prvih dveh primerih se je pod naglasom ohranil visoki ê (ѣ), ie, v tretjem primeru pa je prvi zlog z izgubo naglasa premenil svoj jat v prosti e, v drugem zlogu se je pa prvotni jat predêl (predieI) preklonil na kratki naglašeni i. — Tolmačim si stvar tako, da se je v jatu (ie, ѣ) čutil včasih bolj i-jev element včasi bolj e-jev; in v takih primerih, kjer se je bolj čutil i-jev element, se je

izlahka izvršila kontaminacija prefiksov pre (pri^e прѣ) in pri (при) in slovnikarji so poleg „pre“ beležili iste sestave tudi s „pri“ ter jim nadeli neke včasi ne prav jasne pomene. Predol (прѣдолъ) n. pr. s pomenom Quertal, Zwischental, Nebental mi je jasen, toda pridol (придолъ) smatram za nepotrebno skovanko, oziroma za ikavsko izgovarjanje prve oblike. Vsaka stranska dolina, ki se od glavne odcepi, je na razpotišču z njo transverzalna ali prečna, mogoča je pa le, če je gorovje in holmovje vmes zagvoženo, da ni dol pri dolu in hrib pri hribu (?!) — Prigrad si s pomenom Zubau lahko mislim, kakor tudi pregrad (прѣградъ) ali predal s pomenom: prečna stena (Scheidewand) in od prečnih sten ograjeni prostor (das Fach). Če pa najdem prigrad s pomenom prêčnik Querbalken (Plet. II, 306), si pa moram misliti, da je tukaj zabeleženi prigrad menda le ikavsko izvržen prêgrad (прѣградъ). Pomniti je tudi, da le naglašeni pri ostane pri, sicer oslabi v pe̊r ali pr, n. pr. „prísad“, pa „se persadí“. Kakor sumim v imenu prisoje kontaminacijo prefiksov при in прѣ, ravno tako sumim tudi v izrazu osoje kontaminacijo prefiksov „o“ (отъ ??) in ѫ. V ruski besedi „usolonje“ (Schattenseite) ѫслънню vidim jaz deminutivni prefiks u (ѫ) u̯o. Primeri, stsl. ѫсъ (barba) r. усъ (Schnurrbart), stsl. ѫсобица (seditio) r. усóбица (Zwietracht) itd. V slovenščini je predponski ѫ vo ali u̯o in v resnici prosti narod izgovarja osoje (ѫсоию) le „vosǫje“ t. j. u̯osu̯oje (absonnige = **wenig** sonnige Stellen), kar bi dalo tudi misliti na kontaminacijo osnov „soj“ in „sol“, češ da je osojnik in osolnik enako. Krajnih imen te vrste imamo dokaj n. pr. Osoje pri Žibršah v Logaškem okraju in Osoje (Ossiach) na Koroškem, Osojni vrh pri Čekovniku, Osojnica pri Žireh, Osojnik pri Sovrici in pri Semiču, pa Osolnik pri Medvodah ter Véliki osolnik in Mali osolnik pri Turjaku. Narod menda pravi „Vósovnik“, kar bi bilo morda ѫслънникъ (brezsolnčni ali malo solnčni hrib, sonnenlos = schattig, ἀνήλιος) ali pa morda ослъньникъ (lepo osolnčeni hrib, mons sole collustratus, sonnenreich, εὐήλιος). Ktero je pravo, pokaže lokalni preizkus. Fiat applicatio! Kakor „Osojnica“ narod jasno izgovarja le „U̯ósu̯ojn'ca“ t. j. ѫсоиница ali brezsolnčna reber, tako tudi jasno izrekuje „Oslica“ kot U̯ósьlca t. j. ѫсльца, ne pa „Oselica“, kakor se žalibog novejši čas spakujejo naši župniki in župani, češ da je to oseljen ali obseljen kraj, selo — skratka slična tvorba kakor **okolica**, **obilica**, **gomilica**, **kobilica**, **zavrelica**. Ta čudna spaka „Oselica“ je utegnila nastati iz bojazni, da ne bi kdo krajnega imena v zvezo deval z „óslica“ (Schleifstein) ali pa z „oslíca“ (Eselin), češ vsaj

mora v zvezi biti le z imenom „selo“. — Pa ni! — Catalogus cleri že delj časa z neko vnemo pospešuje to izmišljeno obliko ter piše presamovoljno Nova Oselica in Stara Oselica, namesto Stara óslica in Nova óslica. V tem smislu bi bila menda vsaka vas osélica (?); naselbina brez naseljencev premine. Sela in Selca dobro ohranijo svoj „e“, in tudi Oslica bi ga bila ohranila, če bi ga bila kdaj imela, pa je menda bila od nekdaj brez njega, kajti listinska oblika iz l. 1291 je Ozlitz in iz l. 1584 Osslizi (Izvestja muzejskega društva I, 74 ozir. 76), ta **e** so ji začeli pismouki vrivati še le v drugi polovici minolega stoletja. Catalogus cleri za l. 1857 ima še Ofliza, oni za l. 1858 (str. 144) pa že piše Ofelza. Ta **e** v novi obliki Ofelza je pa treba primerno r a z u m e t i. Če bi n. pr. pismene oblike Bistrica Ribnica pisali popolnoma po narodni izreki, dobili bi Bísterca, Ríbenca, — tako je tudi tukaj namesto pismene oblike Oslica nastopila prav po narodni izreki zabeležena oblika Oselca. Po izpadu nenaglašenega i iz končnice „-ica“ prevzel je predstoječi l zlogotvorno funkcijo, ta zlogotvorni l pa je dobil v pisavi samoglasniško ali poluglasniško podporo ravno s tem **e** (Osъlca). — Poslej je pisal Catalogus nekaj let Ossliz in dodajal v oklepaju po izreki posneto kranjsko obliko Oselca, kar je bilo še dosti pravilno Leta 1867 pa je izvršil kar na celem kontaminacijo ali neko pogrešno spojitev obeh oblik ter začel pisati Oselica (str. 23 in 142) in ta pisava se od tedaj v tej knjižici trdovratno vzdržuje, dasiravno je popolnoma napačna. — To je prav tako, kakor če bi pisali Bisterica, Ribenica, Okrogelica namesto Bistrica, Ribnica, Okroglica (iz pridevnikov „bistěr, riběn, okrogěl s poluglasnikom, ki odpade): Okroglica je vas v Loški občini Laškega okraja na Štajerskem.

Ferdo Kozak:

Sestri.

10.

Brtajev pogreb se je končal, kakor vsi drugi pogrebi. Zvonovi so zvonili, jok je odmeval iz prvih parov za krsto, in potem se je vsulo kamenje. — Komaj da so vedeli najbližji, da nekoga manjka, da se nikdar več ne vrne. Pogrebci so se razšli, večina je zavila v vaško krčmo k pogrebščini. Tam so sprva hvalili pokojnika in njegove zasluge, potem je hvala prešla na jedi in končno na vino.

Jeziki so se razvozlali, duše so se znebile morečega vtiska smrti. Vsakdanjost je kmalu pregrnila svoj plašč čez žalost.

Martin in Tinka sta molče korakala proti domu. Oba sta strmela nekam pred se, obema je bilo težko v duši. Tinka je tupatam zaihtela in si obrisala solze.

„Zakaj jokaš?"

„Tako hudo mi je, Martin."

„Pomiri se, Tinka, zgodilo se je, kakor je bilo odločeno. Ne skrbi za prihodnjost. Če sva živela dozdaj, bova še naprej. Očetovo posestvo pripade tebi. Svetoval bi ti, da ga prodaš in se preseliš popolnoma k meni. Delal bom, kar bom mogel, ti pa gospodinji in vse pojde gladko!"

„Naj bo. Hočem te poslušati v vsem."

Molče sta se vzpela v grib, gazila sneg in prišla trudna domov. Polagoma se je zvečerilo, na zahodu je zasijala večernica s svojim bledim, mrzlim svitom.

„Ne jokaj, Tinka! Tudi meni je bilo hudo, ko mi je Rezika ušla; bolj me je grizlo, kakor bi mi bila umrla. Zdaj sem se pa vdal v usodo. Pustil sem solze in spomine in se lotil dela. Tako sem lahko pozabil vso žalost, pozabil svojo nesrečo."

Tinka ga je poslušala in nekoliko potolažena šla spat.

Ko je Martin ostal sam v kuhinji, ga je obšlo tesno čustvo. Pihnil je luč, šel prek dvorišča na hlev in se zakopal v seno. Dolgo časa je strmel v črno temo, a spanec mu ni hotel zatisniti oči. Saj ni pozabil tistih temnih črnih oči, tistih živordečih usten. Skušal je prisiliti misli, da ostanejo pri njem, a zaman. Čim bolj je premišljal, tem bolj je spoznaval, da je vse njegovo delo obstajalo le v mislih na Reziko. Vedno jo je videl pred seboj, delal je pravzaprav zanjo. In stokrat raje bi imel, da bi bila mrtva, kakor da ga je pustila. Danes je to dognal, danes, ko je spremil Brtaja k večnemu počitku. Človek se peha in trudi, življenje ga meče zdaj sem, zdaj tja, dokler ne pride spanje. Tedaj je pozabljeno vse, niti spomina ni več. Rezika pa živi morda zadovoljno in se ne meni zanj, samotarja. Žal mu je bilo, da je prevaril Tinko, ker se je zavedel, da je v resnici ne ljubi. Res, da je v hipu vzplamtela strast, a le tisti hip, tisto noč. Tako švigne plamen iz ognjišča, dokler ga ne potisne nazaj previdna roka.

Zgodaj zjutraj se je prebudil. Mračnega obraza je zlezel po lestvi na dvorišče in pogledal naokrog. Zoprno so ga pozdravljala bajtina okna, zoprno mu je bilo vse, kar je pogledal. Zavalil je

tnalo pod streho, poiskal sekiro in pričel cepiti drva. Njegove misli so pa romale daleč nekje, sanjale so o solncu in gorečem žitu, o prijetnem domu in o Reziki.

Tedaj je prišla Tinka na prag.

„Pa si priden danes, Martin."

„Moram."

„Saj se ne mudi, s kurivom sva preskrbljena."

„Vseeno."

Pogledala ga je skoro očitaje, pomolčala, se okrenila in vzdihnila. Neka temna slutnja ji je hipoma prešinila dušo. Prinesla je kokošim koruzo in jo potresla pred pragom.

„Martin, morda pa bi bilo le bolje, če prevzamem očetovo gostilno?

„Zakaj?"

„Tako se mi zdi."

„Stori, kakor misliš, da bo prav."

„Ponoči sem premišljala različne stvari in končno . . ."

„Če ti je hudo pri meni, te ne maram zadrževati."

„Saj ti ničesar ne očitam, Martin. Zakaj se jeziš? Mislila sem samo, da bi se ti lahko kesal."

„Kako to?"

„Če bi se na primer Rezika zopet vrnila."

Martin se je vzravnal in se ozrl. Napol začudeno jo je meril z razprtimi očmi, kakor da je govorila njegove misli.

„Kaj misliš, da pride?"

„Mogoče!"

„Ne verujem. Prvikrat je prišla, a zdaj je predaleč. Pomisli vendar, da ni tamle za oglom."

„Vem, Martin, a vse je mogoče."

„Seveda, seveda! Da bi prišla . . . no, potem že nekako uredimo. Nič se ne boj, vse se dobro izteče."

Tinka mu ni odgovorila. Parkrat ga je pozorno pogledala v oči, potem pa je odšla v hišo. Martin se je zamišljen naslonil na podboje hlevnih vrat. Kaj bi bilo, ako se Rezika vrne! Kaj ji poreče zaradi Tinke? Resnice ji ne more povedati, ker bi ga bilo sram. In kaj bi bilo s Tinko?

Tako se je mučil dan za dnevom, trla sta ga skrb in hrepenenje. Govoril ni dosti, Tinke se je ogibal. Zdaj, ko je nenadoma zavozil med dvoje skal, zdaj šele se je docela prebudil iz sanjarenja zadnjih dni. Zakaj je varal Tinko, saj je v resnici ne ljubi, saj mu

ne more nadomestiti Rezike. Tinka se mu je zasmilila; zdelo se mu je, da se je igral za kratek čas. Tako ne more ostati, lagati ne sme več. Bil je prepričan, da mu Tinka odpusti, saj ji ni nalašč obetal ljubezni. Takrat se mu je zdelo popolnoma naravno, da pozabi Reziko in si preskrbi žensko, ki dela in skrbi zanj. Zdaj pa, ko jo je spoznal, da hrepeni po Reziki bolj kakor prej, ga je potrla misel na Tinko.

Pozno zvečer je prišel domov. Tinka je že spala; v kuhinji je brlela privita svetilka. Martin jo je vzel in stopil v izbo. Tinka se je zganila in se počasi vzravnala na postelji.

„Dolgo te ni bilo."

„Zamudil sem se."

Počasi je hodil gor in dol.

„Ali ne pojdeš spat?"

„Saj še je časa dovolj. Rad bi se nekaj pomenil s teboj."

Ustavil se je pri mizi, položil roko na stol in se zagledal v luč.

„Glej, Tinka, ko smo pokopali tvojega očeta, sem med pogrebom spoznal, da ne ravnam prav. Sama veš, kako je bilo in kako so me tlačile nesreče. Mislim, da me razumeš."

Tinka je mirno prikimala in sklenila roke na odeji.

„Sam ne vem, kaj mi je storiti. Da bi ti še naprej lagal, ne morem, ker se mi ne zdi lepo. Saj dobro veš, da Rezike ne morem pozabiti, čeravno sem že večkrat poskušal na različne načine."

„Potrpi, vse se še na dobro obrne.

„Ne verjamem."

„Lahko se zgodi. Če hočeš, da grem, pojdem in nikdar ti ničesar ne očitam. Če pa ostanem, sva si lahko prijatelja in vse drugo naj bo pozabljeno.

Martin jo je ginjen pogledal.

„Ti moraš ostati pri meni!"

„Storim, kakor hočeš."

„Ti si res dobra, Tinka, edina ti si me razumela."

Pomolčala sta. Novost teh čustev ju je prevzela s tako silo, da misel ni mogla najti primerne besede. Martin je hotel govoriti, a tajna zavest krivde ga je ovirala. Bilo mu je še težje kakor prej. Tinka je tiščala roke na obraz, telo se ji je stresalo v ihtenju.

„Zakaj jokaš, Tinka? Ali si huda?"

Začudeno ga je pogledala.

„Zakaj vendar! Saj vem, da drugače ni moglo biti. Že tisto noč sem spoznala tvoje trpljenje, pa sem raje molčala, da bi te ne razžalila."

„Ostaniva prijatelja!“

Podala mu je roko.

„Ni vzroka, da bi se sovražila.“

Martinu je bilo, kakor da se je v tem hipu vsemu odrekel. Neprijetno čustvo osamelosti ga je gnalo ven pred hišo.

Noč je bila mrzla in jasna. Od juga so po malem pihale sape, v tihem žuborenju potoka je zvenela pomladna slutnja.

Martin je stal sredi dvorišča. Bilo mu je kakor mornarju, kadar v najsilnejšem viharju pozabi sneti jadra, pa se pripravlja, da zleze na visoki, omahujoči jambor. Za hip je omahoval, tisti usodepolni hip, ko zagleda v bližini preteče čeri in se ustraši pogina. Potem pa je sklonil glavo in zamižal.

11.

Po poljih je kopnel sneg; drobni, čisti potočki so curljali po grapah in jarkih. Po nebu se je podila čeda belih, skodranih oblakov, kakor da bi pastir preganjal ovce.

Tinka se je vračala z Martinom iz mesta. Gori na prelazu sta obstala in se ozrla na očetovo bajto.

„Glej, Martin, kako je bilo tu gori prijetno!“

„Danes si se ji odrekla.“

„Kaj pa je preostajalo drugega, kakor prodati to posestvo.“

„Najbolj pametno je bilo.“

„Koliko sem presanjala na tem vrtu, koliko prejokala! Čudni časi so bili.“

„Čudni časi,“ je Martin zamolklo ponovil.

„In vendar lepi. Tu sem te prvič ugledala, ko si prišel po prvi prevari. Tako si bil potrt!“

„Pusti te spomine, naj bodo pozabljeni, kakor bo morda kmalu vse pozabljeno.“

Spustila sta se po klancu.

Martin se je še enkrat vživel v tisto noč priznanja, ko je Tinki skril svoje hrepenenje po Reziki, in čustvo sramu ga je objelo s toliko silo, da se je stresel. Zdelo se mu je, da se je tisto noč ponižal, ker je omagal pod težo svojega križa. Tesno stisnjenih ustnic je gledal v dolino.

Tinka je mislila na očeta in na pretekla leta. Vsak spomin mladosti je sladak, posebno če ga preveva dekliška ljubezen. In Tinkine duše se je dotaknilo kakor sanje, mehko, otožno. Pretekli dnevi so se lesketali v mladosti kakor dragulji.

„Birtičevka je bila danes tudi v mestu."

„Vem, saj sva jo srečala."

„Kaj ti ni povedala? Veš, Tita je v neki tovarni ubilo."

Martin je postal.

„Koga?"

„Tita!"

„Ni mogoče!"

„Birtičevka je zvedela v mestu. Ona bere tudi časopise, pa je bilo pisano, da se je težko kladivo utrgalo in padlo Titu na glavo. Bil je pri priči mrtev.

„Škoda tako močnega fanta."

„Nesrečno je končal. Tako se mi je zdelo, kakor da ga je zadela kazen." —

Solnce je klonilo na zapad. Iz njiv so puhtele meglice kakor iz kotla, pesem potokov se je oglašala glasneje. Vsepovsod po gozdu je žuborelo in se pretakalo, voda je grizla v kolovoz male stružice, se prelivala skoz kotanje in razposajeno drla dalje. Tupatam na senčnem pobočju so se še belile zaostale kepe snega, poleg pa je že odganjala sveža trava.

Martin in Tinka sta šla skoz gozd sklonjenih glav in zasanjanih oči. Tisti večer nista več izpregovorila besede. Ognila sta se drug drugemu, kakor bi se bala za svoje misli.

Pomlad je planila v dan kakor plamen, vztrepetala je in se razgrnila prek polja. Objela je gozdove in hribe s svojimi žgočimi rokami, nebo je zažarelo od vriska in pesmi. Kukavica je preštevala leta zemljanov. Martin je pozabil svoje gorje na njivi. Ko je strmel v mehko, mastno prst, ga je zgrabil divji nagon, da bi jo razril in razkopal do dna.

„Preveč se mučiš, Martin."

„Kaj to! Kadar delam, sploh ne vem, da delam. Veš to je tako lepo, kadar pot zalije obraz in sili v oči, tedaj bi se najraje smejal veselja."

„Pa bi dokupil še eno njivo!"

„Te pa ne rabim.

Pa sta sedela ob koncu njive pod senčnim grmom in se razgovarjala. Tinka je odšla domov. Martin je gledal za njo in ni mogel razumeti, zakaj bi bilo treba kupiti še eno njivo. Morda se je Tinke polastilo hrepenenje po obširnem posestvu? Zgrabil ga je sum in obenem se je s silnejšim glasom oglasil spomin na Reziko. Saj ona ga ni nikoli nagovarjala, naj dokupi posestvo, nikdar ga ni bodrila

k delu. Tiho je opravljala svoje delo, storila je to, kar ji je rekel. Zdaj pa hoče Tinka novega polja! Morda jo je sram njegove male bajte, ne upa si pogledati bogatejšim vaščanom v oči. Spletal je iz tistih besed, izgovorjenih v popolni brezbrižnosti dolgo vrsto očitanj. Čim dalje je premišljeval, tem bolj tuja mu je postajala Tinka. In obenem se je neštetokrat vpraševal, zakaj je ravno njej zaupal svojo skrivnost. Ko se je zvečer vračal, mu je bilo tesno pri srcu; zdelo se mu je, da gre v tuj dom. Najraje bi sploh ne šel v hišo, hotel se je v besedah razmahniti in izliti svoj žolč drugim v srce. Rad bi se sprl s Tinko, ji očital vse mogoče stvari, samo da bi se nekoliko oddahnil.

„Ali si že prišel?“

„Celo noč vendar ne morem ostati na njivi!“

„Tega bi tudi jaz ne pustila, odpočiti se vendar moraš.“

Zamrmral je nekaj pred se, Tinkina prijaznost mu ni bila po volji.

„Kdaj pa pričneš jutri?“

„Ne vem.“

„Mislim, da se ti ne mudi posebno. Sicer bi bilo pa bolje, da jutri ne greš na njivo.“

„Zakaj pa ne?“

„Ali nisi pravil, da bo treba v gozd po steljo. Glej, zdaj bi bil pripraven čas. Polje se jutri čez dan spočije in pojutrišnjem bo delo lažje.“

„No seveda, grem pa v gozd jutri.“

Uvidel je, da govori Tinka resnico in nezadovoljen je umolknil. Molče je večerjal in takoj vstal.

„Greš že spat?“

„Dovolj sem truden, kaj hočem tebe varovati!“

„Nisem tako mislila.“

„Pa lahko noč!“

Šel je v hlev, opravil konja, nastlal kravam in prinesel vode. Bil je žalosten, da se ni sprl s Tinko. Povedal bi ji lahko, kar misli in stvar bi bila v redu.

Tinka ni mogla razumeti, zakaj je bil tako osoren. Saj je popoldne na njivi govoril vse drugače, se smejal in šalil, zdaj pa je prišel domov kakor nevihta. Ko je pospravila v kuhinji, je sedla pred hišo in se naslonila na zid. Napol miže je strmela proti zahodu, kjer so se v rumenkastordeči luči premetavali orjaški oblaki, obrizgani od krvavordečega sijaja zahajajočega solnca.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila

F. Milčinski, Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E. A(damič). Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 8⁰. 74 str. Broš. 80 vin.

„V starih časih" — tako se pričenjajo povesti, ki so s svojo divjo romantičnostjo in krutimi grozotami dramile našo deško fantazijo, da smo slušali z odprtimi usti in še ponoči v nemirnih sanjah vzkrikali od tesnobnih groz, ko se je iztezala preko nas, majhnih in preplašenih, črna dolga roka krvižejnega razbojnika. Blodili smo po neskončnih črnih lesovih, mimo globokih prepadov, izgubljali se plakajoč in se srečavali z bradatimi, nepoznanimi možmi, ki so hudo gledali in nas brezsrčno tirali s sabo na svoj dom. In tam v visoki črni hiši smo bili priča neštetim trinoškim činom in z zastajajočim dihom smo prisluškovali krohotu razbojnikov, hreščanju kosti, škrtanju zob in globokemu ječanju nedolžnih žrtev . . .

Nešteto je varijacij, a vse te povesti so si podobne na las, razširjene menda pri vseh narodih in po vseh krajih, kar znači, kako globoko so proniknile v narodov duh. Narod jih pripoveduje v prozi in verzih. Tudi slovenska pesem se je obogatila z njimi. In odtod je dvignil g. Milčinski ta svoj motiv in ga prepesnil v „roparsko pravljico v enem dejanju". Če je opravičena ta označba, ali če ni — poglavitno se mi vidi, da nam ni napisal nikakih drugih „Rokovnjačev", niti drugega „Divjega lovca", ni narisal širokih slik, idealiziranih in pretiranih na smešno plat, z golo teatraliko in genljivo ljubeznijo po šablonski maniri „ljudskih iger s petjem". Posegel je globlje in postavil dejanje, ki edino pravzaprav tvori jedro pravljice, v ozadje, pred očmi gledalca pa se odigrava notranji konflikt mlade žene. Ljubezen in groza se borita v nji, ta dva dramatska elementa, ki opravičujeta pisatelja, da si ni izbral oblike preproste povesti. Vso „pravljico" delim v dva dela: prvi, ki tvori uvod, v okviru celote morebiti nekam dolg, je slika vesele kmetske svatbe, ki traja tri dni in tri noči in ki jo pozdravlja že rosa tretjega jutra, njene stare šege in običaji, s svati in godci, s pogačo in petjem, ter nato drugi del: sanje Katine in mojstrski besedni boj med Kato in Volkašinom.

Kata Boljančeva, neustrašna in drzna mladenka, se je poročila z Jurajem Nenadom, bogatim po svojih belih dvorih in telesni moči. Svatujejo. Kata in Juraj se odpeljeta na njun dom, a gostija se veselo in šumno nadaljuje. Tu srečamo osebe, ki jih je postavilo življenje pisatelju v knjigo. Poznamo korenjaka Matjaža, nesrečnega, jokavega zaljubljenca Tilna, očeta Boljanca in možatega starejšino in vse druge, ki nosijo svoje obraze in govore svojo besedo. — A nenadoma plane v ta veseli dirindaj neustrašna Kata preplašena, bleda, trepetajoča. Kaj je ž njo? Gostje se čudijo: ušla je možu. Oče, mati poprašujeta po vzroku, Kata molči. Le svojega brata Matjaža pošlje v mesto s tajnim naročilom. In pirovanje, ki je nekoliko zastalo, se nadaljuje ob prisotnosti Kate. Prineso pogačo, ki jo reže starejšina med petjem in poljubljanjem. V ozadju pa se pojavi Katin mož Juraj Nenad, črn in visok. Groza obide Kato. Juraj jo prosi, naj se vrne ž njim, Kata pa mu je tuja in sovražna. In nato jame pripovedovati „sanje" svoje prve poročne noči. A obenem že prične siliti vsa nemirna Juraja, naj ubeži. Juraj pa kljubuje in hoče čuti „sanje" svoje žene do konca. V teh „sanjah" je videla žena svojega moža kot glavarja

razbojnikov. Prisostvovala je skrivaj ropu, ki ga je izvršil v kleti domače hiše njen mož na tujem, neznanem mladeniču. Groza je pala na poslušalce. Kata jim ukaže, naj se odstranijo. In spet se rahlo drami v nji ljubezen in zato prosi svojega moža iznova, naj ubeži. Še je čas . . . A Juraj, ki vidi, da je izdan od svoje lastne ljubljene žene, ki bi ga edina mogla preustvariti, ji kljubuje še nadalje in ji pove vse: Volkašin mu je ime, hajduk je, strah in trepet daleč naokrog. Da, ropal in moril je, a Kata, ki je izdala svojega moža, ljubečega in vsega vdanega, je po svojem srcu trša od hajduka. In ko jo končno spomni Juraj njunega sina ali hčere, ki pride, in sramote, ki bo pala na Kato in otroke, tedaj se v nji nenadoma zopet dvigne iz groze in studa in sovraštva vsa velika ljubezen te žene do svojega moža roparja. Oklene se ga s silo, ubežati hoče ž njim. Že je prepozno: pred vrati stoje vojaki.

V to skromno, romantično zgodbico, v to mrtvo grudo je dahnil g. Milčinski živega duha svoje pesniške besede. In pod njegovim peresom je nastal umotvor, tragičen poem. Ta „bela" Kata, jaka in nesrečna, vsa strta in ponižana, ki se bori s svojim ponosom in svojo ljubeznijo, čustvena in vroča v svoji nepreudarnosti, je najboljši tip, ki ga nam je ustvaril pisatelj. Iz srede življenja je. Volkašin, pol zver pol dete, pa je popolnoma pesniška osebnost, roparski heroj: krvoločen, a neskončno ljubeč s svojim otročjim srcem. No berač ‚Malha' in brusač je dvoje stereotipnih figur.

O jeziku posebej ne bom govoril: tako svež in nepotvorjen je, tako pristno naroden, kot je vse delo. Še v besedi se poznajo sledovi narodne pesmi. Tehnično je prvi del brez dejanja in bi se pri uprizoritvi moral odigrati v jako brzem tempu. Takisto tudi pevske vložke, ki sicer ne stoje z dejanjem samim v nikaki organski zvezi, a tvorijo kot medigra čudovito lep in posrečen prehod k drugemu tragičnemu delu. Prijatelj Adamič mi je preigral svojo partituro na klavirju. Lahkotna godba je, z znanimi, lepimi narodnimi motivi. Na pevce in na zbor ne stavi posebnih težkoč in bi se mogla proizvajati tudi zase. Vsekakor več težkoč in mnogo več spretnosti pa zahtevata od igralcev vlogi Volkašina in Kate, in zato se v doglednem času na naših skromnih diletantskih odrih, ki jim je namenjena, ne bo igrala mnogo ta lepa „roparska pravljica". *Fran Albrecht.*

Fr. Remec, Na devinski skali. Zgodovinski roman. „Narodna tiskarna" v Ljubljani, 1913. 8°. 311 str. Broš. 2 K, vez. 3 K.

Dogodki predočujejo kratko fazo srednjeveškega življenja; ponazorjen je v tej Remčevi stvaritvi prvi začetek 13. stoletja, misel-vodnico tvori ekspanzivnost oblastnega Ogleja v moralnem in materijalnem oziru ter naravni odpor na slovenskih tleh, osredotočen okoli najzanimivejšega goriškega gradu Devina ob Adrijanskem morju. Na tej skalni utrdbi — Pucinum so jo nazivali nekoč Rimljani — kakor tudi na Premu, v Senožečah in v Belaju je vladala plemiška rodbina, ki je bila po tedanji šegi in navadi živa nadloga v Trst potujočim trgovcem, dokler ni prišla l. 1395. last izumrlega rodu Habsburžanom v roke.

Takratnega gospodarja Jurja Devinskega nam je očrtal pisatelj kot dokaj prikupnega moža, vnetega za blagor in prospeh svojih podanikov; edini izmed sosednih vitezov in velikašev je bil ohranil neodvisnost od grabežljivih akvilejskih patrijarhov, spoznavši njih gospodovalne tendence. Vendar zaradi denarnih stisk se je čutil primoranega odprodajati za patrijarhatove zlatnike kos za kosom svojih vrhovnih pravic. Poleg tega so prežali tudi avstrijski vojvoda, beneški dož in mejni grof istrski na njegovo obširno posest. Do krvavega spoprijema je prišlo, ko je zastopnik Ogleja na podlagi podle, a specijozne obtožnice izobčil neupogljivega

Jurja iz cerkve. Korenjaško se je upiral s svojim bratom, bivšim roparskim poglavarjem, nesorazmerni premoči zemljelačnih Furlanov na kraških svojih gozdih, preskrbljenih s skrivnimi vodovodi, dokler ga niso verolomni nasprotniki, pristaši gesla „namen posvečuje sredstva", ulovili v svojo past. V hipu, ko bi ga imeli osvoboditi, se zgrudi zastrupljen na zemljo.

Delo se čita prav z lahkoto, zanimivosti ne nedostaja od konca do kraja. Avtorja ne skrbijo stilistične arabeske novejših struj, mirna pripoved v ravni črti mu je lastna. Skušal je podati čimveč podrobnosti za oznako časovnega duha. Kedaj se vas morda polaste skomine pokoketirati s sumom, da utegne biti ta ali oni detajl opazovan anahronistično z dandanašnjim očesom: vsekakor pa so belokožni črnorizci risani primerno črno, t. j. silhuete v temnem tušu, dočim črnokožca Hasan in Zulejka ne izgledata prezamorsko ter sta nam simpatična. Nekatere partije so polne emocije, na pr. vzajemna skrb žene in ljubimke za istega junaka. Več kot enkrat bi drhteli za usodo protagonista, ko bi ne imeli pred sabo šele tretjine romana, ki bo gotovo prispeval, da si marsikdo osveži pojme o nekdanjem socijalnem dejanju in cerkvenem nehanju.

A. Debeljak.

Etbin Kristan, Drobtine iz Pavlihove zapuščine. V Ljubljani, 1912. Natisnila „Učiteljska tiskarna". 8⁰. 98 str. Broš. 1 K 20 v.

Knjiga vsebuje tri enodejanke: komediji „Uspeh" in „Klub »Resignacija«" ter šalo „Kdo je blazen?". Čitali smo jih že prej v listku „Zarje". V vseh treh veseloigrah srečamo že znane pisateljeve vrline: izvrstno karakteristiko značajev, naraven dialog, ki ga podčrta semintja duhovita opazka, živahnost dejanja in drzno tehniko. Brezdvomno je največje vrednosti komedija „Uspeh", izborna satira na našo gledališko publiko, polna zasluženih klofut. Kdor hoče spoznati vso plitko, narejeno globočino in prazno nadutost naše četrte odrske stene, tu jo ima, gosp. Kristan jo je fotografiral! Po jasni in točni ekspoziciji se razvije priprosto, pa vendar zanimivo dejanje, ki se vrši in dovrši tekom zadnjega dejanja neke komedije in po končani igri v glediški restavraciji. Naturnost oseb in njih govora je mojstrsko delo. Hodil sem po cesti, pa sem jih srečaval drugega za drugim, vse, od restavraterja Majerja, pa do profesorja z njegovim Pohlinom. Tudi živo gledališko kroniko sem srečal in sploh celo legijo ljubiteljev gledališke umetnosti in njenih poznavalcev, ki sodijo delo po ploskanju, oziroma neploskanju njega Ekselence. Vsa komedija je krepko in enotno delo, kakršnih imamo le malo pri nas.

„Kdo je blazen?" ima v začetku slab dialog; še slabši je pa konec sam, ko dokaže kapitan s svojo dobrosrčnostjo, da ni blazen. „Klub »Resignacija«" je stvar brez vsake realnosti, brezbarvna, samo na papirju. Naraven je samo igralec vagabund, njegove misli in besede.

Jos. Šest.

Dr. Leopold Lénard, Ljubljanski dirindaj. Dramatične sličice iz glavnega in stolnega mesta Slovenije. V Gorici, 1913. Narodna tiskarna. M. 8⁰. 73 str. Cena?

Ako bi slučajno ne vedeli, da je avtor teh neslanosti abstinenčni piščalkar, bi uvrstili njegov „Ljubljanski dirindaj" med žalostne izrodke — delirija. Pred dobrim stoletjem se je zasvetlikal na našem književnem obzorju soroden literarni kuriozum: Knoblove pesmi „iz Kranja". Kar je zapisal Vodnik o njih, to velja tudi za Knoblovega epigona — dr. Lénarda! *Kapistran.*

Razni zapiski

Ali Meonid ali Meonijan? V zadnji Zvonovi številki na str. 502 je prva oblika z drugo zamenjana — ali korigirana. Ta korektura se mi pa zdi ponesrečena. Res je sicer, da razlagajo ime Μαιονίδης eni = „Majonov sin“, drugi pa = „iz Majonije domá“. Majonija je bila pokrajina v Lydiji, kjer je bilo baje preporno Homerjevo rodišče (Smyrna, Kolofon), in deželani te pokrajineso se zvali Majoni ali Majonci (Μαίονες). Lahko bi jim tudi rekli Majonijani ali Meonijani, kajti sufiks „-jan“ zaznamuje pripadnike kakega naroda ali naseljence kakega kraja, in kdor je iz Majonije, je Majonijan — iz oblike Majonec tudi Majončan, kakor n. pr. Ljubljančan, Zagrebčan s posredovanjem oblik Ljubljanec Zagrebec, kajti direktno iz krajnega imena bi bil Zagrebljan (Agramensis). — Če so deželani Majonije Μαίονες, je posameznik Μαίων, ki tudi lahko služi za osebno ime. Primeri naše priimke Lah, Hrovat, Kranjec, Korošec, Pajer, Böhm, Sax i. t. d. Končnica -ίδης v grščini tvori patronymična imena, torej Μαιονίδης mladi (mali) Majon, Majonov sin, Majonič, Majonovič, kajti patronymična končnica v slovenščini je -itjь (ištь, ić, ič) Lahov sin Lašič, z velariziranim l^om^ Vašič, Hrovatič, Kranjčič i. t. d. Če je torej Ovid rabil obliko Maeonides, je pač mislil Homerja Majonoviča (Majonovega sina) ali Meoniča, ne pa Majonijskega deželana ali Majonijana. Toliko že smemo sklepati iz obrazovanja imena s patronymično končnico -ίδης.

Formanti (sufiksi) imajo svoje določene sfere in ugotovljene pomene, preko katerih jih ne kaže mešati. Torej tudi Maeonides ne more biti Meonijan. -ίδης se pritika na osebna imena ter tvori iz njih patronymika ali početna imena, n. pr. Σιμωνίδης Simonov sin, Simonič (Simončič), Λεωνίδης Leonov sin, Leonič i. t. d. — Naš -jan pa se obeša na krajna in pokrajinska imena ter napravlja stanovniška imena, n. pr. gradec, gradčan; grad, grajan; trg, tržan; mesto, meščan; hrib, hribljan; dol, doljan i. t. d.

L. P.

H. Smrekarjeve razglednice. V Kleinmayr-Bambergovi zalogi je izšla serija 6 umetniških razglednic, ki jih je po slovenskih narodnih pesmih naslikal naš najduhovitejši karikaturist H. Smrekar. Umetnik tolmači po svoje veselje in trpljenje našega ljudstva, kakršno se zrcali v njegovih narodnih pesmih. Iz tega prebogatega vira je zajel dva resnejša motiva o minljivosti posvetnega, dva erotična in dva vinska motiva. — Želeti je, da postanejo na enak način narodova last njegove literarne karikature, ki so vsakokrat privabile nebroj občinstva pred Schwentnerjevo izložbo, kajti pokrajinskih razglednic, slabih in dobrih, imamo menda dovolj.

Vilko Mazi:

Žalne rože.

Poklonil gospodični Gizeli S.

Prišla je smrt.

Prišla je smrt,
ko so še rože cvele
v avgustu in dehtele
čez vrt,
čez žolta polja in čez modri les
tja do nebes . . .

Gorje! —
prišla je smrt
in je razlila grozo
čez vrt,
čez žolta polja in čez modro lozo,
v srce! —

In v žalni pajčolan te je odela,
ko dragega očeta ti je vzela . . .

In meni je dolgčas v teh pustih dneh . . .

Sesedena kri trohni po tleh
in iz nje poganja spokornik podlesek,
v vijolčastem plašču spokornik podlesek . . .
In meni je dolgčas v teh pustih dneh . . .

O, kaj bi dal zdaj, ljubica,
ti davna moja ljubica,
za en sam prisrčkan tvoj nasmeh,
za en sam plamenček v tvojih očeh! —

O, kaj bi dal zdaj, ljubica,
da bi pozabil, ljubica,
mladost — življenja smrtni greh,
da bi pregnal ta pusti čas
in žalost, ki hodi k srcu v vas! —

Skoz aleje pod jesen.

Bledih senc procesija
blodi skoz aleje.
Hu! to je mrtvaški vzduh,
ki za njimi veje . . .

Oh, kaj vidim! — To mladost
moja je, ki blodi
skoz aleje pod jesen . . .
Duša, tiho bodi! —

Kmalu bo moja svatba . . .

Kmalu bo moja svatba,
godci že piskajo:
moja bolna pljuča
suhi kašlji stiskajo. —

Bliža se mi nevesta,
bleda in skljućena,
v koso se opira
trudna in izmučena. —

Pred zrcalom.

Pokazalo si mi veliko laž,
zrcalo, gnusno laž mladosti moje,
ko v tvojem dnu se je topilo dvoje
obrazov „nerazdružnih“ — moj in Vaš,

gospíca, pardon! zdaj ste „milostiva.“ —
No! kakšen se Vam zdi zakonski stan? —
Lepo, lepo, kaj ne! — Vsak dober dan
Vam vošči in se Vam do tal odkriva . . .

Kaj ne, kaj ne budalost — ideal
in poezija! To je poglavitno:
soprog z briljantno službo. Imenitno! —
Vse drugo bo že Bog počasi dal! . . .

A. Labud:

Nedelja.

Nikolaj Napotnik se je prebudil, ko je solnce preskočilo skriljasto streho sivega poslopja na drugi strani ceste in butnilo z vsem svojim zlatom ob njegove oknice. Nekaj curkov je šinilo skozi špranje v ravnih, poševnih črtah k njegovim nogam, da so dlačice modrobele plahte zadrhtele v zlati kopeli, kakor bi se ne mogle namah privaditi tolikemu razkošju. Nikolaj Napotnik je segel pod zaglavje in izvlekel veliko žepno uro.

„Pol treh?“ se je začudil. „Pomisli, ljuba moja, da smo v srpanu in ne v aprilu. Prepovem si te burke enkrat za vselej! — A saj spiš!“ jo je primaknil k ušesu in potresel.

„Komu naj kažem ponoči?“ je štrknila ura. „In pravzaprav tudi podnevi me goniš čisto brez potrebe. — Kdaj kreneva zopet v zastavljalnico?“ ga je dražila. „Tam je tako mirno in tiho, tako prijetna poltema . . .“

„Aha, si se razvadila. Nikoli več, zapomni si!“

„Poznamo take grožnje,“ se je hihitala. „Stavim, da me boš, preden mine teden, ponujal pri tistem okencu, že veš, onemu debelemu plešcu z naočniki.“

Kakor bi se ne izplačalo zavračati tako bedastega čeljustanja, jo je Nikolaj Nepotnik vrgel malomarno prek posteljnika na mizo in poiskal v obleki na stolici obdrgnjen mošnjiček iz temnorjavega usnja. Odprl je posamezne predale in iztresel nekaj cvenka na blazine.

„Niti celi dve kroni,“ je namršil obrvi. „To bodi vse?“

„Vse,“ je zazehal mošnjiček.

„Potemtakem bi znalo obveljati, kar je gobezdnila ta norica?“

„Obveljalo bo čisto gotovo,“ se je režal mošnjiček.

„Ampak danes še ne.“

„Pa jutri.“

„Tudi jutri ne,“ je odkimal Nikolaj Napotnik in spravil cvenk. Skočil je z ležišča in odpahnil oknice, da je zlato poplavilo celo sobo z napetim platnom v kotu vred.

„Mrvico obzira za nežno polt in žensko sramežljivost bi že lahko imel,“ je tožila s platna razgaljena devica. „Saj vendar nisem model.“

„Pardon, gospodična, pardon,“ se je priklonil in zasuknil stojalo proti zidu. „Bo prav tako?“

Devica je pokimala in se mu vabljivo nasmehnila. Levica ji je počivala na desni strani še nedovršenih prsi, kakor bi kazala:

„Dopolni, prosim, kar si bil začel. Tako negalanten vendar ne boš, da bi me puščal dneve in dneve s polovico prsi zidovom v zasmeh.“

„Če sem negalanten, si sama kriva,“ se je repenčil. „Zakaj si se včeraj kujala? Danes je nedelja, zunaj solnce, v žepu nič — če popokaš jeze, te danes ne bom dovršil.“ —

Ne da bi potrkala, kakor vedno, se je privalila v sobo tolsta gospodinja:

„Torej, gospod Napotnik, danes smo sedemnajstega. Mislite, da vas bom čakala do sodnega dne? Če morete, plačajte, če ne — tam so vrata!“

„Kako ste čudni! Saj vidite, da stoji slika še vedno tukaj.“

„Meni nič mari, kje stoji. S temi svojimi zmazki se mi nikar ne opravičujte! Štiristo kron za to packarijo . . . jaz vam ne dam niti štiri zanje. Sicer pa je meni vseeno; če se dobijo taki norci na svetu . . . Jaz rabim denar: plačajte ali — jutri opoldne vam zmečem vso ropotijo na dvorišče, da boste vedeli!“

„In jaz vas vržem še danes iz sobe, če se mi ne spravite!“

„Vi mene?“ se je davilo v dušeči zahroplosti iz zavaljenega kupa mesa pred njim. Uprl se je vanj in ga potisnil skozi duri. Obrnil je ključ in mahal proti devi na platnu:

„In to vse radi tebe! Da sem vedel prej, bi se te ne bil nikoli lotil. Štiri modele si mi že požrla —“

„Pripelji pravega,“ se je samozavestno namuznila.

„Ti boš moja pogibelj!“ je tarnal.

„Jaz bom tvoja zmaga,“ se je nasmehnila.

„Modela ti ne morem darovati nobenega več, še zase nimam denarja. A če te naskočim s paleto in čopičem brez modela, se zaničljivo nasmehneš, da mi roka omahne, še preden se te je dotaknila. Zakaj si taka?“

„Pripelji pravega,“ je ponovila. „Išči! Jaz bom tvoja zmaga.“

„Nič ne bom iskal, da veš — nič!“ Pobral je črn širokokrajnik na mizi in stopil na ulico.

Prek ceste se je usločil dolg, metlast srebrn curek iz črne cevi: dela prah in ga obenem požira, pere vozovom kolesa in konjem kopita, kroži počasi na desno in levo, smukne v svetlo kočijo, da

se oblizne ob židanem krilu mlade neveste, šine v grmovje ob strani in prežene jato vrabcev, ponagaja s tremi, štirimi kapljicami očesu postave, nato se izgubi v parku med gredicami. Na obeh straneh se odpirajo okna. V njih se grmadijo bele pernice, izročajo svežemu jutru miro in balzam deviških teles, znojne izparine pivoljubnih trebuhov, močan duh v osladnih sanjah poizgubljenih nerojenčkov. Belo in rdeče opentljane glavice se sklanjajo na cesto, tu — tam se skrije do ramen gola roka za čipkasto zaveso. Pri tleh ginejo sivi, razorčasti železni zastori v nadvratnike; za njimi se prikažejo razparana goveda na močnih klinih, mehko sadje v čedno pletenih jerbasih, okrogli hlebi raznih obsegov, bele, črne, rumene steklenice. Rdeči vozovi drdrajo prazni po svetlem tiru, počasi in zlagoma, kakor bi hranili naglico za popoldanski naval. Moški z majhnimi, zelenimi klobuki in polnimi nahrbtniki razbijajo z dolgimi, podkovanimi palicami po nerodnem tlaku. Cerkev blesti na širokem trgu v jutranjem solncu; skozi glavni vhod bobnijo vanjo branitelji dodomovine v pisanih opravah, pri stranskih vraticah se prerivajo skljućene starke, neokretni delavci, bosi otroci. Za voglom poka kočijažev bič, na voglu razgrinja novino elegantno oblečen mestni uslužbenec. Iz vež stopajo dekle in kuharice z vrči, torbami in košarami, izginejo pri tem vhodu, izginejo pri onem, kričijo prek ceste, se menijo s pometačem, s čakajočim kočijažem. Razcapana ženska, sklonjeni starec, trličast paglavec nese v naročju visoko naloženo breme tiskanega papirja; tupatam vrže zganjen list skozi okno, drugod se skloni in ga potisne pod prag. Peki z velikimi koši na ramenu prehitevajo mesarje z dolgimi noži in težkimi posodami.

„Išči — vraga bom iskal," se je zasmejal Nikolaj Napotnik. Z roko je otipal mošnjiček v žepu in sklenil, da poskusi, koliko tega pisanega sveta se bo dalo pokupiti za tiste solde. Če bi mu dali vsega, bi ga seveda vsega pobasal; ker svet je vendar tako lep, tako lep, kliče in vabi: „He, Nikolaj Napotnik, čopič in paleto v roke! Pokaži, kaj znaš! Kaj samo sanjariš o svoji individualnosti — pritisni jo na platno!"

„Vraga bom pritisnil," se je zasmejal Nikolaj Napotnik glasneje. Stopil je na sredo ceste, da bi videl na obe strani, kje bi se dobila bolj poceni kavarna nego njegova stalna. Za prvim voglom jo je iztaknil. Zunaj so se križale na rumeni izprani deski tri palice porivalke z dvema belima in eno rdečo kroglo na koncu. Spodaj je stalo v nerodnih črkah, da se dobi tukaj zajtrk za desetico. Sedel je k plehasti mizi pri oknu in se razgledaval. Na blagajniškem pre-

stolu je čepela ogromna, starikava ženska. Novim gostom v nerodnih nedeljskih oblekah je voščila po vrsti: „Dobro jutro“. Samo njemu, Nikolaju Napotniku, je bila naklonila obširnejši pozdrav: „Dobro jutro, gospod!“ V kavo so mu nakopičili skoro dvakrat več smetane nego drugim. „Bi me radi privezali k hiši,“ je uganil, ko je videl, s kakim očitnim zadovoljstvom ga motrijo tiste zalite oči na prestolu, in mahoma se mu je zazdelo, da sedi pri oknu kakor za reklamo. Kavarna je bila očitno ponosna, da zmore tudi takega gosta, in to celo v nedeljo, da slovesnost bolj zaleže.

Nikolaj Napotnik bere časopis. Rije, rije po uvodnem članku, kima, odkimava, pritrjuje, se nasmiha, miga z rameni in kakor bi trenil: Nikolaj Napotnik tiči sredi živahnega diplomatskega posvetovanja:

„Kako mislite, Ekscelenca?“

„Da bi bilo dobro, če bi se kdo zavzel za obojestransko kulturno zbližanje, kulturno, povdarjam, in obojestransko.“

„Gotovo, gotovo, Ekscelenca. Vendar mislim, da bi za kulturno zbližanje moralo biti dana v prvi vrsti gospodarska podlaga, obrtni stiki, tržne zveze, promet, industrija, kratkomalo.“

„Natanko moja misel, Velecenjeni. Zato bomo že poskrbeli. Vam zaupamo kulturno zbližanje, kulturno povdarjam še enkrat.“

„Če sodite, da zaslužim toliko zaupanja — dobri stvari z veseljem posvetim vse svoje skromne moči.“

„O, moči niso tako skromne, Velecenjeni. — Končate mojo ženo do prihodnje razstave? Saj veste, ženska nečimernost bi se rada kar mogoče hitro pokazala svetu. Prva nagrada vam je zasigurana — je že vse domenjeno.“

„Ekscelenca ste preljubeznivi.“

„Zaupam vam še, da raste zanimanje za vas in vašo umetnost na najvišjem mestu.“

„Priporočil bi se za strop vsprejemnice na novem dvoru, Ekscelenca“.

„Malenkost. Samo ob sebi umevno.“

„Hvala, Ekscelenca, tisočkrat hvala.“ Nikolaj Napotnik se pokloni in odide; pri srcu pa mu je gorko, da bi glasno zavriskal in zagnal cilinder pod nebo. —

Nikolaj Napotnik obrne stran. Drobna notica: rojstno mestece mu ponuja častno občanstvo in ga namerava odlikovati z ulico njegovega imena. — Pod črto poročilo: eno njegovih najboljših del se je v Londonu prodalo na dražbi za petstotisoč kron.

Nikolaj Napotnik se smehlja in lista naprej. Lahkokrila jahtica leti po morski gladini, beli galebi sedajo na visoki jadrnik, snežnobela peščena obala se leskeče v solncu, mrgoli pisane žide in svetlih trakov, ki opletajo polne ude morskih vil. Jahtica se pritisne k obali, vile jo obkrožijo in tekmujejo med seboj, katera bo prva podarila veliko rdečo rožo slavnemu umetniku, ko stopi na breg. —

Nikolaj Napotnik se oddahne. Ni prijetno, če mora človek zmerom za druge igrati, če se upira vanj neprestano tisoč in tisoč oči. Nikolaj Napotnik se pomeša med občinstvo in gleda:

Nepregledna črn se vije med žalobno plapolajočimi bakljami za dragoceno krsto prvoboritelja. — Ana Pavlovna rešuje stari značajni in fantazijski ples. — Glediška umetnica pritiska cev na sence, ker je kritika zatrobila v svet, da ima drobno telo in malo izšolan organ — Na severu so odkrili novo muho, ki so jo krstili Scoliocentra latimanus. — Mlada mati davi z obema rokama sad svojega telesa, ga zavije v novino in hiti k bregu, da ga izroči valovom. — Milijonar pokupi večino delnic in diktira družbi svoje zahteve. — Današnja gospodična ni več sentimentalna goska, temveč energična dama z jasnim pogledom in gibkim zapestjem, kakor ga zahteva moderni šport. — Krotitelju aeroplana nad obleganim mestom sname topova krogla glavo, glava pade navpik na mestni trg, aeroplan nese brezglavega krotitelja v zamotanih krivuljah prek obzidja in se prekopicne v žito. — Popotnik, ki zablodi v San Vigilio ob Gardskem jezeru, vidi v samem sebi anahronizem. — Kralj uživa bulvarsko noč v spremstvu detektivov. — Narod pigmejec se organizira in zahteva v pozi velikana svoje pravice. — Gaby Deslys meni: „Moški je fino oblečen, če človek njegove obleke ne opazi, dokler je ni dvakrat videl.“ — Gorska artilerija vleče konje in topove po vrveh na gorsko sleme in jih spušča na drugi strani v dolino. — Štiridesetletna devica supira s petindvajsetletnim glasbenikom in mu ponuja petsto tisočakov, če jo poroči. — Toplomer kaže v papeževi podpazduhi sedemintrideset stopinj. — Evropa uka, da je nova barbarska država oteta svobodi in prosveti, ker so v deveti deželi vpeljali parlamentarizem. — Grof in grofica se vozita po svetu, na nobeni postaji ne izstopita, nakonci se izkaže, da ima on prestreljeno glavo, ona srce. — Učenjak navrta psu v črepinjo štiri luknje kakor štiri tolarje in popiše v debeli knjigi, kako se je pes nato obnašal do smrti. — Zakonodajec prevdarja, ali naj koza ostane dvainštirideset dni na gmajni, da izgubi gospodarja, ali oseminštirideset. — Vladar preži na lovu s puško za grmom in pusti mlado

srno mimo, ker se mu smili, v staro sproži. — Sedemdesetletna starka nočuje tri tedne na velikomestnem smetišču; ko izdahne, protestira občinstvo na shodih. —

Nikolaj Napotnik je potegnil z roko prek čela in plačal. Zunaj je prekoračil cesto, obstal na robu tlaka in se okrenil še enkrat proti kavarni: take kraje si velja zapomniti, človek pride v njih do veljave, se ozre za dva groša širom po svetu. Da je šel v svojo običajno kavarno, bi mu bil modrijan Melčin gotovo povedal, da ga je mesečnik v domovini zelo opasno pretresel, dopovedal bi mu, da je naš dom tesen kakor rodbinska rakev, silil bi ga v debato o končnem pomenu umetnosti in bi si za slovo izposodil desetak ali dva.

Nikolaj Napotnik je šel skozi mestni vrt in se veselil lepega božjega dne. Tuintam je obstal pred gručo otrok in vjel kakšnega malega kričača s par potezami na papir. Ta in ona mlada mati se mu je, ponosna, da njeno dete ugaja umetniškim očem, samo zadovoljno nasmehnila. Smeh je včasih vabil k nagovoru in obetal tupatam tudi kaj več. Nikolaj Napotnik je objel postavo z urnim pogledom in kmalu presodil, da bi zaman iskal tega, česar mu je treba. Spravil je papir in hitro odšel.

Ko je zazvonilo poldne, se je spomnil, da bi bilo dobro, če bi kaj ukrenil radi kosila. Napotil se je v tiste kraje, koder iščejo kosila ljudje, ki imajo komaj celo krono v žepu. Ozke, temne stopnice so ga privedle s ceste naravnost pod zemljo. Ko se je krog njega zapičilo nekaj začudenih pogledov v njegovo čedno opravljeno postavo, se je opravičeval pred samim seboj, da je umetniku vse kvaliteta: škrlat in cunja, zlato in pomanjkanje, ves ta pestri svet obstoja edino zato, da lahko pritisne on, Nikolaj Napotnik, svojo individualnost na platno.

Nakupil si je za tri desetice napol zabeljenega blaga. Ko se mu je začelo ustavljati, si je skušal pomagati s poprom in soljo; ker do večera si ne more prav ničesar več privoščiti. Zavistne oči so bulile od oseh strani v njegovo gostijo. Večina si je mogla privoščiti komaj polovico njegovega kosila, nekateri celo samo četrtino: šest vinarjev juhe, šest ovarjenega riža in dva vinarja črnega kruha. Roka se jim je premikala previdno med posodo in usti, da bi se niti kapljica ne izgubila, niti zrno riža, niti mrvica kruha. Zajemali so počasi, da bi „kosilo“ bolj zaleglo in dalje trajalo. Kljub temu so končali vsi pred njim. Suhi komolci se se oprli ob mizo, bledi, izsušeni obrazi so se ozirali očitajoče vanj in ga bičali s pogledi, da je nazadnje že bolj goltal nego požiral.

Zunaj šele se je oddahnil in stopal udobno in polagoma, kakor se spodobi po nedeljskem kosilu, skozi dolgo senčnato alejo. Tupatam je izza bršljana in cvetja vdaril jasen žvenket namiznega orodja, zablestela je servijeta, zagorelo je veliko rdeče pero na klobuku. Nekje za voglom so zapeli kozarci, vsul se je razposajen smeh, kakor bi kdo potresel črešnjo sredi najbujnejše razcvelosti. Če se je utrgal kje temnozeleni listni svod, je buknila vedra sinjina v zelenkast žamet mehke polteme, ovenčala kakor z glorijolo povaljani klobuk dremajočemu raztrgancu na klopi in ga z gorkim ščegetom na lica in veke iztrgala snu.

Palače so bile zmerom bolj redke, odmikale so se na obe strani. Dvovrstna aleja se je neopaženo spremenila v enovrstno, zelenkasti žamet v njej ni bil več tako mehak. Nikolaj Napotnik je opazil, da se mu je noga kakor sama naravnala proti dolgemu mostu, ki se je daleč na koncu ceste risal z ogromnim železnim ogrodjem na modrem nebesnem ozadju. Ubogal je v prijetni brezvoljnosti, kakor bi bil tudi sam radoveden, kam zabrede človek, če gre za nosom brez namena in načrta.

Ko je obstal na mostu, se mu je zdelo, da hodi že dobro uro. V veletoku pod njim je šumel parobrod in se penil po strugi navzgor. Mimo njega so hodili ljudje v predmestno-kričečih opravah in okornih kretenj, kakor jih rodi neprestano občevanje s stroji. Njih govorica je bila zadirajoča in raskava, kakor bi se kanila uveljaviti sredi tvorničnega hrupa.

Na drugem bregu se je raztezala navzgor in navzdol bujnozelena ravan. Po stezi ob bregu se je tupatam premikal samoten šetalec ali predmesten parček. Nikolaj Napotnik je krenil po stebrnih stopnicah v ravan. Zabredel je v dokolensko travo in prodiral počasi posredi ravni proti zahodu. Izpod čisto jasnega neba je žehtelo, kakor se spodobi v srpanu, iz trave je vstajalo sveže in vabljivo in rahel veter je posredoval med izžehtelostjo in svežostjo. Nikolaj Napotnik je obstal sredi ravni, zagnal klobuk predse na tla in poskrbel v par sekundah, da ni bilo med njegovo rjavkasto-zagorelo, mehko-voljno, bronasto poltjo in solnčnimi žarki prav ničesar vmes. Poteptal je travo štiri korake po dolgem in enega v šir, jo pregrnil s tistimi skrpanimi kosi sukna in platna, ki so mu še pravkar obdajali ude, ter se zleknil vznak.

Kakor se je ugreznil v travo, se je obzorje zožilo in požrlo most v daljavi, gozd na desni, mesto tam za reko, reko samo, vse, vse: krog njega samo trava, sveža, zelena, sočna trava, nad njim

sinje nebo in na nebu solnce. Prej se mu je zdel včasih svet tako poln nerazmerne razmetanosti, da bi je oči enega samega človeka ne mogle nikoli popiti, in naj bi živel sto in tisoč let. Obupaval je, da bi mogel on kdaj to neizmernost tako objeti, kakor je slutil, da je neizmernosti vredno. Zdaj je obupavanje mahoma izginilo. Zadihal je počasi na vsa pljuča, da so se mu prsi dvignile, napele in raztegnile na levo in na desno kakor gorovje, ki bo zdajinzdaj prekipelo visoko travo. O neizmerni razmetanosti ni bilo več sledu: vsepovsod samo veličast, nedopovedljiva krasota. Človek se ne zdi več samemu sebi slučajni prašek, ki je zablodil iz vesoljnosti in krasote in se zdaj ne more več vrniti vanjo. Do tiste ure mu je bilo tako malokdaj dano, da bi se bil blagroval zato, da je človek. Zdaj se je blagroval.

Nenadoma ga je obšlo, da bi preizkusil svoj pogled v žarki solnčni svetlobi. Če je gledal s stisnjenimi vekami v solnce, se je razlilo pred njim, kakor bi bil vsemir prevlečen čezinčez s temnordečim baržunom, ki se ga človek boji dotakniti v plahi slutnji, da to ni baržun, temveč gosta, vroča kri. Razmaknil je veke za spoznanje, kri se je razdelila na dvoje kakor Rdeče morje pred Izraelci in pred njim se je razpenjala široka zlata mreža z velikanskim zlatim pajkom na sredi — tisti pajek je bilo solnce. Niti v mreži so venomer migotale in se menjavale, se krajšale in gubile, se raztezale v neskončnost. Včasih se jim je zlato namah pretopilo v mavrične barve, ki so prešinile vso tkanino in zlatega pajka samega. Nato so zaplesali krog zlate mreže zlati tolarji, da je Nikolaju Napotniku zazvonilo v ušesih sladko in zapeljivo.

Veter mahoma poleže, solnčni žarki pritisnejo močneje, da zavalovi bronasta polt pod njihovim toplim tipanjem v zadovoljnem smehu. Trava se ne premika več, ne šelesti svoje mehko-zelene pesmi, travnata peresa se zabadajo kakor zeleni meči v vedro jasnino. Dober streljaj od solnca zabledi na nebu komaj viden, rahel oblaček: jadra pohlevno proti solncu, se gosti, se širi, raste sam iz sebe, počiva, kakor bi premišljal, ali mu romanje proti žareči obli ne bi škodilo. Zdaj se je že toliko raztegnil, da oko ne razloči več, ali jadra oblak proti solncu ali solnce proti njemu. Zdaj trčita skup in namesto, da bi oblak prasnil v ogenj kakor cunja, se mu solnce umakne globlje v nebo in se skrije za njegovo sivo plahto.

Nikolaj Napotnik dvigne glavo in se čudi, kako hitro pregrinja oblakova senca ravan. Doli iz reke se kadi črnobel dimnik in se pomika počasi proti vzhodu. Tam daleč skaklja most v enajsterih obokih prek veletoka. Po mostu se premikajo vozovi in ljudje, da

bi človek rekel: hrošči in mušice. V ozadju pošumeva gozd, bela debla se svetijo ob robu iz njegove teme, zeleni vrhovi se odražajo v okroglih grmadah od čistega neba. Solnce se loti oblaka iz zasede, predere ga natanko na sredi, raztrga na kose in jih razžene po nebu. Svod je zdaj samo okoli solnca temnomoder, bliže obzorja je kakor zaprašen in čisto spodaj umazanosiv.

Ravan ni več tako tiha in samotna kakor prej. Od zapada sem — prej so najbrž počivali — mahajo v vrsti trije kosci. Še dalje za njimi frfotajo v vetru pisana krila in beli predpasniki grabljic. Izza nasipa kraj gozda prilezeta dve moški postavi in kreneta poševno čez ravan proti reki. Pol streljaja stran se dvigne iz trave gola moška glava, blizu nje druga in novega pol streljaja dalje tretja, četrta . . . Vsa planjava se zdi mahoma kakor posejana z živimi zakopanci. Izza nasipa se prikažeta zdaj dve gologlavi ženski in se bližata eni tistih golih glav. Debelejša in manjša ženska gre nato sama naprej, dočim se njena mlajša druga potuhne v travo k zakopancu in izgine hkratu z njegovo glavo. Debeluška pomigne z roko moškima na bregu. Eden gre po brežni stezi naprej, drugi se ji bliža. Kmalu sta čisto skupaj, sedeta v travo, ona mu dene roko na ramo, se ga oklene krog vratu. On sname klobuk in oba izgineta v travi.

„Bog z njima, naj se davita ali objemata,“ se zlekne Nikolaj Napotnik kakor prej in se prepusti brezskrbno leni dremavici.

Polagoma se je zgostil pod solncem nov oblak. Hlad njegove sence je Nikolaja Napotnika osvežil in pregnal dremavico. Obenem mu je zašumela kri po vseh žilah skoro-naglas, kite so se napele in od mesa se je odbijalo strastno poželenje, ki je tiščalo kakor čudežen fluid v daljavo in zahtevalo z neodoljivo silo utehe. Nikolaj Napotnik se je začudil in pogledal krog sebe, kaj bi bilo temu vzrok. Slab lučaj od njega je stala mlajša izmed žensk in mu migala z roko. Nikolaj Napotnik se je razjaril nad samim seboj, da ga je moglo to miganje iz daljave tako razburiti. Obrnil se je zlovoljno proč od ženske in zopet legel. Malo po malo se je kri umirila. Nikolaj Napotnik si ni mogel kaj, da ne bi pogledal vsaj napol iz trave, kam bo ženska krenila. Najbrž ga je opazila, zasmejala se je kakor v porog in odhitela proti nasipu. Nenadoma je obstala in pomignila drugemu moškemu, ki se je bližal sem od mosta. Nato sta oba utonila v travi. Na drugi strani se je pojavila zopet debeluška in se napotila proti koscem. Potrepala je prvega po ramenu, vščipnila drugega v bedro in vzela tretjemu koso. Začela je mahati

sama in kosci so jo gledali. Nato je zagnala koso v senožet, se obesila tistemu z vščipnjenim bedrom v podpazduho in ga vlekla stran. Nikolaja Napotnika sta obe proletarski Veneri začeli zanimati. Pri mlajši je naštel polagoma osem gostov, pri debeluški so prišli v manj nego pol ure vsi trije kosci na vrsto. No, kmalu je uplahnilo tudi to zanimanje. Nikolaj Napotnik je razmišljal, kako čudna so pota človeštva, kako se telesa iščejo in kako se najdejo. Solnce se je bilo že močno nagnilo in ga obsevalo bolj od strani. Sredi razmišljanja prileti droben kamenček in mu pade v nizkem loku na trebuh. Nikolaj Napotnik poklekne na svojem ležišču, njegove oči iščejo nagajivca, a ne ugledajo ničesar. Zdajci se zahihita, kjer je oko poprej iskalo nagajivca, mlajša ženska in skoči iz plitkega jarka proti njemu.

„Kakšna čednost! Kakšna svetost!“ se mu smeje.

Obraza ji Nikolaj Napotnik ne more natančno razločiti, ker ga slepi solnce; na zunaj obeta telo lepe, sorazmerne oblike. Ženska stoji z okroglo frizuro, ki jo solnce proseva ob robeh, kakor v svetniški zarji. Preširni ogovor je udobrovoljil tudi njega.

„Kako uspeva kupčija?“ je vprašal.

„Saj vidiš.“

„Samo kar sem jaz tukaj, si jih imela štirinajst.“

„Bodi ti petnajsti,“ se je zasmejala.

„Hvala,“ je odkimal.

„Za eno krono te ne bo konec,“ je prosila. „Telo te izdaja, kako bi rado ljubilo. Zakaj mučiš samega sebe?“

„Nimam krone.“

„Pokaži,“ je sedla poleg njega v travo.

Segel je podse v žep in ji smehoma razkazal mošnjiček; v enem predalu je samevala desetica, v drugem sta se dolgočasila dva groša.

„Skrivaš drugod,“ je ljubeznivo zažugala.

„Čemu bi skrival? Če najdeš pri meni kaj več, ti bom zelo hvaležen.“

Utrgala je bilko, jo zvečila z belimi, močnimi zobmi in se zleknila poleg njega.

„Če nimaš, te bom ljubila zastonj“, je rekla tiho, nekoliko sramežljivo.

„Ne maram,“ se je odmaknil.

„Se bojiš,“ je ugibala, „radi onih?“

„Pa še kako!“

„Drugače bi se ne branil?“

„Najbrž ne.“ —

„Zakaj nisi maral biti prvi, ko sem te opozorila v začetku?“

„Ti in prvi!“ se je rogal.

Čim dalje se je zvijala pred njim, da bi mu raznetila strast, tem jasneje in razločneje je lahko razbral umerjenost in lepoto njenih udov. „Išči,“ se je spomnil in obenem ga je prešinilo, da je najbrž že našel.

„Veš kaj,“ je rekel. „Tukaj ne maram. Če bi prišla k meni na dom . . .“

„Nocoj?“

„Nocoj. Do desete ure najkasneje.“

„Pridem.“

Dal ji je naslov, pobral svoje reči in se napotil k bregu. Mrzla kopel v reki ga je kakor prerodila. Z lahkim, prožnim korakom se je vrnil v mesto. Spotoma je stopil v navadno štacuno in si za par grošev oskrbel večerjo.

„Zadosti sveta sem nakupil za svoje solde,“ je kimal doma in prigrizoval klobasico. „Nekaj ga še pride za mano.“ S pomilovanjem se je spomnil tistih časov, ko je mislil, da omikan človek z izpod štirimi kronami na dan ne more izhajati, če hoče od življenja tudi kaj imeti.

„Danes, danes,“ je žugal devi na platnu. Še nocoj bo konec moje negalantnosti in tvojega pikanja.“

„Bomo videli — bi me zelo veselilo,“ se je hladno nasmehnila.

„Samo če pride,“ je pomislil in se napravljal, da bi vžgal veliko podstropno petrolejko nad stojalom.

Prišla je že ob devetih. Zdaj je imela klobuk, bele rokavice in tudi lepše krilo nego popoldne.

„Joj, joj, kakšna noblesa!“ se je čudil. „Zdaj bi te skoro ne spoznal.“

„Misliš, da pojdem tako po mestu, kakor si me videl doli.“

Ko ji je pred zrcalom pomagal iz obleke, se je ozrla v kot:

„Ti si slikar?“

„Slikar,“ je pokimal. „In zato sem te povabil k sebi.“

Povedel jo je za platno in jo poučil, kako naj stoji. Zdaj je videl, da se ni v svojem pričakovanju prav nič motil, kvečemu v tem, da je našel več, nego je upal.

„Zabavna ne bo ta reč,“ se je nasmehnila. „A pozneje —“

„Pozneje boš lahko spala do jutra.“

„Spala, seveda — boš videl!“

Premazal je s čopičem na platnu celo srednjo partijo in naložil svežih barv na paleto. Med šaljivim kramljanjem je delo hitro napredovalo. Kmalu po polnoči se ji je zahvalil, da je tako junaško vstrajala.

„Pa sem res trudna,“ je spustila roke s prsi, se približala postelji in izginila pod odejo.

On je začečkal v kot platna svoje ime, pregrnil zofo z debelim kocem, upihnil luč in se zleknil zadovoljno pod koc.

„Kaj te moti?“ se je začudila, ko je videla, da ga čaka zaman.

„Prav nič me ne moti,“ je odvrnil. „Tiho bodi in spi. Le na to te moram opozoriti, da ti ne morem plačati takoj, temveč šele jutri zvečer ali pojutrišnjem.“

„Kdo govori o denarju! Zakaj štuliš zmerom o denarju. Zdi se mi, da bo tisto, kar si mi pokazal popoldne, res vse tvoje bogastvo.“

„Zdaj je to bogastvo še manjše, ker sem potem še večerjal. Ampak ti si me rešila. Za to sliko mi je bilo obljubljenih štiristo kron. Brez tebe jih ne bi videl nikoli.

„In jaz ne zahtevam za rešitev nič drugega, nego da se že enkrat spametiš in prideš k meni.“

„To je izključeno,“ je izjavil odločno.

„Izključeno — bomo videli.“ Pritipala se je v temi do njega in ga skušala objeti. Umaknil se ji je k mizi in prižgal zopet luč:

„Ali si ob pamet?“

„Ti si ob pamet. Za take otročarije me ni bilo treba vabiti sem. Bolje, da grem takoj,“ je iskala obleko.

„Oprosti, ampak zdaj ne moreš odtod — radi gospodinje.“

„Torej naj te tukaj gledam do jutra?“

„Glej ali spi, kar hočeš. Oprosti, a ni drugače. Jutro itak ni več daleč.“

Začela je zopet prositi in pregovarjati. Razvila je vso svojo umetnost v zapeljevanju. Zaman. Nikolaj Napotnik ni segel po njej in je ni pritisnil k sebi. Odnehal je samo toliko, da je sprejel za par dni dvajset kron na posodo, ki mu jih je vsilila, ko je videla, da je tisto o njegovi stiski resnica.

„Lepa noč!“ je ona zjutraj bridko zavzdihnila.

„Taka je,“ je skomignil z rameni. „Pojutrišnjem pridi po denar!“

„Pridem — pote, ne po denar,“ je odšumela.

Felicijan:

Melita.

III.

Na pragu Melitine sobice se je pokazal oče s spalno haljo odet in v copatah.

„Melita, deset je ura, že proč ... Pojdi spat, noč je za počitek, dan za delo.“

„Takoj,“ je zamrmrala za njim, ko je že odhajal v svojo sobo in si vzela zaponko iz las.

Ozrla se je proti oknu, ki je bila na stežaj odprta in se zamislila. Prijela se je za čelo in stisnila trepalnice, kakor bi jo bolela glava. Nato je upihnila luč.

Tesna poletna noč je ždela v sobi. Na šipah so se svetile mlačne zvezde; svit bliskavice se je včasih zasvetil v njih.

Melita se je v temi počasi slačila; od sopare je bilo vse potno njeno telo. Za trenotek je šla slonet na okno; s ceste je pihal hladen veter. Sprehajalo se je le še malo ljudi; samo posamezne sence so še begale v luči električne svetilke, bolj poredko tudi dve tesno združeni.

Naenkrat ni mogla več strpeti pri oknu; trudnost se je je polastila, da so ji klecale noge. Legla je na posteljo in si podložila roki pod glavo; nerazvite prsi so se ji težko vzdigovale.

Z odprtimi očmi je ogledovala pohištvo po sobi, ki se je v poltemi zlilo v mračno celoto. Laž njenega življenja je ležala v njem; vsaka najmanjša stvar je pričala o njej. Toda prejasne so bile konture senc, preveč so tolmačile, da bi jih mogla gledati večer za večerom, ura za uro; pokopala je glavo v blazine in si tiščala oči.

Začutila je z jasno bridkostjo, da je stopila čez prag in da so se duri zaklenile za njo. Prešinila jo je misel, da je na robu prepada in da je nemogoče nazaj. Zazdelo se ji je, da si je treba zavezati oči in se pognati, naj gre, kamor hoče.

„Na okno stopim in razprostrem roki ...“

Do tega trenotka se ni zavedla svoje velike laži, ki se je zato sedaj tem jasnejše razkrila, da je medlela od bolečine zaradi nje. Podoba za podobo se ji je kazala, in v vseh se je zrcalila njena laž.

„Zakaj sem jim gledala drzno v oči, kadar so mi sledili? Zakaj nisem šla domov?“

„Zakaj mi ni nihče rekel, da me ljubi? Zakaj me ni nihče ogovoril, ampak so le hodili mimo mene in se mi smejali v oči?“

„Zakaj me je oče priklenil v sobo, da sem še bolj koprnela po prostosti, da sem oddaleč v mislih sprejemala vroče poljube, da sem hrepenela po neomejeni divni svobodi?“

„Zakaj sem jih videla druge v sreči? Zakaj je sijala v mojih očeh luč, ki mi je vzbudila nevzdržljivo strast?“

Izpraševala se je in ihtela, očitala in se kesala . . . Spoved samemu sebi je najsvetejša stvar: noben greh se ne da zamolčati, vsi morajo pred oltar duše, pred najstrožjega sodnika, ki nikdar ne odpušča.

Lasje so se ji v neredu spustili čez obraz, solze so se mešale s potnimi kapljami na licih. Grizla si je ustnice v obupu, da je življenje zagrešeno in se ne da nikoli več popraviti. Le malo je bilo let in še ta so bila grenka in z žolčem prepojena.

„Vsa leta, vsak dan, vsa mladost . . . vse samo za veliko laž, da sem srečna, da se mi je vse izmišljeno izpolnilo, da sem kakor so druge . . .“

Desno roko je ovila v močne kite svojih las in jo stegnila z vso močjo, da so ji izruvane nitke ostale v roki. Žila na sencih ji je močno bila.

„Vse za namišljeno srečo . . .“

Napadla jo je besnost, da se je kakor brez pameti premetavala po postelji in venomer vzdihovala:

„O Bog, odpusti, saj ne vem, kaj delam . . .“

Ko se je umirila, se je spomnila na deda, pred davnimi leti umrlega, ki je ves božji dan presedel pri oknu in kar naprej kadil iz pipe. Mračno je gledal skozi tobakov dim na cesto, med svet in ljudi . . .

Na misel ji je prišla dežela, gorski kot, kamor sta hodila vsako leto z očetom na počitnice. Razen župnika, postarnega, gorečega človeka in učitelja, ki mu je bilo glavno opravilo čebeloreja, ni bilo nobenega primernega človeka ure okrog. Od sveta odtrgan košček je bil to; planine so kraljevale nad njim in okoli njega. Bistro oko jastreba je krožilo včasih cele ure nad njim. Z jelovim vzduhom je bil nasičen zrak. Mir in tihota povsod.

Pod velikim košatim drevesom na vrtu je imel oče svojo mizo. Tam je čital neprenehoma od jutra do večera in si je privoščil le skopo urico sprehoda na dan. Ona je ležala v mreži, ki sta jo prinesla iz mesta, za streljaj proč od njega, kjer se je sadno drevje

že mešalo z divjim jelovjem in borovjem. Njene misli so bile brezžično zvezane od trenotka do trenotka z namišljenimi točkami v mestu; v duhu je igrala vloge visoke, neodvisne dame, glediške igralke, naivnega deklička, in kadar je hlad zavel žalost v njeno srce, mrzlo brezčutno redovnico . . . .

Prišel ji je na misel hladen večer, poln rose in modrega neba. Z volnatim šalom odeta je ležala v mreži, roke pod glavo, v naročju pesmi velikega pesnika . . . V bližini se je penil gorski potok . . . Štiri popoldne je bilo; pogledala je ravno na svojo zlato uro v zapestnici in dremaje zaprla oči. Vsako svojo kretnjo je še videla pred svojimi očmi.

Takrat jo je zdramil nizek glas.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus . . .“

Pred njo je stal širokopleč šestdesetleten mož, v dolgopetem črnem talarju, z brevirjem v roki. Njegov obraz je bil neprimerno resen in obenem silno prijazen in dobrohoten.

Jasno ji je stopila pred oči mračna župnikova postava.

Ostrmela je, prestrašila se je nekoliko in ni ničesar odvrnila, ker ni bila navajena na tak pozdrav.

„Da imate tako reč v dolini za spanje, kdo bi si mislil ... Mi ležemo kar v travo.“

„Saj ni za spanje,“ je odgovorila boječe, nezaupno.

Videla je prestrašene župnikove oči.

„Res, res . . .? Ljudje iščejo tam, kjer ni,“ je brez prave zveze odgovoril svečenik. „Na čudne načine napravljajo, pa je že narejeno . . .“

Pogledal jo je in resno dostavil:

„Vi se boste smejali, pa je res . . . V svetu iščemo srečo in ne vemo, da je pri nas, v naših dušah . . .“

Položil je roko na srce in mirno pripovedoval, da so se davi napotili zopet trije fantje v Ameriko.

V Meliti je vse strepetalo, ko so se ponavljale te misli v njeni glavi. Nekaj se je protivilo v njej in trdilo, da ni res in da ne more biti res. Zakaj se je vendar v njenem srcu nabralo toliko gorja?

Hladna sapa jo je zbudila iz misli. Ledeno mrzel pot je prepregel vse njeno telo, da se je treslo od mraza. Vstala je s postelje; noge so ji bile nenavadno šibke, da je omahovala. Zaprla je okno. Bliskavica je za hip obsvetila njeno bledico.

Nato je legla nazaj na posteljo; roke so ji brez moči omahnile. V ušesih ji je zabrnela godba, valček, ki se igra po gostilniških

vrtovih, zdelo se ji je, da vidi plesalce, a le medlo se je godilo vse pred njenimi očmi. Omamljiva brezmočnost jo je prevzela in v sencih ji je kljuvala komaj čutna bolečina.

Kakor bi bila promenada med drevjem, ji je bilo. Videla je rdeče solnčnike, bele obleke . . .

Napol v sanjah ji je postalo naenkrat tesno pri srcu in dušeče. Nevidna moč jo je morila, da si ni upala spregovoriti. Nekaj je hotela reči očetu in se ni mogla domisliti kaj . . . Zakričala je obupno, strašen občutek samote jo je objel; zdelo se ji je, da je v večnem prostoru, kjer ni bilo ne tal pod nogami, ne nobenega predmeta nikjer. Pusta praznota povsod.

Zaspala je in v spanju so ji šklepetali zobje.

Ob treh zjutraj, ko je posvetil prvi svit, je očeta vzbudil nenavaden šum. Premišljal je, ali je zaropotalo, ali je bilo, kakor bi padel kdo? Pogledal je na uro in se trudil v mraku spoznati; obenem je poslušal.

Začul je grgranje, hreščanje onemoglega glasu; mrzlo ga je spreletelo in mu ni en hip ni pustilo, da bi se premaknil z mesta.

Pred vrati sosedne sobe je začul dihanje, ki je hotelo obtičati v grlu, pahnil je vrata s silo.

Melita je ležala na tleh in krvavela; pri padcu se je udarila ob rob. Rdeča kakor razbeljeno železo je bila v lica; prsi so se ji vzdigovale, kakor bi pojemale.

Skočil je k njej in jo zgrabil z obema rokama za ramena.

„Melita, Melita!“

Tresel jo je, dokler ni odprla oči.

„Kaj ti je, Melita?“

Nič odgovora, le trepalnice so se spet zaprle do polovice.

„Melita, lepo te prosim, govori, Melita!“

Tresoč se, jo je položil na posteljo in se v naglici oblekel.

„Melita, grem po zdravnika . . .“ je rekel in obstal brez moči in nemo pri postelji.

Melita je čisto zaprla oči; roke ji je stisnil krč. Polglasno je sanjala:

„Prej je šel gori, sedaj mora priti z one strani . . . Obljubil je, da pride vsak večer . . . Z belo palico in panama-slamnikom . . .“

Utihnila je, bolestno se je obrnila.

„Moj Bog, ne sreče, ne, ne . . .“ In čez nekaj časa:

„Ali ga vidiš? . . . Kateri? Kateri? . . . O, ne pokažem ti ga . . . nikoli . . .“ Zverižen smehljaj je preletel brezkrvne ustnice.

„Čeprav ga ni, pa je morda vendarle . . . v mojem srcu . . .“

Oče se je prijel za glavo in ni mogel nikamor. Potrkal je s palico sosedom na zid.

Zdravnik, ki je prišel, je spoznal vnetje možganske mrene, zapisal zdravila in odšel.

Brez besed je obsedel oče ob postelji in buljil v njen obraz, pod katerim so valovali vulkani.

Drugi dan Melite ni bilo v šolo in nikoli več. Ko je za silo ozdravela, jo je oče poslal v samotno zdravilišče. Poročali so mu od tam, da ji je zlasti, kadar je mlaj, posebno hudo.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

23.

Novo mesto 17. junija 1900.

Moja prva sveta dolžnost je, da Vas, moj mili prijatelj, prav, prav presrčno zahvalim na globoki prijaznosti in nežni skrbljivosti, s kojo se brigate za mojo usodo. Davno že bi se bilo spodobilo, da Vam odpišem, ali zadržavala me je vedno moja stara napaka — epistolofobija. Topla Vam hvala za potrpežljivost, s kojo prenašate in mi odpuščate ta moj vse graje vredni greh. Sed ad rem — najprvo o zdravju. Pred 3 leti doletela me je čudna sreča, da sem ujel tri influence zaporedoma. Trajale so 15 tednov, prvi dve po 6, zadnja, najblažja le tri. Nasledek teh bolezni je bila grozovita slabost; čutil sem jih več nego pol leta; opešalo mi ni le truplo, nego i duh. Obhajale so me neprenehoma črne slutnje bližnje smrti. Nje se baš ne bojim, še manje pa si je želim, kajti spadam med tiste ljudi, ki so s svojo usodo na tem svetu zadovoljni. Kako krasen je ta božestveni svet in koliko čudovitih prelesti in ugodnosti nam razodeva človeško življenje! O jaz bi se bogme čisto nič ne protivil, ako bi mi bil namenjen ali prisojen Matuzalemov vek. Misel na bližnjo smrt mi je bila torej na vso moč zoprna in nadležna, ali se je nikakor nisem mogel odkrižati. Slutnja me je nadlegovala več mesecev — do zime . . . Vaš iskreni prijatelj

J. Trdina.

24.

Novo mesto 18. junija 1900.

Influenca me je začela mikastiti kmalu po novem letu in se je vlekla v svojih treh izdajah, kakor pravim, celih 15 tednov še čez prvo polovico aprila. Ko je nastopila sledeča zima, sem pričakoval, da se mi po svoji vražji navadi ali ponovi sama, ali pa, da se prikaže kak nasledek njen — sušica, pljučnica i. dr., ki me brez dvojbe ugonobi. Čakam, čakam — ali ničevo! Ne pojavi se ni mati influenca, ni koja njenih hčera. Baš protivno! Čutil sem se od dne do dne bolj bodrega in jakega. Dobil sem volčjo slast do jedi in trdno spanje kakor medved v brlogu. Slutnja bližnje smrti mi se je jela dozdevati strašno smešna in neumna, pregnal sem jo v nedogledno daljavo bodočnosti. Mesto nje se mi je ukorenila v duhu čvrsta, vesela nada, da bom še dolgo, prav dolgo živel, uživaje debele požirke sladke dobrote pozemskega prebivanja. Od takrat mi se je videl svet še sto in stokrat lepši nego pred boleznijo, življenje pa radostno, polno vsakovrstnih telesnih in duševnih blagodati, kojih užitek nam ne smejo kaliti malenkostne strasti in skrbi, niti sitnosti, s kojimi nam nagajajo drugi ljudje. Bil sem, da povem vse z jedno besedo, popolnoma srečen. Ta blažena doba je trajala do 26. preteklega meseca. — Za danes z Bogom! Vaš najiskrenejši prijatelj in častilec

Janez.

25.

Novo mesto 19. junija 1900.

Devetindvajsetega maja sem dopolnil svoje 70. leto. Ali 26. sem že povse obupal, da bom dočakal ta dan. Ob 8. uri zvečer, ko sem bil že v postelji (kajti hodim rano spat) napade me iznenada strašen kašelj, ki je trajal brez prestanka celih 20 ur! Valjaje se po postelji sem trpel hude muke: kašelj me je hotel kar zadušiti. Po instinktu planem iz postelje in se začnem hitro izprehajati. Zapazivši, da mi je gibanje muke znatno olajšalo, jamem skakati, dirjati po sobi, dvigati stole in vršiti vsakovrstno telovadbo, ne izvzemši plesa turških dervišev. Muke so bivale res čim dalje manjše, vendar so trajale še do 4. ure popoldne sledečega dneva, ko so prešle v navadni kašelj, ki se da prenašati brez težave. Ali ne morete si misliti, kako grozovito me je oslabilo teh 20 ur trpljenja. Še danes ga čutim v vseh udih in živcih. Prvi teden sem se komaj premikal,

hranil sem se samo z mlekom in čisto juho. Še deseti dan sem hodil v čitalnico celih 20 minut, ko potrebujem zdrav komaj dve. Taki napadi so nasledek starosti. Kakih 20 let jaz pravega pota več nimam, mesto njega pa me obliva tudi brez vročine nekak oster znoj, ki mi razjeda zgornjo kožo in dela torej kraste. Od konca sem mislil, da je ta znoj nova, pogubna bolezen, ali dolga skušnja me je naučila, da je moj najboljši prijatelj. Kadar mi pride, ne čutim nič slabosti in bolehnosti, spavam dolgo in sladko s prijetnimi sanjami. Če pa dalje časa izostane, me začno napadati razne težave in tudi omenjeni kašelj me je moril takrat, ko že pet dni ni bilo znoja . . . Zdravo! Vaš najiskrenejši prijatelj in spoštovalec

Janez Trdina.

26.

Novo mesto 20. junija 1900.

Razen nekaterih drugih ljudi nagovarjate me posebno Vi, da bi svoje zbrane spise dal na svetlo. Od konca me ta reč ni baš mikala, ali zdaj bi spravil prav rad v javnost svoje „bajke“, že zato, da ujezim z njimi nekatere možakarje, ki niso le nasprotniki našega naroda, nego i sovražniki človeškega razuma in prave pameti. Lahko uganete, koga mislim. Trebalo bi mi torej prirediti te bajke za natis. Ali kako?! S takim poslom se jaz nisem nikdar ukvarjal. In sploh sem jaz tudi jako nepraktičen človek, nepraktičen do neverjetnosti, nepraktičen kakor kak otrok, ali pa še bolj. Vprašal sem nekoje znance, ki razumejo take stvari bolj od mene, kaj mi je storiti, a vsak mi je svetoval kaj drugega. Jeden je rekel, naj bajke lepo prepišem in dam rokopis natisniti. Ali takega mehaničnega, dolgočasnega dela se jaz ne bi lotil za noben denar. Bolj pametno mi je svetoval nekdo drug, ki je dejal: Glavna oseba je za tak posel založnik, tiskarjev je na izbèr tudi že na Slovenskem. Ker so bile vaše bajke že natisnjene v „Ljubljan. zvonu“, ni treba jih prepisovati, tiskar naj jih prenatisne in — mirna Bosna. Pobrigati pa se morate za vestnega korektorja, ki bo popravljal tiskarske pomote. Najbolje bode, da ga dobite v tistem mestu, kjer se bodo vaše reči tiskale. Da bi tiskar pošiljal posamezne liste v Novo mesto, da popravljate te pomote vi sami, ne morem vam svetovati: to bi bilo prezamudno in jako neprilično. Zdaj pa prosim še Vas, preljubi moj prijatelj, da mi svetujete, kaj mi je ukreniti, da se tiskanje prej ko mogoče začne in dovrši . . . Vaš najiskrenejši prijatelj in častilec

Janez.

27.

Novo mesto 21. junija 1900.

Še v dijaških letih (1849—50) sem napisal za „Slovensko društvo“ v Ljubljani „Zgodovino Slovenskga naroda“. To delce je potem proti moji volji dala natisniti „Slovenska matica“. Jaz sem zahteval, da se mi izroči rokopis, da ga popolnoma predelam. V kakih dveh letih ga potem pošljem „Matici“ tako popravljenega, da se bo mogel dati brez sramote med narod. Ali naši prvaki so se radi tega name strašno raztogotili. Rokopis so poslali v popravek g. Bradaški, ne pa meni. Zdaj me pa napadajo bonci in kvasijo, da ta zgodovina ni nikaka zgodovina, nego da sem si zgodbe jaz sam izmišljal. To se razume samo po sebi, da to dijaško moje delce ne more biti niti kritično niti znanstveno; ali vsaka stran njegova dokazuje, da sta mi vodila pero najpoštenejša namera in najčistejše rodoljubje. V dijaških letih sem pisal mnogo i za naše novine in časopise (za „Slovenijo“, „Ljubljanski časnik“, „Slovensko bčelo,“ „Novice“) ali tudi te malenkosti niso vredne, da bi se zopet natisnile, razen zbirke narodnih in polunarodnih pripovedek, kojo sem priobčil v „Ljubljanskem časniku“; ali jezik je v nji tako zastarel, da bi ga trebalo korenito popraviti. Za Hribarjevega „Slovana“ sem pisal „Hrvatske spomine“, ki so se pa pretrgali, še predno so prišli do sredine, kajti se je uredništvo ustrašilo mojih odkritij o demoralizaciji v Slavoniji. S presrčnim pozdravom od mene in dr. Vojske Vaš najiskrenejši spoštovalec

Janez Trdina.

28.

Novo mesto 22. junija 1900.

V rokopisu imam mnogo povesti iz narodnega življenja in biografij naših rojakov — kmetov in obrtnikov. Ali ti spisi so narejeni v naglici, so le nekak načrt, kateremu bi trebalo izpremeniti ne le posamezne besede, ampak cele stavke in odstavke; v sedanji obliki niso za javnost. Večkrat sem jih že mislil popraviti, prepisati in poslati za podlistek „Slovenskemu narodu.“ Ali vselej mi je nedostajalo pravega veselja. Slovstveni izdelki se morajo ustvarjati con amore, drugače nimajo pravega maha in okusa. Vendar čutim zdaj od dne do dne več volje, da priredim te spise za „Slovenski narod“, potem pa bi se lahko še posebej natisnili. — Kakor sem Vam že zatrdil, sem jaz s svojo usodo povse zadovoljen. Glavni vzrok je to, da sem si ohranil vse ideale svoje mladosti: ljubezen do

svobode, ljubezen do domovine in naroda, do narodne preteklosti in sijajne, ponosne bodočnosti, ljubezen do narodne literature in narodnega jezika, do narodnega napredka, do slavjanske vzajemnosti, ljubezen do znanosti in umetnosti, posebno pa tudi ljubezen do krasne narave, ki nas očaruje vsak dan z novimi čudesi in obsiplje z vedno svežimi blagodatmi in blagoslovi. Svobode je več vrstá — svoboda more biti politična, narodna, socijalna, telesna, duševna, osebna i. t. d. Vseh vrsta ne uživa skoro nihče, zares nesrečen pa je tisti, ki nima nobene.

S presrčnim pozdravom svojim in dr. Vojske Vaš najiskrenejši prijatelj Janez

29.

Novo mesto 23. junija 1900.

Mene sta doleteli dve posebno dragoceni svobodi: duševna in osebna. Duševna mi daje moč, da presojam brez tujih sugestij vsa politična, verska in nravna vprašanja. Osebna svoboda je pa tako lepa, da je vredna med brati vsak mesec 5.000 gold. pa tudi več. Navdaja me vselej vesel ponos, kadar pomislim, da sem sam svoj gospodar, da mi ni treba biti nikomur v strahu, da vstanem, kadar hočem, da grem, kamor in kadar hočem. Moja pokojnina je res da dosti borna, tudi hiša mi donaša neznatne obresti; ali ti mali prihodki zadoščajo popolnoma za moje male potrebe. Dolžan nisem nikomur nič in dostikrat se pokaže ob mesecu še kak prebitek, posebno o bolezni. Drugi bolniki imajo često silne stroške, jaz nikakršnih, kajti sem sam svoj zdravnik in lekarničar. Moja zdravila so: mir, gorkota, post, voda in dobra volja. Sosebno je dobra volja več vredna nego vse lekarske maže in plaže. Tako sem si prihranil po tistih treh influencah več nego 50 gold. in po omenjenem kašlju 12 gold. Mnogi mislijo, da se po tem načinu življenja nič dobrega ne užije, ali se jako motijo. Izpraznil sem teh 33 let, kar sem na Dolenjskem, marsikateri literček izvrstne slovenske in hrvatske kapljice in nisem stradal niti izbornih kuhinjskih dobrot. Mene ne mikajo gosposke slaščice in rafinirani zalogaji. Jaz sem privrženec domače umetnosti tudi na to plat. Ljubčki mojega povse zdravega želodca se zovó: Žganci s kislo gobovo juho; ljubljanske klobase s hrenom; prekajeno pleče s kislim zeljem, bravina s sladko repo i. t. d. Nikdar pa mi ni prišla še na misel pasteta z gosjimi jetri ali gomoljike v šampanjcu. — Za danes z Bogom! Vaš najiskrenejši prijatelj in častilec

Janez.

30.

Novo mesto 24. junija 1900.

Mene ne tare nikdar tista huda nadloga, kateri pravijo „dolgčas“. Berila imam zmirom dosti. Zanje mi skrbita prijatelja dr. Vojska in Hudovernik, kostanjeviški beležnik. Novine in časopise čitam v čitalnici, ki je dobro založena z njimi. Razen drugih ima i nemško „Zeit“ in medvedovo „Njivo“. — „Zeit“ štejejo Nemci med najbolje svoje časopise, istotako medvedovo „Njivo“. Tu je prilika primerjati. Kako prazna, površna, prostaška, z jedno besedo „minderweitig“ je „Zeit“ proti klasični Njivi. Nemci dandanes res nimajo vzroka in pravice hvaliti se s svojo beletristično literaturo.

Jedini človek, s katerim tukaj občujem, je vrli narodnjak dr. Vojska. Inih društev se skrbno ogibljem in to iz načela. Dokler je kdo mlad, nahaja v druščini resnično zabavo in srečo, v starosti pa je človeku najboljša tovarišica — samota. V društvu se zdi starec ljudem siten, pedantičen, starokopiten, brbljav bedak, domišljav kilavec. Često ga zmatrajo kar naravnost za „objectum foppabile“, gotovo pa ga obrekujejo zaničljivo vsaj za hrbtom.

Z največjo radostjo smo sprejeli Vaše naznanilo, da pridete julija sem. Razen mene tudi dr. Vojska in sodni svetnik Golja čakata, da Vas zopet vidita. Radi sorodnic moram iti od konca julija v Ljubljano. Pred 5. pojdem tja in 10. sem že prav gotovo zopet v Novem mestu. Kdaj po priliki naj Vas tu pričakujemo? Tudi Vas prosim, da mi odpišite, da li ste prejeli vseh osem dopisnic, koje sem Vam poslal. — Sprejmite najiskrenejši pozdrav od mene, dr. Vojske in sodn. svet. Golje. Vaš iz globočine srca Vam vdani prijatelj in častilec

Janez.

Ignacij Gruden:

Moment.

Roke slabotne in koščene,
od vesel vse ožuljene;
oči vse motne in steklene
in od skrbi izbuljene;
od bede lica vsa izpita,
obraz od solnca ves ožgan:
dva ribiča molče strmita
čez tihi, daljni ocean . . .

Ferdo Kozak:

Sestri.

(Konec.)

12.

Žito je že odgnalo, polja so se pregrnila z drobno pretkanim zelenim plaščem. Martin je hodil po njivi in mislil na bodočo žetev. V vasi je pozvanjalo k popoldanskemu obredu. Nedeljska svetost je dremala v ozračju kakor tiha, pokojna molitev.

Tako je bilo v pomladnih dneh, ko je še z Reziko pohajal na njivo in sanjal o lepi bodočnosti. Kakor bi v rebri cvetela akacija, bela in blesteča, posuta z nežnim cvetjem. Kramljale so veje v popoldanski tihoti, se nagibale druga k drugi in šepetale. Pa je zavelo tako mrzlo od severa, da se je vsulo z akacije kakor sneg, ostalo je golo, žalostno drevo na samoti, zibaje se v sanjah in hrepenenju.

Od koče se je razlegal klic.

Martin se je ozrl. Ob koncu dvorišča je stala Tinka. Počasi je šel k njej.

„Kaj, si že doma?"

„Hitro, kaj ne?"

„Saj je še komaj zvonilo."

„Nisem mogla iti."

„Kako to?"

Zardela je in se prisiljeno nasmehnila.

Pogledal jo je. Tako čudno upal se mu je zazdel ta ozki obrazek, oči tako nemirne.

„Ali si bolna?"

Tinka ni odgovorila. Sedla je v senco košatega bezga, Martin je sedel k njej.

„Zakaj pa nisi šla v cerkev?"

„Sama ne vem. Prišla sem do sredi pota, potem sem se pa obrnila . . ."

Martin je ugibal, kak poseben vzrok da ima, ali pa ne govori resnice. Tinka ga je nekoliko časa gledala, potem je pa nenadoma zardela, oči so se ji zasvetile v vlažnem lesku. Sklonila se je k njemu in mu položila roko na ramo. „Martin, nekaj ti moram povedati . . . Ne vem, kako bi rekla . . . tako čudno mi je." Stisnila se je tesno k njemu in mu nekaj zašepetala v uho, Martin jo je

začudeno pogledal. Blesk sreče se je utrnil v njegovih očeh, a je takoj nato spet ugasnil.

„Ali je resnica, Tinka? Da bom oče?“

Prikimala je.

Potopila sta se v razgovor poln toplote in skrbi, hvaležnosti in sanj. Ko je Tinka odšla v kuhinjo, da napravi večerjo, je legla v Martinovo dušo težka žalost.

Zakaj ni bilo prej tako, veliko prej, ko je bila Tinka še pri očetu! Zakaj mu ni te sreče darovala Rezika! Pekla ga je bridkost, vso noč ni zatisnil očesa. Zjutraj pa je vendar pohitel k Tinki vprašat, kako se počuti.

„Zdaj pojdem na polje, ne delaj preveč.“

Dobro ji je delo, da se je tako bal zanjo. Te mehke besede so jo odškodovale za vse prestano trpljenje in jo podkrepile v novih upih. Ko ga je čakala s kosilom, je prinesel pismonoša pismo zanj. Spoznala je Rezikino pisavo in prevzela jo je silna radovednost, kaj piše. Postavila je posodo v jerbas, ga zadela na glavo in odhitela na njivo.

„Čuj, Rezika je pisala!“

Martin ji ni hotel sprva verjeti; ko je pa spoznal pisavo, je prebledel.

Sedla sta na travo in brala:

„Dragi Martin! Morda si me klel tisti dan, morda sploh nisi pomislil name, ker si me hotel pozabiti. Vem, da je velika moja krivda, a vendar te prosim odpuščanja. Saj je mogoče še kaj usmiljenja v tebi, da se spomniš svoje zavržene žene in jo rešiš pogina. Daniela ni več pri meni. Izginil je bogve kam; vse popraševanje po njem je brezuspešno. Vem, zakaj me je pustil. Pošel je nama denar, lakota je pozdravila najin dom. Skromen zaslužek ni zadostoval niti zame, kako še za oba. Daniel je bil brez dela. Zdaj sem sama sredi tujine, izročena bedi, in nikogar ni, ki bi se me usmilil. Glej, Martin, moj mož si, včasih si me imel rad. Mogoče nisi pozabil name in zato te prosim, reši me! Nikdar več se ne pregrešim proti tvoji dobroti, kajti spoznala sem, da si najboljši človek na svetu. Pozabi, kar sem ti storila zla in reši me! Tvoja Rezika.“

Martinu je zdrsnilo pismo iz rok, sklonil je glavo na prsi. Tinka se je boječe odmaknila.

„Kaj mi jo storiti?“

„Stori, kakor veš, da bo najbolje.“

Molče sta pojedla skromno kosilo. Tinka je odšla domov, Martin je obsedel na travi.

Kaj naj stori! Če ji pošlje denar, potem pride in se naseli pri njem, kam naj gre Tinka? Očeta nima, svojega posestva tudi ne, a služiti je ne more poslati, posebno v tem stanju ne. Srce bi mu očitalo do konca dni, da je pognal v svet svojega otroka in bitje, ki mu je bilo druga žena . . . Mračen in zamišljen je prišel zvečer domov. Trdo so odmevali njegovi koraki po hiši. Z največjim naporom je dušila njegova trezna razsodnost divji plamen ljnbezni, ki je pomalem zopet sikal na dan.

V razmišljanjih so drveli dnevi mimo njega kakor blisk, še na pismo ni odgovoril. Odlašal je in omahoval; zdaj je zasanjal o bodoči Rezikini vrnitvi, zdaj je mislil na svoje dete.

„Kaj ti je, Martin? Hudo mi je, kadar te vidim tako potrtega in žalostnega. Saj vem, da je vse zaradi mene.“

Martin se je obotavljal, potem ji je pa pogledal v odkritosrčne oči in se nasmehnil.

„Da, res je. Zadnje dni mi je tako čudno v duši, sam ne vem, kaj se godi z menoj. Veš, vse je prišlo prehitro. Dovolj sem že pretrpel ta leta in ravno, ko sem zahrepenel po počitku, je prišlo ono pismo.“

Tinka se je komaj vidno zdrznila. V oči ji je dahnila vlažnost, na trepalnicah je obvisela solza. Martin jo je zapazil in pokesal se je, da je sploh mislil na Reziko, ko mu je vendar Tinka tako iz dna duše vdana.

„Ne bodi žalostna, saj se mogoče bolje izteče, kakor si mislim!“

„Ne verujem! Vedno se mi je zdelo, da je nekaj med nama, kar naju loči.“

Martin ni odgovoril.

„Ali si že odpisal Reziki?“

„Ne še. Kako pa naj pišem?“

„Da naj se povrne.“

„To ni mogoče! Pomisli, kaj poreko vaščani. Vsa vas bi zagnala vrišč, da sva se pregrešila proti postavi . . .“

Molče sta se prepustila lastnemu razglabljanju.

Nad gozdovi se je zgrinjal večer, tih in miren, kakor bi se gorak balzam prelival v gostih curkih prek horizonta. Črički so pripevali melodiji poljanskih sanj in šepetu košatih dreves. Tajinstven utrip večera se je razprostrl nad dolino kakor hrepenenja polna pesem.

„Martin, čas je, da greva spat."

Tinka je vstala, a hipoma je omahnila, zaječala in se krčevito oprijela zidu. Martin je preplašen skočil k njej.

„Tako bleda si! Pusti vse delo in ostani v postelji, saj veš, kako je. Takoj jutri stopim v vas in poiščem Birtičevko, da ti streže in tačas opravi tvoja dela."

Prijel jo je za roko in jo počasi odvedel v izbo. S tresočimi rokami je prižgal luč in sedel k njeni postelji.

„Preveč skrbiš zame."

„Za koga naj skrbim, če ne zate."

Tinka ga je hvaležno pogledala, najraje bi se ga oklenila krog vratu.

„O, saj sem vedela, saj sem verovala . . ."

In oba sta čutila v svojih srcih vzvišeno čustvo ljubezni do bodočega otroka, ki ju je prerodila in dala nove upe in nova hrepenenja.

13.

Martin je počasi prestopil domači prag. Hrbet mu je klonil kakor starcu, obraz je bil mračen in bled. Skoro boječe je šel v izbo.

„Ali si ti, Martin?"

„Da, Tinka. Bil sem v vasi. Birtičevka je dejala, da pride zvečer... Ampak ti ljudje v vasi so čudni. Videl sem, kako so ti stikali glave in kazali name. Znanci so se me ogibali, za menoj so postajali in vrag ve, o čem so klepetali."

„Lahko uganeš."

„Vem, vem; saj mi je tudi Birtičevka vse natančno razložila, kaj govore o naju dveh."

„Pusti jih, Martin! Zlobni so bili že od nekdaj."

„Pa vendar človeka jezi, da bi ga obsojali taki polberači, ki so v naši vasi. Raje bi tisto skrb, ki jo imajo za druge, porabili za dom in gospodarstvo. Videti je, da so zelo nezadovoljni z nama."

„Kaj to; saj sva oba vedela, da drugače ne more biti in jaz sem se tudi nato pripravila."

Tiho je odprl vrata in sedel v kuhinji na stol. Še enkrat je prisluhnil proti izbi, potem je pa izvlekel iz žepa pismo. Ogledoval ga je od vseh strani in s tresočimi rokami raztrgal ovoj. Zdaj je pisala še bolj proseče, še bolj vdano; vse vrste je prevevala kakor obupen krik potapljajočega. S kričečimi barvami mu je naslikala strašno bedo, ki jo tare in ga prosila, naj ji odpusti. Govorila je o

ljubezni s tako divjimi in vročimi besedami, da se je Martin zdrznil. Prečital je pismo dvakrat, v srcu so mu zvenele njene prošnje, da je obsedel v globokem razmišljanju . . .

Reka je s poslednjim zagonom nenadoma razdrla breg in se razlila čez in čez... Martinovi pomisleki so prešli kakor megle. Pozabil je na Tinko, na dete, na dom in le ena sama želja mu je palila dušo: imeti Reziko. Vstala je pred njim iz mladih let, ko je še počivala v njegovem objemu in zarotil se je, da mora priti, naj se zgodi, kar se hoče. Čez dolgo časa se je ozrl po kuhinji. Kaj mu je bil pravzaprav ta dom, ko ni zvenela v njem njena govorica, ko ni odmeval od sten njen korak. Kaj so mu njive, ko pa ne spi v njih delo njenih rok. Je li sploh mogoče, pozabiti mladost in se brez spominov zagrebsti v mračno sedanjost? Zazdelo se mu je, da je sanjal čudne, težke sanje, ki so mu skalile mir in ga polnile z bridkostjo. A zdaj se je vse zopet dvignilo iz sivih megel na površje, kakor nekdaj jasno in s solncem oblito.

„Martin!"

Proseče je vzdihnil droben glasek, Martin se ga je skoro prestrašil.

„Kaj pa je, Tinka?"

„Daj mi vode!"

Šel je k vodnjaku in natočil.

„Tinka, jaz moram jutri v mesto."

„V mesto? Zakaj pa?"

„Razni opravki me kličejo."

„Pa mi prej nisi nič omenil."

„Saj sem se šele zdajle domislil."

„Če moraš, zakaj bi ti branila. A bojim se, da ne bo doma vse tako v redu, kakor bi moralo biti."

„En dan se že prestane."

Počasi se je odstranil iz izbe in šel v svojo sobico, kjer je imel spravljeno obleko. Odprl je skrinjo in vzel iz nje veliko usnjato mošnjo. Na kolenih je naštel denar, ki ga je mislil poslati Reziki.

Ali bi ji kaj pisal? Čemu? Dovolj je, da dobi denar, drugo se že ustmeno pomeniva.

Zjutraj je zgodaj napregel konja. Skočil je še k Tinki, potem pa veselo pognal. Tinka je prisluškovala ropotu voza, dokler ni zamrl popolnoma. Bila je žalostna, ne da bi vedela zakaj. —

Solnce je že tonilo za gozdove in oblivalo vršičke smrek z rdečkasto-zlato lučjo, ko se je Martin vrnil.

„No, mati Birtičevka, ali se je kaj zgodilo?“

„Nič posebnega.“

„Še bolje.“

Skočil je z voza in si pretegnil utrple ude ter šel veselega obraza k Tinki.

„Vidiš, Tinka, spet sem doma in nič hudega se mi ni pripetilo.“

Sedel je še nekaj časa pri njej. Ko je šel spat, ga je zapeklo v duši in sram ga je bilo pred samim seboj.

14.

Martin je prejel Rezikino pismo, ki je naznanjal njen prihod. Varno ga je spravil v žep in odšel na polje. Zadnje dni, ko se je polegla mrzlična razburjenost, ga je pričela gristi skrb. Oglasila se je prav narahlo, komaj čutno in počasi zadušila vse druge misli. Vprašanje, kaj naj stori s Tinko ga je mučilo do blaznosti. Še poslednje jutro pred Rezikinim prihodom se je pogovarjal s Tinko, ne da bi ji omenil sestrino vrnitev. Tinka je opazila njegovo razburjenost.

„Martin, povej mi vendar, kaj ti je.“

„Kar me skrbi, je tvoja bolezen.“

Ko je govoril, je trdovratno gledal v tla in vsa lica so mu žarela sramu. Čutil je laž, kako je zdrsnila z njegovega jezika. Najraje bi zbežal v gozd in se skril vsem ljudem. Tinka ga nič več ni hotela nadlegovati z vprašanji, ker se je bala razočaranja svojih sanj.

Martin je vstal in se poslovil brez besede. Gnalo ga je v samoto. Na polju je pustil konja v senci, sam pa je sedel na star štor. Za hip ga je premagala bolest, a takoj nato je z divjo silo napenjal možgane in skušal natančno predreti v svoj položaj. Tinke ne morem odsloviti. A kaj poreče Rezika, kadar pride? Da ga zdaj ljubi, je bil prepričan in peklo ga je, da ne more stopiti pred njo tak, kakor je bil takrat, ko je šla. Rezika ne sme vedeti, kaj se je godilo tačas, ko je bila v tujini, niti slutiti ne sme, da je bila pozabljena...

Dan je bežal kakor blisk. Ko je prišel Martin opoldne domov, je Tinka spala. Dolgo časa je stal pri njeni postelji in jo gledal. V tistih trenotkih je zaželel, da bi jo nikdar ne poznal, da bi jo sploh nikdar ne vzel k sebi. Mržnja do nje se je razmahnila v polnem obsegu, da je moral bežati v kuhinjo pred samim seboj. Popoldne se je potikal po poljih, prehodil gozd in šele visoko gori na prelazu je upehan legel v travo.

Jutri zjutraj pride Rezika in ničesar še ni odredil za njen prihod. Takoj, ko ga ugleda, ga spozna v vsej njegovi malodušnosti in

nemoči. Rezika vstopi v izbo ... Kaj si bo mislila takrat! O, tistega trenotka se je Martin bal, trepetal je pred njim, a obenem si je strt in uničen priznal, da ga ne more zabraniti.

Gozd je polagoma umolknil kakor utrujen, pesmi so potihnile. Poslednji rdeči žarki zahajajočega solnca so vsi majhni in drobni curljali skoz listje na zeleni mah in se prelivali v vijoličastem polmraku v mavričaste meglice.

Martin se je vrnil domov. Njegove oči so sijale trdo in mrko, kakor da počiva v njih mračen sklep.

„Kje je pa Birtičevka?"

„Domov je šla. Jutri je nedelja in zato bi rada tudi doma uredila; jutri se vrne."

Umolknila sta. Gost mrak se je razpredel v izbi, sobna oprava je tonila v njem kakor v črnih valovih.

„Prižgi luč, Martin!"

„Luč? Čemu vendar! Saj ni treba, da bi se videla."

„Pa je tako temno!"

Vzel je malo svetilko s peči in poiskal vžigalice. Svetel blisk je šinil skoz temo, luč je pljusknila ob predmete in se razpršila po sobi. Na steni so se strnile velike sence.

Tinka si je poravnala zglavje in legla vznak, Martin je sedel k peči.

„Kdaj pa pričneš s košnjo?"

„Drugi teden morda, ali pa tudi ne, kakor bo kazalo."

„Kakšno je letos polje?"

„Lepo je, Tinka, trava sega čez pas."

„Tako bi rada že šla ven, pa ne morem."

„Le potrpi še nekaj časa."

Ure so naglo potekale, kakor bi se jim mudilo, Martin se ni ganil s sedeža. Tinka je nekoliko zadremala. Ko je videla Martina še vedno v sobi, se je začudila.

„Kaj, ne greš spat?"

„Ne vem. Veš, prav nič se mi ne ljubi. Povej mi kaj, Tinka..."

„Saj ne vem ničesar."

Martin se je trudno nasmehnil.

„Imam te rad, ker si tako brez skrbi pustila dom in pišla k meni. Veruj mi, da te imam rad . . ."

„Ne razumem te, kako misliš."

„Same neumnosti! Zdi se mi, da sem lačen. Praviš, da je v kuhinji večerja?"

„Da, v kuhinji."

Šel je z lučjo iz sobe. Zunaj je obstal pri vratih. Ne, ne, Rezika ne sme vedeti, kako je živel on tačas! Tiho je stopil k mizi in odprl predal. Ves se je stresel, ko je prijel dolg kuhinjski nož v roke in otipal ostrino. Mrzel pot mu je oblil telo, kolena so klecala.

„O Bog, kaj delam!“ A tisti hip se je navalilo nanj z divjo silo. „Ne sme! Nikdar in nikoli!“

Pustil je luč v kuhinji in stopil nazaj v izbo. Mesec je črtal na tleh svetle štirikote, tema je bila prepletena s smaragdno zelenim sijajem.

„Ali si ti, Martin?“

„Da!“ —

„Pojdeš spat?“

„Da!“ —

Pretrgan, hripav krik je planil v zrak, se zaletel ob steno in zdrsnil v tišino. Čez nekaj časa se je s postelje začulo plaho ječanje.

„Martin!“

Nekdo je trdo stopil, čulo se je kakor oddih, potem pa je umolknilo vse. —

Ko se je zjutraj prelila luč prek obzorja in v gostih, bisernih valih zalila dolino, je čepel Martin v kotu na pragu pred hišo. Z okrvavljenimi rokami si je podpiral glavo, razmršenih las se je držala strjena kri. Obraz je bil siv in upal, spodnja ustnica je visela kakor mrtva. Režeč nasmeh je igral v sveže zasekanih potezah, oči so bile medle, tope.

„Martin!“

Klic je odjeknil v gozdu. Izza ovinka je zavila starikava žena in zavila na stransko stezico proti koči.

„Martin!“

Počasi je prišla na dvorišče. Njen obraz je bil suh, izmozgan in razoran, oči bele in s krvjo zalite. Lasje so padali izpod razcefranega robca po čelu in obrazu. Vsa obleka je bila raztrgana in zamazana. V naročju je držala otroka, umazanega, komaj živega. Slonel je na njeni rami in spal.

„Martin, ali me ne poznaš?“

Martin je dvignil svoj zmedeni pogled, počasi vstal in stopil k njej. Nekaj časa ji je pozorno motril obraz. Lica so se mu skremžila, oči zameglile, naenkrat se je hripavo zasmejal in stekel v gozd.

„Martin! Ali ne poznaš več svoje Rezike?“

Oddaljen krohot ji je bil odgovor.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

39.

Sy vienngen yeden Mann, alt und Chindt habend sy getodt, und annder Volckh alles mit Inn gefuert, dye Kind an die Zewn gespist, und in die Lackhen vertretten, Frawen in den Kindlepetten verfuert, die Kirchen alle verprannt und perawbt, Gotz leichnam unmasslichen geschmacht, Frawen und Junckfrawen zw todt geprawt . . .

Župnika J. Unresta Chronicon Austriacum.

Nad širnim Ljubljanskim poljem je lesketal v ponedeljek po Telovem, 3. junija 1472. leta Gospodnjega izredno krasen dan. Sicer tako mirno in tiho ravan je oživljalo neprestano vrvenje in gibanje. V jami pri Svetem Krištofu in daleč naokoli za njo je belel šator do šatora in povsodi so švigali urni mohamedanski jahači križema po pomandranih njivah in tratah.

Ujetniki so morali zgraditi okope pred jamo, pa tudi debeli, visoki nasip od peska, butar, kamenja in hlodov pred Osmanovim škrlatastim šatorom, razpetim na severnem delu velikega taborišča. Ljubljanski možnarji so grmeli le poredkoma; previdni branitelji so hranili strelivo za skrajno silo.

Osman paša je sedel razoglav, s podvitima nogama na pomarančasto rumeni svilnati blazini in računal na rovaš, koliko utegne izkupiti za robe in robinje; nato je ugibal, koliko enako oblečenih ugrabljenih dečkov in deklic bo mogel pokloniti sultanu. Pred pašo je klečal stari srepooki sluga Ilmihal; odložil je okrašeno usnjato brivsko latvico in jel z neznano važnim, skrbnim obrazom briti svojega gospoda. Delo mu je uspevalo tako lepo, da se je sam naslajal ob njem in ves blažen počasi pomikal svoj jezik med ustnami od kota do kota. Obenem je pazil, da ne bi prekucnil hrastovega torila z velikimi žoltimi jagodami mandragorovimi, katere je rabil Osman paša vsak večer za uspavalo. V ozadju je na preprogi ždel Omar, zamišljen, z uklonjeno glavo; male roke je sklenil pod levim kolenom. Ohlapna temnozelena janičarska suknja, segajoča mu dopod kolen, in široke rdeče hlače so uspešno utajevale oblike mladega dekleta. Od zunaj so se slišali raznoteri glasovi živahne množice, govorjenje, klici, žvižgi, udarci, grohot, škripot, ropot. Zdajinzdaj je mlačen popoldanji piš zazibal zaveso in dovajal

močan duh po lesu, usnju in konjih. Včasi je ob platnu nežna cvetlica zanihala višnjevo glavico; Omarju se je zdelo, da ga vprašujoče pogleduje zagonetno modro oko.

Že cel teden so taborili Turki pred Ljubljano. Vsak dan so se shajali paše in Uzeir aga v taboru za Poljansko vasjo. Načelniki so primerjali Isa pašo ljutemu risu, Osmana ponosnemu levu, Jusufa lenemu medvedu, Uzeir ago pa nenasitnemu volku.

Ko so oplenili in opustošili mestno okolico, so morili in ropali ob Savi do Kranja, do Radovljice in po Savinjski dolini dopred Celja. Ogibali so se utrjenih mest in gradov. Iztaknili so pa vsako še tako skrito vasico na visokem hribu ali v samotni dragi. Ujetniki, privezani na stremene ali za konjske repe, so jim morali kazati skrivališča znancev po rupah, duplinah in tokavah. Mnogo so zasačili seljakov, ki so se bili vrnili domov, meneč, da so Turki že izginili iz dežele. Povsodi so upepelili hiše, hleve, skednje, kozelce, uljnjake, cerkve, kapelice, znamenja, zasuli korita in vodnjake, posekali sadno drevje. Blizu gorečih sel in vasi so se vnele cele šume. V strahotni krasoti so plameneli široki velikanski ognji daleč v temno noč. Povsodi so pohotni konjaniki lovili žene in dekleta ter se z ostudnim grohotom in nesramnimi kretnjami rogali obupanim žrtvam pričo njih mož in ženinov in staršev. Povsodi so pobili pastirje, poklali prašiče in odgnali čede. Prizanašali niso nikomur, niti bolnim materam, niti dojenčkom, niti zarodkom; nabadali so jih na sulice in jih metali po kolovozih. Zlasti so besneli in divjali, kadar so bili pijani vina in hašiša. Posebno neusmiljeno so mučili stare mašnike in jim trli pokajoče kosti, preden so jih poklali. Povsodi so znamenovali njih pot plameni, mrliči, gavrani.

Neznosno je trpel Omar, kadar je moral biti priča silno gnusnim in ostudnim orgijam. Tedaj se je bal tudi Osman paše, ki je bil ob takih prilikah ves izpremenjen. Trla ga je obupna žalost in mučile so ga strašne misli: „Zakaj morajo ubogi kristjani trpeti tako silno, huje nego živina? Zakaj jim ne pomaga vsegamogočni, preusmiljeni Bog? Ali sta vendarle dva stvarnika in ali je Allah močnejši? Zakaj dovoljuje Bog, da moram tako hudo trpeti tudi jaz, ki nisem storil nikomur nikdar nič žalega? Zakaj je na svetu morje žalosti in komaj studenček veselja?“

„Ali si bolan, dragi moj Omar?“ je vprašal Osman paša, ki je včasi od strani pogledal svojega miljenca.

„Nisem, hvala bodi Allahu!“ se je odzval Omar, pokimal po turški šegi v znak zanikanja in prožno skočil na noge. Njegove

kretnje so bile docela fantovske. Dolga ježa, napori četovanja so mu vzeli vso dekliško gracijoznost.

Sluga je oplaknil pa obrisal paši gladko obrito glavo in mu pomagal omotati turban.

„Dobro, Ilmihale! Zdaj pa le k Savi! Ne mudita se mi dolgo! Vkratkem dospe Isa paša.“

Odšla sta in odvezala svoja dva konja in pačevega vranca Atmadžo ter odjezdila med šatori. V taboru se je vse gnetlo in motalo, ljudje in živina. Pod visečimi kotli je v pepelu tlela žerjavica. Robje so tesali dolge lestve in delali smolne vence za napad na Ljubljano. Nekateri sinovi prerokovi, premagani od žlahtnega samostanskega vina, so ležali v umazanih, povaljanih opravah znak ob šatorih in smrčali naporno in dolgovezno; pravi mohamedan sicer ne sme piti nikakršnih opojnih pijač, ali žejni grešniki so se tolažili z zaupno domnevo, da jim dobri Allah spričo njih velikih zaslug za pravo vero prav rad odpusti tak majhen grehek, kakor je uživanje trtne kapljice. Od vseh strani so prihajali četaši; vračali so se tudi ogleduhi, ki so vrebali in vohunili okoli ljubljanskega ozidja povsodi, koder jih ni oviralo ugrezno mahovje in močvirje.

Lep je bil dan, ali jako vroč. Noben oblak ni kalil čudovito jasne neizmerne višnjine, ki so se po njej prožile in zatrepetavale pretanke zlate strunice. Tako sijajen in tako prozoren je bil čisti vzduh, kakor za vedrih dni jesenskih. Veliki vrt kranjske dežele, plodovito Ljubljansko polje je bilo domala opustošeno. Pločate podkve turških konj in noge ulovljenih kristjanov so bile pomandrale visoko žito in travo. Nikjer naokoli ni bilo več ne lične vasice, ne prijazne cerkvice. Izza ožganega golega drevja so otožno gledali kupi pepela, oglja in očrnelega zidovja. Zbežale so čebele; prepelice, jerebice in škrjančki so zapustili pohojena gnezda.

Rad je gledal Omar svečano tihe gore, ponosne planine; naslajal in zamikal se je ob prirodni lepoti, pozabil bedo in gorje mlade duše. Kolikokrat je gledal to ponosno nedostopno krasoto — nagledati se je ni mogel. Ali še nikdar se mu ni zdel gorski svet tako čaroben kakor danes. Zamaknjen je motril te holme in brdine, te griče in hribe in gore, motril in občudoval ogromni čarovniški grad, Kamniške planine s skalovitimi strminami in globoko ubrazdanimi goljavami, z orjaškimi stolpi in okopi v stoterih barvah, lučih in sencah, v megleni daljavi pa gorenjskih velikanov ledene palače, in za tankim, tankim vilinskim pajčolanom Triglav s prebelim turbanom.

„Kako lepo!“ je vzkliknil mladi jezdec. „Ilmihale, poglej no! Kako lepo!“

„Mhm, lepo vreme nam je naklonil Allah,“ je odvrnil sluga suhoparno.

„Gore poglej, gore, planine!“

„Planine, gore,“ je kislo zagodel pusti dedec. „Kaj bi, gospodine mladi, s planinami? Planina je planina, gora je gora. Ta je malo večja, druga spet malo manjša; tukaj se pehaj navkreber, tam lazi spet doli: nerodno jezdecu in konju. Pameten konjanik ljubi ravnino, planjavo; ne mara gora. Ako bi bil jaz vladar sveta, bi morali robje razkopati vse hribe in gore, da bi bila lepo ravna vsa zemlja od polnočnih krajev do poldanskih, od jutrovih do večernih.“

„Ozri se na polnočno stran, nekoliko na levo! Tam je kraljestvo nepremaganega zlatoroga. Iz krvi zadete živali niknejo rože, od njih ozdravi ranjena žival mahoma in pahne drzovitega lovca v prepad. Tako so mi pravili ujetniki.“

„O, ta je pa že bosa,“ je zabavljal modri Ilmihal.

Slugova smešna suhoparnost je udobrovoljila Omarja, da je bil vesel vsega, karkoli je videl. Jahala sta skozi jako visoko rž, ki je včasi zavalovala kakor razburkano jezero. Na sivozelenih bilkah so jezdili krasno pisani polži in ošabni presvetli žužki v gizdavih suknjicah. Ob klasju so podrhtavali rumenkasti prašniki, prenežnim zastavicam enaki. Spodaj je sinjela modrica in gorel mak. Ondukaj, dovolj daleč od tabora, so petpedikale v žitu prepelice, v jasnih višavah pa so drobili nevidni škrjančki in peli himno radosti, peli himno svobodnega življenja. Pot je vodila navzdol proti šumeči Savi. V bližnjem gozdu so peli močnoglasni, veseli ščinkavci in kukale žalostne kukavice; v bukovju so ganljivo žvižgali očka kos in pripovedovali zali mamki pa porednim otrokom cele povesti. Po travnikih, osutih z rumenimi zlaticami, belim rmanom, lilastimi kolobarnicami in sivkasto okučmanim regratom, so godli trdovratno zaljubljeni murni.

Kmalu sta bila na bregu Save, kjer so bila peskovita tla vsa razhojena od širokih turških podkva. Vtopljen v svoje misli, Omar skoraj ni vedel, kdaj sta napojila konje in krenila nazaj proti taboru. Kakor lična igrača se je od modrine odražal ljubljanski Grad s svojimi sivimi zidinami, temnim drevjem in svetlozelenimi travniki med plešavim Golovcem in širokoplečim temnomodrim Krimom v zaledju.

„Ah, da bi bil to grad mojih sanj, grad mojih staršev!“ je vzdihnil Omar natihoma. Kadarkoli je jahal v tej smeri, vselej mu je odkrilila mlada duša iz žalostne tesnobne resničnosti v mikalni lepši svet svobodne domišljije in zasanjala o krščanskem junaku. Zaigrala mu je živa fantazija in mu pričarala viteza, mladega kajpa, lepega seveda, pa še prav posebno lepega, hrabrega in obenem tako blagega, kakršnih je bilo žalibog le malo vitezov na svetu. Ta vzorni mladenič pridrevi na krasnem konju s svojimi hlapci v turški tabor, Omar se mu da ujeti — o kako rad! Z Bogom, Turki! — Bridko se je nasmehnil, ko se je lepa utvara razblinila v strašni, strašni prazni nič.

Solnce je bilo komaj za dve pedi nad Polhograjskimi Dolomiti, ko sta prijezdila Isa paša in Uzeir aga z veliko tolpo konjanikov in še večjim krdelom uroblјenih Gorenjcev. Boljše je dal Isa paša nemudoma odgnati proti Poljanam. Izredno resen mu je bil okoreli demonski obraz, ko sta se pozdravila z Osman pašo. Kristjani, trudni od dolge hitre hoje, so strahoma pričakovali, kaj bo. Vsi so bili uverjeni, da je Isa paša pravi živi Satan. S povešenimi glavami, s trepetajočimi koleni so stali pred njim. Prsi jim je tesnila strahovita bojazen.

„Odvežite jih!“ je ukazal Isa paša. „Ljubljančani zapirajo ujete Turke v ozkih podzemnih ječah na Gradu, da se reveži mučijo in počasi umirajo od lakote. Mi nismo tako neusmiljeni.“

Radostno so se nasmehnili oznojeni prašni obrazi, hvaležno so se ozirale plahe oči v pašo; on pa se je namrdnil zaničljivo in gledal čeznje proti svetega Petra cerkvi.

„Ondi so vse koče prazne, kakor bi bilo vse izumrlo,“ je dejal in pokazal proti šentpetrskemu predmestju. „Ali znate dobro teči?“

Izmučeni ujetniki so molčali in se boječe pogledavali. Hoditi so bili morali že dolge, dolge ure in večkrat tudi teči.

„Tecite!“

Nekaj trenutkov so obstali vsi kakor ohromeli.

„Tecite!“ je zarohnel togotni paša.

Navzlic morilni žeji, navzlic gladu in utrujenosti so jeli bežati krepkejši in pomagali slabotnim. Vsak čas se je kdo spotaknil ob grudi ali kamenu in padel; rojaki so ga dvignili z veliko muko in sopihali z njim dalje preko podrtih plotov in skozi trnove ograje. Konjaniki so se norčevali in grohotali za njimi.

Vsi zasopeni, raztrgani in opraskani, so se poskrili nekateri po šentpetrskih kozolcih, senicah, hlevih in listjakih. Drugi so s

poslednjimi močmi ulomili vrata in se skrili v podstrešjih in kleteh. Mnogi pa so napol blazni begali po Svetega Petra cesti proti Šentjanževi vasi; toda že pri Ajdovem zrnu so jih prestregli sovražniki.

„Turki! Turki!“ so kričali ujetniki. „Bežite! Skrijte se!“ Ali nikamor več niso mogli, niti v stran, niti k Ljubljanici. Zemlja se je potresala od tisočero kopit; sulice in goreče puščice so zveneč drgetale v lesenih oknicah in vratih.

Isa paša je bil ustavil svojega konja pred svetega Petra cerkvijo. Poleg njega so bili Osman paša, Omar in Uzeir aga. Vsa bleda, kakor bi bila vstala iz groba, je pribežala mlada mati v raztrgani kočemajki, z razgaljenimi prsmi. S svojimi razpletenimi dolgimi lasmi je zakrivala golo, komaj dvoletno dekletce. Silen strah ji je pretvarjal obraz. Težko je dihala; dušili so jo vzdihi in solze, ki jih je zadrževala z veliko muko. Trepetaje je pokleknila pred Isa pašo.

„Gospod, gospod . . . usmili se nas!“ je jecala presledkoma. „Ko črna živina ti hočemo delati. Prizanesi nam! Pusti nam edino, kar še imamo, življenje in otroke! Spomni se svojih otrok! Spomni se svoje matere!“

Uzeir aga se je ugriznil v gorenjo ustnico; njegovi starši so mu bili umrli še kristjani.

„Bolje znaš brusiti jezik nego vsak vaš pop,“ se je posmehoval Isa paša in nadaljeval glasneje: „Kristjani ne molite pravega Boga, imate lesene bogove, naslikane malike. Zato se bo zverjad in gadja zalega plazila po vaših porušenih domeh in cerkvah; popotnik bo slišal po vaših selih le krokotanje gavranov in videl kupe razvalin. Kje je zdaj vaš Bog, kje vaši svetniki, kje vaš papež? Kje je vaš cesar? Kaj vam pomagajo vaši švabski knezi, kaj vaši grofi, vitezi in taborski gvardijani? Kaj vam pomagajo vaši neumni škofje, vaši prelatje in opatje? Kaj vam hasnejo vaše molitve, romanja, zaobljube, procesije, vaši odpustki, vaše maše? Kdo sliši vaše prošnje? Skrij se!“

Bežala je kar najhitreje in izginila za ogalom. Za njo je planila četa divjih Albancev in martolosov. Skakali so raz konje in sekali po proseče povzdignjenih rokah klečečih kristjanov, stopali otrokom na usta, jih butali ob stene, natikali na plotove in brisali krvave sablje ob ženske lase. Žene so onemele od smrtnega strahu. Pokrile so si glave s predpasniki in rutami, da ne bi videle strašnega mesarjenja in umirajočih, ki so grgrali v rdečem blatu. Zatiskale so si ušesa, da ne bi čule preletečega kričanja in jokanja, ki se je zaslišalo zdaj tukaj, zdaj tam in umolknilo mahoma. Onemogle, nepremične, brezvoljne so čakale smrti, kakor čaka zvezana žival

mesarski nož. Kri je izdolbla dolge struge v pesek in prah in se stekala v velike mlake.

Omar je videl vse kakor v megli. Od silne razburjenosti mu je močno utripalo srce; težko je sopel in naglo. Ustne, roke, vse je drhtelo na njem. Čutil se je slabotnega, omamljenega. Bal se je, da omedli.

Počasi je jahal za hišami, kamor se je ljubilo Sarifu. Konj je krenil na ozko stezo med dvema napol sežganima kočama. Na tleh je videl Omar kup osmojenih cunj, čepinj, polomljenega pohištva in polno ugaslih zažigalnih puščic.

Za kupom pa je ležala ona mlada mati, mrtva, v ožgani obleki, brez obrvi, brez las. V njenem levem očesu je tičala puščica. Tanka mrežica strjene krvi ji je opregala sence, levo lice in vrat. Njeno desno oko je gledalo začudeno in prestrašeno v tajnovite daljave vesoljnosti. Osinjela mala usta so bila odprta, kakor bi hotela vsak čas poklicati na pomoč. Leva roka je bila pooglenela in opekla do komolca, desna pa, drobna in majhna, toda od trdega dela žuljava, je še mrtva krčevito držala odsekano detinjo ročico. Dva koraka od nje je ležalo malo dekletce z razbito lobanjo. Zid je bil oškropljen s krvavimi možgani; po njih so se pasle velike črne muhe.

Omar je obledel. Tilnik in hrbet mu je preletel leden mraz, da je zatrepetal život. Prevzela ga je neznana trudnost. Vse se mu je jelo sukati pred očmi in se nanagloma pogreznilo v temo. Kolena so mu drhtala, omahnil je, izgubil levi stremen, potem tudi desnega, počasi polznil iz sedla in padel pod konja. Kakor iz velike daljave je slišal zamolkel hrup, pojemajoč šum kipečega vodovja in gluha noč mu je objela duha. Sarif je uklonil lepo glavo k njemu in ga vohnjal s širokimi nozdrvmi. Ni se ganil od svojega mladega gospoda; gledal je žalostno na vse strani in včasi so prihajali kratki globoki goltniki iz njegovega grla.

Tako ju je našel Ilmihal. Naglo je obrizgal nezavestnemu čelo in senci z vodo iz svoje čutare in ga klical. Bal se je, da je omedleli po nesrečnem slučaju ranjen. Hotel mu je odpeti telovnik in mu razgaliti naporno sopeče prsi, ali že se je Omar osvestil. Zadrgetal je, ko se je zavedel, v kakšni strahoviti nevarnosti je bil pravkar. Pil je iz čutare.

„To je storila vročina, soparica, gospodine mladi! Dobro bi bilo, odpeti tesno spodnjo obleko.“

„Ni treba, hvala ti, Ilmihale! Odleglo mi je.“

Zajahal je zopet Sarifa in odjezdila sta nazaj proti cerkvi. Večerilo se je. Lahne nizke meglice, nežne ko dih, so se vznašale nad Ljubljanico in jele opregati Grad.

Isa paša je motril pokopališče, cerkev in župnišče. Svetega Petra cerkev, pred dobrimi desetimi leti še farna cerkev ljubljanskega mesta, je slovela že v XIII. stoletju za najznamenitejšo vežo božjo na Kranjskem. Pri šentpetrskem kamenu so krstili novorojence Ljubljančanov in okoličanov; v šentpetrsko cerkev so hodili k izpraševanju, spovedi in porokam ljudje iz mesta in s kmetov; okoli šentpetrske cerkve je bilo največje ljubljansko pokopališče za meščane in okoličane, za bogatine in siromake. V zidano ograjo in v zunanje stene hrama božjega so bili vzidani lepi in dragoceni nagrobni spomeniki. Poleg cerkve je stalo staro župnišče z majhnimi zabitimi okni in vrati. Ob zidu so bila zložena drva iz gozda šentpetrske fare na Rožniku.

„Kaj je obljubil naš presvetli sultan Mohamed Drugi?“ je začel Isa paša po dolgem molku. „Prisegel je pri bradi prerokovi, pri glavi očetovi in naročju materinem takole: Obetam in prisegam, da nočem prej ne počivati, ne pokusiti slastnih jedi, ne poželeti nič prijetnega, ne storiti nič dobrega, niti se obrniti proti zapadu — dokler ne porušim in s kopiti svojega konja ne porazgazim lesenih, železnih, srebrnih in naslikanih bogov, ki so jih z rokami naredili častilci Kristusovi, in dokler ne izbrišem s sveta vseh njihovih pregreh od izhoda do zahoda!“

Fanatiku so se zaiskrile oči. Vzel je Arnavtu lok in prvi sprožil gorečo strelico na streho hiše božje. Kričeč so ga posnemali konjaniki. Nekatere puščice-vžigalnice so priletele v line; zadeti zvonovi so zaječali kakor trpeča živa bitja. Zlodeji so razbili vrata in drevili na grobišče. S handžari in sekirami so razsekali in razmetali lesene križe in rožne grme, pomandrali cvetlice in ulomili skozi ozka pa visoka gotska vrata v cerkev. Opljuvali in oskrunili so oltarje, zasramovali, zasmehovali in omadeževali podobe in kipe. Popadla jih je blazna strast uničevalnosti. Razbijali so svetilnike in svetiljke, kadilnice, monštrance, pozlačene okvire, stojala za mašne bukve in metali marmornate oltarne ploče ob visoke stebre, ki so nosili mrežasto obokani strop. Odsekali so svetnikom in svetnicam nosove, brade, roke in jim iztaknili oči. Zastavo Matere božje pa bandero žebljarjev in kovačev z njih patronom, svetim Eligijem, so raztrgali in navezali kose konjem na repe. Svetinje in najsvetejše so teptali z nogami. Trojica je lomastila na leco, se spakovala in

oponašala krščanske duhovnike; pod pridižnico so rjoveli, plesali in se smejali oponašalcem. Tolpa je prihrumela v žagrad, razbila zaklenjene omare in uplenila dragocene mašne plašče, kelihe, patene. Preiztaknili so vse kote. Naposled so razdrobili visoka, pisano poslikana okna, razsekali klopi, spovednice, leco, raztrgali bukve, vence in šope, nanosili sena, zmetali nanj vse, kar je moglo goreti, in zažgali s cerkvenimi svečami. Šele gosti dim in neznosna vročina sta jih prepodila iz božjega hrama.

Skozi razdrobljena okna so bruhnili dolgi rdeči jeziki; ob zidovih se je valil bel, rdečkasto obrobljen dim naravnost kvišku, otkal zvonik in zakril gorenji del cerkve. Nemirno je hrzal Sarif; iskre so letele dopred njega. Vkratkem so odeli velikanski plameni vso cerkev [1]. Daleč je sijala žarka svetloba v strahoviti krasoti in pošastno ozarjala okolico in divje obraze, trepetala na handžarih in tarčah.

Nenadoma je jela pihati večerna sapa. Zdaj je razganjala besneči plamen in dim, kakor bi hotela pogasiti požar, zdaj tlačila sajaste oblake do tal, zdaj jih je nosila naravnost kvišku proti zvezdam, zdaj jih trgala in odvajala preko Ljubljanice proti mestu in Gradu. Ali čim huje se je zaganjala v zubelj in dim, tem bolj sta rasla. Goreča cerkev je svetila kakor velikanska baklja. Okajeno zidovje je razpokalo od grozne vročine; iznad strehe so švigale in padale venomer iskre, vroč pepel, žerjavica, saje. Razburjeni konji so nemirno prestopali, puhali in kopali s prednjimi nogami. Turki so se morali umakniti daleč na polje. Grozotno je pokalo tramovje. Izprva rdeči zublji so sevali zdaj z belo svetlobo v temno noč.

Že sta gorela tudi župnikov dom in pristava. V pekoči žarini so popokala okna in padla pred hišo. Mahoma so opredli požrešni plameni leseno streho. Pogorela so vsa stara pisma, listine in beležki najstarejše fare na Kranjskem.

Zdajci je zagrmelo v zvoniku: z visokega zvonišča so treščili napol raztopljeni težki zvonovi. Skoraj potem se je udrla in sesula cerkvena streha in sijajen rdeč dež je siknil in zašumel iz ogromnega ognjišča na vse strani.

Iztočnik je naglo širil požar od hiše do hiše po šentpetrskem in sosednjem šentjanževem predmestju. Goreti so jele tudi vse one

[1] Kamenita spominska ploča na desnem zidu pri desnih vratih šentpetrske cerkve kaže napis: ANNO 1472 DEN 3. IVNII IST DIESES GOTTSHAVS S. PETRI ALS PFARKIRCHEN DER STAT LABACH VON DEM ERBFEINDT CHRISTLICHES NAMENS DEN TVRCKEN ABGEBRENT VND VERHERT WORDEN. 1618. Vzidati jo je dal škof Tomaž Hren, kakor priča druga letnica.

koče, ki se niso bile vnele od turških vžigalnih puščic. Dolga stena plamena in dima je segala od svetega Petra cerkve do avguštinskega samostana blizu špitalskega mostu in do njegove cerkvice, ustanovljene od celjskega grofa Hermana in kranjskega deželnega glavarja, in posvečene svetemu Martinu in Janezu Krstniku. Daleč naokoli je žarelo nočno nebo; velikanski dim, pomešan z iskrami, se je valil proti Šiški kakor iz vulkana. Turki so tulili in vriskali od strastnega veselja.

Z zadovoljnim obrazom se je obrnil beglerbeg k Osman paši in mu velel tako na glas, da so mogli slišati tudi drugi: „Moji ogleduhi so mi javili, da tare Ljubljančane že huda lakota [1]. Zarana ne poje noben petelin več in v vsej Ljubljani ni več ne nobenega živega psa, ne nobenega mačka. Revnejši ljudje že nimajo jesti nič drugega, nego ostanke, ovsenjak z otrobi, luščinami, plevmi, mekinami, hrastovo skorjo in kuhano travo. Poročili so mi pa vohuni tudi, da sta na Koroškem nabrala Krištof Ungnad Soneški pa Viljem Šenk Ostroviški dvajsettisoč meščanov in kmetov in da nameravata prihiteti preko Ljubelja in skozi Kokro otemat Ljubljano. Obtemtakem je skrajni čas, da navalimo na Ljubljančane, najbolje že kar zajutra v megli! Treba je kajpa skrbeti za pazljive patrole in straže...“

Paši sta odjahala vsak v svoj tabor. Izpod kopit se je dvigal črn ogelni prah in saje. Ožgano drevje je bilo golo kakor pozimi. Ves večer je čutil Omar grenkobni, trpki dim okoli sebe in vso noč se mu je sanjalo o nesrečni mladi materi pa o velikanskem požaru.

40.

Drugo jutro so se dvignili Turki iz vseh treh taborov zaeno, da bi napadli Ljubljano od vseh dostopnih strani: Isa paša pred Poljanami in frančiškanskim samostanom, Uzeir aga pri Pisanih vratih in na Prulah, Osman in Jusuf paša pri Vicedomskih vratih pa ob zapadnem in južnem ozidju pred Gradiščem in Krakovim.

Isa paša je bil jako slabe volje. Snoči so mu donesli vohuni novico, da so poslali Štajerci Ljubljančanom sokola z listkom, ki jim je oznanjal, da jim prihite vkratkem pomagat tudi oni; naj se zatorej ne podajo, ampak naj vztrajajo junaško. Nič manj ni jezilo paše, da jutranja megla ni bila tako gosta, kakor je bil pričakoval;

[1] Še dandanes jedo na Veliko nedeljo po starih hišah v Ljubljani in drugod za prikuho razsekljane posušene repne olupke, takoimenovano alelujo, v spomin na lakoto leta 1472. za enotedenskega obleganja Ljubljane po Turkih.

Ne, nego je spomin na lakoto 1529. l.

komaj so zapustile njegove čete tabor, že je jela giniti in odkrivati okolico. Le mesto in Grad je odevala siva odeja.

Tiho so jahale Isove čete izza Poljan. Nad Ljubljanico so se trgale in zopet spajale lahne meglice, kakor dih povodnega moža in vil. Živahno so fofotale zastavice na sulicah kakor privezani netopirji, konjski repi na praporih so se zvijali kakor kače. Preko reke je dovajal veter rezki, zagoltni duh še zmerom kadečega se in tlečega požarišča na šentpetrskem predmestju.

Konjaniki so si bili namazali svoje male okrogle tarče na zunanji strani in na robeh z lojem, da bi laglje odpolzele sovražne strelice in sulice. Kar najtiše so se bližali okopom in ozidju, ki je varovalo frančiškansko cerkev, pokopališče, vrt in samostan pred Poljanami. Upali so, da osvoje te nezidane nasipe in utrdbe s prvim naskokom.

Isa paša je včasi zadrhtel od nepotrpežljivosti, od maščevalnosti in od plenaželjnosti. Kar se je zganil: v frančiškanskem zvoniku je jelo biti plat zvona. Vkratkem je pozvanjalo tudi na Gradu, v Šenklavžu in pri sveti Elizabeti v meščanskem špitalu.

Poslal je dolgo vrsto najspretnejših puščičarjev proti utrdbam, zgrajenim od kamenja, peska, hlodov in trnovih butar. Nad njimi so videli belozelene čeladne perjanice ljubljanskih meščanov, belordeče šope vojakov najemnikov, njih obraze dopod oči in par odrobljenih oturbanjenih glav zasačenih vohunov.

Vojaki, vajeni vojevati in slepo pokoriti se ukazom, so čakali mirno, da so se jezdeci približali na petdeset korakov, potem pa so izpalili puške in sprožili samostrele. Pogodili pa so le dvoje mož in troje konj. Turki, nekoliko preplašeni od močnega pokanja, so za hip nehote nategnili uzde, potem pa kričeč drevili dalje. Vojaki in meščani so streljali naglo zaporedoma; prazne puške so jim nabijali tovariši za njimi. Čimdalje tem več napadnikov je pocepalo iz sedel. Tudi konjaniki so hitro prožili svoje loke, ali zadeli so v hlastni naglici le par železnih čelad; druge puščíce so obtičale v lesu in butarah.

S strašnim glasom je junačil Isa paša nove čete. Odurni obraz mu je še bolj pačila razjarjenost; srepe oči so mu begale na vse strani. V levi je vihtel zeleni barjak, v desni pa handžar s črnim ročajem, okrašenim s srebrnimi glaviči in višnjevimi safiri. Rotil je svoje ljudi in jim pretil, ali morali so se umakniti za hiše, ki so stale le ob vodni strani Poljanske ceste.

Iztaknili so voz. Naložili so nanj peska in sena. Za tem velikanskim ščitom se je približala devetorica utrdbam in izkopala dva velika kamena iz peska. Brambovci so metali goreče baklje na seno, da se je vnelo. Toda že so porinili Turki dve vreči, polni smodnika, v lüknji, užgali zapalnico in potegnili voz nazaj. Kmalu nato je silno počilo in se zakadilo; v nasipu je zevala precejšnja praznina. Mohamedanci so zarjuli od veselja in se z besnim navalom zakadili skozi predor.

Za okopi je kar mrgolelo brambovcev. Poleg vojakov in kmetov, oboroženih s kosami, vilami, cepci, sekirami in cepini, so se gnetli zraven svojih pomočnikov in hlapcev trgovci pod veliko zastavo svojih patronov, svetega Roka in Boštjana. Blizu njih so stali žilavi mesarji z banderom svojega variha, svetega Lenarta, in rdečebelo oblečeni veslarji. Pred šenklavško šolo so belili železo žebljarji pa korenjaški kovači, ki jim je patronoval sveti Eligij. Blizu njih so se zbrali čolnarji pa ribiči, ki so bili dali sezidati prvo šenklavško cerkev na čast svojemu pokrovitelju, svetemu Miklavžu.

Najhuje so sprejeli Turke kovači, sami velikani, goloroki, sajavi, v dolgih usnjatih okrilnikih. S kleščami so jemali iz žerjavice razbeljene kose in debele krogle, po dve in dve zvezane z verižicami, in jih metali med konjanike. Nato so planili nadnje z razbeljenimi težkimi kladivi in dolgimi žarečimi drogi. Konji so se plašili in vzpenjali; grozno opekli, so kričali glasneje nego njih jezdeci, ki so padali iz sedel in se zvijali v silnih bolečinah. Vnela se je obleka, goreli so turbani, zadišalo je po pečenem mesu. Na tleh so ležali konji s pritegnjenimi ušesi, vrteli oči, dvigali glave, moleli jezike, širili nozdrvi in tolkli s kopiti, da bi vstali. Turki, vajeni, da se jim ne upira nihče, niso bili pričakovali tako ljutega odpora in odboja. Kar najhitreje so krenili nazaj. Ali od tam so pritiskali drugi. Ubežalo jih je le malo. Mnogo so jih ujeli in pobili brambovci, osokoljeni po zgledu junaških kovačev, ki so gnali pred sabo cel roj sovražnikov mimo frančiškanskega pokopališča in samostana proti vodi. Po globoki Ljubljanici so plavali pisani turbani, konjske glave in mrtveci počasi proti mestnemu mlinu.

Pridirjal je sel in javil beglerbegu, da je padel Uzeir aga pred Pisanimi vrati; samostrelna puščica da mu je prebodla vrat skozinskoz. Isa paša je škripal z zobmi, klel turški in hrvaški. Krogla je priletela ob srebrni okrov njegovega korana na prsih in padla na sedlo. Paša se je nasmehnil srdito in gonil vedno nove roje proti predoru.

Vojniki in meščani so streljali hitreje. Druga svinčenka je zadela beglerbegovega konja naravnost v čelo. Žival se je zgrudila mahoma in butnila z glavo ob tla. Isa paša je težko telebnil poleg konja. Na desni roki je začutil skelečo bolečino; handžar je zažvenketal ob kamenu. Naglo so potegnili konjaniki svojega poveljnika izpod konja, odnesli onemoglega na varen kraj in mu obvezali zlomljeno roko, ki je bolela pašo čimdalje tem huje. Zapovedal je napadnikom, naj se umaknejo.

Medtem sta navalila Osman in Jusuf paša od treh strani na Novi trg. Špitalskega mostu se ni lotil nihče, ker so se bali topov in podkopov.

Tudi na Novem trgu so straže takoj zapazile sovražnika. Zatrobili so rogovi; jelo je zvoniti v križanski cerkvi in kmalu nato pa v cerkvi svetega Klemena in Fridolina na Bregu.

Izprva so rojili konjaniki ob jarkih in visoko dvigali kopja z nasajenimi bledimi glavami. Konji so dirjali skokoma z daleč iztegnjenimi vratovi in upognjenimi životi tako blizu tal, da so se stremeni skoraj dotikali zemlje. Hlastno so prožili Turki puščice nad ozidje, kjer so videli pisane čeladne perjanice meščanov in plemenitašev, napete loke in samostrele, metalne stroje in preteče cevi. Topa ni bilo tukaj nobenega. Ljubljančani so bili postavili na predprsje tudi nekaj oblečenih slamnatih možicev; mnogo strelic in pušic so potratili Turki za te nedolžne možičke, preden so spoznali zvijačo gjaurov. Njih prenaglo prožene strelice so padale od zidov in stolpov v jarke, na strehe, na dvorišča, na ulice in v Ljubljanico.

Strah in bojazen sta hrabrila tudi manj pogumne in šibkejše. Pokalo je na vsem ozidju, puščice in svinčenke so brenčale v turške tolpe, metalni stroji so se potresali od močnih sunkov in bruhali v velikem loku kamenje na sovražnika. Tuintam se je zvrnil jezdec s konja, pa tudi za ozidjem in za stolpnimi linami je izginila marsikatera glava, očrnela od dima.

Po prvem navalu so se zaklonili Turki za gostolistnim vicedomskim gajem in za grmovjem in razvalinami v Gradišču. Kmalu pa so rojili drugi roji peš proti najslabšemu zidovju, pred židovskimi hišami na levo od visokih vicedomskih vrat, ki so bile od hrastove sredice in obite z debelimi žeblji in mednimi ploščami. Navzlic streljanju so premostili petnajst korakov široki jarek z dolgimi debli. Ročno so naslonili dolge lestve na visoki, s pomijami, smetmi in drugo nesnago onečejeni zid. Z golim handžarom med zobmi, z malimi okroglimi tarčami nad turbani, so plezali urno kvišku kakor

veverice. Že so prisopihali nekateri na gorenjo polovico lestev. Tedaj pa so zagrmeli na njih ščite težki kameni. Ulila se je nanje vrela smola in krop iz dolgoročajnih ponev in kovinastih cevi ter jim poparila kadečo se obleko, kožo in meso. Opekli so padali znak na smetišča in v blatno vodo, da je visoko brizgala ob zidovje, rjuli so kakor obstreljena zverjad, podrhtavali in umirali v strašnih krčih. Naskakovali so drugi roji; z odsekanimi prsti in rokami so strmoglavili v deset laktov globoki blatni jarek. Nekatere lestve so se ulomile, nekatere pa so se vnele od goreče smole.

Omar je sedel čvrsto in pokoncu na konju, ali bil je čisto bled. Omamljen od bojnega hrušča je videl vse kakor skozi meglenino. Kadar je zažvižgala krogla mimo njega ali se zarila v tla, je nehotoma in nevedoma uklonil glavo. Ilmihal, zadet v dlan, si je lizal rano kakor obstreljena zver. Tla naokoli so bila posejana z belopernatimi puščicami.

„Nazaj, Omar!“ je velel Osman paša. „Gjaurska krogla ni vredna, da bi te zadela.“

Ilmihal ga je odvedel za zid v Gradišču.

Turki so odnehali drugi pot. Jusuf paša se je celo naveličal neuspešnega naskakovanja. Navalil je bil s smolnjaki trikrat na ozidje pri križevniškem vrtu in šoli, toda odbili so ga neustrašeni branitelji, med njimi križevniki v belih redovniških plaščih s črnimi križi. Popihal jo je s četami v svoj tabor za Šiško.

Prah je legal na mrtve in ranjene ljudi in konje, na izgubljeno orožje in na rdeče mlake.

Ko so opazili branitelji, da je odjahal velik del sovražnikov, jim je vzrasel pogum in mikalo jih je, da bi zaigrali bojno kolo zunaj mesta. Zatrobila sta dva trobarja in urno zopet potegnila naličnika pred obraza. Hitro so spustili vzdižni most na verigah preko jarka. Natesnoma, sedlo ob sedlu, stremen ob stremenu, je izjahala polovica oklopnikov, meščani in vitezi z oprodami in hlapci, sami korenjaki na izbor. V raznoterih sestavah so pestrele boje na ščitih, na čeladah pa rodbinski znaki, podobe živali, rastlin, orožja. Črne, bele in rdeče čapljine perjanice so nihale nad železnimi šlemi. Vsak vitez si je bil opasal okoli prsi ali pripel na mečevem jermenu pisano vezilo, po navadi resnično ali fingirano darilo lepe dame; na svojo ljubico je moral misliti vsak ob uri stiske in nevarnosti, da bi se izkazal tem večjega junaka. Veliki, koščeni konji so imeli železne naprsnike in načelnjake z železnimi rogmi; njih usnjate odeje so plapolale ko velike peroti zmajev.

Med prvimi sta za vicedomom Jurijem Rainerjem jezdila vitez Ahac Doljanski in mladi baron Otokar Gradnikar. Vitezu Ahacu je trepetalo dolgo pavje pero nad težkim šlemom. Ob širokih prsih sta mu bingljali opletena vinska čutara in kositrena pušica, polna lekovitega mazila, ki ga je bil kupil od veleučenega židovskega zdravnika Jisroela. Ker se je hudo bal, da mu sovražno orožje preseka čutaro in se mu izlije prežlahtna malvazija, je odpil dobro tretjino, preden si je zapel čelado in naličnik. Jahal je rjavega žebca Otokarjevega oprode, ker je bil ta konj hitrejši in krepkejši od njegovega. On in baron Gradnikar sta bila vsa v železju, kakor večina oklopnikov. Za njima je jezdil poleg Otokarjevega oprode Joahim Kheberl; sedel je nerodno skljućen na visoki kobili, kakor bi ga tiščala in tlačila velika čelada z močnim grebenom. Sredi oklopnikov je vihrala zastava od češnjevordeče svile z zlatimi plamenci; na eni strani je bila podoba križanega Kristusa in napis „Duce crucifixo Deo", na drugi pa kranjski grb z napisom „Za domovino".

Potem so izišli kopjaniki v okovanih usnjatih opravah z jako dolgimi sulicami in se postavili v poln štirjak, po štirinajst mož na vsaki strani. Jesenova kopjišča so tičala v jermenih, visečih od leve rame proti desnemu boku. Kopja so štrlela na vse plati, kakor ježu bodice; ta strahovita falanga se je pomikala kakor živ stroj.

„Zdajle bo pa nekaj!" je prišlo vitezu Ahacu na misel. „Predraga moja Fiametta, zdajle se pokaže, če je tvoj zvesto zaljubljeni vitez Ahac, tvoje lepote hlapec, res kaj vreden ali ne. Pomagaj mi, ljubi sveti Juri, pa tudi ti, moj prijazni patron Ahac!"

Ko so Turki uzrli sovražnike, je zaorilo iz tisočerih grl: „Allah il Allah!" Kakor pobesneli so planili nad pehoto in konjanike. Kristjani so se jim bližali tiho. Urno je izjahala tudi druga polovica oklopnikov.

Turki so izkušali s sabljami presekati dolga kopjišča suličarjev in predreti njih goste redi. Ali zastonj so se zaganjali proti tej živi trdnjavi, ki ji je pomagala konjica na obeh krilih. Nizko nad grivami sklonjeni, so se zaleteli oklopniki z naperjenimi kopji proti mohamedanom.

Osman paši so žarele oči ko žerjavica. Visoko je vihtel svojo damaščanko in kričal: „Naprej, junaki! Ne okaljajte slave naših dedov!"

Turki so izpalili svoje dolge samokrese. Kmalu so se pomešali bojevniki v metežu in prahu. Pisana množica se je motala in gnetla v ljuti borbi ter rinila zdaj nekoliko naprej, zdaj nekoliko nazaj;

zdaj so se vrste širile, zdaj ožile. Toda viharnemu navalu težkih oklopnikov se lahki turški konjaniki niso mogli dolgo ustavljati, tem manj, ker se je njih orožje domala zastonj lomilo in krhalo ob železnih oklopih. Osman paša je ukazal, naj se umaknejo streljaj daleč. Kristjani so takoj planili za njimi. Tedaj je poslal paša čilih čet sovražniku v zaledje, da bi ga zaskočile in mu zastavile povratek v mesto. Križali so se težki meči in ostri handžari, da so se kovale iskre. Kri je tekla konjem od griv, od sedel, od stremen; podkve so polzele v rdečih lužah. Na tleh so ležali pod padlimi konji ranjenci, kleli, tulili, ječali ter zabadali sulice in sablje sovražnim konjem v trebuh ali v kolena.

Vitez Ahac je oddal kopje in ščit svojemu oprodi. Izdrl je meč in ga sukal z obema rokama tako hitro, da se je videl nad njim kakor svetlo kolo. Mahal je s tako vnemo in jezo naokoli, da je odsekal sam sebi pavje pero s čelade. Zdajci je pobil dolgi Ejub Joahima Kheberla s težkim buzdovanom. Razjarjeni vitez Ahac je maščeval svojega oprodo; razklal je Ejubu lobanjo.

Naenkrat je začutil Osman paša, da mu lije toplo izpod turbana.

„Gospod, ranjen si!“ so vpili prestrašeni konjaniki okoli njega. Odjahal je v Gradišče k oddelku v zaklonišču. Kar je pridirjal sel in mu naznanil, da si je Isa paša zlomil roko in se umaknil s četami v svoj tabor.

Tedaj je solnce posijalo skozi izginjajočo jutranjo meglo. Na luskinastih, verižnih in gladkih oklepih so drhteli podolgasti odsevi, od golih palašev so blisketale iskre in žarki. Nenadoma je močan pok pretresel ozračje; na Gradu so jeli grmeti topovi. Za silo obvezani Osman paša je zapovedal, naj se vrnejo čete v šatorišče na Ljubljanskem polju.

„Turki beže! Turki beže!“ se je radostno glasilo med krščanskimi bojevniki.

„Za mano, kdor je junak!“ je zavpil Otokar in dirjal za bežečimi sovražniki. Za njim je drevil vitez Ahac. Oba sta bila vkratkem daleč pred drugimi.

„Nazaj, Otokar, nazaj!“ je kričal vitez Ahac in izkušal obrniti žebca. Toda konj se je vselej zopet okrenil in dirjal za Otokarjem, kakor je bil vajen. To je po pravici jezilo viteza Ahaca in grdo je jel zmerjati rjavca: „Kam pa, kam, ti osel? Kam pa te nese vrag, prismoda rjava? Bodi no pameten in nikar ne sili lahkomiselno v pogubo! Ali si obseden?“

„Ujemite obadva živa!“ je velel Osman paša.

Po kratkem boju so ju razorožili in ju odvedli na njiju konjih proti taboru. Grajski topovi pa možnarji so bruhali venomer kamenje in železo. Turki so se razkropili v majhne roje.

„Zdaj so naju pa ujeli!" je žaloval vitez Ahac. „Presneta reč vendar! Kdo bi bil pričakoval kaj takega? Ubožica Fiametta, nikoli več ne boš videla svojega zvestega častilca, akotudi prideš na Kranjsko. O ti kosmata nesreča! Zdaj sem pa res radoveden, kaj vse bodo uganjali zarobljeni Turki z ubogim Otokarjem pa z mano. Lepega gotovo nič. Obeta se nama slaba zabava. Kmalu bo tvoje glorije konec, vitez Ahac, kmalu bo finis finalis!"

41.

Na ljubljanskem Gradu so topovi in možnarji še vedno peli bojno pesem. Turki, prašni, znojni, okrvavljeni, so morali podreti šatore v jami pri Svetem Krištofu [1] in za njo ter se zaklonili za logmi bliže k Savi. Ondukaj je bil tudi vitez Erazem Frauensteiner, ki se je bal Isa paševe jeze.

Po Ljubljanskem polju so begali splašeni openjeni konji s praznimi sedli križema naokoli. Nekateri so bili ranjeni in prišepali sami v novi tabor; druge so polovili konjaniki, ki se niso bili udeležili navala. Sapa, nebeška hišna, je pometala bele oblake, ki so jadrali izza Polhograjskih Dolomitov in delali dolge potujoče sence po širnih poljanah.

Ujetniki, priganjani od četašev, so donašali v mehovih in sodcih vode od Save. Tovariši so ranjencem ustavljali kri s kresilno gobo, izpirali rane, polagali nanje zmečkane pripotčeve, hrastove in rmanove liste, namočene v vinu ali olju, in ovijali otekle ude z mokrimi cunjami. Ko so videli veliko število pohabljenih, grgrajočih, umirajočih in mrtvih pajdašev, in ko so videli, koliko so izgubili ljudi pa konj, ne da bi dosegli najmanjši uspeh, so jeli, hudo varani, na glas godrnjati in se jeziti zlasti nad beglerbegom, ki jim je bil slovesno obetal toliko dragocenega plena. S psovkami so sprejeli njegovega sla, ki je prišel Osman paši poročat, da je sklenil Isa paša zajutra kar precej po prvi molitvi odriniti proti domu.

[1] V spomin na ta odboj Turkov so hodili Ljubljančani izza leta 1584. vsak Veliki ponedeljek po kosilu v slovesnem izprevodu iz sv. Petra cerkve k Sv. Krištofu. V Lovševi ali „Turški jami" je bila veselica za mladino. Ljubljančani so bombardirali mlade „Turke" z jabolki, figami, rožiči, piruhi, prestami, žemljami, zlasti pa s pomarančami. L. 1872. pa so razširili staro, od l. 1779. stoječe pokopališče in zasuli Turško jamo. Po 288 letih so morali Ljubljančani opustiti eno najlepših narodnih veselic, kar jih je bilo poleg jurjevanja na Gradu.

„Jutri na vse zgodaj se napotimo proti Vranduku," je rekel Osman paša Omarju. „Ko se odpočijemo, te odvedem v janičarsko šolo, v Carigrad."

Omar se je posilil k veselemu nasmehu; neznano hudo mu je bilo pri srcu.

Osmanova rana na glavi ni bila ne velika, ne nevarna; vendar ga je precej bolela in ozlovoljevala. Ker mu je bilo v šatoru presoparno, si je dal pogrniti preprogo z blazinami pod košat dob.

„Ilmihale, po Švabo, po Erazma!"

Vitez Frauensteiner se je bližal počasi; morile so ga strašne slutnje. S prekrižanima rokama je pohlevno obstal pred mogotcem. Paša ga je motril tako mrzlo in srepo, da je Erazmu klonila glava kakor pod silno pezo.

„Izdajalec!"

Vitez Erazem se je zganil. Ves bled je plašno stopil korak nazaj. Odprl je usta, izkušal je govoriti, toda nobena besedica mu ni hotela iz stiskanega grla. Zaječal je mučno.

„Vohun Ljubljančanov!"

„Jaz? Ljubljančanov?" je jecljal z začudenim obrazom in se topo nasmehnil.

„Ti si zakrivil našo nesrečo!" je vzkipel Osman paša. „Da bi pobasal dvojno plačilo, si izdal Ljubljančanom nas, kakor si izdal Ljubljančane nam! Mojstrsko si igral dvojno vlogo obenem. Koliko so ti pa plačali gjauri, he?"

„Nič. Ni res, da bi jim bil vohunil. Prisegam ti pri —"

„Tvoja prisega je kakor sapa v puščavi. Kdo naj ti verjame še kaj? Ljubljanske utrdbe so močnejše, posadka je večja, nego si nam čvekal. Starem te kakor modrasa!"

„Zakaj pa jih niste napadli prej? Tako so mogli bolje zavarovati svoje mesto in Grad."

Osmana je dušila silna jeza; na čelu so mu nabreknile žile. Divje je zarohnel nad vohunom: „Molči! Nesreča na tvojo glavo!"

V strahoviti stiski je vrebal vitez s svojimi drobnimi sivkljatimi očmi na vse strani. Kaj bi? Begala ga je nepričakovana strašna obtožba, skrajna nevarnost, smrtni strah. Osman paša si je vtepel v glavo, da je Erazem dvojen vohun. Kako bi dokazal svojo nedolžnost? Gneval se je sam nad sabo, da ni izginil po ponesrečenem navalu, klel je svojo lakomnost, ki ga je gnala po vohunsko nagrado. Zasmilil se je sam sebi. Že je videl v duhu tisoč preteče dvignjenih handžarov. Obup mu je oblil čelo z mrzlim lepljivim potom.

Trepetaje je zopet pogledal okoli sebe. Tam ob gozdnem robu so se pasli konji. Oddahnil se je globoko. Skrivoma je izbiralo njegovo oko najboljšega dirjalca. Z vso dušo se je oklenil poslednjega upa.

„Osman paša, tako gotovo, kakor veruješ v Allaha in njegovega preroka Mohameda, tako resnično sem povedal vse tako, kakor sem bil videl. Nobene besedice nisem govoril z Ljubljančani ne o vašem orožju, ne o vaših nakanah."

„Zvijaj se, zvijaj, kakor gad na žerjavici! Pripoveduj bajke otrokom, izdajalec, ostudnejši od blata in črvadi!"

„Ali vas nisem vodil vedno dobro? Ali vam nisem kazal lani pa letos povsod najboljšega pota in plena?" Pokleknil je. „Pri grobu svojega očeta in —"

„Vstani!"

Vitez Frauensteiner je vstal z drgetajočimi koleni. Že je mislil, da mu je paša naposled vendarle verjel in da je minula nevarnost. Ali sovražni pogled Osmanov mu je segal v srce kakor mrzlo jeklo.

„Bodi tisočkrat proklet! Strahopetec! Izmet! Poglejte hinavca, ki je kriv, da se toliko vaših bratov in prijateljev ne povrne domov!"

Nenadoma je planil vohun mimo paše preko preproge, skočil bliskoma na konja in ubežal proti Savi.

„Za njim! Zgrabite ga!"

Neutegoma so zadrevili stražniki pa drugi konjaniki za uskokom in ga prignali nazaj. Preklinjali so ga in psovali z najgršimi psovkami in nadevki. Orjaški Ismail ga je popadel za vrat in ga treščil raz kobilo ob tla. Obkolili so ga. Njih sovraštvo je našlo žrtev; zdaj so mogli ohladiti svojo jezo zaradi velih izgub in varanih upov. Plašno je gledal v te divje, razkačene obraze s plamenečimi očmi pa sršavimi brkami in bradami. Pretepali so ga z jermeni in sulicami. Raztrgali so mu turban z glave, mu pulili lase, ga grizli v roke. Od vseh strani so molele pesti proti njemu; vsak ga je želel udariti vsaj enkrat in mu pljuniti v otekli obraz.

„Pustite me!" je stokal. „Nedolžen sem. Dam vam vse, kar imam!" S kalnimi očmi je proseče gledal besno množico. Na čelu je imel še nekoliko prsti od padca s konja.

„Si vzamemo že sami!" so se grohotali.

„Erazem je vaš!" je velel paša.

„Ali kar tukaj?" je vprašal Ismail.

Paša je pokazal proti Friškovcu.

Vitezu Frauensteinerju je utripalo srce do grla. Polje, gozdi, Ljubljana, Grad, gore naokoli, vse se je zazibalo pred njim, vse mu

je omeglelo pred očmi. Z veliko muko je zaječal: „Aman, aman! Milost! Nedolžen . . .“

Vrgli so ga na tla in mu zvezali roke na hrbtu. Ko je spoznal, kakšna smrt ga čaka, je bridko zajokal.

„Fej te bodi! Oblecite mu babja krila! Sram te bodi!“

Privezali so ga konju na rep; njegovo kričanje in vpitje četašev je polagoma umolknilo v daljavi.

Medtem sta stala vitez Ahac pa baron Otokar Gradnikar v velikem šatoru paševem. Odpela sta si naličnika in odložila čeladi. Obraza sta jima rdela od soparice in nagle ježe.

„Vraga, kdo pa mi je odsekal najlepše pavje pero, kar jih je med Kolpo in Savo?“ se je pogneval vitez Ahac. „Peklenski širokohlačarji! No, dobro sva jim cepila kosti pa kosila glave. Vsako pošteno delo je vredno pravične nagrade. Nagrado si pa morava preskrbeti kar sama. Kdor se zanaša na druge, ostane žalostna copata. Zaslugo poplačati je tudi zasluga. Moja čutara je še cela, hvala Bogu, svetemu Juriju pa tudi mojemu patronu Ahacu! Pij, ljubi moj Otokar, ne bo ti žal!“

„Hvala lepa, dragi ujec, ne ljubi se mi, res ne.“

Vitez Ahac si je slekel jeklene verižne rokavice, dvignil veliko čutaro spoštljivo kvišku in dejal natihoma: „Po pravici se bojim, da mi Turki vzamejo ta moj zaklad. Zato se ne smem dalje obotavljati. Bog nama daj zdravje in nama pomagaj v zlato svobodo! Vivat libertas!“

„Vivat!“ se je žalostno nasmehnil mladi baron, vitez Ahac pa je izpraznil čutaro na en dušek in modroval: „Presneto pisano naju je gledal paša. Sam Bog ve, kaj ukrene mogočnik z mano. Za janičarja, menim, sem že malo prestar. Nemara mi pa naklonijo imenitno službo višjega evnuha? Me prav malo mika. Prejkone me proda lakomni dedec za sužnja kam v južnozapadno Azijo ali severno Afriko, kam v Armenijo, Perzijo ali Babilonijo. Videl bi mnogo tujih krajev. Lepa prihodnost, kaj? Toda letos se mi kar nič ne ljubi v tujino, ko kažejo naši vinogradi tako izredno lepo.“

„Mislim, da se moreva odkupiti, ljubi ujec!“

„Ti že, jaz pa ne. Turki zahtevajo preveč odkupnine, od vsakega plemiča kar po dvatisoč do štiritisoč goldinarjev. Kje bi vzel toliko denarja?“

„Dovolite, da za vas plačam jaz.“

„Tvoja dobrotna ponudba me jako veseli. Morda pa ne bo treba nobene odkupnine. Pobegniva! Niti zvezali naju niso. Menda mislijo, da v težkih oklopih ne bi mogla daleč.“

„Preveč imajo straž naokoli.“

Književna poročila

Sem Benelli: Ljubezen treh kraljev. Tragičen poem v treh dejanjih. Prevedel Alojzij Gradnik. Gorica 1913, Samozaložba. 8⁰. 115 str. Broš. 2 K, s poštnino 20 v več.

Slovenski prevodi laških knjig so bele vrane, zlasti pa dobri prevodi. Neverjetno, a resnično je, da je bilo v 60 letih (od 1851—1911) poslovenjenih samo 11 italijanskih del sedmih avtorjev. Prevodi so ti-le: Alfierijevi žaloigri „Antigona" in „Filip", Amicisa „Srce" in „Furij", Dantejev „Pekel" v neužitnem in neumljivem prevodu Koseskega in v dovršenem dr. Debevca, Grossijev zgodovinski roman „Marco Visconti", Manzonijeva „Zaročenca", S. Pellica žaloigri „Tomaž Mor", „Frančeška iz Rimini" (dvakrat) in „Moje ječe" ter Soavejeve „Podučne povesti" v Kocjančičevem prevodu, ki so doživele tri natise. Razen tega je prevedenih nekoliko pesmi, črtic in dve enodejanki. Trditi smem, da nimamo niti enega odstotka laške literature v prevodih, kar je gotovo čudno, če se pomisli, koliko prestav imamo iz francoščine, angleščine in slovanskih jezikov. Da bi bilo italijansko slovstvo manj vredno, ne bo nihče trdil, to bi bilo neresnično; argument narodne antipatije ne velja, saj vemo, da prevajajo Nemci knjige svojih sosedov, katere sovražijo in zatirajo. Ne vem, kje tiči vzrok tega zanemarjenja laške literature pri nas; vem pa gotovo, da je zelo malo Slovencev, ki redno čitajo laška dela v izvirniku, vsi drugi jih berejo ali v nemških prevodih ali pa sploh ne. Isto velja o našem razmerju do madžarskega slovstva, in to še v večji meri. —

Ako torej izide slovenski prevod iz laščine, je že nekak dogodek pri nas, posebno, če je v lepi slovenščini. Tak lep prevod je knjiga, o kateri poročam. Avtor tragične pesnitve „L' amore dei tre rè" je Sem Benelli, mlad mož, ki zavzema zelo odlično mesto med sodobnimi italijanskimi dramatiki. V Italiji splošno ugajajo, poleg omenjene, njegove drame „La maschera di Bruto" (1908) „La cena delle beffe" (1911), „Rosmunda" (1912) in še nenatisnjena „Il mantellaccio". Za prvo je dobil nagrado 2000 lir; z drugo je pridobil zase tudi tiste kritike, ki niso bili povsem zadovoljni z „Brutovo masko", in s tragedijo, ki jo imamo zdaj v slovenskem prevodu, si je le še bolj utrdil ugled in priljubljenost. Njegovi uspehi so bili naravnost triumfi.

„L' amore dei tre rè" je psihološko jako fina žaloigra z vzorno tehniko in dobro orisanimi značaji. Dejanje se vrši v samotnem italijanskem gradu v začetku srednjega veka, ko so tam gospodovali Germani. — Manfred, sin slepega Arhibalda, si je izbral za nevesto Fioro, hčer premaganega kralja; ona pa ljubi Avita, česar odsotni ženin ne sluti. Slepi Arhibald ji izvabi priznanje nezvestobe ter jo zato zadavi. Ko leži Fiora na mrtvaškem odru, jo poljubi Avito v slovo; Manfred, ki se je vrnil, pa stopi iz skrivališča in mu razodene:

„Prav ti je!
Zapisan si smrti že! Da bi zvabili
te in te zajeli, posuli na usta
smo smrtni ji strup, ki nikjer mu ni leka
in hiter ko hip je ..."

Umirajoč prizna Avito, da ga je Fiora strastno ljubila, ki je bila le po sili, po vojnem pravu, Manfredova nevesta. V Fiorinem imenu mu ženin odpusti ter še sam poljubi mrtvo zaročenko. Nato plane v mrtvaško sobo Arhibald, nesrečni slepec, ter zagrabi Manfreda, misleč, da je Avito. Umirajoči se mu da spoznati, nato se naglo vzdigne slepi starček, vzklikne: „Ah, Manfred! Moj Manfred, Ah, tudi ti torej z menoj si vekomaj v temi brezmejni," ter pade strt vznak. —

Benelli je našel v osebi dr. Alojzija Gradnika, sodnika v Gorici, jako sposobnega prevajevalca. Ta naš odlični lirik je prevedel Benellijev poem v milozvočno slovenščino, bogato pesniških krasot. *I. Koštiál.*

Blaž Pohlin, Muhe. Kratkočasne zgodbe. Ljubljana (1913). Narodna knjigarna. 8⁰. 222 str. Broš. 1 K 50 v., vez. 2 K 40 v. — Vsak človek ima svoje „muhe", ki po večini niso tako prijetne, kakor je teh osem literarnih Bl. Pohlina. Kdor jih ni čital v Narodovih listkih in ne hrepeni po izbrani leposlovni hrani, temu bo zbirka kratkočasnih zgodbic uspešno lajšala prozo dolgočasnih zimskih večerov. *J. K.*

„Vaditeljska knjižnica", zv. I. Učenci in učenke. I. del. Po „Cvičební příloha Věstníku Sokolského, rok 1910" poslovenil in priredil E. Sajovic. Kranj 1913. Lastnik in založnik: Vaditeljski zbor Sokola v Kranju. 8⁰. 122 + (III) str. Cena 1 K 80 v.

Obeta se nam zbirka pomožnih knjig za telovadni pouk. S pričujočo knjižico se je delo začelo in reči moramo, da tako podrobno in metodično sestavljene telovadne knjige, kakor je ta, doslej nismo imeli. Saj je izvirno delo izšlo iz češke sokolske telovadne šole, in kateri telovadni sestav je popolnejši kakor češki? Prvi del obsega učno snov za proste in orodne vaje in sicer za učence in učenke od 8. do 14. leta, oziroma od 3. do 8. šolskega leta. Tako bo knjiga dobro služila pouku društvenega naraščaja kakor tudi šolske mladine v višjih razredih ljudskih in v nižjih razredih srednjih šol. Kakor je dr. Viktor Murnik za pouk redovnih vaj oskrbel knjižico istega naslova, tako nam je s to knjigo Evgen Sajovic, sam priznan praktik v sokolski in šolski telovadnici, sestavno zbral učno snov za proste in orodne vaje. Metodična ocena knjige sodi v drug list. Omeniti pa moramo, da je naslov „Učenci in učenke" premalo značilen; treba bi bilo markantnejše naslovne označbe. V nazivoslovju se drži Sajovic vobče sokolske terminologije, in tako je prav. Želeti je, da bi se končno že uveljavila enotnost v nazivoslovju, posebno sedaj, ko je telovadba obvezen predmet tudi na gimnazijah. Namesto „kladine" rabimo „gred"! *J. Wester.*

Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Spominski spis. Sestavil L. Jelenc. V Ljubljani, 1913. Založila Zaveza... 4⁰ 104 str. Broš. 3 K, vez. 4 K, s poštnino 30 v več. — Naše napredno učiteljstvo je letos septembra meseca v Ljubljani dostojno proslavilo 25letnico svoje stanovske organizacije. Tega jubileja se spominja tudi s krasnim spominskim spisom, ki nam slika ustanovitev Zaveze in njeno delo v prvem četrtstoletju. Zaveza je „pospeševala duševne in gmotne interese učiteljstva in skrbela za razvoj in prospeh slovanskega šolstva na napredni, demokraški in narodni podlagi"; razpravljala je o pedagoških in metodiških vprašanjih, posegla je v vsa pereča dnevna vprašanja, tičoča se učiteljstva ter skušala povzdigniti ugled učiteljstva pri vseh slojih našega naroda; skrbela je za dobre mladinske spise, zavzela se za izboljšanje ljudskošolskih učnih knjig, posvetila posebno pažnjo vzgoji učiteljskega naraščaja itd. — Bodi njeno delo v drugem četrtstoletju enako uspešno!

Razni zapiski

† **Matej A. Ternovec.** Dne 10. okt. t. l. je umrl v Trstu Ternovec-Lamurski, c. kr. dvorni svetnik v. p., vitez Leopoldovega reda itd. — Rodil se je l. 1843. na Goriškem, srednje šole je obiskoval v Gorici, zadnja dva razreda na Reki, kjer mu je bil učitelj naš Trdina; pravoslovje je študiral v Zagrebu. Tu je izdal „Pesmice" svojega rojaka Franceta Kosmača (1864). Služboval je v Gorici, Sežani, Buzetu, Trstu, nazadnje kot dvorni svetnik pri najvišjem sodišču na Dunaju. Povsod se je pokazal kot odličen jurist in odločen Slovan; bil je odkrit prijatelj ljudstva ter je užival povsod zaupanje in spoštovanje. Poleg strokovnih študij se je bavil tudi z leposlovjem. Bil je sotrudnik dijaške „Torbice", Novic, Slov. glasnika, Slovanskega sveta, Jeranove in Zupanove Danice, Edinosti itd. Njegove izvirne pesmi preveva Noviški duh, posebno sc mu je priljubila nibelunška kitica. Prevajal je iz slovanskih slovstev, iz laščine, angleščine in nemščine. Poskušal se je tudi z jezikoslovnimi vprašanji, večinoma z neugodnim uspehom. — Njegovemu spominu je posvetila „Edinost" (št. 282, 290) daljša članka, ki nam slikata kremenit značaj in vztrajno delavnost pokojnika. *R. Z.*

Koncert „Glasbene matice" v „Mestnem domu". Letošnjo koncertno sezono „Glasb. matice" so oznanili rdeči plakati s portretom slavnega violinskega virtuoza Kociana, kar je bila trdna garancija za najštevilnejši poset koncerta, napovedanega za torek, 21. oktobra. Nismo se zmotili — prostorov je zmanjkalo!

Koncert sam na sebi je bil umetniški praznik prve vrste. Po pravici zasluži ime „Kocianov večer", zakaj ob tej priliki je daroval Kocian mnogobrojnemu občinstvu, kar more darovati le velik umetnik: samega sebe. To niso bili glasi iz gosli, to so bili živi vzdihi in šepeti, ki so se dvigali drug za drugim iz srede duše in padali zopet v sredo duš Po večini nam je podal slovanske kompozicije in tudi lastno skladbo „Lullaby" (Uspavanko), ki se je liki čudežna pravljica ovijala tisočerih src. Razpravljati o Kocianovi tehniki bi bilo banalno. Gotovo je, da stoji Kocian danes na višku svoje virtuoznosti in zdi se, da višje poti ni več. Hvaležnost in navdušenost poslušalcev so mu izpričali gromoviti aplavzi, ki so ga še in še vabili v našo metropolo.

Gospa Pavla Lovšetova (Bole), ki so jo tudi obljubili rdeči plakati, nam je že nepogrešljiva znanka z „Matičnih" koncertov. Topot si je izbrala peščico srčkanih pevskih točk in jih tudi prav tako srčkano odpela s svojim mehkim in vsem svežim sopranom. Nihče ni mislil, da je tam zunaj težka jesen, ko se je razlivala po dvorani pesem škrjanca v vsej pomladni sočnosti. Tudi „našega škrjančka" je nagradilo občinstvo s toplimi aplavzi.

Gospod M. Eisner, koncertni pianist iz Prage, se nam je predstavil najprej kot izboren spremljevalec, v samostojnih točkah pa kot umetnik visoke tehnike. — Omeniti treba še domačega koncertnega pianista g. A. Trosta, ki je s svojo znano spretnostjo spremljal pevske točke gospe Lovšetove. — Vse priznanje ravnatelju g. Hubadu, ki je tako srečno priredil ta veliki glasbeni praznik!

—az—

Slovenci v zgodovini svetovnega slovstva. Naš književni atom je v svetovni slovstveni zgodovini težko opaziti. O. Leixner, O. Hauser in ostali bolj ali manj spretni kompilatorji takih enciklopedij so nam odkazali mikroskopično neznaten kotiček običajno tam na koncu knjige. Torej nas ne sme iznenaditi, da se je P. Wiegler v svoji ravnokar izdani „Geschichte der Weltliteratur“ med 500 stranmi, posvečenih pesništvu nenemških narodov, spomnil Slovencev z — 19 vrsticami! Med početniki našteva reformatorje Trubarja, Dalmatina in Bohoriča in omenja almanah „Pisanice“. „Der einzige Poet ist der Advokaturskandidat Franz Prešeren...“ Znane so mu Bleiweisove Novice s patetikom Koseskim in „Strittarjev“ Zvon. Levstik in „Juric“ sta pisala „Bauernnovellen“, Jenko je opeval Gorenjsko in zložil narodno himno. Zaključna modrost pa nam pripoveduje še to-le (str. 470): „Die Fortsetzer Prešerens und Strittars (!) sind der Pfarrer Gregorćić (!), die „Görzer Nachtigall“, und der Renegat Anton Aškerc, ein slawischer Epiker, der die slowenischen Protestanten als „Märtyrer“ preist. Die Moderne weist einem Namen auf, den des Novellisten und Dramatikers Cankar“. — V tem mršavem zmašilu se nam reži nasproti nerodni prepisovalec iz Murkovega orisa jugoslovanskih literatur v znani Teubnerjevi zbirki „Die Kultur der Gegenwart“. *Kapistran.*

Žolna — „Durstvogel“. V publikacijah „Zeitschrift für österreichische Volkskunde (XIX, 202) sem čital trditev, da pravijo na južnem Štajerskem ptici vijoglavki (Wendehals), oziroma pivki (Regenvogel) navadno „zouna“ (Durstvogel). Kakor je videti, imamo tu opraviti z navadno in dosti nerodno narodno etimologijo, ki je pa menda ni zakrivil slovenski narod kot tak, ampak kak polizobraženec, ki mu že slovenščina, če jo je sploh kedaj popolnoma znal in razumel, uhaja iz spomina in zavesti, — kakov tak poluslovenec je morda razlagal „žołna“ (der Specht) po zamembi z „žejna“ (die Durstige), češ da je to žejni ptič (der Durstvogel), ki pred dežjem po pijači vpije in s tenkim „piv, piv, piv“ dežja prosi, oziroma dež naznanja. Toda „žejna“ in „žovna“ se ne dá kar tako meni nič tebi nič zamenjavati, kakor se n. pr. sejnica in sevnica, razdajen in razdaven, jodol in vodol, postajati in postavati i. t. d., ker tu nimamo opraviti z zapiranjem hijata in s protezami ali prednastavki, ki res včasih menjavajo med v in j. — Kdor torej zamenjava „žejna“ in „žovna“, tisti se slovenščine ne zaveda dovolj — in legenda, ki nam jo je menda po narodni pravljici Matija Valjavec zložil o ptici pivki (Grauspecht, picus canus), se pač ne more naslanjati na tako nerodno narodno etimologijo. Menda naj si razlagamo onomatopoetično čivkanje „piv, piv, piv“ kot optativni particip od glagola „piti, pijem“, češ da pomeni: „pił, pił, pił (bi).“ Na ta način torej bi bila pivka res, kakor si je izmislila narodna pravljica, neka žejna žolna — pa ne v tem smislu, kakor da bi se ta ptica zaradi žejnosti imenovala „žovna“, češ da to ime pomeni „žejna ptica“ (der Durstvogel). — To novo iznajdbo „Durstvogel“ denimo potemtakem kar med slutvo-učenjaško šaro, kamor po resnici spada.

C. Golar:

Vasovanje.

Travice diše čez polje,
lahen dež gre na podolje,
v pas me trdo klasje bíje,
troje solnc mi v dušo sije,
kadar k devi grem, junak,
rž šumljá, zveni korak.

Pisana so gori lica,
izpod nje cinglja vodica —
Njena okna — rajske duri,
ko potrkam v tihi uri.
„Kje si hodil, fantek moj,
bliska se nebo nocoj.

„Noč ljubezni naglo mine,
hiti in se mí ne múdi,
belo se bleste blazine,
snežno plamene mi grudi,
in na njih ti zglavje bo —“
Rožni grm diši sladko.

Vetri jesenski . . .

Vetri jesenski po lesu vihrajo
v svobodni, razposajeni radosti,
bíjejo hraste in lomijo bore,
pojejo pesem brezmejne prostosti.

Da so mi krila vetrov in viharjev,
da se razvijem višavam naproti,
z orlom pozdravim in z gromom objamem
na veličastni, visoki se poti!

Huda ura.

Črn vihar se z gromom bije,
od obzorja gre bučanje
in se meša v moje sanje,
glas rogov nebeških vpije.

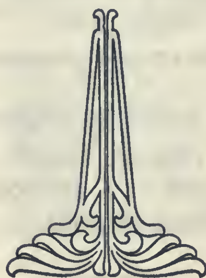
Nikdar solnce posijalo
ni na žalne mi stezice —
Z manoj jokajte, sestrice,
kar nam je še solz ostalo.

Senca oranžne vejice.

Kitajski motiv.

Minil je dan, poln truda in skrbi,
in zdaj srce ji burno zakipi,
ko se začuje lutnja k njej sladkà.
In v milih sanjah je izgubljena vsa,
kot bi privel od njega glas čez plan,
ki s čistim srcem tiho misli nanj.

In skoz papirno okno zdrsne v to
oranžnih vejic senčica na njo
in po telesu nežnem ji spolzi,
poljubi ji koleno in je ni.
A ona misli nanj, ki drzno čil
raztrga tenko tkanje njenih kril.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

42.

Prikrevsal je godrnjavi Ilmihal z nerodnimi gugavimi koraki trudnega jahača.

„Oba k paši!"

„Kakšne volje, velečastiti efendim, izvoli biti tvoj presvetli gospodar?" ga je vprašal vitez Ahac jako vljudno.

„Prav slabe!" je renčal sluga.

„Jaz pa židane, planta asiatica! Osman paša prodaja dolgčas, pa bi se rad pomenil kaj pametnega. No, hajdimo, asine magnifice!"

S težkimi koraki sta odrožljala oklopnika z Ilmihalom proti dobu. Pri paši, nekoliko bolj zadaj, je sedel Omar in mu deval hladilne obkladke na oteklino in rano. Otokar in Omar sta se nekaj trenotkov gledala radovedno, nekako osuplo. Vitez Ahac pa se je lahno priklonil in želel paši malo hripavo, vendar dokaj prijazno dober večer: „Akšamlar hair olsun!"

„Turški znaš?" se je začudil Osman paša in z velikim zanimanjem motril ujetega viteza, ki je že oddaleč dehtel po žlahtni malvaziji.

„Nekoliko že," se je vitez odrezal hrvaški ter si mislil: „Prijuden je mož; kar tika me, kakor starega prijatelja." Na glas je pa pridal: „Naučil sem se od ujetnika v Ljubljani."

„Kako ti je ime? Kaj si?"

„V Ljubljani so mi rekli že vse sorte: grofovska milost, knežja visokost pa tudi veličanstvo. Pravzaprav pa se imenujem vitez Doljanski, domine gloriosissime!"

„Kaj pa je to?"

„Latinski."

„Ali znaš tudi latinski?"

„Pa še kako! Le poslušaj: Apud, ante, ad, adversum et cetera ali pa: Quot capita, tot sensus, to se pravi: Vsaka buča se drugam prekucne, kadar je zrela. Pa tudi italijanski govorim in grški, francoski in nemški."

„In kdo si ti?“ se je obrnil paša k mlajšemu.

„Baron Gradnikar.“

„Imeniten plemenitaš in junak, kakor jaz,“ je dostavil vitez Ahac. „Kakor vidim, si ranjen, domine augustissime! Tukaj imam čudovito mazilo veleslavnega zdravnika. Malo je tako učenih Judov v Ljubljani, kakor je stari Jisroel. Ozdravil ti je že takega, ki je bil skoraj fundamentaliter mortuus, to se pravi takega, ki že ni mogel več migati. Namaži se s temle lekovitim mazilom, pa te neha boleti, kakor bi pihnil.“

„Zdiš se mi čuden človek.“

„Čuden? Na svetu je mnogo čudnega. Meni se zdi najbolj čudno to, da sem tukaj. Priznati moram, da bi bil najrajši sto milj daleč odtod. Ako bi bil jahal svojega konja, ne bi doživela midva nikdar časti, da bi se spoznala. Moj konj je izboren; pameten je in vedno trezen. Kar sam me varno prinese domov. Jako moder je moj serec, moj Zelenko, akotudi je samo konj. Toda zdaj se pa le namaži. Izvoli! Bujrum, efendim!“

Osman paša je še enkrat strogo vprašujoče pogledal vitezu Ahacu v oči, potem pa je mignil Omarju, naj ga pomazili s prijetno dišečim zdravilom.

„Čemu ima mladi vitez višnjevo tkanino na prsih?“ je vprašal Osman.

„Vsak vitez mora biti zaljubljen, ali pa se mora vsaj delati pošteno zaljubljenega,“ je pojasnjeval vitez Ahac namestu Otokarja. „Vsak vitez mora nositi darilo svoje ljubice z njenimi bojami. Kdor nima ljubice, si pa vsaj misli, da jo ima in da mu je podarila pisano vezilo. Baron Gradnikar še ni našel kraljice svojemu srcu. Ali zato ne prodaja nobene žalosti, ampak z velikim veseljem nosi svoj višnjevi trak. Boje pa pomenijo vsaka kaj drugega: zelena — začetek ljubezni, bela — upapolno ljubezen, rdeča — srce, goreče od ljubezni, višnjeva — zvesto ljubezen, rumena — uslišano ljubezen, rjava — ljubezenske spone, črna — nesrečno ljubezen.“

„Ali imate smešne običaje!“

„Tudi jaz nosim barve svoje ljubice,“ je naglo nadaljeval vitez Ahac, ves srečen, da je naletel zopet na človeka, ki ni še prav ničesar slišal o njegovi žalostni ljubezni. „Moja uboga Fiametta je bila tako dobra in blaga, da ne kmalu kaj takega. Zahtevala ni nikdar nobene žrtve, nobene žrtvice, kakor si jih izmišljujejo in terjajo druge dame od svojih kavalirjev. Zahtevala bi bila lahko, da si v dokaz svoje ljubezni na primer dam obriti brke in brado samo

na eni strani. Izustila bi le besedico, pa bi ji bil ustregel, saj je v Benetkah večinoma lepo toplo. Ali Fiametta Santarosa ni bila nikdar poredna in hudomušna, kakor so druge, marveč je rajša uživala lepoto moje brade. Nikdar ni bila sitna pa muhasta, zato jo bom ljubil večno!“

„Kje biva?“

„Sam Bog ve, kje. Videl je nisem že trideset let. Vzela je drugega. Umrla pa menda ni, saj je bila zmeraj zdrava.“

„Povej mi, ali nista prismojena vidva oba?“ je ostrmel Osman paša, ki je jel prihajati čim dalje tem boljše volje. „Slišal sem že marsikaj čudnega o vitezih, da nisem mogel verjeti. Ta nosi in časti boje dekleta, ki ga sploh ni — ti nosiš in častiš boje ženske, ki ne veš o njej niti, da še živi.“

„Saj to je ravno prava smetana vzvišene ljubezni, da ljubi vitez damo, ki je nemara sploh ni na svetu! Tega ne prenese vsak, domine serenissime!“

Tedaj se je Omar po dolgem času zopet zasmejal na glas. Tudi Osman paša ni mogel ostati več resen. Nasmehnil se je in rekel: „Zdi se mi, da si iz dežele velikih opic!“

Le Otokar se ni smejal. Omarju je jako ugajal njegov mirni ponosni obraz. Obhajalo ga je čudežno, doslej neznano čustvo. Njegova duša je temno, poluzavedno čutila nenavadno iskreno sočutje do zalega mladega ujetnika. Mladi baron je kmalu opazil, da ga včasi lepe modre oči motre skrivoma s plahim zanimanjem.

„Na deset komolcev zaudarja vino od tebe,“ je opazil Osman paša, ki ga je nehala skeleti rana.

„Vsi smo grešniki, posebno pa jaz,“ se je žalostno odrezal vitez Ahac. „Vendar sem zadovoljen. Že Horacij, slaven pesnik, je učil: Nunc est bibendum, to se pravi: Fantje, le pijmo ga! — To je moška beseda! Tako se govori! Bil je velik grešnik in veseljak, kakor jaz. Včasi je lezel možiček v jarku po vseh štirih domov in kričal: Le s poti, da koga ne pohodim! Moj italijanski profesor me je večkrat karal in grajal, rekoč: Žlahtni mladenič, nadarjen si jako, toda vse prerad paseš lenobo; nikdar se ne naučiš nič posebnega! In vendar sem se naučil mnogo več, nego radouki tovariši, ne da bi si belil glavo, ampak kar tako v zabavo. Proučil sem vso filozofijo. Ali misliš, da je kaj vredna? Mačko! Jedro prave modrosti se skriva v preziranem nauku: Bodi vedno vesel in zadovoljen! Ako nisi zadovoljen, ti nič ne pomaga vse bogastvo, vsa slava, vse skupaj nič. Jaz sem zmerom zadovoljen in vse imam rad, še celo

pajke in muhe in druge mrčese. Taka velika ljubezen do vsega stvarstva je najboljša podlaga osrečevalne zadovoljnosti. Ne jezim se malone nikdar. Jeza je nezakonska mati krivice. V Italiji, deželi učenosti, umetnosti in bogastva, sem se naučil še mnogo drugega, na primer zlato delati."

„Potemtakem si sila bogat?" je vprašal paša prijetno presenečen.

„Žalibog narobe. Sicer imam magisterium, tvarino, ki premeni v zlato nepopolne kovine, namreč srebro, živo srebro, svinec, baker, železo in kositer. Ako bi bilo morje od živega srebra, bi ga mogel prečarati v zlato. Pa mi planeti nagajajo, planeti! Nikdar ne stoje v pravem razmerju; sicer bi naredil vkratkem toliko zlata, da bi bilo grdo! Toda prišlo mi je zdajci na misel nekaj čisto drugega. Izvoli mi, gospodine velmožni, povedati, ali vam ni vohunil — vitez Erazem Frauensteiner?"

„Vohunil nam in Ljubljančanom."

„Ljubljančanom pa že ne!"

Osman paša je začuden pogledal viteza Ahaca in se zamislil. Naposled je zaničljivo mahnil z roko in dejal: „Obsodili smo ga. Ni ga več med živimi. Vse eno. Gad je gad. Umreti je moral sramotno."

Vitez Doljanski je molče strmel predse. Čutil je velik gnev in gnus do izdajalca; potem pa se mu je zasmilil nesrečnik. „Nihče drug ni kriv njegovega strašnega konca, nego njegova satanska sestra Salda. Le ona ga je pahnila na opolzlo pot."

Omar je zvedavo motril mladega Gradnikarja. Otokarjev svilnati vojni plašč je bil presekan na več krajih in kazal okrhanine in zareze turškega orožja. Neznana čarobna sila je zamikala Omarja, ko je gledal njegovo vitko somerno postavo, resni, ponosni obraz in mirne pogumne oči. Tudi Otokarju se je budila nedoumna tajinstvena radost, kadar so se srečale njiju oči.

„Odleglo mi je," je povzel Osman paša. „Tvoje mazilo je dobro. Tudi govoriti znaš zabavno. Ugajaš mi. V Bosno pojdeta z mano ti in tvoj mladi tovariš."

„Zahvaljujeva te najprisrčneje za tvojo preveliko gostoljubnost," se je branil vitez Ahac hlastno. „Nerada bi ti delala napoto. Pusti naju rajši tukaj pa te opišem in pohvalim v svoji kroniki tako lepo, da ti bodo vsi zavidali tvojo glorijo."

Osman paša menda ni dobro razumel tega zapeljivega predloga. Velel je Ilmihalu nekaj turški in suhoparni sluga ju je odvedel zopet v pašev šator.

Morala sta sleči, odpeti in sneti vso opravo. Vsak je dobil le dolgo belo rjuho. Sedla sta na zvito preprogo.

„Kakšna pa sva?“ se je smejal vitez Doljanski. „Kakor dva duhova. No, naju vsaj ne bo tako nadlegovala vročina. Pa v Bosno naju je povabil. Zdaj sva jo pa izkupila. Jako zarobljeni so Turki, že vidim: pobrali so nama najini vezenini. Posebno lepega vedenja sploh nisem pričakoval od njih, dobro vedoč, da vojskovanje osirovi in oduri tudi blago in žlahtno srce, kakor je na primer moje. Toda tako kosmato barbarstvo mi pa le preseda, ker presega že vse meje. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, bi dejal klasični veseljak. Bog ve, kaj bo šele jutri, jutri! Vse premalo so leteli svinčeni lešniki pa železna jabolka v divjake.“

Ko so Turki pokopali svoje mrliče, so jeli pripravljati vse potrebno za jutrišnji odhod. Veliko žarnordeče kolo je zahajalo za Polhograjskimi Dolomiti. Na nebu so se kopičili debeli težki oblaki, ponekod rdeče openjeni od večerne luči.

„Bog ve, ali nama dajo kaj večerje, Otokar? Žerjavove juhe, bobrovih repov ali pečene medvedine nama gotovo ne prineso ali pa mladih divjih labodov, katere jem tako rad. O da bi bil jaz revež vsaj pol ure cesar Heliogabal, ki se je gostil s slavčjimi jeziki in dal leve krmiti s papigami in fazani. Živa duša naju ne vpraša, če sva kaj žejna. Scandalum! Zdi se mi, da sem že zopet trezen. Vae victis! Trezen bom moral spat. O — vojska je pa res nekaj strašnega! Naposled bom moral še na tešče umreti za milo domovino, nullo ferente auxilium. Domovina ne bo imela nobenega dobička od moje smrti. Domovina ima le korist, ako taki možje, kakor sem jaz, žive tako dolgo kakor Metuzalem.“

Omar je prišel večkrat v šator. Prinesel jima je večerje.

„Zali mladenič,“ ga je ogovoril vitez Doljanski prav prijazno, „kako ti je pa ime?“

„Omar.“

„Dragi Omar, bodi no tako dober in vrni nama one vezenine, one drage spomine!“ Omar mu je ustregel in odšel.

„Tega ti ne pozabim nikoli,“ je klical vitez Ahac za njim. „Ljubi Otokar, ta mladi turški masculinum mi ugaja izredno. Gleda tako milo in sanjavo kakor dekle ali pesnik. Tako sem gledal jaz, ko sem še mladoval. Zakaj tudi jaz sem pesnik.“

„Bežite no, dragi ujec!“

„Pesnik sem, pravi pesnik, po božji volji. Doslej res nisem zložil nobene, pa to nič ne de; se vsaj nisem blamiral, kakor navadno oni,

ki začno prezgodaj in se jim preveč mudi, tako da omagajo prekmalu."

Otokar je sedel zamišljen in mežikal, kakor vselej, kadar je razmotrival kaj sam pri sebi. Vitez Ahac ga je gledal sočutno. Prizadeval si je, da bi ga razvedril.

„Kaj ne, Otokar, škoda. da je Omar fant. Ves drugačen je, nego drugi Turki. Prav nič se ne bi branil, ako bi me hotel poljubiti, to se pravi seveda, če bi bil Omar dekle, zakaj moški se poljubljajo drug drugega samo, ako so prismuknjeni ali pijani."

Pod oblaki in med njimi je gorelo rdeče in rumeno na vsej večerni strani. Polagoma je zamiral in ugašal purpurni žar. Velika jata vran je letela nad poljem v svoje nočišče. Zapadno nebo je bledelo in sivelo. Od polnočne strani so se trudno iztezale hladovite sence ter spajale gore in nebo v brezoblično temino.

Omar je stal pri svojem Sarifu. Zasačil je sam sebe ob tajni želji, da bi ugajal mlademu plemiču.

„Zakaj to? Zakaj hodim tako rad v oni šator? Zakaj opazujem ujetega mladeniča tako rad in vendar le skrivoma?"

Zdaj se je radoval novih nejasnih čustev, zdaj ga jih je bilo malone strah.

V taboru so bili vedno glasnejši. Nekateri so si pripovedovali, kaj so vse doživeli v davišnjem boju, hvalili sami svojo hrabrost, kazali rane. Drugi so peli čudne pesmi, zdaj počasi, zateglo, pojemajoče, zdaj zopet glasneje in hitreje ter utihnili nenadoma, mahoma. Povsodi so plesali in pili. Nekateri so si umivali roke in obraz v polnih vedricah in škropili tovariše z vinom. Včasi je preglasil ves ta hrup in hrum vrisk ujete žene ali dekleta.

Stražnih ognjev je gorelo le malo; nad njimi je gomolel vroči zrak kakor zlat prah. Kmalu je ponehalo živahno vrvenje. Trudni od boja, plesa in pijače, so zaspali konjaniki in sanjali o bujnoudnih odaliskah in huriskah. Okoli tabora so stražile straže in patrole, zlasti na severu in severoizhodu; trudni, zaspani so sedeli konjaniki na konjih ali stali poleg njih.

43.

Prošlo, prošlo jeje devet godin dana,
kaj vre, kaj vre služim Jelačića bana,
Jelačića bana, horvackoga krala.
Nitko, nitko nezna, da sem ženska glava,
da sem samo jadna golubica mlada.

Narodna.

Osman paša je šel počivat takoj, ko je bil odklanjal jacijo. Baron Gradnikar in vitez Ahac sta mirno ždela v kotu prostornega,

zatohlega šatora. Nemirna luč kadeče se oljenice je medlo posvetila zdaj na drog, zdaj na platno, zdaj na ujetnika.

Omar je stal ob vhodu. Noč je bila temna in topla. Včasi je nenadoma zavela hudourna sapa od zapada, kjer so spali pepelnati in črni oblaki. Redkokje je zatrepetavala zvezdica, kakor plašen plamenec daljne sveče izza samotnega okna. Iz gozda se je glasilo žalostno skovikanje. Daleč naokoli so peli murni; navdušeno so jih hvalile neumrjoče žabe in prerokovale dež. Včasi je zavalovala visoka trava rahlo, komaj vidno; presledkoma se je zasvetilo na severu ali zapadu in takoj se je vse zopet potopilo v črnino. Na ljubljanskem Gradu so gorele luči kakor v temi izgubljeni rubini. V daljavi so si odgovarjale predstraže in se priporočale božjemu varstvu: „Jek dür Allah bis millah!“

Omar je bil sila razburjen. Venomer mu je rojilo po glavi: „Jutri krenejo Turki domov. Nocoj, dokler ne izide luna, je še čas —“

Ustrašil se je; ni se upal domisliti nevarno misel. S plašnimi očmi in napol odprtimi ustnami se je obrnil in pogledal po šatoru. Osman paša in sluga Ilmihal, omamljena od uspavalnih jagod in hašiša, sta spala trdno in sopla globoko. Tedaj se je ganil vitez Ahac – in bliskoma se je vrstila Omarju misel za mislijo: „Ujetnika sta znana v Ljubljani. Z njima! Turki so opiti. Obleke je dosti. Straže? Geslo mi je znano . . . Tako ugodne prilike ne bo izlepa več!“

Osvojilo ga je neizmerno veselje. V prekipevajoči radosti ni vedel izprva, kaj bi; v tej negotovosti, neodločnosti je obstal kakor ohromel. In iznova ga je oplašila strašna misel, strašna bojazen, da se ponesreči beg. Pritisnil je roko na vroče čelo in mislil, ugibal, preudarjal; upošteval je vse ugodnosti in vse ovire.

„Ah, čas beži in terja odločno dejanje,“ se je ustrašil, „jaz se pa obotavljam.“ Po prstih je šel k vitezu Ahacu, ga lahno potrepal po rami, dejal kazalec na usta in pokazal na barona Gradnikarja. Vitez Doljanski je zdramil Otokarja.

„Tiho!“ je šepetal Omar. „Tudi jaz sem ujet kristjan.“

Oba ujetnika sta presenečena dvignila glavi.

„Molčita! Pomagajmo si! Pobegnimo vsi trije!“

„Pobegnita sama!“ se je protivil Ahac.

„Zakaj nočeš z nama?“ je vprašal Otokar.

„Ah, ko sem pa tako debel in širok,“ je vzdihnil vitez Ahac žalostno. „Sumen bi se zdel straži. Moral bi prej malo shujšati. Zaradi mene bi zabredla v nevarnost tudi vidva.“

„Nikakor ne," je ugovarjal Omar. „V našem taboru je še par tako močnih mož. Nič se ne boj! Morata se preobleči v Turka."

„Pa bodi v imenu božjem!" je odnehal vitez Ahac in pohvalil Omarja: „Pogumen si pa, navzlic mladim letom. Bog ti poplačaj dobro delo!"

Medtem mu je Omar s svojim bodalcem razrezal vezi in se sklonil tudi k mlajšemu. Močneje mu je utripalo srce: še nikdar ni bil tako blizu Otokarja. Prvikrat sta se dotaknili njiju roki, samo za trenotek sta si pogledala v oči in oba je izpreletel čarodejen plamen. Omar je čutil, da je zardel, povesil je oči ter prerezal konope na Otokarjevih rokah in kolenih. Oprezno, tiho jima je prinesel turške oprave in orožja.

Tiho je stokal širokopleči vitez Ahac, ko je oblačil suknjo, pokajočo v šivih. Spretno jima je omotal Omar pisana turbana.

Tedaj je sapa dvignila zaveso pri vhodu, da je udarila ob drog; platno se je izkušalo dvigniti, kakor bi hotelo odpluti daleč, daleč odondod. Osman paša je jel sopsti hitreje in tiše ter se obrnil na svojem ležišču. Oni trije so stali kakor ukopani. Omar se ni upal dihati. Ob sencih mu je udarjalo kakor s kladivcem. Bal se je, da se zgrudi od silnega strahu. Toda paša je sopel zopet globlje in v daljših presledkih. Ujetnika sta odpela ostroge in se obula. Že so bili gotovi.

Čudna otožnost je tesnila Omarju prsi. Žalostilo ga je, da mora zapustiti Osman pašo, svojega dobrotnika, svojega drugega očeta, ne da bi mu mogel črhniti besedico hvaležnosti. Skoraj mu je šlo na jok. Še enkrat je, ganjen do dna duše, pogledal po šatoru. Okrenil se je naglo. Tam zunaj je čakalo novo življenje.

Tiho so stopili v temno noč. Sarif in plemičeva konja niso bili daleč.

„Obvari nas Kristus!" je zašepetal vitez Ahac.

Ko je sedel Omar na svojem Sarifu, ga je minila bojazen; bil je tako miren, da se je čudil sam sebi. Počasi so jahali med šatori. Pred taborom pa jih je ustavila straža, skrita za grmovjem.

„Selam aleikum!" je pozdravil Omar Turke mirno.

„Allaha ismarladyk — z Bogom!" so odzdravili z zaspanimi glasom.

Nenadoma je začutil Omar nekaj hladnega na obrazu, na rokah. Jelo je pomalem deževati. V daljavi je zamolklo bučal grom.

„Precej tak si kakor Jusuf paša," je dejal Omar vitezu Ahacu.

„Zadaj že. Kdo bi bil mislil, da bom jaz, krščanski vitez, kdaj kakor Turek jahal po Ljubljanskem polju! Škoda, da sem moral tolovajem pustiti čutaro, čelado, oklep, obleko, meč in srebrne ostroge. No, mojega dragocenega bodala pa le niso dobili. Zdaj hvalim lahko vse svetnike, da sem ga zastavil. Oh, kako mi je čudno. Tako lepo trezen nisem še nikdar jahal ponoči. Stvar se mi zdi smešna, obenem pa dokaj žalostna in nevarna.“

Pri pekovskem križu se je zdelo Omarju, da sliši za sabo peketanje. Jezdili so hitreje. Srečno so dospeli mimo drugega križa ob začetku celovške ceste in dirjali skozi vicedomski gaj, dasi je bila tu pot nevarna, ker so bila tla razrita in posuta z gladkim orožjem, mrtvimi Turki in konji. Ustavili so se ob gajevem robu.

„Za nami so!“ je dejal Omar. „Slišite topot?“

Vsi trije so razburjeni dvignili glave; slišali so zamolkle, enakomerne udare, ki so se bližali od severa.

Skokoma je dirjal baron Gradnikar proti Vicedomskim vratom. Za nazidki sta stala dva stražnika z dolgimi kopji in samostreli. Ko sta ugledala jezdeca, sta zažvižgala. Odgovorili so jima žvižgi odspodaj in takoj je bilo osem mož na ozidju ter naperilo samostrele proti Otokarju.

„Stojte! Ne streljajte! Jaz sem tukaj, baron Gradnikar.“

„Geslo?“ je vprašal stražni načelnik.

„Dunaj. Ušli smo Turkom preoblečeni. Odprite! Za božjo voljo, hitro! Turki so za nami!“

„Tudi jaz sem tukaj, vitez Ahac Doljanski. Odprite, odprite!“

Takoj so spoznali viteza Ahaca gromki bas. Izza zidovja so se čuli hitri težki koraki po lesenem mostovžu in stopnicah.

Omar se je obrnil in videl dve temni postavi na konjih za debli. Kar je priletelo nekaj belega. Začutil je udar na prsi. Pred sabo je videl vitezovo roko, ki je vrgla turško puščico na tla. Na prsnici ga je jelo skeleti.

„Ranjen sem!“ je dejal tiho.

Prijahal je Otokar in dvignil oslabelega Omarja predse na svojega konja. Zarožljale so železne verige, zaropotal in loputnil je leseni most preko jarka; zaškripali so zapahi in ključi v velikih ključanicah Vicedomskih vrat.

„To traja pol večnosti,“ je godrnjal vitez Ahac in se oziral nazaj. Venomer so frčale tihe strelice v zid; toda bliže se zasledovalci niso upali, ker so tudi strelci na ozidju pridno prožili puščice s svojih dalekonosnih samostrelov.

Naglo so jezdili skozi vrata. Sarif je sam sledil svojemu gospodu. Hitro so zaprli vrata za njimi. Otokar je čutil, kako burno se dvigajo Omarju prsi, kako drgeta njegova mokra mala roka na njegovem tilniku. Držal ga je previdno in varno, kakor mlajšega brata, ki ga je treba braniti in čuvati.

„Kar tukaj doli k zdravniku Jisroelu!“ je velel vitez Ahac, ki je sočutno gledal Omarja. Krenili so na levo po Reverenčni ulici in mimo sinagoge v dolgo ulico. Liti je jelo v gostih strunah. Konji so čofotali in brodili po velikih lužah in globokem blatu. Vitez Ahac je potrkal pred zdravnikovim stanovanjem z železnim trkalom, visečim ob zaklenjenih vratih.

„Jisroel! Jisroel!“

Vse je ostalo tiho v temni ulici, le dež je bobnal po strehah in pljuskal po mlakah. Vitez Ahac je potrkal močneje. Odprlo se je okence nasprotne hiše Šmulove. Ob medlem svitu lojenke se je pokazalo bledo lice Miriamino. Nenadoma je veter ugasil svečo.

„Ranjenca imamo. Jisroela iščemo.“

Miriam je spoznala glas viteza Ahaca in rekla: „Jisroela ni doma. Moral je k bolniku. Njegova žena Dita je pri nas. Tudi Dita zna streči ranjencem. Zatorej kar k nam! Odpremo vam takoj, gospod vitez!“

Privezali so konje k oknom pod široki kap. Odprla so se hišna vrata in na pragu se je prikazal suhi Šmul ben Zuar s svojo bradato veliko glavo in velikanskim kljukastim nosom, ki so ob njem bingljali sesvedrani pajes kakor oblanice. Obenem je prilajal pes Azu, pa naglo zopet odlajal v vežo.

„Blagoslovljen, kdor prihaja!“ jih je pozdravil Šmul in dejal desnico pod bakreno svetilko, da je ne bi ugasil močni prepih. Ko pa jih je pogledal natančneje v veži, so se mu od smrtnega strahu ježili lasje; toliko da mu ni padla svetilnica iz močno trepetajoče roke. Z izbuljenimi očmi je strmel vanje, uklekal z drgetajočimi koleni, se naslonil ob zid in dvignil desnico visoko predse, da se je videla grda luknja na komolcu njegovega ogoljenega kaftana.

„Au, au! Turki!“ je stokal in lovil sapo; zobje so mu šklopotali in tresel se je tako, da je rožljala železna verižica z gasilnikom na svetilki. „Pomagaj, Jehova!“

„Kakšni Turki pa?“ je kričal vitez Ahac, hripav od jeze. „Hitro naprej!“

„Usmili se nas, presvetlo turško veličanstvo!“ je jecljal Šmul in zvijal svoj mršavi život kakor v smrtnih mukah. „Milost, au, au!“

„Pokaži nam dalje!“ je zarohnel vitez Ahac.

„Vse vam pokažem, prevzvišeni gospod sultan! Pokažem vam vse svoje beraštvo, samo nikarte me ne —“

„Čenča! Ali ne poznaš viteza Ahaca?“

„Poznam, poznam! Velika čast . . . Vaša grofovska svetloba je šla med Turke, au!“ Pokleknil je predenj. „Prizanesite nam, lepo vas prosim na kolenih! Tako gotovo bodi vaša turška milost vedno zdrava in vesela sto let od nocoj dalje, kakor vam obetam trideset lepih poštenih procentov od svojega bornega imetja, ako nas —“

„Molči, prismoda! Kristjani smo vsi trije. Ne boj se! Kje je Dita, da pomaga temu ranjenemu mladeniču?“

Še enkrat je prestrašeni Šmul plašno pogledal vse tri in jim posvetil po hodniku v sobo, ki nikakor ni bila tako umazana in zanemarjena kakor veža in prodajalnica, ampak je bila dokaj čedna in prijazna. Stene so bile opažene z umetno rezljanim pisanim lesom. Tla je pokrivala velika preproga s tkanimi cvetlicami in ptiči. Od stropa je visel sedmerorok lestenec. Na mizi, pogrnjeni z belim platnenim prtom, so bile odprte hebrejske bukve. Na stolih z visokimi naslanjali so pestrele rožnordeče baršunaste blazine. Dišalo je po gosji pečenki in okisani zéleni.

„Kar nič se ne boj, Dita!“ je hrabril Šmul ženo Jisroelovo in majal z veliko glavo, da so mahali pajes okoli ušes in nosu; njegova senca je segala do stropa. „Nič se jih ne boj, kakor se jih jaz ne!“

Postarna gospa Judita, žoltopolta, precej okrogla žena zdravnikova z dvema podbradkoma in prijaznimi očmi, je stala mirno poleg Šmulove hčerke. Njena obleka ni kazala nobenega lišpa; glavo pa je pokrivala črnosvilnata ruta in oglavnica, okrašena z zlatimi vrvicami.

Omar se je bil oprijel z obema rokama mize; zdelo se mu je, da se pogreza beli prt pred njim. Čutil se je silno trudnega. Omahnil bi bil takoj, da ga ni podpiral baron Gradnikar. Judita je primaknila naslanjač. Rahlo so spustili Omarja na stol. Obsedel je docela onemogel. Šumelo mu je po glavi in pred očmi so mu plesali ognjeni kolobarji.

„Mladenič je ranjen na prsih,“ je dejal vitez Ahac.

Miriam je prinesla goloten kozarec starega vina, gospa Judita pa je odhitela domov po zdravila. Omar je pil nekoliko in potrpežljivo čakal. Molčali so vsi. Bliskalo se je redkeje. Kmalu se je vrnila zdravnica. Omar je pogledal plašno naokoli.

„Ostani pri meni, dobra deklica!“ je prosil Šmulovo hčer. „Ostanita tukaj ti in gospa. Drugi naj gredo vun, prosim.“

Slišal je kakor v polusnu samo še, da so odšli v drugo sobo in zatvorili vrata. Pred očmi so mu vstajale in ginile begotne sence in zdelo se mu je, da se ugreza v hladno temo. Ves truden in oslabel od strahovite razburjenosti je zaspal z visečima rokama.

Judita se je sklonila k njemu in mu odpenjala obleko na prsih. Miriam mu je odmotala turban z vroče glave. Kar so se usuli krasni dolgi lasje kakor zlato po naslanjaču. Pogledali sta se iznenadeni. Še bolj pa sta osupnili, ko sta zagledali med razgaljeno obleko dvoje snežnobelih deviških polukrogel.

„Devojka!“ sta vzkliknili začudeni.

Na prsnici je rdela majhna rana. Zadišalo je po žganem vinu in mazilu. Ko sta opravili vse potrebno, sta zapeli obleko.

„Rana je neznatna,“ je poročala zdravnica onim v drugi sobi. „Obleka, verižica in kost, prsnica, so ustavile puščico. Rana zatorej ne utegne mnogo škodovati, pač pa duševno trpljenje in razburjenost. Ali zdaj se boste gotovo čudili! Kaj vam povem? Poslušajte! V oni sobi ne počiva ranjen mladenič, ampak ranjeno lepo dekle!“

„Dekle?“ so ponavljali vsi in pogledovali začudeni drug drugega in smehljajočo se gospo Judito. Suhi Šmul ben Zuar je gledal posebno debelo in jel mahati z nerodnimi rokami na vse strani.

„Kaj je nocoj?“ se je čudil in zamišljen dejal koščeni kazalec na svoj ostrorobi kljukasti nos. „Turki niso Turki, ampak Turki so kristjani, Bog jim daj srečo in zdravje od nocoj do zadnje ure! Mladenič ni mladenič, ampak mladenič je — mladenka! Naposled moja Miriam ni Miriam, marveč Miriam je — Abraham ali Zoref ali Fajvel in jaz, Šmul, nisem Šmul, nego sem — Rebeka ali Sara. Jaj, jaj! Ako se mi ne meša že zdaj, se mi pa zmeša še nocoj, in ako ne bom mešuge že nocoj, bom pa mešuge prav gotovo vsaj jutri! Vse je narobe, au. In nihče se ne čudi, da hodimo še zmerom po nogah in ne po glavah.“ Tako je šalobardal, ves vesel, da ni prišel nihče plenit.

Vsi so hiteli po prstih v drugo sobo. Zunaj je viharil veter.

Tuja mladenka je slonela mirno na blazinah. Glava ji je počivala na gostih dolgih laseh kakor na zlatem zglavju. Miriam ji je bila sklenila roke nad rahlo dvigajočimi se nedri. Od zavese je odsevala tajinstvena luč na njen čisti bledi obraz. Otokar je stal kakor ukopan in gledal, gledal.

„Feminini generis!“ je potrdil vitez Ahac potihoma, motreč nežnega janičarja, še vedno opasanega z malo damaščanko. „Saj se mi je precej početkoma zdelo nekaj takega.“

Nevihta je odbesnela nad druge kraje. Poredkoma so trkale kaplje ob okna. Tiho so šumeli jagnedi in Ljubljanica. Judita je odprla oknico. Sveži zrak je udaril v zadehlo sobo. Na bližnjem ozidju so si odgovarjale nočne straže.

Mlada tujka se je zopet osvestila in takoj opazila občudujoče poglede. Plaho je povesila oči in zardela. Prijela je roko Šmulove hčerke, ki je stala poleg nje. Deklici sta se posestrili, ne da bi bili črhnili besedico.

„Ali ti je kaj bolje?“ vpraša gospa Judita.

„Malo bolje. Hvala vama, hvala!“

„Kako pa ti je ime?“

„Omar,“ odgovori zanjo vitez Ahac. „Toda Omar je arabsko moško ime. Omar je bil hraber velikan; preroka Mohameda prijatelj, pobožen, kreposten, strog, radodaren knez, je ustanovil državo kalifov in uvedel novo letoštetje izza Mohamedovega bega iz Meke v Medino.“

„Izprva mi ni bilo tako ime. Ko sem bila majhna, so me vzeli cigani iz gradu in me imenovali Omarja.“

Tedaj premakne neznanka roke.

Šmulovo oko takoj zapazi zlatnino na njenih prsih. Z rokama in z brado pokaže tjakaj in se muza: „Jaj, kako lepa verižica, jaj, kako lep križ in kamen! Kakor resnično bi rad živel zadovoljen in zdrav najmanj še sto let, tako resnično bi rad kupil dragotino in plačal takoj po najvišji ceni z dobrimi benečanskimi cekini.“

„Ne bodi no tako netečen in molči nam vsaj zdaj o kupčiji, lakomnost čifutska!“ ga osorno zavrne vitez Ahac, hlastno pristopi k neznanemu dekletu in ogleduje verižico.

„Škoda, da je križek okrhan, au!“ obžaluje Šmul.

„To je od turške puščice,“ de vitez Ahac in mrmra: „Križek z osmerooglatim smaragdom . . . grofovska krona . . . črki U in B... Ursini-Blagaj... Drago dete, kdo ti je dal verižico s križkom?“

„Moja . . .“ Ihtenje ji vzame glas.

„Pomiri se, ljuba moja, in odgovori mi! Kdo ti jo je podaril?“

„Mamica. Nobenega drugega spominka nimam od doma, nego samo tole in — in pesem o grlici.“

Vitez Ahac pogleda navzoče in čudno se mu trese glas, ko jim veli: „Prosim, pojdite vsi vun! Ostani samo ti, Otokar!“

Ko odidejo, vitez Ahac še enkrat ogleda križ in črki ter jeclja v neizmernem veselju: „Moj Bog . . . ali je mogoče? Kdo bi . . . Kako . . . Ali je res? Ali se mi le sanja?“

Otokar in tuja devojka ga gledata vsa zavzeta.

„Kaj pa je vendar?“ vpraša baron Gradnikar, ki ni videl viteza Ahaca še nikdar tako ganjenega in ga ni še nikdar slišal govorečega tako mehko in ljubo.

„Otokar!“ vzklikne vitez Ahac, rahlo potegne mladega barona k dekletu in zašepeta: „Naša Alijana!“

44.

Dober mesec pozneje, vročega julijskega popoldne, sta sedela osemnajstletna komtesa Alijana in baron Otokar Gradnikar v razkošno opremljeni prvonadstropni sobi Blagajevega gradu in šahala z navideznim zanimanjem.

Šele ko je okrevala popolnoma, je vitez Ahac iz Ljubljane obvestil grofa Majnarda. Pred dvema dnema se je vrnila z njim, Otokarjem in močnim spremstvom na rojstveni grad pri Vinici in nestrpno čakala prihod staršev iz Slavonije.

Udobno novo življenje ji je ublažilo in unežilo vso nalašč privajeno fantovsko negracijoznost v hoji in kretanju. Krasna modrina njenih sanjavih oči se je poglobila, umilila, tajinstveno potemnela. Teme ji je kitil venec preprostih temnomodrih zvončic. Dolgi zlatorumeni lasje so ji blesteli na višnjevobaršunasti obleki, odičeni s tankimi srebrnimi vezeninami. Bujno so ji zorela nedra in ustna. Sveži obraz ji je bil radosten, jasen; le včasi ga je osenčilo otožnosladko koprnenje.

Docela novemu življenju se je privadila tako kmalu in tako izlahka, da se je čudila sama sebi. Deset dolgih let je bila morala skrivati svojo nevarno tajnost. Skoraj omamljalo jo je popolnoma novo čustvo velike, velike sreče, ko je smela odložiti pretežko breme. Globoko ganjena je čutila kipeče veselje do življenja. Bridka, strašna preteklost se ji je zdela od dne do dne bolj tuja; zdela si ji je kakor grozne divje sanje. Izprva je bila v zadregi, kadar je opazila, da jo gledajo Ljubljančani in Ljubljančanke s tako nadležno, brezozirno radovednostjo, da šepetajo in ugibajo o njej, ki jo je ovevalo nekaj velezanimivega, kakor vonj daljnih jutrovih dežel. Vitez Ahac jo je imenoval hčerko svojega brata in se rad postavljal z njo. Polagoma se je privadila zijalastim obrazom in ni več zardevala.

Mladi baron Gradnikar ji je sedel malo okorno nasproti. Nemirno se je igral z dvojno zlatô verižico, ki mu je visela na višnjelastordečo baršunasto suknjo. Zdaj je dvignil desnico, da bi potegnil slonokosteno postavico, zdaj je zopet odtegnil roko in si popravljal lepi živordeči baret, ki je z njega nihalo belo pero preko dolgih črnih las na levo ramo in mu osenčalo ogoreli obraz.

„Pazite na svoj stolp!“ ga je opomnila Alijana.

Baron Otokar je, sam nase nejevoljen, pomajal z glavo. Tiho je bilo v prijetno hladni sobi, le včasi se je slišalo drsanje ličnih figuric po šahovnici. Vse je bilo urejeno čisto tako, kakor pred desetimi leti: zidove so pokrivale lepo tkane opone od vrha do tal in med njimi so bili naslikani prizori iz svetega pisma in viteških bojnih iger. Počasi se je usipal pesek ure v okusno izrezljaněm okviru. Okna so zastirali zeleni senčniki, ustavljali zunanjo vročino in milili prejarko poletno svetlobo.

„Gospod baron, vaša kraljica!“

Otokar je izgubival figuro za figuro. Očitno mu je bil šah deveta briga. Vse drugod so rojile njegove nevesele misli. Venomer si je ponavljal, da bo lepih dni kmalu konec, zakaj vsak čas se utegnejo vrniti Alijanini starši. Privadil se je bil njene preprijetne druščine tako, da mu je bila misel o skorajšnji ločitvi naravnost neznosna. Čutil je preživo, da Alijane ne bo mogel pozabiti nikdar. Jako ozlovoljen je ugibal, kaj bo, kadar pojde odondod, kaj bo, ko ne bo več videl cvetočega dekleta in ne bo več slišal njenega čarobnega glasu. Že zdaj je bil nemiren, ako jo je pogrešal le uro. Toda mladi gospod baron Otokar Gradnikar je bil eden izmed onih dičnih junakov, ki bi šli rajši žgečkat lačnega leva v levnjak, nego bi povedali oboževani deklici, kako jim pravzaprav utriplje ranjeno srce. Alijana se je zdela Otokarju navzlic vsej prijaznosti in ljubeznivosti vedno enako mirna, ponosna, vzvišena, nebrižna, nedostopna. Sram ga je bilo, da bi ji govoril o svojih čustvih, zakaj bal se je močno, da se utegne osmešiti z nerodnimi besedami, ki nikakor ne bi mogle niti približno izraziti veličino njegove strastne ljubezni. Hudo ga je mučila ta negotovost in zastonj se je prizadeval, da bi se ojunačil in razodel svoje najbolj vroče želje. In obtemtakem ji je govoril le o drugem, jo spominjal prejšnjih dni na gradu, jo spominjal neskrbnih zlatih časov, ko sta bila oba še otroka, onih iger in zabav na grajskem vrtu, one najlepše dobe, ki mine kakor nepozabno lepo jutro. Premnogokrat se je spominjal onega prizora, ko je držal ranjeno Alijano pred sabo na konju, ko je čutil njen

dih, utrip njenega srca in njeno drgetajočo roko na vratu. Sanjaril je o novi taki priliki. Zapomnil si je vsako njeno besedo, vsak poudarek, vse njene kretnje. Kadar je bil sam, si je ponavljal vse to neštetokrat z veliko naslado, da se je čudil. Ob takih momentih mu je srce zdaj utripalo od neizmernega blaženstva, zdaj ga je bolelo od gorjupih čustev. Najbolj ga je žalostilo, da je bila pričo njega zmiraj enako mirna, skoraj mlačna, tako da ni mogel po ničemer sklepati, da ji ugaja kaj bolj kakor navaden znanec. Jezila ga je pa tudi njegova neokretnost. Prav radi tega, ker ji je hotel biti na vsak način po godu, je bil pričo nje neroden, kakor sicer nikdar; vsaj njemu samemu se je zdelo tako. Sklenil je že večkrat, da odpotuje domov. Toda nikoli ni imel toliko moči, da bi izvršil svoj sklep.

Obotavljaje se, je segel po njenem belem tekliču, da bi ga vzel s svojim črnim konjičem, pa je prekucnil vso svojo črno pehoto. Komtesa mu je pomagala postavljati, on pa se je držal dokaj pusto in kislo.

„Šahmat! Slabe volje ste danes, gospod baron! Ali nehava?“

Pogledal je njo, pogledal skozi okno proti Kolpi in hrvaškim šumam, se ozrl zopet na Alijano in zavzdihnil: „Ah, komtesa, lepih dni bo kmalu konec. Moral bom odpotovati.“

„Ne, lepih dni bo zdaj šele začetek, ko se vrnejo predragi starši,“ je dejala, srečno smehljaje se, in pogladila s svojo belo malo roko lase s čela. „Ostanite še pri nas! Zakaj ne?“

Pogledala ga je tako ljubo, tako prisrčno, da mu je zakipelo po vsem telesu.

„O kako rad!“ je kliknil in dodal tiše: „Ne, bolje je, da grem. Toda . . . oprostite mi . . . preden . . . tako ugodnega trenutka, hm . . . hm, povedal bi vam nekaj, ako mi obljubite, da ostane med nama.“

„Gotovo, med nama!“ je obljubila komtesa Alijana in jako radovedna čakala nadaljevanja.

Ko je baron Otokar srečno dovršil svoj nesrečni uvod, šele ni vedel, kako bi zasadil lepe in prave besede. Svečano je vstal, svečano si je otrl pot na čelu in gledal po nasprotni stenski oponi. Vstala je tudi ona. Tajnovito ga je vleklo k njej. Ali ta jezik! Jezik mu je bil trd in negibek kakor debelo usnje.

„Alijana,“ je izpregovoril naposled vendarle in popravil naglo: „Komtesa Alijana — ljubim vas! Ljubim vas tako, kakor vas ne bi mogel ljubiti nihče več na vsem svetu!“

Sam ni vedel, kako so mu uhajale besede. Zdelo se mu je, da je govoril še precej gladko, in zelo je bil vesel, da je vendarle premagal upornost neubogljivega jezika. Zdajci je čutil, da jo je prijel za nežno, mehko roko in da mu je ni odtegnila. Burno je objel zardelo devojko in jo vroče poljubil na živordeče ustne. Ni se branila. Pogledala ga je plaho in zaeno vdano. V njenih očeh sta blesteli solzi. Obraz ji je lepšala zagonetna otožnost.

„Žalostna si? Zakaj?"

Nasmehnila se je. Ni mu hotela kaliti srečnega trenutka. Srce ji je težila strašna slutnja: nenadoma ji je prišlo na misel, da se utegne kaj pripetiti staršem, preden jih bo mogla videti.

„Alijana, zlata moja Alijanica, ali ljubiš tudi ti mene tako ognjevito, tako neizmerno, kakor ljubim jaz tebe?"

Poljubila ga je krepko pod male brke.

„Kako si lepa, ljubica moja! Kako si lepa!" je ponavljal venomer in jo poljubljal vedno iznova na ustne, čelo, oči, na lica, na ušesca, na roke. „Ljubica moja! Ljubica moja!"

„Ah Otokar, ako naju kdo zagleda!" se je zdramila preplašena komtesa. „Zdi se mi, da slišim korake."

„Saj ni nič, ljubica!" jo je miril in ji hitel zatrjevati, da je najsrečnejši človek na svetu in da se ne vrne še tako kmalu domov! Bil je ves vesel in blažen in jezik mu ni delal nobenih ovir.

Medtem je ležal vitez Ahac golorok, sicer pa oblečen na svoji široki postelji in premišljal: „Kje je neki ona podzemeljska jama, ki je o njej pripovedovala Alijana? Tod okoli ob Kolpi je gotovo ni."

Kmalu pa so se mu zasuknile misli na drugo plat. Pobrcal je malo z nogama in modroval: „Kakšen čudak je ta Otokar! Ha, ha, do bareta je zaljubljen v našo zalo Alijano, pa ne da bi ji povedal! Leseno se drži in hladno, da bi se videl tem modrejši in dostojnejši. Pa boji se menda prehudo, da poreče ona: Ne boš kaše pihal, Janez! Ali res ne vidi, da ga ima rada? Menim, da tudi starši ne bi zoprvali njiju zvezi. Saj je baron Otokar Gradnikar vendar eden najvzornejših plemenitašev, skoraj tak, kakor svoje dni jaz. Pa tudi naša Alijana je jako čedna punca. Kadar bom prave volje, zložim njej na čast krasno pesem. Primerjal bom Alijano mladi, napol razcveli rožici, ki bajevito in čudovito dehti v rosno jutro poletno. Res je: Blagajeva hči bo lahko izbirala, ker bo izredno bogata; ona podeduje več gradov, nego ima baron Gradnikar konj. Pa vendar! Ako ljubiš deklico, se nikdar dolgo ne obiraj, ampak ji povej nemudoma in jo poljubi in junaško pritisni na srce, pa bo

stvar lepo v redu! Škoda vsake zamude! Ali taki so mladeniči dandanes: samo skrivaj vzdihujejo za ljubicami, da se vragu gnusi. V tem oziru smo bili mi vse drugačnega kova, hvala sveti Afroditi! Jaz na primer sem napovedal svoji Fiametti ljubezen takoj prvi teden in nikdar mi ni bilo žal. Kaj takega je treba urediti zarana, da se ne priklati kakšen siten rival. Ali Otokar nemara čaka, da Alijanica njemu razodene ljubezen? Uboga devojka vendar ne more popasti mladeniča in mu reči: Medved medvedji, ne bodi no tako presneto pust! Ali nisi spoznal, da se ti ne bi branila prav nič, ako bi me lepo poljubil enkrat ali tudi dvakrat ali celo stokrat? Kar priznaj mi, da me ljubiš iz vsega srca, na vse kriplje, blazno, kakor se pravi... To se vendar ne spodobi devojki. Kaj takega naj opravi on, ljubimec, zato pa nosi hlače. Ako bi veljala Otokarjeva, se ljudje kmalu ne bi več možili in ženili in svet bi bil vkratkem tako žalostno prazen, kakor včasi moja denarnica. Vse to bi lahko povedal baronu Gradnikarju jaz, njegov starejši prijetelj. Toda, kjer se tretji vtika v srčne razmere, ondi se rado izcimi kaj nerodnega in potem zabavljata obadva večinoma nedolžnemu posredovalcu. Zatorej rajši jezik za zobe! Ako sta Alijana pa Otokar usojena drug drugemu, se že sama pobotata, akotudi z nepotrebno zamudo. Nekateri prismojeni pesniki sicer klobasajo, da izvira iz ljubavne muke in žalosti poseben užitek, čudovita slast. Jaz pa nič kaj ne zaupam užitku, ki boli. Oporekam, da se more trezen, pameten človek veseliti od same žalosti, in tudi, da more zdrav človek žalovati od veselja. Zdaj pojdem pa gledat, kaj že kaj uganjata."

Baron Gradnikar je pripovedoval komtesi Alijani pravkar nekaj sila važnega na uho. Obtem ji je bil ovil roko okoli pasu in ona ga je objela okoli vratu. Ko sta, vsa zamaknjena, nenadoma zagledala široko postavo viteza Ahaca, sta planila vsaksebi, kakor da je treščilo mednju. Alijana je živo zardela in povesila oči; prvi pot v njenem življenju je ni oveselila prisotnost ujčeva. Še bolj v zadregi je bil pa Otokar; kar izlepa ni vedel, kaj bi. Oba sta stala pred ujcem, kakor dva uboga grešnika.

„Oho — kaj pa se je vendar dogodilo?" ju je vprašal in se muzal hudomušno. „Zakaj molčita kakor dva zvezdogleda?"

Otokar je pokašljeval, Alijana pa je proseče pogledala ujca.

„Poljubljala sta se. No, vendar enkrat! Še to sem želel učakati. Saj to vendar ni nič čudnega, da se ljubijo mlada srca. Tako veli večne prirode modri ukaz. Še celo jaz sem se moral pokoriti temu povelju. Le poljubujta se, kolikor se vama ljubi, jaz vama ne branim.

Veseli me, da vidim tako lep par! Čestitam vama prvi. Želim vama iskreno: bodita srečna obadva, srečnejša nego vajin ujec!“

Zahvalila sta ga, vitez Ahac pa je dejal nečakinji: „Prosila si me,. da ti pokažem tvoje pradede, slavne grofe Blagaje, in kaj povem o njih. Pojdimo zatorej v obednico. Drugo pot se mi morda ne bi ljubilo.“

Odšli so v sosednjo veliko sobo, kjer so visele očrnele, skoraj nepoznatne slike Blagajevih grofov in grofinj v čudnih oblekah in frizurah.

„Rodovina grofov Blagajev izvira iz Slavonije,“ je začel vitez Ahac z važnim glasom. „Ta gospod tukaj je Štefan Goriški, sin Nikolaja. Grof Štefan je premagal okoli leta 1200. nemškega roparskega viteza Alberta Mehovskega po dolgem boju. Zato je dobil od ogrskega kralja Bele Tretjega Vodico med Sano in Uno v stari Slavoniji in kraljev grb: rastočega leva z zlatimi kremplji in zlato krono. Bil je najveljavnejši plemenitaš med Kolpo in Savo. Tale dva sta njegova sinova Babonič Prvi in Štefan Drugi, banus primorski. Baboničevi sinovi so gospodovali v Vodici, Štefanovi pa ob Kolpi in Korani. Štefan Drugi je imel kar pet sinov, ki so imeli mnogo posestva tudi na Kranjskem. Štefan Tretji je banoval trideset let, do leta 1300. Njegov brat ban Radoslav Prvi je imel največ zemlje. Kako bogati so bili grofi Blagaji že takrat, to sklepamo lahko iz dejstva, da je Radoslavov starejši brat Štefan Tretji leta 1295. podaril cistercijanom kostanjeviškim s privolitvijo svoje žene in obeh sinov Ladislava in Štefana mehovskemu gradu pripadajoče vasi Črmošnjice, Zlatnik, Groblje, Kalce, Stankovo, Prilesje ob Bregani, devet in pol kmetij v vasi Gradici in vas Zbore. Bil je ban vse Slavonije in je celo smel kovati denar . . .“

Alijana in Otokar sta poslušala izpočetka z velikim zanimanjem, skoro pa sta se jela dolgočasiti in si poredno namigavati. Vitez Ahac je kmalu uganil, da pridiga le sam sebi in oznanil nenadoma: „Dovolj za danes. Finis finalis!“

Tedaj je prihitel plah, bled paže in mu ponižno javil, da ga čaka tuj mož pred njegovo sobo in želi govoriti o nujni in važni stvari z njim na samem. Otokar in Alijana sta šla na vrt, kjer sta sedela na klopici stari grof Felicijan in grajski duhovnik Juraj pop Draganović. Vitez Ahac pa se je vrnil v drugo nadstropje. Glasno so odmevali njegovi koraki na kamenitih pločah po dolgem obokanem hodniku.

Konec mostovža, pred vitezovo spalnico je stal slabo oblečen goslar, velik, mršav, toda plečat. Trdi, kozavi obraz mu je bil hudo

upal. V globoko udrtih očeh so se mu kresile čudne luči. Dolgi lasje so mu bili razkuštrani in se mešali z gosto brado. V prašni ohlapni obleki hrvaškega kroja so tičali trni. Dolgonohtne žilave roke so držale klobuk, preprost lok in enostrunske gosli. Vitez Ahac ga je odvedel v svojo sobo in zaprl vrata za sabo.

„Častiti gospod vitez, ali me ne poznate več?“ ga je vprašal čudni neznanec in uprl svoje lesketave oči vanj.

„Ne poznam. Kdo si pa?“

„Matkovičev Marko, vaš bivši sluga.“

„O — Marko? Ti?“

Marko je zavzdihnil globoko; desnica mu je izginila za dolgo brado.

„Gospod! Pred desetimi leti so ugrabili cigani grofu Blagaju hčerko. Vest mi je očitala: Zakaj je nisi varoval bolje? Zarotil sem se, da ne bom miroval prej, dokler ne izvoham one ciganske drhali in rešim uropane deklice. Blodil sem od mesta do mesta, od sela do sela, od sejma do sejma, goslal in iskal in opraševal križema sveta. Naposled se je vendar Bog usmilil trpina: zasledil sem jih! Med njimi sem spoznal ono ciganko, ki je bila tukaj v gradu, preden je izginilo dete. Previdno sem jih zasledoval ponoči in podnevi.“

„Kje pa so, kje?“ je hlastno vprašal vitez in stopil bliže predenj.

„Čisto blizu šatorijo na hrvaški strani, v gozdu med Pribanjci in Janjčani. Moških je komaj deset, dvanajst.“

„Pojdiva!“

V kuhinji je naročil vitez Ahac, naj dajo goslarju jesti in piti. Skoro nato je stalo dvajset grofovih konjanikov pripravljenih na dvorišču. Marko je ves oživel. Siloma je zadušil radostno ihtenje. Tudi njemu so dali konja in odjezdili preko Kolpe.

Že oddaleč so zaslišali zamolklo cigansko godbo. Na gozdni jasi je stalo več okajenih zakrpanih šatorov. Pod sajavimi kotli so goreli ognji. Okoli njih se je gnetla in valjala naga kodrava cigančad. Napol dorasla dekleta z razgaljenimi nedri so plesala z veliko vnemo strasten ples.

„Pazite, da ne uide zlasti nobena ženska!“ je opozoril vitez Ahac in dvignil roko. Konjaniki so iznenada pridrevili z naperjenimi sulicami iz gošče in obkolili tabor od vseh strani.

„Milost, milost!“ so prosili prestrašeni cigani in popadali na kolena. „Usmilite se nas!“

„Ali te imam vendar enkrat, vražja potepenka!“ je zakričal Marko, ki je bil skočil s konja in pograbil staro ciganko, da se je zvijala v njegovih železnih pesteh.

„Povejte, kdo je ugrabil hčerko grofa Blagaja!“ je velel vitez Ahac. „Sicer vas denemo vse skupaj na grajske tezalnice!“

Vsi so pokazali na staro ciganko, trepetajočo v Markovih rokah in vpili: „Čirikli! Čirikli!“

Čirikli je gledala v otopelem strahu kakor priklenjen volk, potuhnjeno in preteče, divje in plaho. Tresla se je tako, da so zvenele rdeče in zelene kroglice, pripete v razpletene gavranje lase, ki so ji viseli po hrbtu in golih prsih.

„Stojte!“ je viknila. „Kriva nisem toliko jaz, kakor ona lepa črnolasa gospodična!“

„Lažeš!“ je zakričal vitez Ahac. „Katera gospodična?“

„Vaša sosedinja!“

„Salda plemenita Frauensteinerjeva?“ se je čudil vitez Ahac.

„Užila je gadji strup, ki okameni človeku srce. Ona me je pregovorila, ona me je nagradila. Pokažem vam podzemno jamo in pot v oni grad, ako mi obljubite, da mi ne storite nič žalega.“

„Ne pogajaj se, nevesta zlodejeva! Pokaži! Hajdi!“

Vitez Ahac je poslal dva moža v grad po baklje. Večji oddelek je takoj odjahal preko Kolpe proti Frauensteinerjevem gradiču in zasedel vse izhode. Vitez Ahac pa je počakal z manjšim oddelkom, da sta prinesla ona dva plamenice. Sledili so ciganki, oddali na levem bregu konje dvema varuhoma in se odpeljali v čolnu po Kolpi.

Nenadoma je pokazala Čirikli na precej strmo obrežje na levi. Skočila je iz čolna in odgrnila bujno zagrinjalo zelenih plezalk in ovijalk ter pokazala temno votlino. Privezali so čoln ob vrbo, prižgali baklje in šli za ciganko. Izprva so tavali globoko uklonjeni, skoro pa se je jela jama večati. Vsi zavzeti so stopali po vlažnih, s kristali osutih tleh. Od prelepih belih kapnikov so čarobno odsevali podolgasti odsevi, od kristalov na stenah in stropu so se bliskale in lesketale stoterobarvne lučke kakor živožarne pisane zvezde. Iskre in utrinki so padali od prasketajočih plamenic in ugašali z rahlim cvrketom na mokrotnih tleh ali v tolmuncih.

Salda plemenita Frauensteinerjeva je vedela dobro, kaj se godi. Klečala je v svoji izbi ob omari in brskala po predalih. Po sobi je bilo vse razvlečeno na odgrnjeni veliki pernici, na lični nizki mizici, na težkem stolu s previsokim naslanjalom, na klopi, na hrastovih stopnicah pod oknom, na risji koži pred posteljo, prav povsodi je bila razmetana razna šara, odrezki, napol dodelani okraski, pahljače in druga drobna roba. Okroglo ogledalce med dvema razbitima lesenima goloboma je ležalo počeno pri stojalu s preslico in srebrnim vretenom.

Vstala je. Črna obleka, črni lasje so jo delali še bolj bledo. Na ponosno dvignjeni glavi se je svetil rdečesvilnat šapelj z zlatimi motvozki. Izza gostih dolgih trepalnic so žarele velike temne oči, še vedno krasne, zapeljive, demonske. Vzorno lep bi bil njen duhoviti obraz, da ga niso kazile ohole, zasmehljive ustne in nekoliko premočne čeljusti. Še zmerom so belele roke, vrat, obličje ko hermelin. Črnobaršunasto krilo z jako širokimi rokavi je bilo nad bujnimi prsmi globoko izrezano in pod njimi prepasano z usnjatim pasom, okrašenim z opali in zlatimi arabeskami. Na levem podlaktu se je svetila srebrna zapestnica z dvema kačjima glavama. S palcem in kazalcem levice je držala votel benečanski prstan, ki je imel na zunanjem robu ostro iglico, skrito v plitvi luknjici.

„Izgubila sem vse. Mrtev je moj brat, mrtvo je moje življenje. Pričakovati ne morem ničesar, ničesar več! Kaj bi meni tako ničevo, jalovo življenje, tako životarenje, neplodnejše, slabejše nego v vsakem samostanu! Odživela sem... O da bi bilo le skoraj že vsega kraj in konec! Ali ni mi še odživelo srce, to neugnano srce! Blagajevi, le veselite se, le! O — vaše veselje zamori prav kmalu neizprosna žalost. Kar je Salda započela, Salda tudi dovrši. En sam pritisk — haha — en sam pritisk tega prstana odpahne vrata večnosti. O človek, ponosno bitje, ničevo bitje, ki te more ugonobiti ena sama kapljica! Jutri osorej me morda že ne bo. In vse bo, kakor je bilo. Solnce bo veselo sijalo nad šumami in lokami, Kolpa bo šumela in pela svojo tajnovito pesem... vse bo tako, kakor je bilo. Pa tam? Kaj bo tam, v večnotihi deželi, kjer jih je več nego tukaj? — Ah... vseeno, vseeno. Pot je jasna, gre naravnost. Le naprej, le dalje, dalje...“

Odmaknila je šilo na prstanu in vlila v votlino brezbojno vodico iz drobne stekleničice. Vzela je bronasto svetilko, prižgala ovoščeno dušo in odšla po ozkih zavojnatih stopnicah v pritličje. Konec hodnika med ječami je s kolenom pritisnila na skrit glavič. Zaobrnil se je širok kamen in stopila je v podzemeljski hram. Vsa zamišljena je stopala po vlažnih tleh. Na stenah, na kapnikih, povsodi je vse prelestno zaigravalo v belem, žoltem, zelenem, višnjevem, rdečem svitu, se iskrilo v prirodni pralepoti in opaliziralo s čarobnimi lučmi kakor samo dragoceno kamenje, kakor igrača povodnim vilam iz Kolpe. Od Saldine postave in od stalagmitov so rasle pošastne sence po tleh in stenah, se pomikale kakor podzemni demoni in tonile v temi. Počasi je šla dalje.

Nenadoma je stalo pet mož okoli nje. V vseh obrazih je videla mrke sovražne oči. Nasmehnila se je zaničljivo.

„Gospodična Frauensteinerjeva, povabljeni ste na Blagajev grad!“ je izpregovoril vitez Ahac rezko in čudno je odmeval njegov debeli glas v podzemeljskem hramu. „Vaša navzočnost je nujno potrebna. Dovolite, da vas spremimo!“

Zavila je oči v onemogli topi jezi kakor ujeta tigra. Odvedli so jo iz jame, ugasili baklje, jo odpeljali v čolnu in ji naposled ponudili konja. Šele zdaj so zapazili, da je bila izginila Čirikli. Nihče se ni zmenil zanjo. Ne da bi črhnila besedico, je Salda prijahala v Blagajev grad. Vitez Ahac jo je zaprl v ječo z najmočnejšimi vrati.

Komtesa Alijana ni ničesar vedela o tem. Zvečer je pripovedovala Otokarju in vitezu Ahacu o žalostni usodi dobre Fatime, svoje druge matere. Omenila je tudi njeno svarilo na smrtni postelji: „Omar, varuj se črne kače!“

„Črne kače . . .“ je ponavljal vitez Ahac počasi. „Umirajoči vidijo baje v prihodnost . . .“

„Dragi ujec, povej nama no, zakaj si že ves dan tako zamišljen?“ je povprašala komtesa.

„Ljuba moja, poslušajta, povem vama vsebino prelepe francoske junaške pesmi, naslovljene „Renaut de Montauban“. Grof Aymon je imel z Ajo, sestro cesarja Karla Velikega, štiri sinove. Renaut, najmlajši, je bil največji junak. Odrobil je svojemu bratrancu, slabotnemu in zategadelj zlobnemu cesarjevemu sinu Ludoviku glavo, ker je bil ta mevža grdo razžalil Renautovega najstarejšega brata Alarda. Cesar Karel Veliki je zato oblegal brate v Renautovem gradu Montaubanu ali Beli gori. Že so obleganci zaklali vse konje. Žalostno je dejal junak Renaut svoji gospe Klarisi, hčeri kralja Yva, da bo treba zaklati tudi njegovega prezvestega konja Bajarda. Konj pa je razumel in pokleknil kakor človek, ki prosi milosti. Vsi ganjeni, so mu prizanesli začasno. Oblegani bratje so ušli na njem na grad Ardane. Karel Veliki pa jih je oblegal tudi ondukaj. Naposled je njih mati Aja preprosila cesarja, svojega brata. Obljubil ji je, da se neha bojevati zoper nje, ali predati so mu morali svojega ljubljenega vranca Bajarda. Brezsrčni cesar je dal močnemu konju obesiti dva mlinska kamena na vrat in ga pahniti z mostu v globoki Ren. Konj se potopi, pa si pomaga zopet na površino, se iznebi kamenov, priplava na breg in prirezgeta, kakor bi se jokal, k svojemu gospodu Renautu. Karel pa zahteva, naj vranec pogine. Navežejo mu šest mlinskih kamenov, dva na vrat in enega na vsako nogo in ga sunejo v reko. Ali zopet se dvigne od dna, razbije kamene s

podkvami in priskače k svojemu gospodu. Neusmiljeni cesar pa mu noče prizanesti. Brat Alard boža konja in zastonj svari Renauta, naj ne odda Bajarda. Deset mlinskih kamenov obesijo na vranca in ga pahnejo tretjikrat v vodo. Še enkrat pomoli zvesti konj glavo iz valov, išče gospoda in z očmi milo prosi pomoči. Ko je utonil Bajard, Renaut ni hotel jahati nobenega konja več. Pomenišil se je v Koloniji. Delavci so ga ubili in ga v vreči vrgli v Ren. Priplaval je na breg, kakor Bajard, voz z njegovo krsto pa je drdral sam, brez konj, do Dortmunda. Poslej so ga častili kot svetnika.“

„Zakaj si nama to pravil?“ je vprašala Alijana.

„Hotel sem vaju opozoriti, da nekateri velepobožni kristjani niso nič manj neusmiljeni kakor Turki.“

Pozno zvečer je prijahal sel in javil, da dospeta grof in grofinja zajutra.

45.

Alijana od neizmernega veselja dolgo ni mogla zaspati. Vstala je zarana, oblekla novo modrobaršunasto obleko in hotela staršem naproti. Toda ujec Ahac je zahteval trmasto, naj ju počaka v rojstvenem gradu, kjer ju je bila videla poslednjikrat.

Nemirno je hodila po veliki dvorani, lepo okrašeni z zelenim smrečjem in rdečimi rožami. Odhitela je na dvorišče; priprave za slovesni sprejem so bile malone že dogotovljene. Povsodi so se gnetli hlapci in dekle. Vsi so se oblekli pražnje. Krotki jutranji žarki so lili bledordečo svetlobo na sivo zidovje, koder ga ni opregala bujnolista loza. Od balkona in oken so viseli dragoceni gobleni pod cvetnjaki, venci, kitami in pisanimi praporci. Nad najvišjim stolpom je vihrala dolga belomodrordeča zastava. Vitez Ahac je z važnim obrazom ukazoval in dal tupatam kaj prestaviti ali popraviti. Vojniki so nabijali topove.

Alijana se je vrnila v prvo nadstropje, da bi mogla zagledati starše že od daleč. Kadarkoli je slišala ropot od spodaj, vselej je skočila k oknu, meneč, da so že došli. Tudi Otokar je bil razburjen.

Naposled je zatrobil vratarjev rog in zagrmeli so topovi. V grajski kapeli je pozvanjalo.

„Gredo! Že gredo!“ je kliknila Alijana. Izpreletelo jo je vroče. Po licu se ji je prelila živa rdečica. Zastajala ji je sapa in srce ji je utripalo tako močno, kakor da ji hoče skočiti iz prsi. Pritisnila je roke na nje in se jela tresti. Kar je planila skozi vrata, po hodniku, po stopnicah. Ujec in Otokar sta hitela za njo.

Na dvorišču so stali hlapci in vojniki v dveh vrstah, pri vhodu pa sta čakala dva rdeče in zeleno oblečena pažeta s srebrnima palicama. Za moškimi so šepetale radovedne dekle, glava do glave. Zarožljal je vzdižni most, škripaje so se odprla težka vrata in glasno se je razlegalo veselo kričanje in vriskanje, ko je stopila grofinja Mila iz nosilnice ter odložila popotni plašč in pajčolan.

Alijana je skočila k materi, se zdaj smejala, zdaj jokala in jecala: „O mati! Moja mati!" Grofinji so lile solze po bledem, še vedno lepem obrazu. Prisrčno je objela hčerko, jo poljubljala in gledala, gledala. Iz modrih oči ji je sijala vsa milina in sreča materinega srca. Alijana ji je bila podobna kakor mlajša sestra, podobna zlasti v plemenitem izrazu obličja, v sanjavih očeh in na njih okolici, na nežno oblikanem čelu in ob sencih. Obraz ji je žarel od velike radosti in je bil še lepši nego sicer. Vsi so jo gledali ginjeni. Komtesa je zatrepetala, ko je po dolgem času zopet zaslišala mili glas materin.

„Ah, Alijana, draga zlata hčerka! Dolgo, dolgo sem prosila Boga milosti, da bi te mogla zopet videti. Hvala Njemu, ki me je uslišal! Ah, kako težko sem čakala!"

„Zato je svidenje tem slajše!" je dejal grof Majnard in poljubil Alijano na belo čelo. Mož se je bil precej postaral; na sencih in v bradi je bil že marsikateri siv las. Držal se je veselo, vendar obenem umerjeno dostojanstveno.

„Odslej ostaneva vedno skupaj!" se je radovala grofinja Mila.

„Človek snuje, Bog boguje," je momljal belolasi malone osemdesetletni grof Felicijan, ko je stiskal roke sinu in snehi. Leta so mu bila upognila život in oči so gledale trudno.

Pozdravili so ju še vitez Ahac, baron Gradnikar in duhovnik. Vsi so šli v prvo nadstropje. Ko se je grofinja Mila okopala in preoblekla, sta šli z Alijano v njeno nekdanjo spalnico.

Vse je bilo še tako, kakor oni dan, ko je bila zadnjikrat tukaj. Nemo je ogledovala svojo posteljico, svoje igrače: v zibelki svojo punčko, previdno odeto, pisane lesene ptiče, kovinaste jelene in ture, lončene posodice, kroglice in vrtalke. Na mizici je videla svoje zlato pisalo z dekliško glavico na gorenjem koncu in slonokosteno povoščeno tablico. Na njej je bilo zapisano z velikimi, otroškimi potezami: Dobrega otroka varuje angel varuh. Srci sta se jima topili ob teh drobnih stvareh; gledali sta jih s temnim čustvom, kakor da jih oveva dih onega usodepolnega, strašnega dne. Narahlo je potegnila grofinja komteso k sebi na klop in Alijana je jela pripovedovati...

„Ubožica moja, koliko si morala pretrpeti!“ je zavzdihnila mati.

„Imela sem vendar tudi mnogo sreče, hvala Bogu! O, tudi ti si trpela mnogo, ti pa ljubi oče.“

„Ah, zdaj bodi pozabljeno vse, vse! Odslej bomo živeli srečno in mirno . . . Ti si zatorej rešila ujca Ahaca in barona Gradnikarja, ujec in baron pa tebe. Otokar se je razvil v zalega mladeniča. Ali ti je kaj povšeči?“

Alijani so zagorela lica izdajalsko. Skrila je glavo na materine prsi in ji zašepetala v uho: „Ljubiva se.“

„Ljuba hčerka, ne želim nič drugega, nego da te vidim srečno,“ je dejala mati nežno, toda resnobno. „Ti si mi vse na svetu. Pomisli dobro! Ali ga ljubiš iskreno?“

„Ah, mamica, neizmerno, neizmerno!“

Objela je mater in zaihtela. Preobladala jo je hipna otožnost. Odšli sta na vrt k drugim. Vsi zo se zabavali izborno, ko je pripovedovala Alijana, kako se je vedel ujec Ahac v turškem taboru pri Ljubljani. Od njene iskrene radosti se je širilo veselje po vsem gradu.

Prekmalu jim je minul lepi dan. Od reke in od gozdov je dovajal večerni vetrič prijetno hladnoto, ki je v rahlih valih plula skozi odprta okna. Na bronastih lestencih so gorele sveče in stoteri žarki so odsevali od ogledal, pozlačenih okvirov in dragih posod. Po večerji je vitez Ahac opisoval slavnost Ljubljančanov v proslavo srečne zmage nad Turki, o zanimivi tekmi čolnarjev na Ljubljanici, o veselem plesu pod lipo na Starem trgu pred rotovžem. Po dolgih, dolgih letih se je grofinja Mila zopet prisrčno smejala bratu. Grof Majnard pa je rekel, da hoče povabiti vkratkem vse znance na bližnjih gradovih in z njimi praznovati srečni povratek Alijanin.

„Ah, mamica, zapoj vendar ono pesem o golobici!“ je prosila komtesa.

Paže je prinesel harfo z lepo izrezljano labodjo glavo na prednjem koncu glasbila. Grofinja je jela nalahko prebirati strune, dvignila glavo malo više in zapela preprosto narodno pesem: „Pridi, golobica zala!“ Krasno se je ujemal zvonki glas pevke s tajinstveno zamolklimi akordi. Iz temnosinjih oči ji je seval nenavaden žar. Vsem se je zdela kakor izpremenjena v drugo, višje bitje. Blažen nasmeh ji je ozarjal obličje s čudovito lepoto. Alijana jo je gledala, ne da bi trenila. Vsi so poslušali pozorno. Tiše in tiše so drhteli, zamirali tajnožalni zvoki harfe, kakor petje utopljenih zvonov iz globokih tolmunov bajnega jezera. Komtesa je objela mater in jo

poljubila. Čutila se je tako docela srečno, tako lahko, tako svobodno, kakor še nikdar. Dušo ji je naslajalo čudežno čustvo osrečevanja, ljubezni do vseh . . .

Drugi dan po obedu so sedeli Blagajevi, vitez Ahac in baron Gradnikar v veliki dvorani. Komtesa Alijana je bila oblekla preprosto belo obleko, ki se je dražestno oprijemala njenih bujnih oblik. V lase si je pripela rdečo vrtnico. Od vratu ji je visela na nedra zlata verižica s križem in smaragdom.

Na ukaz grofa Majnarda sta privedla dva moža gospodično Saldo plemenito Frauensteinerjevo. Najprvo je pogledala grofinjo in se oveselila, ko je videla na njenem bledem obrazu sledi dolgoletnega togovanja.

„S katero pravico ste me ujeli?“ se je obregnila nad grofom Majnardom. Pokoncu in ponosno je stala pred njim.

„S katero pravico ste nam vzeli naše dete?“

„Lahko bi tajila, pa ne maram. Lahko bi rekla, da je lagala ciganka. Toda vse priznavam z največjim veseljem!“

„Alijana, poznaš to gospodično?“

„Ne poznam je, oče!“

„Imela sem krinko, ha, ha!“ je pojasnila Salda.

„Kako ste nam mogli storiti toliko žalega?“ je vprašala grofinja Mila.

Salda je prežeče motrila Alijano. Oči so se ji lesketale kakor tigri, ki vreba na gotov plen. Naposled je zamrmrala: „Lepa devojka . . .“

„Alijana, varuj se laskave hinavke!“ je svaril vitez Ahac nečakinjo na glas. „Glej, to je ona črna kača!“

Salda se je zasmejala zaničljivo in se komaj malo po strani ozrla nanj. Iznova se je obrnila k Alijani: „Odpustite mi, ljuba komtesa. Trpeli ste po nedolžnem.“ Ponudila ji je roko, ki se je na njej svetil benečanski prstan.

„Odpuščam vam,“ je odvrnila Alijana blagodušno. Bala se je črno oblečene plemkinje, ki so ji tako čudno plamtele strastne oči. Obotavljaje se, ji je podala desnico. Tačas je začutila lahen ubad na dlani in naglo umaknila roko. Razen Salde ni tega opazil nihče. Divje veselje se ji je zablisnilo v očeh in dejala je počasi: „Posrečilo se mi je.“

„Kaj se vam je posrečilo?“ je vprašal grof Majnard začuden.

„Moja osveta. Toda, gospod grof, opozarjam vas, da sem svobodna plemkinja. Izvolite me takoj izpustiti!

„Ne. Oddam vas deželnemu gosposkemu sodišču."

„Sodišču? Na vsem svetu ne pripoznam nobenega sodnika!"

„Pripoznati jih boste pač morali!"

„Nikdar ne! Mene bo sodil samo Bog! Nihče me ne odpravi žive iz tega gradu."

„Kako naj razumemo to?"

„Razumete kmalu," je odgovorila porogljivo z užaljivo veselostjo.

„Kakšno bitje ste? Ali vas nič ne peče vest?"

„Vest? Ali je mar tebe kaj pekla vest, ko si zapeljal ubogo ljubico? Nisem se mogla maščevati drugači nego z zvijačo, ali recimo odkritosrčno: hinavsko, zahrbtno."

Grofinja Mila je zavzdihnila in zakrila obraz v rokah.

„Hujši ste in okrotnejši, nego največji hudodelnik!" je vzkipel grof Majnard. „Zaničujem vas. Gnusite se mi. Demon! Demon!"

„Verjamem. Svoj čas se vam pa nisem gnusila?"

„Zdaj, Salda Frauensteinerjeva, zdaj se bomo maščevali mi!" je kričal grof Majnard. Zastonj ga je mirila njegova soproga.

Saldine demonske oči so se kresile zagonetno. Razodevale niso prav nobenega strahu, nobene bolesti, marveč le dosmrtno, divje sovraštvo. Okrenila se je k Alijani in jo vprašala: „Komtesa, ne čutite nič?"

„Kaj je to?" se je prestrašila grofinja Mila.

Zdajci je pritisnila Salda obe roki na srce in zaječala tiho. Jela je močno drgetati. Ohromele so ji noge. Omahnila je na stran in se zgrudila z nazaj upognjeno glavo na preprogo.

„Odvedite nesrečnico!" je velel grof Majnard hlapcema. „Po zdravnika!" Paže je odstopical po prstih.

„Pustite me tukaj!" je šepetala Salda s pojemajočim, izpremenjenim glasom. Vili so jo silni krči. „Ah, moj prstan . . ."

„Kaj bi prstan?" je vprašala grofinja Mila sočutno.

„Umiram . . . V prstanu je bil najhujši strup. Ah, koliko trpim . . . Ah, strašno! Toda, saj ne odhajam sama. Komtesa Alijana, poslovite se od svojih staršev! Ali ne čutite ničesar?"

Alijana jo je gledala osuplo in plaho. Popadel jo je silen strah. Boječe se je privila k materi.

„Kaj govori?" je vprašal grof Majnard hlastno.

„Blede se ji," je odgovoril vitez Ahac.

„Komtesa Alijana . . . tudi vi ste na pragu večnosti." Vsa bleda in upala je pogledala z motnimi očmi grofa in šepetala: „Majnard, zakaj si me varal? Brezmejno sem te ljubila — in sovražim te brezmejno . . ."

Umolknila je. Čelo ji je orosil smrtni pot. Ležala je nepremično; le okoli stisnjenih usten ji je podrhtavalo bliskoma. Sopla je naporno. Oči so ji strmele kakor v daljno praznino.

Nenadoma je jelo Alijano mraziti. Čutila je, da ji trepetajo kolena in dozdevalo se ji je, da se ji umikajo tla pod nogama. Pogledala si je dlan; opazila je komaj vidno oteklino. Sedla je v naslanjač. Grofinja ji je ovila vsa prestrašena roke okoli vratu.

„Mati, mene je tako strah!“ je tožila. „Na srcu mi leži kakor gora in kakor mrtve so mi noge.“ Težko je lovila sapo. V njenih žalostnih očeh se je razodevala groza in prošnja po pomoči. Obličje ji je bilo tako bledo, kakor bi ga obsevalo solnce drugega sveta.

„Ne smeš mi umreti, Alijana!“ je ihtela mati. „Komaj sem te našla, pa te zopet izgubim, ah!“

„Le malo veselja ste doživeli z mano, ljubi starši! Ne jokaj se, draga mati! Z Bogom!“

„Ah, ne govori tako, ljubo dete . . .“

Krči so zavili trpeče oči. Grofinja je omedlela. Odnesli so jo v drugo sobo. Z veliko muko je pogledala Alijana naokoli. Kalne oči so iskale Otokarja. Iztežka je izpregovorila njegovo ime. Poljubil jo je s solznimi očmi. Trepetal je na vsem životu, po glavi mu je šumelo kakor orkan. Grlo se mu je stiskalo in izustiti ni mogel nobene besedice.

Mrzel pot ji je olil čelo. Še se je krepko mlado telo branilo ljutim napadom. Grof Majnard se je sklonil k njej in jo klical z drgetajočim glasom. Polagoma je omagalo srce, ugašalo mlado življenje. Alijana je mirovala. Vse je bilo tiho. Le stenske opone so zatrepetale, kakor od kril smrtnega angela. Grof Majnard se je zgrudil na stol in tiščal pesti ob vroče čelo. Alijana je slonela pokojno na stolu, kakor bi spala. Smrt ji je izžela zadnjo solzo.

Otokar je čutil bolečino, kakor da ga pali razbeljeno železo. Vitez Ahac je bil od žalosti ves otopel. Stari grof Felicijan je mrmral zamišljen: „Človek snuje, Bog boguje“. Na hodniku je zapel zvonček. Prišel je grajski duhovnik.

Vitez Ahac je taval iz dvorane. Na koridoru se je oprijel stebra in zaihtel tako silno, da je pretreslo do mozga vse v dvorani. Za njim je prišel Otokar in se ga oklenil. V grajski kapeli je jelo tožno pozvanjati. Z velikega stolpa je zavihrala dolga črna zastava. Na dvorišču so klopotala kopita. Konjaniki s črnimi zastavicami na sulicah so jahali naznanjat po sosednjih gradovih, da je preminula komtesa Alijana, hči grofa Blagaja.

Dr. Zober:

Druga plat.

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem et toto ponere jura mari.
Nunc mihi Tarpejas quantumvis, Jupiter, arces
Objice et illa tui moenia Martis, ait,
Si pelago Tybrim praefers, urbem adspice utramque
Illam homines dices, hanc posuisse deos.

Koliko so ti verzi vredni? Zaman se trudiš, kdorkoli premišljuješ nad tem vprašanjem. Za ta epigram je plačala beneška republika Sannazaru šeststo zlatnikov, kar daje v naši dobi nekako petnajsttisoč kron... Ah, da ne živim več v petnajstem veku! Toda ne. Saj se dobe i dandanes taki honorarji. — Ne govorim iz pohlepa po nehvaležnem mamonu — saj se dobe i dandanes ljudje, ki znajo ceniti epigram in sploh duševen proizvod umetnika, in ki vedo, koliko je naobražencem vreden takov duševen proizvod. Kakor Sannazaro, še tudi dandanes živi marsikateri pesnik, učenjak, pisatelj, ki si želi beneške sinjorije, njenega umevanja in njene radodarnosti... Hermann Bahr je pred nedavnim praznoval svojo petdesetletnico na običajni način. Toliko dnevnikov in revij ga je slavilo, bilo je i nekaj akademij v čast temu najboljemu predstavniku avstrijskonemško-liberalnega romansieja in pripovedača nemške kulture med Lincom, Dunajem, Berlinom in Bayreuthom, njegov založnik pa je izdal k petdesetletnici spomenico „Hermann Bahr“... Ta širokopleči, dolgobradi Avstrijec je nekoč potožil, da se amerikaniziramo, da nam je le za denar, denar, denar. Njemu da je vrlo težko truditi se za honorar, za mezdo, ker ga ta dotika notranjosti, duševnosti s posvetnim denarjem onečašča, ker mu jemlje vso fantazijo, ves polet na Parnas in ga sili, da ostaja pri realnih tleh ljudi, ki služijo. Pa vendar ni pognal čez prag gibkega Gáborja Steinerja, ravnatelja zabavišča „Venedig in Wien“, ko je prišel k njemu naročat varietésko „revijo“, naročat, kakor se naroča blago. S pogodbo, natančnimi klavzulami, rokom izpolnitve, določeno kupno ceno in s sklepnim pismom. „Dne . . . mi dobavite varietésko revijo, določenega obsega, 1 kos à . . . ., svota . . .“. Tako nekako. Bahr je napisal znano „Reise nach Eipeldau“ in dobil tantiemne predplače sedemtisoč kron. Na Dunaju, pred malo leti, torej ne v Benetkah pred šeststo leti! O, seveda je to možno, — dokler Gábor da, piše

Hermann, in ne vem, če bi tako darovit narod, kakor smo Jugoslovani, ne dobil kar naenkrat par tucatov pisateljev, umetnikov in tako dalje, če bi jih mogel rediti. Končno le ima rokodelstvo zlato dno in ne vem, če ni mnogo, mnogo pisanega, slikanega in izklesanega, uglašenega in stvorjenega takega, da zelo spominja na ekonomsko načelo „delitve dela“. Rokodelstvo en gros z duševnimi proizvodi. Ko se je nekoč dal nemški pesnik slikati, je objavil svojo sliko po raznih prvovrstnih ilustriranih listih, pod sliko je stalo „Pesnik v svoji delavnici“, na pisalni mizi odprta knjiga, za njim pa polne police knjig, vse orodje za pesniško delo, ki je — intuitivno. Jean Paul je bil izrekel krilatico: „Knjige pišem, da si morem knjig nakupiti“. Obratno dela danes mnogo pesnikov in pisateljev zlasti večjih narodov, kjer je večja izbira v materijalu, večja režija in kjer obrt več nese ... Na deskah, ki pomenijo svet, ni mnogo drugače. Koliko jih je že, ki so bili prav na koncu, pa so napisali opereto, dobili milijonček ali dva, si zgradili vilo, omislili auto, živeli med Trouvillom, Monte Carlom, Berlinom in Peterburgom, porabili denarce in drugo leto ... napisali novo opereto, s katero prične ono prijetno naštevanje iznova. Zločinec, ki nam je daroval „Veselo vdovico“, je danes bogataš in član dunajskega operetnega trusta. — Res, amerikaniziramo se. Ni čuda, da je lahen odsev novega blagovestja posejal tudi v Slovenijo. Znan slovenski pisatelj se je izrazil: „Dve uri na dan delam za snažno literaturo, ostali čas pa za kruh“. Torej zopet kruh, zaslužek? Kje je pa polet? In vendar želim temu slovenskemu kolegi, da najde svojega Gáborja, ki mu da sedemtisoč kron predplače. Prišli bi že Slovencem zlati časi, če plačan bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.

Govore, da je prišel Slovencem v istini preporod v Jugoslovanstvu. Čitali smo pred nedavnim več feljtonov in člankov pro in contra. Čujemo o splošnem preporodu narodne zavesti, o preporodu skupne književnosti. Blagovestje, ki bi nas tešilo, če se uresniči. Jugoslovani smo šele spoznali, da je preporod možen, ni pa še pričel. Mnogo jih je, ki ga nalašč zadržujejo. Kadar bo pa pričel, bo to pomenilo sijajno kulturno tekmo Sofije z Belgradom, Belgrada z Zagrebom, Zagreba z Ljubljano, Ljubljane z Gorico, Trstom, Splitom, Sarajevom. Preporod pride, kadar bo kulturna tekma treh ali štirih jugoslovanskih narodov proizvajala toliko vrednot, da bo radi teh vrednot samih vredilo biti član vseh teh štirih jugoslovanskih narodov po zavesti in kulturni pripadnosti, torej kadar bo Slovenec Hrvatu, Srbu in Bolgaru pomenil obogačenje in obratno.

Kultura je skupina vseh posledic onega dela, ki daje obiležje posamnika ali naroda. Imamo osebno kulturo, pa kulturo stanov in razredov, časov in narodov. Jugoslovanska kultura nam znači skupnost kulturnega dela vseh štirih narodov in praktična izvedba te skupnosti znači naš preporod v Jugoslovanstvu. Lahko govorimo pri tej priliki tudi o jezikovni puristiki. Napoljčan, Toskanec in Benečan se v XVI. stoletju med seboj niso razumeli, razven latinski. Ko je renezansa uvedla v slovstvo narodni jezik, — to je toskanščino, ker so toskanski pisci, ker je toskanska kultura daleko nadkriljevala beneško, lombardsko, rimsko, urbinsko, ferrarsko, napoljsko, — so se nekateri še krčevito držali bodisi lombardščine ali latinščine, bodisi, da so mešali v toskanščino arhaistične latinizujoče izraze, besede, glagole. Castiglionov „Cortigiano“ se je temu protivil, češ: „Držimo se samo narodovega jezika. Živi narodov jezik se neprestano razvija. Zato je dopustno, da se rabijo samo dobri narodni izrazi, pa bodisi toskanski, ali lombardski, bodisi španski ali francoski; tako bo nastal živ jezik, ki ni stari toskanski, toda je italijanski, bogat in poln kakor vrt poln cvetja in sadu...“ Prosim, tega ni pisal nikak „Ilirec“, marveč „Il Cortigiano“, Castiglionova razprava iz dobe italijanskega preporoda. Slišali smo sicer glas, da ne gre primerjati Jugoslovanov z Italijani. Toda nismo slišali dovolj razlogov, zakaj nam ta primera ni dovoljena. Kar je takrat doseglo plemstvo in trgovstvo, tega naj ne dosežejo probujeni sodobni narodi, tako ozko krvno in jezikovno sorodni, v času demokracije in splošne gramotnosti, velikega pomorskega, železniškega, poštnega in brzojavnega prometa ter v dobi, ko imamo sedmo velesilo, novinarstvo? Le organizirajte veliki jugoslovanski knjižni trg pa delo po akademijah, maticah, strokovnih društvih, v dijaštvu, revijah, mesečnikih in novinah, pa v politiki, ki nam naj uresniči sen skupne zavesti, — videli boste, kaj nam pomeni preporod Jugoslovanstva in kaj bo pomenilo v njem Slovenstvo kot tekmec.

Sannazarov in Bahrov honorar pa jugoslovanski preporod? Čuden miselni skok, čudno napredna misel! Toda ta miselni skok je po svoje upravičen. Kaj bi slovenski novinar, publicist, slikar, pesnik, kipar, skladatelj, pisatelj, urednik, učenjak ne smeli zahtevati dokaj višjih honorarjev za svoja dela, če pišejo za podvojeno, potrojeno, početvorjeno publiko? Brez pomisleka! In bi ga tudi dobili. Ta porodniška stavka, ki jo sedaj čutimo pri slovenskih pisateljih, nas ne more navdajati s presijajnimi nadami za tekmo na slovstvenem in kulturnem polju. Na slovanskem jugu je sedaj toliko

polja za prav domači preporod, da bomo kmalu jeli občudovati i ondotno novo liriko, epiko, dramo, skladbe in slike, kakor že sedaj nemo občudujemo Meštrovića. Sedanja perioda slovenske pripovedne mora kmalu jenjati, sicer ne preostane za tekmo ničesar razen spomina; sicer nas ne bo noben Anastazij Zelenec več mogel zasmehovati s culo knjig, toda velike, prav velike biblioteke dobrih knjig res ne moremo pokazati, zlasti proze ne. Res, vrednosti knjige ne cenimo po metru in kilogramu, pač pa produktivnost, količino. I mal narod more biti zelo produktiven, če je visoko kulturen. Visoko kulturni narodi pa plačujejo svoje duševne delavce, — ali pravzaprav obratno: Le oni narod ima mnogo, in sicer mnogo dobrih duševnih delavcev, ki jih po pomenu dela primerno nagradi. Preporod, množenje kroga odjemalcev, rast honorarjev, množenje pisateljev. To je zame tisti circulus, ki utegne postati še vitiosus. Ni nemogoče, da mi bo še kdo očital, da zagovarjam preporod, ker si obetam za slovenske pisatelje boljše honorarje, ter me primerjal z mužikom, ki je češnjo posekal, da je češnje zobal. Nikakor! Vprašanje honorarjev je le merilo kulture, ker je posledica ne le dobrega gmotnega stanja, ampak tudi številnosti odjemalcev, razširjenosti knjižnega trga. Kakor „Il Cortigiano", sem prepričan tudi o Jugoslovanih, da ima sedanje zajedniško gibanje globok naroden in kulturen smisel in da novi jugoslovanski nacionalizem ni le čut razmaha narodnosti, marveč tudi razmaha kulture. Skupno knjižno in umetniško proizvajanje, skupna raba proizvodov, skupna organizacija in medsebojna tekma, to pomeni preporod. To pomeni tudi rešitev onega perečega vprašanja, kako naj slovenski umetnik živi in dela, dobro živi in dobro dela. Dajmo mu priliko, dajmo mu občinstvo, dajmo mu organizacijo: Za deset let bo dobro situiran in naše Muze si lahko nabavijo moderna krila, naša, ne hrvatska, pa vendar jugoslovanska, ne samoslovenska.

Pred nekaj leti je ravnatelj Mantuani objavil v „Času" študijo o sociologiji umetnosti. Svetoval je tam, naj naši umetniki ne zahtevajo zase honorarjev, kakor jih dobivajo Rodin, Meštrović, Somov, Liebermann, — naj ne zahtevajo cen, ki so za povprečnega slovenskega meščana možne le v fantaziji. Zdravo jedro je gotovo tudi v tem predlogu. In vendar ta predlog ni izcrpen, ker ne računa s sociologijo umetnika. Da sem danes slikar ali kipar ter izklešem ali naslikam umotvor, nočem le, da ga ceniš, da napišeš o njem pohvalno kritiko, da se mu diviš v izložbi in me končno nagradiš s 50 ali 500 kronami, češ, „pauvre diable, na, da boš lažje živel,

pa lepa hvala", nego hočem biti nagrajen za svoje delo tako, kakor to odgovarja njegovi vrednosti v svetovnem občinstvu, ne pa le v občinstvu malega naroda, takem občinstvu, ki se deli v malo četo kongenialnih občudovalcev umotvora in v veliko četo snobov in onih podpornikov, ki iz moderne narodne dolžnosti podpirajo reveža-prosjaka. Kot pesnik, pisatelj, učenjak, urednik, skladatelj i. t. d. imam iste pomisleke, iste zahteve, — ali pa raje stavkam. Koliko je talentov med nami, koliko je mlajših in starejših moči vseh navedenih strok duševnih delavcev, ki govore in vedo, ali vsaj nesvestno čutijo tako in ki niti ne začno delati, marveč se zabubijo, ali pa posvetijo svojo latentno energijo političnim vprašanjem ali kam drugam. Odtod danes na Slovenskem tako malo dobrih pesnikov, tako malo dobrih pisateljev, prevajalcev, dramatikov, da je ostalega pol tucata kakor v pregnanstvu, brez duševnega stika z okolico. Po usodi sedanjih upodabljajočih umetnikov niti ni, da vprašam; pričakovati je, da nam brez kulturnega preporoda i oni ostanejo brez naraščaja. Odkod naj nam pride tekma in proizvajanje in kultura, če ne od čisto realnega činitelja, od mase odjemalcev, gledalcev, poslušalcev? Teh nam dajte, to nam izprosi, Aretino!

Kdo pa je to? Naš patron je to, priprošnjik in pričetnik publicistike, navihanec, ki se je znal tudi gmotno sijajno okoristiti. Pietro iz Arezza, Aretino, največji klevetnik italijanske renezanse, je živel po pregnanstvu iz Arezza v Benetkah, mestu svoje slave; velik talent, nedosežen epigramatik, aforist, dober stilist, toda zloben žurnalist. Poln jedkega sarkazma, poliva z lugom svojega roganja vse in vsakogar, ki mu ni po godu. Več o njem govoriti tu ni mesta, naj zadostuje, da je znal skrbeti za odjemalce. Poleg papežev, umetnikov, vojvod, condottierov in senatorjev sta se ustrašila njegovih paskilov i francoski kralj Franc I., i rimski cesar in španski kralj Karel V. S stalnima penzijama, ki sta mu jih v zlatu plačevala oba največja sodobna vladarja za naklonjenost, je ta zavidanja vredni renezančni publicist sijajno rešil vprašanje honorarjev in dokazal, da je dober sociolog in psiholog kaj vreden že v času, ko drugi verujejo se v alkimijo.

Poleg Aretina je dobil del publicistike, žurnalistika, v zadnjih desetletjih še drugega svetnika in priprošnjika, ki se imenuje Conan Doyle. Ni pa najvažnejša njegova zmožnost kriminalistika, marveč njegova zmožnost povedati vse te kriminalne afere, slikati značaje in prigode ter slikati ta svet, ki je tako bogat živčnih napetosti in senzacij, tako, da uživa tudi bralec vse te napetosti. Žurnalist mora

danes to dobro znati, če hoče, da bo njegov list dober. Dober? Ne, če hoče, da se njegov list čita! Saj ni tisti list najboljši, ki se najbolj čita — žalibog. Škandalni listi in škandalne revije imajo vsekdar največjo naklado, ki tembolj raste, čimbolj list laja in obrekuje, revija pa polemizira. Kulturnega pomena imajo take tiskovine hvala bogu manj, pa tudi tu nekaj. Pred menoj leži današnji broj Journala, — piše Viktor Auburtin menda v enem zadnjih brojev Berliner Tagblatta, — Journala, torej lista, ki hoče biti med najboljšimi. V njegovo uredništvo je šele pred kratkim vstopil stari Jules Claretie, ki je doslej vodil znano Comédie Française. Ta vodilni organ inteligence torej prinaša n. pr. na šestih stolpičih druge strani poldrug stolpič politike, pol reklamnih notic in štiri stolpiče krvavih zločinov. Zastrupljenje zakonske dvojice, nezvestoba in ubojstvo, umor nezakonskega deteta, najeti umor tekmeca, povrhu pa poročila več dolgih kriminalnih procesov, katera moraš stalno zasledovati, da razumeš vsakdanje poročilo. Vse te krvave storije čita dan za dnem pol milijona midinettes, pa pol milijona delavcev, uradnikov, meščanstva od nižjih do najboljših slojev. — Svoječasno je francoska haute volée strastno posnemala apaches, občudovala njihovo drznost, oblačila njihove šerpe in spravila en vogue brutalno zločinsko potezo krog ust in apaške plese. To je bilo chic, — vsaj nekaj časa. Če se je ta moda tudi držala prav tako malo časa, kakor vsaka druga, je vendar značilna za sodobno francosko družbo. Ta narod, ki je imel nekoč kaj smisla za zaljubljene zadeve in fineso, se zanima samo še za krvave storije in sodno dvorano. Da niso Nemci prav nič na boljšem, dokazuje vsa nemška žurnalistika, njej na čelu tipični nemški žurnalist Max Harden, ki je pred nedavnim izdal tretjo knjigo svojih „Procesov", ki se te dojmi kakor najhujši šund-film, — neglede na to, da tudi jezik vkljub vsestranski, uprav žurnalistični načitanosti ni dosti boljši od jezika na filmskih napisih. Prvi dve knjigi sta v dveh letih dosegli prodajo v 60.000 izvodih in tretja je imela 7000 predplačnikov, ko je bila še v stavku! Sicer se pa le spomni: Grete Beier, Eulenburg, Schapiro, Krupp, Steinheil in Beilis so le nekateri najslavnejših svetovnih procesov, svetovnih senzacij.

Tako zanimanje vsekakor kaže na čudno duševno razpoloženje čitajoče publike. Kateri list si pa upa boriti se proti toku? Poizkus, — in list propade. Bralci hočejo brati vse to, ker to zahteva njihova na te akorde vglašena mentalnost, podobno kakor morfinisti, ki ne morejo živeti brez privajenega strupa. Vprašanja, je-li ti pa tudi

potrebno, da se sploh privadiš strupa, si ne stavi nihče ali vsaj malokdo. Zato je pa sijajno rešeno vprašanje honorarjev, vprašanje odjemalcev in življenja lista, — toda na čigav račun? Kriminalna žurnalistika se uvaja že tudi pri nas — z nedvomnim uspehom. Prišla je preko Dunaja in Trsta, z demokratizacijo časa in časopisja, s splošno volilno pravico, z novimi listi, s koruptnim strankarskim bojem. Kar je najhuje: temu ni odpomoči s paliativnimi sredstvi, nego le v sistemu, n. pr. v gojenju športa in telovadbe, v dobrem štivu, dobrih podlistkih, dobrih, velikopotezno napisanih uvodnikih, v stalnem opazovanju in opisovanju kulturnega življenja. Noben slovenski list nima stalne rubrike, v kateri bi poročal o vsebini vseh slovenskih revij brez razlike struje; noben nima literarnega kotička za stalno kritiko (pač pa ponatise „Waschzettlov"), noben obširnega stalnega gospodarskega in malo ali nič športnega referata. O krvavih storijah pa referirajo vsi slovenski listi skoraj da brez izjeme z natančnostjo in pogostostjo, ki znači, da hoče zver publikum čitati ta poročila, brez kojih se jej zdi list brez cene in soli, — zver v menažeriji tudi nima nižjih instinktov, kvečemu da je zadovoljna, kadar je sita, zver publikum se pa draži venomer in želi vedno kaj novega, kaj še bolj nezaslišano krvavega.

Morda bi i tu preporod kulture vplival ugodno. Preuredba slovenske žurnalistike, razširjenje snovi, ekonomičneji tisek, in slovenski dnevnik bi bil vodja kulturnega življenja, ne pa le njegov registrator ali — včasih — celo zaplotnik. Seveda je s tako preuredbo združen strošek, ker je potrebnih mnogo novih moči. Toda to bi bil le blagoslov in napredek za čitajoče občinstvo, kakor tudi za lepo števile mladih mož, ki stoje sedaj ob strani zlovoljni, brez nade, da bodo kdaj mogli slovstveno ali žurnalistično delati, brez nade na boljši zaslužek v tekmi. Tu smo zopet pri svojem prvem predmetu; pa tudi drugo je vse ostalo pri starem, le preporodni pokret je nov in morda nam on prinese vsaj nekaj tega, kar si slovenska kultura od njega obeta. Kdor bo pa vzel v roke metlo, mora sam spadati med one, ki ne spadajo v smeti. Da ne bo nesporazumljenj: Kdo spada v smeti? Vsi oni, ki so s svojo nebrzdanostjo dovedli splošni umstveni nivó Slovencev na današnjo stopnjo, ko je že prav vse tako raztrgano, da težko ostaneš optimist, če bi ne bil v to prisiljen. Preporod se ne tiče oblike, ampak glav in src, in kdor je napredne misli, je z nami, ali pa laže.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

31.

Novo mesto 18. junija 1905.

Velečislani gospod doktor in predragi mi prijatelj!

Presrčna Vam hvala za vsa lepa Vaša voščila o moji 75letnici in pa tudi za prekrasno darilo, koje jih je spremljalo. Vaše vino je tako izborno, da je rekel vsak, komur sem ga dal pokusiti: Tako prijetnega vina še nisem nikoli pil. Izmed štajerskih vin je po Kranjskem najbolj razširjen in priljubljen bizelec. Dober je res, ali proti Vašemu je uboga ničla. Ljutomerčan slovi silno po bližnjem in daljnem svetu. To slavo si je tudi zaslužil, ali meni se zdi Vaša kapljica vendarle še boljša od njega. Ljutomerčan je težak in omamljiv, človeka ne more razvedriti, Vaš pa je lahak, ljubek, vzbuja v srcu brezskrbno veselost in dela trdno in sladko spanje. Jaz bi Vam bil že zdavnaj odpisal, ali sem pričakoval vedno tistih treh štajerskih fantov - korenjakov, Vaših gojencev, katere ste rekli, da mi jih pošljete za mojo zabavo. Hotel sem jih sprejeti s sto pokloni in z razširjenimi rokami kot vse mile goste in prijatelje. Ali vse do danes čakal sem zaman; nobeden teh junakov se še ni prikazal v Novem mestu. Morda so zboleli že doma, ali pa se jim je pripetila kaka nezgoda na potu. Sosebno so naše lepe Ljubljančanke jako nevarne takim mladim popotnikom.

Sprejmite od mene sto in sto najiskrenejših pozdravov in voščil! Z največjim spoštovanjem Vaš resnični prijatelj in častilec

Janez Trdina.

To je zadnji dopis Trdinov svojemu prijatelju dr. P. Turnerju. — V njem skrivnostno omenjeni trije štajerski „fanti-korenjaki“, ki jih je Trdina pričakoval „z razširjenimi rokami“, so bile — tri buteljke starine, Turnerjevega lastnega pridelka.

2. Pismo Ivanu Žanu.

V pojasnilo tu objavljenemu pismu Janeza Trdine bodi omenjeno, da sta se poznala z zlatomašnikom Ivanom Žanom, bivajočim sedaj v pokoju v Ljubljani, še za njunih študij. Žan je bil eno leto pred Trdino v šolah. Stanovala sta blizu skupaj: Žan v Hradeckega

hiši, Trdina v Lovševi v sedanji Prečni ulici. Žan je bil tedaj osmošolec in je, kadar je utegnil, zahajal poslušat predavanja profesorjev Mazgona in Lehrmana na ljubljansko slovensko pravoslovno fakulteto. Dovršivši srednje šole je odšel v Gradec in potem na Dunaj učit se prava. Pozneje je prestopil v bogoslovje in postal leta 1858. mašnik ljubljanske vladikovine. Žan je bil delavec na slovstvenem polju. Njegov spis o narodnem gospodarstvu v Novicah leta 1856. je vzbudil pozornost. Objavil je zgodovino svoje rojstvene župe Št. Vida nad Ljubljano, življenjepisa Blaža Potočnika in prijorja Fausta in dr. Kot čvrst narodni delavec je bil Žan v zvezi z našimi odličnimi možmi: z dr. Jan. Bleiweisom, z dr. Razlagom, z dr. Mencingerjem itd. — S Trdino sta si bila znanca, kakor že omenjeno, v dijaški dobi, „pobratima“ sta si postala, ko je hodil profesor Trdina na počitnice k svojemu bratu Gregorju na Kamno gorico poleg Dravelj. Tamkaj je bil Tavčarjev kamenolom in Gregor Trdina mu je bil nekak upravitelj. Profesor Trdina je s Kamne gorice rad zahajal v Št. Vid v gostilno, ki jo je vodila Žanova sestra. Hiša, kjer se je nekoč nahajala ta krčma, je sedaj popolnoma nova in je lastnina dedičev župnika Malovrha. Tamkaj sta trčila skupaj z Žanom, ki je radi rahlega zdravja večkrat dalj časa bival doma v Št. Vidu, in se sprijateljila. Ko je Žan kaplanoval v Kolovratu, je povabil tja na počitnice Trdino, hoteč mu razkazati kolovratske zanimivosti, a Trdina se mu ni odzval z obiskom, nego z ljubeznivim dopisom. Njegovo pismo Ivanu Žanu je brez datuma. Napisano je bilo l. 1880., ko je bil Žan kaplan v Kolovratu. Evo ga!

Dragi pobratim!

Dolgo Ti se nisem nič oglasil, ali ker sem imel precej tehtne vzroke, se nadjam, da mi boš to nepristojnost oprostil. Nahajajo se ljudje, ki bi pisarili neprenehoma pisma, tudi brez potrebe; moglo bi se skoraj reči, da jih muči mania scribendi. Ali dosti je tudi takih, ki se nikoli ne morejo pripraviti za ta posel, niti v največji sili in nujnosti: muči jih namreč mania non scribendi. Med te nesrečne mučenike spadam tudi jaz. Vendar bi se bila ta grda nemarnost dala morebiti še premagati, ko bi ne bil tako za trdno Te pričakoval, da prideš domu. Čul sem vsaki teden najmanj po trikrat, nekatere tedne tudi vsaki dan, da si pisal temu pa temu, da se boš pripeljal ta in ta dan v Šent Vid. Tudi doma so dostikrat prav za gotovo mislili, da prideš. Sestra Micika Te še zdaj vsaki dan pričakuje. Ona veli: Kar nič ne piše, je znamenje, da nas bo v kratkem obiskal. Tako so tekli dnevi, tedni in meseci, ali Tebe še zmerom

ni in ni; jaz sem obupal, da se to leto snideva, pa Te hočem pozdraviti vsaj pismeno. Prisrčna Ti hvala, dragi pobratim, za izraz ginljivo tople prijaznosti, katero si mi priobčil v Svojem listu. Bodi prepričan, da gojim iste občutke tudi jaz za Tebe in da bi mi nobena zabava ne bila tako mila in zaželjena, kakor sprehajaje se po krasnem šentviškem polju pomenkovati se s Tabo, ki si toliko skusil, toliko mislil, toliko se učil, toliko popotoval, prebil toliko ljutih bojev z bridko usodo, ki si tako vroče hrepenel koristiti človeštvu in si ljubil naš ubogi, v težkih sponah ječeči narod tako iskreno in stanovitno, za vse to pa prejel plačilo, ki ga daje navadno svet možem, ki se trudijo živeti po svojem prepričanju, ne pa po njegovi volji in zapovedi: nehvaležnost in zlobno obrekovanje. — Povabil si me k Sebi v Kolovrat in jako žal mi je, da nisem mogel te Tvoje in tudi svoje želje izpolniti. Za peš-hojo je nekoliko predaleč, vožnje pa mi ne dopuščajo dohodki. Za strašni greh, da sem navduševal mladino za slavjanstvo, pognali so me v pokoj in mi odmerili tako skromno pokojnino, da moram dobro paziti, da ne zabredem v deficit. Drugače sem s svojim sedanjim življenjem prav zadovoljen in to je naravno, ker mi ni treba biti nikomur v strahu. Svoboda je res zlata, neprecenljiva dobrota, ki človeka obilno odškoduje za vse prijetnosti, katere daje dobro plačana služba. Lahko velim, da bi se čutil v tej svoji neodvisnosti popolnoma srečnega že na tem svetu, ko bi mi tekla po žilah še mlada kri. Ali na hrbtu imam pet križev, katere sicer lahko nosim, ali jih vendar toliko čutim, da mi se ne ljubi več vriskati in rajati. — Z Bogom! Iz globočine srca Te pozdravljaje in želeč Ti vse sreče tega in onega sveta ostajam do groba Tvoj

resnični prijatelj Janez Trdina, exšomašter.

Pisano v kolibi pod kamnolomom za Dravljami pri bratu Gregorju, ki Te tudi prisrčno pozdravlja. O Tvoji sestri se razume to že samo ob sebi.

* * *

Izmed par ohranjenih dopisov, ki jih je Trdina naslovil na priobčevalca te korespondence, utegne širšo javnost zanimati njegova značilna sodba o Tolstega romanu „Vstajenje“ (8. januarja 1900): „Z velikim zanimanjem sem prebiral „Voskresenie“ Tolstega. Ta roman je klasično, umetniško delo, ki nima tekmeca v nemški literaturi; ali meni vendarle ne ugaja, ker ima preveč grdih značajev in kriminalnosti. Prevod na naše narečje bi bil jako nepotreben . . .“

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XVI.

Če je krajno ime s pridevniškim atributom opremljeno, sklanjata se praviloma oba vspored, pridevnik in samostalnik, n. pr. s Toplega vrha, v Mrzlem logu, v Mokrem polju, iz Suhega dobja itd. Primeri se pa tudi izjemoma, da se pridevnik tako tesno nasloni na sledeči samostalnik, da se iz dotičnega dvobesedja pod skupnim naglasom izcimi enobesedno krajno ime. Taka navidezno enobesedna, pa iz dveh besed nastala krajna imena so n. pr. Beograd, Carigrad, Vučitrn, Slankamen i. t. d. Dandanes ne pravimo več: v Belem gradu, iz Belega grada (Weißenburg), ampak v Belgradu, iz Belgrada. Carj grad (царь градъ, Κωνσταντίνου πόλις), nekdaj še „iz carja grada, k carju gradu, v carjem gradu“ i. t. d., je dandanes strnjen v eno besedo, torej: v Carigradu, iz Carigrada. — „Vuči trn“ je v stari srbščini še sklanjal oba dela, torej: „Vučijega trna, u Vlčijem trnu“, — toda poznejša narodna pesem pravi „u bijela grada Vučitrna“. In o imenu Slankamen je zabeležil Iveković-Broz (II, 422), da se v pesmi tudi razstavlja: „Slani kamen, po Slanom kamenu“. Jezikovo teženje za krajšim izrazovanjem je čestokrat povzročilo enobesedno spojenko namesto vsporednega sklanjanja obeh besed. — Te tvorbe pa menda ne spadajo med prave zloženke, ampak med proste primaknenke. Sklanjalo se je izprva n. pr. Lepa glava, Lepe glave, Lepi glavi itd. Die Schriftgelehrten, pravi Jagić, die überall viel zum Nachteil der sprachlichen Originalität beizutragen vermögen, sofern sie auf Grund einer fremden Kultursprache gebildet sind, machten daraus Lepoglava. Lepoglava je prava zloženka. Interesantni so tisti primeri, v katerih krepko naglaševanje končnice v določni pridevnikovi obliki spravi obe besedi v eno celoto ter ravno s skupnim naglasom drži primaknenko skupaj, da več ne razpade. Taki primeri so: Dobrépolje (Gutenfeld), Velésalo (Michelstetten), Mrzídol (Kaltental) i. t. d. — Dokler ima vsaka izmed obeh besed svoj naglas, se še vzdržujeta, torej: Dóbro pólje, z Dóbrega polja, na Dóbrem polju, — pa Dobrépoljci (stanovniki) in Dobrépoljski (krajnoimenski pridevnik) in potem tudi Dobrépolje, z Dobrépolja, v Dobrépolju (tudi množinsko formirano: v Dobrépoljah, iz Dobrépolj). — Drópole (Tröppolach) imamo na Koroškem v Šmohorskem okraju in Dobrópolje (Dro-

bollach) v Beljaškem okraju, oboje množinsko prikrojeno, kakor je razvidno iz množinskih mestnikov, ki so v nemškem imenu ohranjeni. — Ko prideta obe besedi pod oblast skupnega akcenta, izgubita svojo samostojnost in reprezentirata enobesedno celoto. — Od „Vélije sélo“ bi še imeli mestnik v „Véliim sélu“, toda v obliki „Velésalo“ je spravil pridevnik s krepkim naglasom tudi samostalnik pod svojo oblast, da sta se obe besedi strnili v enobesedno celoto, v kateri se prvi l, ki mu sledi mehek samoglasnik, ni dal velarizirati, drugi pa, ki mu slede trdi vokali, se je dal — in tako smo dobili oblike: Velésavo, Velésava, Velésavu i. t. d., ki so kakor nalašč tako prikrojene, da jih je lahko zamenjati s formacijo posesivnih pridevnikov, zlasti še, ker se neposredno za naglašenim zlogom breznaglasni „săvo“ sliši kot „sovo“. — Glede naglašanja končnice pri določni obliki pridevnikovi je upoštevati pravilo, ki je je postavil M. Valjavec v svoji razpravi „Glavne točke o naglasu književne slovenščine“ (Rad jugosl. akad. CXXXII, 154), češ da je „dobrí“ od „dobrь-ì“ — „dobrá“ od „dobrojà“ — „dobré“ od „dobrojè“ — torej Dobrépolje iz dobrojè polje (bonus ager) — in Velésalo iz veljejè salo (magna sedes) — in Mrzídol iz mrzí (mrzь-ì) dol (frigida vallis) i. t. d. — In Holger Pedersen v svoji razpravi „Der slavische Akzent“ (Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung XXXVIII, 371) pravi: Die Endbetonung von „živój“ (lebendig) muß entweder auf *živь́-jь oder auf *živъ-jь́ beruhen. — — Hotédrašca (Hotedražica) in Hotémaže sta tudi dve taki krajni imeni, ki jih je skupni akcent združil v enobesedje, dasiravno sta menda prvotno bili dvobesedni imeni. Pri izvajanju stanovniškega imena in krajnoimenskega pridevnika pride namreč v tem slučaju samo determinativni del v poštev, kajti stanovniki niso Hotedraščani, kakor bi kdo na prvi ugib mislil, ampak „Hotenci“ — in krajnoimenski pridevnik se po tem glasi „Hotenski“. Razlage pa za enkrat vendar še ne vem pogoditi jasne, domnevoma bi slutil, da je v prvi polovici imena Hotédražica morda particip хотѧ (volens) kot adjektiv s pasivnim pomenom „ugoden, všečen“ — potemtakem bi bila to ugodna dolinica (vallis iucunda, Lusttal); dognano pa še ni. —

Zelo interesantna so pa krajna imena Sidol, Sidraž in Simrt. To je gotovo, da hvaljeno kovinsko loščilo „Sidol“ s krajnim imenom „Sidol“ ne more biti v nobeni zvezi, ravno tako je gotovo, da se Sidraž ne izvajaj iz „sidro“ (Anker) in da ne spada po formaciji v isti oddelek, kakor n. pr. sitež (Binsicht), čretež (Ried), sedež (Sitz), gradež (Zwischenwand), motež (Bodensatz, t. j. motna usedlina

ali drožje) i. t. d. — ravno tako je gotovo, da Simrt ni morda Sinj rt (Lichtenfels, Lichtenstein), kakor imamo n. pr. Sinja dolina, Sinja gorica (Scheinbüchel) i. t. d. — Negativna stran, kaj da v teh imenih **ni** obseženo, bodi s tem opravljena; nastopiti nam je raziskovanje s pozitivne strani, če hočemo priti do pravega cilja. To raziskovanje pa začnimo pri imenu „Símrt“, kjer opazimo kmalu daljšo vrsto raznih mrtov determiniranih s primernimi atributivnimi pridevniki n. pr. Dolgi mrt, Goli mrt, Volčji mrt. Ta imena po svoji pisavi kažejo, da se sklanjajo v obeh delih vsporedno, torej: v Dolgem mrtu, iz Volčjega mrta, proti Golemu mrtu i. t. d. Poleg teh dvobesednih krajnih imen imamo pa še Slabmrt pri Čimernem (v občini Sv. križ pri Svibnem), pri kterem pa poleg te pisave ne moremo vedeti, ali je še v rabi vsporedno sklanjanje obeh delov, ali ne — t. j. ali smemo na vprašanje „kam?“ še odgovarjati „v Slabi mrt — kje? v Slabem mrtu — od kod? iz Slabega mrta — ali je pa dvobesedje že popolnoma prešlo v enobesedno ime, da govori ljudstvo: kam? v Slabmrt — kje? v Slabmrtu — od kod? iz Slabmrta. Jaz sumim, da v tem primeru dvobesedje še živi in da je pisava Slabmrt v Gemeindelexikonu napačna, ker ne vidim nobenega razloga za enobesedje in si še mislim, da bi bil v tem slučaju eksplozivni ustnik b pred m$_{\underline{om}}$ bržkone izginil, da bi se ime enobesedno glasilo Slamrt (primeri Alb'n in Alm pa Zagrab$_{(n)}$ in Agram). — Drugače pa stoji vprašanje o enobesednosti pri imenu Simrt, ki je nastalo iz dvobesednega imena Suhi mrt t. j. izsušeno močvirje. — Izraz „mrt“ pomeni namreč po mojem domnevanju mrtvo t. j. nerodovitno ledino ali močviren svet (Carniola III. 1912, 92). Primeri maloruski izraz „mrič“ t. j. močvirnat gozdič. Mrtovec bi bila potemtakem pokrajina, na kateri so tu pa tam raztreseni mrti ali močvirnata mesta. Toda vrnimo se k enobesednosti Simrta t. j. Suhega mrta. Da nam je v začetnem zlogu imena Simrt iskati pridevniške determinacije k osnovnici „mrt“ in da je bilo to ime prvotno dvobesedno, to izpričujejo ravno prej navedene analogije: Dolgi mrt, Goli mrt, Slabi mrt, Volčji mrt. Po teh analogijah sklepamo „Simrt = Suhi mrt.“ Kje ima pa enobesednost svoj vzrok? Po mojem mnenju pač v naglasu. Naglas namreč vokale krepi in drži, a breznaglasnost jih slabi in gubi. Pri naglaševanju Súhi mrt bi se bilo dvobesedje ohranilo, ko se je pa premaknil naglas na zadnji zlog pridevnikov, je prvi zlog izgubivši naglas začel oslabevati, da se je naposled čisto izgubil in tako smo dobili iz „súhi“ polagoma „suhí, sъhí, shí“. Ta premaknjeni akcent je pa obenem tako močno zavladal nad

sledečim samostalnikom, da mu je odvzel vso samostojnost akcentuacije ter ga popolnoma pritegnil v svoje območje in s tem je postala enobesednost prej dvobesednega krajnega imena perfektna. — Kaj se je pri tem zgodilo s h, je z vso odločnostjo povedati nekoliko težavno, kajti ne vem se odločiti, ali naj se sklicujem na znano gluhost tega spiranta (Maretić, § 73.), ki jo opazujemo v mnogih primerih: gluva (t. j. gluha ali tiha) nedelja, muva (muha), prā (prah), ruo (ruho), dunuti (duhnuti), mana iz mahana (Fehler) in sat iz sahat (Stunde) i. t. d. ali naj se sklicujem na možno in morebitno preglašanje h na s n. pr. vzdisati (nam. vzdihati), nasmisati se (nam. nasmihati), susega (nam. suhega) — in potem na strnitev dveh s^{ov} po izpadu poluglasnika kakor n. pr. v besedi „sati“ iz sisati (съсати) ali Šíca iz Sšíca, Sъšíca, Sušíca. — Srbohrvaščina naglaša sùšica (Iveković-Broz II, 498) a slovenščina sušíca (Pleteršnik II, 602), — vendar se mi dozdeva, da slovenščina z akcentom skuša delati razloček med súšico ali jétiko pa med sušíco ali hudournikom (Dürnbach), enako kakor med bólnico ali špitalom pa med bolníco ali bolno žensko i. t. d. Kakor imamo iz dvobesednega imena Sŭhi mrt enobesednico Simrt, prav tako je tudi poleg dvobesedja „Suha draga“ enobesednica Sidraž in poleg dvobesedja „Suhi dol“ enobesedno ime Sídol. — Korito ali žleb, ki si ga je deroča voda izdolbla in izdrgnila, se imenuje draga ali struga. Iz debla „drag“ dobimo s sufiksom -jъ obliko „draž“ z enakim pomenom kakor je „draga“ (Furche, Mulde, Tal) in ta „draž“ se nahaja v krajnih imenih kakor so n. pr. Todraž, Sodraž(ica), Hetédraž(ica), Sidraž i. t. d. kot osnovnica. Prvi zlog (determinativno določilo) v imenih Sodraž, Todraž je morebiti zaimenski prislov sod (сѫдѣ, hāc) in tod (тѫдѣ, illāc) t. j. tostran, tostranski (diesseitig). Vsporedimo tu krajno ime Séstranska vas (v Tratarski občini ob bregu Sovre-Poljanščice), ki gotovo ni posneto po sestranih in sestranah (Neffen und Nichten), ampak se bržčas izvajaj iz си страна, (haec ripa), gen. сеѩ страны, acc. сиѭ странѫ. loc. сей странѣ (hāc ripā) — torej je S$_i$éstranska vas toliko kot tostranska vas (vicus citerior ali vicus cis-sovranus, ob tej strani Sovre), na drugi strani je Gorenja vas, ki bi jo z ozirom na S$_i$éstransko bili tudi lahko nazvali Onstransko (?), če že S$_i$éstranske z ozirom na Gorenjo niso nazvali „Dolenja“. — Po tej digresiji, da je s$_i$éstranski (сиѩстранрскъ) iz genetiva сеѩ станы (huius ripae), — vrnimo se zopet k osnovnici „draž“ ter k navedeni razlagi od „draga“ (enges Tal) dostavimo še pripombo, da se je morda obrazovanje imen „draž, lož“ izvršilo prav s posredovanjem mestnikov

дразѣ, лѫзѣ (od драга, лѫгъ). — Sodražico smo si navadno razlagali iz deminutiva „dražica“ (mala draga, Tälchen) in prefiksa „so“ (сѫ), češ da je to kraj, kjer se drage in hudourniške grape stekajo (convallis, Talkessel, Schlucht); razlaga iz zaimenskega prislova „sod“ (сѫдѣ) se nam pa ponuja kot vsporednica k razlagi imena Todraž (izgovori Tuodraž, Тѫдражь), ki si ga za zdaj še ne znam drugače razlagati nego iz pronominalnega adverba „tod“ (тѫдѣ), t. j. kraj tostran drage ali potočnega žleba. —

Pri imenih Símrt in Sídraž smo kar domnevoma sklepali, da je to Suhi mrt in Suhi draž (oziroma Suha draga) — Ime Suha draga se pogostoma tudi razkroji, da imenujemo eno vas „Suho“, a sosednjo vas „Drago“, n. pr. Suha (Zauchen) v občini Stara loka in soseda ji Draga v Medvodski občini — in Draga (nem. Suchen) v občini Borovec (Morobitz) na Kočevskem in pa samostojna občina Draga (Suchen) kot soseda občine Trava (Obergras), — kjer je kočevščina prevzela našo Suho, slovenščina se je pa zadovoljila s samo Drago brez determinativnega pristavka — torej pri imenih Simrt in Sidraž smo sumnjali, da je „si“ toliko kot „suhi“, pri Sidolu pa imamo jasnih prič za to mnenje. — Slučajno sem bil po gosp. Sadnikarju izvedel, da je bil Sidol v Spodnjetuhinjski občini Šmartin v starejših dobah imenovan Sihidol. Da dobim o tem natančnejših podatkov, obrnil sem se naravnost do gosp. župnika J. Kljuna, ki je z izredno vljudnostjo ustregel moji želji ter mi iz knjig izpisal starejše oblike tega krajnega imena. Bodi mu za to prijazno uslugo izrečena dostojna zahvala. Oblike, ki sem jih dobil izpisane, se glase: „l. 1664 Sihidal; 1707 iz Sihidala; 1735 in pago Sihidol; 1742 v Sihidali; 1769 s Sidala; 1774 Sidal; 1793 vas Sidalu; 1794 vas Sidalo; 1797 vas Shÿdalla; 1799 Schydalle; 1808 iz Sidala; 1811 Sidalu; 1816—1844 Sidale; 1848—1852 S-hídale; 1852 S-hidol; 1857 Shidol; 1859 S-hidole; 1862 Sidale in S-hidol; sedaj se piše Sídol. Župnik Luka Dolinar je 1857 pripisal: S-hídol iz Suhi dol. — Na vprašanje „kam greš?“ se glasi odgovor „v Sidol“. — S-hídol je med domačini izginil, pač pa slišim to besedo natančno izgovarjati od starejših ljudi Zgornjetuhinjske župnije. Gotovo je beseda iz Suhi dol, ker vas nima studenca.“ — —

Končno naj še opomnim, da bi bilo napačno, če bi kdo hotel Sidol razlagati iz Suh dol z ribniškim preglaševanjem (u = ü) kakor n. pr. süha ruoba (Holzware). Tako ne gre, kajti prvič tamošnje narečje takega preglaševanja samoglasnika u ne pozna, drugič nam pa v determinaciji krajnoimenskih pojmov ne služijo pridevniki v

nedoločni, ampak v določni obliki — torej: Novi kot, Stari breg, Mladi gaj, Mali log, Véliki vrh, Goli hrib, Goveji dol, Ravni dol, Suhi potok, Globoki potok, Zgornji konec, Spodnji hrib, Dolenji vrh i. t. d. — edino izjemo delajo menda pridevniki iz drevesnih imen n. pr. Brezov dol, Bukov vrh, Cerov breg, Hrastov dol, Javorjev dol, Jesenov vrt i. t. d. pa tudi menda samo oni na „-ov“, kajti njim nasproti so Dobni dol (Eichental) pri Toplicah, Jelični vrh, Podhojni hrib, Travni dol, Lipni dol. —

Vzrok bo menda ta, da pridevniki na „-ov“ iz drevesnih imen izvedeni ne dobivajo določne oblike, ker se slučajno glede končnice vjemajo s pronominalnimi tvorbami n. pr. takov, ovakov, čegov, njegov i. t. d. in s posesivnimi adjektivi n. pr. gospodov, očetov i. t. d., ki tudi navadno nimajo določne oblike, kajti Prešernov „njegovi“ nam ne bo služil za vzgled. — Sidol je marveč, kakor smo že zgoraj razlagali, Suhí dol, Sъhí dol, rus. сухóй долъ z naglašenim končnim i določne pridevnikove oblike v zlogu „Si-“ ne pa preglašeni debelski vokal pridevnikov (sü).

Interesantno je še to, da imamo v Tratarski občini še jasen dvobesedni Suhi dol (lokal: v Suhem dolu), — poleg tega pa tudi Suhadol in množinski Suhadole pa Sidale.

Prvi i v obliki Sihídal je poluglasnik, torej Sъhí dol. —

Dr. Vinko Zupan:

O narodni epiki bosenskih muslimanov.

Naši nazori o narodni pesmi so se od Herderjevih, Kopitarjevih in Vukovih časov temeljito izpremenili. Izginila je meglena romantična predstava o „pevajočem narodu“. Vemo, da ima vsaka narodna pesem svojega avtorja, ki večinoma ni več znan, da pa tudi umetna pesem lahko postane narodna in se pri tem izpreminja. Ta izpremenljivost je glavni znak narodne pesmi.

Do teh rezultatov pa smo prišli po eksperimentalni metodi, ki smo jo posneli po prirodnih znanostih. Pri nas živi kot narodna pesem le še lirika. Tako je tudi večinoma pri drugih kulturnih narodih. Pa tudi narodno epiko, ki jo stavijo literarni historiki romanskih in germanskih narodov na čelo svojih literatur, še lahko dandanes študiramo na licu mesta pri narodih, ki so živeli še pred kratkim, ali pa deloma še žive v svoji „epični dobi“. V svoji bližini, v „zlati Bosni“, imamo priliko, da postavimo svoje študije o Ho-

merju, o narodnih epih sploh na realno podlago. Kulturne razmere, ki so jih zapadni narodi že davno predelali, lahko proučujemo popolnoma nazorno na tistih sodobnih plemenih, ki stoje še na primitivnejši stopinji kulture. Tako se nam ni treba izgubljati v praznih romantičnih domnevah, ampak živo realnost lahko apliciramo na davno minole čase. —

Bosna je do okupacije živela popolnoma v srednjem veku, ohranila čisto vse njegove fevdalne uredbe in s temi v zvezi tudi običaje srednjega veka. Kakor so živeli včasih na dvorih nemških knezov pevci in kakor so hodili „fahrende Sänger“ od kraja do kraja, tako so imeli v Bosni do najnovejše dobe begi in age poleg barjaktarja vsak svojega „pivača“, da jim je zabaval vojnike; in tako hodijo še dandanes od bega do bega, od kraja do kraja. Z avstrijsko okupacijo pa je iznenada planil v Bosno novi vek; nastale so nove gospodarske razmere, minola je stara turška „bezposlica“. „Pivanje“ je prišlo iz mode, pregnal ga bo moderni čas, v prvi vrsti razširjanje splošne izobrazbe, popolnoma pa še ni utihnilo. Zadnji čas je, da se izumirajoče narodno pesništvo na mestu preštudira. Da je opozoril na to, posebno dobro na vzroke tega propadanja, in da se je z največjo vnemo in vestnostjo sam lotil tega dela, to je nedvomno velika zasluga prof. M. Murka. Pri tem mu ni le pomagalo njegovo razsežno in temeljito poznanje predmeta samega, ampak vzel si je za pomočnika in spremljevalca enega najmodernejših izumov človeške tehnike: fonograf, ki mu je pripomogel do marsikaterih važnih rezultatov. Prof. Murko je prepotoval s podporo balkanske komisije dunajske akademije znanosti v poletju 1912 severozapadno Bosno in nanjo meječe kraje Hrvatske in Dalmacije, da preišče še danes tam živečo narodno epiko, predvsem ono bosenskih muslimanov. Prišel je do prav važnih rezultatov, ki deloma potrjujejo, deloma pa izpopolnjujejo to, kar je pisal o tem predmetu dr. Luka Marjanović, redaktor „Junačkih pjesma muhamedovskih“, ki jih je izdala „Matica Hrvatska“ (1898 in 1899). O uspehih svojega potovanja in raziskavanja je podal prof. Murko dvoje krajših poročil.[1] Tudi v letošnjem poletju se je podal Murko

[1] Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Croatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohamedaner. „Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Kl. 173. Bd.“

Bericht über phonographische Aufnahmen epischer, meist mohamedanischer. Volkslieder im nordwestlichen Bosnien im Sommer 1912. „Nr. XXX der Berichte der Phonogramm-Archivs-Kommission der kais. Akad d. Wiss. in Wien.“

na študijsko potovanje v Bosno. O predmetu izda obširno delo, ki ga pripravlja za „Schriften der Balkankommission.“ —

Po hrvaški Liki je bil potoval prof Murko že l. 1909., zdaj je obiskal še tiste kraje, ki jih takrat ni videl in ki se v muslimanskih junaških pesmih, ki pojo o obmejnih bojih, često imenujejo. Rezultati so bili v teh krščanskih krajih (katoliki in pravoslavni žive tu pomešano) večinoma negativni. Narodna epika je tu že skoro povsod izumrla, ali pa izumira. O mrtvih narodnih pevcih je slišal avtor veliko, le malo pa je čul živih. — V Bosni se je Murko omejil na severozapadne kraje, ker je prišel po Marjanovićevi zbirki, ki pohaja iz teh krajev in po Kosta Hörmanovi,[1] ki prinaša pesmi iz vse Bosne, do prepričanja, da vlada v Krajini popolnoma drug tip narodne epike, nego na jugovzhodu Bosne in v Hercegovini. Pesmi iz Krajine so se razširile tudi po ostali Bosni in Hercegovini in nudijo sploh karakteristično narodno epiko bosenskih muslimanov, Pesmi iz Krajine pojejo večinoma o obmejnih bojih s kristjani na severozapadu, so navadno zelo dolge in se pojo, saj v Krajini k tamburi z dvema strunama. Hercegovinskega tipa pesmi pa pojo posebno o bojih s Črnogorci in Dalmatinci in so bolj podobne krščanskim pesmim v Hercegovini in Dalmaciji, so krajše, podobne baladam in se pojo h goslim z eno struno. — Avtor je zaslišal 26 muslimanskih pevcev sam, o drugih pa je dobil obširna poročila.

Po stanu in opravku so „pivači“ večinoma kmetje in delavci, pa tudi obrtniki. Zanimivo je, da so tudi nekateri begi narodni pevci, seveda le „amaterji“, ne za plačilo. Najvažnejši je umrli Huseinbeg Kulenović Staroselac, ki je imel odločujoč vpliv na razvoj narodne epike in se lahko govori naravnost o njegovi „šoli.“ — Starost pevcev je bila od 26—80 let. Svoje pesmi se začno učiti („primati“) že v zgodnji mladosti, od 10—12 leta dalje, 30 leto tvori navadno končno mejo, po kateri se ne nauče nobene nove pesmi več. Pevci so analfabeti, pesmi se torej razširjajo po ustni tradiciji; nekateri si dado že čitati iz tiskanih zbirk. — Vsak pevec ve povedati svoje učitelje; navadno so to krvni sorodniki: oče, stric. Pevska umetnost se včasih podeduje v rodbini od pradeda na deda, očeta in sina. Učili so se pa tudi od drugih slavnih pevcev, ki so prihajali h gostoljubnemu očetu na dom, ali pa na čaršiji (trgu) in v kavarni. Dandanes pojo pevci po ljudskih kavarnah, poleti tudi kar na prostem, na čaršiji, v islamskih čitalnicah in na domu pri bogatih

[1] Narodne pjesme muhamedovaca u Bosni i Hercegovini, dva zvezka, Sarajevo 1888 in 1889.

posestnikih, begih in agah. — Najugodnejši čas so dolge zimske noči in noči postnega meseca ramazana, ko si musliman spet okrepča dušo po strogem dnevnem postu, ko ne sme niti kaditi. Takrat potujejo pevci daleč okoli in so po tri mesece z doma. Pa tudi poleti se zabavajo z junaškimi pesmimi ob petkih, ki je praznik, enak naši nedelji, na večernih sijelih ali sastancih, pri svatbah, piknikih (teferićih) in pri konjskih dirkah (obduljah), ki so še danes najpriljubljenejša zabava. —

Pesem traja vedno več ur. Dve do tri ure dolge se smatrajo še za kratke; imamo pesmi, ki trajajo celo sedem do osem ur, seveda s primernimi pavzami. V eni noči poje pevec navadno le eno pesem, ki jo konča ob jutranji zori, včasih pa je kaka pesem tako dolga, da jo mora razdeliti na več noči. Zakaj so muslimanske pesmi tako izredno dolge? Na to odgovarja Murko dobro, da pač zato, ker nadomestujejo muslimanom, ki imajo sicer malo prilike za duševne užitke, naše koncerte, naša gledišča in druge družabne zabave. — Pevec svojo pesem lahko poljubno skrajša ali raztegne, ravna se pač po poslušalcih; to dejstvo meče jasno luč na bistvo ustne tradicije.

Poslušalstvo tvorijo kmetje, delavci, trgovci, age, begi. Vsi slušajo z napeto pazljivostjo in so „tiho kakor v džamiji". —

Le redko pojo pevci sosedom iz prijaznosti zastonj, večinoma dobe plačilo. Begi so plačevali včasih v naturalijah: dajali so žito, konje, vole krave, ovce, obleko, pa tudi v denarju. Po kavarnah je zaslužil slavni Helmed Kolak Kolaković v enem ramazanu do 200 goldinarjev; dandanes pevec v eni noči že težko zasluži štiri krone. —

Pevci nikoli natanko ne vedo, koliko pesmi znajo; navadno povedo le po priliki 20 do 30, 30 do 40, „za vsako noč ramazana eno" in podobno. Kavarnar Sejdo Mukić v Todorovu (okr. Cazin) je dejal Murku, da jih zna „blizu sto". Murko je dognal, da niso nobeni bahači in da znajo navadno še več nego se zavedajo.

Glasbeno orodje je v Krajini tambura; še v Banjaluki se zdi muslimanom tambura „gosposka" v primeri z goslimi, ki so „seljačke" in le za beraške „slipce". Instrument pa nadomeste pevci večkrat kar s palico (štapom) ali čibukom, da tolčejo ž njimi takt. —

Prednašanje je monotono recitiranje, ki je s početka, ko pevec močno udarja na tamburo, skoro nerazumljivo, pozneje, ko recitira hitro, pusti instrument skoro čisto v miru, zato se lažje razume.

Zadnji zlog verza izgovarjajo nekateri pevci čisto razločno, drugi ga pa izpuščajo n, pr. „tica prepeli[ca]“, nekateri vrivajo zloge, devljejo pred trohejski začetek deseterca zloge n. pr. „a“, „pa“, „o“, „he“; vse to pa večinoma le pri petju; če diktirajo, je deseterec navadno pravilen. K natančni določitvi teh faktov je pomagal Murku fonograf. — Zelo težko je doseči od pevcev, da bi peli posamezne dele kakšne pesmi, ali pa ponovili kak odstavek; zanje eksistira pesem le kot celota, in tako jo recitirajo z naravnost čudovito sigurnostjo, ne da bi kdaj, tudi kadar pojo najhitreje, lovili besede. Rapsodi pač ne deklamirajo po naše kakega trdnega teksta, ampak ustvarjajo vsako pesem do gotove meje spet iznova. Le na ta način si je mogoče razlagati presenetljivi spomin pevcev. Dálko Vojniković je diktiral l. 1887. devetdeset pesmi vsega skup 80.000 verzov, torej dvakrat več kakor vsa Ilijada in Odiseja! Tudi tu je fonograf privedel prof. Murka do važnega rezultata, da niti isti pevec ne ponovi več iste pesmi enako in da so torej srbohrvaške narodne pesmi le enkrat bile tako pete ali diktirane kakor so tiskane. Ker je namreč predpis, da se mora pri fonográfu tekst prej diktirati in zapisati, je prof. Murko tudi tako ravnal in opazil, da je pevec odlomke pesmi (po 20 verzov) drugače diktiral in par minut na to drugače pel. Rekord pa je dosegel v tem oziru Osman Karabegović, ki je diktiral: „Beg Osmanbeg rano podranio,“ ko se je vadil peti v fonograf, začel: „Beg Osmanbeg na bedem izgje“, pri resničnem fonografiranju pa je pel: „Beg Osmanbeg gleda niz Posavlje“. Isti verz je podal, torej trikrat drugače in to ob istem času. Kaj čuda torej, da se razločujejo pesmi istega pevca ob različnih časih, še bolj pa pri različnih pevcih! Do istega rezultata je prišel dr. Nikola Andrić v predgovoru v zbirki: „Izabrane narodne pjesme,“ II. Ženske (U Zagrebu 1913) na podlagi študija zbirk Matice Hrvatske. Andrić omejuje to trditev na tiste pevce, ki ne izvršujejo petja kot obrti; ta utesnitev pa ne velja, kajti Murkovi pevci so bili večinoma po stanu pevci za plačilo in vendar so ob istem času isto pesem različno peli.

Pevec se v svojo pesem popolnóma vživi: pri spopadih se mu čelo zmrači, pa tudi ganjen je do solz kakor njegovi poslušalci, dà, celo razjoka se „kao dijete ludo“. Po Kosti Hörmanu kažejo muslimanski pevci inspiracijo (nadahnuće), krščanski pa prednašajo bolj mehanično, „po rokodelsko“. —

Jezik v Krajini je ikavščina. Semtertja se pokaže vsled vpliva uradov in inteligence in pravoslavnih jekavcev kakšna jekavska oblika.

Izvrstno je pokazal Murko vzroke propada narodne epike. Kakor sem že omenil, je petje junaških pesmi eden izmed fevdalnih ostankov srednjega veka. Že Omer paša je oslabil bojni sijaj fevdalnega plemstva, izza okupacije pa se je sploh zrušil v nič. Z novimi razmerami so postale te pesmi o obmejnih bojih iz XVI. in XVII. stol. pravi anahronizmi. Begi danes rajši po kavarnah in čitalnicah bero časopise, politizirajo in igrajo šah, mesto da bi poslušali pevce. Največji sovražnik pevcev je poleg novih gospodarskih razmer vedno bolj se razširjajoča izobrazba, znanje čitanja in pisanja. Čemu pevci, če si vsak pesmi lahko komodno čita iz knjige. Epično pesem je začela izpodrivati lirično-epična, takozvana „ravna pjesma". Zelo se širijo razposajene ljubavne in šaljive (doskočice) pesmi iz Slavonije in Srema, ki izpodrivajo lepo domačo liriko. Kristjani v Bosni, katoliki in pravoslavni, imajo danes le še malo pevcev in še izmed teh jih poje že veliko kar po knjigah. Najbolj se je ohranila narodna epika še v Hercegovini, tudi pri katolikih.

Kakor je v hrvatskem Primorju narodna epika že skoro izumrla, tako se je — podobno kakor pri bosanskih mohamedancih — še zelo močno ohranila v Dalmaciji. Zanimivo je, da pojo tu junaške pesmi tudi ženske, slepe za plačilo, zdrave za zabavo. Svojih učiteljev ne vedo pevci tako natančno povedati kakor muslimani, pač zato, ker so pesmi krajše in je navadno zadostovalo, da je slišal pesem enkrat, pa si jo je zapomnil. Razen iz ustne tradicije črpajo tudi iz knjig, v prvi vrsti iz Kačića.

Pevci znajo po 40 do 50 pesmi. Glasbeno orodje so gosli na dve struni, pri katolikih in pravoslavnih. Poleg gosli pa se rabi tudi tambura z dvema strunama. Prednašanje je bolj razumljivo in prijetno, nego pri muslimanih, a bolj mehanično. Poslušalci ne kažejo posebnega zanimanja, daljše pesmi so torej izključene. Pojo se junaške pesmi doma, na polju, na paši, na morju, na sejmih in pozimi na večernih „sijelih" in pa pri prazničnih prilikah sploh. Plačilo je bolj slabo, pšenica, koruza, moka ali „karkoli" pa tudi denar od štirih do desetih vinarjev do krone in dve kroni. Te pesmi opevajo krščanske junake Kotarjev in Sena in so pendanti muslimanskim iz Krajine. Treba bi jih bilo zbrati in izdati in primerjati z muslimanskimi. V severni Dalmaciji vladajo tako kakor v Krajini epičnemu pesništvu odgovarjajoče patrijarhalne „epične razmere". Pa tudi v Dalmaciji pritiska moderna doba, nove gospodarske razmere, ko je treba delati: „tambura danguba, tamburica dangubica". Narodna epika propada tudi tukaj iz istih vzrokov kakor v Bosni.

Književna poročila

Pravljice. Spisali Utva in Mira. Ilustriral V. Cotič. 1913. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8⁰. 79 str.

To je naša najnovejša mladinska knjižica. Obsega osemnajst črtic, ki naj bi bile po naslovu pravljice, a nekatere izmed njih bi nazvali lahko tudi bajke, fantazmagorije, otročarije, vezane otrobi. Pisateljicama ne bo nihče odrekal bujne fantazije, ki je sposobna, vsakršne pojave v naravi, v živalskem in še bolj v cvetliškem svetu, zreti z naivnim pogledom pesniške osebnosti, a odreči bi jima moral vsak umetniško tvorno silo, ki zna stvariti zaokroženo enoto z izrazito idejo. Utva je brez dvoma bolj realistično nadahnjena, zato so tudi njene „pravljice", 7 po številu, jasnejše in vsled tega boljše, dočim je Mira poosebljena lirika — kakor bi rekel rajni Aškerc. Obema pa nedostaja markantnosti v izražanju; zato pa so črtice opremljene s tako gostobesedno navlako pritlikavih deminutivov in nabuhlih atributov, da morajo zadušiti še tako radovedno domišljavo zdravega otroka, kateremu so pričujoče pravljice predvsem namenjene. Izrazi, kakor: prelesten, pestrobojen, šlarast, solze veselega ganutja, snubok, zakuski itd. niso znani besedišču naše mladine; tudi ne poznajo „blagodišečih tej in glicinij" (str. 61) in „teloha v livreji novi" (66). „Vagabund je prikilometril do vasi" (70) je dobro povedano, samo peš ne bi smel priti, ampak z avtomobilom ali vsaj na kolesu. — Ni nam do tega, da bi ocenjevali posamezne črtice. Kakor sem se preveril pri 10—12 letnih dečkih — in ti so dokaj merodajni v teh vprašanjih — so jim Utvine stvari še dokaj ugajale, tako posebno Škratec nagajivček, Vesna in Zimovnik, Starka Burja — pač črtice najbolj jasnih potez. Kaj naj bi dejal o Mirinem „Podrtem borovcu", kakor da je neslan do zoprnosti? Ali o „Plesu gozdne vile", ali o „Smrekovem vrhu"? — Ničevo! Bölsche zna ljubezensko življenje enodnevnic pač drugače opisati kakor Mira. Potočnici ugajajo „sanjave oči" enodnevnice, detelji pa je „dopadlo vitko telesce s tremi dolgimi nitkami na koncu (!). Kako elegantna (!) je ta živalica!" (16) Ali mar radi treh nitk na zadku?

Mohorjeva družba je dala Pravljicam kaj lično obliko in jim priskrbela bogate ilustracije v črno-beli maniri; seveda je bilo umetniku V. Cotiču težko ilustrirati prizore, ki so često tako bizarno opisani. Tiste začetne vinjete — nekaki napisi za mesece — so bili prvotno menda kam drugam namenjeni. Stavil bi 100 proti 1, da bo izmed 1000 Mohorjanov komaj eden uganil, kaj značijo tiste bele rune, začrtane v črni rob. Kogar zanima ta način pisave, naj čita n. pr. na str. 39: ožujak, březen, marzec, мартъ! Če ne more tega čitati, naj vsaj verjame, da je to tam napisano.

Kljub skrbnemu tisku je ostalo nekaj hib, kakor: knjeginja, prizanešen, seničica, rmen, sinaha, zapažati (-zapažiti) itd. — Čemu spako „urnobesni živijo"? (29) Saj „živio" ni treba ne da bi bil uren, ne besen. — Posebnost Utvinega sloga je nekak metrični ritem, ki se čuje kaj nenaravno; n. pr. „Ta glas je siknil do gradu kot piš leden. Vratarček Teloh žalosti je trepetal. Ob stezah cvetje je zamrlo . . . Iz gnezdec tički so preplašeni zbežali. Drevesa vsa so trepetala, da listje se je vsipalo raz njih" (64). To je napačno umevanje ritmike v prozi. — Ni nam treba

preklicati besed, ki smo jih povedali o naši mladinski književnosti na str. 163 in 164 tega lista, Od same mlečne kaše mladina ne dobi močnih zob, še manj pa od neosoljene in nezabeljene. *J. Wester.*

Dr. Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. 3. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1913. V. 8⁰, str. 321—528.

V okvirju prvega in drugega zvezka svoje „Zgodovine slov. naroda" nam skuša podati dr. Gruden v letošnjem tretjem zvezku popis resničnega življenja Slovencev v srednjem veku: kulturno in gospodarsko zgodovino našega naroda. Virov za njo je v srednjem veku malo, ali vsaj malo zbranih; zato je tudi slika, sestavljena na njih, nepopolna. Tudi v tretjem zvezku povdarja pisatelj preveč cerkveno zgodovino, dasi je bil vpliv cerkve na naše razmere jako velik. Preobširni sta poglavji „Pod akvilejskimi patriarhi" in „Pod solnograškimi nadškofi", dasi vsebujeta precej novih podatkov. Dobro in jako pregledno so podane „Razmere kmečkega stanu", zlasti razne davščine. Pri popisu mest je Ljubljani odmerjen premajhen prostor, enako tudi plemstvu in življenju po gradovih. Najbrž je prihranil pisatelj to snov za naslednji zvezek. Zanimiva je slika o zgodovinskih dogodkih, kakor se zrcalijo v narodnih pesmih in pripovedkah. Pri šolstvu, znanosti in umetnosti povdarja pisatelj, da je slovenščina izgubila svojo prejšnjo veljavo in bila v rabi od konca 13. stoletja le še pri kmetih, v cerkvi in deloma še pri sodiščih; plemstvo in mesta so bila ponemčena. — V prihodnjem zvezku naj se glede narodnih šeg in vraž izčrpa Valvasor, da se na ta način ogromno in zanimivo gradivo v njegovem delu v besedi in slikah kritično porabi in razširi. Pisatelja se je že opozorilo na potrebo registra; to željo ponavljam tudi letos, da bo obširna in lepa knjiga porabnejša. *Jos. Breznik.*

Prešérnove poezije. Uredil A. Aškerc. Drugi natisk. V Ljubljani 1913. Založil L. Schwentner M. 8⁰. LV+220 str. Eleg. vez. 3 K 60 v.

Vnanja oblika lične knjižice je prav prikupna in priznati se mora, da Slatnarjeva tiskarna za drugimi ne zaostaja. Toda s tiskom še ni vse opravljeno. Poskrbeti je tudi treba, da dobi tiskar v delo skrbno in vestno pripravljen rokopis, za tega pa se brigaj izdajatelj. —

V raznih Saturah XXVII. let. Lj. Zvona (308, 625, 683) sem bil sicer nekoliko burno in odurno, toda po pravici in resnici naštel nekaj debelih napak iz prve Schwentnerjeve izdaje Prešernovih poezij iz leta 1902. Očitki teh napak so tedaj v prvi vrsti veljali redaktorju izdaje, pokojnemu Aškercu, ki se je tedaj nekoliko prebahavo šopiril z ugotovitvijo harmonske tekstne oblike Prešernovih poezij in s korenito ureditvijo Prešernovih interpunkcij. Mislim pa, da so bila moja očitanja tistih napak, oziroma moja popravila Aškerčeve redakcije jasna in razumljiva, pa tudi prepričevalna dovolj, da je moral vsak resnicoljuben in razborit čitatelj tistim očitkom brezpogojno pritrditi. — In prepričan sem, da bi bil tudi Aškerc, ako bi bil sam doživel priliko, da oskrbi novo izdajo svojega Prešerna, iz spoštovanja do resnice vse te napake pošteno in lojalno popravil. Ker pa do tega ni prišlo za Aškerčevih dni, mislim, da je bila potem izdajatelju drugega natiska dolžnost, če je že hotel po redaktorjevi smrti njegovo redakcijo ponatisniti, da bi bil dal iz spoštovanja do resnicoljubnosti pokojnikove vsaj najdebelejše pogreške iztrebiti in popraviti. Za to brezstidnost, da je Aškerčevo prvo izdajo z napakami vred brezvestno dal ponatisniti, zasluži založnik ostro grajo, ker je to skrajna brezobzirnost kupujočim knjigoljubom nasproti, če se jim vedoma ponuja knjiga z napa-

kami, ki so bile že izrecno pograjane, ki bi jih torej bilo prav lahko pri ponatisku popraviti. — Z nekoliko hudomušnostjo bi skoraj lahko rekli, da je menda Prešeren že divinatorno slutil prihodnjo usodo svojih poezij, ko je v „Novi pisariji" zapisal verz „Že bukve vsak šušmar daje med ljudi". Opomnimo naj le na nekdanje ponatiskavanje Wagnerjeve izdaje po Ničman-Alešovcu in Bambergov ponatisk (glej Ljublj. Zvon XXIX, 414) in zdaj ti pride še drugi natisk Schwentnerjevega Prešerna s trmoglavo pridržanimi, nepopravljenimi pogreški. Ne bom rekel, da ta nova izdaja ni prav nič popravila, — toda toliko ne, kolikor bi bila lahko, če bi bila hotela upoštevati vse moje očitke glede prve izdaje. Tako je n. pr. verz „Ko šla domu sem z **družbo** naj'no v glavi" vendar že enkrat prišel do pravilne oblike „Ko šla domu sem **združbo** naj'no v glavi" (str. 212), — toda verz „Up najpredrzniši **je** spolnil z deli" se še vedno šopiri s svojim neprimernim besedilom (str. 116) in v Parizini so se še vedno ohranile vse Aškerčeve potvare Prešernovega prevoda n. pr. (str. 103 zadnji verz) „Nevarnost, strah je njima mar", namesto vprašujočega „Al dolg, nevarnost njima mar" in sploh vse tisto nepotrebno izbegavanje izraza „dolg" die Schuld (prim. Lj. Zv. XXVII, 627). Na 111. strani čitamo še vedno „Trepeče, dene nanj rokó" (na koga pa?) — namesto edino smiselnega „Da skril bi, kak mu gre oko, trepečo dene nanj roko" (namreč na oko dene roko, s trepetajočo roko si zakrije oči). Na 56. strani stoji v verzu „Al' ko si je 'zvolila, mladenča druzega" še vedno brezmiselna vejca. Akrostihida „PrimIcovI juLji" (str. 173) in „MaTeVžo lAngusu" (str. 179) je žalibog tudi pridržala tisto preoriginalno hronogramsko obliko (prim. Lj. Zv. XXVII, 685). Če že kdo prav po nepotrebnem izraz „bogstvo" (str. 16) popravlja in izpreminja, naj bi se vsaj ne ustavil na pol pota pišoč „božtvo", uklonil naj bi se glasoslovnim zahtevam ter pisal „boštvo", kakor pišemo „moštvo, uboštvo", ne pa možtvo, ubožtvo. — Sicer je pa znano, da so Trubar, Dalmatin, Krelj za Gottheit rabili „bogastvo" (Plet. I, 39), ki odgovarja Prešernovemu „bogstvu", na staroslovensko богьство poleg божьство se ne bom skliceval. — Pa ne samo v Prešernovem besedilu kaže ta izdaja svoje nedostatnosti, tudi v uvodnem spisu jih je nekaj. Da se je Prešeren še le 1832. s e z n a n i l s Slomšekom, ni res, ker sta si bila že stara znanca iz dijaških let (Lj. Zv. XXII, 631). „Ponosni Juliji je bil bore koncipient Prešeren r a v n o d u š e n", se menda pač ne more reči, marveč o n a je bila do njega r a v n o d u š n a t. j. ni se mogla zanj zainteresirati in navdušiti, ostala je hladna in mirna, ni se zmenila zanj — on je pa bil njej malo čislan in neznaten.

Kadar torej pride t r e t j i ponatisk Prešernovih poezij na vrsto, bi bilo želeti, da se ne ponatisne tako malomarno, ampak da se vzame poprej besedilo v vestno revizijo. Kritiki ne delajo svojih opomb zato, da bi jih izdajatelji mrdavo prezirali.

L. Pintar.

Dr. Ljudevit Pivko, Telovadne igre. Drugi del. (Knjižnica Mariborskega Sokola, 8. zvezek. Založil Mariborski Sokol. Maribor 1913. 8°, 64 str., 80 vin.

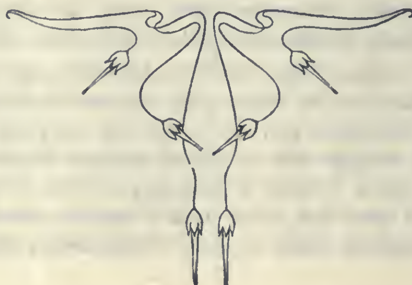
Lučalne igre z majhno žogo tvorijo vsebino drugega dela Telovadnih iger, ki jih je pričel izdajati prof. dr. Pivko pod okriljem Mariborskega Sokola. Kakor smo z zadovoljstvom pozdravili prvi del l. 1911 (gl. Lj. Zvon 1912, str. 111), tako izrečemo lahko tudi o drugem delu le ugodno mnenje. Marljivi nabiratelj in pospeševatelj mladinskega športa je zbral iz bogatega slovstva o tem predmetu 40 iger z malo žogo, predvsem takih iger, ki se dadó v naših razmerah na ljudskih in tudi srednjih šolah ter v društvih lahko izvajati. V navedenem slovstvu (str. 6) pogre-

šamo Brunetovo knjigo „Telovadba v ljudski šoli“, ki pa jo pisatelj na str. 36 omenja. Ni pa omenjena v tej zbirki najbolj razširjena družabna igra z žogo, lawn-tennis, ki se tudi pri nas že ali še igra s precejšno vnemo. Na srednjih šolah, posebno v srednjih in višjih razredih, je nogometna igra — football — izpodrinila vse ostale mladinske igre, tako da igre z malo žogo uprizarjajo le še mlajši učenci. A bolje bi bilo, da se nadomesti divjanje z veliko žogo vsaj pri naraščaju z milejšimi oblikami žogalnih iger. V ta namen je Pivkova knjiga dobro došla, tem bolj, ker je opremljena z jasnimi navodili in nazornimi načrti. — Namesto „proževina“ bi naj ostalo „gumi“ ali „kavčuk“, „plosk“ ob kolena bi zamenil s „tleskom“, podajanje v „okrogli ulici“ = v kolobarju; namesto klica „gorje!“ rajši markantnejši „gori!“, „pozóvič“ naj bi se zval „poziváč“. *J. W.*

„Hasanaginica v slovenskih prevodih“. Letos septembra meseca je dalj časa bival v Ljubljani mladi srbski znanstvenik, Uroš Džonić iz Belgrada. Proučeval je sledove srbske literature v slovenski književnosti. O tem predmetu pripravlja večjo študijo; za zdaj pa je v „Srpskem književ. glasniku“ (str. 695 sl.) priobčil razpravo: „Hasanaginica na Slovenačkom“. Narodna pesem „Hasanaginica“, ki igra v zgodovini jugoslovanske narodne pesmi toliko vlogo, je bila na slovenski jezik prevedena dvakrat, objavljena pa petkrat (razen pozneje še po čitankah). Prvič jo je prevel dr. J. Zupan v Kr. Čbelici 1832, in sicer po izvirniku v Vukovi „Mali prostonarodni pesmarici“ (1814), drugič pa Cegnar v „Glasniku slov. slovstva“ 1854 po „Srpskih nar. pesmah“ 1846. Zupanov prevod je dober, a Cegnarjev je boljši. Zupanov prevod je izšel neizpremenjen 1849. in 1883. v Peruškovem ponatisu „Kranjske Čbelice“ (Krajčeva „Narodna biblioteka“). Da Zupan 1849 ni hotel nič popravljati, to je pač le slutnja Džonićeva; dalo se bo trditi, da 1849 Zupan ni imel več nikakršnega vpliva na novo izdanje. Cegnar je v prvem izdanju bolj pazil na točnost prevoda, v drugem na pravilnost stihov in „da se po jeziku čim bolj približa originalu“. *Dr. Fr. Ilešič.*

Dr. Ivan Oražen, Med ranjenimi srbskimi brati. To knjigo, ki je izšla kot odtisk iz „Slov. naroda“, je v hrv.-srbskem jeziku izdala knjigarna G. Trbojević na Reki in sicer zdaj že v drugem izdanju. (Cena 40 v.)

Iz uredništva. Ker je bilo nujno potrebno zaključiti letos Murnikov roman „Hči grofa Blagaja“, je moralo uredništvo par člankov in književnih poročil, namenjenih za novembrsko in decembrsko številko, odložiti za prihodnji letnik.

Pravkar je izšel

Biblioteke pisateljev sedanje dobe zvezek III.:

ANTON NOVAČAN

NAŠA VAS, II. del.

Broš. K 3·— Vez. K 4·50

A. Debeljak piše v št. 5. „Ljubljanskega Zvona" z dne 5. maja 1912:

Anton Novačan, Naša vas, I. del . . . Evo vam iskrene, sugestivne knjige, kakor je nisem že dolgo čital v domačem jeziku! Ni še epopeja naše vasi — táke pričakujemo šele v tretjem zvezku — ampak muzivno zložena, bleščava plošča, v kateri ima vsak kamen svojo ceno v predočitvi vaškega značaja . . .

Delo tvori organsko celoto, najsi so posamezni predmeti jako pestrobojni. Tudi če ni vaša duša podobna klavirju, kjer se vsaka poedina struna odzove temu ali onemu sorodnemu zvoku, gotovo najdete pri raznovrstni izbiri nekaj zase. Osobito slovenskim mladenkam in dovzetnim nepostarancem raznih letnic bodo prijali filmi entuzijasta Novačana, posuti s cvetnim prahom prisrčnega simpatiziranja z rodno grudo in tlačenim rodom . . . Da smo v Franciji, bi jo dali našim malčkom v roke . . . Ali postane avtor „Naše vasi" kdaj naš Bartsch? . . .

Nad vse prijazen sprejem, ki ga je bil mladi pisatelj vobče deležen o priliki izdaje I. dela njegovega ciklusa Naša vas, nas navdaja z upanjem, da bo tudi II. del te zbirke, ki je baš izšel, prav tako ugajal. Prosimo, da se poslužite spodnjega naročilnega lista ter beležimo

z velespoštovanjem

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

založna knjigarna.

Nadaljnje priporočne knjige na drugi strani.

Vabilo na naročbo.

Z novim letom 1914. nastopi »Ljubljanski Zvon« svoj štiriintrideseti letnik. Ugledno mesto, ki si ga je priboril naš prvi mesečnik za leposlovje in prosveto v slovenski javnosti in med slovanskimi revijami, hoče čuvati tudi v bodoče. Dosedanji njegovi sotrudniki mu ostanejo zvesti tudi v prihodnjem letu, njih število se pomnoži z novimi močmi. Pričakujemo torej, da nemale žrtve založništva najdejo razumevanje naše javnosti in nam ohranijo dosedanje prijatelje ter privabijo novih.

V Ljubljani, dne 1. decembra 1913.

ZALOŽNIŠTVO IN UREDNIŠTVO

»LJUBLJANSKEGA ZVONA«.

Uredništvu poslane književne novosti:

Kjer ljubezen, tam Bog. Igra v enem dejanju. Po Leva Tolstega povesti spisal F. Milčinski. Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 8°. 38 str. Cena 50 v.

Leo Pibrovec. Pred vaškim znamenjem. Ljudska igra v štirih dejanjih. Goriška tiskarna A. Gabrščček. Gorica 1913. 8°. 68 str. Cena 1 K. —

Pavel Flerè. Babica pripoveduje . . . S 4 slikami 1913. Natisnila in založila „Učiteljska tiskarna". 8°. 44 str.

Petra Bohinjca izbrani spisi. II. zvezek: Sredozimci. Kranj 1913. Založilo, natisnilo in izdalo „Tiskovno društvo v Kranju". 8°. 84 str. Cena broš. 60 v, vez. 1 K.

Leonid Andrejev, Judež Iškarijot in drugi. Poslovenil Vinkjentjev. V Gorici 1913. Tisk. in zal. „Goriška tiskarna" A. Gabrščček. 8°. 163 str. Cena broš. 80 v.

H. R. Haggard, Roža sveta. Povest iz dobe tretje križarske vojske. Prevel J. M. V Ljubljani 1913. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 464 str. Cena broš. 2 K 80 v, vez. 3 K 90 v. („Ljudska knjižnica". 18. zvezek.

H. R. Haggard, Salomonovi rudniki. Afrikanska povest. Preložil J. M. V Ljubljani 1913. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 360 strani. Cena broš. 1 K 60 v, vez. 2 K 40 v.

Marija Kumičić, Zadnje ruže. Zagreb. 1913. Komisijonalna naklada J. Sokol, Zagreb, Marovska ul. 21. 8°. 30 str. Cena 60 v.

R. Fr. Magjer, Sa Slavonske ravni. Škice i novele. Naklada knjižare Radoslava Bačića, Osijek. (1913). 8°. 168 str.

R. Fr. Magjer, Književne bilješke. Svezak I. (1913). 8°. 75 str.

Letopis Matice Srpske. Uredjuje Tihomir Ostojić, knjiga 292., svezka 2. za godinu 1913.

Svetozar Ćovorić, Jarani. Pripovetka. (Knjige Matice Srpske, br. 44) U Novom Sadu 1913. 8°. 263 str.

Kičevo vъ minaloto si i sega. Memoarъ otъ delegaciitě na kičevskija kraj. Sofija, 1913 god. 4°. 12 str.

Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškerca. Uredil in uvod napisal dr. Ivan Prijatelj. V Pragi 1913. Založila „Svobodna misel“. 8°. 182 str. Cena broš. 1 K, na lepšem, lahkem papirju: 1 K 80 v.

Novi akordi. L. Schwentner v Ljubljani. L. XII., št. 3. (Spominu Josipa Kocjančiča.)

A. Conan Doyle, Zgodbe Napoleonovega huzarja. Prevel V. Mihajlovič. V komisijski založbi pri L. Schwentnerju v Ljubljani, 1913. 8°. 510 str. Broš. 3 K, po pošti 80 v. več.

Zbirka ljudskih iger. 20. snopič. Ljubljana, 1913. Založila Katoliška bukvarna. M. 8°. 125 str. Cena 80 v. (Vsebina: Sveti Just. Zgodovinska igra v štirih dejanjih. Italijanski spisal dr. Fr. Petronio. Iz rokopisa prevedel dr. J. Debevec. — Ljubezen Marijinega otroka. Igra v treh dejanjih. Izvirno spisala Tončka Kovačič.)

Državoznanstvo Avstro-Ogrske. Sestavil in založil prof. dr. Viktor Tiller. Ponatis iz letnega poročila c. kr. državne gimnazije v Rudolfovem za leto 1912/3. Tiskali J. Krajčevi nasl. v Novem mestu 1913. V. 8. 49 strani. Cena 1 K.

Murko Matthias Prof. Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner. Wien, 1913. In Kommission bei Alfred Hölder. V. 8°. 52 str. (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philos.-hist. Klasse 173. Bd., 3. Abh.)

Igo Holz-Kretanov, Aus glorreichen Tagen. Erinnerungen an die Schlacht bei Lissa. Laibach, 1913. Selbstverlag. Druck von Dragotin Hribar. V. 8°. 32 str.

Omladina. Glasilo nar. rad. dijaštva. Leto X., št. 1—4.

O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovencem. V Ljubljani 1913. Založilo „Društvo slov. profesorjev“ v Ljubljani. Tisk J. Blasnika nasl. V. 8°, 20 str. 40 v.

Narodna čitalnica v Kranju. 1863—1913. Spominska knjižica, posvečena ob petdesetletnici vsem dosedanjim članom in sodelavcem, dobrotnikom in prijateljem. Sestavil prof. Makso Pirnat. Izdala in založila Narodna čitalnica v Kranju, 1913. M. 8°. 80 str. in 4 l. slik.

Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1912/1913 durch den Direktor Dr. Laurenz Požar.

Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1912./13. Na svetlo dal ravnatelj Anton Štritof.

Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1912/13.

VIII. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1912/13. Izdalo ravnateljstvo.

IV. (XII.) izvestje c. kr. državne višje realke v Idriji za šolsko leto 1912/13. Izdalo ravnateljstvo. V Idriji 1913.

63. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz über das Schuljahr 1912/1913. Veröffentlicht durch den Direktor Regierungsrat dr. Johann Bezjak. Görz 1913.

Jahresbericht des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli. Hg. am Schlusse des Schuljahres 1912/13 von der Direktion. B. K. k. selbständige Gymnasialklassen mit deutsch-slovenischer Unterrichtssprache. Cilli 1913.

VI. izvestje mestnega dekliškega liceja v Ljubljani in z njim združenih oddelkov. Šolsko leto 1912/13. Izdal Ivan Macher, c. kr. profesor in ravnatelj. V Ljubljani 1913.

II. letno izvestje c. kr. državne obrtne šole v Ljubljani, objavilo koncem šolskega leta 1912/13 ravnateljstvo. V Ljubljani 1913.

Povijest kraljevine Hrvatske. Napisao dr. Rudolf Horvat, kr. profesor u Zagrebu. 1912. Svezak I. 60 v. (Celotno delo velja v orig. plat. vezano 6 K. — Naročnina se pošilja prof. dr. R. Horvatu, Zagreb, Kačićeva ulica br. 20.)

Univerzalna biblioteka. Sarajevo 1913. Srpska dioničarska štamparija. Broj 1—4. Cena snopiču 30 v.

Isidora Sekulićeva, Saputnici. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1913. M. 8⁰. 176 str. Cena broš. 2 din.

Uredništvu poslane književne novosti:

F. Milčinski, Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E. A(damič.) Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 8⁰. 74 str. Broš. 80 v.

Sem Benelli, Ljubezen treh kraljev. Tragičen poem v treh dejanjih. Prevedel Alojzij Gradnik. Samozaložba. Gorica 1913. 8⁰. 115 str. Broš. 2 K, po pošti 20 v več.

Venec slovanskih povesti. X. knjiga. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1906 (na ovitku: 1913) 8⁰. 177 strani. Broš. 1 K 30 v.

Fr. Remec, Na devinski skali. Zgodovinski roman. V Ljubljani (1913) Narodna tiskarna. 8⁰. 311 str. Broš. 2 K, vez. 3 K.

Blaž Pohlin, Muhe. Kratkočasne zgodbe. Ljubljana (1913). Narodna knjigarna. 8⁰. 222 str. Broš. 1 K 50 v, vez. 2 K 40 v.

Luigi Calco. Na letovišču leta 1913 in drugo. Šaljive in resne črtice iz sedanjosti. Ljubljana 1913. Založila „Narodna založba“. 8⁰. 134 str. Broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Starogorski, Junaki svobode. Povesti in črtice z Balkana. Izdal in založil „Slov. ilustrovani tednik“ v Ljubljani (1913). 8⁰. 141 str. Broš. 2 K.

Marko Stojan, Za svobodo in ljubezen. Roman z Balkana. I. zvezek. V Ljubljani 1913. Založil „Slov. ilustrovani tednik“. 8⁰. 256 str. Cena za naročnike 1 K 70 v, sicer 2 K 20 v.

Avgust Šenoa, Kletva. Roman. V ljudski izdaji priredila „Pučka prosvjeta“ v Zagrebu. Prevel Starogorski. Izdalo in založilo upravništvo „Slov. ilustr. tednika“ v Ljubljani (1913). 8⁰. 100 str. Broš. 1 K 40 v.

Zbirka slovenskih povesti. Ureja Ivan Grafenauer. I. zvezek: Josip Ogrinec, Vojnimir ali poganstvo in krst. Povest iz časov pokrščevanja Slovencev. Za tisk priredil Ivan Grafenauer. Ljubljana 1913. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 80 str. Cena 60 v.

Dr. Leopold Lénard, Ljubljanski dirindaj. Dramatične sličice iz glavnega in stolnega mesta Slovenije. V Gorici. Narodna tiskarna. 1913. M. 8⁰. 73 str.

Prof. Anton Bezenšek, Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori. Priloženih je 5 tablic s cirilsko pisavo. Sofija. Založila Bezenškova Akademična knjigarna. 1914. V. 8⁰. 64 str. Broš. 1 K 40 v.

Dr. Josip Valjavec, Italijansko-slovenski slovar. Nad štiridesettisoč besed z bogato frazeologijo in kratkim imenikom krstnih in zemljepisnih imen. Ljubljana, 1914. Založila Katoliška bukvarna. M. 8⁰. (IX) + 379 str. Subskripcijska cena, veljavna do konca novembra t. l., vezanemu izvodu 3 K 80 v, pozneje vez. 4 K 50 v.

Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Spominski spis. Sestavil L. Jelenc. V Ljubljani 1913. Založila Zaveza . . . Natisnila Učiteljska tiskarna. 4⁰. 104 str. Broš. 3 K, vez. 4 K, s poštnino 30 v več.

Nauk o serviranju. Pomožna knjiga za praktični in teoretični pouk na nadaljevalnih šolah za vajence gostilničarske in hotelirske obrti in za samouke. S sodelevanjem strokovnih učiteljev, gospodov Karla Scheichelbauerja in Antona Sirowyja nemško priredil c. kr. prof. in ravnatelj Adolf Fr. Heß . . . Slovensko priredil Alfonz Mencinger. Ljubljana 1912. Založil in izdal konzorcij „Gostilničarski vestnik“. V. 8⁰. 87 str. + Vzorci menulistov + 95 tab. + XII str. + inserati. Vez. 5 K.

Vaditeljska knjižnica zv. I. Učenci in učenke. (3.—8. šol. leto: 8. do 14. leto.) I. del. Po „Cvičební příloha Věstníku Sokolského, rok 1910“ poslovenil in priredil E. Sajovic. Kranj, 1913. Lastnik in založnik: Vaditeljski zbor Sokola v Kranju. 8⁰. 122 str. + priloge. Cena 1 K 80 v, s pošto 2 K.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor, 1913. X. let., snop. 1—2.

Čas. Ljubljana 1913. Let. XIII, zv. 3, 4.

Napredna misel. V Pragi, 1913. Leto II., zvezek 2.

Veda. V Gorici, 1913. Leto III, štev. 4—5.

Naši zapiski. V Gorici, 1913. Leto X, št. 7—8, 9—10.

Publikacije Jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti:

Rad, knjiga 196, 197.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. XVIII, 1.

Ljetopis Jugoslov. akademije. 27 svezak.

Cherubin Šegvić, Jača od smrti. Četiri pripoviesti. Hrvatska tiskara d. d. Zagreb 1913. 8⁰. 119 str. Broš. 1 K 20 v.

Jovan Skerlić, Današnji srbohrvatski nacionalizam. Izdanje knjižare G. Trbojević, Rijeka 1913. 8⁰. 65 str. 80 v.

Milica Janković (L. Mihajlović), Ispovesti. Izdanje S. B. Cvijanovića, Beograd. 1913. 8⁰. 254 str. Broš. 2·50 din.

Meseca novembra poslane književne novosti:

Prešérnove poezije. Uredil A. Aškerc. II. natisk. V Ljubljani 1913. Založil L. Schwentner. M. 8⁰. LV + 220 str. Eleg. vez. 3 K 60 v.

Publikacije Mohorjeve družbe za l. 1913:

1. Koledar za leto 1914.
2. Pravljice. Spisali Utva in Mira. Ilustriral V. Cotič.
3. Dr. Ivan Pregelj, Mlada Breda. Povest.
4. Dr. Jos. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. 3. zvezek.
5. Dr. J. E. Zorè, V tem znamenju boš zmagal! Zgodovinske slike iz prvih krščanskih stoletij.
6. J. M. Seigerschmied, Krščanska mati. Nauki in molitve.
7. Starogorski, Zorislava. Povest iz davnih dni.

Jos. Spillmann S. J., Junaštvo in zvestoba. Zgodovinski roman iz časov francoske revolucije. Spomini častnika švicarske garde Ludvika XVI. Založilo „Kat. tiskovno društvo“ v Gorici. V. 8⁰. 362 str. Broš. 3 K, vez. 4 K, po pošti 30 v več.

Dr. Gustave Bon, Psihologični zakoni razvoja narodov. Poslovenil in uvod napisal A. Ogris. S sliko. V Celju. Založila in izdala „Omladina“. 1913, V. 8⁰. VII + 140 str. Broš. 3 K 50 v.

Pav. Flerè, F. Palnákovi spisi. V Ljubljani, 1913. Založilo društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta v Ljubljani. I. zvezek. 79 str. — II. zvezek. 64 str. Cena zvezku 1 K, s pošto 16 v več.

Dr. Ljud. Pivko, Telovadne igre. Drugi del. (Lučalne igre z majhno žogo.) Maribor 1913. 8⁰. 64 str. Broš. 80 v, vez. 1 K 10 v. (Knjižnica „Mariborskega sokola“. 8 zvezek.)

Napredna misel. Časopis za napredno kulturo. V Pragi. Leto II., zv. 2.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo. V Gorici. Leto III., št. 6.

Dom in svet, 1913, št. 12.

Slovan, 1913, št. 12.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za navadno leto 1914. 8⁰. 194 str. Broš. 1 K 20 v.

Koledarček Učiteljskega doma v Celovcu za leto 1914, I. letnik. M. 8⁰. 94 str. Cena 70 v.

Dr. F. Bučar Povijest reformacije i protureformacije u Medjumurju i susjednoj Hrvatskoj. Varaždin, 1913. 8⁰. (IV) + 138 str. Broš. 1 K 50 v.

Milan Marjanović, Narod koji nastaje. Zašto nastaje i kako se formira jedinstveni srpsko-hrvatski narod. Izdanje knjižare G. Trbojević. Rijeka 1913. 8.⁰ 58 str. Broš. 60 v.

P. K. Božinsky, Legenda. Za klavir. Op. 8. Založil skladatelj. V komisiji „Napredak“, Zemun. 4⁰. 11 str. Cena 2 K 16 v.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXIII. ŠTEV. 8.

AVGUST 1913

Vsebina avgustovega zvezka:

1. Krizanteme. Iz pesmi † Emila Hojaka 393
2. Rado Murnik: *Hči grofa Blagaja.* Roman. (Dalje prihodnjič.) 395
3. Ignacij Gruden: *Večer v parku* 400
4. Milan Pugelj: *Prijatelj.* (Konec.) 401
5. Aleksander Hudovernik: *Spomini na Janeza Trdino* 409
6. Josip Premk: *Letoviščarji.* (Konec.) 417
7. L. Pintar: *O krajnih imenih* 425
8. B. Prostoslav: *Življenje* 428
9. Felicijan: *Nevihta.* 429
10. Ferdo Kozak: *Sestri.* (Dalje prihodnjič.) 433
11. **Književna poročila.**
    A. Debeljak: *A. Conan Doyle, Zgodbe Napoleonskega huzarja.* — R. Z.: *Dr. Ivan Prijatelj: Aškerčeva čitanka.* — J. Wester: *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach.* — Dr. V. Zupan: *Zofka Kvedrova, Vlada a Marja.* — Kapistran: *O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovencem.* — *Razpis častne nagrade za leposlovje „Matice Slovenske“* 444
12. **Glasba.**
    Dr. P. Kozina: *Muzikalije „Glasbene Matice“ za društveno l. 1912/3* 447
13. **Nekrologi.**
    † Emil Hojak. — † Josip Premk. — † Prof. dr. K. Glaser . . . 448

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h.

Izdajatelj: Valentin Kopitar. Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Uredništvu došle književne novosti:

Ant. Aškerc, Atila v Emoni. Romanca. V Ljubljani 1912. Založila in natisnila „Narodna tiskarna". 8⁰. 95 + XII str. Cena broš. 1 K 40 v vez. 2 K 40 v (po pošti 20 v več).

F. S. Finžgarjevi Izbrani spisi. II. zvezek. Pod svobodnim solncem. 2. knjiga. Založila Katoliška bukvarna. V Ljubljani, 1912. 8⁰. 351 str. Cena broš. 3 K 80 v, vez. 4 K 80 v.

Pravljice. Tiskal in založil Dragotin Hribar. Prodaja Narodna knjigarna. Ljubljana. 1912. 4⁰. 71 str. Cena vez. 5 K.

Publikacije Matice Slovenske za l. 1912:

1. Zbornik, XIV. zvezek. Uredil dr. Fr. Ilešič. V. 8⁰. 125 str.
2. Radivoj Peterlin-Petruška: Po cesti in stepi. M. 8⁰. 125. str.
3. Knezova knjižnica, XIX. zvezek: Tujski promet. Povest. Spisal dr. Fr. Detela. 9⁰. 175. str.
4. Zabavna knjižnica, XXIV. zvezek. 8⁰. 122 str.
5. Prevodi iz svetovne književnosti, VIII. zvezek: A. M. Dostojevskij, Zapiski iz mrtvega doma. Prevel Vladimir Levstik. 8⁰. 325 str.
6. Letopis Matice Slovenske za l. 1912. 8⁰. 56 str + inserati.

Prokop Chocholoušek, Jug. Historičen roman. Poslovenil H. V. Trst, Tiskala in založila tisk. „Edinost". 8⁰. 614 str. Cena 3 K.

Aleksander Dumas, star., Vitez iz Rdeče hiše. (Le chevalier de maison rouge). Roman iz časov francoske revolucije. Prevel Ferdo Perhavec. Tiskala in založila tiskarna „Edinost". Trst 1912. 8⁰. 499 str. Cena 2 K 50 v.

Alphonse Daudet, Sapho. Slike iz pariškega življenja. Prevel Oton Zupančič. Narodna založba (1012). 8. 291 str. Cena 2 K, s pošto 20 v več.

V. Parma, Balkanska koračnica. Založila „Narodna tiskarna" v Ljubljani. 1912. 4⁰. Cena 1 K 20 v.

Izbrani spevi Publija Ovidija Nasona, poslovenil Blazij Bevk. Ex Metamorphoseon, Fastorum, Tristium libris. I. del. 3. popravljena izdaja. V Gorici 1912. M. 8⁰. 192 str. Cena 1 K 50. v.

Slovenski sokolski koledar za leto 1913. Ob 50letnici slovenskega Sokolstva 1863—1913. Uredil dr. Gv. Sajovic. VIII. letnik. Izdal in založil Vaditeljski zbor Sokola v Kranju. 1913. M. 8⁰. 158 str. in inserati. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Domača knjižnica 1913. Seznam izbranih najboljših del slov. literature. Dobivajo se v knjigarni Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. V. 8°. 36 str. (Katalog se dobi zastonj in poštnine prosto.)

Veda. Dvomesečnik. L. II, št. 6.

Čas. Znanstvena revija „Leonove družbe". Let. VII, zv. 1.

Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci. 1912. V. 8°. 6., 7., 8. in 9. zvezek.

Vojska na Balkanu. Priredila c. kr. profesorja Anton Sušnik in dr. Vinko Sarabon. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Izhaja tedensko. Cena sešitku 40 v. Sešitek 2—4. (Četrtemu sešitku je dodan zemljevid „Balkanski polotok".)

Publikacije „Matice Hrvatske" za l. 1912:

1. Bazala, Povijest filozofije III.
2. Hrvatsko Kolo VII.
8. Dante, Božanstvena komedija, II. del: Cistilišče. Preveo i pretumačio Iso Kršnjavi.
4. Nazor, Hrvatski kraljevi.
5. Milčinović, Bez sreće.
6. Nušić, Priče.
7. Merežkovskij, Petar Veliki i Aleksej. Roman. Preveo Josip Pasarić.

Publikacije „Matice Dalmatinske". U Zadru 1912:

1. Dr. P. Karlić, Kraljski Dalmatin. (1806—1810.)
2. Hugo Jedlička, Filoksera (žiloždera, Phylloxera vastatrix).

K. Gersin (= Dr. N. Zupanič), Altserbien und die albanesische Frage. Wien 1912. Anzengruber Verlag, 8°. 55 str. Cena K 1·—

Jan Rokyta (Adolf Černý), Prokop Rybař. Román české duše (Veršem). Psáno v letech 1905—1911. V Praze. Nakladatel F. Topič. 1913. 8°. 160 strani.

Česká mysl. Časopis filosofický. Praha 1912. Ročník XIII. seš. 4.

Uredništvo došle književne novosti:

Novi akordi. Založništvo L. Schwentner. L. XI., št. 6.

Vladimir Knaflič, Jugoslovansko vprašanje. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. V. 8°. 94 str. Cena 1 K 80 v.

Ljudevit Furlani, O najvažnejših političnih in socijalnih strankah in strujah ali kratek uvod v praktično politiko. (Ljudska knjižnica VI.—X. zvezek). Celje 1912. 8°. 144 str. Cena broš. 2 K 50 v, po pošti 20 v več.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. Maribor, 1912. 9. letnik, snop. 1—4.

Dr. Fr. Kidrič, Oblega Sigeta v sodobnem hrvaškem opisu. Maribor, 1912. V. 8°. 58 str. (Se naroča pri „Zgodovinskem društvu" ali pa v „Cirilovi tiskarni" v Mariboru ter stane 1 K, s poštnino 1 K 10 v.)

Ferd. Seidl, Širokočelni los (Alces latifrons) v starejši diluvijalni naplavini Ljubljanskega barja. Ljubljana. Posebni odtis iz „Carniole" 1912. zvezek 4. V. 8°. 14 str.

Vojska na Balkanu. Priredila c. kr. profesorja Anton Sušnik in dr. Vinko Šarabon. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani. Sešitek 5. in 6. Cena 80 v.

Spisi Mišjákovega Julčka. IV. zvezek. Z 19 slikami. V Ljubljani, 1912. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta". 8°. 115 str.

Popotnik. Pedagoški in znanstven list. V Ljubljani. Let. XXXIV., št. 1.

Dom in Svet. Letnik XXVI., št. 1, 2.

Slovan. Let. XI., št. 1, 2.

Slovenska Žena. Glasilo slovenskih žen. Let. I., št. 6. in 7.

Planinski Vestnik. Leto XIX., št. 1.

Lovec. List za lov in ribarstvo. Leto IV., št. 1.

Slovenski sadjar. List za pospeševanje sadjarstva. Odgovorni urednik M. Humek. V Ljubljani, 1913. Letnik I., št. 1.

Koledar Slov. ilustrovanega tednika 1913. Naročniki ga dobe brezplačno in poštnine prosto, za nenaročnike pa stane 1 K in poštnina 20 v.

Rudolf Franjin Magjer, Novi zvuci. Treća knjiga pjesama „Porivi". Treće popunjeno izdanje. 1912. 8°. 143 + 64 str.

Savremenik. Zagreb. God. VIII., br. 1.

Prosvjeta. Zagreb. God. XXI., br. 1.

Język polski, przedtem Poradnik językowy. Kraków. Rocz. I., zeszyt 1.

Uredništvu poslane književne novosti:

Engelbert Gangl, Izbrani spisi za mladino. Tretji zvezek: Pripovedni spisi. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta“. V Ljubljani, 1912. 8°. 86 str. Cena 1 K 50 v. S poštnino 16 v več.

Spisi Mišjakovega Julčka. V. zvezek. S 13 slikami. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta“. V Ljubljani, 1912. 8°. 108 str. Cena 1 K 50 v, s poštnino 16 v več.

Maksim Gorki, Foma Gordjejev. Roman. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. V Gorici 1912. 8°. 418 str. Cena 2 K 40 v.

Dr. Velimir Deželić, V burji in viharju. Zgodovinski roman iz davnih dni Jugoslovanov. Z dovoljenjem pisateljevim prevel Starogorski. Izdalo in založilo uredništvo „Slov. ilustr. tednika“. Ljubljana 1912. 8°. 420 str. Cena broš. 3 K., po pošti 30 v več.

Šopek povestic. Nabral po raznih travnikih M. A. Lamurski. V Trstu. 1913. 8°. 64 str. (V prid družbi sv. Cirila in Metoda.)

Nemščina brez učitelja. I. del: Nemška slovnica za samouke. Druga, predelana izdaja. Priredil Pavel Novak. V Ljubljani, 1913. Založila Katoliška bukvarna. M. 8°. 72 str. — II. del: Slovensko-nemški razgovori v vsakdanjem življenju. Sestavil Pavel Novak. M. 8°. VIII + 68 str. Cena 1 K 20 v; oba dela skupaj vezana 3 K.

Vojska na Balkanu 1912 . . . Katoliška bukvarna v Ljubljani, 1913. 4°. Sešitek 7., 8., 9. in 10. Cena sešitku 40 v.

Rev. J. M. Trunk, Amerika in Amerikanci. V. 8°. 10., 11. in 12. zvezek.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo. V Gorici, 1913. Leto III., štev. 1.

Naši zapiski. Socialna revija. V Gorici, 1913. Leto X., št. 1.

Čas. Znanstvena revija „Leonove družbe“. Ljubljana, 1913. Letnik VII, zvezek 1.

Slovenski Sokol. V Ljubljani 1913. Let. X., št. 1.

Slovenski Branik. Vestnik naših pokrajin. V Ljubljani, 1913. Leto VI., št. 1—3.

„Branibor“ slovenski mladini. 1913. I. letnik. Izdal in založil „Branibor“ v Ljubljani. M. 8°. 59 str. Cena 20 v.

Jakov Carić, Kosovke. Tisak i naklada Štamparije De Giulli i dr. u Dubrovniku. 1913. 8°. 32 str. Cena 70 v.

Srpski književni glasnik. Beograd 1913. XXX, br. 1, 2, 3.
Revue obrození. Vydává Em. Pacovský, Praha VIII, 444. — Roč. I, (1912.) svaz. 7. in 8.
Moderní Revue pro literaturu, umění a život. V Praze. Roč. XIX, č 5.
Česká Mysl. Časopis filosofický. Organ Filosofické jednoty v Praze, 1913. Ročník XIV, seš. 1.
Slovanský Přehled. V Praze, 1913. Roč. XV, č. 5.
Przegląd Polski. W Krakowie, 1813. Tom. 187.
Przegląd Powszechny. Kraków, 1913. Tom. CXVII.
Świat Słowiański. Rocznik IX, tom. I.
Slavjanskija Izvěstija. Peterburg, 1913. Nr. 1—13.

Uredništvo je prejelo te-le književne novosti:

Ivan Cankar, Milan in Milena. Ljubezenska pravljica. V Ljubljani, 1913. Založil L. Schwentner. M. 8⁰. 149 str. Cena broš. 2 K 50 v, vez. 3 K 50 v.

Anton Novačan, Naša vas. II. del. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani, 1913. 8⁰. 224 str. Broš. 3 K, vez. 4 K 50 v. (Biblioteka pisateljev sedanje dobe, III. zvezek).

Spisi Mišjákovega Julčka. VI. zvezek: Blago srce. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta". V Ljubljani, 1913, 8⁰. 110 str. Cena 1 K 50 v, po pošti 16 v več.

Publikacije „Slovenske Šolske Matice" za l. 1912:

1. Flora slovenskih dežel. Ključ za določevanje cvetnic in praprotnic, ki po slovenskih deželah divje rasto ali pa se splošno goje. 1. snopič. Sestavil Julij Glowacki, uredil dr. L. Poljanec. M. 8⁰. 128 strani.
2. Eliza Kukovec, Domoznanstveni pouk v ljudski šoli. Po načrtih moderne metodike. V. 8⁰. 81 strani.
3. Šol. svet. prof. France Hauptmann, Posebno ukoslovje prirodoslovnega pouka. S 17. slikami (Didaktika. Obče in posebno ukoslovje. IV. del.) V. 8⁰. 124 + (II) strani.
4. Pedagoški Letopis. Uredil H. Schreiner. XII. zvezek. V. 8⁰. 106 strani.

Grof Lev N. Tolstoj, Ljudske pripovedke. Iz ruščine prevedel dr. Ljudevit Pivko. Maribor, 1913. 8⁰. 175 str. Cena broš. 2 K 40 v, vez. 3 K.

Novi Akordi. L. Schwentner. Ljubljana 1913. Zvezek 1, 2.

Veda. Gorica. Leto III., štev. 2.

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Let. IV. zvezek 1. in 2.

Dr. Gv. Sajovic, Herpetologični zapiski za Kranjsko. Ljubljana. Posebni odtis iz „Carniole" 1913. 4⁰. 31 str. Cena broš. 1 K 50 v.

Izvestja Društva v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja za leto 1912. Sestavil ing. chem. J. Turk. S 16 podobami. Ljubljana, 1913. V. 8⁰. 122 strani.

Poročilo „Društva za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju Ljubljana" za V. upravno leto 1912. V Ljubljani, 1913. 8⁰. 24 str. (Str. 13—23. članek društvenega tajnika g. Fr. Milčinskega: „Sodelovanje ljudske šole z varstvenim sodiščem v brigi za zanemarjeno mladino".)

Vojska na Balkanu. Priredila c. kr. prof. Anton Sušnik in dr. V. Šarabon . . . Sešitek 11., 12. in 13. Cena sešitku 40 v.

Publikacije Jugoslovanske Akademije znanosti i umjetnosti:

1. Rad. Knjiga 194.
2. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. Urednik dr. D. Boranić. Knjiga XVII, svezak 2.
3. Gradja za povijest književnosti hrvatske. Uredio Ivan Milčetić. Knjiga 7.

M. Murko, Die Schröpfköpfe bei den Slaven. Slav. bańa, bańka, lat. balnea. Sonderabdruck aus „Wörter und Sachen". Band V, Heft 1. Heidelberg 1913. 4⁰. str. 1—42.

Dr. Leopold Lénard, Razwój historyczny gramatyki słoweńskiej. Odbitka z „Prac filologicznych". Tom VIII, zeszyt II. V. 8⁰. str. 101—248.

Dr. Tad. Stan. Grabowski, Słowieński poemat na tle polskiem. (A. Žakelj-Ledinski: „Vilkovo"). W Krakowie, 1913. V. 8⁰ 66 + (III) + 10 str.

Zofka Kvedrova: Vlada a Marja. Slunečnice, Knihova „Noviny". Ročník třetí, svazek šestý. Nákladem Grosmana a Svobody v Praze 1913. 8⁰. 150 str. Cena 2 K.

Pavle Popović, Pregled srpske književnosti. Drugo izdanje. Beograd. Izdavač: Knjižara Geze Kohna, 1913. 8⁰. XV + 354 + (II) str.

Letopis Matice Srpske. Uredjuje Tihomir Ostojić. Godina LXXXVIII, knjiga 291. U Novom Sadu, 1913.

Boža Vesić, Krila sna. Beograd, 1913. 8⁰. 85 str. Cena 1·50 din.

Dr. Feliks Koneczny, Słowianoznawstwo a słowianofilstwo. Nakładem „Towarzystwa Słowiańskiego". Kraków, 1913. 8⁰. 24 + 8 str. (Biblioteka słowiańska, T. I.)

